BIBLIOTHECA
MAGNA
RABBINICA
BARTOLOCCII.
PARS II.

קרית ספר

והוא חבור גדול שבו נכתבו כל המחברים היהודים וספריהם וכל
ספרי החיצוניים שנעתקו משאר לשונות ללשון הקדש: חברו
ויסדו חכם הכלל ברורו דון יוליוס ברטולוני אבא מכרת
הקדושה ציסטירציאנצי:

BIBLIOTHECA MAGNA RABBINICA

De Scriptoribus & Scriptis Rabbinicis, ordine Alphabetico Hebraicè, & Latinè digeſtis.

PARS SECVNDA.

Sex literas ר׳ה׳ו׳ז׳ח׳ט׳ complectens.

In qua complures identidem interſeruntur Diſſertationes, & digreſſiones; quarum Elenchus habetur poſt Imprimatur *Reuerendiſſ. Patris Sac. Palatij Apoſtolici Magiſtri.*

Cum triplici Indice, Hebræo vno; locorum Sac. Scripturæ altero; tertio rerum vocumque memorabilium.

A V C T O R E

D. IVLIO BARTOLOCCIO DE CELLENO

Congreg. S. Bernardi Reform. Ord. Ciſterc. & S. Sebaſtiani ad Catacumbas Abbate.

Πάντα δοκιμάζοντες, τὸ καλὸν κατέχετε. Πρὸς Θεσσαλ. Κεφάλ. ε.

Omnia probate, quod bonum eſt tenete. 1. Theſſal. 5.

ROMÆ, Ex Typographia Sacræ Congregationis de Propaganda Fide.
Anno Domini M DC LXXVIII.

SVPERIORVM PERMISSV.

III

SANCTISSIMO AC BEATISSIMO

DOMINO, D.

INNOCENTIO XI.

PONTIFICI

MAXIMO.

IVLIVS BARTOLOCCIVS Congreg. S. Bernardi Reform. Ordinis Ciſtercienſis Abbas

Poſt beatorum pedum oſcula ſempiternam felicitatem.

SEXTVS ſupra vigeſimum iam elapſus eſt annus, quòd in Collegio Neophytorum Vrbis Hebraicæ linguæ Magiſterium ad hanc vſque diem exerceo, Te præſertim Auctore (BEATISSIME PATER) cuius protectione gloriabatur ille locus, cùm inter Purpuratos Patres effulgebas, modò verò eandem retinens, cùm toti Orbi Chriſtiano præſides, miratur tantam maieſtatem munus idem non dedignari. Neque decebat tam diuturni temporis ſpatia ſine literaria, vt ita dicam, coronide concludere, neque Tua in me collata beneficia publico ſigno non teſtari. Nam Tu labores meos leniebas; Tu ingenij mei tenuitatem euehebas; Tu ſenili meæ ætati perquirebas commoda; Tu voce, Tu affectu velut brachijs me humaniter complectebaris; Tu feſſum recreans fouenſque

ad vlteriorem curſum promouebas. Quid ego tot officiorum cumulis deuinctus, tamquam grati animi perpetuum monimentum Tibi exhiberem, niſi omnium ferè laborum meorum fructum, mihi quidem permoleſtum, cæteris fortè non iniucundum, nec inutile futurum?

Bibliothecæ meæ Rabbinicæ Pars Secunda, in qua inter cæteros *Dauid*, hoc eſt Hebraicè *Dilectus*, deſcribitur, Te expoſcebat, dilectum ſanè Deo & hominibus: ſed quam Purpurato Tibi animus dicauerat, feliciùs prouidit Deus, vt Tibi Sacerdotum omnium Principi, altiori, ſed æquiori titulo conſecrarem. Cui enim debebatur niſi Fidei Summo Magiſtro Volumen, vbi Iudaicæ perfidiæ arcana reuelantur, & oppugnantur? Vbi ſuperſtitio multiplex explodenda ac exſibilanda proponitur? Noueras iamdiù (BEATISSIME PATER) quanti momenti ſit præ cæteris fidem Chriſti tueri ac propagare, & zelo religionis ſuccenſus, quoniam vbique adeſſe non poteras, præcipuam curam, quam & Chriſtus Dominus, & Apoſtoli ſuſceperant, ſuſcepiſti, vt ſcilicet, filios Iſraël gratia Dei euocatos parens benignus protegeres, officijſque eos deliniendo, tamquam vinculis charitatis cæteros ad fidem allıceres. Alijs quoque gentibus ſciebas debere imitatorem Chriſti. Sed legeras apud B. Paulum, *Judæo primùm, deinde Græco*, ſeu Gentili; imò Saluatoris præceptum ab Apoſtolis ritè ſeruatum perpenderas, primam & præcipuam de conuerſione Iudæorum habendam diligentiam, fidemque Chriſti ibi ſuperædificandam, vbi radix fidei præerat. Non enim ignorabas, populum huiuſmodi eſſe *cui credita fuerant eloquia Dei*, *qui nouerat voluntatem Dei, probabat vtiliora; inſtructus per Legem, dux erat cœcorum, lumen eorum qui erant in tenebris, eruditor inſipientium, Magiſter infantium, habens formam ſcientiæ, & veritatis in Lege. Quem portauit Altiſſimus in fortitudine ſua ad habitaculum ſanctum ſuum; qui erat pars Domini funiculus hereditatis eius: & quem Dominus ſicut Aquila prouocans ad volandum pullos ſuos, & ſuper eos volitans expandit alas ſuas & aſſumpſit eum, atque portauit in humeris ſuis: Dominus ſolus Dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus*: ex quo tandem non modò Prophetæ, & primi Religionis noſtræ ſatores, ſed Chriſtus Dominus ſecundùm carnem, & B. Virgo eius Mater prodierunt.

Quòd ſi tanta calamitas hodie illum opprimit, vt viliorem non agnoſcat mundus, & completa ſunt Diuina illa oracula in Iſraëlitas: *Congregabo ſuper eos mala, & ſagittas meas complebo in eis. Foris vaſtabit eos gladius, & intus pauor iuuenem ſimul ac virginem, lactentem cum homine;*

ſe-

ſene. Dixi, vbinam ſunt? Ceſſare faciam ex hominibus memoriam eorum. Apoſtolus tamen clamat: *Dico ergo: numquid Deus repulit populum ſuum? Abſit. Non repulit Deus plebem ſuam, quam praſciuit.* Reliquiæ ſcilicet illius populi ſuperſunt accedentes ad fidem: ſique cæteri excœcati ſunt ne videant, *non tamen ſic offenderunt, vt caderent.* Cœcitatem ex parte contigiſſe Iſraëli, & diminutionem tantùm eius eſſe factam tuetur idem Paulus; eum eſſe ſecundùm naturam bonam oliuam, aliquos tantùm ramos eſſe fractos; oleaſtrum eſſe populum Gentilem inſertum in Iudaiſmum, & ſic ſocium radicis & pinguedinis oliuæ factum eſſe: ſicuti inſerti ſunt rami exciſi ex oleaſtro, ita faciliùs inſeri poſſe in bonam oliuam ramos naturales. Altè ſiquidem animo tuo (BEATISSIME PATER) inſederant illa verba: *Quamdiù quidem ego ſum Gentium Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo, ſi quomodo ad æmulandum prouocem carnem meam* (Iudæos) *& ſaluos faciam aliquos ex illis.* Cœcitatem, duritiem, ac reprobationem, quantam nos videmus; non diffitebatur Apoſtolus expertus peruicaciam, dum poſt tam ſtrenuos labores irritos tamen propter proteruiam populi, prædicationem ad Gentes conuertit: & nihilominus dum ſe Gentium Doctorem appellat, totam planè Euangelij propagationem in Gentibus, profitetur ſe direxiſſe ad Iudæorum aliquorum conuerſionem. Quid verò de Petro Eccleſiæ Capite conſtituto dicendum, cùm ei creditum fuerit circumciſionis Euangelium & Apoſtolatus? Idcircò Iſraëlitarum acceſſum ad veram Chriſti Religionem totis viſceribus exoptabas, affectu verè Apoſtolico, qui Chriſti Vicarium decet, proptereaque mirum neque eſt, Te ad ſupremam dignitatem in terris exaltatum, neque Te eandem in Iudæorum conuerſionem auxiſſe propenſionem.

Hoc BEATITVDINIS TVÆ antiquum ſtudium pro modulo meo conatus ſum imitari, & vt ex ramis fractis iterum inſerantur in bonam oliuam, vt oues illas diſperſas, & extra caulam, in Tuum, Supreme Paſtor, ouile, ſi fieri poteſt, inducam, ramos virides eis oſtendo, Scriptores nempè Hebraicos, quorum indigent Catalogo, vt ſic quoquo modo glorientur de linguæ ſanctæ dignitate, ac diuitijs, ſed in ijs ipſis, tùm ſcripta pro fide Catholica palàm facio, tùm quæ contra fidem exarata ſunt; vt illorum vſui Religionis noſtræ propugnatores, iſtorum verò confutationi dent operam. Imò, quod præcipuũ eſt, ex occaſione de Ritibus & ſuperſtitionibus eiuſdem gentis diligenter inquiro, ineptias detego, & oppugno, vt ſic per ignominiam confuſi, ſua ſomnia deſerant, &

ve-

veritati ſe tradant. Scripturæ Sacræ intelligentiam (cui vſque ad ſuperſtitionem animum accommodant) eos non habere identidem demonſtro, vt ſic penes nos, Tuoſque (BEATISSIME PATER) filios, agnoſcentes Sacrorum Bibliorum ſenſum legitimum, ad caſtra Chriſti conuolent. Opus fateor varium eſt, ſed non indignum Summo Pontifice, cui Deus ipſe in Teſtamento Veteri præceperat *applicari ſuperhumerale de auro & hyacintho, & purpura coccoque bis tincto, & byſſo retorta, opere polymito. Ipſa quoque textura* (inquit Moſi) *& cuncta operis varietas erit. Rationale quoque Iudicij facies, opere polymito iuxta texturam ſuperhumeralis. Pones autem in rationali iudicij, doctrinam & veritatem.* Munuſculum itaque iſtud meum literarium, in quo textura varia reperitur, ſed primas partes obtinere videtur *Doctrina & Veritas*, grato iucundoque (BEATISSIME PATER) animo ſuſcipe, & quod tenebroſum ac rude apparuerit, Sacratiſſimi Tui Nominis radijs illuſtra, & noſtris benedic laboribus, vt reliquæ, quæ hanc pro complemento totius Operis ſequentur Partes, Tua benedictione fœcundatæ vberiùs accipiant incrementa. Deus interim Te feliciter gregem Chriſti paſcente, oues non paucas Iſraëliticas reuocet, ſanctiſſimis votis Tuis annuat, Teque ad gloriam Chriſti ſuæque Eccleſiæ vtilitatem ſeruet incolumem.

V

CENSVRA

Admodum R. P. F. GREGORII DE SCHARINTIIS Sacræ Theologiæ Magiſtri Ordinis Prædicatorum, Romæ apud Hebræos publici Concionatoris, & in Sacroſancta Liberiana Baſilica S. D. N. Papæ Pœnitentiarij.

I*Nſtituti Monaſtici primum typum cùm in Paradiſo terreſtri cognoſcant & venerentur Orthodoxi Doctores; mirantur tamen aliqui regionem illam ſua natura fœcundiſſimam, gratuitis affluentem bonis, ipſos etiam Elyſios Campos vbertate Vincentem, quæque (Vt Vates quidam cecinit) Omnia liberiùs nullo poſcente ferebat; mirantur inquam nonnulli, cur colonos potiùs quàm incolas efflagitaret, & eos, qui aptiores eſſent ad operandum quàm ad feriandum lubentiùs inhabitatores acceptaret. Tritum enim eſt illud Geneſ.* 2. Tulit Dominus hominem, & poſuit illum in Paradiſo voluptatis vt operaretur, & cuſtodiret illum. *Non miratur tamen Auguſtinus myſteriorum conſcius, ſed admittit in homine duplicem operandi facultatem, videlicet naturalem vnam, alteram, voluntariam, & liberam; illam neceſſitatis, iſtam voluptatis; illam ad exigentiam naturæ, alteram ad delicias terrigenæ; illam, quæ corpori proſit, iſtam, quæ ſpiritui faueat: excludit tamen illam à Paradiſo, iſtam includit, concludens his verbis:* Poſitus quippè homo eſt in Paradiſo vt operaretur, non laborioſè, ſed delitioſè: & vt mentem prudentis magna & vtilia commoneret.

Simile quid cecinit de Monachali inſtituto D. Bernardus in ſerm. de S. Nicolao, vbi cùm dixiſſet: Tranſi ad ſecundam regionem, quæ eſt Paradiſus clauſtralis, verè Clauſtrum eſt Paradiſus, *ſubdit ſtatim:* Hic prata virentia Scripturarum; præterfluens lachrymarum vndoſitas, quam de puriſſimis affectibus amor ille cæleſtis eliquat. Hic ſunt arbores erectiſſimæ Chori Sanctorum, nullaque eſt, quæ non multa gaudeat fructus vbertate. Hic eſt ſublimis illa menſa, in qua Deus eſt cibans & cibus, munerans & munus, offerens & oblatum, conuiuans & conuiuium. Hic aggeſtæ ſunt optionis diuitiæ. Hic refuſa eſt gloria Angelorum. Putaſnè vllas hic eſſe nundinas, & ociari illos qui habitant vnius moris in domo? Videas hunc ſacris lectionibus intendentem, illum incubantem orationibus &c. *Nec quicquam alienum perſuadet praxis, ſed confirmat idipſum. Siquidem conſtat ex Abbate Trithemio;* Mella Sacræ Scripturæ, Angelicæ Theologiæ roſas, cæleſtium myſteriorum flores, Cœnobitas delitioſo quodam ſtudio collegiſſe, eaſque in varijs voluminibus quaſi in aluearijs Apum congregaſſe, quibus Eccleſia ditata, fidem ſeminauit, religionem auxit, charitatem ampliauit, hæreſes deſtruxit, vitia amputauit, mores expurgauit, & ſanctitati mira contulit incrementa. *Hæc ipſiſmet imperitis nota mirum eſt ignorare quoſdam, qui aliàs ſapientes cùm ſint, vnum noſtris temporibus efflorеſcentem Abbatem D. Iulium Bartoloccium eruditiſſimum, in ſtatu Monachali tot Volumina ex Sacris Scripturis, & Rabbinorum ruderibus congregantem, doctiſque recondita myſteria propinantem, demirantur. Conſulant Gregorios,*

Caſ-

Caſſiodoros, Rupertos, Trithemios, & alios innumeros, qui eidem prætulerunt facem, & vbi tot viderint efflorescentes Scriptores, hunc tanquam fœcundiſſimam Monachalis Paradiſi arborem demirentur quidem, ſed ſimul tanquam innumerabilium Doctorum aſſeclam fidelem venerentur, & eius eruditiſſima volumina, quæ ſub nomine Bibliothecæ Magnæ Rabbinicæ *prodeunt, ſtudioſè legant, vt fructuum vbertate pingueſcant.*

Legeram ego diligenter olim iuſſu Reuerendiſſimi Patris Fr. Raimundi Capiſuechij Sacri Apoſtolici Palatij Magiſtri Primam Partem iſtius Bibliothecæ Magnæ Rabbinicæ *ipſius* R. P. D. Iulij Bartoloccij Congregationis S. Bernardi Reform. Ord. Ciſtercienſis, & S. Sebaſtiani ad Catacumbas Abbatis, *eamque approbaueram: modo, eodem Reuerendiſſimo Patre Sac. Apoſtolici Palatij Magiſtro iubente, Secundam Partem eiuſdem* Bibliothecæ Rabbinicæ *eadem diligentia legens, & ſtudioſè relegens fatigatus nunquam ſum, ſed ſuccedanea materiæ nouitate recreatus, opimæ menſæ viſus ſum aſſidere, conditiſſimas dapes edere, cæleſte nectar potare, quorum ſingula non modò purgata, ſed inſuper purgantia Iudæorum venena cùm ſint, prælo exiſtimo digna vt ab omnibus legi poſſint, & reuolui. Sic cenſeo ſub cenſura tamen. Romæ ex Collegio Pænitentiariorum S. Mariæ Maioris die 15. Maij 1678.*

Fr. Gregorius de Scharintijs Ord. Prædic.

APPROBATIO.

MAgnæ Bibliothecæ Rabbinicæ P. Abbatis D. Iulij Bartoloccij Ordinis Ciſtercienſis Congregationis S. Bernardi Partem alteram legi ex commiſſione Reuerendiſſimi Patris Raimundi Capiſucchji Sacri Palatij Apoſtolici Magiſtri; nihilque in ea reperi ſanæ doctrinæ Catholicæ diſſonum, aut bonis moribus; imò eruditionem refertiſſimam Hebraicæ doctrinæ, quam impugnat, vbi opus eſt, complectatur, admiratus, typis digniſſimam hanc quoque Partem cenſeo.

Romæ in Collegio Vrbano de Propaganda fide die 21. Iunij 1675.

Ioannes Paſtritius Philoſ. ac S. Theol. Doctor,
& Polemica Theol. in eodem Collegio Lector.

D. Io-

D. Io. Baptiſta à S. Geltrude Congregationis Reformat. Monachorum S. Bernardi Ordinis Ciſtercienſis Vicarius Generalis.

FAcultatem concedimus Admodum R. P. D. Iulio Bartoloccio Congreg. noſtræ Monacho, & S. Sebaſtiani ad Catacumbas Abbati in lucem edendi Secundam Partem præclariſſimi Operis à ſe elucubrati, cuius titulus eſt, *Bibliotheca Magna Rabbinica*, ſi ijs, ad quos ſpectat, ita viſum fuerit. Datum in noſtro Monaſterio S. Bernardi ad Thermas de Vrbe die 11. Decembris 1677.

D. Io. Baptiſta à S. Geltrude Vicarius Generalis.

D. Io. Dominicus à S. Ioachim Secretarius.

Imprimatur

Si videbitur Reuerendiſſimo Patri Magiſtro Sac. Palatij Apoſtolici.

I. de Angelis Archiep. Vrbinas Viceſger.

Imprimatur,

Fr. Raimundus Capiſucchius Sac. Pal. Apoſt. Magiſter.

✠✠ a. ELEN-

ELENCHVS

Digreſſionum, & Diſſertationum, quæ in hac Secunda Parte Bibliothecæ Magnæ Rabbinicæ continentur.

I DE Peccato originali, & de יצר הרע Iètzer haraà, Figmento malo Rabbinorum. pag. 43. col. 2.
II De Fœdere Patrum Abrahami, Iſaaci, & Iacobi inito cum populis Terræ Chanaan. 90. 1.
III De Inferno ſecundùm Hebræos; & an ijdem admittant Purgatorium? 128. 1.
IV De Pſalmorum libro, Pſalmis, & Muſicis Inſtrumentis Hebræorum. 184. 2.
V De Hebræorum moderna Poëſi. 244. 1.
VI De Acroſtichis Pſalmis. 260. 1.
VII De סלה Sèla, ſeù Διάψαλμα. 268. 1.
VIII An Daniel Propheta fuerit Eunuchus? 299. 1.
IX De Hebdomadibus Danielis, & quòd ſecundùm illarum computum probetur, iam olim aduenìſſe Hebræorum Meſſiam. 307. 2.
X Chronologia Regum, qui præfuerunt Iudæis poſt euerſum Primum Templum vſque ad deſolationem Templi ſecundi, ſecundùm Rabbinos. 313.
XI In qua Hebdomada Danielis Chriſtus ſit natus? 349. 1.
XII Expoſitio Hebdomadarum Danielis cuiuſdam Rabbini Anonymi. 353. 2.
XIII De Sanabalàt Horonite. 376. 1.
XIV De Paſchate Hebræorum. 389. 2.
XV De Anno Hebræorum Solari. 392. 1.
XVI De Anno Lunari. 395. 1.
XVII De Cyclo decennouennali. 404. 1.
XVIII Principium Anni noui Iudaici adinuenire. 406. 2.
XIX Cyclum Lunarem dati anni ab Æra Chriſti ſecundùm Eccleſiaſticum computum adinuenire. 410. 1.
XX De Menſibus cauis & plenis Hebræorum. 411. 2.
XXI Tabula perpetua decennouennalis Cycli Lunaris oſtendens annos com-

communes, & intercalares; item ingreſſum Anni noui, qualitatem Menſium Marcheſcuàn & Chiſlèu, & feriam Paſchæ. 415.
XXII Hebræorum Rubricæ & Regulæ ad notitiam Feſtorum, & Ieiuniorum ſpectantes, quibus oſtenditur, quibuſnam diebus vetitum ſit eis ea celebrare. 419. 1.
XXIII Quòd nunquam fuerint in vſu apud Hebræos niſi tantùm Anni Solares, Lunares verò Soli æquati per emboliſmum, & vt ſuis ex Phaſi notis Menſibus, Menſes Soli curſui deſignarent. 422. 1.
XXIV Annus Iudaicus à quanam Neomenia incipiat. 429. 1.
XXV An Mundus creatus fuerit in Æquinoctio Verno, an verò in Autumnali Rabbinorum ſententiæ? 436. 2.
XXVI De vſu Æquinoctiorum & Solſtitiorum apud Hebræos, atque item de illorum תקופות Tekuphòth. 443. 2.
XXVII Dato quocunque Anno Tekupham Menſis ניסן Nisàn Martij inuenire ſecundùm hypotheſin Mar Samuelis Iarchinitæ. 445. 1.
XXVIII Tabella proportionalis reſidui motus Solis ſupra Lunam in Cyclo decennouen. ſecundùm hypotheſin Mar Samuelis in annis. 446. 2.
XXIX Tabella proportionalis reſidui motus Solis ſupra Lunam in Cyclo decennouem. ſecundùm eandem hypotheſin in Menſibus. 447. 1
XXX Tabula Cycli decennouennalis indicans, qua die Menſis Iudaici quælibet Tekupha ingrediatur in perpetuum ſecundùm mentem Mar Samuelis Iarchinitæ. 452.
XXXI Dato quolibet Anno Tekupham Niſàn ſecundùm hypotheſin Ràu Adà ſupputare. 456. 1.
XXXII De Tekupha Niſàn Haametith, ſeù de vero Æquinoctio Verno; de Luna Paſchali, & Tabulis Feſtorum tam Hebræorum, quàm Chriſtianorum ante & poſt correctionem Calendarij. 460.
XXXIII Tabula Æquinoctij Verni, & Paſchatis tam Iudæorum quàm Latinorum, cum Machazore & Aureo Numero. 465.
XXXIV Tabula perpetua Neomeniarum, Feſtorum mobilium, & Ieiuniorum, Hebraicè. 471. 481. Eadem Latinè. 477.
XXXV Clauis huius Tabulæ. 473. Latinè. 479.
XXXVI Quomodo inueniatur Paſcha Latinorum ſtylo veteri, ſeù ante correctionem Calendarij. 487. 2.
XXXVII De Cyclo Solari. 488. 1.
XXXVIII Tabella perpetua Aurei Numeri, quo vnà cum litera Dominicali inuenitur Paſcha ſecundùm ſtylum veterem. 491.
XXXIX Tabella Cycli Solaris cum ſuis literis Dominicalibus, & numeris concurrentibus eiſdem attributis. 493. 1.
XL Cyclus Magnus Paſchalis ex Cod. mſc. Vaticano Mariani Scoti. 495.
XLI Tabulæ expanſæ omnium Cyclorum magnorum Paſchalium. 499. & ſeqq.

XLII	Quinque Tabellæ complectentes quinque Cyclorum magnorum Paſchalium annos reſpondentes maiuſculis literis poſitis in eiſdem Cyclis.	504 & ſeqq.
XLIII	Tabula latitudinis Paſchæ, cum Aureo Numero, literis Dominicalibus, Concurrentibus, & Epactis reformatis.	508.
XLIV	Cyclum magnum Paſchalem inter opera Bedæ relatum, oſtenditur eſſe mendoſum.	513. 1.
XLV	Nouemdecim latercula, quibus totam magnam Tabulam Cycli magni Paſchalis ritè fuiſſe explicatam, probatur.	516. & ſeqq.
XLVI	De Indictione Romana.	526.
XLVII	Tabula Cycli Solaris 28. annorum, quibus ſuæ literæ Dominicales correſpondent poſt emendatum Calendarium.	528.
XLVIII	Epactam dati anni adinuenire.	530.
XLIX	Laterculum Cycli Epactarum, & literarum Dominicalium, quibus Paſcha poſt caſtigatum Calendarium perpetuò inuenitur.	531.
L	Feſta, & ſtata tempora poſt Paſcha perpetuò adinuenire.	537. 2.
LI	De fabuloſa Ioanna Papiſſa Hæreticorum fraus detegitur.	539.
LII	De correctione Calendarij Romani qui egerint; & cui tribuenda ſit gloria correctionis illius?	540.
LIII	Laterculum Cycli Hilleliani & Latinorum.	548.
LIV	De annuo Calendario Iudæorum.	550.
LV	Exemplum Calendarij Iudaici in anno 5435. mundi, Chriſti 1674.	Ibid.
LVI	Elucidatio Calendarij Iudaici.	582.
LVII	De Paraſcià & Haphtorà.	593.
LVIII	Catalogus omnium Paraſciòth.	595.
LIX	Quo ordine eas legant?	600.
LX	De quatuor Paraſcis extra ordinem.	647.
LXI	Haphtoròth totius anni Catalogus.	655.
LXII	De Hoſanna Rabbà.	683.
LXIII	Relatio Rituum, quos antiquitùs ſeruabant Iudæi in Cœna Paſchali celebranda, & eorum, quos hodie moderni Iudæi vbique locorum ſeruant.	736.
LXIV	An Chriſtus Dominus eos ſeruauerit? 745. 2. Vbi De Cęna Dominica,	
LXV	Primi Capitis Prophetiæ Hoſeæ de vocatione Gentium explicatio.	767. & ſeqq.
LXVI	De Sancto Liberato & Liberatore Ciuitatis Manliani in Sabinis Protectore.	864.

FINIS.

Digitized by Google

קרית ספר
של ברטולוני חלק שני :

BIBLIOTHECAE MAGNAE RABBINICAE BARTOLOCCII PARS II.

ד

ש' דבורה אשת רבי יוסף עזכאריל מרומה הברה בלשון עברי על לשון איטלקי פירש ובקשה שהעתיקה מעון השואלים וכו'. שחבר ר' משה מריאטי וכבודה על דעות בחכמתה ל' דור דילה רוקא ושמה עליה הקדוש לו לגרת בתחילת הספר ונדפסה שנת שמ"ב לפ"ק. וגם בן הכולה לדעות יולין דינלרים שנת שס"ב על יד רבי משה דקסטיל כוגו עוסב רומה. ובתוך הספר כתבה בקשה לשרת על מעלה בכתב קטן פירוש ושתעתיקה כלונו הלשון בקשת ברכי נפשי: ווידוי, וסדר העבודה.

403 DEBORA VXOR R. IOSEPHI ASCARIEL, vulgò ASCARELLI ROMANI fuit, quæ anno ab Orbe condito ſecundùm Hebræorum calculum ש"ס 362. min. ſupp. (reiectis ſcilicet quinque millenarijs) correſpondente anno Chriſti Domini 1602. Romæ ſuperuiuebat. Eius Viri memoria adhuc in Maiori Synagoga, quam כנסת החכל *Templi Scholam* nuncupant, in vitrea feneſtra cernitur, hiſce numeris ש"ט 320. expreſſa, qui ſi ad numerum annorum Chriſti conferantur, efficiunt annum 1560.

Hæc autem mulier Debora literis Hebraicis, & Italicæ Poëſi operam dans, quædam Opuſcula ex Hebraico in Italicum tranſtulit Idioma, & Carminibus popularibus Iudæis tradidit decantanda. Inter quæ primum locum obtinet Cantiuncula quædam Hebraicè à R. Moſe de Reate compoſita, cuius initium eſt

מעין השואלים, *Maaòn haſciòelim*, *Habitaculum poſtulantium*. Eſt ſpiritualis, ſeù moralis, & omninò non inelegans. Excuſa primò fuit vtraque lingua Venetijs anno mundi ש"ב 362.

ולמדו בו בתבונה ישא כחו לנצח : ועוד לא כמו בו אותו רמה גם בגלוי אשר הכל כל מחנה לפי ברק ולא נשאר עד אחד : והוא כיס שיף ונוס בפנו וקיום סיסרא אשת ליש ולא ראוי לדבר בן : ומה שאמר הכתוב ברק נגל וגו' : וכל מכתב שלמן לבטל הדברים כמו לפוקם : ודבורה וברק שרו שירה ולמדו בברוח מרעות וגו' כמו שמבואר בספר שופטים פרק ה' :

404 DEBORA VXOR LAPIDOTH, cuius Vir R. Dauid Kimchio, R. Leui Ben Gerſon, & omnibus ferè Rabbinis eſt idem ac *Barak*. לפיד *Lapid* enim & ברק *Barak* vocabula ſunt cognata, cùm idem fermè ſignificent. Quis enim tam ſtupidus eſt, vt ignoret inter *Lampadem* & *Fulgur*, cùm vtrumque refulgeat, ineſſe aliquam ſimilitudinem, ſeu cognationem? *Lapidòth* itaque Vir Deboræ Propheteſſæ ac in populo Iudicis, alio nomine (ex ſententia Hebræorum) vocabatur *Barak*. Reijce ergo R. Salomonis Commentum, quo vocem אשת *E'ſceth* non pro *Vxore*, ſed pro nomine communi mulieris exponit, dum ait;

אשת לפידות שהיתה עושה פתילות למקדש.

Mulier Lapidòth (ita vocabatur) *quia faciebat lychnia pro Sanctuario*.

Debora autem præterquam quòd pluſquam virili auctoritate regebat populum, etiam prophetabat, non de rebus longè futuris, ſed de his, quę ſub ipſius gubernio futura erant. Scriptura ſiquidè Propheteſſam eam vocat habitantem תחת תומר *Tàchath Thòmer*, *Sub Palma*, Iudic. 4. v. 5. de illius tamen vaticinijs nihil in Scriptura, niſi Propheticum Carmen, quod ſimul cum Barak cecinit pro gra-

362. minor. ſupputat. Chriſti 1602. apud Danielem Iuntam in 12. opera & diligentia R. Dauidis de la Rocca, cui Epiſtolam præfixit ad eandem Deboram directam. Iterum ibidem prodiit apud Io. de Gara an. שסג 363. Chriſti 1609. in 8. opera Samuelis de Caſtel nouo Romani incolæ. In cuius fine habetur בקשה *Bakeſcià Deprecatio* quædam recitanda in actu Circumciſionis ſecundùm ritum Synagogæ Romanæ.

II. Tranſtulit tria alia Opuſcula eiuſdem Moſis de Reate in eandem linguam Italicam rhythmicè, ברכי נפשי *Barechi Naphſcì, Benedic anima mea*, ex Pſal. 103. ודוי *Viddùi*, *Confeſſionem peccatorum*; & סדר העבודה *Sèder haauodà*, *Ordinem ſeruitutis*, nempè Rituũ, & Ceremoniarũ adhibendarum in Sacrificijs, & hoc dum ſacra Ædes Ieroſolymis extabat; nam hodie Iudæi ſacrificare non poſſunt, cùm inter gentes in perpetuum exilium abacti ſint. Hæc vnà cum ſupradictis Italicè excuſa ſunt ibidem:

פ"ל דבורה אשה נביאה אשת לפידות אשר שפטה את ישראל בימים ההם ובגבולתם קימה לנוכח כי לא יעלתו לם בבואם לנתוץ : ונמסרו ביד יבין מלך כנען עם כל רכבו תשע מאות רכב ברזל ועם כל העם אשר אתו עלה על סיסרא והלך אל נחל קישון והלך דבורה עם ברק בן אבינועם בעלה כי לפידות וברק הם קרובים בענינים ולזה אל הוא וירד ברק למלחמה עם סיסרא ויהם יהוה את סיסרא וגו' : ויהם סיסרא ברגליו אל אהל יעל אשת חבר הקיני ותכהו במקבת : ואמר ר' יוחנן ביבמות פרק יב'. דף קג': מתוך ל' : מכה בעילות בעל אותו רשע באותו היום שנ' בין רגליה כרע נפל שכב בין רגליה כרע נפל באשר כרע שם נפל : מכאן ענין בעקרא

dit, curuauit ſe, cecidit: inde contra Iahelis honorem, & Sacræ Scripturæ ſanctitatem colligunt impij Rabbini, à Siſara defeſſo Iahelis Tabernaculum ingreſſo (parcant pudicæ aures pudori Rabbinico) eamdem illo die ſepties cognitam fuiſſe. Nec eam, quamuis Virum haberet, ideò peccaſſe aiunt, quia bona intentione id feciſſe exiſtimant, vt videlicet illum debilitaret, eumque omninò viribus deſtitutum faciliùs opprimeret, & interficeret. Legitur hoc elegantiſſimũ Rabbinorum Commentum in Talmude Cod. יבמות *Ieuamòth Fratriarum.* cap. 12. מצות חליצה *Mitzuàth Chalitzà Praeceptum extractionis calcei.* pag. 103. tribus lineis ante finem, his verbis -

אמר רבי יוחנן שבע בעילות בעל אותו רשע באותו היום שנ׳ (שופטים ה׳ כ״ו) בין רגליה כרע נפל שכב בין רגליה כרע נפל באשר כרע שם נפל שדוד׃

Dixit R. Iochanàn: Septem coitibus coiuit ille impius in illo die, ſicut dicitur (Iudic. 5. 27.) *Inter pedes eius incuruatus eſt, cecidit, decubuit: inter pedes eius incuruauit ſe, cecidit: in quo ſe curuauit, ibi cecidit vaſtatus.* R. Salomon illud בין רגליו *Ben raglàu Inter pedes eius*, exponit -

בין ירכותיה שבא עליה סיסרא ונתכונת כדי ליגעו׃

Inter fæmora eius, quia ingreſſus fuerat ſuper eam Siſera; & intentio (Iahelis) *fuit, vt defatigaret illum.* Iiſdem verbis idem legitur in עין ישראל *En Iſraël Paraſcià 2. pag. 8. col. 3.*

gratiarum actione poſt victoriam reportatam de Siſara Principe Regis Iabin, quem profugum Iahel Vxor Haber Cinæi excepit in Tabernaculum, & dormientem occidit, infixo clauo in tempus illius, ſoporemque morti conſociauit. Hoc Iahelis inſigne facinus quod à Spiritu Sancto in Scripturis laudatur, fœdè deturpant obſcœniſſimi Rabbini. In libro Iudicum cap. 5. 24. benedicitur Iaheli, & geſta per eam in Tabernaculo contra Siſaram referuntur, & commendántur. Inquit Scriptura; *Benedicta inter mulieres Iahel vxor Haber Cinæi, & benedicatur in Tabernaculo ſuo.*

Verſ. 25. *Aquam petenti lac dedit, & in phiala Principũ obtulit butyrum.*

Verſ. 26. *Siniſtram manum miſit ad clauum, & dexteram ad fabrorum malleos, percuſſitque Siſaram quærens in capite vulneri locum, & tempus validè perforans.*

Verſ. 27. *Inter pedes eius ruit: defecit, & mortuus eſt: voluebatur ante pedes eius, & iacebat exanimis & miſerabilis.* Hic vltimus verſiculus Hebraicè ita ſe habet -

בין רגליה כרע נפל שכב בין רגליה כרע נפל באשר כרע שם נפל שדוד׃

Inter pedes eius incuruatus eſt, cecidit, decubuit. Inter pedes eius curuauit ſe, , cecidit; in quo ſe curuauit, ibi cecidit vaſtatus. Quia ergo ibi ſeptem verba leguntur -

כרע נפל שכב כרע נפל כרע נפל׃

Caraà, naphàl, ſciacàu, caraà, naphàl, caraà, naphàl: Incuruauit ſe, cecidit, decubuit, curuauit ſe, ceci-

quòd ſepties ille impius eo die Iahelem compreſſerit. Sed ex eo, quod ſcripſimus ſuprà in dictione שמיכה *Semichà apparet, hanc allegoriam eſſe mendacem.* De hoc vocabulo שמיכה *Semichà* cum litera ש *Sin*, quod cap. 4. Iudicum ver. 18. reperitur, agit idem R. Dauid Kimchi, & ex eo probat, Siſaram non tetigiſſe Iahelem. Explicans autem quid ſit שמיכה *Semicha* ait.

הוא כסות עב יוצאין ממנו ציציות מן הצמר בכל פני הכסות ונראה כי מפני זה נקרא שמיכה כי בדבריהם שמיכתא דבר עב ובויקרא רבה ותכסהו בשמיכה רבנן דתמן אמרי בסודרא רבנן דהכא אמרי כמשיכלא אמר ריש לקיש הורנו בכל המקרא ולא מצאנו כלי ששמו שמיכה אלא מה הוא שמיכה בשי״ן כתיב סמיכה כלומר שמי הוא באן שמעיד על יעל שלא נגע בה סיסרא׃

Semichà eſt indumentum ſpiſſum, ex quo vtrinque exeunt flocci lanæ, & apparet quòd inde vocetur Semichà, quia apud Rabbinos שמיכתא *Semichtà eſt res craſſa. Et in Vaikrà Rabbà ad hunc locum* (Iudicum 4. 18.) *Et operuit eum* שמיכה *Semchà ſtragula villoſa. Rabbanan qui illic ſunt* (in terra Iſraëlis) *dixerunt* בסודרא *Beſodrà, in Sudario. Rabbini autem, qui ſunt hic* (in Babylone) *dixerunt Stragula* (ſeù lecti tegumento). *Dixit Reſc Lakiſc: Recurrimus per totam Scripturam, neque Vnquam inuenimus inſtrumentum, cuius nomen ſit* שמיכה *Semichà. Quid autem ſit Semichà cum* ש *Sin? Scriptum eſt* שמיכה *Semichà, ac ſi diceres,* שמי הוא כאן *Scemì hù càn, Nomen meum eſt hic*: שמעיד על יעל שלו נגע בה סיסרא *Scemeid al Iaël ſcelò naghaà bà Siſera, quod teſtatur de Iabele, quòd*

non

num. 45. Et in ילקוט *Ialkùt Par. 2. pag. 18. col. 2. num. 55. circa fin. §.* בין רגליה editionis Liburnenſis an. ש״יו 5416. Chriſti 1656. in fol. His in citationibus vſi ſemper ſumus, & in poſterum vtemur.

Huiuſmodi turpiſſimũ Commentũ refertur etiam à R. Dauid Kimchio, ſed illud (quamuis reperiatur in Talmudis Codice maximæ apud eos auctoritatis, cuius omnia deliramenta dicũt diuinas eſſe traditiones ex Monte Sinai, eaque ſimul cum Decalogo Moſem à Deo recepiſſe, vt docet idẽ Talmud Cod. ברכות *Berachòth cap. 1. pag. 5.* circa principium) libenter & ingenuè fatetur eſſe alienum à ſenſu Scripturæ, illudque explicat, & falſitatem eius oſtendit, ad locum citat. cap. 5. v. 27. Iudic. his verbis.

בין רגליה כרע נפל׃ כל מנהג הלשון לכפול הדברים בדי לחזקם והענין כי כרע כריעה שלא היתה לו תקומה וזה״ש באשר כרע שם נפל שדוד׃ ויש בו דרש והוא רחוק כי יש בפסוק שבעה בין כרע ושכב ואמרו כי שבע בעילות בעל אותו רשע ליעל אותו היום ומה שכתבו למעלה במלת שמיכה מכחיש זה הדרש

Inter pedes eius incuruatus eſt, cecidit: Omnia iſta (vocabula) *ſunt ſecundùm ſtylum linguæ* (Hebraicæ) *quæ reduplicat verba, vt magis ea roboret. Et illud: Quoniam incuruatus eſt, ſignificat incuruationem, cuius non erit ampliùs ſurrectio. Et hoc eſt illud: In quo ſe curuauit, ibi cecidit vaſtatus. Et eſt in his quædam allegorica explicatio, ſed remota eſt; quoniam enim ſunt in hoc Verſiculo ſeptem* (voces) *Incuruatus eſt, decubuit, &c. ideò dixerunt,*

conſeruatur :nihilo tamen minus Au. ctores Sacros in Canone Sacrorum Bibliorum commemoratos, vel eos, qui ex Sacris literis habentur aliquid ſcripſiſſe, non omninò arceri ab hac Bibliotheca, ſed ad eam *per accidens* (vt dicunt) reuocari, quatenus ſcilicet vel illorum *nomina*, vel *ſcripta*, vel aliæ ab eis res geſtæ à Rabbinis fœdantur, medijs illorum profanis, & erroneis commentationibus. Hoc itaque pacto quaſcumq; commentationes Rabbinorum etiam inſulſas, vel impias, ſuo loco & quidem congruo, referendi & refellendi facultas datur: vti apparet in noſtra Debora Prophetiſſa, cuius ſacram Cantionem, quam habes c. 5. Iudicum, ſuis ineptis expoſitionibus, Rabbinicã reddunt Rabbini. Inſulſæ ſiquidem quin & obſcœnæ ſunt, quas ſuprà vidimus. Inſulſa pręterea eſt illa commentatio, quam referunt Talmudiſtę in Cod. פסחים *Peſachìm*, c. 10. pag. 118. b. circa princ. vbi Deum introducunt colloquentem cum Principe, ſeù Neptuno Maris Rubri, cui quòd Dei iuſſionibus obtemperare noluerat, cadauera Ægyptiorum in terram euomendi, niſi præſtita à Deo cautione de reſtitutione cum vſura, tradidit pro fideiuſſore Torrentem Ciſon, qui ſuo tempore cadauera exercitus Regis Iabin cum fœnore Mari Rubro, & eius Principi ſeù Cuſtodi reſtituit. Hæc Commentatio his verbis loco citato *Peſachìm* refertur.

דרש רבה בר מרי מאי דכתיב (תהלים ק״ו ז׳)
וימרו על ים בים סוף מלמד שהמרו ישראל באותו
שעה

non tetigit eam Siſera. Vide in ויקרא רבה אחרי מות *Vaikrà Rabbà, Sèder* *Paraſcià* 23. pag. 192. col. 2. in princ. En vides beneuole Lector, quomodo Talmudiſtæ Talmudem deſtruant.

De Debora quæri poteſt: Cur dicatur à Scriptura habitaſſe תחת תומר *Tàchath Thòmer Sub Palma?* R. Salomon Iarchi ad hunc locum dicit, Deboram fuiſſe mulierem prædiuitem, & habuiſſe Palmeta, Vineta, & Olіueta תמרים היו לה בירחו *Palmeta in Iericho*, כרמים ברמה *Vineta in Ramà*,

וזתים בבקעת בית אל שהוא מקום שמן:

& Olіueta in Conualle, ſeù planitie Beth-el, loco pinguiſſimo. Et quamuis habitaſſet cum Viro ſuo Barak in קדש נפתלי *Kadèſc Nephtali*, attamen quando oportebat iudicare populum, pergebat in Iericho ad locum populo commodiorem, ibique ſub Palmeto lato, ſpatioſo, & vmbroſo iudicia exercebat, eumque, ſecundùm mentem R. Leui Ben Gerſon.

יקראוהו תומר דבורה כי מנהגה היתה לשבת
במשפט במקום הוא:

Vocauerunt Thòmer Deuorà Palmetum Deboræ, quoniam ipſa eo in loco ſolebat ſedere, quando iudicabat.

Sed ſi quæras: Cur Deboram Prophetiſſã ferè inter Rabbinos repoſuerimus, cùm in hac Rabbinica Bibliotheca Sacri Scriptores Veteris Teſtamenti locum non habeant?

Reſp. Verum quidem eſſe, me in hac Bibliotheca non recenſere præcipuè niſi Auctores, qui extra Canonem Sacrum ſunt, & quorum memoria extra ſacras literas in ſcriptis proprijs

V.

שעה ואמרו כשם שאנו עולין מצד אחד כך מצריי עולים מצד אחר אמר לו הקב״ה לשר של ים פלוט אותן ליבשה אמר לפניו רבונו של עולם כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונוטל ממנו אמר לו אתן לך אחד ומחצה שבהן אמרו לו רבונו של עולם יש עבד שתובע את רבו; אמר לו נחל קישון יהא לי ערב מיד פלט אותן ליבשה ובאו ישראל וראו אותן שנאמר (שמות יד״ : ל׳) וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים מאי אחד ומחצה שבהן דאלו בפרעה כתיב (שם ז׳) שש מאות רכב ברזל ואלו בסיסרא כתיב (שופטים ד׳ : יג״ .) תשע מאות רכב ברזל . כי אתא סיסרא אמר מן השמים נלחמו הכוכבים כיון דנחיתו כוכבי שמים עליהו אקרירו הני דקרי דפרזלא נחיתו לאקורי למיכתן נפשן בנחל קישון . אמר לו הקב״ה לנחל קישון לך והשלם ערבונך מיד גרפם נחל קישון והשליכן לים שנאמר (שופטים ה׳ : כא״) נחל קישון גרפם נחל קדומים . מאי נחל קדומים נחל שנעשה ערב מקדם באותה שעה פתחו דגים של ים ואמרו ואמת יהוה לעולם :

Declarat Bar Mari: Quid eſt, quod ſcriptum eſt (Pſ. 106. 7.) *Et rebellauerunt ſuper Mare, Mare Rubrum? Docet, quòd Iſraël rebellauerat ea ipſa hora, & dixerat: Sicut nos aſcendimus ab hoc latere, ſic Aegyptij aliunde aſcendent. Dixit Deus ſanctus benedictus Principi Maris: Euome illos in aridam. Dixit coram eo: Domine Mundi: Numquid eſt ſeruus, cui herus largiatur donum, & ſtatim pœniteat, & auferat? Dixit ei: Dabo tibi tot, & dimidium plùs, quàm ſint illi. Reſpondit ei* (Princeps Maris) *Domine vniuerſorum, eſtne ſeruus, qui poſtulet fideiuſſionem à Domino ſuo? Dixit ei* (Deus) *Torrens Kiſciòn erit mihi fideiuſſor. Statim expuit illos in aridam. Venerunt Iſraëlitæ, & viderunt eos, ſicut dicitur* (Exod. 14. 30.) *Et vidit Iſraël Aegyptios mortuos ſuper littus Maris. Quid eſt tot, & dimidium plùs quàm ſint illi? Quia de Pharaone ſcriptum eſt* (Ibid. ver. 7.) *Sexcentos currus ferreos. Et de Siſera ſcriptum eſt* (Iudicum 4. 13.) *Nongentos currus ferreos. Quando venit Siſera, dixit: De Cælis pugnauerunt Stellæ. Quando deſcenderunt Stellæ Cæli ſuper eos obtenebrata ſunt Caſtra curruum ferreorum. Deſcenderunt vt natando refrigerarent animas ſuas in Torrentem Kiſciòn. Dixit Deus ſanctus benedictus Torrenti Kiſciòn: Ito, & ſolue quod ſpopondiſti. Statim Torrens Kiſciòn euerrit eos, & deuolutauit ad Mare, ſicut dicitur* (Iudic. 5. 21.) *Torrens Kiſciòn deuolult eos; Torrens antiquitatis. Quid eſt Torrens antiquitatis? Id eſt Torrens, qui fecit ſponſionem antiquitùs. Eadem hora Piſces Maris aperuerunt* (os) *& dixerunt: Et veritas Domini manet in æternum.*

Idem prorsùs exſcribitur in עין ישראל *En Iſraël* Parte 1. pag. 97, colum. 3. num. 59. circa medium, emendatis quibuſdam locis, quæ in Talmude videbantur mendoſa, vti locus Exod. cap. 14. 7. *Sexcentos currus* ברזל *ferreos*, iuxta textum Biblicum emendatur בחור *electos*. Et poſt illa verba אתא סיסרא *Venit Siſara*, additur -

עליהו בדקרי דפרזלא הוציא הקב״ה עליהם כוכבי ממסילותם דכתיב מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם וגומר .

Super eos in currus ferreos egredi fecit Deus ſanctus benedictus Stellas de ſemitiis ſuis, ſicut ſcriptum eſt (Iudic. 5.

v. 20.) *De Cælis pugnauerunt Stellæ, de itineribus fixis ſuis pugnauerunt &c.* Dum verſiculum ſeptimum Pſ. 106. *Et irritauerunt aſcendentes in Mare, Mare Rubrum,* explicare volunt Talmudiſtæ, fabulis inuoluunt Scripturã, introducentes in Scenam Deum Opt. Max. qui colloquatur cum Neptuno Iudaico, eidem Torrentem Ciſon fideiuſſorem tradat, & pro vſura ſe pacifcatur, dimidium vltra ſortem ei reſtituturum: nam pro ſexcentis curribus ferreis in Mare Rubrum ſubmerſis, nongenti reſtituti fuerunt à Torrente Ciſon currus ferrei Siſaræ in eo demerſi. Nec minùs indocta fabula eſt, quã ſuis obtrudunt Talmudiſtæ docentes, Stellas deſcendiſſe de Cælis, & pugnaſſe contra Siſaram. Contrarium conſtat ex Scriptura, Iudic. 5. 20. pugnarunt quidem Stellę ממסלותם *de exaltationibus ſuis*, concumulatis videlicet virtutibus & fortitudinibus ſuis, hoc eſt, totis viribus pugnauerunt contra Siſeram, *manentes* tamen *in ordine & curſu ſuo*, vt dicit Vulgata. Non enim Stellæ locum ſuum reliquerunt, & ad terras deſcenderunt vt contra exercitum Siſaræ pugnarent. Pugnarunt itaque Stellæ influxibus præpotentibus ſuis, non corpore, vt ſolent milites in bello. Vnde R. Salomon hunc influxum Stellarum innuere vult, quando ad hunc locum ait -

ראש הככב בשמים וסופו בארץ מכאן אמרו עוביו של רקיע באויר שבין שמים לארץ שהכוכב תקוע ברקיע כמין נגר ברלת מרת ארכו בעביו של רקיע ומן המקרא שמעיד ממסילותם נלחמו אנו שומעין שעוביו של רקיע נגובה שמים על הארץ ׃

Caput, ſeù Principium Stellarũ eſſe in Cælo, & finem, ſeù pedes earum in terra. Hinc dixerunt ſinus, ſeù denſitas, aut craſſities firmamenti eſt ſicut aër, qui eſt inter Cælum & terram: nam Stellæ ſunt infixæ in firmamento ſicut peſſuli in foribus (ſeù veriùs vt canales in fornicibus aquaductuum) menſura longitudinis ac craſſitiei eſt eadem ac eiuſdem expanſionis; & à Scriptura, quæ teſtatur de itineribus fixis ſuis, ſeù exaltationibus ſuis pugnauerunt, nos audimus, quòd craſſities של רקיע *firmamenti ſit alta à Cælis ad terram.* Ex hac vocis רקיע *Rakiaa* Rabbi Salomonis notione innoteſcit, quàm imprudenter Amama carpat Vulgatam editionem Gen. 1. 14. vbi de luminaribus magnis puta Sole & Luna dicitur, *Fiant in firmamento Cæli*, ac ſi in firmamento, ſeù octaua ſphæra facta fuerint hęc luminaria, & ibi collocata. Non intelligens, quòd pro firmamento, non ibi accipitur Cælum ſtellatum, ſed tota illa craſſities, quę ab hoc Cælo incluſiuè vſque ad terram extenditur, iuxta ſignificatum vocabuli רקיע *Rakiaa* intelligitur, in qua Sol, Luna, & cæteri Planetæ collocati ſunt & facti, quique nomine Stellarum veniunt, vt placet R. Dauid Kimchio. Inde (ſeruato tamen ſuo ordinario curſu & ordine) pugnauerunt contra Siſeram influxibus auctis, maximè calore. Quare idem Kimchius Iudic. 5.

כי הכוכבים חממו אותם והיו לובשים שריונים

ומרוב חמימות היו נכנסין בנחל קישון להתקרר ושוטפם הנחל לפיכך סמך פסוק נחל קישון גרפם לפסוק מן שמים נלחמו ׃

Stellæ autem calefecerunt (milites Siſaræ) *quia erant induti loricis , & præ nimio calore introierunt in Torrentem Ciſon, ut refrigerarent ſe, & ſubmerſit eos Torrens . Idcircò unitur Verſiculus (21) Torrens Ciſon devolvit eos, ſuperiori Verſiculo (20) De Cælo dimicatũ eſt contra eos &c.* Sol igitur nec non & cęteri Planetæ poſiti ſunt in firmamento Cæli: quandoquidẽ vox רקיע *Rakìaa* & aërem, & ætherem, & ſupremã Cæli partem , vbi Stellarum multitudo cernitur , quam propriè *Firmamentum* Philoſophi appellant, ſignificet. Sic in Gen. 1. 8. רקיע *Rakìaa* firmamentum vocatur Cælum. Et v. 14. & 15. vocatur רקיע שמים *Rakìaa ſciamàim Firmamentum Cælorum* , vbi Sol, & Luna ponuntur; nempè in ſpatio illo quod intercipitur inter terram & octauam ſphæram. In eo ſiquidem numerantur quàm plurimi Cæli, imò & ipſemet aër aliquando Cælum vocatur, vt cùm Volucres Cæli in Scriptura dicuntur Geneſ. 1. v. 30. Pſal. 8. v. 9. & alibi frequenter. Sol igitur & Luna in רקיע *Firmamento* lucere legimus, cùm in eo poſita ſint vt Geneſ. 1. 15. Et in ואלה שמות רבה *Exod. Rabbà Paraſcià* 15. pag. 130. col. 1. ante med. etiam hoc documentum datur.

אתה מוצא בלילה אם אין הלבנה נראית ברקיע החושך בעולם ואין אדם יכול להלך אפילו תוך המדינה כיון שהלבנה נראית ברקיע הכל שמחין ומהלכין בדרך וגו׳ ׃

Tu ſi de nocte exieris , & Luna non appareat in firmamento, tenebræ ſunt in mundo , neque poteſt quis ambulare, nec quidem per Urbem : quando verò conſpicitur Luna in firmamento, omnia lætantur , & ambulant per viam , &c. Stellæ etiam quòd fixæ ſint in רקיע *Rakìaa Firmamento* , clarè apparet ex teſtimonio ipſius Rabbòth loco citato poſt med. vbi dicitur , quòd :

י״ב מזלות יש ברקיע בשם שאין השמים יכולין לעמוד חוץ מי״ב מזלות ׃

Duodecim ſigna Zodiaci ſunt in רקיע *Rakiaa firmamento , nam Cæli reſiſtere nequeunt ſine 12. ſignis Zodiaci .* En quomodo vox רקיע *Rakìaa Firmamentum* dilatetur ad diuerſos Cælos. Quid igitur oblatrat Amama contra Vulgatam, quòd *Interpretamentum Græcum* στερέωμα verterit *Firmamentum . Cùm nec in voce Hebræa, in Themate eius ſignificationis vllum veſtigium vel vola appareat ?* Legat Buxtorfium in Lexic. ad vocem רקע & inueniet רקיע Expanſum , *Cæli ſcilicet in latum deductio , & extenſio , quod Græci dixerunt* στερέωμα , *Latini Firmamentum* . Idem habet Mercerus, vt euidenter appareat רקיע *Rakìaa* quod Græci στερέωμα dixere , pro octaua ſphæra aliquando , & quandoque pro expanſione illa inter octauam ſphæram , & terram intercepta , accipi , ſicut aliquando à Rabbinis fit , vt ex loco Rabbòth citato vidimus . Temerè igitur Sixtinus Amama in ipſo exordio lib. 1. c. 1. Cenſuræ Vulgatæ verſionis, vulgatam lectionem , quòd רקיע *Rakìaa Firmamentum* habeat , corrigit.

De

תה **דבק טוב** והוא ביאור על רש״י על ספר בראשית ולא נודע שם המחבר ; ונדפס בויניציאה ;

405 DE'VEK TO'V, *Adhæſio bona*, Tit. Libri deſumptus ab Iſaia c. 41. ver. 1. & eſt explanatio in librum Geneſis, ignoti Auctoris. Excuſus eſt Venetijs. Ex Plantauitio, num. 117.

תו **דברי הימים למלכי ישראל**

הוא גם הספר הנזכר במלכים א': ט״ו: ל״א: ונראה שבספר היו כתובים כל דברי הימים של מלכי ישראל בארוך הים והוא א' השומר ולא נחבר מקובלם של כתבי הקדש לפי שלא עמדה מלכות ישראל כמו שכ' רד״ק בהקדמת דברי הימים ;

406 DIVRE' HAIIAMI'M LEMALCHE' ISRAE'L, *Verba dierum, ſeù Chronicon Regum Iſraël*. Eſt Nomen Libri, cuius mentio fit 1. Reg. 15. 31. & 2. Paralip. 33. 18. & in quo vberiùs narrantur Hiſtoriæ & res geſtæ Regum Iſraëlis. Hic ſeorſum à cæteris Libris Sacris reperiebatur tempore, quo Chronicorum Libri Regum Iudę conſcripti fuerunt, quia ſæpè in illis citatur. Nec Eſra Protoſcriba eum in Canonem Sacrorum Librorum referre voluit, quia, vt ait רד״ק *Radàk* in Præfatione lib. 1. Paralipom. 1. -

וכן דברי הימים למלכי ישראל היו נכתבים בספר אלא שאותו ספר לא חבר אל כתבי הקדש לפי שלא עמדה מלכות ישראל ;

Sic etiam Chronica Regum Iſraël fuerunt ſcripta ſeorſim in libro, attamen cæteris Sacris Codicibus non fuerunt adiuncta, eò quòd Regnum Iſraëlis non fuit permanens. Huiuſmodi Chronicorum liber perijſſe exiſti-

De Debora malè ſentiunt Rabbini, dicunt fuiſſe ſuperbam & arrogantem, ac Spiritum Sanctum ab ea receſſiſſe, quia gloriata eſt, & dixerat Iudic. 5. 7. *Donec ſurrexi ego Debora*, *&c*. Ad illud עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר *Exurge, exurge Deuora: exurge, exurge loquere Canticum*. Ibidem ver. 12. ita refert R. Salomon -

ורבותינו אמרו מפני שנתהללה ואמרה עד שקמתי דבורה נסתלקה הימנה רוח הקדש ;

Et Rabbini noſtri dixerunt, quia (Debora) *gloriata eſt, & dixit: Donec ſurrexi ego Debora, ſublatus eſt ab ea Spiritus Sanctus*. At iſta non ſunt verba arrogantiæ, ſed excitationis animi, & vt idem R. Salom. ait, eſt -

לשון שבח כפשוטו התגברי בשירתך ;

Phraſis lætitiæ ſecundùm literam (*quaſi diceret*) *Viriliter agam in tua laude & Cantico*. Sed Hebræi omnia interpretantur prauè & in ſiniſtrum ſenſum.

Cæterùm Debora Prophetiſſa cum Barak floruit anno mundi 2636. ante natum Chriſtum 1124. nam eo anno cæpit iudicare Iſraëlem, vt habetur ex *Radàk*, & *Sèder Olàm*, iudicauitque populum annis 40. nempè vſque ad annum 2676. ex iiſdem, & R. Dauid Ganz. Eamque collocant in Paradiſo, pręficiuntque cuidam Manſioni, vbi cum innumeris mulieribus eandem cantare faciunt Canticum, quod dum in terra eſſet, cecinit. Confer librum זהר *Zòhar* Numer. Sect. שלח לך *Scelàch lechà* p. 167. b. poſt med. editionis Mantuanæ.

ram eſſe imperfectam.

ט׳ דברי הימים למלך מדי ופרס ; שם הספר הנזכר במגלת אסתר פרק י׳, ב׳, והוא ספר מספרי הפוליטיים אשר לא היו נכנסין אל כתבי הקדש והוא סידור בימיהם.

407 DIVRE' HAIIAMI'M LEMALCHE' MADAI VPARA'S, *Verba dierum, ſeù Chronica Regum Mediæ & Perſiæ.* Titulus eſt libri, de quo in Hiſtoria Eſtheræ cap. 10. 2. fit mentio. Erat liber Chronologicus, in quo facta & dicta iſtorum Regum memorabantur ea ætate valdè notus, ſed nunquam inter Sacros Codices connumeratus, vt teſtatur Aben Ezræ ad locum citatum Eſtheræ, & ad verba ונכתב בספר *Et ſcriptum eſt in libro*, his verbis.

הוא הידוע בימיהם ואבד הספר כאשר לא מצאנו מדרש עדו וספרי שלמה וספרי דברי הימים למלכי ישראל, וספר מלחמות השם וספר הישר.

Notus erat illis diebus, ſed perijt iſte liber (Chronicorum Regum Mediæ & Perſiæ) *ſicut ampliùs non inuenitur Midràſc Addo Prophetæ. Libri Salomonis. Libri Chronicorũ Regum Iſraël. Liber bellorum Domini. Et Liber Haiaſciàr Recti.* Quod non ita accidiſſet, ſi in Canone Sacrorum Codicum fuiſſent relati.

כ׳ דברי הימים של משה הנביא ולא נודע שם המחבר והוא הספר כתבו עם ספרים אחרים שהם בפירוש האבן הכהן גדול, ובפירוש אחרים הכל.

ſtimatur. Nec ideò, quia huiuſmodi liber non reperiatur hodie, nec in Canone, nec extra; dicendum eſt Sacrorum Bibliorum Codicem aut mutilum, aut imperfectum exiſtère, vti malignè Leuſden Caluiniſta nobis imponit in ſuo Philologo Hebræo Diſſertat. 9. *De Libris nominatis &c.* num. 3. *Pontificij* (inquit) *ad ſtabiliendas ſuas Traditiones conantur probare Textum Sacrum eſſe imperfectum*, (putida eſt Hæretici impoſtura) *Vtentes argumento deſumpto à libris nominatis in Veteri Teſtamento; quorum tamen vel pauci, vel, vt illi volunt, nulli in Biblijs inueniuntur. Si iam probauerint illos libros, quorum mentio fit, eſſe Canonicos, putant ſe ſimul probaſſe S. Scripturam eſſe imperfectam.* Hæc Leuſden. Sed tantum abeſt, quòd Catholici Doctores dicant Sacram Scripturam eſſe imperfectam, quin potiùs ſemper, & vbique doceant eam eſſe perfectiſſimã, complectentem Verbum Dei ſanum & irreprehenſibile.

Licèt enim libros nominatos in Sacris literis, qui tamen non extent, putent aliqui fuiſſe Verbum Dei; non id aſſerunt cum fide, ſed probabiliter; Ergo non habent pro Canonicis. Omnes libros, quos Canonicos dicimus, enumeratos habemus in Catalogo nobis à Conc. Trident. ſeſſ. 4. in decreto de Canon. Script. tradito. Inter quos nihil de huiuſmodi libris nominatis in Scriptura & deperditis habetur. Vndè temerè & calũniosè Leuſden imponit nobis Catholicis præfatos libros pro Canonicis habere, & Sacram Scriptu-

quam audiuit talia ? Ex Scriptura habemus Exod. 12. 37. numerum bellatorum Iſraëlitarum ſexcenta ferè millia peditum Virorum ex Ægypto egreſſorum fuiſſe, contra Amalecitas pugnaſſe, eoſque viciſſe, refertur c. 17. ver. 8. ſed de numero Amalecitarum nihil habetur ex loco citato: vnde hyperbolicum valdè eſt & fabuloſum, quod de numero Amalecitarum dicunt Rabbini; & quòd omnes fuerint Arioli & Magi, omninò incredibile eſt.

Quod ad librum præſentem attinet, inuenitur coniunctus cum alijs libellis, nempè cum

פטירת משה *Petiràth Moſcè Exceſſu eiuſdem Moſis.*

פטירת אהרן הכהן *Petiràth Aaròn Hacohèn Tranſitu Aaronis Sacerdotis.*

ספר טובי בן טוביאל *Sèpher Toui Ben Touièl Libro Tobiæ filij Tobielis.*

ספר אלדד הדני *Sepher Eldàd Hadani Libro Eldadis Danitæ.*

משלי סנדאבאר *Miſclè Prouerbijs Sandauàr.*

מעשה של ירושלמי *Maaſsè ſcel Ieruſcialimi Hiſtoria cuiuſdam Hieroſolymitani.*

ספר חנוך *Sèpher Channòch Libro Enochi.*

חידות איזופיטי *Chidòth Ezopitti, Aenigmatibus*; ſeù *fabulis Aeſopi.*

ומשלים של שלמה המלך *Vmſcialìm ſcel Scèlomò Hammèlech Et Parabolis Salomonis Regis.*

Excuſus fuit Venetijs anno mundi רש"ד 304. min. ſupput. Chriſti 1544. apud Cornelium Ben Baruch Adil-Kenàd, per manus Artificum Magiſtri

הכל. וספר טובי בן טוביאל. וס' אלדד הדני. ומשלי סנדבאר
מעשה של ירושלמי. וספר חנוך. וחידות איזופיטי. ומשלים
של שלמה המלך ע"ה. ונדפסו כלם יחד בויניציאה שנת רש"ד
לפ"ק. והמלאכה נשלמה ע"י האומנים מ"ו. יוסף ואחיו. ויעק'
שנקי במלאכת הספרים בדפוס קורנילייו בן ברוך אדיל קינד
שנת רש"ד לפ"ק.

408 DIVRE' HAIIAMI'M SCEL MOSCE' &c. *Verba dierum*, ſeù *Chronicon Moſis Prophetæ &c.* in quò de eius vità vſq; ad mortem fusè agitur, quàmuis multa fabuloſa, iuxta Rabbinorum conſuetudinem, in eò permixta ſint. Et vt reliqua prætercam, ne prolixiùs protrahatur huius libelli relatio, ſolùm ſufficiet referre id, quod de pugna Iſraëlitici populi contra Amalech pag. 10. b. narratur. Ibi enim ſic legitur

ובני ישראל באו המדברה ויבא עליהם עמלק
בן אליפז בן עשו להלחם עמהם ועמו היו מאה אלף
ושבעים ושמונים רבוא איש כלם היו קוסמים
ובעלי אוב וידעונים וכו'.

Et filij Iſraël venerunt in deſertum; & venit ſuper eos Amalek filius Eliphaz filij Eſau, vt pugnaret contra eos, & cum eo erant mille & ſeptuaginta octo myriades virorum: Omnes erant Diuinantes, Pythones, & Arioli &c. Forſan Auctor huius libri non intellexit vim huius vocabuli רבוא *Ribbò Myriadis*, quod decem millia notat. Si igitur multiplicentur 1078. Myriades per 10000. fiet ſumma 10780000. *decem millionum*, vt Itali loquuntur, *ſeptingentorum octoginta millium* militum Amalecitarum pugnantium contra Iſraëlitas. Quis vn-

bus mentionem facit. Ex 2. Paralipom. 33. 19. vbi de iniquitatibus & reſipiſcentia Manaſſæ dicitur.

הנם כתובים על דברי חוזי ׃

Nonne ſcripta ſunt in Verbis Chozài? Rabbi Dauid Kimchi exiſtimat nomen Chozài non eſſe proprium alicuius Prophetę, ſed appellatiuum omnium Prophetarum חוזי *Chozài* (inquit) כמו חוזים *eſt ac Chozim*, hoc eſt, idem valet ac *Videntes*; quaſi diceret, inter Prophetias Videntium, ſiuè Prophetarum, ſcriptæ ſunt res geſtæ à Rege Manaſſe: vel vt ſuprà verſ. 18. dictum fuerat.

ודברי החוזים המדברים אליו בשם יהוה אלהי ישראל הנם על דברי מלכי ישראל ׃

Et verba Videntium (nempè Prophetarum) *loquentium ad eum in nomine Domini Dei Iſraël nonne ipſa ſunt in Verbis Regum Iſraël?* Sicut enim verba Prophetarum relata ſunt in Chronicis Regum Iſraël, ſic inter verba eorundem Prophetarum pœnitentia, & reliqua eiuſdem Manaſſis opera recenſentur. Vel ſi mauis חוזי *Chozai* pro aliquo Prophetarum accipere, dicendum eſt: librum hunc iam periiſſe, quia hodie *apud nos*, ait Lyranus, *non habetur, quia iſta quarto lib. Reg. non ita exprimuntur, vt hic dicitur, & eodem modo dicendum eſt de hoc quod ſequitur*, Scripra &c.

De Libro Verborum Regum Iſraëlis, qui 1. Reg. 15. 31. vocatur.

ספר דברי הימים למלכי ישראל ׃

Sèpher Diurè haijamìm Lemalchè Iſraël, Liber Verborum dierum Regum Iſraël. Vide ſuprà ad n. 406.

ſtri Ioannis, & fratrum eius. In 8.

Gilbertus Gaulmyn Molinenſis vertit illum in Latinam linguam, cui Annotationes addidit, impreſſuſque fuit Pariſijs apud Tuſſanum du Bray anno Domini 1629. in 8. Hebraicè item ibidem excuſus an. 1628. in 8.

פי׳ **דברי חוזי** פס׳: פירוש שכתב לו כנביאים נקראו חוזים עיין פסוק לי פ׳ ו ס׳ ד וכדברי הימים ל׳ : לג ד יט׳ הנם כתובים על דברי חוזי יש אומרים כי הוא ישעיה שכבולא שהתפלה מאז ישעיה ואת אין כבון כי בנבואת ישעיה לא נזכרו דברי מנשה ותפלתו אל אלהיו וכל חטאתו והמקומות אשר בנה בהם במות והעמיד האשרים והפסלים : ורד״ק אמר כי מלת חוזי הוא כמו חוזים : ואם כן דברי חוזי הם דברי החוזים המדברים אליו בשם יהוה אלהי ישראל הנם כתובים על דברי מלכי ישראל כמו כתוב הם בפסוק יח׳ :

409 DIVRE' CHOZA'I, *Verba Chozài*. Videtur, quòd ſit nomen alicuius Prophetæ: nam Prophetæ aliquando vocati fuerunt *Videntes*, vide 1. Sam. 9. 9.

כי לנביא היום יקרא לפנים הראה ׃

Quia Propheta hodie, vocabatur antea Videns. Et quamuis hic הרואה *Harroè* poſitum ſit; attamen cùm רואה, & חוזה ſynonima ſint, idem ſignificare deprehenduntur, vt patet in Ezechiele cap. 12. ver. 27.

החזון אשר הוא חוזה לימים רבים ולעתים רחוקות הוא נבא ׃

Viſio, quam ipſe videns, ad dies multos eſt, & in tempora longa ipſe prophetans. Hieronymus *in Tradit.* refert, qui putent hunc fuiſſe Iſaiã. At Iſaias nunquam de Oratione & Pœnitentia Manaſſe, aut de illius præuaricationi-

ת״י **דואג האדומי** שאול היה ראש העבדי שאול ואביר הרועים ונעצר לפני יהוה בנוב עיר הכהנים ושמו כתיב דואג וכתיב דוייג ועליו אמר רבי יוחנן בתחלה יושב הקב״ה ודואג שמא יצא זה לתרבות רעה לאחר שיצא אמר ווי יצא זה. והיה גבור בתורה וכי שאול הורגל בלשון הרע קראו הקב״ה רשע והיה סבה להרוג נוב עיר הכהנים על כן כדאמרינן בפרק חלק ועל פי כן שאול היה חכם גדול בהלכה לא היה עד שסבה לעוד. ואמרו שכל שמועתו לא היו אלא פלטים ושלשה שנים : עיין בפרק חלק דף ק״ו : ועוד כי ואף על פי ששאול לא כתב ולא חבר שום ספר אבל כי הוא היה חכם ועל חכמתו אני במקום הזה זוכרו.

410 **DOEG IDVMÆVS.** Princeps Paſtorum & ſeruus Saulis Regis Iſraël. Dicunt Talmudiſtæ, vt refert רד״ק *Radàk* 1. Samuel. cap. 21. v. 7. ad illa verba נעצר לפני יהוה *Detentus erat coram Domino*, quod erat doctiſſimus in Lege.

ונעצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה. ופי׳ אביר הרועים. שהיה אב בית דין.

Et detinebat ſeipſum coram Tabernaculo Teſtimonij, vt vacare poſſet Legi. Exponunt verò illud Princeps Paſtorum, quia erat Pater Domus Iudicij, hoc eſt Princeps Curiæ; Conſiſtorij Iudicialis Caput. Hinc communiter cum Auctore מנורת המאור *Menorath Hammaòr, Candelabri lucis, Lucerna 2. Concluſ. 4.* cap. 3. eum vocant גבור בתורה *Ghibbòr bethorà, Fortiſſimum in Lege,* id eſt doctiſſimum. Attamen, quia delator, & maledicus erat, in cauſa fuit, quòd Rex Saul iuberet interfici omnes Sacerdotes Domini, & Nob Ciuitatem euerti, interfectis in ea omnibus Viris, mulieribus, paruulis, & lactentibus; bobus quoque, aſinis, & ouibus.

De malitia Doëg agitur in Talmude Cod. סנהדרין *Sanhedrin*, cap. חלק *Chèlek*, pag. 106. b. non longè à principio, cuius verba omnia fere ad literam exſcribuntur in בית ישראל *Beth Iſraël*, num. 229. pag. 134. col. 4. in fine. Ea autem ſunt -

כתיב דואג וכתיב דויג אמר רבי יוחנן בתחלה יושב הקב״ה ודואג שמא יצא זה לתרבות רעה לאחר שיצא אמר ווי יצא זה. סימן גבור ורשע וצדיק חיל והופר. אמר רבי יצחק מאי דכתיב (תהלים נ״ב ג׳) מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום. אמר לו הקב״ה לדואג לא גבור בתורה אתה מה תתהלל ברעה לא חסד אל נטוי עליך כל היום. ואמר רבי יצחק מאי דכתיב (שם נ׳ ט״ז) ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי אמר לו הקב״ה לדואג הרשע מה לך לספר חוקי כשאתה מגיע לפרשת מרצחים ופרשת מספרי לשון הרע מה אתה דורש בהם ותשא בריתי עלי פיך. אמר רבי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוץ. ואמר רבי יצחק מאי דכתיב (תהלים נ״ב) יראו צדיקים וייראו ועליו ישחקו. בתחלה יראו ולבסוף ישחקו. ואמר רבי יצחק מאי דכתיב (איוב כ׳ ט״ו) חיל בלע ויקיאנו מבטנו יורישנו אל. אמר דוד לפני הקב״ה רבונו של עולם ימות דואג אמר לו חיל בלע ויקיאנו אמר לפניו מבטנו יורישנו אל. אמר רבי יצחק מאי דכתיב (תהלים נ״ב ז׳) גם אל יתצך לנצח יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה. אמר הקב״ה לדוד ניתי דואג לעלמא דאתי אמר לפניו גם אל יתצך לנצח לימרו שמעתא בי מדרשא משמיה יחתך ויסחך מאהל ליהוי ליה בנין רבנן ושרשיה מארץ חיים סלה. ואמר רבי יצחק מאי דכתיב (ישעיה ל״ג י״ח) איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים איה סופר כל אותיות שבתורה איה שוקל ששוקל כל קלי וחמורי שבתורה. איה סופר את המגדלים שהיה סופר שלש מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר. אמר רבי אמי ד׳ מאות בעיי חוו

בעו

nem homicidialium, & ad loca vbi agitur de calumniatoribus; cur tu ſermocinaris de illis, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Dixit Rabbi: Non erat Legis doctrina ipſi Doëgh niſi tantùm labio tenus. Et inſuper dicebat R. Iſaac: Quid eſt quod ſcriptum eſt (Pſal. 52. 8.) Videbunt iuſti & timebunt, & ſuper eum ridebunt? In principio timebunt, ſed in fine ridebunt. Et proſequebatur R. Iſaac: Quid eſt quod ſcriptum eſt (Iob 20. 15.) Facultates deglutiuit, & euomet eas, & de ventre eius expellet eas Deus? Dixit Dauid coram Deo ſancto benedicto: Domine mundi: Moriatur Doëgh. Dixit ei (Deus) Facultates deglutiuit, & euomet eas. Dixit (Dauid) Scriptum eſt: De ventre eius expellet eas Deus. Dixit Rabbi Iſaac: Quid eſt, quod ſcriptum eſt (Pſal. 52. 7.) Etiam Deus deſtruet te, in æternum conteret te, & abradet te de Tabernaculo, & eradicabit te de terra viuentium ſemper? Dixit Deus ſanctus benedictus Dauidi: Partem habeat Doëgh in futuro ſæculo. Dixit coram eo (Dauid) Scriptum eſt: Etiam Deus deſtruet te in æternum. (Dixit Deus) Legantur & recitentur lectiones ex nomine ſuo in Academijs. (Reſpondit Dauid) Non, quia ſcriptum eſt: Conteret te, & abradet te de Tabernaculo. (Dixit Deus) Sint illi filij Doctores. (Reſpondit Dauid) Non, quia ſubditur: Et radices eius (id eſt filij ipſius eradicentur) de terra viuentium ſemper. Et dicebat R. Iſaac: Quid eſt, quod ſcriptum eſt (Iſai. 33. 18.) Vbi eſt Scriba, ſeu

Nu-

בעי דואג ואחיתופל כמגדל הפורח באויר ולא
[illegible]
אמר רבי אמי לא מת דואג עד ששכח
למודו שנאמר (משלי ה׳ כ״ג) הוא ימות באין
מוסר וברוב אולתו ישגה וכו׳ אמר רבי יוחנן ג׳
מלאכי חבלה נזדמנו לו לדואג אחד ששכח למודו
ואחד ששרף נשמתו ואחד שפיזר עפרו בבתי
כנסיות ובבתי מדרשות : אמר רבי יוחנן דואג
ואחיתופל לא ראו זה את זה דואג בימי שאול
ואחיתופל בימי דוד : אמר רבי יוחנן דואג ואחיתופל
לא חצו ימיהם תניא נמי הכי אנשי דמים ומרמה
לא יחצו ימיהם כל שנותיו של דואג לא היו אלא
שלשים וארבע ושל אחיתופל אינן אלא שלשים
ושלש :
[illegible]

Doëgh ſcribitur דואג & דויג: Dixit R. Iochanan: In principio ſedebat Deus, & anxiè timebat, & hoc modo dicebat: Fortaſſe egredietur iſte, vt multiplicet malum. Poſtquam exijt, dixit: Væ quia iſte exijt. De Doëgh ſub his vocibus intelligit Scriptura, videlicet ſub גבור ורשע וצדיק חיל וסופר Ghibbor, Raſciaa, Tzadik, Chail, & Sopher; Gigas, Impius, Diues; & Doctor. Dixit R. Iſaac: Quid eſt, quod ſcriptum eſt (Pſal. 52. 3.) Quid gloriaris ò potens? Miſericordia Dei eſt omni die. Dicebat Deus ſanctus benedictus Doëgo: Tu non es Gigas in Lege? Quid igitur gloriaris in malo? Nonne miſericordia Dei extenditur ſuper te quotidie? Dicebat etiam R. Iſaac: Quid eſt quod ſcriptum eſt (Pſal. 50. ver. 16.) Impio autem dixit Deus: Quid tibi, vt enarres ſtatuta mea, & aſſumas pactum meum ſuper ore tuo? Dixit Deus ſanctus benedictus Doëgo: O improbe, quid tibi eſt, vt enarres ſtatuta mea? Quando tu venis ad ſectio-

E

Deo ſentiant: nam anxium & timidum eum faciunt ac improuidum. Cùm enim anxius ſit & anguſtietur de proxima natiuitate Doëgi, clarè patet, eum non præuidere hominis naturam, nec ſcire, qualis futurus ſit homo, poſtquam in lucem editus fuerit.

Iſta blaſphema de Deo pronuntiata deſumpta ſunt ex vana vocum דואג *Doëgh* & דויג *Doijègh* etymologia. Quatuor etiam vocabula, quæ in aliquibus Sacræ Scripturæ locis reperiuntur Rabbini attribuunt Doëgo, ea ſunt גבור *Ghibbòr, Gigas, Potens, Validus*, & ad doctrinam Doëgi referunt illud Pſalmi 52. 3. *Quid gloriaris in malitia, ò potens? &c.* Vnde non ſolùm fuiſſe doctiſſimum ex hoc loco deprehendere credunt, ſed ex מדרש תהלים *Midràſc Theillìm* ad eundem Pſalmum pag. 30. in fine columnæ primæ docent.

דואג היה ראש לסנהדרין שנאמר אביר הרועים אשר לשאול :

Doëghum fuiſſe Principem & Caput Synedrij S. D. (1. Samuel. 21.) *Potentiſſimus Paſtorum, qui erant Sauli.* Et ibidem col. 2. poſt medium mirantur, quomodo omnium Senatorum Dux & Princeps ad ſimplicem Saulis nutum, propria manu trucidare auſus ſit octoginta quinque Sacerdotes, & Summum Sacerdotem Achimèlech, cùm tantũ nefas Abner militiæ Princeps noluiſſet perpetrare? De quo intelligi volunt illud Eccleſ. 8. v. 5. שומר מצוה לא ידע דבר רע *Cuſtodiens præceptum, non cognoſcet verbum malum.*

דו

Numerator? Vbi Ponderator? Vbi numerans Turres? *Vbi eſt, qui numeret omnes literas, quæ ſunt in Lege? Vbi eſt ponderans? Hoc eſt, qui ponderet omnia leuiſſima & grauia, quæ ſunt in Lege? Vbi eſt numerans Turres? Qui ſcilicet numeret 300. Hallachòth Lectiones Talmudicas deciſas, quæ ſunt in Turre volante per aërem? Dixit R. Ammè 400. Quæſtiones, ſeù Quæſita propoſuerunt Doëgh & Achitòphel circa Turrim volantem per aërem, & neque vnam ex ipſis definierunt, ſeù nullam deciſionem exhibuerunt. Dixit R. Ammè: Non eſt mortuus Doëgh niſi poſtquam oblitus eſt doctrina ſua. S. D.* (Prou. 5. 23.) Ipſe morietur ſine eruditione: & in multitudine ſtultitiæ ſuæ errabit, &c. *Dixit R. Iochanàn: Tres Angeli deſtructores parati fuerunt ipſi Doëgh. Vnus obliuiſci eũ fecit doctrinam ſuam. Alter combuſſit animam illius, & tertius diſperſit cineres ſuos per Synagogas, & Academias. Dixit R. Iochanàn: Doëgh & Achitòphel non viderunt ſe ad inuicem, Doëgh fuit in diebus Saul, & Achitòphel in diebus David. Dixit Rabbi Iochannàn: Doëgh & Achitòphel dimidiam ſuorum dierum partem non attigerunt. Eſt traditio, huc referri etiam illud* (Pſal. 55. 24.) Viri ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. *Omnes anni Doëgh fuerunt tantùm triginta quatuor, & anni Achitòphel triginta tres.*

Ex hac Talmudica narratione de Doëgh Idumæo manifeſtatur, qualis ſit doctrina Rabbinorum in exponendis Sacris Scripturis, & quàm piè de

lum. Laudant enim Abner qui cuſtodiuit præceptum de non occidendo, nec annuere voluit Sauli necem Sacerdotum præcipienti. Hunc itaque verſic. *Cuſtodiens praecepta, &c.* hoc modo explicant ibidem -

זה אבנר שלא הניחו לפגע בכהנים שנאמר (א׳ שמואל כ״ב׳ י״ז) ולא אבו עבדי המלך : כיון שראה שלא שמעו לו אמר לו לדואג מה אתה עומד הכיתם בלשון הכם בחרב שנאמר (שם י״ח) ויאמר המלך לדואג סוב אתה ופגע בכהנים עמד והכה אותם שנא׳ (שם) וימת ביום ההוא שמונים וחמשה איש ראה אי זה גבורה היה לו שלא סייעו אדם בעולם אלא הוא עצמו הרגן ולא אלו בלבד אלא ואת נוב עיר הכהנים הכה לפי חרב ׃ ודוד צוח ואומר (תהלים נ״ב׳ ג׳) מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום ׃ אמר לדואג אדם גבור וראש לסנהדרין יתעסק ברעה הזאת ׃ ואומר לשון הרע ׃ ברעה הגבור אמר לו וזו גבורה היא שרואה אדם את חברו על פי הבור ודוחפו לבור ורואה אותו על ראש הגג ודוחפו זו גבורה היא ׃ אלא אימתי הוא גבור בשעה שיביא חבירו ליפול ואוחזו בידו שלא יפול ׃ וכן מי שרואה חבירו שנפל לבור ומעליהו ואתה ראית שאול כועס עלי והטלת מים על אברי ׃ ברעה הגבור ׃

Iſte eſt Abnèr, qui noluit irruere in Sacerdotes, S. D. (1. Samuel. 1. 27. 17.) Et noluerunt ſerui Regis. *Cùm autem vidiſſet, quòd noluerint obedire, dixit Doëgo: Cur tu cunctaris? Percuſſiſti eos lingua, percute & gladio, S. D.* (Ibid. v. 18.) Dixitque Rex Doëgo: Conuertere tu & irrue in Sacerdotes. *Stetit, & percuſſit eos, S. D.* (Ibid.) Et interfecit in die illa octoginta & quinque viros. *Vide quanta fuerit illius fortitudo, quoniam nullus ei homo auxilium præſtitit, sed ipſe ſolus occidit eos, & non ſolùm iſtos, ſed & Nob Vrbem Sacerdotum gladio percuſſit. Dauid autem præcipit, & dicit* (Pſal. 52. 3.) Quid gloriaris in malitia ò potens? Miſericordia Dei eſt omni die. *Dixit Dauid ipſi Doëgo: Homo prævalidus & Princeps Synedriorum occupatur in malitia iſta, & calumniator eſt. Ad malum prævalidus eſt; vti ille, qui videns proximum (cubantem) ſuper os putei, in illum proijcit: aut videns ſocium ſuper pinnaculum tecti impellit eum deorſum. Talis eſt fortitudo* (Doëgi) *Quis autem verus dicendus eſt fortis? Ille ſcilicet, qui cùm viderit ſocium prolabentem, manu illum apprehendit, & prohibet ne cadat; aut ſi iam in puteum eſt prolapſus inde extrahit. At tu Saulem contra me iratum vidiſti, & aquas impoſuiſti ſuper pennas meas? In malitia tu es potens. Miſericordia autem Dei eſt ſuper me omni die.* Et paulò ante pag. 30. col. 2. circa fin. idem Dauid ſic Doëgum compellat -

סבור אתה שאם קבלני אחימלך ולא נתן לנו פרוסה לא היה אדם מישראל. שיתן נחוגין חן ישראל לעשות חסד אל כל היום ׃

Putaſne (ò Doëgh) *quamuis non recepiſſet nos Achimelech; & non dediſſet nobis fruſtum* (panis) *non fuiſſet aliquis ex Iſraële, qui nobis ſimiliter tradidiſſet? Solent enim Iſraëlitæ miſericordiam Dei facere omni die.*

Improbitati Doëgi applicant Talmudiſtæ locum Pſalmi 50. v. 16. -

ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך ׃

Pec-

Nec locus 1. Samuelis 21. ver. 7. אביר הרועים *Potentiſſimus Paſtorum*, aliud annuit, quàm Doëgum inter Paſtores gregum, vel armentorum Saùlis fuiſſe fortiſſimum, & validiſſimum Iuuenem: nam Talmudiſtæ aſſerunt Doëgum non perueniſſe ad dimidium dierum ſuorum, cùm omnes anni ipſius tantùm fuerint 34. Quomodo igitur veriſimile eſt, ſeruum Saulis adſcitum inter Senatores, & Senatorum Caput ac Principem extitiſſe, ſi Synedrij Senatores, omnes ætate prouecti eſſe debebant בעלי שיבה *Baalè ſeuà*, *Canitie ornati*? referente Moſe Ægyptio in הלכות סנהדרין *Hallachòth Sanhedrin*, cap. 2. Erat itaque Doëg vnus de ſeruis Saulis, vt dicitur in Textu, 1. Samuel. 21. 7. מעבדי שאול & inter illius Paſtores potentiſſimus ad malum.

Locum etiam Pſalmi 52. verſ. 8.

ויראו צדיקים וייראו ועליו ישחקו :

Et videbunt Iuſti & timebunt, & ſuper eum ridebunt, applicant Doëgo, & nomen צדיק *Tzaddik* ex hoc loco eidem attribuunt; ſed quàm benè non apparet, cùm potiùs de Iuſtis, qui pœnam Doëgo debitam viſuri erant, intelligenda ſint verba Pſalmi, vt intelligit R. Kimchì -

יראו צדיקים הנקמה שיקח האל ממך על דם הכהנים ויוסיפו ליראה מהאל וישחקו על דואג וביתו ויאמרו הנה הגבר וכו׳ :

Videbunt Iuſti vltionem (inquit Kimchius) *quam ſumet Deus de Doëg ſuper ſanguinem Sacerdotum, & addent timere Deum: & ridebunt ſuper*

 Doëg

Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras ſtatuta mea, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Hic locus communiter intelligitur de Viro improbo docto, cuius operationes non reſpondent doctrinæ, cùm ſint improbæ & peruerſæ. Ita intelligit Aben Ezræ Pſal. cit. vbi ſic ait -

ועתה ידבר עם חכם שהוא רשע כי השם ישנאהו וזה טעם מה לך לספר חוקי ואתה אינך שומרם :

Et nunc loquitur cum ſapiente improbo, quoniam Deus illum odio habet: Et ſenſus eſt: Cur tu enarras ſtatuta mea, *& ea non ſeruas?* Sed de improbitate Doëgi iuncta doctrinæ, nihil ex hoc loco prudenter colligi poteſt. Multò minus cætera loca, quæ afferuntur, ad probandum eundem Doëgum fuiſſe Principem & Caput magni Synedrij, aliquid conuincunt, Non locus Pſalmi 52. 3. *Quid gloriaris in malitia ò* גבור *Ghibbòr Potens?* quia intelligitur de potentia ad malè faciendum, non verò de doctrina, aut poteſtate Senatoria. Vnde idem Aben Ezræ ibidem habet - אתה הגבור לעשות רע : *Tù es potens malè facere*. Et Dauid Kimchi -

ואומר מה תתהלל אתה הגבור : כי הוא אביר הרועים היה והיה מתהלל ברעתו כי כן דרך הרשע כמו שכתוב : כי הלל רשע על תאות נפשו :

Et dicit: Quid gloriaris ò potens? *quia ipſe erat Princeps Paſtorum, & gloriabatur de ſua malitia; quoniam hæc eſt conſuetudo improbi, ſicut ſcriptum eſt* (Pſal. 10. 3.) Quoniam glorìatur improbus ſuper deſiderio animæ ſuæ.

ad locum citatum ex Cod. *Sanhedrin* pag. 106. b. & ad illud Iſaiæ c. 33. ver. 18. איה סופר *Vbi eſt Scriba*, ſiuè *Numerator?* Ghemarà: *Vbi eſt numerator omnium literarum quæ ſunt in Lege?* Raſci -

שהיה בקי בחסירות ויתירות ׃

Quia erat (Doëg) *exercitatus in omnibus literis, quæ deficiunt, vel ſuperabundant in Lege*. Et -

איה שוקל ששוקל כל קלים וחמורים שבתורה ׃

Vbi eſt ponderans, qui ponderet omnia leuia, & grauia, quæ ſunt in Lege? Raſci: יודע לדרוש בקל וחומר *Quia ſciebat* (Doëg) *argumentari Bekàl vachòmer à minori ad maius*.

Vbi eſt numerans Turres volantes per aërem? Raſci -

מתגא עליונה של מעלה מן הלמד מגימ״ה כפופה למטה ׃

Ab apice ſummi verticis literæ ל *Làmed, & cur ſit infernè curuata, intelligebat Doëgh*.

Perpendat itaque Lector, quàm ſublimis fuerit Scientia ac Doctrina Doëgi. Quid igitur mirum, ſi nos eum inter Rabbinorum turbas connumerauimus?

Quæres, Cur Doëgh *Idumæus* vocetur?

Reſpondet רד״ק *Radàk* initio Pſalmi 52. -

דואג נקרא אדומי שהתגורר בארץ אדום ׃ כמו עובד אדום ׃ כמו עובד אדום הגתי שהתגורר בגת ׃ ובדרש שמנכה למעלה אדומים היה שם עירו ועל שם עירו נקרא כן ׃ וזה המקום נקרא ביהושע בגורל מטה יהודה ובגורל מטה בנימן ׃

Doëg & domum ſuam, & dicent: Ecce Hagghèuer Vir ille &c.

Prædiuitem eundem faciunt, & de illius diuitijs intelligunt illud Iob 20. v. 15. -

חיל בלע ויקאנו מבטנו ירשנו אל ׃

Facultates deglutiuit, euomet eas: de ventre eius expellet eas Deus. Quamuis hic locus de Viro prodigo, qui opes, & propriam ſubſtantiam diſſipat, atque luxurioſè viuendo conſumit, intelligatur à R. Leui Ben Gerſon, dum ait -

חיל בלע ההון אשר בלע ואכל ׃

Diuitias quas deuorauit, hoc eſt, opes quas abſorpſit, & comedit; attamen Talmudiſtæ etiam de doctrina Doëgi intelligi volunt cum R. Salomone in Cod. *Sanhedrin* cap. חלק *Chèlek*, pag. 106. b. col. 1. ad verſ. cit. Iob חיל בלע ויקיאנו *Facultates, ſeù ſubſtantiam deglutiuit, euomet eam*. המתן עד שתשכח תורתו *Expecta* (Domine) *donec Legis obliuiſcatur*. -

אמר לפניו ומבטנו יורישנו אל אל תמתן לו מלהשתכח אלא תמהר ותשכיחנו ׃

Dixit coram eo (Dauid) *Et de ventre eius expellet eam Deus. Noli, vt ego expectem, quouſque doctrina obliuiſcatur, ſed feſtina, & fac, ne illius ampliùs reminiſcatur*. Ad eandem doctrinam alludere volunt verba Pſalmi 52. 7. *Et abradet te* מאהל *de Tabernaculo*: R. Salomon זה בית המדרש *Iſta èſt Academia literaria, Gymnaſium*.

De Scientia Doëgi ita magnificè loquuntur Rabbini, vt eam ſupra modum extollant. Idem R. Salomon

Kalendis Vlyſſipone 1543. In 4. vt notat Nicolaus Antonius in ſua Biblioth. Hiſpana. Vide *Abraham Vſque* I. Par. huius Biblioth. num. 103.

תי״ב ר׳ דוד אבודרהם ספרדי

תלמיד ר׳ מרדכי מפרווינצה או כמו שאמר ר׳ אברהם
הגזאי היה תלמיד בעל הטורים.
חבר פירוש על תפלות כל השנה בעיר אשביליא
בשנת חמשת אלפים ומאה ליצירה . ונדפס בתחלה
בקושטנטינה שנת רע״ד על ידי ר׳ גרשון שונצין
חבר גם כן סדר העבור על שנות ...
ליצירה . ולוחות על התכונה . ושער התקופות .

412 R: DAVID AVVDRA'HAM HISPANVS Diſcipulus R. Mardochæi Prouenzalis; vel vt ait Auctor *Iuchaſsin* p. 133. b. & *Algazaus* in *Chron.* Diſcipulus fuit R. Iacobi Ben חרוש *Harròſc* Auctoris טורים *Turrìm.* Hiſpali in Hiſpania an. mun. 5100. Chriſti 1340. ſecundùm eoſdem ſcripſit -

פירוש על תפלות כל השנה *Piruſc al Thephillòth col Haſcianà*, *Explanationem Precum diurnalium per totius anni curſum.* Primò fuit excuſa Conſtantinopoli an. 5274. Chriſti 1514. In fol. Deindè Venetijs anno ה״ש 330. Chriſti 1570. apud Io: de Gara. in 4. Scripſit -

II. סדר העבור *Sèder Haibbùr*, *Ordinem intercalationis*, vbi *De Anno Embolismo* pertractat. Scripſit illum anno 5101. Chriſti 1341. vt ipſemet in eodem dicit, & notauit Dauid Ganz in ſuo צמח דוד ad hunc annum. Scripſit -

III. לוחות על התכונה *Luchòth al ha-*

Doëgh vocatur Idumæus, quia moratus fuerat in terra Edom, ſicut Obededom. Quemadmodum Obededom vocatur Gethæus, quia moram traxerat in Geth. Ita & iſte Idumæus appellatur. *In Daràſc, quod ſupra innuimus, oſtenditur, quod Adomim ſit nomen Ciuitatis ſuæ, & ex illius nomine ita ſit nuncupatus. Hæc Vrbs legitur in Ioſue* (cap. 15. 7.) *in ſorte Tribus Iudæ; & in ſorte Tribus Beniamin.* (Ibid. 18. 17.) Hactenus R. Dauid Kimchi.

תי״א דוארט פיניל מפורטוגאל

411 DVART, ſeù EDVARDVS PINEL LVSITANVS operam ſuam impendit, vt in linguam Hiſpanam Sacrorum Bibliorum Volumen ex lingua Hebraica à quibuſdam Viris doctis, & in vtroque Idiomate peritis, verteretur: quod & factum eſt. Ferrariæ hæc Tranſlatio excuſa fuit, eodem Pinelo procurante, anno ה״ש Chriſti 1557. Iterum prodijt Amſtelodami anno ה״ת 416. Chriſti 1556. In fol. Aliud Bibliorum Volumen Idiomate Hiſpano excuſum fuit anno Domini 1569. loco non notato, interprete Caſſiodoto Reinio, in cuius fronte legitur: *La Biblia, que es los Sacros Libros del Viejo, y Nueuo Teſtamento, Traſladada en Eſpañol* 1569. In folio paruo.

Scripſit etiam *De Grammatica* &

tecunnà, *Tabulas Aſtronomicas*. Et IV. שער התקופות *Sciàar hattekuphòth*, *Tractatum de Tekuphijs*, hoc eſt *De Solſtitijs*, *& Aequinoctijs*.

תי״ג ר׳ דוד אבזי חבר ספר צורת הארץ :

413 R. DAVID AVZI' compoſuit librum, -

צורת הארץ *Tzuràth haàretz*, *Figura Terræ*, de Coſmographia. Excuſus repetitur Conſtantinopoli in 4. vt ait Plantauitius num. 595 ſuæ Bibliothecæ Rabbinicæ. In Indice librorum Hebraicorum Reginæ Suetiæ notatur etiam in 4.

תי״ד ר׳דוד בן אברהם הלבן בן רבי יהודה מקוצי. חבר ספר מסורת הברית על הדינים והוא בכלל כבוצע יד׳ במלטיקאנו על קלף כדך פלס :

414 R. DAVID BEN ABRAHAM HALLAVA'N BEN R. IVDÆ DE KO'TZI. Scripſit librum, cui titulum inſcripſit -

מסורת הברית *Maſiòreth Habberìth*, *Conſignatio fœderis*. Eſt *Commentarius ſuper Ritibus & Ceremonijs Iudaicis*. Reperitur mſc. in Bibliotheca Vaticana in fol. Pergam.

תט״ו ר׳ דוד דאיסתיליירה עיר אשר בספרד במלכות נבארה חבר ספר מגדל דוד׳ והם דרשות על התורה ונדפס בשלוניקי ׳ ונכר.
קרית ספר והוא ספר על המצות :
וספר בית־אל ונזכר בב״ה

415 R. DAVID DE ISTI'LIA, vulgò ESTELLA in Regno Nauarræ. Scripſit -

ספר מגדל דוד *Sèpher Migdàl Dauid*, *Librum Turris Dauid*, Tit. ex Cant. Cantic. 4. 4. Sunt Conciones in Legem, inquit Buxtorf. in Bibliotheca Rabbinica n. 452. & Hotting. Claſſ. 1. Biblioth. Orient. quem vocant *Dauidem Stellam*. Excuſus Theſſalonicæ in 4. Buxtorf. p. 363. Salonicci. Scripſit & -

קרית ספר *Kiriàth Sèpher*, *Ciuitatem Libri*, Tit. ex Ioſuè 15. 15. In eo refutat argumenta eorum, qui volunt omnia Præcepta Iudicialia & Ceremonialia fundata eſſe in ratione, ipſe enim, nullam præter voluntatis Diuinæ rationem agnoſcit. Videtur eſſe compoſitus contra R. Moſen Ægyptium, qui in *Morè Hannebuchim* docet, & quidem rectè, omnia Legis præcepta, præter Dei voluntatem, fundata etiam eſſe in ratione. Scripſit quoque -

בית־אל *Domum Dei*, Tit. ex Gen. 12. 8. Eius meminit Buxtorf. in Appendice ad Biblioth. Rabbinicam, p. 439. vbi dicit quidem eum reperiri mſc. ſed nihil de eius argumento.

תט״ז ר׳ דוד נעלם הכנוי חבר ספר המעלות והם דרשות על התורה כ״י :

416 R. DAVID, cuius cognomen ignoratur. Scripſit -

ספר המעלות *Sèpher Hammaalòth*, *Librum Graduum*. Sunt *Conciones in Legem* manuſcriptæ, inquit Buxtorf. in Appendice ad Bibliothecam Rabbi-

non ignoro, Pocokium in ſua Præfa-
tione ad *Portam Moſis* meminiſſe cu-
iuſdam Iacobi Ben Moſis Badrèſch.
Cætera verò nugamenta ex Talmudi-
cis libris petita contra veritatem Hi-
ſtoriæ non eſt locus hic recenſere,
cùm ſint quàm plurima. Poterit be-
neuolus Lector, ſi ea videre voluerit,
legere *Obſeruationes Vorſtij* ad ean-
dem Chronologiam; nam ibi fuſè
referuntur. Cæterùm hæc Chronolo-
gia compilata eſt ex vtroque *Sèder O-
làm Rabbà & Zuttà*, ex Auctoribus
Iuchaſiin, *Scialſceleth hakkabàla*,
Meòr enàim, ex *Kabàla R. Abrahami
Ben Dauid*, & alijs. Hanc Guilielmus
Henricus Vorſtius Latinam fecit, &
obſeruationibus illuſtrauit. Prodijt
Lugduni Batauorum ex Officina Io-
annis Maire anno Dom. 1644. In 4.
Cui addidit פרקי ר' אליעזר *Pirkè Capi-
tula R. Eliezer* cum verſione Latina;
& ſuis animaduerſionibus.

Hebraicè verò eodem anno, quo
abſoluta fuerat typis Pragenſibus tra-
ditur, anno videlicet mundi 5352.
Chriſti 1592. In 4. Scripſit etiam
alios duos libros, quorum alterum
vocauit

מגן דוד *Maghèn Dauid*, *Scutum
Dauidis*; & alterum

מגדל דוד *Mighdàl Dauid*, *Turrim
Dauidis*. Primus Arithmetici; Se-
cundus Geometrici eſt argumenti, in-
quit Vorſtius in Præfat. ad צמח דוד.

ר' דוד בן גדליה חיה בקשטיליא ...
שנת ה' אלפים ק"ס לבריאת עולם ונלכד על עיר ליסבונא
בשנת ק"ס. וחבר חבורים הרבה ובכללם חבור דינים ומאמר
על דיני טרפות. ומצא קצת עוכית בגליון ספר עינים
רעם

binicam p. 457. Idem habet Hot-
ting. in Biblioth. Or. Claſſ. 1.

רבי דוד גאנז אשכנזי
מפרגאה חבר ס' צמח דוד וסוף ס' דברי הימים
מימות הראשון עד שנת ה' אלפים שנ"ב. ונדפס בפראג
בחייו שנת שנ"ב לפ"ק.

וחבר גם כן מגן דוד וסוף ספר על המספר: ומעט
ספר וקראו

מגדל דוד ומדבר על התשבורת או גיאומיטריאה.
וספר צמח דוד העתיק מלשון עברי על לשון לטין ...
... ונדפס שנת ת"ד לפ"ק. ...

417 R. DAVID GANZ GERMA-
NO-BOHEMVS, non infimæ claſ-
ſis in Iudaica gente Chronographus
& Mathematicus. Et quamuis de
Calculis idoneus haberi poſſit Iudex,
in ſua tamen Chronologia, quam ſub
titulo צמח דוד *Tzèmach Dauid* edidit,
non admodum diligens fuit. Euul-
gauit itaque

צמח דוד *Tzèmach Dauid*, *Germen
Dauidis*, Tit. ex Ierem. 33. 14. *Li-
brum Chronologicum*, *quo Sacram &
Profanam Temporum*, *Auctorum*, *Di-
ctorum*, *& Factorum rationem*, *à
Mundo condito ad annum eius 5325.*
vel Chriſti Domini 1592. *annorum
ſerie diligenter ſeruata* non omninò
oſcitanter *complectitur*. Quamuis
ſæpiùs (vt aliquibus placet) erratum
ſit, tam in nominibus Auctorum,
quàm in Chronologijs & Hiſtorijs;
præcipuè in exoticis. In nominibus
Auctorum volunt erraſſe ad annum
5058. in ידעיה *Iedaià Hapenini filium
Abrahami Badreſci* Auctorem בחינת
עולם *Bechinàth Olàm*, quem ipſe vo-
cat R. Iacobum Bedraſci. Quamuis

וחיה ושנות בן ע״ה שנים כמו שכתוב בס׳ שלשלת הקבלה
דף גלוים ף׳ ושיוס דף סב׳.

418 R. DAVID BEN. GHEDALIÆ ABEN IACHIIA LVSITANVS, viuebat in Regno Caſtiliæ anno mundi 5085. Chriſti 1325. Poſtea redijt Vlyſſiponem cum tota familia anno 5150. Chriſti 1390. ſub finem ſuæ vitæ. Fuit Vir doctus, & ſcripſit diuerſos libros, præſertim -

ספר דינים *Sepher Dinim*, *Librum de rebus iudicialibus*. Et

מאמר על דיני טרפות *Maamàr al dinè Theraphòth*, *Tractatum de Animalibus illicitis pro cibo*. Huius meminit R. Karo in principio libri יורה דעה *Iorè deà*. Obijt annum agens 75. Naſcitur itaque circa ann. Dom. 1315. vel paulò poſt. De eo agit R. Ghedalià Iachija in *Scialſcèleth hakkabàla* pag. 62. De eodem & de Iachiade familia vide I. Partem huius Biblioth: Rabb. pag. 710. & ſeq. & 717.

תי״ט ר׳ דוד דילה רוקאה כתב אגרת
ושלח אותה אל דבורה אשת ר׳ יוסף אשכנזי, עיין מיין
ע״ג על שם דבורה שלו.

419 R. DAVID DE LA ROCCA ROMANVS, Epiſtolam dedicatoriam miſit ad Deboram Vxorem Ioſephi Aſcarelli, qua ſuum de Opuſculis ab ea traductis in linguam Italicam imprimendis conſilium præbet; & laborem laudat. Reperitur excuſa cum iiſdem, Venetijs anno 362. min. ſuppur. Chriſti 1602. apud Danielem Iunctam, In 12.

תכ׳ ר׳ דוד ויטאל בן שלמה
הרופא בטוליטולה חיה בשנת רכ״ז לפ״ק וחבר מכתם
לדוד על שלשה עשר עקרי האמונה, וחבר
ס׳ כתר תורה על תרי״ג מצות ונדפס בקושטנטינא
ובויניציאה.

420 R. DAVID VITAL, cognomento MESSER VITALE BEN SALOMONIS Medicus Toletanus eximius, & Muſicus, ac Poëta excellens. Compoſuit -

מכתם לדוד *Michtàm Ledauid*, *Aureolum Carmen Dauidis*, Tit. ex Pſal. 16. 1. In eo tractat de 13. articulis fidei Iudæorum, eoſque auctoritatibus Sacræ Scripturæ & Rabbinorum explicat. Super quibus etiam in fine libri Carmina edidit, illiſque nonnulla alia adiecit eiuſdem generis recitanda, vel etiam modulis muſicalibus canenda tempore Circumciſionis, Nuptiarum, & die Expiationum. Excuſus Venetijs anno mundi 5306. Chriſti 1546. in 8. apud Marcum Antonium Iuſtinianum. Scripſit & librum, quem vocauit -

כתר תורה *Chèther Thorà*, *Coronam Legis*, quo תרי״ג *Thariàgh* 613. Legis præcepta ex Pentateucho Moſis vtcumque eruta, explanantur: excuſum Conſtantinopoli, & Venetijs.

Claruit hic Auctor anno mundi 5227. Chriſti 1467. ex Dauid Ganz in צמח דוד.

תכ״א ר׳ דוד ן׳ זמרא חבר כללי הגמרא
ונדפסו בספר מחררי נמרים לר׳ ... ספרדי ...
בויניציאה שנת ... לפ״ק ... דף יו׳ ע״ב.

אביר יעקב *Auir Iaacob*, *Robuſtum Iacobi*, Tit. ex Geneſ. 49. 24. Reperitur mſc. Scripſit etiam *De Philoſophia* -

ספר בית דוד *Sèpher Bèth David*, *Librum Domus Dauid*, &

ספר כסא דוד *Sèpher Chiſsè David*, *Librum Solij Dauid*. Huius meminit Buxtorf. in Appendice ad Bibliothecam Rabbinicam pag. 449.

תכד רבי דוד בר׳ יוסף בר׳ דוד אבודרהם : עיין ר׳ דוד אבודרהם : סימן קי״ב :

424 R. DAVID BERABBI IOSEPH BERABBI DAVID AVVDRA'HAM. Vide *R. David Auudràham* ſupra ad num. 412.

תכה רבי דוד בן יוסף ן׳ יחייא

והוא דוד עשירי לשלשלת שהשמעתי לך יחייא והיה פילוסוף עם אביו ואחיו כמו שאמר בעל שלשלת הקבלה דף ס״ו ע״א לשונו ואחר פטירת אביו בפירנצה והליכת רבי שלמה אחיו לתוגרמה גלה בעיר רומה ואחר כך בעיר פיסולה וגם כתב [illegible] עם בניו ויהי עבם גדול בתורה ופילוסופיא ודקדוק ושירים [illegible] וחבר חבורים וקונטרסים על חכמת הדקדוק ופילוסופיא וחכם [illegible] וכתבי ידיו קבלות הקדם [illegible] וקראוהו להיות עליהם ר״מ [illegible] [illegible] עליהם : וגם עבר כ״ב שנים עד גלות ישראל מארצות [illegible] [illegible] [illegible] אלפים [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] יוסף בן [illegible] דוד [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ה׳ אלפים [illegible] :

R. DAVID BEN IOSEPH IACHIIA, qui vt ait R. Ghedalia Aben Iachija in *Scialſcèleth hakkabalà*

421 R. DAVID ABEN ZIMRA'. Scripſit -

כללי הגמרא *Chelalè Haghemarà*, *Concluſiones Ghemaræ*, ſeù *Talmudis*. Reperiuntur in libello הררי נמרים *Meharerè Nemarìm*, *De Montibus Pardorum*, pag. 14. b. Vnde credidit Plantauitius num. 333. ſuæ Bibliothecę Rabbinicæ, hunc R. Dauidem, quem ipſe mendosè vocat *Ben Zemarà*, huius libelli fuiſſe Authorem, cùm reuera Auctor illius ſit *R. Immanuel Ben Menachèm Hiſpanus*, & excuſus fuerit Venetijs in domo Danielis Zanetti anno ושל״ט 359. min. ſupput. Chriſti 1599. vti videndum eſt in R. Immanuele iam dicto. Plantauitius addit, prodijſſe ibidem, apud Iuntam anno 356. qui correſpondet an. Chriſti 1596. In 4.

תכב רבי דוד חמיץ הרופא חבר ספר דרך אמת והוא ביאור על הזהר :

422 R. DAVID CHAMITZ MEDICVS, audio quòd compoſuerit *Elucidationem in Librum* זהר *Zòhar*, vocaueritque דרך אמת *Dèrech Emeth*, *Viam Veritatis*.

תכג ר׳ דוד בן יהודה המכונה מיסיר ליאון הרופא חבר ספר [illegible] אביר יעקב : וחבר גם כן [illegible] בית דוד : וכסא דוד :

423 R. DAVID BEN IVDÆ cognomento MISSER LEON MEDICVS. Scripſit librum *De Medicina*, quem vocauit -

1540. Eodem anno reuertitur Imolam, & poſt triennium ibidem, cùm eſſet annorum circiter 77. obijt, anno ſcil. 5303. Christi 1543. idem *Scialſcèleth hakkab.* p. 66. paulò poſt principium.

Ex eodem ibidem, fuit magnus ſapiens in Lege, in Philoſophia, Grammatica, & Poëſi. Scripſit multa Philoſophica, & Epitomen Grammatices, quæ in manu ipſius Ghedaliæ reperiri teſtatur ibidem. Hic forſan eſt ille, qui quædam Carmina in laudem R. Moſis Bar Maimonis Auctoris libri חיד *Haijàd* compoſuit, & reperiuntur in fine Operum editionis Conſtantinopolitanæ an. mun. 5269. Christi 1509. in fol.

Buxtorf. Tractatu *De Proſodia Metrica* pag. 302. dicit hunc Auctorem ſcripſiſſe *De Rhythmicis carminibus componendis* tractatum, & fortaſſis erit ille, quem Latinè reddidit G. Genebrardus, eumque in ſua Iſagoge de modo legendi Hebraicè ſine punctis, p. 149. recluſit. Habuit etiam filium doctum R. Ioſephum Iachijam ſecundum, qui varios libros & Commentaria ſcripſit, vt videbimus infra, ad nomen *R. Ioſeph Ben Dauid Iachija*.

עבל

רבי דוד בן יוסף בן קמחי

ראש המדקדקים הנקרא בש"ת רד"ק הספרדי כמו שכתוב בהקדמת ספר מכלול דפוס וויניציאה בבית דניאל בומבירגי שנת ש"ה לפ"ק וגדול מפרשים לספרים של הספר שלו ובעל ס' בשלשלת הקבלה דף כ"ו אמר רבינו דוד קמחי הנקרא הרד"ק מגליל פרובינצה בנרבונה היה בשנת ד'תתקכ"ב נגלה במצרים והאריך ימים עד שהלך הרמב"ן בגולה באגרות שכתבו כל העולם.

ושגר

balà pag. 65. b. & 66. decimam Generationem familiæ Iachiadum conſtituit. Naſcitur Vlyſſipone circa annum Domini 1465. Cùm autem eſſet annorum circiter ſexdecim, accepit vxorem in Portugallia. Mortuo Alphonſo V. Portugalliæ Rege, apud quem (vt ſcribit idem Auctor *Scialſcèleth*) plurimùm valebant ipſius conſilia. Apud Ioannem Regem Succeſſorem in Regno non ita acceptus fuerat; imò cùm Rex ſolicitus eſſet de æterna Ioſephi ſalute, hic reſpuens Regis conſilium, clàm cum tota familia aufugit in Italiam circa annum Domini 1482. nam Ioannes II. Rex Portugalliæ ſucceſſit Patri in Regno anno Dom. 1481. Hic Rabbi Dauid Iachija cum vxore pregnante ſecutus eſt patrem ſuum Ioſephum, & Naue conſcenſa appulit Piſas in Tuſcia, poſtea adijt Florentiam, vbi vxor filium ſuum Ioſephum patrem R. Ghedaliæ Auctoris *Scialſcèl. hakkab.* pluries in hoc Syntagmate repetiti Voluminis peperit. Deinde venit Ferrariam; poſt obitum Patris adit Rauennam, & ſubinde Imolam, vbi domicilium figit. Non diù poſt requiſitus à Synagogis Regni Neapolitani, eas per ſpatium 22. annorum rexit, gubernauit, Iura Iudaica dixit, & veluti omnium Archiſynagogus, honoribus, & emolumentis eſt cumulatus. Ibidem permanſit vſque ad exilium Neapolitanum, quod, vt habetur in eodem Auctore *Scialſcèl. hakk.* p. 116. b. iuſſu Regis Caroli & Romanorum Imperatoris factum eſt circa annum 5300. Chriſti

loco eum Narbonenſem facere videtur, dum ait.

רבינו דוד קמחי הנקרא הרד״ק מגליל פרווינצה בנרבונה היה בשנת ד׳ תתקנ״ב כנראה בספרו והאריך ימים עד שראה הרמב״ן כנראה באגרות שנכתבו נגד המורה ׃

Rabbènu David Kimchì cognomento Radàk *de Prouincia*, vulgò *Prouenza*, *Narbonæ fuit anno* 4952. (Chriſti 1192.) *vt apparet ex eius libro. Et protraxit dies quouſque viderit Harambàm* (id eſt Rabbi Moſen Bar Nachmàn) *Vt apparet ex literis, quæ ſcriptæ fuerunt contra librum More*. Potuit quidem fieri, vt eo ánno Dauid Kimchius fuerit Narbonæ, ſed non ob id conuincitur, eum Narbonenſem fuiſſe, neque ex ſuis libris id vnquam probari poteſt. Legitur tamen in omnium ferè ſuorum librorum principijs tam impreſſorum, quàm manuſcriptorum nomen ספרדי *Sephardì Hiſpani*, quorum plerique his vocibus exordiuntur.

אמר דוד בר יוסף בן קמחי הספרדי וכו׳ ׃

Dixit Dauid Bar Ioſeph Ben Kimchi Hiſpanus. Narbona autem non eſt in Hiſpania, ſed in Gallia, quæ nomen ſuum toti Prouinciæ confert, hodie vulgò Linguadoca dicta. Igitur non eſt ambigendum, vtrum R. Dauid Kimchi inter Hiſpanos Auctores Hebræos ſit connumerandus, præſertim cùm familia hæc Kimchia ſemper Hiſpana ſit habita: & dum Iudæi erant in Hiſpania, nunquam ex eadem familia Kimchia defuerunt Synagogarum Rectores, & Academia-

וחבר חבורים ופירושים על תורה נביאים וכתובים ופרטים ומכלול ׃

א׳ ׃ פירוש על התורה לא ראיתיו עד עתה ׃

ב׳ ׃ פירוש על נביאים ראשונים נמצא במקרא גדולה בחלק שני נדפס כמה פעמים בויניציאה ובבסיליאה ׃

ג׳ ׃ פירוש על ארבע נביאים אחרונים ספר ישעיה ירמיה יחזקאל ותרי עשר נמצא גם כן בחלק ג׳ של מקרא גדולה וקודם לכן נדפס בפיזרו על ידי גרשם שנכי סונסינו שנת ר״עו כל ספר יחדיו כי גדול ה׳ ומהלל מאד ונורא הוא בכל עולם ׃

ד׳ ׃ פירוש על כתובים לא נמצא במקרא גדולה אלא על דברי תהלים בלבד ׃ חבר גם כן

ה׳ ׃ ספר מכלול והוא נחלק בב׳ חלקים חלק ראשון הוא על הדקדוק ונדפס עם קצת חבורים מסופים ל׳ אליהו המכונה המדקדק וגו ובאר כל חלקי הדקדוק נדפס בבית דניאל בומבירגי בשנת ה״ש לפ״ק בויניציאה בדף שלם וגם בריבוע ׃ ובקוסטנטינא בשנת הכ״ט עשר חלק מוסיף על ידי גרשם ליש סונכין ׃

ו׳ ׃ חבר ספר השרשים והוא החלק השני מספר מכלול והוא חלק שבוין לבאר כל שלש אותיות במספר תורה ונביאים וכתובים ונדפס יחד עם חלק הראשון בבית דניאל בומבירגי בשנת ה״ש ובקוסטנטינא על ידי גרשם הנ״ל בשנת הנ״ל ׃

ז׳ ׃ וחבר פירוש על הפטרות ׃

ח׳ ׃ וספר הנקרא עט סופר ׃

526 R. DAVID BEN IOSEPH, BEN KIMCHI HISPANVS, R. MOSIS KIMCHII FRATER, quos itidem inter Viros doctos connumerant Iudæi. Patrem ס׳ הזכרון *Sèpher Hazicharòn*, Fratrem מהלך שבילי הדעת *Mahalàch ſceuilè hadaàth* Auctorem agnoſcunt. Claruit Dauid Kimchius, vt habet Dauid Ganz, anno mundi 4950. Chriſti 1190. vel ſecundùm Auctorem *Scialſcèl. hakkabàla* p. 54. an. 4952. Chr. 1192. Eius Patria penitùs ignoratur. Idem Auctor *Scialſcèleth hakkabàla* citato

קמחי *Kimchì*, quaſi *Farina aſperſus*, ſeù *Molitor*; hinc de eo paſſim dicunt אין קמח בלי קמחי *En kèmach belì Kimchì*, *Non eſt farina ſine Molitore*, quaſi dicerent: *Non eſt doctrina ſine Doctore Kimchio*. Vocatur etiam ראש המדקדקים *Roſc Hammedakdekìm*, *Caput*, *& Princeps Grammaticorum*, non quòd nihil aliud doceat quàm Grammaticam; ſed quòd cæteris omnibus Sacræ Scripturæ expoſitoribus in litera explicanda accuratior ſit, atque fidelior. Certè præſtantiſſimus Interpres inter Hebræos habetur, minimè ſuperſtitioſus, vt ferè ſemper eſſe ſolent cæteri Expoſitores huius Sectæ. In Chriſtianos parcus inſectator, quamuis aliquando, & præſertim in expoſitione nonnullorum Pſalmorum contra Religionis noſtræ Sacra, calamum conſtringat acerbiorem. Eius leuiſſima, & vulgaria argumenta, etſi riſu potiùs digna, quàm reſponſione; nihilominus reſoluit & diluit doctiſſimè G. Genebr. in ſuo libello ad hæc ſpecialiter edito, & Pariſijs excuſo anno Domini 1566. apud Martinum Iuuenem in 8. p. 63. ea tamen in nouis editionibus Hebraicis expuncta ſunt. Eorum nonnulla iam mutila loca annotauit Pocokius in *Notis Miſcellan. ad Portam Moſis*, cap. 8. eaque in integrum reſtituit.

Cæterùm circa tempus, quo hic Auctor floruerit: quamuis R. Dauid Ganz in ſuo צמח דוד eum referat ad annum 950. quinti millenarij, hoc eſt ad an. Chriſti 1190. & Auctor *Scialſcèleth hakkabalà* ad ann. 952. Chriſti 1192. Quorum calculi, vti cæ-rum Præfecti, vel in Aragonia, vel in Caſtilia: vnde mirandum eſt, quòd tam parcè de Dauid Kimchio, alioquin Hebræorum doctiſſimo, ſcripſerint Hebręi Auctores: nam Auctor צדה לדרך *Tzedà ladàrech* in Pręfatione ad ſuum Librum, vbi varios Auctores recenſet, nihil penitùs de Kimchio, ferè nihil in *Iuchaſsin*, ſolùm pag. 131. b. dum refert fuiſſe flammis addictum librum מורה *Morè*, & מדע *Madaà* R. Moſis Ægyptij; de eo hæc verba audio.

וגם רבי דוד קמחי שהיה באותו הזמן כתב לחכמי לוניר על זה והענין ארוך עד מאד :

Et R. Dauid Kimchi, qui fuerat tunc temporis, ſcripſit Sapientibus Lunir de hac re, quæ nimis prolixa eſſet, ſi illam narrare vellemus. In Dauid Ganz ſolertiſſimo Iudæorum Chronographo ad annum 950. quinti millenarij hæc paucula verba de Kimchio inueniuntur, ex verſione G.H. Vorſtij.

R. Dauid Kimchi compoſuit Syntagmata ſua circa annum 950. Vnde quę de Dauid Kimchio dicturi ſumus, quæ ſparſim hinc inde inueniuntur, maximè ex ſuis ſcriptis tamquam ſpicilegia recolligemus.

ר׳ דוד קמחי *R. Dauid Kimchius*, qui ex initialibus iſtarum trium dictionum elementis contracto vocabulo, communiter vocatur רד״ק *Radàk*. De eo apud doctiores vſurpatur illud pronunciatum ex פרקי אבות *Pirkè Auòth*, *Capitulis Patrum*, cap. 3. § 17. אם אין קמח אין תורה *Im en kèmach en Thorà*, *Si non eſt farina, neque eſt Lex*, quo alludere volunt ad illius nomen

eſſe debuerat Gerundenſis an. 5028. Chriſti 1258. Ieroſolymitanum tam longum iter arripere potuiſſe. Quòd autem ferè centum annorum ętatis eſſe debuiſſet Gerundenſis, patet, quia anno 4954. ex Ganz in literis floruerat: ergo circiter 25. annorum ætatis erat. Anno 5028. pergit Ieroſolymam: ſi ab his ſubducantur anni 4954. remanent anni 74. quibus ſi iungantur 25. Iuuenilis ætatis, fiunt anni 99. tempore diſceſſus eiuſdem, quod proraùs incredibile eſt. Anno autem 4992. R. Dauid Kimchi erat הישיש *Haiaſciſc* decrepitus, vt dicitur in narratione controuerſiæ inter Rabbinos Montiſpeſſulani, & alios circa libros Ægyptij, de qua infra. Quomodo igitur potuerit peruenire ad annum mundi 5100. & eo Syntagmata ſua ſcribere, prout vult Algazæus? quod idem eſt, ac ſi dixiſſet, Dauidem Kimchium vixiſſe 200. ferè annis. Vnde patet euidenter error Alghazelis Chronologiæ, & quàm ei fidendum ſit; intelliget Lector.

Et quia de controuerſia inter Rabbinos Montiſpeſſulanos mentio facta eſt circa libros מורה *Morè* & מדע *Maddaà* R. Moſis Ægyptij, operæpretium erit hic per extenſum eam narrare, vt opera, & auctoritas R. Dauidis Kimchij inter Synagogas Hiſpanas, & Gallicas omnibus manifeſta fiat. Res autem ita ſe habet.

Viuente adhuc ipſo Moſe Bar Maimonis, vulgò Ægyptio nuncupato, & promulgato ipſius libro מורה הנבוכים *Morè Hanneuuchim, Directore perplexorum*, Hebraicè (nam primò Arabicè

cæteris, qui de Temporum rationibus ſcripſerunt diligentiores, aſpernendi non ſunt; attamen non deſunt aliqui, qui enormiter ab hoc calculo aberrant, inter quos vnus eſt *Alagazæus* in Chronico, ſeù in libello ſuo ſub תולדות אדם euulgato. Ab anno 5343. id eſt Chriſti 1583. quo incipit, ad Dauid Kimchium לרמג 243. annorum interuallum aſſignat. Subductis enim annis 243. ab 5343. reſiduum erit 5100. annus ab ipſo aſſignatus pro interpretatione, ſiuè commentatione Sacrorum Librorum, & compoſitione Libri מיכלול *Michlòl*. Diſtat hic computus Algazæi ab alio Dauidis Ganz an. 150. vel 148. ab alio Auctoris *Scialſcèleth hakkabalà*. Conſtat autem Algazæum turpiter errare, quia R. Moſes Bar Nachman Gerundenſis, qui an. 954. quatuor annis poſt Dauidem Kimchium collocatur à Ganz, & ex illius Epiſtola, quæ inter Epiſtolas R. Moſis Ægyptij relata pag. 45. b. apparet, quòd fuerit tempore ipſius Kimchij, cùm & ipſe pro Ægyptio ſteterit contra Rabbinos Montiſpeſſulanos, vt ſtatim referemus. At Algazæus diſceſſum Moſis Gerundenſis ex Hiſpania Ieroſolymam reijcit ad annum 5028. triginta ſex & ampliùs annis poſt controuerſiam excitatam à Montiſpeſſulanis Rabbinis: nam anno 4992. Chriſti 1232, agitabatur, vt conſtat ex literis eodem anno datis à Rabbinis Cæſarauguſtanis de eadem controuerſia. Videſis eaſdem Epiſtolas Ægyptij pag. 50. Neque veriſimile eſt, Virum ferè centum annorum, vti

Menſe Iulio eiuſdem anni 4992. & ad Synagogas Aragoniæ Regni directa pro libris Moſis Ægyptij videre eſt, quæ inter Epiſtolas Ægyptij habetur pag. 50. Quo facto; omnes Synagogæ Comitatu Catalauniæ, & Regni Aragoniæ iterum ſeditioſos illos Montiſpeſſulanos Rabbinos, excommunicant. Hæc audientes Gallicæ Synagogæ timore perculſæ, à ſe latas excommunicationes contra Narbonenſes reuocant, & Hiſpanicarum Synagogarum iudicio & cenſuræ inhærentes, omnia à Rabbinis Montiſpeſſulanis decreta damnant. Huic damnationi à tot tantiſque Vniuerſitatibus Rabbinicis, Hiſpanicis, & Gallicis latæ, vnus tantùm *R. Iudas Ben R. Ioſeph Ben* אלפאכר *Alphacàr* Medicus, & ArchiRabbinus Toletanus calculum ſuum adijcere negat, imò zelum, & conatus R. Salomonis & diſcipulorum in conſeruanda Legis Moſaicæ puritate, & ſimplicitate, qua omnis humana & Philoſophica doctrina exploditur (vt ipſe aiebat) extollit: nam, vt libri מורה *Morè* & מדע *Maddaà* à Montiſpeſſulanis Rabbinis damnarentur, hæc vnica, & potiſſima cauſa fuit: quia non ſolùm in his libris præceptorum, & ceremoniarum legalium cauſa finalis aſſignabatur, eaque ceſſante, Legem etiam ipſam ceſſare neceſſum erat; verùm & de cauſa prima, eiuſque operatione ad extra, non aliter in his libris philoſophari deprehendebatur, ac ſolent Theologi noſtri. Quæ omnia Religioni Chriſtianæ nimis fauere videbantur. Idque agnoſcentes noſtræ

bicè ab eo fuit compoſitus) magnos motus inter Iudæos hæc editio excitauit. Siquidem *Ràu Salomon de Monte peſſulano Ben R. Abrahami* cum duobus diſcipulis ſuis *R. Iona*, & *R. Dauid Ben Saul* varias calumnias in odiũ prædicti libri מורה *Morè*, & alterius מדע *Maddaà* euomuerunt. Diris etiam publicis deuouere non dubitarunt eos, qui Philoſophicis ſtudijs addicti fuiſſent, & eos, qui libros modò nominatos legere auderent; imò libros vltricibus flammis addixerunt. Contra huius Salomonis & diſcipulorum ſuorum conatus, Rabbini *Badrèſc*, & *Narbonæ*, aliarumque Synagogarum Prouinciæ inſurgunt, & cognita eorum peruicacia, eos excommunicant. Hæc audientes Rabbini Salomon, Ionas, & Dauid, ad reliquas Galliæ Synagogas ſcribunt, literaſque per manus vnius illorum mittunt, qui ita eos ad ſuas partes pellicit, vt omnes Gallicæ Synagogę, omnes Prouinciæ Narbonenſis Synagogas viciſſim anathematizent. Hinc ignis inter Hebræos Gallos, & Narbonenſes ſuccenditur validus, alijs pro Moſe Ægyptio, ſuiſque libris מורה *Morè*, & מדע *Maddaà* certantibus, alijs eos diris deuouentibus. Hęc controuerſiã, R. Dauidis Kimchij auctoritate, & induſtria, vtcumque componitur: quippè qui ab Vniuerſitatibus Narbonenſibus electus fuerat, vt apud Synagogas Hiſpanicas cauſam iſtam introduceret, eique patrocinaretur. Accidit hoc circa an. mun. 4992. Chr. 1232. vt ex Epiſt. decretali Rabbinorum Cæſarauguſtæ data

domo prænarrati *Kaſcitt*, quæ incipiunt -

IV. לא אחדל לדבר אליך וכו׳ *Lo echdàl ledabbèr elècha &c. Non ceſſabo loqui ad te &c.* eum vrbanè tractat, & modeſtè corrigit, Cui mitiùs reſpondit R. Iudas, & quaſi recognoſcendo errorem ſuum, his verbis incipit Epiſtolam -

טובה תוכחת מגולה וכו׳. *Touà tochechèth megullà &c. Melior eſt correctio aperta &c.* Hæc omnia habentur inter Epiſtolas R. Moſis Bar Maimonis iam ſępiùs citaras. Kimchij igitur auctoritate & induſtria, ad meliorem frugem redacto R. Iuda Medico Toletano, ſine vlla alia controuerſia, à Cenſuris Rabbinicis abſoluuntur libri מורה *Morè*, & מדע *Maddaà*, ac abraditur infame Epitaphium, quod ſupra Moſis Ægyptij ſepulchrũ inſcribi fecerunt Rabbini Montiſpeſſulani; alio æquiori appoſito, vt in *Moſe Bar Maimonis* videbimus.

Sicque diſſidijs iſtis ſedatis, ad meliora vtilioraque applicuit animum R. Dauid Kimchius: & *Commentaria in Sacram Scripturam*, quæ multò antea, ad illius literalis ſenſus intelligentiam ſcripſerat, & *Grammaticam*, ac *Onomaſticum* omnium eiuſdem Sac. Scripturæ librorum, quæ ſub nomine מכלול *Michlòl*, & שרשים *Sciaraſcim* compoſuerar, in publicam lucem exponere voluit. Qod verò R. Dauid Ganz dicat, eum Syntagmata ſua ſcripſiſſe circa annum mundi 4950. Chriſti 1190. hoc poteſt intelligi de incœprione, non de conſummatione, perfectione, & in publicam lu-

ſtræ fidei zelatores Prædicatorij inprimis, & aliorum Ordinum Theologi, ac Sacri Cenſores librorum, noluerunt hos libros condemnare, etiã inſtante parte, vt refert hic noſter R. Dauid Kimchi ad R. Iudam præfatum, cui dum Abulæ in domo Iudæ קשיט *Kaſcitt* moraretur, ſcribit. Hæc Epiſtola inter alias Ægyptij habetur pag. 47. editionis Venetæ an. mundi לפ׳ 304. minoris ſupputationis, Chriſti 1544. apud Cornelium Adil-Kinad in 8. & incipit -

I. הנה אנכי יצאתי לשטן וכו׳.

Hinnè anochi iatzàthi leſatàn &c. En ego egreſſus ſum ad aduerſarium &c. ex Num. 22. 32. qua pro *Morè* & *Maddaà* in fauorem Ægyptij propugnat. Videns autem Kimchius, quòd ei non reſponderet R. Iudas, aliam eidem mittit Epiſtolam, cuius initium eſt -

II. הנה עצרני יהוה וכו׳. *Hinnè atzaràni Adonài &c. Ecce concluſit me Dominus &c.* ex Gen. 16. 2. Cui reſpondit R. Iudas. Et ſubinde aliam illi Kimchius tranſmittit, quę incipit -

III. יהודה אתה יודוך אחיך וכו׳. *Iehudà attà iodùcha achècha &c. Iudas tu, laudabunt te fratres tui &c.* ex Geneſ. 49. 8. Tunc primæ Epiſtolæ reſpondet Iudas & τύφῳ planè Iudaico, & immorigerato, verbis orditur Epiſtolam ex Zacharia 3. 2. deſumptis -

יגער יהוה בך השטן וכו׳. *Ighaàr Adonài bechà Haſſatàn &c. Increpet Dominus in te Satan &c.* Ob hanc inurbanitatem conquęritur R. Dauid Kimchius, & datis ad eum alijs literis ex

Reperitur impreſsũ in מקרא גדולה *Mikrà Ghedolà*, *Biblijs Magnis* Venetis, & Baſileenſibus. Et ſeorſim excuſ. inuenitur Piſauri ſub ditione Ducis Vrbinatis & Soræ, ac Præfecti Vrbis anno in hoc ſymbolo incluſo.

כי גדול יהוה ומהלל מאד ונורא הוא

Quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis, Pſal. 96. v. 4. 5275. Chriſti 1515. apud Gerſom de familia Soncinatum in fol.

In XII. *Minores Prophetas Commentarij* prodierunt Pariſijs ex Officina Roberti Stephani cum Textu, charactere elegantiſſimè punctatò anno Domini 1539. & emendatione Franciſci Vatabli Hebraicarum literarum Regij Profeſſoris. In 4.

In *Hoſeæ Prophetiam cum Targum Ionathan, & Commentarijs R. Salomonis, Aben Ezra, & varijs lectionibus*. Ibidem apud eundem an. ש״ט 316. min. ſup. Chriſti 1556. In 4.

In *Aggæum, Zachariam, & Malachiam* eius Commentarij in Latinum conuerſi fuerunt à Thoma Nelo Anglo, quibus Auctarij loco acceſſere *Breues Obſeruationes* partim ex D. Hieronymo, partim ex alijs probatæ fidei Auctoribus decerptæ. Excuſ. ibidem anno Domini 1557. apud Martinum Iuuenem. In 4.

In *Abdiam, Ionam, & Sophoniam Commentarij* in Latinum verſi ab Ar. Pontaco Aquitanico Burdegalenſi, cum alijs. Excuſi ibidem an. 1566. apud eundem. In 4.

In *Ioëlem* cum verſione Latina G. Genebr. Excuſ. ibidem anno Domi-

lucem expoſitione eorundem Syntagmatum. Scripſit itaque.

I. פירוש על התורה *Piruſc al Hattorà, Commentarium in Pentateuchum*, teſte Auctore *Scialſceleth hakkabalà*, pag. 54. & Algazæo in *Chronico*, pagina 8.b. his verbis: פרש ר׳ דוד קמחי כ״ד ספרי הקדש *Commentatus eſt R. Dauid Kimchi viginti quatuor libros ſanctitatis*, hoc eſt omnes libros Sacræ Scripturæ, inter quos primus eſt *Pentateuchus Moſis*. Sed de hoc ambigunt Viri eruditi, neque ego illud vnquam vidi.

II. פירוש על נביאים ראשונים *Piruſc al Neuihim Riſcionim*, *Commentarium in Prophetas Priores & Poſteriores*. Excuſum fuit Venetijs cum alijs Commentarijs apud Danielem Bombergum anno Domini 1517. in folio magno. In Codice Bibliothecæ Vrbinatis in Bibliotheca Vaticana in 4. Pergam. extant *Commentarij in duos libros Regum*. Et pag. 108. reperiuntur notata Prophetarum loca, quę inter ſe contraria videntur. Incipiunt à libro Ioſue vſque ad libros Regum. Poſtea annotatur annorum numerus, quo incœperunt, & perdurauerunt materiæ contentæ in ſingulis libris Sacrorum Bibliorum; exempli gratia annorum numerus à creatione mundi vſque ad mortem Ioſeph, vbi deſinit liber Geneſis eſt 2309. annorũ, &c.

III. פירוש על נביאים אחרונים *Piruſc al Neuiim acharonim*, *Commentarium in Prophetas Poſteriores*, in Iſaiā videlicet, & alios Prophetas, quos Maiores nos vocamus (dempto Daniele). Itemque in XII. Minores.

canenſis, virtutum & bonorum Patrui defuncti ex aſſe hæredis digniſſimi, vidi huiuſmodi *Commentarios* ſcriptis eleganter Hebraicè exaratos ab Alphonſo de Zamorra; quos exſcripſit in gratiam Don Franciſci Bocaliliæ Hiſpani anno 1541. in Vrbe Alcalà de Enares. De hoc Hebraico Scriptore vide infrà in *R. Ioſeph Aben Caſpi*.

Huius etiam Auctoris *Commentarij in totum Pſalterium* Latinè nuper redditi ſunt à Domino Ambroſio Ianuier Congregationis S. Mauri Monacho Benedictino Gallo, & Pariſijs excuſi anno Domini 1666. apud Ludouicum Billaine in Palatio Regio in 4. magno, præfixa docta & erudita *Præfatione ad Diuina Scriptura ſtudioſum Lectorem* directa, & *Epiſtola Dedicatoria ad Franciſcū de Harbay de Champualon Archiepiſcopum Rothomagenſem*.

Eiuſdem in *X. Primos Pſalmos Commentarij* Hebraicè & Latinè prodierunt Iſnæ Paulo Fagio Typographo anno Domini 1544. Et ibidem in paruo folio anno mundi 302. minor. ſupput. Dom. 1542. apud eundem Fagium, in qua editione plura extant, quàm in priore Veneta, & in fine adducuntur omnes *Obiectiones contra fidem Chriſtianam petitæ à Commentarijs* eiuſdem.

Bartholomæus Valuerdius Gaudia Theologus Hiſpanus, & Linguæ S. admodum peritus, huius R. Dauid Kimchij *Commentarios in Quinquaginta priores Pſalmos* Latinos reddidit, quorum mmſſcc. Originarij aſſeruantur Romæ in Biblioth. B. Mariæ

Tranſ-

mini 1563. apud eundem. In 4.

In *Amos Commentarij* ſeorſim Hebraicè excuſi ſunt cum *Epiſtola Eliæ Leuitæ ad Munſterum* Baſileæ apud Henricum Petrum anno 1531. In 8,

In *Ioël & Malachiam Commentarij*. Item *Medicina ſpiritualis*, ſeparatim impreſſa Baſileæ anno 1530. apud eundem, & Vormatiæ 1530. ex Officina Henrici Petri Hebraicè in 8.

In *Pſalmos Commentarij* cum Textu & Paraphraſi Chaldaica punctis ornata prodierunt Venetijs vnà cum aliorum RR. Commentarijs apud Danielem Bombergum anno Domini 1517. in magno folio; & ſeorſim cum Targum, & Textu Hebraico in fol. Item ibidem apud Io. de Gara anno 356. min. ſupputationis, Chriſti 1596. in 8; Et Iſnæ multò priùs apud Paulum Fagium an. 302. Chriſti 1542. in fol.

Plurima exemplaria mmſſcc. eiuſdem Kimchij circumferuntur, & in celebrioribus Bibliothecis reperiuntur, vti Romæ in Bibliotheca Vaticana, & Vrbinate, vbi omnia huius Auctoris ſcripta diligentiſſimè aſſeruantur. In Bibliotheca etiam Collegij Vrbani de Propaganda Fide inter alia mmſſcc. Hebraica extant *Commentarij* ipſius R. Dauid Kimchij in *Pſalmos* in Codice membranaceo elegantiſſimè ſcripti charactere Rabbinico, in 4. In Bibliotheca etiam quondam Eminentiſſimi & Reuerendiſſimi Cardinalis Brancatij, hodie Illuſtriſſimi & Reuerendiſſimi Dom. D. Stephani Brancatij Epiſcopi Viterbien. & Tuſ-

de exemplis allatis non poſſit dubitari, an eæ ſint voces Catalaunicæ potiùs, quàm Hiſpanicæ, vel etiam Gallicæ: nam in radice אגם explicans פַּלוּ בלעז או אֶשְׁטַיְין *Palu* vulgò aut *Eſtagn* illud בלעז non tam Catalaunicè intelligitur, quàm Gallicè vel Italicè, vt patet in Commentarijs R. Salomonis, quibus paſſim בלעז *Belàatz* vulgariter ſed Gallicè voces interpretantur, & vox ipſa אגם Exod. 7. 19. אשטנ״ק *Eſtank Stagnum* Gallicè redditur. Hæc annotata ſint, vt argumentum de Patria aut loco, in quo Onomaſticũ ſuũ Kimchius ſcripſerit, ex his vocibus, & interpretamentis petitum, nihil certi nobis præbere intelligatur. Scripſit Librum, cui nomen indidit -

ג מכלול *Michlòl, Perfectio*, id eſt *Liber perfectiſſimus omnia complectens*. Tit. videtur deſumptus ex Ezech. 23. v. 12. diuiditur in duas partes. Prima complectitur vniuerſam Grammaticam linguæ Sanctæ. Secunda verò ſpeciali nomine vocatur ס׳ שרשים *Sèpher ſceraſcìm, Liber Radicum*, de quo mox. Eſt abſolutiſſimum *Dictionarium omnium vocum*, quæ in Sacris Voluminibus Hebraicis repeřiuntur. Vtraque Pars ſimul excuſa fuit Conſtantinopoli an. mun. 5273. Chriſti 1513. anno ſecundo Imperij Selimi. In fol. Et ibidem an. XII. Solymanni, hoc eſt Domini 1530. pariter in fol. In cuius frontiſpitio legi-

Tranſpontinæ Ordinis Carmelitarum cum alijs mmſſcc. eiuſdem Valuerdij Papyr. in fol. vbi pag. 6. de R. Dauide Kimchio hæc leguntur: *Vixit* (R. Dauid Kimchi) *non multò poſt Aben Ezrah, cuius ætas in annum Domini 1146. incidit, Arabicæ & Chaldaicæ linguæ fuiſſe peritiſſimum, conſtat ex Onomaſtico, vbi Hebræas Voces ex Arabicis & Chaldæo ſemper explicat. Scripſit eum in Gotholania* (Barcinone fortè, aut Cæſar-Auguſtæ, vbi Scholæ tùm Iudaicæ floruerunt) *certiſſimum eſt: nam voces ſacras cùm interpretatur, rara ea Vox eſt, in qua linguam Vulgarem non aduocet. Porrò ea, quæ à Vulgo petit vocabula, Gotholanica ſunt, è quibus multa annotaui, vt vocibus, ſiuè radicibus* אגם *Paluda & Eſtagn, id eſt Palus, Stagnum &c.* Quod autem hic Auctor dicit, Kimchium vixiſſe non multò poſt Aben Ezræ verum eſt. Sed ſi pro ætate eiuſdem intelligat mortem R. Aben Ezræ, falſum eſt, eum obijſſe anno Domini 1146. cùm obierit anno Domini 1194. vt vidimus in *R. Abraham Ben Meir Aben Azra*. Si verò pro ætate intelligat mortem R. Dauid Kimchij, etiam falſum eſt: nam Kimchius anno Domini 1232. viuebat, quo anno, vt vidimus, cauſæ Rabbi Moſis Ægyptij contra Rabbinos Montiſpeſſulanos patrocinium, quamuis decrepitus, ſuſcepit. Quòd autem *Onomaſticum* ſuum, ſeù librum *radicum*, in Catalaunia ſcripſerit, cuius rei pro ſigno datur, vocum Hebraicarum interpretatio Catalaunica lingua; hoc non eſt ita certum, vt

bro ſint deſumpta, notantur in margine; inter contextū verò aliquot animaduerſiones R. Eliæ Leuitæ Germani interſeruntur. In explicatione autem aliquot locorum Scripturæ, quando extra Grammaticam vagatur, non rarò impingit in errores, vt quando pag. 9. ea quæ plurali numero ponuntur in Scriptura, ſingulari vult exponere, & ait, ita loqui Scripturam ornatus gratia, vt loqui ſolent Reges per *Nos*, vt illud 2. Samuel c. 16. ver. 20. *Et dixit Abſalom ad Achitophel: Date vobis* (ſeù vt Vulg. *Inite*) *conſilium quid faciamus*, quaſi נעשה *Naaſsè*, ſit locutio Principis loquentis in plurali numero, & non meliùs referri poſſit ad Abſalonem, & ad Achitophelem, & alios qui ſecum erant, ac ſi dicerent: Quid facturi ſimus nos omnes; qui contra Regem, eiuſque vitam & Regnum machinamur. Falſam hanc expoſitionem in ſingulari נעשה *Faciamus*, affert, vt ex ea aliam inferat conſimilem, illam ſcilicet, quæ Gen. 1. habetur נעשה *Naaſsè Adàm*, *Faciamus hominem &c.* & ſic ad ſuū ſingularem contortum ſenſum contorqueat Scripturam, vt inde pluralitatem perſonarum in vnica Diuina eſſentia peruicaciter negare queat, vnde ait

ויש מפרשים כן נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ׃

Et ſunt aliqui qui hoc modo exponunt (ſingulariter) *illud* (Geneſ. 1.) *Naaſsè Adàm betzalmènu chidmuthènu, Faciamus hominem in imagine noſtra*

gitur hunc Librum impreſſum fuiſſe apud *Gerſom Soncinatem Bar Moſis fil Iſraëlis, filij Moſis, qui propè Ciuitatem* פירט *Perat* (Vngariæ vt creditur) *contra fratrem Io. de Capiſtrano pugnauit, cumque cum toto exercitu ſuo fugauit* (vbi etiam iniurioſè Viro ſanctimonia claro pronomen רשע *Raſciaà Impij*, adiungit) *Is Moſes de Spira Vocabatur, cuius mentio fit in* תוספות *Thoſaphòth*, è cuius poſteris quarta ætate genitus eſt hic Gerſom cognomento de Soncino, qui Impreſſoriam artem exercuit primò Brixiæ in Italia, & poſtea Conſtantinopoli. De hac familia Hebræorum Soncinatum, à quibus primò in Italia cœpta eſt impreſſio librorum Hebraicorum diximus ſuprà Parte I. pag. 431. & de eodem Gerſone Ibid. pag. 434. col. 2. Venetijs quoque excuſus fuit in fol. apud Danielem Bombergum anno mundi 5289. Chriſti 1529. Et ibidem apud eundem anno לפ׳ 305. minoris ſupput. Chriſti 1545. in fol. & cum nonnullis notulis Eliæ Leuitæ Germani ibidem anno ſequenti apud Cornelium Adil-Kinad in domo eiuſdem Bombergij pariter in fol. Et ibidem apud Marcum Antonium Iuſtinianum anno 5307. Chriſti 1547. characteribus Bombergianis. In fol.

At מכלול *Michlòl* ſeorſim à libro שרשים *Sceraſcim* etiam excuſus fuit Venetijs apud Cornelium Adil-Kinad, & in domo Danielis Bombergij anno לפ׳ 305. min. ſupputat. Chriſti 1545. In 8. Hęc eſt optima editio, quia in ea exhibentur loca Scripturæ cum punctis vocalibus, & ex quo li-

logo-Grammatici , quam refellere ſufficit attuliſſe.

Porrò hic liber מכלול *Michlòl* Latinitate donatus fuit ab Agathio Guidacerio in Vniuerſitate Pariſienſi Sacræ Theologiæ Profeſſore , & publicæ luci expoſitus Hebraicè cum punctis, charactere quadrato, & Latina verſione è regione illius. Pariſijs anno Domini 1540. In 8. Eundem etiam Conradus Pellicanus Latinum fecit, teſte Conrado Geſnero in ſua Bibliotheca.

Secunda Pars huius מכלול *Michlòl* vocatur.

שרשים *Scerascim*, *Radices*, & eſt *Onomaſticum omnium primitiuarum Vocum Sacræ Scipturæ*, quas Hebræi *Radices* vocant, coniunctum cum I. Parte *Michlòl*, hoc eſt ſimul cum *Grammatica*; euulgatum fuit eadem forma; & ijſdem locis ſuprà recenſitis in *Michlòl*. Separatim excuſum reperitur in magno folio charta optima, anno tamen non notato, aut loco impreſſionis, & aſſeruatur in Collegio Neophytorum Romæ. Buxtorfius notat, primò excuſum fuiſſe Neapoli anno רנ 250. min. ſupput. Christi 1490. Deindè Venetijs apud Marcum Antonium Iuſtinianum an. רפ 312. Chriſti 1522. Cui editioni additæ ſint *Animaduerſiones*, *& ſignificata Vocum Latina* margini appoſita; quæ editio optima eſt, inquit Buxtorfius. Demùm ibidem apud Danielem Bombergum 5289. Chriſti 1529. In fol.

Vtraque item Pars, tam coniunctim, quàm ſeparatim, nulla eſt alicuius nominis Bibliotheca, in qua mſſ. non re-

ſtra ſecundùm ſimilitudinem noſtram. Qui ſunt iſti aliqui Expoſitores? Certè nulli alij, niſi vnus Kimchius. Deinde dicat, quem alloquitur Deus, quando dicit: *In imagine noſtra ſecundùm ſimilitudinem noſtram*? Reſpondebit cum Patre ſuo, qui, vt ipſe ibidem habet, explicabat de Deo loquente cum quatuor Elementis. En eius verba.

ואדוני אבי ז״ל פירשו כי הוא מדבר כנגד ארבעה יסודות כי אמר בשאר הבריאות תוצא הארץ, תדשא הארץ, ישרצו המים ; ובאדם רצה לתת בו רוח עליונית לפיכך אמר נעשה וכן בצלמנו ; הרוח בצלם עליונים והגוף בצלם התחתונים ;

Et Dominus meus Pater meus b. m. declarauit, quòd ipſe) Deus) *loquebatur ex aduerſo quatuor Elementorum*: *quoniam dixerat de reliquis creaturis*: *Producat terra*: *Germinet terra*: *Reptificent aquæ*. *At in homine volens ponere Spiritum ſuperiorem, ideò dixit*: *FACIAMVS*, *& eodem modo*, *IN IMAGINE NOSTRA*. *Spiritus enim eſt ad imaginem ſuperiorum*, *& corpus ad imaginem inferiorum*. Quaſi diceret: Quando Deus voluit facere terrena, abſolutè dixit, & imperauit ſine aliqua conſultatione: *Producat terra*: *germinet terra*: *reptificent aquæ*; ſed quando Deus voluit creare animam hominis, quæ ſpiritualis eſt, & de foris venit, conſilium capit, & in adiutorium inuocat quatuor Elementa, quia tantùm opus ex ſe ſolo perficere non valet. Hæc eſt egregia expoſitio doctiſſimi Ioſephi Kimchij patris huius noſtri doctiſſ. Theo-

uerit. Scripſit etiam Kimchius פירוש על הפטרות *Pirùſc al Haphtaròth*, *Commentarios in Lectiones Prophetarum*, quæ hinc inde ex Prophetis deſumuntur, & leguntur poſt פרשיות *Paraſciòth*, *Sectiones* Pentateuchi per ſingulas Hebdomadas. Scripſit עט סופר *Eth Sophèr*, *Calum Scribæ*, Tit. ex Pſal. 42. v. 15. Tractat *De Maſſora, & Accentibus*, cuius meminit Elias Leuita Germanus in *Fragmentis Tabularum*, & Buxtorf. in *Abbreuiat. Hebraicis*, Abbreuiat. ע״ס & in Biblioth. Rabbin. pag. 391.

Cæterùm, de R. Dauid Kimchio egerunt obiter *Iuchaſsin* pag. 131. b. *Scialſcèl. hakkab.* pag. 54. in principio paginæ: Samuel Alghazæus in *Toledòth Adàm* pag. 8. b. R. Dauid Ganz in צמח דוד ad annum 950. ſuprà quatermilleſimum: Genebrardus in *Reſponſione ad argumenta* eiuſdem contra nonnullos fidei Chriſtianę articulos; & in *Indice Librorum Rabbinicorum*; Sixtus Senenſis in *Biblioth. Sancta*: Buxtorf. & Plantauitius in *Bibliotheca Rabbinica*: Hottingerus in *Bibliotheca Orient.* Pocokius in *Præfatione ad Portam Moſis*: & Spitzelius in *Sacrarum Bibliothecarum illuſtrium arcanis detectis*.

קכו ר׳ דוד בן יעקב הכהן חבר ספר מגדל דוד פירוש על מסכת גיטין ונדפס בשלוניקי כריכות : והוא פירוש טוב מאד : ויש ספרים אחרים על שם מגדל דוד , עיין דוד דאיסטילייר״ש ודוד פרווינצאלי ומרדכי דאטו . וחבר שת״ .

427 R. DAVID BEN IACOBI HAC-

reperiatur. Habeo & ego in meo qualicumque Muſæolo huius *Onomaſtici* duplex exemplar, vtrumque in folio mag. Pergam. manu exaratū, & perquam eleganter characteribus Rabbinicis conſcriptum. In horum altero in fine adiuncta eſt *Grammatica R. Moſis Kimchij* fratris germani huius Auctoris, quæ vocatur ab illius primis vocibus מהלך שבילי הדעת. Et in Bibliotheca Vaticana huius Kimchij *Dictionarium* præter nonnulla alia ſignat. num. 414. 415. vnum notatu dignum reperitur ſcriptum minutiſſimo charactere, ſed quadrato in Codice *Sacrarum Bibliorum* in fronte & in calce cuiuſcunque paginæ in folparuo membranaceo ſign. num. 8. Aliud etiam ſub num. 416. & in fol. Pergam. ibidem emptum ab Andrea Maſio pro eadem Bibliotheca tempore Iulij III. Pont. Max. iuſſu Marcelli Ceruini S. R. E. Cardinalis & Bibliothecarij, poſtea Pontificis Maximi Marcelli II, priore nomine retento.

Aduertendum tamen eſt, quòd R. Dauid iſte Kimchius, non pauca, tam in *Grammatica*, quàm in *Onomaſtico* mutuatus eſt ab *Abul VValid Marun Ibn Iannahi* Hebrço Arabe, qui multò ante ipſum Arabicè edidit *Grammaticam*, & *Librum Radicum*, teſte Pocockio in *Porta Moſis Præfatione*. Sed hoc nihil detrahit honori, & ſedulitati Kimchij; ſicut nec vllum detrimentum infertur honori Sanctis Pagnini, cùm ſuum *Theſaurum Linguæ Sanctæ* ex Kimchij *Radicum* libro Hebraico, ipſe Latinè compila-

HACCOHE'N SACERDOS Scripſit -

ספר מגדל דוד *Sèpher Migdàl Dauid*, *Librum Turris Dauidis*, Tit. ex Cant. Cantic. 4. 4. *Commentarius eſt ſuper Codicem Talmudicum* גיטין *Ghittim, De Repudijs*, ſepremq; tantùm Capitulis comprehenditur. Excuſus Theſſalonicæ regnante Amurrate Turcarum Sultano anno impreſſionis ignoto, ſed videtur fuiſſe circa initium inuentionis Artis Typographicæ; nam Amurrath obijt anno 1450, & non multò priùs Ars Impreſſoria in Europa innotuerat. Sunt & alij Libri, qui cum hoc titulo *Migdàl Dauid* circumferuntur, vt videri poteſt ſuprà in *Dauid de Iſtilia*, & infrà in *David Prouenzale*, & in *Mardochæo Dato*. Scripſit etiam -

ש״ת *Sceel. Vtſciuòth, Quæſita & Reſponſa ad Iuris prudentiam ſpectantia*.

פנס׳ **ר׳ דוד בן יצחק** ממשפחת התפוחים
פילוסוף ורופא כולל בעיר ספוליטי היא בגליל אומבריא
באיטאליאה שנת ה׳ אלפים רפ״ה , ובשנת רפ״ז לפ״ק
הספרדים והאשכנזים שללו רומ״ה העיר הגדולה והמהוללה
ונפל חיל שרר״ת קולונ״ה כזו כל פחד על אביו ואחר כך
הלך לגור ביונים ושם חבר ספר וקרא שמו צמח דוד
על שהגדיל בגבורותיו ועניין ספרי הערוך והשרשים לרד״ק
וספר חשבי וספר המתורגמן לרבי אליה אשכנזי ;
ובשנת ר״ג לפ״ק כמו אביו שביונים הלך לדור בסודי ובעיר
ההיא למד כל ההגיון בשלשה שנים רצופים , ובשנת ש״ה הלך
בפירוגיא ללמוד וללמד דברי חכמים ופירושם ובפרט ספרי
אריסטוט״ילי ואיפוקר״ט וגאלינ״ו והיה מתמיד בהם
שנים רבות עד כי נודע בפירושם בעיר ההיא ונתנה רשות
הקולי״גיאו לומר לו שיר המעלות ללהבין ולפילוסופיאה
ולרפואה ; והנה ותיר בקרא שבגבר עיר הלייאנו ראש גליל
פלורנ״צי בענה כללית והיא תחת ממשלת דוכוס״י בשבר הבון

אלה שנים רצופים , ואחר כך עבר בשלשה הרפואה הסר
בגליל קונטי ביקולא אורסינו משלש שנים בשלשה ערי פיקלא
ביטיליאנו סורנ״ו ומונט״ה , עם קבר אשתו ; ובאותן השנים
ילדו לו גם שני בנים זכרים ונשא יהודי ; אחר כך עבר שרי
מעורבה שמש יבלו שלשה חדשים ועבר אותם אלה שנים ;
אחר זה בקרא עבור קיוסי במנה כללית והיא עיר של דוכוס
הגדול של פירנצה והמגבון על עיר ההיא ובת ואחר הליכתו
משם ; ואחר הדברים האלה הלך בוונציה ושם בשה אשת אחרת
עבשתי לונזיל ושם בפירנצה , ובוונציה הלך בויניזיאה
ושם נתן לדפוס ספר צמח דוד והשלם כל המלאכה
שנת השנ״ו לפ״ק ; ובספור הוא עניין כל שם מכתב בלשון
הקדש ובלשון בשר ; ובלשון רבנים , וגרבות , ובערבים ;
על דרך כלל ועל דרך פרט ; ושם בתגבלו שני לוחות ; אחד
מהן לאסיבו , ואחר בלשון לעז , וזה כתב גם במכתב עברי
לאשר יוכל לקרות בקלות כל איש שלמונות שללו ונגלו בו נב״
מורה ערי משבע ובפרט בספור אבנים טובות ומרגליות ועל
עגילות השמבר״ם וקרן ראם ; ועל בקיבת סלותי ועל בם
שבפלא מים בריטאניכמו כגר משני נ״ם ; ודברים אחרים בסקבל
לרבים ; ובסוף הספר יש פירוש הבמה לאשי עבות הרומיות
שתלות לקבר שמכתב ;

428 RABBI DAVID BEN ISAAC ממשפחה התפוחים *Mimiſcpachàth Hattapuchim*, *De familia de Pomis* Medicus Phyſicus de Spoleto, quæ Illuſtris Ciuitas eſt in Italia, & olim Vmbriæ, ac Spoletinorum Ducum Princeps Regiaque fuerat. In hac Vrbe naſcitur *Dauid de Pomis* anno mundi 5285. Chriſti 1525. Duobus annis poſt cùm capta & direpta fuiſſet Vrbs à Cæſarianis militibus; poſtquam reſcitum fatum Vrbis fuerat, & facinora, quæ in Vrbanos Ciues quotidiè graſſabantur, talis ac tantus timor Iudæorum pectora, qui non longè ab Vrbe in Oppidis & Ciuitatibus habitabant, inuaſerat, vt relictis proprijs domicilijs, ad tutiora loca ſecederent. Inter alios, etiam Pater noſtri Dauidis

cum

minimè ſunt. Cœpit opus puer, & puer abſoluit, votis adeo ſecundis, vt quicquid in prænotato ערוך *Arùch.* libro תשבי *Tisbi*, & המתורגמן *Meturghemàn* R. Eliæ Leuitæ Germani notatu dignum extitiſſet, in ſuum Dictionarium tranſtulerit. Cui ne aliquid deeſſe videretur, voces etiam Hebraicas addere voluit ex libro שרשים *Sceraſcìm Radicum* R. Dauidis Kimchij depromptas, quas vtpotè ſanctiores, & nobiliores, primo loco, eoque dextro collocauit, compoſito abſolutiſſimo Vocabulario, quod -

צמח דוד *Tzèmach Dauid, Germen Dauid* placuit nuncupare, eò quòd in Auctoris iuuenta germinaſſet. Porrò illud, triplici lingua, Hebraica primùm, poſtea Latina, deinde Vulgari Italica, omnia vocabula, tùm Hebraica, tùm extranea, ſuccinctè & dilucidè adornauit. Quod diù apud ſe, & ad ſuum priuatum vſum retinuit Auctor, nempè annis 55. Anno tandem לפ׳ 347. min. ſupput. Chriſti 1587 ſexageſimo ſecundo ætatis ipſius Auctoris, Venetijs Typis committitur, apud Ioannem de Gara, vt apparet in frontiſpitio libri in fol. excuſi. Hinc colligitur, hunc Auctorem ætate ſeptennem fuiſſe quando huic operi manum admouit, imò potiùs quando illud abſoluit & perfecit, ſi eidem credere velimus; nam in *Præfatione* huius libri, in qua narrat omnia quæ ei, & patri ſuo acciderant, inter alia circa principium dicit -

ובשנת פז׳׳ על מאתים לפרט קטן שנתים אחר תולדתי כלד״ח הפו ונשאר הנחושת יען כי בעת שהספרדים

cum tota familia, ac ſupellectili, quadraginta Mulis oneratis, relicto Spoleto, alij Camertem, alij Cætetum Vmbriæ loca tutiora contendere aggreſſi ſunt, At in itineris medio, in manus militum Sarræ Columnæ incidunt, qui omnia Iudæorum bona, inter quæ 700. libras argenti puriſſimi, præter Gemmas, Lapideſque pretioſos inter ſarcinas abſconditos, prædati ſunt. Hinc inter alios, etiam Iſaac huius Dauidis Pater pauperrimus factus, Spoletum reuertitur. Sed paulò poſt Meuaniam venit, ibique cum tota familia per aliquot annos habitat. Interim Dauid puer literis Hebraicis imbuitur, & apud Chriſtianos Linguæ Latinæ rudimenta diſcit. Et quamuis Textum Hebraicum S. Script. in Italicam linguam vertere probè ſciret, attamen adhuc in ea molli ætate vocum Talmudicarum perfectam notitiam minimè callebat. Vt autem exoticorum vocabulorum ſignificatum perciperet, & memoria faciliùs retineret, in ערוך *Arùch* Rabbi Nathanis Romani ex eadem familia de Pomis vetuſtiſſimum librum mſc in Pergam. in magno folio, ſed valdè corroſum, qui diù, & forſan à tempore quo Auctor viuebat, in domo ipſius fuerat conſeruatus, caſu incidit, eumdemque reuoluere, contrectare, ac legere vtcumque poterat, auidiſſimè cæpit. Ex qua lectura adeò profecit, vt illi in mentem venerit de componendo Dictionario vocum peregrinarum, earum ſcilicet, quæ inter Volumina Rabbinorum frequenter occurrunt, ſed Hebrææ

in compendium redigere, & luci exponere, cum dictiones illius tribut diuerſis idiomatibus expoſuiſſem. Eodem modò feci in libro Radicum, ſeù Dictionariò R. Dauid Kimchi. Non multò poſt, Syntagmata R. Eliæ Germani inſignis Grammatici b. m. nempè תשבי *Tiſcbi, &* מתורגמן *Meturgamā in manus meas peruenerunt; & quicquid Vtilitatis in eis reperi, foras eduxi; & ex his omnibus, compoſui hunc librum, quem vocaui* צמח דוד *Tzèmach Dauid, eo quia in iuuentute mea compoſuerim illum. Anno autem 92. min. ſupput, profectus eſt Pater meus Meuania, & abijt Tudertum &c.* Ex his colligitur an. 85. ſupra quinquies milleſimum ducenteſimum à mundi creatione ſecundum Hebræos, id eſt Chriſti 1525. R. Dauid de Pomis in lucem prodijſſe, & anno 92. ſeù Chriſti 1532. relicta Meuania Tudertum abijſſe. Conſtat autem inter 25. & 32. ſeptem tantum annorũ interuallũ reperiri, quorũ maiorem partem Meuaniæ inſumpſerat. Puer igitur erat Dauid de Pomis, nec annum ſeptimum exceſſerat, quando hoc ſuum Dictionariũ compoſuit, vt ſuprà diximus. Tuderti itaque Logicam diſcit tribus ſubſequentibus annis vſque ad decennium ſuæ ætatis, & Domini 1535. ſub Magiſterio Auunculi ſui R. Iechielis רחביה *Rachauià* vulgò Alatini. Deinde anno 5305. Chriſti 1545. ætatis ſuæ 20. Auguſtæ Peruſiæ Philoſophiæ & Medicinæ operam dat, vbi lauream Doctoratus in his facultatibus anno mundi 312. min. ſup. Chriſti 1552. ætatis 26. recipit. Subinde vocatus Man-

שהספרדים ואשכנזים שללו. רזֹמֹת העיר גוברת ומהוללה וכו׳. ואחר כך אמר ואחר הפרץ (אֹמֹ) הלך לארץ ביוונית וכו׳. ואֹךְ ובאותו מקום היה אצלי ספר **הערוך הגדול** ישן נושן מטושטש ומקולקל בכתיבת יד ובקלף והכתב מכתב המחבר כמהרֹר׳ נתן זצֹלֹ שהוא תורה ממשפחתנו לפי הקבלה: ובהיות שבטורח עמל ויגיעה רבה הייתי מבין דברי הספר ההוא חסכמתי להוציא לאור בקצור ופרשתי מלותיו בשלשה לשונות: וכן עשיתי בספר השרשים של ר׳ דוד קמחי עם הנגזרים: אחר כך בא לידי ספר **התשבי** וספר **המתורגמן** חבורי רבי אליה אשכנזי מדקדק הגדול עֹהֹ והוצאתי מהם כל התועלת שמצאתי בם וחברתי מכלם זה החבור שקראתיהו בשם **צמח דוד** על אשר חברתיו בבחרותי: ובשנת צבֹ נסע אֹמֹ עֹהֹ מביוונית והלך לדור בטודי וכו׳:

Et in anno octogeſimo ſeptimo ſupra ducenteſimum minoris ſupputationis, duobus annis poſt natiuitatẽ meam defecit aurum optimum, & ſuperfuit æs. Quoniam eo tempore, quo Hiſpani, & Germani prædati ſunt Romam præpotentem, & laudabilem Vrbem &c. Et paulò poſt: *Et poſt ruinam &c. Pater meus, abijt Meuaniam &c. & ibi habui Librũ* ערוך *Aruch, Dictionarium magnum vetuſtum, & præ vetuſtate corroſum, & commaculatum manu ſcriptum in Pergameno, & ipſa ſcriptura videbatur ſcripta ab ipſomet Auctore glorioſo Doctore noſtro Ràu Rabbino Nathan, memoria iuſti ſit in benedictione, quia & ipſe fuerat de familia noſtra, iuxta traditionem. Labore & moleſtia non parua, attigi ſenſum verborum iſtius libri, & tandem ſtatui*

ſpe ipſe fruſtratus Anconitanam Vrbem petit, vbi ad ſecundas nuptias tranſit, ignoto anno, ſicut & ignoratur annus diſceſſus ipſius ab Vrbe. Anno enim 1565. certum eſt eum fuiſſe Romæ, quia Pius IV. 10. Decemb. iſtius anni deceſſit, anno autem 1571. ſexennio poſt Venetijs morabatur, Typis tradita verſione Italica libri Eccleſiaſtici, vt infrà videbimus; conſequens igitur eſt, intra huiuſmodi ſexennium Roma diſceſſiſſe, Anconam perveniſſe, & ibidem ad ſecundas nuptias tranſijſſe, inito Matrimonio cum quadam Iudęa מכהני לוניל *Micohanè Lunil*, *ex Sacerdotibus Lunil* nomine *Speranza*, ſed nequaquam votis ſecundis: nam cùm pretij promiſſæ dotis pars in manus cuiuſdam Orientalis Mercatoris eſſet, dum is Ancona aufugit, eum inſequitur Dauid, & Venetijs aſſequitur, ſed parum proficit, cùm minimam partem pecuniarũ tantùm recuperaſſet. Hoc tamen bonum inde enaſcitur, quòd Venetijs cùm eſſet, hæc, quæ ſequuntur opera Typis euulgat.

I. קהלת *Koeleth Eccleſiaſten Salomonis* in Italicam linguam à ſe verſum, & Italicis declarationibus elucidatum, cum textu Hebræo punctis ornato, Ioanni Grimano Patriarchæ Aquileienſi dicat, & Iordano Ziletto Typographo Veneto excudendum tradit. Itaque euulgatur Venetijs anno Domini 1571. In 8. In cuius maiorem intelligentiam ſcripſit aliud conſimile opus inſcriptum Italicè

II. *Diſcorſo intorno l'humana miſeria, & ſopra al modo di fuggirla con*

mol-

Manlianum pergit ibidem per triennium Medicam Artem exercet. Eſt Manlianum Nobile Oppidum ſeù veriùs Ciuitas in Sabinis, vbi Sabinenſis Epiſcopi Cardinalis Suffraganeus reſidet; & hodie huiuſmodi munus exercetur ab Illuſtriſſ. & Reuerendiſſ. D. Quintiliano Gentilutio Epiſc. Salaminę. Poſtea Dauid de Pomis à Nicolao Vrſino Pitiliani Comite an. m. 315. Chr. 1554. ætatis ſuę 29. vocatus, Pitiliani, Sorani & Soanæ Medicus conſtituitur, & per quinquennium infirmis corporibus medicinam carnalem adhibuit, ſed prohibere non potuit, quin vxor, & duo eius liberi è viuis tollerentur, Cæli etiam inclementia, & aëris inſalubritate ad necem illorum conſpirantibus. Elapſo quinquennio, anno videlicet 320. minoris ſupp. Chriſti 1560. ætatis 34. à Comitibus S. Floræ accitur, & apud quos triennio moratur, quo completo anno ſcilicet 323. Chriſti 1563. & ætatis ſuę 37. à Cluſinis in Medicum eligitur, ſed ne hanc Ciuitatem adeat, neq; ibidem Medicinam exerceat prohibet Epiſcopus Cluſinus, vnde re infecta Romã reuertitur, ibiq; (vt in Præfatione citata ſuis recutitis proponit credendum, & iactanter dicit) ſe coram Summo Pontifice Pio Quarto, plurimis etiam Cardinalibus aſſidentibus, Principibus etiam, & Curiæ Prælatis præſentibus peroraſſe, eleganti Oratione Latinè recitata, ob quã Summi Pontificis aucupaſſe gratiam, & ab eo, quidquid petierat, obtinuiſſe, gloriatur. Sed poſt hebdomadam moritur Pontifex, ac omni ſua

Antiquitùs Sacerdotem Idololatriæ כומר *Cumàr appellabant, &c.* Credidit fortaſſe, hanc contumeliam lingua Hebraica prolatam, notam futuram Iudæis tantùm, & non Chriſtianis, quorum pauci ſunt, qui operam dant Hebraicis literis. In fine verò huius Dictionarij addit aliquot abbreuiaturas, quibus Commentatores Hebræi, breuitatis gratia, pro dictionibus integris vtuntur, eaſq; explicat. Vide ibidem pag. 237.

V. Scripſit etiam alios duos *Tractatus*, ſeù *Diſcurſus* lingua vernacula, & Italica; quorũ alter eſt *in Iob* vbi de *Diuina prouidentia* breuiter tractat, eumque ad Henricum Cardinalem Caietanum S. R. E Camerarium tranſmiſit. Huius meminit idem Auctor in Procemio *Eccleſiaſtæ Salomonis* ſuprà notati.

VI. Alter *De Eleemoſyna* eadem lingua, & Sereniſſimo Marino Grimano Venetorum Principi dicat. Vtrumque exemplar mſc. extat in Biblioth. Vrbinat. apud Vaticanum in fol papyrac. n. 1092.

VII. *In Epiſtola Dedicatoria ad Sixtum V. in Dictionario Hebraico* ſuprà recenſito promittit ſe publicè luci expoſiturum alia Opuſcula Medica à ſe ſcripta, videlicet *Enarrationem de ſenum affectibus præcauendis, atque curandis.*

VIII. *Apologeticum tractatum de Medico Hebræo.* Et in *Præfatione* Italica ad Lectorem eiuſdem Dictionarij dicit, ſe ſcripſiſſe

IX. *Supra Iob & Danielem* eo ſtylo, quem in expoſitione Italica Li-

molti belliſſimi eſſempi, & auuertimenti, à maggior intelligenza dell'Eccleſiaſte di Salomone, da eſſo Autore tradotto, e dichiarato. Venetijs apud Iordanum Zilettum & ſocios 1575. In 8. Eadem vernacula lingua ſcripſit -

III. *Breui diſcorſi, & efficaciſſimi ricordi per liberare ogni Città oppreſſa dal mal contagioſo, propoſti in diuerſi tempi, ſecondo l'occorrenze al Sereniſſimo Prencipe di Venetia. Con l'eſperienza de quali, s'è veduto egli non ſolamente eſſer ſtato giuditioſo, mà anco preſago della liberatione di queſta magnifica Città; dedicati all'Illuſtriſſimi Signori, il Signor Mario Sforza delli Conti di S. Fiora, & il Signore Nicola Orſino Conte di Pitigliano. In Venetia, appreſſo Gratioſo Perchacino* 1577. *In* 4.

IV. Ad צמח דוד *Tzèmach Dauid, Germen Dauid*, Dictionarium Hebraicum quod attinet, illud imprimi fecit per Ioannem de Gara, quod & factum eſt anno mundi ה"ש 347. min. ſupput. Chriſti 1587, In fol. & Sixto V. P. Max. idem Auctor dicauit; quem in Epiſtola præter cæteras honoris laudes, etiam *Pontificem Maximum atque Beatiſſimum vocat*, at in voce אפיפיור *Apiphiòr Papa*, pag. 13. col. 2. eum iniurijs afficit, dum illum declarat eſſe גדול שבכומרים *Magnum inter Sacerdotes Idololatricos*. In voce enim כֹּמֶר *Chemàr* pag. 96. col. 2. explicat notionem illius, hoc modo -

בימי קדם היו קורין לכהן של אלילים כומר.

appoſita, collegimus. Sed vlterius, quid de eo actum ſit, dum Venetijs moraretur poſt annum 1587. & ætatis ſuæ anno 62. & vbi, & quo annó animam efflauerit, ignoramus.

תנט דוד בן ישי מלך ישראל

נולד שנת ב׳ אלפים תתנ״ד לבריאת עולם ונמשח למלך שנה שניה למלכות שאול והתחיל מלכותו בשנת תתפ״ד ליצירה וש״ן לבריאתם לעולם . ואחר ל״ו שני למלכותו מרד אבשלום . ברכות אומר כי מפיבושת בן שאול היה רבו של דוד ובן אחיתופל ורבו מובהק היה עירא היאירי הכהן ונותן לו כל מעשרותיו . במועד קטן אומר דוד היה קורא בל הרים ובשעות אביתר היה כה״ג ובמלכות אבשלום יצא ונכנס תחתיו צדוק הכהן : נתן הנביא וגד החוזה היו נביאים : אשת דוד נקראת נכבת בת עדאל כנראה בנדרים פ״ה תוספות פ׳ יוסף הסולך למלחמת בית דוד היה נותן לאשתו גט תולה ביום א׳ כגון אוריה כהן גט לאשתו וביום כ״ד אלול הובלה בת שבע לדוד וביום הכפור נמחל עונו ובהקדמת יוסף ים דרום כמש על שמו דוד : במסכת סנהדרין פ׳ בן סורר ומורה אומר בת שבע היתה בת בנו של אחיתופל ואת בת ל״ג שנים והיה לו ה׳ שנים כשנולד אליעם בנו וגם לו ה׳ שנים כשנולדה בת שבע בתו ולא׳ ל׳ שנים כשנולד מתנה שלמה ולכל זה עביל רליא תמוקים ושלמה קדרם . במדרש נסוא כשדוד היה בדרך מפני שאול שלח לבית ולאמו ולאחיו לעמוד עם מלך מואב ליואב בשמונים ולא הוה לו כי מלך מואב הרג כלם ולבני׳ ה׳ אחיו סבה לאחר עמון . בסדר עולם רבה אומר כברוח דוד מפני אבשלום בנו היה אביתר עומד במעלה הזיתים ונשוא באורים ותומים כשהלך אביתר ונכנס צדוק והשיב הארון למקומו אבל אהל מועד דמשה ולא סידר ביומו ותורה שכמות דבצלאל ותורם ושלחן היו בבית בגבעון ועמהם היכן עד שבאו לבית עולמי דוד תקן לכהנים ולוים היוצרו בספר הודו ליהוה קראו בשמו וכו׳ עד אל תגעו במשיחי ובין הערבים סיתמרו שירו ליהוה כל הארץ עד ואמר כל העם אמן והלל ליהוה ונשבה מערכה מתקין משמרות כהונה ולויה וסדר כל תבנית והכא כ״ד אלפים לויים משוררים ועוד ל׳ אלפים מנגנים בכלים : עד כאן כתב שלשלת הקבלה דף י״ד . ע״ב . ודף ס״ו . ובעל ספר צמח דוד אומר כי דוד המלך נולד שנת ב׳ אלפים תתנ״ד . ונפטר בתתק״ד מלך על שבטו בחברון ויבאו אנשי יהודה וימשחו שם אותו על

Libri Eccleſiaſtes ſeruauerat, ſeruato, & tandem compoſuiſſe *Tractatulum* Clariſſimo D. Iacobo Contareno dicatum, quo Italico ſermone probatur - X. *Che le Conſtitutioni Venetiane ſono Diuine, & è promeſſo da Iddio per bocca del Profeta di conſeruare tal Santa Republica, Regolatrice, e Maeſtra veramente di ogni buon'ordine*. Hæc autem adhuc typis non ſunt excuſa, quod ſciam.

Cæterùm hic glorioſus, & iactabundus Iudæus nimium ſuæ familiæ antiquitatem extollit, eamque dicit, vnam ex quatuor primarijs Ieroſolymitanis eſſe, quas Romam Titus Veſpaſianus duxit captiuas. Quapropter longam ſuorum progenitorum initio ſuæ Præfationis Hebraicæ ad צמח דוד *Tzèmach Dauid* ſeriem texit hoc pacto -

Dauid Ben Iſaaci Ben Eliezeris, Ben Abrahami, Ben Menachem, Ben Iſaaci, Ben Obdiæ, Ben Iſaaci cognomento diuitis, Ben Eliæ cognomento Sancti. De eo enim ita iactanter ſcribit -

ובעבור טהרתו וקדושתו עצומה בשבעה לילות אחר מיתתו תמיד נראו נרות דולקות על קברו וכו׳

Propter munditiem, & ſanctitatem validam ſuam, tempore mortis ipſius ſupra illius ſepulchrum ſeptem continuatis noctibus viſæ ſunt faces ardere, &c. Ita Verpuli miracula affectant, & ſancti videri volunt. Hæc, quæ de hoc Auctore ſcripſimus, ferè omnia ex illius Præfationibus Latinis, ſed præcipuè ex Hebraica in libro צמח דוד

בית יהודה מלך (שמואל ב׳, ב׳, ד׳ ; ושם ה׳, ג׳) ושבע וש״ג מלך דוד בירושלם על כל ישראל ; בן שלשים שנה דוד במלכו ארבעים שנה מלך ; בחברון מלך על יהודה שבע שני׳ וששה חדשים ובירושלם מלך שלשים ושלש שנה על כל ישראל ויהודה (שם ה׳, ה׳ ;) וימת דוד בשנת ב׳ אלפים תתקפ״ד זקן ושבע ימים וכבוד

ספר תהלים : דברי השירה ביום הציל יהוה אותו מכף כל איביו ומכף שאול ;

429 DAVID BEN ISAI , filius Ieſſe, filij Obed, filij Booz & Ruth, filij Salmon & Rahab filij Naaſſon, fil. Aminadab, fil. Aram fil. Eſron, fil. Phares, fil. Iudæ & Thamar, fil. Iacob, fil. Iſaac filij Abraham. De quo Chriſtiana Eccleſia prædicat, eum *inuentum fuiſſe à Deo ſecundùm cor ſuum*. Act. 13. 22. *& præuentum in benedictionibus dulcedinis*, Pſal. 21. v. 4. Synagoga è contra, & Iudæorum Magiſtri, tam futilia de Dauide confingunt commenta, vt vecordes & omninò impudentes habendi ſint. Nonnulla ex multis hic recenſere libet, vt manifeſta ſint, quæ de hoc ſanctiſſimo Viro, ac pœnitentię exemplari præcipuo, ſentiant, & dicant Iudæi.

I. Dicunt, Dauidem natum de Ieſſe, & vxore ſua, quam vocant נצבת *Nitzèueth*, ſed de Patre adulterante. quia in tenebris arbitraretur aliam eſſe mulierem, quàm vxorem. Legitur hoc in *Medràſc* relato à Samuele Langiado in כלי יקר *Chelì iekàr* 1. Sam. cap. 16. v. 11, pag. 204. b. in fine col. primæ, & in principio col. 2. Eius verba ſunt.

ושמעתי בזה מפי החכם השלם המקובל האלהי כמהר״ר שלמה אלקבץ הלוי זצ״ל שאמר במדרש

שאמרו חכמינו ז״ל במדרש גבי פסוק הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי אמרו ז״ל שישי היה לו שפחה ותבעה לביאה והיא היתה נאמנת לשרתה אשת ישי וספרה לה והכינה עצמה ונבעלה לישי ויצא דוד מאותה ביאה ולפי שישי היה דעתו בשפחה עם היות שלא היה הדבר כן על כן אמר דוד ע״ה הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי ׃ ובמדרש הזה הבין החכ׳ השלם הנזכר ענין וה כי ישי בעיניו דוד בן תמורה כי לא היה דעתו אלא בשפחה ולא היה מחשיבו בבן שלם כיון שנפגמה מחשבתו בעת הולדו ולכך הניחו לרועה צאן בזוי ושפל מאביו ומאחיו כל הימים ולא עלה בדעתו שהוא יהיה למלך כי הוא היה אבן מאסו הבונים אלא שהיתה לראש פנה מאת ה׳ ולזה לא נתן אל לבו עד ששאלו שמואל התמו הנערים או השיב עוד שאר הקטן באילו אמר ברוך זוכר הנשכחו׳ שלא היה מחשיב אותו לבן ביון שבא בזה האופן עכ״ל כאן תורף דבריו ז״ל ׃

Circa hoc audiui ex ore perfecti Sapientis, Cabaliſtæ diuini R. Salomonis Alkabètz Leuitæ b. mem. qui dicebat: De eo, quod referebant Sapientes noſtri b. mem. in Medràſc ſuper verſiculum (7. Pſal. 51.) Ecce in iniquitate formatus ſum, & in peccato calefecit me mater mea. *Dixerunt Rabbini noſtri b. mem. quòd Iſai habebat ancillam, eamque ſollicitabat ad turpia, quæ cùm eſſet pudica & fidelis vxori Iſai, eidem retulit: quæ ſeipſam aptauit* (loco Ancillæ) *& congreſſa eſt cum Iſai, ex quo concubitu egreſſus eſt Dauid. Et quia Iſai intentio fuerat in Ancillam, quamquàm res aliter euenerat, idcircò dixit Dauid, ſuper eum ſit pax:* Ecce in iniquitate formatus ſum, & in peccato calefecit me mater mea. *Et ex hoc Medràſc intellexit Auctor prænominatus*

hunc

Diſſertatio de Peccato originali, & de יצר הרע *Ièiz.er haraà, Figmento malo Rabbinorum.*

EX Doctrina omnium Theologorum, & præcipuè D. Thomæ p. 2. q. 81. art. 1. & ſeqq. Peccatum originale: eſt Peccatum primum primi Parentis, quo natura humana infecta, per virtutem ſeminalem transfunditur in poſteros, qui originali iuſtitia priuati redduntur filij iræ, & æternæ beatitudinis incapaces, niſi aliquis ſingulari priuilegio reddatur immunis, vt de Beatiſſima Virgine Maria pia, & ferè vniuerſalis ſententia affirmat, quamuis contraria non ſit damnata, vt conſtat ex Bulla Alexandri PP. VII.

Proculdubio autem, excluditur IESVS CHRISTVS Dominus noſter, & Iudæorum promiſſus Meſſias, qui quamuis filius Adami vocari poſſit, ex eo quòd de filia Adæ Virgine naſci dignatus eſt; attamen, quia per virtutem ſeminalem non deſcendit ab Adamo, Adami culpam non contraxit.

Hinc intelliges, quod ſolum primum peccatum primi parentis naturam humanam viriauit, cùm cætera peccata eiuſdem primi hominis, & alia aliorum, ſolam perſonam vitient; vnde illud peccatum, peccatum naturæ & originis dicitur, alia perſonalia, ſeù actualia appellantur. Formale originalis peccati, eſt priuatio originalis iuſtitiæ. Materiale, eſt concupiſcentia, id eſt inordinatio partium

 ſeù

hunc caſum: quoniam Iſai ſecum reputabat, Dauidem fuiſſe בן תמורה *Ben Themurrà filium commutationis, natum de Vxore, loco Ancillæ, quoniam intentio ipſius fuerat tantùm in Ancilla, neque intentionem habebat ad filium perfectum, quandoquidem interrupta fuerat intentio eius in natiuitate ipſius: idcircò reliquerat illum ad paſcendum oues, contemptum & abiectum à patre, & à fratribus ſuis omnibus diebus; neque aſcendit in mentem* (patris) *quòd ipſe aliquando eſſet futurus Rex, quia erat lapis, quem reprobauerant ædificantes, ſed quia factus erat in caput anguli à Domino, & ideò nihil de eo cogitauerat pater ſuus, quouſque quæſiuiſſet Samuel:* (1. Samuel. 16. 11.) Numquid iam completi ſunt filij? *Tunc reſpondit:* Adhuc reliquus eſt paruulus, *ac ſi diceret: Benedictus ſit, qui in memoriã reducit res, quæ mente exciderant. Quia non reputauerat illum filium, niſi poſtquam ei hæc euenerant. Hactenus eſt principalis intentio verborum huius Sapientis b. mem.* Hæc eſt conficta fabula, vt eludant peccatum originale expreſſum in verſic. Pſ. 51. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum &c.* Et quia recentiores Rabbini renuunt peccatum originale admittere, operæpretium erit breui Diſſertatione inueſtigare, an ſaltem apud antiquiores Hebræos, huiuſmodi peccati, vola, aut veſtigium inueniatur: & an de eo in Codicibus Talmudicis aliquando mentio fiat.

Interrogauerit Antoninus (Imperator) *Rabbènu* (Hakadòſc). *Dixit ei : Quandonam* יצר הרע *Iètzer Haraà, Figmentum malum ponitur in homine ? Quando egreditur ex viſceribus matris ſua, an antequam egrediatur ? Reſpondit* (Rabbenu Hakadòſc) *Antequam egrediatur ex Vtero materno. Dixit ei* (Antoninus) *Non ita eſt. Nam ſi implantatum ei fuiſſet, antequam egrederetur ex Viſceribus matris laceraret viſcera matris, & deinde egrederetur. Acquieuit ei Rabbi* (Hakadòſc) *quia conforme eſt Scriptura S. D.* (Gen. 8. v. 21.) Quoniam figmentum cordis hominis malum à pueritia ſua. *R. Iodàn dixit;* מנעריו à pueritia ſua *ſcriptum eſt, ſcilicet ab ea hora, qua ipſe excutitur è Viſceribus matris.* Cognouerat Rabbenu Hakadòſe animá antequam in lucem prodiret, in ipſo materno vtero inquinari peccato ; ſed vano motus argumento, quod viſcera materna dilaceraret peccatum, ſi intra animam conſtitueretur in ipſo vtero, falſam ſententiam Antonini amplectitur, eamque Scripturæ auctoritate firmare contendit loco ex Geneſ. adducto, quoniam *figmentum cordis hominis malum à pueritia ſua*. Locus tamen Geneſis intelligitur ; non quòd figmentum malum introducatur in cor hominis, in animam hominis, in ipſa natiuitate, vel in pueritia, vel etiam adoleſcentia : ſed ibi explicatur ætas illa, quæ vicinior eſt vſui rationis, cùm homo incipit peccare, vt agnoſcamus hominem eſſe infirmum, & pronum ad malum ab initio, ratione ponderis cuiuſdam, quod contraxit in conceptio-

ſeù potentiarum animæ.

Rabbini itaque agnoſcunt quidem materiale, dum concupiſcentiam, fomitem, & prauos affectus fatentur ; ſed radicem, priuationem ſcilicet originalis iuſtitiæ, non agnoſcunt. Prauos autem effectus, qui ab originali culpa procedunt, oriri putant à fomite malo, quem יצר הרע *Ièizer haraà, Figmentum malum* nuncupant, & implantatum credunt à Deo in corde hominis in ipſo momenro natiuitatis.

R. Abraham Aben Ezræ ad eundem verſ. Pſal. 51. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, ait* -

בעבור התאוה הנטועה בלב אדם באילו בעון חוללתי והטעם כי בשעת הלידה היצר הרע נטוע בלב ׃

Propter concupiſcentiam plantatam in corde hominis (dicit ſe quodammodo in iniquitate conceptum) *iuxta illud* : In iniquitatibus conceptus ſum : *& ratio eſt, quia in hora natiuitatis figmentum malum complantatur in corde*. Accepit hunc errorem Aben Ezræ ab antiquis Rabbinis, qui diuerſis in locis idem docent, ſed præſertim in *Bereſcìth Rabbà* סדר נח *Sèder Nòach Paraſcià* 34. p. 38. col. 1. ibi enim inuenitur, quod -

שאל אנתונינוס את רבינו א״ל מאימתי יצר הרע נתון באדם משיצא ממעי אמו או עד שלא יצא ממעי אמו (א״ל עד שלא יצא ממעי אמו) א״ל לאו שאילו היה נתון בו עוד שהוא ממעי אמו היה חותם את בני מעיה ויוצא והודה לו רבי שהשוה לדעת המקרא שנא׳ (בראשית ח׳ ׃ כ״א) כי יצר לב האדם רע מנעוריו ׃ ר׳ יודן אמר מנעריו כתיב משעה שהוא ננער לצאת ממעי אמו ׃

ואת הצפוני ארחיק מעליכם תנו רבנן ואת הצפוני ארחיק מעליכם זה יצר הרע שצפון ועומד בלבו של אדם והדחתיו ארץ ציה ושממה למקום שאין בני אדם וכו׳ ׃

Septem nomina habet יצר הרע *Iètzer haraà, Figmentum malum. Deus ſanctus benedictus ſit, vocauit illud* רע *Raà, Malum S. D.* (Geneſ. 8. 21.) Quoniam cogitatio cordis hominis mala à pueritia ſua. *Moſes vocauit* ערל *Arèl Præputium S. D.* (Deuteron. 30. 16.) Et circumcidetis preputium cordis veſtri. *Dauid vocauit* טמא *Tamè, Immundum. S. D.* (Pſ. 51. 12.) Cor mundum crea in me Deus. *Inde ſequitur quòd ſit immundum. Salomon Vocauit* שונא *Sonè, Oſorem, Inimicum. S. D.* (Prouerb. 25.21.) Si eſurierit odio habens te, ciba illum pane, & ſi ſitierit, propina ei aquam. quia prunas tu capis ſuper caput eius. Gloſſa R. Salomon.

אם רעב שונאך יצרך הרע רעב ותאב לעבירה האכילהו לחם שהרגהו במלחמתה של תורה דכתיב לכו לחמו בלחמי ׃ השקהו מים תורה דכתיב הוי כל צמא לכו למים ׃ ישלימנו לך מיהו שלם יהי׳ עמך ולא יסיתך לחטוא וליטרד מן העולם ׃

Si inimicus tuus, id eſt figmentum malum tuum, genius malus tuus eſurierit & concupierit tranſgredi, ciba illum pane defatigando illum bello legis (nam Panis ſignificat bellum לֶחֶם Lèchem Panis. & לָחֶם Lachèm debellator ab eadem radice לָחַם) *quia legitur* (Prou. 9. 5.) Venite comedite panem meum. *Propina illi aquas Legis, ſicut ſcriptum eſt de ea* (Iſ.

ptione ob culpam alienam primi Parentis. Itaque יצר הרע *Iètzer haraà, figmentum malum* Iudæorum quamuis reuera aliud non ſit quàm peccatum originale, attamen tam variè de ipſo loquuntur Hebræi, vt nec ipſi quidem, ſi vera voluerint confiteri, intelligant, quid de eo dicant. Solent Noſtri, peccatũ originale nouem nominibus appellare cum Magiſtro in 2. diſt. 30. quæ ſunt: *Peccatũ originale, Fomes peccati, Concupiſcentia, Concupiſcibilitas, Languor, Tyrannus, Lex peccati, Lex carnis, & Lex membrorum*; quæ nomina potiùs indicant prauos affectus procedentes à culpa originali in potentias animæ ab ea corruptas, quàm eſſentiam, aut formale ipſius. Nihil titubantes vel circa originem, aut circa huius culpæ naturam. Rabbini quoque diuerſa nomina ipſi יצר הרע *Iètzer haraà figmento malo* ex Sacris literis attribuunt, vt quando dicunt in Cod. סוכה *Succà*, cap. 5. pag 52. longè poſt med.

שבעה שמות יש לו ליצר הרע הקב״ה קראו רע שנא׳ (בראשית ח׳ ׃ כ״א) כי יצר לב האדם רע מנעורתיו ׃ משה קראו ערל שנ׳ (דברים י׳ ׃ ט״ז) ומלתם את ערלת לבבכם ׃ דוד קראו טמא שנ (תהלים נ״א ׃ י״ב) לב טהור ברא לי אלהים מכלל דאיכא טמא ׃ שלמה קראו שונא שנאמר (משלי כ״ה ׃ כ״א) אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו ויהוה ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך ׃ ישעיה קראו מכשול שנאמר (ישעיה נ״ז ׃ י״ד) סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי ׃ יחזקאל קראו אבן שנאמר (יחזקאל י״א ׃ י״ט) והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר ׃ יואל קראו צפוני שנאמר (יואל ב׳ ׃ כ׳)

nalis, *Satan*, & *Angelus mortis*. Iurgari cum homine, & eum aliquando vincere, proprium eſſe poteſt ſenſus, & concupiſcentiæ. Malum autem perſuadere, poteſt eſſe inferioris rationis, & Satanæ. Occidere verò, dicunt, quod ſit proprium מלאך המות *Mallàch Hammàueth Angeli mortis*. Iſta tria non rarò inter ſe à Rabbinis confunduntur. Sic in *Machazore magno* editionis Bononienſis cum commento Par. 2. pag. 7. b. quamuis numero Arithmetico non notata, in Deprecatione, quæ incipit רחמנא *Rachmanà* innuitur, quòd יצר הרע *Iètzer haraà* ſit *Satan*, & *Angelus mortis*. Dicitur enim circa medium -

רחמנא גער ביה יבצרא בישא מנן ׃ רחמנא לא תמסרינן בידיה ׃ רחמנא גליא קמך דאיהו דנורא ואנן דבשרא ׃ רחמנא אמליך עלן יצרא טבא ׃

Miſerator Domine: Increpa figmentum malum, ſeù malum fomitem à nobis. Miſerator Domine, ne tradas nos in manus eius. Miſerator Deus vtique notum eſt tibi, quod ipſe eſt igneus, nos carnei. Miſerator Domine, fac vt regnet ſuper nos fomes bonus. Vbi Commentator: *Increpa fomitem malum* -

כמו יגער יהוה בך השטן ואמר הוא שטן הוא מלאך המות הוא יצר הרע ׃ דאיהו דנורא ואנן דבשרא׃ נוכל לקרם אותו אל הטבע כי מי שהוא רותח בטבעו והארומה גוברת עליו יותר חם הטבע והיצר גובר עליו׃ אמליך עלן יצרא טבא היינו כמו שכתוב ביחזקאל(פרק לו׃ כו) והסירותי לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר ׃

Sicut dicitur (Zachar. 3. 2.) Increpet

(Iſai. 55.) O omnes ſitientes venite ad aquas. Et Dñs retribuet tibi. *Ne legas, Retribuet tibi, ſed, Pacificū illum reddes tibi ipſi*. (R. Salom. *Amicus tibi ſit, diligat te, neque tibi perſuadeat perpetrare peccatum, & perdat te*.) *Iſaias vocauit illud* מכשול *Michſciòl*, *Offendiculum*, *S. D.* (Iſai. 57. 14.) Eleuate, eleuate, complanate viam: tollite offendiculum de via populi mei. *Ezechiel vocauit* אבן *E'uen*, *Lapidem*, *S. D.* (Ezech. 11. 19.) Et remouebo cor lapideū de carne eorum, & dabo eis cor carneum. *Ioel vocauit* צפוני *Tzephonì*, *Aquilonare*; ſeù *Abſconditum*. *S. D.* (Ioël 2. 20.) Et Aquilonare elongare faciam deſuper vobis. *Tradiderunt Magiſtri noſtri: Et Aquilonare elongare faciam à vobis hoc eſſe* יצר הרע *Iètzer haraà*, *Figmentum malum, quod abſconditur, & ſtat in corde hominis, & expellere faciam eum ad terram aridam, ſitientem, & deſolatam, ad locum, vbi non ſunt homines; &c.* Hæc circa nomina יצר הרע *Iètzer haraà Figmenti mali* Rabbinici. Sed quid ſit, & vnde ducat originē, Hebrei in varias diſtrahuntur ſententias.

Catholici de fide docent, Peccatum originale introijſſe in mundum per peccatum primi hominis, itaque ipſum in omnes homines per ſeminalem originem propagari, deleri verò ex meritis Chriſti Domini per Baptiſmum ab eodem Chriſto inſtitutum, dum per illum in Eccleſia Chriſti regenerantur.

Quid Hebræi? Tria ſunt, quæ ab ipſis inter ſe confunduntur: *Figmentum malum*, ſeù *Fomes peccati origi-*

quia immiſſum fuerat in ſigillo ferreo, in foramine abyſſi magnæ, & extinxit ignem gehennæ inferni, & nihil ardebat. At reuerſum poſtea Ièzer haraà Figmentum malum in locum ſuum, peccatores inceperunt incaleſcere in eo, & ſic etiam ignis inferni incæpit ardere, quia gehenna infernus non ardet, niſi caleſiat à calore, qui egreditur à fomite malo peccatorum.

Ex hoc loco colligi poſſe videtur, duo contraria in ſummo poſſe exiſtere in eodē ſubiecto ſimul, & eodē tempore, ex Rabbinorum delirijs; hoc eſt Figmentum malum eſſe frigidiſſimæ, & calidiſſimæ naturæ. Frigidiſſimæ, quia extinguit ignem Infernalem. Calidiſſimæ, quia ex calore ipſius incaleſcunt peccatores, ita vt ipſorum calore iterum ignis inferni reuiuiſcat. Quis vnquam in Philoſophia hæc audiuit?

In *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 28. p. 30. col. 3. dicitur יצר הרע *Figmentum malum* fuiſſe creatum à Deo in ipſo homine, cuius tamen rei eum poſtea pœnituerit. Vnde R. Euù Deum introducit hoc modo loquentem.

אמר ר׳ איבו תווהות היתה לפני שבראתי בו יצר הרע שאילולי לא בראתי בו יצר הרע לא היה מורד בי׃

Dixit R. Euù: (Deus hoc pacto aiebat) *Territus ſum, quia creaui in homine Ièzer haraà Figmentum malum; quia ſi illud in eo non creauiſſem, nunquam* (homo) *rebellaſſet contra me.* Blaſphemia in Deum, quem pauidum, inconſideratum, improuidum, ac imprudentem faciunt. Confirmat hanc blaſphemiam Rabbi

crepet Dominus in te Satan. *Et dico, quod* (fomes iſte) *ſit Satan, Mallàch hammàueth Angelus mortis, Ièzer haraà Figmentum malum, prauus affectus. Sed quomodo fomes prauus erit igneus? Poſſumus accommodare etiam ad naturam hominis, quoniam, qui natura feruens eſt, & habet cholera predominium, facilè à prauo affectu vincitur.* Fac vt regnet ſuper nos fomes bonus. *Iam ſcriptum reperitur apud Ezechielem* (cap. 11. 19.) Et remouebo cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum.

Locus iſte Ezechielis, *Et remouebo cor lapideum &c. & dabo eis cor carneum*, intelligitur de renouatione veteris hominis per gratiam, quæ eſt longè ſuperior inclinatione; ſed Hebræi, quia nec gratiam, nec effectum gratiæ agnoſcunt, ideò perperam de mala vel bona inclinatione locum iſtum exponunt. De Sathan, & Angelo Mortis plura diximus in Prima Parte huius Bibliothecæ, ibi videnda. De natura huius mali Fomitis habetur etiam in libro זהר *Zòhar* ſuper Exod. *Paraſcià* תרומה *Therumà* pag. 150. b. longè poſt principium, de quo hoc modo habetur.

זמנא חדא לא אשתכח יצר הרע בעלמא דאעילו ליה גו גושפנקא דפרזלא בנוקבא דתהומא רבא וכל ההוא זמנא כבה נורא דגיהנם ולא אתוקד בלל אהדר יצר הרע לאתריה שארו חייבי עלמא לאתחממא בית שארי נורא דגיהנם לאתוקדא דהא גיהנם לא אתוקד אלא בחמימו דתקפא דיצר הרע דחייביא׃

Olim יצר הרע *Ièzer haraà Figmentum malum non reperiebatur in mundo,*

bi Salomon in illud Ierem. 10. v. 23.

ירעתי יהוה כי לא לאדם דרכו׃ כי יצר הרע שבראת בו מטהו מן הדרך ׃

Noui Domine, quòd non eſt hominis via eius. quoniam (inquit) *Iètzer haraà Figmentum malum, quod ereauit in eo aberrare facit illum à via.*

Eſt etiam dogma falſum, quòd fomes fuerit creatus, & quòd hominem errare faciat à via bona, cùm illi contradici poſſit, & prauæ ſuaſioni reſiſti. Idem R. Salomon fatetur quidem aliquando, hominem poſſe reſiſtere perſuaſioni fomitis mali, vt affirmat de Dauide; ſed iſte Rabbinus rarò verum dicit, quin aliquid falſitatis, aut erroris in illud immiſceat. verſic. 6. Pſal. 51.

לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך תזכה בשפטך ׃

Tibi ſoli, tibi peccaui, & malum in oculis tuis feci, Vt iuſtus ſis in loquendo, mundus ſis in iudicando: hoc modo explicat -

למען תצדק בדברך׃ כפי כמנהגך בה היה לי להתגבר על יצרי אלא שלא יאמרו העבד נצח את רבו שאמרתי לפניך בחנני ונסני ובחנתני ולא נמצאתי שלם כדי שתצדק אתה ולא אני ׃

Vt iuſtus ſis in loquendo. Secundùm morem tuum, Virtutem habebam ego vincendi fomitem (malum) *meum. Sed ne dicerent: Seruus vicit Dominum ſuum: quia dixi coram te* בְּחָנֵנִי יְהוָה וְנַסֵּנִי *Bechanèni Adonài venaſſani, Proba me Domine, & tenta me.* (Pſal. 26. 2.) *Et eùm probauiſ-*

ſes, me non inueniſti perfectum. Aequum enim eſt, Vt tu Iuſtus, non ego appaream. Impium pronunciatum: potuiſſe Dauidem non peccare, ſed corruere voluiſſe, vt Deus iuſtus appareret; Iniurioſum eſt Diuinæ bonitati, quaſi Deus iniuſtus eſſe poſſit, aut mendax, vel indigens alterius iniquitate vt iuſtus appareat.

Plerique Rabbinorum dicunt implantatum eſſe יצר הרע *Iètzer haraà Figmentum malum* in corde hominis, ſed in eo eſſe abſconditum. Probari id exiſtimant ex Ioël 2. 20. -

ואת הצפוני ארחיק מעליכם ׃

Et Aquilonarem elongare faciam à vobis: quia הצפוני *Hatzephonì* ſignificare poteſt *abſconditum*. Rabbi Salomon ait -

ורבותינו אומרים זה יצר הרע שצפון בלבו של אדם ׃

Et Rabbini noſtri (antiqui) *dicunt, hunc eſſe fomitem malum, qui abſconditus eſt in corde hominis.* Sed hæc expoſitio eſt extorta à voce הצפוני.

Volunt alij, hoc malum figmentũ hominis fuiſſe creatum à Deo, & implantatum primo homini in ipſa formatione, quod ſe colligere poſſe credunt ex duplici יי *Iod*, quod in voce וייצר *Vaijtzer, & formauit*, Gen. 2. 7. inuenitur. Sic legimus in בראשית רבה *Bereſeith Rabbà Paraſeià* 14. p. 17. col. 2. lin. 1. -

וייצר ב׳ יצרים יצר טוב ויצר רע שאילו היה לבהמה ב׳ יצרים ביון שהיתה רואה סכין ביר אדם לשחטה היתה מפחדת ומת׳ והרי אדם יש לו ב׳ יצרים

Et ſecundum י *Iod* ſit radicale à verbo יָצַר *Iatzàr formauit*; & ponitur expreſsè, ad indicandam nobilitatem formationis humanæ & rationalis creaturæ, quod non ita contingit in formatione Iumenti. Non videntur tamen improbandæ aliquot expoſitiones de hoc dupiici יי *Iod*, quæ in eodem *Bereſcith Rabbà* ibidem afferuntur; vt cùm dicunt -

וייצר שתי יצירות יצירה מן התחתונים ויצירה מן העליונים ׃

Vaijtzer, *indicat duas formationes* (in homine) *formationem ex inferioribus*, *& formationem ex ſupèrioribus*, hoc eſt, duplicem naturam in homine reperiri, vnam corpoream, aliam ſpiritualem; corpoream ex inferioribus, vtpotè mortalem; ſpiritualem ex ſuſuperioribus & immortalem; id eſt, Corpus, & Animam.

Item ibidem.

ויצר שתי יצירות יצירה בעולם הזה ויצירה בעולם הבא ׃

Vaijtzer, *duæ formationes ſunt*; *Vna pro hoc ſeculo*, *alia pro futuro*. Coincidit cum ſuperiori, ſi reducatur ad bonum ſenſum, alioquin eſſet erronea, ſi intelligeretur, quòd corpus nullam partem habiturum eſſet in futuro ſeculo, poſt reſurrectionem. Sed omnis ſcrupulus tollitur ex ijs, quæ poſtea ſequuntur, quibus clarè habetur, intelligi de Natiuitate in hoc mũdo; & de reſurrectione in alio ſeculo futuro: nam duæ Scholæ *Sciammài*, & *Hillèl* inter ſe diſſident de modo re-

יצרים ׃ אמר ר׳ חנינא בר אידא וייצר רוח אדם בקרבו מלמד שנפשו של אדם צרורה בקרבו ׃ אלמלא כן כיון שהיתה הצרה באה עליו היה שומטת ומשליכה ׃

וייצר *Vaijtzer* (duo ſunt Iod) *quia ſunt duæ formationes*, *Figmenti boni*, *& Figmenti mali*. *Si enim beſtia eſſet prædita vtroque figmento* (nam infra Geneſ. cap. 2. v. 19. in formatione beſtiarum eadem vox vnico tantùm י Iod ויצר *Vaitzer*, *& formauit &c.* exprimitur.) *quando videret ſicam in manu hominis ad iugulandum*, *ex timore præueniretur morte*. *Sed homo habet duas formationes*. *Dixit R. Chaninà Bar Edà* (Zach. 12. 1.) Et formans ſpiritum hominis in interiori eius, *docet*, *quòd anima hominis eſt colligata in medio ipſius*; *nam ſi aliter foret*, *quando tribulatio inuaderet illum*, *fuiſſet dimittens* (corpus) *& abiret*.

Hæc ſententia planè erronea eſt, ſi intelligatur de peccato originali, aut de eo quòd cõſequitur peccatũ, vt eſt fomes, & inclinatio mala ad peccandum. Peccatum enim non eſt quid poſitiuum, cùm ſit priuatio gratiæ, ac proinde à Deo non eſt factum, aut creatum, cùm *Nihil* ſit, & ſine ipſo Deo factum ſit *Nihil*, Adam verò creatus eſt in ſtatu innocentiæ, & totus bonus, licèt cum libertate eligendi bonum, & malum. Ex illo duplici יי *Iod* non eſt eruendum erroneum myſterium, cùm Grammatica nos doceat, primum י *Iod* eſſe formatiuum tertiæ perſonæ futuri temporis, habens Daghes propter ו *Vàu* ההפוך *Hahipùch conuerſiuum* futuri in præteritum.

mortuis Ezechielis. Et cuinam ſimiles ſunt mortui Ezechielis? Illi qui ingreditur in lauacrum. Quo enim ipſe exuitur primùm, induit poſtremo. Schola Hillelis dicit: Sicut eſt formatio huius ſeculi, ita eſt formatio ſeculi venturi. In hoc ſeculo initium fit à cute, & à carne, & completur in neruis, & oſſibus; ſic etiam in futuro ſecula, initium fiet a cute, & carne, & perficietur in neruis, & oſſibus. Quia ſic ait Iob (cap. 10. v. 10.) Nonne ſicut lac fundes me? *Hic non eſt ſcriptum: Fudiſti me, ſed* Fundes me. Et ſicut caſeum coagulabis me? *Coagulaſti me, non eſt ſcriptum, ſed* Coagulabis. Pelle & carne veſtiſti me, *hic ſcriptum non eſt*; *ſed* Veſties me. Oſſibus & neruis cooperuiſti me, *non eſt ſcriptum hic*, *ſed* Cooperies me. *Scutella, quæ plena eſt lacte, quamdiù non injicitur ipſi coagulum, lac mouetur: cùm autem imponitur ipſi coagulum, lac coagulatur, & ſubſiſtit: Atque illud eſt, quod Iob dicit:* Nonne ſicut lac fundes me, pelle, & carne, vitam & miſericordiam feciſti mecum, & viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum.

Ex hoc liquet manifeſtè, hanc duplicem formationem intelligi (ex illorum ſententia) de formatione in hoc ſeculo, & reformatione tempore reſurrectionis in ſeculo futuro.

Infulſa tamen, & falſa eſt huiuſmodi commentatio de reſurrectione facienda per partes, ſicuti fœtus in vtero materno efformatur, quia reſurrectio fiet in inſtanti ex Apoſtolo Paulo 1. Corinth. 15. 51. *Omnes quidem reſurgemus, In momento, in ictu oculi.* Et

reſurgendi; An videlicet in reſurrectione idem ordo ſeruandus erit, ac in formatione fœtus in vtero materno. Ibidem enim ſic legitur videlicet in *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 14. pag. 17. col. 2.

בש״ אומרים לא׳ כשם שיצירתו בעה״ז כך יצירתו לעולם הבא׃ בעה״ז מתחיל בעור ובבשר וגומר בגידים ובעצמות אבל לעתיד לבא מתחיל בגידים ובעצמות וגומר בעור ובבשר ׃ שכן הוא אומר במתי יחזקאל ראיתי והנה עליהם גידים ובשר עלה ׃ אמר רבי יונתן אין למדין ממתי יחזקאל ולמה היו מתי יחזקאל דומים לזה שהוא נכנס למרחץ מה שהוא פושט ראשון הוא לובש אחרון׃ בית הלל אומרים כשם שיצירתו בעה״ז כך יצירתו בעה״ב ׃ בעולם הזה מתחיל בעור ובבשר וגומר בגידים ובעצמות כך אף לעתיד לבא מתחיל בעור ובבשר וגומר בגידים ובעצמות שכן איוב אומר (פרק י׳ ׃ י׳) הלא כחלב תתיכני התכתני אין כתיב כאן אלא תתיכני ׃ וכגבינה הקפתני אין כתיב כאן אלא תקפיאני ׃ עור ובשר הלבשתני אין כתיב אלא תלבשני עצמות וגידים סוככתני אין כתיב כאן אלא תסוככני ׃ לקערה שהיא מלאת חלב עד שלא נתן מסו׳ בתוכו החלב רופף משנתן לתוכו מסו הרי החלב קופ׳ ועומד הוא שאיוב אמר הלא כחלב תתיכני עור ובשר חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרת רוחי׃

Schola Sciammài dicit: Formatio (hominis) *in hoc ſeculo, non eſt ſicut formatio* (hominis) *in altero ſeculo. In hoc ſeculo, initium ducit à cute, & à carne, & perficitur in neruis, & oſſibus; at in ſeculo futuro, incipiet à neruis, & oſſibus, & abſoluetur in cute, & in carne. Sic enim ipſe dicit in mortuis Ezechielis* (Ezech. 37. 8.) Et vidi, & ecce ſuper ea nerui, & caro aſcenderat. *Dixit R. Ionathàn: Non docemur ex*

לאדם וצירה לחוה *formationem Adami, & formationem Euæ*, vel etiam ſignificare -

יצירה לשבעה ויצירה לתשעה רב הונא אמר נוצר לשבעה ונולד לשמונה או לתשעה חי נוצר לתשעה ונולד לשמונה אינו חי קל וחומר לש׳ בעה׳ בעון קמיה דרבי אבהו מנין שהנוצר לשבעה חי אמר להון מדידכון אנא ממטי לכון זיטא אפטא איטא אוכטא ׃

Formationem ſeptimeſtrem, & formationem nonimeſtrem. Ràu Hunnà dixit: Si formetur pro ſeptimeſtre, & naſcatur in octauo (Menſe) *aut nono,* (puer) *viuit. Si formetur pro nono Menſe, & naſcatur in octauo, non viuit, quantò magis in ſeptimo?* (Non viuet?) *Quæſierunt quidam* (Græci) *coram R. Abbù, vnde probaret quòd formatus ſeptimeſtris viuat? Dixit eis: Ex veſtramet* (lingua) *reſpondebo vobis, ζῆτω ἑπτὰ ſeptem, ἦτα ὀκτὼ octo.* Quod Commentator hoc modo explicat -

זיטא פי׳ בלשון יון יחיה אפטא שבעה ובאותיות שלהן קורין אל הז׳ זיטא כלמר בן ז׳ יחיה ׃ איטא הוא בלשון יון ימות ואוכטון הוא ח׳ ובאותיות שלהן דטי״תא היא במקום ח׳ שלנו כלומר בן ח׳ ימות ׃

Ζῆτα Zita *lingua Græca ſignificat* Viuet: (nam Ζῆτω *Viuat* interpretatur) Ἑπτὰ Hepta Septem, *& literis Græcis* ז Zàin *vocatur* Ζῆτα, *quaſi diceret: Filius ſeptimeſtris viuet.* Ἦτα Ita *Græcè ſignificat* Morietur (Ἦττα ſiquidem idem eſt ac *clades, conflictus*) *Et* Ὀκτὼ Octo *eſt* ח Chèth. *At lingua Græca* ט Teth *eſt loco* ח Chèth, *quaſi dicat: Filius octimeſtris morietur.*

 Alij

Et ratio eſt: quia virtus Dei infinita ſubitò operatur, hæc autem elucet in reſurrectione. Quoad illud quod adducitur, de reſurrectione mortuorum Ezechielis facta per partes, & ideò in tempore; dico, Ezechielem referre viſionem, eo modo, quo illam vidit. Deus autem oſtendit hanc viſionem, & mortuorū reſurrectionem per partes, vt accomodaret ſe hominum capacitati, qui melius intelligunt res materiales, quàm ſpirituales; & quæ in tempore ſucceſſiuè fiunt, magis quàm ea quę in inſtanti producuntur. Populus autem Iudaicus fuit rudis, & incapax, & ideò incapacitati illius inſeruit Propheta. Ideò dicendum: Secundùm apparentiam fuiſſe in tempore, non autem ſecundùm rei veritatem.

Multa enim ſunt in Scriptura, quæ ſecundùm apparentiam aliter videntur, quàm verè ſint ſecundùm ſuum verum eſſe, vt Geneſ. 1. 16. dicuntur duo luminaria magna facta fuiſſe in Cælo, nempè Sol, & Luna, & tamen alia Aſtra, & quidem plurima, quæ non ſolùm Luna, verùm & ipſo Sole maiora ſunt, vt Mathematici euidenter demonſtrant: quia ſecundùm apparentiam videntur duo eſſe magna luminaria, ideò talia vocantur à Scriptura, quamuis reuera aliter ſint; eodem modo dicendum eſt de oſſibus, cute, carne, & neruis in reſurrectione mortuorum Ezechieli oſtenſa.

Inſulſa etiam eſt alia expoſitio, quę ibidem refertur col. 1. duplex יי *Iod* in voce וייצר *Vaiiżer* ſignificare יצירה

animale : deinde quod ſpiritale. Primus homo de terra, terrenus; ſecundus homo de Cælo, cæleſtis.

Idem Auctor *Neuè ſcialòm* Tract. 9. cap. 5. pag. 160. b. circà princip.

שכמו שאדם הראשון היה אחד בחטא כן המשיח יהיה האחרון להסיר החטא לגמרי יתמו חטאים מן הארץ שכלם ידעו את יהוה מקטנם ועד גדולם.

Et ſicut Adam homo primus fuit Vnicus in peccato; ſic Meſſias erit vltimus, vt tollat peccatum totaliter. Conſumentur enim peccatores de terra, quia omnes cognoſcent Dominum à paruulo vſque ad magnum. Hoc idem docent Theologi, quando dicunt: Peccatum Adami ſeù originale tolli non potuit, niſi per Chriſtum. Quia ſolus Chriſtus meruit apertionem ianuę Paradiſi per paſſionem ſuam; quia eius caro ſacrificanda erat in ara Crucis: & hæc eſt Vitula illa, quam dicunt Rabbini fore ſacrificandam à Meſſia, & qua expiabitur peccatum totius naturæ humanæ: *Nam ſicut Moſes* (inquit idem Auctor *Neuè ſcialòm* Tract. 9. cap. 5. pag. 160. b. in principio) *Vitulum, ob peccatum Vituli ſacrificauerat in deſerto, ita.*

והפרה שיעשה המשיח היא באה לכפרת החטא הכולל לכלה הפשע ולהתם החטאת שבמין האנושי.

Et Vitula, quam ſacrificabit Meſſias erit pro expiatione peccati vniuerſalis, ad conſumandam praeuaricationem, & complendum peccatum, quod erat in ſpecie humana. Et hoc eſt peccatum originale per merita Meſſiæ Chriſti Domini deletum. Tempore enim Meſſiæ

Alij de יצר הרע *Ièteer haraà Figmento malo* tali modo loquuntur, vt non multum à Catholica doctrina, quæ de peccato originali traditur, recedere videantur. Habemus ex Apoſtolo 1. Cor. 15. 21. *Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum.* De peccato primi hominis eſt ſermo, per quod infecta fuit natura humana, & reddita ſubiecta peccato, & morti æternæ. Hoc idem habetur apud Auctorem libri נוה שלום *Neuè ſcialòm*. Tract. 9. cap. 4. pag. 158. b. §. וראוי circa princ.

ובעבור היות אדם הראשון ראשון לחטא במין האנושי וממנו החל היצה״ר להשתרר עלינו וכו׳.

Et propterea quòd Adam homo primus, primus fuerat qui in ſpeciem humanam peccauit, & ab eo cæpit יצר הרע *Ièteer haraà Figmentum malum Peccatum originale principatum tenere ſuper nos: &c.* Fomes malus pro peccato hic ſumitur, ſicut & à Theologis in 2. diſt. 30.

Ex verbis eiuſdem Auctoris habetur, huiuſmodi peccatum eſſe peccatum naturæ, quia Adam primo ſuo peccato ſpeciem humanam infecit, & ideo vocatur *peccatũ originis*, quod ab hoc noſtro Auctore explicatur per nomen יצר הרע *Ièteer haraà Figmenti mali.*

Idem Apoſtolus ibidem ver. 22. *Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur.* Et ver. 45. & ſeqq. *Factus eſt primus homo Adam in animam viuentem, nouiſſimus Adam in ſpiritum viuificantem. Sed non prius quod ſpiritale eſt; ſed quod*

אביך הראשון חטא ומליציך פשעו בי ׃

Pater tuus primus peccauit : & Aduocati tui praeuaricati ſunt in me. Et ver. 28. ſequitur -

ואחלל שרי קדש ואתנה לחרם יעקב וישראל לגדופים ׃

Et profanabo Principes ſanctitatis, & ponam in anathema Iacob, & Iſraël in opprobria. Qui locus de primo homine, videlicet de Adamo intelligi debet, ſicut intelligunt doctiores Rabbini, inter quos R. Dauid Kimchius hoc modo exponit -

אביך הראשון חטא ׃ ואיך תאמר לא חטאת אתה והנה אביך הראשון חטא והוא אדם הראשון כי האדם מוטבע בחטא כי יצר לב האדם רע מנעוריו ׃

Pater tuus primus peccauit. Et quomodo dici poterit : Tu non peccaſti? Cùm & pater tuus primus peccauerit, Adam primus homo infixus ſit in peccato; quia figmentum cordis hominis malum à pueritia ſua. En peccatum originale transfuſum in naturam humanam, quod & רע *Raà malum* à Scriptura vocatur; & רע הכולל *Raà haccollèl malum vniuerſale* à R. Abraham Scialòm Auctore *Neuè ſcialòm*, vt ſuprà vidimus.

Cæterùm, qui ex loco modò ex Iſaia adducto recenſentur מליציך *Melitzècha Aduocati tui*, vel *Interpretes tui*, aut *Doctores tui*, intelligendi ſunt Doctores Legis, præcipuè Moſes Legiſlator, qui Aduocati partes ſuſcipiens apud Deum pro populo Iſraëlitico exorabat, vt conſtat Exod. 32. v. 10. & ſeqq. שרי קדש *Sarè kòdeſc, Prin-*

ſiæ, docent Talmudiſtæ, יצר הרע *Iètzer haraà Peccatum originale* interficiendum eſſe à Deo: ergo Meſſias eſt Deus, quia ex teſtimonio Auctoris *Neuè ſcialòm* loco ſuprà citato, peccatum naturæ, quod eſt peccatum originis, totaliter tollendum erat à Meſſia. Quod autem à Deo interficiendum ſit *Ièzer haraà Peccatum originale*, eſt locus expreſſus in Talmude Codice סוכה *Succà* cap. 5. p. 52. paulò ante medium, vbi ſic legitur -

לעתיד לבא מביאו הקב״ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים וכו׳ ׃

In futurum (tempore ſcilicet Meſſiæ) *adducet Deus ſanctus benedictus Ièzer haraà Peccatum originale, & mactabit illud coram Iuſtis & Impijs.* Hoc autem vniuerſale naturæ malum à nemine tolli poterat. Non ab Abrahamo, non ab Iſaaco, non à Iacobo, non ab aliquo ex Prophetis, ſed ſolùm à Rege Meſſia Chriſto Domino, vtpotè cæteris digniore, & ſanctiore, vt idem Auctor *Neuè ſcialòm* etiam agnoſcit Tract. 9. cap. 5. pag. 160. b. circa principium -

אומנם מלך המשיח זכה מכולם לכלות הרע הכולל ׃

Verùm Rex Meſſias dignior eſt præ alijs (hominibus ſanctis) *vt comburat malum vniuerſale*, hoc eſt Peccatum originale, quo tota natura humana infecta erat. Cæteri verò Sancti, vtpotè per peccatum originis infecti, hanc culpam tollere non poterant, cùm rebelles fuiſſent Deo, & profani, teſte Iſaia 43. 26.

מלוה לך׃ כך בשעה שעמדו ישראל לקבל התורה אמר להם אני נותן לכם תורתי הביאו לי ערבים טובים שתשמרוה ואתנה לכם אמרו אבותינו עורבים אותנו אמר להם הקב״ה אבותיכם יש לי עליהם אברהם יש לי עליו שאמר (בראשית ט״ו׃ ח) במה אדע׃ יצחק יש לי עליו שהיה אוהב לעשו. ואני שנאתיו שנ׳ (מלאכי א׳ ׃ ג׳) ואת עשו שנאתי׃ יעקב שאמר (ישעיה מ׳ ׃ כ״ו) נסתרה דרכי מיהוה׃ אלא הביאו לי ערבים טובים ואני נותנה לכם אמרו לפניו רבש״ע נביאינו ערבין לנו אמר להם יש לי עליהם שנאמר (ירמיה ב׳ ׃ ח׳) והרועים פשעו בי וגו׳׃ וכתיב (יחזקאל י״ג׃ ד׳) כשועלים בחרבות נביאיך ישראל היו וכו׳ ׃

Dixit R. Meir: Ea hora, qua Iſraëlitæ ſteterunt ante Montem Sinai ad recipiendam legem, dixit eis Deus ſanctus benedictus: Iuro, me daturum vobis Legem, ſed adducite mihi bonos fideiuſſores, quòd eam obſeruetis, poſtea ego illam dabo vobis. Dixerunt coram eo: Domine Vniuerſorum: Patres noſtri fideiubebunt pro nobis. Dixit eis (Deus) *Patres veſtri indigent & ipſi fideiuſſoribus. Cui res ſimilis eſt? Cuidam, qui abijt, vt mutuum acciperet à Rege. Dixit ei* (Rex) *Affer mihi fideiuſſorem, & ego mutuo tibi dabo. Abijt, & adduxit ei fideiuſſorem vnum. Dixit ei:* (Rex) *Fideiuſſor tuus fideiuſſore indiget. Abijt, & adduxit ei fideiuſſorem alterum. Cui idem dixit, & eodem modo reſpuit. Cùm verò adduxiſſet fideiuſſorem tertium dixit: Nunc ſcies, quòd propter hunc fideiuſſorem ego mutuo dabo tibi. Sic ea hora, qua ſteterunt Iſraëlitæ, vt Legem reciperent, dixit eis: Ego do vobis Legem meam, adducite mihi fideiuſſores bonos* (vt ſim certus) *quòd illam cuſtodietis, & dabo vo-*

Principes verò *ſanctitatis* intelligendi ſunt Duces populi, & Reges ſancti, vti Ioſuè, David, & ſimiles. Hi ergo omnes, quamuis ſancti & iuſti, inquinati nihilominus culpa Adami cum vniuerſo populo Iacobi & Iſraëlis inepti ad redimendum mundum omninò erant. Neque alter alterius merito, vel ſuo inniti poterat, cùm omnes ex vtero matris peccatores eſſent, vt exponit R. Salomon eundem locum ומליציך פשעו בי *Et aduocati tui præuaricati ſunt in me.* -

אין לך בכל מליצים שאתה סומך על זכותם מצאתי בו פשע ׃

Non eſt tibi in omnibus Aduocatis tuis, quorum meritis tu innitcris, quòd non inuenerim in eo defectionem, peccatum. Et in *Midràſc* שיר השירים רבה *Scir Haſcirrìm Rabbà* Patriarchæ, & Prophetæ excluduntur à fideiuſſione pro Iſraële, ob hoc tantùm, quia peccatores fuerunt. Ad verſic. 4. cap. 1. Cant. Cantic. משכני אחריך נרוצה *Trahe me, poſt te curremus.* Ex R. Meir, hæc leguntur pag. 7. col. 2. in מדרש חמש מגילות רבתא editionis Amſtelodamenſis in fol. cum Comment. -

אמר רבי מאיר בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני לקבל התורה אמר להם הקב״ה אלעיקי אני נותן לכם את התורה אלא הביאו לי ערבי טובים שתשמרוה ואני נותנה לכם אמרו לפניו רבש״ע אבותינו ערבים לנו אמר להם אבותיכם צריכין ערבים למה הדבר דומה לאחד שהלך ללוות מן המלך אמר לו הבא לי ערב ואני מלוה אותך הלך והביא לו ערב אחד א״ל ערבך צריך ערב הלך והביא לו ערב שני ואמר לו ערבך צריך ערב כיון שהביא לו ערב שלישי אמר תדע כי מפני זה אני

pro homine Deo condignè ſatisfacere, quia peccatum commiſſum contra Deum habet quandam infinitatem ratione infinitatis Diuinæ Maieſtatis, in quam homo primus deliquit. Licet enim peccatum contra Dei præceptum commiſſum, ſimpliciter ſit finitum, finitamque ac limitatam malitiam habeat, ea tamen tanta eſt, vt dignitas ſatisfactionis à pura creatura exhibitæ, ei æqualiter adæquari non poſſit. Cùm enim grauitas offenſæ ſpectetur ex parte dignitatis illius, qui offenditur, & dignitas ſatisfactionis ex parte perſonæ ſatisfacientis; hæc cùm ſit pura creatura, quamuis Angelica, quæ ſatisfacit, & ille cui offertur ſatisfactio, ſit Deus; liquidò patet, nullam æqualitatem, aut proportionem dari inter Deum, & Creaturam; ac ideò pura creatura, quæcumque illa ſit, ſiuè Homo, ſiuè Angelus, non poterit de condigno ſatisfacere pro peccato naturæ humanæ.

Et quamuis neceſſaria non fuerit Incarnatio Diuini Verbi, etiam ſtante peccato primi hominis, etiam ex rigore iuſtitiæ; quia Deus non poteſt cogi ad extra, cùm ſit maximè liber, vt aliquid neceſſariò operetur: poterat enim tunc Deus, vel ſatisfactionem ab homine non exigere, vel ei peccatum non condonare, & ſine remedio relinquere, ſicut Angelos reliquit, & tamen iniuſtitiæ redargui non poſſet, dicente Scriptura Sapient. 12. v. 12. *Quis enim dicet tibi: Quid feciſti? aut quis ſtabit contra iudicium tuum? aut quis tibi imputabit, ſi perierint nationes, quas tu feciſti?* id eſt, quamuis eas

Vobis. *Dixerunt* (Iſraëlitæ) *Patres noſtri erunt fideiuſſores noſtri. Dixit eis Deus ſanctus benedictus: Patres veſtri non ſunt omni exceptione maiores. Abraham exceptionem patitur, quia dixit* (Gen. 15. 8.) In quo cognoſcam, quòd hæreditabo eam? *Item Iſaac, quia diligebat Eſau, quem ego odio habui. S. D.* (Malach. 1. 3.) Et Eſau odiui. *Iacob ſimiliter, quia dixit* (Iſa. c. 40. 27.) Abſcondita eſt via mea à Domino. *Sed adducite mihi fideiuſſores alios his meliores, & ego dabo vobis* (Legem meam). *Dixerunt coram eo: Domine vniuerſorum, Prophetæ noſtri fideiuſſores noſtri erunt. Dixit eis: Contra eos etiam aliquid habeo: nam dicitur* (Ier. 2. 8.) Et Paſtores præuaricati ſunt in me, *Et ſcriptum eſt* (Ezech. 13. 4.) Tanquam Vulpes in deſertis Prophetæ tui Iſraël fuerunt.

Ex hac Rabbinica narratione, ſequitur, Patriarchas, & Prophetas à Deo excludi à fideiubendo pro populo Iſraëlitico, quia peccatores perſonales; quantò magis pro expianda culpa primi parentis, qua & ipſi infecti erant, omninò excludendi ſunt?

Adde, quòd non poterat purus homo condignè ſatisfacere Deo pro peccato naturæ humanæ, quia non poteſt homo per recompenſationē pœnæ adæquare recompenſationem culpæ commiſſæ, & ſic adæquatè ſatisfacere pro peccato naturæ humanæ. Neque bonum vnius perſonæ, vel plurium, poterat per æquiparantiam totius naturæ, detrimentum recompenſare.

Nec etiam ipſe Angelus poterat

corruptibilis pulvis ſederet ad dexteram Patris. Serm. VIII. in Append. To. X.

Voluit igitur Deus ipſe delere peccata hominum, ipſo teſtante, qui ait Iſai. 43. 25.

אנכי אנכי הוא מוחה פשעך למעני וחטאתך לא אזכור :

Ego, ego, ipſe deleo praeuaricationes tuas propter me: & peccatorum tuorum non recordabor. Cùm iam antea dixiſſet ver. 11.

אנכי אנכי יהוה ואין מבלעדי מושיע :

Ego, ego Dominus, & non eſt praeter me ſaluator. Hoc autem fieri non poterat, niſi Deus carnem humanam aſſumeret; & ſic Chriſtus Deus & Homo, innocens, immunis ab omni peccato, Dæmonis poteſtati non ſubditus, homines à Dæmonis captiuitate, qua per peccatum captiui tenebantur, ſua morte liberaret. Vt & idem Chriſtus atteſtatur Ioan. 12. 31. *Nunc Princeps huius mundi eijcietur foras: Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum.*

Dices. Quomodo per Chriſtum foras eiectus eſt Diabolus, cùm hodie ſub Dæmonis poteſtate maior pars mundi ſit poſita, & ferè vbique terrarum in corde hominum regnet?

Reſp. Per mortem Chriſti Diabolum à ſuo Regno & Principatu eiectum fuiſſe quantum *ad Dominium & Poteſtatem*, quam in homines ratione peccati obtinebat. Per Chriſtum enim facta eſt poteſtas cuilibet à peccati ſtatu emergendi, tàm Infideli, quàm Fideli. Infideli datur libertas ... eas ſine remedio relinqueres: Attamen, vt redemptio humani generis fieret conuenientiori modo, neceſſe fuit, vt Verbum Dei carnem aſſumeret humanam, humanitatemque ſuſtentaret tanquam ſuppoſitum illius, vt per eam operaretur redemptionem humani generis: nam operationes ſunt ſuppoſitorum. Suppoſitum enim humanæ naturæ in Chriſto cùm eſſet Diuinum, eius opera erant infinitæ virtutis & valoris, & idcircò vna gutta Sanguinis Chriſti fuiſſet ſufficiens, propter vnionem ad Verbum, pro totius humani generis redemptione. Conuenientior igitur fuit, vt natura humana redimeretur à culpa per Verbum æternum incarnatum, quàm alio quocumque modo, quia ex vi huius vnionis hypoſtaticæ Verbi ad naturā humanam Deo ſatis fecit per ſua merita Chriſtus, non modò pro peccato primi Parentis, tam quoad culpam, quàm quoad pœnam: verùm etiam pro omnibus peccatis noſtris, noſque à ſeruitute Diaboli liberauit, tribuens omnibus auxilia neceſſaria ad ſalutem, quamuis, quoad efficaciam pro prædeſtinatis tantùm ſatisfeciſſe dicatur. Hac itaque Verbi incarnatione quamplurimas prærogatiuas natura humana acquiſiuit. 1. Euecta fuit ad ſtatum gratiæ. 2. Vnita ſubſtantialiter Perſonæ Diuinæ. 3. Sublimata ad thronum Diuinæ Maieſtatis: vnde cum D. Auguſtino *Natura humana gratulandum eſt, eò quòd ſic aſſumpta eſt à Verbo Vnigenito, Vt immortalis conſtitueretur in cælo: atque ita fieret terra ſublimis, vt in-*

ſò morte ſua redimendus erat mundus, hanc ita voluit, vt & media ad eam conſequendam non reſpuerit. Porrò mors iſta, quamuis à peccatoribus hoc modo illata, bonum illud tamen reddidit; ſalutem ſcilicet Vniuerſi. Certè de hoc myſterio paſſionis Chriſti verè dici poteſt: *Actio diſplicuit, paſſio grata fuit*. Hæc ſiquidem ab illa Diuina Sapientia ab æterno ordinata fuit, & à Diuinis Vatibus præmonſtrata in Sacris Voluminibus, Iſaias enim dicit 53. 2. & ſeqq.

לא תאר לו ולא אדר ונראהו ולא מראה ונחמדהו,
נבזה וחדל אישים איש מכאובות וידוע חולי וכמסתר
פנים ממנו נבזה ולא חשבנוהו : אכן חלינו הוא
נשא ומכאבינו סבלם ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה
אלהים ומעונה : והוא מחולל מפשעינו מדוכא
מעונותינו מוסר שלומנו עליו ובחבורתו נרפא
לנו : כולנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ויהוה
הפגיע בו את עון כלנו : נגש והוא נענה ולא יפתח
פיו כשה לטבח יובל וכרחל לפני גוזיה נאלמה
ולא יפתח פיו : מעצר וממשפט לוקח ואת דורו
מי ישוחח כי נגזר מארץ חיים מפשע עמי נגע למו :

Non eſt forma ei, neque decor: & vidimus eum, & non aſpectus vt deſideremus eum. 3. Deſpectus eſt, & abiectus inter Viros; Vir dolorum, & notus ægritudine: & non reputauimus eum. 4. Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros baiulauit eos: & nos reputauimus eum plagatum, percuſſum Dei & humiliatum. 5. Et ipſe vulneratus eſt à prævaricationibus noſtris; attritus eſt ab iniquitatibus noſtris. Caſtigatio pacificationum noſtrarum ſuper eum, & in liuore eius ſanitas fuit nobis. 6. Omnes nos tam-

libertas Chriſto adhærendi. fideli verò ſuggeſtionibus Diabolicis reſiſtendi, quod non habebant antea, cùm neceſſariò ſub peccato tenerentur tamquam mancipia; neque vires vllæ aderant, quibus diſſolui à vinculis peccatorum potuiſſent. Quantum verò *ad poſſeſſionem*, non omninò eiectus eſt foras Diabolus; nam ſi qui velint remanere ſub poſſeſſione illius, in eos poteſtatem exercet. quamuis nullum ius in eos habeat aut poteſtatis, aut poſſeſſionis; eo modo quo populus aliquando à ſuperiori Principe à iuramento fidelitatis inferiori Principi præſtito abſolutus, propria voluntate ſubiectus eidem remanet, & obedit. Sic homines plurimi vltrò cedentes, etiam hodie à Dæmonis tyrannide miſerè premuntur. Dæmon autem, & *quoad Dominium*, ſeù *poteſtatem* eiectus eſt totaliter, & *quoad poſſeſſionem* etiam magna ex parte eiectus eſt foras; quotidiè inſuper eijcitur, & in futurum eijcietur.

Hinc patet reſponſio ad illud Argumentum, quod Iudæi tanti faciunt. Si Chriſtus venit, vt genus humanum à peccato liberaret: quid fuit in cauſa, vt Iudæi, & Gentiles tam grauiter peccarent conſpirando in vitã ipſius; ita vt illi inclamando, *Crucifige, Crucifige*; iſti ſententiam Præſidis exequendo, Cruci eum affixerint? Nonne ſic peccatum peccatis cumulatum eſt, nequaquam verò deletum?

Reſp. inſuper. Per aduentum Chriſti in mundum, libertas humana læſa nõ fuit, imò perfectior reddita, vtpote liberata à Diaboli tyrannide; quia ve-

ex Iudæorum doctrina Cod. *Sanhedrin*, cap. *Chèlck*, §. 4. אין להם חלק לעולם הבא *Non habent partem in ſeculo futuro*, hoc eſt, non habebunt partem cum iuſtis, ואין עומדין בדין *neque ſtabunt in iudicio* ſcilicet ad dexteram Meſſiæ, ſed cum impijs peribunt.

Reſpondent Hebræi. Peccata populi non ſunt attribuenda Legi, cùm Lex ex ſe ſit ſancta, & immaculata, conuertens animas. Quòd ſi qui noluerint ſua facta ad Legis normam dirigere, ob quæ ſint puniendi; ſibi imputent, non Legi. Optimè ſanè. Sed ſicut Lex hominis libertatem non abſtulit operandi contra Legem, ſic & Chriſtus Dominus libertatem hominum non læſit, quin & liberè etiam contra ſe inſurgere, & neci tradere permiſit. Cùm igitur dicitur peccatum à Chriſto deletum, & obijcitur, peccatum eſſe peccatis cumulatum, diſtinctio adhibenda eſt: nam ſi *de actuali* loquamur, in iniquis cumulatur ex vſu malo eorum libertatis. Si *de originali*: Illud planè non cumulatur, ſed deletur per Baptiſmi Sacramentum. Non tamen per ablationem peccati originalis, peccata actualia tolluntur de mundo, niſi tantùm in receptione Sacramenti Baptiſmi in adultis, de quo modò non agimus.

Inſtabis: Si Chriſtus mortuus eſt propter delicta noſtra, & pro omnibus peccatis noſtris plenariè ſatisfecit; quid neceſſum fuit, vt homines iterum mundarentur à peccatis, addere Sacramentum Baptiſmi? Nonne ſufficere potiùs videbatur, credere tan-

quam Ouis errauimus; Vnuſquiſque ad Viam ſuam conuerſi ſumus: & Dominus fecit concurrere in eum iniquitatem omnium noſtrum. 7. *Oppreſſus eſt, & ipſe afflictus eſt, & non aperiet os ſuum, ſicut Agnus ad occiſionem ducetur, & ſicut Ouis coram tondentibus eam obmutuit; & non aperiet os ſuum,* 8. *De clauſura, & iudicio ſublatus eſt, generationem eius quis eloquetur? Quoniam abſciſſus eſt de terra Viuentium; propter præuaricationem populi mei plaga ei.* Crucifixus itaque eſt innocens Dñs, & mortuus, nõ ad luenda ſua crimina, ſed ad abluenda noſtra ſcelera, & ad reparandum damnum, quod vnus, & primus Parens intulerat per ſuum primum peccatum. *Et non ſicut per Vnum peccatum, ita & donum.* Nam (ait Apoſtolus ad Rom. 5. 16.) *iudicium quidem ex Vno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iuſtificationẽ.* Inter quæ connumerantur etiam ea, quæ à malignis Iudæis, & improbis Gentilibus in paſſione Chriſti commiſſa ſunt.

Satis hæc videntur ad obiecta, ſed vrgere placet Iudæos eodem ferè argumento. Si Lex data fuit, vt populus in viam iuſtitię inſtitueretur; quid igitur fuit in cauſa, vt idem populus conſumeretur in deſerto, vt de 600. millibus pugnatorum, qui egreſſi fuerant de Ægypto, vix duo Ioſue, & Caleb terram promiſſam ingrederentur? Nonne ſatiùs erat eos viuere ſine Lege, quàm cum Lege mori, & perpetua damnatione perire? Nam דור המדבר *Generatio deſerti*, id eſt, qui in deſerto murmurantes mortui ſunt,

ſanctitatem internam, quæ in gratia conſiſtit.

Inſtabis ſecundò: Si Sacramentum Baptiſmi inſtitutum fuit principaliter vt deleretur peccatum originale, huius rei aliquod ſignum ſenſibile apparere debuiſſet. Sed nullum apparet. Ergo.

Probatur minor. Signa peccati originalis ſunt effectus ipſius peccati originalis, vti eſt fomes peccati, pronitas ad malum, infirmitates corporis, & mors ipſa. Sed hæc per Baptiſmum non tolluntur, vt patet. Ergo ſignum eſt, nec tolli peccatum ipſum originis.

Reſpondeo, per Baptiſmum tolli totum id, quod eſt de vera ratione peccati originalis, nempè culpam, & pœnam, qua homo priuatus erat gratia, & Viſione Dei. Non verò tollitur id quod materiale eſt, hoc eſt pœnalitates & defectus, qui oriuntur ex principijs naturæ, & per accidens ex peccato primi Parentis, vti fomes, pronitas ad malum, concupiſcentia, languores, infirmitates, & mors ipſa corporalis. Sed iſta non officiunt, neque arguunt, peccatum per Baptiſmum non eſſe ſublatum, cùm eſſentia, & vera ratio ipſius ſublata ſit. Concupiſcentia verò & fomes remanent ad pugnam, quibus per Chriſti gratiam reſiſtere poſſumus, & ſuperare: languores verò, infirmitates corporis, & mors ipſa, non tolluntur, quia hæc omnia conſiderari poſſunt, vel vt ſunt quidam defectus naturales, qui per ſe oriuntur ex principijs naturæ, vel vt oriuntur ex peccato

 pri-

tantùm in Chriſtum, & per merita ipſius ſola fide ſaluari?

Reſpondeo, Quamuis Chriſtus omnia peccata noſtra ſufficienter deleuit, quia fuit perfectus Redemptor humani generis; principaliter tamen deleuit peccatum originale, per quod tota natura corrupta erat, & ad quam reparandam carnem humanam aſſumpſit, *& dedit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate*, ad Tit. 2. 14. merendo nobis gratiam iuſtificantem, & remiſſionem peccatorum. Voluit autem mundo relinquere huius gratiæ ſignum ſenſibile, inſtituendo Sacramentum Baptiſmi; per quod internè homo ſanctificaretur per gratiam habitualem, quæ in anima ab eo producitur. Et per quod conſtitueretur homo filius Dei per regenerationem, & fidem in Chriſtum; vnde Sacramentum fidei dicitur, & ianua vitæ ſpiritualis, & ſine ipſo, re, vel voto ſuſcepto, nemo ſaluus eſſe poteſt: nam *niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto non poteſt introire in Regnum Dei*. Ioan. 3. & in quo fit expreſſa fidei profeſſio, per quam iuſtificatur homo ſine operibus Legis, cùm *Fides ſit humanæ ſalutis initium, fundamentum & radix omnis iuſtificationis*, ex Concil. Trident. ſeſſ. 6. cap. 8. Igitur valdè congruum fuit, vt nouus Adam Chriſtus Dominus ſua Sacramenta in Eccleſia inſtitueret, inter quæ primum locum Baptiſmus tenet, vt ex Concil. Florent. in decr. Vnion. Armen. §. *Primum omnium*. vt ſuo vſu ablueret animam à ſordibus peccatorum, & conferret

& facultate reſiſtendi, & vincendi prauos animi affectus cognouerunt etiam Talmudiſtæ in Cod. סוכה *Succà* cap. 5. pag. 52. in fine, vbi ſic loquuntur.

אמר רבי יצחק יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום שנאמר (בראשית ו׳ ה) רק רע כל היום׃ אמר רבי שמעון בן לקיש יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו שנ׳ (תהלים ל״ז ל״ב) צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו׃ ואלמלא הקב״ה שעוזר לו אינו יכול לו שנ׳ (שם פסוק ל״ג) יהוה לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו׃

Dixit R. Iſaac: Fomes malus hominis quotidiè inualeſcit (in עין ישראל *En Iſraël* Par. I. pag. 118. num. 32. legitur מתחדש *renouatur*) *contra eum.* *S. D.* (Gen. 9. 5.) Tantum malum omni die. *Dixit R. Simeon Ben Lakiſe: Fomes malus hominis potentior fit omni die, & quærit interficere eum.* *S. D.* (Pſal. 37. 32.) Speculatur impius iuſtum: & quærit interimere eum. *Et niſi Deus ſanctus benedictus auxiliaretur ei, nullo modo poſſet reſiſtere.* *S. D.* Ibid. ver. 33.) Dominus non derelinquet eum in manu eius: nec condemnabit eum, cùm iudicatus fuerit ipſe.

Tradunt modum ijdem Talmudiſtæ reſiſtendi, & vincendi יצר הרע *Iètzer haraà, Figmentum malum.* Dicunt loco citato ſcilicet *Succà* pagina 52. b. lin. 5.

תנא רבי ישמעאל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ אם אבן הוא נמוח דכתיב הוי כל צמא (ישעיה נ״ה א׳) לכו למים ׃ וכתיב (איוב י״ד, י״ט) אבנים שחקו מים ׃ אם ברזל הוא מתפוצץ

primi Parentis, & habent annexum reatum peccati originalis. Priori modo non tolluntur à natura humana: nam *Quis eſt homo, qui viuet, & non videbit mortem?* Pſal. 89. v. 49. Alij languores, & defectus ſunt præludia ad mortem. Poſteriori modo tolluntur, quia reatus peccati tollitur. Adde; quòd Baptiſmus habet quidem ſufficientem vim ad tollendum huiuſmodi defectus, & pœnalitates, non tamen tollit illas, niſi in ſecundo aduentu Meſſiæ, quo tempore, ſcil. in Reſurrectione Iuſtorum, quando mortale hoc induerit immortalitatē, erunt omnes Iuſti tanquam Angeli Dei, ſine moleſtia, & ſine corruptione.

Sed ad יצר הרע *Iètzer haraà Fomitem malum* Iudæorum redeamus. In Cod. יומא *Iomà* cap. 1. pag. 20. in princ. ad illud Gen. 4. 7. לפתח חטאת רובץ *Ad oſtium peccatum cubat*, R. Salomon intelligit de יצר הרע *Iètzer haraà Fomite peccati*, & dicit, quòd adigat hominem מחטיאו בעל כרחו *peccare per vim.* Errat R. Salomon, quia homo habet libertatem peccandi, vel non peccandi, & poteſt Dei gratia reſiſtere prauis ſuggeſtionibus effrœnatæ concupiſcentiæ. Hæc doctrina docetur à Catholicis, & in Concilio Trident. ſeſſ. 5. in decr. *De Peccato origin.* n. 5. quo decernit huiuſmodi concupiſcentiam, vel fomitem peccati originalis, remanere quidem in baptizatis, & ad agonem relictam, non conſentientibus, ſed vtiliter per Chriſti Ieſu gratiam repugnantibus nocere non poſſe. Hanc ſanam doctrinam de libertate hominis,

nij, alphabetum diſcerem, & ſtridentia anhelantiaque verba meditarer. Quid ibi laboris inſumpſerim, quid ſuſtinuerim difficultatis, quoties deſperauerim, quotieſque ceſſauerim, & contentione diſcendi rurſus incœperim, teſtis eſt conſcientia, tam mea, qui paſſus ſum, quàm eorum, qui mecum vitam duxerunt. Hactenus Hieronymus de ſtudio ſuo Hebraico, qui vt otium fugeret, & prauos concupiſcentiæ motus reprimeret, ad hæc Sacra ſtudia, etſi prima fronte inſuauia videantur, animum applicuit, & inæſtimabili bono, verſione ſcilicet, & interpretatione Sacrorum Codicum, Eccleſiam vniuerſam ita ditauit, vt inde ab eadem in exponendis Sacris Scripturis Doctor maximus meruerit appellari. Sed ad rem. Et quid de *malo Figmento* in eodem loco citato *Succà* pag. 52. b. proſequantur Talmudiſtæ, referamus.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן יצר הרע מסיתו לאדם בעולם הזה ומעיד עליו לעולם הבא שנאמ׳ (משלי כ״ט: כ״א) מפנק מנער עבדו ואחריתו יהיה מנון שכן באט״ב כ״ח של רבי חייא קורין לסהדה מנון׃

Dixit R. Samuel Bar Nachmani: Dixit R. Ionathàn: יצר הרע *Iétzer haraà Figmentum malum perſuadet homini* (illecebra) *in hoc mundo; ſed in altero teſtatur contra eum. S. D.* (Prou. 29. 21.) Nutriens delicatè à pueritia ſeruum ſuum: & nouiſſimo ſuo erit מנון *Manòn filius. Per Alphabetum* א״ט ב״ח *Et bàch R. Chijà* סהדה *Sahadà Teſtimonium vocant* מנון *Manòn.* De huiuſmodi Alphabeto א״ט ב״ח

Et

מתפוצץ דכתיב (ירמיה כ״ג: כ״ט) הלא כה דברי כאש נאם יהוה וכפטיש יפוצץ סלע׃

Eſt traditio Schola R. Iſmaëlis. Si occurrerit tibi huiuſmodi Turpe (Figmentũ) *introduc illud in Academiam: ſi erit lapis, liquèfiet; ſi verò ferrum, frangetur. Si lapis eſt, liquefiet, quia ſcriptum eſt* (Iſai. 55. 1.) O omnes ſitientes ite ad aquas. *Et ſcriptum eſt* (Iob 14. 19.) Lapides contuderunt aquæ. *Si ferrum erit, frangetur, quia ſcriptum eſt* (Ierem. 23. 29.) Nonne ſic eſt verbum meum tanquam ignis, dixit Dominus, & velut malleus contritam diſperget petram?

Vide *En Iſraël* Par. I. pag. 118. n. 32. Quod laudabile conſilium vincendi carnis illecebras ſtudio Sacræ Scripturæ, conſonat dictis Hieronymi in ep. ad Ruſticum Monachum: *Ama ſcientiam Scripturarum, & carnis vitia non amabis.* Hoc enim ſtudio mens ad Diuina extollitur, *quæ* (ex S. Leone) *otioſa nihil cogitare nouit, quàm de eſcis, aut ventre.*

Idem Hieronymus, cùm huiuſcemodi tentationibus vrgebatur, non alijs armis vtebatur ad reſiſtendum, vt ſcribit ad eundem Ruſticum: *Dum eſſem* (inquit) *iuuenis, & ſolitudinis me deſerta vallarent, incentiua vitiorum ardoremque naturæ ferre non poteram, quem cùm crebris iejunijs frangerem, mens tamen cogitationibus æſtuabat. Ad quam edomandam cuidam fratri, qui ex Hebrais crediderat, me in diſciplinam dedi, vt poſt Quintiliani acumina, Ciceronis fluuios, grauitatemque Frontonis, & leuitatem Pli-*

ס״ז

Alphabetum אט בח *Et bàch*
Rabbì חייא *Chÿà.*

Valor.

5	ה	דו	גז	בח	אט	10
50	נ	מס	לע	כפ	יץ	100
500	ך	תם	שן	רף	קץ	1000

Aduertendum tamen eſt, cùm litera ה *He* non habeat comparem, ſicut neque litera נ *Nun*, vna pro alia accipi debet, vt in caſu סהרה & מנון. Et hæc quoad Alphabetum R. Chija. De hoc Alphabeto vide in *Commene.* ad locum citatum *En Iſraël* Par. I. pag. 118. n. 32.

Quod verò ad ſententiam R. Ionathan dicendum eſt, *Iètzer baraà Figmentum malum* in hoc loco accipi pro שטן *Satàn*, vti frequenter fit apud Talmudicos, vt Cod. קדושין *Kidduſcin De Nuptijs* cap. 4. pag. 81. circa finem, vbi refertur quòd R. Meir, & R. Akibà dum deriderent eos, qui dicebant Fomitem ſuperare eſſe rem arduam; apparuit eis Satan ſub mulieris ſpecie, & יצר הרע *Iètzer baraà* eſſe dicunt, contra quem iſti duo Rabbini præliantur.

Aliam malitiam huius Fomitis, & malæ concupiſcentiæ deſcribunt Talmudiſtæ in eodem loco, ſcilicet *Succà* pag. 52. b. longè poſt principium. In principio, dicunt; Mentis vagationem inducere, in varia obiecta eam diſtrahendo, in fine verò conſiſtere vo-

Et Bàch hoc modo loquitur R. Salomon ibidem.

באט בח אלפא ביתא הוא אט בח גז דו הרי עשיריות יץ כף לע מס הרי מאות, קץ רף שן תם הרי אלפים, ונשארו הנך שלא היה להא בן זוג בעשיריות ולא לנון בן זוג במאות לפי סדר האותיות ולא לכף בן זוג באלפים וחברם יחד נמצא דרך אלף בית זה סהדה מנון סמך מן מם במקום מם הא מן חן במקום נון דלית מן רו במקום ויו ועוד הא במקום נון ;

Et-Bàch eſt Alphabetum, numerans אט בח גז דו (10. 100. 1000.) *Iſta paria literarum numerant* 10. *Iſta alia* יץ כף לע מס *numerant* 100. *Et iſta* קץ רף שן תם *numerant* 1000. *Superſunt verò* (tres literæ) ה׳ *He*; נ׳ *Nun*, *&* ך׳ *Caph*: *nam* ה *He non habet par in decade, neque* נ *Nun in Centuria ſecundùm ordinem literarum, neque* ך *Caph habet par in Chiliade, & ſeorſim deponuntur. Hoc modo inuenitur* סהרה *Sahadà idem eſſe ac* מנון *Manòn*, ס׳ *Sàmech enim ſtat loco* מ *Mem*; ה *He loco* נ *Nun*; ד *Dàleth loco* ו *Vau*; *& iterum* ה *He loco* נ *Nun*. Vnde per huiuſmodi Alphabetum idem eſt סהרה *Sahadà Teſtimoniũ*, ac מנון *Manòn Filius*. Ordinatur autem Alphabetum hoc modo.

יצר הרע בתחלה נעשה אכסנא ולבסוף נעשה ארח ואח״כ הוא נעשה בעל הבית ׃

Iètzer haraà Concupiſcentia mala in principio eſt Viator, & in fine fit Hoſpes, & tandem fit Dominus domus, paterfamilias.

De eadem concupiſcentia ibidem, ſcilicet Cod. *Succà* pag. 52. b. paulò ante medium.

אמר רבי יוחנן אבר קטן יש לו לאדם מרעיבו שבע משביעו רעב שנא׳ (הושע יג׳, ו׳) כמרעיתם וישבעו שבעו ונו׳ ׃

Dicit R. Iochanàn: Membrum paruulum eſt in homine. Qui eſurire illud facit, ſaturum reddit; qui verò ſaturum reddere conatur, eſurire facit. S.D.(Oſea 13. 6.) Secundùm paſcuū ſuum ſaturati ſunt; ſaturati ſunt &c.

De fomite intelligunt antiqui Rabbini, qui minimæ videtur entitatis, imò quia ab Apoſt. ad Rom. 6. 7. & 8. is appellatur peccatum, eò quòd ex peccato ſit, & ad peccatum inclinet, & nihil poſitiuè videtur ſupponere in homine, niſi ſolum defectum originalis iuſtitiæ, adeòque nullam quodammodo entitatem habere poſitiuam; hinc itaque minimum vocatur. Si hunc frœnauauerimus, ſaturum reddemus, quietum nempè, nec nobis moleſtū: at cùm exarſerit, ſi ei indulgere voluerimus, proteruum, & contumacem experiemur, & tanquam eſur & famelicus viſcera conſcientiæ lacerabit. R. Salomon de pudendis intelligit ad eundē locum, & explicat.

אבר קטן נויה גיד ׃ משביעו בתשמיש ׃ רעב גופו

voluntatem ad malum allicere, & animum vndique occupare. Itaque.

רב הונא רמי כתיב (הושע ד׳, יב׳) כי רוח זנונים התעם וכתיב (שם ה׳, ד׳) בקרבם בתחילה התענו ולבסוף בקרבם אמר רבא בתחילה קראו הלך ולבסוף קראו אורח ולבסוף קראו איש שנא׳ (שמואל ב׳, יב׳, ד׳) ויבא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מצאנו ומבקרו לעשות לאורח וכתיב (שם) ויקח את כבשת האיש הרש ויעשה לאיש הבא אליו ׃

Ràu Hunnà arguebat: Scriptum eſt (Hoſcèaa 4. 12.) Quoniam ſpiritus fornicationum errare fecit (eos); *Et ſcriptum eſt* (Ibid. cap. 5. 4.) In medio eorum. *Senſus eſt: In principio errare facit eos, & in fine reperitur in medio eorum. Dixit Rauà: In principio* (concupiſcentia mala) *vocatur* הלך *Halàch Viator, & in fine vocatur* ארח *Orèach Hoſpes, & tandem vocatur* איש *Iſc Vir, Dominus. S.D.* (2. Samuel. 12. 4.) Et venit הלך Viator ad virum diuitem, & pepercit ſumere de ouibus ſuis, & de bobus ſuis ad parandum ארח hoſpiti. *Et ſcriptum eſt* (Ibidem) Et tulit agnam Viri pauperis, & parauit eam לאיש הבא Viro venienti ad eum.

Vnde D. Hieronymus ad hunc ſenſum idem ferè habet, dum ad Ruſticum Monacum hæc ſcribit: *Nec vacet mens tua varijs perturbationibus: quæ ſi pectori inſederint, dominabuntur tui: & te deducent ad delictum maximum*, relatus in Can. *Nunquam de manu. De Conſecr.* diſt. 5. c. 33.

Idem habetur in *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 22. pag. 25. col. 4. non diſſimilibus verbis. Dicitur enim.

:גופו חסר כח וגיע לעת זקנה ; שבע בכח שלם ;

Membrum paruulum (inquit) *eſt membrum virile. Qui ſaturare illud facit coitu, eſurit corpus eius; deficiunt vires feminis: tempore ſenectutis ſatiatur, virtute perfecta.* Huiuſmodi enim concupiſcentia, & fomes libidinis, potiſſimùm eſt in membris genitalibus, & in lumbis quantum ad originem, vti dicunt noſtri Theologi cum D. Thomà. *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ;* Apoſt. ad Rom. 7. 23. & ad Epheſ. 6. 14. *State ergo ſuccincti lumbos veſtros*, & Lucæ cap. 12. ver. 35. *Sint lumbi veſtri præcincti. Lumbos enim præcingimus; cùm carnis luxuriam per continentiam coarctamus*, inquit D. Gregor. hom. 13. in Euang. Luctandum itaque eſſe contra hanc prauam concupiſcentiam, fomitem, figmentum malum יצר הרע *Iètzer haraà*, & antequam adoleſcat, vireſque acquirat, ſupprimendum; eò quòd in principio apparet veluti tenuiſſimum filum, in fine verò craſſum & denſum euadet tamquam funis, vel Camelus; ipſimet Hebræi monent in Codice סוכה *Succà* cap. 3. pag. 52. circa med. vbi ſic habet R. Aſsè -

אמר רבי אסי יצר הרע בתחילה דומה לחוט של כוכיא ולבסוף דומה כעבותות העגלה שנאמר (ישעיה ה׳ י״ח) הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבותות העגלה חטאה ׃

Dixit R. Aſsè יצר הרע *Iètzer haraà Figmentum malum in principio eſt ſimile filo aranearum; & in fine ſimile eſt funi plauſtri. S. D.* (Iſai. 5. 18.) Væ trahentibus iniquitatem in funibus mendacij, & veluti funibus plauſtri peccatum.

Vel vt legitur in *Bereſcith Rabbà*, *Paraſcià* 22. pag. 25. col. 4. in med.

אמר רבי עקיבא בתחלה דומה לחוט של עכביש ולבסוף נעשה כקלע של ספינה ׃

Dixit R. Akibà: Et in fine fit ſicut Camelus Nauis:

Reſiſtendum præcipuè eſt, & pugnandum contra prauam concupiſcentiam cùm adhuc debilis eſt; eò quòd poſtquam adoleuerit, & in Nauticum, aut Carpentarium funem euaſerit, vix vlla induſtria, aut vis in eam præualebit, iuxta illud: *Principijs obſta, ſerò medicina paratur:* neque paruipendendum, quamuis paruulus videatur inimicus, ſed coram eo pauendum, & ſic effugiendum peccatum: habetur in מדרש תלים *Midràſc Tillim* ad ver. 5. Pſalmi 4. רגזו ואל תחטאו *Contremiſcite, & non peccetis.*

אמר רבי אחא ארגיז יצרך ואל יחטיאך ׃

Dixit R. Achà: Contremiſce concupiſcentiam tuam fomitem tuum, & non faciet te peccare. At Ràu vult, vt pugnemus contra Fomitem, dum ibidem dicit -

אכחיש יצרך ואל יחטיאך שלא תבוא לידי חטא׃

Debilita fomitem tuum, & non faciet te peccare, ne venias in manus peccati: Hoc eſt, Pugna contra concupiſcentiam tuam, proſterne illam, & rem gratam facies Deo: nam hoc modo immolatur Fomes, & Deo ſacrificatur, cuius ſpecies ſacrificij valdè

ac-

uerunt feſſi robore.

Neq; decipi ab eo patiamur, quamuis dulce, & delectabile aliquid nobis exhibere videatur, quia vt habetur in עין ישראל *En Iſraël* Par. II. Cod. בבא מציעה *Bauà Metzià* cap. 9. pag. 71. col. 4. in fine, num. 50.

אמר רבי אבין והסיר יהוה ממך כל חולי זה יצר הרע שראשו מתוק וסופו מר :

Dixit R. Auin: Et remouebit Dominus à te omnem infirmitatem. (Deuter. 7. 15.) *Iſta eſt concupiſcentia mala, cuius initium dulce, & finis amarus.*

Præter nomina ſuprà relata, quibus Talmudiſtæ vocant ſuum יצר הרע *Iètzer haraà Figmentum malum*, in Cod. *Berachòth* cap. 2. pag. 17. non longè poſt principium, à R. Alexandro etiam vocatur שאור שבעיסה *Sceòr ſcebeiſsà Fermentum, quod eſt in maſſa*. Solebat iſte Rabbinus in fine precum, hanc ſupplicandi formulam addere, vt ibidem legitur -

רבי אלכסנדרי בתר רצלי אמר חבי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה :

R. Alexander poſt preces hoc modo dicebat: Domine vniuerſorum, reteℓtum, & notum eſt coram te, quòd voluntas noſtra eſt, vt faciamus Voluntatem tuam. Et quis nos detinet? Fermentum, quod eſt in maſſa. Gloſſa Raſci:

שאור שבעיסה יצר הרע שבלבבנו המחמיצנו :

Fermentum, quod eſt in maſſa, eſt Ièzzer haraà Figmentum malum, quod eſt

דו

accepta eſt, vt & ipſi Talmudiſtæ agnoſcunt in Cod. סנהדרין *Sanhedrin* cap. 6. נגמר הדין *Nighmàr Haddìn* pag. 53. lin. 5. ante finem -

אמר רבי יהושע בן לוי כל הזובח את יצרו ומתודה עליו הכתוב כאילו כיבדו להקב״ה בשני עולמים העולם הזה והעולם הבא דכתיב (תלים נ׳ כ״ג) זובח תודה יכבדנני :

Dixit R. Ioſue Ben Leui: Omnis, qui ſacrificat Fomitem ſuum & confitetur eum, de eo Scriptura habet, ac ſi ille honoraret Deum ſanctū benedictum in duobus ſeculis, in ſeculo præſenti, & in ſeculo futuro, ſicut ſcriptum eſt (Pſalmo 50. v. 23.) Sacrificans confeſſionem, honorificàuit me.

Itaque continuò pugnandum contra יצר הרע *Ièter haraà Fomitem malum*, & quamdiù in via, & in vita ſumus, recedendum non eſt ab hac pugna: nam, vt dicitur in *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 9. pag. 11. col. 2. circa med. ex ſententia R. Iochanan, Iuſti perpetuò in hac vita contra *malum Figmentum* pugnare debent, vt tandem in alio quieſcant, & mercedem laboris recipiant. Interrogat R. Iochanan -

מפני מה נגזרה מיתה על הצדיקים, אלא כל זמן שהצדיקים חיים הם נלחמים עם יצרן : כיון שהם מתים הן נחין הדא הוא דכתיב (איוב ג׳ : י״ז) ושם ינוחו יגיעי כח :

Cur decreta ſit mors ſuper Iuſtos? & ſibimet ipſi reſpondet: Quia cùm Iuſti, quamdiù viuunt, ſemper pugnant cum Fomite ſuo, aequum eſt, eos mori, vt requieſcant, & hoc eſt illud, quod ſcriptum eſt (Iob 3. 17.) Et ibi requie-

eſt in corde noſtro, & corrumpit nos. Vide עין ישראל Par. I. pag. 21. col. 2. num. 59.

Et R. Abraham Scialòm in ſuo libro נוה שלום *Neuè ſcialòm*, Tract. 11. cap. 2. vbi adiungit -

קראו רבותנו זכרם לברכה היצר הרע שאור שבעיסה ובעיסה הכוללת השאור שכאשר השאור המועט מחמיץ עסה גדולה ומפסידה כך היצר הרע מפסיד האדם ׃

Vocauerunt Doctores noſtri b. mem. Figmentum malum שאור שבעיסה *Sceòr ſcebeiſsà Fermentum quod eſt in maſſa*, (nã in maſſa comprehenditur fermentum) *quòd ſicut modicum fermentum magnam maſſam fermentat, & corrumpit, ſic Iètzer haraà Figmentum malum corrumpit hominem*. Didicerunt hanc doctrinam Rabbini à Diuo Paulo 1. ad Corint. 5. 6. & ad Galat. 5. 9. *Neſcitis, quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit?* Dicitur *Figmentum malum* corrumpere hominem, quia allicit eum ad peccandum; cui tamen reſiſtere poteſt. Sed quia homo propter huiuſmodi fomitem pronus eſt ad malum, ideò ſi ei aſſentiatur, veluti res fermentata, tota hominis maſſa corrumpetur: & hoc modo de eo dicunt Talmudiſtæ eſſe *Fermentum malum*. Vide in *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 34. pag. 38. col. 1. circa principium, & inuenies, quòd -

אבא יוסי החורתי אומר עלוב הוא השאור שמי שברא אותו מעיד עליו שהוא רע שנאמר (תלים קג׳, יד׳) כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו, ורבנן אמרי עלובה הנטיעה שמי שנטעה

מעיד עליה שהיא רעה שנא׳ (ירמיה יא׳, יז׳) ויהוה צבאות הנוטע אותך דבר עליך רעה ׃

Abbà Iosè Hachorathaus dicebat: Vituperabile eſſe illud fermentum, ſi ille, qui creauit, teſtimonium perhibeat, eſſe malum. S. D. (Pſal. 103. 14.) Quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum: recordatus eſt, quoniam puluis ſumus. *Et Rabbini* (noſtri) *dicunt: Vituperabilis eſt illa planta, ſi qui illam plantauit, teſtimonium perhibeat, quòd ſit mala. S. D.* (Ierem. 11. 17.) Et Dominus exercituum, qui plantat te, locutus eſt ſuper te malum. In *Medràſc Tillim* ad illud Pſal. 103. ver. 14. *Quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum*. pag. 44. col. 2. circa medium idem legitur his verbis -

אבא יוסי בן דוסא אומר כי הוא ידע יצרנו׃ תני רבי חייא ווי לה לעיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה׃

Abbà Iosè Ben Dosà dicit: Quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum. *Tradidit R. Chijà: Væ maſſa illi, cui piſtor teſtimonium perhibet, quòd ipſa ſit mala.*

Sed quæres: An ſicut Hebræi admittunt יצר הרע *Iètzer haraà Figmentum Fomitem malum*; ita etiam admittant יצר טוב *Iètzer Toù Figmentum bonum?*

Reſp. Vtique. Et pluribus in locis id expreſsè docent in Talmude, & alibi. In Talmude Cod. ברכות *Berachòth* cap. 9. הרואה *Harroè* pag. 61. lin. 5. de vtroque Fomite, hæc leguntur -

דרש רב נחמן בר רב חסרא מאי דכתיב (בראשית ב׳ ז׳) וייצר יהוה אלהים את האדם בשני יודין שני יצרים ברא הקב״ה אחד יצר טוב ואחד יצר רע וכו׳ ׃

Diſſerebat Ràu Nachmàn Bar Ràu Chaſdà : Quid eſt quod ſcriptum eſt (Geneſ. 2. 7.) Et formauit Dominus Deus Adam hominem (וייצר *Vaiitzer Et formauit*) *cum duabus literis* יי? *Duo* יצרים *Ietzarìm Figmenta, Genios,* ſeù *Affectus, & pronitates creauit Deus ſanctus benedictus* (in homine) יצר טוב *Iètzer Tòu, Figmentum, ſeù pronitatem ad bonum, &* יצר רע *Iètzer raà Figmentum malum, pronitatem ad malum.* Contra hoc מתקיף *argumentatur:* רב נחמן בר יצחק *Ràu Nachmàn Bar Iſaac* -

אלא מעתה בהמה דלא כתיב בה וייצר לית לה יצרא והא קא חזינן דמזקא ונשכא ובעטא אלא כדרש בן פזי דאמר ר׳ שמעון בן פזי אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי ׃

Verum ex nunc. De iumento, de quo non ſcriptum eſt וייצר *Vaiitzer* (cum duobus יי Iod, ſed tantùm vnicò, vt Gen. 2. 19. ויצר *Vaitzer. Et formauit, &c.*) *ſequeretur quòd non eſſet illi pronitas, & inclinatio mala. Nihilominus videmus, quòd damnum facit, mordet, calcitrat. Sed ſecundùm expoſitionem Ben Pazì; quia dicebat R. Simeon Ben Pazì: Væ mihi, à formatore meo; & væ mihi à fomite meo.* Gloſſa R. Salomon.

אוי לי מיוצרי אם אלך אחר יצרי ואם לא אלך אחריו אוי לי מיצרי שמיגעני בהרהורים ׃

Væ mihi à formatore meo creatore meo; ſi ego ambulauero poſt concupiſcentiam meam, atque etiam ſi non ambulauero poſt ipſam, doleo de appetitu iſto meo, quod defatigas me in cogitationibus. R. Salomon opinor velle ſignificare duo nobis accidere aduerſa, alia à Deo, alia à nobis ipſis. Iterum à nobis ipſis bifariam affligimur re, & cogitatione.

De duplici *Figmento bono*, & *malo* fit etiam mentio in מדרש קהלת *Medràſc koëleth*, ad illud Eccleſiaſtæ capit. 4. ver. 13.

טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל וגו׳ ׃

Melior eſt puer pauper, & ſapiens, præ Rege ſene & ſtulto &c. vbi in editione Amſtelodamenſi cum Comment. pag. 95. col. 2. circa med. -

טוב ילד מסכן וחכם זה יצר טוב ולמה נקרא שמו ילד כי אין מזדווג לאדם אלא מבן י״ג שנה ולמעלה ׃ ולמה נקרא שמו מסכן שאין הכל שומעין לו ׃ ולמה נקרא שמו חכם שהוא מלמד את הבריות לדרך ישרה ׃

Melior eſt puer pauper, & ſapiens, iſtud eſt יצר טוב *Ièt zer Tòu Figmentum bonum, Genius bonus. Et cur vocatur nomen eius* ילד *Ièled Puer? Quia non adiungitur homini niſi à decimo tertio anno, & ſupra. Et quare vocatur nomē eius* מסכן *Miſchèn Pauper? Quia non omnes obediunt illi. Et cur vocatur nomen eius* חכם *Chachàm Sapiens? Quia docet creaturas viam rectam.* Sequitur deinde de יצר הרע *Ièt zer haraà Figmento malo* -

ממלך זקן וכסיל ׃ זה יצר הרע ׃ ולמה קורא אותו מלך שהכל שומעין לו ׃ ולמה קורא אותו זקן שהוא מזדווג לו מילדתו ועד זקנתו ׃ ולמה

קורא

ſed diffuſiuè inuenitur in omnibus membris, vt dicit D. Thom. ad Roman. 8. lect. 4. quæ vt plurimùm Fomiti veluti Regi obediunt, vt dicitur in *Midràſc*.

Rurſus de vtroque *Figmento bono & malo* legitur in Talmude Cod. *Berachòth* cap. 9. pag. 61. propè finem hoc modo.

אמר רב יצר הרע דומה לזבוב ויושב בין שני מפתחי הלב שנאמר (קהלת י׳, א׳) זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח. ושמואל אמר כמין חטה הוא דומה שנא׳ (בראשית ד׳ ז׳) לפתח חטאת רובץ. ת״ר שתי כליות יש בו באדם אחת יועצתו לטובה ואחת יועצתו לרעה ומסתברא דטובה לימינו ורעה לשמאלו דכתיב (קהלת י׳, ב׳) לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו ׃

Dixit Ràu : יצר הרע *Iètzer haraà Fomes malus, mala inclinatio, prauus appetitus ſimilis eſt muſcæ; & ſedet inter duas claues cordis. S. D.* (Eccleſ. 10. 1.) Muſcæ mortuæ fœtere faciunt, effundent vaporem vnguenti aromatarij. *Et Samuel dixit: Ad inſtar exigui grani frumenti eſt. S. D.* (Geneſ. 4. 7.) Ad oſtium peccatum cubat. *Docent Magiſtri noſtri: Duo renunculi ſunt in ipſo homine, alter monet, dirigitque ad bonum, alter ſuadet malum: & conſentaneum eſt credere, quòd bonum ſit ad dexteram hominis, & malum ad ſiniſtram, quia ſcriptum eſt* (Eccleſ. 10. 2.) Cor ſapientis ad dexteram eius, & cor ſtulti ad ſiniſtram ipſius.

Ex eo quòd aſſimilatur יצר הרע *Iètzer haraà Prauus appetitus* muſcis morientibus, manifeſtatur debilitas illius; quia ſicut muſcę debiles & langui-

קורא אותו כסיל שהוא מלמד לאדם לדרך רעה אשר לא ידע להזהר עד שאינו יודע כמה צער וכמה יסורין באין עליו והוא אינו נזהר מהם כי מבית הסורים יצא למלוך דהוא סבשבש לברייאתה כמן ביני שביאתה ׃ כי גם במלכותו נולד רש במלכות יצר טוב נולד רשותו של יצר הרע ׃

Præ Rege ſene & ſtulto. *Iſtud eſt* יצר הרע *Iètzer haraà Figmentum malum. Et quare vocat illud* מלך *Mèlech Regem? Quia omnes obediunt illi. Et cur vocat illud ſenem? Quia adiungitur* (homini) *à pueritia vſque ad ſenectutem ſuam. Et cur vocat illud* כסיל *Caſil Stultum? Quia docet hominem viam malam, quam neſcit cauere. Præterea, quia neſcit, quamplurimæ anguſtiæ, & tribulationes venient ſuper eum, & ipſe non præcauet ab eis. Quia de domo carceris exit ad regnandum. Quia ipſe ſonitat creaturis, ſicut de medio, ſiuè inter preſſuras. Quia etiam in Regno eius naſcitur pauper. In Regno Figmenti boni naſcitur licentia Figmenti mali.*

Iiſdem ferè verbis, ſed dialecto Chaldaica idem legitur in מדרש תלים *Midràſc Tillim*, Pſal. 9. ver. 2. אודה יהוה בכל לבי *Confitebor Domino in toto corde meo*. Solùm, quando vocatur Rex, explicat. דכל אברים שמעין ליה *quòd omnia membra ei obediant*. Et hæc eſt pœna, quam Deus homini peccanti indidit, vt rationi eius inferiores vires non obedirent, quæ ab Apoſtolo vocatur *Lex. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*, ad Rom. 8. Eò quòd per legem Diuinæ Iuſtitiæ introducta eſt. Hæc autem lex, originaliter quidem conſiſtit in appetitu ſenſitiuo,

tatur, vt pro *Vrbe parua*, אדם *Hominem* ponit. Et de יצר טוב *Ièṭzer Tòu* hæc addit -

ומצא בה איש מסכן זה יצר הטוב דלית כל עלמא שמע ליה, ומילט הוא הוא את העיר אמר דוד הואיל ולית כל עמא שמע ליה טב ליה ראשמע ליה הה״ר אשרי משכיל אל דל :

Et inuenit in ea virum pauperem: *iſtud eſt Ièṭzer Tòu Figmentum bonum, cui totus mundus ei non obedit.* Et eruit ipſe ipſam Vrbem (hoc eſt hominem.) *Dixit David: Poſtquam non omnis mundus obedit ei, bonum eſt ei, qui obedit ei, Hoc eſt quod ſcriptum eſt:* Beatus qui intelligit ad pauperem. Nempè ad יצר טוב *Ièṭzer Tòu Figmentum bonum.*

In *Midràſc* קהלת *Koëleth* cap. 3. 11. pag. 92. colum. 2. non longè à principio: את הכל עשה יפה בעתו *Omne fecit pulchrum in tempore ſuo*. De vtroque Fomite fit mentio hoc modo -

נחמיה בריה דר׳ שמואל בר נחמן אמר והנה טוב מאד והנה טוב אדם, והנה טוב זה יצר טוב: מאד זה יצר הרע : וכי יצר הרע טוב מאד אלא ללמדך שאילולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד בנים שכן שלמה אומר כי היא קנאת איש מרעהו :

Nachmià filius R. Samuelis Bar Nachmàn dixit: Et ecce bonum מאד *valdè*, (id eſt) *& ecce bonum* אדם *Adam* (per tranſpoſitionem literarum) *Et ecce bonum, iſtud eſt* יצר טוב *Ièṭzer Tòu Figmentum bonum.* מאד *Meòd Valdè, iſtud eſt* יצר הרע *Ièṭzer haraà Figmentum malum. Et forſan Figmentum malum* (poterit eſſe) *bonum valdè? Sed docet te; quòd niſi fuiſſet Fig-*

מצורים וחרמים אלו עונות ומצא בה איש מסכן וחכם זה יצר טוב ומלט הוא את העיר בחכמתו זה תשובה ומעשים טובים ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא רבשעת יצר הרע לית רמדכר ליה יצר טוב והחכמה תעז לחכם זו תשובה ומעשים טובים מעשרה שליטים אשר היו בעיר אלו ב׳ ידים וב׳ רגלים ב׳ עינים וב׳ אזנים ראש הגויה ופה,

Dixit Ramè Bar Abbà: Quare ſcriptum eſt (Eccleſ. 9. 14.) Ciuitas parua, & virorum in ea parum &c. Ciuitas parua *eſt Corpus*, & virorum in ea parum, *iſta ſunt membra*. Et venit aduerſus eam Rex magnus, & circumdedit eam; *iſtud eſt* יצר הרע *Ieṭzèr haraà Figmentum malum*: & extruxit ſuper eam retia, & laqueos, ſeù plagas, (Ibid. cap. 7: 27.) *iſta ſunt iniquitates* (quæ obijciuntur homini à Fomite malo.) Et inuentus eſt in ea vir pauper, & ſapiens; *iſtud eſt* יצר טוב *Ièṭzer Tòu Figmentum bonum*: & eruit ipſe Vrbem in ſapientia ſua, *iſta eſt reſipiſcentia, & opera bona*: & homo non recordatus eſt viri pauperis illius, *quia dum obedit Figmento malo, non recordatur Figmenti boni.* Et ſapientia roborabit ſapientem (Ibid. cap. 7. 20.) *hæc eſt reſipiſcentia, & opera bona, quę ſunt validiora decem, quæ dominantur, & ſunt in Vrbe* (corporis) *iſta ſunt duæ manus, duo pedes, duo oculi, duæ aures, caput præputij, & os.* Vide in *En Iſraël* Par. II. pag. 19. col. 4. num 16. in princ. & in ילקוט *Ialkùt* editionis Liburn. cum Comment. in fol. pag. 285. col. 2. paulò poſt med. & in *Midràſc* תלים *Tillìm* Pſalm. 41. ad v. 1. *Beatus qui intelligit ſuper pauperem &c.* vbi idem מאמר refertur, ſed paululum immuta-

Contra hunc Pauperem , Rex fortis iſte continuò pugnat , & illum opprimere conatur , vt hominem præcipitem agat , & perdat ; neq; vllo vnquã tempore amicitiam cum homine init , ſed potiùs ei inſidias parare nunquam deſiſtit, ſed ab infantia vſque ad mortem , & corpus ; & animam in æternam damnationem propellere tentat. Hinc Rabbini vtriuſque Fomitis inimicitiam in hominis perniciem non ineptè explicant in *Midràſc* תלים *Tillim* Pſal. 34. pag. 26. col. 3. ad verſ. 23. פורה יהוה נפש עבדיו *Redimens Dominus animam ſeruorum ſuorum.*

אמר רבי שמואל בר נחמני אם רעב שונאך האכילהו לחם ביצר הרע הכתוב מדבר וזה יצר הרע אדם מהלך עם חברו שעה אחת עושה אוהבו ויצר הרע נולד עם האדם וגדל עמו כל ימיו שנא׳ (בראשית ח׳, כ״א). כי יצר לב האדם רע מנעוריו אם מצא מקום להפילו בן עשרים בן מ׳ בן ע׳ בן פ׳ הוא מפילו יש לך שונא גדול מזה: אמר ר׳ שמואל בר נחמן אם עמד עליך יצר הרע האכילהו מלחמה של תורה שנאמר (משלי כ״ה, כ״א) אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים מימיה של תורה שנאמר (ישעיה נ״ה, א׳) הוי כל צמא לכו למים למה כי גחלים אתה חותה על ראשו מחו ויהוה ישלם לך ישלימנו עמך, ואומר ברצות יהוה דרכי איש גם אויביו ישלים אתו הוי כל עצמותי תאמרנה יהוה מי כמוך מציל עני מחזק ממנו: אמר רבי אחא מציל יצר טוב מיצר הרע: עני ואביון מגוזלו: יש גוזלה יותר מזו: וכו׳

Dixit R. Samuel Bar Nachmani: Si eſurierit inimicus tuus ciba illum pane. *De* יצר הרע *Ietzer haraà Figmento malo Scriptura loquitur. Iſtud Figmentum malum* (pernicioſiſſimũ eſt homini). *Ambulat homo cum ſocio*

Figmentum malum , non ædificaret homo domum , non acciperet Vxorem , non generaret liberos ; quia ſic Salomon dicit (Eccl. 4. 4.) Inuidia viri à ſocio ſuo ,

Vxorem ducere , & filios procreare non procedunt primariò ex Fomite malo ſeù peccati , quia quamuis Adam non peccaſſet , filios tamen procreaſſet , & iſti vxores duxiſſent , & propagationi operam dediſſent . In ſtatu enim innocentiæ non fuerunt hæc homini prohibita , imò præcepta : *Creſcite , & multiplicamini , & replete terram .* (Gen. 1. 28.) An autem in eo ſtatu innocentiæ, domos ædificaſſent homines ? Ad repellendas temporis iniurias, quæ nullæ fuiſſent, non ædificaſſent ; ſed ad declarandam humani ingenij ſolertiam, & cultum Diuinum oſtendendum , credibile eſt , non ſolùm domos , verùm & Templa magnifica extruxiſſent ; artes item omnes, tam liberales, quàm mechanicas coluiſſent , præſertim eas, quas colere, & tractare honeſtum ducitur . Ex Gen. cap. 1. v. 28. Poſt peccatum autem in pœnam data ſunt homini ſicut & mors. Gen. 3. v. 16. 17. 18. 19. Vide *Midràſc* תלים *Tillim* Pſal. 9. pag. 9. col. 4. non longè à principio , vbi eædem pœnæ à peccato primi hominis prouenientes , eidẽ יצר הרע *Ietzer haraà Fomiti malo* tamquam bona , tribuuntur .

Vidimus , quomodo Rabbini ſub nomine *Pauperis, Figmentum bonum*, & ſub nomine *Regis magni , Figmentum malum* intelligant , & explicent locum illum Eccleſiaſtæ 9. 14.

contra malum, vt nulla requies ei detur irruendi in hominem: prouocandum eſt primò ad ſtudium Sacrarum literarum; quòd ſi non quieſcat, oratione & precibus ad Deum directis, occurrendum; ſi verò adhuc contumax fuerit, Mortis, & finalis Iudicij meditatione proſtrandum, vt habetur in Cod. *Berachòth* cap. 1. pag. 5. lin. 2.

אמר ר' לוי בר חמא אמר ר' שמעון בן לקיש לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר (תלים ד׳ ; ה׳) רגזו ואל תחטאו אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנ׳ (שם) אמרו בלבבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע שנא׳ (שם) על משכבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר (שם) ודומו סלה ׃

Dixit R. Leui Bar Chamà: Dixit R. Simeon Ben Lakiſc. Semper concitet homo יט׳ *Iètzer Tòu Figmentum bonum contra* יה׳ר *Iètzer haraà Figmentum malum. S. D.* (Pſal. 4. 5.) Iraſcimini, & nolite peccare. *Si vicerit illud, benè erit; ſi verò non vicerit, operam det ſtudio Legis. S. D.* (Ibid.) Dicite in corde veſtro. *Si præualuerit, benè quidem; ſi non, legat Lectionem* שמע *Scemaà Audi Iſraël &c.* (hoc eſt, oret, pſallat) *S. D.* (Ibid.) Super cubili veſtro. *Si vicerit, benè ſit; at ſi non vicerit, rememoretur ei dies mortis. S. D.* (Ibid.) Et tacete ſemper. [Rab. Salomon -

ודומו סלה יום הדומיה הוא יום המות שהיא דומיה עולמית ׃

Et tacete ſemper. *Dies ſilentij eſt dies mortis, quia ipſum eſt ſilentium perpetuum.* Vide עין ישראל *En Iſraël* Par.

cio ſuo per vnam horam, & fit ei amicus. Iètzer haraà Figmentum malum naſcitur cum homine, creſcit cum eo omnibus diebus eius. S. D. (Gen. 8. 21.) Quoniam Figmentum cordis hominis malum à pueritia ſua. *Si inuenerit locum deijciendi eum* (ætate) *20. annorum, aut 40. vel 70. vel etiam 80. præcipitē aget eum. Quis igitur inimicus eſt maior iſto? Dixit R. Samuel Bar Nachmàn: Si ſteterit aduerſum te* יצר הרע *Iètzer haraà Figmentum malùm, ciba illud prælio legis. S. D.* (Prou. 25. 21.) Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum pane: & ſi ſitierit, propina ei aquam, *ex aquis legis. S. D.* (Iſai 55. 1.) Eia omnes ſitientes venite ad aquas. *Quare?* Quia prunas tu ſouebis ſuper caput eius. (Prou. 25. 22.) *Quid ſibi vult* (Ibidem) Et Dominus retribuet tibi? *Pacificabit illud tecum. Et dicit* (Ibid. 16. v. 7.) In volendo Dominum vias viri. (ver. 8.) Etiam inimicos eius pacificabit cum eo. (Et Pſal. 35. 10.) Omnia oſſa mea dicent: Domine, quis ſicut tu? Eripiens pauperem à fortiori eo. *Dixit R. Achà*: Eripiens יצר טוב *Iètzer Tòu Figmentum bonum, à* יצר הרע *Iètzer haraà Figmento malo.* Pauperem, & egenum à rapiente eum. *Poteſtne inueniri rapina maior iſta?* Idem ferè legitur in *Bereſcìth Rabbà, Paraſcià 54. Sèder* וירא pag. 34. colum. 3. vel pag. 60. col. 3. editionis Amſtelodam. in fol. cum Comment.

Hæc ſunt documenta, quibus Figmentum malum à Figmento bono ſuperari poteſt; ſemper enim Figmentum bonum ſtimulandum eſt

כֿט׳ כֿא) מפנק מנוער עבדו באחריתו יהיה מנון׃ רבי חיננה בר פפא אמר אם בא יצרך לחשחיקך דחהו בדברי תורה אם עשית בן מעלה אני עליך באלו בראת את השלום שנאמר (ישעיה כֿו׳ גֿ) יצר סמוך תצור שלום ואם עשית כן מעלה אני עליך באלו בראת את השלום שלום אין כתיב באן אלא שלום שלום ׃ ואֿתֿ שאינו ברשותך תֿל בי כך בטוח וכבר הכתבתי לך בתורה ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו ׃ ר׳ סימון אמר אם בא יצרך לתשחיקך שמחהו בדברי תורה שנאמר יצר סמוך תצור שלום ואם עשית בן מעלה אני עליך באלו בראת שני עולמות תצור שלום אין כתיב באן אלא שלום שלום ׃ ואם תאמר שאינו ברשותך כבר הכתבתי בתורה ואליך תשוקתו וגומר ׃

Dixit R. Auin : Quicunque delicatè nutrit Figmentum ſuum in pueritia ſua, futurum erit in fine ſuo, Vt dominetur ei in ſenectute ſua. Quænam eſt ratio? (Prouerb. 29. 21.) Nutriens delicatè à pueritia ſeruum ſuum, & in nouiſſimo erit ei tanquam ſuperbus filius. *R. Chenanà Bar Papà dixit : Si venerit Figmentum tuum ad machinandum contra te, impelle illud ad verba Legis. Si feceris ſic, præſtabilis ego dicam quòd eris, ac ſi creaſſes pacem. S. D.* (Iſai. 26. 3.) Figmento coniuncto cuſtodies pacem. (Hoc eſt, Cauebis à concupiſcentia tibi coniuncta, ne te opprimat, & amittas pacem internam.) *Quòd ſi feceris ſic, præſtabilis reputaberis, ac ſi creaſſes pacem, pacem; pacem ſcriptum non eſt hic, ſed* שלום שלום *Scialòm Scialòm Pacem, pacem. Si autem dixeris: Hoc non eſſe ſub arbitrio tuo. Scriptura dicit :* (Ibid.) Quia in te confiſum eſt. *Et iam ſcriptum eſt* (Gen. 4. 7.) Et ad te appetitus eius, & tu dominaberis ei.

Par. I. pag. 5. col. 2. n. 6. ſub nomine *R. Leui Bar Nachmani.*

Præcauere etiam debet homo, ne incidat in tentationem, & in manus huius validi & potentis viri יצר הרע *Iètzer haraà Figmenti mali*, de quo crediderim intellexiſſe Chriſtus Dominus, quando formulam precandi Diſcipulis ſuis tradidit Matth. 6. 13. *Sed libera nos à malo* à Fomite hoc malo, qui veluti Rex magnus & præpotens totis viribus conatur nos in peccata dare præcipites. Et poteſt quiuis clamare cum Propheta Pſalmo 140. v. 1.

חלצני יהוה מאדם רע מאיש חמסים תנצרני׃

Eripe me Domine ab homine malo : à Viro iniquitatum cuſtodias me. Si vis liberari ab hoc homine malo, à viro iniquitatũ, libera priùs teipſum à temetipſo. Si tu es malus : *Tu noli eſſe malus. Non tibi dominetur auaritia, non te calcet concupiſcentia tua; non te trituret ira tua. Iſti hoſtes interiores tui ſunt*, inquit Auguſtinus homil. 29. in verb. *Date, & dabitur vobis.* Addiſcendum eſt igitur pugnare contra huiuſmodi inimicum ab ipſa adoleſcentia; ſenſus enim & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. Quicunque enim ab adoleſcentia nutrit Figmentum hoc malum, in ſenectute illud contumax experietur, vt dicitur in *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 22. pag. 26. col. 1.

אמר ר׳ אבין כל מי שמפנק את יצרו בנערותו סופו להיות מנון עליו בזקנתו מאי טעמיה (משלי

(Geneſ. 4. 7.) Ad oſtium peccatum cubat. חטאת רובצת *Chatàth rouètzeth* peccatum cubans (fœminino genere) *hic non eſt ſcriptum, ſed* peccatum רובץ *Rouètz* Cubans (maſculino genere). *In principio* (enim peccatum) *eſt debile vt fœmina, & poſtea fit robuſtum vt maſculus.*

Quæres ſecundò. An Iudæi ſuum יצר הרע *Ieitzer haraà Figmentum malum* credant eſſe eiuſdem ſpeciei in omnibus hominibus; an vnum ab alio differre?

Reſp. ex illorum ſcriptis colligi, eſſe in omnibus eiuſdem naturæ, differre autem vnum *Figmentum malum* ab altero *Figmento malo*, ſicut differunt indiuidua inter ſe: ita vt, quò quis magis alterum excedit vel quantitate molis, vel diuitiarum affluentia, eò Figmentũ ſuum maius ſeipſo; & altero erit. Colligitur hoc ex Cod. סוכה *Succà* cap. 5. pag. 52. lin. penultima, vbi ſic habetur.

אתאח חוא סבא תנא ליח כל הגרול מחבירו יצרו גדול ממנו ׃

Venit quidam ſenex, dixitque: Quicumque maior eſt ſocio ſuo, Figmentum ſuum maius eſt ipſo. Et ſicut homo quotidie creſcit, ita & Figmentum ſuum. Ibidem.

אמר רבי יצחק יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום שנ׳ (בראשית ו׳ ה׳) רק רע כל היום ׃

Dixit R. Iſaac: Figmentum hominis inualeſcit ſuper eum quotidie. S. D. (Gen. 6. 5.) Tantum malum tota die.

Ex alijs Talmudicis doctrinis colligitur ei. *R. Simon dixit: Si venerit Figmentum tuum, vt illudat tibi, lætifica illud, ſeu attrahe verbis Legis. S. D.* Figmento coniuncto cuſtodies pacẽ. *Et ſi ſic feceris, reputaberis ac ſi creaſſes duo ſecula. Cuſtodies pacem hic non eſt ſcriptum, ſed* Pacem, pacem. *Et ſi dixeris, non eſſe in tua libertate, iam ſcriptum eſt in Lege:* Et ad te appetitus tuus, &c.

Creſcit cum homine concupiſcentia praua, & fomes; & cum eo adhuc puero adoleſcit in Iuuenem, perficitur in virum, & firmatur in ſenem. Imò peccatum ipſum in principio, & antequam radices figat in anima, fractum ac molle cùm ſit, reputatur vt fœmina; at poſtea, viribus acquiſitis, cùm in naturam quodammodo tranſeat, robuſtum euadit, & maſculum reputatur, vt non inelaganter ſcribitur in eodem *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 22. pag. 25. col. 4. ſuper illa verba Pſalmi 32. ver. 1. *Beatus eſt, cui dimiſſa eſt præuaricatio &c.*

רבי ברכיה בשם רבי שמעון בר אמי אמר לדוד מזמור אשרי נשוי פשע כסוי חטאה אשריו לאדם שהוא גבוה מפשעו ולא פשעו גבוה ממנו שנאמ׳ (בראשית ד׳ ז׳) לפתח חטאת רובץ חטאת רובצת אין כתיב כאן אלא חטאה רובץ בתחלה הוא תש כנקבה ואח״כ הוא מתגבר כזכר ׃

R. Berachià nomine R. Simeonis Bar Amè dixit: Dauidi Pſalmus. Beatus eſt, cui dimiſſa eſt præuaricatio, cuius tectum eſt peccatum. *Beatus eſt homo, qui maior eſt ſua præuaricatione, & non præuaricatio eius eſt maior ipſo.* (Hoc eſt, qui non ſuccumbit, ſed vincit peccatum.) *S. D.*

gitur, etiam *Figmentum* aliarum Nationum differre à *Figmento* Iudæorũ, & quamuis Idololatricum ſit, & impellat Gentiles in Hebræos, eoſque in terras longinquas in exilium propellat, nihilominus Figmentum Iudaicum fortius eſt Figmento extraneo. Hinc dicunt Figmentum Idololatricum, quod incitauerat gentes vt Templum deſtruerent, Hieroſolymam euerterent, & Iudæos inter nationes ablegarent, aliquando in manus virorum Synagogæ magnæ inciderat, quod & in ollam plumbeam occluſerunt, ne ampliùs damnum inferret Iſraëlitis. Iſta referuntur in Codicibus Talmudicis יומא *Iomà*, & סנהדרין *Sanhedrin* prolixè. Ego referam tantùm locum ex Codice *Sanhedrin*, vt appareant Iudæorum fabulę, quàm portentoſæ ſint & ineptæ. In Cod. igitur *Sanhedrin* cap. 7. ארבע מיתות *Arbaà Methòth* pag. 64. circa principium ſic legitur.

ת״ש (נחמיה ט׳ : ד׳) ויזעקו בקול גדול אל יהוה אלהיהם מאי אמור אמר רבי יהודה ואיתימא רבי יונתן בייא בייא היינו דאחרביה לביתא וקליא לחיכלא וקטלינהו לצדיקי ואגליגהו לישראל מארעיהו ועדיין הוא מרקד בינן כלום יהבתיה לן אלא לקבולי ביה אגרא לא איהו בעינן ולא אגריה בעינן כתר דאביקו ביה יתבו תלתא יומי בתענית בעו רחמי נפל להו פיתקא מרקיעא דהוה כתיב בה **אמת** אמר ר׳ חנינה שמע מינ׳ חותמו׳ של הקב״ה **אמת** נפק כגוריא דנורא מבית קדשי הקדשים אמר׳ להו נביא לישראל היינו יצרא דע״ז בהדי דקתפסי ליה אישתמיט בינתא מיניה ואזל קליה בארבע מאה פרסי אמרו היכי ניעביד דילמא משמיא מרחמי צליה אמר להו נביא שדיוה בדודא

דאברא וכסיוה באברא דשייף קליה דכתיב (זכריה ה׳, ח׳) ויאמר זאת הרשעה וישלך אותה אל תוך האיפה וישלך את אבן העופרת אל פיה :

Veni audi. (Nehem. 9. v. 4.) Et clamauerunt voce magna ad Dominum Deum ſuum. [R. Salomon. באנשי כנסת הגדולה כתיב *De Viris Synagogæ magna ſcriptum eſt*]. *Quid dicebant? Dixit R. Iudas: Mirabatur R. Ionathan Ah, Ah, illud eſt*, [R. Salomon: יצר הרע של ע״ז *Iètzer baraà ſcel Auodà Zarà Figmentum malum Idololatricum*] *quod vaſtauit domum, & deſtruxit Templum, & occidit Iuſtos, & in captiuitatem adduxit Iſraëlem de terra ſua; & adhuc ipſum ſaltat inter nos. Nihil dediſti eum nobis, ſed ad recipiendum per eum mercedem nolumus illum, neque mercedem eius poſcimus. Poſtquam adhæſerunt illi.* [R. Salomon.

לקבולי ביה אגרא לכוף את יצרינו ולקבל שכר על כך :

Ad recipiendum pro eo mercedem, id eſt ad ſubiugandum Genium prauum, & ob hanc cauſam recipiamus mercedem.] *Sederunt tribus diebus in ieiunio, orauerunt Deum. Cecidit è Cœlo ſyngrapha in qua erat ſcriptum* **אמת** *EMETH VERITAS.* [R. Sal.

אמת משמע מסכים אני עמכם בתקנה זו שטוב הדבר לסלקו :

Veritas. Quaſi Deus diceret: Conuenio vobiſcum in hac ſententia, quod bonum ſit, prauum hunc Genium, & Idololatricum lapidare.] *Dixit R. Chaninà: Hinc argui poteſt, quòd ſigillum Dei ſancti benedicti* (ſeù Annu-

Alphabetum אט בח *Et bàch*
Rabbì חייא *Chijà.*

Valor.

5	ה	דו	גז	בח	אט	10
50	נ	מס	לע	כפ	יצ	100
500	ך	תם	שן	רף	קץ	1000

Aduertendum tamen eſt, cùm litera ח *He* non habeat comparem, ſicut neque litera נ *Nun*, vna pro alia accipi debet, vt in caſu סהרה & מנון. Et hæc quoad Alphabetum R. Chija. De hoc Alphabeto vide in *Comment.* ad locum citatum *En Iſraël* Par. I. pag. 118. n. 32.

Quod verò ad ſententiam R. Ionathan dicendum eſt, *Iètzer haraà Figmentum malum* in hoc loco accipi pro שטן *Satàn*, vti frequenter fit apud Talmudicos, vt Cod. קדושין *Kidduſcin De Nuptijs* cap. 4. pag. 81. circa finem, vbi refertur quòd R. Meir, & R. Akibà dum deriderent eos, qui dicebant Fomitem ſuperare eſſe rem arduam, apparuit eis Satan ſub mulieris ſpecie, & יצר הרע *Iètzer haraà* eſſe dicunt, contra quem iſti duo Rabbini præliantur.

Aliam malitiam huius Fomitis, & malæ concupiſcentiæ deſcribunt Talmudiſtæ in eodem loco, ſcilicet *Succà* pag. 52. b. longè poſt principium. In principio, dicunt; Mentis vagationem inducere, in varia obiecta eam diſtrahendo, in fine verò conſiſtere vo-

Et Bàch hoc modo loquitur R. Salomon ibidem.

באט בח אלפא ביתא הוא אט בח גז דו הרי עשיריות יץ כף לע מס הרי מאות, קץ רף שן תם הרי אלפים, ונשארו הנך שלא היה להא בן זוג בעשיריות ולא לנון בן זוג במאות לפי סדר האותיות ולא לכף בן זוג באלפים וחברם יחד נמצא דרך אלף בית זה סהדה מנון סמך מן מם במקום מם הא מן חן במקום נון דלית מן דו במקום ויו ועוד ה במקום נון.

Et-Bàch eſt Alphabetum, numerans אט בח גז דו (10. 100. 1000.) *Iſta paria literarum numerant* 10. *Iſta alia* יץ כף לע מס *numerant* 100. *Et iſta* קץ רף שן תם *numerant* 1000. *Superſunt verò* (tres literæ) ה *He*, נ *Nun*, & ך *Caph*: nam ה *He non habet par in decade, neque* נ *Nun in Centuria ſecundùm ordinem literarum, neque* ך *Caph habet par in Chiliade, & ſeorſim deponuntur. Hoc modo inuenitur* סהרה *Sahadà idem eſſe ac* מנון *Manòn*, ס *Sàmech enim ſtat loco* מ *Mem*; ה *He loco* נ *Nun*; ד *Daleth loco* ו *Vau*; & *iterum* ה *He loco* נ *Nun*. Vnde per huiuſmodi Alphabetum idem eſt סהרה *Sahadà Teſtimoniū*, ac מנון *Manòn Filius*. Ordinatur autem Alphabetum hoc modo.

יצר הרע בתחלה נעשה אכסנא ולבסוף נעשה ארח ואחכ׳ הוא נעשה בעל הבית ׃

Iètzer haraà Concupiſcentia mala in principio eſt Viator, & in fine ſit Hoſpes, & tandem ſit Dominus domus, paterfamilias.

De eadem concupiſcentia ibidem, ſcilicet Cod. *Succà* pag. 52. b. paulò ante medium.

אמר רבי יוחנן אבר קטן יש לו לאדם מרעיבו שבע משביעו רעב שנא׳ (הושע יג׳ ׃ ו׳) כמרעיתם וישבעו שבעו וגומר ׃

Dicit R. Iochanàn: Membrum paruulum eſt in homine. Qui eſurire illud facit, ſaturum reddit; qui verò ſaturum reddere conatur, eſurire facit. S.D.(Oſea 13.6.) Secundùm paſcuũ ſuum ſaturati ſunt; ſaturati ſunt &c.

De fomite intelligunt antiqui Rabbini, qui minimæ videtur entitatis, imò quia ab Apoſt. ad Rom. 6. 7. & 8. is appellatur peccatum, eò quòd ex peccato ſit, & ad peccatum inclinet, & nihil poſitiuè videtur ſupponere in homine, niſi ſolum defectum originalis iuſtitiæ, adeòque nullam quodammodo entitatem habere poſitiuam; hinc itaque minimum vocatur. Si hunc frœnauauerimus, ſaturum reddemus, quietum nempè, nec nobis moleſtũ: at cùm exarſerit, ſi ei indulgere voluerimus, proteruum, & contumacem experiemur, & tanquam eſur & famelicus viſcera conſcientiæ lacerabit. R. Salomon de pudendis intelligit ad eundẽ locum, & explicat.

אבר קטן נויח גור ׃ משביעו בתשמיש ׃ רעב

voluntatem ad malum allicere, & animum vndique occupare. Itaque.

רב הונא רמי כתיב (הושע ד׳ ׃ יב׳) כי רוח זנונים התעם וכתיב (שם ה׳ ׃ ד׳) בקרבם בתחילה התענו ולבסוף בקרבם אמר רבא בתחילה קראו הלך ולבסוף קראו אורח ולבסוף קראו איש שנא׳ (שמואל ב׳ ׃ יב׳ ׃ ד׳) ויבא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מצאנו ומבקרו לעשות לאורח וכתיב (שם) ויקח את כבשת האיש הרש ויעשה לאיש הבא אליו ׃

Ràu Hunnà arguebat: Scriptum eſt (Hoſcèaa 4. 12.) Quoniam ſpiritus fornicationum errare fecit (eos). *Et ſcriptum eſt* (Ibid. cap. 5. 4.) In medio eorum. *Senſus eſt: In principio errare facit eos, & in fine reperitur in medio eorum. Dixit Rauà: In principio* (concupiſcentia mala) *vocatur* הלך *Halàch Viator, & in fine vocatur* ארח *Orèach Hoſpes, & tandem vocatur* איש *Iſc Vir, Dominus. S.D.* (2. Samuel. 12. 4.) Et venit הלך Viator ad virum diuitem, & pepercit ſumere de ouibus ſuis, & de bobus ſuis ad parandum ארח hoſpiti. *Et ſcriptum eſt* (Ibidem) Et tulit agnam Viri pauperis, & parauit eam לאיש הבא Viro venienti ad eum.

Vnde D. Hieronymus ad hunc ſenſum idem ferè habet, dum ad Ruſticum Monacum hæc ſcribit: *Nec vacet mens tua varijs perturbationibus: quæ ſi pectori inſederint, dominabuntur tui: & te deducent ad delictum maximum*, relatus in Can. *Nunquam de manu. De Conſecr.* diſt. 5. c. 33.

Idem habetur in *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 22. pag. 25. col. 4. non diſſimilibus verbis. Dicitur enim.

bus mendacij, & veluti funibus plauſtri peccatum.

Vel vt legitur in *Bereſcith Rabbà*, *Paraſcià* 22. pag. 25. col. 4. in med.

אמר רבי עקיבא בתחלה דומה לחוט של עכביש ולבסוף נעשה כקלע של ספינה :

Dixit R. Akibà: Et in fine fit ſicut Camelus Nauis.

Reſiſtendum præcipuè eſt, & pugnandum contra prauam concupiſcentiam cùm adhuc debilis eſt; eò quòd poſtquam adoleuerit, & in Nauticum, aut Carpentarium funem euaſerit, vix vlla induſtria, aut vis in eam præualebit, iuxta illud: *Principijs obſta, ſerò medicina paratur*: neque paruipendendum, quamuis paruulus videatur inimicus, ſed coram eo pauendum, & ſic effugiendum peccatum: habetur in מדרש תלים *Midràſc Tillim* ad ver. 5. Pſalmi 4. רגזו ואל תחטאו *Contremiſcite, & non peccetis.*

אמר רבי אחא ארגיז יצרך ואל יחטיאך :

Dixit R. Achà: Contremiſce concupiſcentiam tuam fomitem tuum, & non faciet te peccare. At Râu vult, vt pugnemus contra Fomitem, dum ibidem dicit -

אכחיש יצרך ואל יחטיאך שלא תבוא לידי חטא :

Debilita fomitem tuum, & non faciet te peccare, ne venias in manus peccati: Hoc eſt, Pugna contra concupiſcentiam tuam, proſterne illam, & rem gratam facies Deo: nam hoc modo immolatur Fomes, & Deo ſacrificatur, cuius ſpecies ſacrificij valdè

ac-

גופו חסר כח ורע לעת זקנה ; שבע בכח שלם :

Membrum paruulum (inquit) *eſt membrum virile. Qui ſaturare illud facit coitu, eſurit corpus eius, deficiunt vires ſeminis: tempore ſenectutis ſatiatur, virtute perfecta.* Huiuſmodi enim concupiſcentia, & fomes libidinis, potiſſimùm eſt in membris genitalibus, & in lumbis quantum ad originem, vti dicunt noſtri Theologi cum D. Thoma. *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ*; Apoſt. ad Rom. 7. 23. & ad Epheſ. 6. 14. *State ergo ſuccincti lumbos veſtros*, & Lucæ cap. 12. ver. 35. *Sint lumbi veſtri præcincti. Lumbos enim præcingimus; cùm carnis luxuriam per continentiam coarctamus*, inquit D. Gregor. hom. 13. in Euang. Luctandum itaque eſſe contra hanc prauam concupiſcentiam, fomitem; figmentum malum יצר הרע *Iètzer haraà*, & antequam adoleſcat, vireſque acquirat, ſupprimendum; eò quòd in principio apparet veluti tenuiſſimum filum, in fine verò craſſum & denſum euadet tamquam funis, vel Camelus; ipſimet Hebræi monent in Codice סוכה *Succà* cap. 3. pag. 52. circa med. vbi ſic habet R. Aſsè -

אמר רבי אסי יצר הרע בתחילה דומה לחוט של בוכיא ולבסוף דומה כעבותות העגלה שנאמר (ישעיה ה׳ : י״ח) הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבותות העגלה חטאת :

Dixit R. Aſsè יצר הרע *Iètzer haraà Figmentum malum in principio eſt ſimile filo aranearum; & in fine ſimile eſt funi plauſtri. S. D.* (Iſai. 5. 18.) Væ trahentibus iniquitatem in funi-

uerunt feſſi robore.

Neq; decipi ab eo patiamur, quamuis dulce, & delectabile aliquid nobis exhibere videatur, quia vt habetur in עין ישראל *En Iſraël* Par. II. Cod. בבא מציעה *Bauà Metzià* cap. 9. pag. 71. col. 4. in fine, num. 50.

אמר רבי אבין והסיר יהוה ממך כל חולי זה יצר הרע שראשו מתוק וסופו מר ׃

Dixit R. Auin: Et remouebit Dominus à te omnem infirmitatem. (Deuter. 7. 15.) *Iſta eſt concupiſcentia mala, cuius initium dulce, & finis amarus.*

Præter nomina ſuprà relata, quibus Talmudiſtæ vocant ſuum יצר הרע *Iètzer haraà Figmentum malum*, in Cod. *Berachòth* cap. 2. pag. 17. non longè poſt principium, à R. Alexandro etiam vocatur שאור שבעיסה *Sceòr ſcebeiſſà Fermentum, quod eſt in maſſa*. Solebat iſte Rabbinus in fine precum, hanc ſupplicandi formulam addere, vt ibidem legitur.

רבי אלכסנדרי בתר רמצלי אמר הכי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ׃

R. Alexander poſt preces hoc modo dicebat: Domine vniuerſorum, retectum, & notum eſt coram te, quòd voluntas noſtra eſt, vt faciamus voluntatem tuam. Et quis nos detinet? Fermentum, quod eſt in maſſa. Gloſſa Raſci:

שאור שבעיסה יצר הרע שבלבבנו המחמיצנו ׃

Fermentum, quod eſt in maſſa, eſt Ièt zer haraà Figmentum malum, quod eſt

accepta eſt, vt & ipſi Talmudiſtæ agnoſcunt in Cod. סנהדרין *Sanhedrin* cap. 6. נגמר הדין *Nighmàr Haddin* pag. 53. lin. 5. ante finem.

אמר רבי יהושע בן לוי כל הזובח את יצרו ומתודה עליו הכתוב כאילו כיבדו להקב״ה בשני עולמים העולם הזה והעולם הבא דכתיב (תלים נ׳ ׃ כ״ג) זובח תודה יכבדנני ׃

Dixit R. Ioſue Ben Leui: Omnis, qui ſacrificat Fomitem ſuum & confitetur eum, de eo Scriptura habet, ac ſi ille honoraret Deum ſanctū benedictum, in duobus ſeculis, in ſeculo præſenti, & in ſeculo futuro, ſicut ſcriptum eſt (Pſalmo 50. v. 23.) Sacrificans confeſſionem, honorificauit me.

Itaque continuò pugnandum contra יצר הרע *Iètzer haraà Fomitem malum*, & quamdiù in via, & in vita ſumus, recedendum non eſt ab hac pugna: nam, vt dicitur in *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 9. pag. 11. col. 2. circa med. ex ſententia R. Iochanan, Iuſti perpetuò in hac vita contra *malum Figmentum* pugnare debent, vt tandem in alio quieſcant, & mercedem laboris recipiant. Interrogat R. Iochanan.

מפני מה נגזרה מיתה על הצדיקים ׃ אלא כל זמן שהצדיקים חיים הם נלחמים עם יצרן ׃ כיון שהם מתים הן נחין הדא הוא דכתיב (איוב ג׳ ׃ י״ז) ושם ינוחו יגיעי כח ׃

Cur decreta ſit mors ſuper Iuſtos? & ſibimet ipſi reſpondet: Quia cùm Iuſti, quamdiu viuunt, ſemper pugnant cum Fomite ſuo, æquum eſt, eos mori, vt requieſcant, & hoc eſt illud, quod ſcriptum eſt (Iob 3. 17.) Et ibi requie-

מעיד עליה שהיא רעה שנא׳ (ירמיה יא״, יז״) ויהוה צבאות הנוטע אותך דבר עליך רעה ׃

Abbà Ioſè Hachorathaus dicebat : Vituperabile eſſe illud fermentum, ſi ille, qui creauit, teſtimonium perhibeat, eſſe malum. S. D. (Pſal. 103. 14.) Quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum : recordatus eſt, quoniam puluis ſumus. *Et Rabbini* (noſtri) *dicunt : Vituperabilis eſt illa planta, ſi qui illam plantauit, teſtimonium perhibeat, quòd ſit mala. S. D.* (Ierem. 11. 17.) Et Dominus exercituum, qui plantat te, locutus eſt ſuper te malum. In *Medràſc Tillim* ad illud Pſal. 103. ver. 14. *Quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum.* pag. 44. col. 2. circa medium idem legitur his verbis -

אבא יוסי בן דוסא אומר כי הוא ידע יצרנו׃ תני רבי חייא אוי לה לעיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה׃

Abbà Ioſè Ben Doſà dicit : Quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum. *Tradidit R. Chijà : Vae maſſae illi, cui piſtor teſtimonium perhibet, quòd ipſa ſit mala.*

Sed quæres : An ſicut Hebræi admittunt יצר הרע *Iètzer haraà Figmentum Fomitem malum* ; ita etiam admittant יצר טוב *Iètzer Toù Figmentum bonum ?*

Reſp. Vtique. Et pluribus in locis id expreſsè docent in Talmude, & alibi. In Talmude Cod. ברכות *Berachòth* cap. 9. הרואה *Harroè* pag. 61. lin. 5. de vtroque Fomite, hæc leguntur -

eſt in corde noſtro, & corrumpit nos. Vide עין ישראל Par. I. pag. 21. col. 2. num. 59.

Et R. Abraham Scialòm in ſuo libro נוה שלום *Neuè ſcialòm*, Tract. 11. cap. 2. vbi adiungit -

קראו רבותנו זכרם לברכה היצר הרע שאור שבעיסה וכעיסה הכוללת השאור שכאשר השאור המועט מחמיץ עסה גדולה ומפסידה כן היצר הרע מפסיד האדם ׃

Vocauerunt Doctores noſtri b. mem. Figmentum malum שאור שבעיסה *Sceòr ſcebeiſsà Fermentum quod eſt in maſſa,* (quã in maſſa comprehenditur fermentum) *quòd ſicut modicum fermentum magnam maſſam fermentat, & corrumpit, ſic Iètzer haraà Figmentum malum corrumpit hominem.* Didicerunt hanc doctrinam Rabbini à Diuo Paulo 1. ad Corint. 5. 6. & ad Galat. 5. 9. *Neſcitis, quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit?* Dicitur *Figmentum malum* corrumpere hominem, quia allicit eum ad peccandum ; cui tamen reſiſtere poteſt. Sed quia homo propter huiuſmodi fomitem pronus eſt ad malum, ideò ſi ei aſſentiatur, veluti res fermentata, tota hominis maſſa corrumpetur : & hoc modo de eo dicunt Talmudiſtæ eſſe *Fermentum malum*. Vide in *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 34. pag. 38. col. 1. circa principium, & inuenies, quòd -

אבא יוסי החורתי אומר עלוב הוא השאור שמי שברא אותו מעיד עליו שהוא רע שנאמר (תלים קג״, יד״) כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו ׃ ורבנן אמרי עלובה הנטיעה שמי שנטעה

דרש רב נחמן בר רב חסרא מאי דכתיב (בראשית ב׳ ז׳) וייצר יהוה אלהים את הארם בשני יודין שני יצרים ברא הקב״ה אחר יצר טוב ואחר יצר רע וכו׳ ׃

Diſſerebat Ràu Nachmàn Bar Ràu Chaſdà : Quid eſt quod ſcriptum eſt (Geneſ. 2. 7.) Et formauit Dominus. Deus Adam hominem (וייצר *Vaiitzer Et formauit) cum duabus literis* יי? *Duo* יצרים *Ietzarim Figmenta, Genios,* ſeù *Affectus, & pronitates creauit Deus ſanctus benedictus* (in homine) יצר טוב *Iètzer Tòu, Figmentum, ſeù pronitatem ad bonum, &* יצר רע *Iètzer raà Figmentum malum, pronitatem ad malum.* Contra hoc מתקיף *argumentatur* רב נחמן בר יצחק *Ràu Nachmàn Bar Iſaac* -

אלא מעתה בהמה דלא כתיב בה וייצר לית לה יצרא והא קא חזינן דמזקא ונשכא ובעטא אלא כדרש בן פזי דאמר ר׳ שמעון בן פזי אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי ׃

Verum ex nunc. De iumento, de quo non ſcriptum eſt וייצר *Vaitzer* (cum duobus יי Iod, ſed tantùm vnicò, vt Gen. 2. 19. ויצר *Vaitzer. Et formauit, &c.*) *ſequeretur quòd non eſſet illi pronitas, & inclinatio mala. Nihilominus videmus, quòd damnum facit, mordet, calcitrat. Sed ſecundùm expoſitionem Ben Pazì; quia dicebat R. Simeon Ben Pazì: Va mihi, à formatore meo; & va mihi à fomite meo.* Gloſſa R. Salomon. -

אוי לי מיוצרי אם אלך אחר יצרי ואם לא אלך אחריו אוי לי מיצרי המיגעני בהרהורים ׃

Va mihi à formatore meo creatore meo: ſi ego ambulauero poſt concupi-

ſcentiam meam, atque etiam ſi non ambulauero poſt ipſam, doleo de appetitu iſto meo, quod defatigat me in cogitationibus. R. Salomon opinor velle ſignificare duo nobis accidere aduerſa, alia à Deo, alia à nobis ipſis. Iterum à nobis ipſis bifariam affligimur re, & cogitatione.

De duplici *Figmento bono*, & *malo* fit etiam mentiò in מדרש קהלת *Medràſc koëleth*, ad illud Eccleſiaſtæ capit. 4. ver. 13.

טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל וגו׳ ׃

Melior eſt puer pauper, & ſapiens, præ Rege ſene & ſtulto &c. vbi in editione Amſtelodamenſi cum Comment. pag. 95. col. 2. circa med. -

טוב ילד מסכן וחכם זה יצר טוב ולמה נקרא שמו ילד כי אין מזדווג לאדם אלא מבן י״ג שנה ולמעלה ׃ ולמה נקרא שמו מסכן שאין הכל שומעין לו ׃ ולמה נקרא שמו חכם שהוא מלמד את הבריות לדרך ישרה ׃

Melior eſt puer pauper, & ſapiens, iſtud eſt יצר טוב *Iètzer Tòu Figmentum bonum, Genius bonus. Et cur vocatur nomen eius* ילד *Ièled Puer? Quia non adiungitur homini niſi à decimo tertio anno, & ſupra. Et quare vocatur nomē eius* מסכן *Miſchèn Pauper? Quia non omnes obediunt illi. Et cur vocatur nomen eius* חכם *Chachàm Sapiens? Quia docet creaturas viam rectam.* Sequitur deinde de יצר הרע *Ièzter hàraà Figmento malo* -

ממלך זקן וכסיל ׃ זה יצר הרע׃ ולמה קורא אותו מלך שהכל שומעין לו ׃ ולמה קורא אותו זקן שהוא מזדווג לו מילדתו ועד זקנתו ׃ ולמה

קורא אותו כסיל שהוא מלמד לאדם לדרך רעה אשר לא ידע להזהר עוד שאינו יודע כמה צער וכמה יסורין באין עליו והוא אינו נוהר מהם כי מבית הסורים יצא למלוך דהוא מכשכש לברייאתה במן ביני שריאתה . כי גם במלכותו נולד רש במלכות יצר טוב נולד רשותו של יצר הרע :

Præ Rege ſene & ſtulto. *Iſtud eſt* יצר הרע *Ièt zer haraà Figmentum malum. Et quare vocat illud* מלך *Mèlech Regem? Quia omnes obediunt illi. Et cur vocat illud ſenem? Quia adiungitur* (homini) *à pueritia vſque ad ſeneɛtutem ſuam. Et cur vocat illud* כסיל *Caſil Stultum? Quia docet hominem viam malam, quam neſcit cauere. Præterea, quia neſcit, quamplurimæ anguſtiæ, & tribulationes venient ſuper eum, & ipſe non præcauet ab eis. Quia de domo carceris exit ad regnandum. Quia ipſe ſonitat creaturis, ſicut de medio, ſiuè inter preſſuras. Quia etiam in Regno eius naſcitur pauper. In Regno Figmenti boni naſcitur licentia Figmenti mali.*

Iiſdem ferè verbis, ſed dialecto Chaldaica idem legitur in מדרש תלים *Midràſc Tillim*, Pſal. 9. ver. 2. אודה יהוה בכל לבי *Confitebor Domino in toto corde meo.* Solùm, quando vocatur Rex, explicat: דכל אברים שמעין ליה *quòd omnia membra ei obediant.* Et hæc eſt pœna, quam Deus homini peccanti indidit, vt rationi, eius inferiores vires non obedirent, quæ ab Apoſtolò vocatur *Lex. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*, ad Rom. 8. Eò quod per legem Diuinæ Iuſtitiæ introducta eſt. Hæc autem lex, originaliter quidem conſiſtit in appetitu ſenſitiuo,

ſed diffuſiuè inuenitur in omnibus membris, vt dicit D. Thom. ad Roman. 8. lect. 4. quæ vt plurimùm Fomiti veluti Regi obediunt, vt dicitur in *Midràſc*.

Rurſus de vtroque *Figmento bono & malo* legitur in Talmude Cod. *Berachòth* cap. 9. pag. 61. propè finem hoc modo.

אמר רב יצר הרע דומה לזבוב ויושב בין שני מפתחי הלב שנאמר (קהלת י׳, א׳) זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח ושמואל אמר כמין חטה הוא דומה שנא׳ (בראשית ד׳, ז׳) לפתח חטאת רובץ. ת״ר שתי כליות יש בו באדם אחת יועצתו לטובה ואחת יועצתו לרעה ומסתברא דטובה לימינו ורעה לשמאלו דכתיב (קהלת י׳, ב׳) לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו :

Dixit Ràu: יצר הרע *Iètzer haraà Fomes malus, mala inclinatio, prauus appetitus ſimilis eſt muſcæ; & ſedet inter duas claues cordis. S. D.* (Eccleſ. 10. 1.) Muſcæ mortuæ fœtere facient, effundent vaporem vnguenti aromatarij. *Et Samuel dixit: Ad inſtar exigui grani frumenti eſt. S. D.* (Geneſ. 4. 7.) Ad oſtium peccatum cubat. *Docent Magiſtri noſtri: Duo renunculi ſunt in ipſo homine, alter monet, dirigitque ad bonum, alter ſuadet malum: & conſentaneum eſt credere; quòd bonum ſit ad dexteram hominis, & malum ad ſiniſtram, quia ſcriptum eſt* (Eccleſ. 10. 2.) Cor ſapientis ad dexteram eius, & cor ſtulti ad ſiniſtram ipſius.

Ex eo quòd aſſimilatur יצר הרע *Iètzer haraà Prauus appetitus* muſcis morientibus, manifeſtatur debilitas illius; quia ſicut muſcæ debiles & langui-

guidæ de facili cadunt in vnguenta, & pari facilitate, ſi hæc velo operiantur, arceri, vel defendi poſſunt; ita, ſi ſupra cor hominis obex virtutis ponatur, Fomes malus, veluti Sacerdos profanus, intra cordis ſanctuarium non ingredietur, nec in anima puſtula peccati gignetur, nec illam fœtere faciet; nam vt habet R. Salomon -

יביע לשון אבעבועית כל משקה סרוח מעלה רתיחה ואבעבועו׳ :

יביע *Iabiaà Emanabit, effundet, ſignificat puſtulas. Omnis liquor fœtens generat ebullitionem, & puſtulas.*

Tribuunt facultatem renibus ſuadendi bonum, & malum; quod proprium eſt Figmenti boni, & mali. Igitur in hoc loco, renes pro vtroque Figmento bono ſcilicet, & malo accipiuntur. Quomodo autem ſuadeant ibidem docent Rabbanán eadem pagina 61, lin. vltima -

תנו רבנן כליות יועצות לב מבין לשון מחתך: פה גומר: ושט מכנים ומוציא כל מיני מאכל: קנה מוציא קול: ריאה שואבת כל מיני משקין: כבד כועס: מרה זורקת בו טפה ומניחתו: טחול שוחק: קרקבן טוחן: קיבה ישנה: אף ניעור נעור תישן ישן הנעור נימוק והולך לו: תנא אם שניהם ישנים או שניהם נעורים מיד מת :

Dixerunt Magiſtri noſtri: Renunculi conſilium dant. [R. Salomon: יועצות את הלב מה יעשה כן *Conſilium dant cordi dicendo, ſic facito.*] *Cor intelligit.* [R. Salomon -

מה שיש לו לעשות אם ישמע לעצת הכליות אם לאו ומניין שהכליות יועצות שנאמר (תלים ט״ז. ז׳) אברך את יהוה אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי: ומניין שהלב מבין שנא׳ (ישעיה ו׳. י׳) ולבבו יבין :

Quid ſibi faciendum ſit, an audiat conſilium renum, an non. Et vnde probatur, quòd renes conſilium ferunt? S. D. (Pſal. 16. 7.) Benedicam Domino, qui conſuluit mihi intellectũ: etiam noctibus erudierunt me renes mei. *Et vnde probatur, quòd cor intelligat? S. D.* (Iſai. 6. 10.) Et corde ſuo intelligat.] *Lingua incidit.* [R. Salom. את הדבור להוציא מפיו ſcilic. *Verbum vt foris promat.*] *Os complet.* [R. Salomon -

והפה עם השפתים גומר הדבור ומוציאו:

Id eſt, pronunciat, & foris exprimit.] *Fiſtula cibalis recipit intus, & expromit omnes ſpecies cibi. Canna elicit vocem. Pulmo attrahit omnia liquida. Iecur iraſcitur. Fel ſpargit in iecore guttam, & dimittit iram. Splen riſum mouet. Ventriculus molit* (ſcilicet cibum) *Stomachus dormit. Naſus vigilat. Si vigilat quod dormire debet, & ſi dormit quod debet euigilare, defluit & pergit ad mortem. Eſt traditio: Si ambo ſimul dormierint, vel ſimul vigilauerint, ſtatim moritur.* Vide etiam in עין ישראל *En Iſraël* Par. 1. pag. 40. num. 122.

Habes etiam de vtroque Fomite in Talmude Cod. נדרים *Nedarim*, cap. 3. pag. 32. b. circa principium, vbi ſic legitur -

אמר רמי בר אבא מאי דכתיב (קהלת ט׳. י״ד) עיר קטנה ואנשים בה מעט: וגו׳: עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו איברים ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה יצר הרע: ובנה עליה מצודים

tatur, vt pro *Vrbe parua*, אדם *Hominem* ponit. Et de יצר טוב *Iètzer Tòu* hæc addit -

ומצא בה איש מסכן זה יצר הטוב דלית כל עלמא שמע ליה: ומילט הוא הוא את העיר אמר דוד הואיל ולית כל עמא שמע ליה טב ליה ראשמע ליה הה״ד אשרי משכיל אל דל:

Et inuenit in ea virum pauperem: *iſtud eſt Iètzer Tòu Figmentum bonum, cui totus mundus ei non obedit.* Et eruit ipſe ipſam Vrbem (hoc eſt hominem.) *Dixit Dauid: Poſtquam non omnis mundus obedit ei, bonum eſt ei, qui obedit ei, Hoc eſt quod ſcriptum eſt:* Beatus qui intelligit ad pauperem. Nempe ad יצר טוב *Iètzer Tòu Figmentum bonum.*

In *Midràſc* קהלת *Koèleth* cap. 3. 11. pag. 92. colum. 2. non longè à principio: את הכל עשה יפה בעתו *Omne fecit pulchrum in tempore ſuo*. De vtroque Fomite fit mentio hoc modo -

נחמיה בריה דר׳ שמואל בר נחמן אמר והנה טוב מאד והנה טוב אדם: והנה טוב זה יצר טוב: מאד זה יצר הרע: וכי יצר הרע טוב מאד אלא ללמדך שאלולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד בנים שכן שלמה אומר כי היא קנאת איש מרעהו:

Nachmià filius R. Samuelis Bar Nachmàn dixit: Et ecce bonum מאד *valdè*, (id eſt) *& ecce bonum* אדם *Adam* (per tranſpoſitionem literarum) *Et ecce bonum, iſtud eſt* יצר טוב *Iètzer Tòu Figmentum bonum.* מאד *Meòd Valdè, iſtud eſt* יצר הרע *Iètzer haraà Figmentum malum. Et forſan Figmentum malum* (poterit eſſe) *bonum valdè? Sed docet te; quòd niſi fuiſſet Fig-*

מצודים וחרמים אלו עונות ומצא בה איש מסכן וחכם זה יצר טוב ומלט הוא את העיר בחכמתו זה תשובה ומעשים טובים ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא דבשעת יצר הרע לית דמדכר ליה יצר טוב והחכמה תעז לחכם זו תשובה ומעשים טובים מעשרה שליטים אשר היו בעיר אלו ב׳ ידים וב׳ רגלים ב׳ עינים וב׳ אזנים ראש הגויה ופה:

Dixit Ramè Bar Abbà: Quare ſcriptum eſt (Eccleſ. 9. 14.) Ciuitas parua, & virorum in ea parum &c. Ciuitas parua *eſt Corpus*, & virorum in ea parum, *iſta ſunt membra*. Et venit aduerſus eam Rex magnus, & circumdedit eam; *iſtud eſt* יצר הרע *Ietzèr haraà Figmentum malum*: & extruxit ſuper eam retia, & laqueos, ſeù plagas, (Ibid. cap. 7. 27.) *iſta ſunt iniquitates* (quæ obijciuntur homini à Fomite malo.) Et inuentus eſt in ea vir pauper, & ſapiens; *iſtud eſt* יצר טוב *Iètzer Tòu Figmentum bonum*: & eruit ipſe Vrbem in ſapientia ſua, *iſta eſt reſipiſcentia, & opera bona*: & homo non recordatus eſt viri pauperis illius, *quia dum obedit Figmento malo, non recordatur Figmenti boni*. Et ſapientia roborabit ſapientem (Ibid. cap. 7. 20.) *hac eſt reſipiſcentia, & opera bona, quę ſunt Validiora decem, quâ dominantur, & ſunt in Vrbe* (corporis) *iſta ſunt duæ manus, duo pedes, duo oculi, duæ aures, caput præputij, & os*. Vide in *En Iſraël* Par. II. pag. 19. col. 4. num 16. in princ. & in ילקוט *Ialkùt* editionis Liburn. cum Comment. in fol. pag. 285. col. 2. paulò poſt med. & in *Midràſc* תלים *Tillìm* Pſalm. 41. ad v. 1. *Beatus qui intelligit ſuper pauperem &c.* vbi idem מאמר refertur, ſed paululum immuta-

Contra hunc Pauperem, Rex fortis iſte continuò pugnat, & illum opprimere conatur, vt hominem præcipitem agat, & perdat; neq; vllo vnquá tempore amicitiam cum homine init, ſed potiùs ei inſidias parare nunquam deſiſtit, ſed ab infantia vſque ad mortem, & corpus; & animam in æternam damnationem propellere tentat. Hinc Rabbini vtriuſque Fomitis inimicitiam in hominis perniciem non ineptè explicant in *Midràſc* תלים *Tillim* Pſal. 34. pag. 26. col. 3. ad verſ. 23. פורה יהוה נפש עבריו *Redimens Dominus animam ſeruorum ſuorum.*

אמר רבי שמואל בר נחמני אם רעב שונאך
האבילהו לחם כיצר הרע הכתוב מדבר זה יצר
הרע אדם מהלך עם חברו שעה אחת עושה אותכו
ויצר הרע נולד עם האדם וגדל עמו כל ימיו שנא'
(בראשית ח׳ ، כ״א) כי יצר לב האדם רע מנעוריו
אם מצא מקום להפילו בן עשרים בן מ׳ בן ע׳ בן פ׳
הוא מפילו יש לך שונא גדול מזה ، אמר ר׳ שמואל
בר נחמן אם עמד עליך יצר הרע האכילהו מלחמת
של תורה שנאמר (משלי כ״ה ، כ״א) אם רעב שונאך
האבילהו לחם ואם צמא השקהו מים מימיה של
תורה שנאמר (ישעיה נ״ה ، א׳) הוי כל צמא לכו
למים לפה כי גחלים אתה חותה על ראשו מהו
ויהוה ישלם לך ישלימנו עמך ، ואומר ברצות יהוה
דרכי איש גם אויביו ישלים אתו הוי כל עצמותי
תאמרנה יהוה מי כמוך מציל עני מחזק ממנו ،
אמר רבי אחא מציל יצר טוב מיצר הרע ، עני
ואביון מגזלו ، יש גזילה יותר מזו ، וכו׳ ،

Dixit R. Samuel Bar Nachmani; Si eſurierit inimicus tuus ciba illum pane. *De* יצר הרע *Iètzer haraà Figmento malo Scriptura loquitur. Iſtud Figmentum malum* (pernicioſiſſimũ eſt homini). *Ambulat homo cum ſo-*

cio

Figmentum malum, non ædificaret homo domum, non acciperet Vxorem, non generaret liberos; quia ſic Salemon dicit (Eccl. 4. 4.) Inuidia viri à ſocio ſuo,

Vxorem ducere, & filios procreare non procedunt primariò ex Fomite malo ſeù peccati, quia quamuis Adam non peccaſſet, filios tamen procreaſſet, & iſti vxores duxiſſent, & propagationi operam dediſſent. In ſtatu enim innocentiæ non fuerunt hæc homini prohibita, imò præcepta: *Creſcite, & multiplicamini, & replete terram.* (Gen. 1. 28.) An autem in eo ſtatu innocentiæ, domos ædificaſſent homines? Ad repellendas temporis iniurias, quæ nullæ fuiſſent, non ædificaſſent; ſed ad declarandam humani ingenij ſolertiam, & cultum Diuinum oſtendendum, credibile eſt, non ſolùm domos, verùm & Templa magnifica extruxiſſent; artes item omnes, tam liberales, quàm mechanicas coluiſſent, præſertim eas, quas colere, & tractare honeſtum ducitur. Ex Gen. cap. 1. v. 28. Poſt peccatum autem in pœnam data ſunt homini ſicut & mors. Gen. 3. v. 16. 17. 18. 19. Vide *Midràſc* תלים *Tillim* Pſal. 9. pag. 9. col. 4. non longè à principio, vbi eædem pœnæ à peccato primi hominis prouenientes, eidé יצר הרע *Iètzer haraà Fomiti malo* tamquam bona, tribuuntur.

Vidimus, quomodo Rabbini ſub nomine *Pauperis, Figmentum bonum*, & ſub nomine *Regis magni, Figmentum malum* intelligant, & explicent locum illum Eccleſiaſtæ 9. 14.

contra malum, vt nulla requies ei detur irruendi in hominem: prouocandum eſt primò ad ſtudium Sacrarum literarum; quòd ſi non quieſcat, oratione & precibus ad Deum directis, occurrendum; ſi verò adhuc contumax fuerit, Mortis, & finalis Iudicij meditatione proſtrandum, vt habetur in Cod. *Berachòth* cap. 1. pag. 5. lin. 2.

אמר ר׳ לוי בר חמא אמר ר׳ שמעון בן לקיש לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר (תלים ד׳. ה׳) רגזו ואל תחטאו אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנ׳ (שם) אמרו בלבבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע שנא׳ (שם) על משכבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר (שם) ודומו סלה׃

Dixit R. Leui Bar Chamà: Dixit R. Simeon Ben Lakìſc. Semper conciter homo י״ט *Iètzer Tòu Figmentum bonum contra* י״הר *Iètzer haraà Figmentum malum. S. D.* (Pſal. 4. 5.) Iraſcimini, & nolite peccare. *Si vicerit illud, benè erit; ſi verò non vicerit, operam det ſtudio Legis. S. D.* (Ibid.) Dicite in corde veſtro. *Si praualuerit, benè quidem; ſi non, legat Lectionem* שמע *Scemaà Audi Iſraël &c.* (hoc eſt, oret, pſallat) *S.D.* (Ibid.) Super cubili veſtro. *Si vicerit, benè ſit; at ſi non vicerit, rememoretur ei dies mortis. S. D.* (Ibid.) Et tacete ſemper. [Rab. Salomon -

ודומו סלה יום הרומיה הוא יום המות שהוא דומיה עולמית׃

Et tacete ſemper. *Dies ſilentij eſt dies mortis, quia ipſum eſt ſilentium perpetuum.* Vide עין ישראל *En Iſraël*. Par.

cio ſuo per vnam horam, & ſit ei amicus. Iètzer haraà Figmentum malum naſcitur cum homine, creſcit cum eo omnibus diebus eius. S. D. (Gen. 8. 21.) Quoniam Figmentum cordis hominis malum à pueritia ſua. *Si inuenerit locum deijciendi eum* (ætate) 20. *annorum, aut* 40. *vel* 70. *vel etiam* 80. *præcipitē aget eum. Quis igitur inimicus eſt maior iſto? Dixit R. Samuel Bar Nachmàn: Si ſteterit aduerſum te* יצר הרע *Iètzer haraà Figmentum malum, ciba illud prælio legis. S.D.* (Prou. 25. 21.) Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum pane: & ſi ſitierit, propina ei aquam, *ex aquis legis. S. D.* (Iſai 55. 1.) Eia omnes ſitientes venite ad aquas. *Quare?* Quia prunas tu ſouebis ſuper caput eius. (Prou. 25. 22.) *Quid ſibi vult* (Ibidem) Et Dominus retribuet tibi? *Pacificabit illud tecum. Et dicit* (Ibid. 16. v. 7.) In volendo Dominum vias viri. (ver. 8.) Etiam inimicos eius pacificabit cum eo. (Et Pſal. 35. 10.) Omnia oſſa mea dicent: Domine, quis ſicut tu? Eripiens pauperem à fortiori eo. *Dixit R. Achà*: Eripiens יצר טוב *Iètzer Tòu Figmentum bonum, à* יצר הרע *Iètzer haraà Figmento malo*. Pauperem, & egenum à rapiente eum. *Poteſtne inueniri rapina maior iſta?* Idem ferè legitur in *Bereſcith Rabbà*, *Paraſcià* 54. *Sèder* וירא pag. 34. colum. 3. vel pag. 60. col. 3. editionis Amſtelodam. in fol. cum Comment.

Hæc ſunt documenta, quibus Figmentum malum à Figmento bono ſuperari poteſt; ſemper enim Figmentum bonum ſtimulandum eſt

כ״ט׃ כ״א) מפנק מנוער עבדו באחריתו יחית מנון׃
רבי חיננת בר פפא אמר אם בא יצרך לחשחיקך
דחחו כדברי תורת אם עשית כן מעלת אני עליך
באלו בראת את חשלום שנאמר (ישעית כ״ו׃ ג׳)
יצר סמוך תצור שלום ואם עשית כן מעלה אני
עליך באלו בראת את השלום שלום אין כתיב כאן
אלא שלום שלום׃ וא״ת שאינו ברשותך ת״ל כי בך
בטוח וכבר תכתבתי לך בתורת ואליך תשוקתו
ואתת תמשל בו׃ ר׳ סימון אמר אם בא יצרך
לחשחיקך שמחחו בדברי תורת שנאמר יצר סמוך
תצור שלום ואם עשית כן מעלה אני עליך כאלו
בראת שני עולמות תצור שלום אין כתיב כאן אלא
שלום שלום׃ ואם תאמר שאינו ברשותך כבר
הכתבתי בתורה ואליך תשוקתו וגומר׃

Dixit R. Auin : Quicunque delicatè nutrit Figmentum ſuum in pueritia ſua, futurum erit in fine ſuo, Vt dominetur ei in ſenectute ſua. Quanam eſt ratio? (Prouerb. 29. 21.) Nutriens delicatè à pueritia ſeruum ſuum, & in nouiſſimo erit ei tanquam ſuperbus filius. *R. Chenanà Bar Papà dixit.: Si venerit Figmentum tuum ad machinandum contra te, impelle illud ad verba Legis. Si feceris ſic, præſtabilis ego dicam quòd eris, ac ſi creaſſes pacem. S. D.* (Iſai. 26. 3.) Figmento coniuncto cuſtodies pacem. (Hoc eſt, Cauebis à concupiſcentia tibi coniuncta, ne te opprimat, & amittas pacem internam.) *Quòd ſi feceris ſic, præſtabilis reputaberis, ac ſi creaſſes pacem, pacem; pacem ſcriptum non eſt hic, ſed* שלום שלום *Scialòm Scialòm Pacem, pacem. Si autem dixeris: Hoc non eſſe ſub arbitrio tuo. Scriptura dixit:* (Ibid.) Quia in te confiſum eſt. *Et iam ſcriptum eſt* (Gen. 4. 7.) Et ad te appetitus eius, & tu dominaberis ei.

Par, I. pag. 5. col. 2. n. 6. ſub nomine *R. Leui Bar Nachmani*.

Præcauere etiam debet homo, ne incidat in tentationem, & in manus huius validi & potentis viri יצר הרע *Iètzer haraà Figmenti mali*, de quo crediderim intellexiſſe Chriſtus Dominus, quando formulam precandi Diſcipulis ſuis tradidit Matth. 6. 13. *Sed libera nos à malo* à Fomite hoc malo, qui veluti Rex magnus & præpotens totis viribus conatur nos in peccata dare præcipites. Et poteſt quiuis clamare cum Propheta Pſalmo 140. v. 1.

חלצני יהוה מאדם רע מאיש חמסים ותנצרני׃

Eripe me Domine ab homine malo: à Viro iniquitatum cuſtodias me. Si vis liberari ab hoc homine malo, à viro iniquitatũ, libera priùs teipſum à temetipſo. Si tu es malus: *Tu noli eſſe malus. Non tibi dominetur auaritia, non te calcet concupiſcentia tua, non te trituret ira tua. Iſti hoſtes interiores tui ſunt*, inquit Auguſtinus homil. 29. in verb. *Date, & dabitur vobis.* Addiſcendum eſt igitur pugnare contra huiuſmodi inimicum ab ipſa adoleſcentia; ſenſus enim & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. Quicunque enim ab adoleſcentia nutrit Figmentum hoc malum, in ſenectute illud contumax experietur, vt dicitur in *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 22. pag. 26. col. 1.

אמר ר׳ אבין כל מי שמפנק את יצרו בנערותו
סופו להיות מנון עליו בזקנתו מאי טעמית (משלי

(Geneſ. 4. 7.) Ad oſtium peccatum cubat. חטאת רובצת *Chatàth rouètzeth* peccatum cubans (fœminino genere) *hic non eſt ſcriptum, ſed* peccatum רובץ *Rouètz* Cubans (maſculino genere). *In principio* (enim peccatum) *eſt debile vt fœmina, & poſtea fit robuſtum vt maſculus.*

Quæres ſecundò. An Iudæi ſuum יצר הרע *Ièt zer haraà Figmentum malum* credant eſſe eiuſdem ſpeciei in omnibus hominibus; an vnum ab alio differre?

Reſp. ex illorum ſcriptis colligi, eſſe in omnibus eiuſdem naturæ, differre autem vnum *Figmentum malum* ab altero *Figmento malo*, ſicut differunt indiuidua inter ſe: ita vt, quò quis magis alterum excedit vel quantitate molis, vel diuitiarum affluentia, eò Figmentũ ſuum maius ſeipſo; & altero erit. Colligitur hoc ex Cod. סוכה *Succà* cap. 5. pag. 52. lin. penultima, vbi ſic habetur -

אתאה הוא סבא תנא ליה כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו ׃

Venit quidam ſenex, dixitque: Quicumque maior eſt ſocio ſuo, Figmentum ſuum maius eſt ipſo. Et ſicut homo quotidie creſcit, ita & Figmentum ſuum. Ibidem. -

אמר רבי יצחק יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום של (בראשית ו׳ ה׳) רק רע כל היום ׃

Dixit R. Iſaac: Figmentum hominis inualeſcit ſuper eum quotidie. S. D. (Gen. 6. 5.) Tantum malum tota die.

Ex alijs Talmudicis doctrinis colligitur ei. *R. Simon dixit: Si venerit Figmentum tuum, vt illudat tibi, lætifica illud, ſeù attrahe verbis Legis. S. D.* Figmento coniuncto cuſtodies pacẽ. *Et ſi ſic feceris, reputaberis ac ſi creaſſes duo ſecula. Cuſtodies pacem hic non eſt ſcriptum, ſed* Pacem, pacem. *Et ſi dixeris, non eſſe in tua libertate, iam ſcriptum eſt in Lege:* Et ad te appetitus tuus, &c.

Creſcit cum homine concupiſcentia praua, & fomes; & cum eo adhuc puero adoleſcit in Iuuenem, perficitur in virum, & firmatur in ſenem. Imò peccatum ipſum in principio, & antequam radices figat in anima, fractum ac molle cùm ſit, reputatur vt fœmina, at poſtea, viribus acquiſitis, cùm in naturam quodammodo tranſeat, robuſtum euadit, & maſculum reputatur, vt non ineleganter ſcribitur in eodem *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 22. pag. 25. col. 4. ſuper illa verba Pſalmi 32. ver. 1. *Beatus eſt, cui dimiſſa eſt præuaricatio &c.*

רבי ברכיה בשם רבי שמעון בר אמי אמר לדוד מזמור אשרי נשוי פשע כסוי חטאה אשריו לאדם שהוא גבוה מפשעו ולא פשעו גבוהה ממנו שנאמ׳ (בראשית ד׳ ז׳) לפתח חטאת רובץ חטאת רובצת אין כתיב כאן אלא חטאה רובץ בתחילה הוא תש בנקבה ואח״כ הוא מתגבר כזכר ׃

R. Berachià nomine R. Simeonis Bar Amè dixit: Dauidi Pſalmus. Beatus eſt, cui dimiſſa eſt præuaricatio, cuius tectum eſt peccatum. *Beatus eſt homo, qui maior eſt ſua præuaricatione, & non præuaricatio eius eſt maior ipſo.* (Hoc eſt, qui non ſuccumbit, ſed vincit peccatum.) *S. D.*

דאברא וכסיות באברא דשייף קלי דכתיב (זכריה ה׳, ח׳) ויאמר זאת הרשעה וישלך אותה אל תוך האיפה וישלך את אבן העופרת אל פיה ׃

Veni audi. (Nehem. 9. v. 4.) Et clamauerunt voce magna ad Dominum Deum ſuum. [R. Salomon. באנשי כנסת הגדולה כתיב *De Viris Synagogæ magnæ ſcriptum eſt*]. *Quid dicebant? Dixit R. Iudas: Mirabatur R. Ionathan Ah, Ah, illud eſt*, [R. Salomon: יצר הרע של ע״ז *Iètzer baraà ſcel Auodà Zarà Figmentum malum Idololatricum*] *quod vaſtauit domum, & deſtruxit Templum, & occidit Iuſtos, & in captiuitatem adduxit Iſraëlem de terra ſua; & adhuc ipſum ſaltat inter nos. Nihil dediſti eum nobis, ſed ad recipiendum per eum mercedem nolumus illum, neque mercedem eius poſcimus. Poſtquam adhæſerunt illi.* [R. Salomon.

לקבולי ביה אגרא לכוף את יצרינו ולקבל שכר על כך ׃

Ad recipiendum pro eo mercedem, id eſt ad ſubiugandum Genium prauum, & ob hanc cauſam recipiamus mercedem.] *Sederunt tribus diebus in ieiunio, orauerunt Deum. Cecidit è Cælo ſyngrapha in qua erat ſcriptum* אמת *EMETH VERITAS*. [R. Sal.

אמת משמע מסכים אני עמכם בתקנה זו שטוב הדבר לסלקו ׃

Veritas. Quaſi Deus diceret: Conuenio vobiſcum in hac ſententia, quod bonum ſit, prauum hunc Genium, & Idololatricum lapidare.] *Dixit R. Chaninà: Hinc argui poteſt, quòd ſigillum Dei ſancti benedicti* (ſeù Annu-

gitur, etiam *Figmentum* aliarum Nationum differre à *Figmento* Iudæorũ, & quamuis Idololatricum ſit, & impellat Gentiles in Hebræos, eoſque in terras longinquas in exilium propellat, nihilominus Figmentum Iudaicum fortius eſt Figmento extraneo. Hinc dicunt Figmentum Idololatricum, quod incitauerat gentes vt Templum deſtruerent, Hieroſolymam euerterent, & Iudæos inter nationes ablegarent, aliquando in manus virorum Synagogæ magnæ inciderat, quod & in ollam plumbeam occluſerunt, ne ampliùs damnum inferret Iſraëlitis. Iſta referuntur in Codicibus Talmudicis יומא *Iomà*, & סנהדרין *Sanhedrin* prolixè. Ego referam tantùm locum ex Codice *Sanhedrin*, vt appareant Iudæorum fabulę, quàm portentoſæ ſint & ineptæ. In Cod. igitur *Sanhedrin* cap. 7. ארבע מיתות *Arbaà Methòth* pag. 64. circa principium ſic legitur.

ת״ש (נחמיה ט׳: ד׳) ויזעקו בקול גדול אל יהוה אלהיהם מאי אמור אמר רבי יהודה ואיתימא רבי יונתן בייא בייא היינו דאחרביה לביתא וקליא להיכלא וקטלינהו לצדיקי ואגלינהו לישראל מארעיהו ועדיין הוא מרקד בינן כלום יהבתיה לן אלא לקבולי ביה אגרא לא איהו בעינן ולא אגריה בעינן בתר דאביקו ביה יתבו תלתא יומי בתענית׳ בעו רחמי נפל להו פיתקא מרקיעא דהוה כתיב בה

אמת אמר ר׳ חנינה שמע מינ׳ חותמו׳ של

הקב״ה **אמת** נפק כגוריא דנורא מבית קדשי הקדשים אמר׳ להו נביא לישראל היינו יצרא דע״ז בהדי דקתפסי ליה אישתמיט בינתא מיניה ואזל קליה בארבע מאה פרסי אמרו היכי ניעביד דילמא משמיא מרחמי צליה אמר להו נביא שדיוה בדודא

lus

Poſtquam autem vltionem ſumpſerunt Iudæi de Genio prauo & Idololatrico Chaldæorum, cuius ſuaſu Sacra Ædes Hieroſolymitana exuſta eſt; voluerunt etiam vltionem ſumere de Genio malo libidinis, de Cupidine Iudaico, tanquam ſuaſore ad turpia; vt eo interfecto, à carnali concupiſcētia redderentur immunes: nam, eo ſuaſore, inauditas obſcœnitates in Synagoga quotidiè patrari deprehendebatur. Orant propterea Deum, dum tempus exauditionis eſſe exiſtimant, vt huiuſmodi יצר הרע *Iètzer haraà Malus Fomes* in manus eorundem Virorum magnæ Synagogæ tradatur interficiendus. Traditur: in carcerem conijcitur: triduo in vinculis detinetur, vt de qualitate mortis inferenda ſeriò decernant. Interim, captiuo Cupidine, libidinis calor frigeſcit in creaturis, maximo mortalium incommodo, vt ne quidem Gallinæ ouum fœtare queant. Mutant conſilium Iudices, & pro morte priuationis luminis pœnam decernunt, eumque luminibus orbant, ne tantam apertis oculis inter Iudæos diſſeminandæ libidinis habeat poteſtatem: antea enim nec mater cum filio, nec ſoror cum fratre abſque incontinentiæ ferè periculo conuerſari poterat; vt manifeſtè conſtat ex ijs, quæ traduntur à Talmudiſtis in eodem Codice *Sanhedrin* pag. eadem 64. immediatè poſt fabulam ſtatim relatam. Et in Cod. *Iomà* pag. 69. b. poſt med. Eorum verba prout habentur in *En Iſraël* Par. 1. pag. 108. col. 3. circa finem, ſunt -

אמרי

lus Dei, quo ſententiæ firmantur) *ſit* אמת *EMETH VERITAS egreditur* (Genius Idololatricus) *tanquam Leo ignis de Domo ſancta, de Sancta ſanctorum. Dixit Propheta* (Zacharias) *Iſraëli: Hoc eſt Figmentum malum, Genius prauus Idololatria. Cùm illum apprehendiſſent, euulſus eſt pilus, ſeù capillus* (de capite eius) *abijt Vox eius* (& deportatur) *ad quadringenta milliaria. Dixerunt* (Viri Synagogæ magnæ) *quid faciemus, fortaſſe de calis miſerebitur illius. Dixit eis Propheta* (Zacharias) Proijcite eum in lebetem plumbeum. [R. Salomon: קלחת של עופרת In ahenum plumbeum.] *& operite illum plumbo, quo contunditur Vox, ſicut ſcriptum eſt* (Zachar. 5. 8.) Hæc eſt impietas, & proiecit lapidem plumbeum in os eius.

Innuitur hæc fabula etiam in עין ישראל *En Iſraël* Par. 1 I. pag. 112. col. 2. & per extenſum exſcribitur Par. I. pag. 108. col. 3. n. 56. & à R. Sal. in Zach. cap. 5. v. 8. ſummatim refertur his verbis -

ורבותינו פירשו ולמדו מכאן שנמסר להם יצר הרע לאנשי כנסת הגדולה ושריוה לדורא דאברא וחפאוה באברא משום דשאיב קליה בראיתא בסנהדרין ובמסכת יומא ׃

Et Magiſtri noſtri expoſuerunt, & didicerunt ex hoc loco, quòd traditus eſt Genius malus יצר הרע *Iètzer haraà Viris Synagogæ magnæ, & coniecerunt eum in ollam plumbeam, & operuerunt eam plumbo, eò quòd vox eius allicit auditores. Sicut eſt in Codd. Sanhedrin & Iomà.*

Quòd dominaretur tantùm in homine, vt rem haberet cum vxore ſua, non autem cum altera.] Idem R. Salom. in Cod. *Sanhedrin* pag. 64. aliam huius loci expoſitionem affert, & eſt huiuſmodi.

לבעו פלגא שלא יהא שולט במקום עבירה כדי שלא יהא תובע עריות ׃

Orauerunt pro medietate, vt non dominaretur in loco tranſgreſſionis, ne inquirat turpitudines Venereas] *Et dimidium de cælo non dederunt. Excæcauerunt oculos eius ſtibio, & dimiſerunt illum. Et hoc non parum proderit, quia non incitabit ampliùs hominem, vt adeat propinquam ſuam.* [R. Salom.

דלא מגרי בקריבתא באמו ובאחותו אבל מתגרא הוא באשת איש ובנידה ׃

Vt non ineat propinquam ſuam, id eſt matrem, & ſororem; ſed vxorem viri, & in menſtruatam. Animaduertat Chriſtianus & pudicus Lector, quomodo Rabbini ſuum יצר הרע *Ietzer haraà Figmentum malum, Peccati fomitem* Cupidinem faciant, vt nihil omninò Iudaicus Cupido à Gentilium, & Poëtarum Cupidine differre videatur. Animaduertat etiam Rabbinorum caſtimoniam; cùm R. Salomon Sacrarum Scripturarum inter Iudæos primarius Interpres, ſuo Cupidini excæcato tranſgreſſiones contra ſextum Decalogi præceptum tam amplè permittat. Sub talibus Magiſtris proficietne virtus caſtitatis in Iudaiſmo? Credant Iudæi alioquin increduli. Iſtæ ſunt fabulæ Rabbinorum, quibus peruertunt eloquia Dei, ea-

אמרי הואיל ועת רצון הוא ניבעי רחמיה על יצרא דעבירה בעו רחמי ואימסר בידיהו אמר להו נביא הוראו קטליהון להתוא גברא איחרב כל עלמא חבשוה גבייתו תלתה יומי איבעי ביעתא בת יומא לחולה בכל ארץ ישראל ולא אישתכו אמרו היכי נעביד נקטלי׳ איחרב כע׳ ניבעי רחמי לפלגא פלגא מרקיעא לא יהבי כחלינהו לעיניה ושבקוהו ואהנו ביה כי היכי דלא מגרי ליה לאיניש בקריבתא ׃

Dixerunt (Viri Synagogæ magnæ) *Nunc quia eſt tempus beneplaciti, oremus Deum contra* יצר דעבירה *Ietzer deauirà Fomitem Venereum* (vt recedat à nobis). *Orauerunt Deum, & traditus eſt in manus eorum. Dixit eis Propheta* (Zacharias): *Videte, quòd ſi hunc validiſſimum Virum occideritis, deſtruetur totus mundus.* [R. Salom. שלא תהא פריה ורביה *Quia tolleretur fœtificatio, & multiplicatio.*] *Ligauerunt eum per tres dies, & quæſierunt ouum vnius diei pro infirmo, per vniuerſam terram Iſraëlis, & non inuenerunt.* [R. Salomon.

ביצה הנולדה בו ביום לפי שפסק.הימום מן המעים ואפילו אותה שעיברה התרנגולת כבר אינם מתבשלין במעיה ׃

Ouum, quòd eadem die natum fuiſſet, & non inuenerunt, quia defecerat calor ex viſceribus (*eò quòd Cupido, Fomes Venereus captus fuiſſet, & in carcerē detruſus*) *& etiam ipſa oua, quæ conceperat Gallina, non matureſcebant; nec coquebantur in viſceribus eius.*] *Dixerunt: Sic faciemus; ſi occiderimus eum, totus mundus peribit. Orauerunt Deum pro medietate.* [R. Salomon.

שהא שולט באדם ליזקק לאשתו ולא לאחרת ׃

באברהם כתיב (בראשית כ״ד, א׳) ויהוה ברך את אברהם בכל ׀ ביצחק כתיב (שם כ״ז, ל״ג) ואוכל מכל, ביעקב כתיב (שם ל״ג, י׳) וכי יש לי כל כלומר לא חסרו שום טובה ׀

De Abrahamo ſcriptum eſt (Geneſ. 24. 1., Et Dominus benedixit Abraham בכל *Bacòl* in omnibus. *De Iſaaco* (Ibid. 27. 33.) Et comedi מכל *Micòl* de omnibus. *De Iacobo verò dicitur* (Ibid. 33. 10.) Et quia ſunt mihi כל *Col* omnia. Quaſi innuere voluiſſet Scriptura, in illa voce כל *Col*, quod *Omne* ſignificat, contineri omnia bona imaginabilia, tam ad corpus, quàm ad animam ſpectantia. Inter quæ, cùm immunitas à labe originalis culpæ ſit præcipuum Animæ bonum, ſi vocula illa כל *Col Omne* aliquam immunitatem peccati ſignat, non eſſet reſtringenda ad peccatum actuale, vel ad mortificationem, vel etiam ad ſuppreſſionem Fomitis, ſed potiùs amplianda ad ipſum quoque peccatum originis. Quod tamen non faciunt Rabbini; volunt enim per virtutes morales, per mortificationem ſuiipſius, per mundi contemptum, carnis ſubiugationem, bonum denique omne faciendum, & malum dimittendum, poſſe acquiri dominium in Fomitem malum, ita vt vix, aut nullo modo in Virum moralibus virtutibus inſignitum cognoſci, aut percipi poſſe, ne quidem in eum dominium exercere queat. Hinc R. Salomon ad hunc locum, vel vt notatur in II. Par. עין ישראל *En Iſraël* pag. 78. colum. 4. circa fin. num. 35. ex Gloſſa תוספות *Toſaphòth*; hoc modo explicant

eaque ad ſimilitudinem Gentilium Metamorphoſeωn, reducunt, & profanant.

Quæres tertiò; An Hebrei alicui tribuant priuilegium immunitatis à peccato originali? Quamuis ex dictis, videantur Hebrei negare peccatũ originale, cùm admittant tantùm fomitem peccati, quem veluti aliquid poſitiuum, credunt à Deo creatum, & implantatum in Anima in ipſo momento natiuitatis; attamen plurima loca extant in Codicibus Talmudicis, ex quibus euidenter elicitur, eos verum peccatum originale admittere. Vt quando dicunt, aliquot hominum reperiri, qui tantummodo mortui ſint ob conſilium ſerpentis, hoc eſt ob peccatum primi Parentis: quòd ſi illi non peccaſſent, iſti mortui non fuiſſent. Exiſtimant enim, eos nullum aliud peccatum habere, ſeù habuiſſe actuale, niſi tantùm peccatum originis, ſed & ipſum adeò mortificatum in interiori homine, vt potiùs crederetur mortuum quàm viuum. Hinc dicunt; in tres viros non præualuiſſe יצר הרע *Iètzer haraà Fomitem malum* in Abrahamum, Iſaacum, & Iacobum, vt legitur in Cod. בבא בתרא *Bauà Bathrà* cap. 1. pag. 17. lin. 3.

שלשה לא שלט בהן יצר הרע אלו הן אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל ׀

In tres (Viros) *non præualuit* יצר הרע *Iètzer haraà Fomes malus in Abraham, Iſaac, & Iacob, de eis enim ſcriptum eſt* בכל מכל כל *Bacòl, Micòl, Col, In omnibus, de omnibus, omnia.* Gloſſa תוספות *Toſaphòth*.

Scholaſticos Doctores, vt ſumerent arma, & inſequerentur hoſtes, qui captiuum fecerant Loth. Alij dicunt, dubitaſſe de Dei promiſſione. Alij; quòd prohibuerit homines, ne veram fidem, & religionem ſuſciperent. Iſtæ blaſphemiæ in ſanctitatẽ Abrahæ leguntur in Talmude Cod. נדרים *Nedarim* cap. 3. ארבעה נדרים *Arbaà nedarim* pag. 32. in fine paginæ.

אמר ר׳ אבהו אמר רבי אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים מפני שעשה אנגרייא בתלמידי חכמים שנ׳ (בראשית י״ד: י״ד) וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלש מאות וגו׳, ושמואל בר נחמני אמר מפני שהפריז על מדותיו של הקב״ה שנאמר (שם ט״ו. ח׳) במה אדע כי אירשנה, ורבי יוחנן אמר מפני שהפריש בני אדם מלהכנס (אן מלבא) תחת כנפי השכינה שנאמר (שם י״ד, כ״א) תן לי הנפש והרכוש קח לך׃

Dixit Ràu Aubù: Dixit R. Eleazar, Cur punitus fuit Abraham Pater noſter, & in ſeruitutem abacti ſunt filij eius in Aegyptum 210. annis? Propterea quòd angariauerat diſcipulos ſapientes) id eſt Rabbinos) *S. D.* (Gen. 14. 14.) Et expedijt initiatos ſuos natos domus ſuæ octodecim & trecentum, & perſecutus eſt vſque Dan. *Samuel autem Bar Nachmanì dicit: Quia eleuauit ſe* (ſuperbè inquirendo) *mores Dei ſancti benedicti. S. D.* (Ibidem 15. 8.) In quo cognoſcam quòd hereditabo eam? *Et R. Iochanàn dixit: Quia ſeparabat* (remouebat) *filios hominum ne ingrederentur ſub alis Diuinitatis* (hoc eſt prohibebat homines ne reciperent veram religionem) *S.D.* (ib. 14. 21.) Da mihi animam, & ſubſtantiam cape tibi. Hoc

cant locum Talmudicum allatum.

שלשה לא שלט בהן יצר הרע אין לפרש שלא שלטה כלל דאם כן היכי קבלו עלית אגרא אלא כדאמרינן מאי דכתיב רגלי חסידיו ישמור כיון שעבר אדם רוב שנותיו ולא חטא שוב אינו חוטא הכי נמי כיון שראה הקב״ה שהיו דוחקין עצמן כל כך להתרחק מן העבירה סייעם הקב״ה מכאן ואילך שלא שלט בהן יצר הרע׃

Tres ſunt in quos non praualuit יצר הרע *Ietzer haraà Fomes malus. Non eſt explicandum, non praualuiſſe omninò. Quòd ſi ita fuiſſet, quomodo propter eum merces reciperetur? Sed dicendum eſt, ſicut ſcriptum habetur* (1. Samuel 2. v. 9.) Pedes piorum ſuorum ſeruabit. *Cùm enim homo maiorem ſuorum annorum partem ſine peccato pertranſierit, vel reſipuerit, & non iterum peccauerit; videns Deus ſanctus benedictus hominem tantopere vrgere ſeipſum, & tam longè recedere à tranſgreſſionibus, adiuuat eum tunc & deinceps, vt non praualeat in eum* יצר הרע *Ietzer haraà Praua concupiſcentia.*

Hinc reſpondendum eſt ad quæſitum, Iudæos nullos omninò Adæ filios à peccato originis, aut etiam à Fomite malo immunes facere. In quibus autem ablatum, vel omninò mortificatum volunt Fomitem, eos aliquando fuiſſe homines improbos prædicant. Sic Protopatriarcham fidei noſtræ Abrahamum impium & ſceleratum faciunt, etiam poſt conuerſionem ad Deum. Volunt enim punitum fuiſſe in filijs ſuis 210. annorum exilio in Ægypto, quia (dicunt) angariaſſe 318. Rabbinos;

על פי יהוה *Al pi Adonài Super os Domini*, id eſt, in Oſculo Domini, vt de Moſe Deuter. 34. 6. & de Aharone illud Numer. 33. 38. explicant. Et quia in morte Mariæ ſororis Aharonis eadem phraſis non obſeruatur; ideò quærunt, cur –

ותא מרים לא כתב בה על פי יהוה אמר ר׳ אלעזר מרים נמי בנשיקה מתה דאתיא שם (במדבר כ׳, א׳) ותמת שם מרים ותקבר שם· שם ממשה (דברים ל״ד, ה׳) וימת שם משה עבד יהוה בארץ מואב על פי יהוה, ומפני מה לא נאמר בה על פי יהוה שגנאי הדבר לומר ׃

De Maria ſcriptum non eſt על פי יהוה *AL PI ADONAI IN OSCVLO DOMINI? Dixit R. Eleazar: Etiam Maria IN OSCVLO DOMINI mortua eſt: quia ſicut* (in morte) *Moſis, ita & Maria* (eadē vox שם *Sciam Ibi* à Scriptura ponitur). *De Maria* (Numer. 20. 1.) *dicitur*: Et mortua eſt Maria; & ſepulta eſt שם *Sciam Ibi*. *De Moſe etiam* שם *Sciam Ibi, habetur* (Deuter. 34. 5.) Et mortuus eſt שם *Sciam* Ibi Moſes ſeruus Domini in Terra Moab per oſculum Domini. *Et quare non dicitur de Maria* על פי יהוה *AL PI ADONAI PER OSCVLVM DOMINI? quia indecorum eſt hoc dici de fœmina*: Et dum de Maria hoc non ſcribitur, deſeruitum eſt honeſtati.

Alios quatuor viros ibidem, id eſt in Cod. *Bauà Bathrà*, numerant Talmudiſtæ, quos dicunt ſolummodo obijſſe ob conſilium ſerpentis, cum ſolo peccato originali. Dicunt enim.

ארבעה מתו בעטיו של נחש ואלו הן בנימן בן יעקב

Hoc idem legitur in עין ישראל *En Iſraël* Par. II. pag. 19. col. 3. n. 15. Et in *Ialkùt* Par. 1. pag. 46. n. 74. §. תן לי חנפש. Blaſphemias, quas proferunt Rabbini in alios ſanctos, ſuo loco referemus. Ex oppoſito tamen ſunt, qui in hos & alios SS. Patres dominari Fomitem prauum negant. In eodem Codice *Bauà Batrà* pag. 17. inter alios ſupradictos Abraham, Iſaac, & Iacob interſerunt etiam noſtrum Dauidem –

ויש אומרים אף דוד דכתיב (תלים ק״ט, כ״ב) ולבי חלל בקרבי ׃

Sunt, qui dicunt, etiam in Dauid (non dominatus eſt Fomes malus) *S. D.* (Pſal. 109. 22.) Et cor meum vulneratum eſt intra me. Gloſ. יצר הרע מת בקרבי *Iètzer haraà Fomes malus mortuus eſt intra me, in viſceribus meis.* Dicunt Hebræi, Homines interfici à quodam Angelo, quem מלאך המות *Malàch hammàueth Angelum mortis* vocant, & quem non raró cum יצר הרע *Iètzer haraà Fomite malo* confundunt, vt ſuprà animaduerti. Inſuper docent; Hominum nonnullos ſanctiores non à *Malàch hammàueth Angelo mortis* fuiſſe interfectos; ſed ab ipſomet Deo ad alteram vitam euocatos. Hi fuere tres Patriarchæ, Abraham, Iſaac, & Iacob, vt referunt eod. Cod. *Bauà Batrà* pag. 17. lin. 6. & eadem ratione בכל מכל כל *Bàcòl, Micòl, Col* probant, vt ſuprà de *Fomite malo* dictum eſt. His addunt Moſen, Aharon, Mariam; ſententiam ſuam firmare nituntur, ex eo quod ſcriptum reperitur, eos obijſſe

lum. 3.num. 35. in fine.

In libro ילקוט *Ialkùt* editionis Liburnenſis in fol. cum Comment. pagina 66. n. 106. ex *Bereſcith Rabbà* adiungitur etiam Eliezer ſeruus Abrahami, quia & de eo dicitur בכל *Bacòl*. Vide *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 59. pag. 65. col. 4. editionis Amſtelodamenſis in fol. cum Comment. lin. 7. ſuper illud Geneſ. 24. 2. המושל בכל אשר לו *Dominantem in omnibus quæ erant ei*. vbi ſic legitur שהיה שליט ביצרו במותו *Quia dominabatur in Fomitem ſuum ſicut ipſe Abraham*. Quòd ſi vbicumque reperitur monoſyllabum כל *Col Omne* in Sacris literis, huiuſmodi Rabbinica commenta ſint deducenda, nunquam myſterijs Rabbinicis finis imponeretur.

Quæres quartò: An ex loco Ierem. 1. 5 *Priuſquā te formarem in Vtero noui te:* ובטרם תצא מרחם הקדשתיך *& antequā exires de Vulua, ſanctificaui te*, aliquod argumentum de peccato originali ex Rabbinorum dictis erui poſſit?

Reſpond. Rabbinos omnia Sacræ Scripturæ loca, quæ ad Chriſtianorum dogmata ſtabilienda manifeſta ſunt, vel ex quibus aliquod certitudinis argumentum erui poteſt, quibuſdā extortis, & violentis commentationibus corrupiſſe. Hinc locum Ieremiæ allatum nullo modo de ſanctificatione Ieremiæ à peccato originali adhuc in vtero materno exiſtentis intelligi debere contendunt, ſed de electione, & ſeparatione ab alijs profanis creaturis, vt digniſſimus Propheta eſſet Domini, ad prædicandum Iu-

יעקב ועמרם אבי משה וישי אבי דוד וכלאב בן דוד וכילהו גמרא לבר מישי אבי דוד דמפריש בית דכתיב (שמואל ב׳ ׃ י״ז ׃ כ״ה) ואת עמשא שם אבשלום תחת יואב על הצבא ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה אם יואב וכי בת נחש היא והלא בת ישי היא דכתיב (דברי הימים א׳ ׃ ב׳ ׃ ט״ז) ואחיותיהם צרויה ואביגיל אלא בת מי שמת בעטיו של נחש ׃

Quatuor mortui ſunt de conſilio Serpentis (ex eo quòd Serpens ſeduxerit Euam) *& ſunt: Beniamin Ben Iacobi, Amram Pater Moſis, Iſai Pater Dauidis, & Caleb filius ipſius Dauidis.* [Gloſſa Raſci.

בעטו של נחש בעצתו של נחש בלו לא היו ראוין למות אלא שנגזרה גזרת מיתה על כל תולדותיו של אדם הראשון בעצת נחש ׃

Ob conſilium Serpentis. Omnes iſti non debebant mori; ſed quia decreta fuit mors in omnes poſteros Adami, ideò mortui ſunt ob conſilium Serpentis.] (En peccatum originale transfuſum in naturam humanam!) *De omnibus manifeſtum eſt, præter Iſai Patrem Dauidis, de quo ex Scriptura hoc modo probatur,* (2. Samuel. 17. 25.) Et Hamaſam poſuit Abſalom pro Ioab ſuper exercitum; & Hamaſa erat filius Viri, & nomen eius Ithra Iſraëlita, qui ingreſſus eſt ad Abighaïl filiam נחש *Nachàſc* ſororem Tzeruijà matrem Ioab. *Et quomodo fuit filia Nachàſc iſta* (Abigail)? *Et nonne filia Iſai ipſa? ſicut ſcriptum eſt* (1. Paralip. 2. 16.) Et ſorores eorum Tzeruijà & Abigail? *Sed Vult dicere, Filia illius, qui mortuus eſt ob conſiliū* נחש *Nachàſc Serpentis*. De his etiam vide in *En Iſrael* Par. II. pag. 78. co-

Priuſquam te formarem in vtero. *Scribit Dominus Pater meus, quòd, quando* (Deus) *condidit quatuor elementa, cognouit eum* (Ieremiam) *in potentia naturæ. Deinde eduxit illum in actum. Et ſic dixit Iſaias* 48. 16. A tempore quo illud fuit, ibi eram, *ſcilicet in potentia elementorum. Eram à tempore, quo tempus fuit à ſeculo. Et nunc produxit me de potentia ad actum, & miſit me in ſpiritu ſuo.*

Vel exponitur: Noui te &c. *iuxta illud Exodi* 33. 12. Noui te nomine, *ſicut dixit Moſi. Et alludit huic quod ſequitur*: Et antequam exires de vulua ſanctificaui te. Sanctificaui te *ſignificat ſanctificationem. Et* Noui te, *notat magnificentiam. Porrò de prima expoſitione dubitare licet: nam non ſolùm Iuſti, & Prophetæ, ſed etiam mali & impij antequam ſint creati cognoſcuntur* (à Deo). *Ideò ſignificat quòd Pater & Mater eius admoniti ſunt ſanctitatis, & puritatis ſub tempus conceptus, Vt Propheta ſanctus eſſet. Sed ſapiens* R. *Moſes Bar Maimon ſcripſit, quòd quilibet Propheta fieri non poteſt quin obtineat diſpoſitionem naturalẽ in puncto formationis ſuæ cũ exercitio, quod adiunget, & ſtudio ad prophetandũ. Secundùm hanc opinionẽ adhuc petere licet: Cur quod omnibus Prophetis commune eſt, de ſolo Ieremia dicitur? Poſſumus ad hoc reſpondere, quòd nouerat Deus benedictus, quòd Propheta recuſaturus eſſet Dei miſſionem, & idcircò Deus illum docuit, quòd etiam ab vtero redditus eſſet idoneus Prophetiæ, Vt cor ſuum firmaret ad proſequendum Dei munus. Si verò dicas: Nonne & Moſes Magi-*

dæis deſtinatus: nam קָדַשׁ *præparari, & deſtinari* ſignificat. Sic R. Sal. ad hunc locum הקדשתיך: זמנתיך לכך: *Hikdaſcti ſcha Sanctificaui te, id eſt præparaui te, deſtinaui te ad prophetandi munus obeundum.* R. David Kimchius pluribus verbis hunc locum illuſtrare conatur. Eius verba hic exſcribam, quæ ſunt.

בטרם אצרך כתב אדוני אבי כאשר ברא היסודות הד׳ ידעך בכח הטבע ואחר כן הוציאך לפעל וכן אמר ישעיהו מעת היותה שם אני בכח היסודות הייתי מזמן שהיתה עת בעולם ועתה הוציאני מכח לפעל ושלחני ברוחו: או פי׳ ידעתיך כמו ידעתיך בשם שאמ׳ למשה ומורה עליו ובטרם תצא מרחם: הקדשתיך: מלשון קדושה: וידעתיך לשון גדולה ולפירוש הראשון יש לשאול והלא כל הנביאים הצדיקים ובן הרשעים בטרם הבראם ידעם והכירם אך אורה זה שאביו ואמו נזהרו בקדושה ובטהרה בעת ההריון שיהיה הנביא מקודש והחכם הגדול ר׳ משה בר מימון ז״ל כתב כי זה ענין כל נביא אי אפשר לו מבלתי הכנה טבעית בעיקר יצירתו שיהיה נכון לנבואה עם ההתלמדות ויש לדעתו לשאול למה לא אמר זה הענין לנביאי׳ אח׳ אלא לירמיהו ונוכל לומר לפי שידע האל ית׳ שירמיהו יסרב בשליחות האל הודיעו כי הוא מוכן לנבואה מן הבטן כדי שיחזק לבו ללכת בשליחות האל ואם תאמר והלא משה רבינו ע״ה היה מסרב בשליחות האל ולא אמר לו כן הנה הראה לו אות גדול לחזק את לבו והוא אות הכנה והאותות האחרים שנתן בו יכולת לעשותן לפני פרעה וגם נוכל לומר כי משה רבינו כבר ידע זה מעצמו כי חכם גדול היה וידע כי בעיקר יצירת האדם יש הכנה טבעית לנבואה למי שהוא עתיד להתנבא ולא זה בלבד אלא כל חכמה וכל טבע שיש באדם שהוא נזכר בו יש לו קצת הכנה בו בעקר היצירה ינבר בה עם ההתלמדות:

cap. 1. Lucæ, Hieronymum in cap. 23. Ierem. Bernardum ſerm. de S. Ioanne Baptiſta, & ſerm. 4. ſuper *Salue Regina*, D. Th. Aquin. 3. par. q. 27. ar. 6. vt alios quàm plurimos relinquam.

Sanctificatus itaque fuit Ieremias, atque ab originali peccato mundatus. Sed an præter Ieremiam ex Veteri Teſtamento (nam ex Nouo nihil in hoc loco affero) nonnulli alij fuerint in vtero materno ſanctificati, dubito; etſi nonnulli Sancti Patres, & aliquot pij Scriptores affirmant de Iacob Patriarcha, vti Ambroſius lib. 4. *de Fide* cap. 4. Comeſtor in cap. 66. in Geneſ. & Dionyſius Carthuſianus cap. 28. Geneſ. & cap. 25. qui in hanc ſententiam adducit Auguſtinū. De Moſe quoque, ex opinione S. Ephrem Orat. *de Transfigurat. Domini*. Sampſonem item inter eos connumerari poſſe, ſuadere videntur illa Iudicum 13. 5. *Quia Nazaræus Dei erit puer* מן־הבטן *Min habbèten ab vtero*. Quia tamen de his (excepto Ieremia) nec Scriptura expreſſè loquitur, eos in vtero materno ſanctificatos, nec Eccleſia pro talibus illos proponit: ideò cum eodem D. Thoma loco citato, non eſt credendum, aliquos alios ſanctificatos eſſe in vtero, de quibus Scriptura mentionem non facit.

Et vt ad metam huius Diſſertationis properemus, pro illius Coronide recolendum, Catholicam doctrinam de Peccato originali docere, originem illius à prima culpa primi Hominis duci; per ſeminalem, & naturalem originem in omnes homines

giſter noſter (ſuper eū ſit pax) recuſabat, nec tamen Deus illi hoc dixit. Reſpondetur: quòd (Deus) *oſtendit* (Moſi) *multa ſigna magna vt firmaret cor eius, vti eſt ſignum rubi, & alia ſigna, vt ea poſſet efficere coram Pharaone. Vel poſſumus dicere, quòd Moſes Magiſter noſter hoc ex ſe nouerat, quoniam ſapientiſſimus erat, nempè, quòd in puncto formationis hominis eſt diſpoſitio naturalis ad prophetiam, illi ſcilicet, qui exercere debet prophetandi munus. Neque hoc dumtaxat, ſed quod ad omnem ſcientiam, & facultatem naturalem, in qua præualet, ex natura habet diſpoſitionem quandam ab ipſis geniture principijs, quæ ſtudio perficitur.* Quod dicit hic Rabbinus ad Prophetiam requiri diſpoſitionem naturalem eſt falſum, & reprobat D. Thomas 2. 2. q. 172. art. 3. quia Prophetia dependet ex ſola voluntate Spiritus Sancti 1. ad Corinth. 12. 11. *Hæc autem omnia operatur vnus, atque idem Spiritus, diuidens ſingulis prout vult.*

Noſtri autem Sacrarum literarum Expoſitores, & Sac. Theologi, *Priuſquam te formarem in vtero noui te; & antequam exires de vulua, ſanctificaui te*, communiter exponunt de infuſione gratiæ ſanctificantis animam Ieremiæ à culpa originali, qua conſecratus, & deputatus in ſanctum Prophetam, vt opportuno tempore Iudæis Gentilium mores ſequentibus; vel contra eoſdem, Chaldæorum, & aliarum Gentium victoriam prophetaret. Vide Gregor. Nazianz. Orat. 1. in *Apologet.* & Orat. 19, & 31. Chryſoſt. ſerm. *de Ierem.* Ambroſium in

conſultò relinquimus.

Ex noſtris autem de eodem *Iètzer haraà* Talmudico ex profeſſo tractant Raimundus Martini in *Pugione* Par. 3. diſt. 2. cap. 6. & ibidem Ioſeph de Voiſin *Victoria Porcheti* c. 17. Galatinus lib. 6. cap. 5. *de Arcanis Catholicæ Veritatis*. Alij verò, qui de eodem, vel in Lexicis ad vocē יצר *Iètzèr* obiter agunt, omittuntur. Et hæc ſint ſatis *De Peccato originali*. Recurrat modò calamus ad Dauid.

II. Dicunt, Dauidem immediatè poſt natiuitatem mori debuiſſet, & hanc eius præcocem mortem Protoparenti noſtro Adamo oſtenſam à Deo fuiſſe, qui miſericordia motus 70. annos ex ſuis pro Dauide obtulit, qui accepti dati ſunt Dauidi. Et hoc eſt illud, quod in Pſalmo 95. vet. 5. dicitur: *Quia delectaſti me Domine in factura tua*. Vide librum זהר *Zòhar* ſect. *Bereſcith* pag. 55. editionis Mantuanæ, & ibi hæc verba inuenies.

אמר ר' יצחק אחמי קב"ה לאדם דיוקני דכל
אנון דרין דייתון לעלמא וכל חכימי עלמ' ומלכי
עלמ' דזמינין לקיימ' עלייהו דישראל מטא למחמי
דוד מלכא דישראל אתייליד ומית אל' וכו' . אמר
משנין דילי אוסיף ליה וגרעו מאדם וסליק לון קב"ה
לדוד . ועל דא שבח דוד ואמר (תלים צ"ב . ה)
כי שמחתני יהוה בפעליך במעשה ידיך ארנן .

Dixit R. Iſaac: Oſtendit Deus ſanctus benedictus ipſi Adamo omnes eius poſteros, qui futuri erant in mundo; omnes Sapientes, & omnes Reges, & inter alios oſtendit Dauidem Regem Iſraëlis naſcentem, & ſtatim morientem. Dixit: Ego ex meis annis illi dabo. Tunc detracti ſunt 70. anni à Vita Adæ,

propagari; originalem Iuſtitiam per illud amitti; filios iræ naſci, & æternæ morti addictos homines eſſe: tolli verò per Sacramentum Baptiſmi ex meritis Chriſti Domini: Fomitem, & prauos affectus ad pugnam relinqui; eos, Diuina gratia adiuuante, poſſe ſuperari. Quæ omnia ferè à Iudæis negantur, & quæ admittuntur, multiplicibus erroribus fœdantur, vt iam ex dictis manifeſtè apparet.

Cæterùm de יצר הרע *Iètzer haraà Fomite malo*, *Genio* Iudaico agitur in Talmude Codd. ברכות *Berachòth* capit. 1. 2. 3. 9. שבת *Sciabbàth* cap. 10. יומא *Iomà* cap. 7. סוכה *Succà* cap. 5. חגיגה *Chaghigà* cap. 2. נדרים *Nedarim* cap. 3. גיטין *Ghittin* cap. 5. קדושין *Kidduſcin* c. 1. & 4. בבא מציעא *Bauà Metzià* cap. 9. בבא בתרא *Bauà Bathrà* cap. 1. סנהדרין *Sanhedrìn* capp. 2. 11. & נדה *Niddà* cap. 2. quæ loca relata ſunt etiam in עין ישראל *En Iſraël* editionis Venetæ an. 1625. in fol. eaque reperies in I. Par. ad pag. 5. num. 6. pag. 21. num 59. pag. 39. n. 120. pag. 40. num. 122. pag. 66. n. 38. pag. 117. n. 28 pag. 118. num. 31. Ibid. n. 32. Ibid. n. 33. pag. 171. n. 13. col. 1. In Par. II. pag. 19. n. 16. pag. 52. n. 10. pag. 58. n. 55. Ibid. n. 60. pag. 71. n. 50. pag. 77. n. 31. pag. 78. num. 35. pag. 102. num. 56. pag. 118. n. 133. pagina 127. n. 176.

De eodem יצר הרע *Iètzer haraà* agunt etiam quamplurimi Auctores Rabbini, quos cùm ſua dicta omnia ex Talmude, & ex locis vt plurimùm in hac diſſertatione citatis depromant,

Dauid vſque ad 14. annum excluſiuè fuerit abſque anima, & quando attigit annum decimum quartum, effectus eſt filius Dei; nam antea tanquam incircumciſus reputabatur immundus, & abſque anima, quæ omnia minimè cohærent perfectioni quam Dauidi attribuunt ex circumciſione ei innata ex vtero matris. Verba Zòhar ſunt.

כד מטא דוד לתליסר שנין חכה בההוא יומא דעאל לארביסר פרין כתיב יהוה אמר בני אתה אני היום ילדתיך ׃ מ״ט דהא מקדמת דנא לא הוה ליה ברא ולא שראת עליה נשמתא עלאה דהוה בשני ערלה הוה ובג״כ אני היום ילדתיך היום ודאי ילדתיך ׃

Cùm perueniſſet Dauid ad decimum tertium annum & factus eſſet dignus ingredi in decimum quartum, ſicut ſcriptum eſt (Pſal. 2. 7.) Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. *Quænam eſt huius rei ratio? Propterea quòd antehac non erat filius, neque in eo habitauerat anima excelſa, quia fuerat in annis præputiatis, ſeu incircumciſis, & ideò ſcriptum eſt*: Ego hodie genui te. *Hodie certè genui te*. Idem habetur ibidem pagina 101.

Hoc fabuloſum Commentum Auctor libri Zòhar ideò comminiſcitur, vt eludatur præclarum teſtimonium de æterna Chriſti natiuitate. Quamuis enim iuniores Rabbini totum hunc Pſalmum de Dauide intelligi volunt, attamen antiquiores & ſaniores Hebræorũ Magiſtri de Chriſto eſſe Prophetiam, ſine vllo in Chriſtianam Religionem liuore, expreſsè fa-

dami, & dati à Deo ipſi Dauid, & ob id lætatus eſt Dauid, & dixit (Pſal. 92. v. 5.) Quia lætificaſti me Domine in opere tuo: in operibus manuum tuarum exultabo.

Idem ferè habetur in eodem libro *Zòhar* Exod. *Paraſcià* פקודי *Pikudè* pagina 235. paulò ante medium, quod ſe probare credunt ex Pſal. 21. v. 5. *Vitam petijt à te, & dediſti ei, &c.* Quaſi Deus non potuiſſet Dauidi vitam protrahere, niſi annos ab Adamo abſtuliſſet. Falſum Commentum, ex falſa & fabuloſa narratione viſionis Adamo affictæ.

III. Dicunt, Dauidem natum eſſe circumciſum. Hoc ſe elicere credunt ex Titulo Pſalmi 16. מכתם לדוד *Michtàm Ledauid*, quod aliqui *Monile*, alij *Inſigne aureolum*, & alij *Inſtrumenti Muſici genus* interpretantur. Rabbini verò מכתם *Michtàm* ſecant, duaſque ex vna dictiones conficiunt מך *Màch* & תם *Thàm*. *Percuſſum perfectè*, nempe *Perfectè circumciſum*, hoc eſt à natiuitate integrè recutitum. Huius Commenti teſtis eſt Auctor *Ialkut* ad hunc Pſalmũ. Quòd ideò ita dicitur מך תם *Màch, Thàm* ipſi Dauidi שנולד מהול *Quia natus eſt circumciſus*. Ibique citatur Talmudis Codex מנחות *Menachòth* cap. 1. *Col Hammenachòth*. Sed vide Cod. סוטה *Sottà* cap. 1. pag. 10. b. circa med. Idem refert R. Salomon ad hunc locum.

Huic Rabbinicæ doctrinæ contradicit alia, quæ legitur in libro זהר *Zòhar* Exod. *Paraſcià* משפטים *Miſcpattim* pag. 98. in princ. vbi habetur, quòd

ipſi Dauidi Prophetæ accenſet, dum dicit -

והמזמורים שאין כתוב בראשם שם אדם, תכן שאינן לדוד אולי הם לדוד כמזמור הודו ליהוה קראו בשמו שאין שם שם דוד והוא לדוד הח מפורש בדברי הימים כי דוד חיברו על הארון ונתנו לאסף המשורר ולמה תמהו מפרשים בעבור שאין בתחילת הספר נבואת דוד כי אין ספק בין הישראלים כי ספר בראשית משה ארונינו כתבו כי כבה קבלו אבותינו הקדושים ז״ל אע״פ שאין כתוב בתחילתו וידבר השם אל משה ׃

Et Pſalmorũ, in quorum initio nullum Auctoris nomen eſt ſcriptum. perpendes quòd non ſint Dauidis? Forſan ſunt ipſiuſmet Dauidis, ſicut Pſal. 105. Confitemini Domino, & inuocate nomen eius &c. *legerunt ex nomine ſuo, quamuis non adſit ibi nomen Dauidis, & tamen Dauidis eſt, Vt explicatur in* 1. *Paralip.* 16. 7. *&c. quòd Dauid compoſuerat illum in* (honorem) *Arca, & dederat ipſi Aſaph Cantori. Cur igitur mirentur Expoſitores, quia in principio libri* (ſcriptum non eſt) *Propheta Dauidis. Attamen nullus Iſraelita- um dubitat de libro Geneſis, quòd non ſit ſcriptum à Domino noſtro Moſe, quia ſic tradiderunt noſtri ſancti Patres b. m. quamuis in initio ſcriptum non ſit: Et locutus eſt Dominus ad Moſen.*

Sed ſecundus Pſalmus nullam habet inſcriptionem: ergo Dauidi tribuendus ex auctoritate Aben Ezræ contra Aben Ezram. Ex quo patet, Abraham Aben Ezræ infra paucas lineas ſibimetipſi contradicere, ac conſtantem non eſſe.

Eidem oppono Dauidem Kimchium in Præfat. Commentat. ſuper Pſal-

fatentur. Teſtis eſt R. Salomon ad hunc Pſal. ver. 1. רבותינו דרשו *Rabbini noſtri expoſuerunt* (inquit) את הענין על מלך המשיח *de Rege Meſſia Chriſto*. Kimchius circa finem explanationis eiuſdem Pſalmi dicit -.

ויש מפרשין זה המזמור על גוג ומגוג, והמשיח הוא מלך המשיח, וכן פירשו ר״ל ׃

Sunt qui exponunt hunc Pſalmum de Gog, & Magog. Et Meſſias (in eo nominatus) *eſt Rex Meſſias. Et ita expoſuerunt Magiſtri noſtri pia mem.* Aben Ezræ, quamuis conuenientiùs putet intelligi debere, hunc Pſalmum fuiſſe compoſitum ab aliquo ex Cantoribus ſuper Dauid in die, quo vnctus fuit, & idcircò ſcriptum ſit: *Ego hodie genui te*, ac ſi diceret, Hodie propter vnctionem ſanctam cenſeris à me iterum genitus, attamen negare non poteſt intelligi etiam de Meſſia. Eius verba ſunt -

למה רגשו, הנכון בעיני כי זה המזמור חברו אחד מהמשוררים על דוד ביום המשחו על כן כתוב אני היום ילדתיך או על המשיח ׃

Quare fremuerunt &c. *Certum eſt in oculis meis, quod huiuſmodi Pſalmus ab aliquo Cantorum ſit compoſitus ſuper Dauid in die Vnctionis ſuæ, idcircò Scriptum eſt*; Ego hodie genui te; *aut* (dicitur) *de MESSIA*. Immò ego dico: certius eſt in oculis meis, huiuſmodi Pſalmum ab eodem Dauide, Spiritu Sancto inſpirante, fuiſſe compoſitum, & non ab aliquo ex Cantoribus. Oppono Aben Ezræ eundem Aben Ezram in Præfatione ad Pſalterium, vbi Pſalmos ſine inſcriptione,

mus à nobis funes ipſorum. Et, *Poſtula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam terminos terræ.* Et illud, *Et nunc Reges intelligite: erudimini qui iudicatis terram, &c.* Dicet Kimchius:

הם (ר"ל סרני פלשתים) היו אומרים ננתק מוסרות ישראל וקשורם שנקשרו יחד והסכימו להמליך את דוד וכו'. ואמרו פלשתים ננתק מוסרותיהם: ונשליכה ממנו עבותימו:

Hæc dicebant (Satrapæ Philiſthæorum) *Dirumpamus vincula Iſraëlis, & coniurationem eorum, quã ſimul ligam fecerunt, & conuenerunt vt regnare faciant Dauid &c. Et dixerunt Philiſthæi: Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis funes ipſorum.* Inſulſa commentatio. Qui detinentur captiui, omnem curam adhibent vt vincula diſrumpant, & funes, quibus colligati detinentur, frangant, & à ſe proijciant; at ij, qui vinculis non detinentur, quomodo verè dicere poterunt, Dirumpamus vincula, proijciamus funes. Philiſthæi verò non erant adhuc ſubacti ab Iſraëlitis, ſed valide aduerſus Iſraëlem pugnabant, etiam poſtquam vnctus fuerat Dauid in Regem, quia Goliath Gigantem ante eos pręire faciebant, qui aduerſus phalangas Iſraël clamabat, dicebatque: *Quare veniſtis parati ad præliũ? Nunquid ego non ſum Philiſthæus, & vos ſerui Saul?* Quaſi diceret: Nunquid ego non ſum Philiſthæus liber, & ingenuus, & vos ſerui, & mancipia eſtis Saulis? Hinc patet, nullatenùs eos extimuiſſe Dauidem, & paruipendiſſe eius vnctionem in Regem, quamuis credibilius eſt, eam non ſciuiſ-

Pſalmos, qui & ipſe diſertè fatetur circa finem eiuſdem Pręfationis, Pſalmos, in quibus Auctoris nulla fit mentio, ab eodem Dauide eſſe compoſitos. Verba ipſius ſunt.

והמזמורים שכתב בהם בראשון לדוד חברם דוד וכן אותם שלא נזכר בהם שום מחבר דוד חברם:

Pſalmi autem, quibus ſcriptum eſt in principio nomen ipſius Dauid, edidit illos Dauid; & ſic, quibus in eis Auctorum nulla fit mentio, etiam Dauid illos compoſuit. Igitur hic Pſalmus editus fuit à Dauide, in quo de Meſſia, ſiuè Chriſto Rege principaliter agitur, & de Chriſto intelligendus eſt, ſicut intellexerunt Apoſtoli Actor. 4. 25. figuratè tamen & minùs principaliter aptari poteſt etiam ipſi Dauidi. Sed hoc non tollit, quò minus de Chriſto intelligi debeat, ſicut intellexerunt (præter illos, quos ſuprà citauimus) priſci illi Rabbini relati in מדרש תלים *Midràſc Tillim*, Pſalmo 2. & in ipſo Talmude Cod. סוכה *Succà* cap. 5. mox infrà citandi.

R. Dauid Kimchius, quamuis illuſtris Grammaticus inter Hebræos, ignorantiam ſuam in rebus Theologicis pandit, dum in Comment. huius Pſalmi de Dauide omnia literaliter explicare volens, in ſcopulos impingit, & contra antiquiores Talmudiſtas cogitur irruere, & cùm in Chriſtianos tela immittere contendat, in ſe ea retorquet, & confoditur. Dicat quæſo Kimchius, quomodo ritè de Dauide intelligi poſſint ea verba: *Dirumpamus vincula eorum, & proijcia-*

ſi illius verba rectè perpendantur.

Reſp. Ex hoc, quòd Kimchius intelligat hunc locum Pſalmi de vinculis, & funibus coniurationis, dico, inſulſum, & vanum eſſe eius intellectum: nam verba Pſalmi referri debent ad vincula, & funes pręceptorum Regis Meſſiæ, quibus colligari & conſtringi debebant Reges terræ, non ad vincula, & funes coniurationis Iſraëlitarum contra Philiſthæos. Verba Pſalmi ſunt clara, neque vim ſibi inferri patiuntur: Primum enim Hemiſtichium: *Dirumpamus vincula eorum* declaratur à ſecundo, *& proijciamus à nobis funes ipſorum*. Tò *à nobis* indicat, eos, qui loquuntur, vinculis & funibus fuiſſe ligatos, eaque dirumpere, & à ſe proijcere, omni conatu curare.

Sed quid dicendum ad illud 2. Samuel. 8. 1: *Et percuſſit Dauid Philiſthæos, & humiliauit eos: & tulit Dauid frænum* האמה *Haamà de manu Philiſthæorum*. Ergo Philiſthæi fuerunt ſerui Dauid, vel ſaltem tributarij, ſicut fuerunt alij populi Moabitæ, & Syri. Ibid. ver. 2. & 6.

Reſp. Ex hoc argumento manifeſtè patet incongruam eſſe applicationem huius Pſalmi ad Dauid, & ad Principes Philiſthæorum, quia Kimchius dicit

וזה המזמור חיברו ואמרו דוד בתחילת מלכותו שנתקבצו עליו הגוים׃

Quòd huiuſmodi Pſalmum compoſuerat, & dixerat Dauid in principio Regni ſui, quando ſcilicet contra ipſum congregatæ ſunt Gentes. At bella, quæ contigiſſe, ſicut nec ipſe Saul ſciebat, qui neque ipſum Dauidem cognoſcebat; vnde Abner Principi militiæ dicebat: *De qua ſtirpe deſcendit hic Adoleſcens Abner? Cui Abner: Viuit anima tua Rex, ſi noui. Et Rex: Interroga tu, cuius filius ſit iſte puer*. 1. Sam. 17. v. 55. 56. Adde, quòd ipſi Philiſthęi commiſſo pręlio contra Saulem, interfecerunt eum, & filios eius, & corpus illius truncato capite ſuſpenderunt in muro Bethſan, (Vide 1. Samuel. cap. 31.) neque huiuſmodi verba potuerunt dicere, quando audierunt (2. Sam. 5. 17.) quòd vnxiſſent Dauid in Regem ſuper Iſraël, vt vult idem Kimchius, quia tunc Philiſthæi non erant ſerui Iſraëlitarum, neque compedibus vincti, vt dicere verè poſſent, *Dirumpamus vincula eorum, &c.* Imò ibidem legitur, *Aſcenderunt* (Philiſthæi) *vniuerſi, Vt quærerent Dauid* (ad necem). *Quod cùm audiſſet Dauid, deſcendit in præſidium &c.* Et quamuis poſtea aliquoties Philiſthæi percuſſi fuerint à Dauide, nunquam tamen legitur, eos aliquando in vinculis fuiſſe detentos, vt inde dicere debuiſſent: *Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis funes ipſorum*.

Dices, Kimchium intelligere vincula Iſraëlitarum, non Philiſthæorum, id eſt coniurationes, quibus ſimul conuenientes, quaſi quibuſdam vinculis & funibus ſeipſos colligarant, Dauidem conſtituendo in Regem, vt eo ductore & duce, validiùs contra Philiſthæos pugnare poſſent, & vincere: & hæc eſt mens Kimchij,

& frœnum Aſini ſui, & inſuper titulum erexiſſe, quæ poſtea à Dauide ablata ſunt, vt liberè contra eós pugnare poſſet. Sublatis enim fœderis ſignis, & ipſum fœdus ſublatum exiſtimari debere voluit. Iſta in hæc verba explicantur à R. Eliezer Haggadòl in ſuis *Perakìm* cap. 36. pagina 32. col. 1. circa principium.

ר' יהודה אומר שלשה אבות כרתו ברית עם עמי הארץ ואלו הן אברהם יצחק ויעקב . אברהם כרת ברית עם עמי הארץ כשנגלו המלאכים עליו היה סבור שהן אורחי עם הארץ ורץ לקראתם ורצה לעשות להם סעודה גדולה ואמר לשרה לעשות להם סעודה , באותה שעה כשהיתה לשה שרה ראתה דם נדה לפיכך לא הגיש להם מן העוגות ורץ להביא בן בקר וברח לפניו בן הבקר ונכנס למערת המכפלה ונכנס אחריו שם ומצא שם אדם וחוה שוכבים על המטות וישנים ונרות דלוקין עליהם וריח טוב עליהם כריח ניחוח לפיכך חמד את מערת המכפלה לאחזת קבר אמר לבני יבוס לקנות מהם את מערת המכפלה במכר טוב ובזהב ובשטר עולם לאחוזת קבר . וכי יבוסים היו והלא חתים היו אלא על שם עיר יבוס נקראו יבוסים ולא קבלו האנשים תחלה בורע ומשתחוה אליהם שנאמר וישתחו אברהם לפני עם הארץ . אמרו לו אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל כרות עמנו שבועה שאין ישראל יורשי' את עיר יבוס כי אם ברצונם של בני יבוס ואחר כך קנה את מערת המכפלה במכר זהב ובכתב עולם לאחוזת עולם שנאמר וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר . מה עשו אנשי יבוס עשו צלמי של נחשת והעמידו אותן ברחוב העיר וכתבו עליהם שבועת אברהם וכשבאו ישראל לארץ רצו ליכנס בעיר היבוסי ולא היו יכולין ליכנס מפני אות ברית שבועת אברהם שנאמר ואת היבוסי יושבי ירושלם וגו' . וכשמלך דוד ורצה ליכנס

contra Philiſthæos in illorum terras geſſerat, non in principio Regni, ſed poſtquam firmatus in Regno fuerat, acciderunt: nam in principio Regni potiùs defenſiuum, quàm offenſiuum bellum gerere videbatur. Iam in Hebron regnauerat ſeptem annis, 2. Sam. 5. vbi ſex filij nati ſunt, Ibid. cap. 5. 5. In Ieruſalem autem regnauit triginta tribus annis ſuper omnem Iſraël & Iudam. Octauo igitur anno Regni ſui cœpit regnare in Ieruſalem, capta Arce Sion, ablatiſque cœcis & claudis. Et poſt hæc percutit Philiſthæos ablato ab eis frœno tributi. Percutit etiam Moab, & Regem Soba, factique ſunt ei ſerui ſub tributo. Ibid. cap. 8. v. 1. 2. 3. Igitur longo poſt tempore à principio Regni Dauidis iſta euenerunt; non itaque intentio Dauid fuit in hoc Pſalmo rem agere cum Philiſthæis, & alijs Regibus, & Nationibus circumiacentibus terræ Chanaan, vt explicat Kimchius.

Ar ſi nonnemo quæreret, Quid ſibi velint ea, quæ de cœcis & claudis ſublatis de Arce Sion, & frœno euulſo de manu Philiſthæorum in Scriptura leguntur?

Reſp. Hic referam id, quod dicunt Magiſtri Hebræorum ſuper his Scripturæ locis. R. Eliezer Haggadòl prætendit ea explicare ſecundùm traditionem antiquorum: nam ait: Abrahamum, Iſaacum, & Iacobum iniiſſe fœdus cum populis terræ Chanaan, ne poſteri eorum poſſeſſuri eſſent Vrbem Iebus, neque terram Philiſthęorum, neuè introirent in Syriam. Et in ſignum fœderis eis argentum,

per illos tanquam odor quietis: idcirco deſiderauit ſpeluncam Ha-Macpelà in poſſeſſionē ſepulchri. Dixit filijs Iebus, vt emeret ab ijs ſpeluncam Ha-Machpelà pretio iuſto, auro, & contractu perpetuo in poſſeſſionem ſepulchri. Et quomodo erant Iebuſai? nonne Chithai erant? Sed ex nomine Vrbis Iebus (Chithæi) *vocati ſunt Iebuſai. Et Viri illi non receperunt eum, id eſt, noluerunt acquieſcere illi. Procubuit in genua, & incuruauit ſe ad eos. S. D.* (Gen. 23. 7.) Et incuruauit ſe Abraham coram populo terræ. *Dixerunt ei: Nos ſcimus, quòd Deus ſanctus benedictus daturus ſit tibi, & ſemini tuo omnes terras iſtas. Pange nobiſcum iuramentum, quòd Iſraëlitæ poſſeſſuri non ſint Vrbem Iebus, ſed permaneat in poteſtate filiorum Iebus. Poſt hæc emit ſpeluncam Ha-Machpelà venditione auri, & contractu perpetuo, in poſſeſſionem æternam. S. D.* (Ibid. v. 16.) Et audiuit Abraham Ephronem, & appendit Abraham Ephroni argentum, quod locutus fuerat in auribus filiorum Cheth, quadringentos ſiclos argenti tranſeuntis in mercatorem. *Quid fecerunt Viri Iebus? fecerunt ſtatuas æneas, & ſtatuerunt illas in platea Ciuitatis; & ſcripſerunt ſuper ijs iuramentum Abrahæ. Cùm autem veniſſent Iſraëlitæ in terram, voluerunt intrare in Vrbem Iebuſæorum, & non potuerunt introire propter ſignum fœderis iuramenti Abrahami. S. D.* (Ioſue 15. 63.) Et Iebuſæi incolebant Ieruſalem, &c.

Regnante autem Dauide, & volente ingredi Vrbem Iebuſæorum, non ſi ad-

בעיר היבוסי לא הניחו אותו שנאמר ויאמרו לדוד
לאמר לא תבא הנה וגו׳ ׳ והלא היו ישראל כחול
הים אלא מכח ברית שבועת אברהם ראה דוד
וחזר לאחורין שנאמר וישב דוד במצודת אמרו לו
אין אתה יבול ליכנס בעיר היבוסי עד שתסיר כל
הצלמים הללו שכתוב עליהם אות שבועת אברהם
שנאמר כי אם הסירך העורים והפסחים אילו
הצלמים שנאמר עליהם על כן יאמרו עור ופסח
לא יבוא אל הבית שמא תאמר העורים והפסחים
לא היו נכנסין במקדש חס ושלו׳ אלא אלו הצלמים
שעינים להם ולא יראו רגליהם ולא יהלכו שנאמר
שונאי נפש דוד שהיה דוד שונא לשמוע עבודה
זרה שנאמר על כן יאמרו עור ופסח וגו׳ ׳ אמר
דוד לאנשיו כל מי שיעלה בראשונה ויסיר את
הצלמים הללו שכתוב עליהם אות ברית שבועת
אברהם יהיה לראש ועלה בראשונה יואב בן צרוית
ויהי לראש שנאמר ויעל יואב בן צרויה בראשונה
ואחר כך קנה את עיר היבוסי לישראל בכתב
עולם לאחוזת עולם מה עשה לקח מכל שבט
חמשים שקלים הרי כלן שש מאות שקלים שנאמר
ויתן דוד לארנן וגו׳ ׳

R. Iudas dicit: Tres Patres inierunt fœdus cum populis terræ (Chanaan) *& iſti ſunt Abraham, Iſaac, & Iacob. Abraham fœdus iniјt cum populo terræ, quando illi manifeſtati ſunt Angeli: putabat, eos eſſe Viatores vulgi, cucurrit in occurſum eorum. Voluitque eis facere conuiuium magnum, & ait Saræ, vt pararet conuiuiū. Eadem hora, qua depſerat Sara vidit ſanguinem menſtruum, idcirco non attulit eis placentas. Cucurrit autem, vt afferret Vitulum, ſed aufugit coram eo Vitulus, & ingreditur in ſpeluncam HaMachpelà. & ingreditur poſt eum illuc, & ibi inuenit Adamum & Euam cubantes in lectis & dormientes, & Lucernæ ardebant ante eos; & odor bonus erat ſu-*

In hac R. Eliezaris narratione de fœdere Abrahami inito cum populis terræ Chanaan, quam רדק *Radàk* ברייתא *Baraishà Extrauagantem* traditionem vocat 2. Sam. 8. 1. quædam ſunt, quæ ex Hiſtoria Sacra probari non poſſunt, & alia quæ inter fabulas Rabbinicas referri debent. Quòd fœdus inierit Abraham cum populis terræ Chanaan, quando apparuerunt ei tres Angeli, ex cerebro Rabbinorum prodit, non ex Sacra Scriptura, in qua nihil de eo. Quòd verò Sara non attulerit placentas, quia ex ea tunc cœperint fieri menſtrua, audax commentum eſt, etiam R. Salomonis ad cap. 18. Gen. v. 8. *Tulit quoque butyrum & lac*, in quo nulla fit mentio de panibus ſubcineritijs, quos iuſſerat Abraham vt Sara pararet, quia, inquit R. Salom. -

שפירשת שרה נידה שחזר לה אורח כנשים אותו היום ונטמאת העיסה ׃

Separauerat Saram menſtruatam: nam eo die reuerſa eſt illi conſuetudo vt mulierum, id eſt, tunc redierunt ei menſtrua, *& polluta facta eſt maſſa farinacea*; & aduerſatur Scripturæ; quandoquidem ex ea euidenter apparet, toto tempore, quo Angeli cibum ſumpſerunt ſub arbore apud Abrahamum, Saram non habuiſſe menſtrua: dumque Angelus prædicit Abrahamo, Saram vxorem ſuam filium habituram, ipſa poſt oſtium Tabernaculi occultè ridet. De qua re Scriptura cauſam reddit v. 11. *Quia erant ambo ſenes, prouectaque ætatis, &* חדל להיות לשרה אורח כנשים ׃ *deſierat eſſe ipſi*

admiſerunt illum. S. D. (2. Samuel. 5. 6.) *Et dixerunt Dauidi dicendo*, Non ingredieris huc, &c. *Et nonne Iſraëlitæ erant tanquam arena maris? Sed propter virtutem fœderis iuramenti Abrahæ vidit Dauid, & reuerſus eſt retrorſum. S. D.* (2. Sam. 5. 9.) Et habitauit Dauid in munitione. *Dixerunt ei: Non poteris tu ingredi Vrbem Iebuſæorum, niſi remoueas ſtatuas iſtas, quibus inciſum eſt ſignum iuramenti Abrahæ. S. D.* (Ibid. v. 6.) Quin remoueas cæcos & claudos. *Iſti ſunt ſimulachra. De his enim dicitur* (Ibidem v. 8.) Ideò dicebant: Claudus & cœcus non intrabit in domum. *Forſan dices: Nullne cæci & claudi ingreſſi ſunt in Sanctuarium? Abſit. Sed iſti ſunt ſimulachra, quæ habent oculos, & non vident; pedes, & non ambulant. S. D.* (Ibidem.) Quæ odio habet anima Dauidis; *quia Dauid odio habebat audire Idololatriam. S. D.* (2. Sam. 5. 8.) Idcircò dicebant: Cœcus & claudus &c. *Dixit Dauid ad Viros ſuos: Quicumque aſcenderit primò, & remouerit ſtatuas illas, quibus inciſum eſt ſignum fœderis iuramenti Abrahæ, erit Dux. Et aſcendit primò Ioab Ben Tzeruiàh, & factus eſt Dux. S. D.* (1. Paralip. 11. 6.) Et aſcendit Ioab filius Tzeruiàh primò. *Et poſtea emit Vrbem Iebuſæorum pro Iſraële Scriptura æterna, in poſſeſſionem perpetuam. Quid fecit? Accepit ex omni Tribu quinquaginta ſiclos, en ſexcenti ſicli. S. D.* (1. Paralip. 21. 25.) Et dedit Dauid ipſi Ornan pro loco (illo) ſiclos aureos pondere ſexcentorum.

de Formatione, & creabant Vitulum triennem. & illum comedebant.

Quòd Abraham cucurrerit ad armentum, & inde tulerit Vitulum, habemus ex Geneſ. 18. 7. ſed quòd Vitulus in ſpeluncam המכפלה *Ha-Machpelà duplicem* aufugerit, & illuc ingreſſus Abraham viderit Adamum & Euam ibi ſepultos, non ex cerebro R. Eliezaris depromitur tantùm, ſed etiam ex R. Simeone Ben Iochài in *Zòhar* Geneſ. pag. 127. b. col. 1. circa medium. Sanè R. Salomon Gen. 23. 2. *Et mortua eſt Sara* בקרית ארבע *in Kiriàth Arbaà qua eſt Hebron, in terra Chanaan*, quoſdam opinari dicit, vocari hanc Ciuitatem ארבע *Arbaà Quatuor* -

על שם ארבעה ענקים שהיו שם אחימן ששי ותלמי ואביה :

Ex nomine quatuor Gigantum, qui morabantur in ea, ſcilicet Achimàn, Sceſciài, Talmài, & Patris eorum. Conſtat quidem ex libro Ioſue c. 15. v. 13. & 14. hanc eos poſſediſſe, & inde per Caleb expulſos. Vel קרית ארבע *Kiriàth arbaà Ciuitatem quatuor* dici -

על שם ד׳ זוגות שנקברו שם איש ואשתו אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה :

A quatuor coniugibus ibi ſepultis Adamo & Eua, Abrahamo & Sara, Iſaaco & Rebecca, Iacobo & Lea. Hanc Iudaicam traditionem accepit Raſci ab eodem R. Eliezer cap. 20. quam etiam refert D. Hieronymus in Tradit. Hebr. ad caput 23. Geneſ. R. Abraham Aben Ezræ putat ארבע *Ar-*

Sara conſuetudo vt mulierum. Tunc nulla alia mentio fit de placentis, quia ſupponitur iam eas paraſſe: nam Vitulum, butyrum, & lac poſuit Abraham coram Angelis, qui comederunt. Neque congruum eſt dicere ſine panibus comediſſe. Sed R. Salomon dum vult inſiſtere Rabbinicis fabulis, fabuloſam reddit ſuam expoſitionem, & Sacræ Scripturæ diametricè oppoſitam, vt in hoc eodem loco videre eſt. Scriptura inquit ibidem ver. 7. *Et tulit* (Abraham) בן בקר רך וטוב *filium Bouis*, id eſt, *Vitulum tenerrimum & optimum*. Quis non videt ſingulari numero loqui Scripturam, vt cognoſcamus vnum Vitulum fuiſſe non plures? At R. Salomon dicit -

שלשה פרים היו כדי להאכילן ג׳ לשונות בחרדל :

Tres Vituli fuerunt, vt comederent tres linguas cum Sinapi. Stupidum prorsùs figmentum. Gulę deditì ſunt Rabbini, & in ſuo Talmude heluones videri volunt, dum duo ex ijs in Cod. סנהדרין *Sanhedrin*, ſe per artem Magicam gloriantur, quolibet veſpere Sabbathi Vitulum triennem creaſſe, eumq; poſtea deuoraſſe. Vide c. 7. ארבע מיתות *Arbaà methòth* pag. 67. b. paulò poſt medium, ibi hæc verba inuenies. -

רב חנינה ורב אושעיא כל מעלי שבתא הוו עסקין בהלכות יצירה ומיברי להן עיגלא תילתא ואכלי ליה :

Ràu Chaninà & Ràu Oſciaaià, quotieſcumque ingrediebatur Sabbathum, operam dabant lectionibus יצירה *Ietzirà*

nomine videtur totus ager, imò & totus illius terræ tractus denominatus מכפלה *Machpelà*. Quod innuitur ibidem ver. 17. vbi ſic habetur.

ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בכל גבולו סביב.

Et confirmatus eſt ager Ephronis, qui (erat) *in Machpelà, qui* (erat) *coram Mamrè: ager, & ſpelunca, quæ* (erat) *in eo; & omnis arbor, quæ* (erat) *in agro, quæ* (erat) *in omni termino eius*. Quaſi diceret: Ager Ephronis, qui erat in regione Machpelà, vbi erat & ſpelunca *Ha-Machpelà*, cum omnibus arboribus per circuitum huius regionis, ceſſit in poſſeſſionem Abrahæ. Si ager erat in *Machpelà*, conſequens eſt vt *Machpelà* nomen ſit regionis, vel tractus terræ continentis in ſe diuerſos agros, inter quos erat ille, vbi *Mearà hammachpelà Spelunca duplex* continebatur, vti clarè conſtat ex ver. 19. *Et poſtea ſepeliuit Abrahā Saram vxorem ſuam* אל מערת שדה המכפלה *in ſpelunca agri Ha-machpelà*. Indifferenter verò vocatur *Spelunca agri Hamachpelà*, & *Spelunca Ha-Machpelà*. In ea igitur ſpelunca ſepelitur Sara ab Abrahamo. At fabuloſi Hebræi dicunt Adamum & Euam ibi ſepultos, renuiſſe recipere Saram, & prohibuiſſe ſepeliri cum eis; ſed tandem Abrahami ſuaſu victi, eam in ſocietatem receperunt. Hæc in libro *Zòhar* in Geneſ. pag. 128. col. 1. circa finem ita leguntur.

Arbaà eſſe שם אדם גדול בענקים *Nomen hominis magni inter Anakim*, id probari vult ex Ioſue 14. 15. *Nomen Hebron ante vocabatur Kiriath Arbaà, qui* האדם הגדול בענקים הוא *Ha-Adam Ha-Gadòl baAnakim Homo magnus inter Anakim erat*; quæ coniectura incongrua non videtur. Rabbi autem Salomon de Patre trium Gigantum intelligit.

הוא אביהם של אחימן ששי ותלמי ארבע היה שמו:

Erat enim Pater ipſius Achimàn, Sceſciài, & Talmài, & vocabatur ארבע *Arbaà*. Quod idem Raſcì ibidem refert ex מדרש אגדה *Midràſc Agadà* τὸ *Homo magnus inter Anakim*, intelligi *de Abrahamo*, prorſùs imaginarium eſt Commentum.

Spelunca verò המכפלה *Ha-Machpelà* cur ita vocetur, & cur ab Abrahamo expetita fuerit in ſepulturam vxoris ſuæ Saræ, varias aſſignant rationes Hebræi. R. Eliezer in ſuis פרקים *Perakìm* cap. 20. circa fin.

נקראת מערת המכפלה שהיא כפולה.

Vocatur (inquit) *Spelunca Hamachpelà, quia erat duplex*, vna è regione alterius; vel vna ſub altera; vel quia fuerat duplex coniugibus, vt ſuprà dictum eſt in *Kiriàth arbaà*, ex eodem ibidem. Quomodocumque ſit, certum eſt, hanc ſpeluncam vocatam fuiſſe מערת המכפלה *Mearàth hammachpelà Speluncam duplicitatis*, ſeù *duplicem*, poſitam in extremitate agri Ephronis filij Socharis, Gen. 23. 9. Ex huius duplicis ſpeluncæ conſpicuo

pag. 30. col. 4. paulò poſt medium editionis Amſtelodam. cum Comm. in fol. tempore diluuij omnia deleta fuiſſe, etiam Adamici cadaueris puluerem? nam

ר׳ יהודה בר סימון בשם ר׳ יוחנן אמר אפילו עפרן של אדם הראשון נמחה׃

R. Iudas Bar Simon nomine R. Iochanàn dixit: Etiam puluis (cadaueris) *Adami primi* (hominis) *deleta eſt* ab aquis diluuij. Quomodo igitur ſupererat illius cadauer in ſpelunca duplici tempore Abrahami? Traditio contra traditionem. Talmudiſtarum dicta plerumque ſe ad inuicem confodiunt, & iugulant. Quòd verò ſpelunca *Ha-Machpelà* ab Abrahamo empta fuerit à filijs Iebus, eſt contra Scripturam: ipſos deprecatus eſt, vt pro eo intercederent apud Hephronem, vt daretur ſibi ſpelunca *Ha-Machpelà*; nam Hephron Dominus erat agri & ſpeluncæ. Ibid. 8. 9. & à quo emit agrum, & ſpeluncam. Ibidem v. 16. & 17. Filijs autem Iebus, & ſi ex Chanaan filio Cham, vti etiam filij Cheth ortum ducerent, attamen alia terræ Chanaan portio contigerat à filijs Cheth omninò diſtinctam. Noſter autem Rabbi Eliezer hos cum illis confundit, dum vult Chethæos vocari etiam Iebuſæos, ab incolatu Vrbis Iebus, quæ eſt Ieruſalem, ex lib. Iudic. 19. 10. Scriptura verò vnum ab altero ſecernit, & diuerſas terræ Vrbes inhabitaſſe non obſcurè colligitur ex Num. 13. 30. Ioſ. 11. 3. & 15. 63. nihil tamen de fœdere cum his inito, neque de æneis ſta-

אמר ר׳ סמעון בשעתא דעאל אברהם במערתא ועיעל שרה תמן קמו אדם וחוה ולא קבילו לאתקברא תמן אמרו ומה אנן בכסופא קמי קב״ה בתהו׳ עלמא בגין ההוא חובא דגרימנא וחשתי יתוסף לן כסופא אחרא מקמי עובדין טבין דבכו׃ אמר אברהם הא אנא זמין קמי קב״ה בגינך דלא תכסיף קמיה לעלמין׃ מיד ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו מאי ואחרי כן בתר דקביל אברהם עליה מלה דא׃ אדם עאל בדוכתיה חוה לא עאלת עד דקריב אברהם ועאיל לה לגבי אדם וקביל לה בגיניה הה״ד ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו׃

Dixit R. Simon: Ea hora, qua ingreſſus eſt Abraham ſpeluncam, & Saram illuc introduxit, ſurrexerunt Adam & Eua, & prohibuerunt ei, ne eam ibi ſepeliret. Dixerunt: En nos ſumus opprobrio apud Deum ſanctum benedictum ob peccatum noſtrum, & nunc addetur nobis alterum opprobrium ob bona opera veſtra. Dixit Abraham: Ego paratus ſum reſpondere Deo ſancto benedicto pro te, ne hoc vertatur tibi opprobrio. Et ſtatim dicitur: Et poſt hæc ſepeliuit Abraham Saram vxorem ſuam: Quid ſibi volunt (hæc verba) ואחרי כן *Et poſt hæc? Hoc eſt, poſtquam promiſit hoc Adamo. Ille reuerſus eſt ad locum ſuum, Sara verò nequaquam, ſed eam detulit Abraham ipſi Adamo, & promiſit etiam ſe reſponſurum pro ea. Illud eſt quod ſcriptum eſt:* Poſt hæc ſepeliuit Abraham vxorem ſuam.

At ſi Adam ſepultus eſt in ſpelunca duplici, & Abraham vidit illum cubantem, & lucernam ante illum ardentem, dicant mihi Iudæi, quomodo ſit intelligendus ille locus in *Bereſcith Rabbà* פרשה כ״ח *Paraſcià* 28.

poſſeſſuros terram Philiſthæorum. Quid fecit Iſraël? Accepit cubitum vnum, seù quinque aut ſex palmos è fræno, ſeù capiſtro Aſini, cui inſidebat, & dedit ei (Abimelecho) *in ſignum, quòd eſſet inter eos fædus iuramenti. Quando autem regnauit Dauid, voluit ingredi terram Philiſthæorum, neque potuit introire propter fædus Iſaaci, donec abſtuliſſet ab eis ſignum fæderis iuramenti Iſaaci. S. D.* (2. Sam. 8. 1.) Et abſtulit Dauid frœnum cubiti de manu Philiſthæorum. *Et ſcriptum eſt* (1. Sam. 7. 13.) Et humiliati ſunt Philiſthæi, & non potuerunt Philiſthæi ampliùs. Hactenus traditio R. Eliezaris Magni, de frœni Aſinini fruſtulo tradito ab Iſaaco Abimelecho in ſignum iurati fœderis: quæ etiam Rabbinica ſabula cenſenda eſt. Non enim credendum, Iſaacum nobiliſſimum Patriarcham, & Principem, voluiſſe tam humile ſignum, vti eſt capiſtri Aſinini fruſtum, Regi Philiſthæorum tradere ſeruandum in teſtimonium pacti fœderis inter vtrumque. At מתג האמה *Mètegh Ha-Amà* quod legitur 2. Samuel. 8. 1. non cubitalem frœni partem, vt perperam intelligit R. Eliezer, ſed ית תיקון אמתא *Diſpoſitionem aquæductus*, vti vult Paraphraſtes Chaldæus, ſignificat, cui & R. Dauid Kimchius inhæret, cùm ait.

אולי היתה אמת המים עוברת בעיר תקנו אותו לבא מחוץ לעיר אל העיר לפיכך נקראת העיר מתג האמה׃

Forſan erat aquæductus aquarum tranſiens per Vrbem, quem illum diſpoſuerant extra Vrbem, vt in Vrbem iu-

ſtatuis vlla vmquam vmbra in Sacris literis conſpici poteſt, ac proinde pro fabula habenda ſunt. Sequitur ibidẽ.

Fœdus Iſaaci initum cum Populis Terræ Chanaan.

ויצחק כרת ברית עם עמי הארץ כשגר בארץ פלשתים ראה אותם שהפכו פניהם ממנו יצא מהם בשלום והלכו אחריו אבימלך וכל גדוליו אמר להם הפכתם פניכם ממני ועכשו באתם אלי שנ׳ (בראשית כ״ו כ״ו) ויאמר אליהם יצחק מדוע וגו׳ ויאמרו ראה ראינו כי היה יהוה עמך׃ אמרו אנו יודעים שהקב״ה עתיד ליתן לזרעך את כל הארצות הללו כרות עמנו ברית שאין ישראל יורשין את ארץ פלשתי׳ מה עשה יצחק לקח אמה אחת ממתג חמור אשר היה רוכב עליו ונתן לו לאות שיהא בינן ברית שבועה וכשמלך דוד רצה לבא בארץ פלשתים ולא היה יכול ליכנס מפני ברית יצחק עד שלקח מהם אות ברית שבועת יצחק שנאמר (ב שמואל ח׳ א׳) ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים וכתיב (שמואל א׳ ז׳ י״ד) ויכנעו פלשתי׳ ולא יכלו פלשתים עוד׃

Iſaac etiam pepigit fædus cum populis Terræ (Chanaan). *Cùm enim peregrinaretur in terra Philiſthæorum, vidit eos, quòd facies ſuas à ſe auertebant: egreditur ex eis in pace. Abierunt poſt eum Abimelech, & omnes Magnates eius. Dixit eis* (Iſaac) *Auertiſtis vultus veſtros à me, & modo veniſtis ad me. S. D.* (Gen. 26. 27.) Et dixit ad eos Iſaac: Cur veniſtis ad me, & vos odio habuiſtis me &c. *Reſponderunt:* Videndo vidimus, quòd fuit Dominus tecum: *Dixerunt: Nos cognouimus, quòd Deus ſanctus benedictus daturus ſit ſemini tuo omnes has terras: pange nobiſcum fædus, Iſraëlitas non*

ē. 21. 10. Hinc, quia plerumque inferiores Vrbes à Metropoli tamquā ſub Torculari premuntur tributis, vertit Vulgata, *Frænum tributi*. Tributa enim veluti aquæ per aquæductum in Regias Vrbes continuò fluunt, vnde & alij *Frænum aquaductus* etiam non malè legunt.

De fœdere Iacobi inito cum Populis Terræ.

De hoc fœdere in eodem R. Eliezaro circa finem cap. 36. ita legitur -

יעקב כרת ברית עם עמי הארץ שאמר לו לבן אני יודע שהקב״ה עתיד ליתן לזרעך את כל הארצות האל כרות עמי ברית שבועה שאין ישראל יורשין את ארץ ארם והציב לו מצבת אבנים והביא את בניו עמו בברית שבועה שנא׳ ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים וכי אחיו היו והלא בניו היו אלא ללמדך שבניו של אדם כאחיו ׃ אמר לו לבן אם ישראל יורשין את הארץ שלא יבאו בארץ ארם לרעה שנ׳ אם אני לא אעבור את הגל הזה וכשמלך דוד רצה לבוא בארץ ארם ולא היה יכול מפני כח ברית שבועה יעקב עד ששבר את המצבה היא עליו אמר משה שבר תשבר מצבותיהם ואחר כך כבש את ארץ ארם שנ׳ ויך דוד את הדדעזר מלך ארם ׃

Iacob pepigit fœdus cum populis terræ. Cùm dixiſſet ei Laban: Scio ego, quòd Deus ſanctus benedictus daturus ſit ſemini tuo omnes terras iſtas. Pange mecum fœdus iuramenti, Iſraëlitas non poſſeſſuros terram Syriæ. Et ſtatuit ſtatuam lapideam, ſecumque duxit filios ſuos ad fœdus iuramenti. S. D. (Gen. 31.46.) Et dixit Iacob ad fratres ſuos, Colligite lapides. *Sed quomodo fratres*

introiret, idcircò vocata eſt Ciuitas, Frænum aquaductus. Vel erat proprium nomen Ciuitatis, alio nomine nuncupatæ גַת *Gàth*, de qua 1. Paralip. 18. 1. vbi per compendium referuntur bella Dauidis contra Philiſthæos, Moabitas, & Adarezer Regem Soba eo ordine, & ijſdem ferè verbis, quibus habentur in 2. Sam. cap. 8. v. 1. 2. & 3. niſi tantùm, quòd pro *Et cepit Dauid* מתג האמה *Mètheg Ha-Amà Frænum aquaductus*, legitur, *Et cepit* (Dauid) גת ובנתיה *Gàth & filias eius*, hoc eſt Vrbem Gath & Villas eius. Patet igitur hanc Vrbem, ſeù etiam Prouinciam, vt vult idem רד״ק *Radàk* duplici nomine vocatam: nam vt 1. Paralip. 18. idem ait, aliquando in Sacra Scriptura הערים היו נקראים בשנים שמות גת *Vrbes duobus nominibus appellantur*, גת *Gath* & מתג *Mètegh*; גת *Gath* interpretatur *Torcular*, & מתג *Mètegh Frænum*, ſeù etiam *Capiſtrum*. Torcular, quia vti cæterarum Vrbium Philiſthæorum Regia & Metropolis ab ea tanquam ſub Torculari reliquę inferiores Vrbes premebantur, quia ex R. Salom. שהיא מקל רודה בכל פלשתים *Ipſa erat baculus dominans in omnes Philiſthæos*, & מטרופולין של מלכים *Regum Metropolis* cùm eſſet, frœnum & gubernij Camus iure vocari poterat. Quòd eſſet Regia Metropolis patet ex eo, quia nullibi legitur, præcipuas Philiſthæorum Vrbes Reges habuiſſe, non Gazam, non Aſdoth, non Akron, non Askalon: at de Gath habemus אכיש מלך גת *Achiſe Regem Gath*. 1. Samuel.

Ob malum finem tu non pertranſibis, ſed negotiationis gratia tibi permittitur. Sed quòd huiuſmodi Sacramento ligarentur poſteri Iacob, vt nullo modo eis liceret etiam iuſto bello Syriam inuadere, ex hoc loco colligi minimè poteſt; cùm certum non habeatur totam Syriam ceſſiſſe in hereditatem filijs Laban. Vnde fabuloſum eſt, quod inde deducitur, non licuiſſe Dauidi Syriam inuadere niſi priùs titulum hunc à Iacobo, & Labano erectum, dirueret. Sed ne digreſſio longiùs protrahatur, ad Dauidem reuertamur. De quo

IV. Dicunt fuiſſe dignum, vt ex Paſtore pecudum ad Regnū eueheretur, quia tenellos hœdos ex culminibus herbarum, ex caule hircos, & ex radicibus reliquas grandiores pecudes paſcebat. Vide Pſal. 78. vbi ad verſic. 71. מאחר עלות הביאו *De poſt fœtantes accepit eum*, hæc verba R. Salomonis inuenies

שהיה רועה לאביו הצאן המניקות שהיה רחמני ומוציא הגדיים תחלה ומאכילן ראשי העשבים הצליגים שהם רכים ומוציא התיישים אחריהם ואוכלין אמצע העשבים ואחר כך מוציא הזקנות ואוכלות השרשים אמר הקב״ה ראוי הוא זה לחיות רועה את עמי׃

Quia erat Paſtor Patri ſuo, paſcebatque oues lactantes: nam quia erat miſericors, primùm educebat hœdos, & de tenellis herbarum cacuminibus paſcebat eos. Deinde educebat hircos, qui medias rodebant herbas. Poſtrèmo loco grandiores pecudes, quæ comedebant radices. Dixit Deus ſanctus benedictus: Hic erit idoneus Paſtor populi mei. In-

N ſul-

eius fuerunt, nonne filij eius erant? Sed docet te, quòd filij hominis reputantur vt fratres. Dixit ei Laban: Vbi Iſraëlitæ poſſederint terram (Chanaan) *quòd non ingreſſuri ſint in terram Syriæ in malum. S. D.* (Ibid. v. 52.) Si ego non tranſibo cumulum iſtum. *Quando autem regnauit David, voluit ingredi terram Syriæ, ſed non potuit propter virtutem fœderis iuramenti Iacobi, donec contriuit ſtatuam illam. De eo dixerat Moſes* (Exod. 23. 24.) Confringendo confringes ſtatuas eorum. *Atque ſic poſtea ſubiugauit terram Syriæ. S. D.* (2. Sam 8. 3.) Et percuſſit Dauid Adadhèzer Regem Syriæ.

Conſpicuum eſt fœdus inter Iacob & Laban initum ex Geneſ. cap. 31. v. 44. & ſeqq. nam Iacob ſtatuam erexit lapideam ver. 45. & fratres ſui rudem lapidum cumulum erexerunt v. 46. Ex verſ. tamen 52. patet, id eo animo factum, vt ſignum eſſet, ne alter illorum præteriret, nec vltra ſtatuam pertranſire fas eſſet לרעה *Leraá in malum*, ob malum finem לעשות רע *& ut alter alteri malum inferret*, vt dicit R. Aben Ezræ

לא תעבר אלי אתה להרע לי גם אני כן׃

Non tranſibis ad me, tu, vt malum facias mihi; etiam ego id faciam, ſcil. non tranſibo ad te. Sed ad bonum finem tranſgredi terminum rudi lapidum congerie ſtatutum, vt mercimonij, & negotiationis cauſa permiſerunt, ſecundùm quod explicat R. Salomon.

לרעה אי אתה עובר אבל אתה עובר לפרקמטיא׃

ſulſum Commentum, & vix dignum puerorum, & anicularum auribus. Locus Pſalmi, *De poſt fœtantes*. id eſt *ſequentem fœtas* explicari debet. Dum enim Dauid oues fœtas paſcebat, eaſque ſequebatur ad paſcua, aſſumitur à Deo ad paſcendum populum ſuum.

V. In *Ialkùt* Par. 2. num. 124. pag. 32. editionis Liburnenſis in fol. col. 2. circa fin. ad illud.

וישלח ויביאהו והוא ארמוני ׃

Et miſit, & venire fecit eum, & ipſe erat rufus. 1. Sam. 16. 12. dicitur ex *Bereſcith Rabbà*.

כיון שראה שמואל את דוד ארמוני נתיירא אמר זה שופך דמים כעשו אמר לו הקב״ה עם יפה עינים עשו מדעת עצמו הוא הורג אבל זה מדעת סנהדרין הוא הורג ׃

Cum vidiſſet Samuel Dauidem rufum, timuit. Dixit: Iſte effundet ſanguinem ſicut Eſau. Dixit ei Deus ſanctus benedict. Iſte pulchris oculis (effundet, quod non faciebat Eſau). *Eſau proprio arbitrio necabat; ſed iſte ex ſententia Sanhedrin Iudicum & fori, interficiet reos*. Nimis externis ſignis inhærent Rabbini, ſicut & Metopoſcopiæ; quaſi color rufus in quocumque homine notet effuſionem ſanguinis, ſeù iniurioſam, ſeù iuridicam. Nec benè congruit, hanc credulitatem Prophetæ Dei Samueli tribuere.

VI. Creſcit miraculosè, & ſtaturæ Saulis æquatur. Quomodo id acciderit, refertur in eodem libro ילקוט *Ialkùt* Par. 2. num. 127. ſuper illud 1. Sam. 17. 38. וילבש *Et induit*, ex *Tanchumà*.

וילבש שאול את דוד מדיו ׃ וכתיב בשאול משכמו ומעלה גבוה מכל העם (א׳ שמואל ט׳ ׃ ב׳) כיון שהלבישו בגדיו היה ראוי למלכות מיד היו עשויים לו כיון שראה שאול שהיו עשוין לו מיד הכניס בו עין הרע כיון שראה דוד שהכניס בו עין הרע אמר דוד לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי ללמדך שהמלך כיון שהוא מתמנה מלך והוא קצר מיד הוא נעשה ארוך בשביל שמן המשחה שנמשח ׃

Et induit Saul Dauidem veſtibus ſuis. Et ſcriptum eſt de Saul (1. Sam. 9. 2.) *ab humero ſuo, & ſurſum altus erat præ omni populo. Quando induit eum veſtibus ſuis, factus eſt idoneus Regno, ſtatimque aptatæ ſunt ei. Quando hoc vidit Saul, illicò ingreditur in eum oculus nequam. Cùm autem vidiſſet Dauid oculum malum ingreſſum fuiſſe in Saulem, dixit Dauid* (Ibid. v. 39.) Non potero ire in iſtis, quia periculum non feci; *vt docearis, quòd Rex quando in Regem conſtituitur; ſi ſit paruus* (ſtatura) *protinus fit longus, & hoc, beneficio olei vnctionis, quo inungitur*. Apocryphum Commentum, & abſurda deductio. Quia Dauid vocatur puer à Saule: Ergo in ſtatura non erat ei ſimilis.

VII. Maleficos oculos habuiſſe dicunt, ex quorum intuitu homines reddebat leproſos, & gonorrhœos. Probari id credunt auctoritate libri זהר *Zohar* Numer. *Paraſcià* בלק pag. 206. editionis Mantuanæ circa fin. vbi hæc leguntur.

וביון דכתיב (א׳ שמואל י״ח׳ ט׳) ויקלל הפלשתי את דוד באלהיו ׃ אסתכל ביה דוד בעינא בישא ובכל אתר דהוה מסתכל בעינא בישא כל זיני צרעת ומחשבן מעיניה דדוד ׃ ...

דן

כיון דאסתכל ביה דוד בעינא בישא מה כתיב (כ' שמואל ג' : כ"ט :) ולא יכרת מבית יואב זב ומצורע וגו' : והכא בפלשתי דא כיון שקלל את השם אסתכל ביה בעינא בישא ותמא במצחיה דאצטרע מיד ותטבע האבן במצחו ואתדבקת הצרעת במצחו :

Quando autem vti ſcriptum eſt (1. Sam. 17. v. 43.) Et maledixit Philiſthæus Dauidi in Dijs ſuis. *Intuitus eſt eum Dauid toruo oculo. Quia quiſquis toruè aſpiciebatur ab eo, fiebat leproſus, quod & Ioab expertus eſt: nam poſtquam intuitus eſt eum Dauid toruo oculo, quid ſcriptum eſt* (2. Sam. 3. v. 29.) Nec deficiet de domo Ioab qui patiatur fluxum feminis, & leproſus &c. *Idem accidit in Philiſthæo, quando maledixit nomini* (Dei) *Intuitus eſt eum* (Dauid) *toruo oculo, & obtutum in fronte eius fixit, vt leproſa fieret, & ſtatim fixus eſt lapis in fronte eius, & adhæſit lepra.* Contumelia eſt in Dauidem, & blaſphemia in Deum, qui ſuo verbo teſtatur 1. Samuel. 16. 12. Dauidem fuiſſe pulchrum aſpectu, Hebraicè יפה עינים *pulchrum oculis*, hoc eſt, pulchros habuiſſe oculos, non autem malignos & veneficos, vt calumniantur Rabbini, qui inſuper addunt -

VIII. Etiam ipſum per ſemeſtrem fuiſſe leproſum; בעל טורים *Baal Turrim* id probari arbitratur ex Maſſora, qua notatur בחיקך in Moſe, & in Dauid. In Moſe Exod. 4. 6. *Et dixit Dominus ei adhuc: Introduc nunc manum tuam* בחיקך *in ſinum tuum*. Vbi *Baal Turrim* -

ג' במסרה חכא חד ותרתי גבי דוד ואחנת נשי אדוניך בחיקך ושכבה בחיקך כמו שלקח משה בצרעת כך לקח בצרעת כמו שדרשו רבותינו ז"ל שש חדשים נצטרע ו' חדשים :

Tria ſunt in Maſſarà, ſiuè ter hæc vox בחיקך In ſinu tuo *reperitur. Primò hic, & bis de Dauide* (2. Sam. 12. 8.) Dedique tibi &c. vxores Domini tui in ſinu tuo. & (1. Reg. 1.) *Et* cubet in ſinu tuo. (Colligitur) *ſicut percuſſus fuit Moſes lepra, ſic percuſſus eſt* (Dauid) *lepra, quemadmodum expoſuerunt Magiſtri noſtri b. m. ibi. Sex Menſibus* (Dauid) *fuit leproſus.* Commentũ ſine vllo fundamento. Quam fabulam de lepra Dauidis hauſerunt recentiores ex Talmude Cod. סנהדרין *Sanhedrin* cap. 11. חלק *Chèlek* pagina 107. in fine, & refertur in *En Iſraël* Par. II. p. 135. col. 4. n, 236. ibi enim hoc modo legitur circa med. -

אמר רב יהודה אמר רב ששת חדשים נצטרע דוד ונסתלקה הימנו שכינה ופירשו ממנו סנהדרין נצטרע דכתיב (תהלים נ"א : ט') תחטאני באזוב ואטהר תכבסני ומשלג אלבין : נסתלקה הימנו שכינה דכתיב (שם פסוק י"ד) השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני : ופרשו ממנו סנהדרין דכתיב (תהלים קי"ט : ע"ט) ישובו לי יראיך וגו' : ששת חדשים מנלן דכתיב (א' מלכים ב' : א') והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה בחברון מלך שבע שנים ובירושלם מלך שלשים ושלש שנים וכתיב בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים וגו' :

Dixit Ràu Iudas: Dixit Ràu: Sex Menſibus leproſus fuit Dauid: diſceſſit ab eo Diuinitas, & ſeparauerunt ſe Sanhedrin Senatores Curiæ. Factus eſt leproſus; quia ſcriptum eſt (Pſal. 51. 9.) Purificabis me à peccato hyſſopo, & mundabor: lauabis me, & præ niue dealbabor. *Receſſit ab eo Diuinitas;*

extra caſtra eijcitur, licet ergo fuerit Rex, inter Iſraëlitas non numeratur, neque tempus, quo Regnum moderari cæpit, computatur, quoniam המצורע חשוב כמת *leproſus reputatur vt mortuus*, ex ſententia R. Dauid Kimchij in 2. Reg. cap. 13.

En inepta prorſus Talmudiſtarum probatio à Scripturæ loco petita, in quo nihil de Dauidis lepra erui poteſt prudenter. Eo ſiquidem in loco de adulterio Dauidis cum vxore Vriæ eſt ſermo, ob quod volunt Talmudiſtæ, Dauidem lepra fuiſſe percuſſum, & ſex menſes non fuiſſe recenſitos in numero annorum Regni. At in Hebron, vbi in primo loco citato non recenſentur ſex menſes, nondum Dauid commiſerat delictum adulterij, & homicidij, cùm illud perpetraſſet in Ieruſalem, vt patet ex 2. Sam. 11. v. 2. & ſeqq. vbi triginta tribus annis rotundè regnauit, ex 2. Sam. 5. 5. & 1. Reg. 2. 11. Ergo iſti ſex menſes lepræ annotari debebant in numero annorum, quo Ieroſolymis regnauit, & vbi adulterium commiſit, & non in numero annorũ, quibus in Hebron regnauit, vbi nullum delictum à Dauide commiſſum fuit. Ergo hæc Talmudiſtarum expoſitio de Dauidis lepra non modò fictitia eſt & fabuloſa, ſed & repugnans. Locus porrò ex Pſal. 51. 9. *Purificabis me Hyſſopo &c.* ad probandum lepram Dauidis adductus, intelligitur de lepra ſpirituali per peccatum contracta in anima, non de materiali & corporali; vt nimis craſsè intelligunt ſapientes Rabbini. Et quia corpore leproſus per Hyſ-

quia ſcriptum eſt (Ibid. v. 14.) Redde mihi gaudium ſalutis tuæ: & ſpiritu voluntario fulcies me. *Separauerunt ſe ab eo Senatores Iudices Magnæ Curiæ, quia ſcriptum eſt* (Pſal. 119. v. 79.) Conuertantur ad me timentes te: & ſcientes teſtimonia tua. *Sex Menſibus* (Dauidem fuiſſe leproſum) *vnde probatur? Quia ſcriptum eſt* (1. Reg. 2. 11.) Et dies quibus regnauit Dauid ſuper Iſraël, quadraginta anni: in Chebròn regnauit ſeptem annis, & in Ieruſalem regnauit triginta & tribus annis. *Et ſcriptum eſt* (2. Sam. 5. 5.) In Chebròn regnauit ſuper Iudam ſeptem annis & ſex Menſibus. &c.

Hæc ſcilicet Rabbinorum eſt ratiocinatio. In primo loco dicitur Dauid regnauiſſe quadraginta annis; in Hebron quidem ſeptem, in Ieruſalem verò triginta tribus, quæ ſumma conſtituit numerum quadraginta annorum Regni Dauidis. Idem repetitur in ſecundo loco, nempè 2. Sam. c. 5. ver. 4. 5. *Filius triginta annorum erat Dauid, tùm regnare cæpiſſet, & quadraginta annis regnauit.* At cùm poſtea ibidem dicatur, quòd in Hebron regnauerit ſeptem annis & ſex menſibus; & in Ieruſalem triginta tribus annis, planè colligitur, Dauidem regnaſſe quadraginta annis, & ſex menſibus. Sed iſti ſex menſes non recenſentur in primo loco cit. ex 1. Reg. 2. 11. quia cùm per illorum ſex menſium ſpatium leproſus fuiſſet Dauid ob peccatum adulterij commiſſi, illi ſex menſes non computantur. Leproſus enim ex Lege Leuit. 13. 46.

gnauerat. Ibidem ſubiungit -

ר' יצחק בשם רבי יהודה חסרין תיו משלשים ושלש אלא שהכתובים חולקים כבוד לירושלם ומונין אותם שלימי' אמר רבי יודן חשבון הכרובת בולע את הממועט ׃

R. Iſaac nomine R. Iudæ: Deficiunt (ſex menſes) *à triginta tribus annis, ſed quia Scripturæ diuiderent gloriam Ieruſalem, ideò numerant illos integros. Dixit R. Iodan: Numerus maior deglutit minorem.* Aliæ afferuntur ibidem expoſitiones, quæ minimè literæ quadrant, vti eſt illa R. Iodan, qui -

אמר רבי יודן כתוב כי ששה חדשים ישב שם יואב אותם חדשים לא עלו לו מן המנין׃

Dicebat: Scriptum eſt (1. Reg. 11. 16.) *Quoniam ſex menſibus manſit ibi Ioab. Iſti ſex menſes non computantur in numero* (Regni Dauidis). At cur id? Reliquitne fortaſſis Regnum Dauid, quando Ioab per ſemeſtrem moratus eſt in Idumæa, vel idem Dauid in Idumæa conſiſtebat? Sanè Scriptura id non inſinuat. Alij dicunt -

אותן חדשים שברח מפני אבשלום ובשעירה היה מתכפר כהדיוט לו עלו מן המניין׃

Illi menſes, quibus fugerat (Dauid) *à facie Abſalonis, & fuerat, & in Scir expeditionem fecit Vt Idiota, non numerantur.* Quare & hi menſes numerari non debent? An cùm à facie Abſalonis filij ſui fugerat Rex Dauid, deſierat eſſe Rex? Friuolum Commentum.

IX. De Dauide, vtrum oriundus à fœmina Moabitide Ruth, fuerit idoneus

Hyſſopum purificandus erat ex Leuit. 14. 3. ſic Dauid Deum precatur, vt ſpirituali Hyſſopo animæ inquinamenta, quæ lepræ comparantur, emundare velit.

Itaque cùm 2. Sam. 5. 5. ſeptem annis Regno Dauid in Hebron adduntur ſex menſes, & in 1. Reg. 2. 11. omittuntur; non eſt oppoſitio: nam in vtroque loco dicitur Dauid regnaſſe quadraginta annis: nempè Scriptura minimè curans de anno incompleto, numerat tantùm annos completos & integros, vt benè obſeruat R. Dauid Kimchi ad 2. Sam. 5. v. 5. cuius verba ſunt -

בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים ובכלל לא מנאם לפי שלא היתה שנה שלמה וכן בספר מלכים לא מנה אותם ששה חדשים אפילו בפרט לפי שלא היתה שנה שלימה׃

In Hebron regnauit ſuper Iudam ſeptem annis & ſex menſibus, & in toto numero non numerantur iſti ſex menſes, quia non eſt annus perfectus. Et ſic in libro Regum, non numerantur iſti ſex menſes etiam in particulari (numero ſeptem annorũ Regni in Hebron) *quia annus non eſt completus.* Reijciuntur igitur ex ſententia huius Auctoris illi ſex menſes, quia annum integrum non perficiunt, eò quòd intentio Scripturæ eſt numerare annos integros, totius Regni Dauidis. Hinc ſequitur Dauidem in totum regnaſſe quadraginta annis, & ſex menſibus; Idem tamen R. D. aliam ex Rabbinis explicationem affert, qui volunt ſex menſes etiam deficere ex triginta tribus annis, quibus in Ieruſalem re-

errans. S. D. (1. Sam. 18: 14.) Et fuit Dauid in omnibus vijs ſuis intelligens, & Dominus erat cum eo. *Eſtne poſſibile quòd peccatum venerit in manum ſuam, & Diuinitas ſimul cum eo? Sed quomodo ego eum defendam?* (2. Sam. 12. 9.) Quare contempſiſti verbum Domini לעשות *Laaſſòth* ad faciendum malum? *quia quæſiuit facere, & non fecit.* [R. Salomon -

שבקש לשכב עמה קודם שקבלה גט שהיה בעלה שולח לה מן המלחמה שאם ימות לא תיזקק ליבום או שמא יהרג ואין מעיד עליו ותתעגן אשתו או שמא יהא שבוי כדאמרינן לקמן כל היוצא למלחמת בית דוד כו׳:

Quia quæſiuit (voluit) *concumbere cum ea, antequam reciperet Gheth libellum repudij, quem volebat maritus eius illi de bello mittere, quòd ſi moreretur ipſe, non cogeretur illa per legem leuiratus; Vel ſi occideretur, & non teſtatus eſt ipſe ſuper hoc: & fuerit detenta, ſeù implicita Vxor ſua; Vel fortaſſe factus erit captiuus, ſicut dicitur infra:* Omnis, qui exibat in bellum, quod erat pertinens ad domum Dauid. &c] *Dixit Ràu: Rabbi, quando venit ad* (loquendum) *de Dauid, inuertit* (Scripturam) *& interpretatur in fauorem Dauidis.* Quare contempſiſti verbum Domini ad faciendum malum? *Rabbi dicit: Diuerſum eſt hoc malum à cæteris malis, quæ ſunt in Lege: quia de omnibus malis, quę ſunt in Lege, ſcribitur de illis ויעש Vaijàs* Et fecit; *& hic ſcribitur* לעשות *Laaſſòth* Ad faciendum, *quia quæſiuit facere, & non fecit.* Vriam Hethæum percuſſiſti gladio, *quia debebas illum iudicare per Sena-*

neus ad Regnum, prolixa diſputatio inter Saulem & Abner habetur in Codice יבמות *Ieuamòth* cap 8. הערל *Haarèl* pag. 76. b. poſt medium, quæ ibi videnda à curioſo Lectore.

X. Dicunt Dauidem non peccaſſe cum Bethſabee, neq; homicidium commiſiſſe in perſonam Vrię Hethęi. In Cod. שבת *Sciabbàth*, cap. 5. במה בהמה *Bammè Bhemà* pag. 56. paulò ante med. de hac re iſta leguntur, quę referuntur in *En Iſraël* Par. 1. p. 64. col. 2. n. 32. -

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנ׳ (שמואל א׳, יח״, יד״) ויהי דוד לכל דרכיו משכיל ויהוה עמו וגו׳, איפשר חטא בא לידו ושכינה עמו אלא מה אני מקיים מדוע בזית את דבר יהוה לעשות הרע שביקש לעשות ולא עשה אמר רב ר׳ דאתי מדוד מהפך ודריש בזכותיה דדוד מדוע בזית את דבר יהוה לעשות הרע ר׳ אומ׳ משונ׳ רעה זו מכל רעות שבתורה שכל רעות שבתורה כתיב בהו ויעש וכא׳ כתב לעשות שביקש לעשות ולא עשה את אוריה החיתי הכית בחרב שהיה לך לדון בסנהדרין ולא דנת ואת אשתו לקחת לך לאשה ליקוחין יש לך בה דא׳ ר׳ שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו שנ׳ (שמואל א׳, יז״, יח״) ואת עשרת חריצי החלב האלה תביא לשר האלף ואת אחיך תפקוד לשלום ואת ערובת׳ תקח מאי ערובת׳ תני רב יוסף דברים המעורבים בינו לבינ׳ ואותו הרגת בחרב בני עמון מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליו אף אוריה החיתי אי אתה נענש עליו מאי טעמ׳ מורד במלכות הוה דאמר ליה ואדוני יואב ועבדי אדוני על פני השדה חונים אמ׳ ר׳ כי מעייל בית כדוד לא משכחת ביה בר מדאוריה דכתיב רק בדבר אוריה החיתי:

Dixit R. Samuel Bar Nachmanì: Dixit R. Iochanàn: Quicumque dixerit, quòd Dauid peccauerit, non eſt niſi

niendus es ſuper eum, etiam Vrias Hetheus Si tu puniendus es ſuper eum, quanam eſt ratio? Rebellans fuerat Regno, quia dixerat Regi Dauidi: Et Dominus meus Ioab. [R. Salomon

לא אורח ארעא לקבל עליו מדות אחרים מפני המלך׃

Non eſt fas aliorum virtutes recipere ſuper ſe coram Rege] (hoc eſt, Non debebat vocare Ioab Dominum ſuum coram Rege.) Et ſerui Domini mei ſuper faciem agri caſtrametantur. (2. Sam. 11. 11.) *Dixit Ràu: Quando tu proſpicies in Dauid, non inuenies in eo præterquam de Vria.* [R. Salom.

מקרא כתיב כך בדבר אוריה שגרם לו שיהרג אבל בבת שבע לא חטא׃

Scriptura ſic ſcribit de re Vriæ, quia (Dauid) *fuit in cauſa, quòd occideretur. Verùm cum Bethſabee non peccauit.*]

Iſtæ ſunt ſubtilitates Talmudiſtarum, qui planum Scripturæ ſenſum inuertunt & peruertunt, vt Dauidem defendant. Satis clarè de peccato Dauidis loquitur Scriptura, dum per Nathan Prophetam obijcitur eidem ſub parabola ouiculæ, vt videre eſt 2. Samuel. cap. 12. v. 2. & ſeqq. & ipſemet Dauid contra ſeipſum tulit ſententiam, dum dixit: *Viuit Dominus, quoniam filius mortis eſt vir, qui fecit hoc.* Et poſtea confeſſus eſt peccatum ſuum illis verbis חטאתי ליהוה *Peccaui Domino.* Talmudiſtæ autem dicunt: Dummodo Dauid, quocunque modo defendatur מהפך *Peruerte* Scripturam ודריש בזכותיה דדוד *& explica in fauorem Dauid.* Non peccauit Dauid, cùm

דן

natum Synedriorum. [R. Salomon

על שמרד במלכות כדלקמן׃

Quia rebellis erat Regno, vt infra.] Et vxorem eius accepiſti tibi in vxorem ליקוחין *Likuchin* Acceptiones, *id eſt Ius ſponſalium erat tibi in ea.* [R. Salomon שאינה אשת איש *Quia non erat mulier vxorata.*] *Quia dicit R. Samuel Bar Nachmani: Dixit R. Ionathan: Omnis, qui exibat ad bellum pertinens ad domum Dauid, ſcribebat* גט כריתות *Ghèth Cheritùth, Libellum repudij vxori ſuæ.* [R. Salomon

על תנאי שאם ימות תהא מגורשת מעכשיו ופעמים שהוא טרוד בצאתו ושולחו מן המלחמה׃

Cum conditione, quòd ſi ipſe moreretur, eſſet abdicata ex retroceſſione; & ſi quando in exitu ad bellum fuiſſet perturbatus (ita vt non potuiſſet hoc vxori ſuæ tradere nempè hanc facultatem, mittebat è caſtris) *Sic intelligitur illud* (1. Sam. 17. 18.) Et decem caſeos lactis dabis Tribuno, & fratres tuos viſitabis ad pacem, & ערבתם *Aruuatham* pignus eorum tolles. *Quid eſt Aruuatham? Dixit Ràu Ioſeph: Verba* המעורבים *Hammeuurauim ſponſionum inter virum & vxorem.* [R. Salom.

היינו קדושין תקח תבטל ע״י גט שתביא להם מן המלחמה׃

Id eſt Sponſalia, ſiuè verbum matrimonij accipies, delebiſque per viam Ghèth libelli repudij, quem tu afferes è caſtris.]

Et ipſum occidiſti in gladio filiorum Ammon (2. Sam. 12. 9.) *Quid eſt gladius filiorum Ammon? Si tu pu-*

cundùm opus manuũ eorum da eis, redde retributionem eorum eis, hoc eſt, ſecundùm iniquitates, quas internè, vel externè operati ſunt peccatores puniuntur: ita & bonã cordis intentionem, quamuis ad opus externũ non ſit deducta, Deus acceptat, & æterna retributione remunerat, Gen. 15. 6.

והאמן (אברהם) ביהוה ויחשבה לו צדקה

Credidit autem (Abraham) *Domino, & imputauit illud ei iuſtitiam*; nempè, illud quod corde credidit, imputatum fuit illi ad iuſtitiam; nam qui credit in eum, non confundetur. Si enim voluntas aliquid faciendi, non reputaretur vt factum, non dixiſſet Deus per Angelum ſuum Abrahamo volenti occidere filium ſuum *Iſaac*, Gen. 22. 16.

כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך

Quia pro eo quòd feciſti rem hanc, & non prohibuiſti filium tuum, Vnicum tuum. Abraham verò nihil fecit, ſed quia voluit facere, hoc eſt voluit ſacrificare filium ſuum vnigenitum Iſaac, reputatur ei ac ſi ſacrificaſſet. Internæ igitur volitiones tam bonæ, quàm malæ, remunerantur, vel puniuntur à Deo, & ideò à Sacra Scriptura, & ab Eccleſia inter Virtutes, & Vitia benè connumerantur.

Deinde probatio illa Talmudiſtarum à voce לעשות *Laaſſoth Ad faciendum*, quæ 2. Sam. 12. 9. legitur, & qua probare intendunt, Dauidem voluiſſe peccare cum Bethſabee antequam libellum repudij à marito ſuo Vria

cùm voluit concumbere cum Bethſabee antequàm à viro ſuo reciperet גט *Ghèth Libellum repudij*: rurſùs non concubuit, niſi poſtquam libera fuit per libellum repudij. Igitur ex hac doctrina, peccata cordis non eſſent peccata, & voluntas agendi malè, vel benè, non reputaretur ad peccatũ, vel ad iuſtitiam. Quod eſt contra doctrinam à Deo traditam, etiam in Veteri Teſtamento, vbi peccata cordis prohibentur.

לא תשנא את אחיך בלבבך

Non odio habeas fratrem tuum in corde tuo. Leuit. 19. v. 17. nam ויהוה יראה ללבב *Deus intuetur cor*. 1. Sam. 16. 7. Tria hæc peccatorum genera, *cordis* ſcilicet, *oris*, & *operis* non obſcurè indicantur ab ipſo Propheta Dauid Pſal. 28. v. 3. illis verbis

אל תמשכני עם רשעים ועם פועלי און דוברי שלום עם רעיהם ורעה בלבבם תן להם כפעלם וכרע מעלליהם כמעשה ידיהם תן להם השב גמולם להם

Ne tradas me cum impijs, & cum operantibus iniquitatem (peccatoribus opère) *loquentibus pacem cum proximo ſuo* (ore) *malum autem in corde eorum* (corde). Et ſicut Deus, cordis, oris, & operis peccata punit, vt patet ex eodem Pſal. ver. 4. orante Dauide, vt ſecundùm iniquitates ipſorum Deus iniquis retribuat

תן להם כפעלם וכרוע מעלליהם כמעשה ידיהם תן להם השב גמולם להם

Da eis ſecundùm opus eorum, & ſecundùm malum actionum eorum, ſe-

ad faciendum, voluerunt facere, ſed nihil fecerunt, nihil ædificarunt.

Item Gen. 18. ab Abrahamo Angeli ſuſcipiuntur hoſpitio, & vt benè ac charitatiuè tractarentur, ipſemet ad armentum cucurrit, tulitque inde Vitulum, dedit puero: qui feſtinauit & coxit illum, vt dicitur ibid. ver. 7. At ſecundùm Talmudiſtas nihil effectum, quia ſcriptum eſt לעשות *Laaſſòth Ad faciendum*, igitur voluit facere ſed non fecit. Alia ſimilia exempla afferri poſſent, vt Geneſ. 19. 22. & 39. 11. Exod. 8. 26. c. 31. 4. c. 32. 14. & ſexcenta alia loca, quæ conſultò omittuntur.

Quin & præcepta tam affirmatiua, quàm negatiua fruſtranea redderentur, ſi hæc Talmudis erronea doctrina admitteretur. Volunt Hebræi, ex præceptis affirmatiuis vnum eſſe illud, quod habetur ſect. בהעלותך Num. cap. 9. 10. quo præcipitur, Virum immundum, aut longè itinerantem debere Paſcha celebrare menſe ſecundo. Et ver. 13. ſtatuitur pœna exciſionis animæ, ſi Vir mundus, & qui non fuerit in itinere, prætermiſerit celebrare Paſcha tempore ſuo, & vtitur Scriptura vocabulo לעשות *Laaſſòth ad faciendum*. Ergo nihil præcipit Scriptura, ſed tantùm voluit præcipere, non verò præcepit. Hæc & alia ſimilia loca ex Scripturæ penu poſſem afferre, quibus inſulſa Rabbinorum interpretatio redargui poſſet; ſed ſufficit mihi, ſi redarguantur Rabbini iſti ab vno Rabbi Dauid Kimchio, qui diſertè fatetur, Dauidem peccaſſe peccato adulterij, quia ingreſſus fuerat

Vria reciperet, ſed non peccauit, nihil valet: nam ſi ex vi huius vocis *ad faciendum* ſignificat; aliquid non factũ fuiſſe, ex eo quòd quando aliquid factum oſtenditur, vtatur Scriptura voce ויעש *Vaijaàs Et fecit*: & quando aliquid, quod factum non ſit, vel non faciendum, vtatur voce לעשות *Laaſsòth Ad faciendum*, ſequeretur, quòd ea, quæ ſub hac formula promulgantur, in Veteri Teſtamento, nihil ſunt, aut fuerunt; tunc nihil reuera prohibetur, vel nihil permittitur, & conſequenter omninò otioſa erit Lex Moſaica. Probatur ex Geneſ. 2. 3. vbi Deus benedixit diei ſeptimo &c. quia in eo requieuerat ab omni opere ſuo אשר ברא אלהים לעשות *quod creauerat Deus* לעשות *Laaſsòth ad faciendum*. Ergo Deus voluit creare cælum & terram, vniuerſum totum, ſed nihil creauit; voluit facere, ſed nihil fecit.

Item cap. 11. Gen. narrat Scriptura, voluiſſe homines ædificare Ciuitatem & Turrim, & de facto cœperunt hoc facere.

ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחומר;

Et fuit eis later in lapidem, & lutum fuit eis pro cæmento. ver. 3. *Et Dominus deſcendit, Vt videret Ciuitatem, & Turrim, quam homines ædificabant*. ver. 5. Nihilominus ex doctrina Talmudiſtarum nihil ipſi fecerunt, quia לעשות *Laaſsòth Voluerunt facere*: nam verſiculo 6. legitur: *Et dixit Dominus: Ecce populus vnus, & labium vnum eſt omnibus ipſis*. וזה החלם לעשות *Et cœperunt hoc facere*. לעשות *Laaſſòth*,

ונמצא שלא בא על אשת איש שכל היוצא למלחמה כותב גט לאשתו על תנאי אם ימות במלחמה.

Ex hoc inuenitur (habetur) *quòd* (Dauid) *non habuit rem cum Vxore alterius, quia omnis, qui exibat in bellum, ſcribebat libellũ repudij Vxori ſuæ, cum conditione, ſi moreretur in bello.*

Hæc de libello repudij ſub conditione relicto à Viris, qui proficiſcebantur ad bellum Domus Dauid, nempè quòd ſi morerentur in bello, eſſent ipſorum vxores liberæ à Lege Leuiratus &c. eſt Chimericum Talmudiſtatum adinuentum ſine vllo legitimo Scripturæ fundamento. Nam quod affert R. Ionathan ex 1. Sam. 17. 18. ואת ערבתם תקח *Et pignus eorum accipies*, nullo modo eſt accipiendum de libello repudij, de quo clarioribus verbis locuta fuiſſet Scriptura, ſi pro voce ערבתם *pignus*, Inſtrumentum dotale, aut ſponſalia per libellum repudij reſciſſa, intelligi voluiſſet.

XI. Volunt etiam excuſare Dauidem ab homicidio, ſed perperam adducunt excuſationem à Scriptura petitam. Dicunt enim, reum fuiſſe mortis Vriam, eò quòd crimen læſæ Maieſtatis contra Dauidem commiſerat, quod ex Scriptura 2. Samuel. 11. colligi credunt, dum ver. 11. legitur, Vriam coram Dauide, Ioab vocauiſſe Dominum ſuum, ואדני יואב *Et Dominus meus Ioab*. At coram Rege, qui eſt Dominus Dominorum in ſuo Regno, aliquem eidem Regi ſubditum vocare Dominum, eſt ſignum rebellionis in Regem. Hinc Vriam reum læſæ Maieſtatis, & dignum mor-

ad veram vxorem Vriæ, non tamen quando immunda erat ex menſtruo; vnde ad locum 2. Sam. 11. 4. *Et miſit Dauid nuntios, & tulit eam: ingreſſa eſt ad eum, & concubuit cum ea: & ipſa ſanctificans ſe ab immunditia ſua.* Sic habet.

מתקדשת מטומאתה להודיע כי לא שכב עמה והיא נדה כי כבר התקדשה מטומאתה כמו שאמר רוחצת והודיע כי הרחיצה היא להתקדש מן הנדות היתה ולא עבר עליה משום נדה אלא משום אשת איש ורבו׳ ז״ל אמרו כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כתב לאשתו אם ימות במלחמה לפי סבב דוד את מית אוריה שתהא מגורשת למפרע ׃

Sanctificans ſe (purgabat ſe) *ab immunditia ſua: Vt notificaret, quòd non concubuit cum ea, dum erat menſtruata. Quoniam iam mundauerat ſe ab immunditia ſua. Sicut dixerat* (ſupra ver. 2.) רוחצת *Rochètzeth lauantem ſe: vt ſignificaret, quòd lauatio illa erat, Vt ſanctificaret ſe* (mundaret ſe) *à menſtruo. Nec tranſgreſſus eſt* (Dauid) *ratione menſtrui, ſed ratione vxoris alterius Viri. Rabbini autem noſtri bo. mem. dixerunt: Quicunque exibat ad bellum pro domo Dauid, libellum repudij ſcribebat Vxori ſuæ, ſi moreretur in bello: propterea cauſauit Dauid mortem Vriæ, Vt eſſet repudiata retroceſſionis modo.* Idem dicit R. Salomon.

וניכה ומת, כדי שתהא מגורשת למפרע ׃

Et percutiatur, & moriatur 2. Sam. 11. 15. *vt eſſet repudiata retroceſſionis modo.* Sed antiquorum Rabbinorum erroribus inuoluitur, quando ibidem ſubdit.

Dauidem, vt Regem ſuum, totiuſque exercitus Dominum & Imperatorem ſupremum. Non igitur ex hoc loco Scripturæ aliquid probatur contra Vriam, quòd crimen læſæ Maieſtatis commiſerit contra Dauidem Regem.

Deinde iſti Rabbini Talmudici mendacem faciunt ipſummet Deum, qui vt legitur in *Ialkût* 1. Sam. 16. pag. 32. teſtatus eſt Samueli Prophetæ, Dauidem non fore occiſorem hominum ex ſua voluntate, ſed ex Sanhedrinorum ſententia, & Iudicum iudicio. Vide ſupra p. 98. col. 1. n. V.

R. Aben Ezræ alia ratione excuſat Dauidem ab homicidio, quamuis verſiculum Pſalmi 51. *Libera me de ſanguinibus Deus, Deus meus &c.* de homicidio Vriæ explicet, vbi ſic ait -

הצילני ׃ בעבור הריגת אוריה וטעם תרנן לשוני צדקתך כי איננו רוצח וחייב מיתה כי הוא לא צוה להרוג אותו רק מחשבתו רעה היתה לשומו במקום הסכנה ׃

Libera me propter necem Vriæ. (Sed quod poſtea ſubdit) *Exultabit lingua mea iuſtitiam tuam: quoniam ipſe non fuit homicida, & reus mortis: quoniam ipſe non iuſſit illum occidi, ſed tantùm cogitatio eius mala fuit, vt poneret eum in loco periculi.* Grauiter errat Aben Ezræ, tollendo peccatum cogitationis. Acſi qui intendit occidere, & parat laqueos mortis excuſetur ab homicidio. Deinde; Iuſtitia, quam exultat Dauid, non eſt quòd Dauid fuerit in hoc actu homicidij iuſtus. Quis vnquam hoc aſſereret? Sed eſt iuſtitia Dei, qua iuſtificatur Dauid à peccato.

O 2 XII.

morte, pronunciant Rabbini. Non igitur peccauit Dauid (inquiunt) ferendo ſententiam contra Vriam; præcipiendo per literas Ioab; vt poneret eum ex aduerſo belli, vbi ſciebat fortiſſimum futurum prælium, vt ibidem ונכה ומת *percuteretur, & moreretur.* Ex hoc inſerunt, quòd quia mori merebatur Vrias, homicidium à Dauide non fuerit commiſſum, ſed tantùm malè in eo ſe geſſerit, quòd iuris ordine non ſeruato, reum ad mortem damnauit. Debebat enim (ſubiungunt) eum magno Conſiſtorio Synhedrinorum tradere iudicandum. Sed tam immane facinus, quod Vriæ attribuunt Rabbini, ego illud nec inter leues culpas recenſerem: nam quòd ſeruum Dauidis Ioab coram Rege Dominum ſuum vocauerat, hoc non ad delictum, ſed ad vrbanitatem referri potiùs deberet. Cùm enim Ioab eſſet Princeps militiæ, & Vrias miles, perſpicuum eſt, quòd miles ſuum Principem & Ducem, Dominum vocare ſoleat. Hæc Vriæ vrbanitas expreſsè ex textu 2. Sam. 11. 11. manifeſtatur: nam ibi, & Ioab Dominum ſuum vocat, & eundem ſeruum Dauidis facit, & per conſequens non excludit Dauidem à ſupremo dominio: vnde nulla culpa ineſt Vriæ, ob quam morti adiudicari debeat. Verba Scripturæ ſunt: *Et Dominus meus Ioab,* hoc eſt *Dux meus Ioab,* ועבדי אדוני על פני השדה *& ſerui Domini mei* (Dauidis, inter quos erat & ipſe Ioab) *ſunt in ſuperficie agri.* Ergo Vrias cognoſcit Ioab Dominum ſuum à Rege conſtitutum Ducem exercitus, & reueretur

כמלאך האלהים ועשה הטוב בעיניך ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דבריך אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה ויאמר מפיבשת אל המלך גם את הכל יקח אחרי אשר בא ארוני המלך בשלום אל ביתו אמר לו אני אמרתי מתי תבא בשלום ואתה עושה לי כך לא עליך יש לי תרעומות אלא על מי שהביאך בשלום היינו דכתיב (ד״ה ח׳ ׃ לד׳ וט׳ ׃ מ׳) ובן יהתן מריב בעל וכי מריב׳ בעל שמו והלא מפיבושת שמו אלא מתוך שעשה מריבה עם בעליו יצתה בת קול ואמרה לו נצא בר נצא נצא הא דאמר; בר נצא דכתיב (א׳ ׃ שמואל ט״ו ׃ ח׳) ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל אמר רבי מני על עסקי נחל אמר רב יהודה אמר רב בשעה שאמר דוד למפבשת אתה וציבא תחלקו את השדה יצתה בת קול ואמרה לו רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה אמר רב יהודה אמר רב אילמלא לא קיבל דוד לשון הרע לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עברו ישראל ע״ז ולא גלינו מארצנו ׃

Et nonne dixit Ràu: Præbuit aures Dauid detractioni? Augetur difficultas. Ràu dixit: Credulus fuit Dauid detractioni, quia ſcriptum eſt (2. Sam. 9. 4.) Et dixit ei Rex: Vbi eſt ipſe? (ſcilicet Mephibòſceth.) Et dixit Siba ad Regem: Ecce ipſe eſt domi Machir filij Amiel in לארבר *Lodeuàr* (nomen eſt loci. Sed R. Salomon -

אינו חכם בתורה והוא מצאו מלא דבר וחכם בתורה ׃

Non erat doctus in Lege, & ipſe inuenit eum ſapientem in Lege.] (in textu ſacro ſcribitur בלו דבר & מלו דבר cũ ו *Vàu*, in Ghemarà verò cum א *Aleph* בלא & מלא.) *Et ſcribitur* (Ibidem v. 5.) Et miſit Rex Dauid, & cepit eum de domo Machir filij Ammiel de Lodauìr. *Qua ratione vidit eum* (Sibam) *quòd eſſet mendax?* [R. Salomon -

חויה

XII. Sicut Rabbini Talmudici immunem faciunt Dauidem à peccato, quod tamen ipſe agnoſcit, & veniã petit, ſcilicet adulterij, & homicidij; ſic è contrario, reliquas, quæ minores videntur culpæ, ita aggrauant in Dauide, vt propter ipſas, etiam Regnum in duas partes fuiſſe diſciſſum, poſt mortem Salomonis, velint; & peccatum Idololatriæ populi Iudaici, & eiuſdem populi exilium à proprijs laribus, eidem Dauidi impudenter adſcribant; nimirùm quia nimium credulus fuit detractioni Sibæ. Quæ hiſtoria habetur partim 2. Sam. 9. 4. & ſeqq. & cap. 16. 3. & 4. de qua Talmudiſtæ Cod. שבת *Sciabbàth* cap. 5. pag. 56. paulò ante finem hoc modo loquuntur -

והאמר רב קיבל דוד לשון הרע דכתיב (ב׳ שמואל ט׳ ׃ ד׳) ויאמר לו המלך איפה הוא ויאמר ציבא אל המלך הנה הוא בית מכיר בן עמיאל בלא דבר ׃ וכתיב וישלח המלך דוד ויקחהו מבית מכיר בן עמיאל מלא דבר ׃ מכדי חזייה דשקר׳ הוא כי הדר תלשין עילויה מ״ט קיבלה מיניה דכתיב (ב׳ שמואל י״ו ׃ ג׳) ויאמר המלך אל ציבא איה בן אדוניך ויאמר ציבא אל המלך הנה יושב בירושלם וגו׳ ׃ ומנ׳ל דקיבל מינה דכתיב (שם פסוק ד׳) ויאמר המלך לציבא הנה לך כל אשר למפיבושת ויאמר ציבא השתחויתי אמצא חן בעיני המלך ׃ ושמואל אמר לא קיבל דוד לשון הרע דברים הניכרים חזא ביה דכתיב (שם י״ט ׃ כ״ר ׃) ומפיבושת בן שאול ירד לפני המלך לא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כיבס וגו׳ וכתיב (שם פסו כ״ה) ויהי כי בא ירושלם לקראת המלך ויאמר לו המלך למה לא הלכת עמי מפבושת אמר לו אדני המלך עבדי רמני כי אמר עבדך אחבשה לי החמור וארכב עליה ואלך אל המלך כי פסח עבדך וירגל בעבדך אל הדוני המלך ואדוני המלך

Et dixit Mephibòſceth ad Regem: Etiam omnia tollat, poſtquam venit Dominus meus Rex in pace in domum ſuam. *Dixit ei: Ego dixi, quando venies in pace, & tu mihi facis ita? Non eſt mihi aduerſum te querela, ſed contra eum, qui adduxit te in pace.* *Hoc eſt quod ſcriptum eſt* (1. Paralip. 8. 34. & 9.40.) Et filius Iehonathàn Meriu Baal. *Et quomodo Meriu Baal eſt nomen eius? Et nonne Mephibòſceth eſt nomen eius? Sed quia rixatus eſt cum Domino ſuo, exijt* בת קול *Bath kol Vox, & dixit ei: Iurgator fil. iurgantis Iurgatoris. Hoc eſt quod dicunt* בר נצא *Bar Netzà filius Iurgantis, quia ſcriptum eſt* (1. Sam. 15. 5.) Et venit Saul vſque ad Ciuitatem Amalek, & iurgatus eſt in torrente. *Dixit Rabbi, id eſt diſceptarunt de re torrentis.* [R. Salomon -

על עסקי נחל ומה על נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה בנחל נפשות חללו על אחת כמה וכמה אם גדולים חטאו קטנים מה חטאו ׃

Operam dabant, diſceptabant de re torrentis. Quòd ſi de anima vna dixit Lex (Deuter. 21 4.) *adducendam eſſe vitulam & decollandam in torrente: quanto magis de pluribus? Si maiores peccauerunt, paruuli quid peccarunt?*] *Dixit Ràu Iehudà: Dixit Ràu: Ea hora, qua dixit Dauid ipſi Mephibòſceth*, Tu & Siba diuidite agrum, *exijt Vox oraculum, & dixit ei: Roboam & Ieroboam diuident Regnum. Dixit Ràu Iehudà: Dixit Ràu: Niſi aures prabuiſſet Dauid detractioni, non diuiſum fuiſſet Regnum domus Dauid; non ſeruijſſet Iſraël Idololatriæ; neque alio*

חזיה דשקרא הוה מתחילה מצאו שקר בכך ׃

Vidit eum mendacem: à principio inuenit eum mendacem hac ratione.] *quoniam poſtea detraxit ei. Quænam eſt ratio, quia recepit ab eo* (hoc eſt quòd credidit Sibæ?) *Quia ſcriptum eſt* (2. Sam. 16. 3) Et dixit Rex ad Sibam: Vbi eſt filius Domini tui? Et dixit Siba ad Regem: Ecce manet in Ieruſalem &c. *Et vnde nobis quòd recepit ab eo* (quod credidit ei?) *Quia ſcriptum eſt* (Ibidem v. 4.) Et dixit Rex ad Sibam: Ecce tibi (tua ſint) omnia, quæ (priùs) erant ipſius Mphiboſeth. Et dixit Siba: Incuruaui me, inueniam gratiam in oculis Regis. *At Samuel dixit: Non præbuit aurem Dauid linguæ maledicæ. Verba manifeſta vidit in eo, ſicut ſcriptum eſt* (2. Sam. 19. 24.) Et Mephibòſceth filius Saulis deſcendit in occurſum Regis, & non aptauerat ſibi pedes, nec labium, nec veſtes ſuas lauerat &c. *Et ſcriptum eſt* (Ibidem ver. 25.) Et fuit, quando venit in Ieruſalem in occurſum Regis. Dixitque ei Rex: Quare non veniſti mecum Mephibòſceth? (Ib. ver. 26.) Et dixit: Domine mi Rex, ſeruus meus decepit me; quia dixit ſeruus tuus: Sternam mihi aſinum, & equitabo ſuper eum, & ibo ad Regem, quia claudus ſeruus tuus. (ver. 27.) Et detraxit in ſeruum tuum ad Dominum meum Regem. Et Dominus meus Rex eſt ſicut Angelus Dei, & fac quod bonum eſt in oculis tuis. (ver. 29.) Dixitque ei Rex: Vt quid loqueris vltra verba tua? Dixi: Tu & Siba, diuidite agrum. (ver. 30.)

Tradunt Rabbini: Ex quo mortui ſunt Aggeus, Zacharias, & Malachias, ablatus eſt Spiritus ſanctus ab Iſraële, & nihilominus vſi ſunt בת קול *Bath kol filia Vocis.*

Sed ſi quis contendere voluerit, huiuſmodi Oraculi genus etiam fuiſſe tempore primæ Ædis: ego illi opponam paruitatem rei, vti fuit nimia credulitas Dauidis, aures incautè præbendo falſis Sibæ accuſationibus. At quòd ex hoc errore, & peccato, ſecuta ſit diuiſio Regni Iudæ & Iſraël, eſt nimium grauare errorem, cùm diuiſio illa ex Salomonis peccato, & Roboam inflexibilitate potiùs emanauerit. Confer lib. 1. Reg. cap. 11. ver. 33. & cap. 12. ferè per totum. Quòd etiam ex hoc facto Dauid peccauerit contra fœdus, quod cum Ionatha inijt, dubium eſt. Talmudiſtæ autem non ſolùm dicunt, Dauidem peccaſſe, verùm & illius peccatum adeò fuiſſe graue, vt ob illud, & Regnum diuiſum fuerit, & Iſraëlitę Idola coluerint, & in captiuitatem adducti fuerint. Sic enim legitur in Cod. *Sciabbàth* cap. 6. pag. 56. b. ante medium -

אמר כר יהודה אמר רב אילמלא לא קיבל דוד לשון הרע לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל ע״ז ולא גלינו מארצנו ,

Dixit Ràu Ieudà: Dixit Ràu: Niſi recepiſſet Dauid linguam malam (Sibæ) non diuiſum fuiſſet Regnum domus Dauid: neque coluiſſent Iſraëlitæ Deos alienos, nec profugi eſſemus è regionibus noſtris. Idem exſcribitur in *En Iſraël* Par. I. pag. 64. b. col. 3. num. 32. in

aliò deportata fuiſſet gens noſtra. Hactenus Talmud.

Ex hoc loco hauſerunt recentiores Rabbini, quando huiuſmodi commentationis meminerunt in ſuis explanationibus ſuper Sacram Scripturam, vti R. Dauid Kimchi 2. Sam. 19. 29. Et R. Salomon in 1. Sam. 20. 16. apertè ait, Dauidem fœdus, quod inierat cum Ionathan, fregiſſe, quando Miphiboſeth dixerat: *Tu & Siba diuidite poſſeſſionem*, ob quam rem Deus Regnū Dauidis inter Roboam, & Ieroboam diuiſerit. En verba R. Salomonis -

בקש הקב״ה את העון מיד דוד כשעבר על הברית ואמר למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה יצתה בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות ;

Quæſiuit Deus iniquitatem de manu Dauid, quando tranſgreſſus eſt fœdus (olim initum cum Ionathan) *& dixit ipſi Miphibòſeth:* Tu & Siba diuidite agrum; *exijt Vox & dixit: Roboam & Ieroboam diuidite Regnum.* Oraculum, ſeù vocem veluti Echo (quam Rabbini בת קול *Bath kol filiam Vocis*, quia à vocis repercuſſione oritur, vocant) auditam fuiſſe, apocryphum eſt, & contrarium doctrinæ Talmudicæ, quà docetur quòd בת קול *Bath kol filia Vocis*, Oraculum ſucceſſerit loco Prophetiæ: nam in vſu fuit poſt mortem Prophetarum Aggæi, Zachariæ, & Malachiæ, vt legitur Cod. סוטה *Sottà* cap. 9. pag. 48, b. circa medium -

תנו רבנן משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקדש מישראל ואע״פ כן היו משתמשין בבת קול ;

cem *Sanhedrin* cap. 6. pag. 48. b. circa finem. Et *En Iſraël* Par. II. pag. 109. col. 4. n. 91.

XIV. Conſtituunt Dauidem callidum, eumque à Deo impetraſſe remiſſionem peccatorum aſtutijs, & dolo. Pſal. 19. 14. גם מזדים *Etiam à ſuperbijs*, id eſt à peccatis ſcienter perpetratis. R. Salomon ſic ait -

אמרו חכמים למה דוד דומה לכותי תמחזר על הפתחים והם מערימים כדבר יותר מכל ארמתנו לי מים לשתות דבר שאין בו חסרון כים משתה אמר יש כאן בצל קטן משנתנו לו אומר יש בצל בלא מלח משנתנו לו אמר תנו לי מעט לחם שלא יזיקני הבצל כך אמר דוד בתחלה על השגגות ואחר כך על הזדונות ואחר כך על המרדים פשעים אלו המרדים ׃

Dixerunt Sapientes (antiqui): *Cuinam comparare poſſumus Dauidem? Cuthæo, ſiuè Samaritano circum obeunti portas. Hi enim callidiores ſunt omnibus hominibus. Petit primò aquas, & dicit: Date mihi aquas ad bibendum, in quibus non eſt vlla marſupij iactura. Poſtquam bibit, dicit: Eſtne hic cæpe paruum? Quod vbi dederunt, adiungit: Anne datur cæpe ſine ſale? Poſtquam ergo adiungunt ſal, addit: Date mihi pauxillum panis, ne cæpe officiat. Hoc aſtu vſus eſt Dauid* (cum Domino) *Primò rogauit pro ignorantijs; deindè pro peccatis ſcienter perpetratis: tandem pro rebellionibus.*

Confer Codicem *Sanhedrin* capite *Chelek* pag. 107. circa finem, & *En Iſraël* P. II. pag. 135. col. 4. num. 236. Non eſt locus aſtutiæ eiuſmodi cum Deo, qui corda noſcit, & ſola humilitate capitur. Dauid autem omnia in fine מאמר *Maámar*:

XIII. Ingenij mali eundem Dauidem accuſant. Dicunt enim, quòd verſabat animo præcipere Ioab, vt occideret Abner: licèt non præceperit: quo cognito per aliquod externum ſignum a Ioab, animatur ad necem. 2. Sam. 3. 29. ומחזיק בפלך *Et apprehendens ſcipionem*, ait Kimchius -

ואמרו רז״ל כל הקללות האלו נתקיימו בזרע של דוד לפי שלא כדין קללו אחר שהיה ברעתו לצוות עליו להרגו וכן עשה והיכן נתקיימו זב מרחבעם מצורע עוזהו מחזיק בפלך אסא נופל בחרב יאשיהו חסר לחם יהויכין ׃

Dixerunt Rabbini noſtri b. m. Omnes iſtæ maledictiones confirmatæ ſunt (hæſerunt) *in ſemine David, quia non iure maledixit* (Ioab) *poſtquam* (Dauid) *habebat in animo praecipere illi, vt occideret* (Abner) *& ſic ille fecit. Et vbinā confirmatur* (maledictio) *Non deficiet* זב *fluxus ſeminis? In Roboam.* מצורע *Leproſus in Ozia.* מחזיק בפלך *Apprehendens ſcipionem in Aſa:* נופל בחרב *Cadens in gladio in Ioſia. Et* חסר לחם *Indigens pane in Ieoiachin.* Sine dubio Scriptura teſtatur apertè innocentiam Dauidis de cæde Abner: nam in fine capitis ver. 37. dicitur -

וידעו כל העם וכל ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר בן נר ׃

Et cognouerunt omnis populus, & omnis Iſraël in die illa, quòd non fuit à Rege, vt mori faceret Abner filium Ner. Quòd autem verteret animo hanc cædem, ex iniquitate Rabbinorum eſt. De hac calumnia, & huiuſmodi maledictionibus vide Codi-

mini fieri, non Deo. Sed dicant quæſo: Nonne is, cuius præcepta violantur, afficitur iniuria? Nonne Deus eſt, qui præcepit: לא תרצח *Non occides*. Exod. 20. 13.

En alius error: Putant ſtare peccatum cum Diuino amore, vt ſcilicet quando quis contra Deum agit ex paſſione appetitus, ſed nollet tamen Deum offendere, eique id diſplicet. Sic mente ſeruio Legi Dei, carne autem Legi peccati. Grauis ſanè error, & hallucinatio.

Præterea ſomniant, quòd in iniurijs homini allatis Dauid errauerit ex ignorantia. Quæſtionis porrò huius Rabbini ſolutio, facillima eſt. Dauid fuit pius, & impius, diuerſis temporibus, & cauſis. Et quis hoc neſciat? Niſi dogmatizent Hebræi alium errorem, Semel peccatorem, ſemper eſſe peccatorem; quia non agnoſcunt habitum gratiæ reformantem interiorem hominem.

XVI. Non minima calumnia eſt, quando dicunt, illum fuiſſe indoctum, etiam in illis rebus, quas pueri in Scholis à Ludimagiſtris addiſcunt. 2. Sam. 6. 3. *Et impoſuerunt arcam Dei ſuper plauſtrum*. R. Salomon

טעה בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו כי עבוד׳ הקדש עליהם בכתף ישאו ולפי שאמר זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי נעג׳ לבא לידי כך ומת עוזא על ידו לפיכ׳ כשהביאו מבית עובד הביאו בכתף שנ׳ (כדברי הימים א׳ ׳ טו׳ יב׳) ויאמר להם אתם ראשי האבות אשר ללוים התקדשו אתם ואחיכ׳ והעלית את ארון וגו׳ . כי למבראשונה לא אתם פרץ יהוה אלהינו בנו כי לא דרשנהו כמשפט

Er-

nia peccatorum genera hic comprehendere voluit.

XV. Affirmant, nullam tranſgreſſionem in ſe cognouiſſe Dauid, quamuis dixerit: *Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco*; ſed ſemper protuliſſe, & oſtentaſſe ſuam ſanctitatem, ac proinde hypocritam faciunt, alijſque eum inuoluunt erroribus.

Pſal. 32. ver. 1. *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata*. R. Abraham Aben Ezræ explicat

מצאנו דוד אומר כי חסיד אני ולא תתן חסידך אם כן איך מצאנו בכמה מזמורים שיש לו פשעים ועונות כי פשעי אני ארע ׃ והתשובה כי לבו היה שלם עם השם ולא פשע ולא חטא רק כנגד בני אדם יש לו פשיעות בשגגה ׃ ואחרים אמרי׳ שהוא מדבר בעד אחרים שהם בגלות ׃ אם כן מה יעשה במלת כי פשעי אני ארע שהוא בדבר בת שבע ׃

Inuenimus de Dauid, quòd de ſe dixerit (Pſal. 86. 2.) Quoniam miſericors ſum ego. *Et* (Ibid. 16. 10.) Non dabis miſericordem tuum &c. *Quomodo ergo inuenimus in tot Pſalmis, quòd ſint ei tranſgreſſiones & iniquitates*. (Pſal. 51. 5.) Quoniam præuaricationes meas ego cognoſco? *Et reſponſio eſt: Quoniam cor eius fuit perfectum cum Deo, nec cum Deo tranſgreſſus eſt, nec peccauit; ſolummodo erga homines fuerunt ei tranſgreſſiones ex ignorantia. Alij dixerunt, quòd ipſe loquebatur in perſona aliorum, qui ſunt in captiuitate. Sed quid dicene ad illud:* Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco? *Loquebatur de facto Beth-Sabee*. Putant Hebræi, quando quis hominem occidit, iniuriam ho-

morte violenta & ſæua] *&* *Quia vocauit verba Legis Cantiones. S. D.* (Pſal. 119. 54.) Cantabilia mihi fuerunt ſtatuta tua in loco peregrinationis meæ. [R. Salomon.

כשהייתי בורח מפני אויבי וצרי מפניהם הייתי משתעשע בחקיך והיו לי לזמירות לשעשועי :

Quando fugiebam à facie inimicorum meorum. Et exultabam, & oblectabar in ſtatutis tuis, eaque ad animi leuamen decantabam.] *Dixit ei Deus ſanctus benedictus: Verba Legis de quibus ſcriptum eſt* (Prou. 23. 5.) Num aperies oculos tuos ad illa, & non ipſa ſunt; *tu ea vocas Cantiones? Ecce impingis in rem, quam etiam pueri in Scholis Ludimagiſtri ſciunt.* Quamuis verum fuiſſet id, quod dicit R. Salomon, Dauidem inter anguſtias, dum eum perſequebatur Saul, in itinere verba Legis hilari voce decantaſſe, non eſſet ob id corrigendus, quia non ad deriſum, ſed ad Dei honorem ea decantauerat, & ideò in Pſalmo citato dixit: *Cantabilia mihi fuerunt ſtatuta tua in domo peregrinationum mearum.* Et ad literam dicitur זמירות *Carmina mihi fuerunt &c.* quibus verbis ſignificatur, ſtatuta & præcepta Legis Diuinæ ei non fuiſſe grauia, ſed ſuauia, delectabilia, & leuia ad portandum, veluti Carmina, quibus ſolantur animum homines. Vide etiam in *En Iſraël* Par. II. pag. 44. col. 2. num. 83.

Quomodo autem Dauid manu violenta vitam finierit, ex Rabbinorum delirijs; dicemus infra.

XVII. Hanc pluſquam pueri-

Errauit (Dauid) *in re, quam vel pueri Scholarum ſciunt: nam cultus Arcæ erat præſtandus vectione humeri, non plauſtri. Item, quia dixit* (Pſal. 119. 54.) Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ in domo peregrinationis meæ, *punitus eſt, vt veniret in hanc ignorantiam. Mortuus eſt etiam Oza per manum eius. Propterea quando reuexerunt Arcam de domo Obed, reuexerunt eam humeris. S. D.* (1. Paralip. 15. 12.) Et dixit eis: Vos capita Patrum Leuitis: ſanctificamini vos & fratres veſtri, & aſcendere facietis Arcam Domini Dei Iſraël ad (locum, quem) præparaui ei. Quia à principio non fuiſtis vos fractio Domini Dei noſtri fuit in nos, quoniam non quæſiuimus eum ſecundùm ritum.

Maxima iniuria afficitur Dauid à Rabbinis, cùm eum indoctiorem pueris faciant: imò & in Diuinæ Sapientiæ probrum vertitur, qua Dauid erat repletus, vt patet ex Pſalmis ipſius. Neque quia Pſal. 119. 54. dixerat: *Cantus fuerunt mihi ſtatuta tua in domo peregrinationum mearum*; ideò à Deo punitus fuit, ne ſciret etiam ea, quæ pueri in Scholis ſciunt, vt ait רבא *Raua* Cod. סוטה *Sotà*, cap. 7. pagi. 35. circa fin. cuius verba ſunt

דרש רבא מפני מה נענ' דוד מפני שקרא לדברי תורה זמירות שנ' (תלים קי"ט : נ"ד) זמירות היו לי חקיך וגו' : אמר לו הקב"ה דברי תורה שכתוב בהן (משלי כ"ג : ה') התעיף עיניך בו ואיננו אתה קורא אותן זמירות הריני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו :

Diſſerebat Rauà: Quare punitus eſt Dauid [R. Salomon: שגת על ידו עזא

muel. 24. 1.) Et incitauit Dauidem in eos dicendo: Vade, numera Iſraëlem. *Et quando numerauit, non accepit ſiclum* (pretium) *propitiationis ab eis; ſicut ſcriptum eſt* (Ibid. v. 15.) Immiſitque Dominus peſtilentiam in Iſraël, de mane vſque ad tempus מועד *Moëd* conſtitutum. *Quid eſt ad tempus conſtitutum? Dixit Samuel Sabà Senior Socer Rabbi Chaninà nomine R. Chaninà: Ab hora qua iugulatur* תמיד *Tamid vſque ad horam ſparſionis eius. R. Iochanàn dixit: Vſque ad medium propriè* (Ib. v. 16.) Et dixit Angelo deuaſtanti populum, רב עתה ſufficit. *Dixit R. Eleazar: Dixit Deus ſanctus benedictus Angelo: Tolle mihi* רב שבהם *Maiorem, qui eſt inter eos, in quo volo ſumere ſupplicium de omnibus ipſorum iniquitatibus. In illa hora mortuus eſt Abiſai filius Saruiæ, qui equiualebat pluribus ex Sanhedrinis Senatoribus Magni Concilij.* Vide *En Iſraël* Par. I. pag. 40. col. 4. num. 126. In Capitulis R. Eliezer hæc populi numeratio improbatur, & pro 70. millibus Virorum, qui peſte perierunt, idem Abiſai Ben filius Saruiæ tantùm ſubſtituitur. Hęc ſunt verba R. Eliezer c. 43. p. 39. col. 2.

רבי אבהו אומר תרע לך כח התשובה מדוד מלך ישראל שנשבע הקב״ה לאבות להרבות את זרעם בככבי השמים ובא דוד מלך ישראל למנות מספרם אמר לו הקב״ה דוד אני נשבעתי לאבות להרבות את זרעם בככבי השמים ואתה בא לבטל את דברי בשבילך נתנה הצאן הוה למאכל ובשלש שעות נפלו מישראל ע׳ אלף איש ׃ ר׳ שמעון אומר לא נפל בישראל אלא אבישי בן צרויה בלבד שהיה שקול במעשיו הטובים ובתורתו כנגד ע׳ אלף

lem ignorantiam attribuunt Dauidi Talmudiſtæ, etiam quando voluit numerare populum: nam dicunt, non erraſſe numerando, ſed illum debuiſſe numerare lapillis, vel ſiclis. Vide Cod. ברכות *Berachòth* cap. 9. pag. 62. b. circa med. vbi hæc inuenies ſuper verſiculum illum 1. Sam. 26. v. 19.

אם יהוה הסיתך בי ירח מנחה ׃

Si Dominus incitauit te, in me odoret munus (ſacrificium.)

אמר ר׳ אלעזר א״ל הקב״ה לדוד מסית קרית לי הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו דכתיב (שמות ל׳ ׃ י״ב ׃) כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו וגו׳ ׃ מיד ויעמוד שטן על ישראל וכתיב (ב׳ שמואל כ״ד ׃ א׳) ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל וכיון דמננהו לא שקל מינייהו כפר דכתיב (שם ׃ פסוק ט״ו ׃) ויתן יהוה דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד ׃ מאי עת מועד אמר שמואל סבא חמיה דרבי חנינא משמיה דרבי חנינא משעת שחיטת התמיד עד שעת זריקתו ׃ ר׳ יוחנן אמר עד חצות ממש (שם פסו׳ י״ו ׃) ויאמר למלאך המשחית בעם רב אמר ר׳ אלעזר אמר לו הק״ה למלאך טול לי רב שבהם שיש בו ליפרע מהם כמה חובות באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול ברובה של סנהדרין ׃

Dixit R. Eleazar: Dixit Deus ſanctus benedictus ipſi David: Tu me incitatorem vocaſti; en ego errare faciam te in re, quam etiam vel pueri Scholarum ſciunt, quia ſcriptum eſt (Exod. 30. 12.) Cùm tuleris ſummam filiorum Iſraël iuxta numerum, dabunt ſinguli pretium pro animabus ſuis Domino, &c. *Protinus ſtetit Sathan contra Iſraël, Et ſcriptum eſt* (2. Sa-

אלף איש שנאמר (א׳ דברי הימים כא׳. יד׳.) ויפול
מישראל ע׳ אלף איש אנשים אין כתיב כאן אלא
איש שנאמר ושמע דוד וקרע בגדיו ולבש שק
ואפר ונפל על פניו ארצה לפני ארון ברית יהוה
והיה מבקש תשובה לפני הקב״ה ואמר רבון כל
העולמים אנכי הוא שחטאתי העבר נא חטאתי
ונרצית תשובתו ואמר למלאך המשחית בעם רב
עתה הרף ידיך ומה הוא רב אמר לו רב׳ נפל
מישראל מה עשה המלאך לקח את חרבו וקנחה
בטלית של דוד וראה דוד חרבו של מלאך המות
והיה מרתיע בכל איבריו עד יום מותו שנאמ׳ (שם
פסוק ל׳.) ולא יכול דוד ללכת לפניו לדרוש
אלהים כי נבהל מפני חרב מלאך יהוה.

R. Abùhu dicit: Scies virtutem pœnitentiæ ex Dauide Rege Iſraëlis. Cum enim iurauerat Deus ſanctus benedictus Patribus, ſe aucturum ſemen eorum ſicut Stellas Cœli, venit Dauid Rex Iſraëlis, vt ſupputaret numerum illorum. Dixit Dauidi Deus ſanctus benedictus: Ego iuraui Patribus, me multiplicaturum ſemen illorum tanquam Stellas Cœli, & tu venis vt irritum facias verbum meum? Propter te datus eſt grex iſte in cibum. Et tribus horis ceciderunt ex Iſraële ſeptuaginta millia virorum. R. Scimbòn dicit: Non cecidit ex Iſraële niſi tantùm Abiſai filius Tzeruiàh, qui præponderabat operibus ſuis bonis, & lege ſua, contra ſeptuaginta millia Virorum. S. D. (1. Paralip. 21. 14.) Et cecidit ex Iſraële ſeptuaginta mille איש *Iſc* Vir. אנשים Viri *non eſt ſcriptum hic, ſed* איש Vir, *S. D.* Et audiuit Dauid, & ſcidit veſtimenta ſua, & induit ſe ſacco, & cinere, & cecidit ſuper facies ſuas in terram coram Arca fœderis Domini, *& quærebat reſipiſcentiam coram Deo*

ſancto benedicto, & dixit: Domine vniuerſorum, Ego ſum qui peccaui, *tranſeat peccatum meum, & accepta fuit eius reſipiſcentia. Et dixit Angelo interfectori: In populo* רב *Rau multo nunc remitte manum tuam. Et quid eſt* רב *Rau multo? Dixit ei:* רב *Rau multus* (magnus, ſeù maior) *cecidit ex Iſraële. Quid fecit Angelus? Tulit gladium ſuum & abſterſit pallio Dauidis. Vidit Dauid gladium Angeli mortis, & conturbatus eſt in omnibus membris ſuis vſque ad diem mortis ipſius. S. D.* (1. Paralip. 21. 30.) Et non potuit Dauid ire ante (Tabernaculum fœderis Domini) ad quærendum Deum: quia perterritus erat propter gladium Angeli Domini.

Hæc Dauidis ignorantia non cohæret cum ſcientia, quam illi attribuunt iidem Rabbini: nam ad illud 1. Samuel. 18. 30. וייקר שמו מאד *Et celebre factum eſt nomen eius nimis*, in Comment. R. Dauid Kimchij habetur.

ובדרש וייקר שמו בהלכה כיון ששמעו פלשתים
שנשא דוד אשה ויצאו שרי פלשתים אמרו כתוב
בתורתם כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא
נלך ונלחם עמהם ולא היו יודעים כי דוד חכם היה
ודורש במה דברים אמורים במלחמת רשות אבל
במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו
וכלה מחופתה.

Et in Daraſe (legitur): *Et celebre factū eſt nomen eius in decidendis punctis Iuris: nam quando audierunt Philiſthæi quòd accepiſſet Dauid vxorem, exierunt Principes Philiſthæorum, & dixerunt: Iuxta legem eorum. Vir, qui accipit nouam Sponſam, non exit in bellum. Ergo pugnemus cum illis. Sed*

tum quadraginta nouem vicibus in corde eorum. Conſerua eos Domine, ſerua illud in corde eorum. Libera eos à generatione iſta praua, ne addiſcant eorum mores, & ne efficiantur delatores ſicut illi ſunt, Commentum eſt Rabbinicum, incredibile, & ridiculum.

XVIII. Aliam non minoris momenti ſcientiam Dauidi attribuunt Rabbini. Dicunt enim, eum cognouiſſe cauſam, cur Deus vbera in mulieris pectore poſuerit, & non ſub ventre, vel inter femora, vti in cæteris animalibus fecit: Suxit vbera matris ſuæ, eaque aſpexit, & dixit Canticum: *Benedic anima mea Domino, & noli obliuiſci &c.* De hac Dauidis ſcientia, & vberum ſituatione in pectore mulieris habetur in Cod. ברכות *Berachòth* cap. 1. pag. 10. paulò ante medium his verbis -

דוד דר בחמשה עולמים ואמר שירה דר במעי אמו ואמר שירה שנ' (תלים קג׳, א׳:) ברכי נפשי את יהוה וכל קרבי את שם קדשו יצא לאויר העולם ונסתכל בכככבים ובמזלות ואמר שירה שנ' (שם פסו' כ') ברכו יהוה מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברכו יהוה כל צבאיו וגו'׃ ינק משדי אמו ונסתכל בדדיה אמר שירה שנ' (שם פסוק ב'.) ברכי נפשי את יהוה ואל תשכחי כל גמוליו מאי כל גמוליו אמר רבי אבהו שעשה לה דדים במקום בינה טעמא מאי אמר רב יהודה כדי שלא יסתכל במקום ערוה׃ רב מתנא אמר כדי שלא יינק ממקום הטנופת וכו'׃

Dauid deſcendit, ſeù habitauit in quinque mundis, & in ſingulis dixit Canticum, Habitauit in ventre matris ſuæ, & dixit Canticum. S. D. (Pſal. 103. 1.) Benedic anima mea Domino: & omnia interiora mea nomi-

neſciebant, quòd Dauid erat Iuriſperitus, & ſciebat hanc regulam tenere in bello voluntario; verùm in bello de præcepto, omnes teneri exire in bellum, etiam Sponſum de cubili ſuo, & Sponſam de thalamo ſuo.

Hinc patet, quàm lubrica ſit Rabbinorum inconſtantia de Dauidis ſcientia, quam modò deprimunt vſque ad abyſſum, modò extollunt vſque ad ſidera. Et non tantùm de Dauidis ſcientia mirificè loquuntur, ſed & de pueris quoque, qui illius ætate fuerunt, mira referunt, voluntque eos ſciuiſſe Legem interpretari quadraginta nouem modis. Fundant hanc ineptiam ſuper verbis Pſalmi 12. v. 7. מזוקק שבעתים *Purgatum ſeptuplum*, id eſt ſepties ſeptem. R. Salomon -

מדרש אגדה יש ומיושב על הסדר ר' יהושע דסיכנין בשם רבי לוי תינוקות שהיו בימי דוד עד שלא טעמו חטא היו יודעים לדרוש את התורה בארבעים ותשע פנים לכל צד וזהו שבעתים׃ והיה דוד מתפלל עליהם רבונו של עולם ראה כמה תורתך ואמרתך ברורה ומזוקקת שבעתים כלכם אתה יהוה תשמרם שמור אותם בלבם תצרנו מן הדור הזה שלא ילמדו דרכיהם להיות דלטורין מן הדור שהן דילטורין׃

Medràſc Agadà extat, & rectè videtur conſiſtere. R. Ieoſciùa de Sechanin nomine R. Leui. Pueri (inquit) *qui fuerunt in diebus Dauid, quamuis non guſtaſſent peccatum* (hoc eſt ante vſum rationis) *nouerant tamen Legem exponere quadraginta & nouem modis in quolibet ſenſu & ratione propoſita. Dauid ergo pro eis orabat ſic: Domine Mundi, vide quomodo Lex tua, & eloquium tuum mundum ſit, & repurga-*

לולא *Lulè* id eſt *Fortaſſe*, vel *Niſi*, *vox iſta supernè tribus punctulis punctatùr hoc modo* לוׄלׄאׄ *ob cauſã, quam referunt Magiſtri noſtri. Scio tè* (dicebat Dauid) *daturum mercedem Iuſtis in ſeculo futuro, ſed neſcio, an pars mihi continget inter illos, an non*. Idem refert R. Dauid Kimchius ad eundem locum. Vterque accepit ex Talmudc Cod. ברכות *Berachòth* cap. 1. pag. 4. longè poſt med. & tranſcribitur in עין ישראל *En Iſraël* Par. I. p. 3. col. 2. circa med.

Sed quomodo potuit Dauid dubitare de ſalute ſua, cùm ex tot Diuinis reuelationibus facilè confidere potuerit, ſe in numero electorum adſcriptum? Accedit quòd puncta illa ſignificant dictionẽ לולא ſuperfluam eſſe, & abſque præiudicio integritatis textus Hebraici poſſe abradi, vti fecerunt LXX. qui illam omiſerunt, & legerunt: *Credo videre bona Domini in terra viuentium*. R. Abraham Aben Ezræ retinet hanc vocem, & cum ſuperioribus illam coniungit, dum ait -

לולא: זה קשור באשר לפניו כמעט וימשלו כי שנאי האמנתי בשם:

Niſi. *Hæc* (vox) *ligari debet cum præcedentibus aliquantulum, vt ſenſus ſit:* Dominati fuiſſent in me odientes me, niſi credidiſſem (fiduciam habuiſſem) *in Deũ*. Sed lectio LXX. eſt planior, & ad literam accomodatior.

XX. Dicunt Dauidem dixiſſe quòd Samuel, qui ſibi Regnum pol-

mini ſanctitatis eius. *Exiſt in auram mundi, & vidit Stellas, & ſigna cæleſtia, & dixit Canticum. S. D.* (Ibid. v. 20.) Benedicite Domino Angeli eius, potentes virtute, facientes verbum eius: ad audiendam vocem verbi eius. Benedicite Domino omnes exercitus eius, &c. *Suxit vbera matris ſuæ, & aſpexit in vbera illius, & dixit Canticum. S. D.* (Ibid. ver. 2.) Benedic anima mea Domino: & ne obliuiſcaris omnium retributionum eius. *Quid eſt* Omnium retributionum eius? *Dixit R. Auàhu: Quia fecit mulieri mammas in loco intelligentiæ* (id eſt in pectore). *Quæ eſt huius dicti ratio? Dixit Ràu Iudas: Ne ſcilicet homo cogeretur aſpicere* (dum ſugeret) *locum Verendorum. Ràu Mathannà dixit: Ne ſugeret de loco ſordido*. Rabbini Talmudiſtæ doctiores Philoſophis ſunt. Nec ipſe Ariſtoteles de partibus animalium viuiparorum, dum ſuo lib. 4. & c. 10. ageret, hanc cauſam adinuenire valuit, cur mulieres non inter femora, ſed ante pectus mammas habeant. Refertur etiam in *En Iſraël* Par. I. pag. 16. col. 4. num. 46.

XIX. Iuxta Rabbinos, dubitauit de æterna ſalute. Ita R. Salomon ad verſiculum 13. Pſal. 27. -

לולא האמנתי לראות בטוב יהוה בארץ חיים:

Niſi crediidiſſem videre bonum Domini in terra viuentium; ait -

לולא נקוד עליו למדרש שדרשו רבותינו יודע אני שאתה נותן שכר לצדיקים לעולם הבא אבל איני יודע אם יש לי חלק עמהם אם לאו:

licitus fuerat, fuerit mendax. Pſal. 116. v. 11. כל האדם כוזב *Omnis homo mendax.* R. Salomon -

אף שמואל הנביא שהוא נאמן לנביא אף הוא כוזב שמשחני למלך :

Etiam Samuel Propheta, qui eſt fidelis Propheta, etiam ipſe eſt falſus, qui vnxit me in Regem. Volunt Rabbini, Dauidem dubitaſſe de promiſſione Diuina, quam per Samuelem acceperat, & Diuinam eſſe nouerat, manifeſtatam per vnctionē in Regem: cum tandem regnaturum ſuper vniuerſum Iſraëlem, eò quòd nihil de ea re, ne quidem apparens vllum argumentum cernebat, imò potiùs ob perſecutionem à Saule excitatam, omnem ſpem ab eo diſceſſiſſe regnandi cernebat. Ideò dixiſſe etiam Samuelem, alioquin Prophetam fidelem & veridicum, in hoc fuiſſe mendacem. Nefas ſanè id ſuſpicari de Dauide. Erat enim & ipſe Propheta, & iuſtus. Non ergo de Samuelis verbis vnquam dubitauit, ſed quando dixit: *Omnis homo mendax*, intellexit totum oppoſitum, hoc eſt, firmiſſimè credidit verbis Samuelis, qui ei Regnum ex parte Dei pollicitus fuerat, imò etiam tempore afflictionis & perſecutionis, ita vt is, qui auſus fuerat dicere, Regnum Iſraëlis non futurum aliquando ſuum, tamquam mendax ab eo haberetur, vt explicat R. Dauid Kimchi ibidem -

האמנתי: האמנה גדולה היתה לי כי הייתי מדבר באשר עניתי כלומר בשהייתי עני בורח ובטחייתי בהפזי כמו שכתוב ויהי דוד נחפז ללכת מפני שאול הייתי אומר כל האדם כוזב כלומר אפילו בזמן שהייתי נחפז ועני מאד הייתי אומר כל אדם שאומר שלא תהיה לי המלוכה כוזב הוא וזו היא האמנה גדולה :

Magna fuit fides mea: nam cùm valdè eſſem afflictus, ſum tamen loquutus. Ac ſi diceret: Cùm fugiens admodum premerer, & cùm eſſem in mea præcipiti feſtinatione, vt ſcriptum eſt (1. Sam. 23. 26.) Et feſtinauit Dauid à facie Saul; *dixi tamen:* Omnis homo mendax; *hoc eſt, etiam quando valdè fui attonitus & afflictus, auſus ſum tamen dicere, Omnis homo, qui dicit, Regnū non fore aliquando meum, mendax eſt; & hac eſt mea magna fides.*

XXI. Deſcribunt Dauidem arrogantem, quia dicunt petijſſe à Deo, ſe tentari; & poſtea defeciſſe in tentationibus. Pſal. 17. ver. 3.

בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמותי בל יעבר־פי :

Probaſti cor meum, viſitaſti nocte, conflaſti me, non inueniſti (in me) *cogitaui, non tranſibit* (amplius) *os meum.* R. Salomon ex Cod. *Sciabbàth* habet. -

זמותי בל יעבר פי . אם תעלה עוד במחשבתי ליבחן לפניך בל יעבר פי לומר עוד בחנני ונסני כמו שאמרתי כבר כמו שנ׳ בחנני יהוה ונסני יהוה ונסני שאמר דוד לפני הקב״ה מפני מה אומרים אלהי אברהם ואין אומרים אלהי דוד אמר לו אני בחנתיו בעשׂ׳ נסיונו׳ ונמצא שלם אמר בחנני ונסני : כדאיתא במסכת שבת :

Cogitaui, non tranſibit (amplius) *os meum. Si quando ampliùs venerit mihi in mentem, vt petam probari* (& examinari) *à te, nunquam poſthac os meum*

Dixerunt: Dauid fecit, quod non erat ſecundùm Legem. Lex dicit: Poſtquam in poteſtatem veſtram redegeritis terram Iſraël, facultatem habebitis ſubiugare quæ ſunt extra terram. Sed (Dauid) *non fecit ſic, ſed perexrrit, & ſubiugauit Aràm Naharàim Meſopotamiam, & Aràm Soba, vtramque Syriam; & Iebuſæum, qui iunctus erat Ieroſolymæ non expulit. Dixit ei Deus ſanctus benedictus: O Dauid! Vicinum quod eſt Palatio tuo non expuliſti: quomodo igitur ſubijcies tibi Meſopotamiam & Syriam?*

Iſta ablata ſunt ex libro ספרי *Siphrè Paraſcià* עקב pag. 38. col. 2. circa medium. Dicunt Hebræi, quòd Deus non cedit facultatē Iſraëlitis ſubiugandi terras vllas extra terram Iſraël, niſi priùs totam terram Iſraël ſubiugaſſent, & mundaſſent ab immunditijs Idolorum. At hoc præceptum non legitur: imò voluit Deus aliquas gentes reſidere in terra Iſraël propter eorum peccata, vt eſſent eis quaſi ſpinæ in oculis, eò quòd frequenter Deo rebellarent. Reges autem Iudæ multas Ciuitates & Regiones extra terram Iſraël ſubiugarunt abſque peccato. Et Rex Moab pendebat quotannis tributum Iſraëli מאה אלף כרים *centum millia agnorum* ſecundùm *Radàk* 2. Regum 1. 1.

XXIII. Maiorem etiam iniuriam Dauidi irrogant Talmudiſtæ, dum illum Idololatram inducunt. Cod. *Sanhedrìn* cap. *Chèlek* pag. 107. non longè poſt medium.

אמר רב יהודה אמר רב בקש דוד לעבוד ע״ז

meum hunc admittet errorem, vt dicat: Tenta me, & proba me, ſicut olim dixi: Proba me Domine, & tenta me. Dicebat enim Dauid coram Deo ſancto benedicto: Propter quod dicunt (homines) *Deus Abraham, & non dicunt Deus Dauid. Dixit ei* (Deus:) *Ego tentaui* (Abraham) *decem tentationibus, & inuentus eſt perfectus. Dixit* (ei Dauid:) *Proba quoque me, & tenta me. Sicut dicitur in Tract. ſeù Cod.* שבת *Sciabbàth*. Quod nil aliud eſt quàm contumelia & blaſphemia in Dauidis humilitatem. Senſus Pſ. eſt: Tenta me Domine, & corripe me in hoc ſeculo, ne corripias in altero ſeculo in ira tua. Hunc eundem errorem repetunt Rabbini in Pſal. 51. *Miſerere mei Deus*. v. 6. & ſimilibus verbis reperitur in Cod. *Sanhedrìn*, cap. *Chèlek* pag. 107. in principio, & in *En Iſrael* Par. II, pag. 135. colum. 2. num. 232.

XXII. Item Legis tranſgreſſorem faciunt, & Idololatrarū amicum. Vide librum *Ialkùt* in Ioſue c. 1. v. 3.

כל מקום אשר תדרוך כף רגליכם .

Omnem locum quem calcaueris vola pedis veſtri, &c: pag. 6. col. 3. circa finem editionis Liburnenſis cum *Pirùſc*, vbi hæc inuenies.

אמרו דוד עשה שלא כתורה: התורה אמרה משיכבשו לארץ תהיו רשאי׳ לכבוש חוצה לארץ: הוא לא עשה כן אלא חזר וכיבש ארם נהרים וארם צובה ואת היבוסי שהיה סמוך לירושלם לא הוריש: אמר לו הקב״ה סמוך לפלטירין שלך לא הורשת היאך: אתה חוזר ומכבש ארם נהרים וארם צובה:

שׁ״ו שנאמר (ב׳ שמואל ט״ו ׃ ל״ב ׃) ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים ואין ראש אלא ע״ז שנאמ׳ (דניאל ב׳ ׃ ל״ב) הוא צלמא ראשה די דהב טב ׃

Dixit Ràu Iehudà: Dixit Ràu : Voluit Dauid Idola colere . S.D. (2. Sam. 15. 32.) Cùmque aſcenderet Dauid ſummitatem montis , in quo adoraturus erat Deum . *Non eſt autem* ראש *Roſc Caput ſummitatis , niſi Idololatria . S. D.* (Daniel. 2. 32.) Huius ſtatuæ ראשה *Raſcè* Caput eius de auro optimo.

Nihil magis impium, & ſceleſtius in Dauidem à Rabbinorum malitia excogitari poteſt. Volebat Dauid in vertice montis Oliuarum adorare Deum, ex quo mons Moria, vbi ædificandum fuerat Templũ, & vbi manebat Arca Domini, non inde procul cernebatur; vti & ſanioris mentis Rabbini etiam agnoſcunt, veluti *Raſci*, *Ralbàg*, *Radàk*. Raſci ait -

אשר ישתחוה שם לאלהים ׃ אשר היה רגיל להשתחות שם כשהיה בא לירושלם היה רואה משם את האהל שהארון בתוכו והיה משתחוה ׃

Vt incuruaret ſe ibi Deo . (2. Sam. 15. 32.) *cui ſolitus erat incuruare ſeipſum . Quando enim veniebat Ieruſalem, inde proſpiciebat Tabernaculum, in cuius medio erat Arca* (fœderis) *& adorabat .* רל״בג Ralbag -

ודוד עלה במעלה הזיתים ׃ זה הר הזיתים שהיה אצל ירושלם אצל בית המקדש ולרמה כי לקדושת המקום ההוא היה דוד נוהג בהיותו שם להשתחוות שם לשם יתעלה והו אשר ישתחוה שם לאלהים ׃

Et Dauid aſcendebat Cliuum Oliuarum (Ibid. ver. 30.) *Iſte eſt mons Oliuarum , qui eſt prope Ieruſalem , prope domum ſanctitatis* (Templum) *& videtur, quod propter ſanctitatem illius loci ſolitus erat Dauid ibi conſiſtere ad adorandum ibi Deum excelſum , & hoc eſt illud quod dicitur :* Vt incuruaret ſe ibi Deo .

Mons enim Oliuarum, qui & Mons Oliueti dicitur, *eſt iuxta Ieruſalem , Sabbati habens iter* , Actor. 1. v. 12. Iter autem Sabbaticum, quod vlterius tranſgredi die Sabbathi Iudæis non licet מהלך אלפים פסיעות בינוניות *duorum millium paſſuum mediocrium conſtat* . Ex הרמב״ם *Harrambàm* הלכות שבת *de Sabbatho* cap. 27. pag. 127. n. 4. & ex Moſe מקוצי *de Kòtzi* lib. סמ״ג pagina 23. col. 2. Et tantundem videtur diſtare Mons Oliueti ab Ieruſalem. De hoc monte ſæpè fit mentio in Nouo Teſt. Matth. 21. 1. In eo Chriſtus Dominus dedit ſigna ſecundi aduentus ſui, quando iudicaturus eſt viuos & mortuos. Ibid. 24. 3. & ſeqq. In eo idem Dominus ſolebat preces Deo fundere: nam *diebus erat docens in Templo : noctibus verò exiens, morabatur in monte Oliueti* , Luc. 21. 37. ex quo loco patebat aſpectus Templi. Hinc habemus, quòd quando nobis præcluditur aditus introeundi in Eccleſiam, ad aſpectum illius orare poterimus . Et רד״ק *Radàk* tandem ait -

ועלה שם להשתחוות ליהוה משם כי מהר הזיתים יראה אדם מקום בית המקדש ואע״פי שלא היה שם או בית גם מקום הבית בעצמו לא היה

היה יודע עד שאמר גד הנביא לדוד שיבנה מזבח בגורן ארונה אעפ״כ גבול המקום היה יודע בקבלה כי בהר המוריה יבנה בית יהוה אבל לא היו יודעים באיזה מקום עד שאמר גד לדוד וי״מ כי מהר הזיתים היה רואה האהל שהיה בו הארון:

Et aſcendit illuc ad adorandum Dominum. *Quia ex eò loco, nempè ex Monte Oliuarum conſpiciebat homo locum Domus ſanctitatis, & quamuis tunc temporis non eſſet ibi Templum, neque locus præcisè* (vbi ædificandum erat) *notus fuerat, quouſque à Propheta Gad Dauidi indicaretur, eum debere ædificare Altare in Area Areuna* (2. Samuel. 24. 18.) *nihilominus terminus loci ex traditione notus erat. Quoniam in Monte Moria ædificanda erat Domus Domini. Sunt autem aliqui, qui exponunt, quòd ex Monte Oliuarum conſpiciebatur Tabernaculum, vbi erat Arca.* Nam paulò ante, Sadoc & Abiathar Sacerdotes reportauerant Arcam Dei in Ieruſalem. 2. Sam. 15. v. 29. Hæc intolerabilis calumnia in Dauidem irrogata à Rabbinis ex Talmude exſcribitur in *Ep. Iſrael* Par. II. pag. 135. col. 4. in princ. n. 235.

XXIV. Alia attribuunt Dauidi, quæ quamuis minora his ſint, tamen vel falſa ſunt, vel iniurioſa, vel ludrica, vel obſcœna. Ex multis hæc pauca accipies exempla. Quòd primò effecerit, vt ignis, grando, nix, quæ repoſita apud Deum manebant, inciperent deſcendere in terram in vltionem. Pſal. 148. 8. R. Salom.

אמרו רבותינו שהדברים הללו היו תחילתם גנוזין בשמים ובא דוד והורידן לארץ לפי שהם מיני פורענויות ואין נאה להם להיות גנוזין במגורין של הקב״ה ׃

Dixerunt Rabbini noſtri (antiqui) *Quòd iſta fuerant à primordio repoſita & recondita in Cælo: ſed venit Dauid, & fecit, vt deſcenderent in terram: quia ſunt vindictarum genera, quas non conuenit reſeruari & recondi in Diuinis Theſauris.* Mirum eſt, quòd R. Salom. crediderit, ea, quæ generantur in aëre non exercuiſſe vltionem Diuinam in creaturas, niſi tempore Dauidis: nam hoc falſum apparet in diluuio, in Sedom, in Ægypto.

XXV. Pſal. 7. in Tit. שגיון לדוד *Sciggaiòn LeDauid*, id eſt *Ignorantia Dauidis:*

אשר שר ליהוה על דברי כוש בן ימיני ׃

Quam cecinit Dauid ſuper Verba Chus filij Iemini. dicit

ואומר אני שאמרו על עסקי ישבי בנוב שבא עליו על עונשו של שאול כמו שפירשו רבותינו שאמר לו הקב״ה על ידך נטרד דואג האדומי על ידך נהרג שאול ובניו כו׳ כדאיתא בחלק שגיאות שבקש דוד להקב״ה להמסר ביד שונא ולא יכלת זרעו והפך דוד את תפילתו והתפלל שלא יפול ביד אויב וכן פתרונו משגת שר דוד ליהוה על ששגג לומר להקב״ה למוסרו ביד אויב על דברי שאול שנהרג על ידו ׃ ר״א על שגיון כנף המעיל אשר כרת לשאול ׃

Dico ego, quòd (Dauid) *dixit* (hunc Pſalmum) *propter Iſbibenob* (de quo ſcribitur 2. Sam. 21. 16.) *qui adortus eſt Dauidem in vindicationem & pœnam Saul: quemadmodum expoſuerunt antiqui noſtri Doctores; quia dixit ei Deus ſanctus benedictus: Tui cauſa vel per manum tuam vexatus eſt Doëg Idumæus, per manus tuas occiſus eſt Saul, & filij eius, &c. ſicut habetur in Cod. Sanhedrin cap. 11. Chélek. Titur*

eſt alia; quæ illic ſequitur expoſitio ex *Medràſc Agadà* -

אמר ר׳ שמואל בר נחמני ביון שראה דוד את המלאך עומד בירושלם וחרבו בידו נצטנן מיראתו :

Dixit R. Samuel Bar Nachmani: Quando vidit Dauid Angelum ſtantem in Ieruſalem euaginato gladio, timore obriguit: & frigore correptus eſt.

XXVII. Ibidem ad verba illa ver. 4. והמלך לא ידעה *Et Rex non cognouit eam.* idem R. Sal. de hac re ex Rabbinis hanc adducit rationem -

משום לא ירבה לו נשים וכבר היו לו שמונה עשר :

Ne ſcilicet (contra Diuinum præceptum Deuter. 17. 17.) *multiplicaret ſibi vxores: iam enim octodecim vxores habebat.* Poſtremum eſt falſum; quòd Dauid octodecim vxores habuerit. Student Rabbini Talmudiſtæ in *Ghemarà Cod. Sanhedrin* capite 2. pag. 21. circa medium, hunc numerum colligere ex Scriptura, imò ex eadem numerum vxorum Dauidis excreſcere faciunt vſque ad quadraginta octo, ibi enim ita dicunt -

דכתיב (ב׳ שמואל ג׳ . ב׳ .) ויולדו לדוד בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינועם היזרעאלית ג׳ . ומשנהו בלאב לאביגיל אשת נבל הכרמלי והשלישי אבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור : ד׳ . והרביעי ארניה בן חגית והחמישי שפטיה בן אביטל : ה׳ . והששי יתרעם לעגלה אשת דוד אלה יולדו לדוד בחברון : וקאמר ליה נביא אם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה כהנה שית וכהנה שית רחוו להו תמני סרי מתקיף לה רבינא אימר כהנה הרתי סרי וכהנה כד׳ תנ״ה לא ירבה נשים יותר

tulus ergo eſt שגיון *Scighaiòn, id eſt ignorantia, quia Dauid deprecatus eſt Dominum, Vt dederet ipſum in manus hoſtium: non tamen deleret ſemen ſuum. Sed mutauit Dauid orationem ſuam, & orauit, ne caderet in manus hoſtis. Sic ergo interpretandus eſt titulus. Error, quem Dauid cecinit Domino, eo quod errauerit, dum dixit Deo ſancto benedicto, Vt traderet ſe in manus hoſtis ſui propter Saulem, qui eius cauſa occiſus fuerat. Alio modo poteſt exponi: quòd iſte error intelligendus ſit de eo, quem commiſit, dum oram pallij Saulis præcidit.*

Pluris æſtimatur Saul, & Doëg viri nequam, quàm Dauid: qui etiam non opera Dauidis, ſed ſua iniquitate perierunt. Item fictio eſt, Dauidem malè oraſſe, & mutaſſe ordinem. Neſcio, cur tam temerariè contra ſanctos Viros, & tam imprudenter fingant iſta Rabbini.

Quòd ad oram chlamydis Saulis à Dauide ſciſſam attinet, Rabbini, vt refert R. Salomon ad 1. cap. v. 1. lib. 1. Regum ad illa verba ולא יחם לו *Et non erat calor ei*, dicunt -

XXVI. כל המבזה בגדים אינו נהנה מהם לסוף לפי שקרע את כנף המעיל לשאול :

Omnis, qui ſpernit Veſtimenta, indignus eſt, quòd illis in fine fruatur. (Dauid autem) *præcidit oram chlamydis Saulis. Et hæc eſt cauſa cur non calefaciebat ſe Veſtibus.* Expoſitio tam falſa, quàm inepta. Non enim ex contemptu præcidit oram veſtimenti Regi Sauli, ſed vt cognoſceret Saul, Dauidem eum potuiſſe occidere, ſi voluiſſet. Non minus inepta

gi numerum vxorum Dauidis : nam *Michòl* non habuit filios, & tamen vxor Dauidis fuerat. Adde ; quòd loco cit. numerantur tantùm filij Dauidis, quos ſuſceperat in Hebron ; Ieroſolymis verò ei aliæ vxores fuerunt, vti Michol iam dicta, & plurimę Concubinæ, ex quibus alios quampluri-mos liberos ſuſcepiſſe volunt Rabbini. Ergo numerus vxorum Dauidis incertus eſt.

Ad hæc reſpondent ſapientes Talmudiſtæ Codice mox citato *Sanhedrin* cap. 2. pag. 21. immediatè poſt explicationem כהנה וכהנה *ſicus iſta*, *& ſicut iſta* : & primò negant, *Michol* non habuiſſe filium, nam locum quem afferunt aduerſarij ad hoc probandum, nempè 2. Sam. 6. 23.

ולמיכל בת שאול לא היה לה ילד, עד יום מותה.

Et ipſi Michàl filia Saulis non fuit ei natus vſque ad diem mortis eius. רב חסדא *Ràu Chaſdà* ibidem hoc modo explicat.

עד יום מותה לא היה לה ביום מותה היה לה.

Vſque ad diem mortis eius non fuit ei (natus) *verùm in die mortis eius fuit ei.* Per hoc innuere volens, quòd Michol, dum pareret, mortua ſit. Recenſeri etiam volunt illius filium inter alios ſupra numeratos, eumque eſſe, qui ſexto loco ponitur ſub nomine יתרעם *Ithreàm* ſuſceptus ex עגלה *Eglà*, quam eandem faciunt cum *Michol*. Sed ſi quæras, Cur *Michol* vocetur עגלה *Eglà*? Reſpondent ibidem שחביבה כעגלה *quia erat ei chara* (dilecta) *vt vitula*.

ויתר מעשרים וארבע ומאן דדריש ו׳ו׳ ארבעים ושמונה הוו.

Scriptum eſt (2. Sam. 3. 2.) Et nati ſunt ipſi Dauid filij in Cheurôn : & fuit primogenitus eius Amnon ex Achinòam Iſraëlitide : (v. 3.) Et ſecundus Chilàu ex Auighàil vxore Nauàl Charmelitæ ; & tertius Auſciàlòm filius Maachà filiæ Talmài Regis Gheſciùr. (ver. 4.) Et quartus Adonijà filius Chaghith : & quintus Scephattiàh filius Auittàl. (v. 5.) Et ſextus Ithreàm ex Eglà vxore Dauid : iſti nati ſunt Dauidi in Cheurôn. *Dixitque ei Propheta* (2. Sam. 12. 8.) Si parum (eſt hoc) & adijciam tibi ſicut iſtæ, & ſicut iſtæ : ſicut iſtæ *Sex* ; & ſicut iſtæ *ſex*, *ergo duodecim*, *& cum ſex prioribus fiunt octodecim*. *Arguit Rauenà* : *Nam dicitur*, & ſicut iſtæ *quæ ſunt duodecim* ; & ſicut iſtæ : *ergo viginti quatuor*. *Traditio etiam talis eſt* : *Non multiplicabis vxores ampliùs quàm viginti quatuor*. *Et quando quis explicat cum* ו *Vau*, *fiunt quadraginta octo*. En ſubtilitates Talmudicæ ſine vllo prorſùs veritatis fundamento, quæ referuntur etiam in *En Iſraël* Par. II. pag. 101. col. 1. num. 31. Nam quæ Dauidi à Propheta Nathan promittuntur ſub vocibus כהנה וכהנה *Chahènna*, *vechahènna Sicut illa*, *ſicut illa*, vel *ſimilia*, *& ſimilia*, non tam referuntur ad vxores, quàm ad omnia alia bona à Dei munificentia Dauidi conceſſa ; vnde Vulgata legit : *Adijciam tibi multò maiora*.

Si autem aliquis obijciet, ex numero filiorum Dauidis, non benè colli-

אמר רב יהודה אמר רב ארבע מאות ילדים היו לדוד וכולן בני יפת תואר היו ומגדלי בלוריות היו וכולן יושבין בקרונות של זהב ומהלכין בראשי גייסות היו והם היו בעלי אגרופין של בית דוד ׃

Dixit Ràu Iehudà : Dixit Ràu : Quadringentos filios habuit Dauid, omnes ſpecioſos ; & alentes comas, omnes inſidentes curribus aureis, & in fronte exercituum incedentes, & in domo Dauid erant Domini pugnorum. Superintendentes ijs, qui pugnis vultus aliorum appetebant. Diſcrimen autem aſſignant ijdem Rabbini inter Vxores, & Concubinas, Ibidem -

מאי נשים ומאי פילגשים אמר רב יהודה אמר רב נשים בכתובה ובקדושין פילגשים בלא כתובה ובלא קדושין ׃

Quenam dicuntur Vxores, & quenam Concubinæ? Dixit Ràu Iehudà : Dixit Ràu: Vxores ſunt illæ, quibus traditur inſtrumentum dotale, & ſponſalia fiunt: Concubinæ verò dicuntur illæ, quibus nec inſtrumentum dotale, nec ſponſalia traduntur. Et in *En Iſraël* Par. II. pag. 101. col. 1. num. 37. circa medium eadem inuenies -

XXVIIII. 1. Regum 7. v. 51.

ויבא שלמה את קדשי דוד אביו וגו׳ ׃

Et intulit Salomon ſanctitates Dauid patris ſui, argentum & aurum, & vaſa poſuit in Theſauris Domus Domini. R. Salomon -

את קדשי דוד אביו ׃ מה שנשא מכסף וזהב שהקדיש אביו ׃ ומדרש אגדה שלא רצה שלמה לתת מאותו הקדש לבניין הבית ושמעתי מחכמי ישראל שהיו אומרין לפי שהיה יודע שסופו ליחרב לפי

Nam עגלה *Eglà Vitulam* ſonat, & *Vxor*, Vitulæ comparatur, iuxta illud Iud. 14. 18. לולי חרשתם בעגלתי *Niſi araſſetis in Vitula mea*, quod intelligitur de vxore Sampſonis. Sed hæc confuſio nominis *Eglà* cum *Michòl* nunquam ſubſiſtere poteſt. Quia *Michòl* ex Scriptura filium non habuit; & ex ſententia Ràu Chaſdà, dum moreretur in partu, natum patri reliquit. At *Ithreàm* filius *Eglà* naſcitur in Hebron 2. Sam. 3. 5. & *Michòl* iam diù ſuperuixerat, poſtquam nati ſunt Dauidi ſex illi filij in Hebron; quia 2. Sam. 6. 16. legitur: quòd cùm Rex Dauid ingrediente Arca Domini in Ieruſalem, in Ciuitatem Dauid, ſaltaſſet coram Domino, *Michòl* filia Saul proſpiciens per feneſtram Regem ſic ludentem, irata deſpexit eum in corde ſuo: in cuius ſuperbiæ pœnam nunquam illa deinceps peperit. Hæc autem contigerunt, quando Dauid cepit regnare in Ieruſalem, cùm iam regnaſſet in Hebron ſeptem annis, & in Ieruſalem triginta & tribus annis. 1. Regum 2. 11. Circa huius temporis interuallum, mortua eſt Michol: ergo Ithreàm non potuit eſſe filius Michòl. Ergo *Eglà* non eſt *Michòl*. Concubinas autem habuiſſe Dauid non negant Rabbini, cum 2. Sam. 16. 22. legatur, Abſalom ingreſſum eſſe ad Concubinas patris ſui coram vniuerſo Iſraële, ex quibus & ex alijs vxoribus ingentem filiorum multitudinem ſuſcepiſſe docent Rabbini in eodem loco citato ſcilicet Cod. *Sanhedrin* pag. 21. & 49. longè poſt med. vbi ſic legitur -

כתרגומו באתר דרחיק כלומר מקום שהיה רחוק מירושלם ׃ ובדרש מלמד שנדוהו וה״ה ישובו לי יראיך ׃ מלמד שפרשו ממנו ׃

Iuxta ſuam Paraphraſim (Ionathanis): *In loco longinquo , hoc eſt loco , qui erat longinquus ab Ieruſalem .* *Et in Daràſc dicitur , quòd excommunicauerunt eum . Et hoc eſt , quod ſcriptum legitur* (Pſal. 119. 79.) Conuertantur ad me timentes te : *propterea quòd ſe ab eo ſeparauerant .* Neſcio , qua ratione velint Rabbini , populos animo ſequentes Dauidem in exilio , & tam benè illi affectos excommunicaſſe illum , eiuſque præſentiam fugiſſe .

XXX. Pſal. 57. 9. עורה הנבל וכנור *Exurge Nablum & Cithara .* R. Sal.

העירת אותי אתה הנבל וכנור התלוי על מטתי פתוח לצד הצפון וכיון שמגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו ודוד עומד ועוסק בתורה ׃

Euigila me tu Nablum & Cithara ſuſpenſa ſuper lectum meum : (nam Cithara pendebat ei ad caput lectuli ; *& foramina Citharæ contra Boream ſtabant* (ſcilicet ad plagam Septentrionalem . *Quando enim media nocte ſurgebat Boreas , & flans pulſabat chordas , ſurgebat Dauid , & dabat operam Legis ſtudio .* Somnia ſunt Talmudica relata in Cod. ברכות *Berachòth* cap. 1. pag. 4. non longè à principio , & in *En Iſraél* Par. I. pag 2. col. 2, numero 2. Sed prorsùs ridendum eſt , quod in vtroque loco adiungitur à R. Salomone in explicatione vocis אעירה שחר *Exurgam diluculo* videlicet in Aurora : quia enim אעירה eſt de Coniugatione *Hiphil* , ait -

לפי שלא יתנו האומות אומרין קשה יראתם שלקחם נקמתם מן תבות שנבנה מן גוילות וחבלות שגזל מהם דוד ׃ חש אומרים כך אמר שלמה רעב היה בימי אביו ג׳ שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזבז התקדשות הללו להחיות בהן עניי ישראל ׃

Sanctitates patris ſui , id eſt quod relictum fuerat de argento & auro , qua ſanctificauerat pater eius . Et Medràſc Agadàh : Noluit Salomon adhibere ſanctificationes illas ad opus ędificij Domus (Templi). *Et audiui à Viris peritiſſimis Iſraëlis : quòd ideò hæc fecit , quia cùm præuidiſſet Templum deſtructum fore , noluit occaſionem gentibus præbere , vt dicerent : Deus harum gentium durus eſt , qui vindictam etiam ſumere voluit de ipſo Templo . quod de rapinis & compilationibus Dauidis conſtructum , & ædificatum fuerat , Alij dicunt , quòd ſic dixit Salomon : Fames erat in diebus* (Dauid) *patris mei , qua tres annos continuos perdurauit ; debuerat ille has facultates in ſuſtentationem pauperum Iſraëlitarum diſpenſare .*

An Salomon præuiderit deſtructionem Templi , non conſtat . Deindè aſſignare primò cauſam deſtructionis Templi , rapinas , & compilationes Dauid , vanum eſt , & grauiter iniurioſum , quia Dauid non laborauit auaritiæ nota : nam quando iuſtitiam adminiſtrabat , pro debitore , qui ſoluendo non erat , ipſe de ſuo ære exactori ſoluebat , vt colligitur ex Kimchio ad v. 15. c. 8. lib. 2. Samuelis .

XXIX. 2. Sam. 15. v. 17. *Et egreſſus eſt Rex , & omnis populus pedibus ſuis :* ויעמדו בית המרחק *& ſteterunt procul à Domo .* R. Dauid Kimchi -

אני מעורר את השחר ואין השחר מעוררני׃

Ego excitabo Auroram, & non Aurora excitabit me. Et in Talmude ſubiungit.

שאר מלכים השחר מעוררן ואני מעורר את השחר׃

Alios Reges (inquit Dauid) *Aurora euigilat, at ego euigilare facio Auroram.* Lepida interpretatio ex Grammatica.

XXXI. Addunt præterea, quòd quando Dauid nudum ſe contemplaretur in balneo, quamuis ab alijs præceptis ſcilicet *Thephillinorum* & *Tzitzith* ſe exutum cerneret, tamen gaudebat, quia ſe videbat habere circumciſionem, Cod. מנחות *Menachòth* capite 4. pag. 43. b. & in *En Iſraël* Par. II. pag. 166. col. 4. num. 8. ac propterea dixit Pſalmum 6.

למנצח על השמינית מזמור לדוד על מילה שניתנה בשמיני׃

Victori ſuper octauam Pſalmus Dauid ſuper circumciſionem, quæ data eſt in octauo die. Reprobatur hæc inanis & inuerecunda Talmudis commentatio à R. Dauid Kimchio Pſal. 6. ווחו רחוק *tamquam impertinens, & à vero longingua.* Improbatur etiam à R. Salomone cùm dicit שמינית ſignificare כנור של שמונה נימין *Citharam octo chordarum.*

XXXII. Volunt Rabbini, Dauidem duxiſſe duas ſorores, dum viuerent in vxores, quod colligere credunt ex verbis Saulis 1. Sam. 18. 21.

ויאמר שאול אל דוד בשתים תתחתן בי היום׃

Et dixit Saul ad David: In duabus

affinitatem contrahes mecum hodie. In Codice סנהדרין *Sanhedrin* cap. 2. pag. 19. b. longè poſt principium de hac re ita legitur, & refertur in *En Iſraël* Par. II. p. 99. col. 4. num. 22.

שאלו תלמידיו את רבי יוסי היאך נשא דוד שתי אחיות בחייהן אמר להן מיכל אחר מיתת מירב נשאה רבי יהושע בן קרחה אומר קדושין טעות היו לו במירב שנאמ׳ (ב׳ שמואל ג׳ י״ד) תנה את אשתי את מיכל אשר ארשתי לי במאה ערלות פלשתים מאי תלמודא אמר רב פפא מיכל אשתי ולא מירב אשתי מאי קידושי טעות דכתיב (א׳ שמואל י״ז כ״ה) והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו וגו׳ אזל קטליה א״ל מלוה אית לך גבאי והמקדש במלוה במלוה אינה מקודשת אזל יהבה לעדריאל דכתיב (א׳ שמואל י״ח י״ט) ויהי בעת תת את מירב בת שאול לדוד א״ל אי בעית דאתן לך מיכל זיל אייתי לי מאה ערלות פלשתים אזל אייתי ליה אמר ליה מלוה ופרוטה אית לך גבאי שאול סבר מלוה ופרוטה דעתיה אמלוה ודוד סבר מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה׃ ואיבעית אימא דכולי עלמא מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה שאול סבר לא חזי ולא מידי ודוד סבר חזי לכלבי ושונרי׃

Poſtulauerunt diſcipuli à R. Ioſe, Quomodo Dauid duas ſorores ſimul viuentes duxerit in Vxores? Reſpondit eis: Michol poſt mortem Merob deſponſata fuit. R. Ioſuè Ben Korchà dicit: Sponſalia erronea fuerunt cum Merob. S. D. (2. Sam. 3. 14.) Da vxorem meam Michòl, quam deſpondi mihi in centum præputijs Philiſthæorũ. *Qua doctrina id probatur? Dixit Ràu Pappà: Michòl vxorem meam, & non Meràu Vxorem meam. Et quid ſunt ſponſalia erronea? Quia ſcriptum eſt* (1. Sam. 17. 25.) Et erit, Virum qui percuſſerit eum, ditabit eum Rex

di-

di promiſiſſet ſe eam in vxorem daturum, intentio tamen Saulis non erat tradendi illam, ſed vt hac ſpe allectus Dauid fortiùs pugnaret contra Philiſthæos, & tandem occideretur in prælio. 1. Sam. 18. 17. *Non ſit manus mea* (verba ſunt Saulis) *in eum, ſed ſit ſuper eum manus Philiſthæorum*. Et quamuis peccauerat Saul non ſtando promiſſis, Dauid tamen non peccauit accipiendo Michol in vxorem, cùm priora ſponſalia irrita fuerint ex defectu intentionis Saulis: vnde licitum fuit Hadrieli Molathitæ accipere Merob in vxorem, nec Dauid vnquam illam repetijt, ſicut fecit de Michol. 2. Sam. 3. 14. *Redde vxorem meam Michol, quam deſpondi mihi centum præputijs Philiſthijm*. Non igitur ſponſalia per verba de præſenti contracta fuere inter Dauid & Merob; quod etiam claré patet ex illo verbo אתן לך לאשה *dabo tibi in vxorem*, & non dixit: *do tibi in vxorem*. Igitur captiosè & malitiosè promiſit Saul, & non bona fide, & ex animo, vt euentus rem poſtea probauit. Non ſunt ergò quærendæ aliæ ambages, vt Dauid liberetur à ſponſalibus huiuſmodi.

XXXIII. Dicunt præterea, eduxiſſe Abſalonem ex ſeptem manſionibus Inferni, quando voce magna clamauit: *Fili mi Abſalom, Abſalom fili mi &c.* Legitur hoc in Talmude Codice סוטה *Sotà* cap. 1. pag. 10. b. quinque lineis ante finem. Illius verba, quæ etiam exſcripta reperiuntur in *En Iſraël* Par. II. pag. 36. col. 3. num. 29. §. תנו ſunt ...

diuitijs magnis, & filiam ſuam dabit ei &c. *Iuit, occidit illum* (nempè Goliath). *Dixit illi* (Saul) *pro mutuo ſit tibi ſuper me* מַלְוָה *Maluà ſit. Deſpondens autem* בְּמַלְוָה *eum Maluà non eſt* מקדשת *Mekaddèſceth deſponſata*. (hoc eſt, non poſſunt fieri ſponſalia media pecunia mutuata.) *Abijt, dedit eam Adrieli, ſicut ſcriptum eſt* (1. Sam. 18. 19.) Et fuit in tempore dandi Meràu filiam Saulis Dauidi, &c. *Dixit ei* (Saul) *Si vis, vt dem tibi Michàl, ito, adducito mihi centum præputia Philiſthæorum. Abijt, attulit ei. Dixitque* (Saul ad Dauid) In mutuo, *& in* pecunia *ſit tibi apud me. Saul putauit mutuum & pecuniam, ſed intentio illius fuit ad* מַלְוָה Maluà *mutuum. At Dauid exiſtimauit* מַלְוָה ופרוטה Maluà vphruttà mutuum & pecuniam, *ſed intentio eius fuit ad pecuniam. Sin placet, aliter dicam; ſecundùm vtriuſque intentionem, Maluà vphruttà: Intentio vtriuſque fuit ad* פרוטה Peruttà pecuniam. *Sed Saul exiſtimauit* (præputia illa) *nullius valoris fuiſſe* (neque pretio, aut pecunia æſtimabilia, ideò inepta ad ſponſalia contrahenda) *Dauid autem ea putauit poſſe vendi pro canibus & felibus alendis, ac proinde pecunia æſtimabilia*. Ineptiæ ſunt Talmudiſtarum. Satis conſtat ex Scriptura ſponſalia nullo pacto per verba de præſenti contracta fuiſſe cum Merob, licèt enim Saul Daui-

Locus in terræ viſceribus horridus, tene-broſus, ac pœnalis. Hunc negant ple-rique Hæreticorum cum Caluino & Beza: & cùm in Symbolo dicitur, Chriſtum deſcendiſſe ad Inferos, ni-hil aliud intelligi volunt, quàm de-ſcendiſſe in ſepulchrum, ſiuè ſepul-tum eſſe; & vt huic hæreſi pertina-ciùs adhæreant, dicunt hanc vocem *Infernus*, & *Inferi* nunquam in Ve-teri Teſtamento reperiri: neque ex aliquo Hebraico vocabulo aptè verti poſſe Latinè *Infernus*. שאול *Sceòl* quippè, quod paſſim inuenitur, non *Infernus* eſt vertendum, ſed *Sepul-chrum*. Antequam hunc Hæretico-rum errorem diluamus, primò ſta-tuendum eſt ex Sacris literis, & ex Rabbinorum doctrinis, quendam lo-cum dari in mundo, quo damnatorum animæ cruciari debeant, hic גיהנם *Ghe-hinnàm*, vel גהינם *Gehennam* ex Scri-ptura vocatur; de quo in Veteri Te-ſtamento ſub nomine גי הנם *Ghe bin-nòm*, & in Nouo præciſè ſub גיהנם *Ghiennàm Gehenna* voce apud Euan-geliſtas Matth. capp. 5. 10. 18. & 23. Marc. capp. 9. & 44. Lucæ 12. & Iacobi Epiſtola cap. 3. v. 6. mentio fit.

Porrò apud Rabbinos, & præſer-ſertim in Talmude גיהנם *Gehenna* vo-cabulū frequentiùs inuenitur, vt ex his quæ dicentur, clarè apparebit. Sed antequam vlterius progrediamur, hu-ius vocis *Gehennæ* inquirenda eſt ori-go, & notio, quibus perceptis, ea, quæ de Inferno dicturi ſumus, faciliùs & clariùs intelligentur. Dico igitur גיהנם *Gheinnàm*, ſiuè *Gehenna* voca-bu-

תנא רבי ישמעלא באותה שעה נבקע שאול מתחתיו (שמואל ב׳ ׃ יח״ ׃ לג׳ ׃) וירגז המלך ויעל על עלית השער ויבך וכה אמר בלכתו בני אבשלום בני אבשלום מי יתן מותי אני תחתיך אבשלום בני בני ׃ (ושם בפרק יט״ ׃ ד׳ ׃) והמלך לאט את פניו ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום אבשלום בני בני ׃ הני תמניא בני דאסקית משבעה מדורי גיהנם ׃

Eſt traditio Scholæ R. Iſmaëlis: *Ea hora* (qua Abſalon ſuſpenſus interijt) *apertus eſt* שאול *Sceòl Infernus ſubtus illum* (in *En Iſraël* loco citato habetur ראה גיהנם שנבקעה מתחתיו *Vidit gehennā; quæ ſubter eum aperta eſt*). (2. Sam. 18. 33.) Et conturbatus eſt Rex, & aſcendit ſuper cœnaculum portæ, & fleuit, & ſic dicebat in eundo ipſum: Fili mi Abſalom, fili mi, fili mi Ab-ſalom, quis dabit mori me, ego pro te, Abſalom fili mi, fili mi. (& ca-pite 19. 4.) Et Rex (Dauid) inuoluit faciem ſuam, & clamauit Rex voce magna: Fili mi Abſalom, Abſalom fili mi, fili mi. *Hic numerus* בני Fili li mi (indicat) *quòd aſcendere fecit* (Abſalonem) *ex ſeptem manſionibus Gehennæ*. Diuidunt enim Talmudi-ſtæ Infernum in ſeptem manſiones. Pro cuius rei notitia non incongruum erit aliquid in hoc loco referre, quid Iudæi ſentiant de Inferno. Sit itaque

Diſſertatio de Inferno ſecundùm Hebræos: & an ijdem admit-tant Purgatorium.

INferi, ſiuè Infernus, ſecundùm, quod docet Eccleſia, & explicat D. Thom. 2. diſt. 6. ar. 3. ad 2. eſt

& erat locus immundus, in quo exurebant filios ſuos Idolo Mòlech Moloch. Fuit autem hic locus ita vocatus, quia pueri (qui Idolo ſacrificabantur) *eiulabant, & clamabant*. Idem ad literam exſcribit R. Dauid de Pomis in ſuo צמח דוד *Tzèmach Dauid*. In ea Valle nonnulla conſtructa erant Sacella, quæ vocabantur במות התופת *Bamòth Ha-Tòpheth Excelſa Tòpheth*, de quibus apud Ierem. 7. 31. In his Idolo Moloch filij cremebantur.

Si autem quæſieris, cuius figuræ erat huiuſmodi Idolum; & quo ritu colebatur?

Reſp. Ex ſententia Rabbinorum, fuiſſe figuræ Vituli æneæ intrinſecus cauæ, vt habetur in ילקוט *Ialkùt* Par. II. pag. 103. col. 3. edit. Liburn. cum Comment. in fol. n. 277. vbi ex *Medràſc* ילמדנו *Ielamdènu* deſcribitur huius Idoli figura, & ritus colendi. Ad locum illum Ierem. 7. 31.

ובנו את במות התופת אשר בגיא בן הנם:

Et ædificauerunt excelſa Sacella Tòphet, quæ ſunt in Valle Ben Hinnòm. Hæc ſunt verba Rabbinorum.

אמרו רבותינו ז״ל אף על פי שהיו כל בתי אלילים בירושלם המולך היה חוץ לירושלם במקום מופלג ובצד היה עשוי היה צלם והיה לו שבע קנקלין (פי׳ חדרים) והוא לפנים מהם והיו פניו של עגל וידיו פשוטות כאדם שפותח ידיו לקבל מחבירו והיו מסיקין אותו מבפנים שהיה חלול וכל אדם ואדם לפי קרבנו נכנס כיצד כל מי שהיה לו עוף היה נכנס לקנקל ראשון מקריב צאן לשני שה לשלישי עגל לרביעי פר לחמישי שור לששי ומי שהיה מקריב בנו היו מכניסין אותו לשביעי: והוא נושקו ועל זה נאמר זובחי אדם עגלים ישקון

bulum corruptum eſſe à Vulgo, ex voce גֵי הִנֹּם *Ghe Hinnòm*, vel גֵי בֶן־הִנֹּם *Ghè ben-Hinnòm*, vtraque reperitur in libro Ioſue cap. 15. 8. & ſignificat *Vallem Hinnòm*, vel *Vallem filij Hinnòm*. R. Dauid Kimchi ad Pſal. 27. v. 13. *De Gehenna* loquens dicit, quòd *Gehenna*.

הוא מקום בארץ סמוך לירושלם והוא מקום נמאס ומשליכים שם הטמאות והנבלות והיה שם אש תמיד לשרוף הטמאות ועצמות לפיכך נקרא על דרך משל משפט הרשעים גהינם:

Sit locus in terra prope Ieruſalem contemptiſſimus, in quem proijciebant ſordes, & cadauera; ibique perpetuò ignis erat ad comburendum ſordes, & oſſa. Quapropter (locus) *vbi crucientur impij, metaphoricè, ſeù parabolicè* גהינם *Gheinnàm Gehenna vocatur*. Elias Leuita Germanus non diſſentit à *Radàk*, ſed addit prætereà in ſuo תשבי *Tiſcbi* ad vocem גיהנם *Gheinnàm*, quòd huiuſmodi *Vallis filij Hinnòm* ſit idem ac *Gheinnàm*, prope Ieruſalem; in ea verò conſueuiſſe Iudæos immolare ſuos filios Idolo מולך *Mòlech*.

קראו רבותינו ז״ל מקום עונש הרשעים אחר מותם גיהנם לפי שגי בן הנם הסמוך לירושלם היה מקום מטונף ששם שרפו את בניהם למולך ונקרא כן לפי שהכן היה שם נוהם וצועק:

Vocauerunt (inquit) *Rabbini noſtri b. m. locum, vbi impij poſt mortem puniuntur, Gheinnàm Gehennam, ex eo quòd* גי בן הנם *Ghe ben Hinnòm Vallis Ben Innòm coniuncta erat Ieroſolymis*,

והיו נותנין את הבן לפני המולך והיה מסיק
מכפנים עד שהיו ידיו נעשות כאור ונוטלין את
התינוק ונותנים אותו לתוך ידיו והיו מביאים תופים
ומקשים בהם בקול גבוה כדי שלא יהא קולו של
נער יוצא ואביו שומע ומעיו חומים עליו ׃ ולמה
נקרא שמו בן הנם שקולו של תינוק היה נוהם
מכת האש ׃ דבר אחר שהיו העומדים נואמים
ואומרים יהנה לך יערב לך יבסם לך לכך נקרא בן
הנם ׃

Dixerunt Rabbini noſtri bo. mem. Quamuis in Ieruſalem omnes domus Idolorum extitiſſent, attamen (Idoli) *Mòlech fuit extra Ieruſalem in loco ſeparato. Et quomodo* (huiuſmodi Idolum) *erat factum? Erat ſimulachrum* (æneum). *Huic ſeptem Sacella* (extructa) *erant. In vno eorum erectum erat* (iſtud Idolum) *cuius facies erat facies Vituli. Manus eius expanſæ erant, vt homo ſolet eas expandere, quando à ſocio ſuo vult aliquid recipere. Et accendebant illud interius, quoniam perforatum* (& concauum) *erat. Et quilibet homo ſecundùm ſacrificium ſuum ingrediebatur. Et quomodo? Qui volebat Auem ſacrificare, ingrediebatur in primum ſacellum; Ouem, in ſecundum; Agnum, in tertium; Vitulum, in quartum; Iuuencum, in quintum; Bouem, in ſextum. Qui verò volebat ſacrificare filium ſuum, ingrediebatur ſacellum ſeptimum, & oſculabatur* (Idolum) *& de eo dictum eſt* (Hoſe. 13. v. 2. Sacrificantes hominem vitulos oſculantur. *Et ponebant filium coram Mòlech, & interius incendebant, quouſque manus eius facta fuiſſent velut ignis. Acceptoque Infantulo, in medio manuum* (Idoli) *ponebant. Et introducentes tympana, ea fortiter pulſabant, ne vox pueri egrederetur, neue à patre audiretur, & viſcera eius commouerentur ſuper eum. Et cur vocatur nomen eius* בן הנם *Ben Hinnòm? quia vox pueri erat* נוהם *Nohèm rugiens præ fortitudine ignis. Alio modo: quia hi, qui ſtabant, clamabant, & dicebant:* יהנה לך *Ichenè lach Vtile ſit tibi;* יערב לך *Iaarèu lach Dulce ſit tibi.* יבסם לך *Ieuaſſèm lach Condimentum ſit tibi. Idcircò vocatum eſt nomen eius* בן הנם *Ben Hinnòm.* Non longè aliter dicit R. Salomon ad cap. 7. ver. 31. Ieremiæ, cuius verba hic exſcribam, vt appareat, R. Salomonem voluiſſe, paucis verbis, locum nuper allatum ex *Ialkùtt* explicare. Ea ſunt.

במות התופת ׃ הוא המולך שהיה של נחשת
ומסיקין אותו מתחתיו וידיו פשוטות וניסקי׳ ונותנין
את הילד על ידיו והוא נכוה ונוהם והכומרי׳ מקישין
בתופים שלא ישמע האב קול הבן ויכמרו רחמיו ׃
תופת על שם התוף ׃ הנום על שם נהמת הבן ור׳

Excelſa Tòpheth. Ipſe eſt Mòlech qui erat æneus, & accendebant eum infernè. Eius manus erant expanſæ & ſuccenſæ; & ponebant puerum ſuper manus illius, qui adurebatur, & eiulabat. Sacrificuli verò, ne vox pueri audiretur à patre, & ne viſcera eius ad commiſerationem incaleſcerent, tympana pulſabant. Hinc תופת *Tòpheth dicitur à* תוף *Toph Tympano. Et* הנום *Hinnòm à* נהמת הבן *Nehemàth Habbèn Gemitu pueri.* Hactenus R. Sal.

Et quemadmodum Vallis iſta גיא בן הנם *Ghe ben Hinnòm*, ſeù contractè, & Rabbinicè גהנם *Gheinnàm*, Gehennæ ſumitur pro loco æterni, & infernalis ſupplicij; ita quoque & ſacel-

rabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuam, & veritatem tuam באברון *Beauadòn* In perditione?

3. באר שחת *Beèr Sciàchath Puteus interitus, corruptionis, ſicut ſcriptum eſt* (Pſal. 16. 10.) Quoniam non derelinques animam meam in Inferno, nec dabis ſanctum tuum videre שחת *Sciàchath* corruptionem.

4. בור שאון *Bor Sciaòn Ciſterna ſonitus, deſolata. S. S.* (Ibid. 40. 3.) Et aſcendere fecit me de בור שאון *Bor Sciaòn Ciſterna ſonitus.*

5. טיט היון *Tit Haijanèn Cœnum luti. S. S.* (Ibid.) Et aſcendere fecit me de Ciſterna ſonitus, מטיט היון *Metìt haijanèn* De cœno luti.

6. צלמות *Tzalmàueth Vmbra mortis. S S.* (Ibid. 107. 10.) Habitantes obſcuritatem וְצלמות *Vetzalmàueth* & vmbra mortis.

7. ארץ התחתית *E'retz hattachtìth Terra infima. Ex Ghemara probatur, & quomodo? Vallis quædam reperitur, quæ profunda eſt* כגיהנם *tanquam Gehenna; quia omnes deſcendunt illuc. Et nonne eſt* תופת *Tòpheth. S. D.* (Iſai. 30. 33.) Quoniam parata eſt ab heri תפתה *Tòpheth* huiuſmodi? *Quia quicumque ſeducitur à concupiſcentia ſua cadet illuc.* Hæc eadem exſcribuntur in *En Iſraël* Par. I. pag. 81. col. 4. num 6.

Ex hac Rabbinorum doctrina, maniſeſtè patet ex ipſorum ingenio ſeptem manſiones dari infra Terram, ſeù Manſionem vnam גיהנם *Gehennam* nuncupatam in ſeptem domicilia diſtinctam, vbi damnatorum animæ cruciantur, ſecundùm ſeptem pœnarum gradus, in quos ipſi ſupplicia di-

cella in ea erecta במות התופת *Bamòth Ha-Tòpheth Excelſa Tòpheth*, pro eodem damnatorum Inferno ſumuntur. Vnde non vnum nomen Talmudiſtæ attribuunt loco eterni exitij, ſed multa, vt videre eſt in Cod. עירובין *Iruuìn* cap. 2. עסין פסין *Oſsin paſsin* pag. 19. paulò longè ante finem, vbi ſic legitur -

אמר ר׳ יהושע בן לוי שבעה שמות יש לגיהנם ואלו הן שאול ואבדון ובאר שחת ובור שאון וטיט היון וצלמות וארץ התחתית ׃ שאול דכתיב (יונה ב׳ ׃ ג׳ ׃) מבטן שאול שועתי שמעת קולי ׃ אבדון דכתיב (תלים פ״ח י״ב ׃) היסופר בקבר חסדך ואמונתך באבדון באר שחת דכתיב (שם ט״ז ׃ י׳ ׃) כי לא תעזוב נפשי לשאול ולא תתן חסידך לראות שחת ׃ ובור שאון וטיט היון דכתיב (שם מ׳ ׃ ג׳ ׃) ויעלני מבור שאון ומטיט היון ׃ וצלמות דכתוב (שם ק״ז ׃ י׳ ׃) יושבי חושך וצלמות ׃ וארץ התחתית גמרא הוא ׃ ותו ליכא והאיכא גיהנם גיא שעמוקה כגיהנם שהכל יורד לה על עסקי חנם והאיכא תפתה דכתיב (ישעיה ל׳ ׃ לג׳ ׃) כי ערוך מאתמול תפתה תהוא שכל המתפתה ביצרו יפול שם ׃

Dixit R. Ieoſciùa Ben Leuì: Septem nominibus inſignitur גיהנם *Gheinnam Gehenna. Primò,* שאול *Sceòl Infernus.* 2. אבדון *Auadòn Perditio.* 3 באר שחת *Beer Sciàchath Puteus foueæ.* 4. בור שאון *Bor Sciaòn Ciſterna ſonitus, ſeù deſolata ſine aqua.* 5. טיט היון *Tit haiiauèn Cœnum luti.* 6. צלמות *Tzalmàueth Vmbra mortis. Et* 7. ארץ התחתית *E'retz hatachtìth Terra infima.*

1. שאול *Sceòl Infernus ſicut ſcriptum eſt* (Ion. 2. 3.) De ventre שאול *Sceòl* Inferni clamaui, & exaudiſti vocem meam.

2. אבדון *Auadòn Perditio ſicut ſcriptum eſt* (Pſ. 88. 12.) Nunquid nar-

והיו נותנין את הבן לפני המולך והיה מסיק מכפנים עד שהיו ידיו נעשות באור ונוטלין את התינוק ונותנים אותו לתוך ידיו והיו מביאים תופים ומקשים בהם בקול גבוה כדי שלא יהא קולו של נער יוצא ואביו שומע ומעיו הומים עליו ׃ ולמה נקרא שמו בן הנם שקולו של תינוק היה נוהם מכח האש ׃ דבר אחר שהיו העומדים נואמים ואומרים יהנה לך יערב לך יבסם לך לכך נקרא בן הנם ׃

Dixerunt Rabbini noſtri bo. mem. Quamuis in Ieruſalem omnes domus Idolorum extitiſſent, attamen (Idoli) *Mòlech fuit extra Ieruſalem in loco ſeparato. Et quomodo* (huiuſmodi Idolum) *erat factum? Erat ſimulachrum* (æneum). *Huic ſeptem Sacella* (extructa) *erant. In vno eorum erectum erat* (iſtud Idolum) *cuius facies erat facies Vituli. Manus eius expanſæ erant, vt homo ſolet eas expandere, quando à ſocio ſuo vult aliquid recipere. Et accendebant illud interius, quoniam perforatum* (& concauum) *erat. Et quilibet homo ſecundùm ſacrificium ſuum ingrediebatur. Et quomodo? Qui volebat Auem ſacrificare, ingrediebatur in primum ſacellum; Ouem, in ſecundum; Agnum, in tertium; Vitulum, in quartum; Iuuencum, in quintum; Bouem, in ſextum. Qui verò volebat ſacrificare filium ſuum, ingrediebatur ſacellum ſeptimum, & oſculabatur* (Idolum) *& de eo dictum eſt* (Hoſe. 13. v. 2. Sacrificantes hominem vitulos oſculantur. *Et ponebant filium coram Mòlech, & interius incendebant, quouſque manus eius factæ fuiſſent velut ignis. Acceptoque Infantulo, in medio manuum* (Idoli) *ponebant. Et introducentes tympana, ea fortiter pulſabant, ne vox pueri egrederetur, neue à patre audiretur, & viſcera eius commouerentur ſuper eum. Et cur vocatur nomen eius* בן הנם *Ben Hinnòm? quia vox pueri erat* נוהם *Nohèm rugiens præ fortitudine ignis. Alio modo: quia hi, qui ſtabant, clamabant, & dicebant:* יהנה לך *Ichenè lach Vtile ſit tibi;* יערב לך *Iaarèu lach Dulce ſit tibi.* יבסם לך *Ieuaſſèm lach Condimentum ſit tibi. Idcircò vocatum eſt nomen eius* בן הנם *Ben Hinnòm.* Non longè aliter dicit R. Salomon ad cap. 7. ver. 31. Ieremiæ, cuius verba hic exſcribam, vt appareat, R. Salomonem voluiſſe, paucis verbis, locum nuper allatum ex *Ialkùt* explicare. Ea ſunt.

במות התופת ׃ הוא המולך שהיה של נחשת ומסיקין אותו מתחתיו וידיו פשוטות וניסקו׳ ונותנין את הילד על ידיו והוא נכוה ונוהם והכומרי׳ מקישין בתופים שלא ישמע האב קול הבן ויכמרו רחמיו ׃ תופת על שם התוף ׃ הנום על שם נהמת הבן ׃

Excelſa Tòpheth. Ipſe eſt Mòlech qui erat æneus, & accendebant eum infernè. Eius manus erant expanſæ & ſuccenſæ; & ponebant puerum ſuper manus illius, qui adurebatur, & eiulabat. Sacrificuli verò, ne vox pueri audiretur à patre, & ne viſcera eius ad commiſerationem incaleſcerent, tympana pulſabant. Hinc תופת *Tòpheth dicitur à* תוף *Toph Tympano. Et* הנום *Hinnòm à* נהמת הבן *Nehemàth Habbèn Gemitu pueri.* Hactenus R. Sal.

Et quemadmodum Vallis illa גיא בן הנם *Ghe ben Innòm*, ſeù contractè, & Rabbinicè גהינם *Gheinnàm*. Gehennæ ſumitur pro loco æterni, & infernalis ſupplicij; ita quoque & ſacel-

rabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuam, & veritatem tuam באבדון *Beauadòn* In perditione?

3. באר שחת *Beèr Sciàchath Puteus interitus, corruptionis, ſicut ſcriptum eſt* (Pſal. 16. 10.) Quoniam non derelinques animam meam in Inferno, nec dabis ſanctum tuum videre שחת *Sciàchath* corruptionem.

4. בור שאון *Bor Sciaòn Ciſterna ſonitus, deſolata. S. S.* (Ibid. 40. 3.) Et aſcendere fecit me de בור שאון *Bor Sciaòn Ciſterna ſonitus.*

5. טיט היון *Tit Haijauèn Cœnum luti. S. S.* (Ibid.) Et aſcendere fecit me de Ciſterna ſonitus, מטיט היון *Metìt haijauèn* De cœno luti.

6. צלמות *Tzalmàueth Vmbra mortis. S S.* (Ibid. 107. 10.) Habitantes obſcuritatem וצלמות *Vetzalmàueth* & vmbra mortis.

7. ארץ התחתית *E'retz hattachtìith Terra infima. Ex Ghemara probatur, & quomodo? Vallis quædam reperitur, quæ profunda eſt* כגיהנם *tanquam Gehenna; quia omnes deſcendunt illuc. Et nonne eſt* תופת *Tòpheth. S. D.* (Iſai. 30. 33.) Quoniam parata eſt ab heri תפתה *Tòpheth* huiuſmodi? *Quia quicumque ſeducitur à concupiſcentia ſua cadet illuc.* Hæc eadem exſcribuntur in *En Iſraël* Par. I. pag. 81. col. 4. num 6.

Ex hac Rabbinorum doctrina, manifeſtè patet ex ipſorum ingenio ſeptem manſiones dari infra Terram, ſeù Manſionem vnam גיהנם *Gehennam* nuncupatam in ſeptem domicilia diſtinctam, vbi damnatorum animæ cruciantur, ſecundùm ſeptem pœnarum gradus, in quos ipſi ſupplicia

cella in ea erecta במות התופת *Bamòth Ha-Tòpheth Excelſa Tòpheth*, pro eodem damnatorum Inferno ſumuntur. Vnde non vnum nomen Talmudiſtæ attribuunt loco eterni exitij, ſed multa, vt videre eſt in Cod. עירובין *Iruuin* cap. 2. עושין פסין *Oſsin paſsin* pag. 19, paulò longè ante finem, vbi ſic legitur.

אמר ר׳ יהושע בן לוי שבעה שמות יש לגיהנם אלו הן שאול ואבדון ובאר שחת ובור שאון וטיט היון וצלמות וארץ התחתית ׃ שאול דכתיב (יונה ב׳ ׃ ג׳ ׃) מבטן שאול שועתי שמעת קולי ׃ אבדון דכתיב (תלים פ״ח י״ב ׃) היסופר בקבר חסדך ואמונתך באבדון ׃ באר שחת דכתיב (שם ט״ז ׃ י׳ ׃) כי לא תעזוב נפשי לשאול ולא תתן חסידך לראות שחת ׃ ובור שאון וטיט היון דכתיב (שם מ׳ ׃ ג׳ ׃) ויעלני מבור שאון מטיט היון ׃ וצלמות דכתיב (שם ק״ז ׃ י׳ .) יושבי חושך וצלמות ׃ וארץ התחתית גמרא הוא ׃ ותו ליכא והאיכא גיהנם גיא שעמוקה כגיהנם שהכל יורד לה על עסקי הנם והאיכא תפתה דכתיב (ישעיה ל׳ ׃ ל״ג) כי ערוך מאתמול תפתה ההוא שכל המתפתה ביצרו יפול שם ׃

Dixit R. Ieoſciua Ben Leui: Septem nominibus inſignitur גיהנם *Ghennam Gehenna. Primò,* שאול *Sceòl Infernus.* 2. אבדון *Auadòn Perditio.* 3. באר שחת *Beer Sciàchath Puteus fouea.* 4. בור שאון *Bor Sciaòn Ciſterna ſonitus, ſeù deſolata ſine aqua.* 5. טיט היון *Tit haiiauèn Cœnum luti.* 6. צלמות *Tzalmàueth Vmbra mortis. Et* 7. ארץ התחתית *E'retz hatachtìith Terra infima.*

1. שאול *Sceòl Infernus ſicut ſcriptum eſt* (Ion. 2. 3.) De ventre שאול *Sceòl* Inferni clamaui, & exaudiſti vocem meam.

2. אבדון *Auadòn Perditio ſicut ſcriptum eſt* (Pſ. 88. 12.) Nunquid nar-

ת, in infima parte Inferni, in Gehenna,

2. Samuel. 22. 6. חבלי שאול *Chaulè Sceòl Dolores Inferni circumdederunt me.* Quinam dolores eſſe poſſunt in Sepulchro? Niſi velint Hæretici ratum habere delirium Rabbinorum, quo docent, cadauera in Sepulchris vermium aculeos ſentire, dum dentibus corroduntur, & animã eiulatum emittere. Vide in Codice שבת *Sciabbàth* cap. 23. שואל *Scioèl* pag. 152. prope finem, ibi inuenies.

ואמר ר׳ יצחק קשה רימה למת כמחט בבשר חחי שנ׳ (איוב י״ד) אך בשרו עליו יכאב ׃

Et dixit R. Iſaac: Ita grauis eſt Vermis mortuo, ſicut acus in carne Viuentis. S. D. (Iob 14. 22.) Verumtamen caro eius ſuper eo dolebit. Et iterum.

אמר רב חסדא נפשו של אדם מתאבלת עליו כל שבעה שנאמ׳ (שם) ונפשו עליו תאבל ׃

Dixit Ràu Chaſdà: Anima ipſius hominis dolet ſuper eum tota hebdomada. S. D. (Ibid.) Et Anima eius ſuper eo lugebit. Vide in *En Iſraèl* Par. I. pag. 88. col. 2. num. 106.

Iob 11. v. 8. loquens de immenſitate Dei que incomprehenſibilis eſt, ait. *Excelſior cælo eſt, & quid facies?* עמוקה משאול *profundior* שאול *Sceòl Inferno; & vnde cognoſces?* Parum profunda eſſet Dei immenſitas, ſi in hoc loco compararetur cum Sepulchro. Hæc & alia Scripturæ loca euidenter oſtendunt vocem שאול *Sceòl* non de *Sepulchro*, ſed de *Inferno*, ſeù *Inferis* intelligi debere, vti intellexerunt, & ex-

diſtinguunt; quemadmodum & nos in quatuor diſtincta loca Inferos ſeparamus, in Limbum SS. Patrum, Limbum puerorum, Purgatorium, & Infernum propriè dictum. Huiuſmodi Manſiones Hebræi ipſi in terræ viſceribus conſtituunt, vt facillimè probari poteſt ex nominibus ipſis attributis, quæ primariò loca infima intra terram conſtituta denotant, & per tropum damnatorum *Infernum* ſignant. Quòd autem Manſio שאול *Sceòl* tùm ex Sacris literis, tùm ex Rabbinorum doctrina pro *Inferno* ſumi & interpretari debeat (quod negant Hæretici) demonſtratur auctoritate iam ex Talmude allata, ex Ionæ cap. 2. 3. *De Ventre* שאול *Sceòl*, quem locum accipi pro *Inferno* manifeſtum eſt. Ergò ibi non ſtat pro *Sepulchro*, ſed pro *Inferno*. Non deſunt alia loca, quæ hanc veritatem clariùs oſtendunt. Vt

Gen. 37. 35. *Deſcendam ad filium meum lugens* שאלה *Sceòla in Infernum.* non in Sepulchrum; vt aliqui perperam interpretantur, quo caruiſſe eum, quem à feris deuoratum audierat, ſed in *Infernum*, in Limbum Sanctorum Patrum.

Num. 16. 30. & 33. *Et deſcenderunt ipſi* (Kòrach, Dathan, & Auiràm) *& omnes qui erant cum eis Viuentes* שאלה *Sceòla in Infernum*, in Gehennam.

Deuter. 32. 22. *Quia ignis ſucenſus eſt in furore meo; & ardebit vſque ad* שאול תחתית *Sceòl Tachtith Infernum inferiorem.* In Sepulchro enim ignis non eſt. Sed verè in Inferno inferio-

Inferno damnatorum etiam non raro vſurpari. Cùm enim *Sceòl* ex Rabbinis ſit locus abditus in terræ viſceribus, ſeù ſit ipſummet Centrum terræ, liquet Infernum, & Gehennam in ea parte terræ ſitam, vbi cruciantur damnati: nam omnis Gehenna ignis Infernus eſt, quamuis non è contra. Vnde explodenda eſt illa traditio domus Eliæ relata in Cod. תמיד *Tamid* cap. 4. pag. 32. b. circa finem.

תנא דבי אליהו גיהנם למעלה מן הרקיע ויש אומרים לאחרו הרי חשך׃

Qua docetur Gehennam eſſe ſupra firmamentum; vel vt alij dicunt, poſt montes tenebrarum.

Quæres, Quænam ſit pœna Gehennæ, qua damnati puniuntur ſecundùm Rabbinorum placitum?

Reſp. Pœnam, qua in Gehenna damnati puniuntur, etiam ſecundùm Rabbinos eſſe ignem, & gelu.

Probatur de Igne ex Cod. פסחים *Peſachim* cap. 4. pag. 54. circa med. vbi inter alias res, quas dicunt creatas fuiſſe veſpere Sabbathi, numerant *ignem Gehennæ*, אור דגיהנם בערב שבת: licèt aliqui exiſtiment die ſecundo creatum. Quapropter quærunt.

מפני מה לא נאמר כי ט״ב בשני בשבת׃

Cur in ſecundo die hebdomadæ Bereſcith creationis non dictum eſt: Quòd bonum? Reſpondent.

שנברא בו אור של גהינם׃

Quia in eo creatus fuit ignis Gehennæ. Gehennam autem ibidem dicunt creatam ante mundi conſtitutionem.

קידם

expoſuerunt Epiphanius, Hieronymus, & alij in lingua Hebraica periti ſſimi, quibus magis credendum, & fidendum, quàm nonnullis Magiſtellis, qui contendere volunt, ſemper, & vbique in Sacris literis vocem שאול *Sceòl* pro *Sepulchro* vſurpari. At ego contrarium aſſerere non vereor, nempè quotieſcumque vox שאול *Sceòl* in Scriptura reperitur, abſque vlla Sacræ Scripturæ vi, benè & planè per *Infernum* reddi poſſe, & qui inductionem per ſingula loca tentauerit, id verũ eſſe inueniet. Quamuis non negarim aliquot loca per *Sepulchrum* reddita non malè fuiſſe, vti nonnulli non infimi nominis, Interpretum reddiderunt, reliqua per *Infernum* interpretati: nam Rabbini non raró pro שאול *Sceòl* abditiſſimum terræ locum valdè à cælo diſtantem intellexerunt: & ſæpè pro Gehenna ignis acceperunt; vt patet ex loco ſuprà allato ex Talmude, & ex *En Iſraël* Par. I. pag. 81. col. 4. num. 6. Et ipſemet Aben Ezræ, qui locum Geneſi 37. 35. à Vulgata per *Infernum* redditum, redarguit, alium conſimilem ex Iob 26. v. 6. ערום שאול *Aròm Sceòl* *Nudus Infernus* per *Infernum* explicat, dum dicit הוא מקום סתר *illum eſſe locum abditiſſimum*. Et R. Leui Ben Gerſon addit eſſe מרכז הארץ *Marchàz ha-àretz Centrum terræ*: Sepulchrum autem notum eſt vbi ſit, nec multum ſub terra abſconditur. Ex his manifeſtum eſt, quid reſpondendum ſit Caluino & Bezæ negantibus, ex Scriptura probari non poſſe dari *Infernũ*, cùm ex ipſa probatum ſit *Sceòl* pro

אשר אור לו בציון זו גיהנם ותנור לו בירושלם זו
פתחה של גיהנם ׃

Dixit R. Ieremias Bar Eleazar : Tres porta ſunt in Gehenna , quarum Vna eſt in deſerto ; altera in Mari ; & tertia in Ieruſalem . In deſerto , ſicut ſcriptum eſt (Num. 16. 33.) Et deſcenderunt ipſi , & omnia quæ erant eis, viuentes in Infernum . *In Mari , S. S.* (Ion. 2. 3.) De ventre Inferni clamaui , exaudiſti vocem meam . *In Ieruſalem . S. S.* (Iſai. 31. 9.) Dixit Dominus : Cui eſt ignis ei in Sion , & clibanus eſt ei in Ieruſalem . *Et traditio eſt domus* (Scholæ) *R. Iſmaëlis ; quòd ignis in Sion eſt Gehenna , & clibanus in Ieruſalem eſt oſtium Gehennæ .* Hanc veritatem de igne Infernali in dubium non reuocant Iudæi , ſed vnanimi conſenſu omnes admittunt , licet nonnullis erroribus inuolutam : vt cùm dicunt , ignem Inferni non eſſe corporeum , ſed teneri à Deo mirabiliter incluſum in loco , vti Angeli in Cælo . Sic רמב״ן *Rambàn* ſeù R. Moſes Bar Nachmàn Gerundenſis in ſuo libro תורת האדם *Toràsb Ha-Adam* , Tract. הגמול *Ha-gamùl* relato in *En Iſraël* Par. I. c. עסין פסין *Oſsin paſsin* pag. 82. col 2. paulò ante medium , ex ſententia antiquorum Rabbinorum ait -

ר״ל אמרו שנבראהבראשון בכלל בריאות האור
ברצון הקדוש ברוך הוא שגור זה העולם השפל
והשמים העליונים הזכיר וכל צבאם הגופים
והשכליים והוא ית״ שמו ברא המקום הנקרא גיהנם
וברא אש דקה מן הדקה שאינה גוף ממש נתפס
תוספת כדברים הדקים ומכלה אותם ושם כח האש
הזו באותו מקום הנזכר באשר שם כחות השכלים
הנבדלים

קודם שנברא העלם ׃

At in *Bereſcith Rabbà* pag. 25. col. 1. editionis Amſtelodam. cum Comment. in fol. reijciunt ad ſecundum diem rerum creationis . Explicant enim illam vocem Gen. 2. v. 8. מקדם *Mikèdem à principio* , leguntque -

מקודם לגע״ נבראת גיהנם גיהנם בשני וגע״
בשלישי ׃

Mikòdem ante Hortum Voluptatis creata fuit Gehenna ; Gehenna in ſecundo ; & Paradiſus , ſeù Hortus Voluptatis in tertio die . Ergo ſecundùm hanc ſententiam , eodem die , quo creata eſt Gehenna , creatus eſt etiam ignis Gehennæ . Hoc ideò fortè dicunt Rabbinj , vt ſciant peccatores , priùs parari locum , & pœnam peccatis debitam, quàm ipſa peccata perpetrentur . Carceres enim . & patibula parata cernuntur , vt homines facinoroſi metu pœnæ à delictis perpetrandis deterreantur .

Idem probatur 2. ex eadem doctrina Talmudis Cod. ערובין *Iruuin* cap. 2. עסין פסין *Oſsin paſsin* vbi tres portas conſtituunt in Gehenna , ex quo clarè colligitur , ignem eſſe in Gehenna ; vti ex verbis, quæ ibi leguntur, manifeſtum eſt . Ea ſunt -

אמר רבי ירמיה בר אלעזר שלשה פתחים יש
לגיהנם אחד במדבר ואח׳ בים ואח׳ בירושלם ׃
במדבר דכתיב (במדבר ט״ז ׃ ל״ג ׃) וירדו הם וכל
אשר להם חיים שאולה ׃ בים דכתיב (יונה ב׳ ׃
ג׳ ׃) מבטן שאול שועתי שמעת קולי ׃ בירושלם
דכתיב (ישעיה ל״א ׃ ט׳ ׃) נאם יהוה אשר אור לו
בציון ותנור לו בירושלם ׃ ותנא דבי ר׳ ישמעאל
אשר -

accenditur à Deo, qui naturam illam inſtituit. Hinc etiam ob eandem cauſam non lucet, ſicut & in propria ſphæra non lucet; imò nec in aliena materia ignis ſemper lucet, vt patet in materia opaca terreſtri, vt in ſulphure, & in fumo denſo, cuius claritas per eum obfuſcatur. Et ob huiuſmodi rationes tenebræ dicuntur eſſe in Inferno, vt habetur in *Veèlleſcemòth Rabbà Paraſcià* 14. p. 129. ad illud Pſal. 18. 12. *Ponet tenebras latibulum ſuum &c.* -

ר׳ נחמיה אמר מחשך של גיהנם שנא׳ (איוב י׳, כ״ב) ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סררים ותופע כמו אופל ,

R. Nachmià dixit de tenebris Gehenna. S. D. (Iob 10. 22.) Terram obſcuritatis ſicut caligo ymbræ mortis, & non ordines, & tenebreſcet ſicut caligo.

Et in *Vaijkrà Rabbà, Paraſcià* 27. pag 196. col. 2.

כך אמר הקב״ה גיהנם חשך דכתיב (תלים ל״ה, ו׳) יהי דרכם חשך וחלקלקות ,

Sic dixit Deus ſanctus benedictus: Gehenna eſt tenebroſa, S. S. (Pſ 35. 6.) Erit via illorum tenebræ, & lubricitates.

Conſonat id cum Euangelio Matt. 8. 12. *Eijcientur in tenebras exteriores.* & 25. 30. *Eijcite in tenebras exteriores.* Dicuntur autem tenebræ exteriores, ad differentiam tenebrarum internarum, quæ *cæcitas mentis* vocantur, & carent lumine rationis, ſunt enim *peccata*, quibus homo ducitur ad tenebras damnationis, ad Gehennam ignis ſulphurei.

In-

הנבדלים שהם מלאכים לכתותיהם בשמים :

Rabbini noſtri b. m. dixerunt: Lucem fuiſſe creatam primo die creationis cum cæteris creaturis promiſcuè Dei ſan. ben. voluntate, qui decreuit hunc mundum inferiorem, & cælos ſuperiores (creare) *illorumque ornatus tam corporei, quàm intellectualis recordatus eſt. Et ipſe Deus ſanctus bened. creauit quendam locum vocatum Gehennam. Creauit quoque ignem tenuem ex re tenuiſſima, quæ non eſt propriè corpus, quod accipiat incrementum à rebus combuſtibilibus, & eas conſumat. Et poſuit virtutem huius ignis in loco ſupra memorato, quemadmodum poſuit turmas Intelligentiarum ſeparatarum, qui ſunt Angeli ſecundùm claſſes eorum in Cælis.*

Quamuis enim videatur differre ignis Infernalis à noſtro igne, vel ab igne elementari, vt notat idem Auctor ibidem, quia agit in rem incorpoream, vti eſt anima rationalis, attamen vtrumque eſſe eiuſdem ſpeciei, & tam illum, quàm noſtrum eſſe corporeum & materialem, dicendum eſt; vnum autem ab altero accidentaliter tantùm differre; Infernalis enim ignis quamuis non ſuccendatur, ſecundùm quod dicit Iob 20. *Deuorabit eum ignis, qui non ſuccenditur, nec lignis nutriatur, ſed creatus ſemel duret inextinguibilis, & ſucceſſione non indigeat: & ardore non careat*, inquit D. Gregor. lib. 15. moral. cap. 17. attamen verus ignis eſt, vt noſter eſt. Non lignis indiget, quibus foueatur, quia vel eſt in propria materia, vel in aliena non per violentiam, ſed per naturam a principio intrinſeco, vnde

ſert à noſtro, origine, & calore: calor enim Gehennæ, non eſt calor ignis: ergo differt à noſtro igne illud, à quo egreditur calor Gehennæ, & vocatur ignis Gehennæ. Origine; quia Rabbini in Talmude diuerſum principium vtrique igni aſſignant. Ignem Gehennæ vtpote nobiliorem noſtro, volunt creatum eſſe die ſecundo, ſeù vt alijs placet, veſpere Sabbathi, vt ſuprà dictum eſt; at ignem noſtrum & vulgarem excuſſum volunt à Deo ex confricatione duorum lapidum in exitu Sabbathi. Vide Cod. פסחים *Peſachim* cap. 4. pag. 54. longè ante finem, ibique inuenies -

דתניא ר׳ יוסי אומר שני דברים עלו במחשבה ליבראות בערב שבת ולא נבראו עד מוצאי שבת ובמוצאי שבת נתן הקב״ה דיעה באדם הראשון מעין דוגמת של מעלה והביא שני אבנים וטחן זו בזו ויצא מהן אור׃

Eſt Traditio. R. Ioſè dicit: Duo venerunt (Deo) *in mentem creanda in veſpere* (vigilia) *Sabbathi, & non creata ſunt vſque ad exitum Sabbathi. Et in veſpere exitus Sabbathi contulit Deus ſanctus benedictus ſcientiam primo homini* (Adamo) *ſecundùm formam & exemplar ſuperiorum. Et adduxit duos lapides, & confricauit, ſeù colliſit inuicem, & exijt ex lapidibus illis ignis.* Sed iſtæ ſunt Rabbinorum fabulæ, neque vllam prorſùs faciunt fidem, cùm ſint contra ea, quæ de fide nos docet Scriptura. Creauerat Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, ergò omni ſapientia & ſcientia ornatum: & de eo intelligendum eſt illud ויהנה טוב מאד *Et*

Inter pœnas Inferni eſſe etiam gelu, probatur ex Paraphraſi *Ionathanis Ben Vzielis* in Iob 28. 5. qui de occultis naturæ mirabilibus ait -

ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש׃

Terra ex qua egredietur panis: & ſubter ea verſus eſt vt ignis: Paraphraſis -

ארעא דמינה נפק מזונא ולרע מינה גהינם דצינת תלגיה מתהפיך דיבמת אשתא׃

Terra, ex qua egreditur cibus, & infra quam eſt Gehenna, cuius niuis frigus conuertitur vt fiat ſicut ignis. Si ignis Gehennę fit ex frigore niuis eiuſdem Gehennæ, conſequens eſt in Gehenna gelu reperiri. Et hoc eſt quod ait Chriſtus Dominus in Euangelio Matth. 8. 12. & 25. 30. *Ibi erit fletus, & ſtridor dentium.* Et ſicut fletus eſt oculorum, maximè fluens, ſi à denſiſſimo fumo percutiantur; ita & ſtridor dentium oritur ex magno rigore frigoris. Hinc D. Hieronymus in Matth. 10. 28. & in Iob 24. 19. duas Gehennas ponit, *ignis, & frigoris. Vt ad nimium calorem tranſeat ab aquis niuium.* Iob loc. cit.

Ex hac Ionathanis Paraphraſi colligitur, Gehennam eſſe infra terram, hoc eſt in infima parte terræ circa centrum, ſicut etiam ex Rabbinis iam probatum eſt.

Secundò, innuitur calorem Gehennę produci à frigore niuis Gehennæ, & eſſe veluti ignem. Hinc fortaſſis dixerunt Rabbini cum Moſe Gerundenſi, ignem Gehennæ non eſſe corporeum & materialem, quia dif-

diſſolutum ſit. dum Deus operatur in Sabbato, complens opera ſua in eo, & benedicens ipſi diei, quia in illo vniuerſa impleuerit. Nihil tamen completum aut perfectum dicitur in exitu diei ſeptimi, ſeù Sabbathi, vti Talmudiſtæ aſtruunt. Imò R. Salomon hæc verba Geneſ. 1. 2. ויכל אלהים ביום השביעי *Et compleuit Deus in die ſeptimo*, ex mente R. Simeonis hoc modo explicat: quam explanationem etiam Prima Parte huius Bibliothecæ ex alia occaſione retuli pag. 417. col. 2.

רבי שמעון אומר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקדש הקב״ה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאילו כלה בו ביום ׃

R. Simeon dicit: Caro & ſanguis (homo carnalis) *qui non cognoſcit tempora & momenta, neceſſum habet addere de profano ſuper ſanctum. At Deus ſanctus benedictus, quia cognoſcit tempora & momenta, ingreditur* (Sabbathum) *ad pili latitudinem adamuſſim, & apparet, ac ſi in Sabbatho aliquid compleret*, quamuis in eo nihil operatus ſit. Requieuit igitur in die ſeptimo, *Non quaſi operando laſſus, ſed ab vniuerſo opere requieuit, quia nouam creaturam facere ceſſauit*, ait Beda. Nihil igitur creatum eſt in die ſeptimo.

Circa originem caloris ignis Gehennæ, vel etiam ipſius ignis, delirant Talmudiſtæ in Cod. חגיגה *Chaghighà* cap. 2. אין דורשין *En Doreſcin* pag. 13. circa finem, dum dicunt illum à fluuio quodam igneo naſci, & incrementum acquirere à ſudore ani-

ecce bonum valdè, ſicut intelligitur in *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 10. pag. 11. col. 3. non longè à fine. Et tam longè abeſt, vt Adam in exitu Sabbathi ſcientia aliqua à Deo ornatus fuerit, quin potiùs omni gratiæ ſplendore exutus, ea hora è Paradiſo eiectus eſt, ſecundùm id quod dicitur in eodem *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 12. pag. 14. col. 3. longè ante finem -

אמר רבי יוסי אדם הראשון לא לן כבודו עמו מאי טעמיה (תלים מ״ט׳ י״ג׳) ואדם ביקר בל ילין וגו׳ ורבנן אמרי במוצאי שבת נטל זיוו ממנו וטרדו מגן עדן הדא הוא ויגרש את האדם׃ וכתיב (איוב י״ד׳ כ׳) משנה פניו ותשלחהו׃

Dixit R. Ioſè: Non pernoctauit gloria primi hominis. cum ipſo. Huius rei quaenam eſt ratio? (Pſal. 49. v. 13.) Et homo in honore non pernoctauit, &c. *Et Rabbanàn dicunt; In exitu Sabbathi ablatus fuit ſplendor ipſius ab eo, & eiectus à Paradiſo. Hoc eſt, quod dicitur* (Gen. 3. 24.) Et eiecit Adamum. *Et ſcriptum eſt* (Iob 14. 20.) Mutauit vultum eius, & eiecit eum.

Quòd autem ignis ex colliſione duorum lapidum à Deo ſit productus in exitu Sabbathi, etiam fabuloſum eſt: nam Deus omnia creauerat, & fecerat ſex primis illis diebus, compleuitque die ſeptimo opus ſuum, quod fecerat, & requieuit in eo ab omni opere, quod patrarat. Gen. 2. ver. 2. Quòd ſi aliquid videtur perfectum à Deo die ſeptimo, vt innuit Hieronymus in quæſt. 6. Hebr. in hunc locum: *Arctabimus igitur Iudæos* (inquit) *qui de otio Sabbathi gloriantur, quòd iam tunc in principio Sabbathum*

malium Currum Dei trahentium, & excurrere ſuper capita impiorum in Gehenna, ſic docent ex ſenſu R. Ieremiæ.

רבי ירמיה בר אבא אמר אלף אלפין ישמשוניה לנהר דנור שנאמר (דניאל ז׳ ׳י) נהר דינור נגיד ונפיק מן קדמוהי אלף אלפין ישמשוניה וריבו רבון קדמוהי יקומון מהיכן נפיק מזיעתן של חיות ולהיכן שפיך אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב על ראש רשעים בגיהנם שנאמר (ירמיה כ״ג י״ט) הנה סערת יהוה חמה יצאה וסער מתחולל על ראש רשעים יחול׃

R. Ieremias Bar Auà dixit: Millia millium miniſtrabant ei (id eſt illorum, qui egrediebantur) *de fluuio Nùr ignis. S. D.* (Dan. 7. 10.) Fluuius Nur ignis trahens, & egrediens à facie eius: millia millium miniſtrabant ei, & myrias myriadum coram eo ſtabant. *Vnde egrediebatur? Ex ſudore animalium* (ſcilicet trahentium currum Dei). *Et vbi effunditur? Dixit Ràu Zuttrà Bar Tobia: Dixit Ràu: Super capita impiorum in Gehenna. S. D.* (Ierem. 23. 19.) Ecce turbo Domini cum excandeſcentia egredietur, & turbo imminens ſuper caput impiorum manebit.

Et de origine huius fluuij ignei fortaſſan intelligit Schola Eliæ, quando dicit, *Gehennam ſupra firmamentum eſſe*, Codice תמיד *Tamid* capit. 4. ſupra citato: nam viſio animalium, ſicut & currus, *in firmamento* Ezechieli oſtenſa eſt, quam metaphoricè Rabbini ad ignem Gehennæ crediderim voluiſſe pertrahere, Gehennam in Cælo collocando. Locutione non diſſimili vtuntur, quando dicunt

אין בין גן עדן לגיהנם אלא כחוט השערה וסימן (תלים נ׳ ג׳) וסביביו נשערה מאד׃

Inter Paradiſum, & Infernum nihil mediat, niſi quaſi filum capilli, iuxta illud (Pſal. 50. 3.) Et circa illum tempeſtas valida.] Vide *R. Ioſeph Ben Karnitòl* in שערי צדק *Sciaarè tzèdek* pag. 4. col. 4. circa med.

Cabaliſtæ item in libro זהר *Zòhar Paraſcià Bereſcith* pag. 40. in tertia manſione terræ conſtituunt נהר דינור *Nâàr dinòr Fluuium ignis*, & tranſcurrere faciunt על רישייהו דרשיעייא *ſuper capita impiorum*. Ignis igitur in Gehenna eſt, quo animæ impiorum cruciantur.

Dices, Si ignis Gehennæ eſt materialis ſeù corporalis; quomodo ergo in animam hominis, quæ ſpiritualis eſt, agere poteſt?

Reſp. Ignem Gehennæ, quamuis materialem, agere in Dæmones, & animas damnatorum, non ſecundùm ſe, ſed ſecundùm quod eſt inſtrumentum Diuinæ Iuſtitiæ vindicantis. Inſtrumentum enim non ſolùm agit in virtute propriæ naturæ, ſed etiam in virtute principalis agentis. Vnde nullum inconueniens eſt, vt ignis agat in vi ſpiritualis agentis in ſpiritum, vel Dæmonem. Igni enim corporeo, vti Dei inſtrumento ad vindictam, aliquid diuinitùs ſuperadditur, vt in ſpiritum agere poſſit. Cùm enim anima rationalis detineatur in corpore, & cum eo oblectetur, & patiatur; cur etiam poſt mortem ab igne corporeo detineri & torqueri non poterit? Vnde cum D. Auguſt. lib. 21. de Ciuit. Dei cap. 10. dicendum:

Quam-

ritur foras. Sic quando apparuit Dominus Abrahamo Gen. 18. 1. *In ipſo feruore diei;* ex R. Salomone.

חוצי הקב״ה חמה מנרתקה שלא להטריחו באורחים ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחים באים הביא המלאכים עליו ברמות אנשים ׃

Deus ſanctus benedictus eduxit Solem de vagina ſua, ne laboraret, ſeù ſolicitus & anxius eſſet circa hoſpites. Cùm autem vidiſſet illum mærore affici, eò quòd non pertranſiſſent viatores, ſub ſpecie hominum miſit ad eum Angelos.

Sed in futuro ſæculo, hoc eſt tempore Iudicij, Deus exeret illum totum è vagina ſua, & flammis ſuis combureret impios, & iuſtis refrigerium afferet. Habentur iſta in *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 6. pag. 8. col. 3. circa medium, cuius verba ſunt.

גלגל חמה יש לו נרתיק שנ׳ (תלים י״ט׃ ה׳׃) לשמש שם אהל בהם׃ ובריכה של מים לפניו בשעה שהוא יוצא הקב״ה מתיש כחו במים שלא יצא וישרוף את העולם אבל לעתיד לבא הקב״ה מערטלו מנרתיקו ומלהט בו את הרשעים שנא׳ (מלאכי ד׳ א׳׃) וליהט אותם היום הבא׃ ר׳ ינאי ור״ש תרוויהון אמרין׃ אין גיהנם אלא יום שהוא מלהט את הרשעים מה טעם (שם) הנה יום בא בוער כתנור וגו׳׃ רבנן אמרי יש גיהנם שנ׳ (ישעיה ל״א׃ ט׳) נאם יהוה אשר אור לו בציון וגו׳׃ ר׳ יהודה בר אלעאי אומר לא יום ולא גיהנם אלא אש שהוא יוצא מגופן של רשעים ומלהטן מ״ט דכתיב (שם ל״ג׃ י״א׃) תהרו חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלכם׃

Sphæra Solis habet Vaginam. S. D. (Pſal. 19. 5.) Soli poſuit tabernaculum in eis. *Et piſcina aquarum eſt coram eo. Ea hora, qua exit Deus ſanctus bened. debilitat virtutem ſuam in*

S 2 aquis

Quamuis miris, tamen veris modis etiam ſpiritus incorporeos poſſe pœna corporalis ignis affligi.

Nullus quidem Catholicorum dubitauit de igne Infernali, eumque eſſe inextinguibilem, cùm nimis apertè de eo loquantur Scripturæ, præcipuè Noui Teſtamenti Matth. *Reus erit Gehennæ ignis*, cap. 5. 22. & cap. 13. 42. & 50. *Et mittent eos in caminum ignis*. cap. 18. 8. *Mitto in ignem æternum*. & 25. 41. *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum. &c.* Marc. cap. 9. 42. — 46, 46. — 43. 45. 47. &c. Qui quidem nunquam extinguetur, Chriſto Domino teſtimonium perhibente apud Marcum cap. 9. 41. *Bonum eſt tibi debilem introire in vitam, quàm duas manus habentem ire in Gehennam, in ignem inextinguibilem, &c.* At Hebræi malè ſentiunt de igne Inferni: dicunt enim aliquando extinctum iri, quamuis qui cruciantur in eo nunquam deficient.

גיהנם כלה והן אינן כלין שנאמר (תלים מ״ט׃ ט״ו׃) וצורם לבלות׃

Gehenna deficiet, & ipſi (damnati) *non deficient. S. D.* (Pſ. 49. 15.) Et figura eorum ad veterandum. Ita legitur in Cod. *Roſc haſcianà* cap. 1. pag. 17. circa medium.

Deficiet ignis Gehennæ (inquiunt) in extremo Iudicio; ſed tunc creabitur alius, ſeù educetur ab ardore Solis. Sol ſiquidem poſtquam creatus eſt (ex ſententia Rabbinorum) reconditur à Deo in theca quadam, & pro Dei voluntate ad producendum maiorem, vel minorem æſtum exeri-

R. Dauid Kimchi Malach. 4. v. 1. & habetur in Talmude Cod. ע״ז *Auodà Zarà* cap. 1. pag. 3. b- in fine.

אמר רבי שמעון בן לקיש אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב״ה מוציא חמה מנרתיקה ומקדיר רשעים נידונין בה וצדיקי׳ מתרפין בה רשעים נידונין בה דכתיב הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר יהוה צבאות אשר לא יעזוב להם שורש וענף וגומר לא שורש בעולם הזה ולא ענף לעולם הבא צדיקים מתרפים בה דכתיב (מלאכי ד׳ ב׳) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה וגו׳ :

Dixit R. Simeon Ben Lakiſc: Non eſt Gehenna in futurum, niſi Deus ſanctus benedictus educat Solem de vagina ſua, & torrefaciat impios, qui damnati ſunt in ea, & iuſti medelam recipient ex ea. Impij damnantur in ea, quia ſcriptum eſt (Malach. 4. v. 1.) Ecce dies venit ardens vt clibanus, & erunt omnes alieni, & qui operantur iniquitatem, in paleas, & inflammabit eos dies venturus, dicit Dominus exercituum: quia non relinquet eis radicem & ramum, *non radicem in mundo iſto, nec ramum in ſeculo venturo. Iuſti ſanitatem recipient in ea. S. S.* (Ibidem 2.) Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol iuſtitiæ, & ſanitas in alis eius, &c.

Nullibi (credo) legitur in Scripturis Solem eſſe ignem cruciantē damnatos: proinde locus Malachiæ ſupra citatus eſt de die Iudicij finalis, quia illam diem præcedet ignis conflagrationis ad purgationem elementorum, & ſequetur naturam ignis Gehennæ ad punitionem reproborum. Hunc eundem errorem repetit R. Salo-

aquis, ne egrediatur & inflammet mundum. Verùm in futurum Deus ſanctus benedictus denudabit illum à theca ſua, & inflammabit in eo impios. S. D. (Malach. 4. 1.) Et inflammabit eos dies venturus. *R. Iannài, & R. Simeon Tarunceòn dicunt: Non eſt Gehenna, niſi dies, quo inflammabuntur impij. Quænam eſt ratio?* (Ibid.) Ecce dies veniens ardens tanquam clibanus, &c. *Rabbanàn dicunt: Eſt* (ſemper) *Gehenna. S.D.* (Iſai. 31. 9.) Dixit Dominus. Cui ignis ei (eſt) in Sion, & clibanus (eſt) ei in Ieruſalem. *R. Iuda Bar Elài dicit: Non eſt dies, neque Gehenna, ſed ignis* (eſt) *qui egreditur ex corporibus impiorum, & inflammat eos. Huius rei ratio eſt, quia ſcriptum eſt* (Ibid. 33. 11.) Concipietis ſtramen, parietis ſtipulam, ſpiritus veſter ignis (erit) vorabit vos.

Quòd Sol in vagina ſit incluſus, & quòd aquis frigefiat, ne Vniuerſum incendat, niſi probè explicetur, fabula Rabbinica eſt manifeſta. Poſſet quodammodo explicari, ſi pro vagina Solis linea ecliptica intelligatur, in qua tamquam in theca incluſus Sol ab ea declinare nunquam valeat. Aquarum verò piſcina, quibus Solis ardor temperari dicatur, ipſius ſit Zodiaci obliquitas, cuius cauſa totius anni, & temporum omnium viciſſitudo oritur, dierumq; ac noctium inæqualitas cognoſcitur, quibus æſtus, vel frigus intenditur, vel remittitur. Sed quòd tempore venturo, in die Iudicij, ardore Solis concrementur impij, dogma eſt merè Rabbinicum, quod ſequitur R. Salomon, &

Additur & hic alius error, nempè quòd qui ſunt in Gehenna, beneficio Legis ad vitam & ſalutem reſtituantur, eò quòd Rabbini immunes ſint ab igne Gehennæ. Sed de his infrà. Vide eundem R. Salom. ſuper Iſai. 4. v. 6. *Per diem ab æſtu*, qui eandem ineptiam de Theca Solis &c. ibidem repetit.

Quæres ſecundò. An ſecundùm Hebræos in Gehenna Infernali ſit aliqua remiſſio pœnæ ad certum tempus? Quod idem eſt, ac ſi quæreretur: An Hebræi Purgatorium admittant?

Quo ad primum, Reſp. Hebræos docere, die Sabbathi in honorem feſti ignem Inferni extingui, & animas eo die à cruciatibus feriari. Ita in Cod. *Sanhedrin* cap. 7. ארבע מיתות pag. 65. b. paulò poſt med. vbi Turnus Rufus petierat à R. Akibbà, vnde probari poterat dignitas diei Sabbathi ſuper reliquos dies? Reſpondit, indè probari à ſepulchro patris ſui, è quo die Sabbathi non erumpebat fumus, in ſignum extincti ignis Gehennæ, vbi anima patris cruciabatur. En verba R. Akibbæ -

קברו של אביו יוכיח שאין מעלה עשן בשבת ׃

Argumentum eſt (diei Sabbathi dignitatis) *quòd non aſcendat fumus è ſepulchro patris ſui die Sabbathi*. Gloſſa Raſcì -

קברו של אביו דטורנוס רופוס כל ימות השנה היה מעלה עשן שהיה נדון ונשרף ובשבת פושעי גיהנם שובתין ׃

De ſepulchro patris ſui Turni Rufi om-

lomon in Pſal. 19. v. 7. ואין נסתר מחמתו *Et non eſt, qui ſe abſcondat à calore eius.* vbi affirmat Solem eſſe calidiſſimum, & in futurum cruciandos in eo damnatos, & beneficio Legis eſſe ad vitam reſtituendos: Eius verba ſunt -

אילמלא ניתן (השמש) ברקיע התחתון לא היה אדם נסתר מפניו מפני חמימותו ׃ שחמה ולבנה ברקיע השני כדאמרינן שבעה רקיעים הם וילון רקיע שחקים זבול מכון מעון ערבות ומונה להם כסדרן וילון אינו משמש כלום רקיע יש בו חמה ולבנה כוכבים ומזלות כו׳ ׃ ד״א ואין נסתר מחמתו ליום הדין וליהט אותה היום הבא אבל תורת יהוה תמימה היא משיבת נפש לדרכי חיים ומגינה היא על לומדיה מאותו להט כמו שנ׳ (למלאכי ד׳ ׃ א׳ ׃) חוזרת לכם יראי שמי וגו׳ ׃

Si poſitus fuiſſet (Sol) *in firmamento inferiori non potuiſſet homo ſe abſcondere à calore eius; nam Sol & Luna ſunt in ſecundo firmamento, ſicut dicitur; Septem firmamenta ſunt, nempè* וילון *Vilòn*, רקיע *Rakia*, שחקים *Scechakìm*, זבול *Zeuùl*, מכון *Machòn*, מעון *Maaòn*, ערבות *Arauòth*. *Et vnde probatur hic ordo?* וילון *Vilòn ad nihilum deſeruit.* רקיע *Rakia continet in ſe Solem, Lunam, Stellas, & Signa cæleſtia, &c.* (De his ſeptem Cælis alio opportuniori loco, pro nunc vide Codicem *Chaghighà* cap. 2. pag. 12. b. circa med.) *Alio modo:* Non eſt qui ſe abſcondat à calore eius *in die Iudicij, quando ſcilicet inflammabit* (impios) *dies ventura. Sed Lex Domini immaculata ipſa reſtituet animam ad vias vitæ, & proteget ab illa inflammatione diſcipulos, S. D.* (Malach. 4. 1.) Et orietur eis timentibus nomen meum, &c.

לגיהנם שנ׳ (דניאל י״ב, ב׳,) ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם בינוניים יורדין לגיהנם ומצפצפין ועולין שנ׳ (זכריה י״ג, ט׳,) והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו ועליהם אמרה חנה (שמואל א׳, ב׳, ו׳,) יהוה ממית ומחיה מוריד שאול ויעל.

Eſt traditio Scholæ Sciammài: *Tres* (animarum) *claſſes ſiſti in Iudicio*: *Vnam Iuſtorum perfectorum; alteram impiorum perfectorum; tertiam intermediorum. Iuſti perfecti ſcribuntur, & ſubito firmantur ad vitam æternam. Impij perfecti ſcribuntur, & ſtatim addicuntur & firmantur in Gehenna, S. D.* (Daniel 12. 2.) Et multi è dormientibus in terra pulueris expergiſcentur: ij ad vitam æternam; & ij ad opprobria, ad contemptum ſempiternum. *Intermedij deſcendunt in Gehennam premuntur, & aſcendunt.* [R. Salomon. -

ומצפצפים צועקים ובוכים מתוך יסורין שעה אחת ועולין.

Vociferabuntur & flebunt intra flagella vnius horæ, & aſcendent.] *S. D.* (Zach. 13. 9.) Et adducam tertiam partem per ignem, & conflabo eos, ſicut conflatur argentum; & probabo eos, ſicut probatur aurum. Ipſe inuocabit in nomine meo, & ego exaudiam eum. *Et de his dixit Anna* (1. Sam. 2. 6.) Dominus mortificat & viuificat, deſcendere facit Infernum, & aſcendere facit.

Ex hac Talmudica traditione maniſeſtè apparet dari Paradiſum, Infer-

omnibus anni diebus aſcendebat fumus, quia (igne) *iudicabatur & comburebatur: nam die Sabbathi peccatores in Inferno ſabbatizant, quieſcunt.*

Idem affirmat, imò ſupponit בעל טורים *Baal Turim* in Exod. 35. v. 3. *Non accendetis ignem in habitaculis veſtris*: ſiquidem inquit -

אמר הקב״ה אור של פידו׳ של גיהנם שובת בשבילכם גם אור שלכם יהא שובת השבת:

Dixit Deus ſanctus benedictus, Ignis foſſæ Gehennæ propter vos ceſſat; vt ignis veſter etiam quieſcat (die) *Sabbathi conſentaneum eſt*. Fabulæ & nugæ ſunt Iudæorum; quia nullum refrigerium damnatis conceditur, neque vllam conſolationem percipiunt, qui ſummis cruciatibus æternis ſunt addicti.

Quoad ſecundum, Reſp. Hebræos docere, eos, qui ex hoc mundo decedunt, eſſe in triplici differentia; Vel omninò perfectos, vel omninò impios, vel inter vtrumque medios. Omninò perfectos in vitam æternam illicò introire; omninò impios ſtatim in ignem æternum detrudi; intermedios verò duci quidem in Gehennam, ad tempus in ea puniri, & ex ea poſtea educi. Docent hæc in Talmude Codice ראש השנה *Roſc haſcianà* cap. 1. pag. 16. b. circa finem, & referuntur in *En Iſraël* Par. I. pag. 123. col. 3. num. 10. -

תניא ב״ש אומר ג׳ כתות הן ליום הדין אחת של צדיקים גמורין ואחת של רשעים גמורין ואחת של בינוניי׳ צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר

Epicuræi; qui negant Legem; & qui negant reſurrectionem mortuorum; qui ſeparant ſe à dogmatibus Eccleſiæ; & qui terrefaciunt in terra Viuentium. [Paulò infra eadem verba ושנתנו חיתים בארץ חיים explicantur.

אמר רב חסדא זה פרנס המטיל אימה יתירה
על הצבור שלא לשם שמים .

Dixit Ràu Chaſdà: Iſte eſt Gubernator, qui timorem magnum incutit communitati non ſecundum Deum, id eſt Tyrannus.) *& illi qui peccauerunt, & peccare fecerunt multos, ſicut Ierobeam filius Nabbatt, & ſocij eius. Iſti omnes deſcendunt in Gehennam, & iudicantur in ea in ſecula ſeculorum. S. D.* (Iſai. 66. v. 24.) Et egredientur, & videbunt cadauera virorum præuaricantium in me, quia vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt nauſea omni carni.

Sed Hebræi alia peccata mortalia non agnoſcunt, quibus homo gratia Dei priuatur, & æterni ignis fit reus. Demptis his ſupra recenſitis peccatis, alia licet grauiſſima ſint, putant pœnali Purgatorij igni expiatum iri. Ideò in principio cap. 11. Codicis *Sanhedrin* prædicant, vniuerſum Iſraëlem, ſeù omnes Iudæos eſſe ſaluandos, partemque in ſeculo futuro habituros.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא .

Vnde docent, non vltra duodecimum menſem Hraëlitam licet impium, detineri in Purgatoria Gehenna; qui verò magis pij ſunt, citius liberari.

Quin & idem docent de præuaricatoribus Nationum mundi, ſeù Chriſtia-

fernum, & Purgatorium. Attamen non ita propriè, & verè de Purgatorio loquuntur Hebræi, vt loquitur Eccleſia Catholica. Eccleſia ſiquidem docet, animas hominum, qui vita excedunt, vel ſine vlla planè peccati culpa, tamen cum reatu peccati mortalis remiſſi ob pœnitentiam, & pœnæ non ſatisfecerunt; vel cum peccato, quod vocant veniale, diem ſuum obierint; in locum, qui dicitur Purgatorium, vbi ignis eſt, detrudi, vt ibi ab omni culpa, & culpæ reatu omninò purgentur. Hos vocant Iudæi Intermedios, hoc eſt, non ſanctiſſimos, vt priores, qui ſtatim beatitudine ipſa fruuntur; nec ſceleſtos, vt poſteriores, qui in æternum ignem damnantur, de quibus nulla expectanda eſt ſalus, ſecundùm auctoritatem ex Daniele adductam: *Et ij ad opprobria, ad contemptum ſempiternum.* Horum ſceleſtiſſimorum hominum, qui cum peccato mortali decedunt, aliquot exempla adducuntur in Talmude Codice *Roſc haſciana* pag. 17. longè poſt principium, quæ etiam referuntur in *En Iſraël* Par. I. pag 123. colum. 3. num. 10. circa medium, hi ſunt.

המינין והמסורות והמשומדים והאפיקורסין
שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים ושפירשו
מדרכי ציבור ושנתנו חיתיתם בארץ חיים ושחטאו
והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו
יורדין לגיהנם ונידונקבה לדורי דורות שנ' (ישעית
ס"ו . כ"ד .) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי
כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון
לכל בשר .

Hæretici; Traditores; Apoſtatæ;

eſt notiſſimus ; ſic dicit impios futuros ſtipulam , quam ignis inflammabit , non quòd impij verè in ſtipulam vertendi ſint, ſed vt per huiuſmodi ſimilitudinem intelligamus , impios in Inferni ignem proijciendos , & comburendos. Ita quoque dicit impios, conculcandos à Iuſtis veluti ſub pedibus conculcatur puluis ; quia ſicut puluis, qui pedibus conculcatur, contemptui habetur, ita & Iuſti, cùm Impios in Inferno relegatos viderint, eos veluti puluerem ſub plantis ſuis, vt nihilum reputabunt. Quòd autem dicunt, homines eſſe purgandos tantùm ſpatio duodecim menſium , & non vltra , non ex aliquo Scripturæ loco probare poſſunt, ſed ex Rabbinorum cerebro ſe id accepiſſe neceſſariò fateri debent. Sanè de Iuſtorum, & impiorum Iudicio, pręmio, & pœnis disertè agunt Rabbini in Cod. שבת *Sciabbàth* cap. 23. pag. 152. b. in fine. Sed circa medium , quorum verba etiam referuntur in *En Iſraël* Par. I. pag. 78. col. 2. n. 106. longè à fine ; ea ſunt -

חבקב״ה על גופן של צדיקים אומר (ישעיה נז׳ :
ב׳) יבא שלום ינוחו על משכבותם ועל נשמתן
הוא אומר (שמואל א׳ : כה׳ . כט׳) והיתה נפש
אדוני צרורה בצרור החיים על גופן של רשעים
הוא אומר (ישעיה מח׳ : כב׳) אין שלום אמר יהוה
לרשעים ועל נשמתן הוא אומר (שמואל א׳ : כה׳ .
כט׳) ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע : תניא
ר׳ אליעזר אומר נשמתן של צדיקים גנוזות תחת
כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה
בצרור החיים ושל רשעים זוממות והולכות שנ׳ ואת
נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע אמר ליה רבה
לרב נחמן של בינונים מאי אמר ליה איכא שכיבנא

לא

ſtianorum, qui & ipſi per 12. tantùm Menſes puniendi ſint in igne Gehennæ. Habentur in Talmude Codice *Roſc haſcianà* cap. 1. pag. 17. lin. 7. & in *En Iſraël* Par. 1. pag. 123. colum. 3. n. 10. non longè ante med.

פושעי ישראל בגופן ופושעי אומות העולם בגופן
יורדין בגיהנם ונידונין בה שנים עשר חדש לאחר
שנים עשר חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח
מפזרתן ונעשים אפר תחת כפות רגלי צדיקים שנ׳
(מלאכי ד׳ : ג׳) ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות
רגליכם ביום אשר אני עושה אמר יהוה צבאות :

Prauaricatores Iſraël cum ſuo corpore, & prauaricatores Nationum mundi cum ſuo corpore deſcendent in Gehennam, & condemnabuntur in ea duodecim menſibus; & poſt duodecim menſes illorum corpus conſumetur, & anima illorum exuretur, & Ventus diſperget eam ſub plantis pedum Iuſtorum. S. D. (Malach. 4. 3.) Et conculcabitis impios, cùm fuerint puluis ſub plantis pedum veſtrorum, in die, quam ego facio, dixit Dominus exercituum.

Hinc eſt, quòd Hebræorum nulli per integrum annum orant pro ſuis defunctis, nec ſignum luctus deferunt in indumento, ne videantur parentes, vel proximiores conſanguineos pro impijs habere. Porrò locum adductum Malachiæ craſsè intelligunt. Malachias ad calcem ſuæ Prophetiæ de finali, & vniuerſali Iudicio verè loquitur, ad quod oſtendendum vtitur quibuſdam ſimilitudinibus nobis valdè notis, & familiaribus. Vt autem oſtendat in die Iudicij omnia igni abſumi, dicit quòd erit ardens vt clibanus : nam ardor clibani nobis

S. D. (1. Sam. 25. 29.) Et erit anima Domini mei colligata in faſciculo viuentium. *Et* (animæ) *impiorum* (vinctæ) *in capiſtris, & frænis, & ſic abeunt. S. D.* (1. Sam. 25. 29.) Et animam inimicorum ruorum rotabit eam intra fundam. *Dixit Rabbà ipſi Ràu Nachmàn: Et de intermedijs* (i. e. de ijs, qui nec iuſtiſſimi, nec peſſimi ſunt) *quid erit? Reſpondit: De his nihil planè nobis dixerunt. Dixit Samuel: Illi, & iſti traduntur in manus* דומה *Dumà* (nomen Angeli, de quo vide in I. Par. pag. 344. col. 1. huius Bibliothecæ) *iſti requiem non habent. Dixit ei Ràu Mari: In futurum iuſti quoque fient puluis, ſicut ſcriptum eſt* (Eccleſ. 12. 7.) Et reuertetur puluis in terram quemadmodum fuit. *Caſus, de quibuſdam foſſoribus, qui fodebant in poſſeſſione ipſius Ràu Nachman: increpauit illos R. Achài Bar Ioſcia* [R. Sal. *quia ipſe mortuus, ibi ſepultus erat.*] *Venerunt; retulerunt ipſi R. Nachman: Increpauit nos quidam homo: Abijt Nachman, dixitque illi: Quid eſt hoc, Domine? Reſpondit: Ego ſum Achài Bar Ioſia: Dixit ei Nachmàn: Et nonne dixit Ràu Marì: Iuſti redigendi ſunt in puluerem? Dixit ei* (R. Achài) *Et quis eſt iſte Marì? non agnoſco illum.* [R. Salomon, *Non curo de verbis ſuis.*] *Et nonne ſcriptum eſt* (inquit Nachman) Et reuertetur puluis in terram, ſicut fuit? *Reſpondit* (R. Achài) *Quia fecit te legere Koèleth Eccleſiaſtem; ſed Miſclè Prouerbia non fecit te legere, quia ſcribitur* (Prou. 14. 30.) Et putredo oſſium inuidia. *Qui laborat inuidia in*

לא אמרי לכוהאי מילתא תני אמ׳ שמואל אלו ואלו לדומה נמסרין הללו יש להן מנוח והללו אין להן מנוח אמ׳ ליה רב מרי עתידים צדיקים דהוו עפר׳ דכתיב וישוב העפר אל הארץ כשהיה הנהו קפולאי דהוו קפלי בארעא דרב נחמן נחר בהו רבי אחאי בר יאשיה אתו ואמרו ליה לרב נחמן נחר בן גברא אתא ואמר ליה מאן ניהו מר אל׳ אנא אחאי בר יאשיה אמר ליה ולאו אמר רב מרי עתידי צדיקי דהוו עפר׳ אמר ליה ומנו מרי דלא ידענא ליה והא קרא כתיב וישוב העפר אל הארץ כשהיה אמר ליה דקריך קהלת לא אקרייך משלי דכתיב (משלי יד״ ; ל׳ ;) ורקב עצמות קנאת כל מי שיש לו קנאת בלבו עצמותיו מרקיבין כל שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבים גששיה חזיה דאית ביה מששא אמר ליה ליקום מר לגוויה רביתא אמר ליה גלית אדעתך דאפילו נביאי לא קרית דכתיב (יחזקאל לז״ ; יג׳) וידעתם כי אני יהוה בפתחי את קברותיכם אל׳ והכתיב (בראשית ג׳ ; יט״) כי עפר אתה ואל עפר תשובו אמר ליה ההוא שעה אחת קודם תחיית המתים אל׳ ההוא מין לר׳ אבהו אמריתו נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד אובא טמיא היכי אסקיה לשמואל בנגידא אמר ליה התם בתוך שנים עשר חדש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת לאחר שנים עשר חדש הגוף בטל ונשמתו עולה ושוב אינה יורדת ׃

Deus ſanctus benedictus ſuper corpore Iuſtorum inquit (Iſai. 57. 2.) Ingredietur in pace, requieſcent in cubiculis ſuis. *Et de anima eorundem dicit* (1. Sam. 25. 29.) Et erit anima Domini mei colligata in faſciculo viuentium. *Super corpore impiorum ipſe dicit* (Iſai. 48. 22.) Non eſt pax impijs dicit Dominus: *& ſuper anima eorundem ait* (1. Sam. 25. 29.) Et animam inimicorum tuorum funda iaciet eam in medio volæ fundæ. *Eſt traditio. R. Eliezer dicit: Animæ Iuſtorum aſſeruantur ſub throno gloriæ.*

faſciculo viuentium; Impiorum, animas protinus deduci in Infernum, & ibi tanquam in vola fundæ rotari, hoc eſt diuerſis tormentorum generibus cruciari: Ij verò, qui tertio loco ponuntur, vti ſunt Sancti Patres, qui ante aduentum Domini deceſſerant, tradebantur in manu דומה *Dumà Silentij*, ſcilicet in *Limbo*, in quo ſiluerunt ſine vlla pœna ſenſus, quouſque à Chriſto Domino liberati ſunt: & de his intelligi debent verba Samuelis, quando dixit: *Hi requiem habent*. Alij verò, qui requiem non habent; intelligendi ſunt ij, qui cum reatu peccati remiſſi, vel cum leuioribus culpis decedunt; hi enim quietem non habent, quouſque purgati & mundati ſint ab omnibus inquinamentis maculæ & culpæ; & de quibus Eccleſia orat, vt Requiem æternam donet eis Dominus, ſi tamen Chriſti fideles fuerunt, & in communione Eccleſiæ Catholicæ diem ſuum obierunt. Quod autem Iuſti in futurum fient puluis, vt dicit Ràu Mari, ſi ad bonum ſenſum deducatur, nempè, quòd in fine mundi omnes, qui tunc in viuis erunt, etiam Iuſti morientur, reſurrecturi poſtea cum cæteris mortuis, non eſt error: & auctoritas Eccleſ. 12. 7. habet locum, cùm dicitur: *Et reuertetur puluis in terram quemadmodum fuit*. Hoc innuit R. Achai quando dixit.

ההוא שעה אחת קודם תחיית המתים.

Hoc futurum erit hora vna ante reſurrectionem mortuorum; vt verè dici poſſet, quòd Chriſtus Dominus iudicaturus ſit viuos & mortuos. Illud verò

animo ſuo oſſa eius putreſcunt, [R. Salom. *atque ita reuertuntur in puluerem ſuum*.] *qui non laborat inuidia in corde ſuo, oſſa ſua non putreſcunt*. *Palpauit eum* (R. Nachmàn) *vidit quòd in illo eſſet ſoliditas*. *Dixit ei: Surgat Dominus meus, & vadat domum ſuam. Dixit ei* (Ràu Achài) *Perdidiſti ſcientiam tuam, qui nec etiam Prophetas legeris: quia ſcriptum eſt* (Ezech. 36. 13.) Et ſcietis, quia ego Dominus cùm aperuero ſepulchra veſtra. [R. Salom. בפתחי *In aperiendo me*.

בהעלתי עד שיעלנו הקב״ה מקברותינו אין לנו רשות לעלות.

Cùm aſcendere faciam ego: *Quouſque aſcendere faciat nos Deus ſanctus benedictus de ſepulchris noſtris, nos non habemus facultatem aſcendere faciendi* (hoc eſt educendi cadauera de ſepulchris.] *Dixit ei* (R. Nachmàn) *Et nonne ſcriptum eſt* (Gen. 3. 19.) Quoniam puluis tu, & in puluerem reuerteris? *Dixit ei* (R. Achai) *Hoc vtique erit hora vna ante reſurrectionem mortuorum*. *Dixit ei quidam Hæreticus ipſi R. Aubù: Dicitis animam Iuſtorum aſſeruatam eſſe ſub Throno gloriæ; Et quomodo Pythoniſſa per Necromantiam aſcendere fecit Samuelem? Reſpondit ei*. *Ibi* (accidit) *infra duodecim menſes*. *Tunc corpus ſtat, & anima aſcendit & deſcendit, poſt duodecim menſes corpus deſinit, & anima aſcendit & reuertitur, nec amplius deſcendit*. Hæc ex Talmude.

In quibus noto, Animas Iuſtorum ſtatim poſt mortem collocari cum cæteris electis in Paradiſo, colligari in

mel tantùm. Fabulæ iſtæ ſunt, & quia non probantur ex Scriptura, imò potiùs opponuntur, non opus eſt confutare, ſed deridere, vt dignæ ſunt. Equidem ſani iudicij non eſt dicere, animam, relicto corpore redire, vel per momentum ad locum vbi corpus reliquit. Nonne apertiſſimè dixit Salomon Eccleſ. 12. ver. 7.

והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה ׃

Et ſpiritus reuertetur ad Deum, qui dedit illum? Non dicit *ad cadauer*, ſed *ad Deum*. Vnde in Suppl. ad D. Thom. q. 69. art. 2. optimè docetur, animam poſt exitum à corpore, niſi aliquid impediat, ſtatim in Paradiſum, vel ad Inferos deferri: quæ ſententia Catholicorum eſt, & contrarium aſſerere, cenſetur Hæreticum, vt ibidem dicitur. Aliæ verò Hebræorum doctrinæ, quæ innuere volunt Purgatorium quocumque modo dari immediatè poſt mortem, & ante diem iudicij vniuerſalis, non repugnant doctrinæ Catholicæ, quæ docet animam poſt mortem immediatè iudicari ad vitam, vel ad mortem æternam; & illicò ad vitam æternam ferri iuſtorum animas, niſi minoris culpæ obicem ponant. Quod idem dicendum eſt de ijs, qui ſub ipſum diem Iudicij vniuerſalis morientur, de quibus idem iudicium ſeruandum erit. Vt & æquales cæteris mortalibus, & quoad mortem, & quoad iudicium particulare ſint, quemadmodum erunt æquales in reſurrectione. Poſt reſurrectionem autem omnes eodem iudicio vniuerſali iudicabuntur.

rò quòd dicitur, animas defunctorum per 12. Menſium ſpatium aſcendere & deſcendere, & poſtquam corpus defecerit, & in puluerem abierit, animas non amplius deſcendere, eſt error quorumdam Iudæorum, qui id docent in Machazore Bononienſi in folio cum Commentar. Par. H. pag. 82. quamuis numero arithmetico non notato, in Comment. longè ante finem. Gloſſatoris verba ſunt

כאמרם ז״ל כל שבעת הנשמה הולכת מן הבית אל הקבר ומן הקבר אל הבית וגם אמרו כל י״ב חדש הנשמה עולה ויורדת ודורשת אל הגוף שנפטר ממנו לראות אם תוכל להשיג לשוב בתוכו ויוכל להיות שבכל שלשים יום שתוך השנה הראשונה ובסוף השנה התמיד הנשמ ללכת ולשחר את בגוף יותר מבשאר הימים שבסוף שבעת ימי האבל עד סוף השנה ושעל זה סמכו הספרדים לומר ההשכבה כל השנה הראשונה פעם אחת בכל חדש ובסוף השנה פעם אחת ׃

Sicut dicunt Doctores noſtri b. mem. Anima vbi migrauit è corpore (per ſingulos ſeptem dies) *vadit à domo ad ſepulchrum, & à ſepulchro ad domum. Atque etiam dixerunt: Totis duodecim menſibus anima aſcendit, & deſcendit, & inquirit corpus, à quo ſeparata eſt, vt videat, vtrum poſſit obtinere ingrediendi facultatem in corpus. Et fieri poterit, quòd in omnibus triginta diebus, quæ ſunt intra annum primum, & in fine anni anima proſequatur hoc iter, vt mane inuiſat corpus magis quàm in reliquis diebus qui ſunt in fine ſeptem dierum luctus vſque ad finem anni. Et in hoc nixi ſunt Hiſpani vt dicerent orationem* ההשכבה *in toto anno. Primò ſemel quolibet menſe, & in fine anni ſe-*

marà Cod. סנהדרין *Sanhedrin* cap. 11. חלק *Chelek* pag. 91. propè finem, vbi ſic legitur.

אל אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין כיצד גוף אומר נשמה חטאת שמיום שפירשת ממני הריני מוטל כאבן בקבר ונשמה אומרת גוף חטא שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כציפור אל אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו בכורות נאות והושיב בו שני שומרין אחד חיגר ואחד סומא אמר לו חיגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חיגר על גבי סומא והביאום ואכלום לימים בא בעל פרדס אמר להן בכורות נאות להיכן הן אמר לו חיגר כלום יש לי רגלים להלך בהן אמר לו סומא כלום יש לי עינים לראות מה עשה הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד אף הקב״ה מביא נשמה וזורקה בגוף ודן אותן כאחד שנ׳ (תלים נ׳ ד׳) יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף.

Dixit Antoninus ipſi Rabbi (Hakkadòſc): *Corpus & Anima numquid poſſunt liberare ſeipſos à Iudicio? Et quomodo? Corpus dicit: Anima peccauit, quia à die, quo ſeparata fuit* (anima) *à me, ego proiectum fui tanquam lapis in ſepulchrum. Et anima dicit: Corpus peccauit, quia à die, quo diſceſſi ab eo, ecce ego tamquam auis per aërem volito. Dixit ei* (R. Hakkadòſc) *Exemplum proponam tibi, cui res ſimilis ſit: Regi cuidam, qui habebat perpulchrum Viridarium, & in eo erant primitiæ ſpecioſæ, & præfecit ei duos Cuſtodes, vnum claudum, alterum cæcum. Dixit claudus cæco: Video ego primitias ſpecioſas in horto, veni & ſuſtolle me* (ſuper ſcapulas) *& accipiam* ex

Huiuſmodi duplex Iudicium particulare, & vniuerſale, etiam ipſi Rabbini cognouerunt cum R. Salomone in Cod. *Roſc haſcianà* cap. 1. pag. 16. b. circa finem, vbi ſic ait.

ליום הדין משיתיו. המתים ברמוכח קרא ואף על פי שכבר נדונו לאחר מיתתם לגן עדן או לגיהנם מפני הנפש עדיין יהיה דין אחר אם יזכו לחיי העולם הבא שהוא קיים לעולם הבא.

In die Iudicij, quando ſuſcitabuntur mortui, ſecundùm quod probatur à Scriptura. Et quamuis iam iudicati ſint poſt illorum mortem ad Paradiſum, vel ad Gehennam ratione animæ; nihilominus erit aliud Iudicium ſi digni fuerint Vitæ æternæ futuræ; quod ſtatuetur in ſeculo futuro. Ergo duplex Iudicium ſtatuendum eſt; vnum particulare tempore mortis vniuſcuiuſque, quo hominis anima æternæ vitæ donatur, ſi lethalis peccati expers ſit; ſin minus, æternæ damnationi adiudicatur. Aliud vniuerſale futurum in fine mundi, tempore reſurrectionis; quo animæ Iuſtorum ſimul cum corpore æterna gloria perfruentur, & impiorum æternis pœnis pariter cum corpore afficientur. Æquum enim eſt, vt quod ſimul cum anima particeps fuit in tribulationibus, æternorum etiam præmiorum ſecundùm ſuam capacitatem particeps fiat; & quod in iniquitatibus comes extiterat, cum eadem anima æternis ſupplicijs puniatur. Vnde & Rabbini ex hoc capite etiam intendunt probare reſurrectionem mortuorum, & pœnam corpori, & animæ debitam, exemplo ac parabola rem illuſtrant. In *Ghe-*

ſiuè receptaculum deſtinatum pro animabus purgandis, non longè ab Inferno damnatorum conſtituunt, imò inter ſe omnes ex æquo conueniunt, illi eſſe vicinum, & eodem ignis genere purgari animas à maculis culpę, & damnatorum æternis cruciatibus puniri.

Hebræi item non tam neceſſarium exiſtimant pro purgandis animabus Gehennæ locum aſſignare, quin & alibi aliquando purgentur animæ, in illis videlicet locis à Deo ad id deſtinatis, ſiuè igne, ſiuè alijs miris & diuerſis modis, à quibus per hominum ſuffragia & orationes liberari credunt. De his vnum, aut alterum exemplum afferam, quibus & Purgatorij Hebræorum pœnas, & quomodo ab illis animæ liberentur, videbimus. Legitur in ר׳ תנחומה *R. Tanchumà, Paraſcià* תולדות נח *Toledòth Nòach*, vt refertur ab Auctore מנורת המאור *Menoràth hammaòr*, Tract. 1 נר א׳ *Ner Riſciòn Lucerna prima*, חלק שני Par. 11. c. 1. pag. 10. col. 4. circa fin. edit. Venetę Bragad. an. 1623. in fol.

מעשה ברבי עקיבא שהיה מהלך בבית הקברות ופגע באדם אחד שהיה טעון עצים על כתפיו והיה מרהיט בהם כסוס נער עליו רבי עקיבא והעמידו אמר ליה בני מה לך בעבודה קשה כזאת אם עבד אתה ואדוניך נותן עליך עול אני אפדך ממנו ואוציאך לחירות ואם אתה עני אני אעשירך אמר ליה הניחני אדוני שאיני יכול לעמוד אמר ליה מבני אדם אתה או מן המזיקין אתה אמר ליה מת אותו האיש ובכל יום ויום מוסרין אותו לחטוב עצים ונותנין אותו באש אמר ליה מה היתה מלאכתך בחייך אמר ליה גבאי המס הייתי והייתי נושא פנים לעשירים והורג את העניים ולא עוד אלא

oxcis, & comedemus. Suſtulit eum, accepit, & comederunt. Venit poſtea Dominus horti, dixitque eis: Vbi ſunt primitiæ illæ ſpecioſæ? Inſit claudus: Nunquid ſunt mihi pedes, vt poſſim ire? Et cæcus: Numquid ſunt mihi oculi, vt videre queam? Quid fecit (Dominus horti?) *Aſcendere fecit claudum ſuper cæcum, & iudicauit eos tamquam vnum. Sic faciet Deus ſanctus benedictus: adducet animam, & infundet in corpus, & ſimul iudicabit. S. D.* (Pſ. 50. 4.) Aduocabit cælos deſurſum, & terram ad iudicandum populum ſuum. *Aduocabit* cælos *deſuper, iſta eſt anima:* & terram *ad iudicandum populum ſuum, iſtud eſt corpus.* Hactenus Talmud ad oſtendendum iudicium animæ ſimul cum corpore in die reſurrectionis, vel ad vitam, vel ad mortem æternam.

In particulari verò Iudicio, ſi animæ Iuſtorum in mediocri ſtatu (vt loquuntur Rabbini) repertæ fuerint, hoc eſt, ſi cum reatu peccati mortalis remiſſi, vt nos docemus, vel cum leuioribus culpis deceſſerint, eas in Gehennam ignis deſcendere, inde poſtea aſcenſuras; nihil aliud eſt, quàm animas in ignem purgatorium deſcendere, ibi peccatorum maculis ablui, ablutas in Paradiſum aſcendere. Quæ Iudæorum doctrina, de pœnis Purgatorij, non multum diſſonare videtur à doctrina Catholicorū. Circa quam hoc annotandū; *Gehennam ignis* à Purgatorij loco non diſtingui, vt inſinuetur ignem vtriuſque eſſe eiuſdem naturæ & ſpeciei. Noſtri etiam, proprium locum Inferorum

rari amplius. Tum (R. Akibà) *Es ne tu homo, infit, an vnus ex Spiritibus noxijs? Reſpondit ille: Homo mortuus ſum, & ſingulis diebus verberor, & ad excidenda ligna condemnor, & in ignem immittor. Tum* (R. Akibà) *Quæ fuit ars tua, dum viueres? Et ille: Exactor vectigalium eram, & diuitibus quidem gratificabar, & pauperes enecabam. Neque hoc ſolum, ſed & puellam deſponſatam in die Ha-kippurim Expiationum compreſſi. Dixit ei* (R. Akibà) *Audiſtine fili mi ab illis, qui ſuper te prepoſiti erant, quòd tibi ſit reſtauratio & remedium. Reſpondit: Ne quæſo remoreris me, ne iraſcantur contra me flagellationibus deputati. De quodam autem Viro non eſt remedium. Nec audiui quicquam de redemptione. Attamen audiui, quòd dixerunt mihi: Si tu haberes filium, qui ſtaret in Synagoga, & diceret:* Benedicite Domino, & ſit benedictus, *ſoluerent te à cruciatibus. Iſte autem Vir filium non habet, ſed dimiſit Vxorem ſuam pregnantem, neque ſcit, an marem, vel fœminam pepererit. & ſi marem peperit, quis docebit eum legem? Dixitque ei* (R. Akibà) *Quodnam eſt nomen tuum? Reſpondit mortuus, Akibà. Et nomen Vxoris tuæ? Soſmira. Et nomen Ciuitatis tuæ? Aeldukà. Eadem hora doluit ſortem eius R. Akibà, & abijt de Ciuitate in Ciuitatem, donec peruenit ad Ciuitatem Aeldukà: de mortuo Akibà inquirit, & de domo eius. Reſponderunt ei: Conterantur Vtinam oſſa illius in Gehenna. Interrogauit de vxore ſua: Reſponſum accepit: Deleatur nomen eius, & memoria eius de mundo. Interrogauit de filio*

אלא שבעלתי נערה מאורסת ביום הכפורים אמר ליה בני שמעת מאותם הממונים עליך שיש לך תקנה אמר לא תעכבני שמא ירגזו עלי בעלי הפורענות ולאותו האיש אין לו תקנה ולא שמעתי בלום פדיון אלא שמעתי שהיו אומרים לי אלו היה לך בן שהיה עומד בציבור והיה אומר בצבור ברכו את יהוה המבורך היו מתירין אותו מן הפורענות ולאותו האיש אין לו בן אלא שהניח אשתו מעוברת ואין יודע אם ילדה זכר או נקבה ׃ ואם זכר ילדה מי למדנו תורה אמר ליה׳ מה שמך אמר ליה עקיבה ושם אשתך שושמירה ושם עירך אלדוקא ׃ באותה שעה נצטער עליו רבי עקיבה והיה הולך מעיר לעיר עד שהגיע לעירו ושאל היכן הוא וביתו ׃ אמרו ישתקו עצמותיו בגיהנם שאל על אשתו אמרו ימחה שמה וזכרה מן העולם שאל על בנו אמרו הרי הוא ערל ואפי׳ במצות מילה לא עסקו מיד תפשו רבי עקיבה לבנו והושיבו לפניו ללמדו תורה ולא היה לומר עד שישב עליו בתענית ארבעים יום יצתה בת קול ואמרה על זה מתענה אמר הן וקרא באלף בית עד שהוליכו לביתו ולמדו ברכת המזון וק״ש ותפלה והעמידו והתפלל ואמר ברכו את יהוה המבורך לעולם ועד באותה שעה התירוהו מן הפורענות ובא אותו האיש בחלום ואמר לרבי עקיבה תנוח דעתך בג״ע שהצלתני מדינה של גיהנם מיד פתח ר׳ עקיבה ואמר יהוה שמך לעולם יהוה זכרך לדור ודור ׃

Hiſtoria de R. Akibà, qui ambulabat per Cæmeterium, & incidit in Carbonarium quendam lignis onuſtum ſuper ſcapulis, & currentem veluti equum. Sententiam protulit R. Akibà (arte Cabaliſtica) *& ſtare fecit illum. Dixitque ei: Fili mi, quid ſibi Vult quòd premeris ſub hac dura ſeruitute? Si ſeruus es, & Dominus tuus impoſuit tibi huiuſmodi iugum, ego redimam te, & aſſeram te in libertatem; & ſi pauper es, ego ditabo te. Dixit ei: Dimitte me Domine mi, non enim poſſum mo-*

rum patris, & liberatione illius animę à Purgatorij pœnis. Quæ oratio vocatur תפלת היתום *Thephillàth haijathòm Oratio orphani*. Vide in *Machazòr*, vel in סדר תפלות מכל השנה *Diurnalibus precibus*, in קדיש *Kaddiſc* Sabbathi.

Aliud exemplum ex Talmude, ex quo clarè cognoſcetur, non vnius, aut alterius, ſed Iudæorum omnium eſſe ſententiam, animas exiſtentes in Purgatorio orationibus adiuuari, eaſque ab ignis cruciatibus liberari. Legitur in Codice חגיגה *Chaghighà*, cap. 2. אין דורשין pag. 15. b. longè poſt princip. de quodam famoſo Rabbino nomine *R. Eliſcià Eliſæo Ben* אבויה *Auuiàh*, qui cum nonnullis alijs Rabbinis adhuc viuens, in Paradiſum introductus fuiſſet (vt ibidem dicunt pag. 14. b. circa finem) & in eo neſcio quid vidiſſet, menti ſuæ non benè congruens. קצץ בנטיעות *amputauit de plantationibus* Paradiſi. (Gloſſa in *En Iſraël* Par. I. pag. 169. col. 4. circa med.

כי אחר חשב שיש שתי רשויות ׃

Quia Achèr putauit duas eſſe poteſtates, ſeù principia rerum creatarum.) Inde egreſſus, & in hæreſim prolapſus, abiecit Iudaiſmum, & mutato nomine vocari voluit אליסע אחר *Eliſciaà Achèr Eliſæus alter*. Hic fuerat cuiuſdam inſignis Rabbini nomine Meir, Magiſter, quem & aliquando etiam poſt Apoſtaſiam, de aliquibus dubijs Legis Moſaicæ erudiebat; & R. Meir viciſſim Magiſtrum hortabatur, vt ad meliorem frugem per pœnitentiam rediret Annuit tandem Achèr, ſed in extrema vitæ ſuæ periodo

דו

lio illius. Reſponderunt: En ille præputiatus eſt. Nec etiam præceptum circumciſionis curarunt obſeruare. Statim accepit illum R. Akibà, & habuit penes ſe, Vt inſtrueret eum, & edoceret Legem, nec addiſcebat, donec ſtetit in Ieiunio quadraginta diebus. Exijt Bath kòl filia Vocis Oraculum, & dixit: Pro hoc tu ieiunas? Reſpondit, Vtique, & legit Alphabetum donec illum in domum ſuam perduxit, & docuit eum benedictionem menſæ, & orationem quotidianam Kiriàth ſcemaà Audi Iſraël &c. *& alias preces. Et ſtatuit eũ* (in Synagoga) *orauit, & dixit:* Benedicite Domino, & ſit benedictus in ſeculum ſeculi. *Illamet hora ſoluerunt eum à pœnis Purgatorij, & apparuit ei in ſomnis, dixitque ipſi R. Akibà: Requieſcet mens tua in Horto Eden Voluptatis, quia liberaſti me de loco Gehennæ. Statim R. Akibà incæpit & dixit: Domine, nomen tuum in æternum, Domine memoria tua in generatione & generationum.* Hactenus ex *Minoràth hammaòr*. Vnde colligere licet, Hebræos etiam extra Gehennam ignis, admittere Purgatorium: nam hic mortuus condemnatus erat ad ligna ſcindenda. Collige etiam, eos pro defunctis exorare, vt à peccatis ſoluantur; quia dicunt, Præfectos animabus docuiſſe orationem recitandam in Synagoga pro parentibus exiſtentibus in Purgatorio, vt à pœnis illius liberarentur. Hæc conſuetudo etiam hodie viget inter Hebræos cuiuſcumque Nationis, vt infra annum demortui parentis filius eandem orationem recitet pro expiatione delicto-

do', & expirauit. Hinc R. Meir, vt de illius ſalute aliquid poſteris conſtaret, promiſit, poſtquam & ipſe diem ſuum obijſſet, ex ſepulchro R. Achèr fumum, emittendum eſſe in ſignum Purgatorij pœnarum, quod & factum eſt. Rabbi verò Iochannàn alter inſignis tunc temporis Rabbinus promiſit & ipſe, poſt mortem ſuam ex ſepulchro Achèr ſe fumum ablaturum, vt liberationis ipſius à pœnis Purgatorij ſignum eſſet. Hæc verba ex Codice *Chaghighà* citato pag. 15. b. habentur, & referuntur in *En Iſraël* Par. I. pag. 170. col. 2, longè ante finem, quæ ſunt.

כי נח נפשיה דאחר אמרי לא מידן לידייניה ולא לעלמא דאתי ליתי לא מידן לדייניה משום דעסק באוריתא ולא לעלמא דאתי ליתי משום דחטא אמר רבי מאיר מוטב דלדייניה וליתי לעלמא דאתי מתי אמות ואעלה עשן מקברו כי נח נפשיה דרבי מאיר סליק קוטרא מקבריה דאחר אמר רבי יוחנן גבורתא למיקלא רבית חד הוה ביננא ולא מצינן לאצוליה או נקטיה ביד מאן מרמי לי מאן אמר מתי אמות ואכבה עשן מקברו כי נח נפשיה דרבי יוחנן פסק קיטרא מקבריה דאחר פתח עליה החוא ספדנא אפילו שומר הפתח לא עמד לפניך רבינו :

Cùm quieuiſſet anima Achèr (cùm mortuus eſſet Achèr) *dixerunt* (in ſupernis) *Non iudicando iudicabitur* (cauſa eius) *neque in mundum futurum veniat. Non iudicando iudicabitur, eò quòd dedit operam Legi; & non in mundum futurum veniat, eo quòd ſcelus commiſerit. Dixit R. Meir: Melius eſt quòd iudicetur, & veniat in mundum venturum. Quando ego moriar, aſcendere faciam fumum de ſepulchro ſuo* (in ſignum iudicij promulgati in Achèr). *Et cùm quieuiſſet anima R. Meir, aſcendit fumus de ſepulchro Achèr. Dixit R. Iochannàn: Egregium ſanè facinus* (igni) *tradere Magiſtrum ſuum! Vnus fuit inter nos* (Rabbinus improbus) *& non inuenimus viam, quâ poſſemus pro eo orare; ſi collegerimus eum in manu, quis eriperet eum de manu? Qui dixit: Quando moriar, extinguam ego fumum è ſepulchro eius* (in ſignum liberationis Achèr.) *Incepit ſuper eum eiulatum, etiam oſtiarius non ſtetit ante te* [R. Salom. *Etiam oſtiarius Gehennæ non potuit ſtare contra te, quando eduxiſti Eliſeià Achèr de Gehenna.*] *Magiſter noſter.* Dogmata ſunt Hebræorum, nec vlla tergiuerſatione neganda, Hebræos Purgatorium per ignem admittere, orationes pro Defunctis commendare, & his mediantibus, eos per flammas purgatos quietem & refrigerium obtinere. Sed errant, quando iactant, hos Rabbinos poſſe etiam poſt mortem ab Inferis animas liberare. Quod priuilegium ſolius Chriſti eſt, qui ad Inferos deſcendens, animas Sanctorum Patrum inde liberauit.

Quæres tertiò, An detur aliqua Gehennæ manſio; in qua ignis non ſit, ſed alia pœna ſenſus: &, an in ea aliquando animæ detentæ fuerint, vel modò detineantur? Quod idem eſt, ac ſi quæreretur: An ſecundùm Hebræos, detur Limbus SS. Patrum, & Puerorum?

Reſp. Affirmatiuè: nam Gehenna ab eis diuiditur in ſeptem manſio-

nes,

periorem, à quo non eſt liberatus Dauid, deſcendebant animæ Sanctorum Patrum, vbi nulla pœna ſenſus inueniebatur, & loco Paradiſi erat, quamuis priuati fuiſſent viſione beatifica. Hæc Gehennæ manſio ſeù locus, vocatus fuit ab Abighail 1. Sam. 25. 29. צרור החיים *Tſeròr bachaïim Faſciculus viuentium*, quia ibi Deo viuentes tanquam flores electi in faſciculo ſimul per charitatem colligati erant Sancti Patres. & ſpe firmati expectabant redemptionem Iſraël. Hos Chriſtus Dominus ſecundùm Prophetiam Zachariæ cap. 9. 11. emiſit מבור אין מים בו *De Ciſterna, in qua non erat aqua*, id eſt pœna ſenſus: nam de Gehenna ignis ſupra dictum eſt pag. 133. col. 2. non tantùm ignem, ſed & gelu ex aquis niuis productum in ea reperiri. Quem igitur Zacharias vocauit *Ciſternam* ſeù *Lacum ſine aqua*, Iſaias 38. 10. vocauit שערי שאול *Sciaarè ſceòl Portas Inferni*: *Ego dixi, In exciſione dierum meorum, Vadam* בשערי שאול *ad portas inferi*. Rabbini in *Medràſc.* קהלת *Koëleth Eccleſ.* 3. 21. vocauerunt אוצר *theſaurum* –

נשמותיהן של צדיקים הן נתונות באוצר ׃

Animæ iuſtorum reponuntur in Theſauro. Et appoſitè quidem: nam animæ iuſtorum tamquam gemmæ pretioſiſſimæ in Theſauro Dei aſſeruari debebant; ex quibus Chriſto triumphanti ex mortuis Corona aurea ſuper Mitram eius confici debuerat expreſſa ſigno ſanctitatis, & gloria honoris, opus virtutis, & deſideria oculorum ornata. Et Eccleſia Catho-

nes, ſeù loca diuerſa, inter quæ vnus ex his vocatur שאול *Secòl*, vt ſuprà dictum eſt. Item *Sceòl*, qui *Infernus* eſt, bifariam ſubdiuiditur in *Sceòl inferiorem*, & *ſuperiorem*. Sceòl inferior ex Scriptura Pſal. 86. v. 13. vocatur שאול תחתית *Sceòl Tachtiàh*. והצלת נפשי משאול תחתיה *Et liberaſti animam meam ab Inferno inferiori*. Ex hoc Inferno inferiori, ſiuè ex Inferno damnatorum liberatus fuit Dauid, quando à Nathan Propheta ei dictum eſt 2. Samuel. 12. 13. *Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum*; לא תמות *non morieris*, ſcilicet morte æterna: nam adulteri in profundum Inferni detruduntur, vt aduertit etiam R. Salom. ad Pſal. 86. 13. his verbis –

דרך המנאפים לינתן בעומק׳ של שאול ומשם הצלתני שאמר לי נתן הנביא גם יהוה העביר חטאתך לא תמות ׃

Via adulterorum eſt vt detrudantur in profundum Inferni; & inde liberaſti me, quando Nathan Propheta dixit mihi (2. Sam. 12. 13.) Etiam Dominus tranſtulit peccatum tuum, non morieris.

Et R. David Kimchi illa verba (*Non morieris*) hoc modo explicat –

לא תמות מות רשעים שתרד נפשך בגהינם כמשפט החוטאין ׃

Non morieris morte impiorum, Vt anima tua deſcendat in Gehennam, ſicuti in eam deſcendunt peccatores. De quibus nulla datur redemptio. Si igitur datur Infernus inferior, ergo debet dari Infernus ſuperior, nam iſta ſunt relatiua. In Infernum iſtum ſu-

Vocatur autem Sinus Abrahæ ratione requiei, quia ibi requieſcebant omnes, qui patrem habuerunt Abraham, & ſimiles ei eſſe meruerunt. Eò Chriſtus poſt mortem deſcendit, diripuit, vaſtauitque, vinctas inde animas ad Cælos ſecum adduxit; vnde & poſt reſurrectionem eius, plurima corpora iuſtorum, qui dormierant, ſurrexerunt, & exeuntes de monumentis, venerunt in ſanctam Ciuitatem, & apparuerunt multis. Mat. 27.

Quæres tertiò, An in Inferno damnatorum præter ignis & gelu pœnas, aliæ aſſignentur ab Hebræis, & quænam illæ ſint: & An aliqui ex damnatis circa huiuſmodi pœnas aliquo priuilegio fruantur?

Reſp. R. Iſaac אבוהב *Aunhàu* Auctor *Menoràth Ha-maòr Lucerna prima*, Partis I. cap. 1. dicit pœnas Inferni varias eſſe atque diuerſas ſecundùm diuerſitatem delictorum, & iniquorum, qui in Inferno puniuntur, Et de his aliquot exempla exhibet ex Talmude, atque.

ולמדנו גם כן עונשי הרשעים ממעשיות הכתובים באגדות כדגרסינן במסכת גיטין פרק הנזקין׃

Et didicimus etiam pœnas impiorum ex Maaſſiòth Hiſtorijs, quæ ſcribuntur in Agadòth, ſicut legimus in Maſſecheth Cod. *Ghittin*, *Perek* cap. V. *Hannezikin Damnorum*, pag. 56. b. lin. 4. ante finem.

אונקלוס בר קלוניקוס בר אחתיה דטיטוס הוה בעי לאיגיורי אזל אסקיה לטיטוס בנגידא אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא אמר ליה ישראל מהו לאידבוקי בהו אמר ליה מיליהו נפישין ולא מצית לקיומינהו

lica illum vocat *Limbum SS. Patrum*, & *Sinum Abrahæ*. De quo etiam fit mentio in Talmude Cod. קדושין cap. 4. pag. 72. lin. vltima his verbis.

אדא בר אהבה יש בה היום יושב בחיקו של אברהם היום נולד רב יהודה בבבל׃

Adà Bar Ahanà hodie ſedet in ſinu Abrahæ; hodie naſcitur Ràu Iehudà in Babel; hoc eſt, hodie migrat è vita Adà, & in ſinu Abrahæ collocatur; itemque hodie naſcitur alius Rabbinus inſignis in Babilonia. Et hæc eſt expoſitio quorundam Doctorum, vt refert Raſci & Toſaphòth: *Hodie ſedet in ſinu Abrahæ Patris noſtri* פירוש בקונטרס *Expoſitio quaternionis Raſci*. יש אומרים מת היום *Sunt qui dicunt, mortuum fuiſſe eodem die*. Et videtur hæc expoſitio congrua textui, quia ibidem à tergo lin. 4. additur.

ללמדך שאין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו שנ׳ (קהלת א׳ ה׳) וזרח השמש ובא השמש׃

Vt docearis, quòd iuſtus non diſcedit ex hoc mundo, quin & alius ſimilis illi creetur. S. D. (Eccleſ. 1. v. 5.) Et orietur Sol, & occidet Sol.

Idem exſcriptum reperitur in *En Iſrael* Par. II. pag. 57. col. 4. n. 49. lin. 7. Hinc patet, etiam apud Hebræos de *Sinu Abrahæ*, antiquiſſimam fuiſſe traditionem, quam à primæua Synagoga Talmudiſtas recepiſſe credendum eſt. In hunc Abrahæ ſinum olim deſcendiſſe omnes SS. Patres, nempè ante aduentum Chriſti docet Eccleſia, & SS. Patres cum D. Hieronymo in Eccleſ. cap. 3. 18.

aſcendere fecit Balaam per Necromantiam. Dixit ei: Quiſnam, magnæ exiſtimationis eſt in iſto mundo? Reſpondit (Balaam) *Iſraël. Quid* (ſuades) *adhæream ne illi? Et* (Balaam) *Nequæras pacem eorum, & bonum eorum omnibus diebus. Dixit ei* (Onkelos) *Iudicium huius Viri* (id eſt tui) *in quo eſt? Reſpondit* (Balaam) *In concubitu ſeminis feruentis.* [R. Salomon -

מדה כנגד מדה שבעצתו התחיל העם לזנות אל בנות מואב ׃

Menſura contra menſuram, quia ex conſilio ipſius cepit populus fornicari cum filiabus Moab.] *Abijt* (Onkelos) *& aſcendere fecit - - - per Necromantiam. Dixit ei: Quis magnæ exiſtimationis eſt in iſto mundo? Reſpondit: Bonitatem eorum quære, malitiam eorum ne quæras. Quicunque illos tangit, tangit pupillam oculi ſui* (Dei, Zachar. 11.8.) *Dixit illi* (Onkelos) *Iudicium huius Viri in quo ſit? Reſpondit: In excremento feruente. Quia dixit Mar: Quicumque deridet verba Sapientum, iudicatur in feruente excremento.* Idem in *En Iſraël* Par. II. pag. 28. num. 23. legitur, ſed in editione Veneta anni 1625. in fol. poſt ורע רותחת omittuntur vſque לנביאי אומות העולם.

Contumelia, & blaſphemia omnium ſordidiſſima, & ſceleratiſſima, ex qua ſola conſtat quid ſentiant perditiſſimi ac perfidi Iudæi de Auctore ſalutis. Et propter hanc commeriti eſſe videntur perpetuam obſtinationem, à qua nunquam reſipiſcunt. Pios autem oculos oro ne offendant

לקיומינהו הל אגרי בהו בהחוא עלמא והוית רישא דכתיב (איכה א׳ ׃ ה׳) היו צריה לראש וגומ׳ ׃ כל המיצר לישראל נעשה ראש אמר ליה דיניה דההוא גברא במאי אמר ליה במאי דפסק אנפשיה כל יומא מכנשי ליה לקיטמיה ודייני ליה וקלו ליה ומבדרי לקטמי אשב ימי ׃ אזל אסקיה לבלעם בנגירא אל׳ מאן חשיב בההוא עלמא אל׳ ישראל מהו לאידבוקי בהו אל׳ לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים אל׳ דיניה דההוא גברא במאי אמר ליה כשכבת זרע רותחת אזל אסקיה - - - בנגידא אל׳ מאן חשיב בהחוא עלמא אל׳ ישראל מהו לאידבוקי בהו אל׳ טובתם דרוש רעתם לא תדרוש כל הנוגע בהן כאילו נוגע בבבת עינו אל׳ דיניה דההוא גברא במאי אל׳ בצואה רותחת דאמר מר כל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת תא חזי מה בין פושעי ישראל לנביאי אומות העולם ׃

Onkelos Bar Kalonikòs filius Sororis Titi voluit fieri Proſelytus. Abijt, aſcendere fecit Titum per Necromantiam. Dixit illi, quiſnam magnæ exiſtimationis eſt in iſto mundo? Reſpondit ei (Titus) *Iſraël: Quid, ſi illi adhæream* (eueniet?) *Dixit ei* (Titus) *Verba eorum* (præcepta) *multiplicantur, nec ea obſeruare poteris. Vade, concita illos* (perturba, præliare contra illos) *in hoc mundo, & eris caput* (ſeù Princeps eorum) *Quia ſcriptum eſt* (Thren. 1.5.) *Fuerunt hoſtes eius in caput &c. Quicumque affligit Iſraëlem, is efficitur Caput. Interrogauit eum* (Onkelos) *Iudicium huius Viri* (ſcilicet tui) *in quo ſit? Reſpondit ei* (Titus) *Abſcindunt minutatim* (illũ) *omnibus diebus, colligunt cinerem eius, & iudicant illum, comburunt, & diſpergunt cinerem eius* (& ſic faciunt) *ſingulis diebus. Abijt* (Onkelos) *&*

ter mendaciorum eſt, Ioan. 8. 44. His enim portentoſis Dæmoniorum mendacijs perfidi iſti Iudæi cauſam ſuam iam omninò de propria ſalute deſperatam reſtaurare conantur. Sed ne dicant, nullum nomen Saluatoris noſtri eo in loco adducto ſcriptum reperiri, ideò nos eis hanc calumniam imponere, vt inuidiam & odium Chriſtianorum in eos concitemus, & inuiſos quaquauerſum reddamus. Si in aliquibus Codicibus Talmudicis nomen expreſſum non habeatur, reliquerunt tamen ſpatium vacuum, vt pro ſuo libitu poſſent illum replere, ſi voluerint. Sic in editione Cracouienſi de anno לפ״ק 364. min. ſupp. Chriſti 1604. in fol. quæ extat in Bibliotheca Barberinorum Romæ in Codice גיטין *Ghittin* pag. 57. lin. 5. ſpatium repletum fuit vocibus manu ſcriptis אותו האיש *Illum Virum*, quem ne quidem ſuo nomine, nominare volunt; vel ſi nominant, decurtant, & corrumpunt, vt etymologia *Saluatoris* quoque corrumpatur, vt pro ישוע ſcribunt ישו & ſecundùm regulam abbreuiaturæ ר״ת initialium literarum legunt ימח שמו וזכרו *Deleatur nomen eius, & memoria eius.* Sic virulenti animi rabiem pluſquam caninam vtcumque occultare procurant. In Talmude verò Venetæ editionis Bombergianæ, ſeù etiam Iuſtinianæ, ad cuius normam, & adamuſſim recúſus eſt Codex Cracouianus, vt in prima fronte Cod. *Ghittin* apparet pag. eadem 57. ſed linea ſexta hæ voces leguntur

אזל אסקיה לישו בנגירא ,

Ex

conuitia & blaſphemiæ in Dominum noſtrum à gutture fœdiſſimo Iudæorum prolatæ: nam de his ſceleratis locutus eſt Regius Propheta Dauid, quando dixit Pſal. 5. v. 10.

כי אין בפיהו נכונה קרבם הוות קבר פתוח גרונם ,

Quoniam non eſt in ore eorum rectum. Internum eorũ prauitates; ſepulchrum apertum eſt guttur eorum. Deſtrue illos Deus, quoniam rebellauerunt contra te.

Perditiſſimi & iniqui iſti Rabbini cùm ſint mendaciſſimi אין בפיהו נכונה in ipſorum ore nihil eſt rectum, nihil verum, ſed totum eſt contortum, totum falſum. Iſtius narrationis falſitas deprehenditur ex ipſamet narratione. Poteſtne fieri reſurrectio mortuorum Necromantica arte, Dæmonis virtute? Abſit. Nec factum Samuelis à Pythoniſſa ſuſcitati, vt ex 1. Sam. 28. conſtat, aliquid in contrarium probat, quia ille, quem Pythoniſſa ſurgere fecit arte Dæmonis, iuxta aliquos, non fuit verus Samuel, ſed Dæmon in aſſumpta figura Samuelis. Sic Scriptura Samuelem illum vocat, quia Samuelis figuram præ ſe ferebat, ſicut paſſim Cherubim eandem Cherubinorum figuram eadem Scriptura appellat. Sed de hac quæſtione alibi ſuo loco. Sic in præſenti caſu; ſi enim concederetur veram hanc fuiſſe Hiſtoriam (quæ omninò falſa eſt, & merum impiiſſimum commentum, & fabula execranda Talmudica) Dæmon ipſe loqueretur in fictitia perſona defunctorum? Dæmon autem pa-

Dixit R. Aubu: Dixit R. Eliezer: Egredere & vide, non ignis Gehennæ dominatur in eos (in Rabbinos) *argumentum ſumitur à Salamandra. Et ſicut Salamandra, cuius natura eſt ignea, ſi quis eius ſanguine Vngatur, nullam in eum facultatem habet ignis. Diſcipuli ſapientes* (Philoſophi Rabbini) *quorum corpus totum eſt ignis, ſicut ſcriptum eſt* (Ierem. 23. 29.) Nonne ſic verbum meum tanquam ignis, dixit Dominus, *quanto magis?* R. Sal. -

סלמנדרא חיה הנבראת מן האור כשבוערין
אש במקום אחד שבע שנים תמיד בלי הפסק ;

Salamandra animal eſt, quod gignitur in igne ſeptem annis ſine interruptione ardente.

Quid laboramus in quærendo Iudęorum immunitates ab igne Infernali, ſi eos omnes ab eodem igne immunes eſſe dogmatizent in eodem Cod. *Chaghighà* loco nuper citato. En verba textus -

אמר ריש לקיש אין אור של גיהנם שולטת בפושעי ישראל קל וחומר ממזבח הזהב מה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב כמה שנים אין האור שולטת בו פושעי ישראל שמלאין מצות כרימון דכתיב (שיר השירים ד׳ : ג׳ :) כפלח הרימון רקתך אל תקרי רקתך אלא רקנין שבך על אחת כמה וכמה :

Dixit Reſc Lakiſc: Ignis Gehennæ nihil habet facultatis in transgreſſores (prævaricatores) *Iſraëlis. Argumentum ſumitur ab Altari aureo: Sicut Altare aureum, cui non inerat niſi craſſities denarij aurei, tot annis igni conſumenti reſiſtebat: prævaricatores Iſraëlis, qui ſunt pleni præceptis inſtar mali gra-*

דו

Ex his manifeſtè apparet, hanc in Ieſum Saluatorem calumniam & blaſphemiam horribiliorem eſſe reliquis, quæ in Talmude ſparſim contra Dominum diſſeminatæ cernuntur. Vnde meritò quidem huiuſmodi Talmudiſtarum ſcelerata Volumina Summorum Pontificum iuſſu igni addicta ſunt.

Sed ad rem noſtram. Volunt itaque Iudæi diuerſis & varijs pœnarum generibus, animas damnatorum in Inferno puniri. Sed, An huiuſmodi pœnæ aliquando remittantur ex toto, vel ex parte; omnibus, vel aliquibus ex damnatis; & quo tempore id acciderit, inquirendum.

In primis verò ſciendum eſt, Rabbinos ſeipſos abſoluere, & immunes facere ab igne Infernali. Iudaicæ plebeculæ diuendunt hanc prærogatiuã, eamque perſuadere nituntur, propter Talmudicam ſapientiam, qua ſeipſos repletos eſſe prædicant, & qua æſtuantes, nulli externo igni, quantumuis infernali, putarit vllam dari poteſtatẽ ſæuiendi in eos. Huiuſmodi priuilegium in Tabulis Talmudicis ex S. C. Rabbinorum redactum, adhuc hodie in Cod. חגיגה *Chaghighà* legitur, & cap. 3. pag. 27. in calce Cap. & in *En Iſraël* P, I. p. 171. col. 4. n. 15. à R. Aubù hîſce notis proclamatur -

אמר ר׳ אבהו אמר רבי אליעזר תח״ אין אור של גיהנם שולטת בהן קל וחומר מסלמנדרא ומה סלמנדרא שתולדת אש היא הסך מדמה אין אור שולטות בו תלמידי חכמים שכל גופן אש דכתיב (ירמיה כג׳ : כט׳ :) הלא כה דברי כאש נאם יהוה על אחת כמה וכמה :

ſi qui ſint inter Iudæos, quos Scriptura Sacra iniquos reputet, in Infernum cum damnatis quidem relegant; ſed eos abſque vllo ignis ſupplicio reliquis damnatis præficiunt, & ſuperiores conſtituunt. Sic *Abſalom* in ſolio cum honore ſedere faciunt. *Doëgh Idumæum* honorant. *Chore*, & congregationem eius refractariam, exaltant. *Ieroboam* ſceleratum apoſtatam, qui peccare fecit Iſraëlem, gentium Principem faciunt. *Achabum* à pœnis liberant. Etiam *Eliſcià Achèr*, quem alibi à cruciatibus Inferni liberatum fuiſſe volunt, hìc in Infernum detrudunt, ſed ſine ignis ſupplicio, dum gentibus imperare docent propter merita eorum, qui olim dixerant in Sina, *Faciemus, & audiemus*. De his damnatorum Principibus, & manſionibus Inferni, quibus præficiuntur, prolixè tractat הרמבן *Harambàn* in ſuo libro תורת האדם *Thoràth Ha-Adàm*, in שער הגמול *Sciaàr haghamùl*, & refertur in *En Iſraël* Par. I. Cod. ערובין *Iruuìn*, cap. 2. *Oſsìn Paſ'sìn* pag. 82. col. 1. in Comment. ex *R. Ieoſciuà Ben Leuì*. Vide etiam in מעשה תורה *Maaſsè Thorà R. Hakadòſc* in מעשה שאירע לר׳ יהושע בן לוי *Caſu, ſeù facto R. Ioſuè Ben Leui*, quod habetur in libro אלפא ביתא רבן סירא *Alphabethà de Ben Sirà* pag. 39. b. per totam.

Ex his patet, quid ſentiant Iudæi de igne Gehennæ damnatorum contra præuaricatores Iſraëlitas, in quos nullius facultatis eſſe, & nullum robur habere docent. Vnde videtur pro Iudæis Infernus omninò tolli, & tantùm

granati, quia ſcriptum eſt (Cant. Cant. 4. 3.) Sicut fragmen mali punici gena tua. *Ne legas* רקתך *tempus tuum, vel gena tua, ſed* רקנין *Vacui, inanes* (id eſt præuaricatores) *tui, quantò ampliùs?* Si vacui & inanes ſunt præceptorum Iudæi improbi, & præuaricatores, ad ignem damnati inextinguibilem, quomodo dicuntur pleni præcepris inſtar mali punici? Inſulſa, & vana probatio, ex deprauatione loci Scripturæ. Deinde iſtud priuilegium extendunt ad corpus: ergo nunc animæ Rabbinorum hocce priuilegio non fruuntur in Inferno, & poſt reſurrectionem corporibus vnitæ eandem ſortem corporibus communicabunt, iuxta exemplum ab ipſis traditum de *Cæco, & Claudo*, vt ſuprà pag. 148. col. 2. Aduertendum tamen eſt, eos non excludere alias pœnas à dominatu in Iudæos, ſed tantùm ignem Ergo cæteras pœnas vltrò deberent admittere. Et nos libenter concedimus eis, & ignem, & gelu, & ſpiritus procellarum, cum omnibus alijs cruciatibus, quæ faciunt verbum Domini, quibus ad perpetuas vſque æternitates (erit enim tempus eorum in ſecula) in Infernali barathro cruciabuntur. Sed hoc nihili faciunt, quia ad eos minimè etiam hæc ſupplicia pertinere exiſtimant, cùm omnes ſe eſſe Sanctos credant vt porè ex poſteris eorum, qui in Monte Sinai, dum Lex traderetur, reſponderunt נעשה ונשמע *Faciemus, & audiemus*, Exod. 24. v. 7. Omnia aque Inferni ſupplicia in nationes mundi, per quas præcipuè intelligunt Chriſtianos, refundunt. Et

ctum benedictum. *Hoc eſt illud quod ſcriptum eſt* (Malach. 2. 17.) Laborare feciſtis Dominum in verbis veſtris. *Poſtquam mortui ſunt, ceſſant irritare Deum ſanctum benedictum. S. D.* (Iob 3. 17.) Ibi impij ceſſauerunt à commotione. *Ibi ceſſauerunt prouocare Deum*.

Ex his, quæ hactenus dicta ſunt de Inferno, Purgatorio, & Abrahæ ſinu; licèt ex Talmudicis doctrinis nullum ſtabile, & fixum dogma Iudaicum circa ea loca, pœnas, & reos in ipſis puniendos haberi poſſit, cùm nimis inconſtantes, varij, & lubrici ſint in propoſitionibus, & dictis ſuis, attamen in ſubſtantia, hoc colligitur, Per eos *Infernum dari damnatorum*. Ibi *ignem inextinguibilem, gelu*, & alia tormentorum genera reperiri. In eo animas tantùm, & poſt Iudicium vniuerſale animas ſimul cum corporibus impiorum vſque in perpetuas æternitates abſque vlla ſpe ſalutis cruciandas fore. Porrò inter eas recenſent:

1. Generationem diluuij, ex Cod. *Sanhedrin* cap. *Chèlek* pag. 107. b.

2. Generationem diuiſionis linguarum, ex eodem ibidem.

3. Sodomorum incolas. Ibid.

4. Delatores, traditores, tradentes infidelibus res ad fideles ſpectantes. Ibid. pag. 108.

5. Generationem deſerti. Ibid.

6. 974. Generationes, quas Deus (inquiunt) creare conſtituerat, ſed ne datio Legis retardaretur, increatas reliquerat. Harum homines, quos in eis extare decreuerat, in Gehennam relegaſſe docent, & ex ijs aliquos in aliquibus

tùm Purgatorium admitti, cùm omnia peccata per eos purgentur intra ſpatium 12. Menſium, demptis quibuſdam peccatis ſupra recenſitis, quæ non magis ad Iudæos, quàm ad eos, qui Iudaiſmum abnegauere, ſpectare videntur. Quæ hæreſis eſt & inſania etiam ab Epiphanio Origeni attributa in Epiſtola ad Ioannem Ieroſolymitanum.

Adeò vlteriùs progrediuntur Iudæi, vt nonnullorum ex ipſis putent in Purgatorio pœnitentiam, & meritum locum habere; quaſi rurſus Deus peccatores in ſtatum viæ reponat poſt mortem & in alio mundo. Potiſſimum innituntur loco Iob 3. ver. 17. שם רשעים חדלו רוגז *Ibi impij ceſſauerunt à commotione*; ac ſi in Purgatorio, impij, ſeù peccatores per reſipiſcentiam à dolore pro peccatis, & commotione animi ceſſare debeant. Locus autem Iob intelligitur de impijs, qui poſt mortem ceſſabunt impiè agere, & Dei iram prouocare ad vindictam. Hoc modo intelligitur & explicatur à R. Iochanan in *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 9. pag. 11. col. 2. ante med. editionis Amſtelodamenſis in fol. cum Comment.

רבי יוחנן אמר מפני מה נגזרה מיתה על הרשעים אלא כל זמן שהרשעים חיים הם מכעיסים להקב״ה הדא הוא דכתיב (מלאכי ב׳ י״ז) הוגעתם יהוה בדבריכם, כיון שהן מתים הן פוסקים מלהכעיס להקב״ה של׳ (איוב ג׳ י״ז) שם רשעים חדלו רוגז, שם חדלו מלהכעיס להקב״ה.

R. Iochanàn dixit: Cur decreta eſt mors ſuper impios? Quia toto tempore, quo impij viuunt, irritant Deum ſan-

Talmudiſtas inuenio. Scio quidem, eos, qui ante octauum diem à natiuitate incircumciſi moriuntur, in cœmeterio ſupra ſepulchrum, nullis adhibitis ceremonijs, aut precibus, circumcidere, & illis nomen imponere, vt in die reſurrectionis Deus eorum ſit memor, & eos cum cæteris circumciſis reſurgere faciat. Interim vſque ad Iudicium vniuerſale, qua manſione collocati ſint, nihil proferunt, quod ſciam. Coguntur tamen animas iſtorum paruulorum in aliquo loco ſeponere; non in Paradiſo, quia nullus niſi rectè & ritè circumciſus in Eden ingredi poteſt, vt ijdem docent; non in Inferno, aut Gehenna ignis, quia nullum actuale peccatum habent iſti pueruli, neque ob id aliqua pœna ſenſus torqueri debent, cùm Diuina iuſtitia non exigat pœnam niſi pro qualitate culpæ commiſſæ, pœna autem ſenſus debetur peccatis actualibus, & propriis, non peccato naturæ, vti eſt originale peccatum.

Vnde Auguſtinus in Enchiridio ad Laurentium cap. 93. *Mitiſſima ſanè (inquit) omnium pœna erit eorum, qui præter peccatum, quod originale traxerunt, nullam inſuper addiderunt*. Hæc pœna erit Diuinæ viſionis priuatio, quam extra Gehennam in tertio loco experientur pueri iſti, quem locum Eccleſia Limbum puerorum vocat, & ſecundùm rem admittere coguntur Hebræi, licet quocumque alio nomine illum appellare velint. In eo ſiquidem reponi debent omnes, qui ante vſum rationis ex hoc mundo diſcedunt, & ij, qui à Rabbinis in

בפסיקתא

bus ætatibus inter homines plantare, & hi ſunt ſceleratiſſimi quique ומן מן עזי פנים שבדור *impudentiſſimi, & perfrictæ frontis homines*. Huiuſmodi Rabbinicũ delirium legitur in Cod. *Chaghighà* cap. 2. pag. 13. b. in fine, & pagina 114. in principio, & ex R. Salomone retulimus in I. Parte huius. Bibliothecæ pag. 607. col. 2.

His adduntur in libro *Zòhar* ij, qui non generant liberos, Gen. pag. 228. b. editionis Mantuanæ in 4.

Iſti ex Hebræorum decretis omnes in Inferno damnantur.

Per eoſdem *dari etiam Purgatorium*, locum ab Inferno inferiori, ſeu damnatorum diſtinctum. In eo *Ignem inextinguibilem* eiuſdem generis ac Infernalis etiam reperiri. Itemque *in ea* vel alibi vſque ad certum definitum tempus animas purgari, orationibus iuuari, poſtea in Eden deduci. Et tandem *Sinum etiam Abrahæ* à Talmudiſtis non ignorari. Quæ omnia facilè ex dictis clarè percipi, vel etiam deduci poſſunt.

Conſonant ex his nonnulla cum doctrina Catholica; ſed quoad modum loquendi, & docendi longè diſtat Catholicorum doctrina, de Inferno, Purgatorio, & Limbo SS. Patrum; ab ineptijs, contradictionibus, Scripturarum applicationibus, & expoſitionibus violentis, & à vero & legitimo ſenſu alienis, quas Iudæorum Rabbini in dogmatibus tradendis immiſcent, & vera falſis, falſaque veris confundunt. Sed cæcitas hæc peccati pœna eſt, ex Iob 5. 14.

De Limbo puerorum, nihil apud

Cod. תענית *Taanith* cap. 1. pag. 10. circa medium, vaſtiſſimam Gehennam faciunt, ita vt aliqui putarint eſſe ſine menſura. Verba Talmudis ſunt -

תנו רבנן ארץ מצרים הויא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה והוא אחד מששים בכוש וכוש א' מששים בעולם ועולם א' מששים בגן וגן אחד מששים לעדן ועדן אחד מששים לגיהנם נמצא כל העולם כולו כביסוי קדירה לגיהנם ויש אומרים גיהנם אין לה שיעור וי"א עדן אין לה שיעור ׃

Dicunt Rabbini: Terra Aegypti eſt 400. *leucarum ſuper* 400. *leucarum* (in quadro) *& eſt vna ex* 60. *partibus Aethiopiæ. Et Aethiopia eſt vna ex* 60. *partibus mundi. Et mundus vna ex* 60. *partibus Horti* (Paradiſi). *Et Hortus vna ex* 60. *partibus Eden. Et Eden vna ex* 60. *partibus Gehennæ. Hinc ſequitur, quòd totus mundus eſt veluti operculum ollæ reſpectu Gehennæ. Sunt autem qui dicunt, Gehennam non habere menſuram. Alij verò idem dicunt de Eden.* Vide etiam *En Iſraël* Par. I. pag. 132. col. 3. num. 33. vbi has ineptias ad literam tranſtulerunt, vt vbique terrarum manifeſtæ eſſent, etiam vbi Talmudis lectura eſt interdicta. Sed ad Abſalonem, à quo digreſſi ſumus, & quem quercui capillis inhærentem reliquimus, reuertamur.

De eo enim quærunt Rabbini: Cur gladio crinem non amputauerit, & deſcenderit? Reſpondent, quia timuit deſcendere in Gehennam, quam infra ſe apertam videbat. Ita R. Eliezer in ſuis *Perakim*, *Pèrek* 53. p. 50. col. 1. circa medium, ait -

בפסיקתא *Peſikthà* הנפלים *Hannephalim abortiui* vocantur, illi ſcilicet, qui poſtquam animati ſunt, in vtero materno antequam in lucem exeant, vita priuantur, & quos reſurgere in fine mundi cum alijs hominibus volunt; & quidem rectè. Sed quòd ibidem dicunt, hanc gratiam à Deo obtinuiſſe Meſſiam Ben Ioſeph, fabula eſt Iudaica. De hocce, & de alio Meſſia Iudaico, & rebus ab ipſis gerendis, vti volunt Hebræi, videbimus ſuo loco. Interim videatur, ſi lubet, liber ילקוט *Ialkùt* Par. II. ad cap. 60. Iſai. ver. 1. num. 359. pag. 56. col. 3. editionis Venetæ, & in Liburnenſi in fol. cum Comment. Par. II. pag. 95. col. 4. num. 499.

Et hæc de Inferno & Gehenna ſatis quidem eſſe potuiſſent, niſi a curioſo Lectore forſan quæreretur de magnitudine & capacitate illius, quæ cùm in centro mundi conſtituatur etiam ex ſententia inſigniorum Rabbinorum, exigui ſpatij, & valdè anguſta poſſet exiſtimari, cùm centrum mundi punctum ſit; punctum verò Mathematici docent eſſe indiuiſibile. At Iudæi quantum faciunt illud, & quantam eſſe velint Gehennam?

Reſpondent, eam eſſe ſpatioſiſſimam. Rabbi Ieoſciùa Ben Leui, qui illam menſurare tentauerat, valdè quidem anguſtum ſpatium portarũ, & manſionum Gehennæ inueniſſe ſe dicit; verùm ad multas milliariorum decurias illud protendit in *Pirùſc Iruuin* P. I. *En Iſraëlis* pag. 82. col. 1. & in *Alphabeto Ben Sira* pag. mihi 38. Rabbini verò in Talmude

R. Ioſè dicit: Septem portæ ſunt ipſi Gehennæ. Ingreſſus eſt Abſalom vſque ad quintam portam Gehennæ. Cùmque audiſſet Dauid, cepit eiulare, & plangere, & clamauit ſuper Abſalom quinquies, Fili mi, fili mi &c. (vt dicitur 2. Sam. 18. 33. Et conturbatus eſt Rex, & aſcendit ſuper cœnaculum portæ, & fleuit, & ſic dicebat obambulando: Fili mi Abſalom, fili mi, fili mi Abſalō! Quis dabit mori me, ego pro te? Abſalom fili mi, fili mi!) *Cùm rediré feciſſet iſtum ex quinque portis* (Inferni) *cepit laudare, & celebrare Creatorem ſuum; & dixit* (Pſal. 86. v. 17.) Fac mecum ſignum in bonitate, & videant odio habentes me, & pudore afficiantur, quoniam tu Domine adiuuiſti me, & conſolatus es me. *Adiuuiſti me ex bello Abſolomi, & conſolatus es me ſuper luctum eius.*

Sed & inceptum inſtitutum commemorandi naturam, & genium Dauidis ſecundùm quod Rabbini eidem ſancto Viro affingunt, & confingunt calumnias, & falſa commenta, proſequamur.

XXXIV. Dicunt de Dauide Rabbini, quòd aliquando dubitauerit de ſumma Dei ſapientia, & prouidentia. Conſiderauit, plurima inter creata reperiri, ex quibus parum aut nihil vtilitatis percipi poſſe videatur, ſed plurima è contra inde grauia incommoda & damna in creaturis oriri, vt quotidiano experimento res eſt manifeſta. Obſeruauit aliquando, cùm per Pomarium deambularet, veſpam in araneam inſurgere, eamque necare. Vidit etiam quen-

אבשלום גבור כח היה במלחמה והיה חרבו מצומדת על מתניו ומפני מה לא שלף חרבו וכרת שער ראשו וירד אלא ראה גיהנם שנפתחת תחתיו אמר מוטב לי להתלות בשער ראשי ולא לירד באש לפיכך היה תלוי באלה :

Abſalom pollebat fortitudine in prælio, & habebat gladium ſuum accinctum lumbis ſuis. Cur non ſtringebat enſem, & præcidebat crinem capitis ſui, & deſcendebat? Quia videbat Gehennam infra ſe apertam, dixerat: Melius eſt mihi, vt ſuſpendar è crine capitis mei, & non deſcendam in ignem. Idcircò ſuſpenſus fuit in quercu Et in libro ילקוט *Ialkùtt* Par. II. pag. 42. cap. 42. col. 1. non longè à principio dicitur

שקל כבכורא בעא למפסקיה .

Quòd acceperit forficem, quæſiuit incidere (capillum), ſed propter eandem cauſam non incidit. Idem R. Eliezer ibidem refert, Dauidem luxiſſe filium ſuum quinquies tantùm, ideò eum eduxiſſe è quinque portis Inferni, quò ſolummodo deſcenderat, non autem ex ſeptem manſionibus, vt ſupra dictum eſt. Verba R. Eliezer ex ſententia Rabbi Ioſè ſunt -

רבי יוסי אומר שבעה פתחים לגיהנם נכנס אבשלום עד חמשה פתחים של גיהנם ושמע דוד והתחיל מיליל ומספד וקרא על אבשלום חמשה בני בני של (שמואל ב׳ י״ח ל״ג) וירגז המלך ויעל על עליית השער בני אבשלום בני בני וגו׳ והחזירו מחמשה פתחים והתחיל מהלל ומשבח ליוצרו ואמר (תלים פ״ו י״ז) עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו כי אתה יהוה עזרתני ונחמתני עזרתני ממלחמת אבשלום ונחמתני על אבלו :

quendam hominem amentem, atque furentem, baculum manu geſtantem, eoque omnia comminuentem, inter quæ, animalia parua illa conſumpta ſunt. Hæc animaduertens Dauid, exiſtimauit (inquiunt) abſque ſapientia & prouidentia iſta fuiſſe creata, quæ ad nihilum valere putabat. Non tamen permiſit Deus diutiùs in hoc errore Dauidem permanere, quia in ſeipſo ſapientiam & prouidentiam æterni Numinis in hiſce abiectis creaturis cognoſceret & experiretur: nam iſtarum creaturarum ope, & exemplo, vitam ſibi conſeruauit, modis, & arte, quam referunt in *Alphabeto Ben Siræ* pagina 24. circa finem his verbis -

פעם אחת היה דוד מלך ישראל ע״ה יושב בגנו וראה צירעה אוכלת עכבים ובא שוטה ובידו עץ והיה מגרשם אמר דוד לפני הקב״ה רבונו של עולם מה הנאה באלו שבראת בעולמך צירעה אוכלת דבש ומשחתת ואין בה הנאה עכביש יארוג כל השנה ולא ילבשנו שוטה הוא מזיק את הבריות ואינו יודע יחודך וגבורתך ואין בו הנאה לעולם. אמר לו הקב״ה דוד מלעג אתה על הבריות תבא שעה שתצטרך להם ותדע למה נבראו. וכשנחבא במערה מפני שאול המלך שלח הקב״ה עכביש וארגה על פי המערה וסגרה אותו בא שאול וראה ארוג אמר בודאי לא נכנס אדם הנה שאם נכנס היה קורע הארוג לקרעים והלך ולא נכנס לשם וכשיצא דוד וראה העכביש נשקה ואמר לה ברוך בוראיך וברוכה את רבונו של עולם מי יעשה במעשיך ובגבורתיך שכל מעשיך נאים. לפני אכיש עשה עצמו שוטה לפני אנשיו והיתה בת אכיש שוטה ומשוגעת כיון שהביאוהו אליו אמר להם מלעיגים אתם אותי בשביל בתי שהיא שוטה הבאתם זה אלי או שמא חסר משוגעים אני מיד הניחוהו וברח והודה לאל על מעשיו שבכל מה שברא בעולם יש בו הנאה. ובזמן שמצא דוד לשאול שוכב בצהרים והיה אבנר שוכב כפתח ראשו בפתח אחר ורגליו בא ונכנס מבין רגליו והיו רגליו זקופות ונטל צפחת המים וכשבא לצאת מבין רגליו ופשט אבנר רגליו וכסהו וכם והיו עליו כשני עמודים גדולים ובקש רחמים מיתות ואמר אלי אלי למה עזבתני באותה שעה עשה לו נס ושלח לו צרעה ונשכה רגלי אבנר וזקפן ויצא דוד ושבח להקב״ה ולא ראוי לבן אדם להלעיג במעשה האל.

Aliquando Dauid Rex, ſuper eum ſit pax, Verſabatur in Pomario, & vidit Veſpam deuorantem araneam, & venit inſanus quidam baculum manu tenens, & abigebat eas. Dixit Dauid coram Deo ſancto benedicto: Domine mundi, quænam Vtilitas eſt in his (creaturis) *quas creaſti in mundo tuo? Veſpa comedit mel, & corrumpit, nec aliqua Vtilitas ineſt ei: Aranea toto anno texit nec induit: Amens mente deficit, damnum infert creaturis; Vnitatem & potentiam tuam non cognoſcit, nec quidquam Vtilitatis in eo eſt aliquando. Reſpondit Deus ſanctus benedictus: O Dauid, tu ſubſannas me in creaturis: Veniet tempus, quo earum auxilio indigebis, & tunc cognoſces, cur creata ſint. Quando autem* (Dauid) *fugiens à facie Saulis Regis abſcondit ſe in ſpelunca, miſit Deus ſanctus benedictus araneam, quæ in ingreſſu ſpeluncæ telam texuit, & clauſit illum. Venit Saul, & vidit araneæ telam, dixitque: Certè nullus ingreſſus eſt in ſpeluncam; quòd ſi aliquis ingreſſus fuiſſet, ſciſſa eſſet in partes tela iſta araneæ: abijt & non introiuit illuc. Quando autem egreſſus eſt Dauid, & vidit araneam, oſculatus eſt eam, dixitque ei: Benedictus ſit Creator tuus, & benedicta tu. Domine vniuerſi;*

חסר משוגעים אני *Careone amentibus ego?* prolatis ab ipſo Achis, per quæ volunt intelligi, ipſum alios amentes domi habuiſſe. Imò R. Dauid Kimchius non ſolùm filiam, ſed & ipſam vxorem Achis amentem fuiſſe ex דרש *Daraſc* refert ad locum citatum Sam. 1. cuius verba ſunt -

כי אשתו של אכיש ובתו היו משוגעות וצועקות ומשטות מבפנים ודוד צועק ומשטה מבחוץ אמר להם אכיש וכי יודעים אתם כי שחסר משוגעים אני :

Quoniam vxor & filia Achis erant amentes, & vociferabantur, & ſtultè agebant intra (cubiculum Regis) *& Dauid vociferabatur; & ſtultè agebat extra. Dixit Achis* (ſeruis ſuis): *Vos ſcitis, Careone amentibus ego?*

Hoc potuit eſſe verum; ſed reliquà de aranea & veſpa redolent Iudaicas fabulas.

XXXV. Dicunt, Dauidem Aſtrologiæ fuiſſe addictum, & nihil egiſſe niſi conſultis Aſtrologis. De hac calumnia ita legitur in Codice *Sanhedrin* cap. 6. נגמר הדין pagina 49. circa medium -

ר׳ יוסי ברבי חנינא אמר עדיין איצטגניני של דוד קיימין :

R. Ioſè Berabbì Chaninà dixit: Hactenus Aſtrologi Dauidis ſtabant. R. Salomon -

איצטגניני דוד בעלי אנדרופי׳ שלו שעל ידם הוא נלחם ויוצא ובא על פיהם איצטגנינות דכל התלמוד לשון מזלות וחוזים בכוכבים והנך קרי חכי משום שהיה דוד נכמך עליהם ועושה על פיהם והולך אחר דבריהם :

Aſtro-

quis facere poteſt ſicut ſunt opera tua, & fortitudines tuæ? Quoniam omnia opera tua pulchra ſunt & vtilia.

Quando verò coram Achis & ſeruis eius ſimulauit inſaniam, etiam filia Achis demens erat, & amentem agebat; quando autem introduxerunt eum ad (Regem) *dixit: Vos ſubſannatis me; quia filia mea demens eſt, hunc inſanum ad me introduxiſtis; careone amentibus ego? Protinus dimiſerunt eum, & fugit. Confeſſus eſt Deo ſuper operibus ſuis, nam quicquid in mundo creatum eſt, aliquid vtilitatis in ſe habere manifeſtum eſt.*

Eo autem tempore, quo Rex Saul æſtu meridiei dormiebat, etiam Abner (Princeps militiæ Saulis) *dormiebat ad oſtium* (Tabernaculi) *caput* (ad vnam oſtij partem) *pedes ad alteram* (reclinatos in tranſuerſum tenebat). *Ingreditur* (Dauid) *inter pedes eius, qui erant erecti, tollitque ſcyphum aquæ: cùm autem è pedibus ipſius exiturus foret, extendit Abner pedes, & inter eos clauditur* (Dauid) *factique ſunt pedes* (Abner) *tamquam duæ columnæ firmiſſimæ. Tunc quæſiuit* (Dauid) *miſericordias à Domino, dixitque:* Eli Eli làmma azauattàni, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me? *Ea hora fecit* (Deus) *miraculum, & miſit ei veſpam, quæ pupugit pedes Abner, quos erexit, & egreſſus eſt Dauid, & laudauit Deum ſanctum benedictum. Ideò non decet hominem, Dei opera ſubſannare.*

Quòd filia Achis fuerit demens, eſt conſtans Hebræorum traditio fundata in illis verbis 1. Sam. 21. ver. 15.

geſtis & dictis honorificè ſemper, & præ tanti Viri & Regij Prophetæ maieſtate pertractant. At è contra Synagoga hęc Sathanę Talmudiſtarum, tam indignè de Sanctis Veteris Teſtamenti, & de Dauide præſertim loquitur, & ſentit, vt inde manifeſtum argumentum deducatur, ſpiritum carnis, & fornicationis in eius filijs inhabitare, quo agitati de Dauide turpiſſima proferunt. Horum impuriſſimorum hominum commenta in Dauidis honeſtatem, vnum aut alterum exemplum ſubijciam.

Dicunt: In colloquio, quod de nocte volunt inſtitutum fuiſſe inter Dauidem & Abigailem inſinuari, rem cum ea habuiſſe, vel de ſtupro fuiſſe interpellatam: & quòd menſtruo cruore detecto, lumen ei longè in itinere præbuerit; & propheticis verbis prolatis, ſolatum eum abire iuſſerit. Hoc commentum habetur in Codice מגילה *Meghillà* cap 1 pag. 14. lin. 3. ante finem, & in *En Iſrael*. Par. I. pag 150. col. 4. num. 20. circa medium, vbi de 48. Prophetis, & 7. Prophetiſſis, quarum mentio fit in Scriptura, obirer agunt. De *Abigail*, quam & ipſam inter ſeptem Prophetiſſas connumerant, hæc verba habent –

אביגיל דכתיב (שמואל א׳ : כ״ה : י״ט) והנה היא
רוכבת על החמור ויורדת בסתר ההר בסתר ההר
מן ההר מיבעי ליה אמר רבא בר שמואל מלמד
שבאת על עסקי דם הבא מן הסתרים מלמד שנטלה
דם בחיקה והראתה לו אמר לה וכי מראין דם
בלילה אמרה לו וכי דנין דיני נפשות בלילה אמר
לה מורד במלכות הוא ולא הוה צריך למידייניה
ונמי דיניה וקאי אמרה לו עדיין שאול קיים הוא ולא
יצא טבעך בעולם אל (שמואל א׳ : כ״ה : ל״ג) ברוך
טעמך

Aſtrologi Dauidis. Explicat quòd ſint Domini pugnorum, qui erant apud eum (Dauidem) *& per manus eorum prœliabatur, & exibat, & veniebat per os eorum* (Aſtrologorum, quia pugnaces erant, & docti inſtruere pugnas ex inſpectione Aſtrorum, *Dominos pugnorum* Aſtrologos vocat R. Salomon, vt expreſsè patet, nam ſtatim ſubdit) *quia* איצטגנינות *Izztaganinùth, quæ in vniuerſo Talmude reperitur, ſignificat Conſtellationes, & inſpectores ſignorum cæleſtium & Stellarum. Et ideò ita hic legitur, quia Dauid his* (Aſtrologis) *innitebatur, & quæ dicebant, faciebat, & poſt verba eorum ibat.* Hæc non modica calumnia eſt in Dauid, dum illum deſcribunt ſuperſtitioſum, vanitati iudiciariorum Aſtrologorum credentem, & de Dei auxilio diffidentem. Cùm è contrario tota Dauidis fiducia & ſpes in Deo repoſita eſſet, ipſo dicente –

בך יהוה חסיתי אל אבושה לעולם :

In te Domine ſperaui (non in Aſtrologorum prædictionibus) *non confundar in æternum*: Pſ. 71. 1. Nota hìc, quòd ſi בעלי אגרופים *Domini pugnorū* ſunt Aſtrologi; ergo filij Dauidis erant omnes Aſtrologi. Vide ſup. p. 124. col. 2.

XXXVI. Alias intollerabiliores calumnias obſcœniſſimi iſti Talmudici Rabbini in Dauidem euomunt, quas libenter ſilentio ſepelirem, niſi ſperarem, quòd illarum notitia vtilitatem Chriſtianæ Religioni non modicam ſit allatura. Chriſtiana quippè Religio de Sanctis ſemper mirificè loquitur. Et noſtri Sac. Scripturæ Expoſitores de Dauidis rebus

טעמך וברוכה את אשר כליתני מבוא ברמים
דמים תרתי משמע א׳ רב תרי דמים דם נדה ודם
שפיכות דמים אלא מלמד שגילתה את שוק׳ והלך
לאורה שלש פרסאות אמר לה השמעי לי אמרה
לו (שם פסוק לא׳) ולא תהיה לך זאת לפוקה זאת
מכלל דאיכא אחריתי ומאי ניהו מעשה דבת
שבע ומסקנא הכי הוה (שם פס׳ כ״ט) והיתה נפש
אדוני צרורה בצרור החיים כי הות מיפטרת מיניה
אמרה ליה (שם פסוק לא׳) והית כי ייטיב יהוה
לאדוני וזכרת את אמתך א״ר נחמן היינו דאמרי
אינשי איתתא כחרי שותא פלכא איכא דאמרי שפיל
ואזיל בר אווזא ועיניהו מטייפין׃

De Abigail (meditantur Talmudiſtæ illud) *quod ſcriptum eſt* (1. Sam. 25. 19.) Et erat illa equitans ſuper Aſinum, & deſcendit in abſcondito montis; *In abſcondito montis, de abſcondito montis erat dicendum. Dixit Rabbà Bar Samuelis: Ob negotium ſanguinis* (menſtruati) *qui ex loco abſcondito venit* (hæc dixit) *Accepit de eo ſan[guinem], & oſtendit ei. Dixit ei* (Dauid) *Et quomodo? Sanguinem nocte oſtendunt?* (nam erat nox, vt colligitur ex verbis Dauidis Ibid. ver. 22. *Si reliquero de omnibus &c. Vſque mane, mingentem ad parietem.*) *Reſpondit* (Abigail) *Sed & quomodo tractantur iura ſanguinis nocte? Dixit ei* (Dauid): *Hic* (Nabal) *eſt rebellis Regno, & non eſt iudicandus iudicio* (ſed occidendus nullo Iuris ordine ſeruato). *Reſpondit* (Abigail): *Adhuc Saul viuit, & nummi tui non exeunt per Orbem.* (Ius Regni tui non eſt promulgatum). *Dixit* (Dauid 1. Sam. 25. 33. Benedictum conſilium tuum, & benedicta tu, quæ prohibuiſti me, ne venirem in ſanguines. *Duo ſanguinum* (genera) *ſubauditur; dixit*

Rau: Duo ſanguines (id eſt menſtrui, & occiſionis). *Sed & innuit, quod ei femina oſtenderit. Et abijt ad lumen eius* (ſcilicet ſanguinis menſtrui) *Viam trium milliariorum. Dixit ei* (Dauid): *Audi me. Reſpondit* (Abigail Ibid. ver. 31.) Ne ſit hoc tibi in vacillationem. זאת *Zoth* Hoc; *igitur hic indicatur alius conſimilis caſus, & qualis eſt ille? Caſus Beth-Sabee. Et concluditur hic, quòd ita fuit* [R. Sal. *quia poſtea Dauid peccauit cum Beth-Sabee. Igitur Abigail fuit Prophetiſſa, quia prænunciauit Dauidi huiuſmodi peccatum.*] (1. Sam. 25. 29.) Et erit anima Domini mei colligata in faſciculo viuentium. *Quando fuit diſcedens ab eo, dixit ei* (Ibid. ver. 31.) Et erit, cùm benefecerit Dominus Domino meo, & recordaberis ancillæ tuæ. *Dixit R. Nachmàn: Hoc eſt, quod dicunt homines* (prouerbialiter) *Mulier cum ſermone colum tractat.* [R. Salomon.

בעוד שהאשה מדברת היא טוה כלומר עם שהיתה
מדברת עמו על בעלה חבירה לו על עצמה שאם
ימות נבל ישאנה׃

Mulier cùm loquitur ſimul net. Hoc eſt. Cùm (Abigail) *loquitur de marito ſuo* (Nabal) *admonet Dauidem, ſi moriatur Nabal, velit ſui memor eſſe, & accipere in Vxorem.*] *Alij dicunt: Humilis eſt, & deambulat Anas, & oculis ſuis hinc inde ſpeculatur.* [R. Salom. מיטיפים צופין למרחוק *proſpiciunt à longè.*] Vt cibum quærant Anates, ſic mulieres circa ea, quę ad ſui commodum ſpectant, ſunt prouidæ, & induſtriæ.

Hac-

קמב

וזכרת את אמתך ׃ אמר' יצחק פסוק זה הזכיר פגם של אביגיל אביגל חסר יוד מפני שנתנה בו עיניה כשהיא אשת איש ׃

Et recordaberis ancillæ tuæ. *Dixit R. Iſaac: Verſiculo iſto indicatur lapſus Abigailis* (in nomine) אביגל *Abigàl deficit* י *Iod, quia cùm eſſet uxor Viri, poſuit oculos ſuos in eum* (Dauidem) hoc eſt deſiderauit (viuente adhuc viro ſuo Nabal) copulari ſe matrimonio cum Dauide, quod erat illicitum. Sed ſi abſque vlla animi affectus præoccupatione verba perpendantur, in meliorem partem accipi debent, non in deteriorem, vt faciunt Rabbini. Ipſa ſiquidem quodammodo Spiritu ſancto afflata dixit aſſeueranter 1. Sam. 25. 31.

והיטב יהוה לאדני וזכרת את אמתך ׃

Et benefaciet Dominus Domino meo, & recordaberis ancillæ tuæ, quaſi diceret: Certè prædico tibi, quod tibi benefaciet Dominus tradendo tibi actualem poteſtatem Regiam ſuper vniuerſo populo ſuo Iſraëlitico, ſicut iam eam tradiderat in actu vnctionis in Regem, licèt eam modo non exerceas reſiſtente & contradicente Saule. Tunc memento mei, vt beneficias mihi, iura mea cuſtodiendo, neque permittas ancillam tuam à potentioribus opprimi. Quod & poterit contingere, ſi ante me maritus meus obierit. Promittit Dauid, omnia ſe facturum, & dimittit illam. Poſt decem dies mortuus eſt Nabal; tunc licitum fuit Dauidi accipere ſibi in vxorem viduam Nabalis, cùm nullam in morte illius partem habuerit Da-

דו

Hactenus colloquium Talmudicum inter Abigail & Dauid. Vtrumque Scriptura laudat, Rabbini ſceleſtiſſima ſanctis Viris affingunt quando libet, & ſine cauſa. Nihil tale inhoneſtum ex Scripturæ verbis planè explicatis ſuſpicari licet. Rabbà Bar Samuelis Talmudiſta huius calumniæ aſſertor reus eſt. Peccat quidem grauiter in Dauid, dum illum ſemel & iterum ſollicitantem Abigailem inducit, ſed de adulterio perpetrato nihil affirmat. At R. Dauid Kimchi eo deterior, audaciùs irruit in Abigailis pudicitiam, cui pepercerat Rabbà, licèt minùs cautam & verecundam in crurium oſtenſione, & verbis vltimo loco prolatis illam in ſcenam producat. Kimchius verò apertè dicit, Abigailem ſe Dauidi proſtituiſſe, quando dixit: *Et recordaberis ancillæ tuæ*. En eius verba 1. Sam. 25. 31.

כי כשאמרה וזכרת את אמתך פקרה עצמה לו וכיון שפקרה עצמה לו פגמה הכתוב בקריאה כי למעלה קראה אביגיל וקכא אביגל ׃

Quoniam quando dixit: Recordaberis ancillæ tuæ, proſtituit ſeipſam ei: & poſtquã proſtituit ſeipſam, ei Scriptura maculat nomen ſuũ: nam ſupra vocat eam אביגיל *Abigàil, & hic* אביגל *Auigàl* in dedecus ablato ſecundo י Iod, quod nota Diuinitatis eſt apud Caballiſtas, quaſi Diuinæ gratiæ ſignaculum ab ea receſſiſſet. Cum ea mitiùs agit R. Iſaac in ילקוט *Ialkùt* ad hunc locum Par. II. pag. 35. col. 4. num. 134. editionis Liburnenſis ſæpiſſimè citatæ §. וזכרת vbi ſic ait -

Abigail, vt legunt communiter Hebræi, & omnes verſiones cum Vulgata. De his vocibus defectiuis & plenis, pleniùs in Diſſertatione de *Maſſora* agemus.

XXXVII. Dicunt, Abiſag contendiſſe cum Dauide, vt ſcriberet ſibi Ius ſponſalitij. Cùmque ille renueret, illa rurſus inſtabat Dauidis rationes eludendo, quaſi præ ſenectute impos eſſet coniugij. At ille euocata Bethſabee vxore, præſente Abiſag, concubuit cum ea tredecim vicibus. Hoc obſcœniſſimum commentum afferunt Rabbini in eorum ſanctiſſimo Talmude Cod. סנהדרין *Sanhedrin* cap. 1 pag. 22. non longè poſt medium. Et referunt in Epitome Talmudis in *En Iſraël* Par. II. pag. 101. col. 4. num. 33. Talmudis verba ſunt.

כתיב (מלכים א׳ : א׳ ,ד׳ ,) והנערה יפה עד מאד ותהי למלך סוכנת ותשרתהו אמרה ניםכבן אמר לה אסירה לי אמרה ליה חסרית לגנבא נפשיה לשלמנ׳ נקיט אמר להו קראו לי לבת שבע וכתיב (שם פסוק ט״ו) ותבא בת שבע אל המלך החדרה אמר רב יהודה אמר רב באותה שעה קינחה בת שבע בי״ג מפות :

Scriptum eſt (1. Reg. 1. 4.) Et puella erat pulchra valdè, & Regem fouebat, & miniſtrabat ei. *Dixit* (Abiſai ad Dauid): *Ineamus coniugia*. *Dixit ei* (Rex): *Tu mihi es prohibita*. [R. Sal. שכבר נשאתי שמנה עשר *Quia iam duxi decem & octo Vxores*.] *Dixit illa ei*: *Deficit anima latroni, ideò pacem tenet*. [R. Salomon.

כשהגנב חסר שאינו מוצא מקום לגנוב מחזיק עצמו

Dauid, ſed Deus iudicauit cauſam opprobrij ipſius de manu Nabal, vt ait Scriptura. Nec Deus iudicaſſet cauſam Dauidis morte Nabalis, ſi iniuſta fuiſſet: iniuſta autem iudicanda eſſet, ſi adulterium (quod nefas eſt credere) interceſſiſſet. Igitur quod imaginantur impudici illi Talmudiſtæ, Hiſtoria Sacra non prodit; neque ex ipſorum verbis ritè intellectis, nec ex probitate perſonarum, nec ex negotiorum & temporum qualitate tantum nefas conijcere, aut etiam ſuſpicari licet. Argumentum deſumptum ex defectu literæ י *Iod* in אבגל *Abigàl* v. 32. c. 25. libri 1. eiuſdem, quaſi indicantis labem Abigailis, nihil probat, quia hæc macula (ſi in Abigail daretur) non illicò mundata eſſet. Nam quomodo poſtquam venerat ad maritum ſuum Nabal ver. 36. Scriptura non vocat eam אבגל *Auigàl* immundam, maculatam, ſed אבגיל *Abigàil*? quod & repetit v. 39. 40. & 42.? Cur autem ſemel ſcribatur אבגל *Abigal defectiuè* pro אביגיל *Abigail plenè*, non eſt recurrendum ad Cabaliſticum myſterium; quia cùm in Sacra Scriptura propemodum ſint infinita חסרים & מלאים, innumerabilia etiam eſſent inania iſta Cabaliſtica commenta, & ſomnia vana. Potuit autem huiuſmodi defectum literæ י *Iod* ex incuria amanuenſium primum prouenire, & paulatim in varijs Sacræ Scripturæ Codicibus irrepere, & tandem in omnibus exemplaribus receptis; ſic vox אבגל *Abigal* pro *Abigail* firmata eſt, quæ tamen (quamuis defectiua) legi debet plenè

עצמו בעניה כאיש שלום. כלומר מפני שוקנת ותשש כחך אתה אומר שאני אסורה לך.

Quando latro non habet, nec inuenit locum furandi, apprehendit ipſum humilitas ſicut hominem pacificum. Quaſi diceret: Quia ſenuiſti, & debilitata eſt virtus tua, ideò dicis, quòd ego ſim tibi prohibita.] Dixit (Dauid) *ſeruis ſuis: Vocate mihi Beth Sabee. Et ſcriptum eſt* (Ibid. v. 15.) Et ingreſſa eſt Bethſabee ad Regem in cubiculum. *Dixit Ràu Iehudà: Dixit Ràu: In ipſa hora abſterſit ſe Beth Sabee tredecim mappis.* [R. Salom.

וקינחה בת שבע שבא עליה שלש עשרה ביאות ומקנחת בין תשמיש לתשמיש ובמקרא הזה כתיבין שלש עשרה תיבות. ותבא בת שבע אל המלך החדרה והמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת את המלך.

Et abſterſit ſe Beth Sabee, quia ſuperuenit tredecim vicibus, & detergebat ſe inter vſum, & vſum. Et ideò in hoc verſiculo ſcriptæ ſunt tredecim dictiones. Et ingreſſa eſt Beth Sabee ad Regem in cubiculum: & Rex erat ſenex valdè; & Abiſai Sunamites miniſtrabat Regi.]

Impudentia Hebræorum ex hac expoſitione apparet, nec per ſomnium quidem imaginari quis poſſet commenta iſta obſcœniſſima, quæ à Rabbinis pro veris hiſtorijs diuenduntur, proſtituta fama Dauidis, honore ipſius peſſumdato, & Sacræ Scripturæ veritate hiſtorica obſcœnis fabulis deturpata. Nunquam ibi legitur Dauidem dixiſſe ſeruis ſuis: *Vocate mihi Bethſabee*. Et alium ob finem ingreſſa eſt Bethſabee in cubiculum

Regis. Conſtat ex eodem 1. cap. 1. Reg. conſilio & ſuaſu Nathan Prophetæ id feciſſe, vt Regnum ſtabiliret, pro filio ſuo Salomone, eiecto Adonia, qui iam Regni gubernacula inuadere tentabat. Quòd verò inire credunt numerum miniſterij maritalis ex numero dictionum exiſtentium in verſiculo 15. capitis 1. primi Regum: violentum gloſſema eſt, & valdè diſſonum. Quid Cancer cum Luna commune habet? Sunt tredecim dictiones: ſed ſi numerum decimum tertium excederent, vel non attingerent, quid inde colligerent Talmudiſtæ? Numera, & inuenies quatuordecim dictiones.

ותבא 1. בת 2. שבע 3.
אל 4. המלך 5. החדרה 6.
והמלך 7. זקן 8. מאר 9.
ואבישג 10. השונמית 11.
משרת 12. את 13. המלך
14.

Sed dicent את cùm ſit articulus coniungi debet cum ſuo nomine המלך, vt fiat vna dictio את־המלך, & ſic 13. dictiones erunt. Benè quidem. At ego regero. Si regulis Grammaticalibus ſtandum ſit, neceſſariò coniungenda erit particula בת cum שבע: nam illæ non ſunt 2. dictiones, ſed vna conſtituens vnum nomen proprium בת שבע

nologia Iudæorum conſtabit, quam ſuo loco (Deo propitio) exhibebimus. Non igitur veroſimile eſt mulierem 200. ferè annorum concipere potuiſſe, quæ tamen mox peperiſſe dicitur. Quòd ſi Rabbini ad miraculum recurrere voluerint, quia ei filius à Deo precibus Eliſæi datus fuerat, adeoque quamuis annoſa fuiſſet & decrepita, tamen concipere & parere potuerit. Nos contra eos, ex eorum impudicis commentis inſurgemus, eoſque redarguemus inhoneſtatis, & anachroniſmi: Ætatem virentem huius nobilis fœminæ arguit factum, quod Rabbini Giezi miniſtro Eliſæi tribuunt. Dicunt enim: Quando mulier Sunamitis venit ad Eliſæum in montem Carmeli, & apprehendit pedes eius, quòd acceſſerit Giezi, eamq; vt amoueret, apprehenderit per vbera; volentes in hoc oſtendere Giezi laſciuiam, & mulieris pulchritudinem. Hæc non benè congruunt cum muliere, & muliere ætatis 200. annorum. Narrantur hæc in Cod. ברכות *Berachòth* cap. 1. pag. 10. b. paulò poſt med. & referuntur in *En Iſraël* Par. I. pag. 18. col. 3. num. 49. his verbis.

אמר רבי יוסי ברבי חנינא הוא (אלישע הנביא) קדוש ומשרתו אינו קדוש שנאמר (מלכים ב׳, ד׳, כ״ז) ויגש גיחזי להדפה אמר רבי יוסי בר חנינא שאחזה בהוד יופיה,

Dixit R. Ioſè Ben R. Chaninà: Ipſe (Eliſæus Propheta) *erat ſanctus, ſed miniſter eius non erat ſanctus. S. D.* (2. Reg. 4. 27.) Et acceſſit Giezi ad expellendum eam. *Dixit R. Ioſè Bar Chaninà* ...

Bethſabee, ergo non tredecim dictiones, ſed duodecim erunt. Quicquid dicatur, nunquam numerus à Rabbinis exhibitus inuenietur. Defecerunt itaque Rabbini ſcrutantes ſcrutationes obſcœnas, & conſilia mala.

Sed quid dicendum de Dauide, qui puellam Sunamitidem euocauerat, vt eum in lecto fouerer, an illam in vxorem duxerit, nec ne? Veriſimilius videri poteſt, Dauidem contraxiſſe matrimonium cum Abiſagh, non gratia concubitus, & prolis, ſed propter periculum, & fragilitatem; quicquid dicant Hebræi, non licitum fuiſſe Regi multiplicare ſibi vxores ex Lege Deut. 17. 17. neque numerum octodecim vxorum excedere ei licuiſſe. At ex ſententia Talmudiſtarum ſupra ad pag. 123. colum. 1. nonne Dauid habuit, vel habere potuit quadraginta octo vxores? Ergo non reſtringi debet ad numerum 18. Sed quoniam incidimus in hiſtoriam Abiſag. Notandum eſt illud quod dicit R. Salomon, & R. Dauid Kimchi ad ver. 8. cap. 4. libri 2. Regum: *Et factum eſt, cùm tranſiſſet Eliſæus per Sunam; & ibi erat mulier* גדולה *Ghedolà magna* אחותה של אבישג השונמית היתה *Soror Abiſagh Sunamitis erat*. Et ר״דק *Radàk* addit היתה אמו של עדוא הנביא *quæ fuerat mater Prophetæ Addo*. Et in *Perakim* R. Eliezer cap. 33. pag. 28. col. 1. dicitur fuiſſe אשת של עדוא הנביא *Vxorem Addo Prophetæ*. Addo Propheta fuit Auus Zachariæ Prophetæ, plùs minus 365. annis eo poſterior, ſicut & hæc mulier 180. annis ad minus vixit ſegnior Abiſag, vt ex Chro-

XXXVIII. Dicunt præterea Dauidem deſcendiſſe à Maria ſorore Moſis. Docent hoc ex cap. 1. Exodi ver. 21. *Et fuit, quia timuerunt obſtetrices Deum, ædificauit eis domos.* Hunc locum exponunt Hebræi, vt pro *domibus* ſignificent ſobolem filiorum numeroſam. Alij dicunt: Fecit eis domos; abſcondit eas, ne interficerentur à Pharaone. Sed in Codice סוטה *Sottà* dicunt, quòd per domos accipiendæ ſunt duæ familiæ, *Leuitica Sacerdotalis, & Regia*. Et has duas obſtetrices fuiſſe alterā *Iochabed* matrem Moſis; & alteram *Mariam* ſororem eiuſdem Moſis, quæ hic appellatur *Phuà*. Adduntque, è Iocabed prodijſſe ſtirpem Leuiticam, & è Maria ſtirpem Regiam, nempè Dauidicam. Sed hoc opus, hic labor eſt Hebræis oſtendere quomodo ex Maria, quæ fuit de Tribu Leui manauerit genus Regium Dauidicum, cum nunquam legatur illam fuiſſe nuptam. Proinde Hebræi conuertunt ſe ad diuinationes ſeù potiùs ſtultitias ſuas. In ואלה שמות רבה *Veèlle ſcemòth Rabbà Exodi Gloſſario magno* pagina 117. col. 4. editionis Amſtelodam. cum Comment. in fol. ſic legitur -

ומרים יצא ממנה בצלאל שהיה מלא חכמה דכתיב (שמות לא׳ ג׳) ואמלא אותו רוח אלהים וגומ׳ ועשה ארון לתורה שנקראת טוב הוי וייטב אלהים למילדות ושכר כן שנ׳ ויהי כי יראו המילדות וגו׳ , רב ולוי חד אמר בתי כהונה ובתי לויה , וחד אמר בתי מלכות , בתי כהונה ולויה משה ואהרן , בתי מלכות ממרים , לפי שדוד בא ממרים דכתיב (דה״א ב׳ יח״) וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה ואת יריעות ואלה בניה

ישר

Chaninà, quòd apprehendit eam per decus pulchritudinis ſuæ. [R. Salomon: בדדיה *In mammis ſuis*.] Erat igitur iuuenis hæc mulier, neque ſoror Abiſag potuit eſſe. Rabbini autem videntur hæc confingere, quia vtraque mulier erat ex Vrbe Sunam; quaſi duæ mulieres ex eadem Vrbe eſſe non potuerint, quin & ſorores ſimul fuerint. Hæc verò vocatur אשה גדולה *Mulier magna* ex eo, quia, vt ait *Radàk*, erat mulier -

חשובה בעלת נכסים ובעלת חשם :

exiſtimata, diues, & conſpicui nominis. Neque veriſimile eſt, tantæ impudentiæ fuiſſe Giezi, vt inhoneſtè coram Propheta & ſancto Viro Eliſæo agere voluerit cum veneranda, nobili, ac præpotente Matrona, vti erat mulier iſta magna Sunamitis. Sed inhoneſti Rabbini ex abundantia cordis impudica loquuntur.

De eadem muliere ibidem quærunt Rabbini, quomodo cognouerit Eliſæum fuiſſe Virum ſanctum? nam 2. Regum 4. ver. 9. dixerat Viro ſuo: *Nunc cognoui, quòd Vir Dei ſanctus eſt;* cuius ſanctitatem Vir eius non cognouit. Reſpondent -

רב ושמואל חד אמר שלא ראתה זבוב עובר על שולחנו וחד אמר סדין של פשתן הציעה על מטתו ולא ראתה קרי עליו קדוש הוא :

Ràu, & Samuèl. Vnus dicit: quia non viderat (hæc mulier) *muſcam volitare ſuper eius menſam. Et alter dicit: linteamina linea ſtrauerat ſuper lectum ſuum, & in eis maculæ accidentariæ* (notam) *non viderat, ideò ſanctus.* Viles cauſæ, turpes, & indignæ.

ישר ושובב וארדון ׃ עזובה זו מרים ולמה נקרא שמה עזובה שהכל עזבות הוליד והלא אשתו היתה ׃ אמר רבי יוחנן ללמדך שכל הנושא אשה לשם שמים מעלה עליו הכתוב כאלו ילדה ׃ יריעות שהיו פניה דומין ליריעות ׃ ואלה בניה אל תיקרי בניה אלא בוניה ׃ ישר ׃ זה כלב שיישר עצמו ׃ שובב ששיבב את עצמו ׃ וארדון שרידה את יצרו ׃ ותמת עזובה מלמד שנחלית זנהגו בה מנהג מתה וגם כלב עזבה (שם פסוק יט ׃) ויקח לו כלב את אפרת זו מרים למה נקרא שבא אפרת שפרו ורבו ישראל על ידיה ׃ מהו ויקח לו שאחר שנתרפאה עשה בה מעשה ליקוחין הושיבה באפריון מרוב שמחתו בה ׃ וכן אתה מוצא במקום אחר שקורא למרים שני שמות על שם המאורע שאירע לה הה״ד (ד״ה א׳ ׃ ד׳ ׃ ה׳ ׃) ולא שחור אבי תקוע היו שתי נשים חלאה ונערה אשחור זה כלב לפי שאשחור בן חצרון היה ׃ ולמה נקרא שמו אשחור שהשחירו פניו בתעניות ׃ אבי נעשה לו כאב ׃ תקוע לבו לאביו שבשמים ׃ היו שתי נשים כשתי נשים חלאה ונערה לא חלאה ונערה הואי ׃ אלא מרים היתה ולמה נקראת חלאה שחלתה ונערה מחלייה והחזירה הקב״ה לנערותה ׃ ותלד לו נערה לאחר שנתרפאת ילדה לו בנים את אחוזם ואת חפר (שם פסוק ו׳ ׃) ובני חלאה צרת וצחר ואתנן ׃ צרת שנעשית צרת לחברתה ׃ צחר שהיו פניה דומין לצהרים ׃ ואתנן שכל הרואה אותה מוליך אתנן לאשתו ׃ ולכך כתיב ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור ׃ ומנין שדוד בא ממרים דכתיב (שמואל א׳ ׃ יז׳ ׃ יב׳) ודוד בן איש אפרתי הזה מבית לחם יהודה ׃ וכן אתה מוצא שכתוב אחר אומר ובני חלאה וגומ׳ ׃ (ד״ה א׳ ׃ ד׳ ׃ ח׳ ׃) וקוץ הוליד את ענוב ׃ וקוץ זה כלב שקצץ מרגלים ׃ הוליד את ענוב סיגל מעשים טובים כעת שהביאו אשכול ענבים שאלולי כלב לא יהביאו ׃ ואת הצבבה שעשה צביונו של הקב״ה ׃ ומשפחת אחרחל בן הרום ׃ אחרחל זו מרים ולמה נקרא שמה כן על שם (שמות טו׳ ׃ כ׳ ׃) ותצאן כל הנשים אחריה וגומ׳ ׃ מהו ומשפחות זכה להעמיד ממנה משפחות ׃ בן

הרום ובתה שיצא ממנה דוד שרומם הקדוש ב״ה מלכותו ׃ כד״א (שמואל א׳ ׃ ב׳ ׃ ה׳ ׃) ויתן עז למלכו וגו׳ ׃

Et de Maria exijt Beſelel, qui fuit plenus ſapientia. S. S. (Exod. 31. 3.) Et impleui illum Spiritu Dei, &c. *& fecit Arcam Legi, quæ Vocatur bonum, iuxta illud, quod hic dicitur* (Exod. 1. 20.) Et benefecit Deus obſtetricibus: & creuit populus &c. *Et paulò poſt ibidem* (ver. 21.) Et quia timuerunt obſtetrices Deum, ædificauit eis domos. *Ràu & Leuì, vnus dicit, Sacerdotium & Leuiticum officiū; & alter dicit, Regnum. Domos Sacerdotij & Leuitici nempè Moſen & Aaron. Domos Regni ex Maria; quia Dauid venit de Maria, S. S.* (1. Paral. 2. 18.) Caleb verò filius Chetzròn genuit Azubà fœminam, & Ieriòth, & iſti ſunt filij eius, Ièſcer, & Sciuàu, & Ardòn. *Azubà, iſta eſt Maria. Et quare Vocatur nomen eius Hazuuà, id eſt derelicta? Quia omnes dereliquerunt eam. Quod verò dicitur*, & genuit (ipſam Azubà, quomodo eſſe poteſt) *nonne Vxor eius fuit? Dixit R. Iochanàn: Vt docearis, quòd qui ducit vxorem ad Dei nomen, tribuit ei Scriptura quaſi gignat eam. Ieriòth id eſt Aulæa, quia erat facies eius ſimilis aulæis. Et iſti ſunt filij eius.. Ne legas* filij eius, *ſed* בוניה *Intelligentes eius, Vel Aedificantes eius, Ièſcer iſte eſt Caleb, qui direxit ſeipſum. Sciuàu, quia fregit fomitem ſuum. Et Ardòn, quia dominatus eſt fomiti ſuo.*) Ibid. ver. 19.) Et mortua eſt Azùbà, *ſignificat quòd* נחילה *profanata eſt, & quaſi mor-*

tuam

ver. 12.) Et Dauid filius Ephrathæi de Bethleem Iudæ. *Et ſic tu reperis, quòd Scriptura alia dicit*: Et filij Chelàh &c. (1. Paralip. 4. 8.) Et Kòtz genuit Anùb. *Et Kòtz iſte eſt Caleb, quia præcidit exploratores, Genuit Anùb, id eſt ſtuduit bonis operibus tempore, quo attulerunt botrum vuarum, quia niſi fuiſſet Caleb, non attuliſſent. Et* Chazoueuàh, *quia fuit decus Dei ſancti benedicti*. Et Acharchèl filij Charrùm- *Acharchel, hæc eſt Maria. Et quare hoc appellatur nomine? Eo quòd* (Exod. 15. 20.) Egreſſæ ſunt omnes mulieres poſt eam. *Quid eſt, quòd ait* familias? *Quia meruit gignere ex ſe familias. Quod verò ait*, filij Charrùm, *meruit quòd exiret ex ſe David, cuius Regnum Deus ſanctus benedictus exaltauit, ſicut legitur* (1. Sam. 2. 10.) Et dabit robur Regi ſuo, &c.

Hic eſt chaos confuſionis. Nedum mulieres omnes, quæ hic recenſentur nominibus & cognominibus diſtinctæ, ſunt *Maria*, ſed etiam & maſculi ſunt *Maria*. Nihil legi apud Hebræos confuſiùs, ſed mendacia non aliter aſtrui poſſunt. Confunduntur in ver. 18. cap. 2. libri primi Paralip. filij cum patre, *Iaſer* & *Sobab* & *Ardon* cum *Caleb*. Et *Ierioth filia* cum *Azuba matre*, quam dicunt eſſe *Mariam*, & hoc quidem nonniſi per ſomnium. Vnicam tantùm veritatem habemus ex Rabbinis in hoc loco, quòd *Azuba* fuerit vxor *Caleb* filij Heſron, & *Ierioth* eius filia, quamuis in textu Hebraico legatur.

וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה ואת יריעות:

tuam habuerunt eam, & etiam Caleb reliquit eam. Et accepit ſibi Caleb *Ephràth. Hæc eſt Maria. Sed quare Maria appellata eſt Ephrath? Quia fructificauerunt & multiplicati ſunt Iſraëlitæ per manus eius. Quid eſt* accepit ſibi? *Quia poſtquam curata eſt, fecit erga illam, quod ſolet fieri cum ſponſis: locauit eam ſub thalamo præ multa erga eam lætitia ſiuè amore. Sicque tu reperis in altero loco, quòd vocat Mariam duobus nominibus, propter id, quod accidit ei. S. D.* (1. Paralip. 4. v. 5.) Aſechùr autem Auì patri Thekòah fuerunt duæ vxores, Chelàh, & Naaràh. *Aſechùr iſte eſt Caleb, quia Aſechùr filius Chetzròn fuit. Sed quare dictus eſt Aſechùr? Quia denigratæ ſunt ei facies ex ieiunijs. Aui, quia fuit ei quaſi pater. Thekòah, quia cor eius fixum erat in Deo Cæli. Fuerunt duæ vxores, id eſt quaſi duæ vxores Chelàh, & Naaràh. Non fuerunt Chelàh, & Naaràh; ſed Maria fuit. Sed quare dicta fuit Chelàh, & Naaràh? Quia infirmata, & excuſſa de morbo ſuo, & Deus illam reſtituit in adoleſcentiam ſuam. Et peperit ei Naaràh; poſtquàm curata eſt, peperit liberos, Achuzàm & Chèpher* (Ibid. ver. 7.) Et filij Chelàh Tzèreth, Vetzòchar, & Ethnan: *Tzèreth; quia fuit anguſtia & dolor ſociæ ſuæ. Tzòchar, quia fuit vultus ipſius* (Mariæ) *ſimilis Meridiei. Ethnàn, quia omnes, qui videbant eam, dabant munera vxori ſuæ. Et propterea ſcriptum eſt.* Et accepit ſibi Caleb Ephratam, & genuit ei Chùr. *Et unde probatur, quòd David deſcenderit è Maria? Quia ſcribitur* (1. Sam. 17.

capitibus 2. & 4. primi Paralip. *Caleb* faciunt, Sed quod magis ridiculum eſt, *Aharchel*, ſeù *Acharchel* filium *Charùm* maſculum in fœminam transformant, dum eum volunt eſſe *Mariam*.

Quòd autem Dauid dicatur deſcendere ex Maria, quia hanc volunt eſſe *Ephratham*, & Dauid dicitur *Ephrathaus*, eſt probatio omninò inepta: nam Dauid vocatur Ephrathæus, ſeù filius Viri Ephrathæi, quia fuerat filius *Ieſſe*, qui fuit è Bethleem, quæ eſt *Ephrata*, & ſic dictus eſt *Ephrataus*, ne putaretur eſſe de Bethleem Galilææ, Ioſue 19. 15. quæ non dicta eſt *Ephrata*, vti Bethleem Iuda Geneſ. 35. ver. 19.

De Maria ſorore Moſis & Aaronis, quòd fuerit vxor Caleb, eſt communis ſententia Rabbinorum Talmudiſtarum in Cod. סוטה *Sottà* cap. 1. pagina 11. b. circa finem, & in Capitulis *R. Eliezer* cap. 45. pag. 41. col. 1. vbi *Ephratam* matrem חור *Chur* volunt eſſe *Mariam*. Cur autem Ephratha ſit dicta Maria, aliam rationem affert idem *R. Eliezer*, & diuerſam à ſupra relata. Sic enim ait -

ולמה נקרא שמה של מרים אפרת פלטוני בת מלכים מגדולי הדור שכל נשיא וגדול שעמד בישראל נקרא שמו אפרת שנ׳ (מלכים א׳ . יא״ . כו״ ;) ירבעם בן נבט אפרתי ודוד בן איש אפרתי .

Et quare nomen Maria vocatur Ephratha? Quia erat aulica, filia Regum, ex Magnatibus aui illius: quoniam omnis Princeps, & Magnas; qui ſtat in Iſraële, vocatur nomen eius Ephra-

Et Caleb filius Chetzròn genuit Azubà fœminam, & Ieriòth; quaſi *Azubà* & *Ierioth* fuerint filiæ *Caleb*, cùm reuera altera vxor, & altera filia fuerit; vt clarè Vulgatus Interpres vertit: *Caleb verò filius Heſron accepit vxorem nomine Azuba, de qua genuit Ierioth*. Sed quid dicemus de textu Hebraico? Numquid deprauatum eſſe aſſeremus? Nequaquam, ſed explicandus eſt, Vt ſenſus ſit, *Caleb filius Chetzròn genuit* את יריעות *Ieriòth* את אשה עזובה *ex Azubà Vxore*: nam particula את frequenter interpretatur pro *ex, de*. Exod. 9. 29. *Cùm egreſſus fuero* את העיר *ex Vrbe*. Geneſ. 44. v. 4. *Et ipſi egreſſi fuerant* את העיר *de Vrbe*. & alibi paſſim. Vide ר״דק *Radàk* in ס׳ שרשים Ex vxore ſua Azuba genuit Caleb Ierioth filiam: ו *Vau* enim ornatus gratia ponitur.

Ibidem cap. 4. v. 5. confundunt patrem cum filio, *Aſſurem* cum *Thecua*; Aſſur ſeù *Aſcchur* fuit pater *Thekòah*; & אבי *Aui Pater* pro *nomine proprio* accipiunt. Scriptura ibidem dicit, habuiſſe duas vxores *Halaà* & *Naarà*, & Rabbini è contra negant, voluntque eſſe *Mariam*, duaſque mulieres, vnam fictitiam faciunt Mariam, quam & Ephratam eſſe volunt, & cum Caleb matrimonio iungunt ibidem cap. 2. 19. ita vt Caleb ter cum Maria inierit matrimonium. Primò, ſub nomine Azubæ. Secundò, Ephrathæ. Tertiò, Chelàh & Naaràh. Cùm & ipſe Caleb modò ſit *Caleb*, modò idem cum filijs ſuis *Aſcchùr*, & modò idem cum *Kòtz*. Sic omnes ferè patresfamilias recenſenſitos in

Abiasàph : iſtæ ſunt familiæ Koritarum] ſic deprauatè explanatum per etymologias -

ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף אלה משפחות הקרחי .

Et filij depilati (caponis) *ſunt olla ; Deus acquiſiuit eam, & pater meus collegit. Iſtæ ſunt familiæ depilatorum.* Sic etiam illud Geneſ. 29. 6. *Date potum ouibus, & ſic eas ad paſtum reducite,* השקו הצאן ולכו רעו explicabat, *Oſculamini pecudes, & ite, paſcite.* Necnon aliud Gen. 18. 21. *Fecerint conſummationem, & ſi non, ſciam.* עשו כלה ואם לא ארעה *Fecerunt ſponſam & ego neſciam?* Hæc & ſimilia quamplurima loca Scripturæ poſſent ſiniſtrè verti, ſi ad etymon, & non ad veram verborum ſignificationem, & interpunctionem attenderetur. Hoc ſiquidem pacto Talmudiſtæ frequenter corrumpunt & deprauant Scripturæ loca, dum verba contorquent, & addunt, vel demunt literam aliquam, monentes: Ne legas vti ſcriptum eſt, *ſed legas ſic, vel ſic.* Exempla paſſim inuenies in hoc noſtro Syntagmate, vt opus non ſit hìc diutiùs immorari. Sed Dauidis mores ex Rabbinicis calumnijs proſequamur.

XXXX. Dicunt, Dauidem fuiſſe deteriorem Saule in operibus, ſed quia Dauid natus eſt ſub bono Aſtro, & Saul ſub malo, ideò ei omnia in bonum ceſſiſſe ; & è contrario Sauli in malum. Si autem Dauid natus fuiſſet in Aſtro Saul, Deus multos Dauid perdidiſſet à facie Saulis. Iſta hoc modo leguntur in Codice מועד קטן

Ephrathæus. S. D. (1. Reg. 11. 26.) Ieroboam filius Nebàth Ephrathæi. & (1. Sam. 17. 12.) Dauid filius Viri Ephrathæi.

Hæc tamen ratio non videtur ſubſiſtere, quia nec Ieroboam, nec Dauid erant filij Regum. Ieroboam autem in principio erat ſeruus Salomonis 1. Reg. 11. 26. & Dauid erat filius Iſai, qui inter Bethleemitas non erat primas, ſicut apparet ex tenuitate muneris ad Saulem miſſi per manus Dauidis. Miſerat enim *Aſinum plenum panibus, & lagenam Vini, & hædum de capris Vnum.* Hinc patet paupertas, vel ſimplicitas paternæ Domus Dauidis ; vnde quando dicitur *Nabath Ephrathæus, Iſai Ephrathæus*, non de nobilitate, aut diuitiarum affluentia, ſed de patria, in qua orti ſunt, eſt intelligendum.

Velle verò ex ineptis & inſulſis nominum etymologijs Chronologiam Sacram, & veram Hiſtoriam rimari, eſt vanum & inutile Rabbinorũ adinuentum. Quænam diuinationis ſpecies eſt iſta ; עזובה *Azubà*, quia interpretari poteſt *derelicta*, igitur ſignificat eam eſſe *Mariam*? Sicut יריעות *Ieriòth* ab *aulæis* dici, quia vultus illius ſimilis aulæis eſſet in pulchritune? Et ſic de alijs, quæ omittuntur breuitatis gratia. Et ſanè ſi liceret ſic in Sacris ludere, haberentur ineptiſſimæ & abſurdiſſimæ non paucæ nominum interpretationes ex ipſorum etymo petitę : veluti egomet à quodam Rabbino aliquando audiui textum ver. 24. cap. 6. Exodi, [*Et filij Kore ſunt Aſir, Elkanà, &*

habetur ex ſuperioribus verbis. Tulit ſententiam contra ſeipſum. Aliquando venerunt, & iterum dixerunt eis: Quid ſibi vult Poſteriora? *Ergo ſunt & alia* Priora. Priora *quænam ſunt?* (2. Sam. 22. 1.) Et locutus eſt Dauid Domino verba Cantici huius in die, quo liberauit eum Dominus de manu inimicorum, & de manu Saul. *Dixit Dauidi Deus ſanctus benedictus: O Dauid, tu dicis Canticum ſuper ruinam Saulis: ſi tu fuiſſes Saul, & ipſe fuiſſet Dauid, quamplurimos Dauides perdidiſſem à facie eius.* [R. Salom.

אתה שאול שנולדת כמזלו והוא דוד שנולד כמזל שלך, אבדתי כמה דוד שהוא צדיק ממך:

Si tu (Dauid) *Saul fuiſſes; qui genitus es in Aſtro eius. Et ipſe* (Saul) *Dauid fuiſſet qui genitus eſt in Aſtro tuo, perdidiſſem multos Dauides, quoniam ipſe* (Saul) *iuſtior te eſt.*] *Hoc eſt quod ſcriptum eſt* (Pſal. 7. 1.) Ignorantia Dauid, quam cecinit Domino ſuper verba Chuſe Æthiopis filij Iemini. *Et quomodo? Cuſc Aethiops eſt nomen ſuum, nonne Saul eſt nomen eius? Sed ſicut Cuſc Aethiops varius eſt ab alijs in cute, ſic Saul varius eſt & diuerſus ab alijs in operibus ſuis. &c.* Quos Deus ore ſuo reprobat, hos ab ipſo Deo laudari ſcribunt Rabbini, & quos ipſe in Scripturis ſuis laudat & extollit, hos ijdem Rabbini deprimunt.

De Saul dixit Deus 1. Sam. 16. 1. ואני מאסתיו *Et ego reprobaui eum*. Et de Dauid Ibidem ver. 13.

ותצלח רוח יהוה אל דוד מהיום ההוא ומעלה:

Et

Moëd Kattàn cap. 3. ואל מגלחים pag. 16. b. circa medium.

זוטרא בר טוביה הוה קפסיק סידרא קמיה דרב יהודה כי מטא להאי פסוקא (שמואל ב׳, כג, א׳) ואלה דברי דוד האחרונים אמר ליה אחרונים מכלל דאיכא ראשונים מאי ניהו שתיק ולא אמר ליה ולא מידי הדר אמר ליה אחרונים מכלל דאיכא ראשונים מאי היא אמר ליה מאי דעתך דלא ידע פירושא דהאי קרא לאו גברא רבה הוא ידע דנקט מלתא כדעתיה נתנ נויפותא בנפשיה חד יומא ודאתן עלת מיהא אחרונים מכלל דאיכא ראשונים מאי היא (שמואל ב׳, כב, א׳) וידבר דוד ליהוה את דברי השירה הזאת ביום הציל יהוה אותו מכף כל אויביו ומכף שאול אמר ליה הקב״ה לדוד דוד שירה אתה אומר על מפלתו של שאול אלמלי אתה שאול והוא דוד איבדתי כמה דוד מפניו היינו דכתיב (תלים ז׳, א׳) שגיון לדוד אשר שר ליהוה על דברי כוש בן ימיני וכי כוש שמו והלא שאול שמו אלא מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו וכו׳:

Zuttrà Bar Tobia decidebat, ſeù determinabat ordinem [R. Salomon לומר פרשיות id eſt *ſectionum ſeù capitulorum Sacræ Scripturæ*] *coram Ràu Iudæ. Cùm perueniſſet ad illum Verſiculum* (2. Sam. 23. 1.) Et iſta ſunt verba Dauid poſteriora. *Dixit ei:* Poſteriora? *Igitur ſunt & alia* Priora. Priora *quænam ſunt? Tacuit* (R. Iudas) *nihil dixit, neque potuit ei reſpondere: Dixit ei* (iterum Zuttrà Bar Tobiæ) Poſteriora? *Igitur ſunt &* Priora. Priora *quænam ſunt? Reſpondit* (R. Iudas) *Quænam eſt mens tua, quæ non agnoſcit expoſitionem? Quia hic locus Scripturæ non eſt vir magnus* (Gigas, difficilis, quòd intelligi non poſſit) *ipſe ſeipſum explicat, & ſenſus*

Dixit Ràu Iehudà : Dixit Samuel, Cur non protractum fuit Regnum Domus Saulis? Quia nullam habebat infamiam. [R. Salomon -

שלא היה בה שום דופי משפחה ויתגאו המלכים היוצאים מזרעו על ישראל אבל דוד מרות המואביה אתא ׃

Quia nullam habebat infamiam in familia; & Reges qui ex ſemine ſuo egreſſi fuiſſent, ſuperbirent in Iſraëlem: Dauid verò deſcenderat de Ruth Moabitide.] *Dixit R. Iochanàn nomine R. Simeonis Ben Ioſedèk. Non eligunt* (Iudæi) *Gubernatorem Vniuerſitatis, niſi arcam reptilibus plenam ſuſpenſam habeat in dorſo.* [R. Sal. דופי משפחה *Infamiam ſuæ familiæ.*] *Vt ſi fortè intumeſcat mens eius ſuper ſe, dicant ei: Verte te in tergus tuum.* Hinc intelligere poterimus, omnes Gubernatores, Rabbinos, & alios Iudæorum Præfectos infamiæ nota eſſe reſperſos. Eadem legere poteris in *En Iſraël* Par. I. pag. 302. colum. 4. num. 20. Exemplum Ruth exhibent Rabbini in odium gentilitatis, cur non afferunt exemplum Thamar, ex qua Dauid etiam originem duxit? Quia Hebræa erat, & de ſemine Iſraëlis. Si Iſraëlitæ turpia committant, probro non ſunt aſcribenda: & licet ſaccum reptilibus plenum Iudæus in humeris geſtauerit, mundus & nitidus reputatur. Scriptura non quærit infamiã in familia, ſed ſi acciderit, dũ boni ſint poſteri, illis defectus aſcendentium non imputatur: & de his inquit Propheta: *Filius non portabit iniquitatem patris.* Neque in virum iu-

Et proſperauit Spiritus Domini ad Dauid à die ipſa, & deinceps. Rabbini ergo contraria ſtatuunt, & volunt Deum dixiſſe probra in Dauidem, & laudaſſe Saulem, & huius ſcelera non voluntati ſuæ, ſed Aſtris attribuiſſe, quaſi Saul non propter ſuam malitiam, ſed quoniam ſub Aſtrorum fato genitus fuerit, à Domino reprobatus ſit. Hic autem maximus error eſt. Sed non mirum, quia Rabbini omnia attribuunt Aſtris, & Aſtrologiæ Iudiciariæ nimium deferunt. Locum Pſalmi 7. 1. benè explicant, ſed malè applicant. Saul vocatur *Cuſ*, *Aethiops*, quia varius ab alijs in operibus ſuis, ſicut cutis Æthiopis à reliquorum hominum cute diuerſa eſt. Sed ſicut cutis Æthiopis nigra eſt, cæterorum hominum alba; ſic opera Saulis mala, nigra in conſpectu Domini apparuerunt, Dauidis autem alba; iſta approbantur, illa reprobantur. Non igitur Saul ſupra Dauidem eſt euehendus, nec laudibus extollendus, vti Rabbini faciunt.

XL. Dicunt inſuper, Dauidem obtinuiſſe Regnum, quia (vt Rabbini volunt) infamis fuit. Saul autem è contrario, quia non laborabat vlla infamia, ſucceſſorem in Regno non habuit. In Cod. יומא *Ioma* cap. 2. pag. 22. b. quinque lineis ante fin. de Saulis Regno exciſo hęc leguntur

אמר רב יהודה אמר שמואל מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול מפני שלא היה בו שום דופי׃ דאמר רבי יוחנן משום ר׳ שמעון בן יהוצדק אין מעמדין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו שאם תזוח דעתו עליו אומרין לו חזור לאחוריך ׃

ſtum peccata parentum transfunduntur, itaut de illis vel verecundari, vel eum è genealogia ſua abradi faciat. Exemplum de his habemus in Nouo Teſtamento apud Matthæum 1. vbi & Thamar, & Ruth, & Bethſabee in genealogia Saluatoris interſeruntur, relictis tot alijs Sanctis mulieribus. Neque Chriſtus, qui ſecundùm carnem ex his prognatus fuerat aliquam infamiam, aut labem incurrit praui nominis; ſed quia propter peccatores venerat, de peccatricibus naſcens, maiorem ſuam erga peccatores miſericordiam & bonitatem oſtendere voluit; ſic & Dauidi Regi nulla infamiæ nota inuri debet, ex eo, quia ex peccatricibus natus eſt. Neque Sauli Regnum ob bonum familiæ ſuæ auffertur, ſed propter ſua ſcelera eijcitur è Regno & reprobatur. In ipſo incepit, & in ipſo Sceptri ſui gubernacula deſierunt.

XLII. Inducunt Rabbini Deum reprehendentem Dauidē, quòd tandiu reſideret apud illum iniquitas, vt eius cauſa fuiſſet percuſſa Ciuitas Nob; exagitatus Doëg; occiſus Saul & filij eius: & quòd in pœnam propoſuerit ei; An vellet genus ſuum conſumi, an tradi in manibus inimici? Et quomodo inciderit in manus Iſcbibenob (erat hic frater Goliathi) à quo ſub prælo oleario coniectus & conculcatus, tandem Abiſai auxilio liberatur. Hæc Talmudica Hiſtoria, ſeù veriùs ridicula fabula legitur in Cod. סנהדרין *Sanhedrin* cap. 11. חלק *Chèlek* pag. 95. paulò poſt medium, & in *En Iſraël* Par. II. pag. 122. col.

2. num. 154. ex vtroque loco Talmudiſtarum verba ſunt.

אמר ליה הקב"ה לדוד עד מתי עון זה טמון
בידך על ידך נהרג נוב עיר הכהנים ועל ידך
נטרד דואג האדומי ועל ידך נהרג שאול ושלשת
בניו רצונך יכלו זרעך או תמסר ביד אויב, אמר
לפניו רבונו של עולם מוטב אמסר ביד אויב ולא
יכלה זרעי יומא חד נפק לשכור בזאי אתא שטן
ואדמי ליה כטביא פתק ביה גירא ולא מטיה
משכיה עד דאמטייה לארץ פלשתים כדחזיה ישבי
בנוב אמר היינו האי דקטליה לגלית אחי כפתיה
קמטיה אותביה ושדיה תותי בי בדייא אתעביד ליה
ניסא מכא ליה ארעא מתותיה היינו דכתי' (תלים י"ח,
ל"ו,) תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי,)
ההוא יומא אפניא דמעלי שבתא הוה אבישי בן
צרויה הוה קא חייף רישיה בד' גרבי דמיא חזינהו
כתמי דמא איכא דאמרי אתא יונה איטריף קמיה
אמר כנסת ישראל כיונה אימתילה שנאמ' (תלים
ס"ח, י"ד,) כנפי יונה נחפה בכסף ש"מ דוד מלכא
דישראל בצער שרי אתא מביתיה ולא אשכחיה
שדר לבי מדרשא ולא אשכחיה אמר תנן אין
רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין
בשרביטו בשעת הסכנה מאי אתא שאיל בי מדרשי
אמרו ליה בשעת הסכנה שפיר דמי רכביה
לפרדיה וקם ואזל קפצה ליה ארעא בהדיה דקא
מסגי חזיוה לערפה אמיה דהוה גזלא כי חזיתיה
פסקתה לפילכא שדתיה עילויה סברא למקטליה
אמר ליה עלם אייתי לי פלך פתקיה בריש מוחא
וקטלה כדחזיה ישבי בנוב אמר, השתא הוו בי
תרין יקטלין לי פתקיה לדוד לעילאי ודץ ליה
לרומחיה אמר נפול עלה ונקטיל אמר אבישי שם
ואוקמיה לדוד בין שמיא לארעא וניטא ליה איהו
אין חבוש מוציא עצמו מבית האסורין אמר ליה
מאי בעית הכא אמר ליה הכי אמר לי קודשא
בריך הוא והכי אהדרי ליה אמר ליה אפוך צלותך
בר ברך קירא ליזבון ואת לא תצטער אמר ליה אי
הכי סייע בהדן היינו דכתיב (שמואל ב', כ"א,
י"ז,) ויעזר לו אבישי בן צרויה אמר רב יהודה
אמר

אמר רב שעורו בתפלה אמר אבישי שם ואחתיה הוה קא רריף בתריה כי מטו קובי אמרי קום בוה כי מטו בי תרי אמרי בתרי גורין קטלוה לאריא א״ל ז״ל אשתכח לערפה אימך בקיברה כי אדכרו ליה שמא דאימיה בחש חיליה וקטלוה היינו דכתיב (שם) אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה את נר ישראל ,

Dixit Deus ſanctus benedictus ipſi David: Quouſque erit abſcondita iniquitas tua in manu tua? Ob manum tuam interfecta eſt Nob Ciuitas Sacerdotum per manum tuam exagitatus eſt Doëg Idumaus, & occiſus eſt Saul, & tres filij eius. Vis, vt conſumetur ſemen tuum, aut tradaris in manus inimici? *Dixit* (Dauid) *coram eo: Domine vniuerſorum, melius eſt, vt tradar in manus inimici, & non deficiat ſemen meũ. Quadam die egreditur* (Dauid) *ad capiendam pradam ad venandum* (ad locum Bazài) *Venit Satan in ſimilitudinem Capreoli, emiſit* (Dauid) *in eum ſagittam, & non pertingit eum. Attraxit* (Dauidem) *quouſque perueniret in terram Philiſthaorum. Cùm autem vidiſſet illum Iſcbibenob, dixit: Hic eſt ille, qui interfecit Goliath fratrem meum: ligauit eum; cepit eum, & proiecit illum ſub pralum. Factum eſt ei miraculum. Terra emollita eſt.* [R. Salomon ולא הוזק *ne laderetur.*] *Et hoc eſt quod ſcriptum eſt* (Pſal. 18. v. 37.) Dilataſti greſſum meum ſubtus me: & non nutauerunt tali mei. *Eodem die appropinquante veſpere Sabbathi, Abiſai filius Tzurijah quatuor aqua lagenas ſuper caput portabat. Vidit aquam ſanguinis maculis aſperſam. Et ſunt qui dicunt: Venit Columba alis ſauciata coram* (Abiſai) *Dixit Synagoga Iſraël, qua Columba aſſimilatur. S. D.* (Pſal. 68. v. 14.) Pennæ Columbæ quæ tecta eſt argento. *Inde* (Abiſai) *cognouit, quòd Dauid Rex Iſraël erat in tribulatione. Abijt domum ſuam, & non inuenit illum. Miſit ad Academiam, & non inuenit illum. Dixit: De iure equitari non poteſt, nec in throno iura reddi, nec ſceptro vti in hora periculi. Venit in Academiam, petijt de hoc* (dubio ſolutionem). *Dixerunt* (Doctores): *In hora periculi poteſt quis ſuper mulam equitare. Surrexit, & abijt, exilijt terra multum, dum iret. Vidit Orpham matrem eius* (Iſcbibenob) *qua fila ducebat* (nendo) *cùmque illa vidiſſet* (Abiſai) *proiecit colum in eum, putauit eum poſſe occidere, dixitque ei: Adoleſcens affer mihi colum. Impellit illam in caput ipſius, percuſſit, & occidit eam. Cùmque hac vidiſſet Iſcbibenob, dixit: Nunc duo ſunt contra me, certè occident me. Proiecit Dauidem in altum, & infixit lanceam ſuam.* [R. Salomon בקרקע *in terram.*] *Dixit: Cadet, Dauid, ſuper eam & interficietur. Pronunciauit Abiſai nomen* (Dei tetragrammaton) *& fecit ſtare Dauidem inter calum & terram. Et ſunt qui dicunt, quòd ipſe* [Gloſſa: דוד עצמו לימא שם *Dauid per ſeipſum adiurauit nomen Dei.*] *Nullus vinctus educit ſeipſum de carcere. Dixit ei: Cur huc veniſti? Reſpondit: Sic dixit mihi Deus ſanctus benedictus, & rurſus ſic reſpondi ei.* [Gloſſa.

נ״ל ניצל דוד והשליכו הש׳ ברחוק והלכו אבישי ודוד וחזרו להם , א״ל אבישי לדוד מאי בעית הכא

למה באת כאן , אל״ הקב״ה אמר לי רצונך שיכלה זרעיך או תמסר ביד אויבך והכי אהדרי ליה מוטב שאפול ביד אויב :

Liberatur Dauid , & longè proijcitur à Deo ſancto benedicto . Simul ambulabant Abiſai & Dauid , & ſibi ad inuicem reſpondebant . Dixit Abiſai ad Dauid : Cur venisti huc ? Reſpondit (Dauid) *Deus ſanctus benedictus dixit mihi : Vis vt conſumetur ſemen tuum , aut tradaris in manus inimici tui ? Et reſpondi ei : Melius eſt mihi , vt incidam in manus inimici .]* *Dixit ei* (Abiſai) *Verte orationem tuam .* [Gloſ.

אמור מוטב יכלה זרעך ולא תמסר ביד אויב דומה לך בצער בניך בר בניך .

Dic , melius eſt vt conſumetur ſemen tuum , & non tradaris in manum inimici . Expecta afflictionem filiorum filij tui .] Filius filij eat in venditionem , & tu mærore non afficiaris . Dixit ei (Dauid) *Si ſic eſt , adiuua me pariter . Hoc eſt quod ſcriptum eſt* (2. Samuel. 21. v. 17.) Et auxiliatus eſt ei Abiſai filius Tzeruijàh. *Dixit Ràu Iehudà : Dixit Ràu : Quia auxiliatus eſt ei oratione . Pronunciauit Abiſai nomen* (Dei quadriliterum) *& terrefecit eum . Fuit* (Iſcbi-benòb) *perſequens eos .* [Gloſſa -

והם בורחים שהיו קרוב לארץ פלשתים .

Nam ipſi fugiebant , quia erant prope terram Philiſthæorum .] Cùm peruenissent Kòbe . [Gloſſa -

לאותו כפר ששמו קובי שבין ארץ ישראל לארץ פלשתים :

In Villam , Kòbe appellatam , quæ erat inter terram Iſraël , & terram Philiſthæorum .] Dixerunt קום ביה *Kùm beh , Irrue in eum .* [Gloſſa -

אמרין זה לזה עמוד כנגדו ולא נברח ונכנו ולכך נקראו קובי :

Dixerunt ad inuicem : Sta contra eum , neque fugiamus , & percutiemus eum . Et ideò vocauerunt hanc Villam Kòbe .] Quando peruenerunt in בי תרי *Be-Therè* [Gloſſa -

ועדיין היו מפחידין ובורחין .

Adbuc enim timebant , & fugiebant .] Dixerunt : Inter duos catulos (Leonis) *occidetur Leo . Dixerunt ei : Veni , inueniemus Orpham matrem tuam ĩn ſepulchro* (quã occidimus) . *Quando commemorarunt ei nomen matris ſuæ , debilitata eſt virtus eius* (Iſcbi-benòb) *& occiderunt illum . Et hoc eſt quod ſcriptũ eſt* (Ib.) Tunc iurauerunt viri Dauid ei dicendo : Non egredieris vltra nobiſcum in prælium, neque extingues lucernam Iſraëlis .

Idem ſuccinctè refertur à R. Dauid Kimchi 2. Sam. 21. quod nec approbat , nec reprobat ; reprobat tamen illud, quòd Abiſai filius Saruiæ opem tulerit Dauid per orationem , dicitque וכל זה רחוק *totum hoc eſſe procul à vero , & abſurdum* . Nullum abſurdum eſt , quod per orationem conſequitur ; abſurdum quidem eſt dicere , quòd non potuerit Abiſai Dauidem in anguſtijs liberare mediante oratione ; abſurdum etiam eſt , Dauidem Regem deſcribere ſine ſocio venatorem , & ita improuidum ,

gaiòn Pſal. 7. hoc modo explicat, & dicit -

שגיון לדוד כבר ביארנו כי שגיון אחד ממיני הניגון: וכן אמר בתפלת חבקוק שגיון וכו׳:

Sciggaiòn ipſi David. Iam declarauimus, quòd שגיון *Sciggaiòn ſit vna ex ſpeciebus melodiæ; ſic etiam dixit Abacuc in oratione* שגיון *Sciggaiòn &c.*

XLIII. Denique de Dauide ſubiungunt Rabbini: Quòd ſicut matris aſtutia fuerat conceptus, ita Dæmonis inſidijs interemptus ſit. Quomodo id accidiſſe velint, & quomodo parum abfuit, ne à canibus laceraretur, narratur in Cod. שבת *Sciabbàth* cap. 2. במה הדליקין pag. 30. non longè ante fin. & in *En Iſraël* Par. I. pag. 58. col. 3. num. 12. longè poſt medium his verbis -

אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב (תלים ל״ט: ה׳:) הודיעני יהוה קיצי ומדת ימי מה היא ואדע מה חדל אני: אמר דוד לפני הקב״ה רבונו של עולם הודיעני יהוה קצי אמר לו גזירה היא מלפני שאין מודיעין קיצו של בשר ודם ומידת ימי מה היא גזרה היא מלפני שאין מודיעין מידת ימיו של אדם ואדעה מה חדל אני אמר לו בשבת תמות אמות באחד בשבת אמר לו כבר הגיע מלכות שלמה בנך ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא אמות בע״ש אל׳ (שם) כי טוב יום בחצרך מאלף טוב לי יום א׳ שאתה יושב עוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח כל יומא דשבתא הוה יתיב וגרים כוליה יומא ההוא יומא דבעי למינח נפשיה קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה דלא הוה פסק פומיה מגירסי׳ אמר מאי אעביד ליה הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה אתא מלאך המות ובחיש באילני נפק למיחזי הוה סליק בדרגא איפחית דרגא מתותיה אישתיק ונח נפשיה: שלח

שלמה

vt ſe vſque ad terras Philiſthæorum trahi ſineret à Diabolo ſub ſpecie Cerui, vel Capreoli, & alia de eodem comminiſci, quæ omnia inepta ſunt, incredibilia, fabuloſa, & ridicula. Legitur quidem 2. Sam. 21. v. 15. & 16. pugnaſſe Dauid contra Philiſthæos, & inter pugnandum defeciſſe, & parum abfuit quin à Isbibenob percuteretur, niſi Abiſai ex ſorore nepos præſidio ei fuiſſet: vnde viri Dauidis iurauerunt, quòd ampliùs Dauid egreſſurus non eſſet in bellum cum eis. Sed ex Sacra Scriptura nihil de hiſce Talmudicis fabulis, nec quidem niſi per ſomnium, poteſt colligi, aut fingi. Quæ cùm in officina Talmudica ab artificioſiſſimis Rabbinis cuſa ſint, venalia etiam exponuntur Iudaicæ plebi. Abominanda planè ſunt; at ipſi, licet cùm dedecore Sanctorum, & vilipendio Sacrarum literarũ, laudes non modicas inde ſibi repromittunt. Deinde falſum eſt, Dauidem fuiſſe in cauſa quòd deſtructa fuerit Ciuitas Nob, percuſſi Sacerdotes Domini, occiſus Saul & filij eius. Hæc omnia à malitia Saulis proceſſerunt, & ob ſcelera ipſius, Deus permiſit eius infelicem mortem, totiuſque familiæ & domus extirpationem. Quòd autem mutauerit Dauid orationem ſuam, ideòque errauerit, & שגיון *Sciggaiòn* cecinerit in Pſal. 7. commentatio Talmudica eſt procedens ex læſa Rabbinorum imaginatiua, quam R. Dauid Kimchi non approbat, vt facit R. Salomon, ſicut ſuprà ad pag. 121. col. 2. n. 25. retuli. Dauid autem Kimchius *Scig-*

Melior eſt mihi dies vnus quo tu ſedes, & occuparis in lege quàm mille holocauſta, quæ in futurum oblaturus eſt Salomon filius tuus coram me ſuper Altare. [R. Salomon. -

ברכתיב אלף עולות יעלה שלמה וגו׳ :

Sicut ſcriptum eſt (1. Reg. 3 4.) Mille holocauſta obtulit Salomon &c.] *Omnibus diebus Sabbathi ſedebat & legebat tota ipſa die.* [R. Salom.

כל כל שבתות חשנה היה יתיב וגרים שלא יקרב מלאך המות אליו שהתורה מגינה ממות כדאמרינן בסוטה :

Omnibus Sabbathis totius anni ſedebat, & legebat, ne appropinquaret ei Angelus mortis (Satan, nam Angelus mortis, & Satan idem ſunt, ex Cod. *Bauà Bathrà* cap. 1. pag. 16. circa medium; ex *Reſc Lakiſc* הוא מלאך המות הוא שטן) *quoniam lex proteget à morte, ſicut legitur in Cod.* סוטה *Sottà*.] *Illo autem die, quo moriturus erat; ſtabat Angelus mortis ante eum; ſed nihil valebat in eum, quia ore ſuo legere non ceſſabat. Dixit* (Satan) *Quid ei faciam? Erat Viridariũ poſt domum ſuam. Abijt Angelus mortis, & concuſsit capit. arbores* (pomarij). *Exijt* (Dauid) *vt videret. Per gradus* (ligneæ) *ſcalæ aſcendit. Amouetur ſcala, ruit* (Dauid) & (à Dęmone iugulatus) *interijt*. (Et Dauidis cadauer ſub aperto cælo relinquitur, ità vt parum abfuerit quin à canibus deuoraretur.) *Mittit itaque Salomon in Academiam* (ad ſapientes Rabbinos, vt ab eis conſilium accipiat, quid de cadauere patris eſſet agendum; non enim ſapien-

tia

שלמה לבי מדרשא אבא מת ומוטל בחמה וכלבים של בית אבא רעבים מה אעשה שלחו ליה חתוך נבלה ותנה לפני הכלבים ואביך הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו ולא יפה אמר שלמה (קהלת ט׳ ד׳) כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת :

Dixit Ràu Iehudà, dixit Ràu: Cur ſcriptum eſt (Pſal. 39. 5.) Notum fac mihi Domine finem meum, & menſuram dierum meorum, quæ ipſa ſit: noſcam quàm deſinens ſim ego. *Dixit Dauid coram Deo ſancto benedicto; Domine Vniuerſi: Fac ſcire me Domine finem meum. Dixit ei* (Deus:) *Decretum eſt coram me, quòd minimè notificent finem carnis & ſanguinis, & menſuram dierum meorum, quanta ſit ipſa. Decretum eſt penes me, quod minimè notificent menſuram dierum hominis.* Et ſciam quando deſinens ero. [R. Salomon. -

באיזה יום אני חדל ובטל מן העולם :

Quo die ego deficiam, & diſcedam à mundo.] *Dixit ei* (Deus:) *In Sabbatho morieris. Moriar* (inſit Dauid) *prima Sabbathi* (hoc eſt die Dominico [R. Salomon. -

שיכלו לחתעסק בי ובהספדי :

Vt poſſint occupari in exequijs meis:] nam die Sabbathi non licet nenias canere, & luctus funebres agere.) *Dixit ei* (Deus:) *Iam deuolutum eſt Regnum Salomoni filio tuo; & Vnum Regnum non tangit alterum Regnum, nec etiam tranſuerſum filum. Moriar* (dicebat Dauid) *veſpere Sabbathi. Reſpondit* (Deus, Pſal. 84. v. 11.) Quia melior eſt dies in atrijs tuis præ mille.

מה ב

homo. viuens à perſoluendo officium defuncto, & eius corpus ſepulturæ tradendo die Sabbathi, quod SS. Patriarchæ præſtiterunt Gen. cap. 23. 25. 35. 49. 50. adeò vt ne quidem malefactorum cadauera, per diem in patibulis relinquenda eſſent, ſed in eadē die ſepeliri præcipiuntur. Deuter. 21. 23. Dauidis autem cadauer ac ſi eſſet Leo mortuus, potiùs canum dentibus obijciendum, quàm contrectandum, & ſepulturæ tradendum die Sabbathi volunt Talmudiſtæ; idcircò ne contrectetur, niſi adhibita cautione de pane, vel puero cadaueri impoſito, inſtruunt ſapientiſſimum Salomonem. Et iſtæ ſunt Talmudiſtarum inſipientiæ contra Dauidis honorem, ſanctitatem, prudentiam, ceterarumque virtutum genera excogitatæ; vt ex his, quæ hactenus de eo dicta ſunt, non Prophetam Dei, & hominem ſanctiſſimum, quem nobis proponit Scriptura Dauidem intueri licet, ſed potiùs Rabbinum quendam, eumque ſceleſtum, flagitioſum, & penitùs indoctum ſub Dauidis nomine Rabbini iſti Talmudici nobis proponunt, quamuis aliquid ſcripſiſſe, & literis conſignaſſe velint. Scripſit autem Dauid iſte Rabbinicus orationem quandam Cabaliſticam, quæ habetur mſc. in quodam vetuſto Cod. Bibliothecæ Farneſianæ Rom. in 4. membranaceo, vbi etiam ſcriptis exaratus eſt liber מערכת אלהות *Maarècheth Elaùth Ordinationis Diuinitatis*. De quo ſuo loco. Vocatur hæc oratio פתיחת לב *Petichàth Lèu Aperitio cordis*. Hanc à Dauide compoſitam fuiſſe vo-

tia ſua, ne à canibus dilaceraretur patris cadauer, quicquam ſtatuere valebat, & ait:) *Pater meus mortuus eſt, & ad Solem eſt expoſitus. Canes autem domus patris mei ſunt famelici* (periculum eſt ne deuoretur ab eis.) *Quid faciam? Miſerunt ad eum* (atque dixerunt) *Incide cadauer* (beſtiæ) *ante canes, & ſuper patrem tuum pone tortam* (panis) *Vel puerum, & contrectare illum* (hoc eſt ſepeli illum.) [R. Salomon.

את הואריה חמת אסרו לטלטל אלא על יד ככר או תנוק׃

Leonem mortuum prohibitum eſt contrectare, niſi mediante pane, Vel puero.] *Et nonne bene dixit Salomon* (Eccleſ. 9. 4.) Quoniam canis viuus melior eſt Leone mortuo?

Non in vita tantum, ſed etiam poſt mortē iniurijs afficiunt Rabbini Sanctum Prophetam Dauid, nec eius cadauer per diem Sabbathi audent tangere, & ſepulturæ tradere, ne Sabbathum coinquinent; nam docent in eodem Cod. *Sciabbàth* cap. 23. שואל pagina 151. b. ante medium.

דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת כיון שמת אדם בטל מן המצות והיינו דאמר רבי יוחנן (תלים פח׳ ו׳) במתים חפשי ׃ כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ׃

David Rex Iſraël mortuus eſt, non profanant eius cauſa Sabbathum. Quia quando mortuus eſt homo ſoluitur à præceptis. Et hoc eſt quod dixit R. Iochannàn (Pſal. 88. 6.) Inter mortuos liber. *Quando moritur homo fit liber à præceptis.* Sed non liberatur

alicuius ſancti Viri, vt ס׳ יצירה *Sèpher Ietzirà* euulgant ſub nomine Patriarchæ Abrahami, ita & hunc libellum Dauidi Prophetæ attribuunt: & vt magis, magiſque fides ei adhibeatur, confingunt fictitiam traditionem de patre ad filium, de Magiſtro ad diſcipulos, & de Scriptore ad Scriptorem, & à prioribus ad poſteros, quaſi per manus & manus vſque ad poſtrema hæc noſtra tempora; tandem perueniſſe volunt. Quæ cùm Rabbinicæ fabulæ ſint, eas prorsùs reijcimus. De Dauidis autē Pſalterio quòd reuera ab eo ſcriptum eſt, quid dicunt Rabbini?

De Pſalmorum libro, Pſalmis, & Muſicis Inſtrumentis Hebræorum, Rabbinorum ſententiæ.

P*ſalmorum liber* omnibus Nationibus, & linguis notiſſimus Hebraicè communiter vocatur ספר תהלים *Sèpher Thehillim Liber Laudum*, ſeù *Hymnorum*. Rabbini præcipuè in marginalibus citationibus plerumque eliſa litera ה ſcribunt תלים *Thillim*, Vocatur etiam *Pſalterium*, quamuis propriè ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ Græcis ſit Inſtrumentum Muſicum, quo Pſalmi canebantur, de quo plurali numero fit mentio 2. Reg. 12.

מזמרות *Mezamerròth Pſalteria*. Hinc Pſalmi, qui Spiritus S. afflatu, ligata oratione compoſiti, & ad excitandū animū pſallentium & audientium, ad pietatem, nec non & religionem erga Deum excitandam Muſicis Inſtrumentis decantabantur. מזמורים *Mizmòr*

volunt, & traditam Salomoni, vt ibi his verbis legitur -

פתיחת לב : מה שמסר דוד לשלמה בנו מלך יהודה וכתובה מדור לדור עד זמן ישיבת בן זכאי ראש גולה שהיה באותו הזמן רב. סעדיה ונתגבר וכתב אותה עזריה בן יושפט ממשפח׳ שבאה מן הנשיאים שהם דריו כנציבין וירד בדמשק זה עזריה ונשא לשם אשה וישבו לשם נהלך רבו אברהם הספרדי וכתב אותה מן עזריתו ואני מרינוס כתבתיה ממנו ור׳ אברהם מן ארבונה מסרה לר׳ חגי ואני משה כתבתיה מר׳ חגי ומסרתיה ליוסף בר׳ שלמה, והיא תפלת מתקבלת עד כאן לשונו וזאת התפלה נמצאת עם מערכת אלהות כ״י על הקלף בבית ספרים של דוכוס די פארמה ברומה ׃

פתיחת לב *Petichàth Lèu Aperitio cordis, quam tradidit* (Dauid) *Salomoni filio ſuo Iudæ Regi, & ſucceſſiuè ſcripta fuit de generatione in generationem, vſque ad ætatem Ben Zachai Principis captiuitatis, qui præualuerat in Rau Saadiàh* (vide R. Saadiàh). *Poſtea eam ſcripſit Azarias Ben Ioſaphàtt de familia, quæ venit ex Principibus & primarijs Præfectis. Iſte Azarias deſcendit Damaſcum, ibi vxorem duxit, & in ea habitauit. Abijt autem R. Abraham Hiſpanus* (Damaſcum) *eamque* (orationem) *recepit ab Azaria præmemorato. Et ego Marinus eam ab eodem accepi, & exſcripſi. Poſtea R. Abraham de Narbona tradidit illam R. Haggæo: & ego Moſes recepi illam à R. Haggæo, & tradidi Ioſepho filio R. Salomonis, & eſt oratio Cabaliſtica.* Hactenus verba Codicis Farneſiani Hebræi. Vt auctoritatem ſuis fabuloſis & ſuperſtitioſis libellis concilient eos diuendunt ſub nomine

nes, Thiorbæ, Nablia, Harpæ, Lyræ, Violæ, ſeù Chelys, Sambucæ, Pectides, Pandoræ, Clauicymbala, Clauichordæ, Spinettæ, Barbita, aliaque his ſimilia, & omnis generis Cytharæ, vulgò *Chitarre*.

III. Generis ſunt, quæ digitis, aut bacillis, vel ferrea lingua pulſantur, & ſonum reddunt, vt ſunt Crotula, Gnaccari, Syſtra, Tympana, Cymbala, Campanæ. Quænam autem ex his Inſtrumentis ad Pſalmos modulandos apud antiquos Hebræos in vſu fuerint, eſt inquirendum. Ex quolibet ex his generibus aliquot aſſumpta fuiſſe Inſtrumenta pro certo ſtatuendum eſt. Ex Pſalmo enim 81. v. 3 habemus

שאו־זמרה ותנו־תוף כנור נעים עם נבל׃ תקעו בחדש שופר וגו׳׃

Sumite Pſalmodiam, & date Tympanum: Citharam iucundam cum Nèuel. Et ex Pſalmo 150.

הללוהו בתקע שופר הללוהו בנבל וכנור׃ הללוהו בתוף ומחול הללוהו במנים ועגב הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה׃

Laudate eum (Dominum) *in clangore Buccinæ; laudate eum in Nablio & Cithara; laudate eum in Tympano, & Choro: laudate eum in Chordis & Organo. Laudate eum in Cymbalis ſonoris: laudate eum in Cymbalis iubilationis*: Et in 2. Sam. 6. 5.

ודוד וכל בית ישראל משחקים לפני יהוה בכל עצי ברושים ובכנורות ובנבלים ובתפים ובמנענעים ובצלצלים׃

Et Dauid, & omnis domus Iſraël lu-

morrim dicuntur, & ſingulariter מזמור *Mizmòr Pſalmus*. Hinc Pſalmorum liber centum quinquaginta Pſalmis abſoluitur, ſed non omnes nomine מזמור *Mizmòr* inſcribuntur, ſed tantùm quinquaginta quinque, nempè 3. 4. 5. 6. 8. 9. 12. 13 15. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 29. 30. 31. 38. 39. 40. 41. 47. 48. 49. 50. 51. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 73. 75. 76. 79. 80. 82. 83. 84 85. 87. 88. 92. 98. 100. 101. 109. 110. 139. 140. 141 143. מזמור *Mizmòr* igitur propriè ſignificat *Cantionem*, ſeù modulationem artificioſam quibuſdam certis numeris & cæſuris inciſam ex coniugatione פִּעֵּל, & ex radice זָמַר *Incidere*, vel *amputare*, Græcè ψαλμὸς id eſt *Cantus*, vt vtraque lingua idem indicaretur: laudes ſcilicet, & diuinos hymnos voce alacri, & Muſicis Inſtrumentis decantandos fore.

Porrò Inſtrumenta quibus cantiones modulari poſſumus, ſunt in triplici differentia. Vel enim ſunt *Pneumatica*, vel *Fidicina*, vel *pulſatilia*.

Primi generis ſunt, quæ inflata, ſeù flatu, ſpiritu, vel vento incitata ſonum emittunt, vt ſunt Fiſtulæ, Sampuniæ, Cornua, Tibiæ, Tubæ, Buccinæ, Litui, Syringæ, & alia Polycalama, quæ Italicè dicuntur *Organi*, & *Regali*.

II. Generis ſunt omnia illa Inſtrumenta, quæ chordis, ſeù neruis inſtructa, digitis vel pinnis, vel etiam plectris in harmonicos motus artificiosè incitantur, & ſonum ſuauem reddunt, vt ſunt Citharæ, Teſtudi-

Ex Pneumaticis.

1. שופר *Sciophàr Buccina* erat Cornu recuruum; vulgò קרן *Kèren Cornu*, quia ex Cornu Arietis fieri ſolebat, & hodie nonniſi ex cornu Arietino, ex Rabbinorum præcepto illud efficiunt, quod promiſcuè & שופר *Sciophàr* & קרן *Kèren* vocant ex præſcripto משנה *Miſcna* Codice ראש השנה cap. 2. num. 2.

אמר רבי יוסי והלא כל השופרות נקראו קרן שנאמר (יהושע ו : ה :) במשוך בקרן היובל וגומ׳ :

Dixit R. Iosè: Et nonne omnes Buccinæ Vocantur Cornu? S. D. (Ioſue 6. 5.) In protrahendo in Cornu Arietino, in audiendo vos vocem השופר Buccinæ &c.

Vſus illius erat multiplex, ſed præcipuè ad feſta indicanda, vt Nouilunij Pſ. 81. 4. תקעו בחדש שופר *Clangite in Nouilunio Buccina*; Anni quoq; Iubilei & remiſſionis, Leuit. 25. 9. de quo opportuniori loco agemus. Aſſumebatur etiam in Pſalmis modulandis Pſalmo 150. 3. citato, הללוהו בתקע שופר *Laudate eum in clangore Buccinæ.*

Cæterùm de שופר *Sciophàr* dicitur in משנה *Miſcnà* Cod. תמיד *Thamid* capit. 3. nu. 8. quòd מיריחו היו שומעין קול השופר *A Iericho audiebant ſonum Sciophàr Buccinæ.* De Buccina autem prout hodie in vſu eſt apud Iudæos, & quomodo ſeligatur & infletur in principio Anni noui, & in die Expiationis, agemus alibi Deo dante.

2. חצוצרות *Chatzotzeròth Tuba* longio-

ludebant coram Domino in omnibus lignis abiegnis, Citharis, & Nablis, & in Nablis, & in Tympanis, & in Siſtris, & in Cymbalis. Et in 2. Paralip. 15. 14.

וישבעו ליהוה בקול גדול ובתרועה ובחצצרות ובשופרות :

Et iurauerunt Domino Voce magna in iubilo, & in clangore, & in Tubis, & in Buccinis.

Ex his Scripturæ locis habemus octo fuiſſe genera Inſtrumentorum Muſicalium, quibus antiquitùs Hebræi vtebantur.

Ex Pneumaticis.

Inſtrumenta, quæ ſpiritu inflata ſonum edunt, primum locum occupant in Scripturis ſacris. Ea ſunt

1. שופר *Sciophàr Buccina.*
2. חצוצרות *Chatzotzeròth Tubæ.*
3. עוגב *Vugàu Organum.*

Ex Fidicinis.

1. נבל *Nèuel Nablum.*
2. כנור *Chinnòr Cithara.*

Ex Pulſatilibus.

1. תוף *Toph. Tympanum.*
2. מנענעים *Menaanìjm Siſtra.*
3. צלצלים *Tzeltzelim Cymbala.* De ſingulis aliquid breuiter diſcemus.

Cymbalis, & Pſalterijs, & Citharis concrepabant, & centum viginti Sacerdotes canentes Tubis, ſtabant coram eis, vt legitur 2. Paralip. 5. 12. Breuiter: Tempore quo Sacra Ædes Ieroſolymitana extabat, in omnibus ſolemnitatibus, & ſacris Cantionibus Tubis vtebantur, vti nobilioribus, & præſtantioribus Inſtrumentis. Euerſo autem Dei quondam Sanctuario, loco Tubarum ſucceſſerunt Buccinæ, ex Rabbinorum decreto, quia humiliores, & viliores Tubis; hinc hodie pro Tubis vtuntur Hebræi Arietinis cornibus, Bouinis reiectis, quæ vulgo חצוצרות *Tubæ* vocantur, & pro Tubis habentur. De tali ſubſtitutione legitur in Cod. שבת *Sciabbàth* cap. 2. pag. 36. lin. 5.

אמר רב חסדא תני תלת מילי אישתני שמיחר מכי חרב בית המקדש חצוצרתא שופרא חצוצרתא למאי נפקא מינה לשופר של ראש השנה וכו׳ ׃ פתורתא פתירתא פתורה למאי נפקא מינה למקח וממכר ׃

Dixit Ràu Chaſdà; Tria vocabula mutata ſunt, ex quo Domus Sanctuarij euerſa eſt. Tubæ (vocabulum) *in Buccinam, Buccinæ in Tubam. Quid inde deducitur? Pro Buccina initij anni &c.*
[R. Salomon -

לשופר של ראש השנה אין תוקעין אלא באותו שעם הארץ קורין חצוצרות והוא שופר או אם בא עם הארץ לשאול במה יתקע אומרי׳ ליה בחצוצרות׃

Pro Buccina initij anni; non clangunt (in principio anni) *niſi Buccina, quam plebeij vocant Tubas, quamuis ſint* שופר *Sciophàr Buccina: vel ſi interrogauerit plebeius, quo* (Inſtrumento)

 to)

giores Buccinis, ex cupro, argento, aut alia materia, vel etiam ligno oblongo, cauo, & recto conſtabant, Buccinæ ſolùm cornu retorto, & hoc Arietino, ex Gloſſa ad Cod. סוכה *Succà* c. 3. p. 34. circa fin. vbi differentia inter vtramque aſſignatur, quòd שופרא כפוף חצוצרתא פשוטה *Buccina ſit curua, Tuba extenſa.* Vſus Tubarum diuerſus erat à Buccinæ, nec alter locum alterius occupabat. Buccinis inflatis, cœtum Eccleſiæ congregabant, ſolemnitates ſtatijs temporibus indicebant, Neomenias, Annũ nouũ, & Iubileũ proclamabant: Tubis iſta peragere vetitũ. Clangebant Tubis argenteis, quando caſtra in deſerto mouebantur, & hoc officium ex Dei præcepto præſtabant Sacerdotes, Num. 10. 8. Si ſemel clangebant, congregabantur Principes, & Capita filiorum Iſraël; ſi conciſus & prolixior erat clangor, mouebant caſtra primi, qui erant ad Orientem. In ſecundo clangore prolixo & vlulatu conciſo, mouebant caſtra qui erant ad Meridiem, & pari modo reliqui faciebant.

Si exeundum erat ad bellum, inflatis Tubis vlulabant. Ibid. v. 9.

Si epulum facturi erant, vel feſtum diem, aut Calendas celebrabant, Tubis canebant ſuper holocauſtis, & victimis pacificis. Ibid. v. 10.

Clangebant Tubis coram Arca Domini, 1. Paralip. 13. 8. & capite 15. 24. 28. Ijſdem, Pſalmos & Cantica canebant, Ibid. cap. 16. v. 42. nam Cantores, qui erant ſub Aſaph, Eman, & Idithùm veſtiti byſſinis,

ſentet, quem abuſum etiam Concilium Tridentinum tollere volens ſeſſ. 22. in decreto de obſeruandis & euitandis in celebratione Miſſæ, ab Eccleſijs arcet & eliminat Muſicas eas, vbi ſiuè Organo, ſiuè cantu, laſciuum, aut impurum aliquid miſcetur. Quo autem tempore intra Eccleſias Organa inuecta fuerint, Platina refert ſententiam quorundam, qui aſſerunt id factum fuiſſe tempore Vitaliani Papæ, id eſt circa annum Domini 657.

Ex Fidicinis.

1. נבל *Nèuel Nablum.* Noſter Interpres plerumq; vertit *Pſalterium*, vt 1. Sam 10. 5. — 1. Paralip. 13. 8. — 16. 5. — 25. 1. — 2. Paralip. 5. 12. — 9. 11. — 20. 28. — 29. 25. & alibi paſſim. Ex quo intelligi poteſt *Nèuel* fuiſſe Inſtrumentum Fidicinum, & non merè Pneumaticum, vt aliqui putarunt, credentes fuiſſe Vtriculum, qui per fiſtulam inflatus & brachio compreſſus, digitis item ad quædam foramina applicatis, & artificiosè ad breuiſſimum tempus inde amotis, ſuauiſſimum ſonum emittit. Hinc in *Medràſc Thehillim* ad Pſalmum 81. pag. 37. col. 4. præ omnibus alijs Inſtrumentis Muſicis extollitur, ibi enim §. שאו dicitur

למה נקרא שמו נבל שמנבל כל מיני זמר :

Cur Vocatur nomen eius Nèuel? Quia ſtulteſcere facit omnia alia Inſtrumenta Muſica. Quod etiam refert R. Salomon ad eundem Pſalm. 81. ver-

to) *ſit clangendum* (in principio anni) *reſpondent* חצצרות *Tubis.*

Confunditur itaque hodie à vulgo vocabulum חצוצרות *Chatzotzeròth Tubarum* cum שופרות *Sciopheròth Buccinis*, & vice verſa.

3. עגב *Vugàu Organum.* Quamuis Organum ſit genus ad quodlibet Inſtrumentum, peculiariter tamen, & per quandam excellentiam, omnia Muſica Inſtrumenta Organa appellantur, & inter iſta, ea quæ ſtamneis, vel alterius materiæ calamis & inæqualibus, ad ſymphonicum concentum efformandum, mira induſtria & arte elaborata, per ſpiritum ſeù ventum, ſollibus in fiſtulas & calamos incluſum, & digitis, medijs quibuſdam dentibus ligneis vel etiam eburneis exagitatum, ſonum & melodiam auditu iucundiſſimam, emittunt. Inde Hebraicè עגב *Vugàu Organum* dicitur, quaſi *amabile Inſtrumentum*: nam עגב *Agàu*, à quo deducitur. *adamare*, & *amaſium agere* ſignificat. Antiquiſſimum eſt Inſtrumentum, cuius origo ante vniuerſalem cataclyſmum *Iubalis* ætate ex Scriptura Geneſ. 4. 21. habetur. Vſus Organorum in antiqua Synagoga frequens fuit, ad cuius melodiam Pſalmi canebantur. A Synagoga ad Eccleſiam Organis aduectis, Patres ad cultum officiumque Diuinum, illorum vſum receperunt. Sed in Concil. Senonen. in decretis morum c. 17. decretū eſt: *Ne in Eccleſia Organicis Inſtrumentis reſonet impudica aut laſciuia melodia: ſed ſonus omninò dulcis, qui nihil præter Hymnos & Cantica ſpiritualia repræ-*

aptatos alium diuerſum ab alio. Sic etiam in Nablijs (reperiuntur) *alia ab alijs diuerſa, tam in clauis, quàm in chordis; qua tamen omnia vocantur Nablia.*

Itaque *Nablia*, quando à noſtro Interprete per *Pſalteria* redduntur, intelligenda ſunt Inſtrumenta chordis ſeù neruis inſtructa, quibus per digitos in diuerſis modis & tinnulis concitatis, ſuauiſſimus editur ſonus, ita vt meritò in *Medràſc Theillim* de *Nablijs* dicatur, quòd alia Muſicalia Inſtrumenta ſtulteſcere faciant. Ψαλτήριον itaque propriè eſt Muſicum Inſtrumentum decem chordis inſtructum, vt vult D. Hieronymus Epiſtola ad Sophronium; forſan quia ſæpè de Pſalterio decem chordarum in Pſalmis fit memoria. Ioſephus lib. 7. cap. 10. antiquit. כנור *Chinnòr Citharam* decachordam fuiſſe, נבל *Nèuel* autem ſiuè Nablum duodecim chordarum. & digitis tangi ſolitum, vnde forſan noſtræ Chely, ſeù Teſtudini non fuit diſſimile. Cuius autem formæ aut figuræ fuerit, planè ignoratur. Kircherius in Muſurgia lib. 2. cap 4. inſtar trapezij vult fuiſſe confectum, iconem illius affert 15. chordis inſtructam. At ex ſententia D. Kimchij, cùm *Nablia* ſeù *Pſalteria* diuerſarum magnitudinum fuerint ſecundùm craterum diuerſitatem, vel maiorum, vel minorum; dicendum eſt etiam plures, vel pauciores habuiſſe chordas, ita vt & 12. vel etiam 15. chordis inſtructa aliqua ex his maiora credibile eſt. Certum tamen eſt ex Scriptura, aliquam *Nablij* ſeù

ver. 3. & in Iſai. cap. 3. 12. Huic opinioni videtur inclinare R Abraham Aben Ezræ Comment. in Pſal. 150. 3. vbi ait in hac fiſtula יש לו עשרה נקבים *fuiſſe decem foramina*. At ſonus huius Vtriculi, qui à pluribus in Italia vocatur *Cornamuſa*, non eſt adeò gratus (cùm ſit ruſticalis, & à ruſticis abſque vlla, vel cum admodum modica ſcientia Muſica tractetur) vt ſupra alia omnia Inſtrumenta mereatur extolli. Vnde idem Aben Ezræ loco nuper citato ſubiungit, non eſſe poſſibile ſcire, quænam fuerint Inſtrumenta, quæ in Sacris literis nominantur; cùm plurima & admodum inter ſe diuerſa reperirentur in terra Iſraëlis, quorum notitia non peruenerat ad Idumæos (Romanos intelligit) nec illa idcircò Latinis vocabulis potuerunt exprimere; & viciſſim, quamplurima alia Muſicalia Inſtrumenta inter Romanos tunc temporis extiterint, quæ omninò ignota erant Hebręis. Sed de *Nablio* meliùs diſcurrit R. Sal. ad locum Iſaiæ c. 5. v. 12. dum de eo dicit: מיתרין ויתדות יש בנבל *Chordas & Clauos eſſe in Nablio*. Igitur *Nablium* eſt Fidicinum Inſtrumentum, non Pneumaticum. Et R. Dauid Kimchius de huiuſcemodi Fidicinis Inſtrumentis loquens ad cap. 22. v. 24. Iſaiæ ait

האגנות יש בהם גדולות וקטנות ומוכנות לתשמישי משונים זה מזה ; וכן הנבלים יש בהם זה משונה מזה בתבניתו או במיתריו וכולם יקראו נבלים

Eſſe in eis crateres magnos & paruos ad miniſteria (Pſalmodiarum)

tio in משנה *Miſcena* Cod. ערכין *Arachin* cap. 2. num. 3.

אין פוחתין מש׳ נבלין ולא מוסיפין על ששה׃

Nec paucioribus, quàm duobus Nablijs, nec pluribus, quàm ſex ſolebant pulſare, aut vti illis in Sanctuario.

2. כנור *Chinnòr Cithara* eſt aliud Fidicinum Inſtrumentum, quo ad laudes Deo canendas vtebantur Hebręi. Hoc, ſi antiquitatem ſpectes, ipſi עוגב *Vngàu Organo* non cedit, cùm vtrumque par ſit in natali, quippè quod tempore *Iubalis* in vſu erat Gen. 4. 21. Illius forma dicitur fuiſſe ad ſimilitudinem literæ Δ 24. chordis inſtructa, quæ digitis in diuerſos tinnulos voceſque varias concitatis, ſuauiſſimum ſonum reddebat; adeò, vt fructus terræ Geneſar, de qua in Nouo Teſtamento apud Matth. 14. 34. fit mentio, ob illorum dulcedinem, comparentur dulcedini ſoni Citharæ. Ita in Talmude Codice מגילה *Meghillà* cap. 1. pag. 6. lin. 3. vbi ſic legitur.

כינרת זו גינזר ולמה נקרא שמה כינרת דמתיקי פירא כקלא דכינרי׃

Chinnèreth ea eſt Ghinnuzàr Geneſar. Et quare vocatur nomen eius Chinnèreth? Quia dulces ſunt fructus eius vt ſonus Cithara. Forſan noſtræ Chely ſimilis erat. De Cithara in Scripturis frequens mentio, quam Dauid tractabat, cùm adhuc iuuenis eſſet, & coram Saul canendo Spiritus nequam ab eo recedebat. 1. Samuel. 16. 23.

ולקח

ſeù *Pſalterij* ſpeciem repertam, quam vocat עשור *Aſsùr*, quia 10. chordis conſtabat, vt videre eſt in Pſal. 33. 2. בנבל עשור זמרו לו *In Nèuel decachordo pſallite illi*. Et in Pſal. 144. v. 9. בנבל עשור אזמרה לך *In Nèuel decachordo pſallam tibi*.

Minus propriè ſumitur *Pſalterium* pro libro, in quo Pſalmi Dauidis ſcripti ſunt, & ex quo Dei laudes & Hymni aſſumuntur, & voce, ſeù ore, vel etiam Inſtrumentis decantantur. Cęterùm notandum eſt id quod legitur in *Medràſc Theillìm* Pſal. 81. pagina 37. col. 4. §. שאו *Nablium*, ſeptem, octo, vel decem chordis, ſecundùm tria diuerſa tempora, componi. Vnde

אמר רבי יהודה ברבי אלעאי בעולם הזה על ידי נימין ויתרות׃ וכמה נימין ביתידות שבעה שנאמר (תלים קי״ט׃ קס״ד) שבע ביום הללתיך ולימות המשיח שמונה שנאמר (תלים ו׳ ׃ א׳) למנצח על השמינית ולעתיד לבא עשר שנאמר (תלים צ״ב׃ ד׳ ׃) עלי עשור ועלי נבל׃

Dixit Rabbi Iudas Berabbì Elài: In hoc ſeculo (laudes dicuntur Deo) *medijs chordis & clauiculis; & quot chordæ ſunt* (modo) *in clauiculis? Septem. S. D.* (Pſal. 119. 164.) Septies in die laudaui te. *Et in diebus Meſſiæ, octo. S. D.* (Pſal. 6. 1.) Victori ſuper octauam. *Et in ſeculo futuro, decem. S. D.* (Pſal. 92. 4.) Super decachordo, & ſuper Nablio.

In hac traditione oſtenditur, Legem Moſaicam fuiſſe viam ad Legem Chriſti; Legē verò Chriſti ad patriam æternam ſignificatam per numerum denarium, qui vniuerſitatem in ſe comprehendit. De Nablijs fit men-

videmus 1. Samuel. 18. 6. mulieres ex omnibus vrbibus egreſſas in occurſum Regis Saul בתופים *in Tympanis* cantando cum lætitia.

2. מנענעים *Menaanijm Siſtra Inſtrumenta anea*, ſiuè *crepitacula* erant quæ percuſſa ſtridulum ſonum edebant. De his fit mentio in 2. Sam. 6. 5. & de quibus R. Dauid Kimchi dicit -

מנענעים הוא כלי נגון יניע ארם גופו בנגנו בו או הוא אשר בו יתדות ינועו בעת הנגון וי״ת וברביעין והם לוחות רקית ינגנו בהם ובדברי רבותינו זכרונם לברכה רביעין של אליית פי׳ לוחות של מקוננות כי הלוחות התם ינגנו בהם ויקוננו .

Menaanijm eſt Inſtrumentum Muſicum, ad cuius agitationem homo agitat corpus: Vel quia in eo ſunt claui ſeù paxilli, qui mouentur dum pulſatur. Et Ionathan Vertit וברביעין *& in Reuiin: Reuiin enim ſunt tabulæ graciles, quibus ſonus editur. Et apud Doctores noſtros b. m.* (legitur) רביען של אליית *explica: Tabulas lamentatrices: quoniam has Tabulas pulſabant & lamentabantur*, ſcil. fœminæ lamentatrices tempore luctus. His vſus eſt Dauid & omnis populus cùm luderent coram Arca Domini, vt loco nuper citato videre eſt.

3. צלצלים *Tzeltzelim Cymbala*, quæ & מצלתים *Metziltàim Tintinabula* dicuntur duali numero, vt 1. Paralipomenon 15. v. 29. Nehem. 12. v. 27. Cymbalorum ſunt duo genera; alia dicuntur צלצלי שמע *Tziltzelè ſciàmaa Cymbala ſonora*; & alia צלצלי תרועה *Tziltzelè theruàh Cymbala iubi-*

ולקח דוד את הכנור ונגן בידו ורוח לשאול וטוב לו וסרה מעליו רוח הרעה ,

Et tollebat Dauid Citharam, & pulſabat manu ſua, & refrigerium erat ipſi Saul, & benè erat ei, recedebatque ab eo Spiritus malus.

De Cithara fit mentio in pluribus locis Sacræ Scripturæ, & Talmudis, quæ breuitati ſtudentes ſtudiosè relinquimus.

Ex Pulſatilibus.

1. תוף *Toph Tympanum*. Inſtrumentum eſt notum, Chaldario ſimile, ex vna parte planum & membrana clauſum, quod baculo percutitur, & ſonum reddit. De eo paſſim in Sacris literis; ſed de illius forma nullum ex eis lumen habetur. Eſt & aliud Inſtrumentum mulieribus in Italia familiare, quo in Cantilenis & ſaltationibus vtuntur. Tympanum, & Cymbalum vocant. Circulus ligneus eſt, membrana item ex vna parte clauſum, qua digitis percuſſa gratus auribus præbetur ſonus. Non abſimilia his fuiſſe puto illa, quibus poſt tranſitum maris rubri Hebræorum mulieres cum Maria Canticum Domino cecinerunt Exod. 15. ver. 20. Non enim veriſimile eſt, mulieres claſſica Tympana pulſaſſe, vel pulſare potuiſſe: vnde credibile eſt, diuerſa & multiplicia Tympanorum genera in vſu fuiſſe apud antiquos Hebræos, alia maiora adhibita in feſtis ſacris, & à viris percuſſa; alia minora à mulieribus in alijs popularibus & profanis lætitijs vſurpata, vt

צילצול היה במקדש של נחושת הוה והיה קולו ערב ונפגם ושלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים ותיקנוהו ולא היה קולו ערב נטלו את תיקונו והיה קולו ערב כמות שהיה׃

Tzíltzùl Cymbalum fuerat æneum in Sanctuario, & illius ſonus erat ſuauis. Læditur: miſerunt Sapientes, & adduxerunt artifices ex Alexandria Aegypti, & aptauerunt illud, & ſonus illius non erat ſuauis: remouerunt reſtaurationes, & factus eſt ſonus illius ſuauis ſicut prius.

Inſtrumentorum alia nomina Hebraica.

Alia Inſtrumentorum nomina habentur ex Scriptura. Sed quia vel ſunt nomina generica omnium, vel plurium Inſtrumentorum, vel quia ſunt Inſtrumentorum vulgarium, ideò ea inter Inſtrumenta Sacra, quorum vſus in Sanctuario receptus erat, non connumeraui. Seorſim tamen in hoc loco recenſenda ſunt.

Primò ſunt ea, quæ עצי ברושים *Atzè beroſcim Ligna Abietum* appellat Scriptura 2. Sam. 6. 5. *Ludebat Dauid &c.* בכל עצי ברושים *in omnibus lignis abiegnis*, quia ex ברוש *Beròſc Abiete* ſeù *Buxo* erant ſabrefacta. Dixi ſeù *Buxo*, quia ברוש *Beròſc* in *Ghemarà* Cod. ראש השנה *Roſc haſcianà* cap. 2. pag. 23. circa med. explicatur per ברותא *Berothà*, quam vocem R. Salomon ibidem vulgari lingua dicit vocari בוסו *Buxum*. Ex Buxo enim, vel conſimili ligno, ſeù etiam abiegno confici ſolent Inſtrumenta Muſicalia, vt notauit idem R. Salomon in Comment.

iubilationis, ex Pſal. 150. 5.

Tzíltzalè ſciàmaa Cymbala ſonora ex R. Dauid Kimchi 2. Sam. 6. 5.

הם שני כלי נחשת שמקישין אותן זה בזה ומשמעין קול׃

Sunt duo Inſtrumenta ærea, quæ ſe inuicem collidentia ſonum reddunt. Idem dicit in Comment. Pſal. vltimo & in libro radicum, rad. צלל.

צלצלי תרועה *Tzeltzelè theruàh Cymbala iubilationis*, ſunt Tabulæ metallicæ ſecundùm mentem ipſius Kimchij, qui dicit illarum ſonum intelligi debere על החצצרות *de Tubis æreis tarantantara.* Vtrumq; Cymbalum magnum ſonum emittebat, ita vt audiretur à Ieruſalem vſque Ierichum, vt legitur in משנה *Miſcnà* Cod. תמיד *Thamid* cap. 3. num. 8.

מיריחו היו שומעין קול הצלצל׃

A Iericho audiebant ſonum צלצל *Tzíltzàl Cymbali.* Iericho autem ab Ieruſalem decem milliaribus diſtabat.

Quòd ſtrepitum & clangorem emitterent Cymbala, negari non poteſt, cùm 1. Paral. 15. 19. legatur במצלתים נחושת להשמיע *In Cymbalis æneis* (concrepantes) *ad reſonandum* (ad audire ſaciendum) ſed quòd illorum ſonus ad decem milliaria audiretur, valde diſſonum eſt.

De צלצל *Tzíltzàl Cymbalo* ſub nomine צלצול *Tzíltzùl* fit mentio in Talmude Cod. ערכין *Arachin* cap. 2. pagina 10. b. poſt med. vbi hæc de eo leguntur

מינים *Minnim*, *quaſi dicat*, *in ſpeciebus multis Inſtrumentorum Muſicorum*. Vox itaque במנים *Beminnim* vertenda eſt *In chordis*, diuerſorum ſcilicet Inſtrumentorum, vt bene vertit Vulgata. Non eſt igitur aliquod Inſtrumentum ſpeciale quod vocetur מנים *Minnim*, trichordum, aut tetrachordum, vt vult Kircher in Muſurgia lib. 2. cap. 4. *de Inſtrumentis Hebraeorum*. Sed מנים eſt vox, quæ vniuerſalitatem Inſtrumentorum Fidicinum, & polychordorum ſignificat, vt ſuprà ex auctoritate Rabbinorum Salomonis, & Saadiæ dictum eſt, quicquid aliter Kimchio in mentem venerit.

Tertiò, ובשלשים *Vuſcialiſcim*, *& in trifidis Inſtrumentis*. 1. Sam. 18. 6. Paraphraſis vertit ובצלצלין *Vutzeltzelin* *& in Cymbalis*. Cymbala autem diximus ex ſententia Talmudiſtarum eſſe Inſtrumenta ænea, ſed ex vi Hebraicæ vocis dicendum videtur fuiſſe Inſtrumenta Fidicina trium chordarum, vt putat etiam Kimchius in lib. Radic. ad שלשים quia quamuis dicat -

ובשלישים שירים נקראו כן לפי שיש להן מעלה על שאר הדברים במעלת השרים על שאר בני אדם :

Et in Scialiſcim (1. Sam. 18. 6.) *Cantica quædam vocantur ſic, eò quia habent excellentiam ſuper reliqua, veluti Principes ſuper homines*. Addit tamen -

או הם כלי נגון יש להם שלשה יתרים :

Vel ſunt Inſtrumenta Muſicalia quæ habent tres chordas. Inde colligitur

ment. ad loc. 2. Sam. 6. v. 5. בכל עצי ברוש *In omnibus lignis abiegnis*, ſeù *Buxeis*, ישמתקנין מהם כלי זמר *quia ex illis conficiuntur Inſtrumenta Muſica*. Conſtat igitur עצי ברושים *Atzè beroſcim* non alicuius Inſtrumenti eſſe nomen proprium, ſed commune omnibus Inſtrumentis ligneis, vt etiam notauit R. Dauid Kimchi ad eundem locum 2. Sam. 6. 5. cit. vbi ſic ait -

אמר עצי ברושים לפי שכלי השיר עושה אדם אותם מברוש וכלל תחלה בכל עצי ברושים ופרט אחר כן ובכנורות ובנבלים וכו' :

Dixit lignis abiegnis, quia Inſtrumenta Muſicalia fiunt ex Abiete (Buxo) *& priùs in genere ponuntur in omnibus lignis abiegnis* (Buxeis) *& poſteà in ſpecie; & in Citharis, & in Nablijs &c.* Itaque iterum concluditur, quòd pro עצי ברושים *Atzè beroſcim Lignis Abietis*, vel *Buxi*, non eſt intelligendum aliquod Inſtrumentum ſpeciale, ſed generaliter omnia Inſtrumenta, quæ ex Abiete, vel Buxo fieri ſolent, vti Citharæ, Teſtudines, Tubæ, & alia id genus ſimilia.

Secundò ponuntur מנים *Minnim* numero multitudinis ideò R. Salom. ad Pſalm. 150. 5. dicit מיני כלי שיר הם *eſſe ſpecies* (diuerſorum) *Inſtrumentorum Muſicalium*. Et R. D. Kimchi in libro שרשים ad vocem מן dicit eandem eſſe ſententiam R. Saadiæ, vbi in fine ſic habet -

והגאון רבי סעדיה פי' אותו כמו מינים כלומר במינים רבים מכלי הנגון :

Et excellens Rabbi Saadiah exponit (hunc locum Pſalmi 150, 4.) *ſicut*

bis tantùm reperies in Sacris Biblijs. Primò apud Iſaiam 5. 12. & ſecundò apud eundem 30. 29. Vtrumque locum noſter Interpres *Tibiam* vertit. Hebræi volunt eſſe Tympanum, Italicè *Tamburro*; & de hoc Tympano intelligunt illud משנה *Miſcna* Codice ולא חיה מכה ערכין *Arachin* cap. 2. n. 3. באבוב quod in אבוב *Abùb* afferam & explicabo. Interim ex vtroque loco Iſaiæ colligitur חליל *Chalil* fuiſſe profanum Inſtrumentũ in publicis Choreis & lætitijs vſurpatum: verùm ex *Miſcnà* & *Ghemarà* habemus, quòd fuerit duplex חליל *Chalil* profanum vnum, & ſacrum alterum. Profanum adhibitum in gaudijs & lætitijs ſecularibus, & in luctu ac nenijs mortuorum; ſic legimus in *Miſcnà* Cod. בבא מציעא *Bauà Metziaà* c. 6. n. 1.

שכר את החמור ואת הקרר לחביא פרפרין חלילים לכלה או למת.

Qui conducit Aſinum, aut aurigam ad aduehendum edulia, & חלילים Chalilim Tibias pro Sponſa, aut pro mortuo, hoc eſt pro lætitia tempore nuptiarum, aut pro luctu funebri. Item in Codice שבת *Sciabbàth* capite 23. num. 4.

גוי שהביא חלילין בשבת לא יספור בהן ישראל

Gentilis ſi afferat חלילין *Chalilin Tibias in Sabbatho non planget illis Iſraëlita*. De hoc Tibiarum duplici vſu, in lætitijs & luctu, videtur aliquid innui apud Matth. 11. 17. *Cecinimus vobis* (Tibijs gaudij) *& non ſaltaſtis; lamentauimus* (Tibijs mœroris) *& non plan-*

gitur hoc nomen שלשים *Scialiſcìm* eſſe nomen commune Inſtrumentis trichordis diuerſorum generum.

Et iſta ſunt Inſtrumenta, quorũ vſus receptus erat in Templo Ieroſolymitano, quæ quamuis plurima eſſe videantur, Dauid tamen Kimchius ad quinque genera reducit in principio explanationis Pſalmi 4.

והכלים שהיו בבית המקדש לחלל הם נבלים כנרות ומצלתים ושופר וחצוצרות.

Inſtrumenta autem (inquit) *quæ erant in domo Sanctuarij* (in Templo) *ad laudes concinendas ſunt, Nablia, Citharæ; Tintinabula, Buccina, & Tuba*.

In Pſalmo 149. 3. legitur: *Laudent nomen eius* במחול *Bemachòl*.

Quæritur ergo An מחול *Machòl* ſit Muſicum Inſtrumentum?

Reſp. Minimè. Quia per *Machòl* intelligitur *Chorus*, id eſt illa lętitia vocum diuerſorum hominum ſibi ad inuicem, & alternatiuè reſpondentium, vel etiam ludentium, & ſaltantium, vt explicant LXX. Pſ. 30. 12. *Conuertiſti planctum meum* למחול *Lemachòl in Chorum*. *In gaudium* ipſi verterunt. At Kircher lib. 2. *de Muſica Hebræorum* cap. 4. in *Muſurgia*. מחול *Machòl* quod מחול *Machòl* vocat, vult eſſe Inſtrumentũ ſex chordis inſtructum. Ab eadem radice חלל, à qua prodit מחול, emergit etiam חליל *Chalil*, de quo hæc accipe.

חליל *Chalil* eſt Inſtrumentum Muſicum oblongum, & cauum: nam חלול *Chalùl*, à quo deducitur, *concauum* ſonat, quod hoc modo ſcriptum

res in proprijs ædibus Tibijs canere in honorem feſti, vti fiebat in quodam loco vocato שואבה *Scioduàh*, cuius Tibiæ, vt potè ad cultum Diuinum deſtinatæ non pellebant Sabbathum; de quo loco ſic ait משנה *Miſcnà* Cod. סוכה *Succà* cap. 5. in principio -

חכליל חמשה וששה והו הכליל של בית השואבה שאינו דוחה לא את חשבת ולא את יום טוב׃

Tibia, qua clangitur per quinque, vel per ſex dies, iſta eſt Tibia Domus שואבה *Scioauà, quæ non pellit Sabbathum, neque diem feſtum.* Quàm magna fuerit ſolemnitas, & lætitia, quæ in *Domo Scioauà* per diem feſtum Tabernaculorum habebatur, oſtenditur in eadem *Miſcnà*, & eodem loco, vbi hæc verba ſubiunguntur -

כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחת מימיו׃

Quicunque non vidit lætitiam Domus Scioauà, non vidit lætitiam in diebus ſuis. Ex hac Domo ad Templum vſque, in exitu diei feſti, primi à ſolemnitate, maxima, & admodum populorum multitudine numeroſa inſtituebatur proceſſio, in qua Dei laudes canebant Sacerdotes & Leuitæ, de qua fit mentio in eodem Codice, & placet hic exſcribere verba textus, vt appareat quàm vetuſtus ſit ritus, ſacros Hymnos canendi per vias; & vnde originem ducant ſacri inceſſus Cleri & populi, qui communiter *Proceſſiones* appellantur: Verba *Miſcna* in eodem Codice *Succà* capite

planxiſtis. Et cap. 9. 23. *Et cùm veniſſet Ieſus in domum Principis, & vidiſſet Tibicines &c. dicebat: Recedite: Non eſt enim mortua puella, &c.* Conſtat ex his, quòd חליל *Chalìl* profanum fuerat Inſtrumentum. Quòd etiam adhibitū fuerit in rebus ſacris, habetur ex eadem משנה *Miſcnà* Cod. ערכין *Arachin* c. 2. n. 3. vbi de oblationibus & ſacrificijs quæ fiebant in Sanctuario, hoc modo loquitur -

אין פוחתין משני חלילין ולא מוסיפין על שני עשר ובשנים עשר יום בשנה החליל מכה לפני המזבח בשחיטת פסח ראשון ובשחיטת פסח שני וביום טוב ראשון של פסח וביום טוב של עצרת ובשמונת ימי חתג וכו׳׃

Non vtuntur paucioribus, quàm duabus חלילין *Chalilin Tibijs, & non pluribus, quàm duodecim; & in die duodecimo anni* חליל *Chalil pulſatur coram Altari, dum mactatur Paſcha primum, & dum mactatur Paſcha ſecundum: in die feſto primo Paſchatis; & in die feſto* עצרת *Atzèreth Retentionis; & in octaua ſolemnitatis &c.* De iiſdem Tibijs Sanctuarij agitur in גמרא *Ghemarà* eodem Cod. ערכין pag. 10. b. circa mediū, cuius verba referam paulò infra in אבוב *Abùb*.

Sacer vſus חלילין *Chalilin Tibiarum* non ſolùm erat in Sanctuario, vbi victimæ mactabantur, ſed etiam in domibus priuatis, quando communes lætitiæ agebantur pro die feſto, & tunc reputabantur Inſtrumenta ſacra, quia pro re ſacra, & præcepto adimplendo aſſumebantur. Sic in die feſto Tabernaculorum ſolebant ditio-

Quatuor ſcalæ &c. eſt traditio ; altitudo iſtorum candelabrorum erat quinquaginta cubitorum.] Erant itaque huiuſmodi candelabra inſtar Turrium, in quarum ſummitatibus fanalia ardent tempore alicuius ſolemnitatis.] *Et quatuor Iuuenes Sacerdotio initiandi* (tenebant) *manibus ſuis Vaſa olei* (capientia) *centum Viginti ſextarios.* [Ghemarà ibidem [illegible]

איבעיא לחו מאה ועשרים לוג כולהו או דילמא לכל חד וחד תא שמע וכדיהם: כדי שמן של שלשים שלשים לוג שהם כולם מאה ועשרים לוג [illegible]

Interrogauit illos : Centum & Viginti ſextarij inter omnes, an forſan Vnicuique ex illis? Veni, vide. Et in manibus eorum Cadi Olei triginta ſextariorum, qui omnes ſimul centum & Viginti ſextarios conficiunt.] *Et* (Oleum) *imponebant in ſimpulis. Ex fœmoralibus Sacerdotum Vetuſtis, & ex illorum baltheis ellychnia conficiebant, & incendebant. Nullum atrium Ieroſolymis erat, quod non illuminaretur ab igne Domus Haſciouà. Quatuor homines pij, & operibus bonis præſtantes faces accenſas præ manibus tenentes ſaltabant, Canticorum & Hymnorum laudes decantabant; idem Leuitæ faciebant Citharis, Nablijs, Tintinabulis, Tubis, & alijs Inſtrumentis Muſicis ſine numero ſuper quindecim gradus qui deſcendebant ab atrio Iſraëlitarum ad atrium mulierum, reſpectu quindecim Canticorum Graduum, quæ repeuriuntur in libro Pſalmorum. Super ipſis conſiſtebant Leuitæ cum Inſtrumentis Muſicis, & Canticum cantabant: ere-*

Eti

pite 5. numero 2. 3. & 4. ſunt -

במוצאי יום טוב הראשון של חג היו יורדין לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול ומנורות של זהב היו שם וארבע ספלים של זהב בראשיהן וארבע סולמות לכל אחד ואחד (על כל מנורה ומנורה) וארבעה ילדי מפירחי כהונה וביהיהם כדי של שמן של מאה ועשרים לוג שהן מטילין לכל ספל וספל : ג׳ : מבלאי מכנסי כהני ומהמייניהן מהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין לא היתה חצר בירושלם שאינה מאירה מאור בית השואבה : ר׳ : חסידי ואנשי מעשה היו מרקדים לפניהם באבוקות של אור שבידיהן ואומרים לפניהן דברי שירות ותושבחות והלוים בכנורות ובנבלים ובמצלתיים ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר על חמשה עשר מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כנגד חמשה עשר שיר המעלות שבתהלים שעליהן לוים עומדין בכלי שיר ואומרים שירה עמדו שני הכהנים בשער העליון שיורד מעזרת ישראל לעזרת נשים ושתי חצוצרות בידיהן קרא הגבר תקעו והריעו ותקעו הגיעו למעלה עשירית תקעו והריעו ותקעו הגיעו לעזרה ותקעו והריעו ותקעו היו תוקעין והולכין עד שמגיעין לשער היוצא למזרח הגיעו לשער היוצא ממזרח הפכו פניהן למערב ואמרו אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל היכל יהוה ופניהם קדמה והמה משתחוים קדמה לשמש ואנו ליה עינינו רבי יהודה אומר היו שונין ואומרין אנו ליה וליה עינינו :

In exitu diei feſti primi ſolemnitatis deſcendebant in atrium mulierum, & ibi ordinabant Proceſſionem magnam, & candelabra aurea erant ibi, & quatuor ſimpula aurea in capitibus ſuis (candelabrorum) *& quatuor ſcalæ* (innixæ erant) *vnicuique ex eis* (aliud exemplar, *cuilibet candelabro*) [Ghemarà ibidem pag. 52. b. circa fin.

ארבעה סולמות כו׳ : תנא גובהה של מנורה חמשים אמה וכו׳ :

mude) שמא לידי קלות ראש *daretur occaſio leuitatibus*. Et hoc eſt quod dicitur: *Deſcendebant in atrium mulierum, & ibi ordinabant ordinationem, ſeù Proceſſionem magnam*. Quartò, quòd in hac *Proceſſione*, dum incederet multitudo, Seniores populi in honorem feſti, & vſum nocturni luminis *intortitia accenſa* in manibus geſtabant, ſubſiliendo interim, & laudes Deo canendo. Quintò, hanc *Proceſſionem* fuiſſe ordinatam. *ad Galli cantum matutinum*, paulò ante auroram; quo ſanè tempore animus (poſt ſomni quietem) recreatus, alacrior, & ad pſallendum promptior eſt. Hinc etiam Eccleſia nos inuitat, vt *ſurgamus ſtrenuè*, nam *Gallus iacentes excitat, & ſomnolentos increpat*. Sextò, in hac *Proceſſione* adhibitos fuiſſe *ſonos* diuerſorum Inſtrumentorum, Pſalmos Graduales in ſingulis *gradibus* Templi fuiſſe decantatos, & *Stationes* varias peractas. Quæ omnia, ſi benè perpendantur, fiunt in noſtris Proceſſionibus. Licèt enim ceremonialia veteris Synagogæ per aduentum Christi ceſſauerint: nam præſente figurato figura deſinit, & Sole adueniente vmbræ fugantur; nihilominus in poteſtate ipſius Eccleſiæ eſt, quaſdam ex illis ceremonijs ſeligere, in teſtimonium iam nobis exhibiti Meſſiæ, & in laudem ipſius vſurpare, quemadmodum etiam licuit nonnullas à Gentibus ceremonias deſumere, & in bonum & ſanctum vſum ex malo & profano commutare, ſicut factum eſt de aqua luſtrali, veſtimentis ſacris, Incenſi, Thymiamatis, & alio-

Et ſtabant duo Sacerdotes in porta ſuperiori, qua deſcenditur de atrio Virorum ad atrium mulierum, & duas Tubas præ manibus tenebant. Ad Galli cantum (matutino ſcilicet tempore) *clangebant fixo ſeù æquali ſono, & poſtea fracto, & iterum æquali ſono vt prius. Pertingebant ad gradum decimum: clangebant fixo, & fracto, & fixo ſono. Perueniebant ad atrium; clangebant æquali, & fracto, & æquali ſono. Itaque clangebant, & ambulabant, quouſque peruenirent ad portam, per quam egrediebatur ad Orientalem plagam. At vbi peruentum erat, Vertebant faciem ad Occidentem, & dicebant: Patres noſtri, qui* (olim) *fuerunt in hoc loco, terga vertebant ad Templum Domini, & facies eorum ad Orientem, & ad Orientem incuruabant ſe, & Solem adorabant; nos autem ad Deum* (vertimus) *& ſunt oculi noſtri. R. Iudas dicit: Iterabant, & dicebant: Nos ad Deum* (vertimus) *& ad Deum ſunt oculi noſtri*.

Notandum: In hac ſolempniſſima *Proceſſione*, ſex fuiſſe obſeruata. Primò, *Stationem*, & locum quendam electum, vbi multitudo conueniret: Secundò, hunc locum fuiſſe *illuminatum* adeò, vt lumen, ex candelabrorum altitudine, vbi Lampades Olei quantitate, & ellychniorum craſſitudine, tanquam faces ardebant, per vniuerſam vrbem etiam diffunderetur. Tertiò, vt ex hoc loco ad Templum vſque *Proceſſio* ordinatè procederet, homines ſeorſim à mulieribus incedebant, שלא *Ne* (vt Gloſſa עץ חיים *Etz hachaìjm* ibidem explicat ex Tal-

ſint omninò profana, & in vſu, vel vulgari, vel etiam ad cultum Idolorum adhibita, excluſa ſemper fuerunt à miniſterio ſacro. Ea ſunt, quæ in libro Danielis leguntur cap. 3. ver. 5.

בְּעִדָּנָא דִּי תִשְׁמְעוּן קָל קַרְנָא מַשְׁרוֹקִיתָא קִיתְרוֹס סַבְּכָא פְּסַנְתֵּרִין סוּמְפֹּנְיָה וְכֹל זְנֵי זְמָרָא וגו׳.

In tempore, quo audieritis vocem Cornu, Fiſtulæ, Citharæ, Sambucæ, Pſalteriorum, Symphoniæ, & omnium ſpecierum cantus, &c.

Primò; Ergo eſt קרנא *Karnà Cornu*, videtur reſpondere קרן *Kèren* Hebræorum, vel etiam שופר *Sciophàr Buccina*. Sed religione vnum ab altero ſecernitur, cùm nefas eſſet vti Cornu profano in Hebræorum Sacris, quia ritu peculiari hæc Inſtrumenta cultui veri Dei dedicabantur. Hoc item dicendum eſt de alijs ſequentibus Inſtrumentis.

2. Eſt משרוקיתא *Maſcrokitha Fiſtula* à ſibilando ſic dicta: nam à verbo שָׁרַק *Scieràk* quod eſt *ſibilare*, deducitur.

3. קיתרוס *Kathròs Cithara*, vel etiam *Tympanum*; ſtat enim aliquando pro Hebraico תוף, vt Iſai. 5. 12.

4. סבכא *Sabechà Sambuca*.

5. פסנתרין *Peſantherin Pſalteria*.

6. סומפניה *Sumponiàh Symphonia*, Inſtrumenta ſunt Muſica diuerſorum generum, quæ cùm omnia ſimul artificiosè pulſantur, harmonicum & gratiſſimum ſonum reddunt. Quandoque pro certo quodam Inſtrumento vſurpatur, fortè pro *Sampunia* Italica.

Sunt

aliorum ſuffimentorum vſu, quæ omnia ſicuti apud Gentiles, ita & apud Hebræos in vſu erant. Inde etiam colligitur, non eſſe damnandum vſum, qui iam ab antiquo tempore apud aliquas Nationes inualuit, coram Sanctiſſimo Corporis Chriſti Sacramento dum in Proceſſionibus defertur, ſubſiliendi atque ſaltandi; quod tamen ſumma grauitate & modeſtia fieri debet, excluſis omninò mimorum & geſticulatorum actibus, & geſtibus; non tamen permitti debet paſſim & vbique, potiſſimùm in illis locis, vbi hactenus huiuſmodi vſus non eſt introductus. Collige etiam, licitum eſſe, dum per viam inceditur, & per gradus ſcanditur, maximè ſi hoc proceſſionaliter fiat, Pſalmos, vel alias Laudes ſpirituales modulari, vti olim Pſalmos Graduales decantabant Seniores & Sacerdotes, dum gradus Templi aſcendebant. Hinc aliqui dixerunt: Dauidem Spiritu prophetico hos Pſalmos compoſuiſſe, quia præuidit ſuper quindecim his Templi gradibus fore cantandos, ideò & Graduum Cantica nominauit; quod & verum eſſe potuit. Reijciendi ergo ſunt Talmudiſtæ docentes in Codice סוכה *Succà* cap. 5. pag. 53. Dauidem abyſſum demerſiſſe, & poſtea, pronunciatis quindecim graduum Pſalmis, reuexiſſe in locum ſuum. Quam fabulam referemus infra, dum de Pſalmis Gradualibus agemus, in quinta Laudum ſpecie Pſalmorum, quæ שיר *Scir Canticum* nuncupatur.

Sunt & alia Inſtrumenta, de quibus fit mentio in Scripturis, quæ cùm

Hoc baccillo arundineo volunt percuſſa fuiſſe חלילין *Chalilin Tympana* in Sanctuario (nam *Chalilin Tympana* vertunt) & locum illum *Miſcna*, Codice eodem *Arachin* cap. 2. n. 3. hoc modo interpretantur -

ולא היה מכה באבוב של נחושת אלא באבוב של קנה מפני שקולו ערב ולא היה מחליק אלא באבוב יחידי מפני שהוא מחליק יפה ׃

Et non percutiebat (חליל Chalil Tympanum) באבוב *Abùb cum baccillo æneo, ſed cum baccillo arundineo, quia ſonus iſtius eſt ſuauior; & non blanditur* (id eſt læniter & blandè membranam Tympani palpant) *niſi Vnico baccillo, quia eò pulchriùs blanditur*. Hæc Rabbinorum expoſitio videretur plana, & literæ admodùm conſona, niſi obſtaret alia *Ghemarà* explanatio ad eundem locum pag. 10. b. paulò poſt medium, qua videtur חליל *Chalil*, & אבוב *Abùb* eſſe duo genera Inſtrumentorum, non verò eſſe *Abùb* baccillum Tympani. Ad præfatam *Miſcnam* -

ולא היה מכה באבוב של נחושת וכו׳ ׃

Et non percutiebat באבוב *in Abùb æneo*. Ita legitur in *Ghemarà* -

פתח בחליל ומסיים באבוב אמר רב פפא היינו חליל היינו אבוב ואמאי קרו ליה חליל דיחלי קליה ׃

Incipiebat cum חליל *Chalil; & deſinebat cum* אבוב *Abùb: Dixit Rau Pappà: Hoc eſt* חליל *Chalil, & hoc eſt* אבוב *Abùb* (id eſt, aliud eſt Chalil, aliud Abùb) *Et cur Vocarunt Chalil? Quia dulcis eſt eius ſonus*. De חליל *Chalil* vide-

Sunt & nonnulla inſuper Inſtrumenta Chaldaicis vocibus expreſſa in Paraphraſibus Sacrorũ Bibliorum, quæ cùm Hebraica Inſtrumenta ad ſacrum cultum aſſumpta Chaldaicè plerumque reddant, pro iiſdem Inſtrumentis Hebraicis non raro accipienda ſunt, vti -

1. אבוב *Abùb*, vel אבובא *Abubà* correſpondet vt plurimùm עוגב *Vugàu Organo* Hebraico. Numero plurali אבובין *Abubin Organa*. Pſal. 150. Aliquando ſumitur pro Inſtrumento profano חליל *Chalil Tibia*, vt Iſai. 5. 12. וחליל *Vechalil & Tibia*, Chaldaicè אבובא *Abubà Tibia*, quamuis חליל in *Miſcnà* pro Inſtrumento Sanctuarij vſurpetur, vt ſuprà dictum eſt.

2. אבוב *Abùb* vt Inſtrumentum ad Sanctuariũ pertinens, legitur in Talmude Codice ערכין *Arachin* cap. 2. pag. 10. b. circa medium, his planè verbis :

תנו רבנן אבוב היה במקדש חלק היה דק היה של קנה היה ומימות משה היה צות המלך וציפוהו זהב ולא היה קולו ערב נטלו את ציפויו והיה קולו ערב כמות שהיה ׃

Tradiderunt Magiſtri (noſtri) *Abùb fuit in Sanctuario* (in Templo Salomonis) *planum erat, tenue erat, arundineum erat, à diebus Moſis erat; præcepit Rex Vt obtegeretur auro; & non fuit ſonus eius ſuauis; remouerunt tegmen, & reſtitutus eſt ſonus illius ſuauis Vt priùs*.

Volunt Hebræi moderni אבוב *Abùb* eſſe baccillum, quo Tympana percutiuntur, & hunc eſſe vel æreum, vel ligneum, ſeu potiùs arundineum.

עשרה נקבים היו בה ובכל נקב היה קנה אחד ובכל קנה וקנה היו בו עשרה נקבים ובכל נקב של קנה הוציא מין זמר נמצאת כולם מוציא ק׳ מיני זמר ואמה גבוהה ׃ וסימניך שלא תטעה מי אמר מאה ומי אמר אלף ׃

Decem foramina erant in (Magrephà) *& in quolibet foramine erat calamus, & in quolibet calamo erant decem foramina, e quibus ſingulis egrediebatur vna ſpecies ſoni. Centum igitur inueniuntur ſpecies modulationum.*] *In Baraithà eſt traditio, quòd fuerit vnius cubiti, & altitudo illius vnius cubiti. Manubrium egrediebatur è dextera eius, & decem foramina erant in eo. Ex quolibet egrediebantur centum ſpecies melodiæ. Igitur numerus omnium; Vt reperire eſt, continet mille ſpecies modulationũ. Dixit Ràu Nachmàn Bar Iſaaci, & ſignum tuum eſt ipſa Baraithà.* [Gloſſa -

וסימניך שלא תטעה מי אמר מאה ומי אמר אלף ׃

Et ſignum tuum, quod non errabit, ſi quis dixerit centum, aut mille.] -

מתניתא גוזמא דרך משניות לשנות גוזמא ׃

Baraithà Guſmà: Miſcnaijòth ſeù Baraithòth docent hyperbolica. Iſta non erunt hyperbolica, ſi ad regeſta & calamos ſecundùm formam noſtrorum Organorum redigantur, quę aliquando numerum Ghemaræ tranſcendunt. Sed quia Cod. תמיד *Tamid* cap. 3. num. 8. in *Miſcnà* dicitur -

מיריחו היו שומעין קול המגריפה ׃

A Iericho audiebatur ſonus Hammagrephà huius Organi, ab hyperbole

de, quæ dicta ſunt ſuprà pagina 194. In eodem Cod. ערכין *Arachin* cap. 2. pag. 10. b. linea vltima deſcribitur quoddam Inſtrumentũ dictum מגריפה *Magrephà* non diſſimile à noſtro Organo; decem regeſta illi attribuunt, quæ foramina vocant: Calamos adeò in eo replicant, vt ad numerum millenarium pertingant, ſub nomine diuerſarum vocum nuncupatos, quorum ſonum ita fortiſſimum fuiſſe dicunt, vt cùm pulſaretur Ieroſolymis in Templo, audiretur in Vrbe Iericho decem milliaribus diſtante. Verba Talmudis ſunt -

מגריפה הייתה במקדש עשרה נקבים היו בה כל א׳ וא׳ מוציא עשרה מיני זמר נמצא כולה מוציאה מאה מיני זמר ׃ במתניתא תנא היא אמה וגבוה אמה רקתא יוצא הימנה ועשרה נקבים היו בה כל אחד מוציא מאה מיני זמר נמצאת כולה מוציאה אלף מיני זמר אמר רב נחמן בר יצחק וסימניך מתניתא גוזמא ׃

Magrephà fuerat in Sanctuario, [Gloſſa -

פי׳ בקונטרים שגורפין בה הדשן וקשה דהא היתה כלי זמר אלא נראה לפרש דשני מיני מגריפות היו אחת לדשן ואחת של שיר ׃

Explicatur in quaternione (Raſci, quod ita vocetur) *quia eo* (Inſtrumento) *euerrebant cinerem* (de Altari) *ſed hoc eſt impertinens, cùm fuerit Muſicum Inſtrumentum. Sed videtur poſſe exponi, quòd fuerint duæ ſpecies Magrephòth, vna pro cinere, alia pro Muſica.*] *decem foraminà habebat. Ex quolibet ex iſtis exibant decem ſpecies ſoni. Inuenitur, omnes fuiſſe centum ſpecies modulationum.* [Gloſſa -

bole & fabula non excluditur.

Sunt & alia, quorum ſonum, ſiuè vocem dicunt etiam fuiſſe auditam ab Vrbe Iericho decem milliaribus ab Ieruſalem diſtante. Horum Catalogum contexunt in *Miſcnà* loco nuper citato in Cod. *Tamid*, & eſt -

א׳ ׃ מיריחו היו שומעין קול שער הגדול שנפתח ׃

ב׳ ׃ מיריחו היו שומעין קול המגריפה ׃

ג׳ ׃ מיריחו היו שומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור ׃

ד׳ ׃ מיריחו היו שומעין קול גביני כרוז ׃

ה׳ ׃ מיריחו היו שומעין קול החליל ׃

ו׳ ׃ מיריחו היו שומעין קול הצלצל ׃

ז׳ ׃ מיריחו היו שומעין קול השיר ׃

ח׳ ׃ מיריחו היו שומעין קול השופר ׃

ט׳ ׃ מיריחו היו שומעין קול כהן גדול בשעה שהוא מזכיר את השם ביום הכפורים ׃

י׳ ׃ מיריחו היו מריחים ריח פטום הקטורת וכו׳ ׃

1. *A Iericho audiebant ſonum Portæ maioris* (Templi) *dum aperiretur.*

2. *A Iericho audiebant vocem Hammagrephà Organi.*

3. *A Iericho audiebant vocem ligni, quod fecerat Ben Kattin machinæ ad labrum æneum* (amouendum):

4. *A Iericho audiebant vocem Gheuini Præconis*: nomen proprium eſt cuiuſdam viri, qui feſta, & officia in Templo peragenda indicebat alta voce.

5. *A Iericho audiebant ſonum Chalìl Tibiæ.*

6. *A Iericho audiebant ſonum Cymbalorum.*

7. *A Iericho audiebant vocem Cantici.*

8. *A Iericho audiebant ſonum Buccinæ.*

9. *A Iericho audiebant vocem Sacerdotis Magni, quando nominabat nomen Dei* τὸ ἐξαγορευμένον *in die expiationum*:

10. *Vſque Iericho pertingebat odor mixturæ ſuffimenti.*

Omnia iſta inter reliquas Talmudis fabulas connumeramus.

In eodem Cod. ערכין *Arachin* cap. 2. pag. 10. b lin. 4. ante finem, fit mentio de quodam Inſtrumento Muſico Hydraulo, quod vocant הרדולים *Hardaualim*, de quo ita infit *Ghemarà*

וכן היה רבי שמעון בן גמליאל אומר הרדולים לא היה במקדש מאי הרדווה אמר אביי טבלא נרגדנא מפני שקולו ערב ומערבב את הנעימה ׃

Et ſic dicebat R. Simeon Ben Gamaliel: Hardaualim non erat in Sanctuario. Quid eſt Hardauà? Di-

ante fin. ſumitur pro Cithara, & legitur ארדיכלין *Ardicalin*: nam כנור ועוגב *Chinnòr Veugàu* vertuntur ארדיכלין וסורבלין *Ardicalin VeSorbalin*. Auctor מתנות כהונה ibidem non explicat quid ſint, ſed tantùm dicit, quod

פירשי מיני כלי זמר הן וכן פי׳ הערוך ערך הורדלום.

Raſci explicat eſſe ſpecies Inſtrumentorum Muſicalium. Et eodem modo facit Auctor ערוך *Arùch ad vocem* הורדלום. Hoc tamen notandum pro וסורבלין quod legitur in editione Bombergij Veneta, in Amſtelodamenſi cum Commento legitur ובורבלין, de quo ſtatim.

Ex his, quæ hactenus dicta ſunt, colligendum eſt: Hydraulica Organa, etiam tempore Ædis primæ nota fuiſſe Hebræis, ſed non ad vſum ſacrum recepta. Confundi aliquandò cum Organo & Cithara: ſed intelligendum eſt de Organo & Cithara vulgi, non autem Sanctuarij.

בורבלין *Burbelin* autem, ſeù כרבלין *Carbalin*, סורבלין *Surbalin*, vel etiam כרבלין *Carbalin* pro eodem Inſtrumento ſumuntur. In בראשית רבה *Bereſcith Rabbà* editionis Amſtelodamenſis cum Commento in fol. ſect. 23. pag. 27. col. 1. circa finem pro בורבלין ſcribitur סורבלין *Surbalin*, cùm in edit. Veneta Bombergij pag. 13. col. 3. ſcribatur בורבלין *Burbalin*. Et in vtraque editione ſect. 50. ſcribatur כורבלין *Curbalìn*, in vtroque loco coniungitur cum alio nomine: in primo cum ארדיכלין *Ardicalìn*, & in ſecundo cum ארדבולין *Adarculin*. Gloſſa verò

מתנות

xit Aui: Tabula eſt Organica, quia ſonus eius eſt confuſus, & conficit omnem harmoniam. In Talmude Ieroſolymitano Cod. סוכה *Sucà* pag. 55. col. 3. חלכה *Halachà* 6. ſcribitur cum א in principio, ב in medio, & ם in fine, & dicitur, quòd ſit idem cum עוגב *Vugàu Organo*.

רבי שמעון בן לקיש אמר עוגב זה ארדבלס: תני רבן שמעון בן גמליאל לא היה ארדבלים בירשלים מפני שהוא סורח את הנעימה:

R. Simeon Ben Lakiſc dixit: עוגב *Vugàu eſt Ardeualàs. Tradidit Rabban Simeon Ben Gamaliel: Non fuit Adarualis Ieroſolymis. quia fætidam reddit harmoniam.* In vtroque loco tam חרדוולים, quàm ארדבלים videtur vocabulum corruptum ex Græco ὕδραυλις *Hydraulis* ר in locum ך tranſpoſito; ſi .n. ſcriberetur הִדְרַוְלִים vel אדרבלים, vox ſuæ origini reſtitueretur. *Hydraulis* enim Organum eſt, quod ad aquæ decurſum ſonum edit. Non ignotum fuit Græcis atque Romanis, ſed multò priùs in vſum apud Hebræos fuiſſe, ex locis modo allatis videre eſt, quamuis in Sanctuarium propter illius ſoni inſuauitatem non fuerit receptum. Non igitur intelligendus eſt locus Talmudis Ieroſolymitani de עוגב *Vugàu Organo* Sanctuarij, ſed de alio quocunque Inſtrumento Organico vulgi. Vox enim iſta חרדוולים *Hardeualim* valdè ampliatur, & deprauatur à Rabbinis. In *Bereſcith Rabbà* פרשה *Paraſcià* 23. pag. 27. col. 1. lin. 5.

Et Inſtrumenta, quæ in Domo ſanctitatis ad laudandum erant, ſunt -

1. נבלים *Neuelìm Nabliæ*;
2. כנרות *Chinneròth Cithara*;
3. מצלתים *Metzilthàim Cymbalã Tintinnabula*;
4. שופר *Sciophàr Buccina*; &
5. חצוצרות *Chatzotzeròth Tuba*;

Non numerat תוף *Toph Tympanum*, & עוגב *Vugàu Organum*, quia ea vel confundit cum aliquibus ex numeratis, vel poſtquam numerauerat, memoria exciderunt, vnde paulò poſt, Symphonicorum concentuum nominibus recenſitis, addit -

ויש נקרא מן הכלים עשור, ויש עוגב, ויש מינים, ובלי אחר חלוק בנגנתו כמו שהוא ידוע אצל בעלי החכמה.

Et ex ipſis Inſtrumentiis eſt aliquod, quod Vocatur עשור *Aſciòr*, *aliud* עוגב *Vugàu*, *aliud* מינים *Minnim*. *Et vnumquodq; diuiditur in ſuam melodiam, ſecundùm quod notum erat apud huius Muſicæ artis peritos*. תוף *Toph Tympanum* autem nullo modo inter prædicta Inſtrumenta connumerat, & malè quidem, cùm habeamus ex Pſ. 150.4. *Laudate eum* בתוף *in Tympano*.

Interim dum Inſtrumenta pulſabantur, Cantorum aliquot, vel omnes ſimul, Pſalmos canebant; vel alternatiuè verſiculos modulabantur tantùm voce, nulla corporis parte mota; vel cùm voce córpore pariter ludebant, & ſaltabant. Quod manifeſtum eſt ex voce מחול *Machòl*, qua *Chorus* ludentium, & multitudo ſaltantium propriè ſignificatur. Cætera verò Inſtrumenta,

מתנות כהונה vtrumque explicat: primum per מיני כלי זמר *ſpecies Inſtrumenti Muſici*, & ſecundum per מיני זמר *ſpecies Symphoniæ* citato *Raſci*, & Auctore ערוך ad vocem הורדלוס. Cùm enim primus locus ſit expoſitio textus Gen. 4. 21. *Et nomen fratris ſui Iubàl; ipſe fuit pater omnis apprehendentis* כנור ועוגב *Citharam*, *& Organum*, ſequitur, quòd primum vocabulum correſpondet *Citharæ*, & ſecundum *Organo*. Igitur vox סורבלין *Surbalin*, quæ correſpondet כרבלין *Curbalin*, Organũ ſignificabit. Niſi fortaſſe quis dicere velit, vocem כרבלין *Curbalin* corruptam eſſe à Græca κρέμβαλα *Crepitacula*. Sanè quidem omnes ferè conſonantes (dempta terminatione Chaldaica ין in כרבלין) inueniuntur, ac in κρέμβαλα. Veroſimile itaque eſt, vnum vocabulum ab altero deriuari, vel Chaldaicum à Græco, vel Græcum à Chaldaico, & סורבלין *Surbalin*, ſicut & בורבלין *Burbalin* ex vtroque fuiſſe deprauatum.

Ex dictis collige, Pſalmos ſex Inſtrumentorum generibus fuiſſe decantatos ſuper -

1. שופר *Sciophàr Buccina*;
2. נבל *Nèuel Pſalterio*;
3. כנור *Chinnòr Cithara*;
4. תוף *Toph Tympano*;
5. עוגב *Vugàu Organo*; &
6. צלצלים *Tziltzelim Cymbalis*.

Quamuis Kimchius in Comment. ad Pſal. 4. circa principium non numeret niſi tantùm quinque, dum dicit -

והכלים שהיו בבית המקדש להלל הם נבלים וכנרות ומצלתים ושופר והצוצרות,

vertitur *Victori*, aut *Vincenti*, ac ſi diceret ei, qui alios vincit in opere ſuo, & alijs præeſt, illi committantur Pſalmi, vt pro ſua voluntate *perpetuò* & vſque *in finem* canantur. Huc reſpexiſſe videntur LXX, quando eandem vocem εἰς τὸ τέλος *in finem* tranſtulerunt, quamuis Chaldæus Paraphraſtes לשבחה *Leſciabechà ad laudandum* verterit, cui præintelligendum eſt, *Præcentori*, ſeù *Magiſtro Capellæ*, vt vocant; & ſubintelligitur *Dominum*. Quaſi dicat: *Præcentori* ſit curæ, vt à Cantoribus & ſuper Inſtrumentis huiuſmodi Pſalmi in *Domini laudem*, cantentur vſque in finem. Iſta verò Muſica Inſtrumenta erant diſtincta ſecundùm varias modulationes, & Tonos eis notos, ex quibuſdam vocibus, quæ in titulis quorundam Pſalmorum etiam hodie inueniuntur, vt aduertit Kimchius, & numerat in titulo Pſalmi quarti his verbis.

והיו הכלים נחלקים על נגינות ידועות אצלם יש מהנגינות הנקרא עלמות כמו שכתוב (ד״ה א׳ ט״ו כ׳) בנבלים על עלמות וכתוב (תלים מ״ו א׳) על עלמות שיר: ויש שנקרא נגינות ובו היה נאמר זה המזמור: ויש מהם נקרא משכיל ויש מהם נקרא מכתם: ויש שגיון: ויש מהם נחילות ויש שגיונות ויש גיתית:

Et erant Inſtrumenta diuiſa ſecundùm varias melodias apud illos notas. Ex his autem melodijs, ſeù varijs pulſationibus Inſtrumentorum quædam vocabatur 1. עלמות *Alamòth, quemadmodum ſcriptum eſt* (1. Paralip. 15. 20.) In Nablijs (cantabant) ſuper Alamòth. *Scriptum eſt etiam* (Pſalmo

quæ in Templo Ieroſolymitano erant, in vſum aſſumebantur quando Sacerdotes in ſolemnitatibus, & diebus feſtis Sacra faciebant, quamuis ab his functionibus non eſſent excluſa Inſtrumenta pro Pſalmis præcinendis præcisè deputata.

Quæres: Quibus Tonis, ſeù modulationibus, & ſymphonijs Pſalmi fuerint decantati in Veteri Lege?

Reſp. Non ſatis liquet, quo modulamine, ſiuè Tono fuerit concentus Pſalmorum; ſed certum eſt, eos iiſdem Inſtrumentis iam enumeratis fuiſſe decantatos, ſecundùm ſpeciem ſoni appropriatam Inſtrumento ipſis Cantoribus eo tempore benè notam: ad nutum מנצח *Menatzèach Præcentoris*, ſiuè Præfecti Muſices, qui Pſalmos alijs cantandos diſtribuebat, Pſalmorum erat modulatio. De מנצח *Menatzèach Præcentore* Kimchius in principio Pſalmi 4. ita loquitur.

והנראה כי המנצח הוא אשר היה על המשוררים ועל ידי המנצחים היו נאמרים המזמורים והיו נותנים אותם למנגנים ולמשוררים:

Et videtur, quòd מנצח *Menatzèach ſit ille, qui erat* (Præpoſitus) *ſuper Cantores. Porrò ſecundùm huius* מנצחים *Menatzechim Præpoſitos dicebantur* (modulis enunciabantur) *Pſalmi, & dabantur pulſatoribus* (Inſtrumentorum) *& Cantoribus*. Huic Muſicæ Præfecto, quem Itali vocant *Maſtro di Capella*, Dauid Pſalmos tradebat, vt ad nutum ipſius cantarentur. Hinc quamplures Pſalmos videmus à voce למנצח *Lamnatzèach* incipere, quæ à D. Hieronymo, & ab alijs nonnullis

I. Significat *rem abſconditam, occultam*.

II. *Puellam, adoleſcentulam*, ſed Virginem, eò quòd ſit occulta Viro.

III. *Seculum, perpetuum, æternum*; aliquando tempus longum, vti *Iubilei*, vel etiam tempus vitæ alicuius.

Secundùm hæc tria ſignificata titulum huius Pſalmi Interpretes verterunt.

L X X. *Pro arcanis*, id eſt *pro occultis* ſecundùm primam ſignificationem.

Hieronymus, *Pro Iuuentutibus*, ſecundùm alterum ſignificatum.

Poſſet etiam, verti עלמות *Alamòth Aeternitas, in perpetuum*.

Correſpondet autem hic titulus primo Tono Muſicę; quia ſicut primus Tonus phlegmati dominatur, vt volunt docti; & mala, quæ inde proueniunt, vti pigritiam, ſtuporem, ſomnum, & mœſtitiam ſua virtute expellit; ita Pſalmus iſte 46. qui ſub hoc primo Tono compoſitus eſſe videtur, & quem eodem modulabantur, omnem triſtitiam in intima cordis parte latentem pellit, quia *Deus noſter refugium & Virtus, adiutor* (eſt) *in tribulationibus*. Et hoc ſecundùm primum tituli ſignificatum.

Et ſicut Veteres ad benè efformandos adoleſcentum, & iuuenum mores primo Muſicæ vtebantur Tono; ſic & hic Pſalmus על עלמות *Al Alamòth Super Iuuentutibus & Puellis* canitur: vt Deus, cùm primus ſit caſtitatis & pudicitiæ largitor, dum refugium & fortitudo eſt, per hunc primum Tonum

num

mo 46. v. 1.) Super Alamòth Canticum. *Quædam alia vocatur* 2. נגינות *Neghinòth, & ad hanc* (melodiam) *dictus eſt* (decantatus eſt) *hic Pſalmus. Alia appellabatur* 3. משכיל *Maſchil. Alia* 4. מכתם *Michtàm. Alia* 5. שגיון *Scigaijòn. Alia* 6 נחילות *Nechilòth. Alia* 7. שגיונות *Sceghijonòth. Alia* 8. גיתית *Ghithith*. Hactenus Kimchius.

De his omnibus in hoc loco aliquid dicemus. Et quoniam ſunt octo ſpecies modulationis, non incongruum erit eas octo Tonis Muſicalibus noſtris applicare: nam & Inſtrumenta ſuos Tonos habent, quibus, quod canitur, manifeſtatur, & animi affectus mouentur; dicente Apoſtolo 1. ad Corinth. 14. 9. *Etiam ea, quæ ſine anima ſunt, vocem dantia, ſiuè Tibia, ſiuè Cithara, niſi diſtinctionem* (diuerſos Tonos) *dederint; quomodo ſcietur id quod canitur? Etenim ſi incertam vocem det Tuba, quis parabit ſe ad bellum?* Per Tonos igitur noſtri animi affectus manifeſtantur. Quomodo autẽ huiuſmodi Toni, per Pſalmorum Titulos intelligantur; & quinam Pſalmi ſuper ijſdem canerentur, quique animi affectus mouerentur, ex ſequentibus intelliges.

Per עלמות *Almòth*, quæ eſt primæ modulationis ſpecies, intelligitur Primus Tonus, ad cuius normam cantabant Pſal. 46. *Deus noſter refugium & Virtus*. Dicitur עלמות *Almòth* à עלם *Alàm*, quòd ſecundùm mentem R. Mardochæi Nathan in Concordant. הוא יפרד לשלשה ראשים diuiditur in tria ſignificata.

talem facultatem habeat, vt ægroto animo medela eſſe poſſit. Vnde cùm Spiritus Dei malus Saulem inuaderet, Dauidem ſuper ſecundo Tono credibile eſt Citharam pulſaſſe; quoniam Scriptura voce ex hac radice deducta vtitur. 1. Sam. 16. 16. *Quærant virum ſcientem* מנגן בכנור *Menaghen bàchinnòr pulſantem in Cithara*. Ibi aliquid deeſſe videtur, quod ſubintelligi debeat; quod hoc modo poſſet ſuppleri, & elucidari: Quærant virum ſcientem ludere Cithara, & ſymphoniam ac concentum talem edere, vt eo à Saule audito, Spiritus nequam ab eo remoueatur. Hanc igitur ſymphoniam, ſeù ſonum Tono ſecundo editum fuiſſe, dicendum eſt.

III. משכיל *Maſchil* Tonum tertium ſignificat: nam ſicut tertius Tonus Marti tribuitur, ex eo quia furibundus eſt, & ad prælium, & pugnam incitatiuus. Iram enim prouocat, & vehementer animum percellit, ac irritat, ira & *Maſchil*. משכיל *Maſchil* namque à שכל *Sachàl* deducitur, quod præter alia, etiam proſperari in bello ſignificat. Huius ſignificationis locus clarus eſt 1. Sam. 18. v. 30. *Et egreſſi ſunt Principes Philiſthinorum. A principio autem egreſſionis eorum* שָׂכַל *Sachàl proſperatus eſt David præ omnibus ſeruis Saul.* Omnes ferè Interpretes Hebræi vocem שָׂכַל *Sachàl* prò הִצְלִיחַ *Hitzliach proſperatus eſt* ſcilicet in bello, interpretati ſunt. R. Dauid Kimchi in libro Radicum in ipſo principio radicis

num in titulo huius Pſalmi ſignificatum, eandem virtutem tribuere intelligatur Iuuentutibus, & caſtitatis cultoribus: nam primus Tonus caſtitatis effector dicitur à Caſſiodoro; & hoc *in æternum*, videlicet, quouſque vita noſtra inter mortales, aura fruetur, & luce. Itaque iſtum Pſalmum, *Deus noſter refugium & virtus*, ſub primo Tono cantatum fuiſſe credendum eſt, cùm pro *re occulta Adoleſcentulis* inſtruendis, *in æternum*, inſcribatur.

II. Modulationis ſpecies eſt נגינות *Neghinòth*, quæ indicare videtur Tonum ſecundum. Tonus enim ſecundus Lunæ comparatur, ſicut primus Soli. Luna ſiquidem humidis rebus præeſſe dicitur: ſecundus verò Tonus mœſtitiam in animum inducit, lacrymas cit, & ad miſericordiam cor mouet; ideò aptus eſt ad mitigandas animi curas, & quietem conciliandam: vnde placidum ſomnum poſt ſedatas mentis perturbationes illi attribuunt. Iſti animi motus manifeſtantur in Pſal. 4. *Cùm inuocarem exaudiuit me Deus* &c. cuius titulus eſt

למנצח בנגינות מזמור לדוד.

Præcentori in נגינות *Neghinòth Pſalmus ipſi David.* נגינות *Neghinòth* deducitur à נגן *Naghàn*, quod ſignificat Inſtrumentum Muſicum pulſare, hoc eſt illius chordas digitis, aut plectro artificioſè mouere, vt ſonum & concentum talem edat, qui ſit idoneus ad mitigandum animi moleſtias, & ſpiritus languores. נגינות *Neghinòth* igitur ſpecies ſoni eſſe exiſtimatur, quæ

שָׂכַל *Sachàl* inquit.

שָׂכַל דוד מכל עבדי שאול הצליח ׃

Sachàl David (1. Sam. 18. 30.) *præ omnibus ſeruis Saul* הצליח *Hitzliach Proſperatus eſt*. Idem repetit in Comment. ad hunc locum, & R. Leui Ben Gerſon expreſsè habet, quòd proſperatus fuerat in bello; verba illius ibidem ſunt.

שכל דוד מכל עבדי שאול ׃ ר״ל שהצליח במלחמה יותר מכלם ׃

Sachàl David præ omnibus ſeruis Saul, id eſt proſperatus eſt in bello præ omnibus illis. Huius tertij Toni affectus manifeſtantur in titulis Pſalmorum 32. 42. 44. 45. 52. 53. 54. 55. 74. 78. 88. 89. & 142.

Neque obſtat, quod dicit R. Abraham Aben Ezræ in tit. Pſ. 32. & 42. hanc vocem משכיל *Maſchil* appoſitam eſſe in titulis iſtorum Pſalmorum, כי פיוט תחלתו משכיל *Quoniam Poëſis* (ipſorum) *incipiebat per* משכיל *Maſchil*. Quia ex hac ſententia confirmatur noſtra potiùs, quàm infirmetur: nam ex illa ſtatuitur, Pſalmos metro poëtico eſſe compoſitos, ac proinde decantatos ſub aliqua certa regula, vel Tropo Muſico, ſiuè Tono. Omnes enim poëticæ compoſitiones ſolent cantari, cùm & *Cantiones* non rarò vocentur. Si enim iſtorum Pſalmorum cantus incipiebat per *Maſchil*, ſignum erat fuiſſe nomen appropriatum Tono, quo huiuſmodi Pſalmi decantandi eſſent: & hoc eſt id, quod nos dicimus.

IV. מכתם *Michtàm* Tono quarto

tribuitur. Vergit hic Tonus ad naturā Mercurij, nam ſicut hic bonus cum bonis, peſſimus autem ſit cum malis; ſic & quartus Tonus adulàtor eſt, & cæterarum harmoniarum naturæ accomodatur. Blandus tamen, tener, ac mollis plerumque eſt: & quamuis cum ſuperciliosis, vt tertius eſt Tonus, & ipſe ſuperbus ſit & furioſus, attamen cum humanis, vti eſt ſextus Veneri attributus, humanus eſt, imò humilis, & deſpectus, ac ſecundùm ſui nominis etymologiā מך תם *Mach Tham Percuſſum perfectè* apparere geſtit. מכתם *Michtàm* igitur eſt מיני נגינות חומר *ſpecies harmoniæ cantus*, vt ait R. Salomon ad Tit. Pſal. 16. vel ſecundùm Aben Ezræ ibidem, eſt טעם פיוט שתחלתו מכתם *Tonus Cantus, cuius principium erat Michtàm*. Hoc eſt, per hanc vocem מכתם *Michtàm* agnoſcebatur, cuius ſpeciei harmoniæ & Toni Cantus, eſſet compoſitio Pſalmi, qui ſuper Inſtrumentis Muſicis canendus erat. Pſalmi, verò, qui ad normam huius Toni modulabantur, ſunt, Pſal. 16. 56. 57. 58. 59. & 60. qui in titulo vocem hanc מכתם *Michtam* præſeferunt.

V. שגיון *Scigaijòn* applicatur Tono quinto, & Ioui comparatur, qui beneficæ naturæ eſt, & ſua influentia homines benignos, beneuolos, mites, & iucundos facit; ſic & hic Tonus delectabilis cùm ſit, nimias curas, & animæ tædia tollit, anxios lætificat, & oblectatione corroborat, quæ omnia ſignificantur in voce שגיון *Scigaijòn*: nam שגיא eſt *Lætitia, iucunditas, complacentia, delectatio*, ſecun-

amorem, cordium in Deum vnionem, & ad reliquas religionis virtutes mouere, lacrymas quoque ex affectus teneritudine non rarò ciere. Addunt, in compoſitione cantilenæ huius Toni debere voces gradatim progredi, & inter ſe colligari, & quaſi quibuſdam vinculis teneri, eo modo, quo Apes dum volant, cateruatim pedibus ſibi inuicem cohærent, & ſuſurrum harmonicum auribus perquam gratum emittunt. Hinc R. Haài, ex relatione Kimchij vult, vocem hanc נחילות *Nechilòth* diei ab Apum ſuſurro. Vide in Comment. ad Pſal. 5. in principio, vbi ſic habet -

ורבינו האי ז״ל פי׳ תפלה מלשון נחיל של דבורים כדברי רז״ל כי נגונו היה דומה לשריקת הדבורים ׃

Et Rabbènu Magiſter noſter Hadi b. m. explicat (נחילות Nechilòth) *& nomen deducit à* נחיל *Nechil, quod apud Magiſtros noſtros fauſtæ mem. eſt examen Apum; ac ſi dicere voluiſſet, quòd concentus illius eſſet ſimilis ſuſurro Apum.* Idem dicit R. Salom. ibidem, & R. Aben Ezræ inclinat in hunc ſenſum, quòd נחילות *Nechilòth* forſan ſit פיוט אולי חוא *Poëmatis carminis compoſitio*, in Tonum correſpondentem tali Inſtrumento, ſuper quem cantanda erat. Tonus autem hic ſextus videtur eſſe aptiſſimus ad huiuſmodi modulandas Cantilenas. Igitur ſuper hunc Tonum fuit cantatus Pſal. 5. *Verba mea auribus percipe Domine.*

VII. נחית *Ghithith* ſeptimum Tonum indicat, eumque Saturno ſeptimo, & ſupremo Planetæ, vnà cum ſuis

eundùm quod habetur Prouer. 5. 19. *Et in amore eius* תשגה *delecteris iugiter.* Iſtæ ſunt proprietates Toni quinti. *Dicitur ergo* (inquit Pagninus in ſuo Theſauro voce שגה *Sciaghà*.) שגיון *quia Pſalmus iſte* (ſcilicet 7.) *erat illi* (Dauidi) *delectabilis, & iucundus, & plenus lætitia.* Sed R. Dauid Kimchius in Comment. eiuſdem Pſ. 7. 1. ait שגיון *Scighaijòn eſſe* אחד ממיני הניגון *Vnam ex ſpeciebus Pſalmodiæ*: quod idem dicit R. Salomon ibidem ex R. Menachèm -

מנחם אמר שגם זה אחד משמות הזמר ׃

Menachèm dicit, quòd etiam iſtud eſt Vnum ex nominibus Cantus; nec diſſentit R. Abraham Aben Ezræ, eodem loco, vbi de שגיון *Scighaijòn* hæc verba profert -

והנכון בעיני שהוא על נעם פיוט שתחלתו שגיון ׃

Et certum eſt in oculis meis, quòd ſit ſuper concentum (ſeù modulationem) *poëſeos, cuius principium eſt* שגיון *Scigaijòn.* Huiuſmodi autem concentum, ſeù Cantum, dicendum eſt fuiſſe diſpoſitum ſuper quintum Tonum. & ſecundùm modulamen eius fuiſſe cantatum ſeptimum Pſalmum: *Domine Deus meus in te ſperaui, &c.*

VI. נחילות *Nechilòth* ſexto Tono correſpondet, tribuitur Veneri, quæ benigna Stella cenſetur. Ea enim, quæ Aſtrologi Veneri Planetæ attribuunt, eadem quoque artis Muſicæ periti huic referunt Tono. Dicunt itaque, ſextum Tonum affectuoſam animi propenſionem ad pietatem,

Super Haggbithith : Eſt Inſtrumentum Muſicum , allatum ex (Vrbe) *Gath . Ibi enim inueniuntur Artifices , qui ea conficiunt* . Super huiuſmodi Inſtrumento & Tono ſeptimo concinebantur Pſalmus 8. *Domine Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum , &c.* Pſalm. 81. *Exultate Deo adiutori noſtro : iubilate Deo Iacob* . & Pſal. 84. *Quàm dilecta Tabernacula tua Domine Virtutum , &c.*

Iſti ſunt ſeptem Toni, quos antiquitas agnouit , & ſeptem Planetis attribuit .

Recentiores octauum addiderunt Tonum, qui cùm ſuper alios ſcandat, & ſedem habeat , aſſimilatur firmamento : nam ſicut illud ſuper Planetas collocatur , & in Planetas influit; ſic iſte Tonus in reliquos ſibi inferiores Tonos ſuos influxus ſpargit , eiſque virtutes cõmunicat . Cùm enim ſit canorus , ſuauis , & gratus , omnem gratiam & ſuauitatem , quam cæteri ſub ſe habent Toni,ab eo acceptam eſſe dignoſcitur , cùm interim ipſe , vt excelſior atque ſublimior , ſolidam lætitiæ ſuauitatem æternæ gloriæ repræſentet . Quæ cùm in hac vita à miſeris mortalibus minimè acquiri poſſit , ideò fortaſſis factum eſt , vt ab hoc Tono abſtinuerint antiqui . At , cùm venit plenitudo temporis , additus eſt octauus hic Tonus , quo cantatur Domino Canticum nouum , in vociferatione & iubilo . Eccleſia enim Chriſti in Hymnis & Canticis omnium modulationum gaudet in Domino , & in Deo Ieſu noſtro in hac vita , & in alia cantabit Canticum ſem-

ſuis proprietatibus attribuunt : nam ſicut Saturnus ſupra cæteros Planetas extollitur ; ita hic Tonus modulis ſuis ſuper alios Tonos eleuatur , perque iucundos ac ſuaues ſaltus progreditur, tùm leniter deſcendens ad quietem animum ſedat . Hinc duplicem effectum producit , incitat primò ad gaudium , ſed illicò reuocat ad mœſtitiam, non ſecùs ac ij, qui in Torculari tempore Vindemiæ magna licentia vtuntur ; ſed Vindemia abſoluta, ad mœſtitiam redeunt : de qua re exemplum habemus in Sichemitis ; Iudic. 7. 27. qui vuas calcantes , & factis cantantium Choris , poſt epulas & pocula Regem Abimelech conuitijs proſciderunt. Iſte duplex animi motus gaudij ſcilicet & mœroris in ſeptimo Tono apparet, qui non immeritò dicitur גתית *Ghithith*, id eſt *Torcular* , vnde aliqui exiſtimarunt ſuper hunc Tonum , cantatos fuiſſe Pſalmos 8. 81. & 84. qui hoc titulo גתית *Ghithith* inſcribuntur Torcularium tempore ; id eſt tempore Vindemiæ . Ita Aben Ezræ ad titulum Pſalmi octaui ipſe tamen exiſtimat fuiſſe מין תחלת הנגינה *Cantum ſeu Poëſin incipiendo à* גתית *Ghithith*, hoc eſt Cantus ſpeciem ſiuè Tonum vocatum *Ghithith* . Potuit etiam eſſe Inſtrumentum quoddam , quo ſingulariter ſeptimus Tonus in eo faciliùs,quàm alius quiſpiam cantaretur . R. Salomon ad tit. Pſal. 8. ait fuiſſe Inſtrumentum allatum ex Geth -

על הגתית : כלי זמר שבא מגת שם מצוים אומנים לעשותם :

Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundùm Verbum tuum in pace, &c. & Sanctiſſima Virgo DEI Genitrix Maria poſtquam ſalutauerat Eliſabeth, cecinit Canticum illud admirandum, & omni laude digniſſimum: *Magnificat anima mea Dominum, &c.* Pro illis ignorantijs videtur oraſſe Habacuc, quando dicebat: *Domine, audiui auditionem tuam, & timui.* Hæc enim Oratio Habacuc על שגיונות *Al Scigheionòth Super ignorantijs* inſcribitur. Neque enim alio in loco numero plurali inuenitur. Et hoc, vt indicaretur, cunctos errores, & Iudæorum ignorantias in hoc Cantico contineri; & ſimul in voce שגיונות *Scigheionòth* omnes alios inferiores Tonos eminenter in eo comprehendi; & eo tanto alios excedere, quanto octaua Cælorum ſphæra ſiuè Firmamentum cæteros inferiores Cælos nobilitate, & præſtantia excedit.

Quæres ſecundò, Quiſnam fuerit Auctor libri Pſalmorum?

Reſp. Si pro Pſalmorum libro intelligatur liber complectens 150. Pſalmos ſecundùm ordinem & diſpoſitionem, quem hodie in vno quoque idiomate in eo videmus, & de eo quæratur, Quiſnam illum in hunc ordinem digeſſerit? Dicendum eſt, difficile eſſe de hac re aliquid certum ſtatuere. Sunt, qui dicunt, Ezram Protoſcribam poſt reditum è Babylone, Pſalmos hinc inde diſperſos collegiſſe, & eos ordine, quem hodie habemus, diſpoſuiſſe. Sed hoc non videtur rationi conſentaneum, quia, cùm Ezra doctiſſimus eſſet, & Spiritu San-

ſempiternæ lætitiæ.

Kimchius גתית *Ghithìth* octauum conſtituit Tonum. Quòd ſi in octauo loco ſit collocandum גתית *Ghithìth pro Torculari*, æternam Patriam repræſentabit, in qua inebriabuntur Iuſti ab vbertate Domus Domini, & torrente voluptatis eius potabit eos. Meliùs tamen videtur pro octauo Tono reponi שגיונות *Scigheionòth Pro ignorantijs*, quod ipſe Kimchius in ſeptimo loco collocat. Meliùs tamen, dixi, reponi debere pro octauo Tono שגיונות *Scigheionòth Pro ignorantijs*, quia bona, quæ in hoc Tono cum lætitia, & voce ſonora cantanda tempore Meſſiæ erant, prorſùs ignota Iudæis, reuelata fuerunt ſolummodo ſanctis quibuſdam Viris, veluti Abrahamo, qui multa de Chriſto audiuit, & vidit, & gauiſus eſt. Dauid etiam plurima de Chriſto prophetauit, ſed non ritè intellecta à Iudæis. In Lege ſiquidem, Prophetis, & Hagiographis quamplurimæ Scripturæ de Chriſti humilitate, paſſione, maieſtate, & gloria diſertè loquuntur, quas ignorantes Iudæi Ieſum Chriſtum abnegauerunt, & Cruci affixerunt; quem ſi cognouiſſent, numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Cognouerunt autem Spiritu Sancto repleti ſancti Viri. Zacharias pater Ioannis Baptiſtæ, qui prophetando Canticũ *Benedictus Dominus Deus Iſraël, &c.* cantauit, & Simeon ſenex accipiens Chriſtũ in vlnas ſuas, & benedicendo Deũ, dixit breuiſſimum illud Canticum, ſed omni cæleſti ſuauitate repletum:

dictante dicti & conſcripti ſunt omnes Pſalmi. Quiſnam verò fuerit ille, qui Spiritu Dei ductu Pſalmos omnes conſcripſerit, diuerſæ diuerſorum ſunt ſententiæ. Quamplurimi omnium Pſalmorum Dauidem Auctorem non agnoſcunt. Et ex 150. Pſalmis in libro Pſalmorum comprehenſis, vix eos, quibus לדוד *Dauidis* nomen præfigitur, illi attribuunt. S. Auguſtinus in tit. 1. Pſalmi, Dauidem ſolùm nouem Pſalmos ore proprio ceciniſſe vult, reliquos ab Aſaph, Eman, Ethán, & Idithun. Hieronymus item ad Sophronium epiſt. 134. teſtatur *Pſalmos omnes eorum Auctorum eſſe, qui ponuntur in titulis, Dauid ſcilicet, Aſaph, & Idithum, filiorum Core, Eman Ezrahita, Moyſi, & Salomonis, & reliquorum, quos Eſdras primo volumine comprehendit*. Alij ex quinque libris, in quos totum Pſalterium Hebraicum diſpertitur, duos tantùm priores Dauidis eſſe volunt, ſumpto argumento ex verbis, quæ in fine ſecundi libri, & ad calcem Pſalmi 72. appoſita ſunt: כלו תפלות דוד בן ישי: *Completæ ſunt orationes Dauid filij Isài*. Vnde in Cod. פסחים *Peſachim* cap. 10. pag. 117. non longè ante medium legitur.

תניא היה רבי מאיר אומר כל תושבחות האמורות בספר תהלים כולן דוד אמרן שנ׳ (תהלים ע״ב ׃ י״ט ׃) כלו תפלות דוד בן ישי אל תיקרי כלו אלא כל אלו ׃

Eſt traditio. R. Meir dicit: Omnes laudes, quæ dicuntur in libro Pſalmorum, omnes illas Dauid dixit, S. D. (Pſ. 72. 19.) Conſummatæ ſunt omnes

Sancto repletus, proculdubio ſuis quibuſque locis Pſalmos diſpoſuiſſet, & temporis ordinem, quo compoſiti ſunt, ſeruaſſet, quæ tamen ratio non habetur in diſpoſitione Pſalmorum. Certum enim eſt Pſalmum, *Domine quid multiplicati ſunt qui tribulant me, &c.* compoſitum fuiſſe à Dauide in ſenectute, cùm fugeret à facie Abſalonis filij ſui, vt indicat titulus Pſalmi, qui collocandus videbatur circa finem, & tamen ponitur in principio Pſalterij poſt Pſalmum ſecundum. Pſalmus quoque 142. *Voce mea ad Dominum clamaui; voce mea ad Dominum deprecatus ſum*, quem dixerat Dauid dum eſſet in ſpelunca, vt ex titulo patet, collocatur verſus finem Pſalterij, qui tamen circa principium reponendus erat, ſi ordo temporis fuiſſet ſeruandus. Quod idem dicendum eſt de Pſalmo 144. *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, &c.* Qui (vt habet tit. LXX.) aduerſus Goliath ab eodem Dauide eſt compoſitus. Non videtur ergo ab Ezra Protoſcriba Pſalmos ſecundùm hunc ordinem, quem modò habemus, fuiſſe diſpoſitos. Quamuis enim Chryſoſtomus in ſecundo Proœmio Pſalmorum aſſerat, id factum eſſe tempore Ezræ, non tamen dicit Ezram id feciſſe. Vnde quiſnam Pſalmos ita diſpoſuerit, omninò ignotum eſt.

Si verò pro Pſalmorum libro intelligatur, quiſnam omnium & ſingulorum Pſalmorum fuerit Auctor, Reſpondeo cum D. Auguſtino in Pſal. 62. *Spiritus Sanctus*: nam *Spiritu Dei*

verſiculum vltimum Pſalmi 72. dum ex aliena ſententia addit in ſua poſtilla. -

ויש לפתור:כלו כמו נתיימו כמו רומו מעט שומו שמים ואם כן הוא לא נכתב המזמור במקומו ואין מוקדם ומאוחר בספר ונראין הדברים שלעת זקנתו כשהמליך את שלמה אמרו ׃

Eſt aliquis, qui explicat כלו Completæ ſunt *ſicut abſoluta ſunt* (ſecundùm formam Iob 24. 24.) רומו Suſtulerunt ſe paululum. (& Ierem. 2. 12.) שומו Obſtupeſcite Cæli. *Et ſi ſic eſt, non eſt ſcriptus hic Pſalmus in loco ſuo, neque eſt ordo prioris & poſterioris in hoc libro. Et apparet ex rebus* (in eo contentis) *quòd in ſenectute ſua, quando ſcilicet cæpit regnare Salomon* (Dauid) *ipſum compoſuerit*. Sequitur ex hac ſententia, quòd hic Pſal. 72. *Salomoni* inſcriptus, fuerit vltimus ex Pſalmis à Dauide compoſitis, ſed in hoc loco poſitus; quia prior alijs ſubſequentibus repertus. Probabile ſiquidem eſt; Pſalmos fuiſſe diſpoſitos ſecundùm ordinem, quem modo habemus, ab eo qui hinc inde ſeorſim diſperſos Pſalmos non vno & eodem tempore eos omnes repererit, & in ordinem digeſſerit, ſed paulatim & diuerſis temporibus, modò hos, modò illos ſimul collegerit, quoadusque peruenerit ad numerum ſeptuaginta duorum Pſalmorum. Hic quieuiſſe à perquiſitione aliorũ Pſalmorum, indicium eſt, quòd poſuerit in vltimo loco Pſalmum hunc, cui addita erant verba -

כלו תפלות דוד בן ישי ׃

Finitæ ſunt laudes Dauid filij Ieſſe.

Per-nes orationes Dauid filij Ieſſe. *Ne legas* כלו *Càllu Conſummatæ ſunt, ſed* כל אלו *Col èllu Omnes iſta*. Volunt itaque auctoritate Ghemaræ, ſeptuaginta duos Pſalmos tantùm à Dauide fuiſſe compoſitos. Sed hæc expoſitio eſt violenta, quia vnicam dictionem in duas exſcindit, & laudes Dauidi debitas præcidit. R. Abraham Aben Ezræ, huius loci aliam expoſitionem refert ex quodam R. Iuda, qui hoc modo dicebat -

ר' יהודה הלוי אמר בעבור שהוא סוף ספר כתב כן הסופר הראשון כאשר נכתבו אנחנו ברוך נותן ליעף כח ׃

R. Iudas Leuita dixit: Quia eſt finis libri, ideò ille, qui primò hunc (Pſalmorum) *librum exſcripſit, ſcripſit etiam iſta verba, ſicut & nos in fine librorum ſcribere ſolemus* ברוך נותן ליעף כח *Benedictus qui dat laſſo fortitudinem*. Poſſet tamen veriùs & ſolidiùs exponi Ghemaræ ſenſus; vt voces כל אלו *Col èllu Omnes iſta* ſcilicet *laudes, orationes*, non debeant referri ad orationes, ſeù Pſalmos duobus ſuperioribus libris comprehenſos tantùm, ſed ad omnes Pſalmos totius Pſalterij, ita vt ipſe Dauid compoſuerit omnes Pſalmos; & quòd iſte ſit ſenſus Ghemaræ, patet ex verbis -

כל תושבחות האמורות בספר תהלים כולן דוד אמרן ׃

Omnes laudes enarratæ in libro Pſalmorum, eas dixit Dauid. Hoc eſt, Omnes Pſalmos totius Pſalterij compoſuit Regius Propheta Dauid. Hunc ſenſum videtur ſequi R. Salom. ad hunc

diere, & ita additis his tribus duobus prioribus, totum integrum Pſalterium in quinque libros diuiſum, conflatum eſt. Tertius autem liber Pſalmorum deſinit ad Pſalmum 89. Quartus ad Pſalmum 106. & quintus ad finem Pſalterij ad Pſalmum 150.

Hac ratione principium Pſalterij incipit à verbis אשרי האיש *Beatitudines viri &c.* Pſalmi primi, & deſinit primus liber ad voces Pſalmi 41. אמן ואמן *Amèn, & Amèn.*

Initium libri ſecundi à titulo Pſalmi 42. למנצח משכיל לבני קרח *Victori Maſchil filijs Kòrach*; & deſinit ad ſimiles voces אמן ואמן *Amèn, & Amèn* Pſalmi 72.

Tertij libri principium à tit. Pſ. 73.

מזמור לאסף אך טוב לישראל אלהים.

Pſalmus ipſi Aſaph: Quàm bonus Iſraeli Deus! & finit ad vltimas voces Pſal. 89. אמן ואמן *Amèn, & Amèn.*

Quarti libri initium eſt à Pſalmo 90. תפלה למשה *Oratio Moſis*; & abſoluitur ad extremas voces Pſ. 106. אמן הללויה *Amèn Hallelu-Iah.*

Quinti libri principium à Pſ. 107.

הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו.

Confitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in æternum miſericordia eius; & finit ad vltimas voces Pſalmi 150. & extremas totius Pſalterij תהללויה הללויה *Laudabit Deum Hallelu-Iah.*

Hinc igitur eſt notandum, quòd vbicunq; in fine alicuius Pſalmi Hebraici reperiuntur hæ voces אמן ואמן *Amèn, & Amèn*, ibi deſinunt tres primi libri Pſalterij; vbi verò reperitur

Pergratus fuerat Pſalmorum Collectori hic numerus LXXII. cùm in eo LXXII. Seniores Magni Synedrij repræſentarentur, eoſque in duos tantùm libros diuiſit: horũ primum abſoluit ad Pſalmum 41. *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem*; & ſecundum, ad iam prædictum Pſalmum 72. Videbatur enim iſte Pſalmus vltimus, & à Dauide compoſitus, tùm ex materia in eo contenta (nam ſecundùm literam, videtur agere de Salomone poſtquam coronatus fuerat, quamuis Propheticè agat de Chriſto Filio Dauid, vt etiam Rabbini ipſi concedunt) tùm ex vltimis verbis Pſalmo adiunctis, *Finitæ ſunt laudes Dauid &c.* vt dictum eſt. Animaduertit præterea, vltima verba huius Pſalmi eſſe אמן ואמן *Amèn, & Amèn, Fiat & Fiat, Verum & Verum ſit*, quæ verba in fine Pſalmi 41. etiam reperiebantur, ideòque maluit claudere primum Pſalterij librum cum hoc Pſalmo, *Beatus qui intelligit &c.* quàm cum alio aliquo, vt finis vtriuſque ijſdem clauderetur vocibus, cùm de eodem Meſſia Domino in vtroque pertractaretur libro. In primo *de humanitate & humilitate Chriſti*; & in ſecundo *de Diuinitate & præpotentia eiuſdem*; vt ipſe Chriſtus ſub vtraque natura eſſet obiectũ, & complementum totius Pſalterij. Fuerunt poſtea quamplurimi alij Pſalmi reperti vſque ad numerum 78. quos à Dauide fuiſſe compoſitos, ex nonnullorum ipſorum titulis, & argumentis manifeſtè apparet. Hi in tres partes ſeù libros diſtributi, pro-

Hanc eandem ſibi obijcit auctoritatem Ambroſius citato loco: *Quomodo quinque libros aſſeram, cùm vnum Pſalterium ſit?* Reſpondetque: *Sed etiam Euangelium vnum eſt, & quatuor libros eſſe negare non poſſumus. Vnum autem Euangelium eſſe &c. facilè poſſumus edoceri, cùm Saluator dixerit: Amen dico vobis: Vbicunque prædicatum fuerit hoc Euangelium. Et Apoſtolus: Miror quòd ſic tam citò transferamini in aliud Euangelium, &c.* Et poſt pauca ad obiectum Scripturæ locum, præcisè reſpondet: *Denique* (inquit) *quia vnum corpus eſt Pſalmorum Scriptura, dixit: Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum. Et iterum, quia plures Pſalmi ſunt, tamquam libri, dixit etiam alibi: Neceſſe eſt impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in Lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me, &c.* Hactenus Ambroſius de quinque libris, in quos diſtributum eſt totum Pſalterium, quorum etiam meminit Auguſtinus enarratione in Pſal. 105. & approbare videtur.

Ad quæſitum igitur reſpondemus abſolutè: *Omnes Pſalmos in libro Pſalmorum contentos compoſitos fuiſſe à Dauide Propheta dictante Spiritu Sancto, ſed ab eo non eo ordine, quemmodò habemus, fuiſſe diſpoſitos & ordinatos; ſed in reditu à captiuitate Babylonica poſt Ezram id factum fuiſſe probabile eſt.*

Tota hæc concluſio, licet in partes diuidatur, videtur conſtare ex his quæ dicta ſunt, & quæ inferiùs dicentur. Clariùs tamen reddetur, ſi quibuſdam argumentis, quæ contra illam fie-

אמן הללו־יה *Amèn Hallelu-Iah*, ibi deſinit quartus liber. Vbicunque autem in libro Pſalmorum latinè in fine alicuius Pſalmi reperiuntur iſtæ voces *Fiat, Fiat*, ibi etiam deſinunt quatuor primi libri Pſalterij, quæ quidem reperiuntur in fine Pſalmi 40. 71. 88, & 105. vbi vnus liber ab alio ſecernitur. Voluerunt autem antiquì illi Hebræi in quinque libros Pſalterium diuidere; quia ſicut quicquid in quinque libris Moſis continetur, quaſi per compendium & ſummam in Pſalterio quoque contineatur; ita & in quinque libros totum Pſalterium tanquam alterum Pentateuchum diſtribuere, congruum iudicarunt. Hanc Pſalmorum in quinque libros diſtributionem approbat, & mirificè laudat D. Ambroſius enarratione in Pſalmum 40. verſ. *Benedictus Dominus Deus Iſraël à ſeculo, & in ſeculum: Fiat, fiat.* Diuus verò Hieronymus epiſtola 134. ad Sophronium illam videtur reprobare, quia putat conformem non eſſe Eccleſiaſticæ traditioni, & Noui Teſtamenti auctoritati. Quando enim Apoſtoli *Pſalmorum librum* nominant Act. 1. 20. vnum librum non plures Pſalmorum libros intelligere debemus. Hinc dicit: *Vnum aſſerimus Pſalmorum volumen.* Poteſt etiam addi auctoritas ipſius Chriſti Domini, qui apud Lucam 20. 42. citans Pſalmum 110. *Dixit Dominus Domino meo*, dixit: *& ipſe Dauid dicit in libro Pſalmorum*; non in libris Pſalmorum. Illud igitur *In libro Pſalmorum* non plures libros, ſed vnum volumen oſtendit.

vnus ex captiuis, plorauit. In Pſalmo 99. 6. *Moyſes & Aaron in Sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocant &c.* & Pſal. 137. *Super flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus &c.* & alia id genus multa. Et hoc modo intelligendi ſunt aliquot ex Patribus, quando diuerſis Auctoribus Pſalmos tribuere videntur, veluti Auguſtinus in tit. 1. Pſal. qui tamen lib. 17. *De Ciuit.* cap. 14. de Dauide loquens & eius Pſalmis; dicit: *Mihi autem credibilius videntur exiſtimare, qui omnes illos centum quinquaginta Pſalmos eius operi tribuunt.*

Contra ſecundam partem Concluſionis, quæ dicitur: Pſalmos non fuiſſe à Dauide diſpoſitos ſecundùm hunc ordinem, quem hodie habemus, obijcitur locus Talmudicus Codice ברכות *Berachòth* cap. 1. pag. 9. b. in fine, quo probatur non ſolùm primos Pſalmos primi libri Pſalterij, diſpoſitos & ordinatos à Dauide fuiſſe, ſed etiam reliquos vſque ad vltimum Pſalmum. Verba autem loci Talmudis ſunt.

אמר רבי יהודה בריה דר׳ ש׳ בן פזי הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר י״ח פרשיות לפיכך תקינו רבנן לאחר י״ח ברכות הני י״ח י״ט הוין אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא דא״ר יהודה בריה דר״ש בן פזי ק״ג פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים שנאמר (תהלים ק״ד) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את יהוה הללויה הני ק״ג ק״ד הוין אלא ש״מ. אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסיים בה באשרי פתח באשרי דכתיב אשרי האיש וסיים

fieri poſſunt, occurramus.

Quòd omnium Pſalmorum non fuerit Auctor Dauid, argumentum deſumi poteſt ex ipſis titulis Pſalmorum: nam aliquot ex illis ab ijs inſcribuntur Auctoribus, vti *Moſi* tit. Pſalmi 90. *Salomoni* Pſal. 72. *filijs Core* Pſal. 42. & ſeqq. *Aſaph, Idithun, &c.* Ergo.

Reſp. Eos de quibus fit mentio in titulis Pſalmorum, non eſſe Auctores Pſalmorum, ſed illis traditos fuiſſe Pſalmos, vel à Dauide, vel à Præcentore, vt ſuper Inſtrumentis Muſicis modularentur; erant enim iſti docti in pulſatione Inſtrumentorum, & Cantu, vt infrà videbimus. Vnde & Ambroſius in tit. Pſalmi 38. inquit: *Quem Pſalmum Dauid ſcripſit, & Idithum viro diſciplinis Leuiticis & Sacerdotalibus erudito canendum dedit; qui ante Arcam Domini Pſalmorum ſeriem pangendi ſolertiſſimus præcinebat. Ergo quia non Idithum ſcripſit hunc Pſalmum, ſed Propheta Dauid, & Idithum viro canendi perito pſallendum dedit; ideò ſic inſcriptus eſt titulus.* Et quod Ambroſius dicit de Idithum, idem dicendum eſt de alijs, de quibus tamquam de Auctoribus Pſalmorum in titulis fit mentio. Ad id quod dicitur de Moſe, & Salomone, dico: Dauidem in perſona Moſis locutum fuiſſe in Pſalmo, ſicut & prophetando in Pſalmo 72; ſub Salomonis nomine de Regno Chriſti Domini, & eius poteſtate diſſeruit. Eodem Spiritu prophetico eos, qui futuri erant, ac ſi fuiſſent præſentes, vidit, & nominauit; populi captiuitatem veluti

nem Pſalmorum diſpoſuiſſe. Probat itaque hæc auctoritas potius, omnes Pſalmos à Dauide fuiſſe compoſitos, quia dicitur, Dauidem dixiſſe 103. Pſalmos, & poſtea dixiſſe Halleluia, id eſt reliquos Pſalmos vſque ad 150. nam ibi terminantur Pſalmi Halleluiatici: *Dixiſſe*, inquam, hoc eſt *Compoſuiſſe & ceciniſſe*: Dauid autem non inuenitur ceciniſſe alios Pſalmos quàm illos à ſe compoſitos. Circa tamen hanc Talmudis auctoritatem duo ſunt annotanda. Alterum, quòd putant Hebræi duos primos Pſalmos, *Beatus vir*, & *Quare fremuerunt gentes*, non duos eſſe Pſalmos, ſed vnum: cùm tamen ex argumento ſint omninò diſſimiles, & ſemper etiam ab ipſis ſapientioribus Hebræis habiti ſint pro duobus Pſalmis, vt patet ex omnibus Codicibus tùm excuſis, tùm mmſſcc. Alterum, quòd Dauid non dixerit Canticum *Halleluia* exultationis, niſi pro ruina impiorum (intelligunt, opinor vt ſolent, perditionem gentium) cùm tamen viderit Dauid in ſpiritu ſalutem per Meſſiam allatã, in quo vno præcipuè exultat. Reſtat igitur firmata noſtra Concluſio, Dauidem omnium Pſalmorum auctorem fuiſſe, & diſpoſitionem & ordinem Pſalmorum, quem modò habemus, ab eo non fuiſſe diſpoſitum. Vnde reijciendi ſunt illi Rabbini, & præcipuè R. Sal. qui in principio Pſalterij decem numerat Viros Pſalmorum auctores. Eius verba hic referam.

בעשרה לשונות זמר נאמר ספר זה בנצח בנגון במזמור בשיר בהלל בתפלה בברכה בהודאה באשרי

ותיים באשרי דכתיב (תהלים כ׳. י״ב) אשרי כל חוסי בו

Dixit R. Iudas Bar R. Simeon Ben Pazi: Poſtquam non dixit illud (refertur ad orationem: Sint in beneplacitum verba oris mei, ex Pſal. 19.) *niſi poſt 18. diuiſiones* (id eſt Pſalmos) *Propterea & ipſi Magiſtri ordinauerunt eam orationem poſt decem & octo benedictiones. Hæ 18. ſectiones ſunt 19. quia* Beatus vir, *&* Quare fremuerunt *ſunt vna ſectio* (id eſt vnus Pſalmus) *nam dicit R. Iudas Bar R. Simeonis Ben Pazi: 103. ſectiones* (Pſalmos) *dixit Dauid, & non dixit Halleluia, donec vidit ruinam impiorum. S. D.* (Pſal. 104.) Conſumentur peccatores de terra, & iniqui, ita vt non ſint; benedic anima mea Dominum, Halleluia. *Hæ 103. ſectiones ſunt 104. Sed reſponde. Quòd* Beatus vir, *&* Quare fremuerunt gentes, *ſunt Vna ſectio; nam dicebat R. Samuel Bar Nachmani. Dixit R. Iochanan: Omnis ſectio* (ſiuè Pſalmus) *qui Dauidi gratus fuit, incepit illum per* אשרי *Aſcrè* Beatus, *& abſoluit per* אשרי *Aſcrè* Beatus, *& ſic incepit per Aſcrè. S. S.* (Pſal. 1. 1.) Beatus vir qui non abijt, *& terminauit per Aſcrè, S. S.* (Pſal. 2. 12.) Beati omnes qui confidunt in eo.

Reſp. Talmudiſtas loqui de numero Pſalmorum ſecundùm ordinem, qui extabat tempore quo Talmud editum eſt, & hodie etiam extat, & ſecundùm hunc ordinem & numerum ratiocinantur ſuper precibus & orationibus à ſuis maioribus compoſitis: ſed non docere, Dauidem hunc ordi-

ctoritatis, vt videbimus in *Ioſeph Cæco*. Prudentiores expoſitores in Pſalmos hanc ſententiam reijciunt, vel non approbant, quamuis illam referant, vti R. Dauid Kimchi in principio huius Pſalmi 92. ex דרש *Daràſc*, quæ videnda eſt in מדרש תהלים *Midràſc Theillim* pag. 41. col. 2. circa med. Kimchius autem dicit vocari שיר ליום השבת *Canticum in die Sabbathi*, quia.

ביום השבת היו אומרים זה המזמור בבית המקדש ׃

In die Sabbathi dicebant hunc Pſalmum in Domo Sanctuarij (in Templo). Vel etiam ſecundùm ſententiam antiquorum.

שהוא על העתיד לבא לעולם שכולו שבת ומנוחה והם ימי המשיח ׃

Quia ipſe (Pſalmus ſpectat) *ad ſeculum futurum, quod totum eſt Sabbathum, & quies. Et iſti ſunt dies Meſſia*. Idem prorsùs in ſubſtantia dicit R. Salomon, & R. Abraham Aben Ezræ ad eundem locum.

RR. Salomon, & Kimchius eidem Adamo etiam attribuunt Pſalm. 139. *Domine probaſti me, & cognouiſti me*, quia in eo legitur ver. 16. גלמי ראו עיניך *Embryonem meum viderunt oculi tui*, quæ verba dicta volunt ab Adamo, vt diximus in I. Par. pag. 66. col. 2. ſecundùm quod notat Gloſſa in Cod. בבא בתרא *Bauà Bathrà* cap. 1. pag. 14. b. in fine. Sed nihil de primo homine, ſiuè de Adamo in eo habetur; & ſunt figmenta Talmudica ea, quæ in eo loco, & alibi de hac re ſcribuntur

באשרי בהללויה כנגד עשרה בני אדם שאמרוהו אדם מלכי צדק אברהם משה דוד שלמה אסף ושלשה בני קרח ׃

Decem vocabulis Muſica dictus eſt liber Pſalmorum. 1. *In* בנצח *Nètzach Victoria, Aeternitate*. 2. בנגון *Benighùn In Melodia*. 3. במזמור *Bemizmòr In Pſalmo*. 4. בשיר *Beſcir In Cantico*. 5. בהלל *Behallèl In Hymno*, 6. בתפלה *Bethephillà In Oratione*. 7. בברכה *Beberachà In Benedictione*. 8. בהודאה *Behodaàh In Confeſſione, Gratiarum actione*. 9. באשרי *Beaſcrè In Beatitudine*; & 10. בהללויה *Behalleluiah In Laudate Deum; & hoc eſſe è regione decem hominum, qui Pſalterium dixerunt; iſti ſunt, Adam. Melchiſedech, Abraham, Moſes, Dauid, Salomon, Aſaph, & tres filij Core*, Decem iſta vocabula, quibus inſcripti ſunt Pſalmi, referuntur in Cod. *Peſachim* cap. 10. pag. 117. non longè à principio. Cætera verò de Auctoribus Pſalmorum deſumpſit ex Cod. בבא בתרא *Bauà Bathrà* cap. 1. pag. 14. b. in fine.

Adamo attribuunt Pſalmum 92. *Bonum eſt confiteri Domino*; de quo ſic Paraphraſtes Chaldęus cap. 1. 1. Cantic. Cantic.

אדם בזמן דאשתביק ליה חובתיה ואתא יומא דשבתא ואגין עלוי פתח פומיה ואמר מזמור שיר ליום דשבתא ׃

Adam, eo tempore, quo dimiſſum fuit illi peccatum ſuum, venit dies Sabbathi, & ideircò ſuper illud aperuit os ſuum, & dixit Pſalmum Cantici ipſi diei Sabbathi.

Sed hæc Paraphraſis nullius eſt au-

Abraham, conſequenter quoque Elias מזרחי *Mizrachita Orientalis*, qui in Commentarium R. Salomonis ſcripſit, erit *Abraham*, quia tali nomine inſignitur. Ridicula prorsùs applicatio vocabuli מזרחי *Mizrachi*. Deinde violentia irrogatur voci אזרחי *Ezrachi* cum א *Aleph* in מ *Mem* transformetur. Vide Cod. *Bauà Bathrà* cap. 1. pag. 14. b. in Comment. lin. vltima ibi inuenies איתן האזרחי זה אברהם *Ethan Ezrachites eſt Abraham*. Cùm igitur in titulo huius Pſalmi 89. nullum argumentum de Abrahamo prudenter deſumi poſſit, quæcunque Rabbinorum Gloſſemata de Abrahamo falſa erunt.

Moſi applicant Pſalmum 90. quia in titulo dicitur תפלה למשה איש האלהים *Oratio Moſis viri Dei*. Ita Gloſſa nuper citata lin. vlt. pag. 14. b. Cod. *Bauà Bathrà*, vbi non ſolùm hic Pſalmus, verùm & reliqui decem inde ſequentes eidem Moſi attribuuntur. Ibi enim dicitur.

על יד משה תפלה למשה וכל אחד עשר מזמורים כסדרן׃

Per manus Moſis Oratio Moſis. Et omnes Vndecim Pſalmi (ſequentes) *ex ordine* (compoſiti ſunt.) videlicet Pſalmus 90. *Domine refugium factus es nobis*. Pſal. 91. *Qui habitat in adiutorio Altiſſimi*. 92. *Bonum eſt confiteri Domino*. 93. *Dominus regnauit, decorem indutus eſt*. 94. *Deus Vltionum Dominus*. 95. *Venite, exultemus Domino*. 96. *Cantate Domino Canticum nouum, cantate Domino omnis terra*. 97. *Dominus regnauit exultet*

tur ab Hebræis. In eo quippè Pſalmo agitur de ſcientia, & prouidentia Dei; remuneratione bonorum operum, & punitione malorum. In verſ. autem 16. *Embryonem meum Viderunt oculi tui &c.* maximè manifeſtatur Diuina ſcientia & prouidentia in opificio humani corporis, non ſolius Adami, ſed vniuſcuiuſque hominis, quemadmodum intelligunt omnes ferè expoſitores Hebræi, R. Salomon, Aben Ezræ, Kimchius, Ioſeph Aben יחיי làchija, & alij; & verba illa non ſunt Adami, ſed Regij Prophetæ Dauid, cuius eſt hic Pſalmus.

Melchiſedech contendunt dixiſſe Pſalmum 110 *Dixit Dominus Domino meo &c.* vt indicat Kimchius in Præfatione in Pſalmos. Sed hoc videtur inconueniens; nec enim de ſe loqueretur quaſi iactanter: *Tu es Sacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedech*. Vide Gloſſam Cod. *Bauà Bathrà* cap. 1. pag 14. b. in fine.

Abrahamum, Pſalmum 89. *Miſericordias Domini in æternum cantabo*, ceciniſſe docent multis in locis; & quia vident titulum huius Pſalmi alteri attributum: ideò fingunt איתן האזרחי *Ethàn Ezrachitam* eſſe ipſum *Abrahamum*. Ita R. Salomon ex Rabbinis. Fundantur in eo, quòd in Iſaia 41. 2. legitur מי העיר ממזרח צדק *Quis ſuſcitauit ab Oriente iuſtitiam*. Abrahamum intelligunt, qui Gen. 12. 8. *Tranſtulit ſe &c. ab Oriente &c.* Et quia *Ethàn* vocatur אזרחי *Ezrachita*, id eſt מזרחי *Mizrachita Orientalis*, ideò volunt hunc eſſe *Abrahamum*. Si omnes, qui vocantur *Oriẽtales*, ſunt

modo, quo R. Ieoſciuà Ben Leui in מדרש תלים *Medràſc Thillim* Pſal. 90. pag. 39. col. 3. §. תפלה, à quo Kimchius excerpſerat ſuam, etiam facit. Dicit enim R. Ieoſciùa –

עד כאן שמעתי מכאן ואילך אתה מחשב לעצמך׃

Hactenus audiui, inde verò & deinceps (hoc eſt, de reliquis Tribubus) *ex teipſo poteris excogitare*. Hinc R. Ioſeph Aben יחייא Iàchija reliquis ſex Tribubus addit applicationem ex ſuo, vt videre eſt in ſuis Côment, in Pſalmos. Pſal. 90. Tribui enim Zabulon applicat Pſalmum 96. *Cantate Domino Canticum nouum*, cuius homines (inquit) lætabundi egrediebantur ad negotiationem, & quia inde lucrum non modicum percipiebant, hinc cantabant, & benedicebant Domino. Tribui Ioſeph adſcribit Pſalmum 97. *Dominus regnauit, exultet terra*, quia ex eo egreſſus eſt Ioſue, qui ſubiecit omnia Regna Chananæorum, & in die illa Dominus regnauit; tunc enim territi ſunt omnes habitatores ſeculi audientes mirabilia, quæ fecerat Deus in Mari rubro pro Iſraëlitis. Pſal. 98. *Cantate Domino Canticum nouum, quia mirabilia fecit*, applicat Tribui Nephtali, quia & ipſa repleta erat omni bono Domini, & diuitijs affluebat, ideò par erat, vt & homines huius Tribus preconia canerent Deo. Pſ. 99. *Dominus regnauit iraſcantur populi &c.* attribuit Dan: de eo enim ſcriptum eſt Deut. 33. 22. *Dan catulus Leonis fluet è Baſan*; cùm enim Deus regnare eum faciet, contremiſcent populi *tet terra*. 98. *Cantate Domino Canticum nouum: quia mirabilia fecit*. 99. *Dominus regnauit, iraſcantur populi*. Et 100. *Iubilate Deo omnis terra: ſeruite Domino in lætitia*.

R. Dauid Kimchi in principio Pſalmi 91. exiſtimat hos vndecim Pſalmos à Moſe Propheta fuiſſe compoſitos in honorem vndecim Tribuum, pro quibus Deum benè precatur. Sic Pſal. 90. ſiue *Orationem Moſis*. applicat Rubenitis, quia in ea ſcriptum eſt v. 3. *Conuertis hominem vſque ad contritionem*, & illic ſcriptũ eſt (Deuter. 33. 6.) *Viuat Ruben & non morietur*. Pſal. 91. *Qui habitat in adiutorio Altiſſimi*, Leuitis, qui reſidere ſolebant in Domo Sanctuarij. Pſal. 92. qui incipit: *Pſalmus Cantici pro die Sabbathi; Bonum eſt confiteri Domino*, applicat Tribui Iudæ, quia ſcriptum eſt Gen. 29. 35. *Modo confitebor Domino*. Pſal. 93. qui incipit; *Dominus regnauit decorem indutus eſt*, Tribui Beniamin, quia ipſa venit ſub vmbra ſummi Regis S. D. (Deuter. 33. 12.) *Tegens ſuper eum tota die*. Pſal. 92. *Deus vltionum Dominus*, Tribui Dauid, quia ex ea natus eſt Elias, qui vltionem Dei ſumere debebat contra cultores Baal. Pſal. 95. *Venite exultemus Domino*, Tribui Iſſachar; homines enim huius Tribus operam dabant iubilationi & cantui in honorem Legis Diuinæ. Non proſequitur vlterius Kimchius applicationem reliquorum quinque Pſalmorum alijs Tribubus, forſan vt illam relinquat vnicuique liberam, vt quilibet prout lubuerit applicare valeat, eo

vt Athanaſius in Synopſi, Hilarius in Prologo Pſalmorum, Hieronymus in epiſtola 134. ad Sophronium; immò & in epiſt. 139. ad Cyprianum ſuper Pſalmum 89. de Moſe loquens apertè dicit: *Qui non ſolùm nobis quinque reliquit libros, Geneſim, Exodum, &c. ſed vndecim quoque Pſalmos, ab octogeſimo nono, cuius principium eſt: Domine refugium factus es nobis: vſque ad nonageſimum nonum, qui inſcribitur, Pſalmus in confeſſione.* Ergo nedum Pſalmus nonageſimus, ſed & reliqui decem ſequentes; compoſiti ſunt à Moſe.

Reſp. Non omnes Rabbinos tenere hanc ſententiam, ſcilicet Pſalmum 90. fuiſſe compoſitum à Moſe, & quamuis in hac perſiſterent opinione, quid ad nos? Nos quidem poſſumus illis obijcere ſententiam ſuorum Patrum Talmudiſtarum, à qua non licet eis recedere, vel etiam contraire. Docent iſti, omnes Pſalmos, ſeù laudes contentas in Pſalterio eſſe Dauidis: ergo & Pſalmus 90. & cæteri omnes erunt Dauidis. Vide Talmudis ſententiam quam ſuprà retulimus pag. 211. & 212. ex Cod. פסחים *Peſachim* cap. 10. pag. 117. non longè ante medium, quam hic iterum referre non pigebit.

תניא חית רבי מאיר אומר כל תושבחות האמורות בספר תחלים כולן דוד אמרן שנאמר (תלים עב : כ׳ :) כלו תפלות דוד בן ישי אל תיקרי כלו אלא כל אלו :

Eſt traditio. R. Meir dicebat: Omnes laudes, quæ dicuntur in libro Pſalmorum, Dauid omnes illas dixit; S. D.

puli, & ſubijciet eos Dan. Pſalmum 100. *In Confeſſione. Iubilate Deo omnis terra* tribuit Aſcèr. Ipſe enim præ cæteris fratribus fuit benedictus: nam benedictio opum affluentiam & diuitias indicat. Et de Aſcèr dictũ eſt (Gen. 49. 20. *Aſer erit pinguis panis eius, & ipſe dabit delicias Regis:* idcircò tenetur ipſe confiteri Domino, laudem eius enarrare, & nomini eius benedicere. Ita Aben Iàchija.

Cur autem relinquatur Simeon ſine laude & Pſalmo, Rabbini nullam de hac re cauſam aſſignant.

Attribuunt autem hos 10. Pſalmos ſequentes poſt Pſalmum 90. eidem Moſi, quia ſecundùm regulam Rabbinorum Pſalmi carentes titulo eius planè Auctoris, cuius titulus habetur in præcedente Pſalmo, eſſe exiſtimantur. Pſalmi verò nonageſimi titulus eſt *Oratio Moſis &c.* Ergo 10. Pſalmi ſubſequentes ſine titulo, erunt Moſis. At huiuſcemodi Rabbinica regula omninò explodenda eſt, licet à Diuo Hieronymo epiſtola 139. ad Cyprianum videatur admitti, quia ſecundùm illam 1. & 2. Pſalmus eſſent nullius Auctoris; nam carent titulo, & ante ſe nullum alium Pſalmum habent. Ergo per eá regulam Rabbinicam non ſunt attribuendi Moſi reliqui decem Pſalmi poſt Pſalmum 90. immediatè ſequentes.

Dices: Saltem ipſe Pſalmus 90. Moſi non eſt denegandus, cùm ex titulo ſatis liqueat, quòd ſit Moſis. Rabbini quoque communiter id admittunt, nec deſunt Sancti Patres, & Expoſitores aliquot, qui idem tenent,

pter, *cauſa*; vel etiam *opera*, & *miniſterio* alicuius. Vnde aliquot Pſalmos Dauid edidit, vel *propter Moſen*, vel *propter Salomonem*. vt Pſalm. 90. & Pſalm. 72. hoc eſt *Cauſa* Salomonis, vel Moſis, vel alterius ſancti Viri. Hinc eſt, quòd aliquando à Sanctis Patribus iiſdem ſanctis Viris Pſalmi aliqui attribui videntur. Aliquot autem ex iiſdem Pſalmis edidit *opera & miniſterio Eman, Iedutbun, Aſaph, & filiorum Kore*; & hoc modo ſunt intelligendi iidem SS. Patres, quando dicunt *Eman*, *Iedutbun*, & reliquos ediſſe, vel cantaſſe aliquot ex Pſalmis, vt ſuprà iam diximus. Quòd autem על ידי *Al iedè* prædicta ſignificata habeat, docent omnia Lexica Hebraica, & Talmudica, & præcipuè Pagnini voce על Pſalm. 32. 6. על זאת *Al zoth Pro hac*, vel *Propter hoc* orabit omnis miſericors. Et Buxtorfius vocabulo יד *Iad*, quæ ſunt videnda ſi libuerit.

Per manus autem, ſiue miniſterio הימן *Hemàn*. De eo in titulo Pſal. 88. Quis autem ille fuerit, non ſatis liquet ex Rabbinis. Aliqui apud Aben Ezre volunt eſſe nepotem Samuelis, de quo 1. Paralip. 6. 28. & ver. 33. dicitur

הימן המשורר בן יואל בן שמואל וגו׳ ׃

Hemàn Cantor filius Iobèl, filij Samuèl &c. R. Salomon in titulo eiuſdem Pſalmi 88. ex ſua ſententia dicit

להימן האורחי אחד מן המשוררים בכלי השיר ויסדוהו בני קרח המזמור הזה שיאמרהו הימן על הדוכן ׃

He-

S. D. (Pſal. 72. 20.) Conſummatæ ſunt orationes Dauid filij Iſai. *Ne legas, Conſummata ſunt, ſed. Omnes iſta ſunt* (Dauid). Dicit: *In libro Pſalmorum*. Ergo de omnibus Pſalmis in Pſalterio contentis intelligenda ſunt verba Talmudis. Ergo omnes Pſalmos, Orationes, & Laudes ex ſententia Talmudis, dixit, id eſt compoſuit Dauid, & non Moſes, vel alius quiſpiam.

Huic auctoritati aliam omninò contrariam ex eodem Talmude petitam oppones, ex Cod. בבא בתרא *Banà Bathrà* cap. 1. pag. 14. b. linea penultima.

דוד כתב ספר תהלים על ידי עשרה זקנים על ידי אדם הראשון על ידי מלכי צדק ועל ידי אברהם ועל ידי משה ועל ידי הימן ועל ידי ידותון ועל ידי אסף ועל ידי שלשה בני קרח ׃

Dauid (inquit) *ſcripſit librum Laudum Pſalmorum per manus decem Seniorum; per manus Adæ primi hominis; per manus Melchiſedech; per manus Abrahæ; per manus Moſis; per manus Emàn; & per manus Iedutbùn, & per manus Aſàph; & per manus trium filiorum Kora.* Ergo Dauid non ſcripſit omnes Pſalmos.

Reſpondeo negando conſequentiam. Quando enim dicitur Dauid ſcripſiſſe Pſalmos per manus huius vel illius, non intelligitur, quòd ipſe inuenerit Pſalmos compoſitos ab Adamo, vel ab alio aliquo in auctoritate Talmudis nominato, & eos exſcripſerit, & libro Pſalmorum inſeruerit; ſed על ידי *Al iedè ſuper manus*, ſeù *per manus* intelligendum eſt *pro-*

nis. Quòd autem iſti, Pſalmos compoſuerint, Apocryphum eſt. R. Dauid Kimchi in Comment. 1. Reg. 4. 31. ex Rabbinis refert, quòd Viri in hoc loco nominati ſint *Adam*, *Abraham*, *Moſes*, *Ioſeph*, & *Dauid*. Verba illius ſunt.

ורז״ל דרשו ויחכם מכל האדם זה אדם הראשון ומה היתה חכמתו של אדם הראשון שקרא מחכמתו שמות לכל הבהמה ולכל עוף השמים ׃ מאיתן האזרחי זה אברהם אבינו שנאמר (תהלים פ״ט ׃ א׳ ׃) משכיל לאיתן האזרחי הימן זה משה שנאמ׳ (במדבר י״ב ׃ ז׳ ׃) בכל ביתי נאמן הוא ׃ וכלכל זה יוסף שנאמר (בראשית מ״ז ׃ י״ב ׃) ויכלכל יוסף ׃ דרדע זה דוד המדבר דוד שיש בהם דעה בני מחול שנמחל להם מעשה העגל ׃

Et Rabbini noſtri b. m. ſcitè expoſuerunt: & ſapiens fuit præ omni אדם *Adam homine; iſte eſt Adam homo primus. Et quænam fuerat ſapientia primi hominis? Quia ſapientia ſua vocauit nomina cunctorum animalium, & volatilium cæli. Præ Ethàn Ezrachite; iſte eſt Abraham pater noſter. S. D.* (Pſal. 89. 1.) Intellectus ipſi Ethàn Ezrachitæ. *Hemàn, iſte eſt Moſes. S. D.* (Num, 12. 7.) In omni domo mea נאמן Neemàn fidelis eſt. *Et Calchòl, iſte eſt Ioſeph. S. D.* (Gen. 47. 12.) ויכלכל VaiCalchèl Et aluit Ioſeph patrem ſuum. *Dardaà, iſte eſt Dauid. Loquitur Dauid: Quia eſt in eis ſcientia* (vocantur) *filij Machòl: nam condonatum eſt eis peccatum Vituli.* O fictitiam expoſitionem, & ad perſonas Patrum impertinentem applicationem! Sapientia enim Salomonis non erat omninò tranſcendens ſapientiam omnium hominum; qui

Hemàn Ezrachites eſt vnus ex Cantoribus, qui ſuper Inſtrumentis Muſicis (cantabat). *Filij Kore hunc Pſalmum fundarunt, & illum cantabat Heman ſuper ſuggeſtum.* Et in vocem האזרחי *Ezrachi* ex aliorum ſententia ait.

הימן האזרחי מבני זרח בן יהודה היה שהוא מיוחס בדברי הימים ובני קרח (זרח) זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כלם חמשה היו חכמים גדולים כמו שנאמר בשלמה (מלכים א׳ ׃ ד׳ ׃ ל״א) ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול ויסדו מזמורים ונקבעו בספר תהלים לכך נקראו בני מחול כ״ך מצאתי בפירושים מדויקים ׃

Hemàn Ezrachites ex filijs Zàrach filij Iudæ fuit, cuius meminit liber 1. Paralip. cap. 2. 6 Filij quoque Kore (lege זרח *Zàrach*, eſt proculdubio mendum Typographicum) Zimrì; & Ethàn, & Hemàn, Calcòl quoque, & Dardaà ſimul quinque; *omnes fuerunt magni Sapientes, ſicut dicitur de Salomone* (1. Reg 4. 31) Et erat ſapientior cunctis hominibus (ſapientior) Ethan Ezrachite, & Hemàn, & Chalchòl, & Dardaà filijs Machòl. *Iſte compoſuit nonnullos Pſalmos, qui inſerti fuerunt in libro Pſalmorum; & ideò vocati ſunt filij Machòl. Sic ſcriptum inueni in quibuſdam expoſitionibus per diuerſas partes paſſim diſperſis.* Hæc comparatio Sapientiæ Salomonis non videtur facta cum hominibus, qui olim per multas ætates illum præceſſerunt, vti fuerunt filij Zaræ, de quibus in 1. Paralip. 2. 6. fit mentio: ſed cum Viris claris ſapientia, qui viuebant ætate Salomo-

ius etymon expiſcari nequeunt, cùm modò vertant המדבר דעה *loquens ſcientiam*, modò דור המדבר *Generatio deſerti*. Ex his, quæ de Hemàn dicta ſunt, probabiliora videntur ea, quæ à R. Salomone dicuntur, videlicet: *Hemàn* eſſe -

אחד מן המשוררים בכלי שיר,

Vnum ex Cantoribus in Inſtrumentis Muſicis; & veroſimile admodum eſt quod idem ſit, de quo 1. Paralip. 6. ver. 33. nam & vtriuſque nomen, & tempus ritè inter ſe conueniunt. Notandum eſt etiam, quod 1. Reg. 4. v. 31. legitur דרדע, & 1. Paral. 2. 6. דרע. Ergo inter ſe ſunt diuerſi.

In titulo Pſalmi 89. fit mentio איתן האזרחי *Ethan Ezrachita*, de quo R. Salomon ait -

גם הוא אחד מן חמשה אחים המשוררים.

Etiam ipſe eſt Vnus ex quinque fratribus Cantoribus ſuprà memoratis, id eſt *Zimrì*, *Ethàn*, *Hemàn*, *Chalcòl*, *& Daraà*. In textu autem Talmudico, quo Pſalmorum decem Auctores aſſignantur, iſte Ethan non numeratur. Ergo plures quàm decem erunt Auctores Pſalmorum præter Dauid. Huius איתן *Ethàn* omiſſio fuit obſeruata à *Ràu* in Ghemarà Codice *Bauà Bathrà* cap. 1. pag. 15. non longè poſt medium. Difficultatem his verbis proponit, & reſoluit -

דוד כתב ספר תהלים על ידי עשרה זקנים
וליחשו' נמי איתן האזרחי אמר רב איתן האזרחי זה
הוא אברהם כתיב הכא (תהלים פ״ט, א׳) איתן
האזרחי וכתיב התם (ישעיה מ״א, ב׳) מי העיר
ממזרח צדק וגו׳.

Da-

qui ante ipſum fuerunt, vt dixi, ſed eorum, qui ſuo æuo in viuis erant: 1. Reg. 4. ver. 29. ſatis ſuperque id oſtenditur cùm dicatur -

ויתן אלהים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד וגו׳.

Et dedit Deus ſapientiam Salomoni, & intelligentiam multam valdè, &c. nimis multam, ſed non omnimodam. Et ver. 30.

ותרב חכמה שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים.

Et amplior fuit ſapientia Salomonis præ ſapientia omnium filiorum Orientis, & præ omni ſapientia Aegyptiorum, Hoc eſt, ſapientior erat Salomon omnibus Sapientibus Orientalibus tunc viuentibus, videlicet Chaldæis, & Ægyptijs, qui inter reliquos Orientales ſapientiores cenſebantur. Ergo ſapientia Salomonis non comparatur cum ſapientia Patrum, multò minus cum ſapientia Adami, quam per ſpecies à Deo infuſas habuit: vnde docent noſtri Theologi; quòd cognitio Adam media erat inter cognitionem præſentis ſtatus, & cognitionem Patriæ, qua Deus per eſſentiam videtur: quod non contigit Salomoni. In Commentario R. Salomonis loco *Dauidis* legitur דור *Dor Aetas* -

ודרדע זה דור המדבר מחול שנמחל להם על מעשה העגל.

Et Dardaà. Hæc eſt ætas, quæ fuit in deſerto Machòl, quia condonatum eſt illi peccatũ Vituli. Sed Hebræi Commentatores torquentur à voce דרדע cu-

Præcentori, vt indicetur, Præcentori, ſeù Magiſtro Præfectoq; Muſicæ curæ fuiſſe præcipiendi, cuinam committendus erat hic Pſalmus vt cantaretur; quem quidem ſolebat ſemper ipſi *Iduthùn* cantandum tradere. Additur, *Pſalmus ipſi Dauid*, id eſt; Pſalmus ipſi Dauidi à Spiritu Sancto inſpiratus. Hinc ſatis liquet, Pſalmum hunc Dauidem compoſuiſſe, non Iduthùn, qui Cantor erat, vt benè aduertit R. Salom. dum *Iduthùn* dicit eſſe -

שם אדם אחד מן המשוררים׃

Nomen hominis Vnius ex Cantoribus. quicquid dicat textus Talmudicus, vel alij Expoſitores. Vide 1. Paralip. 25. vbi inter alios Cantores recenſetur etiam Iduthùn. Sunt alij duo Pſalmi, in quorum inſcriptione nomen ידותון *Ieduthùn*, vel ידיתון *Iedithùn* inuenitur, Pſalmus 62. & 77. Primus inſcribitur -

למנצח על ידותון מזמור לדוד׃

Victori ſuper Ieduthùn, Pſalmus ipſi Dauid. R. Salomon dicit eſſe שם כלי שיר *nomen Inſtrumenti Muſici*; quamuis R. Aben Ezræ refellat, & dicat ולהיותו כלי רחוק הוא *Quòd fuerit Inſtrumentum* (omninò) *alienum eſt*. Anceps eſt & ipſe in determinando, quid in hoc loco ſignificet *Ieduthùn*; putat enim vel fuiſſe Cantilenæ ſpeciem per vocem *Ieduthun* incipientem, compoſitam à Ieduthun Cantore, vel ab aliquo alio. At non poteſt eſſe cantus à voce *Ieduthùn* incipiens, quia Toni ſeù Cantus quamuis di-

Dauid ſcripſit librum Pſalmorum per manus decem Seniorum. At nonne debebat etiam connumerari איתן *Ethàn Ezrachites? Dixit Ràu: Ethan Ezrachites ipſe eſt Abraham. Scriptum quippe eſt hic* (Pſal. 89. 1.) Ethàn Ezrachites. *Et ſcriptum eſt alibi* (Iſai. 41. 2.) Quis ſuſcitauit ab Oriente iuſtitiam, &c.

Sed quàm benè איתן *Ethàn Abrahamo* applicari poſſit, vide quod dixi ſuprà pag. 218.

Cæterùm de הימן *Hemàn* immediatè poſt textum Talmudicum mox citatum, dicitur quòd ſit *Moſes*, ibi enim ſic legitur -

קא חשיב משה וקא חשיב הימן והאמר רב הימן זה משה כתיב הכא הימן וכתיב התם (במדבר יב, ז) בכל ביתי נאמן הוא תרי הימן הוו׃

Numeratur Moſes, numeratur Hemàn (hoc eſt inter decem Seniores). *Et nonne dixerat Ràu: Hemàn iſte eſt Moſes? Scriptum eſt hic* הימן *Hemàn; & ſcriptum eſt alibi* (Num. 12. v. 7.) In omni domo mea נאמן Nehemàn fidelis eſt ipſe. *Duo Hemàn fuerunt*. Sed aliud eſt נאמן *Nehemàn*, aliud הימן *Hemàn*. Igitur iſtud Talmudicum Commentum nullum eſt. Sequitur -

על ידי ידותון *Per manus ſiuè miniſterio Iduthùn*. Inuenitur tit. Pſal. 39.

למנצח לידותון מזמור לדוד׃

Præcentori, ipſi Iduthùn, Pſalmus ipſi Dauid. Ex hac inſcriptione apparet, non fuiſſe Iduthun Auctorem huius Pſalmi, ſed Dauidem: nam dicitur

זה המזמור חברו דוד ונתנו לידותון המשורר ׃

Hunc Pſalmum compoſuit Dauid, & tradidit Idithùn Cantori. Pſal. 39. quod idem iam dixerat in Præfatione ſuper Pſalmos. Et ſubinde in titulo Pſalmi 62. ait -

זה המזמור עשה דוד ונתנו אל ידותון לשורר ׃

Hunc Pſalmum fecit Dauid, & dedit ipſi Iduthùn decantandum. Et Pſal. 77. idem videtur innuere, dum explicat officium particulæ על, dicit enim על ידותון *Al Ieduthùn*, כמו לידותון *Sicut ipſi Ieduthùn*, hoc eſt, Dauid compoſuit hunc Pſalmum, ſicut & alios, & dedit *ipſi Ieduthùn*, vt ſimul cum Aſaph alio Cantore modularetur. Quapropter concluditur, omnes iſtos Pſalmos à Dauide compoſitos fuiſſe, & traditos ipſi Ieduthun Cantori ad modulandũ. Quod idem dicendũ eſt de alijs in textu Talmudis aſſignatis על ידי אסף *Super manus Aſaph*, & על ידי שלשה בני קרח *Super manus trium filiorum Kòre*. hoc eſt miniſterio *Aſaph* Cantoris celeberrimi, quo potiſſimùm vſus eſt Dauid in cantando Pſalmum 50. *Deus Deorum Dominus locutus eſt &c.* & reliquos vndecim ſequentes à Pſalmo 73. & infra, videlicet -

Pſal. 73. *Quàm bonus Iſraël Deus.*

Pſal. 74. *Vt quid Deus repuliſti in finem:*

Pſal. 75. *Confitebimur tibi Deus: confitebimur, & inuocabimus nomen tuum.*

Pſal. 76. *Notus in Iudæa Deus.*

Pſal. 77. *Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea &c.*

Pſal. 78. *Attendite popule meus le-*

diuerſi fuerint, non tamen incipiebant à nominibus, quibus appellabantur, ſed ex diuerſitate vocũ, & earundem terminis per tot, vel tot gradus ſcandentibus diuerſam naturam induebant, & accipiebant nomenclaturam. Et inter octo Tonos à R. D. Kimchio recenſitos, non habetur nomen ידותון *Iduthùn*. Non poteſt etiam eſſe compoſitus à Ieduthun Cantore, quia Cantorũ officium non erat Pſalmos componere, ſed decantare. Neque obſtat illud 1. Paralip. 25. 1. & 3.

ידותון בכנור הנבא על הודות והלל ליהוה ׃

Ieduthùn in Cithara prophetabat ſuper הודות *Hodòth confitendum*, והלל *VeHallèl & laudandum Dominum*; quaſi innuere velit Scriptura Ieduthun fuiſſe Prophetam, ac Pſalmos à ſe compoſitos ceciniſſe. Non inquam obſtat, quia verbum נָבָא quod *prophetare* ſignificat, non ad Prophetas ſolùm, qui futura prædicunt, applicatur, ſed extenditur etiam ad eos, qui aliorum voluntatem enuntiant, & interpretantur, vt Exod. 7. 1. *Et Aharon frater tuus erit* נביאך *Propheta tuus.* Paraphr. Chaldaica Onkeloſi; *Erit* מתורגמנך *Interpres tuus.* Immò & aliquando ad *Doctores*, vt 1. ad Corinth. 14. videtur accipi ab Apoſtolo. Tribuitur etiam ijs, qui ſacra tractant, aut laudes Diuinas canunt, vti loco cit. 1. Paralip. 25. Cantores Pſalmos modulantes Prophetę vocantur. Kimchius verò cæteris meliùs rem attigiſſe videtur, dum Pſalmi 39. 62. & 77. titulos ידותון *Ieduthùn* explicat -

סביבותם ופתיחת הארץ פיה נשר מקומם בתוך פי הארץ כענין שנאמר ובני קרח לא מתו ושם אמרו שירה ושם יסדו המזמורים הללו ועלו משם ושרתה עליהם רוח הקדש ונתנבאו על הגליות ועל חורבן הבית ועל מלכות בית דוד ׃

Aſir, Elkanà, & Auiasàph ipſi fuerunt à principio in conſilio patris eorum, & in hora diuiſionis ſeparauerunt ſe ſeorſum, & quando deglutiti ſunt omnes, qui erant eis in circuitu, & aperuit terra os ſuum, relictus eſt locus eorum intra os terræ, & filij Kore non ſunt mortui. Et ibi dixerunt Canticum; & ediderunt Pſalmos iſtos, & aſcenderunt inde, & inſedit ſuper eos Spiritus ſanctus, & prophetarunt de captiuitatibus, deſtructione Templi, & de Regno Domus Dauid. R. Salomon non aſcribit omnes Pſalmos Regi Dauidi, ideò putat hos Pſalmos à filijs Kore, qui à ſeditione patris receſſerunt, fuiſſe compoſitos.

Reſpondet R. Aben Ezræ ibidem in titulo לבני קרח *Filijs Kòre*. Quòd –

לאחד מבני הימן נכד שמואל הנביא ׃

Vni ex filijs Hemàn (traditus eſt 42. Pſalmus modulandus) *qui erat nepos Samuelis Prophetæ*. Hæc ſententia verior videtur, quia conformior Scripturæ: nam 1. Paralip. 6. v. 31. *Dauid aliquos conſtituit ſuper Cantores Domus Domini, ex quo collocata eſt Arca, & miniſtrabant coram Tabernaculo teſtimonij, canentes, donec ædificaret Salomon Domum Domini in Ieruſalem: ſtabant autem iuxta ordinem ſuum in miniſterio. Hi verò ſunt qui aſſiſtebant cum filijs ſuis, de filijs Caath, Hemàn Cantor filius Iohel, filij Samuel*. Samuel

gem meam: inclinate aurem &c.

Pſal. 79. *Deus venerunt gentes in hereditatem tuam.*

Pſal. 80. *Qui regis Iſraël, intende.*

Pſalm. 81. *Exultate Deo adiutori noſtro.*

Pſal. 82. *Deus ſtetit in Synagoga Deorum.*

Pſal. 83. *Deus quis ſimilis erit tibi?*

Miniſterio verò filiorum Kòre cantati fuerunt –

Pſal. 42. *Quemadmodum deſiderat Ceruus ad fontes aquarum.*

Vbi incipit liber ſecundus Pſalmorũ.

Pſal. 44. *Deus auribus noſtris audiuimus.*

Pſal. 45. *Eructauit cor meum verbum bonum.*

Pſal. 46. *Deus noſter refugium & virtus.*

Pſal. 47. *Omnes gentes plaudite manibus.*

Pſal. 48. *Magnus Dominus, & laudabilis nimis.*

Pſal. 49. *Audite hæc omnes gentes.*

Pſal. 84. *Quàm dilecta tabernacula tua Domine virtutum.*

Pſal. 85. *Benedixiſti Domine terram tuam.*

Pſal. 87. *Fundamenta eius in montibus ſanctis.*

Pſal. 88. *Domine Deus ſalutis meæ.*

At ſi quæſieris, Quinam ſint iſti tres filij Core, & quo tempore extiterint?

R. Salomon reſpondet ſuper titulum Pſalmi 42. Sunt –

אסיר ואלקנה ואביאסף הם היו תחילה בעצת אביהם ובשעת המחלוקת פרשו ׃ ובשנבלעו כל·

משיבת רוח הקודש ואמרת להן (ישעיה מ״ח, א׳) למעני למעני אעשה ׃ רבי יהודה אומר יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהן מלכי כנען הם אמרו לא לנו יהוה לא לנו ומשיבת וכו׳, רבי אליעזר המודעי אומר דבורה וברק אמר בשעה שעמד עליהם סיסרא הם אמרו לא לנו ורוח הקודש משיבת ואומר להם למעני למעני אעשה ׃ רבי אליעזר בן עזריה אמר חזקיה וסיעתו אמר בשעה שעמד עליהם סנחריב הם אמרו לא לנו ומשיבת וכו׳ ׃ רבי עקיבה אומר חנניה מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע הם אמר לא לנו ומשיבת וכו׳ ׃ רבי יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמר בשעה שעמד עליהם המן הרשע הם אמרו לא לנו ומשיבת וכו׳ ׃ וחכמים אומרים נביאין שביניהן תיקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהם לישראל ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן ׃

Tradiderunt Magiſtri : Hallèl iſtud (quid ſit Hallèl paulò infrà explicabimus) *quiſnam dixit, aut cantauit?* *R. Eliezer dicit : Moſes & Iſraëlitæ in hora qua ſteterunt ſuper Mare* (Pſal. 115. 1.) *dixerunt :* Non nobis Domine, non nobis &c. *Reſpondit Spiritus Sanctus, & dixit eis* (Iſai. 48. 11.) Propter me, propter me faciam. *R. Iudas dicit : Ioſue & Iſraëlitæ, in hora quà ſuper eos ſteterunt Reges Chanaàn, ipſi dixerunt :* Non nobis Domine, non nobis. *Et reſpondit eis Spiritus ſanctus, & dixit :* Propter me, propter me faciam. *R. Eliezer Ha-Modehì dicit : Deborà & Baràk dixerunt : In horà qua ſtetit contra eos Siſera, ipſi dixerunt :* Non nobis &c. *Et Spiritus Sanctus reſpondit, & dixit eis :* Propter me, propter me faciam. *R. Elièzer Ben Azarià dixit : Ezechias*

muel autem, vt ibidem ſequitur, fuit ex poſteris Core, qua ratione Pſalm. 42. & alios prænotatos filijs Core putat tribui à Scriptura. Quòd autem dicit R. Salomon filios Core, qui viui relicti ſunt dixiſſe Canticum, & edidiſſe Pſalmos, Apocryphum omninò eſt; nec enim Moſes tacitus prę-terijſſet recenſere has Dei laudes, Prophetias de Regno Dauidico, & Iſraëlitarum captiuitate, ſi filij Core eas tot Pſalmis ceciniſſent. Quemadmodum enim totá hiſtoriam, & factum Core integerrimè recenſuit, & deſcripſit; ita & Canticum, & Pſalmos à ſuis filijs editos & decantatos recenſuiſſet & ſcripſiſſet. Neque honori Tribus Leuiticæ ſatis à Moſe conſultum eſſe videretur, ſi praua Core opera detegerentur, & filiorum ipſius laudes occultarentur, ſilentioque obuoluerentur. Credimus itaque, filios Core ab hiatu terræ liberatos, gratias quidem Deo egiſſe, ſed Canticum, aut Pſalmos non ceciniſſe, aut edidiſſe. Volunt tamen Talmudiſtæ quaſdam partes Pſalmorum olim ante David fuiſſe cantatas, vt partem Pſalmi 113. ſecundùm nos, ſecundùm Hebræos verò Pſalmum 115. *Non nobis Domine, non nobis &c.* à Moſe & vniuerſo populo eo tempore, quo ſteterunt ſuper mare, vel etiam ab alijs, vt dicitur in Codice פסחים *Peſachim* cap. 10. pag. 117. longè poſt medium.

תנו רבנן הלל זה מי אמרו רבי אליעזר אומר משה וישראל אמרו בשעה שעמדו על הים הן אמרו (תלים קט״ו, א׳) לא לנו יהוה לא לנו

laudum ſecundùm textum Talmudicum eſt ניצוח *Nitzùach Victoria*. Non reperitur hæc vox in Pſalmis, ſed per למנצח *Lamnatzèach* plerique ex illis inſcribuntur. At למנצח *Lamnatzèach* non aliquam laudis ſpeciem ſignificat, ſed Præcentorem & Magiſtrum inter Cantores oſtendit, & Directorem Muſicæ, de quo ſuprà iam aliquid dixi. Talmudiſtæ autem eandem vocem modò in hanc, modò in obuerſam partem violenter impellunt, & ad ſua voluntaria Commenta fulcienda, ſubſternunt.

Pſalmi verò, quibus למנצח *Lamnatzèach* inſigniti reperiuntur, ſunt 4. 5. 6. 8. 9. 11. 12. 13. 14. 18. 19. 20. 21. 22. 31. 36. 39. 40. 41. 42. 44. 45. 46. 47. 49. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 75. 76. 77. 80. 81. 84. 85. 109. 139.

Secunda laudis ſpecies eſt ניגון *Nigùn Pulſatio*, ſeù *Modulatio Muſica*: Pſalmi 4. 6. 54. 55. 67. & 76. inſcribuntur למנצח בנגינות *Lamnatzèach binghinòth Præcentori in Neghinòth*. Suprà probauimus *Neghinòth* fuiſſe ſpeciem modulationis, ſeù Tonum Muſicum. Ab hac opinione non diſſentit textus Talmudicus, dum & ipſe laudis ſpeciem conſtituit. De qua ſicut & de ניצוח *Nitzùach* notandum eſt id quod dicitur in Talmude eodem Cod. *Peſachìm* cap. 10. p. 117. circa medium, ex ſententia R. Ieoſciùah ניצוח וניגון לעתיד לבא *Nitzuàch & Nighùn Victoria, & Pulſatio Muſica ſunt de futuro*. R. Salomon

& Congregatio illius in hora, qua ſtetit Sancherib, ipſi dixerunt: Non nobis; *& reſpondit &c. R. Akibà dicit; Chanania, Miſaël, & Azarias, in hora qua ſtetit contra eos Nebuchadnetzàr impius, ipſi dixerunt:* Non nobis &c. *Et reſpondit &c. R. Iosè Hagghalilì dicit: Mardochài & Eſther in hora, qua ſtetit contra eos Hamàn impius, ipſi dixerunt:* Non nobis &c. *Et reſpondit &c. Sapientes autem dicunt: Prophetæ, qui erant inter eos, præceperunt Iſraëlitis, Vt dicerent illud* (Hallèl) *quolibet tempore, & in qualibet tribulatione ne ſuperueniret eis; & poſtquam fuerint redempti, dicent pro eorum redemptione.*

Vniuerſum Pſalmorum librum בעשרה מאמרות *Baaſſarà maamarròth* של שבח *Scel ſcèbach Laudis*. *Decem dictis laudis* eum volunt eſſe dictum; ſeù decem laudum ſpecies in eo reperiri, ex Cod. *Peſachim* cap. 10. pag. 117. longè poſt principium.

אמר רבי יהושע בן לוי בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים בניצוח בניגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתהילה בתפלה בתודאה בהללויה׃

Dixit R. Ieoſciùah Ben Leui: Decem dictis laudis dictus eſt liber Pſalmorum. 1. In ניצוח *Victoria. 2. In* ניגון *Pulſatione, ſeù modulatione Muſica. 3. In* משכיל *Maſchìl. 4. In* מזמור *Pſalmo. 5. In* שיר *Cantico. 6. In* אשרי *Beatus. 7. In* תהלה *Laude. 8. In* תפלה *Oratione. 9. In* תודאה *Confeſſione. Et 10. In* הללויה *Halleluià*. De ſingulis aliqua hic dicemus.

Prima ex his decem ſpeciebus

כל מקום שנאמר למנצח בנגינות מלעתיד הוא מדבר :

Quotieſcumque in Pſalmis inuenitur inſcriptio למנצח בנגינות *Lamnatzèach In Neghinòth, res in futuro in eis continentur.*

Tertia laudis ſpecies eſt משכיל *Maſchil Erudiens, Intelligens*, vel *Intellectus*. Pſalmis, quibus præfigitur hic titulus, erudiuntur homines, per quam viam incedere debeant vt Deo reconciliari & placere poſſint. *Maſchil* ad tertium Tonum ſpectare ſuprà diximus. Ibi etiam recenſuimus omnes Pſalmos hoc titulo inſcriptos. In Cod *Peſachim* cap 10. pag. 117. de *Maſchil* dicitur משכיל על ידי תורגמן *Maſchil per Interpretem*. R. Salomon הוא אומר ואחר מפרש *Ipſe dicit, & alter explicat*. Hoc eſt, dum huiuſmodi Pſalmi hoc titulo משכיל *Maſchil* inſigniti concinebantur, ſubſequebatur etiam illorum explicatio Interpretis docti voce pronunciata.

Quarta eſt מזמור *Mizmòr Pſalmus*. Notiſſimum eſt, quid ſit Pſalmus, & de eo videnda quæ dicta ſunt ſuprà. Hic notandum eſt, quid in eodem loco iam citato Cod. *Peſachim* dicant Talmudiſtæ. Animaduerterunt, aliquando reperiri in titulis Pſalmorum לדוד מזמור *LeDauìd Mizmòr Dauidi Pſalmus*, & aliquando מזמור לדוד *Mizmòr LeDauid Pſalmus Dauid*. Huius variationis, hanc explicationem afferunt -

לדוד מזמור מלמד ששרתה עליו שכינה ואחר כך אמר שירה . מזמור לדוד מלמד שאמר שירה ואח"כ שרתה עליו שכינה ללמדך שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות ולא מתוך

שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה שנאמר (מלכים ב' , ג' , ט"ו ,) ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד יהוה וכו' :

לדוד מזמור *LeDauìd Mizmòr Ipſi Dauid Pſalmus, docet, quòd priùs habitabat ſuper eum* שכינה *Scechinà Diuinitas* (ſeù Spiritus Sanctus) *& deinde dicebat Canticum*. מזמור לדוד *Mizmòr LeDauìd Pſalmus ipſi Dauid, è conuerſo, priùs dicebat Canticum, & poſtea habitabat ſuper eum Diuinitas; vt docearis, quòd Diuinitas non habitat. vbi pigritia & mæſtitia, non vbi dolor, non vbi riſus, non vbi leuitates, non vbi verba vana; ſed vbi lætitia de præcepto. S. D.* (2. Reg. 3. 15.) Et nunc adducite mihi Pſaltem. Et fuit, cùm pulſaret Pſaltes, fuit ſuper illum manus Domini.

Quod ſecundo loco dicitur eſt error: quia ſic ſine Spiritus Sancti aſſiſtentia aliqui Pſalmi dictati fuiſſent, quod eſt Hæreſis Manichæorum, & Nicolaitarum, quam ſuſcitarunt Anabaptiſtæ noſtri temporis.

Sed mirum non eſt, Hebræos in varios & grauiſſimos prolabi errores de aſſiſtentia Spiritus Sancti in Dauid Propheta, cùm aliqui ex ipſis omninò Spiritum Sanctum & Prophetiam ab eo tollant, vt refert R. Abraham Aben Ezræ in Præfatione ſuper Pſalmos; omneſque Pſalmos à Viris profanis, non prophetica viſione illuminatis fuiſſe editos autument. Eius verba ſunt -

ויש אחרים אומרים כי אין בספר הזה נבואה לעתיד ובעבור זה כתבוהו הקדמונים עם איוב ומגילות

Kore, quòd aliquis ex ſemine eius fuerit; ſed illius nomen ignoratur. Pſalmum autem 119. Beati immaculati in via, *dicunt eſſe verba cuiuſdam adoleſcentis ex pueris Iſraëlitis, qui erat in pretio & exiſtimatione apud Reges Babylonis; quod colligere putant ex eo loco* (Ibidem ver. 9.) In quo corrigit adoleſcentior viam ſuam. *Et ibidem* (ver. 141.) Adoleſcentulus ſum ego, & contemptus. *Et* (ver. 23.) Etenim ſederunt Principes, & aduerſum me loquebantur.

Contrarium tamen idem Aben Ezræ tenet & docet, omnes Pſalmos dictante Spiritu Sancto fuiſſe compoſitos, atque totum Pſalterij librum eſſe propheticum: vnde ibidem his verbis ſententiam ſuam aperit.

ודעתי נוטה עם דברי הקדמונים ז״ל כי זה הספר
כולו נאמר ברוח הקודש ולמה תתמה ממלת שיר
והנה שירת האזינו תוכיח גם תפלה לחבקוק גם
התנבא על לשון הצדיקים עד אנה יהוה שועתי
ובספר ישעיה למה תתענו יהוה מדרכיך ׃

Opinio autem mea inclinat ad verba priſcorum fauſtæ memoriæ; quòd huiuſmodi liber (Pſalmorum) *totus à Spiritu Sancto dictatus ſit; neque mireris* (ſi aliquando in eorũ titulis inuenies) *dictionem* שיר *Scir Cantici* (aut תפלה *Thephillà Orationis &c.) quia idem habes in Prophetis.* (apud Moſen Deuter. 32. השירה הזאת *Canticum hoc*) Audite cæli quæ loquor &c. *etiam* (3. v. 1.) תפלה לחבקוק *Oratio Chabakùk, qui prophetauit ſecundùm vſum iuſtorum.* (Idem probat cap. 1. 2.) Vſque-quo Domine clamabo? *Et Iſaias* (63. 17.) Quare errare facies nos Domine

ומגילות והעד מזמור ושיר ותפלה ואמרו כי על
נהרות בבל חברו אחד מן המשוררים בבבל וככה
אמרו כי אל מזמור לבני קרח הוא לאחד מן
המשוררים מבני בני הימן שהיו בבבל ודבריהם
יורו על הגלות ולא ימצא ככה בדברי דוד ׃ ואמרו
כי גם אסף שם המשורר היה בבבל ואיננו אסף
המנצח שהיה בימי דוד ׃ וככה איתן האזרחי חבר
מזמור בחברת מלכות בית דוד בימי צדקיהו
והמזמורים שאין כתוב עליהם שם לא ידעו
המחברים וזה ספר תהלות שם המחבר וככה לבני
קרח לאחד מזרעו ולא ידעו שמו ׃ ואשרי תמימי דרך
דברי נער מנערי ישראל היה לו כבוד ממלכי
בבל והעד כמה יזכ׳ נער צעיר אנכי ונבזה גם כי
ישבו שרים בי נדברו ׃

Sunt aliqui qui dicunt non eſſe Prophetiam de futuro in hoc libro (Pſalmorum) *& ideò antiqui recenſuerunt illum inter* (Hagiographa) *cum Iob, & reliquis paruis voluminibus, cuius rei teſtes ſunt nomina. Pſalmus, Canticum, & Oratio. Et dicunt, Pſalmum* 137. Super flumina Babylonis, illic ſedimus, & fleuimus, *compoſitum fuiſſe ab aliquo ex Cantoribus, qui erant in Babylone. Sic quoque dicunt, quòd Pſalmi inſcripti* Filijs Korè *ſint alicuius ex Cantoribus de filijs filiorum Hemàn, qui fuerant in Babylone, & illorum verba doceant & oſtendant res pertinentes ad captiuitatem, quæ nullatenus vnquam in verbis Dauidis ita inueniuntur. Idem dicunt de Ethan Hazrachite, quòd compoſuerit Pſalmum pertinentem ad excidium Regni Domus Dauid in diebus Sedekiæ. Pſalmorum autem, quibus nullum nomen inſcriptum inuenitur, Auctores penitùs ignorantur; & quòd* זה ספר תהלות Ze Sepher Theilloth Iſte eſt liber Laudum, *ſit nomen Auctoris. Sic etiam* (dicunt) *de filijs*

ge Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me. Tertiam partem *Pſalmos* vocat, quia à *Pſalmis* tunc temporis incipiebat, ſicut etiam hodie apud Hebræos incipit, quamuis ſciam, librum *Ruth* præponi Pſalmis in Cod. *Bauà Batbrà* cap. 1. pag. 14. b. circa finem; & reliquos libros non omnes eodem ordine collocari, & diſponi, vti communiter diſponuntur, & ordinantur nunc in exactioribus & diligentioribus Codicum Sacrorum Hebræorum impreſſionibus, quibus ſeruatur ordo ſuprà recenſitus, veluti in Biblijs Maioribus Venetis, & Baſileenſibus Buxtorfianis. In Talmude verò, loco citato hoc ordine diſponuntur Hagiographa.

סידרן של כתובים רות וספר תהלים ואיוב ומשלי קהלת שיר השירים וקינות דניאל ומגילת אסתר עזרא ודברי הימים :

Ordo Chetuuim Hagiographorum: *Ruth; Liber Pſalmorum, Iob, Prouerbia, Eccleſiaſtes, Canticum Canticorum; Threni, Daniel, Volumen Eſther, Ezras, & Paralipomena*. Vndecim ergo ſunt libri, qui propter illorum excellentiam *Hagiographa Scripta Sacra* dicuntur.

An verò aliqui Pſalmi fuerint compoſiti ab alijs, quàm à Dauide iam de hoc actum eſt ſuprà.

De Pſalmo 119. *Beati immaculati in via, &c.* quòd fuerit compoſitus à quodam adoleſcente in Babylonia, vt quidam ſomniant, res ipſa omninò ſingularis eſt, & contra communem omnium ſententiã. Probationes nullæ ſunt, & quomodo intelligendi ſint ver-ne de vijs tuis? &c.

Cur autem Pſalmi inter Hagiographa numerentur; non eſt, quòd inter Hagiographa non ſint libri Prophetales, cùm inter ea numeretur Danielis liber, de quo nulli dubium eſt, quin ſit propheticus, cùm multa de Chriſto in ea contineantur, partim iam adimpleta, & partim in ſecundo Chriſti aduentu tempore Iudicij adimplenda. Sed potiùs ratio, cur Pſalmi inter Hagiographa connumerentur, eſt, quia Ezra Protoſcriba poſt captiuitatem Babylonicam Catalogum Sacrorum librorum cum ſuis aſſeclis edidit, & in tres Claſſes diſtribuit, in *Legem*, *Prophetas*, & *Hagiographa*. Sub *Lege* intelliguntur quinque libri Moſis. Sub *Prophetis* præter Iſaiam, Ieremiam, Ezechielem, & duodecim Prophetas Minores, intelliguntur etiam libri aliqui Hiſtoriales, nempè Ioſue, Iudicum, I. & II. Samuelis, & I. & II. Regum; immò iſti licet Hiſtoriales ſint, nihilominus Priores Prophetæ nuncupantur ab Hebręis: & cæteri Prophetę, vti Iſaias &c. Prophetę Poſteriores ab eiſdẽ dicuntur. Sub *Hagiographis* comprehenduntur, liber Pſalmorum, Prouerbiorum, Iob; quinque parua Volumina, hoc eſt Canticum Canticorum, Ruth, Threni, Eccleſiaſtes, & Eſther; Item Daniel, Ezras cum Nehemia, ac tandem liber I. & II. Paralipomenon. Huius totius Sacræ Scripturæ in tres partes diſtributionis fit mentio in Euangelio Luc. 24. 44. ex ipſius Domini verbis: *Quoniam neceſſe eſt impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in Le-*

mitas tuas, & ex v. 27. ואשיחה בנפלאותיך *Et meditabor in mirabilibus ſuis*. Sed hæ ad aliquam ex ſuprà notatis reduci poſſe videntur, ad דרך *Viam* אורח *Oràch*, & ad quamlibet ex his נפלאות *Niphlaòth*.

Quinta laus eſt שיר *Scir Canticum*. Inter Pſalmos etiam Cantica connumerari poſſunt ex ſententia R. Aben Ezræ in Præfatione ſuper Pſalmos, vt patet ex Cantico Dauidis 2. Sam. 22. quod inter Pſalmos refertur Pſal. 18. Vnde mirum non eſt, ſi quamplurimi Pſalmi hoc titulo שיר *Scir Cantici* inſcribantur, vel eos hoc nomine cantatos fuiſſe indicetur, vt Pſal. 7. *Domine Deus meus in te ſperaui*.

Pſalm. 18. *Diligam te Domine fortitudo mea*, dicuntur דברי השירה הזאת *Verba Cantici huius*.

Pſalmus 30. dicitur שיר חנכה *Scir Channuccà Canticum dedicationis Domus David. Exaltabo te Domine quoniam ſuſcepiſti me*.

Pſalmus 45. שיר ידידות *Scir Iedidòth Canticum amorum. Eructauit cor meum verbum meum*.

Pſalm. 46. על עלמות שיר *Al alamòth ſcir Super arcanis Canticum*. Vulgata: *Pſalmus. Deus noſter refugium & virtus*.

Pſalmus 48. שיר מזמור *Scir Mizmòr Canticum Pſalmi*. Vulgata: *Pſalmus Cantici. Magnus Dominus, & laudabilis nimis*.

Pſalmus 65. מזמור לדוד שיר *Mizmòr LeDauid Scir Pſalmus ipſi Dauid Canticum. Te decet hymnus Deus in Sion*.

Pſalmus 66. שיר מזמור *Scir Mizmòr Canticum Pſalmi. Iubilate Deo omnis terra*.

Pſal-

verſiculi allati, videndi ſunt Rabbini, qui in Pſalmos Commentaria ediderunt, R. Salomon, Aben Ezræ, Radàk, Aben Iàchija, & alij. Fortaſſe Dauid in primis annis, quando cæpit vti ratione, Diuino illuſtratus lumine hunc Pſalmum, qui plenus eſt ſpiritus & deuotionis, compoſuit, quem fortaſſe quotidiè recitabat: nam Alphabeticus, id eſt per Alphabetum ita diſpoſitus, vt ſinguli octo verſiculi per vnam Alphabeti literam incipiant, incipiendo ab 'א *Aleph*, & proſequendo per ordinem vſque ad 'ת *Thau*, vt fideliùs memoriæ hæreret. De hoc Pſalmo hoc ſingulare notant Maſſorethæ, vt ex 176. verſiculis, quibus totus Pſalmus conſtituitur, nullus planè ſit, in quo vna ex his decem vocibus non inueniatur, vel 1. דרך *Dèrech Via*; aut 2. תורה *Thorà Lex*; 3. vel עדות *Edùth Teſtimonium*; 4. vel פקודים *Pekudim Mandata*; 5. aut אמירה *Amirà Eloquium*; 6. aut חוק *Chok Statutum*; 7. aut מצוה *Mitzuà Praceptum*; 8. aut משפט *Miſcpàtt Iudicium*; 9. aut צדק *Tzèdek Iuſtitia*; & 10. דבר *Dauàr Verbum*. Vnicus tantùm verſiculus excipitur, vbi nulla ex his vocibus inuenitur, is eſt verſiculus 122.

עֲרוֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל יַעַשְׁקֻנִי זֵדִים׃

Suſcipe ſeruum tuum in bonum, non calumnientur me ſuperbi. His decem vocibus alias duas *R. Iàchija* adiungit, videlicet vndecimam אורח *Orach Semitam*, & duodecimam נפלאות *Niphlaòth Mirabilia*. Et exemplum affert ex ver. 15. ואביטה ארחתיך *Et aſpiciam ſe-*

rum ſententia.

ואמרו כי היו אומרים אותם הלוים בחמש עשרה מדרגות שהיו בהר הבית בין עזרת ישראל לעזרת נשים שהיו עולים בהם מעזרת נשים לעזרת ישראל ואומרים שיר אחד במעלה אחת ׃

Et dixerunt, quòd iſta (quindecim Cantica) *fuerunt à Leuitis cantata in quindecim gradibus, qui erant in monte Domus* (in Templo) *inter atriū Iſraëlis, & atrium mulierum. Per eos enim aſcendebant ab atrio mulierum ad atrium virorum; & vnum Canticum in vno gradu modulabantur.*

Idem habet R. Salomon, & R. Aben Iachija, qui omnes didicerunt ex *Miſcnà* Cod. סוכה *Succà* cap. 5. num. 4. Hoc quidem verum eſſe poteſt; quòd à Leuitis illos concinentibus in aſcenſu graduum Templi, inde poſtea dicti fuerint *Graduales*. Verùm, cùm iam dixerimus omnes Pſalmos à Dauide fuiſſe compoſitos, inquirimus hic.

An Dauid, dum huiuſmodi Pſalmos componeret, mentem ad Templi gradus habuerit; & per Spiritum propheticum cognouerit hos Pſalmos decantandos eſſe per aſcenſum graduum Templi à Salomone filio ſuo ædificandi?

Reſp. Affirmatiuè, ſed præterea alium ſpiritualem, & ſublimiorem ſenſum, quem Spiritus Sancti afflatu cognouerat Dauid, latere in his inſcriptionibus *Canticum graduum*; cognouerat enim eodem Spiritu Magiſtro, quomodo, & vbi in futurum cantandi eſſent ijdem Pſalmi. Talmudiſtæ autem aliam omninò por-

Pſal. 67. מזמור שיר *Mizmòr Scir Pſalmus Cantici. Deus miſereatur noſtri, & benedicat nobis.*

Pſal. 68. מזמור שיר *Mizmòr Scir Pſalmus Cantici. Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius.*

Pſal. 75. מזמור לאסף שיר *Pſalmus ipſi Aſaph Canticum. Confitebimur tibi Deus, confitebimur, & inuocabimus nomen tuum.*

Pſal 76. eodem modo. *Notus in Iudæa Deus.*

Pſal. 83. שיר מזמור *Scir Mizmòr Canticum Pſalmi. Deus, quis ſimilis erit tibi?*

Pſal. 87. eodem modo. *Fundamenta eius in montibus ſanctis.*

Pſal. 88. eodem modo. *Domine Deus ſalutis meæ.*

Pſalm. 92. מזמור שיר *Mizmòr Scir Pſalmus Cantici. Bonum eſt confiteri Domino.*

Pſalmus 96. non habet titulum, ſed ipſe Pſalmus per vocem שירו *Sciru* incipit: *Cantate Domino Canticum nouum: cantate Domino omnis terra.*

Pſal. 98. eodem modo incipit, & proſequitur: *Quia mirabilia fecit.*

Pſal. 108. שיר מזמור *Scir Mizmòr Canticum Pſalmi. Paratum cor meum Deus.*

Pſalm. 120. שיר המעלות *Scir Hammaalòth Canticum graduum. Ad Dominum cùm tribularer clamaui.* Omnes quindecim Pſalmi ſubſequentes (incluſo hoc eodem Pſalmo 120.) eundem titulum habent.

Quare autem dicantur Pſalmi Graduum, ſeù Graduales; R. D. Kimchi ſuper Pſalmum 120. dicit ex alio-

(Templi) *exundauit abyſſus, & voluit ſubmergere mundum; pronunciauit quindecim graduum* (Pſalmos) *& deſcendere fecit* (aquas abyſſi). *Si ſic eſt, ergo dicendum erat* (non מעלות Malòth, quaſi aſcenſuum, ſed) יורדות *Ioredòth deſcenſuum. Dixit ei* (Ràu Chaſdà) *Poſtquam huius facti meminit, ita dictum eſt* [R. Salomon. -

אי איבא דירע בי דוד לא הית מורת הלכה בפני רבו אחיתופל והוא היה שם ׃

Quamuis Dauid omnia ſciuiſſet, non tamen voluit docere coram Magiſtro ſuo Achitòphel, qui præſens erat] *dicitur: In hora, qua fodiebat fundamēta, exundauit abyſſus, quæ volebat ſubmergere mundum. Dixit Dauid: Eſtne hic qui ſciat, an liceat ſuper teſtam ſcribere* (nomen ineffabile) *& proijciemus in abyſſum, vt quieſcat.* [R. Salomon. -

אחספא מפני שהחרש צולל ויורד ואינו צף כדי שירד וינוח על הנקב׃ ובאגדת רספר שמואל מפורש שמצאו דוד על פני נקב התהום וכתוב בו שהיה שם מששת ימי בראשית ׃

Teſta. Eò quòd vas teſtaceum profunda petit, neque ſupernatat; deſcendet igitur, & quieſcet ſuper foramen (abyſſi). *In Agadàh libri Samuelis aliter explicatur, nempè: Quòd inuenerit Dauid ſuper foramen abyſſi* (vas teſtaceum) *ſcriptum autem erat in eo* (nomen Diuinum) *ibique reconditum fuerat à ſex diebus Bereſcìth, ab exordio Mundi.*] *Non fuit aliquis, qui ei quicquā dixerit. Protinus dixit Dauid: Qui ſcit dicat, alioquin laqueum inijcietur gulæ ipſius, & ſtrangulabitur. Intulit argumentum Achitòphel à minori*

tentoſam fabulam confingunt, cur Dauid hos quindecim Pſalmos compoſuerit, & Graduales appellauerit. Eam referunt in Talmude eodem Codice סוכה *Succà* cap. 5. pag. 53. ſex lineis ante finem his verbis.

חמש עשרת מעלות ׃ אמר ליה רב חסדא לההוא מרבנן דהוא קמסדר אגדתא קמיה אל״ שמיע לך הני חמש עשרה מעלות כנגד מי אמרם דוד א״ל הכי אמר רבי יוחנן בשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא ובעא למשטפי עלמא אמר דוד חמש עשרה מעלות והורידן אי הכי חמש עשרה מעלות יורדות מיבעי ליה אמר ליה הואיל ואדכרתן מלתא הכי אתמר בשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא ובעא למשטפי עלמא אמר דוד מי איכא דידע אי שרי למכתב אחספא ונשדיה בתהומא ומנח ליכא דקאמר ליה מידי אמר דוד כל דידע למימר ואינו אומר יחנק בגרונו נשא אחיתופל קל וחומר בעצמו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים לעשות שלום לכל העולם כולו על אחת כמה וכמה אמר ליה שרי כתב שם אחספא ושדי לתהום ונחית תהומא שיתסר אלפי גרמידי כי חזי דנחית טובא אמר כמה דמידלי טפי מרטב לעלמא אמר חמש עשרה מעלות ואסקיה חמיסר אלפי גרמידי ואוקמיה באלפי גרמידי אמר עולא שמע מינה סומכא דארעא אלפי גרמידי והא חזינן דכרינן פורתא ונפקי מיא אמר רב משרשיא התהוא מסולמא דפרת ׃

Quindecim gradus. Dixit Ràu Chaſdà cuidam diſcipulo ex Magiſtris noſtris, qui ordinabat Scripturam coram eo, (hoc eſt explicabat Scripturam) *dixit ei: Notumne eſt tibi, cur quindecim* (Pſalmos) *graduum ediderit Dauid, & cuius reſpectu dixerit? Reſpondit: Vtique. Dixit R. Iochanàn: Ea hora, qua fodiebat Dauid fundamenta*

Euphratis aſcendunt de ſub terra: nam Euphrates multò altior inuenitur, ſicut dicitur in Cod. ברכות *Berachòth. Omnia flumina ſunt infra Euphratem; & aquæ, quæ egrediuntur ex fluuio ſuperiori ſi viam ſuauem habeant, ſupra montem aſcendunt ſuæ origini ſimilem, & non ampliùs. Hinc eſt, quòd effoſſores in montibus Babylonis prope Euphraten aquas inueniunt.*]

Idem legitur in עין ישראל *En Iſraël* Par. I. pag. 119. col. 2. num. 42. & ſuccinctè ac mutilatè refertur à R. Salom. Radàk, & alijs, qui per extenſum fortaſſe non retulerunt, quia has ineptias & indoctas fabulas referre non ſunt auſi. Nos autem. vti in Talmude iacet, retulimus, vt omnes agnoſcant, ex quo fonte Hebræi ſuas doctrinarum fœculentas hauriant aquas; quam originẽ quindecim graduum Pſalmis attribuant; & qualem virum Dauidem conſtituant, nempè Cabaliſtam, ſuperſtitioſum, & ſacrilegum, cum maxima etiam iniuria Creatoris; quaſi Deus ſchedis alligetur, & illius voluntas figulino cum vaſe vſque ad abyſſum deuoluatur. Figmenta omnia ſunt Talmudiſtarũ.

Aliam expoſitionem huius vocis מעלות *Maalòth Graduum* ex אגדה *Agadàh* R. Salomon affert, vt diuiſa voce, dicatur שיר למאה עולות *Canticum Hecatombe*, ſeù *Centum Sacrificiorum*. Sed hæc expoſitio eſt corruptio vocis, & propriæ ſignificationis, ac proinde tota extranea, & falſa.

Tandem eſt Pſalmus 149. qui incipit שירו ליהוה שיר חדש *Cantate Domino Canticum nouum: laus eius &c.* Sed

 quia

nori ad maius intra ſeipſum. Sic dicens: Si ob pacem conciliandam inter Virum & Vxorem Lex dicit: Licitũ eſſe Dei nomen quamuis ſanctitate ſcriptum aquis delere, quanto magis ob pacem totius mundi? Dixit ei (Achitòphel) *Proijce. Scripſit nomen ſuper teſtam, & proiecit in abyſſum. Et deſcendit abyſſus per ſexdecim millia* גרמידי *Garmidè cubitorum. Cùm vidiſſet* (Dauid) *quòd nimium deſcenderat, dixit: Quo ampliùs eleuatur, eò humidior fit terra.* [R. Salomon. -

כמה שהתהום גבוה וסמוך לארץ מתלחלת העולם והארץ מצמחת פירותיה :

Quo altior eſt abyſſus, & vicinior terræ, eo magis humectatur mundus, & terra producit fructus ſuos.] *Dixit* (Dauid) *quindecim* (Pſalmos) *graduum, & aſcendere fecit* (abyſſum) *quindecim millia cubitorum, & ſiſtere eam fecit ad mille tantùm cubitos. Dixit Vlà: Ex hoc habetur craſſities terræ, quæ mille cubitorum eſt.* [R. Sal. עובי הארץ עד התהום *Craſſitudo terræ vſque ad abyſſum.*] *Et hoc nos videmus, quia parum effodimus, & egrediuntur aquæ. Dixit Ràu Meſciarſcià: Iſtud eſt è ſcalis Euphratis.* [R. Salom. -

סולמי פרת מעלות העשויות כמסילות שבהן מי פרת עולין תחת הקרקע לפי שפרת גבוה מוצאו מאד כדאמרינן בבכורות כל הנהרות למטה מפרת ומים היוצאין מהר גבוה אם דרך מתוקן להם עולין על הר כיוצא בו ולא יותר לפיכך אף החופרים בהרים שבבבל הסמוכה לפרת מוצאין מים :

Scalæ Euphratis. Sunt gradus efformati inſtar ſcalarum, ex eis aquæ

rectos decet תהלה *Thebillà collaudatio.*

Pſal. 109. *Deus* תהלתי *Thebillathi laudem meam ne tacueris.*

Pſal. 145. תהלה לדוד *Thebillà LeDauid Laus ipſi Dauidi. Exaltabo te Deus meus Rex.* Pſalmus eſt Acroſtichus. Oēs Pſalmi poſſunt dici תהלות *Thebillòth Laudes*, quandoquidem totum Pſalterium vocetur ס׳ תהלים *Sèpher Thebillim Liber Laudum.*

Octaua Pſalmorum ſpecies laudis eſt תפלה *Thephillà Oratio.*

Pſalmus 17. inſcribitur hac voce תפלה לדוד *Thephillà LeDauid Oratio ipſi Dauid. Exaudi Domine iuſtitiam meam.*

Pſal. 86. eodem titulo. *Inclina Domine aurem tuam, & exaudi me.*

Pſal. 90. תפלה למשה *Thephillà LeMoſcè Oratio Moſis. Domine refugium factus es nobis.*

Pſalmus 142. Intellectus Dauid, cùm eſſet in ſpelunca תפלה *Thephillà Oratio. Voce mea ad Dominum clamaui: Voce mea ad Dominum deprecatus ſum.*

Et Pſalm. 143. in 1. verſiculo habet: *Domine exaudi* תפלתי *Thephillathì orationem meam: auribus percipe.*

Nona laudis ſpecies eſt תודאה *Thodàh Confeſſio.* Erat Sacrificij genus, per quod pro accepto beneficio Deo gratias agebant. Vnde illud Leuit. 22. v. 29. *Et cùm ſacrificaueritis Sacrificium* תודה *Thodà Confeſſionis.* Vulgata vertit: *Si immolaueritis hoſtiam pro gratiarū actione*, quaſi diceret, *Eucharisticū Sacrificium*, quod etiam tempore Meſſiæ duraturum erat, vti docuerunt antiqui Rabbini in ואלה שמות

quia hic Pſalmus habet proprium titulum, qui eſt הללויה *Halleluià*, ſub eo referendus eſt.

Sexta laudis ſpecies eſt אשרי *Aſcrè Beatitudines*, ſeù *Beatus*, per אשרי *Aſcrè* incipit Primus Pſalmus: *Beatus Vir, qui non abijt in conſilio &c.*

Pſal. 32. *Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates.*

Pſal. 112. *Beatus Vir, qui timet Dominum.*

Pſal. 119. *Beati immaculati in via.* & -

Pſal. 128. *Beati omnes qui timent Dominum.*

Dicit R. Dauid Kimchi Comment. in Pſal. 2. ex Rabbinis; Pſalmum ſecundum olim eundem fuiſſe cum primo, quia Pſalmi materia, quę magis grata erat Dauidi, à voce אשרי *Aſcrè* auſpicabatur -

פתח בה באשרי וסיים בה באשרי :

& in voce אשרי *Aſcrè* abſoluebatur -

וזאת הפרשה פתח בה באשרי האיש וסיים בה אשרי כל חוסי בו :

& hæc diſtinctio incipit ab אשרי האיש *Aſcre ha-iſc Beatus Vir*, & clauditur, atque finitur in אשרי כל חוסי בו *Aſcre col-chosè Vò Beati omnes qui confidunt in eo.*

Quicquid fuerit antiquitus: communiter tota iſta materia in duos Pſalmos diuiditur.

Septima laudis ſpecies eſt תהלה *Thehllà Laus.* Pſalmi, qui in titulo, vel in primo verſiculo vocem habent תהלה *Thebillà*, ſunt.

Pſal. 33. *Exultate iuſti in Domino:*

תורה *Thodà*, & הודאה *Hodà Laudis*, & *gratiarum action is*. Nempè Eccleſiæ Chriſtianæ incruentum *Laudis*, & *Eucharisticum* Chriſti Corporis *Sacrificium*, quod Diuinæ Maieſtati ſuper Altari offertur, vnicum, & propitiatorium pro peccatis, pœnis, & ſatiſfactionibus eſſe, eadem Eccleſia Catholica docet; & hæc quidem eſt illa Oblatio munda, quæ nulla offerentium malitia, aut iniquitate inquinari poteſt, & quæ Dei nomini in omni loco inter Gentes offertur, vt prædixit Malachias cap. 1. licèt perperam hunc locum exponant R. Salomon, & Radàk. R. Salomonis autem Expoſitio eſt huiuſmodi -

גדול שמי בגוים׃ אמרו רבותינו דקרו לית אלהא דאלהיא אפילו מי שיש לו ע״ז יודע שהוא אלוה שהוא על כולם ובכל מקום מתנדבי׳ לשמי אף האומות׃ ורבותינו פי׳ אלו תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה בכל מקום וכן כל תפלת ישראל שמתפללין בכל מקום הרי הן לי כמנחה טהורה וכן תרגם יהונתן ובכל עידן דאתון עבדין רעותי אנא מקבל צלותכון ושמי רבא מתקד׳ על ידיכון וצלותכון כקרבן דכאי קדמי וכן פי׳ הטקרה ולמה אתם מחללין שמי והלא גדול הוא בגוים ואני אהבתי והבתי עליכם שבכל מקום שאתם מתפללין לפני ואף כגולה מוקטר ומוגש הוא לשמי ׃ ומנחה טהורה׃ הוא לי כי על ידיכ׳ שמי נורא בגוים ואתם מחללים אותו ואת שמי ׃

Magnum eſt nomen meum inter gentes. *Dixerunt Magiſtri noſtri* (antiqui) *quòd Vocabant eum Deum Deorum, & licet adorarent Deos alienos, ſciebant tamen Deum eſſe ſuper omnes Deos. Et in omni loco ſpontè offerunt nomini meo etiam gentes & populi. Et Rabbini noſtri expoſuerunt: Iſti*

שמות רבה *Veèllè ſcemòth Rabbà Paraſcià* 9. pag. 174. col. 4. edit. Amſtelodamen. in fol. cum Comment. -

אמר רבי פנחס ור׳ לוי ורבי יוחנן בשם ר׳ פנחס דגליא לעתיד לבוא כל הקרבנות בטלין וקרבן תודה אין בטל׃ כל התפלות בטלות וההודאה אינה בטלה תה״ר (ירמיה ל״ג׃ י״א׃) קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את יהוה צבאות וגו׳׃ זו הודאה ומביאין תודה בית יהוה זה קרבן תודה וכן דוד אומר (תלים נ״ו׃ י״ג׃) עלי אלהים נדריך אשלם תודות לך׃ תודה אין כתיב כאן אלא תודות ההודאה וקרבן תודה׃

Dixit R. Pinchàs & R. Leui, & R. Iochanàn nomine R. Pinchàs de Galià: In futurum (tempore Meſſiæ) *omnia Sacrificia ceſſabunt, Sacrificium Verò Confeſſionis non ceſſabit. Omnes orationes ceſſabunt, & gratiarum actio non ceſſabit. Hoc eſt quod dictum eſt* (Ierem. 33. 11.) Vox gaudij, & vox Sponſi, & vox Sponſæ, vox dicentium: Confitemini Domino exercituum, quoniam bonus Dominus, quoniam in æternum miſericordia eius. *Hæc eſt gratiarum actio*. Adducentium Confeſſionem in Domum Domini. *Iſta eſt Sacrificium* תודה *Thodà Laudis. Et ita Dauid dicit* (Pſal. 56. 13.) Super me Deus ſunt vota tua reddã תודות Thodòth Laudes tibi. תודה Thodà Laus *hic non eſt ſcriptum, ſed* תורות Thodòth Laudes (vt intelligatur) *Gratiarum actio, & ſacrificium laudis.*

In noua Chriſti Lege remanſit hoc Sacrificium תודה *Thodà Laudis*, & *Gratiarum actionis*, ſeù Euchariſticum Sacrificium & Sacramentum: ſed vnum ab altero non diſtinguitur, vt vult locus Rabbinicus de Sacrificio

quum mendacium, & error eſt Iudæorum, qui Chriſtianorum myſteria non intelligunt; ſi enim ea intelligerent, & ritum offerendi Sacrificium legerent, vtique viderent, nos Deo vero Sacrificiũ offerre, non Idolis: nam in Oblatione dicimus: *Suſcipe Sancte Pater, omnipotens æterne Deus, hanc immaculatam Hoſtiam, quam ego indignus famulus tuus offero tibi Deo meo viuo & vero &c.* &: *Offerimus tibi Domine Calicem ſalutaris, tuam deprecantes clementiam &c.* At nos Iudæorum calumnias nihili facimus, ſed potiùs in caput ipſorum refundimus cum Propheta Ierem. 2. 12.

ועמי המיר כבודו בלוא יועיל ׃

Et populus meus mutauit gloriam ſuam in id quod non proderit (Vulgata) *in Idolum*. R. Salomon -

בע״ז שאין בה תועלת ׃

In Idololatriam, ex qua nulla eſt vtilitas. Ergo Iudæi Idola colunt non Chriſtiani, cùm *illorum gloriam* nempè *Deum* in Idolum & Idololatriam mutent, ex teſtimonio Scripturæ, & Magiſtrorum ſuorum.

Decima & vltima eſt הללו־יה *Halleluià:* inter alias laudis ſpecies, etiam ex Talmudiſtarum ſententia, hæc nobiliſſima eſt. Vſurpatur ab Eccleſia, toto anni tempore (exceptis diebus, qui inter Dominicam Septuageſimæ, & Sabbathum Sanctum intercedunt) à Sabbatho Sancto, & per totum tempus Paſchale ſine intermiſſione cantatur. Vocabulum eſt ex duabus vocibus conflatum, ex הללו *Hallelù Laudate*, & יה *Iah Deum*. *Laudate Deum.* Et

Iſti ſunt diſcipuli ſapientes (Philoſophi Rabbini) *qui operam dant lectionibus* עבודה Auodà ſeruitutis (hoc eſt ſermocinantur, & diſputant de ritibus ſacrificiorum) *in omni loco. Et ſic omnis Oratio Iſraëlitarum, quam effundunt in omni loco, eſt apud me tamquam oblatio munda. Et ſic Paraphraſis Ionatha: In omni tempore, quo facitis voluntatem meam, ego recipio orationes veſtras; & nomen meum magnum ſanctificatur per manus veſtras, quaſi oratio munda coram me. Et ita explicat textus Biblicus: & quare vos polluitis nomen meum; nonne magnum ipſum eſt inter gentes? Et ego amaui atque dilexi vos, quòd vbique terrarum oratis coram me. Et etiam in captiuitate offeratis incenſum* (Orationum) *nomini meo; & oblatio munda eſt mihi, quoniam per manus veſtras terribile eſt nomen meum inter gentes; attamen vos polluitis illas, & nomen meum ſimul.* Idipſum ferè dicit Radàk, nec fateri volunt ex hoc tam aperto teſtimonio, Gentes offerre Deo Oblationem mundam, Sacrificium incruentum. Quòd ſi Chriſtiani (quos loco Gentium habent) offerrent Deo Sacrificia pariter & Idolis, quando foret Oblatio munda? Reſpondet Radàk -

אף על פי שהם מקטירים ומגישים לע״ז דעת לשמי ׃

Et quamuis offerant ipſi Oblationem Idolis, illorum tamen intentio eſt nomini meo. Ergo ex Rabbinorum ſententia, ſemper Deo vero à Chriſtianis offertur Oblatio munda. Quod dicunt, nos Idolis offerre Oblationem; ini-

Hallelu-Iah, Laudate Deum, quia bonus Dominus: pſallite nomini eius &c.

Ibid. ver. vlt. 21. *Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Ieruſalem. Hallelu-Iah.*

Pſal. 146. ver. 1. *Hallelu-Iah. Lauda anima mea Dominum: laudabo Dominum in vita mea &c.*

Ibid. ver. vlt. 10. *Regnabit Dominus in ſecula &c. Hallelu-Iah.*

Pſal. 147. ver. 1. *Hallèlu-Iah: Quoniam bonus eſt Pſalmus: Deo noſtro iucunda &c.*

Ibid. ver. vlt. 20. *Non fecit taliter omni nationi &c. Hallelu-Iah.*

Pſal. 148. ver. 1. *Hallelu-Iah. Laudate Dominum de Cœlis &c.*

Ibid. ver. vlt. 14. *Filijs Iſraël, populo appropinquanti ſibi. Hallelu-Iah.*

Pſal. 149. ver. 1. *Hallelu-Iah. Cantate Domino Canticum nouum: laus eius in Eccleſia &c.*

Ibid. ver. vlt. 9. *Gloria hæc eſt omnibus Sanctis eius. Hallelu-Iah.*

Pſal. 150. ver. 1. *Hallelu-Iah. Laudate Dominum in Sanctis eius &c.*

Ibid. ver. vlt. 6. *Omnis Spiritus laudet Dominum. Hallelu-Iah.*

Prima pars huius vocis הללו-יה *Hallelu-Iah* eſt צוי *Imperatiuum* radicis הלל in *Piël*, ex qua hæc alia deducitur, nempe הַלֵּל *Hallèl Laus*, ſeù *Hymnus*. Hoc vocabulo intelligunt ſex Pſalmos, quos magna lætitia, voce ornata, ſed quaſſa & ſtridula in Synagogis cantillant ſtando, in Neomenijs, Encœnijs, Scenopegijs, Paſchate, & Pentecoſte.

Pſalmi autem הלל *Hallèl* ſunt

1. Pſal.

Et quia in vnico nomine ſimul complectitur *Laudem*. & *Dei nomen*, inde arguunt Talmudiſtæ quòd ſit excellentior cæteris laudibus. Codice פסחים *Peſachim* cap. 10. pagina 117: longè poſt principium.

גדול מכולן הללויה שכולל שם ושבח בבת אחת:

Maior cæteris (laudibus) *eſt Hallelu-Iah, quia comprehendit nomen* (Dei) *& laudem ſimul.* In Veteri Teſtamento ſub hac forma in Pſalmis ſolummodo inuenitur.

In Pſalmo 104. ver. vlt. הללויה *Hallelu-Iah.*

Pſal. 105. ver. vlt. 45.

Pſal. 106. v. 1. הללויה *Hallelu-Iah. Confitemini Domino &c. Quis loquetur potentias &c.* Ibid. ver. vlt. 48. *Hallelu-Iah.*

Pſal. 111. ver. 1. הללויה *Hallelu-Iah. Confitebor tibi Domine in toto corde meo: in conſilio iuſtorum &c.*

Pſal. 112. ver. 1. הללויה *Hallelu-Iah. Beatus vir qui timet Dominum: in mandatis eius volet &c.*

Pſal. 113. ver. 1. הללויה *Hallelu-Iah. Laudate pueri Dominum: laudate nomen &c.*

Ibid. ver. vlt. *Hallelu-Iah.*

Pſal. 115. ver. vlt. 18. *Hallelu-Iah.*

Pſal. 116. ver. vlt. 19. *Hallelu-Iah.*

Pſal. 117. ver. vlt. 2. *Hallelu-Iah.*

Pſal. 135. ver. 1. *Hallelu-Iah. Laudate nomen Domini: laudate ſerui Domini.*

Ibid. ver. 3.

הללו-יה כי טוב יהוה זמרו לשמו:

אמרו (תלים קטו׳ : א׳ :) לא לנו יהוה לא לנו
וגו׳ :

Tradiderunt Magiſtri: Hallèl Hymnum iſtum, quinam dixerunt? R. Eliezer dicit: Moſes & Iſraëlitæ dixerunt in hora qua ſteterunt ſuper mare. dixerunt (Pſalmum 115. 1.) Non nobis Domine non nobis &c.

Vide reliqua de hoc מאמר ſuprà ad paginam 227. quod & relatum reperies in *En Iſraël* Par. I. pag. 97. colum. 1. num. 57. Quòd autem Moſes, vel Ioſue, aut Debora, & Barac huiuſmodi Hymnum decantauerint, vt ibidem dicitur; quoad ſenſum contentum in illis ſex Pſalmis poſſet concedi; compoſuiſſe verò verba negandum eſt, quia, cùm omnes Pſalmi à Dauide fuerint compoſiti, qui longo tempore poſt Moſen, Ioſue, & Debora vixit, non potuerunt hi Pſalmos cantare nondum compoſitos. Ezechias autem, Chananià, Miſaël, & Azarias; ſicut & Mardochæus, & Eſther, cùm fuerint Dauide poſteriores, huiuſmodi Pſalmos in *Hallèl* comprehenſos, benè quidem eos potuerunt decantare in laudem Dei, quod & ſæpiùs feciſſe credendum eſt; ſed non ob id dicendi ſunt Auctores huius Hymni *Hallèl*, cùm illius Auctor, vt probatū eſt, ipſemet Dauid fuerit.

Quin & credibile eſt, etiam à Chriſto Domino iſtud הלל *Hallèl* fuiſſe recitatum in vltima Cœna Paſchali, poſtquā ſui pretioſi Corporis & Sanguinis inſtituit Sacramentum. Legalem Cœnam hoc Hymno abſoluit: id enim innuere videtur quod refert Euan-

1. Pſal. 113. *Laudate pueri Dominum*.

2. Pſal. 114. *In exitu Iſraël de Aegypto*.

3. Pſal. 115. *Non nobis Domine, non nobis*:

4. Pſal. 116. *Dilexi quoniam exaudiet Dominus*.

5. Pſal. 117. *Laudate Dominum omnes Gentes*. &

6. Pſal. 118. *Confitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in ſeculum miſericordia eius. Dicat nunc Iſraël, quoniam &c.*

Quia in eo fit mentio de exitu ex Ægypto frequenter vocatur הלל המצרי *Hallèl Ha-Mitzrì Hymnus Aegyptius*, vt in חתנות מיימוניות ad Tractatum חמץ ומצה *Moſis Aegyptij* cap 8. De eo fit mentio in Talmude Cod. *Peſachim* cap. 10. pag. 117. ante med. De illius origine magna diſceptatio inter Talmudiſtas initur, & de eodem quærunt -

והלל זה מי אמרו נביאין שביניהן תיקנו להן.
לישראל שיהו אומר אותו על כל פרק ופרק ועל
כל צרה וצרה שלא תבא עליהן ולכשנגאלין אומרים
אותו על גאולתן :

Hallèl Hymnum iſtum quinam dixerunt? Prophetæ, qui tunc erant, ordinauerunt ipſis Iſraëlitis, vt dicerent illum quolibet tempore, & in qualibet tribulatione, ne ſuperueniret eis; & poſtquam etiam redempti fuerint, dicent illum pro eorum redemptione. Et longè poſt medium ibidem ſequitur -

תנו רבנן הלל זה מי אמרו רבי אליעזר אומר
משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים הן

יה Iàh Quoniam Iacob elegit ſibi Deum (Pſal. 135. 4.) *Vſque ad* Flumina Babel.

Iuxta primam opinionem complectitur nouemdecim Pſalmos videl.

1. Pſal. 118. *Confitemini Domino, quoniam bonus &c. dicat nunc Iſraël.*

2. Pſal. 119. *Beati immaculati in via.*

3. Pſal. 120. *Ad Dominum cùm tribularer.*

4. Pſal. 121. *Leuaui oculos meos.*

5. Pſal. 122. *Lætatus ſum.*

6. Pſal. 123. *Ad te leuaui oculos meos.*

7. Pſal. 124. *Niſi quia Dominus.*

8. Pſal. 125. *Qui confidunt in Domino.*

9. Pſal. 126. *In conuertendo.*

10. Pſal. 127. *Niſi Dominus ædificauerit domum.*

11. Pſal. 128. *Beati omnes qui timent.*

12. Pſal. 129. *Sæpè expugnauerunt me à iuuentute mea.*

13. Pſal. 130. *De profundis.*

14. Pſal. 131. *Domine non eſt exaltatum cor meum.*

15. Pſal. 132. *Memento Domine David.*

16. Pſal. 133. *Ecce quàm bonum.*

17. Pſal. 134. *Ecce nunc benedicite Dominum.*

18. Pſal. 135. *Laudate nomen Domini, laudate ſerui Dominum.*

19. Pſal. 136. *Confitemini Domino quoniam bonus &c. Confitemini Deo Deorum, quoniam in æternùm miſericordia eius.*

Iuxta ſecundam opinionem R. Io-

Hh cha-

uangeliſta Matthæus cap. 26. 30. & Marcus 14. 26. *Et Hymno dicto, exierunt in Montem Oliueti.* De hac Cœna, & omnibus eius partibus (Deo propitio) agemus infrà in הגרת של פסח *Haghadà Paſchatis.* Hìc ſolùm notandum, huius Hymni recitandi conſuetudinem vetuſtiſſimam eſſe, cùm etiam tempore Chriſti in vſu fuerit. Præter הלל *Hallèl*, ſeù *Hymnum Aegyptium*, eſt & aliud *Hallèl*, quod הלל הגרול *Hallèl hagghadòl Hymnus magnus* vocatur. Complectitur quàm plurimos Pſalmos, ſed quot illi ſint, variant inter ſe Talmudiſtæ. In hoc tamen conueniunt, quòd eius finis terminetur ad Pſalmum 137. *Super flumina Babylonis illic ſedimus, &c.* principium verò varium, & inconſtans faciunt: nam aliqui volunt, vt incipiat à Pſalmo 118.; alij à Pſalmo 120. alij à Pſal. 135. De *Hallèl magno* fit mentio in Cod. *Peſachim* cap. 10. pag. 118. propè principium vbi quæritur:

מהיכן הלל הגרול ר׳ יהודה אומר מהודו עד נהרות בבל ורבי יוחנן אומר משיר המעלות עד נהרות בבל רב אחא בר יעקב אומר מכי יעקב בחר לו יה עד נהרות בבל׃

Vnde incipiat Hallèl hagghadòl Hymnus magnus? R. Iudas dicit: Ab הודו *Hodù* Confitemini (Pſal. 118. 1.) *Vſque ad* נהרות בבל Naharòth Bauèl Flumina Babel (Pſal. 137. 1.) *Et R. Iochanan dicit:* משיר המעלות Meſcìr hammaalòth à Cantico Graduum (Pſal. 120. 1.) *Vſque ad* Flumina Babel. *Ràu Achà Bar Iacob dicit: A* כי יעקב בחר לו יה Chi Iaakòu bachàr lo

mo *Hallèl*; ſed quæ per continuatam temporum ſucceſſionem fiunt, & quotidie renouantur, magna quidem Dei opera ſunt dicenda: veluti eſt quotidiè præbere victum omnibus creaturis: *Qui dat eſcam omni carni*, ad cuius verba clauditur *Hallèl gadòl Hymnus magnus*. Et hæc videtur fuiſſe mens Ràu Achà, dum *Hallèl Hymnum* non duobus integris Pſalmis conſtantem, *magnum* appellat. Quòd, propter hanc rationem, *Hallèl magnum* vocetur, apertis verbis ſuffragatur ei R. Ioachannàn in eodem loco cit. Cod. *Peſachim* cap. 10. pagina 118. vbi parum longè à principio ſic habet -

ולמה נקרא שמו הלל הגדול אמר רבי יוחנן מפני שהקב״ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה ׃

Et quare vocatur nomen eius Hallèl haggadòl Hymnus magnus? Dixit R. Iochannàn: Propterea quòd Deus ſanctus benedictus ſedet in altitudine mundi, & diſtribuit alimenta omni creaturæ. Gloſſa: והיינו דבר גדול *Et hoc eſt res magna*. Adſtipulatur huic ſententiæ ritus deſcriptus in *Machazore* Bononienſi cum Comment. in סדר מצות ההגדה *Ordine ſeruando in myſtica Cœna Paſchali*. Completo enim *Hallel Hymno ſex Pſalmorum*, ſeù *Aegyptio*; hæc rubrica ibidem legitur -

ואם רוצה לשתות כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול ׃

Et ſi voluerit bibere quintum poculum, dicet Hallèl haggadòl Hymnum magnum. Et ſtatim exemplar illius ex-

chanàn excluduntur primi duo Pſalmi, id eſt Pſal. 118. *Confitemini*, & Pſal. 119. *Beati immaculati*.

Iuxta tertiam opinionem, quæ eſt Ràu Achà, omnes ferè Pſalmi iſti excluduntur, cùm nec duo vltimi Pſalmi ex integro includantur: nam vult Ràu Achà vt *Hallèl gadòl* incipiat à verſ. 4. Pſalmi 135. *Quoniam Iacob elegit ſibi domum &c.* vſque ad *Super flumina Babylonis* Pſ. 137. excluſiuè.

Cur autem dicatur *Hallèl gadòl Hymnus magnus*? poſſet reſponderi; ita vocari à numeroſitate Pſalmorum quibus componitur: nam ſecundùm primam opinionem, conſtat Pſalmis 19. ſecundùm alteram, Pſalmis 17. Dicitur itaque *Hymnus magnus* ad diſtinctionem הלל המצרי *Hallèl Hammitzrì Hymni Aegyptij*, qui tantùm ſex Pſalmis componitur. Sed quid dicetur ad opinionem Ràu Achà; qui *Hallèl magnum* vult duobus tantùm Pſalmis & non completis componi? Non igitur à pluralitate Pſalmorum huiuſmodi *Hallèl* accipiet denominationem *magni*.

Reſp. Ràu Achà alia ratione appellare *Hallèl magnum*, non enim ad multiplicitatem, aut paucitatem Pſalmorum reſpexit, ſed ad rem, de qua in Pſalmis agitur, & ad obiectum Pſalmorum. In vltimo ex his Pſalmis mirabilia à Deo in fauorē populi Iſraëlitici patrata, tam in Ægypto, quàm in deſerto referuntur, quæ quidem magna fuere. Omnem autem magnitudinē tranſcendunt illa mirabilia, quæ non ſemel aut iterum à Deo præſtita ſunt, vti miracula narrata in vlt. Pſal-

gnitate ſua; à diuite Bouem; à paupere Pecus; à pupillo Ouum; à Vidua Gallinam. Volunt itaque Rabbini in Pſalmo 136. in quo ſunt viginti ſex verſiculi, quorum primus & vltimus incipit ab hac voce הודו *Hodù Confitemini*, & omnes deſinunt in כי לעולם חסדו *Chi leolàm chaſdò Quoniam in ſeculum miſericordia eius;* eos fuiſſe compoſitos in honorem Dei, & in gratiarum actionem; ex eo, quia viginti ſex generationes, videlicet ab Adamo ad Moſen extiterant ſine Lege ſcripta; & tamen ſua miſericordia & benignitate eas aluit. Eas generationes ſine Lege hoc pacto numerant.

Generationem -

1. Adam.
2. Seth.
3. Enos.
4. Kenàn.
5. Mahalalèl.
6. Ièred.
7. Enoch.
8. Methuſcèlach.
9. Lèmech.
10. Nòach.
11. Sem.
12. Arpachſciàd.
13. Scèlach.
14. Hèber.
15. Pèlegh.
16. Rehù.
17. Serùgh.
18. Nachòr.
19. Tèrach.
20. Abraham.
21. Iſaac.
22. Iacob.
23. Leui.

exhibetur duobus tantùm Pſalmis cõprehenſum הודו ליהוה *Hodù Ladonài Confitemini Domino &c.* Pſalm. 136. & *Laudate nomen Domini, laudate ſerui Dominum &c.* Pſal. 135. ordine Pſalmorum inuerſo, veluti reperitur in omnibus alijs *Machazorìm Precum* libris. Plura de vtroq; *Hallèl* videnda ſunt infra in הגדה של פסח *Haghadà ſcel Pèſach Paſchatis*. De *Hallèl* etiam ſub nomine *Pſalmodia* & *Laudis* vide quæ diximus in I. Par. pag. 403.

De הודו *Confitemini* Pſ. 136. à quo *Hallèl gadòl* hodie exordiuntur, notant Talmudiſtæ in eodem Cod. *Peſachim*, & loco nuper citato, ſcilicet cap. 10. pag. 118. viginti ſex vicibus replicari כי לעולם חסדו *Quoniam in ſeculum miſericordia eius*, quia totidem verſiculi includunt in ſe הודו *Hodù*, cur autem id fiat, inquirunt -

אמר רבי יהושע בן לוי הני עשרים וששה הודו כנגד מי כנגד עשרים וששה דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה וזן אותן בחסדו ׃ אמר רב חסדא מאי דכתיב הודו ליהוה כי טוב הודו ליהוה שגובה חובתו של אדם בטובתו עשיר בשורו ואת עני בשיו יתום בביצתו אלמנה בתרנגולתה ׃

Dixit R: Ieoſciùah Ben Leui: Hæc viginti ſex הודו Hodù Confitemini *reſpectu cuius?* (Et ſibi ipſi reſpondet) *Reſpectu viginti ſex ætatum, quas Deus ſanctus benedictus creauit in mundo ſuo, & non dedit eis Legem, & eis alimenta præbuit* בחסדו *Bechaſdò miſericordia ſua. Dixit Ràu Chaſdà: Quid eſt quod ſcriptum eſt:* Confitemini Domino quoniam bonus? *Confitemini Domino, qui exigit debitum ab homine beni-*

ctionibus contentæ חַיָּה רוֹעָה אֶת אֶחָיו בַּצֹּאן omnes *longæ* ſunt, quãuis nonnullæ breuibus punctis notentur. Breuis autem ſyllaba illa eſt, quæ ſimplex aut compoſitum *Sceua* habet; dummodò illud ſit mobile: nam de muto nulla ratio in carmine habetur, ſicut neque in lectione: vnde in his dictionibus וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה Syllaba וְ eſt breuis, הִנֵּה ſint longæ. אֲ breuis, נַחְ longa, נוּ longa. מְאַלְּמִים מְ breuis, אַ longa, לְּ breuis, מִים longa. אֲלֻמִּים אֲ breuis, לֻ longa מִּים longa. בְּתוֹךְ, בְּ breuis, תוֹךְ longa. הַשָּׂדֶה omnes ſunt longæ. Cenſetur etiam breuis וּ in principio dictionis, ſi poſt ipſum ſequatur vna ex literis ב מ פ, vt וּמְאֹד וּבְ breuis eſt. וּבְדֶרֶךְ *Et Valdè*, וּפַר *Et Iuuencus*, tunc enim ſtat loco *Sceuà*.

Pedes autem duo ſunt, ex eiſdem Auctoribus loco citato, quibus in carminibus componendis vtuntur.

Alter dicitur תְּנוּעָה *Thenuàh Motio*, & eſt ille, qui conſonante, & vno ex decem punctis vocalibus conſtat; hoc eſt, omnis dictio monoſyllaba longa, dicitur *Thenuàh* vt לְךָ, אָב, הֵם, לָךְ, & ſimilia.

A-

24. Keàth.
25. Amràm.
26. Moſes.

Sed animaduertendum eſt, non tantùm ſuper has generationes reluxiſſe miſericordiam, & Dei benignitatem, ſed etiam ſuper alias, quæ ab aquis diluuij abſorptæ ſunt, ſi à vijs ſuis peſſimis ad Deum ex corde reuerti voluiſſent, eadem benignitas & miſericordia condonauiſſet illis ſcelera & peccata licèt enormia; ſed quia eorum hominum malitia adeò excreuerat, vt ad ſummum iniquitatum pertingeret; ideò pro miſericordia experti ſunt Iudicium, & pro benignitate iuſtitiam.

Quæres tertiò, Qua arte Poëtica, ſiuè metro compoſiti ſint Pſalmi?

Reſp. Quamuis ex dictis certum ſit, Pſalmorum modulationem fuiſſe ad ſonum Inſtrumentorum Muſicorũ accommodatam, ac proinde aliquem pedum, vel ſaltem ſyllabarum numerum continere; attamẽ quà arte & ratione Pſalmi ſint menſurandi, penitùs ignoratur. Ex hac occaſione vt intelligatur, quomodo ſint ſcandendi Hebræorũ Verſus, libet (rudi tamẽ & leuidenſè) de Hebręorũ moderna Poëſi ex aliorũ laboribus aliquid delibare.

Docent ex Hebræis moderni Poëtæ cum Auctore לוית חן *Leuiàth Chèn* pagina 105. & ערוגת הבושם *Arughàth Habbòſem* cap. 32. ſyllabas vel *longas*, vel *breues* eſſe. Longa ſyllaba ea cenſetur, quæ vno ex decem punctis vocalibus conſtat: ſiuè illud ſit punctum longum, ſiuè breue, nihil officit. Vnde hæ ſyllabæ in his di-

pedibus adaptarunt Latini, ita nos Hebræorum Carminum pedibus applicare poterimus. Pedes itaq; diſſyllabi quatuor numerantur à Latinis, *Pyrrhichius, Spondeus, Iambus, & Trochæus*. Ex his *Iambus*, & *Spondeus* tantùm connumerari poſſunt in Carminibus Hebraicis: nam *Pyrrhichius* qui conſtat duabus breuibus, vt *Deus* ◡ ◡, apud Hebræos non habet locum: non enim duo (:) *Sceuaim* vnum poſt aliud ſiuè ſimplex, ſiuè compoſitum poſſunt ambo moueri, & in eadem diſſyllaba dictione reperiri.

Iambus, conſtat duabus ſyllabis, prima breui, ſecunda longa, vt לְךָ ◡ - *Lechà Tibi*. *Trochæus* etiam conſtans ex longa & breui reijcitur, quia nullum diſſyllabum in altera conſonante habere poteſt *Sceuà* mobile, cùm ipſum *Sceuà* nunquam in fine dictionis moueatur: non enim poſſumus dicere לֶךְ *Lèche* diſſyllabum; ſed לֶךְ *Lèch* monoſyllabum.

Spondeus, conſtat duabus ſyllabis longis, vt דָּבָר -- *Dauàr Verbum*, דֶּבֶר *Dèuer Peſtis*.

Pedes triſyllabi octo numerantur à Latinis, *Dactylus, Anapæſtus, Tribrachys, Moloſſus, Creticus*, ſiuè *Amphimacer, Bacchius, Antibacchius*, & *Amphibrachus*. *Dactylus* conſtans longa, & duabus breuibus, non poteſt reperiri apud Hebręos, quia duo *Sceuaim* poſt ſyllabam longam moueri non poſſunt. Idem dicendū eſt de *Anapæſto*,

Alter verò vocatur יָתֵד *Iathèd Clauus*: hic duabus ſyllabis componitur, altera breui, & altera longa, ſiuè ſyllabæ, duabus, tribus, vel quatuor conſonantibus conſtent; vt לְךָ, אֱמוֹר, לְכוּ. *Iathèd* igitur Latinorum ◡ - *Iambo* correſpondet.

Ex יתד *Iathèd* alij Hebræorum Carminum pedes originem ducunt; nam ſicut apud Latinos *pes* in Carminibus dicitur *ſyllabarum, & temporum certa dimenſio*: ita ſyllaba apud Hebræos eſt comprehenſio plurium conſonantium, vel vnius ad minimum cum ſuo puncto vocali, vt נוּ, תּוֹךְ, לְ, בְּ, אָב, & ſimilia. *Tempus* autem eſt ipſa ſyllabæ pronunciatio. Pedem itaque breuem ante longum adinuentum fuiſſe exiſtimandum eſt, ſicut & priùs breuem ſyllabam quàm longam: nam priùs, neceſſe eſt, fuiſſe *vnum*; antequam fuerint *duo*; Syllaba quippè breuis, vnum habet tempus, longa verò duo. Hinc eſt quòd Hebræi יָתֵד *Iathèd* tantùm pro vnico & vero Carminū pede agnoſcunt, cùm ex breui & longa ſyllaba componatur; reliqui verò pedes, qui ad numerum nouenarium excreſcere poſſunt, à Grammaticis *compoſiti* appellantur, & ſecundùm hanc rationem poterunt hoc pacto diſtingui; ita vt alij ſint pedes *diſſyllabi*, alij *triſſyllabi*; alij *quadriſyllabi*, omnes tamen vnica voce comprehenſi.

Pedibus diſſyllabis ſicut eadem Græcorum nomina, ſuis Carminum

pedum ſpecies inter Hebræorum Carmina recipiuntur, *Moloſſus*, *Creticus*, & *Bacchius*.

Ex pedibus autem quadriſyllabis, ſiuè compoſitis, quos Latini recenſent ad numerum vſque ſexdecim, ſolùm quinque inter Hebraica Carmina ritè connumerari poterunt, quorũ

Primus erit *Diſpondeus*, ex duobus *Spondeis* compoſitus, conſtans quatuor ſyllabis longis, vt קָרְבְּנֵיכֶם

- - - - *Oblationes Veſtræ*.

II. *Dijambus*, ex duobus *Iambis*; prima & tertia breuibus, ſecunda & quarta longis, vt וְזָבְחוּ - ᴗ - ᴗ

Et ſacrificent.

III. *Epitritus primus*, qui componitur ex *Iambo* & *Spondeo*; prima videlicet breui, & vltimis tribus longis; vt שְׂפָתַיִם - - - ᴗ *Sephathàim duo labia*: אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ - - - ᴗ

Achaſcweròſc Aſſuerus.

IV. *Epitritus ſecundus*, compoſitus ex *Trochæo* ſeù *Choreo*, & *Spondeo*, ſcilicet prima longa; ſecunda breui, & duabus vltimis longis, vt הַנְּשִׂאִים

- - ᴗ - *Prælati*. תַּחֲנוּנִים - - ᴗ -

Deprecationes.

V. *Epitritus tertius*, ex *Spondeo* & *Iambo* duabus primis lõgis, tertia breui, & vltima longa, vt מִשּׁוֹמְרִים

- ᴗ - - *A Cuſtodibus*.

Reliqui verò vndecim, cùm nullo modo reperiri poſſint in lingua Hebræa, omninò ab ea arcentur. Non enim reperitur dictio aliqua, quæ quatuor ſyllabas breues habeat vt requirit *Pro-*

ſto, qui ex duabus breuibus & longa componitur; non enim duo *Sceuaim* (:) (:) ſimplicia, aut compoſita, vt (·.·:) (-:) ante ſyllabam longam reperiri, aut pronunciari poſſunt. Multò magis idem dicendum erit de *Tribracho* tribus breuibus conſtante, cùm impoſſibile ſit tria *Sceuaìm* in lingua Hebraica poſſe reperiri, aut aliquo modo fingi.

Moloſſus autem, qui quarto loco inter pedes triſyllabos apud Latinos ponitur, inter Hebræos frequenter etiam vſurpatur, quia quamplurimæ in hac lingua reperiuntur dictiones triſyllabæ longæ, vt requirunt Moloſſi pedes, vt בִּצְדָקָה - - - *In Iuſtitia*: מִלַּבֵּר - - - *Præ capiente*.

Creticus, ſiuè *Amphimàcer*, ex longa, breui, & longa, vt לָמְדוּ - ᴗ - *Didicerunt*. שׁוֹמְרִים - ᴗ - *Cuſtodes*.

Amphibrachus, qui conſtat ex breui, longa, & breui, non poteſt reperiri in Hebraicis, cùm in hac lingua nullum *Sceuà* in fine dictionis poſſit pronunciari, vt docent Grammatici.

Bacchius, conſtat ex breui, & duabus longis, vt לְאָדָם - - ᴗ *Adamo*, חֲסִידִים - - ᴗ, *Pij*, *Sancti*.

Antibacchius verò, quem & *Palimbacchium* vocant, cùm è contra duas primas ſyllabas longas habeat, & tertiam breuem, hic ob eandem rationem excluditur, quia nulla breuis ſyllaba in fine dictionis pronunciatur. Ex triſyllabis igitur ſolùm tres

7. – – – ⏑ Epitritus primus.
8. – – ⏑ – Epitritus ſecundus.
9. – ⏑ – – Epitritus tertius.
10. – – – – Diſpondeus.

Reliqui, qui ritè Carminibus Hebraicis inſeruire non poſſunt, ſunt –

1. ⏑ ⏑ Pyrrhichius.
2. ⏑ ⏑ Trochæus, ſeù Choreus.
3. ⏑ ⏑ ⏑ Tribrachys.
4. – ⏑ ⏑ Anapæſtus.
5. ⏑ – ⏑ Amphibrachus.
6. ⏑ ⏑ – Dactylus.
7. ⏑ – – Antibacchius, ſeù Palimbacchius.
8. ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ Proceleuſmaticus.
9. – ⏑ ⏑ ⏑ Pæon quartus.
10. ⏑ – ⏑ ⏑ Pæon tertius.
11. – – ⏑ ⏑ Ionicus à minore.
12. ⏑ ⏑ – ⏑ Pæon ſecundus.
13. ⏑ – – ⏑ Antipaſtus.
14. ⏑ ⏑ ⏑ – Pæon primus.
15. – ⏑ ⏑ – Choriambus.
16. – ⏑ – ⏑ Ditrochæus, ſeù Dichoreus.
17. ⏑ ⏑ – – Ionicus à maiore.

Ex his prioribus inter ſe certa lege iunctis, verſus omnis generis fiunt. Sed antequam omniũ verſuum exempla præbeamus. Notandum eſt: Quòd Hebræi in componendis verſibus regulas quaſdam Latinorum videntur obſeruare: nam ſicut nos plerumque Pentametrũ Hexametro iungimus; ita & ipſi duos verſus ſimul coniungunt, & vnicuique proprium nomen attribuunt: Priorem verſum vocant דלת *Deleth Portam*, per quam ingredimur ad ſecundũ verſum, quem

Proceleuſmaticus; neque duas breues in principio vt vult *Ionicus à Minore*, vel tres breues in principio vt *Pæon quartus*; neque duas breues in medio vt *Choriambus*; neque breuem ſyllabam in fine vt cæteri omnes requirunt, veluti *Ditrochæus*, *Antipaſtus*, *Ionicus à maiore*, *Pæon primus*, *Pæon ſecundus*, & *Pæon tertius*.

Ex his collige, nullo modo duas ſimul ſyllabas breues, poſſe reperiri in principio, vel medio dictionis, vel etiam in fine, quæ moueantur apud Hebræos. Quia cùm ſyllaba breuis ſit *Scevà* mobile, ſimplex, vel compoſitum: hinc impoſſibile eſt duo *Scevaim* ſimul, vtrumque poſſe moueri tam in principio, quàm in medio dictionis. In fine verò nullo pacto mouetur, vt ſuprà dictum eſt. Inde igitur ſequitur, pedes illos, qui apud Græcos, vel Latinos, duas vel tres breues ſyllabas habent in principio dictionis, vel in medio duas breues, vel in fine tantùm vnam, omnes arceri à Carminibus Hebraicis. Collige etiam, decem tantùm ſpecies pedum apud Hebræos in vſu eſſe, eæ ſunt, quæ in ſequenti Tabella numerantur; in qua a dextera ad ſiniſtram legendum eſt, vt dictionibus Hebraicis ſyllabæ breues, vel longæ reſpondeant.

1. ⏑ – Iambus.
2. – – Spondeus.
3. – – ⏑ Bacchius.
4. – ⏑ – Creticus, ſeù Amphimacer.
5. – – – Moloſſus.
6. – ⏑ – ⏑ Dijambus.

tur *Thenuàh*, vt וְלֹא &c.

3. דלת *Dèleth Porta*, eſt primus verſus, ſeù Hemiſtichium Diſtichi.

4. סוגר *Sògher Claudens*, ſeù *Clauſura*, eſt altera medietas Diſtichi.

5. בית *Bàith Domus*, eſt vtrumque ſimul, hoc eſt totum Diſtichon.

6. פסוק *Paſsùk Verſus*, ſeù *quid mutilum*; vocatur Carmen illud, cuius בתים *Battìm Domus* ſeù *Diſticha* ſunt pauciora, quàm decem: quod nomen Carminis non meretur, eò quia potiùs cenſeatur Epigraphe, & Epigramma; quàm perfectum Carmen.

7. שירה *Scirà Canticum* dicitur illud, cuius *Battìm Domus*, ſeù *Diſticha* ſunt vel decem, vel hunc numerum excedunt.

8. שיר פשוט *Scir paſciùtt Canticum planum ſimplex*, eſt Carmen, quod תנועות *Thenuòth Motionibus* tantùm conſtat, neque vllum *Sceuà mobile* in eo reperitur.

9. שיר מרכב *Scir murchàu Canticum compoſitum*, vel *mixtum*, eſt illud, quod ex יתדות *Iethedòth Clauis*, & תנועות *Thenuuòth Motionibus* componitur.

10. שיר קשור *Scir kaſciùr Canticum ligatum*, eſt illud, cuius Rhythmus, vel (vt Itali dicunt) *cadentia*, tantùm in fine *Battìm Domorum*, ſeù *Diſtichorum* reperitur.

11. שיר חרוזי *Scir Charuzì Canticum Rhythmi*, ſiuè Carmen Rhythmicum; eſt illud, cuius literæ in fine cuiuſque דלת *Dèleth Portæ*, & סוגר *Sò-*

quem appellant סוגר *Sògher Clauſuram*, quia eo clauditur ſenſus his duobus verſibus perfectè expreſſus. Vtrumque verò verſum ſimul iunctum veluti *Diſtichon*, nuncupant בית *Bàith Domum*, hoc eſt perfectum verſum: nam ſicut Domus habet oſtium, quo reſerato aditus ingredie͂tibus fit liber, & quo clauſo excluduntur ab ingreſſu in domũ, ita & in verſibus Hebraicis per דלת *Dèleth Portam* ingreditur in בית *Bàith Domum*, cuius ſenſus niſi in primo verſu veluti oſtio aperiretur, clauſum & obſcurum totum *Diſtichon* remaneret.

Volunt præterea non poſſe vocari שירה *Scirà Canticum*, niſi Carmen decem, imò & plura בתים *Battìm Domos* ſeù *Diſticha* habeat; quòd ſi pauciora decem *Battìm* fuerint, non *Canticum*, ſed פסוק *Paſsùk mutilum* Carmen appellant:

Auctor לוית חן *Leuiàth Chen* quindecim vocabula recenſet in *Capitulo ſecundo* משער יא *Porta Vndecima* pag. 105. quibus Poëtæ in arte verſificandi vtuntur: ea ſunt

תנועה, יתד, דלת, סוגר: בית, פסוק, שירה,
שיר פשוט, שיר מרכב: שיר קשור, שיר חרוזי,
שיר מחלק, שיר עובר, שיר ראוי: שיר משבת,

1. תנועה *Thenuàh*: iam dictũ eſt, quòd תנועה *Thenuàh Motio*, eſt *conſonans*, cui adiungitur vnum ex decem punctis vocalibus אָ בֶ נְ &c. Et

2. יתד *Iathèd Clauus* fit litera conſonans cum *Sceuà* ſimplici & mobili, vel vno ex tribus punctis compoſitis ֲ, ֱ, ֳ, poſt quam ſequi-

Dèleth.

3 אונר בקיץ בן משכיל

Sògher.

4 נרדם בקציר בן מביש

Explicatio.

1. *Recordaberis in videndo pluuiam euerrentem;*

2. *Aut deſcendentes lapides grandinis.*

3. *Congregans in æſtate, filius intelligens eſt:*

4. *Qui ſtertit in meſſe filius eſt confuſionis.*

Aliud exemplum cum Rhythmo in vtroque Hemiſtichio Diſtichi, hoc eſt tam in fine *Dèleth*, quàm in fine *Sògher*. Ex eodem ibidem.

Dèleth.

Menſura eadē. 1 אומר תתן תורת אלי־

Sògher.

2 למצוא אל כל פיד יום פידיום:

Dèleth.

3 אשרי אדם שומע לי

Sògher.

4 לשקוד על דלתותי יום יום:

Explicatio.

1. *Qui dicit: Dabis Legem Dei mei*

2. *Ad inueniendam quamcumque afflictionem diei, redemptione.*

3. *Beatus homo qui audit me.*

4. *Vigilando iuxta fores meas quotidie:*

Sògher Clauſuræ, ſunt eiuſdem ſoni & harmoniæ.

14. שיר מחלק *Scir mechullàk Canticum diuiſum*, eſt illud, in cuius *Battim*, ſiuè *Diſtichis* variæ diuiſiones cernuntur, quæ omnes aliqua litera Rhythmica clauduntur: ita vt omnes illæ diuiſiones eandem cadentiam habeant, vna, vel duabus, vel tribus literis. Quòd ſi Rhythmus vnica tantum litera conſtabit, dicetur.

13. שיר עבר *Scir Oùer Canticum tranſiens*, hoc eſt, quòd poteſt admitti, ſed minimè laudandum. Quòd ſi literæ ſimiles in ſono fuerint duæ, dicetur.

14. שיר ראוי *Scir raùi Carmen conſpicuum, elegans*. Si verò tres literas eiuſdem ſoni & Rhythmi habuerit, vocabitur.

15. שיר משובח *Scir meſciubbàch Carmen excellens*. Hactenus R. Immanuel Beneuentanus in ſuo לוית חן *Leuiàth Chèn*. Et Samuel Archiuolte in ערוגת הבשם *Arugàth habbòſem* c. 32. pag. 112.

Exempla omnium iſtorum Carminum ex eodem R. Samuele petita, ſint.

1. שיר פשוט *Carminis ſimplicis exemplum, & menſura*, cuius ſyllabæ ſunt octo, & omnes longæ: ſiuè ſunt octo *Thenuòth* abſque aliquo *Sceuà* mobili. Rhythmus tamen in *Sògher* reperitur.

Dèleth.

Menſura conſtans 4. Spōdeis. 1 תזכור בראות מטר סוחף־

Sògher.

2 אורדת אבני אלגביש

E' contrario; alia ſpecies Carminis ſimplicis reperitur, quæ conſtat tantùm ex יתד *Iathèd* ſine vlla prorſùs תנועה *Thenuàh*. De eo ibidem pag. 113. & eſt cum Rhythmo in fine *Sògher*, vt -

Menſura conſtans 4. Iambis.

Dèleth.

1 שְׁמַע בְּנִי אֱמֶת קְנֵה -

Sògher.

2 וּבָהּ בְּנֵה לְךָ דְּבִיר ׃

Dèleth.

3 אֲזַי בְּכָל בְּנֵי חֲלוֹף -

Sògher.

4 רְדֵה וְגַם הֱוֵי גְּבִיר ׃

Interpretatio.

1. *Audi fili mi, veritatem acquire;*
2. *Et in ea ædifica tibi Palatium:*
3. *Tunc in omnes filios mundanos*
4. *Dominare, & etiam eſto prapotens.*

שיר מרכב *Scir murchàu Carmen compoſitum* quàm plurimas alias ſpecies ſub ſe continet, quarum prima conſtat ex *Iathèd*, & quatuor *Thenuòth*, Exemplum ex eodem p. 113. b. ſit -

Menſura conſtans Iambo & duobus Spondeis.

Dèleth.

1 חֲבוֹשׁ אֱל נִשְׁבָּרֶת -

Sògher.

2 כְּפָרָה סוֹרֵרָה ׃

Dèleth.

3 וְתָחִישׁ לָהּ מִשְׂגָּב -

Sògher.

4 לְעִתּוֹת בַּצָּרָה ׃

Interpretatio.

1. *Alliga Deus contritum,*
2. *Veluti Vaccam refractariam,*

3. *Et*

Tertium exemplum ex eodem ibidem, vbi Rhythmus inuenitur in fine cuiuſlibet *Sògher*, & in fine primi & ſecundi *Dèleth* alternatiuè.

Menſura eadem

Dèleth.

1 עֵת הִזְדַּמֵּן אֶל אִישׁ רִיבִי -

Sògher.

2 דָּבָר נִתְעָב הֻכָּה לִבִּי ׃

Dèleth.

3 אַךְ אִם יֵרָאֶה אוֹתִי לָקַח -

Sògher.

4 אֶל פִּגְעִי יוֹם הוּא כָלִבִּי ׃

Dèleth.

5 לוּ אֶרֶץ נֶגֶב יִתֵּן לִי -

Sògher.

6 אָז אוֹמַר כִּי הוּא כַלִּבִּי ׃

Dèleth.

7 עַל כֵּן רוּחִי יִשּׁוֹם יִשְׁאַף -

Sògher.

8 וּבְתוֹךְ קִרְבִּי הוּא קַלִּבִּי ׃

Explanatio.

1. *Tempus paratum eſt viro, qui litigat mecum:*
2. *Re abominabili percuſſum eſt cor meum.*
3. *Verumtamen ſi videris me captū*
4. *In occurſum meum hodie calamitate mea.*
5. *Si fortè terram meridionalem dederit mihi,*
6. *Tunc dicam, quòd ipſe eſſet felicitas mea.*
7. *Idcircò ſpiritus meus obſtupeſcet, & deſiderabit.*
8. *Et in medio cogitationis mea velocitas mea erit in me.*

Mensura ex Iambo & Spondeo; Iambo & Spondeo; & Bacchio,

Deleth.

1 לך ניבי עדי ערבי ויומי -

Sogher,

2 אלהים חי לעין אחי ועמי -

Deleth.

3 לך חבי וחם לבי בקרבי -

Sogher,

4 כמו לביא בכל שכבי וקומי :

Interpretatio.

1. *Tibi ſit eloquium meum, à Veſperè & manè meo.*

2. *Deus viuus* (reſpicit) *oculos fratrum meorum, & populi mei.*

3. *Tibi latibulum meum; & caleſit cor meum in interiori meo,*

4. *Veluti Leo in omni accubitu meo & ſurrectione mea.*

Quartæ ſpeciei exemplum Carminis compoſiti ex *Iathèd* & *Thenuàh*: & ex *Iathèd* & duabus *Thenuòth*.

Mensura ex Bacchio, Iambo & Spòdeo.

Dèleth.

1 תהלה ידבר פי -

Sògher.

2 לשואל צרור בספי -

Dèleth.

3 להסיר דבר מכשול -

Sogher.

4 ומסגר לאמתחתי - וכו׳ :

Interpretatio.

1. *Laudem loquetur os meum.*

2. *Petenti faſciculum argenti mei.*

3. *Ad remouendam occaſionem ſcandali,*

4. *Et claudendum ſacculum meum.*

3. *Et feſtinabis ei munimen.*

4. *In temporibus, in afflictione.*

Secundæ ſpeciei Carminis compoſiti exemplum conſtans ex *Iathèd*, & quatuor *Thenuòth*, & ex *Iathèd* & duabus *Thenuòth*.

Menſura conſtans Iambo & duobus Spondeis, & Iambo & Spòdeo.

Dèleth.

1 בעת תמצא חבר -

Sògher.

2 ידיד נעים -

Dèleth.

3 שמור אותו אצלך -

Sògher

4 כאחלמה :

Dèleth

5 ואם טעם לפנם -

Sògher.

6 יהי טעמו -

Dèleth.

7 אמור מה לי ולך -

Sogher.

8 כאח למה :

Interpretatio.

1. *Tempore, quo tu inuenies ſocium*

2. *Amicum iucundum,*

3. *Serua ipſum apud te.*

4. *Tanquam lapidem pretioſum.*

5. *Et ſi ſapor fractus*

6. *Erit ſapor eius,*

7. *Dic: Quid mihi & tibi eſt rei?*

8. *Sicut frater extraneus ſit tibi.*

Exemplum tertiæ ſpeciei Carminis compoſiti, quod ex *Iathèd* & duabus *Thenuòth*: ex *Iathèd* & duabus *Thenuòth*: & ex *Iathèd* & *Thenuàh* conflatur, vt

Quintæ ſpeciei exemplum Carminis compoſiti alternatiuè ex *Iathèd* & *Thenuàh*.

Menſura ex duobus Bacchijs.

Dèleth.

¹ מְהוֹלָל בְּכִסְלָה -

Sògher.

² תְּהִי לוֹ תְּהִלָּה -

Dèleth.

³ לְבַלַּע לְהַשְׁחִית

Sògher.

⁴ דְּבָרִים נְעִימִים -

Dèleth.

⁵ וּפָתַח וְסָגַר -

Sògher.

⁶ וְהָרַס וּמִגֵּר -

Dèleth.

⁷ לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן

Sògher.

⁸ כְּמוֹ בֶן רְאֵמִים׃

Interpretatio.

1. *Ad inſaniam adactus ex fiducia*
2. *Erit ei laus*
3. *Ad abſorbendum, & corrumpendum*
4. *Verbis iucundis:*
5. *Et aperiet, & claudet,*
6. *Et deſtruet, & deijciet*
7. *Libanum & Scirion*
8. *Veluti filius Vnicornium.*

Sextæ ſpeciei exemplum Carminis compoſiti ex *Thenuà* & *Iathèd*; & duabus *Thenuòth*, & *Iathèd*, & *Thenuà*.

Menſura ex

Dèleth.

¹ אִם בְּכָל עֵבֶר תְּלוּנוֹת -

Cretico, Spondeo, & Cretico.

Sògher.

² עַל מְלָכִים הֵן צְפוּנוֹת -

Dèleth.

³ זֶה עָלַי חֶבֶר נִגְרִים -

Sògher.

⁴ הַמְעַנִּים תַּמְרִינוּת׃

Interpretatio.

1. *Si per omne latus murmurationes*
2. *Contra Reges recondita ſunt:*
3. *Hoc propter coniurationem*
4. *Principum eſt.*

Septimæ ſpeciei exemplum Carminis compoſiti ex duabus *Thenuòth* & *Iathèd*, & duabus *Thenuòth* & *Iathèd*.

Menſura ex Spondeo, & Iambo & Spōdeo.

Dèleth:

¹ הוֹנֵךְ וְעִזְבוֹנֵךְ -

Sògher.

² קָנֶה וְרוֹב קִדָּה -

Dèleth.

³ תֵּבֵל בְּאֶתְנַנֵּךְ

Sògher.

⁴ יִכְלוּ בְּלֹא חֶמְדָּה׃

Interpretatio.

1. *Opes tuæ, & merces tuæ,*
2. *Calamus odoratus, & multitudo Caſia*
3. *Orbis terrarum mercimonijs tuis*
4. *Conſumetur abſque vtilitate.*

Octauæ ſpeciei exemplum Carminis compoſiti ex duabus *Thenuòth* & *Iathèd*, & duabus *Thenuòth*, & duabus *Thenuòth* & *Iathèd*, & *Thenuà*.

Si-

Decimæ ſpeciei exemplum Carminis compoſiti ex duabus *Thenuòth* & *Iathèd*, & duabus *Thenuòth* & *Iathèd* & duabus *Thenuòth*.

Menſura ex Spondeo, Iambo & Spódeo, Iambo & Spódeo.

Dèleth.

1 תָּכִין לְךָ שָׂדֶה־

וְכָל מִשְׁעָן־

Sògher.

2 לֶחֶם וְגַם מָדוֹר

וְאַחַר כֵּן־

Dèleth.

3 אִשָּׁה תְּאָרֵשׂ לָךְ־

וְזֶרַע רַב־

Sògher.

4 תוֹצִיא וְהִתְעַנֵּג

וְשֵׁב עַל כֵּן׃

Interpretatio.

1. *Para tibi agrum, & omne fulcimentum.*

2. *Panis, & etiam habitationem: & poſtea.*

3. *Mulierem deſponſabis tibi, & ſemen multum.*

4. *Produces, & oblectaberis. Conſiſte igitur in hoc.*

Vndecimę ſpeciei exemplum Carminis compoſiti ex duabus *Thenuòth* & *Iathèd*; & duabus *Thenuòth* & *Iathèd*.

Menſura ex Spondeo

Dèleth.

1 אַתֶּם בְּנֵי עֶלְיוֹן תְּנוּ

Sò-

Siuè ex duabus *Thenuòth* & *Iathèd*, & quatuor *Thenuòth* & *Iathèd*, & *Thenuà*.

Menſura ex Spondeo, Iambo Diſpondeo, & Bacchio.

Dèleth.

1 אָדָם אֲשֶׁר יִלְבַּשׁ־

בִּגְדֵי מְלָכִים־

Sògher.

2 מַחְפִּיר וְגַם מַבְאִישׁ־

חֶלְאַת דְּבָרָיו׃

Interpretatio.

1. *Homo, qui induit Veſtimenta Regum,*

2. *Probris afficit, & pudefacit ſpumam verborum ſuorum.*

Nonæ ſpeciei exemplum Carminis compoſiti ex duabus *Thenuòth* & *Iathèd*, ex *Thenuà* & *Iathèd* & *Thenuà*.

Menſura ex Spondeo & duobus Bacchijs.

Dèleth.

1 אֶקְרָא אֱלוֹהַּ בְּקוֹלִי־

Sògher.

2 יוֹם יוֹם בְּמֶשֶׁךְ שְׁנָתִי

Dèleth.

3 יַרְחִיב בְּעֵדֶן גְּבוּלִי־

Sògher.

4 אֶשְׁכַּב וְעָרְבָה שְׁנָתִי׃

Interpretatio.

1. *Inuocabo Deum voce mea.*

2. *Quotidie, in decurſu anni mei:*

3. *Dilatetur in Eden* (Paradiſo) *terminus meus,*

4. *Cubabo, & iucundus erit ſomnus meus.*

Sògher.

Iambo & Spòdeo Iambo

2 תּוֹדָה לְאֵל שׁוֹכֵן זְבוּל־

Dèleth.

3 שִׁירָה עֲלֵי מָטָר עֱנוּ־

Sògher.

4 יִזַּל כְּטַל יוֹבִיל יְבוּל ׃

Interpretatio.

1. *Vos filij excelſi date*
2. *Confeſſionem Deo habitanti in Cælis.*
3. *Canticum propter pluuiam cantate;*
4. *Fluet ſicut ros, afferet prouentum.*

Duodecimæ ſpeciei exemplum Carminis compoſiti ex duabus *Thenuòth* & *Iathèd*, & quatuor *Thenuòth*.

Dèleth.

Menſura ex Spondeo, & Iambo & Diſpondeo.

1 עַל מִקְדְּשֵׁי אֵל אַרְעִימָה־

Sògher.

2 אָרִיד בְּשִׂיחִי אֶהֱמָיָה־

Dèleth.

3 אַיֵּה מְכַפֵּר חַטָּאתִי־

Sògher.

4 כֹּהֵן וְנָבִיא אִם סָפוּ־

Dèleth.

5 אוֹיָה לְצָרַת אַשְׁמָתִי־

Sògher.

6 יָדַי וְרַגְלַי כִּי רָפוּ־

Dèleth.

7 גַּם כָּל שְׁעָרַי שׁוֹרָפוּ־

Sògher.

8 עַל כֵּן בְּדִמְעָה אַשְׁכִּימָה ׃

על מקדשי אל וכו׳ ׃

Interpretatio.

1. *Super Sanctuarium Dei commoueor;*
2. *Plangam in meditatione mea, perſtrepam.*
3. *Vbi eſt, qui parcit peccato meo?*
4. *Sacerdos & Propheta num conſumpti ſunt?*
5. *Hei præ anguſtia delicti mei,*
6. *Manus meæ & pedes mei debiles facti ſunt.*
7. *Etiam omnes portæ meæ exuſtæ ſunt.*
8. *Idcircò lacrymis meis exurgam diluculò.*

Decimæ tertiæ ſpeciei exemplum Carminis compoſiti ex duabus *Thenuòth* & *Iathèd*; & *Thenuà* & *Iathèd*; & duabus *Thenuòth* & *Iathèd*, & duabus *Thenuòth*.

Dèleth.

Menſura ex Spondeo, Bacchio, & duobus Epitritis primis.

1 שׁוֹכֵן מְרוֹמִים לְךָ־

תִּכְסוֹף וְחוֹשֶׁקֶת־

Sògher.

2 נַפְשִׁי וְרִצְפַּת דְּבִיר־

לִהְיוֹת מְנַשֶּׁקֶת־

Dèleth.

3 מִנְחָה וְאָשָׁם וְגַם־

חַטָּאת לְכַפֵּר בְּעַד־

Sògher.

4 עָוֹן וּמִשְׁנֶה הֲלֹא־

תִּתְאַו וְשׁוֹקֶקֶת

דו

Dèleth.

5 וְלְאֵין כִּנּוֹרָן יְבוֹם ־

כֹּהֵן מְבַהֵן פְּאֵר

Sògher.

6 לֵילוֹת וְיָמִים כְּמָר

תִּצְרַח וְנוֹאֶקֶת וכו׳ :

Interpretatio.

1. *O Habitator excelſorum, te deſiderat & concupiſcit*

2. *Anima mea, ut pauimentum Templi* (digna ſit) *deoſculari*

3. *Munus quoque, ſacrificium pro delicto, pro peccato ad expiandam*

4. *Iniquitatem, & errorem. Iam deſiderat & concupiſcit.*

5. *Deficiente in Area Iebuſai* (in Templo) *Sacerdote officio fungente cum Mitra*

6. *Noctibus, & diebus in amaritudine exclamat, & ululat.*

Decimæ quartæ ſpeciei exemplum Carminis compoſiti ex duabus *Thenuòth & Iathèd*: duabus *Thenuòth & Iathèd*: & tribus *Thenuòth*.

Menſura ex Spondeo, Epitrito primo, Iambo & Moloſſo.

Dèleth.

1 שַׁחְרִי בְּטֶרֶם יִ־

הְיֶה זוֹרֵחַ

Sògher.

2 תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי

וְתִתֵּן רֵיחַ־

Dèleth.

3 נִרְצָה וְאֵל יָשִׁית

כְּצִיץ פּוֹרֵחַ ־

Sògher.

4 רַב טוֹב וְשָׁלוֹם עַד

בְּלִי יָרֵחַ :

Interpretatio.

1. *Aurora mea antequam exoriatur*

2. *Præparabitur oratio mea, & dabit odorem*

3. *Gratum, & Deus ponet veluti florem germinantem*

4. *Multitudinem boni, & pacem, donec auferatur Luna.*

Decimæ quintæ ſpeciei exemplum Carminis compoſiti ex *Thenuà & Iathèd*; & iterum ex *Thenuà & Iathèd*.

Menſura ex Epitrito ſecundo & Iàbo.

Dèleth.

1 צוֹרְרֶיךָ יָדִיד

Sògher.

2 נָשְׂאוּ אֶת דָּדִיד ־

Dèleth.

3 אוֹהֲבֵי קָדְשֶׁךָ

Sògher.

4 אָז כְּצִפּוֹר דְּרוֹר ־

Dèleth.

5 יְשַׁעֲךָ אֵל שְׁלַח

Sògher.

6 וַעֲוֹנוֹת סְלַח ־

Dèleth.

7 תֵּן פְּרוּת עַמְּךָ

Sògher.

8 גַּם קְרָא לוֹ דְּרוֹר :

In-

5. *Obtenebrare facit lumen ſuum ſupra ſe.*

6. *Agitatio capitis ſuper omnes fimbrias ſuas.*

7. *Pones* (itaque) *in compede pedes eius,*

8. *Et caue tibi ab omnibus ſemitis ſuis.*

Decimæ ſeptimæ ſpeciei exemplũ Carminis compoſiti ex duabus *Thenuòth* & *Iathèd*; ex duabus *Thenuòth* & *Iathèd*; & ex duabus *Thenuòth* & *Iathèd*.

Menſura ex Spondeo, & Iambo ex Spõdeo & Iambo & ex Spondeo & Iambo

Dèleth.

1 אִישׁ צַר וְאוֹיֵב לָךְ־
בְּקוּמוֹ נֶגְדֶּךָ־

Sògher.

2 מָגֵן תְּהִי חַרְבָּךְ־
כְּבוֹשׁ אֶת קִצְפְּךָ־

Dèleth.

3 נָגִיד וְשָׂרָיו עִם
מְלִיצִים פּוֹגְעִים־

Sògher.

4 אָז לֹא יְגִילוּן עַל־
צְרוּרוֹת כַּסְפְּךָ׃

Interpretatio.

1. *Vir anguſtiator & inimicus eſt tibi, cùm ille inſurrexerit contra te.*

2. *Clypeus erit argentum tuum, ſubiugabis furorem tuum.*

3. *Dux, & Principes eius cum Adu-*

Interpretatio.

1. *Hoſtes tui ò dilecte* (Deus)
2. *Tulerunt Carbaſum:*
3. *Amici Sanctuarij tui*
4. *Tunc veluti auis Hirundinis,*
5. *Salutem tuam, Deus, mitte;*
6. *Et iniquitates dimitte:*
7. *Da redemptionem populo tuo;*
8. *Etiam proclama ei libertatem.*

Decimæ ſextæ ſpeciei exemplum Carminis cõpoſiti ex *Iathèd* & quinque *Thenuòth*.

Menſura ex Bacchio, & Diſpondeo.

Dèleth:

1 מְצוּדַת אִשָּׁה רָעָה־

Sògher.

2 לְרַגְלֵי כַּשַּׁוְא נִתְעָה־

Dèleth.

3 פְּרוּשָׂה וּלְאֵין דֵּעָה־

Sògher.

4 מְאָרֵה בִּפְעֻלוֹתָיו־

Dèleth.

5 לְהַחְשִׁיךְ אוֹרוֹ עָלָיו

Sògher.

6 מְנוֹד רֹאשׁ עַל כָּל שׁוּלָיו־

Dèleth.

7 וְתָשֵׂם בְּסַר רַגְלָיו־

Sògher.

8 וְתִשְׁמוֹר כָּל אָרְחוֹתָיו׃

Interpretatio.

1. *Sagena* (eſt) *mulier mala*

2. *Pedibus ei, qui poſt vanitates vagatur*

3. *Expanſa eſt; intelligentiam quoque non habenti,*

4. *Blaſphemanti in operibus ſuis*

Menſura ex duobus Iambis & Diſpōdeo.

Délech.

1 בְּעֵת זְמַן לְךָ לֶחֶם צַר־

Sogher.

2 וְיֵינְךָ חָסֵר קוּרְטוּב־

Délech.

3 דְּלֵה דְלִי מַיִם חַיִּים־

Sogher.

4 בְּחַר לְךָ עֵצִים לַחְטוֹב־

Délech.

5 וְנַפְשְׁךָ הָרֵם אֶל עַל־

Sogher.

6 כְּאִישׁ אֲשֶׁר גַּנּוֹ רָטוֹב־

Délech.

7 לְטוֹב לְךָ תִזְכּוֹר תִפְקוֹד

Sogher.

8 שְׂאֵת פְּנֵי רָשָׁע לֹא טוֹב׃

Interpretatio.

1. *Cùm dederis tibi tempus panem anguſtiæ,*

2. *Et à vino tuo defecerit emanatio bona* (tempore afflictionis)

3. *Hauri ſitula aquas viuas* (legis ſtudium intellige)

4. *Elige tibi ligna ad cædendum,*

5. *Et animam tuam in altum eleua,*

6. *Veluti viro, cuius hortus humidus eſt,*

7. *Benè tibi erit. Recordaberis, viſitabis.*

8. *Accipere facies impij non eſt Bonum.* Prou. 18. 5.

Vigeſimæ ſpeciei Carmin's compoſiti exemplum ex quatuor *Iathidòth* & octo *Thenuòth*.

uocatis ſi occurrerint;

4. *Tunc non exultabunt ſuper ligamina argenti tui.*

Decimæ octauæ ſpeciei exemplum Carminis compoſiti ex tribus *Iathedòth* & *Thenua*, & *Iathèd* & *Thenuà*.

Menſura ex duobus Iambis, & duobus Bacchijs.

Délech.

1 שְׂפַת אֱמֶת־

תְּשַׁלַּח פְּאֵרוֹת־

Sogher.

2 כְּעֵץ פְּרִי

וְצִמְחֵי רְבָבֹת־

Délech.

3 וְלָה פְּרוּת

וּפָנִים מְאִירוֹת־

Sogher.

4 וּפִי אֱוִיל

מְחִתָּה קְרוֹבָת׃

Interpretatio.

1. *Labium veritatis emittet magnificentias*

2. *Veluti arbor fructifera, & germina multiplicantia;*

3. *Et ei erit redemptio, & vultus luminoſi,*

4. *Os autem ſtulti contritio propinqua.*

Decimæ nonæ ſpeciei exemplum Carminis compoſiti ex duobus *Iathedòth*, & quatuor *Thenuòth*.

Amaſia, qui vt habetur 2. Reg. 14. v. 1. fuit Rex Iudæ. Coniectant inde, hunc Principem humatum ſub hoc lapide, exercitus huius Regis fuiſſe ductorem, debili prorsùs coniectura; non enim neceſſe eſt vt לשר גדול *Pro Principe magno* intelligi debeat alicuius exercitus Princeps, cùm nomen שר *Sar Principis* adulatoriè, præſertim in Epitaphijs, quæ mendaciorum, & adulationum ſæpè feraciſſima ſunt, perſonis etiam vulgaribus attribui poſſit. Et nomen *Amaſia* poteſt eſſe commune multis, vt minimè neceſſe ſit ad Regem Amaſiæ coarctari. Ex lapide igitur illo ſepulchrali, ſiuè vero, ſiuè ſuppoſititio, nullum antiquitatis argumentum pro Carminibus Iudaicis erui probabile poteſt. Menſura verò iſtorum Carminum eſt ex *Iathèd*, & duabus *Thenuòth*, & iterum ex *Iathèd* & duabus *Thenuòth*, ſiuè ex *Iambo* & *Spondeo*. Quæ Carminis ſpecies nulla in exemplis ſuprà relatis apparet, aliqualem autem affinitatem videtur habere cum tertia ſpecie Carminis compoſiti.

Cæterùm de lapide inuento in ruderibus antiqui Sagunti, ſuper quibus *Moruedre*, ſeù *Moruiedro* extructum eſt, fit mentio in *Globo Canonum* Linguæ Sanctæ Fratris Ludouici Luſitani cap. 5. *de Poëſi Hebræorum* ex R. Moſe fil. Sem Tou in quodam libello ibi citato ſub nomine *Viæ delectationis*. Communis tamen ſententia Hebræorũ eſt, quòd modernam verſificandi artem mutuati ſint Iudæi ab Arabibus, imò & ab ipſis Italis Rhyth-

Menſura ex quatuor Iambis, & quatuor Spondeis.

Dèleth.

1 כְּרֵה כְּרִי כְּשַׂר מְרִיא־

אִם הַשָּׁעָה שׁוֹרֶקֶת לָךְ־

Sògher.

2 וְשׁוּם וְלוּף וְעֵץ פְּרִי־

עֵת חֵץ גַּלְגַּל נִצָּב מוּלָךְ׃

Interpretatio.

1: *Comede fili mi carnem ſaginatam, dum hora propitia eſt:*

2. *Et allium, & cepe, & arborum fructus, tempore quo ſagitta rota ſtat contra te.*

Contendunt Iudæorum nonnulli de antiquitate, eamque ad tempora Amaſiæ Regis Iudæ referunt, probantque vetuſtatem ex quodam lapide in Vrbe Moruedre, vulgò (Moruiedro) Regni Valentiæ inuento, cui inſcripta erant quædam Carmina, ex quibus licet imperfectis, & præ vetuſtate corroſis, attamen ſatis intelligebatur fuiſſe Epitaphium Principis exercitus Amaſiæ Regis Iudæ ibidem ſepulti. Epitaphij fragmentum eſt -

שְׂאוּ קִינָה בְּקוֹל מָרָה

לְשַׂר גָּדוֹל לְקָחוּ יָהּ

Eleuate lamentationem in voce amaritudinis

Pro Principe magno, quem accepit Deus.

Cætera non poterant legi, ſed in fine tantùm apparebat nomen אמציהו

poſita ; inter quæ recenſeri poſſunt ea, quæ iam in allatis exemplis intermixta cernuntur, veluti eſt illud deſumptum ex Prouerbiorum c. 8. 34. vt ſuprà in ſecundo exemplo Carminis ſimplicis, quod ex octo *Thenuòth*, ſeù ex quatuor Spondeis conſtat.

אַשְׁרֵי אָדָם שׁוֹמֵעַ לִי
לִשְׁקוֹד עַל־דַּלְתוֹתַי יוֹם
יוֹם׃

Beatus homo qui audit me: vigilando iuxta fores meas quotidie. Prouerb. 8. 34. Ergo hoc Carminis genus eſt antiquiſſimum apud Hebręos, & illius ſcandendi ratio non eſt ignota.

Reſp. Quòd licèt in loco citato reperiatur vnus aut alter verſiculus, qui ſecundùm regulas à Poëtis modernis traditas ſcandi & regulari poſſit, hoc tamen per accidens eſt, veluti quòd in Euangelio Latino Pentameter reperiatur: *Qui ſequitur me non ambulat in tenebris*; id inquam accidit. Eodemq; modo dicendum eſt de verſiculo Prouerbiorum allato, & de alijs quibuſdam, ſi quis eos nobis opponere voluerit, vt Prou. 10. v. 14. *Os autem ſtulti contritio propinqua*, qui, vt habetur in decimæ octauæ ſpeciei Carminis compoſiti exemplo ver. 4. ex duobus *Iambis*, & duobus *Bacchijs* conſtatur, ſicut & aliud ex duobus *Iambis*, & *Diſpondeo* ex Prouerb. 18. v. 5. deſumpto, quod legitur in 8. & vlt. verſ. decimæ nonæ ſpeciei Carmi-

Rhythmos, & Cantiunculas in tres, aut quatuor, vel plures verſus diſtributas cum iiſdem Rhythmis, quos (*con l'iſteſſa cadenza*) dicunt, componere didicerunt, vt aliquando obſeruat R. Iſraël Ben Moſis נאגרה *Nàgera* in זמירות ישראל *Zemirròth Iſraël*, & cantat *Deuorà Aſcarelli* Hebræa Romana in ſuis Capitulis ternis verſibus compoſitis, vt -

מַעוֹן הַשּׁוֹאֲלִים תַּכְלִית חֵפֵץ
כָּל מְבַקֵּשׁ חֶסֶד וְרַחֲמִים
וּמַעְיָן בִּרְכָתְךָ חַיִּים יָפֵץ׃

O Tempio di chi chiede vn fin perfetto,
Di chi ricerca ſol gratia, & amore,
E dà vita il tuo fonte benedetto.

Verùm in his, leges verſificandi ſupra traditæ, non ſcrupuloſè obſeruantur.

Dicimus ergo, Regulam ſcandendi verſus Pſalmorum nobis hodie omninò ignotam eſſe. quicquid arbitrati ſint nonnulli, qui Sacræ Scripturæ Carmina ad certas leges redigere, & ad quaſdam Claſſes ſe referre crediderunt. Quiſpiam quæſo iſtorum indicet primi, vel alterius Pſalmi verſuum ſcandendi rationem, & erit mihi magnus Apollo.

Dices. Quamuis inter Pſalmos, nullus fortaſſis reperiatur verſiculus, qui ſecundùm aliquas ex aſſignatis regulis verſuum conſcribendorũ ſcandi poſſit, attamen ex alijs libris non deſunt exempla præſertim ex libro Prouerbiorum petita, quæ ſecundùm aliquas ex traditis regulis videntur com-

1 בְּפִי כָל יְשָׁרִים תִּתְרוֹמָם
2 וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ
3 וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְקַדָּשׁ
4 וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְהַלָּל

1. In ore omnium Rectorum exaltaberis,	ישרים
2. Et in verbis Iuſtorum benediceris ,	צדיקים
3. Et in lingua Piorum ſanctificeris,	חסידים
4. Et in medio Sanctorum laudaberis.	קדושים

In verſiculis Pſalmorum nulla poteſt fieri combinatio literarum, quæ aliquem verum ſenſum exprimat ſecundùm intentionem Auctoris, niſi forſan aliquis Cabaliſtarum viam ſecutus ex primis, aut ex finalibus literis aliquarum dictionum, aliquam ſignificatiuam vocem elicere tentauerit, vti frequenter ludit בעל טורים *Baal Turrim* in ſuis Commentationibus Cabalicis in Pentateuchum. Sed hoc non ex intentione Auctoris Sacri Codicis, ſed ex caſu vel induſtria artificis procedere, dicendum eſt. Vt quòd literæ verſiculi 12. ex Pſalmo 85. אמת מארץ תצמח *Veritas de terra germinabit*, ſi hoc modo diſponantur per cellulas -

ת	מ	א
ץ	אר	מ
מח	צ	ת

Vt

minis: *Accipere facies impij non eſt bonum*. Conſtat itaque ex his, quæ hactenus dicta ſunt, artem & rationem ſcandendi Pſalmorum verſus nobis omninò ignotam eſſe.

Quæres quartò, An ſicut Hebræorum Poëtæ primis verſuum literis nomen alicuius, vel aliam quamuis dictionem, aut orationem exprimunt aliquando; ita quoque idem fiat in Pſalmis, vt ex ipſis aliquot ſint Acroſtichi, ſeù Alphabetici?

Reſp. Solere modernos Hebræos frequenter nomen proprium, vel alterius, cognomen quoque, aut etiam orationem aliquam initialibus literis ſuorum verſuum exprimere, vt videre eſt pag. 3. in ס׳ עין שתול vbi 21. verſuum primordialibus literis legitur -

גדליה בן החבר רבי שלמה נר״ו :

Ghedaliâ Ben Laureati Rabbi Salomonis cuſtodiat eum miſericors, & conſeruet eum; & eſt nomen Auctoris Commentariorum in עקרים *Ikarim Ioſephi Albi*. Et pag. 2. ס׳ תיקון עולם *R. Salomonis Ben Iſaaci Marini* habetur nomen ipſius, & Patris *Iſaaci*, ac cognominis *Marini*, legiturque - שלמה בר יצחק מאריני Quin & in medio verſuum aliquando idem ſeruant; vt primis literis ſecundarum dictionum nomen alicuius indicetur. Sic nomen Patriarchæ יצחק *Iſaaci* exprimunt ex dictionibus illis ישרים צדיקים חסידים קדושי quas in quatuor illis verſibus, in סדר הגדה של פסח & in ſecundis dictionibus inuenies. Hi ſunt -

At ב *Beth* includitur in ſecundo verſiculo in בך בטחתי *In te ſperaui*. Et ו *Vau* in ver. 5. ולמדני *Et doce me*. Vnde aliqui voluerunt ab his literis hos verſus olim incepiſſe. Litera autem ק *Kòph* omninò deficit, ſed eius loco replicatur litera פ *Pe* in 22. & vltimo verſiculo פדה אלהים את ישראל *Redime Deus Iſraëlem &c.* Hinc בך ſtat loco ב *Beth*, & ולמדני loco ו *Vau*, vt obſeruat R. Aben Ezræ in hunc locum, dum ait -

אלהי יתכן לחיות בי"ת כך בטחתי תחת הבי"ת כמו וי"ו ולמדני תחת וי"ו ׃

Deus meus: Conueniens erat vt eſſet litera בית *Beth; ſed* In te ſperaui *ſtat loco* ב *Beth, ſicut &* ויו *Vau vocis* ולמדני Et doce me *ſtat loco* ו. Notat *Radàk* ex דרש *Daràſc* dictionem בך *Becbà In te* eſſe ſymbolũ כ"ב אותיות 22. *literarum* Alphabeti. Licet enim deficiant literæ ב, ו, & ק illarum defectus ſuppletur à literis א *Aleph*, פ *Pe*, & ר *Reſc*, quæ replicantur; nam per א, & ר, duo ſimul verſiculi incipiunt, & per literam פ clauditur totus Pſalmus.

Cur autem prænotati Pſalmi Alphabetici ſint potiùs, quàm alij, difficile eſt adæquatam rationem reddere. Idem *Radàk* in principio huius Pſalmi ingenuè fatetur -

ולא נודע אצלינו מפני מה באילו יותר מבאחרי׳ אלא אם כן נזדמן לו בפיו ברוח הקדש ׃

Ignotum eſſe apud nos (inquit) *cur hi potiùs, quàm alij* (Pſalmi hoc modo ſint diſpoſiti) *niſi fortè quòd Spiritus*

Vt ſiuè in fronte, ſiuè ad dexteram deſcendendo legantur, ſemper eundem ſenſum habeant, caſu quodam dicendum eſt accidere, non ex aliquo myſterio ab Auctore Pſalmi intento prouenire; quamuis Cabaliſtæ aliter dicant. Verum tamen eſt, aliquot Pſalmorum eſſe Alphabeticos; hoc eſt, verſiculos aliquot Pſalmotum incipere ordinatè pet literas Alphabeti, quod credimus non carere myſterio, neque caſu actum eſſe, ſed conſultò ex Auctoris intentione. Pſalmi verò Alphabetici ſunt ſeptem ſequentes -

1. Pſal. 25. *Ad te Domine leuaui animam meam.*
2. Pſal. 34. *Benedicam Dominum in omni tempore.*
3. Pſal. 37. *Noli æmulari in malignantibus.*
4. Pſal. 111. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo: in conſilio iuſtorum & congregatione.*
5. Pſal. 112. *Beatus vir, qui timet Dominum: in mandatis eius &c.*
6. Pſal. 119. *Beati immaculati in via &c.* &
7. Pſal. 145. *Exaltabo te Deus meus Rex &c.*

Non tamen omnes verſiculi iſtorum Pſalmorum eundem omninò ſemper ſeruant otdinem Alphabeticum: Pſalmus 25. eſt planè Alphabeticus; quilibet enim verſiculus per ſuam Alphabeti literam ordinatim incipit exceptis ptimis duobus verſiculis, qui incipiunt ambo per א *Aleph*, & verſ. 18. & 19. per ר *Reſc*. Deeſt tamen litera ב *Beth*, & ו *Vau*.

duo vltimi verſus tres literas comprehendant; nonus פ, צ, & ק -

פדות שלח לעמו *Redemptionem miſit populo ſuo.*

צוה לעולם בריתו *Præcepit in ſeculum pactum ſuum.*

קדוש ונורא שמו *Sanctum & terribile nomen eius.*

Decimus & vltimus -

ראשית הכמה יראת יהוה *Initium Sápientiæ timor Domini.*

שכל טוב לכל עושיהם *Intellectus bonus omnibus facientibus ea.*

תהלתו עומדת לעד *Laus eius manet in ſeculum.* Reliquæ conſociæ literæ ab hemiſtichio ſingulorum verſuum per ordinem præferuntur, ita vt nulla deſit, nulla ſuperſit. Vnde primus Alphabeticus Pſalmus iſte habendus eſt, vt notat D. Hieron. in titulo huius Pſalmi; quia in ſuperioribus iam aſſignatis, non ita fixè Alphabeticus ordo ſeruatur: nam in 25. Pſalmo modo per eandem literam duo verſiculi incipiunt, modo aliqua deeſt, vt ב, ו, & ק, modo aliqua ſupereſt, vt litera פ, quod idem accidit in Pſal. 34. In Pſalmo verò 37. non ita æqualiter inceditur in omnibus verſiculis: nam ſæpè vna litera Alphabeti modò vnum, modò duos, modò plures ſub ſe comprehendit verſus: vt א *Aleph* verſum primum, & ſecundum includit; & ב *Beth* tertium, ac quartum. ג *Ghimel* quintum & ſextum. ה *He* octauum & nonum. ז *Zàin* duodecimum & decimum tertium. ט *Teth* decimum ſextum, & decimum ſeptimum. י *Iod*

tus Sanctus ita edendos ori (Dauidis) *infuderit.* Addit nihilominus -

ויראה שכל מזמור שנאמר כא״לף בי״ת לפי גדולו:

Videtur tamen omnis Pſalmus Alphabeticus ita fuiſſe diſpoſitus ob illius magnificentiam, ſeù præſtantiam.

Pſalmus 34. *Benedicam Dominum in omni tempore*, etiam Alphabeticus eſt, ſed in eo deficit litera ו *Vau.* quę includitur in verſiculo quinto; ab hac enim litera incipit hemiſtichium ופניהם *Et facies eorum*, vt aduertit Kimchius hìc, eius tamen defectus ſuppletur replicatione literæ פ *Pe*, quæ iterum in 22. & vltimo verſiculo reperitur פודה יהוה נפש עבדיו *Redimens Dominus animam ſeruorum ſuorum.* Hunc Pſalmum Grammaticaliter explicat Bellarminus in ſuis Inſtitutionibus Linguæ Hebraicæ pro Grammatica exercitatione.

Cur autem in hoc Pſalmo literarum ordo ſeruetur in primis verſuum literis, Dauid Kimchius hanc reddit rationem ex *Daràſc* -

ובדרש מרוב השמחה ששמח דוד בהנצלו עשה שירה זו באל״ף בי״ת:

In Daràſc (dicitur) *præ magnitudine lætitiæ, qua gauiſus eſt Dauid, quando ereptus eſt* (de manibus Achis) *cecinit hoc Canticum Alphabeticum.*

Pſal. 111. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo*, Arthmo-Acroſtichus eſt; vt binæ Alphaberi literæ ſeſe in quolibet conſocient verſiculo, vt א & ב in primo, ג & ד in ſecundo. & ſic de reliquis, ita tamen vt

Octauus ם & ע. Nonus פ & צ & ק. Decimus ר & ש, & ת.

Pſalmus verò 119. *Beati immaculati in via &c.* inter cæteros Alphabeticos Pſalmos cenſetur præſtantior: quia cæterorum verſiculos, aut aliquos, per literas ordinatim videmus inchoare, aut duas vel plures literas in vno verſiculo comprehendere: at in Pſal. 119. omnes Alphabeti literas octies replicari cernimus; cùm octo primi huius Pſalmi verſus per א *Aleph* incipiant, ſequentes octo per ב *Beth*, & ſic deinceps vſque ad finem. Quòd cùm literæ Alphabeti Hebraici ſint viginti duæ, ſequitur huiuſmodi Pſalmum in ſe continere centum ſeptuaginta ſex verſus: nam numerus viginti duo octies replicatus conficit centum ſeptuaginta ſex. Viginti duo octonarij Alphabetici; & centum ſeptuaginta ſex verſus numerantur in hoc Pſalmo omnium longiſſimo. Cauſam verò, cur Dauid tam longũ Pſalmum edere voluerit, haud difficile erit aſſignare. Meminiſſe debemus eorum, quæ ſuprà ad pag. 196. diximus de ſolemni illa proceſſione in ſolemnitate Tabernaculorũ inſtituta, à loco dicto בית השואבה *Beth Haſtioauà* ad Templum vſque, in qua dum infinita ferè populi multitudo incederet per viam, Seniores & Leuitæ ואומרים דברי שירות ותושבחות *cantabant Verba Canticorum & Laudum*. vt dicitur in *Miſcnà* Cod. *Succà* cap. 5. num. 4. veroſimile eſt, eos hunc Pſalmum memoriter cecinisse, ne ſi legiſſent ex Codice impedimento eſſet

י *Iod* decimum octauum, & decimum nonum. מ *Mem* vigeſimum tertium, & vigeſimum quartum. נ *Nun* vigeſimum quintum, & vigeſimum ſextum. ס *Sàmech* vigeſimum ſeptimum, vigeſimum octauum, & vigeſimum nonum. פ *Pe* trigeſimum, & trigeſimum primum. צ *Tſàde* trigeſimum ſecundum, & trigeſimum tertium. ר *Reſc* trigeſimum quintum, & trigeſimum ſextum. ד *Dàleth* vnicum verſiculum notat, nempè ſeptimum, ſicut & ק *Kòph* trigeſimum quartum. Aliquot ex verſibus ipſius Pſalmi incipiunt per eandem literam, veluti decimus, & vndecimus per literam ו *Vàu*. Decimus quartus, & decimus quintus per literam ח *Chèth*. Vigeſimus, & vigeſimus ſecundus per literam כ *Caph*. Litera verò ל *Làmed*, & ע *Aàin* deſunt. Et ſub litera ש *Scin* includuntur trigeſimus ſeptimus, trigeſimus octauus, trigeſimus nonus, & quadragèſimus verſiculus, vbi Pſalmus completur, qui quidem magnam patitur anomaliam; Pſalmus autem hic noſter ordine quidem Alphabetico æqualiter ſemper incedit.

Sequitur Pſal. 112. *Beatus vir, qui timet Dominum &c.* qui & ipſe per literas Alphabeti diſpoſitus eſt; quilibet enim verſiculus duas vel tres literas complectitur. Primus א & ב. Secundus ג & ד. Tertius ה & ו. Quartus ז & ח. Quintus ט & י. Sextus כ & ל. Septimus מ & נ.

adhuc egemus teſtibus? Nonne ipſemet Dauid quamplurimos Pſalmos *Canticum* inſcripſerat? Pſalmus 30. 46. 48. 66. & ſeqq. 92. 108. & omnes Pſalmi graduales שיר המעלות *Canticum Graduum* inſcribuntur? Itaque quando in *Miſcnà* dicitur, Seniores & Leuitas שירות ותושבחות *Cantica & Laudes* ceciniſſe, de hoc prolixiori Pſalmo, *Beati immaculati in via*, intelligendum eſt: De quo vide ſuprà pagina 232. col. 1.

Vltimus Pſalmus ordine Alphabetico diſpoſitus eſt, Pſal. 145. *Exaltabo te Deus meus Rex &c.* cuius ſinguli verſus ordinatim à literis Alphabeti incipiunt, excepta litera נ *Nun*, quæ deficit. Cur autem relinquatur hæc litera נ *Nun* ſine ſuo verſu, Talmudiſtæ in Cod. *Berachòth* cap. 1. pag. 4. b. non longè à fine hanc rationem reddunt.

אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר נון באשרי מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב (עמוס ה׳ : ב׳ ׃) נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל במערבא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי חזר דוד וסמך ברוח הקדש שנאמר (תלים קמ״ה, י״ד ׃) סומך יהוה לכל הנופלים ׃

Dixit R. Iochanàn: Cur non poſita eſt litera נ *Nun in Pſalmo* Beati? *Reſpondent: Quia eſt in litera* (indicatur) *ruina hoſtium Iſraëlitarum S. S.* (Hamos 5. 2.) Cecidit, & non addet vt reſurgat virgo Iſraël. *Sed in occidente* (hoc eſt apud Ieroſolymitanos Doctores) *ſic locus emendatur, & conſtruitur*. Cecidit, & non adijciet

ſet Inſtrumentorum pulſationi. Vt autem per totam viam certum Canticum ſufficiens haberetur decantandū, neuè in incertum diſtraherentur Cantores, & imbecilli memoriç ſubſidium præſtaret, Dauid prophetico ſpiritu motus, hunc longiſſimū Pſalmum edidit, & ordine Alphabetico diſpoſuit. Huius rei veriſimilitudo eſt, quia poſt hunc Pſalmum ſequuntur Graduales, qui breuiſſimi ſunt, eò quòd per ſingulos gradus Templi ſinguli decantari debebant; vt ex teſtimonio משנה *Miſcna* ſuprà citatę videre eſt. Neque opponi debet, *Cantica* & *Laudes* decantari ſolitas fuiſſe in ea proceſſione, vt dicitur in Textu citato, quia nos probamus etiam Pſalmos vocari, & eſſe *Cantica* & *Laudes*. Primo loco teſtem aduoco Paraphraſtem Chaldæum *Cant. Cantic.* 1.

שירתא אמר דוד מלכא דישראל על כל ניסיא דעבד ליה יהוה פתח פומיה ואמר שירתא דהכרין בתיב ושבח דוד בנבואה קדם יהוה ׃

Canticum dixit Dauid Rex Iſraël ſuper omnia miracula, quæ fecit ei Dominus: aperuit os ſuum, & dixit Canticum S. S. (2. Sam. 22. 1.) Et Canticū dixit Dauid in Prophetia coram Domino &c. Hoc eſt, In Pſalmis laudauit Dominum: nam huiuſmodi Canticum inter Pſalmos relatum eſt. Pſal. 18. Secundo, R. Dauid Kimchium, qui Pſalmum 34. vtpotè Alphabeticum *Canticum* vocat in Comment. עשה (דוד) שירה זו באלף בית *Fecit* (Dauid) *Canticū iſtud Alphabeticum*, nempè Pſalmum 34. *Benedicam Dominum in omni tempore &c.* Sed quid

quod Deum Regẽ toto corde & affe-
ctu exaltare debemus. Vnde & R. Aben Ezræ hanc vocem ארוממך *Exaltabo te*, explicans ait -

ארוממך ׳ בדבור ובאמונת הלב והזכיר המלך כי הוא המלך באמת וזהו יסוד כל התהלה הזאת ׃

Exaltabo te: Verbo & fidelitate cordis. Et dicit REX, quia ipſe eſt Rex verè. Et hoc eſt fundamentum totius laudis iſtius Pſalmi. Dicit itaque in litera ם *Mem* -

מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור ׃

Regnum tuum, Regnum omnium ſeculorum: & Dominatio tua in omni generatione, & generatione.

ולא כמלכות וממשלת בני האדם שהם נפסדות ׃

Et non ſicut ſunt Regna, & dominationes hominum, quæ pereunt, inquit Aben Iachija, & quæ per literam נ *Nun* ſignificantur. In litera verò ס *Sàmech* סומך יהוה לכל הנופלים *Suſtentat Dominus omnes cadentes*, appoſitè R. Aben Ezræ de Dei omnipotentia ita loquitur -

סומך ׃ וכל מלך זה ישפיל וזה ירים זה יסמיך וזה יפול כי לא יוכל לסמוך ולהרים הכל והשם לבדו הוא סומך הכל ׃

Suſtentat: *Quilibet Rex* (terrenus) *hunc humiliat, & hunc exaltat; hunc ſuſtentat, & hunc deprimit, quoniam non poteſt ſuſtentare, & eleuare omnes; at Deus ſolus ipſe omnia ſuſtentat.* Imbecillitas itaque agendi omninò excluditur à Deo ſignificata per literam נ *Nun*, quam LXX. Interpretes ſub

ciet cadere ampliùs; Surge Virgo Iſraël. *Dixit Ràu Nachmàn Bar Iſaaci. Etiam ſic poteſt locus ille accomodari: nam Dauid redijt, & ſuſtentat nos Spiritu Sancto. S.D.* (Pſal. 145. 14.) Suſtentat Dominus omnes, qui corruunt.

Idem מאמר *Maamàr* refertur in עין ישראל *En Iſraël* Parte I. pag. 4. colum. 1. lin. 4. At in vtroque loco corrigendus eſt R. Iochanàn, quando dicit literam נ *Nun* deficere in אשרי *Aſcrè Beati* (pro quo intelligere videtur Pſalmum אשרי תמימי דרך *Beati immaculati in via &c.* in quo non deficit litera נ *Nun*) namque pro אשרי *Aſcrè Beati* legendũ eſt ארוממך *Aromimchà Exaltabo te*, ſic enim incipit Pſalmus Alphabeticus 145. in quo deficit litera נ *Nun*. Sed ratio huius defectus allata ex Talmude eſt Cabaliſtica, ideòque friuola & vana: nam ſi litera נ *Nun* indicaret caſum Hebræorum. ſemper eundem caſum indicaret; non enim potiùs indicaret in hoc loco, quàm alibi; at in alijs Alphabeticis Pſalmis huiuſmodi Hebræorum caſum hæc litera נ *Nun* non ſignificat, vt manifeſtè patet ei, qui literas Hebraicas non ignorat. Ergo ſi caſum in vniuerſum ſignificat litera נ *Nun*, vt volunt Talmudiſtæ, æquum eſt, vt nullus ei aſſignandus ſit locus in hoc Alphabetico Pſalmo, vbi de firmitate, & perpetuitate Regni Dei agitur, & hæc eſt ratio cur ab hoc Pſalmo 145. excluditur litera נ *Nun*. Meritò quidem תהלה *Laus* à Spiritu Sancto Prophetæ Dauidi dictata, inſcribitur hic Pſalmus,

nam in חלל גדול *Hallèl Gadòl Hymno magno ſcribitur* : (Pſal. 136. v. 25.) Qui dat eſcam omni carni, &c. *Sed propter has duas rationes aſſignatas Pſalmus hoc priuilegium ſingulare habet.* Vide in *En Iſraël* Par. I. pag. 3. col. 4. num. 4. De *Hallèl Ha-Gadòl* ſuprà egimus pagina 227. col. 1.

Ratio verò, cur tanti faciant huius Alphabetici Pſalmi efficaciam, eſt, quia putant in eo totam Legem contineri, in cuius Legis dignitate & excellentia totum mundum conſiſtere credunt. Probare hoc contendunt ex Ierem. 34. 25.

אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ׃

Si non pactum meum (hoc eſt Lex mea) *diebus noctibuſque* (fuiſſet) *ſtatuta Cæli & terræ non poſuiſſem*. Lex autem exit ex viginti duabus literis Alphabeti, quia ex literarum diuerſa combinatione tota Lex ſcripta eſt. Hoc quidem verum eſt, ſed probatio quam afferunt, omninò Cabaliſtica & abſona eſt ex Cant. Cantic. 1. v. 3. נגילה ונשמחה בך *Exultabimus & lætabimur in te* : illud בָךְ *Bàch In te*, in numeris importat 22. per quod intelligunt Legem Moſaicam. Sic in מדרש *Medraſc* שיר השירים *Scir Haſcirrim* pag. 7. col. 2. §. נגילה ונשמחה in fine.

אמר ר' יצחק בך בכ״ב אותיות שכתבת לנו בתורה ב״ית שנים כ״ף עשרים הרי בך ׃

Dixit R. Iſaac : בך *Bàch viginti duabus literis, quibus ſcripta eſt Lex* ב״ית *Bèth numerat duo*, כ״ף *Caph viginti ; en 22.* Iſta

ſignificato נאמן *Fidelis* verſum Græcè addiderunt, qui Hebraicè ita legi poteſt.

נאמן יהוה בכל דבריו וקדוש בכל מעלותיו ׃

Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis ; & ſanctus in omnibus operibus ſuis. Ex Iſaia 49. 7.

למען יהוה אשר נאמן קדש ישראל ויבחרך ׃

Propter Dominum, quia fidelis ; ſanctum Iſraël, & elegit te. In eadem *Ghemarà* cap. nuper citato *Berachòth* pag. 46. circa finem, magnam prærogatiuam huic Pſalmo 145. attribuunt ; dicunt enim, ſi quis tribus vicibus in die eum dixerit, credere poterit ſe eſſe filium venturi ſeculi, & ſaluandum. Verba גמרא *Ghemaræ* ſunt.

אמר רבי אלעזר אמר רבי אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא מאי טעמא אילימא משום דאתיא באלף בית ונימא אשרי תמימי דרך דאתיא בתמניא אלפין אלא משום דאית ביה פותח את ידך וניסא הלל הגדול דכתיב ביה נותן לחם לכל בשר אלא משום דאית ביה תרתי ׃

Dixit R. Eleazar, dixit R. Auinà : Quicunque recitat ter quotidiè תהלה לדוד *Thellà LeDauìd Laus Dauid* (id eſt Pſalmum 145.) *ſpe certa, fidere debet ſe fore filium futuri ſeculi. Sed qua ratione ? Si, quia eſt ſcriptus Pſalmus cum Alphabeto ; dicemus, quòd etiam* (Pſalmus 119.) Beati immaculati in via, *Venit cum octo* א *Aleph, & reliquis literis Alphabeti. Sed ratio eſt, quia in hoc Pſalmo legitur* (ver. 16.) Aperis tu manum tuam &c. *Sed opponam : E-*

(inquiunt) litera ב *Beth* eſt malignantis naturæ. Vtendum igitur, dicunt, litera ל *Làmed*, in dimiſſione ſocij à ſe, quemadmodum fecit Iethro, quando à ſe dimiſit Moſen: tunc enim dixit ei (Exod. 4. 18.) לך לשלום *Lèch Leſcialòm Vade ad pacem*. Moſes reuertitur, Abſalom ſuſpenditur. Inuenitur hoc circa finem capitis ſeptimi & vlt. Codicis ברכות *Berachòth* pag. 64. vbi ſic legitur -

אמר רבי אבין הלוי הנפטר מחברו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יתרו שאמר לו למשה (שמות ד׳, יח׳) לך לשלום עלה והצליח דוד שאמר לו לאבשלום (שמואל ב׳, טו׳, ט׳) לך בשלום הלך ונתלה ,

Dixit R. Auin Leuita: Quando quis à ſe dimittit ſocium, non dicat ei לך בשלום *Lech beſcialòm Vade in pace, ſed* לך לשלום *Lèch leſcialòm Vade ad pacem. Iam enim quia Iethro Moſi dixerat* (Exod. 4. 18.) לך לשלום *Lèch leſcialòm hic aſcendit, & proſperatus eſt. Quia verò Dauid dixerat Abſaloni* (2. Sam. 19. 9.) לך בשלום *Lèch beſcialòm Vade in pace, hic abijt, & ſuſpenditur.* Solum permittit idem R. Auin, vt quando quis à funere diſcedit, dicat לך בשלום *Lèch beſcialòm Vade in pace*, quia mortuus ad amicum ampliùs non eſt reuerſurus, Ibidem -

ואמר רבי אבין הלוי הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום שנאמר (בראשית טו׳, טו׳) ואתה תבא אל אבותיך בשלום ,

Et dixit R. Auin Ha-Leui: Qui diſcedit à mortuo, non dicat ei לך לשלום *Lèch leſcialòm Vade ad pacem, ſed* לך בשלום *Lèch beſcialòm Vade in pace. S.*

Iſta ſunt myſteria Cabaliſtarum. Quod autem ad Pſalmi 145. prærogatiuam ſpectat; dico, omnes Pſalmos eiuſdem eſſe virtutis & valoris cùm eundem auctorem Spiritum Sanctum habeant. Valor autem, aut virtus Pſalmorum non eſt metiendus à quantitate ſyllabarum, forma Alphabetica, vel alia quacumque, ſed à præſtantia Verbi Dei in illis expreſſi, qui operatur in ſingulis prout vult; nec carent ſuperſtitione ij, qui ad alium profanum vſum Pſalmis vtuntur, nam tunc in illis non exhibent Diuinum cultum, neque in eundem finē, quem Deus ipſe præſcripſit, Pſalmos vſurpant. Dixit enim aliquando: *Pſallite ſapienter*; hoc eſt, non præter communem Eccleſiæ morem Pſalmos canatis, aut recitetis, aut aliquibus circumſtantijs numero, vel tempore ab Eccleſia non approbato, cultu ſuperfluo, aut inani veram religionem oneretis, ſed in ſimplicitate cordis Pſallite Deo ore & corde, & ſic ſtetis ad pſallendum, vt mens veſtra concordet voci veſtræ.

Sed antequam Dauidi Prophetæ vale dicamus, non eſt ſub ſilentio prætereunda alia calumnia quàm eidē imponunt Talmudiſtæ; dicunt enim eū formulā oſtendiſſe imprecandi alteri malum finem vitæ, quando à ſe dimittitur, ſi ei dicatur לך בשלום *Lech beſcialòm Vade in pace*; vnde quando 2. Sam. 15. 9. à ſe dimiſit Abſalom, eadem loquendi formula eſt vſus: inde colligi credunt & volunt, Dauidem fuiſſe in cauſa, vt Abſalom morte violenta periret, quia

Metri commutationem, vel canendi viciſſitudinem; vel cuiuſuis Muſicæ varietatis ſilentium. Aliam igitur ſignificationem huius vocis inquirere oportet. Rabbi Aben Ezræ in Comment. Pſal. 3. v. 3. ad vocem סלה *Sèla* ſic de ea loquitur -

יפרשו סלה כמו לנצח ואיננו נכון ומתרגם
ספר תהלות לאחרים אמר כי מלת סלה אין לה
טעם רק היא לחקן טעם הנגון והעד כי לא תמצא
זאת המלה בכל מקרא כי אם בתפלת חבקוק
שלשה שהיא כדרך התלות על שגיונות כמו שגיון
לדוד למנצח בנגינות והנה יהיה פירוש סלה לנצח
וכתוב על מי מריבה סלה ופעם אחת היתה גם
כתוב וקדוש סתר פארן סלה. וי״א כי סלה שב אל
וקדוש ועוד כתוב ערות יסוד עד צואר סלה
והנכון כי טעם סלה כמו כן הוא או ככה ואמת
הדבר ונכון הוא.

Expoſuerunt (aliqui) סלה *Sèla ſicut* לנצח *Lanètzach In ſeculum. Et hoc non eſt rectum. Et qui interpretatur librum Pſalmorum extraneis* (intelligit aliquem ex noſtris Expoſitoribus) *dicit: Quòd dictio* סלה *Sèla nihil ſignificet, ſed tantùm dirigat rationẽ, ſeu concentum muſicum. Huius rei teſtimoniũ eſt, quòd illam non reperies in tota Scriptura, niſi tantùm in Oratione Chabakkuk, ter, quæ eſt ad inſtar Pſalmorum* על שגיונות *ſuper Scighionòth Ut* שגיון לדוד *Scighaijòn ipſi David* (Pſal. 7. 1.) למנצח בנגינות *Lamnatzèach binghinòth* (Pſal. 4. 1.) *Et ecce expoſitio* סֶלָה *Sèla*, hoc eſt לָנֶצַח *Lanètzach* In æternum. *Et ſcriptum eſt:* על מי מריבה סלה *Al-me meriuà Sèla* Super aquas litigij Sèla in æternum (Pſal. 81. 8.) *Et*

D. (Gen. 15. 15.) Et tu ingredieris ad patres tuos in pace.

En quàm maligno animo Rabbinus animaduertit in manſuetudinem & benignitatem Dauidis.

Quæres quartò, Quid ſignificet illa vocula סֶלָה *Sèla*, quæ inter verſiculos aliquorum Pſalmorum ſcripta reperitur?

Reſp. ex teſtimonio Origenis apud D. Hieronymum Epiſtolâ 138. ad Marcellam, quæ incipit: *Quæ acceperis*; Septuaginta, Theodotionem, & Symmachum hanc vocem סלה *Sèla* tranſtuliſſe Διάψαλμα. *Diapſalma* autem quid ſignificet, variæ ſunt Latinorũ Interpretum ſententiæ. Alij volunt ſignificare *Rhythmi commutationem*; alij *viciſſitudinem canendi*; alij *commutationem metri*; alij *pauſationem ſpiritus*; alij *alterius ſenſus exordium*; alij *Rhythmi diſtinctionem*; alij verò *cuiuſdam Muſicæ varietatis ſilentium*. Hæc forſan ſi cum vocis Græcæ etymo conferantur, quadrare vtcumque videbuntur; ſed nunquam his interpretationibus rectè explicatur ſignificatum vocis סלה *Sèla*: nam cùm hæc in quibuſdam breuioribus Pſalmis non ſemel reperiatur, vt in Pſalmo 3. ter; in Pſalmo 32. ter; in Pſalmo 77. ter; in Pſalmo 87. qui eſt breuiſſimus, bis; & in Pſalmis longioribus veluti in Pſalmo 37. & in 78. penitùs non inueniatur, liquet profectò, non poſſe hac voce סלה *Sèla* ſignificari, vel Rhythmi, aut

ſit nota eleuandæ vocis, & deducatur à verbo סלל *Salàl eleuare, iuxta illud* (Iſai 62. 10.) סולו סולו המסילה Eleuate, eleuate ſtratam viam, *hoc eſt, eo in loco, vbi iſta dictio reperitur & legitur, fieri debet vocis eleuatio in Pſalmo. Probationis autem exemplum non inuenies, niſi tantùm in hoc libro* (Pſalmorum) *& in oratione Habacuc, quæ Canticum eſt: nam etiam ibidem ſcriptum eſt* למנצח בנגינות *Lamnatzèach binghinòth* Victori in Neghinòth.

Sed dicat Kimchius, ob quem finem fuerat eleuanda vox in fine ſecundi verſiculi tertij Pſalmi, & iterum poſt quintum verſum, ita vt infra quatuor verſus bis eſſet eleuanda, quia ibidem bis dictio *Sèla* reperitur? Quin & in fine Pſalmi iſtius, eadem vox *Sèla* notatur; an, vt quando quieſcendum erat, tunc altiùs vox extollenda eſſet? Non intelligo. Meliùs quidem cenſent alij, & quidem communiter, vt notat idem Kimchius ibidem, quòd vox סלה *Sèla* ſignificet לעולם *Leolàm In ſeculum, in æternum.* En eius verba -

ומלת סלה רוב המפרשים אמרו שהוא כמו לעולם ׃ וכן תרגמת יהונתן בתפלת חבקוק לעלמין ׃

Dictionem סלה *Sèla plurimi Interpretum dixerunt: Eſſe veluti* לעולם *Leolàm In ſeculum, ſiuè in æternum, & ſic interpretatur Ionathan Paraphraſtes Chaldæus illud* סלה *Sèla in oratione Habacuc* לעלמין *Lealamin* In ſecula.

Hanc interpretationem ſequitur lectio Syriaca, dum eandem vocem סלה per ܠܥܠܡ *Laolàm In ſeculum* vertit. Vide

Et alibi ſcriptum eſt (Chabakkùk 3. v. 3.) Et ſanctus de monte Paràn Sèla in æternum. *Sunt, qui dicunt, quòd* סלה *Sèla referri debeat ad* וקדוש *&* Sanctus. *Et vlterius ſcriptum eſt* (Ibidem 3, 13.) Denudando fundamentum vſque ad collum סלה Sèla. *Et rectum eſt, vt* סלה *Sèla exponi debeat veluti* כן הוא *Chen Hù* Ita eſt; *vel* ככה *Chàcha* Sic eſt; *&* ואמת הדבר *Vehemèth haddauàr* Eſt veritas rei.

Ita Aben Ezræ de hac voce סלה *Sèla*. Cuius opinio eſt, vt *Sèla* ſignificet, *Ita eſt*; vel *Sic eſt*, aut *Veritas rei eſt*. Secundùm hanc ſententiam, huius vocis *Sèla* ſignificatum parum diſtat à ſignificato vocis אמן *Amèn*: Quòd autem Aben Ezræ dicat סלה *Sèla* ſecundùm opinionem aliquorum ex noſtris nihil ſignificare, ſed tantùm muſicum concentum dirigere; non noſtrorum aliquot fuit opinio, ſed etiam Hebræorum nonnullorum. Videndus eſt Dauid Kimchius in Pſ. 3. ver. 3. qui & ipſe negat *Sèla* aliquid ſignificare, ſed tantùm eam eſſe notam eleuandæ, ſeù attollendæ vocis. Illius verba ſunt -

והחכם ר' אברהם בע' ז"ל פירש שהוא (סלה) כמו אמת ׃ ואני אומר כי איננה מלת ענין ונפ' לשון הגבהת מן סולו המסילה בלומר באותו המקום שהיא נזכרת ונקראת זאת המלה היתה הרמת קול המזמור והראיה לא תמצא אותה אלא בזה הספר ובתפלת חבקוק שהיתה שיר כמו שכתוב גם כן שם למנצח בנגינות ׃

Et ſapiens R. Abraham Ben Ezra b. m. exponit, quòd ſit (Sèla) *veluti* אמת Emeth, *hoc eſt* Verè. *At ego dico, quòd iſta dictio non ſit ſignificatiua, ſed*

Channucà Enceniorum. Et ſecundùm hunc ſenſum hodiè communiter Rabbini Itali explicant סלה *Sèla Sempre*. Et appoſitè quidem: nam ex 71. locis, quibus in Pſalmorum libro hæc vox reperitur, nullus eſt, cui pro סלה *Sèla* non benè aptetur interpretatio *Semper*: quod per ſingulos decurrendo Pſalmos manifeſtum eſt.

Loca ex Pſalmorum libro, in quibus reperitur vox סלה Sèla, *quæ appoſitè per* Semper *exponitur*.

1. In Pſalmo 3. ver. 3. *Non eſt ſalus ipſi in Deo eius* סלה *Sèla ſemper*.
2. Ibid. ver. 5. *Et exaudiuit me de monte ſancto ſuo* סלה *Sèla ſemper*.
3. Ver. 9. & vlt. *Et ſuper populum tuum benedictio tua* סלה *Sèla ſemper*.
4. Pſal. 4. ver. 3. *Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* סלה *Sèla ſemper*.
5. Ver. 5. *In cubilibus veſtris compungimini* סלה *Sèla ſemper*.
6. Pſal 7. v. 6. *Et gloriam meam in puluerem deducat* סלה *Sèla ſemper*.
7. Pſal. 9. v. 17. *In operibus manuũ ſuarum comprehenſus eſt peccator* סלה *Sèla ſemper*.
8. Verſ 21. & vlt. *Vt ſciant gentes quoniam homines ſunt* סלה *Sèla ſemper*.
9. Pſal. 20. ver. 4. *Et holocauſtum tuum pingue fiat*: סלה *Sèla ſemper*.
10. Pſal. 21. ver. 3. *Et voluntate labiorum eius non fraudaſti eum* סלה *Sèla ſemper*.

Vide Pſal. 3. ver. 9. & Pſal. 4. num. plurali ܠܥܠܡܝܢ *Laolmìn In ſecula*, licèt plurima ſint loca, in quibus omiſſa eſt interpretatio vocis *Sèla*. In Biblijs verò Regijs Pariſienſibus, & in eadem verſione Syriaca frequenter vox Græca Διάψαλμα retenta eſt, ſed literis Syriacis decurtata hoc pacto notata cernitur in Pſal. 52. ver. 2. bis ܕܝܐܦ *Diapſ. Diapſalma*, & ſæpiùs per totum Pſalmũ; cuius vocis cur ſit tam crebra replicatio, & à quonam exemplari ſit deſumpta, planè ignoro.

Ab hac interpretatione non longè diſtat alia, quæ eſt Aquilæ, Verborum Hebræorum (iuxta Hieronymi teſtimonium epiſt. 138. ad Marcellam) diligentiſſimi explicatoris, qui סלה *Sèla Semper* tranſtulit. Hanc ſequitur Hieronymus, & poſt eũ quàm plurimi alij Interpretes Latini & Hebræi; quinimmò & vniuerſa Synagoga Iudaica hanc vocis *Sèla* interpretationem ſequitur, & pro *ſemper*, vel *in perpetuum* accipit, dum ſuas preces quandoque hac voce סלה claudit, vt idem R. Dauid Kimchius refert Comment. in Pſal. 3. vbi ſic habet.

וכן היא סגורה זאת המלה (סלה) בתפלתינו בזה הענין:

Et in hoc ſenſu (ſcilicet ſemper, vel in perpetuum) *hæc dictio* (Sèla) *claudit preces noſtras*, & orationes publicas. Vide in Machazore Bononien. Par. I. in: סדר ענין פורים *Ordine feſtiuitatis Purrìm* in fine precationis, quæ incipit על הנסים ועל הגבורות; & alijs libris Precum, tùm in loco citato, tùm in סדר ענין חנכה *Ordine feſtiuitatis*

11. Pſal. 24. ver. 6. *Quærentium faciem tuam Iacob* סלה *Sèla ſemper.*

12. Ver. 10. & vlt. *Dominus virtutum ipſe eſt Rex gloriæ* סלה *Sèla ſemper.*

13. Pſal. 32. ver. 4. *Conuerſus ſum in ærumna mea, dum configitur ſpina* סלה *Sèla ſemper.* Vel ſecundùm literam Hebraicam: *Verſus eſt vigor meus in ſiccitates æſtatis,* סלה *Sèla ſemper.*

14. Ver. 5. *Et tu remiſiſti impietatem peccati mei* סלה *Sèla ſemper.*

15. Ver. 7. *Erue me à circumdantibus me* סלה *Sèla ſemper.*

16. Pſal. 39. v. 6. *Verumtamen vniuerſa vanitas, omnis homo viuens* סלה *Sèla ſemper.*

17. Ver. 12. *Vanè conturbatur omnis homo* סלה *Sèla ſemper.*

18. Pſal. 44. v. 9. *In Deo laudabimur tota die: & in nomine tuo in ſeculum confitebimur,* סלה *Sèla ſemper.*

19. Pſal. 46. v. 4. *Conturbati ſunt montes in fortitudine eius* סלה *Sèla ſemper.*

20. Ver. 8. *Suſceptor noſter Deus Iacob* סלה *Sèla ſemper.*

21. Ver. 12. & vlt. *Suſceptor noſter Deus Iacob* סלה *Sèla ſemper.*

22. Pſal. 47. ver. 1. *Speciem Iacob quam dilexit* סלה *Sèla ſemper.*

23. Pſal. 48. ver. 9. *Deus fundauit eam in æternum* סלה *Sèla ſemper.*

24. Pſal. 49. v. 14. *Et poſtea in ore ſuo complacebunt* סלה *Sèla ſemper.*

25. Ver. 16. *Cùm acceperit me* סלה *Sèla ſemper.*

26. Pſal. 50. v. 6. *Quoniam Deus Iudex eſt* סלה *Sèla ſemper.*

27. Pſal. 32. v. 5. *Iniquitatem magis quàm loqui æquitatem* סלה *Sèla ſemper.*

28. Ver. 7. *Et radicem tuam de terra viuentium* סלה *Sèla ſemper.*

29. Pſal. 54. v. 5. *Non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum* סלה *Sèla ſemper.*

30. Pſal. 55. v. 8. *Et manſi in ſolitudine* סלה *Sèla ſemper.*

31. Ver. 20. *Exaudiet Deus, & humiliabit illos, qui eſt ante ſecula* סלה *Sèla ſemper.*

32. Pſal. 57. ver. 4. *Dedit in opprobrium conculcantes me* סלה *Sèla ſemper.*

33. Ver. 7. *Foderunt ante faciem meam foueam: & inciderunt in eam* סלה *Sèla ſemper.*

34. Pſal. 59. v. 6. *Non miſerearis omnibus, qui operantur iniquitatem* סלה *Sèla ſemper.*

35. Ver. 14. *Et ſcient quia Deus dominabitur Iacob: & finium terræ* סלה *Sèla ſemper.*

36. Pſal. 60. v. 6. *Vt fugiant à facie arcus* סלה *Sèla ſemper.*

37. Pſal. 61. v. 5. *Protegar in velamento alarum tuarum* סלה *Sèla ſemper.*

38. Pſal. 62. v. 5. *Et corde ſuo maledicebant* סלה *Sèla ſemper.*

39. Ver. 9. *Deus adiutor noſter* סלה *Sèla ſemper.*

40. Pſal. 66. v. 4. *Pſalmum dicat nomini tuo* סלה *Sèla ſemper.*

41. Ver. 7. *Qui exaſperant non exaltentur in ſemetipſis* סלה *Sèla ſemper;*

42. Ver. 15. *Offeram tibi boues cum hir-*

60. Pſal. 87. v. 3. *Glorioſa dicta ſunt de te Ciuitas Dei* סלה *Sèla ſemper.*

61. Ver. 6. *Et Principum horum, qui fuerunt in ea* סלה *Sèla ſemper.*

62. Pſal. 88. v. 8. *Et omnes fluctus tuos induxiſti ſuper me* סלה *Sèla ſemper.*

63. Ver. 11. *Aut Medici ſuſcitabunt & confitebuntur tibi* סלה *Sèla ſemper.*

64. Pſal. 89. v. 5. *Et ædificabo in generationem, & generationem ſedem tuam* סלה *Sèla ſemper.*

65. V. 38. *Et ſicut Luna perfecta in æternum: & teſtis in Cælo fidelis* סלה *Sèla ſemper.*

66. Ver. 46. *Perfudiſti eum confuſione* סלה *Sèla ſemper.*

67. Ver. 49. *Eruet animam ſuam de manu Inferi* סלה *Sèla ſemper.*

68. Pſal. 140. v. 4. *Venenum Aſpidum ſub labijs eorum* חלה *Sèla ſemper.*

69. Ver. 6. *Iuxta iter ſcandalum poſuerunt mihi* סלה *Sèla ſemper.*

70. Ver. 9. *Ne derelinquas me, ne fortè exaltentur* סלה *Sèla ſemper.*

71. Pſal. 143. v. 6. *Anima mea ſicut terra ſine aqua tibi* סלה *Sèla ſemper.*

Non minùs aptè alia tria loca in Oratione Habacuc, vbi סלה *Sèla* reperitur per *ſemper* interpretari poterimus. Ea ſunt.

Habacuc cap. 3. v. 3. *Deus ab Auſtro veniet, & Sanctus de monte Pharan* סלה *Sèla ſemper.*

Ver. 9. *Iuramenta tribubus, quæ locutus es* סלה *Sèla ſemper.*

Ver. 13. *Denudaſti fundamentum* eius

hircis. סלה *Sèla ſemper.*

43. Pſal. 67. ver. 2. *Illuminet vultum ſuum ſuper nos, & miſereatur noſtri* סלה *Sèla ſemper.*

44. Ver. 5. *Et gentes in terra dirigis* סלה *Sèla ſemper.*

45. Pſal. 68. v. 8. *Cùm pertranſires in deſerto* סלה *Sèla ſemper.*

46. Ver. 20. *Deus ſalutarium noſtrorum* סלה *Sèla ſemper.*

47. Ver. 33. *Pſallite Domino* סלה *Sèla ſemper.*

48. Pſal. 75. v. 4. *Ego confirmaui columnas eius* סלה *Sèla ſemper.*

49. Pſal. 76. v. 4. *Ibi confregit potentias; arcum, gladium, & bellum* סלה *Sèla ſemper.*

50. Ver. 10. *Vt ſaluos faceret omnes manſuetos terræ* סלה *Sèla ſemper.*

51. Pſal. 77. v. 4. *Et defecit ſpiritus meus* סלה *Sèla ſemper.*

52. Ver. 10. *Aut continebit in ira ſua miſericordias ſuas* סלה *Sèla ſemper.*

53. Ver. 16. *Redemiſti in brachio tuo populum tuum, filios Iacob, & Ioſeph* כלה *Sèla ſemper.*

54. Pſal. 81. ver. 8. *Probaui te apud aquam contradictionis* סלה *Sèla ſemper.*

55. Pſal. 82. v. 2. *Et facies peccatorum ſumitis* סלה *Sèla ſemper.*

56. Pſal. 83. v. 9. *Facti ſunt in adiutorium filijs Loth* סלה *Sèla ſemper.*

57. Pſal. 84. v. 5. *In ſecula ſeculorum laudabunt te* סלה *Sèla ſemper.*

58. Ver. 9. *Auribus percipe Deus Iacob* סלה *Sèla ſemper.*

59. Pſal. 85. v. 3. *Operuiſti omnia peccata eorum* סלה *Sèla ſemper.*

ישראל *En Iſraël* Par. II. pag. 81. col. 4. num. 48.

Alius eſt inſuper locus Talmudicus, quo euidenter oſtenditur vocem סלה *Sèla* habere ſignificationom *aeternitatis* & *perpetuitatis*. In Cod. ערובין *Iruuìn* cap. 5. pag. 54. poſt mediū, tria aſſignantur vocabula, quæ *ſempiternitatem*, ſiuè *perpetuitatem* ſignificant, ea ſunt נצח סלה ועד *Nètzach, Sèla, & Ed*, de quibus ita in *Ghemarà* -

תנא דבי רבי אליעזר בן יעקב כל מקום שנאמר נצח סלה ועד אין לו הפסקה עולמים נצח דכתיב (ישעיה נ״ז : י״ו) כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף ׃ סלה דכתיב (תלים מ״ח ׃ ט׳) כאשר שמענו כן ראינו בעיר יהוה צבאות בעיר אלהינו אלהים יכוננה עד עולם סלה ׃ ועד דכתיב (שמות ט״ו ׃ י״ח ׃) יהוה ימלוך לעולם ועד ׃

Eſt traditio Scholæ R. Eliezer Ben Iacobi: Omnis locus, in quo dictum eſt נצח סלה ועד *Nètzach, Sèla, & Ed, non eſt ei interruptio æternitatis. De* נצח *Nètzach ſcriptum eſt* (Iſai. 57. v. 16.) Quia non in æternum litigabo, neque לנצח *Lanètzach* in perpetuum iraſcar. *De* סלה *Sèla ſcriptum eſt* (Pſ. 48. 9.) Sicut audiuimus, ſic vidimus in Ciuitate Domini exercituum, in Ciuitate Dei noſtri: Deus fundauit eam vſque in æternum, סלה *Sèla* in æternum. *De* עד *Ed ſcriptum eſt* (Exod. 15. 18.) Dominus regnabit in æternum ועד *Va-Ed* & in perpetuum. Vide in *En Iſraël* Par. I. pag. 85. col. 1. n. 20. paulò poſt medium.

Ex hiſce Talmudis locis manifeſtè apparet, vocem סלה *Sèla* ſignificare *perpetuitatem*, ſeù *æternitatem*. Habet

eius vſque ad collum סלה *Sèla ſemper*.

Præter hæc, nullus alius in tota Sacra Scriptura extat locus in quo vox סלה *Sèla* ſcripta inueniatur. In his autem locis manifeſtum eſt סלה *Sèla* per *Semper*, aut *in æternum* benè verti cum Hieronymo, Eugubino, Pagnino, & vniuerſa Rabbinorum caterua; quin & Vulgata eandem interpretationem admittit, cùm & ipſa vocem סלה *Sèla* per *æternum* reddat in Pſalmo 62. ver. 9. *Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda veſtra* סלה אלהים מחסה לנו *Deus adiutor noſter* סלה *Sèla in æternum*: Non eſt igitur ambigendum *Sèla* pro *ſemper*, & *in æternum* eſſe vertendum; cùm animaduertamus (vt inquit Hieronymus) hoc verbum ſuperiora pariter inferioraque connectere, aut certè docere ſempiterna eſſe, quæ dicta ſunt. Nec deeſt auctoritas Talmudis, in hunc ſenſum *æternitatis* accipi vocem סלה *Sèla*, cùm legamus in Codice בבא בתרא *Bauà Bathrà* cap. 5. pag. 73. paulò poſt medium, quòd -

אמר רבה אשתעי לי נחותי ימא האי גלא דמטבע לספינה מיתחזי כי צוציתא דנורא חיוורתי ברישה ומחינן ליה באלוותא דחקיק עליה אהיה אשר אהיה יה יהוה צבאות אמן אמן סלה ונייח׃

Dixerat Rabbà: Narrauerunt mihi quidam, qui deſcenderant Mare (in Nauibus) *fluctus hic, quo abſorbebatur Nauis, apparebat eum fauilla ignea ardente, alba in ſummitate ipſius. Percutiebamus eam fuſtibus, quibus inciſa erant* (hæc verba) Ero qui ero, Deus, Dominus exercituum, Amen, Amen Sèla, *& quieſcebat*. Vide etiam עין

הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גבורים וגו׳ ׃

O terra deſiderabilis Iſraëlis, ſuper excelſa tua vulnerati: quomodo ceciderunt potentes &c. Vulgata: *Conſidera Iſraël pro his, qui mortui ſunt ſuper excelſa tua vulnerati.* R. Dauid Kimchius explicat.

כלומר אתה שאתה ארץ חפץ איך היה זה שעל במותיך נפלו חללים כאלה איך נפלו גבורים ׃

Quaſi diceret: O tu (terra Iſraëlis) *quæ es terra deſiderabilis: quomodo potuit hoc fieri, quòd ſuper excelſa tua ceciderint vulnerati veluti iſti? Quomodo ceciderunt inclyti?* Reliqua huius Threnodiæ verba videnda ſunt ibidem.

Delineauit etiam תבנית בית המקדש *Taunith Beth Ha-mikdàſc Paradigma*, ſeù *Exemplar Templi*, & Salomoni filio ſuo reliquit, de quo in 1. Paralip. 28.11.& ſeqq. Exactiſſimè enim deſcripſit (Deo reuelante) porticus Templi, Domus, Cellaria, Cœnacula, Cubicula, Adyta, & Domum propitiationis. Atria, Exedra per circuitum in theſauros Dei, & in theſauros ſanctitatum, Diuiſionem Sacerdotalium, & Leuiticarum, in omni opere miniſterij, & in omnibus vaſis miniſterij Domus Domini; Aurum in pondere per ſingula vaſa miniſterij, Argenti quoque pondus pro vaſorum & operum diuerſitate; & pondus in candelabris aureis, & lucernis eorum, & in candelabris argenteis, & lucernis eorum; & Auri pondus pro menſis propoſitionis, & Argentum pro menſis argenteis; &

pro

bet etiam connexionem & conuenientiam cum voce אמן *Amen*, quæ in fine Precum plerumque additur, & tunc ſignificat *Verè fiat, firmum & ratum ſit;* & additio סלה *Sèla, ratum & firmum ſit, ſemper, in æternum.* Hinc Hebræi in Epitaphijs, vt pro animabus ſuorum defunctorum benè precentur, ſolent has notas addere, א״א ס״ס hoc eſt אמן אמן סלה סלה *Amen Amen Sèla Sèla, Fiat fiat, ſemper ſemper in æternum.*

Cæterùm de hac voce סלה *Sèla* ex profeſſo agit D. Hieronymus epiſt. ad Marcellam, Comment. in Pſal. 4. & in Habacuc cap. 3. Pagninus in Pſal. & in Theſ. Linguæ Sanctæ Rad. סל Et alij Lexicographi cum Marino, Eugubin. in Pſal. 3. Cornel. à Lapide in Habacuc cap. 3. ver. 3. & alij.

Ex Hebræis R. Abraham Aben Ezræ in Pſal. 3. & ibidem R. Salom. R. D. Kimchi, & R. Ioſeph Aben Iachija, & Lexicographi omnes.

Sub voce Διάψαλμα agunt Athanaſius in Synopſi, Chryſoſtomus Præfat. in Pſal. Euſebius in Pſal. 4. Hieron. locis citatis. Auguſtinus in Pſ. 4. Agellius Præfatione in Pſalmos. Cornelius à Lapide in Habacuc ſuprà cit. & quamplurimi alij. Et hæc de Pſalmorũ Dauidis libro ſint ſatis.

Quædam alia ſcripſit Dauid, vel alijs ſcribenda tradidit ipſo dictante.

Scripſit enim ipſe קינה *Kinà lugubre Carmen* ſuper Saulem, & Ionathan filium eius: qui aduerſus Philiſthæos acerrimè pugnantes corruerunt. Illius exemplar legitur in 2. Sam. 1. v. 18. cuius initium eſt.

Et etiam tu noſti quæ fecerit mihi Ioab filius Tzeruijàh. *Quid ſibi vult illud*, Quæ fecerit mihi? *Tu hoc deduces ex Epiſtola Dauidis miſſa ad Ioab:* Ponite Vrijàh ex aduerſo prælij. *Fecit hoc, & interfectus eſt. Congregati ſunt Viri potentes exercitus contra Ioab. S. D.* (2. Sam. 24. v. 3.) Vrijàh Hethæus. Omnes triginta ſeptem. *Oſtendit eis Epiſtolam; & ideò ſcribitur:* Quæ fecerit mihi. *Et præcepit Salomoni filio ſuo, vt occideret illum; cùm enim fuiſſet Ioab filius ſororis Dauid, voluit, vt eſſet ei propinquus in ſeculo futuro.* Sic ex vno peccato adulterij tot homicidia patrata fuere, non Vriæ tantùm & Ioabi, ſed & multorum virorum, qui corruerunt de populo ſeruorum Dauid. Diſplicuit autem verbum hoc, quod fecerat Dauid coram Domino.

Et hæc quoad Pſalmos Dauidicos. Alios verò Pſalmos ab antiquis temporibus nullo idoneo Auctore, & cum impudentia magna aliquando introductos, quos Tertullianus lib. *de Carne Chriſti* c. 17. & 20. condemnat, vt potè Valentinianorum inuentũ, omninò reijcimus, & damnamus. Pſalterium verò, quod ſub nomine Salomonis conſtans 18. Pſalmis repertum in Bibliotheca Auguſtana Græcè ſolùm manuſcriptum, & ab Io. Ludouico de la Cerda Latinè redditum, & vtraque lingua inter *Aduerſaria Sacra* immixtum, euulgatum Lugduni anno 1626. ſub verbo *Salomon Ben Dauid* examinandum remittimus.

Hic tantùm ſufficiat dicere, quòd

 ſie

pro fuſcinulis, & crateribus, & acerris Aurum mundum. Et pro Altari ſuffimento Aurum purificatum in pondere, & pro figura quadrigæ Cherubim extendentium alas, & velantium Arcam fœderis Domini. *Omnia* (inquit) *venerunt ſcripta manu Domini ad me.*

Scripſit etiam *Epiſtolam* ad Ioab de nece Vriæ, illamque benè obſignatam per manum eiuſdem mittit. Tenor Epiſtolæ ex 2. Sam. 11. 15. eſt huiuſmodi -

הבו את אוריה אל מול פני המלחמה החזקה ושבתם מאחריו ונכה ומת ׃

Ponite Vrijah è regione prælij fortis, & reuertimini ab eo, & percutiatur; & moriatur. Refert R. Dauid Kimchius in Comment. 1. Reg. 2. 5. ex דרש *Daràſc*, quòd Ioab oſtenderit hanc Epiſtolam, & ideò dixit Dauid Salomoni: *Tu quoque noſti quæ fecerit mihi Ioab filius Tzeruijàh.* Commendauitque illi vt faceret ſecundùm ſapientiam ſuam, neq; deſcendere permitteret canitiẽ eius pacificè ad inferos. Paulò prolixiùs idem legitur in ילקוט *Ialkùt* Par. II. num. 170. pag. 49. col. 3. editionis Liburnen. cum Comment. his verbis ex תנחומא *Tanchumà* -

וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויה ׃ מהו אשר עשה לי אתה מוצא בשכתב דוד ליואב הבו את אוריה אל מול פני המלחמה עשה כן ונהרג נתקבצו אנשי החיל על יואב שנאמ׳ (שמואל ב׳ ׃ כ״ד ׃ ג׳ ׃) אוריה החתי כל שלשים ושבעה הראה להם את הכתוב ולכך כתיב אשר עשה לי וצוה לשלמה בנו להרוג אותו שהיה יואב בן אחותו של דוד ורצה לקרבו לעולם הבא ׃

abyſſis, attamen dicere, Diuinam voluntatem ſchedis Cabalicis alligari, & vſque ad abyſſum deuolui; ſumma blaſphemia eſt in Diuinam omnipotentiam & maieſtatem. Plurima alia in Dauidem & Deum euomunt Talmudiſtæ, quæ in hoc de Dauide tractatu videri poterunt. Interim Dauide iſto Rabbinico relicto, ad aliorum Rabbinorum ſcripta recenſenda calamus noſter recurrat. Sit itaque

ת״ל ר׳ דוד כהן דלארא רב באמשטרדאם שנת ה׳ אלפים שצ״א ונפטר
חיבר ספר ספר וקרא אותו עיר דוד והוא פירוש על מלות
רבנים ומלות עבריות ודומה בלשונות אחרות שנת השצ״ח ליצירה ׃
וגם כן חבר חידה על ד׳ אותיות אהו״י לך עזרא אשר
כתבם בקבלה שקרא הגדולה חלק ראשון ותרגם אותם
בלשון לטין ונדפסה בעיר ליד״ן שנת ת״ט ׃
חבר עוד ספר כתר כהונה והוא פתרון רמב״ם אשר
השמיט על ספר ערוך סימן של ר׳ נתן בעל הערוך עלות
ונדפס בשנת השצ״ח ׃

430 R. DAVID COHE'N SACERDOS DE LARA RAV AMSTELODAMENSIS, qui ibidem Rabbinatum exercebat an. mundi 5391. Chr. 1630. Librum compoſuit vocatum

עיר דוד *Ir Dauid Vrbem Dauidis*. In eo agit de conuenientia vocabulorum Rabbinorum cum Græcis, & alijs quibuſdam linguis Europæis. Excuſus Amſtelodami an. 1638. in 4;

חידה על ד׳ אותיות אהו״י *Chiddà al arbaahà othiòth* אהו״י *Enigma ſuper quatuor Elementa* אהו״י quod compoſuerat R. Abraham Aben Ezræ, & inuenitur in I. Tomo מקרא גדולה *Mikrà Ghe-*

ſit ſuppoſititiũ, & apocryphum quicquid aliter de la Cerda conetur perſuadere.

Cæterùm, de Dauide hæc à Rabbinis in ſumma dicuntur: quòd fuerit conceptus ex adulterio putatitio: natus circumciſus: ex friuolis cauſis ſubleuatus ad Regnum: Oleo ſancto inunctus creuerit ad ſtaturam vſque Saulis: maleficos oculos habuerit: leproſus extiterit: non peccauerit cum Bethſabee: Homicidium non commiſerit. In Dauidis malitiam refundunt ſciſſionem Iſraëlitici Regni in duas partes: populi peccatum Idololatriæ, & eiuſdem captiuitatem. Dicunt, quòd ingenij mali fuerit: item callidus, verſipellis: & per aſtutias à Deo veniam peccatorum ſurripuerit, extrinſecus autem ſemper oſtentauerit ſanctitatem ſubtili quadam hypocriſis ſpecie; & quò magis doctior & ſanctior cæteris apparere ſatagebat, eò indoctior, etiam ipſis pueris deprehendebatur; & cùm ſapiens eſſe videri vellet, reſponſa ineptiſſima proferebat. Addunt: Aliquando dubitaſſe de æterna ſalute: Mendacem feciſſe Samuelem Prophetam. Legis quoq; tranſgreſſorem conſtituunt: atrum Cabaliſtã declarant, cùm Deum ipſum, vi quorundam characterum eiuſdem Dauidis opera in teſtaceo vaſe deſcriptorũ arte Cabaliſtica vſque ad abyſſum deuolutum fuiſſe dicant. Cùm porrò Diuina voluntas vbique ſit, & ſuus dominatus limitem non agnoſcat, cùm ipſe omnia quæcunque voluit fecerit in Cælo, in terra, in mari, & in omnibus

Dauid Librum Laudis Dauidis. Tractat *De Articulis fidei Iudæorum*. Editus Conſtantinopoli, ibi magni fit à Iudæis. Ex Buxtorf. in Appendice ad Bibliothecam Rabbinicam pagina 470.

תל״ד ר׳ דוד בר משה יהודה חבר פירוש על הסליחות ועל תפלות ר״ה ויום הכפרים ויום הסוכות והושענות כמנהג אשכנזים . והוא כתוב בקלף אלפים רל״ה ונמצא זה פירוש בוואטיקנו כ״י .

434 R. DAVID BAR MOSIS IVDÆ. Scripſit luculentam Explanationem in -

סליחות *Selichòth Precationes pro remiſſione peccatorum*. Item in Preces ראש השנה *Roſe haſcianà Initij anni*. In -

יום הכפרים *Iom Ha-chippurrim Diem expiationum, Tabernaculorum*, & *Hoſanna* ſecundùm conſuetudinem Germanorum. Extant hæc omnia manu ſcripta in Bibliotheca Vaticana Papyr. in 4.

Viuebat hic Auctor anno mundi 5201. Chriſti 1441.

תל״ה ר׳ דוד משטיללה עיין ר׳ דוד ראיסתילייה סימן תט״ו :

435 R. DAVID DE STELLA. Vide *R. Dauid de Iſtilia* ſuprà n. 415. De eo fit mentio in שלשלת הקבלה *Scialſcèleth hakkabbalà* pagina 59. vbi de קרית ספר *Kiriath Sèpher* huius Auctoris libro hanc notitiam affert -

שהוא חבר עת הדעות כדינו ר׳ יקותיאל המכונה אסטרוק׃

quòd

דו

Ghedolà Magnorum Bibliorum circa principium, Latinè expoſuit, & publici iuris fecit, typis Lugduni Batauorum 1658. Scripſit etiam -

כתר כהונה *Chèter Chehunnà Coronam Sacerdotij*. Eſt Lexicon Rabbinicum valdè amplum, quo duo millia ferè vocabula adduntur ſuper ea, quæ in ערוך *Arùch* R. Nathàn inueniuntur, excuſum eſt anno 1668. in folio.

תל״א ר׳ דוד כהן ספרדי העתיק ספר היראה של יונה גירונדה מלשון עברי אל לשון ספרדי :

431 R. DAVID COHE'N SEPHARDI HISPANVS, ex lingua Hebręa in Hiſpanam vertit -

ספר היראה *Sèpher Ha-Iràh Librum Timoris Domini*, R. Ionæ Gerundenſis, cum inſcriptione Hiſpana, *Tratado del Temor Diuino*. Huius meminit Menaſsè Ben Iſraël in principio ſui Operis *De reſurrectione mortuorum*, & ex eo Nicolaus Antonius in Appendice ad Bibliothecam Hiſpanam Tom. II. pag. 320.

תל״ב ר׳ דוד בן מסר לאון עיין ר׳ דוד בן יהודה בסימן תכ״ג :

432 R. DAVID BEN MISSER LEON. Vide *R. Dauid Ben Iuda*, num. 423.

תל״ג ר׳ דוד ממנטובא חבר ספר תהלה לדוד ופי׳ על עקרי אמונת היהודים :

433 RABBI' ſeù MISSER DAVID DE MANTVA. Scripſit -

ספר תהלה לדוד *Sèpher Thehillà Le-*

vel ex eo originem duxit. Solent enim Hebræi ex locis, vnde maiores ſui egreſſi ſunt, vel vbi diù habitauerunt, cognominari. Fuit hic Auctor Medicus non vulgaris, ſcripſitque *Tractarum de Medicina*, qui calamo ſcriptus in Biblioth. Vatic. inuenitur. Huius meminit שלשלת הקבלה *Scialſcèleth hakkabalà* pag. 64. non longè à principio.

תל״ח ר׳ דוד בן פקודה ספרדי חבר פזמון אשר נהגו לאמר במקהלות ימים טובים כמנהג ספרדים ומתחיל למענך אלהי וכו׳ :

438 R. DAVID BEN PEKVDA' HISPANVS. Compoſuit פזמון *Pizmòn Cantionem Rhythmicam*, quam recitare ſolent in quibuſdam diebus ſolemnioribus. Incipit למענך אלהי *Propter te Deus mi &c.* ſecundùm vſum Synagogæ Hiſpanicæ. Reperitur in מחזורים *Machazorìm* libris huius Nationis. Hoc nomen פקודה *Pekudà* tranſiuit in cognomen familiæ, ex qua ortus eſt R. Bechaij Haddaiàn Ben R. Ioſephi Pekudà Hiſpanus, qui vixit circa annum Domini 1140. & edidit librum חובת הלבבות *Chouàth Halleuanòrh*, de quo mox. De R. Bechaij Haddaiàn vide ſuprà Par. I. n. 322.

תל״ט ר׳ דוד פרדו בן יוסף פרדו ספרדי העתיק ספר חובת הלבבות מספר ר׳ בחיי הדיין ספרדי בן רבי יוסף פקודה והוא המעתק אומר כי חברו ר׳ משה בר מיימון ואין זה אמת כי בעל ספר חובת הלבבות הוא ר׳ בחיי הנ״ל שהיה בזמן הרמב״ם וחברו בלשון ערבי והעתיקו אל לשון עברי ר׳ יהודה ן׳ תבון אב של ר׳ שמואל ן׳ תבון שהעתיק מורה הנבוכים : ועל זה הענין עיין

quòd in eo ponderet rationes & argumenta libri R. Iekutielis cognomento *Eſtrok*, eaque reſoluat: vnde apparet eſſe Opus legale ad forum contentioſum pertinens.

Cæterùm, emerſit hic Auctor circa annum exilij Iudæorum ex Gallia; quod accidit, vt ibidem habetur, anno mundi 66. ſexti millenarij, Chriſti 1306. & dat huius anni ſignum illud Num. 12. 9. ויחר אף יהוה בם וילך *Et iratus eſt furor Domini in eos* וי׳לך *& abijt*, quod numerat 66.

תל״ו ר׳ דוד ענבי חתם ששי בהסכמת הספר יפה תאר לר׳ שמואל יפה בהסכמת הרבנים :

436 R. DAVID ANABI' ſexto loco ſubſcribit decreto; ne quis infrà viginti annos ſub pœna excommunicationis audeat ſine Auctoris licentia imprimere, aut imprimi facere tam apud Hebræos, quàm apud Chriſtianos librum inſcriptum יפה תאר *Iephè Tòar Samuelis Iaphè*. Editum fuit Conſtantinopoli à Rabbinis illius Vrbis an. mundi 5416. Chr. 1656. & confirmatum Venetijs à Rabbinis Venetis eodem anno, & ibidem excuſus anno 5417. Chr. 1657.

תל״ז ר׳ דוד פציניטון חבר חבור א׳ על הרפואה ונמצא בב״ו הוואטיקאנו : ונזכר זה המחבר בספר שלשלת הקבלה דף ס״ד :

437 R. DAVID PIZICHETONE, ita forſan nuncupatus, quia in Oppido *Piceleone* vulgò *Pizzichettone* ponè *Adduam* fluu. agri Cremonenſis cum Arce munitiſſima ædificato, natus ſit,

hoc eſt Chriſti Domini anno 1610. In 4. loco impreſſionis non notato.

ר' דוד פרווינצאלי צרפתי תמ'

חבר פירוש לתורה המתקרא עיר דוד ונזכר אותו ר' עזריה מן האדומים באמרי בינה פרק מ"ו דף קנ"א בתחלת הדף.

440 R. DAVID PROVENZALE PROVINCIALIS GALLVS, de quo fit mentio in libro אמרי בינה *Imrè Binà* R. Azariæ de Rubeis cap. 46. pag. 151. in principio paginæ, edidit, vt ibidem dicitur, *Expoſitionem in Legem*, eamque inſcripſit -

עיר דוד *Ir Dauid Vrbem Dauid*. De ea aliam notitiam non habeo. Buxtorfius in Append. ad Bibliothecam Rabbinicam pag. 441. alium librum huic Auctori attribuit ex *R. Azaria* in *Meòr enàijm* cum Tit. -

דור הפלגה *Dor happelaghà Aetas diuiſionis*, ſed nihil de eius argumento. Idem ibidem pagina 452. ſub nomine - -

מגדל דוד *Migdàl Dauid Turris Dauidis*, Tit. ex *Cant. Cantic.* 4. 4. & dicit eſſe *Grammaticam* quam huic R. Dauidi Prouinciali attribuit.

רבי דוד ציון בן אברהם ממודינה תמ"א

חבר ס' דבר טוב לנערים.

441 R. DAVID TZIIO'N BEN ABRAHAM DE MODENA. *Mutina* vulgò *Modena* Vrbs eſt in Via Æmilia inter Regium Lepidi & Bononiam, Sedes Ducum Ateſtinæ Familiæ. Ex ea egreſſi ſunt Hebræi Scriptores quamplurimi, inter quos eminet R. Iudas ſeù Leo de Modena, de

עיין בערך ר' בחיי הדיין בחלק א' קרוב סוף סימן שכב.

439 R. DAVID PARDO BEN IOSEPH PARDO HISPANVS, תל"ט vertit in linguam Hiſpanam ex Hebręa librum חובת הלבבות *Chouàth Halleuanòth Obligationis cordium*, eumque imprimi curauit ſub nomine R. Moſis Ægyptij, vt patet ex impreſſione an. mundi 5370. quamuis impreſſionis locus non notetur, cuius exemplar extat Romæ in Bibliotheca Angelica in Ædibus Auguſtinianorum cum hac inſcriptione: *Obligaçion de los coraçones, compueſto por el excellentiſſimo Señor, el grande Rabenu Moſeh de Aegipto, traduzido, agora de nueuo de Hebraico en Lengua Eſpañola por Dau'd Pardo, hijo del Haham Ioſeph Pardo. Emprimero de Niſan de 5370. annos de la criaçion del mundo*. Quòd autem huiuſmodi liber non ſit Moſis Ægyptij, ſed -

ר' בחיי הדיין בן ר' יוסף פיקודה.

R. Bechaij Haddaijàn Ben R. Ioſephi Pekudà. iam ſatis clarè probauimus in I. Parte huius Bibliothecæ pagina 644. num. 322. vt opus non ſit iterum agere actum. Hic tantùm notandum eſt, non primò fuiſſe à Dàuid Pardo in linguam Hiſpanam hunc librum traductum, cùm multò priùs Theſſalonicæ eodem idiomate Hiſpano prodierit, quamuis characteribus Hebraicis expreſſo, vt notauimus ſuprà in I. Parte nuper citata. Dauid autem Pardus iterum characteribus Latinis & lingua Hiſpanica illum euulgauit anno mundi 5370.

pſit librum -

מציל נפשות *Matzil Nephaſcioth Liberans animas*. Ex Catalogo mihi Venetijs tranſmiſſo, auditur eſſe *Explanatio Precum*.

תמה ר' דוד בן שלמה המכונה מיסר וידאל הרופא עיין ר' דוד ויטאל סימן תכ'׃

445 R. DAVID BEN SALOMONIS, cognomento MESSER VIDA'L: Vide *R. David Vitàl* numero 420.

תמו ר' דוד בן שלמה בן הרב ר' דוד ן' יחייא וחבר ספר לשון למודים ׃ ושקל הקודש ׃ וספר תהלה לדוד ולא הספיק להשלימו ורבי יעקב בנו המכונה איש תם השלימו ׃ ונזכר בספר שלשלת הקבלה דף סה'׃

446 R. DAVID BEN SALOMONIS BEN RA'V R. DAVID ABEN IA'CHIIA VLYSSIPONENSIS. Viuebat circa ann. mun. 5200. Chriſti 1440. nam moritur Vlyſſipone an. mun. 5225. Chriſti 1465. Scripſit, vt teſtatur Auctor *Scialſcèleth hakkabbalà* pag. 65. non longè à principio -

לשון למודים *Leſciòn limudìm Linguam eruditorum*. Tit. ex Iſai. 50. 4. Liber eſt Grammaticus, inuenitur excuſus Conſtantinop. an. mun. 3366. Chriſti 1506. in 4. Et Piſauri ſub Dominio Ioannis Sfortiæ, in 4. Item -

שקל הקודש *Scèkel Hakkòdeſc Siclum ſanctitatis*. Nihil de eius argumento ibidem habetur. Eſt & alius liber cum eodem Tit. Vide infrà in *R. Ioſeph*

de quo ſuo loco. Interim hic Auctor compilauit -

דבר טוב *Deuàr Tòu Verbum bonum*, ex 1. Reg. 14. 13. eſt *Dictionariolum Vocabulorum communium* cum Italica interpretatione pro commoditate & vſu puerorum. Excuſum Venetijs apud Ioannem de Gara an. mun. 366. minoris ſupput. Chriſti 1606. & deinceps frequenter, ſine nomine Auctoris, loci, & anni impreſſionis in 12. vel alia forma.

תמב ר' דוד מקורפו חבר ס' שאלות ותשובות ונזכר חכם זה והמחבר בספר שלשלת הקבלה דף סג' ע"ב בסוף העמוד ׃

442 R. DAVID DE CORFV', ſeù CORCYRA Inſula. Scripſit -

ש"ת *Sceelòth & Teſciuòth Quæſita & Reſponſa*, ſiuè *Deciſiones Legales*. Huius meminit Auctor *Scialſcèleth hakkabbalà* pag. 63. b. in fine.

תמג ר' דוד קרפא חבר ס' תהלה לדוד והוא ספר דרשות ׃

443 R. DAVID CORFV', forſan eſt idem ac ſuperior. Ex relatione Plantauitij ſcripſit librum cum Titulo -

תהלה לדוד *Thehillà Le-Davìd Laus David* (ex Pſal. 145. 1.) Sunt Conciones excuſæ Conſtantinopoli, & vix inueniuntur inter Europæos, inquit Plantauitius.

תמד ר' דוד שבבי חבר ס' מציל נפשות והוא פירוש על תפלות ׃

444 R. DAVID SCEVAVI'. Scri-

שלוח לדורינו ישוע המשיח ׃ אגרות של כמה לו עשרים ׃ יוחנן ויהודה ׃

וגם כן העתיק מלשון לטין אל לשון עברי כל ספרי קודש שלא נמצאו בעברית סימן כל בעשרים ארבע ספרי קודש וגם הנוסף ׃

ס' ׃ ספר אנבואה של ברוך עם אגרת ירמיהו אשר שלח אל היהודים הגולים בבבל הינוכו לירושלם אחר שכתב דוחות ׃

סל ׃ ספר החכמה הנקרא ספיואנציאה ׃

סג' ׃ ספר קהלת הגדול הנקרא איקליסיאסטיקו.

סל ׃ תפלת מנשה מלך יהודה ׃

סל ׃ תפלת שלשה ילדים שדרך מישך ועבד־נגו ׃

סל ׃ מעשיות שושנה ודניאל ׃

סל ׃ ספר יהודית ׃

סל ׃ ספר טוביה וספר אריסטיאה ׃

וחבר ספר מעין גנים על עקרי אמונת המשיחיים ׃

449 DOMINICVS IEROSOLYMITANVS, ab Vrbe Ieroſolyma, in qua ex parentibus Iudæis circa annum 1550. naſcitur, ita cognominatur. In Vrbe Sapheth ſuperioris Galileæ, vbi Iudæorum Academia maximè viget, Talmudicis diſciplinis, & Medicæ arti operam dat. Laurea Doctoratus ibidem adepta, & titulo רב *Râu* inſignitus Iura Talmudica in ea Vniuerſitate explanat ex Cathedra, & in foro Ius & Iuſtitiã ſuis contribulibus aliquando adminiſtrat. In Medica autem facultate ita excelluit, vt illius fama longè lateque per vniuerſas Orientales oras diffuſa ad Turcarum Imperatorem tandem deuenerit, à quo Conſtantinopolim accitus, apud ipſum Medicam artem exercuit. Circa principium præſentis ſeculi cùm eſſet annorum circiter 50. ætatis, Iudaicæ perfidiæ valedicens, Chriſtianam

ſeph Ben R. Iſaaci Kimchi. Scripſit ex eodem -

ספר תהלה לדוד *Sèpher Thehillà Le-Dauìd Librum Laudis Dauidis*) ex Pſmo 145. 1.) ſed morte præuentus abſoluere illum non potuit; R. Iacob eius filius cognomento רבינו תם *Rabbènu Tham* illum abſoluit. De qua autem materia in eo pertractetur, nihil ibidem.

תמז' ר׳ דוד בן שמעון חבר ספר מגן דוד והוא ספר על הקבלה ׃

447 R. DAVID BEN SIMEONIS. Scripſit librum cum titulo -

מגן דוד *Maghèn Dauid Clypeus Dauid*. A Menaſſe Ben Iſraël, citatur in *Conciliatore*, & ab Hottingero annumeratur inter Tractatus Cabaliſticos & Theologicos Claſſ. VIII. Bibliothecæ Orientalis Hebræorum.

תמח' דוד שר הקראים חבר כמה ספרים בלשון ערבי ולא ידוע שמותם ׃

448 DAVID PRINCEPS KARRAITARVM, id eſt Hæreticorum Hebræorum Anteſignanus, ſcripſit quędam Opera lingua Arabica. Huius meminit Seldenus *De Vxore Hebraea*. De Karræis vide I. Par. pag. 379.

תמט' דומיניקו ירושלמי רב וראש ישיבה בצפת בגליל העליון היה רופא גדול ומפני זה קראוהו למלך תוגרמה לקושטנדינא ושם היה ...... כך נעשה משיחי. כל נרבך אל דת ישוע המשיח והלך לעיר רומה ועמד שם בקולוניו של הלומדים ושם העתיק ספרי קודש של דת משיחנו מלשון לטין אל לשון עברי ... ארבע ... ואגרות ... השלוחים ׃ ארבעה עשר אגרות פאולוס

pag. 1. *Epiſtolam Ieremiæ* ad abducendos captiuos in Babyloniam &c. ex cap. 6. Prophetiæ Baruch, pag. 9. *Librum Sapientiæ* pag. 13. *Eccleſiaſtici* pag. 41. Abſoluitur 26. Aprilis 1617. vt notatur pag. 112. *Orationem Manaſſe* cùm captus teneretur in Babylone pagina 113. *Orationem trium puerorum* pagina 114. *Hiſtoriam Suſannæ* pagina 118. *Danielis de Bele & Dracone* pagina 121. *Iudith* pag. 124. & *Tobiæ* pag. 148. quibus addit librum *Ariſtææ* p. 166. Omnes iſtæ traductiones completæ ab eo fuerunt Romæ in eodem Collegio Neophytorum die 25. Iunij anni Domini 1617. vt videre eſt p. 215.

In Præfatione Hebraica, quæ habetur in I. Tomo, dicit ſe edidiſſe librum, cui titulum indidit -

מעין גנים *Maaiàn Ghanim Fons Hortorum* (ex Cant. Cantic. 4. 15.) & in eo agere *De Fundamentis, ſeù de Articulis Fidei Chriſtianæ, & de æterna ſalute adipiſcenda à Chriſti fidelibus.* Maximam diligentiam adhibui in perquirendo illum inter Codices eiuſdem Bibliothecæ, ſed adinuenire adhuc non potui. Extant quidem in eadem Bibliotheca Neophytorum quędam alia mmſſc. charactere quidem Hebraico exarata, ſed lingua Italica compoſita Opuſcula: nam Italos characteres malè formabat, vt ex ſcriptione ſui nominis in fine librorum expurgatorum videre eſt. Sed iſta vel ſunt *Prælectiones* nonnullæ, vel *Præfationes*, vel etiam *Orationes*, quas in Academijs, vel alibi frequenter habuit.

Hu-

nam Religionem ſuſcepit. Romam poſtea veniens, & in Collegio Neophytorum ſuſceptus, ibidem linguam Hebræam docuit, munus quoque expurgandorum Hebraicorum Codicum iuſſu Superiorum ſuſcepit, quod ad mortem vſque exercuit. Obijt enim ibidem ſeptuagenario maior.

Teſtamentum Nouum ex Latino in Hebraicum vertit ex integro: eius Autographum propria manu exaratum, & tribus Tomis in folio diſtinctum, aſſeruatur Romæ in Bibliotheca eiuſdem Collegij Neophytorum.

I. Tomus complectitur *Quatuor Euangelia*. Traductio abſoluitur, vt ibidem notatur, an. mundi לפ״ק 376. minoris ſupputationis, Chr. 1615. Menſe Decembri, cùm illam incepiſſet anno 1613. de Menſe Aprili, vt legitur in vltima pag. 229.

II. Tomus *Acta Apoſtolorum, Epiſtolas omnes B. Pauli Apoſtoli, Epiſtolam Iacobi Apoſtoli* pag. 202. *Petri Apoſtoli* pag. 209. *Ioannis Apoſtoli* pagina 220. *Catholicam Iudæ* pagina 229. quæ abſolutæ fuerunt an. 1616. die 5. Septembris, ex notatione ipſius in fine eiuſdem Codicis, pag. 265.

In fine Hebraicè proponit quædam argumenta, quæ ab Hebræis fiunt contra Sermonem Protomartyris Stephani, qui habetur in c. 7. *Act. Apoſt.* quibus doctè reſpondet, & difficultates diluit, p. 231. b. *Apocalypſis* verò *B. Ioannis Apoſtoli* habetur pag. 237.

III. Tomus eadem lingua Hebraica continet ſcripta *Veteris Teſtamenti*, quę in Hebręorum Canone non extant; nempè *Prophetiam Baruch*

אגרת אל תהי כאבותיך *Igbèreth al Tehi cheauothècha Epiſtolam* incipientem: *Non eris ſicut* (ſunt) *Patres tui*, eamque miſit ad לבראט *Labràtt* Neophytum, quem verbis pro viribus ad animæ perniciem confictis conatur ad Iudaiſmum reuocare, cùm & ipſe Chriſtianam Religionem, quam ſuſceperat, reliquiſſet. An autem *Labràtt*, qui Auenione apud Summum Pontificem degebat, Religioni Chriſtianæ vale dixiſſet, non eſt certum; certum quidem eſt apud omnes Auctores Hebræos Donaſc Neophytum poſt Apoſtaſiam pueros Iudæos docuiſſe Hebræã Grammaticam, quam probè ſciebat, ſcriptis -

תשובות מהדקדוק *Teſciuuòth meadikdùk Reſponſionibus Grammaticalibus* ad Quæſtiones ſibi propoſitas à R. Menachem Ben סרוק *Sarrùk*; quæ mmſcc. extant in Bibliotheca Vaticana in fol. Pergameno ſub nomine אינפירופיאה דוראן *Enperophia Duràn*. In eadem Bibliotheca Vaticana habetur eadem Epiſtola, לא תהי כאבותיך *Lo tehì cheauothècha* directa ad בונטו *Bonettum Neophytum*. De qua vide in I. Par. huius Biblioth. pag. 98. col. 2. & pag. 404.

תנא **רבי דוסא בן הרכינס** שהאריך ימים

רבים כמו אמר בעל ספר יוחסין דף ב״ס ואמר שהיה בבל ומן בית שני עד זמן רבן גמליאל ור׳ עקיבא אחר החרבן ובפירקא קמא דיבמות העיד על הדורות זו יסד חגי הנביא וזה דעת הרמב״ם אבל בפרק הזרק גם אמר רבי יהודה בר אלעאי דורות ראשונים בית שמאי ודורות האחרונים ר׳ דוסא שאמר השבוים אוכלין בתרומה וכן הוא בפרק שלישי דעדיות כי זה אמר ר׳ דוסא בן הרכינס ואם היה קודם בית שמאי כיצד הוא אמרן ועוד שאמר ביבמות שהיה לו אח בכור שמו יונתן בית

שמאי

דו

Huius non ſemel meminit Plantauitius in ſua Biblioth. Rabbin. quem cognouit & alloeutus eſt.

Nicolaus Murſius in Opuſculo, quod anno 1671. lingua Italica Bononiæ edidit, cum hac inſcriptione: *Relatione della Città di Conſtantinopoli e ſuo ſito, con riti, e grandezze dell'Ottomano Impero &c.* p. 34 cuiuſdam Medici Turcarum Imperatoris, olim Hebræi, poſtea Chriſtiani ſub nomine Dominici Ieroſolymitani meminit, vt primùm in mentem venerat, eum putaueram de hoc noſtro Dominico Ieroſolymitano loqui; at poſtquam animaduerti in *Epiſtola Dedicatoria*, hunc Auctorem referre ea, quæ ipſemet viderat & obſeruauerat in ſuo itinere Conſtantinopolitano: ipſe verò hodie adhuc viuat, & non multis ab hinc annis in Italiã ex hoc ſuo Orientali itinere reuerſus ſit, vt credimus, procul dubio non de hoc noſtro Dominico Ieroſolymitano loquitur, ſed de alio quopiam eiuſdem nominis, qui hodie adhuc ſuperſtes ſit in ea Vrbe, & pauperrimam vitam ducat inter Chriſtianos pro Chriſti amore, cùm antea ſub nomine *Pelaſo* inter Medicos Sultani tertium locum occupaſſet in Iudaiſmo, vt ex eodem ibidem habetur.

תנא **דונש ניופיטו** כתב אגרת אל לבראט

והיא מתחלת אל תהי כאבותיך :

וחבר תשובות מהדקדוק והשיב אל שאלות אשר שאל אליו ר׳ מנחם בן סרוק והביא כ״ו במלאכתו דרך שלם על הקלף :

450 DONA'SC NEOPHYTVS.

Scripſit -

accipere in vxorem? Quæſtio ſecundùm doctrinam R. Doſæ deciſa eſt, de qua hæc leguntur in Codice יבמות *Ieuamòth* cap. 1. pagina 16. in ipſo principio paginæ.

כימי רבי רומא בן הרכינס הותרו צרת הבת לאחין שמע מינה עשו שמע מינה גופא בימי רבי דומא בן הרכינס הותרו צרות הבת לאחין והיה הדבר קשה לחכמים מפני שחכם גדול היה ועיניו קמו מלבא לבית המדרש אמרו מי ילך ויודיעו אמר להן רבי יהושע אני אלך ואחריו מי רבי אלעזר בן עזריה ואחריו מי רבי עקיבא הלכו ועמדו על פתח ביתו נכנסה שפחתו אמרת לו רבי חכמי ישראל באין אצלך אמר לה יכנסו ונכנסו תפסו לרבי יהושע והושיבהו על מטה של זהב אמר ליה רבי אמור לתלמידך אחר וישב אמר לו מי הוא רבי אלעזר. בן עזריה אמר ויש לו בן לעזריה חבירנו קרא עליו המקרא הזה (תילם : ל״ו, כ״ה) נער הייתי גם וקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם: תפסו והושבו על מטה של זהב אמר ליה ר׳ אמור לתלמידך אחר וישב אמר ליה ומי הוא עקיבא בן יוסף אמר ליה אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו שב בני שב כמותך ירבו בישראל התחילו מסבבי׳ אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת אמרו ליה צרת הבת מהו אמר להן מחלוקת ב״ש ובית הלל הלכה כדברי מי אמר להן הלכה כב״ה אמרו ליה והלא משמך אמרו הלכה כב״ש אמ׳ להם רומא שמעתם או בין הרכינס שמעתם אמרו ליה חיי רבי סתם שמענו אמר להם אח קטן יש לי בכור שטן הוא ויונתן שמו והוא מתלמידי שמאי והזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות לפי שיש עמו ג׳ מאות תשובות בצרת הבת שהיא מותרת אבל מעיד אני עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר ג׳ דברים צרת הבת אסורת עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית ומקבלי׳ גרים מן הקרדויים ומן התרמודים תנא כשנכנסו נכנסו בפתח אחד וכשיצאו יצאו בשלשה פתחים פגע בר׳ עקיבא אקשי ליה ואוקמיה אמר ליה אתה הוא

שמאי ובן הנהגת כהלכה מוסיף לו לא גם בן שלא סנה: ואולי הם שהעיד כי על מדוכה זו ישב חגי הנביא היה קבלה ב דו לו שצריך ימים שני הבית כמו שאמרו הבית וכן רבי דוסא שצריך ימים גם כן שהיה זקן מאד: וגם אחיו היה יונתן בכור שטן רגיל לומר שרץ מתלמידי בית שמאי ורבי דוסא היה בעת חרבן הבית ג׳ שנים עם רבן גמליאל: ועוד רבי דוסא בן הרכינס וקבר בכפר בגליל העליון במערה קשת שבסנה:

451 R. DOSA' BEN HARCHINA'S Tanaitis antiquior: nam Auctor *Iuchaſsin* pag. 55. toto temporis ſpatio, quo ſecunda Ædes Ieroſolymitana erecta permanſit, eum vixiſſe, & poſt exuſtum Templum vſque ad Rabban Gamaliel, & R. Akibæ tempora vitã protraxiſſe refert: quod omninò incredibile eſt, ea ætate 432. annis Virum vixiſſe. Templum enim ſecundum, ex communi Rabbinorum ſententia quadringentis viginti annis perdurauit. Et poſt illius excidiũ anno duodecimo decurrente, iuxta calculum Dauidis Ganz, cæpit regere Synagogam R. Akibà. Patet igitur ab exordio Templi ſecundi vſque ad R. Akibà 432. annorum ſpatium interceſſiſſe: nullum autem omninò hominum per ea tempora tam longo temporis ſpatio vixiſſe vnquam legimus. Inter fabulas itaq; Rabbinicas huius Rabbini tam diuturnam vitã referendam eſſe putamus. Doctiſſimus habitus eſt ab antiquis Rabbinis, & ſecundùm quod ipſe decernebat, ratum & firmum ab omnibus habebatur. Quæſtio olim excitata eſt inter Rabbinos non parui momenti; Vtrùm videlicet liceret fratri ſuperuiuenti demortui fratris æmulam viduã filiam alicuius

תוא עקיבא שמך הולך מסוף העולם ועד סופו אשריך שזכית לכך ועדיין לא הגעת לרועי בקר אמר ליה רבי עקיבא ואפילו לרועי צאן :

In diebus R. Dosà Ben Harchinàs permiſſa fuit צרת חבת Tzaràth Habbàth æmula filia fratribus (id eſt licitum eſſe poſt mortem fratris alteri fratri in vxorem accipere relictam viduam filiam alicuius hominis) Inde cognoſces (quòd ita) fecerunt : & inde cognoſces totam diſputationem. In diebus R. Dosà Ben Harchinàs permiſſa ſunt æmulæ filiæ fratribus, & fuit res dura Sapientibus, quamuis Sapiens magnus fuiſſet. Oculorum nutu ſtatuerunt, ne conuenirent in Academiam. Dixerunt : Quis ibit & notificabit ei ? (ſcilicet R. Doſæ) Dixit eis R. Ieoſciùah : Ego ibo. Sed poſt eum quis ? (ibit) R. Eleazar Ben Azaria. Et poſt eum quis ? R. Akibbà. Ierunt, & conſtiterunt ad fores domus eius (R. Doſæ) Ingreſſa eſt ancilla eius, dixitque ei : Rabbì, Doctores Iſraëlis veniunt ad te. Dixit ei (R. Dosà) Ingrediantur, & ingreſſi ſunt. Apprehendit R. Ieoſciùah, & locauit eum in lectulo aureo. Dixit ei Rabbì : Dic diſcipulo tuo alteri, vt ſedeat. Dixit ei (R. Dosà) Quis eſt ? Reſpondit : Eſt R. Eleazar Ben Azaria. Dixit (R. Dosà) Eſtne ipſi Azariæ ſocio noſtro filius ? De eo dicit Scriptura (Pſal. 37. 25.) Iunior fui etenim ſenui, & non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quęrens panem. Apprehendit eum, & ſedere fecit eum in lectulo aureo. Dixit ei (Ben Azariæ) Dic diſcipulo tuo alteri, vt ſedeat. Dixit ei (R. Dosà) Et quis eſt ? R. Akibbà Ben Ioſeph. Dixit (R. Dosà) Tu es Akibbà Ben Ioſeph, cuius fama per totum mundum curſitat ? Sede fili mi, ſede. Inſtar tui ſint multi in Iſraël. Inceperunt circumagere eum argumentis, donec ventum eſt ad quæſtionem צרות הבת Tzaròth habbàth æmularum filiæ. Dixerunt ei : צרת חבת Tzaràth habbàth quid eſt ? Reſpondit (R. Dosà) Controuerſia eſt inter Scholam שמאי Sciammài, & Scholam הלל Hillèl. Sed quæſtio ſecundùm quam ſententiam deciditur ? Dixit eis : Quæſtio ſecundùm Scholam Hillèl deciditur. Reſponderunt ei : Et nonne de nomine tuo dixerunt הלכה Halachà lectionem (quęſtionem propoſitam) ſecundùm Scholam Sciammài ? Dixit eis : Doſamne audiſtis, an Ben Harchinàs ? Dixerunt ei : Viuat Magiſter noſter, quia ſimpliciter, ſeù abſolutè audiuimus (ſine vlla prorsùs diſcretione). Dixit eis (R. Dosà) Frater paruulus mihi eſt primogenitus שטן Satan eſt, [R. Salom. חריף acutus] & vocatur Ionathàn, & eſt ex diſcipulis Sciammài. Cauete, ne vos percutiat argumentis ; habet enim in hac materia צרת הבת Tzaràth habbàth æmulæ filiæ, quòd ſit licita & permitti poſſit, 300. reſponſa. Verùm ego in teſtem inuoco Cælum & terram, quòd in hoc mortario ſedit Aggæus Propheta, & dixit tria verba. Primum צרת הבת Tzaràth habbàt æmula filiæ prohibita eſt. II. Ammon & Moab decimant decimam pauperis in ſeptimo anno. [R. Salom.

עמון ומואב ישראלים הדרים בארץ עמון ומואב שכיבש משה בסיחון ותקדשו בקדושת ארץ ישראל ועכשיו

eum, & excitauit eum. Reſpondit ei: Tu es Akibbà, cuius nomen ab extremo ad extremum mundi volat? Beatus es. qui (magnum) *conſecutus es nomen, & ad paſcendum boues tibi cura adhuc demandata non eſt. Dixit ei R. Akibbà: Nec etiam* (tibi) *ad paſcendum Oues.* In hoc מאמר *Maamàr* obſeruandum eſt, quid ſit צרת הבת *Tzaràth habbàth Aemula filia, æmula mulier.* In lib. Leuit. 18. 18. prohibetur viro duas ſorores accipi in vxores, dicitur enim.

ואשה אל אחותה לא תקח לצרור לגלות ערותה ׃

Et vxorem cum ſorore ſua non accipiet; ad æmulationem prouocandam, ad reuelandam turpitudinem eius. Attamen hic locus non adeò eſt clarus, vt nullam aliam interpretationem recipere poſſit. Volunt Rabbini, Legem fuiſſe creatam ante mundi conſtitutionem Cod. *Sciabbàth* cap. 9. pag. 88. b. circa fin. vnde illud Prou. 8. 22. *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam quidquam faceret à principio*, de Lege dictum eſſe autumant cum R. Salomone hic: & antequam promulgata fuerat in Sina, ad vnguem obſeruatam fuiſſe ab antiquis Patriarchis. Hinc oritur dubitatio apud Hebræos, quomodo hoc præceptum de duabus ſororibus in vxores non accipiendis fuerit obſeruatum à Patriarcha Iacob, qui duabus ſororibus matrimonio iunctus eſt, Liæ ſcil. & Racheli? Reſpondent, non fuiſſe prohibitum duas vxores habere, niſi לצרור *Litzròr ad æmulationẽ prouocandam*,

ועכשיו בבית שני בטלה קדושתה וזרעין בשביעית ותקנו לתן מעשר ראשון ומעשר עני בשביעית כדמפרש לקמן מפני פרנסת עניים שבארץ ישראל שאין להם מה לאכול בשביעית לפי שנטל לקט ושכחה ופיאה והולכים שם ונוטלים לקט שכחה ופיאה ומעשר עני ׃

Ammon & Moab, Iſraëlitæ ſunt, qui habitant in terra Ammonitarum, & Moabitarum, quos deuicit Moſes de Sichòn, & ſanctificati ſunt in ſanctificatione terræ Iſraëlis. Sed nunc, in ſecunda Domo (tempore ſecundi Templi) *ceſſauit ſanctificatio, & ſeminant in ſeptimo* (anno) *ſed ordinauerunt eis decimam primam, & decimam pauperis in ſeptimo, ſicut exponitur infra, propter ſubſidium pauperũ terræ Iſraëlis, quia pauperes in terra Iſraëlis non haberent, vnde viuerent in ſeptimo anno, quia collectum fuit ſpicilegium, & non reliquerunt angulum* (ſegetum) *Eant igitur in terram* (Ammonitarum & Moabitarum) *& accipiant ſpicilegia, angulum, & decimam pauperis.*] III. *Et recipiunt Neophytos ex Kardianis, & Tarmudianis* (ſunt homines extranei, viles, & plebei.) [R. Salomon.

ולא אמרינן ממזרים הן מבנות ישראל שבאו עליהן גוים ראיכא דבנן דפסלי ׃

Et non dicimus de Mamzerim Spurijs; (nam) *iſti ſunt de filiabus Iſraël, ad quas ingrediuntur Gentiles. Sunt Doctores, qui dicunt illicitũ eſſe illos recipere.*] *Eſt traditio ex Miſcnà: Quando ingreſſi ſunt, introierunt per vnam portam, & quando egrediuntur, egrediuntur per tres portas. Occurrit in R. Akibbà, qui argumentatus eſt contra*

ac ſanctæ fuerint, non tamen hac zelotypia & æmulatione omninò caruerunt. De Rachele enim legitur Gen. 30. 1. ותקנא רחל באחותה *Et æmulata eſt*, ſeù *inuidit Rachel ſorori ſuæ*. R. Aben Ezræ indicat quorundam opinionem, quòd רחל ולאה לא היו אחיות *Rachel & Lia non fuerint ſorores*, ſed Scriptura eos redarguit, dum dicit Geneſ. 29. v. 15.

וללבן שתי בנות שם הגדולה לאה ושם הקטנה רחל׃

Et ipſi Labàn erant duæ filiæ, nomen maioris Lia, & nomen minoris Rachel.

At ſi regeres: Erant duæ filiæ duarum vxorum Labani, altera filia vnius vxoris, altera alterius.

Reſp. Hoc gratis dici, cùm in Scriptura nihil de duabus iſtis vxoribus Labani habeatur, & licet Lia & Rachel non eiuſdem vxoris Labani filiæ fuiſſent, non ob id eſt dicendum, eas non fuiſſe veras ſorores; Lex autem Leuit. 18. 18. abſolutè præcipit, ne matrimonio iungatur vxoris ſoror, qualiſcunque illa fuerit, ſiuè ſoror ex parte patris, ſiuè ex parte matris, vel eiuſdem patris & matris ſimul. Licitum itaque fuit Iacobo duas ſorores accipere, quia Lex, qua huiuſmodi coniugium prohibetur, adhuc lata non erat. Dicere autem Legem fuiſſe ante mundi conſtitutionem, & à Patriarchis fuiſſe ad vnguem obſeruatam; chymericum commentum eſt Rabbinorum. Locus autem Prouerbiorum 8. 22. *Dominus poſſedit me in initio &c.* intelligendus eſt de Diuidam, ſeù ad laceſſendum, hac ſcilicet intentione vt alteram in alteram prouocaret. Si verò laceſſendi penitùs amputetur occaſio, videntur exiſtimare à Lege concedi huiuſmodi duarum ſororum vni homini coniugium. Indicat hoc הרמ״בן *Harambàn* in Leuit. cap. 18. 18. dum dicit

לצרור וגומ׳ ׃ בכאן יפרש הכתוב טעם האיסור יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו כי הן ראויות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות ׃

Ad æmulationem prouocandam: ex hoc explicat Scriptura rationem prohibitionis: dicit enim, quòd non conueniat accipere vxorem ſororem (vxoris ſuæ) לצרור *Litzròr ad æmulationem prouocandam, ſiuè ad laceſſendum alteram contra alteram: nam conuenit, vt altera alteram amet, & non æmulæ ſint.* Hinc patet quòd æmulatio ſit cauſa huius prohibitionis; ceſſante autem tali cauſa, ceſſare videtur huiuſcemodi prohibitio. In Iacobi autem Patriarchæ matrimonio cum Lia, & Rachele inito, talis deformitas intentionis non reperitur, ergo licitum fuit iſtud coniugium cum duabus ſororibus. Hæc autem Rabbinorum legis interpretatio nulla eſt, quia Lex non reſpicit bonam aut prauam intentionem contrahentium, ſed malum effectum, qui ex hoc matrimonio conſequitur, nempè æmulationē inter ſorores, quæ vix, aut nunquam à tali matrimonio tolli poteſt. Exemplum afferatur in caſu propoſito de duabus ſororibus Lia & Rachele, quæ quamuis mulieres piæ,

Tzaràth Bath æmula filia. Cùm verò illicitum ſit patri (demortuo fratre) filiæ nubere; quærebatur: An ſi hic alterum fratrem habuerit, licitum ei ſit Lege יבום *Iabbùm Leuiratus* eam alteri ſuo fratri tradere. Videbatur hoc concedi à R. Doſà, ideòque cæteri Sapientes Academiæ grauiter tulerunt, neque in Academiam R. Doſæ ampliùs ire decreuerunt. Miſerunt, vt ſuperiùs retulimus, tres inſignes Rabbinos R. Ioſue, R. Eleazar, & R. Akibbà ad R. Doſam, vt mentem omniū Sapientū ei exponerent, eſſe ſtudium Legis Moſaicæ potiùs relinquendum, quàm nouis opinionibus deturpandum. Audiuit eos R. Doſà, & ſententiam ſuam ex traditione doctrinæ Aggæi Prophetæ, quod צרת הבת *Tzarràh Habbàth æmula filia*, cuicunque ex fratribus Patris *Leuiratus* Lege eſſet prohibita. Præſenti autem tempore, licèt Hebræi Legem יבום *Iabbùm* adhuc pertinacitèr retineant & obſeruent, Polygamiam quoque vtcumque permittant; ex conſtitutione tamen aliquorum Rabbinorum, qui verbaliter hanc conſuetudinē plurium vxorum exemplo Chriſtianorum damnarant, quam plurimi Hebræorum abſtinent ab hac vxorum multiplicitate, exiſtimantes in ea, præter rixas, inuidias, & ęmulationes, quæ inter has vxores domi nutriuntur, quandam ſpeciem meretricij potiùs, quàm verum & caſtum matrimonium reperiri. Quia & in Talmude multiplicitas hæc vxorum non laudatur: nam in Cod. פרקי אבות *Pirkè Auòth* cap. 2. §. 7. *Hillèl* ait

uina Sapientia, quæ cùm ſit ipſemet Deus, indiſtincta eſt à Diuina eſſentia. Ab æterno autem dicitur ordinata, & concepta, quia vbi eſt ordo, ibi eſt aliqua diſtinctio, vt indicetur diſtinctio Filij à Patre, qui quidem Filius Sapientia eſt, & Verbum Patris; ſicut enim in nobis Verbum eſt conceptus mentis: ſic in Diuinis Verbum eſt conceptus Patris ſiuè Sapientia æternaliter genita à Patre. Lex autem non poteſt dici æterna, niſi tantùm in mente Diuina. Non igitur hic locus Prouerbiorum de Lege Moſaica, ſed de diſtinctione perſonarum in Deo, propriè & verè intelligitur. Dicendum itaque eſt, quòd ante Legis promulgationem licitum erat duabus ſororibus nubere, poſt Legem promulgatam illicitum ex Leuit. 18. 18. Polygamia autem permiſſa fuit; nam ſine prole decedente fratre, frater demortui fratris tenebatur lege יבום *Iabbùm Leuitationis* Deuter. 25. ver. 5. de qua multa ſubtiliter diſputant, & decernunt Rabbini in Cod. יבמות *Ieuamòth De fratrijs*, & *Rambàm Halachòth* יבום וחליצה *Iabbùm Vechalitzà*. *Baal Turrìm* tit. eodem in אבן העזר *Auèn haèzer*, & in בית יוסף *Bèth Ioſeph Kàro* in שלחן ערוך *Sciulchàn arùch* num. 156. & ſeqq. Si enim alteri fratri plures ſint vxores, omnes vocant צרות *Tzarròth æmulas*, quia de amore viri inter ſe pugnant, & inuidia quadam prouocatę, alteram altera laceſſere non deſiſtit. Quòd ſi inter eas filia fratris fuerit (nam licitum eſſe dicunt Rabbini fratris filiam accipere in vxorē) iſtā vocant צרת בת

aliquando eſt habitus, ad cuius mentem quæſtiones terminabantur. Vnde pro certo habendum eſt, eum plura diſcipulis ſuis ex cathedra dictaſſe, quæ poſtea temporum iniuria aut deperdita, aut in Pandectis Iudaicis à Rabbènu Hakkadòſe relata fuerunt. Certè in *Miſcnà* crebrò de illius effatis fit mentio. Et in פרקי אבות *Pirkè Aucòth* cap. 3. §. 10. præclarum Apophtegma de eo hoc modo legitur.

רבי רוסא בן הרכינס אומר שנה של שחרית ויין של צהרים ושיחת הילדים וישיבת כנסיות של עמי הארץ מוציאין את הארם מן העולם ׃

R. Dosà Ben Harchinàs dicit: Somnus matutinus, Vinum meridianum, colloquium puerorum, & ſeſſio congregationum ruſticorum, exire faciunt hominem de mundo.

Cæterùm de R. Dosà dubitari poteſt, an fuerit diſcipulus *Sciammài*, quia in Cod. *Ieuamoth* citato, teſtatur ſediſſe Aggæum Prophetá ſuper quodam mortario, & ibi tria dicta, ſeù ſententias protuliſſe, quas ſuprà retulimus: ex quo deduci poſſe videtur, R. Doſam eundem Prophetam vidiſſe, & illius diſcipulum fuiſſe. Quòd ſi ita eſt, multò antiquiorem ipſo Sciammài eum fuiſſe dicendum erit. Ex Cod. autem גיטין *Ghittìn* cap. 8. חזורק נט pagina 81. circa medium, cùm habeatur, quòd

אמר ר׳ יוחנן משום רבי יהודה בר אילעי בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים בית שמאי דורות האחרונים רבי דוסא דתניא שבויית אוכלת בתרומה דברי רבי דוסא וכי מה עשה לה ערבי זה וכי מפני שמיעך לה בין

מרבה נשים מרבה כשפים *Multiplicans vxores, multiplicat veneficia*; adeò Hebræorum mulieres pronæ ad maleficia exiſtimantur ab eis, vt probatiores ex ipſis, Magiſtræ habeantur veneficiorum, teſtis eſt Talmud Ieroſolymitanus Cod. קדושין *Kidduſcìn*, cap. 4. עשרה יוחסין pag. 66. colum. 2. circa med. ex ſententia R. Simeonis Ben Iochài. הכשירה שבנשים בעלת כשפים׃ *Probatior inter mulieres Magiſtra eſt Veneficiorum*. Numerum etiam binarium vxorum ita abhorrent, vt hortentur ne in eo conſiſtant, ſed numerum adaugeant vnitate, ſi vnica vxore contenti non ſint: Sic enim legitur in Cod. פסחים *Peſachim* cap. 10. pag. 113. lin. 4. poſt principium.

לא תנסיב תרתי אי נסבת תרתי נסיב תלת ׃

Ne ducas Vxores duas, aut ſi duxeris duas, ducito etiam tertiam. Quaſi diceret, vnica vxore contentus ſis, nam ſi duas duxeris, inter contentiones & iurgia vitam duces, & aliquando futurum erit, vt contra vitam tuam aliquid molituræ ſint: quòd ſi duas ducere volueris, ducas & tertiam, quia tertia non ita de facili in conſpirationem adiungetur, ſed potiùs illarum mala conſilia tibi patefaciet, & reuelabit. Cabaliſtæ quoque, qui tranſmigrationem animarum admittunt, eum, qui duas ſorores accipere præſumpſerit, volunt in tranſmigratione conuerti in meretricem gentilem.

Itaque R. Dosà, qui paulò poſt aduentum Domini floruit, doctiſſimus cenſetur, & Princeps eorum, qui doctrinam R. Sciammài ſectabantur;

quondam ſediſſe Aggæum, & Legem docuiſſe, tantùm colligitur; & ex doctrina illa Aggæi per traditionem vſque ad R. Doſam propagata, didiciſſe eundem R. Doſam traditiones Moſaicas de Matrimonio צרת הבת *Tzaràt babbàth eum æmula filia* non ineundo. Fuit itaq; R. Doſa diſcipulus Aggæi Prophetæ reſpectu doctrinæ, non reſpectu perſonæ ipſius Aggæi.

Concluditur itaque, R. Doſam poſteriorem Sciammài extitiſſe, & Ieroſolymis diem ſuum clauſiſſe circa annum mundi 3840. Chriſti Domini anno circiter 80. ſepultumque propè Sapheth Galilææ ſuperioris Vrbem, vbi adhuc hodie illius ſepulchrum viſitur in ſpelunca ſub colle non longè ab eadem Vrbe, quo deuotionis gratia, medio inter Paſcha & Pentecoſten tempore, Iudæi habitatores Terræ ſanctæ peregrinantur. Vide אגרת מספרת יחסיות רצדיקי' וכו' in I. Parte huius Bibliothecæ num. 436. pag. 58. col. 2. Interfuit diſputationi de Phaſi Lunæ initæ inter Rabban Gamalielem, Ben Riſcbàgh, & R. Ioſuè Ben Chananiàh, vt dicit Auctor יוחסין *Iuchaſsin* p. 55.

De iurgio inter Rabban Gamaliel & R. Ioſuè vide librum Cabalæ R. Abrahami Ben Daùd in רבן גמליאל בן רשב״ג pag. 28. col. 1, editionis Venetæ anno ש״ה 305. min. ſupp. in 4.

תנא' **דוסתאי** איש כפר יתמה זה נזכר איש כפר דמאי ושם שקלודי שמאי ושמו כוונו בדלוגם בפרק מני דערלה.

452 R. DOSTA'I איש ISCH VIR CHEPHA'R יתמה ITHMA',

רדית פכלה מן הכהנים,

Dixerit R. Iochanàn nomine R. Iuda Bar Elài: Veni & Vide, quòd non ſicut erant generationes priorum, ſunt generationes poſteriorum. Generationes priorum Schola eſt Sciammài; generationes poſteriorum eſt R. Doſà, cuius traditio eſt; Captiuam comedere poſſe de Therumà (oblatione propria Sacerdotum, & ſuæ familiæ) *Verba ſunt R. Doſæ. Et quidnam ei fecerat iſte Arabs? Propterea quòd compreſſerat ei mammas, inepta eſt ad Sacerdotalia*? ad comedendum oblationes Sacerdotales? Ex hoc loco videtur R. Doſam fuiſſe poſt Sciammài, ſed doctrinæ illius, ſectatorem non fuiſſe, quia captiuam Sacerdotis vxorem vel aliam ſibi coniunctam, ineptam non reddit ad comedendum *Therumà*, vt facit Schola Sciammài. Quamuis enim aliquando in Schola Sciammài Iura didiciſſet, poſtea tamen deciſiones illius parui feciſſe, ex exemplo allato manifeſtum eſt. Et quòd diſcipulus Sciammài aliquando fuerit, probabile eſt, ex eo, quòd etiam frater ſuus R. Ionathan (ipſo teſtimonium perhibente) diſcipulus Sciammài extiterit, vt ſuprà dictum eſt. Duo enim fratres germani, vt plurimùm, eandem Scholam ſequi ſolent. Ad auctoritatem ex Cod. *Ieuamòth* adductam, quòd R. Doſà ex eo quòd dixerit, ſediſſe Aggæum Prophetam ſuper mortarium, & tria dicta pronuntiaſſe &c. reſponderi poteſt: non deduci ex verbis iſtis Rabbi Doſam vidiſſe Aggæum Prophetam; ſed in mortario illo, vel tali loco aſſignato

רבי בינן סבנו ר׳ דוסתאי הוא תנא ובפרק קמא דעירובין יש
לו הלכה ׃ ובפרקא קמא דקדושין אמר סלימלקי ר׳ דוסתאי
ברבי ינאי ורבי אנטונינוס מיפרו וכו׳ ׃ ובסוף פרקא קמא
דגיטין מהלכו לחברתה הוא ורבי ורבי יוסי בן כפר אצל רבי
אלעי בר ינאי ונילמדו בפרסה ויסב יעקב כי מנהריב
הלא לבוקיים לסוערון לרבי דוסתאי בר ינאי ללמדם תורה ׃
ולא נתמנו כי הוא רבי דוסתאי זה תלמיד רבי מאיר כי זה
מוזכר בד״ פעים בינותם ׃ ובברייתא דרבי דוסתאי ברבי
יהודה משום רבי שמעון וכן אבא יוסי בן דוסתאי בפרק
ארבע מיתות בסנהדרין בפרק אין דורשין אמר ר׳ משום אבא
יוסי בן דוסתאי ואולי הוא בנו ׃ עד כאן לשון בעל ספר
יוחסין דף ״כח ׃

453 DOSTA'I BERABBI IANNA'I diſcipulus R. Meir ; qui ſecundùm Rabbinorũ Chronologiam viuebat circa annum mundi 3881. Chr. 121. tertia ætate poſt excidium Templi, vt in libro Cabalæ *Harraùàd* ex Cod גטין *Ghittìn* cap. 1. 14. b. lin. 1. Et ex verbis R. אחאי *Achài* Ben R. יאשיה *Ioſia* apparet, quod R. Doſtài fuerit ſocius R. Iosè Bar Chephàr: nam -

אמר להו לרבי דוסתאי ברבי ינאי ולר׳ יוסי בר כיפר ׃

Dixerat (R. Achài) *ipſis R. Doſtài BeRabbì Iannài, & R. Iosè Bar Chephàr*. Iſte autem R. Iosè fuit contemporaneus R. Chananiæ nepotis R. Ioſuè, quemadmodum legitur in fine Cod. ברכות *Berachòth* cap. 7. pa. 63. longè poſt med.

כשירד חנינא בן אחי ר׳ יהושע לגולה היה מעבר שנים וקבע חדשים בחוצה לארץ שגרו אחריו שני ת״ח רבי יוסי בן כיפר ובן בנו של זכריה בן קבוטל וכו׳ ׃

Cùm deſcendiſſet Chaninà filius fratris

MA', ſeù vt alij legunt DIME', fuit diſcipulus Sciammài, vt legitur in Cod. ערלה *Orlà* cap. 2. §. 5. in *Miſnà*, de quo teſtificatur Magiſtrum ſuum Sciammài non contraire ſententiæ *Hillelis* in negotio immunditiei circa fermentum delapſum in תרומה *Therumà oblationem*, niſi tantum fuerit, vt oui quantitatem ſuperet. Aliud de hoc Rabbino præclarum literarium monumentum non habemus.

De quodam R Doſtài legitur in *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 61. pag. 67. col. 4. longè poſt medium, hæc ſententia, ſed an illam dixerit hic noſter Doſtài, incertum eſt. Dicitur enim -

ר׳ דוסתאי בשם ר׳ שמואל בר נחמן אם היו לך בנים בנערותך קח לך אשה בזקנותך והעמיד בנים ׃ וממי אתה למד מאברהם שהיה לו בנים בנערותו ולקח אשה בזקנותו והעמיד בנים הה״ד (בראשית כ״ה ,א׳ ׃) ויוסף אברהם וגו׳ ׃

R. Doſtài nomine R. Samuelis Bar Nachmàn (dicit:) *Si fuerint tibi filij in iuuentute tua, accipe vxorem* (iterum) *in ſenectute tua, & gigne filios. Diſces enim hoc ab Abrahamo, qui licèt liberos haberet cùm adhuc iuuenis eſſet, nihilominus in ſenectute ſua vxorem duxit, & genuit filios. Hoc eſt illud quod dictum eſt* (Gen. 25. 1.) Et addidit Abraham, & accepit vxorem, & nomen eius קטורה Keturàh.

תנאי **דוסתאי ברבי ינאי** הוא תלמיד ר׳ מאיר
מכן לומר בהלכות משום ר׳ מאיר ובסוף פרקא קמא דגיטין הוא
הבר אצל יוסי בן כיפר ור׳ יוסי זה היה בזמן ר׳ חנניא בן
אחי ר׳ יהושע כדאיתא בסוף ברכות וכן הוא בפרק חמשי
דעירובין ובסוף פרק המקבל ורם עמבי מם מלום חמור על
כלמה וכו׳ ואם בן לוי זה ר׳ וכלי רבו אצל רבי יוחנן אמר

Iuſtitiam adminiſtrabat poſt deſtructum Templum; & in *Ghemarà* de eo hæ ſententiæ leguntur in Cod. נדה *Niddà* cap. 3. & in fine capituli pagina 31. b.

אמר רבי דוסתאי ברבי ינאי מפני מה איש מחזר על אשה ואין אשה מחזרת על איש משל לאדם שאבד לו אבידה מי מחזר על מי בעל אבידה מחזר על אבידתו ׃ ומפני מה איש פניו למטה ואשה פניה למעלה כלפי האיש זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת ׃ ומפני מה האיש מקבל פיוס ואין אשה מקבלת פיוס זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת ׃ מפני מה אשה קולה ערב ואין איש קולו ערב זה ממקום שנברא ׃ וזו ממקום שנבראת שנאמ׳ (שיר ב׳ ׃ יד״ ׃) כי קולך ערב ומראך נאוה ׃

Dixit R. Doſtài BeRabbi Iannài: Cur Vir redit ad vxorem, & vxor non redit ad Virum? Exemplum dedit de homine (*qui amiſit rem charam; quis redit?* (ad quem pertinet?) *ad eum, qui amiſit. Cur vir facie deorſum verſus, & mulier ſurſum verſus?* Explicat R. Salomon פניו למטה בשעת התשמיש *Vnuſquiſque de loco vnde formati ſunt. Et cur vir recipit conſolationem* (id eſt facilis eſt placari, & lenitur in tribulationibus) *non autem mulier? Vterque de loco vnde creatus eſt. Cur autem mulieris vox dulcis & ſuauis eſt, & Viri vox talis non eſt? Prouenit hoc ex locis, vnde ambo formati ſunt.* [*Os ſi quatiatur edit ſonum, ſed nunquam terra ſi percutiatur, ſonum edit.* R. Salom.] *Ob id de muliere dicitur* (Cantic. Cantic. 2. 14.) Vox tua dulcis, & facies tua decora.

Tandem de R. Doſtài habentur hæc, quæ ſequuntur, verba in *Pirkè Auòth*

tris R. Ioſue in captiuitatem emboliſmo corrigebat annos, & menſes firmabat extra terram (Iſraëlis) *ierunt ad ipſum duo ſapientes R. Iosè Ben Chephàr, & filius filij Zachariæ Ben Keuutàl &c.* Et in Cod. עירובין *Iruuin* cap. 5. habetur הלכה *Halachà* ex illius nomine; vnde connumerandus eſt inter *Tanaitas*. Non itaque potuit eſſe Rabbi Iannài pater eius, ille ſcilicet Iannài, qui Magiſter fuit R. Ioachanàn poſt Rabbi ſeù poſt *Rabbènu Hakkadòſc*; nam iſte inter *Amorraitas* eſt recenſendus. Amorraitæ autem poſteriores ſunt Tanaitis, vt omnes ſciunt. Multò minus potuit eſſe hic noſter *R. Doſtài Ben R. Iannài* ille, de quo fit mentio in Comment. ילמדנו *Ielamedènu* Rabbi Tanchumà, *Paraſcià* וישב יעקב pag. 17. col. 1. circa finem editionis Veronen. in fol. quòd fuerit miſſus in Samariam ad inſtruendum Cuthæos in Moſaica Lege tempore Sennacherib, cùm inter hunc & illum, interuallum pluſquam 660. annorum interponatur. Sennacherib viuebat tempore Iſaiæ anno 3213. & R. Doſtài tempore R. Meir, cuius diſcipulus fuerat, circa an. 3881. inter vtrumque computantur anni 668. Vnde vel fabuloſa habenda eſt relatio R. Tanchumæ; vel dicendum, hunc *R. Doſtài* alium eſſe ab illo, cùm tot annorum ſpatium inter vtrumque interceſſerit. Vtrumque autem fuiſſe doctiſſimum Virum, ex eo colligitur, quòd primus ex illis ad Gentiles in Lege Moſaica inſtruendos à Rectoribus Synagogæ miſſus fuerit; ſecundus autem, quia Ius &

pag 29. & 61. b. Videtur eſſe liber Chronologicus ad inſtar ס' עולם *Sèpher Olàm*.

דיהון בר שלמון

[illegible]

455 DIHO'N BAR SCIALMO'N eſt nomen illius Viri, cuius Narratio ſub nomine מעשה של ירושלמי *Maaſè ſcel Ieruſcialemi Hiſtoria illius Ieroſolymitani* inter reliquos libellos impreſſa eſt in ספר דברי הימים של משה *Sèpher Diurè ha-iamim ſcel Moſcè Libro Chronicorum Moſis*, Venetijs an. ש"ד 304. minor. ſupputat. Chriſti 1544. Vide in I. Par. huius Biblioth. num. 96. pag. 41.

דיתיקא חדתא

[illegible]

456 DIATEKA' CHADATHA' TESTAMENTVM NOVVM; hoc eſt, Scriptum quatuor Euangeliſtarum Sanctorum, Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis. Et Hiſtoria Apoſtolorum Beatorum, quæ vocatur Scriptum *Actorum Apoſtolorum*, quam collegit Lucas Euangeliſta: præterea quatuordecim Epiſtolę Pauli Apoſtoli; & tres Epiſtolæ trium Apoſtolorum, ante quorum oculos Dominus noſter ſe transfigurauit, id eſt, Iacobi, Petri, & Ioannis. Eſt autem inter-

Auòth cap. 3. num. 8.

ר' דוסתאי בר ינאי משום רבי מאיר אומר תלמיד חכם שיושב ושונה ושוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחיב בנפשו שנאמר (דברים ד' , ט') רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך יכול אפלו תקפה עליו משנתו תלמוד לומר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך הא אינו מתחיב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו :

R. Doſtài Bar Iannài nomine R. Meir dicit: Diſcipulus ſapiens, qui ſedet & ſtudet, & alicuius rei obliuiſcitur de ſtudio ſuo, reputat illum Scriptura, ac ſi reus fuiſſet animæ ſuæ. S. D. (Deuter. 4. 9.) Sed caue tibi, & cuſtodi animam tuam valdè. Ne fortè obliuiſcaris verborum, quæ viderunt oculi tui. *Hoc eueniſſe ex maxima ſtudij vehementia. Scriptura ſubiungit:* Et ne fortè recedant à corde tuo omnibus diebus vitæ tuæ. *Ergo reus non exiſtimatur, donec ipſe ſciens & volens ea recedere faciat à corde ſuo.* Præter citata loca: de R. Doſtài Bar Iannài fit mentio etiam in Codicibus Talmudicis קדושין *Kidduſcin* cap. 2. סנהדרין *Sanhedrin* cap. 7. & in חגיגה *Chaghighà* cap. 2.

דורות עולם או ספר דורות עולם

[illegible]

454 DORO'TH OLAM; ſeù SE'PHER DORO'TH OLA'M LIBER GENERATIONVM SECVLI. Titulus eſt Libri ignoti Auctoris; eius meminit Auctor *Iuchaſìn*

nes. Et iterum : *Suſcitabit enim Dominus ex Iuda Regem, Deum, & Hominem. Ita ſaluabit omnes gentes, & genus Iſraël*. Item de Chriſti Sacerdotio, in Teſtamento Leui. Quòd & Regnum ſubiectum ſit Sacerdotio, in Iuda; vbi etiam de Chriſti manſuetudine & iuſtitia, & quòd effundet Spiritum gratiæ ſuper homines. Habet etiam multa documenta ad mores componendos aptiſſima: vt, quòd mulierum aſpectus ſit fugiendus, vt Caſtitas conſeruetur, in Ruben. Contra Inuidiam, in Simeone. Contra Superbiam, in Leui. Contra Auaritiam, in Iuda. Contra Gulæ vitium, in Iſachar. De commiſeratione & miſericordia, in Zabulon. Contra Iram & mendacium, in Dan. De bonitate, in Nephtali. Contra Odium, in Gad. De malitia, & virtute, in Aſſer. De Caſtitate; & fraterna dilectione, in Ioſeph. Et de mente munda, in Beniamin. Vnde apparet, quòd nullus eſt Liber, quamuis inutilis videatur, quin ex eo aliquod emolumentum percipi poſſit.

תנח׳ **דניאל כהן** עשה פירוש על ספר שארית יוסף ר׳ יוסף בן יהושע על העבורים ותקופות ומהלכים כוכבים בדרכם כמלוכים. ויש ספר אחר נקרא ספר שארית יוסף לר׳ יוסף ן׳ ויריגה.

458 R. DANIEL COHE'N, Compoſuit Expoſitionem ſuper Librum שארית יוסף *Sceeriìh Ioſeph Reliquiæ Ioſeph*, quo agitur de *Calendario*, *Aſtronomia*, *Aſtrologia*, *Iudicijs Aſtrorum*, & *Natiuitatibus*. Eius meminit Buxtorf. in Appendice ad Bibliothe-

terpretatio Syriaca, Hebræis typis deſcripta, pleriſque etiam locis emendata, vel potiùs deprauata, & Latinè reddita ab Immanuele Tremelio Auctore damnatæ memoriæ, cuius etiam Grammatica Chaldaica & Syra calci Operi adiecta eſt. Excudebat Henricus Stephanus anno 1569. in folio.

תנז׳ **דיתיקי שני עשר שבטים** לי״ב בני ישראל והם ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר וזבולון יוסף ובנימין דן ונפתלי גד ואשר. ויש ספר שבו גם דברים קלין וכזבים ואין בו שלא אמת מועלת.

457 DIIATIKE' SCENE' ASSA'R SCEVATT I'M TESTAMENTA DVODECIM TRIBVVM, id eſt XII. Patriarcharum, filiorum Iſraël, nempè Ruben, Simonis, Leui, & Iudæ, Iſacharis, Zabulonis, Dan & Nephtali, Gad & Aſſer, Ioſephi, & Beniamin, inueniuntur in V. Tomo Bibliothecæ Patrum pag. 611. editionis tertiæ *de la Bigne*, Interprete Roberto Lincolienſi; vbi notatur, hunc eſſe Librum Apocryphum, & pſeudographum, fabuloſum, & indignum planè, qui legatur: multa continere partim erronea partim vana, & mendoſa, nullo Auctore, aut fundamento ſubnixa, quæ facilè Lector & diſcernet & repudiabit. Attamen multa alia in eo continentur, quę Chriſtianæ Religioni admodum fauent, vt in Teſtamento Simeonis, quòd *Deus magnus Iſraël apparebit in terra, Vt homo, & ſaluabit in ipſo Adam &c.* Et: *Quoniam Deus corpus aſſumens, & comedens cum hominibus ſaluabit homi-*

lem nouem milliaribus plùs minùs diſtante. Hic cùm adhuc puer eſſet, annum agens decimum aut vndecimum, ductus eſt captiuus in Babylonem anno tertio Regni יהויקים *Iehoiakim* Regis Iuda (Dan. c. 1. v. 1.) Vt autem clariùs nonnulla, quæ de Daniele dici poſſunt, intelligantur, de eo hæc, quæ ſequuntur, quærenda ſunt.

I. Vnde habetur, quòd Daniel fuerit Propheta, ſiquidē inter Prophetas Hebræi quandoq; illum non numerant?

Reſpondeo, id haberi ex eius libro: nam licèt ex parte hiſtoricus ſit, quia complectitur Hiſtoriā Chaldæorum, Medorum, & Perſarum ab anno tertio Ioakim vſque ad tertium Cyri; Propheticus tamen eſt, quia de ſucceſſione quatuor Monarchiarum mundi, videlicet Babyloniorum, Perſarum, Græcorum; & Romanorum vaticinatur. Itemque de Chriſti Regno, eiuſque aduentu per ſeptuaginta hebdomadarum deſignationem, propheticè agit. De excidio quoque Vrbis Ieroſolymorum, Iudæorum deſolatione, mortuorum reſurrectione, & Iudicio vniuerſali multa præclarè prædicit, quæ omnia ad Prophetiæ donum ſpectant ſine dubio. His accedat teſtimonium Chriſti Domini, qui apud Matth. 24. 15. nomine Prophetæ Danielem condecorat: *Cùm ergo videritis &c. quæ dicta eſt à Daniele Propheta*. Vnde perperam Talmudiſtæ hanc Prophetiæ prærogatiuam à Daniele eripere tentant in Cod. סנהדרין *Sanhedrin* cap. 11. חלק *Chèlek* pag. 94. lin. 2. vbi de Daniele dicunt ואיהו לאו נביא *quòd non ſit*

thecam Rabbinicam pag. 467. Excuſus eſt Theſſalonicæ, vt ibi dicitur.

Compoſuit etiam *Tabulam expanſam* vnico folio, qua oſtenditur *Ordo Cycli Lunaris perpetuus, & ingreſſus Solis in quatuor puncta Cardinalia ſecundùm mentem & hypotheſim Ràu Samuelis*. Illam vidi excuſam Venetijs apud Petrum & Laurentium Bragadinum anno mundi 5380. Chriſti 1620.

תנכי' **דניאל איש חמודות ונביא**

יהוה נולד בעיר בית ברה אשר בגורל אפרים שנת ג' אלפים ש"ח ליצירה והיה מבני ישראל מזרע המלוכה ומבית דוד והוא היה אחד מארבעת ילדים אשר הגלה מלך יהודה וירושלם בבלה ביומי נבוכד נאצר מלך בבל בשנת שלוש למלכות יהויקים מלך יהודה שהוא שנת ג' אלפים שי"ט ליצירה ויהי בהם מבני יהודה ארבעה ילדים אשר אין בהם כל מאום וטובי מראה לא היו סריסין ולא נכרים והם משכילים בכל חכמה ויודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם להם יכולים לסבול כורבי בקיאין ובספוק ובחכמה גדלות שבכתב והלשון כשדים ; הם היו דניאל חנניה . מישאל ועזריה ודניאל ראש כולם ; גם דניאל וחביריו על לבבותם שלא לטמא עצמם במאכל ובמשתה מלכם ; ונתן להם האלהים מדע והשכל בכל ספר וחכמה ודניאל היה מבין לפרש כל חזון וחלומות כי הוא לבדו היה נביא ולא חכמים חביריו ; וכתב דניאל ספרו ועמד בהיכל מלך בבל עד שנת אחת לכורש מלך ובחלום שנה למלכותו במעשר דניאל אל האלהים בבבל וקברותו שם ; ויהיו כל ימי דניאל חמש ושמונים שנה וימות בשנת ג' אלפים שצ"ב לבריאת עולם :

459 DANIEL VIR DESIDERIORVM, ET PROPHETA DOMINI DE TRIBV IVDA, patria בית ברה *Beth-Barà*, ex Dorotheo & Epiphanio, quam expugnauit Gedeon Iudic. 7. 24. in ſorte Ephraim non longè ab Emaus, & ab Ieruſa-

ducere Chaldæi, & ad cultum Idolorum perducere. Fas enim non erat reſpondere lingua Hebraica, quæ non intelligebatur à Chaldæis, vnde eos Propheta Ieremias Chaldaicè inſtruit; quæ inſtructio vnico verſu contenta, non tollit, vt tota Prophetia non ſit ſcripta Hebraicè, parum enim pro nihilo reputatur. Principalis quidem Ieremiæ intentio fuit ſcribere Prophetiam ſuam Hebraicè, quod non ita videtur in Prophetia Danielis, cuius maior pars Chaldaicè ſcripta eſt, ac proinde tamquam profana lingua editā, noluit Auctor Canonis illam inter Prophetias lingua ſancta Hebraica conſcriptas receńſere. Sed hæc ratio non videtur ſufficiens ad excludendū hanc Prophetiam ab alijs; quia quotieſcumque Spiritus Sanctus aliquo Idiomate per Sanctos ſuos Prophetas loquitur, eo ipſo Idioma ipſum ſanctificatur. Hinc non minùs ſancta exiſtimanda eſt lingua Chaldaica, quàm Hebraica, cùm eodem Spiritu Sancto dictante, Verbum Dei per ipſam enuntiatum eſt. Inde etiam ſequitur linguam Græcam, & Latinam eadem ſanctitatis prærogatiua gaudere, quia in his linguis Spiritus quoque Sanctus locutus eſt. Lingua quidem Græca aſſiſtente eodem Spiritu, Septuaginta duo Seniores ex Hebræo in Græcum adornarunt ſuam Tranſlationem. Lucas, & Ioannes ſuum Euangelium Græcè ſcripſerunt. Paulus, & cæteri Apoſtoli Epiſtolarum Scriptores, eadem Græca lingua maiori ex parte ſcripſiſſe tradiderunt Maiores noſtri, ſicut etiam D. Ioannes

ſit Propheta. Neque præiudicium vllum ei affert, quòd non connumeretur inter Prophetas, ſed inter Hagiographos. Non enim Libri Hagiographi à Prophetis ſecernuntur ex eo, quòd non ſint Prophetales, ſed ex alijs prorſùs diuerſis cauſis id factum eſt ab Auctore Canonis Sacrorū Librorum Veteris Teſtamenti, & inter alias nonnulli hanc vnam recenſent; vt Libri, qui alia lingua ab Hebraica ſcripti ex parte erant, ab alijs, qui purè Hebraici eſſent, ſepoſiti exiſterent. Hinc quia Liber Danielis magna ex parte ſcriptus eſt Chaldaicè, ideò inter Prophetas Hebraicè prophetantes non annumeratur.

Sed dices, Nonnè etiam in Prophetia Ieremiæ aliquid lingua Chaldaica ſcriptum reperitur? Vide verſum vndecimum capitis 10. & inuenies illum Chaldaicè. Ergo non debet excludi Liber Danielis, & ſeponi extra numerum Prophetarum, ex eo quia ex parte ſcriptus eſt Chaldaicè.

Reſp. Hebræi, quòd in Prophetia Ieremię vnicus tantùm verſus Chaldaicè ſcriptus eſt, & eſt verſus 11. capitis 10. quo legitur.

כדנה תאמרון להום אלהיא די שמיא וארקא
לא עבדו יאבדו מארעא ומן תחות שמיא אלה :

Sic dicetis eis: Dij, qui Cælos & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his quæ ſub Cælo ſunt. Voluit enim Propheta Ieremias docere populum inter Chaldæos in captiuitate conſtitutum, quid reſpondere deberet, & quo Idiomate loqui debuiſſent Iudæi, ſi aliquando eos voluiſſent ſe-

cim Prophetæ minores, & etiam ipſe Ezechiel, quia ex ſententia Talmudiſtarum nullus ex his ſuam Prophetiam ſcripſit. Vide Cod. בבא בתרא *Bauà Bathrà* cap. 1. pag. 15. lin. 3. & ibi inuenies, quòd -

אנשי כנסת הגדולה כתבו יחזקאל ושנים עשר דניאל ומגילת אסתר :

Viri Synagogæ magnæ ſcripſerint Ezechielem, duodecim Prophetas minores, Danielem, & Volumen Eſther. Vide etiam in *En Iſraël* Par. II. pag. 76. col. 2. num. 24. tam in textu, quàm in Gloſſa.

Alij denique Danielem à numero Prophetarum arcendum ideò eſſe cenſent, quia putant, eum omnes Prophetarum prærogatiuas non habuiſſe. Volunt enim cum R. Moſe Ægyptio in מורה *Morè* Par. II. cap. 45. varios atque multiplices eſſe gradus Prophetiæ, quos omnes Danielem non habuiſſe docent, ac proinde circa finem gradus ſecundi ait Ægyptius -

ולזה הסכימה האומה לסדר ספר דניאל מכלל הכתובים לא מן הנביאים :

Hinc vnanimi conſenſu noſtra natio retulit librum Danielis inter Hagiographa, non verò inter Prophetas. Inter alias prærogatiuas Prophetiæ debitas has quoque recenſent, quòd Prophetæ cùm prophetant per ſomnium habita Prophetia, non illam ampliùs vocant ſomniū, vt fecit Iacob poſtquā expergefactus eſt à ſomnio Prophetiæ, non dixit quòd fuerit ſomnium, ſed abſolutè, ait (Geneſ. c. 28. v. 16.) -

אכן יש יהוה במקום הזה :

nes Apocalypſim ſuam. Lingua verò Latina Euangelium Marci primò ſcriptum fuiſſe, ille, qui eiuſdem Marci Euangelium Hieronymi nomine interpreratur, memoriæ prodidit in ſuis Commentarijs. Vnde & hiſce tribus linguis Hebraica videlicet, Græca, & Latina Crucis titulum inſcribi voluit, vt & illarum ſanctitas mundo innoteſceret, & mundus vniuerſus ſuum Saluatorem & Regem agnoſceret. Sub lingua Hebræa, Chaldæa quoque, Syra, Arabica, & alijs, ſi quæ ſint Orientales loquelæ, tamquam Hebraicæ linguæ dialectus comprehenduntur. Ratio itaq; à lingua Chaldaica veluti extranea petita, non concludit, Prophetiam Danielis à cęterarū Prophetiarum Choro debere excludi.

Alij dicunt, Danielem ideò è Prophetis cæteris eliminari, quia Politicus fuerat, & in Aula Regis vixerat. Sed hæc ratio nullius momenti eſt, quia nihil prohibet, vt Regis terreni & Cæleſtis gratiam ſimul quis aucupari poſſit; & eodem tempore per Aulam terrenam deambulet, & à Spiritu Sancto edoctus, vaticinetur, vt probabile eſt feciſſe Iſaiam ex Regio ſanguine prognatum; & Regem Dauidem, qui Diademate redimitus, Propheticè multa prædixit, vt meritò Regius Propheta per antonomaſiam vocari dignus fuerit.

Alij extra Chorum Prophetarum Danielem extrudunt, eò quòd ipſe non ſcripſerit ſuam Prophetiam. Si hæc ratio aliquid valeret, extrudendi eſſent quamplurimi alij Prophetæ ex Choro Prophetarum, nempè duode-

ram, ſed potiùs illam corroborant & perficiunt. Quod enim ſecundo loco dicunt, maximè falluntur, credentes quod aliud ſit Deus, & aliud Spiritus Dei. Sed de hac re fuſiùs, quando de Prophetia Hebræorum agemus Deo propitio.

Quæritur ſecundò: Quemadmodum fuerat Daniel de Tribu Iuda; an etiam fuerit ex Regio ſemine?

Reſp. Affirmatiuè, quamuis enim Daniel Regis filius non eſſet, erat tamen ex Regijs Optimatibus, ex Regio Dauidis ſemine; ſatis ſuperque hoc innuitur à Scriptura dum dicitur Dan. 1. 3. *Et ait Rex τῷ Aſcpenàz Præpoſito Eunochorum, vt introduceret de filijs Iſraël, & de ſemine Regio & tyrannorum.* Hæc cumulatè accipienda ſunt, vt oſtendit particula copulatiua (&). R. Saadià Gaòn hunc verſum hoc modo explicat.

להביא מבני ישראל ולא מבני לוי, ומזרע המלוכה מבית דוד ולא ממלכי ישראל,

Vt introduceret de filijs Iſraël, & non de filijs Leui: & de ſemine Regio de domo Dauid, & non de Regibus Iſraël. Patet igitur ex Scriptura, & interpretatione Rabbinorum, Danielem fuiſſe de filijs Iſraël, & non de filijs Leui; de progenie Dauidis, & non de progenie Regum Iſraël. Hinc abſque vllo prorsùs fundamento dicit Dionyſius Carthuſianus: Danielem fuiſſe ex paterno genere de Tribu Leui, & ex materno de Tribu Iuda.

Sed dices, Si Daniel & reliqui pueri ex Regio ſemine prognati eſſe debuerant, cur igitur addit Scriptura, *& ty-*

Certè Dominus eſt in loco iſto. quod non ita contigit in Daniele: nam ipſe & ſomnium vidit, & ſomnium eſſe comperijt (Dan. 2. 19.)

אדין לדניאל בחווה די ליליא רזא גלי,

Tunc Danieli in viſione noctis ſecretum reuelatum eſt. Et cap. 7. ver. 1.

דניאל חלם חזה וחזוי ראשה על משכבה בארין חלמא כתב וגו׳,

Daniel ſomnium vidit, & viſiones capitis eius ſuper cubili eius, tunc ſomnium ſcripſit &c.

II. Quia ij, qui propriè Prophetæ non dicuntur, inſtruuntur à Dei Spiritu: Prophetæ verò propriè dicti, ab ipſomet Deo diriguntur & inſtruuntur.

III. Quia Prophetæ impropriè dicti abſque vlla ſenſuum alteratione viſionem viderunt & retulerunt. Prophetæ verò qui verè Prophetæ dicuntur, tempore, quo prophetarunt, ſenſibus ferè deſtituti fuerunt, & in phantaſia adeò turbati, vt nil de ijs, quæ prædixerant, cognouerint, vel intellexerint. Hæc vltima prærogatiua contradicit primæ; quia ſi phantaſia turbatur, & ſenſus alterantur Prophetæ, dum viſionem videt, quomodo Patriarcha Iacob poſtquam ſomnium vidit, cognouit expergefactus fuiſſe Prophetiam? Senſus quidem externi per ſomnum fuerunt ſopiti in Iacob, & in Daniele, ſed internæ animi facultates vigilantes fuerunt, & per donum Prophetiæ à Domino illuſtratæ: nam Dei gratuita dona, vti eſt Prophetia, non debilitant natu-

cient Eunuchos in domo Regis. At moderni Hebræi hanc opinionem reſpuunt. Quippè qui ſequantur ſententiam *Aben Ezra* in Comment. ad hunc locum ita de hac re diſſerentis.

זה אשפנז היה סריס והוא היה פקיד על כל הסריסים המשרתים ונשיו וכתוב בדברי יחזקאל (בישעיה ל״ט : ז׳ ; מלכים ב׳ , כ׳ , י״ח) והיו סריסים בהיכל מלך בבל , רב גדול כמו קרית מלך רב על כן אמר יפת כי הם דניאל וחביריו וראיתו שאמר מזרע המלוכה ולא דבר נכונה כי הכתוב הוא ויהי בהם מבני יהודה ואחרים מזרע המלוכה שהיו סריסים ולא תמצא בדניאל שהיה סריס רק כתוב עליו ועל חביריו ילדים אין בהם כל מום קשה מן הסריסים וכו׳ ׃

Iſte Aſcepenàz erat Eunuchus, & erat Præfectus omnium Eunuchorum miniſtrantium, & mulierum (Regis) *Et ſcriptum eſt in verbis Ezechielis* (corrige, Iſaiæ 39. 7. & 2. Reg. 20. 18.) Et erunt Eunuchi in Palatio Regis Babylonis. רב *Ràu* id eſt *Magnus iuxta illud* (Pſal. 48. 3.) Latera Aquilonis Ciuitas Regis Magni. *Idcircò optimè dixit, quòd iſti ſint Daniel & ſocij eius, & probatio eius eſt, quia dixit* de ſemine Regio, *& non videtur hoc conueniens dictum, quoniam ſcriptum eſt:* (Daniel. 1. 6.) *& fuit inter eos de filijs Iudæ Daniel, & alij de ſemine Regio, qui erant caſtrati, & non inuenies in Daniele, quòd ipſe fuerit caſtratus; ſed de eo & ſocijs ſuis tantùm ſcriptum eſt* (Ibid. v. 4.) Pueros, quibus non ſit in eis omnis macula *: quæ verba excludunt omnem caſtrationem &c.* Hæc caſtrationis macula adeò magna exiſtimatur apud Hebræos, vt Eunuchi etiam ab Eccleſia arceantur

& tyrannorum?

Reſp. Nomine tyrannorum non intelliguntur in hoc loco hi, qui non ſecundùm leges, & Iuris diſpoſitionem dominantur; ſed intelliguntur hi, qui fortitudine & potentia pollent. In textu pro *tyrannorum* eſt vox פרתמים *Parthemìm*, quam communiter Lexicographi reddunt *Euphratæos*, hoc eſt Duces habitantes iuxta flumen Euphratis. Potuit autem Daniel eſſe filius alicuius magni Principis, cuius Principatus iuxta Euphratis fluenta forſan extendebatur. *Rabbi Saadià* גאון *Gaòn* refert hanc vocem ad animi qualitatem, & eam in duas dictiones ſecando hoc modo exponit: פרתמים *Parthemìm* vt Principes iſti פרי תמים *Perè Tamìm*.

פירי תמים כתפוח הזה שאין בו מום ויפה פרי תואר ׃

Fructus perfectos producerent (liberos probos procrearent) *veluti poma, in quibus nulla eſt macula; pulchros, atque forma decoros fructus,* hoc eſt *filios,* intelligit.

Quæritur III. An Daniel fuerit Eunuchus? Videtur ita fuiſſe, quia *Aſcepenàz*, cui committitur cura Danielis, vocatur Magiſter Præpoſitus & Rector Eunuchorum. Ergo diſcipuli & ij, qui ſub cura illius erant, eſſe debebant Eunuchi, inter quos connumeratur Daniel. Hinc refert D. Hieronymus in hoc loco, Hebræos arbitrari Danielem, & eius ſocios fuiſſe Eunuchos, & in illis impletam fuiſſe Prophetiam Iſaiæ ad Ezechiam (cap. 39. 7.) *Et de ſemine tuo tollent, & fa-*

nuchi? Ràu dixit: Eunuchi propriè & verè; & R. Chaninà dixit: Quòd caſtrata fuerat Idololatria in diebus illorum (quia notum factum eſt nihil eſſe Idolum). *Benè quidem ſecundùm hunc qui dicit, quòd caſtrata fuit Idololatria in diebus illorum, quia ſcriptum eſt* (Dan. 3. 25.) Et corruptio non eſt in eis. *Sed ſecundùm illum, qui dicit Eunuchi propriè, quid ſibi vult:* Et corruptio non eſt in eis? *Corruptio ignis intelligitur; & ſcriptum eſt* (Ibid. v. 27.) Et odor ignis non tranſierat in eos. *Non corruptio, & non odor.* [R. Salom. *Odor ignis*, id eſt עשן האש *fumus ignis*]. *Benè ſtat ſecundùm illum, qui dicit: Quòd caſtrata fuerat Idololatria in diebus illorum, quia hoc eſt quod ſcriptum eſt* (Iſai. 56. 4.) Sic dixit Dominus Eunuchis, qui ſeruabunt Sabbatha mea &c. *Sed ſecundùm illum, qui dicit Eunuchi propriè, narrat verſiculus Scripturæ in ignominiam Iuſtorum. Hoc & illud fuit in eis. Benè ſtat ſecundùm illum, qui dicit Eunuchi propriè, nam hoc eſt illud, quod ſcriptum eſt* (Iſai. 56. 5.) In domo mea, & in muris meis locum, & nomen bonum præ filijs & filiabus. *Sed ſecundùm illum, qui dicit: quòd caſtrata fuerat Idololatria in diebus illorum, quid eſt illud:* Bonum præ filijs & filiabus? *Dixit Ràu Nachmàn Bar Iſaac: Præ filijs, qui fuerunt eis olim, & mortui ſunt &c.*

Patet ex hoc loco quid ſenſerint Talmudiſtæ circa Danielem, & ſocios, an fuerint Eunuchi. Ex Scriptura autem nihil de hac re expreſſum habemus, niſi tantùm quòd hi pue-

tur Deuter. 23.1. ideoq; dicitur, quòd nullam prorsùs maculam hi pueri habebant. Vnde Talmudiſtæ in Cod. סנהדרין *Sanhedrin* cap. 11. חלק *Chèlek* pag. 93. b. circa med. ad hæc verba ילדים אשר אין בהם כל מום *Pueros, in quibus* hoc eſt *nulla in eis eſſet macula. Quærunt* -

מאי כל מום אמר רבי חמא בר חנניא אפילו
כריכרא דבוסילתא לא היה בהם :

Quid eſt nulla in eis (eſſet) *macula? Dixit R. Chamà Bar Chananià: Ne quidem macula quanta eſt inciſio ſcalpelli Chirurgici.*

Ijdem verò Tàlmudiſtæ circa Danielem & ſocios eius, an fuerint Eunuchi, in ambiguo verſantur. In eodem Cod. *Sanhedrin* cap. & pag. citat. longè ante finem explicando locum illum Iſaiæ 39. 7. *Et de filijs tuis qui exibunt de te, quos genueris, tollent, & erunt Eunuchi in Palatio Regis Babylonis*, hoc modo dicunt -

מאי סריסים רב אמר סריסים ממש ורבי חנינא
אמר שנכתרסה ע״ז בימיהם בשלמא למ״ד שנסתרסה
ע״ז בימיהם היינו דכתיב (דניאל ג׳ : כ״ח) והבל לא
איתי בהון אלא למא׳ רא׳ סריסים ממש מאי וחבל
לא איתי בהון חבלא דנורא והכתיב (דניאל ג׳ : כ״ה)
וריח נור לא עדת בהון לא חבלא ולא ריחא בשלמ׳
למאן דאמר שנסתרסה ע״ז בימיהם היינו דכתיב
(ישעיה נ״ו : ד׳ :) כה אמר יה״ו לסריסים אשר
ישמרו את שבתותי וגו׳ : אלא למאן דאמר סריסים
ממש מישתעי קרא בגנותה דצדיקי הא והא הוה
בהו׳ בשלמא למאן דאמר סריסים ממש היינו
דכתיב (ישעיה נ״ו : ה׳) בביתי ובחומותי יד, ושם
טוב מבנים ומבנות אלא למ״ד שנסתרסה ע״ז בימיהם
מאי טוב מבנים ומבנות אמר רב נחמן בר יצחק
מבנים שהיו להם כבר ומתו וגו׳ :

Quid ſibi vult סריסים *Sariſsim Eu-*

gnoſcamus tempore Ædis ſecundæ aliquot ex omnibus Tribubus extitiſſe in Terra Iſraëlis, etiam ex opinione Talmudiſtarum: quæ opinio admodum fauet Chriſtianæ Religioni, quæ docet Prophetiam Amos de Chriſto intelligi debere, in qua habetur etiam Iſraëlem participem fuiſſe venditionis Chriſti ſub nomine pauperis. Hinc mirum non eſt, ſi in libro Ariſteæ de L X X I I. Interpretibus, ex ſingulis Tribubus legantur nomina iſtorum LXXII. Seniorum.

Locus autem Iſaiæ 39. 7. *Et de filijs tuis, qui exibunt de te, quos genueris, tollent, & erunt Eunuchi in Palatio Regis Babylonis*, non probat, Danielem, vel etiam tres alios pueros fuiſſe caſtratos, quia iſti, licet de Regio ſemine, & Regijs Optimatibus fuerint, non tamen fuerunt filij, aut nepotes Regis Ezechiæ, cui facta fuit huiuſmodi comminatio. Non infertur igitur ex hoc loco, quòd Daniel, & iſti tres pueri fuerint Eunuchi. Dicatur igitur, Danielem non fuiſſe caſtratum.

Quæritur I V. Quot annorum erat Daniel quando ductus eſt in Babylonem?

Reſpondeo; Cornelium à Lapide cenſere, Danielem tùm fuiſſe 20. circiter annorum. Verùm hæc excedens eſt ætas pueri, licèt enim נער *Nàar puer* aliquando in Sacris literis pro Iuuene ſolido accipiatur, vti 1. Samuel. 21. 5. ילד *Ièled* tamen, vti poſitum eſt in hoc loco cap. 1. 4. nunquam, niſi de paruulo filio, ſiuè infante, vel recens nato accipitur; vnde meliùs cen-pueri traditi fuerint curæ Magiſtri Eunuchorum, vt quemadmodum Gynæceis præerat, ita & puerorum iſtorum inſtitutioni præeſſe debuiſſet. Expreſsè tamen loquitur Scriptura, quòd omnes iſti pueri erant de filijs Iudæ, hoc eſt de Tribu Iuda: *Et fuit inter eos* (inquit Scriptura Dan. 1. 6.) *de filijs Iuda Daniel, Chananiàh, Miſciael, & Azariàh*. Talmudiſtæ autem dicunt, ſolùm Danielem fuiſſe de Tribu Iuda, reliquos verò de alijs Tribubus. Ita in Cod. cit. *Sanhedrin* cap. & pag. eadem ſcil. 93. b. longè poſt medium. -

ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה אמר רבי אלעזר כולן מבני יהודה הם ורבי שמואל בר נחמני אמר דניאל מבני יהודה חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים .

Et fuit inter eos de filijs Iudæ Daniel, Chananiàh, Miſciael, & Azariàh. *Dixit R. Eleazàr: Omnes fuerunt de filijs Iuda. Et R. Samuel Bar Nachmanì dixit: Daniel* (fuit) *de filijs Iuda; Chananiàh, Miſciaël, & Azariàh de alijs Tribubus*. Ex hoc dicto R. Samuelis apparet, aliquos etiam ex alijs Tribubus a Tribu Iuda fuiſſe captiuos tempore captiuitatis Babyloniæ. Ergo ex 10. Tribubus nonnulli relicti ſunt in terra Iſraëlis, quando captiuæ abductæ ſunt vltra flumina Æthiopiæ tempore Sennacherib. Ergo non omnes Iſraëlitæ omninò omnium Tribuum captiui facti ſunt, & hi, qui relicti ſunt in Terra Philiſthæorum, potuerunt adduci captiui in Babyloniam, & inde poſtea reuerti in Terram ſuam. Hæc annotantur, vt co-

Reſpondent Hebræi: Nihil prorſùs ſcripſiſſe.

Et quis ſcripſerit librum ſuum?

Reſpondent -

אנשי כנסת הגדולה כתבו דניאל: בבא בתרא פרק א׳: דף טו״:

Viri Synagogæ magnæ ſcripſerunt Danielem. Cod. *Bauà Bathrà* cap. 1. pag. 15. lin. 5.

Et quare illum non ſcripſerit Daniel?

Reſpondet R. Salomon -

ואיני יודע למה לא כתבו (דניאל) בעצמו אם לא מפני שלא ניתנה נבואה ליכתב בחוצה לארץ וכתבוה אלו לאחר שבאו לארץ ודניאל היה בגולה:

Neſcio cur non ſcripſerit (Daniel) *per ſeipſum* (librum ſuum) *niſi fortè, quia permiſſum non eſt, Prophetiam extra terram* (Iſraëlis) *poſſe ſcribi. Relinquitur igitur ſcribenda ab alijs, qui ingreſſi ſunt terram* (promiſſionis, vti fuerunt Viri Synagogæ magnæ) *nam Daniel fuit in captiuitate.* Hæc ratio nullius eſt momenti, quia terra promiſſa coarctare non poteſt virtutem calami Prophetæ à Deo illuſtrati extra terram Iſraëlis, vti fuerunt Ezechiel, & Daniel; & Deus, qui illis contulit donum Prophetiæ, in terra alienigenarum, non denegauit virtutem ſcribendi illam, imò præcipit Prophetæ vt ſcribat ea quæ ipſe oſtenderat, vt Ezechieli 24. 2.

כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה וגו׳:

Scribe tibi nomen diei, hunc ipſum diem &c. Vide quoque cap. 37. 16. Et cenſet Pererius, Danielem decennem fuiſſe cùm ductus fuit in Babylonem. Adhęrent Rabbini huic opinioni, quia volunt Danielem, & ſocios tantum habuiſſe ætatis, vt poſſent ſtare coram Rege, hoc eſt modeſtè, ſine riſu, aut alia leuitate, quæ modeſtiæ ſpecimina in pueris 10. vel 11. annorum potiſſimum Nobilioribus, vt plurimùm reperiri ſolent. Sic Talmudiſtæ in ſuo Talmude Cod. *Sanhedrìn* c. 11. *Chèlek* pag. 93. b. poſt medium. Quærunt -

מאי ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך:

Quid ſibi vult illud (Dan. 1. 4.) Et quibus vigor eſſet in eis ad ſtandum in Palatio Regis? Reſpondent -

אמר רבי חמא בר׳ חנינה מלמד שהיו אונסין את עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן השינה ומעמידין עם עצמן בשעה שנצרכין לנקביהם מפני אימת מלכות:

Dixit R. Chamà Berabbi Chaninà: Ad docendū, quòd ſibi ipſis vim faciebāt à riſu, à confabulatione, à ſomno; & quòd ſtabant ſuper ſe in hora, qua cogerentur ad egeſtionem propter terrorē Regni. Vt illorū ætas non eſſet adeò puerilis, quia vel non cognoſcerent quid requireret vrbanitas, vel timor Miniſtrorum Regis, vel ipſius Regis honor, & reuerentia; vel propter ætatis imbecillitatem non poſſent neceſſaria naturæ comprimere, aut ſuſtinere. Credibile itaque eſt Danielem, & ſocios decem vel vndecim circiter annorum fuiſſe, quando ducti ſunt in Babylonem.

Quęritur V. Quid ſcripſerit Daniel?

Et tu Daniel claude verba, & ſigna librum &c. Claude verba, hoc eſt deſiſte à ſcriptione reuelationum, & viſionum, *& ſigna librum*, id eſt inſcribe librum nomini tuo, & ſubſcribe illum propria manu, ne quis audeat dubitare de veritate rerum in eo contentarum, & à te eundem librum non fuiſſe ſcriptum. Licet enim huiuſmodi verba etiam ſublimiorem ſenſum habeant ſecundùm literam, non malè & hic noſter literalis ſenſus, ijſdem adaptatur. Cæterùm, quod aliquando Daniel in tertia perſona de ſe loquatur, non ob id deduci poteſt, hanc Prophetiam ſcriptam à ſe non fuiſſe: nam familiare eſt Prophetis de ſe in tertia perſona loqui, ſic: *Viſio Iſaiæ filij Amos, quam vidit ſuper Iudam &c.* ſic: *Verba Ieremiæ filij Hilciæ &c. Verbum Domini, quod factum eſt ad Oſee filium Beeri &c.* Et ſic in omnibus alijs Prophetis ſubſequentibus.

Aliud argumentum, quòd huiuſmodi liber ſit à Daniele ſcriptus, deſumitur ab idiomate in quo ſcriptus eſt: nam, vt Iudæorum inſcitiæ conſuleret, & vniuerſæ plebi res geſtæ & dictæ à Nabuchdonoſor, & Baltaſſar Regibus manifeſta fierent, lingua Chaldaica ſeù Aramica, tunc temporis omnibus nota vt potè vulgari, ea ſcripſit. Itaque à cap. 1 vſque ad capit. 2. ver. 4. incluſiuè Hebraicè ſcribuntur, quæ de Danielis, & ſocijs ſuis captiuitate tamquam in Prooemio præmittuntur. A cap. autem 2. v. 5. vſque ad finem capitis 7. Chaldaicè ſcipta eſſe reperiuntur. A cap. verò 8, vſ-

Et Moſes nonne Propheta fuit, imò Princeps omnium Prophetarum, & nihilominus ſuum Pentateuchum extra terram promiſſam, vti omnes Rabbini ſine vlla controuerſia fatentur, ſcripſerit? Et meritò quidem, quia *Domini eſt terra & plenitudo eius &c.* Et; *Plena eſt omnis terra gloria eius.* Non terra Iſraëlis tantùm, ſed vniuerſa terra. Iudæi verò, quia nimis indulgent terræ promiſſæ, priuilegia quædam eidem conferunt, quæ omninò abſona, & fictitia ſunt; vt quòd omnes Reges voluerint habere vnicum Palatium in terra Iſraëlis, & qui non habuiſſet non contentus fuiſſet Regno ſuo: quòd ſeptem maria, & quatuor flumina illam circumdent, ירדן *Iordanis*, ירמון *Iarmòn*, קרמיוך *Karmiòch*, פוגה *Poghà*; quòd ipſa ſit altior toto mundo; quòd aër huius terræ Sapientes efficiat: quòd ſi in hoc mundo inuenire volueris Diuinitatem, quærere eam oportet in terra Iſraël; & infinita propemodum alia futilia de ea fingunt Hebræi, vt nimis longum eſſet ea hic recenſere, ſed opportuniori loco forſan de huiuſcemodi commentis longiorem habebimus ſermonem. Reuertamur nunc ad Danielis librum, qui procul dubio ſcriptus eſt ab eodem Daniele, vt non obſcurè colligi poteſt ex ipſius locutione, quam videre poteris in capitibus 8. 9. 10. & 12. Ex eodem verò cap. 12. v. 4. expreſsè habetur, hunc librum fuiſſe à Daniele clauſum, & ſignatum, hoc eſt completum, & perfectum manu ſua, quia dicitur -

ואתה דניאל סתום הדברים וחתם הספר וגו׳ ;

Sed dices: Cùm Theodotion Hęreticus Marcionita, vel etiam Hebionita fuerit, & poſtea inter Iudęos recutitus factus ſit, conueniens non videtur, vt Eccleſia perfidi hominis editionem Græcam, & ex Græca Latinam tranſlationem recipiat, ac pro Verbo Dei Apoſtatæ verba retineat. Ergo & Oratio Azariæ, & trium puerorum Canticum; Suſannæ quoque Hiſtoria, & Belis, & Draconis videntur arcenda à Danielis libro, & à tota Sacra Scriptura.

Reſp. negando, verba, quæ in Oratione Azariæ, vel trium puerorum Cantico, vel in Hiſtoria Suſannæ, Belis, & Draconis reperiuntur, eſſe verba Theodotionis; ſunt enim verba à Spiritu Sancto dictata ipſi Danieli, quæ poſt longiſſimum tempus à Theodotione in Græcum ſermonem tranſlata, omnes Chriſti Eccleſiæ, vt Hieronymus teſtatur Præfatione in Danielem, tam Græcorum, quàm Latinorum, Syrorum, & Ægyptiorum, ea, licèt ſub aſteriſcis & obelis notata, legere conſueuerunt. Cuius antiquiſſimum vſum Eccleſia Catholica ſemper retinuit, & retinet. Voluerunt autem omnes Eccleſiæ tam Occidentales, quàm Orientales huius infenſiſſimi hoſtis & Apoſtatæ Theodotionis tranſlationem totius libri Danielis in Eccleſijs legere, & retinere ob multiplices rationes, inter quas hæc cenſetur potiſſima; quòd ad coarguendos Iudæos plurimùm valere conſpicerent, ſi ea editio afferretur, quæ ab Eccleſię hoſte, & Iudæorum ſtudioſiſſimo fuiſſet

vſque ad finem capitis 12. vbi abſoluitur liber, ſcriptus eſt Hebraicè.

Materia itaque huius libri partim eſt hiſtorica, partim prophetica. Hiſtorica vel ad acta Danielis, & illius ſociorum pertinet; vel ad res geſtas Chaldæorum ſpectat. Vtraque habetur in primis ſeptem capitulis. Prophetica de quatuor Mundi Monarchijs, & Regno Chriſti incipit à capitulo 7. vſque ad finem libri.

Quæritur VI. An præter hunc librum, aliquid aliud Propheta hic Daniel ſcripſerit?

Reſp. Affirmatiuè. Licet enim Hebræi tantùm hæc duodecim capitula, quæ inter Hagiographa apud eos inueniuntur, Danielis eſſe velint; ſunt nihilominus alia Opuſcula, quæ apud Latinos & Græcos in eodem libro Danielis inſerta cernuntur, & Danielis eſſe dubitari non licet. Iſta ſunt, *Oratio Azariæ*, *& Canticum trium puerorum*, ſcilicet Ananiæ, Miſaelis, & Azariæ, quòd vno ore, dum eſſent in fornace, cecinerunt. Hæc in noſtro Daniele reperies poſt verſiculum 23. capitis 3. vſque ad ver 90. Verſiculo enim 92. reaſſumitur verſus 24. Chaldaicus.

אדין נבוכדנצר מלכא תוה וקם ונו׳

Tunc Nabuchodonoſor Rex obſtupuit, & ſurrexit &c.

Etiam Hiſtoria Suſannæ, Belis, & Draconis, quæ poſt cap. 12. vſque ad finem libri Danielis in Vulgata reperiuntur, cenſentur eſſe eiuſdem Danielis, & ibidem notatur de Theodotionis editione fuiſſe tranſlata.

perfectioni Sacrorum Codicum Hebraicorum, aut Catalogi Hebraici, vel etiam malitiæ Iudæorum, quaſi ipſi detruncaſſent, & corrupiſſent Sacros Codices; ſed alias omninò diuerſas cauſas aſſignamus, quibus noſtri Catalogi Sacrorum Librorum incrementa ſuſceperint, & eas firmiſſimis rationibus ſtabilimus. Ediderat Ezra Protoſcriba cum aſſeclis ſuis Catalogum Librorum Sacrorum, & Synagogæ Vniuerſæ tamquam Sacrum cimelium cuſtodiendum tradiderat. In eo Libri, qui inter Iudæos captiuos in Babylonia inuenti fuerant, & pro authenticis habebantur, recenſiti fuerunt. Sed temporis decurſu, & ante vaſtationem ſecundæ Ædis, cùm promiſcuè Græca lingua, & Chaldaica, ſeù Aramæa in vſu fuerit, iiſdem etiam linguis à pijs quibuſdam Viris ſcripta fuerunt, afflante Spiritu Sancto, quædam Opuſcula, ſeù Libri, qui deinde euulgati, cæperunt in veneratione eſſe inter Iudæos, quos poſtea Eccleſia Chriſti pro Sac. libris recepit, & inter alios Canonicos connumerauit. Iſti ſunt *Tobias, Iudith, Liber Sapientia, Eccleſiaſticus, Baruch, Macbabæorum I. & II., & quædam Capitula adiecta ad Hiſtoriam Eſther, & ad Danielem*. Hæ quæ dicuntur Theodotionis adiectiones ad Danielē ex Chaldaica lingua in Græcam tranſlatæ, circa priora tempora Commodi Imperatoris innotuere; ea ſiquidē tempeſtate Theodotion Proſelytus probè ſciens linguā Græcam, Hebraicam, & Chaldæam, ſiuè Aramæam, vel etiam Syriacam floruit.

Qq Epi-

ſet elaborata. Nullum enim inconueniens eſt, quòd Spiritus Sanctus loquatur per os Sanctorum Prophetarum, vel per impij hominis Balaam, vel per os Aſinæ ipſius. Theodotion homo nequam & ſceleſtus non fuit Auctor libri Danielis, aut Hiſtoriarum in Danielem inſertarum, ſed tantùm Interpres, vndè potiori ratione potuit Eccleſia, ea quæ ab ipſo tranſlata ſunt, inter Canonicas Scripturas recenſere, & vt tales venerari.

Argumenta verò, quæ fiunt contra huiuſmodi Hiſtorias, cum ſuis Reſponſionibus, vide apud D. Hieronymum Præfatione 120. in Danielem Tom. III. & Bellarminum de *Verbo Dei* libro 1 cap. 9.

De Hiſtoria autem Suſannæ fit mentio apud R. Ghedalià Aben Iàchija in *Scialſcèleth hakkabbalà* pag. 69. vbi auctoritate D. Auguſtini lib. 13. *de Ciuitate Dei* cap. 13. intendit purgare ſuos Iudæos à culpa, quam eis nonnulli ex noſtris attribuunt, videlicet eos aliquando Sacros Codices falſificaſſe; eo quòd nonnulla in noſtris Codd. reperiantur, quæ in Hebraicis non extant. Sed nos ab hac culpa eos liberamus, & cum doctioribus & ſapiētioribus Catholicis Scriptoribus dicimus, illibatam ſemper fuiſſe Scripturam Hebraicam apud Iudæos, & ab omni macula mundam, ſi fidei dogmata, vel mores ſpectentur in ea. Quòd ſi in Catalogo Hebræorum, aliqui libri, vel aliquæ illorum partes non reperiantur; quæ in Catalogo Græcorum, vel Latinorum reperiuntur; id non attribuimus im-

Prophetiam de Chriſto ab eo deſignatam reſpiciatur; Omnes quidem Prophetæ de Chriſto prophetarunt, teſte Talmude in Cod. *Sanhedrìn* cap. חלק *Chèlek* pag. 99. circa med.

אמר ר׳ יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח :

Dixit R. Iochanàn: Omnes Prophetæ non prophetauerunt niſi de diebus Meſſiæ; at Propheta Daniel præ alijs in hoc excelluit, quòd non tantùm de Chriſto prophetauit, ſed & aduentum ipſius præſcripſit, numerum annorum aſſignauit, tempus præciſum determinauit in ſua prophetia de hebdomadibus, de quibus licèt multi ex noſtris ſcripſerint abundè, nos tamen ſuccinctè & clarè, quantum fieri poterit, in ſequenti Diſſertatione de eiſdem hebdomadibus diſſeremus.

Diſſertatio de Hebdomadibus Danielis, & quòd ſecundùm illarum computum probetur, iam olim aduenìſſe Hebræorum Meſſiam.

IN capitulo 9. Danielis narratur, quomodo anno primo Darij filij Aſſueri Regis Medorum, qui imperauerat ſuper Regnum Chaldæorum, dum eſſet populus in captiuitate, deſiderauerat Daniel videre liberationem illius: nam cùm ſeptuaginta anni prædicti à Ieremia 25. 11. iam elapſi fuiſſent, nec Iudęi liberarentur, credidit hanc Iudæorum liberationem futuram per manum Meſſię,

Epiphanio teſte in lib. *de menſuris & ponderibus*, circa annum Domini 185.

Porrò de Daniele hæc præcipuè notanda ſunt. Fuiſſe nobiliſſimum Prophetam, licèt aliqui Talmudiſtæ eum à Choro Prophetarum exturbare voluerint, vt ſuprà dictum eſt. Attamen non deſunt àlij, qui Danielem noſtrum ſupra alios Prophetas præſertim ſupra Aggæum, Zachariam, & Malachiam extollant. iſti ſunt illi Talmudiſtæ, quorum ſententia relata eſt in Cod *Sanhedrìn* cap. 11. *Chèlek* p. 93. b. in fine his verbis

ואף על דניאל שגדול ממנו סיפר ומנלן דגדול ממנו דכתיב (דניאל י׳ ז׳) וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא והאנשים אשר היו עמו לא ראו את המראה ומאי נינהו אנשים אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא זה חגי זכריה ומלאכי :

Etiam de Daniele (dicunt) *quòd fuerit maior* (Ezra) *& vnde hoc probatur? Quia ſcriptum eſt* (Dan. 10. 7.) Et vidi ego Daniel viſionem, & Viri, qui erant mecum, non viderunt viſionem, ſed terror magnus cecidit ſuper eos, & fugerunt in abſconditum. *Et viri, qui fuerunt cum eo, non viderunt viſionem. Qui fuerunt illi viri? Dixit Ràu Ieremias, Vel vt alij volunt R. Chijà Bar Abbà: Iſte eſt Aggæus, Zacharias, & Malachias.* Quòd Daniel fuerit, vel non fuerit Propheta maior Ezra, Nehemia, Aggęo, Zacharia, vel Malachia, nobis negotium non faceſſit; dicimus tamen, poſſe ſuper alios Prophetas meritò Danielem à quopiam extolli, ſi ad

ſuper populum tuum, & ſuper Ciuitatem ſanctitatis tuæ, ad conſumendum prævaricationem, & ad finiendum peccata, & ad expiandum iniquitatem, & ad adducendum iuſtitiam ſeculorum: & ad ſigillandum viſionem, & Prophetam, & ad vngendum ſanctitatem ſanctitatum. ver. 25. *Et ſcies, & intelliges ab exitu ſermonis, ad reuerti faciendum, & ad ædificandum Ieruſalem vſque ad Maſciah Chriſtum Ducem, hebdomadæ ſeptem: & hebdomadæ ſexaginta & duæ, redibit, & ædificabitur platea & foſſa, & in anguſtia temporum.* ver. 26. *Et poſt hebdomadas ſexaginta & duas excidetur Maſciàh Chriſtus, & non* (erit) *ei: Et Ciuitatem, & ſanctitatem corrumpet populus Ducis venturi, & finis eius, in inundatione, & vſque ad finem belli, deciſum deſolationum* (erit). ver. 27. *Et roborabit pactum multis hebdomada vna: & dimidio hebdomadæ ceſſare faciet ſacrificium, & munus, & ſuper oram abominationũ deſolationis, & vſque ad conſummationem, &* (quod) *exciſum* (eſt) *effundet ſe ſuper deſolatã.* Huius Prophetiæ ſingulæ voces ſunt explicandæ.

I. שָׁבֻעִים שִׁבְעִים *Sciauuim ſciuim Hebdomadæ ſeptuaginta.* Conueniunt omnes Expoſitores Hebræi cum R. סעדיה גאון *Saadià Gaon* hic, quòd iſtę hebdomadæ ſint hebdomadę annorum ſolarium, & ſeptem anni ſolares efficiant hebdomadam vnam, nam inquit -

י׳ פעמים ו׳ עולין לע׳ הרי שבועים ע׳ הן ת״צ שנה׃

ſiæ, ſed propter populi iterata peccata timuit ne prorogaretur; ideò prolixa oratione peccata ſua, & ſuorum confitetur, Deumque orat, vt promiſſa compleat, & populũ ſuum à captiuitate Babylonica hoc ipſo anno 70. liberare dignetur. Audit Deus de excelſo Cælorum habitaculo, & ſeruo ſuo Danieli deſideriorum Viro Gabrielem Archangelum mittit, vt ei non tantùm poſtulata concedat, ſed & illi reuelet Diuinæ voluntatis decretum de Meſſia mittendo poſt 70. hebdomadas, per quem redimendus erat non populus Iudaicus tantùm, ſed & vniuerſus mundus à ſeruitute peccati, & vt per ipſum conſummaretur præuaricatio, & finem acciperet peccatum, & deleretur iniquitas, & adduceretur Iuſtitia ſempiterna, & ita impleretur viſio & prophetia, & vngeretur Sanctus Sanctorum, & occideretur Meſſias Chriſtus. Quæ verba in cap. 9. ver. 24. 25. & 26. Prophetię Danielis hoc modo leguntur -

שבועים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך לכלא הפשע ולהתם חטאות ולכפר עון ולהביא צדק עולמים ולחתום חזון ונביא ולמשיח קדש קדשים׃ כ״ה׃ ותדע ותשכל מן מצא דבר להשיב ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבועים שבעה ושבועים ששים ושנים תשוב ונבנתה רחוב וחרוץ ובצוק העתים׃ כ״ו׃ ואחרי השבועים ששים ושנים יכרת משיח ואין לו והעיר והקדש ישחית עם נגיד הבא וקצו בשטף ועד קץ מלחמה נחרצת שוממות׃ כ״ז׃ והגביר ברית לרבים שבוע אחד וחצי השבוע ישבית זבח ומנחה ועל כנף שקוצים משומם ועד כלה ונחרצה תתך על שומם׃

- *Hebdomadæ ſeptuaginta deciſum eſt*

annos quadraginta nouem, adeòque quinquageſimus erat annus remiſſionis, qui & ſpeciali nomine Iubileus vocabatur: ſic etiam ſi ſeptem Iubileorum anni ſumantur, hoc eſt 49. & per denarium numerum multiplicentur, efficient 490. poſt quem ſequitur annus Iubilei aduentus Meſſiæ reuelati à Deo Danieli per Sanctũ Archangelum ſuum Gabrielem.

III. עַל־עַמְּךָ וְעַל־עִיר קָדְשֶׁךָ *Al-amechà, veal-ir kodſcècha Super populum tuum, & ſuper Ciuitatem ſanctitatis tuæ:* nam Chriſtus non erat mittendus primò & principaliter niſi ſolis Iudæis; vnde ipſemet Dominus dicit apud Matth. 15. 24. *Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſraël.* Chriſtus enim Apoſtolus Iudęorum fuit, dicente Apoſtolo ad Rom. 15. 8. *Dico enim Chriſtum Ieſum Miniſtrum fuiſſe Circumciſionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promiſſiones Patrum.* Quia Sanctis Patribus antiquæ Synagogæ facta fuit promiſſio de Chriſto. Gentes tamẽ non excluduntur à Chriſti gratia & doctrina, cùm ad eas erudiendas Apoſtolos miſerit: *Ite in vniuerſum mundum prædicate Euangelium omni creaturæ.* Ideò & Gentes factę ſunt Chriſti fideles, *& recumbent cum Abraham, & Iſaac, & Iacob in Regno Cælorum.* Matt. 8. 11.

IV. לְכַלֵּא הַפֶּשַׁע *Lecballè happèſciah Ad conſumendum præuaricationem.* Explicat finem, ad quem Chriſtus venturus erat, vt ſcilicet per eius

Decem vicibus ſeptem (anni) *ſi replicentur efficiunt 70. Igitur 70. hebdomadæ erunt annorum 490.* Idem ſentiunt omnes noſtri, qui de his Danielis hebdomadibus ſcripſerunt, ita vt ſuperfluum ſit eos in hoc loco recenſere.

II. נֶחְתַּךְ *Nechtàch Deciſum eſt* imperſonaliter pro Deciſæ ſunt. Vulgata, *Abbreuiatæ ſunt;* non quòd ad preces Danielis decurtatæ huiuſmodi hebdomadæ, & breuiores factę; ſed quòd paucæ deciſæ ſint hebdomadæ iſtæ vſque ad Chriſtum. Similis locutionis formula eſt illa apud Matth. 24. 22. de temporis duratione quoad perſecutionem Antichriſti, cuius dies breuiabuntur propter electos, id eſt pauci fient. Hoc breue tempus aduẽtus Meſſię egregiè explicatur per vocem Hebraicam נחתך *Nechtàch;* breue autem exiſtimatur, quia ad denarium Iubileum annorum ſtatuitur: & ſicut in anno Iubilei annorum, nempè quinquageſimo anno reuertebatur homo ad poſſeſſionem ſuã antiquam, & vocabatur annus remiſſionis; ſic in Iubileo hoc ex denario annorum conſtituto, per aduentum Meſſiæ promiſſi abolita quacunque ſiuè originali, ſiuè actuali culpa, vnicuique facta eſt poteſtas ad antiquas poſſeſſiones, id eſt ad ſtatũ gratię redeundi, ſi Chriſtum agnoſcere, & ei adhærere voluerit. Sicut enim annus Iubileus legalis emergebat ex multiplicatione ſeptem hebdomadarum annorum, vt dicitur Leuit. cap. 25. 8. nam ſepties ſeptem anni faciunt

aduentum Meſſiæ finita peccata, ſi hodie infinita propemodum peccata committantur? Reſp. quòd de hac re iam ſuprà egimus, quando de peccato originali locuti ſumus p. 56. & ſeqq. Hic ſufficiat iterum annotare, Peccata ideò dici finem accepiſſe, quia Chriſtus pro omnibus noſtris culpis perfectè ſatisfecit, & quantum in eo fuit, peccata aboleuit, & finem impoſuit. Tradendo etiam remedia poſt lapſum, Sacramentorum inſtitutione, dedit vt ſi velimus, facilè omnia peccata poſſimus deuitare. Vnde finem peccatis omnibus impoſuiſſe dicitur, ſine tamen vlla læſione libertatis humanæ. Hinc ſequitur

VI. וּלְכַפֵּר עָוֹן *Vlchappèr auòn Et ad expiandum iniquitatem*. Hæc eſt explicatio ſuperioris particulæ. Quaſi diceret: Licèt poſt aduentum Meſſiæ multæ iniquitates & ſcelera committantur, inter quæ grauiſſimum erit ipſius Meſſiæ Deicidium; nihilominus per paſſionem & mortem Chriſti tanta gratia collata erit humano generi, vt ſi homines voluerint per pœnitentiam ad Deum conuerti, omnium iſtarum iniquitatum quantumuis enormium ampliùs non habeatur memoria.

VII. וּלְהָבִיא צֶדֶק עֹלָמִים *Vlhauì Tzèdek Olamìm Et ad adducendum Iuſtitiam ſeculorum*. Hæc Iuſtitia Chriſtus eſt. Dicitur *ſeculorum*, quia ęterna eſt. Vnde Vulg. legit: *Vt adducatur Iuſtitia ſempiterna*, per quam innuitur Diuinitas Chriſti, quæ non

eius mortem abolerentur peccata populorum, & præcipuè ה׳ הַפֶּשַׁע *Happèſciah Illa* (primi Parentis) *præuaricatio*, per quam totum genus humanum corruerat. Et vt oſtendatur debere hoc intelligi de culpa primi hominis, notanter Scriptura huic voci præpoſuit literam ה *He*, quam הידיעה *Haiediàh* vocant, id eſt *notificationis*, cuius virtus eſt indicare rem illam ſignificatam per vocem quam afficit, eſſe notabilis momenti, & in eam reflectendum, vt potè ſpecialis notæ dignam. Indicat igitur illam ſignatam & notam præuaricationem, hoc eſt Adami peccatum, Iudæis omnibus notiſſimum.

V. וּלְחָתֵם חַטָּאוֹת *Vlchathèm chattaòth Et ad ſigillandum peccata*. Nota, quòd vox ולחתם *ad ſigillandum* corrigitur à Maſſorethis, & eius correctio apponitur in margine cum nota ק׳, hoc eſt; Lege prout in margine notatum eſt, non prout in textu ſcriptum eſt. In margine autem notatur ולהתם *Vlhathèm Ad finiendum* ſcil. peccata. Vulg. *Et finem accipiat peccatum*: quod refertur ad eandem præuaricationem Adami, vt ה demonſtrariuum in eadem voce ולחתם videtur innuere. Ita hæc particula erit ſuperioris explicatio. In Hebr. pro *peccatum* eſt חַטָּאוֹת *Chattaòth Peccata* plur. num. quæ principaliter referri videntur ad peccata actualia omnium hominum.

Sed quomodo poteſt dici eſſe poſt

Vdimſciòach kòdeſc kodaſcìm Et ad Vngendum Sanctitatem ſanctitatum.

Sanctus Sanctorum eſt Meſſias, quia & voluntate, & opere conformis ſemper fuit Diuinæ voluntati; *Non quæro voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me.* Ioan. 5. 30. *Opera, quæ dedit mihi Pater Vt perficiam ea: ipſa opera, quæ ego facio, teſtimonium perhibent de me.* Ibid. ver. 36. Quo enim quis magis conformatur Diuinæ voluntati, eò ſanctior cenſetur; at Chriſtus vnitus magis fuit quàm quiquis alius Sanctus cum Diuina voluntate; ergo Chriſtus omnium Sanctorum Sanctiſſimus eſt. Vnde meritò Angelus Gabriel vocat Regem Meſſiam *Sanctum Sanctorum.*

Sed dices, Quomodo Chriſtus dicatur Vnctus, cùm non fuerit Sacerdos, nec Rex? nam iſti ex Legis pręſcripto Leuit. 8. 12., 1. Samuel. 16. v. 13. & 2. Samuel. 5. 3. vngebantur.

Reſp. Chriſtum Iudæorum Meſſiam fuiſſe verum Sacerdotem & Regem, eique magis competere Vnctionem, quàm Summis Sacerdotibus Templi Ieroſolymitani, & Regibus Iſraëlitici populi. Pro qua re notandum ex ſacris literis, vocem כהן *Cohèn*, quę communiter pro *Sacerdote* accipitur, propriè ſignificare Miniſtrũ Dñi, vt Geneſ. 14. v. 18. *Et Melchiſedech Rex Salem proferens panem & vinum,* והוא כהן לאל עליון *erat enim Sacerdos Deo altiſſimo,* id eſt Miniſter Dei altiſſimi, Et Pſal. 110. v. 4.

אתה כהן לעולם על דברתי מלכי־צדק.

non diſtinguitur à Deo, Verbum enim per aſſumptam carnem ex *Iuſtitia ſempiterna* ſine vlla ipſius prorsùs mutatione factum eſt *Iuſtitia noſtra*, ſicut olim dixerat Ieremias 23. v. 6.

וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקנו.

Et hoc eſt nomen eius quod vocabit eum, Dominus, Iuſtitia noſtra. Idem prędicauit Apoſt. 1. Cor. 1. 30. *Qui factus eſt nobis Iuſtitia*, qua deleta eſt iniquitas noſtra. Dicitur autem *noſtra*, & *æterna*, quia per eam in hoc ſeculo iuſtificamur per gratiam, & in altero glorificabimur per æternam gloriam.

VIII. וְלַחְתֹּם חָזוֹן וְנָבִיא

Vellachiòm chazòn Venaui. Et ad ſigillandum viſionem & Prophetam. Sigillare ſeù ſignare ſignificat rem iam eſſe finitam & completam. Per aduentum Chriſti in mundum finitę & completę ſunt omnes Prophetię. Vulgàta expreſſiùs & clariùs; *Et impleatur Viſio & Prophetia.* Per *Viſio* intelligitur etiā Prophetia; olim enim Prophetę vocabantur חזים *Videntes*, & *Prophetia* חזון *Chazòn*, vt חזון ישעיהו בן אמוץ וגו' *Viſio ſeù Prophetia Iſaiæ filij Amos &c.* Hæc igitur Danielis viſio, & reliquæ Prophetarum Prophetiæ impletæ ſunt in aduentu Chriſti Domini, ita vt poſt Chriſtum nullæ aliæ Prophetiæ neceſſariæ ſint de Chriſto; quia ipſe fuit ſignaculum omnium Prophetarum, vt dicit Tertullianus lib. contra Iudæos.

IX. וְלִמְשֹׁחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים

ciandum manſuetis miſit me &c. Quæ verba de Chriſto intelligenda eſſe ipſemet Chriſtus explicauit apud Lucam 4. 21. vnde reijcienda eſt explicatio R. Dauidis Kimchij, qua dicit

אלה הם רברי הנביא על עצמו ׃

Iſta eſſe verba Prophetæ (loquentis) *in propria perſona*.

De hac ſpirituali Chriſti vnctione Apoſtolus Petrus, & Ioannes coram Principe Sacerdotum Anna, Caipha, & alijs quotquot erant de genere Sacerdotali, Principibus populi, Senioribus, Scribis, & Sadducæis præclarum teſtimonium reddiderunt Act. 4. 27. *Conuenerunt enim verè in Ciuitate iſta aduerſus Sanctum puerum tuum IESVM quem vnxiſti.* Et idem Petrus Act. 10. 38. *Vnxit eum Deus Spiritu Sancto, & virtute*. Hæc autem Chriſti vnctio fuit facta in ipſo inſtanti ipſius conceptionis, quia tunc

יצא חומר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה ׃ ונחה עליו רוח יהוה רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח רעת ויראת יהוה ׃

Egreſſa eſt virga de trunco Iſai, & flos de radice eius aſcendit, & requieuit ſuper eum Spiritus Domini, Spiritus Sapientiæ, & Intelligentiæ, Spiritus Conſilij, & Fortitudinis, Spiritus Scientiæ & Timoris Domini. Ex Iſai. 11.

Et quemadmodum Chriſtus vnctione Spiritus Sancti Summus Sacerdos & Pontifex à Deo conſtitutus fuit, qui, vt ait Apoſt. ad Hebr. 5. *ſemetipſum clarificauit vt Pontifex fieret &c. appellatus à Deo Pontifex iuxta ordinem Melchiſedech*; ita & ſummam po-

Tu es Sacerdos in æternum ſecundùm morem Melchiſedech. Quod R. Dauid Kimchi explicat in lib. Radic.

כלומר עבד השם וראש ישראל על דבר שאתה מלך צדק כמו שהכהן הוא ראש לעם ׃

Ac ſi diceret: Tu es ſeruus, ſeù Miniſter Dei, & Dux Iſraëlis, eò quòd tu es Rex Iuſtitiæ, quemadmodum Sacerdos eſt Dux populi. Ad Chriſtum ſunt iſta referenda non ad Dauid: Chriſtus enim cùm eſſet ſupremus Miniſter, & ſeruus Dei, erat etiam Summus Sacerdos, non Vnctus per manus hominum vnctione Olei materialis, ſed vt dicitur in Pſal. 45. per manus Dei & vnctione Olei exultationis.

משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחבריך ׃

Vnxit te Deus Deus tuus Oleo exultationis præ participibus tuis. Hinc Summi Sacerdotes, & Reges, & qui Deo ſacrati erant, vel ad aliquod munus Diuini cultus à Deo deſtinati, nomine מָשִׁיחַ *Maſciach Vncti*, ſeù *Chriſti* dicti ſunt in Veteri Teſtamento. Fuerunt itaque & Summi Sacerdotes, & Reges typus Chriſti veri Regis & Summi Sacerdotis, qui per Antonomaſiã à Rabbinis dicitur מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ *Mèlech Hammaſciach Rex vnctus* videlicet à Deo, dicente Iſaia cap. 61. 1.

רוח ארני יהוה עלי יען משח יהוה אותי לבשר ענוים שלחני וגו׳ ׃

Spiritus Domini Dei ſuper me, eò quòd vnxerit Dominus me, ad annun-

Chryſoſtomus, Theophylactus, Cyrillus,& alij apud Bellarminum lib. V. *De Rom. Pontif.* cap. 4. Nec loca, quæ adduci poſſunt ex Scriptura, contrarium probant, quia ea omnia neceſſariò intelligi debent de Regno Chriſti ſpirituali, non temporali. vti eſt illud Pſal. 2. *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo*, vnde ſubditur *Prædicans præceptum eius*, prædicatio enim non ad Dominium temporale, ſed ad ſpirituale neceſſariò referri debet. Et illud Dan. 2. c. 4. *In diebus autem Regnorum illorum ſuſcitabit Deus Cæli Regnum, quod in æternum non diſſipabitur &c.* Sed de Regno, & Sacerdotio Chriſti fuſiùs agemus in ſpeciali Diſſertatione *De Meſſia Rabbinorum, Hebræorum, & Chriſtianorum*.

Hæc ſunt, quæ continentur in verſu 24. capitis 9. Prophetiæ Danielis, nempè quòd ſeptuaginta hebdomadę annorum, hoc eſt anni 490. deciſi, & abbreuiati ſint vſque ad aduentum & mortem Meſſiæ. In ſequenti 25. verſu ſequuntur verba Archangeli Gabrielis, quæ ſunt.

וְתֵדַע וְתַשְׂכֵּל מִן מֹצָא
דָבָר לְהָשִׁיב וְלִבְנוֹת יְרוּשָׁלַם
עַד־מָשִׁיחַ נָגִיד שָׁבֻעִים שִׁבְעָה
וְשָׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם תָּשׁוּב
וְנִבְנְתָה רְחוֹב וְחָרוּץ וּבְצוֹק
הָעִתִּים ׃

Vethedàh vethaſchèl min motzà danàr leaſciu veliuonòth Ieruſcialàim ad Ma-

poteſtatem ſpiritualem ſupra omnes homines à Deo recepit, ita vt poſſet eos obligare ad Fidem, & Sacramenta ſua ſuſcipienda, & per eandem diſponere etiam de rebus temporalibus pro vt expedire iudicabat ad finem ſuum ſpiritualem, de ea enim poteſtate, quà homo erat, dicit ipſe Chriſtus apud Matth. 28. *Data eſt mihi omnis poteſtas in Cælo & in terra*. Et Ioan. 13. *Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus:* nam homo Chriſtus omnipotentiam accepit ex tempore, in ipſa ſcilicet conceptione dono gratiæ increatæ videlicet hypoſtaticæ vnionis; ſi enim vt Dei Filius accipiatur Chriſtus, certum eſt eum fuiſſe Regem & Dominum omnium ab æterno, eo modo, quo eſt Pater eius; ſed hic loquimur de Chriſto vt homo eſt, qui licèt potuiſſet accipere Regiã auctoritatem in hoc mundo ſi voluiſſet, & ſi expedire ſibi viſum fuiſſet; tamen noluit accipere, aut vllius Regni temporalis habere poteſtatem, vel Dominij executionem, & ſecundùm hunc ſenſum intelligendus eſt ipſe Dominus, quando dixit apud Ioan. 18. 36. *Regnum meum non eſt de hoc mundo*. Et ibidem: *Regnum meum non eſt hinc*. Non negauit Dominus ſe eſſe Regem, ſed his verbis voluit liberare Pilatum à ſuſpicione, qua credere poterat, ſe Regnum temporale Iudæorum affectaſſe. Senſus itaque horum verborum eſt: Ego quidem ſum Rex; ſed non eo modo quo eſt Cæſar, aut Herodes: nam Regnum meum non eſt de hoc mundo. Ita exponunt hunc locum SS. Patres,

tur facultas iterum reędificandi Ieruſalem, 1. Ezræ 1. Alij ab anno ſexto Regis Darij, quo non completa eſt ædificatio Templi, 1. Ezræ 7. v. 15. Abſoluunt Iudæi numerum 490. annorum, ſeù 70. hebdomadarum ad euerſionem ſecundi Templi factam per Titũ: Chriſtiani verò terminant hunc computum ad Natiuitatem Domini, vel prædicationem, vel ad ipſius mortem. Vt autem lucem alicualem in tot opinionum varietate percipere poſſimus, libet hic Chronologiam Regum deſcribere ſecundùm mentem Rabbinorum, quam communiter approbant, reijcientes quamcunque aliam petitam ab Hiſtorijs externarum Nationum, & eam incipiunt à Nabuchdonoſore vſque ad Agrippam, quem ex familia Herodum volunt fuiſſe vltimũ Hebræorũ Regem occiſum à Romanis paulò ante vltimam ſubuerſionem Templi, & Vrbis Ieroſolymorum. Sit igitur

Maſciach naghid ſciauuim ſciuàh, veſciauuim ſciſcim vſcnàim taſciùu veniunethà rechòu, Vecharùtz, Vutzòk haittim, Et ſcies, & intelliges ab exitu ſermonis ad reuerti faciendum, & ædificandum Ieruſalem vſque ad Chriſtum Ducem, hebdomadæ ſeptem, & hebdomadæ ſexaginta, & duæ, redibit, & ædificabitur platea, & murus, & in anguſtia temporum. Tota difficultas videtur pendere in eo, vndenā ſit incipiendus computus annorum iſtarum hebdomadarum: nam aliqui volunt incipiendum eſſe ab anno 4. Ioakim filij Ioſiæ Regis Iudæ, quo anno factum eſt verbum ad Ieremiam de captiuitate Iudæorum in Babylone duratura ſeptuaginta annis, Ierem. 25. v. 1. & 12. Alij volunt incipiendum eſſe à primo anno Cyri Regis, *Ab exitu ſermonis ad reuerti faciendum, & ædificandum Ieruſalem*, hoc eſt ab eo tempore, quo egreſſus eſt ſermo, id eſt decretum Regis Cyri, quo da-

Chronologia Regum, qui præfuerunt Iudæis poſt euerſum Primum Templum Ieroſolymitanum vſque ad deſolationem Templi Secundi, ſecundùm Rabbinos.

Anni Mundi ſecundùm Hebræos:	Anni ante Natiuitatem Chriſti.	
3319	441	נבוכד נאצר *Nebucad-netzàr Nabuchdonoſor* regnat ſuper Iſraël, anno ſeptimo Regni ſui Ier. 51. v. 28. quo intrat Ieruſalem, & capit eam anno tertio, & quarto יהויקים *Iehoiakim* Regis Iudæ. Dan. 1. 1. & Ier. 25. 1. Hinc aliqui incipiunt numerare Hebdomadas Danielis, & attribuunt 39. ann. Nabuchdonoſoris, quia in totum regnauit 45. ann. completis.

Anni Mundi ſecundùm Hebræos.	Anni ante Natiuitatem Chriſti.	
3321	439	*Ieremias* vaticinatus eſt de excidio Vrbis & Templi cap. 25. v. 3. Et *Baruch Propheta* legit librum Threnorum Ieremiæ coram Rege Iehoiakim; qui & illum combuſſit.
3327	433	יהויכין *Iehoiachin* filius יהויקים *Iehoiakim* regnauit pro Patre ſuo. Contra hunc aſcendit *Nebucadnetzàr*, cepit Ieruſalem,& captiuum abduxit in Babèl. 2. Reg. 24. 10. & ſeqq. Hic alio nomine vocabatur יכניהו *Iechonihàu* Ierem. 24. 1.
3327	433	מתניה *Mathanijàh* Patruum Iehoiachin Rex Babylonis conſtituit Regem in Ieruſalem, quem vocauit צדקיהו *Tzidkijàhu Sedeciam*. 2. Reg. 24. 17.
		Excidium Primi Templi.
3338	422	Excidium Primi Templi Ieroſolymitani anno vndecimo Regni Sedeciæ. & decimo nono Regis Nabuchdonoſoris. Hinc aliqui deſumunt initium *ab exitu ſermonis*, & incipiunt numerare hebdomadas Danielis, tribuendo de annis Nabuchdonoſoris 27. nam Nabuchdonoſor regnauit 45. Alij incipiunt eaſdem hebdomadas numerare ab anno quarto Sedeciæ, qui eſt duodecimus Nabuchdonoſoris, vt infra oſtendetur, quo egreſſum eſt verbum de ore Ieremiæ de reuerſione populi, & reædificatione Templi, & numerant annos 33. vel etiam 34. reſidui vitæ Nabuchdonoſoris.
		Præficitur populo in terra relicto גדליהו בן אחיקם *Ghedaliàhu Ben Achikim in Maſphà*.
3339	421	*Godeliàs* filius *Achikàm* interficitur ab Iſmahele, & ſocijs eius in Maſphà.
3364	396	אויל מרודך *Euilmerodàch* filius *Nebucadnetzaris* anno 37. à captiuitate Iehoiachin eduxit eundem de carcere, & apud ſe ſedere fecit. 2. Reg. 25. 27. Volunt Rabbini Euilmerodach regnaſſe 23. annis. Auctor *Iuchaſsin* pag. 157. lin: 11. ante finem ei tantùm attribuit 22. annos.
3386	374	בלשאצר *Belſciatzàr Baltaſſar* filius *Neuucadnetzàr* Dan. 5. v. 11. regnauit in Babel tribus annis, quia dicunt anno tertio Regni eius paraſſe conuiuium, in quo interfectus eſt Chaldæorum vltimus Rex. Ibid. ver. 30.

Anni Mundi ſecundùm Hebræos.	Anni ante Natiuitatem Chriſti.	
3389	371	דריוש *Dariauèſc Darius* Medus filius אחשורוש *Achaſcueròſc Aſſueri*. Dan. 9. 1. regnauit 3. annis, vt in *Sèder Olàm* cap. 27. Dauid Ganz tribuit illi vnicum tantùm annum.
3390	370	כורש *CòreſcCyrus* Rex Perſarum regnauit tribus annis. Hic promulgauit decretum, vt omnes ſuæ Monarchiæ ſubditi, qui voluiſſent aſcenderent ad ædificandum Templum, & Vrbem Ieroſolymorũ; aſcendit Zerubabel, ſed intercæpta fuit ædificatio vſque ad annum ſecundum Regni Darij Regis Perſarum. 1. Ezræ 4. 24. Epocha ſeptimanarum Danielis ſecundùm aliquos.
3392	368	אחרשורוש *Achaſcueròſc Aſſuerus* Reginæ Eſther maritus regnauit poſt Cyrum. Auctor *Sèder Olàm* cap. 29. dicit hunc regnaſſe 14. annis.
3406	354	דריוש בן אחשורוש *Dariauèſc Ben Achaſcueròſc Darius ſecundus filius Aſſueri, & Reginæ Eſther.* Secundùm ſententiam Auctoris *Sèder Olàm* c. 30. hic fuit ארתחשסתא *Artachſciàſta Artaxerxes.* Volunt enim Rabbini, omnes Reges Perſarum cognominatos eſſe *Artaxerxes* vti Romanorum *Cæſares*, & Ægyptiorum *Pharaones*. At ex cap. 6. Ezræ 14. apparet Darium eſſe alium ab Artaxerxe. Regnauit 36. annis vſque ad Alexandrum Magnum.
3408	352	Anno ſecundo Darij Regis reaſſumptum eſt opus ædificationis Templi Domini. Aggæi cap. 1. 1. cuius Prophetia tota eſt de præſtantia huius Templi, ſub quo naſciturus erat Chriſtus, quem poſt modicum temporis promittit illis verbis: *Et veniet deſideratus cunctis Gentibus*. Ibid. 2. 8.
		Reges ſub Templo Secundo.
3412	348	Abſoluta eſt ædificatio Templi Secundi anno 6. Darij Regis, die 3. Menſis Adar Februarij. 1. Ezræ 6. 15.
3426	334	Anno 20. Artaxerxis extructus fuit murus Ieruſalem annis 18. poſt reaſſumptum opus ædificationis Templi. Nehem. 2. 1. & ſeqq.
3442	318	Incipit Regnum Græcorum ſub Alexandro Macedone.

Anni Mundi ſecundùm Hebræos.	Anni ante Natiuitatem Chriſti.	
		Interfecto Dario ſecundo, quem eundem cum Artaxerxe faciunt, & Monarchia à Perſis ad Græcos tranſlata eſt.
3448	312	Initium *Aeræ* שטרות *Sciettarròth Contractuum*.
3610	150	אנטיוכוס הרשע *Antiochus impius*, dictus Epiphanes ſeù Illuſtris Rex Græcorum. Anno 6. Regni ſui vaſtauit Domũ Sanctuarij, conſtituit Idolum in Templo, librum Legis combuſſit, ſuſtulit Sabbathum, Circumciſionem, & alios ritus Iudaicos. Regnauit annis 10. aut 11. vſque ad annum mundi 3620. aut 3621. quo anno rebellauit contra eum Mathathias filius Iohannis. Stetitque Regnum Græcorum ſuper Iudæos annis 179. Alij dicunt 180.
		Reges ſub Templo Secundo de Familia חשמונאי *Chaſcmonài Haſſamonæorum.*
3621	139	מתתיה *Mathathias* filius *Iochanan* incæpit pugnare contra Græcos.
3622	138	יהודה בנו *Iudas filius eius* regnat annis ſex. Hic fuit vocatus מכבי *Maccabai Maccabæus*, cuius etymon vide in Par. I. pag. 395. col. 1. licèt in lib. מאור עינים *Meor enàim* c. 21. p. 89. notetur quòd מלת מכביאו הוא יונית ופתרונה באיטלקי פלאדינו ; *Dictio Machabæus ſit Græca, quæ Italicè interpretatur Paladino*, ſed perperam.
3628	132	יהונתן בן מתתיה *Iehonathan* filius *Mathathiæ* Sacerdos magnus frater Iudæ Machabæi, regnauit ſex annis.
3634	126	שמעון בן מתתיה *Simeon* filius *Mathathiæ* Sacerdos magnus Rex quartus è familia *Haſſamonæorum* poſt fratrem ſuum regnauit 8. annis.
3642	118	יוחנן בן שמעון *Iochanàn Ben filius Simeonis* Rex quintus è familia *Haſſamonæorum*. Apud Talmudicos vocatur הורקנוס *Hyrcanus*, & ינאי *Iannài* Sacerdos Summus, multa prælia geſſit, contra Regem Ægypti, contra Antiochum Pium. Hic deſtruxit Templum Sadducæorum & Cuthæorum, quod extruxerant in monte Garizim permiſſu Alexandri Macedonis an. 3448. poſtquam 200. annis circiter conſtiterat. Occidit

Anni Mundi ſecundùm Hebræos.	Anni ante Natiuitatem Chriſti.	

dit omnes ferè Synedrij Senatores, quia vnus ex his nomine אליעזר *Eliezer* בן פויירא *Ben Poiira*, cuius mentio fit Cod. *Kidduſcin* cap. 3. dixerat: Debuiſſe illi ſufficere Coronam Regni; de cætero relinquendã Coronam Sacerdotij; nam mater eius cùm fuiſſet captiua in monte Modith, ſuſpicabatur eum eſſe illegitimum, & ineptum ad Sacerdotium. Quod Rex grauiter ferens, Eliezarem iuſſit igne comburi, occidi Sapientes, & elade magna Phariſæis omnibus illata, reliquit Religionem Phariſæorum, & factus eſt Sadducæus, poſtquam functus fuiſſet Sacerdotio magno 40. annis. Auctore *Iuchaſin* pag. 15. ann. 80. Regnauit 26. annis, & valdè ſenex mortuus eſt.

3648 112 Romani incipiunt imperare Iudæorum genti, ante Templi vaſtationem anno 180. hoc eſt præſenti anno, vt habetur Cod. ע"ז *Auodà Zarà* cap. 1. pag. 8. b.

מאה ושמנים שנה קודם שנחרב הבית פשטה מלכות הרשעה על ישראל.

Centum & octoginta annis antequam Domus (Secunda) *dirueretur, extendit ſe Regnum impium* (Romanorum) *ſuper Iſraëlem.*

3668 92 ארסטבלוס בנו *Ariſtobulus filius Regis Iannài*, ſeù *Hyrcani* ſextus Rex è familia *Haſſamonaeorum*. Poſtquam duobus annis regnaſſet, ſpreuit Sacerdotium magnum, nec eo fungi voluit. Ob ſuſpicionem, ne mater ſua Regnum affectatet pro Alexandro fratre ſuo, matrem & fratrem Alexandrum compedibus vinxit, & in carcerem incluſit. Ex dolore, quòd Antigonus frater ipſius alter ex inſidijs Reginæ vxoris eius occiſus fuerit, percutit ſeipſum in pectore, & ex nimio ſanguine per os effluente moritur anno ſecundo Regni ſui.

אלכסנדר בן מלך יוחנן *Alexander filius Regis Iochanàn* cogno-

3670 90 mento *Hyrcani*, & ינאי *Iannài*, & frater Ariſtobuli, ſeptimus Rex è familia *Haſſamonaeorum*. Regnauit pro patre ſuo ab ædificatione Templi an. 260. qui & ipſe vocari voluit *Hyrcanus*, & *Iannài*. Hic in principio Regni fuit Phariſæus, ſed poſtea mutata Religione fit Sadducæus. Cauſam retulimus

Anni Mundi ſecundùm Hebræos. | Anni ante Natiuitatem Chriſti.

mus in I. Par. huius Bibliothecæ pag. 382. col. 1. Interfecit omnes Synedrij Sapientes, excepto שמעון בן שטח *Simeone Ben Sciattàch*; qui frater vxoris eius erat; atque יהושע בן פרחיה *Ieoſciùah Ben Perachià* eius Collega aufugit Alexandriam Ægypti. Quod autem dicunt in Cod. סוטה *Sottà* cap. 9. pag. 47. circa med. quòd Ieſus Nazarenus comitatus fuerit Magiſtrum ſuum Ieoſciùah Ben Perachià in Ægyptū &c. mendacium eſt Rabbinorum, quod ab hac ipſa temporum ratione ſatis ſuperque detegitur. De his vberiùs infra in *R. Ioſuè Ben Perachià*. Rex verò Alexander iuſſit militibus, vt de populo, & religione Phariſaica trucidarent quotquot in eorum manus incidiſſent. Vnde in ipſo Atrio Templi 6000. Virorum interfecerunt, & in hoc temporis tractu 50000. Viri de populo interempti ſunt, & 800. ex Magnatibus Phariſæorum in ligno ſuſpenſi fuerunt. Regnauit annis 18.

3688 72 אלכסנדרה אשת מלך ינאי *Alexandra vxor Regis Iannài Alexandri*, octaua è familia *Haſſamonæorum*. Habuit duos filios, Hyrcanum tertium, & Ariſtobulum, ille Phariſæorum ſectam ſequebatur, hic Sadducæorum. Regina autem hos ex Vrbe Ieroſolyma expulit, eis reliquis Prouinciarum Vrbibus ad habitandum aſſignatis. Cùm eſſet annorum 37. obijt anno ſui Regni 9.

3697 63 ארסתבלוס השני בן ינאי *Ariſtobulus ſecundus, filius Regis Alexandri Iannài, & Reginæ Alexandræ*. Rex nonus è domo *Haſſamonæorum*, ante mortem matris aſcendit Ieroſolymam contra fratrem ſuum Hyrcanum, poſtquam ibi imperauerat tribus menſibus. At inter eos pace inita, Sacerdotij magni munus & honos ceſſit Hyrcano, & Regni gubernaculum Ariſtobulo. Sed poſtea ſimultatibus exortis, vnuſquiſque eorum munera mittit ad Pompeium Romanorum Ducem, qui tunc temporis in Syria pugnabat contra Damaſcum. Hic cum toto exercitu Ieroſolymam veniens, deuicta Ariſtobuli factione, eum compedibus vinctum Romam adduxit, Hyrcano Rege ſuper vniuerſum Iſraëlem conſtituto.

3700 60 Hinc Ieruſalem, & Regnum Iudæorum Romanis factum

eſt

Anni Mundi ſecundùm Hebræos.	Anni ante Natiuitatem Chriſti.	
		quam cepit, in qua conſtituit Regem Antigonum, qui perforauit aurem Hyrcani, vt פסול *Paſsùl* inidoneus redderetur ad Sacerdotio fungendum. Rex autem Perſarum rediens in patriam ſecum adduxit Hyrcanum compedibus vinctum.
3724	36	*Antigonus* autem interficitur ab Herode filio Antipatri, qui loco Hyrcani conſtitutus fuerat Rex Iudæorum à Cçſare Auguſto, cùm tribus tantùm annis regnaſſet. Et ſic tranſlatum eſt Regnum è domo *Haſſamonaorum*, ſeù *Machabaorum* ad domum Herodis, poſtquam in familia *Haſſamonaorum* ſtetiſſet annis 103.

Reges de Domo Herodis.

3724	36	הורודוס בן אנטפטר *Herodes filius Antipatri*, dictus *Herodes Aſcalonita*, conſtituitur Rex in Iudæa à Cæſare Auguſto. Hunc diligebat Hyrcanus Rex, & auctoritate ſua effecit, ne interficeretur à magno Senatu Sanhedrinorum propter necem חזקיהו *Chizkijàu* Viri ſtrenui Ieroſolymitani, cui poſtea vicem rependit ipſum occidendò. Illi vxor fuit מרימי *Miriamè* filia Alexandri filij Ariſtobuli, & Hyrcani Regis neptis. Interim Rex Perſarum eduxit è carcere Hyrcanum Regem, eumque ſuper vniuerſum populum Iudæorum, qui erat in Regno ſuo, præfecit. Audiens hæc Herodes, malitioſè ſcribit ad Hyrcanum ſuadens illi, vt Ieroſolymam rediret, qui captus deſiderio videndi patriam, & Sanctuarium cum bona venia Regis Perſarum reuertitur Ieruſalem, ſed non diù poſt interficitur ab Herode; interfecit etiam Mirijamè neptem Hyrcani, & ſuam vxorem, duos quoque filios, quos ex illa ſuſceperat, è ligno ſuſpendit, vt nullus ſuperſtes ex familia & conſanguinitate *Haſſamonaorum*, ſeù *Machabaorum* relinqueretur. Sic omninò domus חשמונאי *Chaſmonài Haſſamonaorum* deleta eſt.
3742	18	Herodes exorſus eſt ædificare Templum; proprijs manibus fundamenta iecit, & tamquam mercenarius inſeruijt. Illius exemplo omnes Principes Iudæ, Proceres, Seniores, Sa-

Anni Mundi ſecundùm Hebræos.	Anni Chriſti.	
		pientes, & honoratiores in populo idem fecere. Abſolutum fuit opus ſub finem anni 8. Obijt Herodes Aſcalonita anno 37. Regni ſui; quinque autem diebus ante obitum, iuſſit interfici filium ſuum Antipatrum; & alium filium Archelaum ipſo adhuc viuente anno 3761. Regem conſtituit.
3760		IESVS CHRISTVS æternus Deus, æternique Patris Filius, mundum volens aduentu ſuo pijſſimo conſecrare, de Spiritu Sancto conceptus, nouemque poſt conceptionem decurſis menſibus, Hebdomada ſeptuageſima iuxta Danielis Prophetiam, & anno Imperij Octauiani Auguſti 42. In Bethleem Iudæ naſcitur ex Maria Virgine factus homo.
3761	1	ארקילוס בן הורדוס *Archelaus filius Herodis*, regnauit poſt obitum patris ſui, fuit Vir crudelis & impius. Iuſſu Cæſaris Auguſti captus & Romam adductus, vinctus compedibus, mortuus eſt anno 3770. Chriſti 19.
3770	19	הורודוס אנטיפוס *Herodes Antipas filius Herodis Aſcalonitæ, & frater Archelai*, vocatus etiam Tetrarcha, tertius Rex è familia Herodis, conſtitutus fuit Rex à Cæſare Auguſto. Fuit etiam iſte Vir nequam, duxit vxorem fratris ſui Philippi eo viuente; & cùm Ioannes Baptiſta (quem Hebræi Sacerdotem magnum faciunt) eum reprehenderet, iuſſit eum in carcere decollari. Matth. 14. 11. Eijcitur è Regno à Tiberio Cæſare. Quòd autem dicitur in צמח דוד *Tzemach David* Dauidis Ganz ad hunc annum, eum aufugiſſe in Hiſpaniam, totum Regnum Hiſpaniæ ſubiugaſſe ac deuaſtaſſe, eò quòd Rex Hiſpaniæ rapuerat vxorem fratris ſui, ſolemnis eſt fabula Rabbinica. Auctor דברי מלכי בית שני *Chronicorum Regum Domus ſecunda*, pag. 115. editionis Baſileenſis, nihil de hac fabula, dum res per Herodem Antipam geſtas refert; ſed immediatè poſtquam Ioannem decollauerat, dicit.
		עליו עלה טיבריוס מלך רומי ויצא אליו אנטיפוס ויאסרהו בנחשתים ויוליכהו אל ספרד וימות שם ׃
		Super eum aſcendit Tiberius Rex Romanorum, & egreſſus

eſt

Anni Mundi ſecundùm Hebræos.	Anni Chriſti.	
		eſt ad eum Antipas, & vinxit eum in compedibus ferreis, & miſit eum in Hiſpaniam, vbi mortuus eſt:
3781	21	אגריפס בן ארסטבלוס אשר תרגו הורודוס אביו *Agrippas filius Ariſtobuli ſuſpenſi* filij Herodis Primi, regnauit pro Herode Antipa annis 23. Hic fuit quartus & vltimus Rex è familia Herodianorum, qui tandem Romæ interfectus eſt tribus annis cum dimidio ante vaſtationem Templi anno 3825.
3793	33	CHRISTVS Dominus Cruci ſuſpenditur.
3828	68	*Excidium Templi ſecundi* cùm ſtetiſſet annis 420.

nonnulli conſtituant. Vide, quæ de Agrippa Rege diximus in I. Parte pagina 60.

Hæc annotata eſſe volo, vt ſi ſecundùm hanc Rabbinorum Chronologiam anni Hebdomadarum Danielis adamuſſim non conueniant cum annis Natiuitatis vel Mortis Chriſti, non ob id vllus cuiquam ſcrupulus ingeri debeat, cùm Rabbini ſuam in hoc negotio Chronologiam ediderint mutilam, vt ex ea numerum annorum 490. qui eſt 70. Hebdomadarum Danielis ad exciſionem vſque Templi pertingere facerent, vt infrà videbimus. Nobis autem ſufficere debet; per eandem Chronologiam, licèt imperfectam, poſſe tempus aduentus Meſſiæ à Daniele aſſignatum, metiri, tali modo, vt non longè à vero calculo diſtare videatur: nam ſi Hebdomadas 70. Danielis, ſiuè annos 490. ab anno 3319, quo Nabuchodonoſor anno 3. Regni Ioiakim, cepit Ieruſalem, vſque ad Chriſti mortem, quo finem accepit peccatum; & de-

Hæc Chronologia, quæ communiter ab omnibus Auctoribus Hebreis recipitur, compilata eſt ex libro צמח דוד *Tzemàch David* R. Dauidis Ganz. Quamplurima in ea ſunt, quæ non concordant cum alijs Chronologijs externarũ Nationum: & quod maius eſt, in aliquibus etiam hæc diſcordat ab ipſo Ioſephone Ben Gurion Hebræo, quem magni faciunt Iudæi: vt in computo annorum Cyri, cui in Chronologia non dantur niſi tantùm tres anni Monarchiæ, cùm aliàs 30. annis regnaſſet, ex eod. lib. 1. cap. 3.

Item, Herodes ſecundus, qui Ioannem Baptiſtam occidit, & Chriſtum in paſſione ſpreuit, & illuſit indutum veſte alba, vndecim tantùm annis ex hac Chronologia regnaſſe deprehenditur, cùm tamen conſtet Chriſtum Cruci affixum fuiſſe anno mundi 3793. qui eſt annus 23. Regni huius Herodis Antipæ; ſeù Tetrarchæ Galilææ. Sicut nec certum eſt, an vnus tantùm Agrippa Rex fuerit, cùm & alium Regem Agrippam

ſua, quod incongruum non eſt, imò in hoc oſtenditur Dei magna miſericordia, quãdo eius promiſſa ante conſtitutum tempus adimplentur, vt notauimus de liberatione populi ab Ægyptiaca ſeruitute, & de aduentu Meſſiæ Domini ſuprà in I. Par. pag. 171. & ſeqq.

Noſtrorum autem nonnulli, qui hanc Rabbinorum Chronologiam corrigunt, numerum Hebdomadarũ Danielis præcisè ad mortem Chriſti ſupputant. Corrigunt iſti numerum annorum Regni Cyri, & probant eum regnaſſe 30. annis, ex verbis תלמירה *Talmira* Reginæ, quæ Cyrum occidit, & caput ipſius præcidit, & in puteum ſanguine plenum à Cyro interfectorum proiecit, dixitque -

שתה כורש המלך ורוה נפשך מן הדם אשר אהבת זה שלשים שנה שפכת דם לאין מספר וכו׳ ׃

Bibe Cyre Rex, ſatia, & inebria animam tuam ſanguine, quem amaſti. Triginta annis, quibus regnaſti, fudiſti ſanguinem, cui non eſt numerus, &c. Ita in Ioſiphone Ben Gurionis c. 3. lib. 1. pag. 14. col. 4. Hunc quidem locũ explicat Auctor צמח דוד *Tzèmach David* Par. II. ad annum 390. hoc modo -

ותדע לך עוד שנמצא בספרי וכרונות שכורש מלך בפרס שלשים שנה וכן כתוב ביוסיפון ספר א׳ פ׳ ג׳ ׃ אך לא הגיע למלכות הכללי עד אחר כ״ו שנים למלכותו והוא נחשב לו בפסוק וגם בזכרונות לשנה ראשונה ׃

Præterea tibi ſciendum eſt, quòd reperitur in libris Chronicorum, Cyrum re-

רן

& deleta fuit iniquitas, quæ ad annum mundi 3793. incidit, numerare voluerimus, quemadmodum nonnulli Iudæorum numerant, inueniemus annos interceſſiſſe 474. Vt autem compleatur numerus Hebdomadarum Danielis 490. deficiunt anni 16. hoc eſt Hebdomadæ duæ, & inſuper anni duo. Quam varietatem ex defectu annorum huius Chronologiæ proculdubio procedere dicendum eſt, cuius defectus apparebit etiam maior, ſi numerum iſtarum Hebdomadarum incipere voluerimus ab an. 22. Regni Nabuchodonoſoris, quo incipit ſuum calculum Codex membranaceus antiquiſſimus mſc. qui penes Adm. R. P. M. Gregorium de Scharintijs ad Hebræos Romæ Concionatorem Ordinis Prædicat. ſine nomine Auctoris reperitur, & incipit -

זה השער ליהוה צדיקים יבואו בו ׃

Hæc eſt porta Domini, iuſti intrabunt per eam: in Titulo שבועים שבעים *Hebdomadarum ſeptuaginta*. Si enim incipiamus numerum Hebdomadarum includendo annos 23. Nabuchodonoſoris, hoc eſt ab anno mundi 3338. vſq; ad mortem Chriſti 3793. emerget numerus 455. quibus ex numero annor. 490. hebdomadarũ Danielis deſunt anni 35. Anticipata itaque fuit redemptio 35. annis ſecundùm hunc calculum, vel 16. annis ſecundùm priorem.

Porrò ſi huic Rabbinicæ Chronologiæ ſtandum ſit, dicendum erit, Chriſtum 16. annos, vel ampliùs anticipaſſe mundi redemptionem morte

Cyri ſeù Artaxerxis & Darij; qui ſecundùm eos vnus eſt, interſeratur Regnum אחשורוש *Achaſcueròſc Aſſueri* ab anno 3392. vſque ad 3406. quatuordecim annorum, vt in Chronologia notatur? Interim dum Iudæis hunc Gordianum nodum ſoluendum relinquimus, pergamus ad computum à Chriſtianis inſtitutum.

Auctor *Pugionis fidei* hac ratione calculum hunc inſtituit. Incipit enim numerare has hebdomadas annorum ab anno 4. Sedeciæ, qui eſt 12. Nabuchodonoſor: nam Sedecias regnauit ann. vndecim 2. Reg. 25. 2. & Ierem. 52. 5.

ותבא העיר במצור עד עשתי עשרה שנה למלך צדקיהו ׃

Et venit Ciuitas in obſidionem vſque ad annum vndecimum Regis Tzidkijàhu. Et ver. 12.

ובחדש החמישי בעשר לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכד־נאצר מלך בבל בא נבוזר־אדן רב טבחים וגו׳ ׃

Et in Menſe quinto, in decima Menſis, ipſe eſt annus nonus decimus Nebucad-netzàr Regis Babèl venit Neuzar-adàn Magiſter laniorum &c. Ex his oſtenditur euidenter, quòd decimus nonus annus Nabuchodonoſoris fuit vndecimus annus Regis Sedeciæ. Conſequens igitur eſt, quòd annus 4. Sedeciæ ſit annus 12. Nabuchodonoſoris, quo egreſſum eſt verbũ ab ore Ieremiæ de reuerſione populi, & reędificatione Ieruſalem. Cùm itaque Nabuchodonoſor regnarit 45. an-

regnaſſe in Perſide triginta annis. Sic enim ſcriptum eſt in Ioſiphon lib. 1. cap. 3. Verumtamen non peruenit ad Monarchiam, niſi poſt 27. annos Regni ſui. Et hoc recenſetur in Scriptura, & in Chronologijs ad annum eius primum. Sed hæc expoſitio pugnat contra proprium Auctorem צמח דוד *Tzèmach David*: nam Artaxerſem eundem facit cum Dario; at Darius, & Artaxerxes idem ſunt cum Cyro, ex doctrina Talmudiſtarum in Codice ראש השנה *Roſc Haſciana* cap. 1. pag. 3. b. prope finem.

תנא הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא כורש שמלך כשר היה ארתחשסתא על שם מלכותו ומה שמו דריוש וכו׳ ׃

Eſt traditio: Idem eſt Cyrus, Darius, & Artaxerxes. Cyrus, quia fuit Rex כשר *Caſcèr bonus* (inuerſis literis) *Artaxerxes, de nomine Regni ſui. Et quodnam fuit nomen eius? Darius &c.* Si igitur hi tres Reges, vnus ſolummodo ſunt, liquet profectò Cyrum hunc regnaſſe annis 52. nam initium Regni Cyri in Chronologia ponitur anno 3390. & Darius ſecundus, qui idem eſt cum Cyro, interficitur anno 3442. ſi ſubducantur anni 3390. ab annis 3442. relinquentur an. 52. Regni Cyri, ſeù Darij, & Artaxerxis. Coguntur igitur Iudæi fateri non tribus annis regnaſſe Cyrum, ſed annos 52. Adeò proprijs ambagibus & tricis inuoluuntur Iudęi, dum temporum rationes inire volunt, vt ſæpiſſimè ad incommoda inextricabilia inducantur. Reddant nunc, ſi poſſunt, rationem, quomodo in medio Regni

Nabuchodonoſoris anni	34
Euilmerodachi anni	23
Baltaſſaris anni	3
Darij anni	2
Cyri anni	30
Aſſueri anni	14
Darij ſecundi anni	6
Templi ſecundi durationis anni	420
	anni 532

Ab annis 532
Subtrahe an. 42 à morte Chriſti ad
——Templum euerſum,
habebimus 490. annos 70. hebdomadarum Danielis.

Hic calculus videretur quibuſcumque alijs præferendus, cùm innitatur partim auctoritati S. Scripturæ; partim Rabbinorum. At cùm Rabbini conſtanter & vnanimiter aſſerant, Templum ſecundum euerſum fuiſſe anno mundi 3828. ſi Cyri Regnum dicatur ſtetiſſe 30. annis, conſequens eſt, vt euerſio Templi trahenda ſit, & referenda ad annum 3858. additis enim 30 huic numero 3828 fit 3858. Præterea non eſt certum, annorum interuallū à morte Chriſti ad Templi euerſionem fuiſſe 42. annorum: nam Chriſtus mortuus eſt anno 3793. Templum euerſum 3828. ergo inter vtrumque ſpatium erit 35. annorum.

Petrus Alphonſus ex Iudæo Chriſtianus non longè ab iſto calculo aliam computandi rationem inſtituit, vti in Codice mſc. legitur ex relatione *de Voiſin* in ſuis obſeruationibus ad *Pugionem*, & ad pag. 231. §. 22. Verannis, ablatis ex his 12. annis, habebimus 33. annos, quibus adiuncto anno ipſo 45. ad cuius finem facienda eſt computatio, fiet ſumma 34. annorum computandorū in Nabuchodonoſore ab egreſſu verbi de ore Ieremiæ, vt ſuprà dictum eſt. His addendi ſunt anni 23. Regni Euilmerodach, & habebimus annos 57. Ijs quoque addantur 3. anni Baltaſſaris filij Euilmerodach, & habebimus annos 60. Rurſus iſtis iungantur anni 2. Darij, & 30. anni, quibus Cyrus nepos eius regnaſſe perhibetur, & ſic fiet ſumma annorum 92. Iſtis addantur 14 anni Aſſueri filij Cyri, & 6 anni Darij, ſub quo Templum ædificatum eſt, & conſummatum, & inueniemus ann. 112. *ab egreſſu Verbi* ſæpiùs dicti vſque ad conſummationem ſecundi Templi. Iterum addantur 420. anni, quibus hoc ſecundum Templum duraſſe Iudæi indubitanter aſſerunt, & habebitur *ab egreſſu verbi* ex ore Ieremiæ de reditu populi, & reædificatione Ieruſalem vſque ad deſtructionem eiuſdem Ciuitatis & Templi factam per Titum, & patrem eius Veſpaſianum numerus annorum 532.

A quibus 532. ſi 490. annos reſultantes à 70. hebdomadibus Danielis ſubtraxeris, ſupererunt an. 42. qui effluxerunt à paſſione Domini vſque ad Ieruſalem & Templi deſtructionem. Hunc calculum ob oculos ſic propono.

ſidionis. Septem enim obſeſſa eſt annis Ciuitas ab exercitu Romanorum, & inter illos ſeptem annos adeò coacti ſunt intus, & afflicti quòd non haberent vnde ſacrificium facerent, & hoc eſt quod ait: *In dimidio hebdomadis*; id eſt, & infra hebdomadam *deficiet hoſtia, & ſacrificium: & in Templo erit abominatio deſolationis.* Quòd enim additur: *Vſque ad conſummationem, & finem perſeuerabit deſolatio*, infinuat, quòd deſolatio illa, & captiuitas nullo vnquam eſſet fine caritura. Septem ergo hebdomadæ vſque ad Cyrum, & 62. à Cyro vſq; ad Titum, & hebdomada vna obſidionis, profectò 70. ſunt hebdomadæ.] Hactenus Petrus Alphonſus, qui per partes explicat Prophetiam iſtarum hebdomadarum, & annos aſſignat ſingulis partibus, tali modo.

Ab exitu ſermonis vſque ad Chriſtum Ducem hebdomadæ 7. hoc eſt vſque ad Cyrum anni	49
A Cyro vſq; ad Titum hebdomadæ 62. id eſt anni	434
	483
Et poſt hebdomadas 62. & hebdomadas 7. iam numeratas occidetur Meſſias Chriſtus, hoc eſt poſt annos 483. & populus Romanus cum Tito diſſipabit &c.	
Confirmabit pactum hebdomada vna, ſunt anni	7
Summa erit numerus 70. hebdomadarum Danielis anni	490

Iſta ſupputatio in tres partes diuiſa ſecundùm diuiſionem hebdomadarum 70. ab Angelo Gabriele factam, & ap-

Verba Petri Alphonſi ſunt: Notari voluit Daniel, quòd ſepties 70. 490. anni conſtituti ab eiuſdem anno Prophetiæ, vſque ad deſtructionem Ieruſalem, & Templi, quæ à Tito Romanorum Principe facta fuit; cuius deſtructionis tempore iam Chriſtus venerat, qui & iuſtitia ſeculorum, & Sanctus Sanctorum erat, per quem etiam peccatum omne, & iniquitas eſt deleta, & omnis Prophetia impleta. Cætera autem, quę ſequuntur, omnia ad horum 490. annorum ſpectant diuiſionem, & determinationem: Per hoc quod ait: *Ab exitu ſermonis vſque ad Chriſtum Ducem hebdomadæ ſeptem*, innuitur, quòd ab huiuſmodi die Prophetiæ, vſque ad Cyrum Regem Perſarum, qui ab ipſo Deo per Eſaiam appellatus eſt Chriſtus, fuerunt 7. annor. hebdomadæ, id eſt 49. anni: cuius Cyri præcepto cæpit Ieruſalem reædificari. In cuius reædificatione, & poſtquam conſummatum eſt opus vſq; ad aduentum Titi ſuper Ieruſalem 434. anni fuerunt, & hoc eſt quod dicit: *Hebdomadæ 62.* id eſt 434. anni erunt: *Et rurſum ædificabitur platea, & muri in anguſtia temporum, & poſt hebdomadas 62. occidetur Chriſtus.* Quod eſt, poſt hebdomadas ſeptem, & poſtquam occidetur Chriſtus, Ciuitatem & Sanctuarium diſſipabit populus, ſcilicet Romanus, cum Duce venturo, id eſt Tito: *Et finis eius vaſtitas: & poſt finem belli ſtatuta deſolatio.* Quod autem ſequitur: *Confirmabit pactum multis hebdomada vna*, illa profectò hebdomada vna ſeptem ſunt anni ob-

cipiunt Iudæi, non quòd iſte ſit omnibus numeris abſolutus & perfectus, ſed vt aduerſarijs auferatur omnis occaſio contradicendi, & repudiandi omnem calculum quacunq; alia ratione initũ diuerſum à ſuis principijs & hypotheſibus. Incipiant itaque ipſi *ab exitu ſermonis* vt volunt, ſemper non longè à morte Chriſti terminabitur calculus, & licèt hanc veritatem compendiosè iam demonſtrauerimus, hic eandem per annos ſingulorum Regum, iterum oſtendemus. Fiat igitur initium computandi ab anno 7. Regni Nabuchodonoſoris, quo primò intrauit Ieruſalem, habebimus -

Nabuchodonoſoris annos	39
Euilmerodacli annos	23
Baltaſſaris annos	3
Darij annos	3
Cyri annos	3
Aſſueri annos	14
Darij filij Aſſueri & Reginæ Eſther annos	6
Templi Secundi durationis annos	420
Summa annorum	511
Aufer hebdomadas 70. Danielis; ſeù annos	490
Remanent anni	21

inter mortem Chriſti; & deſolationem Templi Secundi. Igitur ſecundùm hunc calculum Chriſtus promiſſus Danieli, iam ante deſtructum Templum venerat.

Iterum inſtituatur initium calculi ab anno 4. Sedeciæ, qui eſt 12. Nabuchodonoſoris, quo *egreſſum eſt Verbum* de ore Ieremiæ de reuerſione populi & applicata ad tres temporis ſtatus, hoc eſt 7. hebdomadarum, ſeù 49. annorum ad primum ſtatum, ſeù partem temporis, videlicet ab exitu ſermonis vſque ad Cyrum, & 62. hebdomadarum, ſeù annorum 434. à Cyro ad Titum, & 7. annorum vnius & vltimæ hebdomadæ ad obſidionem Vrbis Ieroſolymitanæ, benè quidem ſimul iunctæ, conſtituunt numerum 70. hebdomadarum, ſeù numerum annorum 490. Sed iſtæ partes, ſeù diuiſiones non correſpondent numero annorum, qui reſultat ex annis, quibus Reges inter huiuſmodi temporis ſpatium regnauerunt: nam ex Chronologia Rabbinorum ſuprà allata conſtat ab exitu ſermonis, ſeù ab anno Regni Nabuchodonoſoris 7. vel etiam ſi mauis 12. ad Cyri annum primum fluxiſſe annos 71. vel 62. ſecundùm diuerſum principium acceptionis *ab exitu ſermonis*, Petri Alphonſi calculus exhibet annos 49.

Item à Cyro ad Titum Petrus Alphonſus aſſignat hebdomadas 62. ſeù annos 434. & ampliùs hebdomadam vnam, id eſt annos 7. qui ſimul iuncti faciunt annos 441. & in hoc non admodum diſcrepat à calculo Chronologiæ, qui à Cyro ad Titum annos aſſignat 438.

Ego quidem in hoc de 70. hebdomadarum Danielis computo, libenter ſequar Iudæorum & Rabbinorum ſupputandi rationem, ſecundùm annorum computum, quem in ſuprà allata Chronologia R. Dauidis Ganz tradidimus, & ambabus manibus re-

pli & Vrbis Ieroſolymorum, capitis cincinno ligatum teneri, pro רהטים *canalibus* cincinnos criſpos inſtar vndarum exponunt.

כי דימה השיער שהוא יורד זה תחת זה כדמות המים ברהטים :

Quoniam capilli (inquit Aben Ezræ ibidem expoſitione ſecunda) *hi ſub alijs deſcendunt inſtar aquarum in canalibus*. Nobis tamen hoc tantùm ſufficiat, quòd ipſimet Rabbini conſtricti ſint in ſuis libris ſcribere & confiteri, Meſſiam natum fuiſſe ante deſolationem Ieruſalem, & Templi.

Ex hoc tam præclaro Danielis teſtimonio de 70. hebdomadibus conuicti manent Iudæi. Sed vt illorum obſtinatio quoquo modo defendi poſſit, coguntur ad hoc inconueniens recurrere, vt dicant: Prophetam Danielem in hac Prophetia de 70. hebdomadibus non loqui de Meſſia, ſed de Templo iterum reædificando per Cyrum, populo reuocando per Zorobabelem, vel Nehemiam ad proprios lares in Ieruſalem, & de Agrippa vltimo Iudæorum Rege occidendo per Romanos paulò ante euerſionem ſecundi Templi per Titum. Et hæc eſt communis Iudæorum ſententia, & huius Prophetiæ expoſitio, vt videre eſt in Cod. mſc. Scharintiano nuper citato. In eo quippè primò quibuſdam argumentis infringi creditur expoſitio Chriſtianorum, & ſubinde Iudæorum ſententia explicatione textus confirmanda exiſtimatur. Nos verò primò proponemus argumenta Codicis mſc. & ea refellemus; poſtea im-

puli, & reædificatione Templi, & Ieruſalem, & habebimus.

Nabuchodonoſoris annos	34
Euilmerodachi annos	23
Baltaſſaris annos	3
Darij annos	3
Cyri annos	3
Aſſueri annos	14
Darij ſecundi annos	6
Templi Secundi annos	420
Summa ann.	506

Ab annis 506. ſi auferantur 490. anni hebdomadarum Danielis, reſiduum erit 16.

	ann. 506
Anni hebdomad. Danielis	490
Reſiduum ann.	16

Igitur ſecundùm hunc computum, Chriſtus iam ante deſolationem Templi annis 16. paſſus eſt.

Quocumque autem modo incipiatur computus iſtorum annorum, ſemper inuenietur, Meſſiam veniſſe ante deſolationem Templi: quod etiam coguntur fateri velint nolint ipſi Rabbini, referente R. Abraham Aben Ezræ in tertia explicatione Cant. Cantic. ad cap. 7. ver. 5. מלך אסור ברהטים *Rex ligatus in canalibus*, vbi ſic habet.

הוא המשיח שהוא אסור כאשר העתיקו קדמונינו כי ביום שחרבה ירושלם נולד :

Ipſe eſt Meſſias ligatus, quemadmodum expoſuerunt priſci noſtri (Rabbini) *quod in die, quo deſtructa eſt Ieruſalem natus erat*.

Ridiculum tamen commentum eſt, quando dicunt, hunc Regem Meſſiam natû ante euerſionem Tem-

אגושטינו שאמר כבוא קודש קדשי' יוסר משהתכם מה שאינו נמצא אפילו בספריהם יש להוכית כי לא הוסר משחת קודש וזבח ומנחה יותר משמוני' שנה תולדו מאטכיאנו קיסר עד טיטוס. ומה שכתוב להשיב ולבנות ירושלם שבועים שבעה הם מט״ שנה מאיין יתחיל ואנת גומר החשבון הזה תהיה משית אחר: ועוד אומר ואחרי השבועי' ששים ושני' יכרת משיה ואין לו. גדול ובילבול כי תחילה אומר שיבוא המשיח בשבועים שבעה שהם מט״ שנה. אחריכן אומר שיהרג בסוף שבועים ששים ושנים שהם סמוך לת״ שנה רחוק ביאתו ממיתתו והוא לא היה כי אם ל' שנת ואפילו כשיעמיקו להבדיל הנבואות דבר מחברו איך ימצא להם השבון ואחרי השבועים ששים ושנים יכרת משית ואין לו שהם תלר״ שנה שכלו בסוף החורבן בימי טיטוס והוא מת יותר מנ' שנת לפני החרבן מימי טיביריאו עד טיטוס והכתוב מוכיח כי כריתת משיה והרבן העיר והבית היו בפרק אחר וזה לא היה כן ולכן לפי מה שנראה אותה הנבואה לא נאמר כלל עניין המשיח אפילו אם היה כרבריהם:

I. *Notum ſit* (homini) *recto; Quòd Daniel orauerat pro captiuitate Iſraëlis, & prò euerſione Domus* (Templi) *quia Viderat completos eſſe annos* 70. *decretos contra Iſraëlem, & contra euerſionem Aedis, quemadmodum oſtendit Scriptura* (Ierem. 25. 11.) *Et reſpondit ei Angelus Gabriel* (Dan. 9. v. 23.) In principio deprecationum tuarum egreſſum eſt verbum &c. (& ver. 24.) Hebdomadæ ſeptuaginta &c. *Vſque ad finem huius capitis. Et in hoc nulla mentio fit de Meſſia Ben Dauidis euangelizato per ora Prophetarum.*

II. *Neque etiam de peccato primi hominis: & ſi fuiſſet iuxta ipſorum* (Chriſtianorum) *verba, dicere non debuiſſet:* Hebdomadæ ſeptuaginta,

impugnabimus expoſitionem Iudęorum.

Argumenta Codicis manuſcripti contra Chriſtianos de 70. Hebdomadibus Danielis.

ירוע אל נכון כי דניאל התפלל על גלות יש־אל ועל חרבן הבית בראיתו שכלו ע' שנת שנגזר על ישראל ועל חרבן ד־הבית כאשר מוכיח ד־הכתוב והשיב לו מלאך גבריאל בתחילת תחנוניך יצא דבר וגו' שבועים שבעים וכו' עד סוף ד־הסדר ואין בזה זיכר למשיח בן דוד המבושר מפי ד־הנביאים כלל ולא לחטאת אדם הראשון: ואילו היה כדבריהם לא ד־היה לו לומר שבועים שבעים אלא ארבעת אלפים ועוד כי בן מימי אדם עד הורודוס: ומה צריך לומר על עמך ועל עיר קדשך להזכיר רק ישראל וירושלם על עניין שהוא כללי לכל הברואים: ואחרי שאמר על עמך ועל עיר קדשך היהלו לומר להרבות הפשע ולספות החטאת ולפקיר עון כי לפי דבריהם וכוונתם הוא תית סיבה הרבן הבית וגלות ישראל:

ומה שאומר להביא צדק עולמים שאומרין שהוא על המשיח ירוע אל נכון כי לא בא בסוף שבועים שבעים אבל נולד כשמונים שנה לפני שלמו שבועים שבעים: וגם היה ראוי לנביא להזכיר חשבון מחטאת אדם הראשון ולא מגלות בבל ומה צורך לחשבון גלות בבל לבשורה ההיא הכללית: ועוד האומרן ולהביא צדק עולמי' משמע על המובא מאתרים נכה אחר: ולדבריהם שהיה משית והאלוה היה ראוי לומר ולבוא צדק עולמים כי מי הביאו ומה שאומר על ולחתום הזון ונביא כי מעת ביאו נחתמת ונסתמה הנבואה: ירוע אל נכון בשלש מאות וחמשים שנה לפני ביאו נחתם חזון ונביא כי משעלו מבבל כימי כורש ודריוש שהיו אז הגי זכרית ומלאכי לא היה להם עוד נביא וחוזה אם כן לא היה הוא הסיבה: וממה שאומ' ולמשוח קודש קדשים איך יאמר על האלוה שימשחהו אחר ומדוע יצטרך למשיחה גם אותו לא היה משוח כלל ואפי' לדברי

numerum (ternarium) *in ſecunda perſona* (hoc eſt in ſe) *vniret*. Sic circumſcribunt Dominum Ieſum Chriſtum. *Et ſecundùm eos, qui dicunt, eundem eſſe Meſſiam, & Deum, conuenientiùs erat dicendum: Vt veniat Iuſtitia ſeculorum. Quoniam quis eum adduxit?*

VIII. *Et quod dicitur*: Et ad ſigillandum (vel finiendum) Viſionem & Prophetam. *Num à tempore ſui aduentus ſigillata fuit & clauſa Prophetia? Sciat* (Vir) *rectus, quòd* 350. *annis priùs quàm veniret ille* (IESVS) *ſigillata fuit Viſio & Prophetia: quoniam ab eo tempore, quo aſcenderunt* (Iſraëlitæ) *de Babylonia in diebus Cyri, & Darij, & fuerunt Aggæus, Zacharias, & Malachias, non ampliùs fuit eis Propheta, & Videns. Si ſic eſt, non fuit ille cauſa*; hoc eſt, non propter illius cauſam defecerunt Prophetæ.

IX. *Et propter quod dicitur*: Et ad vngendum Sanctitatem ſanctitatum. *Quomodo hoc dicetur de Deo, cùm ipſe alios vngere faciat? Numquid indigebit ipſe Vnctione? Non igitur vnquam inungetur ipſe. Et quamquam ex verbis Auguſtini habeatur*: Cùm venerit Sanctus Sanctorum, vnctio veſtra deficiet, *nunquam tamen id accidit; quamuis in eorum* (Chriſtianorum) *libris inueniantur aliqui, qui arguitè probant, non defeciſſe vnctionem ſanctam, & Sacrificium, & Minchà munus, niſi ab octogeſimo anno ſuæ natiuitatis, ſcilicet ab Octauiano Cæſare vſque ad Titum.*

X. *Et circa illud, quod ſcriptum eſt*: *ſed* 4000. *& ampliùs, quia tot ſunt dies, qui tranſierunt ab Adamo vſque ad Herodem.*

III. *Et quid neceſſe fuit dicere*, Super populum tuum, & ſuper Vrbem ſanctitatis tuæ? *Vt meminiſſet ſolius Iſraëlis & Ieruſalem. In generali ſiquidem* (loquendi modo) *comprehenduntur omnes creaturæ.*

IV. *Et poſtquam dixerat*: Super populum tuum, & ſuper Ciuitatem ſanctitatis tuæ (ad conſumendum præuaricationem) *potiùs dicendum erat: ad multiplicandum præuaricationem* (ad finiendum peccata) *potiùs ad augendum peccata* (& ad expiandum iniquitatem) *veriùs ad viſitandum iniquitatem, quia ſecundùm eorum* (Chriſtianorum) *verba & intentionem, ipſe fuit in cauſa euerſionis Domus* (Templi) *& captiuitatis Iſraëlis.*

V. *Et cur dixerat*: Ad adducendum Iuſtitiam ſeculorum? *Ipſi dicunt, id dictum eſſe pro Meſſia. Sciat* (Vir) *rectus, quòd* (IESVS) *non venit in fine hebdomadarum ſeptuaginta, ſed natus eſt circiter octoginta annis, antequam completæ eſſent hebdomadæ ſeptuaginta.*

VI. *Conueniens etiam fuerat, vt Propheta mentionem faceret numeri* (annorum) *peccati hominis primi, & non captiuitatis Babel. Et quid neceſſe erat computare captiuitatem Babel in hoc vniuerſali Euangelio* (Prophetali?)

VII. *Ampliùs dicunt* (Chriſtiani) Ad adducendum Iuſtitiam ſeculorum, *intelligunt de eo qui venit, vt*

per 30.& ampliùs annos ſingulis Sabbathis Romæ in Oratorio SS. Trinitatis habuit ad Hebræos, membratim fuerint huiuſmodi argumenta pluriès confutata, vt Hebræi nihil opponere ei ampliùs potuerint; attamen, vt omnes Iudæi per vniuerſum Mundum diſperſi animo percipiant, quàm futilia ſint argumenta huius Codicis mſc. ea ſingillatim refellam:

Refelluntur Argumenta Codicis mſc. contra 70. Hebdomadas Danielis.

Quòd principio dicitur in Codice mſc. animaduertiſſe Danielem -

שכלו ע' שנה שנגזר על ישראל וכו',

iam completos eſſe annos 70. *decretos contra Iſraëlem &c.* nec eatenus vidiſſe liberationem populi Iſraëlitici, ac propterea ad Deum conuerſum oraſſe pro populo, & pro reædificatione Vrbis, & Templi, vltrò concedimus.

At quòd ſubiungit in hac prophetia de 70 hebdomadibus nullam fieri mentionem Meſſiæ Ben Dauidis, neque de peccato primi hominis, omninò negamus. Dicat hic Rabbinus Codicis mſc. Auctor, quid ſignificent illa verba verſiculi 25. משיח נגיד *Maſciach naghìd Chriſtum Ducem*, & alia ver. 26. יכרת משיח *Iccarrèth Maſciach Excidetur Chriſtus*, an Meſſiam per ora Prophetarũ promiſſum à Deo, an aliquem alium excidendum? Si Meſſiam à Deo promiſſum, vtique erit משיח בן דוד *Maſciach Ben Dauid Chriſtus*

eſt: Ad reuerti faciendum, & ad ædificandum Ieruſalem vſque ad Meſſiam Ducem hebdomadæ ſeptem, *iſti ſunt* 49. *anni. Vnde incipiendus, & finiendus erit hic numerus, erit alter Meſſias.*

XI. *Vlterius dicit:* Et poſt hebdomadas ſexaginta, & duas excidetur Meſſias, & non ei. *Implica* (numeros) *& calcula. Dicit enim primò, quòd veniet Meſſias in hebdomadibus ſeptem, hoc eſt in* 49. *annis. Poſteà dicit, quòd occidetur in fine hebdomadarum ſexaginta duarum, quæ iunguntur ipſiſmet annis* 400. *longè quidem ab aduentu & morte eius; ipſe enim non vixit niſi* 30. *annos. Et quamuis ipſi* (Chriſtiani) *conentur diuidere Prophetias, & vnam rem ab altera: quomodo inuenietur ab eis numerus:* (Daniel. 9. 26.) Et poſt hebdomadas ſexaginta & duas excidetur Chriſtus, & non ei? *cùm ſint* 434. *anni, qui completi fuerunt in fine deſtructionis* (Templi) *in diebus Titi, & ipſe mortuus ſit ante euerſionem* (Templi) *annis vltra* 50. *vti* (fuerunt) *à Tiberio ad Titum? Scriptura verò monet, excisionem Meſſiæ, & euerſionem Vrbis, & Templi futuram eodem momento. At hoc non fuit ſic, & idcircò ſecundùm quod apparet, hæc prophetia non eſt de Chriſto, neque de eo aliquid continet, quantumuis ſecundùm* (Chriſtianorum) *verba exponatur.* Hactenus Codex mſc. Scharintianus, contra prophetiam Danielis de tempore aduentus Domini per 70. hebdomadas deſignato. Et quamuis ab eodem P. Scharintio in ſuis Concionibus, quas

tur, Cyrum vocari Meſſiam, ſeù Chriſtum ab Iſaia 45. 1. dico ideò Cyrum vocari *Chriſtum*, quia erat figura Chriſti Redemptoris, & Chriſtum repræſentabat, vt dicunt antiqui Sapientes Hebræi in Cod. מגילה *Meghillà* cap. 1. pag. 12. lin. 9.

דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב (ישעיה מ״ה ׃ א׳ ׃) כה אמר יהוה למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו וכי כורש משיח היה אלא אמר לו הקב״ה למשיח קובל אני לך על כורש אני אמרתי הוא יבנה ביתי ויקבץ גליותי וכו׳ ׃

Inquirit Ràu Nachmàn Bar Ràu Chaſdà: Cur ſcriptum eſt (Iſai. 45. v. 1.) Sic dixit Dominus Meſſiæ ſuo (Chriſto ſuo) Cyro, cuius apprehendi dexteram eius. *Et quid? Cyruſne eſt Meſſias* (Chriſtus)*? Sed dixit Deus ſanctus benedictus Meſſiæ: Recipio te in Cyro. Ego dixi: Ipſe ædificabit Domum meam* (Templum) *& congregabit captiuitatem meam, &c.* Ex quo euidenter patet ſecundùm expoſitionem antiquorum Hebræorum, per Cyrum in hoc loco Iſaiæ intelligi Meſſiam Ben Dauid in Scripturis promiſſum, per quem ſaluandus erat vniuerſus mundus, ſicut per Cyrum, qui Chriſtum repræſentabat, ſaluandus erat populus ex particulari Babylonica captiuitate poſt ſeptuageſimum annum captiuitatis, cuius computus non ſpectat ad numerum 70. hebdomadarum Danielis, cùm illi ſeptuaginta anni captiuitatis Babylonicæ fuerint figura liberationis vniuerſalis futuræ, expletis ſeptuaginta hebdomadibus à Daniele præmonſtra-

ſtus filius Dauid: nam alium, quem vocant משיח בן יוסף *Maſciach Ben Ioseph Chriſtum filium Ioſeph*, ſeù משיח בן אפרים *Maſciach Ben Ephràim Chriſtum filium Ephraim*, vti merè fictitium & Talmudicum reijcimus, ſicut oſtendemus in ſpeciali Tractatu *de Meſſia* ſuo loco. Si verò ſignificant ea verba aliquem alium Meſſiam, dicant quem? Dicent Iudæi ſignificare *Cyrum*, & *Agrippam:* nam Cyrus vocatur Meſſias Iſai. 45. ver. 1.

כה אמר יהוה למשיחו לכורש ׃

Sic dixit Dominus Chriſto ſuo Cyro, qui primò facultatem dedit populo redeundi & reædificandi Vrbem, & Templum Ieroſolymitanum, & Agrippas fuit vltimus Rex de ſtirpe Herodianorum, qui, vt produnt Iudæorum hiſtoriæ, paulò ante Templi euerſionem occiſus fuit à Romanis. Sic prophetia iſta Danielis de occiſione Meſſiæ benè congruit Agrippæ, qui Rex fuit (nam Rex משיח *Maſciach* ſiuè *Chriſtus* vocatur) & occiſus eſt ואין לו *Veèn lò Et non ei*, id eſt non eſt ei ampliùs Regnum, domui ſcilicet Herodianorum, quia domus Herodis in Agrippa defecit. Vel etiā *Et non ei*, id eſt non Agrippa, nec aliquis Rex deinceps de gente Iudæorum erit, quouſque veniat Chriſtus promiſſus in Lege & Prophetis.

Reſp. negando pro Chriſto intelligi modò Cyrum, modò Agrippam: nam ex contextu patet de eodē Chriſto in vtroque loco prophetiam loqui. Mutatio ergo perſonæ falſitatem expoſitionis arguit. Ad id quod dici-

Haſcirrim Expoſitione ſuper Canticum Cantic. cap. 8. 8. pag. 38. col. 2. editionis Amſtelodamen. in fol. circa finem. Illius verba ſunt -

אחות לנו קטנה אלו עולי גולה ׃ קטנה שהיו דלים באפלוסין ושדים אין לא אלו חמשה דברים שהיה בית אחרון חסר מן הראשון ואלו הן אש של מעלה ושמן המשחה ארון רוח הקדש ואורים ותומים חה״ר (חגי א׳ ח׳ ׃) וארצה בו ואכבדה ואכבד כתיב חסר ה׳ ׃

Soror (eſt) nobis paruula, & vbera non ſunt ei (Cant. Cantic. 8. 8.) Paruula, *quia fuerunt pauperes in nummis*. Et vbera non ſunt ei: *hæ ſunt quinque res, quæ fuerunt in Domo prima* (primo Templo) *& defuerunt in Domo Vltima* (in ſecundo Templo), *ea ſunt: Ignis ex alto* (Diuinus), *Oleum Vnctionis, Arca, Spiritus Sanctus (id eſt Prophetia) & Vrrim & Thumim, S. D.* (Agg. 1 8.) Aſcendite in montem, & afferte ligna, & ædificate Domũ (Templum) & complacebo in ea, & glorificabor (non eſt ſcriptum וְאִכָּבְדָה *glorificabor* cum litera ה *He*, ſed) וְאֶכָּבֵד *Veeccauedà ſine litera* ה *He*, vt ſit indicium, quòd quinque res, vti numerat ה deficere debebant in vltimo Templo, inter quas recenſetur Oleũ vnctionis, quo Summi Sacerdotes, & Reges inungebantur, cuius ratione, nomine *Chriſti* in Scripturis appellantur. Ergo nec Summi Sacerdotes, nec Reges tempore Secundi Templi, *Chriſti* vocari poſſunt. Ergo quando in hac prophetia ſeptuaginta hebdomadarum de Chriſto fit mentio, non po-

ſtratis. Vide R. Salomon, qui & hanc expoſitionem affert, & locum Talmudicum citat. Si Cyrus quamuis à Propheta vocetur Chriſtus, non tamen accipiendus eſt pro Chriſto, niſi tantùm figuratè, & quatenus aliqua ex parte Chriſtum Filium Dauidis licèt imperfectè figurabat, & hoc ex ſententia antiquorum Rabbinorum: quanto minùs accipiendus erit Agrippa pro Chriſto, qui nullam prorſus notam Chriſti habet? *Chriſti* fuerunt vocati *Reges* & *Sacerdotes*; ſic 2. Samuel. 1, 14. *Quare non timuiſti mittere manum tuam, Vt occideres Chriſtum Domini?* intelligitur de Saule, qui cùm in Regem vnctus eſſet, vocatur Chriſtus. Sic Pſal. 105. 15. *Nolite tangere Chriſtos meos*, Sacerdotes intelligit, potiſſimùm ſummos, qui inuncti erant Sacro Oleo. At Agrippa quamuis fuerit Rex, non erat vnctus, quia Oleum Sacræ vnctionis tempore Secundæ Ædis non extabat: nam quando recondita fuit Arca, recondita etiam fuit Olei vnctionis lecythus &c. vt teſtatur Codex כריתות *Cherithòth* cap. 1. pag. 5. b. longè ante finem his verbis -

ומי הוא שמן המשחה ותתני׳ משנגנז ארון נגנז צנצנת המן וצלוחית שמן המשחה ומקלו של אהרן שקדי׳ ופרחי׳ וכו׳ ׃

Et quomodo potuit eſſe Oleum vnctionis, ſi, Velut legimus, ex quo recondita eſt Arca, recondita etiam eſt ampulla Manna, & lecythus Olei Vnctionis, Virga quoque Aaron, amygdala flores, &c. Et euidentiùs idem habetur in מדרש שיר השירים *Medràſe Seir*

mus in Regibus, quos Prophetæ ſemper inunxerunt: quoniam Samuel Propheta vnxit Saulem, & itidem poſtea Dauidem. Nathan Propheta vnxit Salomonem; & etiam Iehù filius Nimſci Unctus fuit per manus Prophetæ (2. Reg. 9. 1. & ſeqq.) *Et Magiſtri noſtri b. m. dicunt eum fuiſſe Ionam filium Amathì: & cauſa huius rei eſt manifeſta ex his quæ retuli. Poſtquam enim Unctio ſignum factum eſt electionis Diuinæ, conueniens fuit, eam fieri per manus Prophetæ* (Ierem. 23. 18.) Quis enim ſtetit in ſecreto Domini, *vt ſciat Virum quem elegerit in Regem ſuper Iſraël*, & videat, & audiat verbum eius? *& Voluntatem eius, dicendo:* (1. Sam. 9. 17.) Iſte dominabitur ſuper populo meo; *quis inquam ſcire poteſt niſi Propheta? Et etiam Sacerdos Magnus condecens fuit Vt eligeretur per manus Prophetæ, quemadmodum Dominus Prophetarum* (Moſes) *elegerat Eleazarum in Summum Sacerdotem poſt mortem Aharonis patris ſui. Et ſi interdum Summi Sacerdotes fuerint conſtituti Regia auctoritate tempore ſecundi Templi, id factum non fuit ſecundùm Ius, ſed indebitè.* Patet igitur manifeſtè, non Cyrum, non Agrippam vocari poſſe Meſſiam, ſeù Chriſtum. Sed quando in hac Prophetia Danielis de 70. hebdomadibus *Chriſti* fit mentio, intelligitur de Chriſto filio Dauid, cui ſoli competit nomen משיח נגיד *Maſciach nàghìd Chriſti principalis*, non verò de Cyro, Agrippa, aut quolibet altero, qui *Chriſtus principalis* vocari non poterat, cùm omnes notas Chriſto filio Dauid com-

poteſt intelligi nec Cyrus, nec Agrippa, nec alius quiſpiam, vti Zerobabel, vel Nehemias, vel quicumque fingi poteſt à læſa Iudæorum phantaſia.

Adde, quod Rex debebat Oleo vngi à Propheta, ſicut & Summus Sacerdos, vt benè probat R. Iſaac Abrauanèl *Paraſcià* תשא *Thiſsà* Exod. capit. 30. 22. Sed in Templo ſecundo nullus extitit Propheta, vt infrà videbimus. Ergo nec Agrippa, vel alius quiſpiam inungi potuit Oleo ſancto, & ſic Chriſtus vocari. Verba Abrauanelis loco cit. העקר ח' articulo 10. pag. 207. col. 2. ſunt.

במושח שלא יהיה אלא נביא התבאר זה בתורה שמשה רבן של נביאים משח בעצמו את הכהנים וכלי המקדש וכן מצאנו במלכים שהיו נביאים מושחים אותם כי שמואל הרואה משח את שאול והוא עצמו משח את דוד : ונתן הנביא משח את שלמה ואף יהוא בן נמשי על יד נביא נמשח ואח"ל שהיה יונה בן אמתי והסיבה בזה מבוארת ממה שזכרתי שאחרי היות המשיחה אות על הבחירה האלהית היה ראוי שתהיה על יד נביא (ירמיהו כג' יח') כי מי עמד בסוד יהוה לדעת האיש אשר יבחר בו למלך על ישראל ויראה וישמע את דברו ורצונו לאמר זה יעצור בעמי כי אם הנביא : וגם הכהן גדול היה ראוי שיהיה נבחר ע"י נביא כמו שבחר אדון הנביאים באלעזר הכהן לכ"ג אחרי מות אהרן אביו עם היות שפעמים הכהנים גדולים היו ממונים במאמר המלכים בזמן בית שני אשר לא כדת :

Quod ſpectat ad Unctionem, hæc non fiebat niſi à Propheta, vti explicatur in Lege; ſiquidem Moſes Princeps Prophetarum per ſe ipſum vnxit Sacerdotes; & vaſa ſanctitatis. Hoc idem inueni-

uem millia ſexcentos & ſeptuaginta ſex annos. Hæc ipſius ſtoliditas in computu annorum nulla tergiuerſatione, aut aliquo fucato colore defendi, excuſari, aut celari poteſt: nam ipſe his verbis compellat legentem.

ואילו היה כדבריהם לא היה לו לומר שבועים שבעים אלא ארבעת אלפים ועוד כי כן מימי אדם עד הירודוס.

Et ſi fuiſſet ſecundùm eorum verba (id eſt Chriſtianorum) *dicere non debuiſſet* hebdomadæ ſeptuaginta, *ſed quatuor millia & ampliùs, quia tot ſunt dies Adami vſque ad Herodem*, At agitur in hoc loco de hebdomadibus Danielis, quæ, vt ipſemet Rabbinus fatetur, ſunt hebdomadæ annorum; dicit enim ipſe pagina ſequenti.

יודע כי השבוע הם ז׳ שנים ושבעים פעמים ז׳ הם ת״ץ שנה כי נראה שהימים אלו במקום שנים.

Scito, quòd hebdomada eſt ſeptem annorum, & ſeptuaginta ſepties ſunt 490. anni: quoniam apparet, quòd dies ſint loco annorum. Ergo 4000. hebdomadæ annorum, erunt anni 28000. ab Adamo ad Herodem, ſeù ad Natiuitatem Domini. Et cùm ab hac Natiuitate ad annũ præſentem tranſierint anni 1676. hi addendi ſunt annis mundi ad Herodem 28000, & ſic fiet ſumma 29676. & tot anni ſecundùm hunc noſtrum calculatorem præterierunt ab Adamo ad præſentem vſque diem. Sed ad rem: Cùm per aduentum Meſſiæ finiendum competentes non habuerint. Quòd autem נגיד *Naghid principalem* ſignificet, omnes, qui tantùm primoribus labijs Linguam Sanctam deguſtauerint, probè ſciunt. Sic habemus in Prouerbijs 8. v. 6. שמעו כי נגידים אדבר *Audite, quoniam principalia loquar*, magna videlicet. Et quia principales & magni ſunt Duces, qui præeunt exercitum, pro Ducibus etiam aliquando ſumitur. Oſcitanter igitur dicit Codex mſc. citatus, non fieri de Meſſia Ben Dauidis in hac noſtra prophetia Danielis de 70. hebdomadibus mentionem.

Ad 2. Falſum etiam eſt nihil de peccato Adami dici in hac prophetia, cùm iam diſertè legatur לכלא הפשע *Lechallè happèſciab Ad complendum prævaricationem*: quod de præuaricatione primi hominis eſt intelligendum, vt ſuprà pag. 308. & numero IV. & V. explicauimus.

Impertinens quoque eſt, quod vrget Rabbinus Auctor Cod. mſc. quòd Gabriel non 70. *Hebdomadas*, ſed 4000. *hebdomadas & ampliùs debuiſſet dicere; quia* (inquit) *tot ſunt dies, qui tranſierunt ab Adamo vſque ad Herodem*. O egregium Chronologum, & annorum ab origine mundi vſque ad Herodem diligentem calculatorem! Conſtans opinio eſt apud vniuerſam Hebræorum gentem, à creatione mundi vſque ad hunc præſentem annum Chriſti Domini 1676. fluxiſſe annos 5436. Rabbinus autem hic calculator egregius, vult ab exordio rerum vſque ad præſentem annum 1676. præterijſſe viginti no-

כבר נתנבא בו דניאל שנאמר (דניאל י״א : י״ד) ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו וכי יש מכשול גדול מזה שכל הנביאים דברו שהמשיח גואל לישראל ומושיעם ומקבץ נדחיהם ומחזק מצותם וזה גרם לאבד ישראל בחרב ולפזר שאריתם ולהשפילם ולהחליף התורה ולהטעות רוב העולם וכו׳ ,

Etiam de illo, qui videbatur Meſſias (intelligit IESVM CHRISTVM) *& occiſus eſt per Senatum, olim idem prophetauerat* (Dan. 11. 14.) Et filij diſſipatorum populi tui eleuabuntur, vt ſtare faciant viſionem, & corruent. *Quid verò? Eſt ne caſus maior iſto? Omnes quidẽ Prophetæ locuti ſunt, Meſſiam redempturum eſſe Iſraëlem, eumque ſaluandum, congregandos depulſos eorum, & roborandas illorum munitiones; & iſte fuit in cauſa, vt perderetur Iſraël gladio, & diſperderentur reliquiæ eius, vt debilitaretur & mutaretur Lex, & fecit, vt erraret maior pars Vniuerſi &c.* Hactenus Moſes Ægyptius, qui videns propagationem Euangelij per vniuerſum Mundum, & depreſſionem Legis Moſaicæ blaſphemat in IESVM Chriſtum Dominum, & verum Hebræorum Meſſiam, nec vult agnoſcere veritatem prophetiarum [illegible] apertè de Chriſto loquentium, quòd non eſſet redempturus Iſraël, imò & mundum vniuerſum niſi ſpiritualiter. Nec Lex digito Dei ſcripta in Tabulis, & Moſi tradita, per Meſſiam IESVM fuit debilitata, ſed confirmata, & per vniuerſum Orbẽ prædicata, & propagata. Ceremonialia autẽ, & iudicialia, quæ populum Iudaicum habitantem in

dum eſſet peccatum poſt 70. hebdomadas à Deo præciſas, hic numerus 70. debebat exprimi, & non ab Adamo, vt imaginatur hic tumidus Antagoniſta Rabbinus.

Ad 3. Fit mentio populi Iſraëlitici, & Vrbis Ieroſolymorum, quia ſolis Iudæis facta erat de Chriſto repromiſſio, inter quos Chriſtus naſciturus erat, & verbum eius de Ieruſalem egreſſurum. Vide ſuprà pagina 308. & num. III.

Ad 4. Non intelligit hîc Rabbinus quomodo per paſſionem, & mortem Chriſti conſummanda eſſet præuaricatio, finiendum peccatum, expianda iniquitas. Vide, quæ de hac materia diximus in Diſſertatione de peccato originali pag. 56. & ſeqq. & ſuprà pag. 309. num. V. Chriſtus non fuit cauſa, quòd Templum, & Ieroſolyma deſtruerentur, & populi reliquiæ per vniuerſum Imperium Romanum diſpergerentur; ſed peccata ipſius populi Iudaici fuerunt in cauſa euerſionis Templi, & Vrbis Ieruſalem, & huius vltimæ, ac deploratæ deſolationis populi, quia noluit recipere Chriſtum Domini, ſed eum morti tradidit: hanc etiam calumniam R. Moſes Maimonis filius tribuit Chriſto Seruatori noſtro, aſſerens illum fuiſſe cauſã, quòd populus diſpergeretur per Orbem, in ספר היד *Sèpher haiàd* lib. שופטים הלכות מלכים ומלחמות ומלך משיח *Sciophettim alachòth Tract. de Regibus, prælijs, & Rege Meſſia* capite 11. de Chriſto hoc modo loquitur -

אף אותו שדמה שיהיה משיח ונהרג בבית דין

ſe præceptum Domini implere ſecundùm viſionem Iſaiæ 19. 19. qua dicebatur .

ביום ההוא יהיה מזבח ליהוה בתוך ארץ מצרים
ומצבה אצל גבולה ליהוה ,

In die illa erit Altare Domino in medio terra Aegypti, & titulus iuxta terminum eius Domino; perperam hanc prophetiam intelligentes, quia extra Ieroſolymam non licebat Iudæis Altare erigere, vel Templum ædificare, aut hoſtias immolare, vnde & hoc factum improbatur à Iudęis vbicunque de eo in eorum libris fit aliqua mentio. Fuit autem ædificatum huiuſmodi Templum ab Onia filio Simeonis, vt dicitur in libro *Iuchaſsin* pag. 138. facultate accepta à Ptolemæo Philometore, qui cùm illá concedere Onię noluiſſet, eò quòd ſciret, non eſſe licitum Iudæis extra terram Philiſthæorum Templum habere, contrarium probauit Onias locum Iſaię 19. 19. adducendo pręcitatum, *In die illa erit Altare Domino in medio terra Aegypti &c.* Sicque Rex permiſit, vt ædificaretur Templum in Vrbe Alexandrina ad inſtar Templi Ieroſolymitani circa annum mundi 3585. Hieronymus autē ſuper Iſaiam hic ex Euſebio dicit fuiſſe ædificatum in Vrbe Heliopoli, & euerſum à Veſpaſiano vnà cum Vrbe, interfectis omnibus Iudæis, cùm ſtetiſſet annis 250. Qui computus concordare videtur cum annis Chronologiæ Hebræorum: nam ab anno 3585. ædificationis Templi Oniæ ad an. 3760. Natiuitatis Chriſti intercedunt anni 175.

in terra Philiſthæorum reſpiciebant, tempore Meſſiæ, vt potè ex maiori parte euacuata, vel impoſſibilitata, vt obſeruari poſſent, fuerunt per aduentum Meſſiæ abrogata, vt ipſimet Prophetæ prophetauerunt, inter quos eſt Ierem. 31. v. 31. futurum fœdus nouum inter Deum & Domum Iſraëlis, & Iudæ, hoc eſt Legem Dei inſerendam, & ſcribendam eſſe in corde fidelium, *Legem Dei*, hoc eſt Legem in Tabulis ſcriptam, & in Sina promulgatam, non autem ceremonialem aut Iudicialem. Moſes verò Ægyptius negans hanc veritatem per totum terrarum Orbem notiſſimam, & tot tantiſque miraculis confirmatam, reus fit æternæ damnationis. Locus autem Danielis 11. 14. quem Ægyptius detorquet, eſt: *Et in temporibus illis multi conſurgent aduerſus Regem Auſtri: filij quoque præuaricatorum populi tui extollentur, vt ſtare faciant* (impleant) *viſionem, & corruent.* Prædicit Angelus Danieli in hoc capitulo bella poſterorum Alexandri Magni, puta Seleucidarum, ſeù Antiochorum Regum Aſiæ ad Aquilonarem plagam regnantium, & Ptolemæorum in Ægypto ad Auſtrum dominantium, illi enim inter ſe frequenter dimicauerant, vario belli euentu, ad hos tanquam ad contrarias partes præuaricatores Iudæorum confugiebant, alij ad Antiochos, alij ad Ptolemæos, & hi, qui in Ægyptum properabant, ſacrificabant in Templo ibi ædificato Sacrificia, quæ prohibita erant extra Templum Ieroſolymitanum offerre, imò & iactabant,

Meſſias veniret ad redimendũ mundum in ipſo anno 490. vel ſtatim in fine hebdomadæ ſeptuageſimæ, quia annus reſultans ex multiplicatione numeri ſeptenarij in ſe ipſum pro anno Iubilei legalis, eſt annus 49. at hic annus 49. non eſt annus Iubilei, ſed annus qui immediatè ſequitur, hoc eſt annus 50. Sic in anno Iubilei vniuerſalis, non eſt annus Iubilei annus 490., ſed annus qui immediatè ſequitur, in quo poterat venire Meſſias promiſſus in hebdomadibus: Potuit tamen anticipare has præciſas hebdomadas, quia gratiæ ſolent à Deo anticipari, quamuis Deus tempus ſtatutum illis præfixerat, vt patet de ſeruitute Ægyptiaca filiorum Iſraël quam comminatus fuerat Deus, affligendos eſſe Iſraëlitas in Ægypto quadringentis annis. Gen. 42. 2. Et nihilominus non fuerunt in Ægypto Iſraëlitæ, neque Ægyptijs ſeruierunt niſi 210. annis, vt volunt omnes Doctores Hebræi. Anticipata igitur fuerat hæc gratia 190. annis, vt notauimus in l. Par. pag. 171. Igitur nullum erit inconueniens ſi ex calculo Iudæorum inueniatur, Chriſtum anticipaſſe aliquot annos ante 70. hebdomadas ab eis computatas. Falſum eſt tamen id, quod dicitur in Codice mſc. Scharintiano, IESVM Iudæorum Meſſiam natum eſſe 80. circiter annis antequam completæ eſſent 70. hebdomadæ Danielis. Falſitas autem euidenter hoc modo oſtenditur.

Vult Codex mſc. ſæpè citatus hebdomadas 70. ſeù annos 490. complendos eſſe vnà cum deuaſtatione

Tem-

175. à Natiuitate Chriſti ad Veſpaſianum ſunt anni 72. hi ſi addantur an. 175. fiunt anni 247. Videtur igitur Templum Oniç euerſum fuiſſe anno tertio Veſpaſiani Cæſaris. Et de hoc Templo loquitur Daniel, quando cap. 11. 14. dicit; *Et filij diſſipatorum populi tui eleuabuntur; Vt ſtare faciant Viſionem, & corruent*. Vt ſtare faciant Viſionem & Prophetiam Iſaiæ malè à Iudæis intellectam de Templo ædificando in Ægypto; *& corruent*, id eſt corruent ipſi, & Templum ab eis ædificatum, vt adimpletum eſt, quando deſtructum fuit Templum, & occiſi omnes Iudæi. Vide D. Hieronymum hic. Et hæc eſt plana & vera intelligentia huius loci Danielis, quam ſequitur R. Abraham Aben Ezræ, qui ait, Templi huius ædificationem accidiſſe tempore בימי שמעון בן שטח *Simeonis Ben Sciattàch*: quod verum eſſe non poteſt, quia hic Simeon Ben Sciattàch floruit anno 3621. triginta ſex ann. ſegniùs quàm Ptolemæus Philòmetor. Moſes autem Ægyptius iniquitatibus ſuæ gentis indulgens, Vaticinium Danielis in odium Chriſtianæ religionis contorquens, iniquè & malignè peruertit.

Sed & nos fatemur, & experientia ipſa docet, quòd ob mortem Meſſiæ Domini illatam, dirutum fuerit Templum, euerſa Ieruſalem, & in perpetuum exilium abactæ ſint Iudæorum reliquiæ, quæ ſub iogo populorum premuntur, & pedibus conculcabuntur vſque ad diem nouiſſimum.

Ad 5. *Erat quidem neceſſe ſecundùm hanc Danielis Prophetiam, vt*

& in Vrbe Ieroſolyma conſummanda erat, & ab exitu ſermonis vſque ad eandem redemptionem ſeptuaginta hebdomadæ abbreuiatæ erant &c. Si autem in hoc hebdomadarum numero computentur etiam anni 70. captiuitatis, nullum ob id faceſſit negotium, quia numerus incipiendus eſt *ab exitu ſermonis, Vt iterum ædificetur Ieruſalem*. Si enim ſumantur ab anno ſeptimo Nabuchodonoſoris, qui annus fuit initium captiuitatis, vt in Ier. 52. 28. & ex quo exijt ſermo, vt iterum ædificanda eſſet Ieruſalem, certum eſt in hoc hebdomadarum Danielis computo, debere etiam numerari 70. ann. captiuitatis. Si verò *ab exitu ſermonis* ſumatur ab anno primo Regni Cyri, quo egreſſum eſt decretum, vt iterum reædificaretur Ieruſalem, vt compleretur verbum Domini ex ore Ieremiæ 25. 12. *Cùmque impleti fuerint ſeptuaginta anni viſitabo &c.* tunc non erunt computandi ſeptuaginta illi anni iam elapſi captiuitatis; vnde patet, quòd intentio huius prophetiæ ſeptuaginta hebdomadarum Danielis, non eſt de computo, aut numero annorum captiuitatis, aut Templi iterum reædificandi, cùm iſte numerus iam manifeſtus eſſet ex eodem loco ſtatim citato Ieremiæ, ſed eſt de computo hebdomadarum, ſeù annorum, quibus venturus erat Meſſias Dux. Hinc intelliges, quòd nullo modo computetur captiuitas Babylonis, vel ſi videtur computari, non computatur per ſe, ſed quatenus per accidens includitur in numero ſeptuaginta hebdomadarum, ſecundùm di-

Templi tempore Titi, & morte Meſſiæ.

כי כריתת משיח וחרבן העיר והבית היו כרגע אחד.

Quoniam exciſio Meſſiæ, & euerſio Vrbis (Ieroſolymorum) *& Templi ſunt eodem momento*. Sunt verba Codicis mſc. Euerſio Vrbis & Templi, ex communi ſententia Rabbinorum, vt ſuprà in Chronologia, facta fuit anno 3828. Ergo ſecundùm eos eodem momento exciſus eſt Meſſias; at IESVS naſcitur ſecundùm Rabbi Dauid Ganz in צמח דוד *Tzèmach Dauid* lib. 11. 3761. Ergo ante euerſionem Vrbis & Templi annis 67. ſeù veriùs 68. vt conſtat ex Chronologia ſuprà notata pag. 322. Ergo IESVS non natus eſt octoginta circiter annis, antequam completæ eſſent hebdomadæ Danielis, vti vult iſte petulans calculator Rabbinus, ſed 68. annis, antequam deſtrueretur Ædes Sacra, natus eſt Chriſtus.

Ad 6. Supponit Rabbinus Antagoniſta, in hac Prophetia 70. hebdomadarum fieri mentionem captiuitatis Babylonicæ, de qua nec verbum quidem habetur. Iam certum erat apud Danielem, quòd populus ſeptuaginta annis captiuus eſſe debebat in Babylonia, vti legerat in libris ſuis, hoc eſt apud Ieremiam cap. 25. 11. & 12. *Et ſeruient omnes gentes iſtæ Regi Babylonis ſeptuaginta annis*. Neque de re certa aliud inquirendum, aut maior certitudo expectanda erat; ſed in hoc loco inſtruitur Daniel de perpetua & vniuerſali redemptione, quæ in populo Iſraëlitico incipienda,

In hac Zachariæ prophetia habetur Deus miſſus à Deo mittente ; & quòd Deus miſſus ſit Deus, & homo ſimul. Quando enim dicitur : *Et ſcies, quia Dominus exercituum miſit me ad te*, explicatur, quòd Dominus exercituum ſit Deus mittens ; quando deinde ſequitur: *Miſit me*, intelligitur Deus miſſus ; vnde dicit : *Ecce ego venio, ait Dominus*. Dominus enim veniſſe dicitur, & habitaſſe in medio noſtri, quando Verbum Diuinum apparuit homo carne humana indutũ ; alioquin dici non poſſet Deum veniſſe, cùm Deus vbique ſit: per aſſumptionem autem humanæ naturæ, Verbum Diuinum dicitur veniſſe in mundum, & hic eſt Chriſtus Dominus verus Deus, & verus homo, & eſt ille Propheta, de quo dicitur Deuter. 18. 15.

נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך יהוה אלהיך אליו תשמעון ׃

Prophetam de medio tui de fratribus tuis, ſicut me ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus, ipſum audietis. Ecce Meſſiam verum hominem. Igitur ex hoc loco Zachariæ clarè habetur, quòd Chriſtus ſeu Meſſias Deus, & homo eſſe debebat, & de eo verè dici poterat, Deus miſſus à Deo, hoc eſt Deus Filius miſſus à Deo Patre viſibiliter in mundum abſque vlla ſui ipſius mutatione.

Ad 8. Stupidum argumentum. ! Non dicit Scriptura, poſt Chriſtum nullam aliam futuram Viſionem, Prophetiam, aut Prophetam ; ſed ולחתום חזון ונביא *Velachtom chazòn Venauì Et* uerſum principium, quod ſumitur *ab exitu ſermonis*. Impertinens igitur eſt inſtantia Codicis mſc. qua dicitur ; *Conuenientiùs fuiſſet, ſi Propheta mentionem feciſſet numeri annorum peccati primi parentis*. Anni redemptionis indicandi erant in Prophetia, prout indicantur, non anni, qui iam ab Adamo vſque ad Danielem tranſacti erant, qui quidem ad rem vllam non faciebant.

Ad 7. Iuſtitia ſeculorum Chriſtus eſt, duplicem naturam habens Diuinam, & humanam hypoſtaticè vnitam perſonæ Diuinæ Verbi æterni ; vnde dicitur : Naturam humanam in Chriſto ſubſiſtere ſubſiſtentia Verbi. Verbum igitur, ſeù Dei Filius mittitur à Patre, & ſic Deus à Deo mittitur. Sed Iudæorum Doctores non intelligunt diſtinctionem perſonarũ in Diuinis, & quomodo dicatur Deus à Deo mitti : nam Filius Deus eſt, & à Patre, qui Deus eſt, mittitur, Ioan. 8. 16. & 18. *Ego, & qui miſit me, Pater*. Hæc Dei à Deo mittente miſſio luculenter explicatur à Propheta Zacharia 2. 10.

רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם יהוה ׃ טו״ ונלוו גוים רבים אל יהוה ביום ההוא והיו לי לעם ושכנתי בתוכך וידעת כי יהוה צבאות שלחני אליך ׃

Lauda, & lætare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. Ver. 15. *Et applicabuntur gentiles multi ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & ſcies, quia Dominus exercituum miſit me ad te*.

cunt Rabbini cum R. Salom. ad locum citatum Aggęi 2. 10. *Maior erit gloria Domus &c.*

רב ושמואל חד אמר בבנין וחד אמר בשנים ששני בית ראשון ארבע מאות ועשר בית שני ארבע מאות ועשרים ׃

Ràu & Samuèl (inter ſe diſſentiunt) *Vnus dicit quoad ædificium ; & alter dicit quoad annos : nam anni Domus primæ* (primi Templi) *fuerunt* 410. *& anni Domus ſecundæ* 420. Non videtur hæc tam ſublimis prærogatiua, vt digna fuerit nomine *gloriæ* à Prophera laudari. Idem dicit *Radàk* paulò prolixiùs his verbis -

נחלקו רז״ל בזה י״א בשנים וי״א בבנין וזה וזה היה כי בית הראשון עמד ת״י שנה ובית שני תכ״ שנה וכן היה גדול בבנין כמו שכתוב בדברי רז״ל ׃ ובספר יוסף בן גוריון כי הבנין שבנה הורודוס בבית המקדש לא נראה מעולם בנין טוב ונאה כמוהו ׃

Diſſident Magiſtri noſtri b. m. circa hoc : nam alij dicunt (intelligi debere) *de annis ; alij de ædificio . Sed hoc & illud fuit . Quoniam Domus prima ſtetit* 410. *annis, & Domus ſecunda* 420. *annis : & ſic fuit maior etiam in ædificio , quemadmodum ſcriptum eſt in Chronicis Magiſtrorum noſtrorum b. m. & in libro Ioſephi Ben Gurionis* (dicitur) *Quòd ædificium ædificatum ab Herode in Domo ſanctitatis , non viſum eſt in mundo pulchrius & venuſtius eo* . At minima eſt hęc gloria Templi ſecundi, decem tantùm annis primum ſuperaſſe in perſiſtentia. Nec verum eſt , ſecundum Templum ædificij magnificentia , ſuperaſſe primum ,

Et ad ſigillandum Viſionem , & Prophetam , hoc eſt in Chriſto complendam eſſe omnem Viſionem & Prophetiam, neq; ampliùs futurum Prophetam, qui de Chriſto prophetabit : nam omnes Prophetæ de Meſſia prophetauerunt , ex cap. *Chèlek* ſuprà relato ad pag. 306. col. 2. Aduenient e igitur Chriſto , omnes Prophetiæ , quæ de ipſo locutæ fuerant , ſigillatæ hoc eſt finitæ , & completæ fuerunt . Prophetæ autem , qui de Chriſto prophetarunt, extiterunt vſque ad principium Domus ſecundæ , quia tempore, quo Templum ſecundum perſiſtebat , venturus erat Meſſias : & hoc éſt , quod ait Propheta Agg. c. 2. 10.

גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון ׃

Maior erit gloria Domus huius nouiſſimæ , quàm primæ , quia tempore iſtius Domus , ſeù Templi ſecundi naſciturus erat Meſſias promiſſus. Non itaque neceſſe erat , vt Prophetæ, qui de Chriſto prophetarunt , perdurarent vſque ad aduentum Chriſti . Congruum tamen fuerat , vt Propheta aliquis præcurreret perſonam Chriſti natam, eamque mundo oſtenderet ; quod & factum eſt in perſona Ioannis Baptiſtæ Prophetæ & Pręcurſoris Domini , vt habemus in Euanlio Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3. & Ioan. 1. *Hic venit in teſtimonium, vt teſtimonium perhiberet de lumine* , ſecundùm quod prædixerat Iſai. 40. 3.

קול קורא במדבר פנו דרך יהוה וגו׳ ׃

Vox clamantis in deſerto, complanate viam Domini &c. Quod autem di-

verò ſolis Sacerdotibus peruia, ſeſquianno inſuper abſoluiſſe idem ait. At lib. 20. cap. 8. vbi de rebus ſub Nerone geſtis pertractat, teſtatur, porticum Orientalem, Salomonis maximum opus ad ſuam vſque ætatem permanſiſſe. Et quidem verum dicit: nam habemus in Euangelio Ioannis cap. 10. 23. quòd Ieſus ambulauerat in Porticu Salomonis. Videtur igitur quòd Ioſeph ſibi concors non ſit, cùm modò dicat à fundamentis vetus Templum ab Herode demolitum fuiſſe, & modò partem veteris Templi nobiliſſimam, vti erat illa, quæ Porticus Salomonis appellabatur, ad vſque ſua tempora permanſiſſe. Vnde meritò à quibuſdam creditum eſt, Ioſephi fidem hiſtoricam vacillare. Sed vt vt ſit, certum eſt ex Euangelio Marci 13. 1. Templum ab Herode conſtructum fuiſſe magnificum, ſed nullo modo comparandum cum Salomonis Templo, cuius exemplar à Deo delineatum, tabuliſque depictum Dauidi traditum fuit; in eo quippè cernebantur rerum omnium fabricandarum magnitudines, atque menſuræ, & quomodo diſponenda eſſent atria, cellaria, cœnacula, cubicula, gazophylacia, porticus, exedræ, & alia, prout leguntur 1. Paralip. 28. v. 11. & ſeqq. Singularum autem Templi partium menſuræ habentur in lib. 1. Reg cap. 6. & 7. ad cuius ædificationem elegit Salomon.

De omni Iſraële operarios 30000. Virorum, quorum 10000. per ſingulos menſes ſibi ſuccedentia ad Libanum operandi gratia mittebantur, ita vt

mum: nam in libro Ezræ cap. 3. v. 12. legitur.

ורבים מהכהנים והלוים וראשי האבות הזקנים
אשר ראו את הבית הראשון ביסדו זה הבית
בעיניהם בוכים בקול גדול וגו׳

Et multi ex Sacerdotibus, & Leuitis, & Principibus Patrum, Seniores, qui viderunt Domum primam; dum fundaretur hæc Domus in oculis eorum, flebant voce magna &c. quia (vt ait Lyranus) *Memores gloriæ Templi; quod deſtructum fuerat, reſpectu cuius iſtud ſecundum quaſi nihil erat.* Nec eſt dicendum, Templum reædificatum ab Herode, licèt de eo dicatur apud Marcum 13. 1. *Magiſter, aſpice quales lapides; & quales ſtructuræ, &: Vides has omnes magnas ædificationes*, magnificentiùs fuiſſe conſtructum, quàm fuerit Salomonis Templum. R. Azarias in אמרי בינה *Imrè binà* cap. 51. conatur oſtendere ſecundum Templum magnificentia, & gloria ſuperaſſe primum, quia multa donaria à Regibus externarum Nationum huic ſecundo Templo fuerunt oblata, vt à Ptolemæis, Cleopatra, & Romanorum Principibus, vel quòd in eo בת קול *Bath kol Filia vocis, Oraculum* Echo audita ſit. Non conſiderat tamen R. Azarias, quòd hę pęrogatiuæ nullam habent, ſi cum illis, quibus ornatum erat primum Templum, conferantur. Extruxerat quidem Herodes nouum Templum, vetere à fundamentis demolito, vt Ioſeph lib. 15. antiqu. cap. 14. dicit; & quidem exteriora Templi omnibus patentia, octo annis; interiora

quæ fuerunt in primo Templo, & defuerunt in ſecundo, vti *Prophetia*, *Vrim & Thumim*, & reliqua, de quibus ſuprà pag. 333.

Vera itaque explicatio huius loci Aggæi 2. 10. *Maior erit gloria Domus iſtius poſtremæ, quàm primæ*, eſt illa, quam tradit R. Akibbà exponens verſic. 7. & 8. huius loci; *Adhuc vnum modicum eſt, & ego commouebo cælum & terram &c.* qui, vt habetur Cod. סנהדרין *Sanhedrin* cap. חלק *Chèlek* pag. 97. b. circa med. intelligit de Chriſto, vt ipſemet R. Salomon exponit. Vtriuſque verba hic referam.

ר׳ עקיבא היה דורש (חגי ב׳ ו׳) עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ אלא מלכות ראשונה שבעים שנה מלכות שניה חמשים ושתים ומלכות בן כוזיבא שתי שנים ומחצה

R. Akibba explanabat (verſiculum Aggæi 2. 7.) Adhuc vnum puſillum eſt, & ego tremere facio Cælos & terram &c. *Sed Regnum primum ſeptuaginta annis. Regnum ſecundum quinquaginta duobus annis. Et Regnum Ben Cuzibæ duobus annis cum dimidio.* R. Salomon hoc modo explicàt hęc, quæ truncata verba apparent,

עוד אחת מעט היא בנבואת חגי כתיב שהיה מתנבא בשיצאו ישראל מגלות בבל ויבנה בית המקדש והיינו עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן להם לישראל ואני מרעיש את השמים ואת הארץ והבאתי חמדת כל גוים לירושלים ורבי עקיבא דריש ליה לימות המשיח ולאחר חרבן והכי דריש ליה עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן להם לישראל ואחר כך יבא המשיח ודרש זו אינה אלא קרא אל בני הבית קאי והכי קאמר הני מעט גדולה ומלכות אתן להם לישראל ושוב לא יהיה להם מלך כל ימות

בית

vt 2. menſibus eſſent in domibus ſuis.

Eorum, qui opera portabant ſeptuaginta millia.

Et eorum, qui in monte lapides cedebant, ſeù latomorum 80. millia.

Præpoſiti verò, ſeù qui præerant operibus, & operarijs fabricæ Templi, fuerunt 3300. 1. Reg. 5. v. 13. & ſeqq.

Lapides quoque magnos, & pretioſos octo, vel etiam decem cubitorum fuiſſe exiſtimant aliqui cum R. Dauid de Pomis in Eccleſ. capite 2. qui quidem erant quadrati, & benè dolati, eoſque poſuit in fundamento Templi. 1. Reg. 5. v. 18. Quæ omnia, ſi benè perpendantur, ſunt admirabilia. Admirabile quoque fuit, quòd in tam magna ædificij machina, dum ædificaretur, non fuerunt auditi ſtrepitus malleorum, aut alterius generis ferramenti, ſed magno cum ſilentio, lapides, licèt maximi fuiſſent, compacti ſunt, quia iam in Libano, vel alibi cæſi, ibidem quoque dolàti, perpoliti, & ad lineam ſecundùm Architecturæ regulam redacti taliter fuerant, vt ſine aliquo errandi periculo, ad ſua loca quilibet ex his facili negotio reponi potuerit. Quod autem dicunt Rabbini de שמיר *Sciamir* vermiculo, quo vtebantur ad lapides concinnandos, anilis fabula eſt, quam alibi referemus. Hæc, quæ quidem miranda ſunt, non leguntur de Templo ab Herode ędificato; vnde nullo pacto conferendum eſt cum Templo Salomonis, quoad ædificium, vt vult *Ràu* Cod. בבא בתרא *Babà Bathrà* cap. 1. Omitto alia,

Et quamuis dicatur in Sèder olàm, quòd Regnum Demus Haſſamonaeorum 103. *& Regnum Herodianorum pariter* 103. *annis conſtiterant; in ſtatu honoris & gloriæ tantam dominationem non habuit, nec adeò ſtetit, ſicut pariter & Regnum ſecundum Herodianorum* 52. *an. Et Regnum Ben Cuzibbà* 2. *annis cum dimidio. Ampliùs: Non fuit eis Rex* מכדת רחמים *ex attributo miſerationum* (quia videlicet fuerunt Tyranni) *Omnes autem iſta expoſitiones non ſunt ex Miſcnà, aut ex Baraithà* (ex priſcis traditionibus). *Alia expoſitio:* Adhuc vnum modicum eſt; *modicum Regni dabo Iſraëlitis poſt deſtructionem* (adde Domus primæ, vt ex ſequentibus patet) *Et poſt huiuſmodi Regnum, ecce ego commouebo cælum, & terram, & veniet Meſſias. Sed hæc expoſitio nihil valet, quoniam vidimus aliquoties regnaſſe Iſraëlitas poſt euerſionem* (primæ Domus) *& nihilominus Meſſias non venit. Quoniam primum Regnũ quod habuerunt Iſraëlitæ poſt euerſionem* (primę Domus fuit Regnum Haſſamonæorum quod permanſit) 70. *ann. Herodianorum* 52. *an. Ben Cuzibà duobus annis cum dimidie. Et inuenimus in Sèder olàm, quod à bello Veſpaſiani vſque ad bellum Titi, elapſi ſunt* 12. *anni: Et à bello Titi vſque ad Regnum Ben Cuzibà anni* 17. *Et Regnum Ben Cuzibà perſtitit duobus annis cum dimidio. Ben Cuzibà regnauit in Bithèr.* Hoc idem habetur in בית ישראל *Beth Iſraël*, ſeù *En Iſraël* Par. II. pag. 123. col. 4. num. 166. ex quo, quamuis R. Sàlomon reijciat expoſitionem R. Akibbæ,

בית האחרון וכך היה במלכות ראשונה של בית חשמונאי נתקיימה ע׳ שנה ואע״ג דאמרינן בסדר עולם דמלכות בית חשמונאי ק״ג ומלכות הורודוס ק״ג עיקר כבודם ופארם לא שלטה בהם לא נתקיים כל כך ומלכות שנייה של הורודוס נ״ב שנה ומלכות בן כוזיבא ב׳ שנים ומחצה ושוב לא היה להם מלך מר״, וכל הנך דרשות לא משנה ולא ברייתא: לא עוד אחת מעט היא מעט מלכות אתן להם לישראל לאחר חרבן ולאחר אותו מלכות הנני מרעיש השמים וארץ ויבא משיח ואין דרשה זו כלום שהרי ראינו כמה מלכיות לישראל לאחר חורבן ואף על פי כן לא בא משיח שהמלכות הראשונה שהייתה להם לישראל לאחר חורבן ע׳ שנה הורודוס נ״ב בן כוזיבא ב׳ ומחצה ומצינו בסדר עולם מפלמוס של אספסיינוס עד פלמוס של טיטוס י״ב שנה ומפלמוס של טיטוס עד מלכות בן כוזיבא י״ז שנים ומלכות בן כוזיבא ב׳ שנים ומחצה, בן כוזיבא מלך בביתר:

Adhuc vnum modicum eſt: *In Prophetia Aggai ſcriptum eſt; qui prophetauit, quando egreſſi ſunt Iſraëlitæ de captiuitate Babylonica, & ædificata eſt Domus ſanctitatis* (Templum) *& hoc eſt:* Adhuc vnum modicum eſt; *modicum gloriæ dabo Iſraëlitis, & ego tremere faciam cælum & terram, & adducam deſiderium omnium Gentium in Ieruſalem. At R. Akibbà exponit illam pro diebus Meſſiæ poſt deſtructionem* (Templi) *& ſic illam exponit:* Adhuc vnum modicum eſt, *modicum gloriæ dabo Iſraëlitis, & poſtea veniet Meſſias. Sed hæc expoſitio nulla eſt: nam Scriptura de Templo loquitur, & eſt, ac ſi diceret Aggæus: modicam magnificentiam & Regnum dabo Iſraëlitis. Præterea non erit eis Rex omnibus diebus Domus poſtremæ: & ſic fuit: quoniam Regnum primum Domus Haſſamonæorum ſtetit* 70. *ann.*

tatur R. Akibbà, licèt & ipſe hallucinatus eſſet ex eo, quia non viderat Chriſtum venientem in poteſtate Regia, vti ipſe expectabat, ideò noluit illum recipere, recepit autem quendam falſum Meſſiam: nam non diù poſt exciſum Templum à Tito, cùm Iudæorum examina ad Vrbem Bitheram confluxiſſent, ibique politiam Ierosolymitanam reintegrare, vtcunque tentauiſſent, quidam בר כבבא *Bar Cochauà* concitando turbas rebellauit Romanis, fecit ſe ipſum Regem Meſſiam, ante cuius conſpectum R. Akibbà gladium Regium ferebat, inclamabatque זה מלך המשיח *Iſte eſt Rex Meſſias*. Et omnes Sapientes, vniuerſuſque populus pro Rege Meſſia *Bar Cochauà*, hoc eſt *filium Stellæ* venerati ſunt. R. Akibbà probabat, hunc eſſe Meſſiam auctoritate Scripturæ, & de hoc *Ben Cochauà* intelligi debere dicebat illud Num. 24. 17. דרך כוכב מיעקב *Procedit Cochàu Stella ex Iacob*. Contra quem Hadrianus Imperator mouens exercitũ pugnauit, eumq; occidit capta Vrbe Bithera, & ſolo æquata. Hebræi autem poſtquam experientia didicerunt hunc fuiſſe falſum Meſſiam, illum vocarunt בן כזיבא *Ben Cuzibbà filium mendacij*, vti communiter ab omnibus Auctoribus vocatur. De eo fit mentio apud Hieronymum de Scriptoribus Eccleſ. & nos de eodem prolixiùs agemus in ר׳ עקיבא *R. Akibbà*. Sic verificatum eſt illud Saluatoris Ioan. 5. 43. *Ego Veni in nomine Patris mei, & non accipitis me: ſi alius Venerit in nomine ſuo, illum accipietis*.

bæ, qui quidem ex vetuſtioribus Rabbinis fuit, & à quo maiorem Phariſaicæ doctrinæ partem ab eo Iuniores Rabbini acceperunt, attamen videtur ex tot expoſitionibus, quas affert idem R. Salomon omnes eò tendere, vt verſiculus Aggæi, *Adhuc vnum modicum &c.* intelligi debeat de Regnis Haſſamonæorum, & Herodianorum, quo tempore venturus erat Meſſias, ſicuti de facto venit IESVS Chriſtus Dominus, licèt pertinaciter perſiſtant Iudæi, nolle eum pro Meſſia habere.

Sciebat enim R. Akibbà tempore ſecundę Domus venturum eſſe Meſſiam, qui erat deſiderium omnium Gentium, ideò tam præclaram Aggęi Prophetiam, *Maior erit gloria Domus iſtius poſtremæ, quàm primæ*, de Chriſto, qui venturus erat in ea, intellexit & explicauit. Perperam igitur R. Salomon hanc huius antiquiſſimi Rabbini expoſitionem negat; & dicit debere intelligi de Templo de quo loquatur Scriptura, & non de Chriſto venturo. Redarguitur R. Salom. ab ipſa Scriptura, quę dum de comparatione glorię ſecundi Templi cum primo agat, dicit maiorem futuram gloriam vltimi poſtremi Templi, videlicet vltimi (vltra quòd aliud fruſtra expectatur à Iudæis) quàm primi, hæc gloria non poteſt prudenter referri ad Templi durationem, vel ad magnificentiam ædificij, vt ſuprà oſtenſum eſt. Ergo referenda ad illum qui venturus erat in eo, & deſiderium erat omnium Gentium, hic procul dubio nullus alius eſſe poterat, quàm Meſſias promiſſus, vt benè interpre-

ſemper deprehenditur. Vide in *Iuchaſsin* pag. 32. Sed à diuerticulo ad viam reuertamur.

Magni illius Rabbi Akibbæ

ששמו הולך מסוף העולם ועד סופו,

cuius fama ab Vno extremo mundi ad aliud extremum curſitat, teſte Codice *Ieuamòth* cap. 1. pag. 16. verſiculi Prophetæ Aggæi expoſitio: *Adhuc modicum eſt, & commouebo Cælum & Terram &c. & Veniet deſideratus cunctis Gentibus*, veriſſima eſt. Quippè qui in hunc modum exponebat, vt poſt modicum gaudium, quod Hebræi habituri eſſent tempore Regni Machabæorum, in quo & commouendi eſſent Cæli & terra, id eſt ſuperiora & inferiora dum contra Græcos præliarentur; tandem ab Herode Aſcalonita deleta Machabæorum ſobole, occupato Iudæorum Regno, cæpit exercere tyrannidem in Iudęos: hi enim aduentum Meſſiæ de Domo Dauid, & ex intimis præcordiorum affectibus illum efflagitabant. Siquidem credebant ſe è ſeruitute extranei Regis liberatum iri, neque tamen Scripturas intelligebant, liberationem per Meſſiam, non corporalem, ſed ſpiritualem futuram. Venit itaque deſideratus cunctis Gentibus, quia & Gentes pet Meſſiá ſaluandæ erant: nam in eo benedicendæ omnes cognationes terræ. R. Salomon dicit Prophetiam loqui de Templo, & non de Meſſia; ſi enim de Templo in hoc loco loqueretur Propheta, quid ſibi volunt illa verba: *Et Veniet deſiderium omnium Gentium?*

DI-

Cæterùm Chronographi Hebræi *Ben Cuzibbam* referunt ad annũ mundi 3880. nempè poſt natum Chriſtum 120. & hoc videtur verum, quia Hadrianus imperare cępit anno Domini 120. Ergo tertio anno Imperij ſui potuit debellare Bitheram, & occidere Cuzibbam; Cuzibbà enim regnauit in Bithera duobus annis cum dimidio. Sed Chronologia *Sèder Olàm* à R. Salomone relata arguitur falſitatis, quia à bello Veſpaſiani ad Titum numerat annos 12. à Titi bello ad Cuzibbam annos 17. Cuzibbà regnauit 2. ann. cum dimidio: omnium ſumma ſunt anni 31. menſes 6. ſcilicet à Veſpaſiano ad Cuzibbæ exceſſum; & à Tito ad eundem Cuzibbam anni 19. menſes 6. Sed omnes Chronologici Iudæi referunt annum deſolationis ſecundi Templi ad annum 3828., & Cuzibbam ad annum 3880. Ergo inter deſolationem Templi & Cuzibbam erit interuallũ 52. annorum, quod tamen *Seder Olàm*, & *R. Salomon* ex eo 31. & menſes 6. tantùm ponit inter bellum Veſpaſiani, & eundem Cuzibbam. Ergo 21. annorum erit varietas ac proinde error Chronologiæ *Sèder Olàm*. Vel ſi mauis, ab anno 12. Veſpaſiani, quo Titus euertit Templum, ad Cuzibbam numerum ducere, inuenies à Tito ad Cuzibbam 17. annos, interuallum annorum à Templi euerſione ad Cuzibbam, ſed ſuprà conſtat interceſſiſſe annos 52. inter euerſionem Templi & Cuzibbam. Ergo erit error enormior 35. ann. Ergo Chronologia *Sèder Olàm* falſa eſſe

locum Cantici Canticorum cap. 8. 8. *Soror noſtra parua, & vbera non habet*, intelligunt de Templo ſecundo, quòd comparatione primi, propter illius inopiam fuit tamquam mulier, quæ vbera non habet? Vide in *Midraſc Scir Haſcirim* ad hunc locum, & inuenies, quòd loquendo de ſecundo Templo dicunt.

שהיו דלים באפלוסין ושדים אין לה אלו חמשה דברים שהיה בית אחרון חסר וכו׳ .

Quòd fuerint pauperes in nummis (ſcilicet Sacerdotes ſecundi Templi) *& vbera non habet, quia quinque rebus caruerat Templum poſtremum. &c.* Vide ſuprà pag. 333. Quomodo igitur poterat dici: *Implebo Domum hanc gloria?* Nunquid ex paucis donarijs à Gentilibus Templo oblatis, vt *Gurionis filius* lib. 2. cap. 66. refert feciſſe Neronem, & nonnullos alios Cæſares, munera, & ſacrificia miſiſſe, vt in Domo Dei offerrentur, & ſacrificarentur Ieroſolymis? Poteratne his oblationibus à Principibus profanis Domus Dei, quæ ſanctiſſima eſt, gloria repleri? Abſit. Quomodo igitur intelligendum eſt, *Et Venient deſiderium omnium Gentium?* Procul dubio intelligendum eſt de Meſſia, qui venturus erat tempore ſecundę Ædis, & vt indicaretur in illo duplex futura natura, Diuina ſcilicet & humana, dicitur וּבָאוּ *Vuàu Et venient*, hoc eſt Deus & homo; dicitur poſtea חֶמְדַּת *Chemdàth deſiderium*, vt cognoſcamus hanc duplicem naturam non habere duplicem ſubſiſten-

Dices, In textu Hebraico Aggæi cap. 2. v. 8. non legitur; *Et Veniet*, ſed num. plurali, *Et Venient*; vnde non de Chriſto videtur loqui, ſed de Gentibus, quæ venturæ erant, vt honorem darent Templo Domini. Verba Prophetæ ſunt.

והרעשתי את כל הגוים ובאו חמדת כל הגוים ומלאתי את הבית הזה כבוד אמר יהוה צבאות ׃

Et tremere faciam omnes gentes, & venient deſiderium omnium gentium; & implebo domum hanc gloria, dixit Dominus exercituum.

Reſp. negando hunc locum Aggæi intelligendum eſſe de honore, quem deferre debebant Gentes Templo ſecundo, quæ quidem nullum honorem ei detulerunt, ſed potiùs iniurijs maximis affecerunt, dum illud profanarunt. Lege hiſtoriam, quam vocant אנטיוכוס *Antiochi* in I. Par. huius Bibliothecæ pag. 386. & inuenies Gentiles in Templo ædificaſſe aram Idolorum, & mactauiſſe in ea ſuem, ipſumque Templum vndequaq; profanatum iuſſu Antiochi impij, mutato nomine Templi Dei, *Iouis Olympij* cognominaſſe 2. Machab. 6. 2. & hæc quidem fecerunt Græci. Sed qualem honorem Romani Ethnici detulerunt Templo Ieroſolymitano? Nonne ex Chronologia ſuprà relata ex Ganz ad annum 3700. conſtat Craſſum Romanorum Ducem Templum expilaſſe, ablatis inde auro, argento, vaſis pretioſis, & quicquid in eo æterno Numini ſacratum erat? Quid iactant Iudæi de magnificentia, & diuitijs Templi ſecundi? Nonne

Chriſtus Deus miſſus à Deo, hoc eodem modo dicitur Chriſtus Deus vnctus à Deo. Vide etiam, quomodo hæc verba ולמשח קדש קדשים *Et ad vngendum Sanctitatem ſanctitatum*, intelligenda ſint, ſuprà pag. 310. Si Auguſtinus vnquam dixerit, adueniente Sancto Sanctorum, id eſt Meſſia defeciſſe vnctionem in Iudaiſmo, hoc idem multò priùs dixerunt Magiſtri Iudæorum, cùm in Cod. כריתות *Cherithòth* cap. 1. pag. 5. b. dicant, in ſecundo Templo Oleum vnctionis, quo vngebantur Sacerdotes, inuentum non fuiſſe. Quomodo igitur audet aſſerere hic Iudæus, aliquos ex noſtris dixiſſe, vnctionem ſanctam defeciſſe ab 80. anno natiuitatis Chriſti? Qui ſunt iſti, qui hęc dixerunt? Nominentur, & deinde exceptionem interponemus.

Ad 10. & ad 12. Reſp. Vnus tantùm eſt Meſſias promiſſus in hiſce hebdomadibus, & idem eſt משיח נגיד *Maſciach naghid*, *Meſſias Dux*, & *Meſſias occidendus*, neque in hoc diuidenda eſt Prophetia; ſed quando dicitur: *Scito, & intelliges ab exitu ſermonis, Vt iterum ædificetur Ieruſalem*, hoc eſt intelligendum à die, quo exiuit decretum Cyri, ex quo data fuit facultas iterum reædificandi Ieruſalem vſque ad Chriſtum Ducem, numerandæ ſunt hebdomadę ſeptem, & hebdomadæ ſexaginta duæ, nempè 69. completæ, ſiuè anni 488. poſt quos, hoc eſt in hebdomada 70. naſciturus erat Chriſtus mundi Redemptor. *Et poſt hebdomadas ſexaginta duas*, hoc eſt poſt annos 434. poſtquam ſtentiam, ſed vtramque naturam ſubſiſtere ſubſiſtentia Verbi, ideò indifferenter dicitur & *Deſiderium*, & *Deſideratus* in ſingulari, vt indicet vnitatem perſonæ. Hinc Deus & homo ſine vlla prorſùs confuſione ſubſtantiæ dicitur *Chriſtus*, qui cùm ex ſe ſit maximè deſiderabilis, licèt non agnoſceretur, atque ideò non deſideraretur à Gentilibus deſiderio, ſeù appetitu rationali, appetitu tamen naturali confuſo deſiderabatur, quia ſummum bonum erat; & omnia appetere bonum ex vi naturæ ipſius id habere, docent Philoſophi. Hanc autem Chriſti bonitatē explicat Vulgata per vocem *deſideratus*. *Et veniet deſideratus cunctis Gentibus*. Quòd autem Chriſtus duplicem naturam habeat, ſitque Deus & homo, non eſt hic locus vt idipſum probemus, ad alium aptiorem, in quo de Meſſia agemus, remittimus.

Illud autem, quod noſter Antagoniſta dicit: Annis 350. antequam veniret Chriſtus Dominus noſter ſigillata fuit viſio & Propheta, falſum eſt: nam à tempore, quo aſcenderunt Iſraëlitæ de Babylonia in diebus Cyri ad Chriſtum, ſunt anni 370. & non 350. vt vult noſter Iudæus. Confundit autem idem noſter aduerſarius tempus Cyri, cùm diebus Darij, & ſic non mirum, ſi annos vtriuſque ad Chriſti natiuitatem etiam confundat.

Ad 9. eadem ignorantia laborant Iudæi, quando neſciunt quomodo dicatur Chriſtus vnctus à Deo, cùm & ipſe ſit Deus. Vide quæ dicta ſunt ad ſeptimum. & quomodo dicatur

Græci, ex Rabbinorum ſententia regnarunt ann. 180

Haſſamonæi, ex Talmudiſtis & R. Salomone, vti videndum eſt ſuprà pag. 346. an. 70

Naſcitur Chriſtus ſub Herode Aſcalonita an. 36

Summa omnium annorum 487

Hebdomadæ 69. ſunt anni 483. ſuperſunt 4. anni, qui includuntur in ſeptuageſima hebdomada Danielis. Quod erat probandum.

Sed dices. In hac Chronologia non omnes Reges Perſarum recenſiti ſunt, cùm in ea deſint ſequentes, nempè.

Smerdes Magus, qui regnauit menſibus 6

Artabanus Præfectus, qui Xerxem occidit, menſibus 7

Xerxes ſecundus menſibus 2

Sogdianus menſibus 7

Adde, quòd Cambyſes filius Cyri vltra 7. annos regnauit etiam menſibus 6

Omnes autem iſti menſes conſtituunt annos 2. & menſes 4.

Ergo addendi erunt ſummæ annorum 487.

Reſp. Fuerunt iſti non Reges, ſed Tyranni, & quia certum non eſt, an menſes iſtorum includantur in annis Regum, ideo conſultò relicti ſunt, ſicut & ſex menſes Cambyſis. Si ergo eos addere voluerimus ſummæ noſtræ annorum 487. fiet ſumma annorum 490. octo menſibus minor, quæ eſt ſumma præciſa 70. hebdomadarum Danielis. Conſtat igitur ex calculo pe-

quam rurſum ædificata fuerat platea, & muri Ieruſalem in anguſtia temporum Nehemiæ, ab anno videlicet 20. Regni Artaxerxis, vt habetur in libro Nehemiæ cap. 2. 1. ſtatim occidetur Chriſtus. Hæc ad amuſſim fuiſſe completa, ex Chronologijs optimorum Scriptorum, & auctoritate etiam Rabbinorum, atque ex Sacra Scriptura, in ſubijciendis calculis apparebit.

Chriſtus naſcitur in hebdomada ſeptuageſima Danielis.

Probatur hoc ex ſequenti Chronologia, incipiendo *ab exitu ſermonis*, ſeù decreti Cyri, vt iterum ædificetur Ieruſalem vſque ad Chriſtum hebdomadæ ſunt 69. completæ, ita vt Natiuitas Chriſti incidat in 70. hebdomada Danielis cap. 9. 25.

Cyrus ſecundùm communem Rabbinorum ſententiam regnauit an. 3

Poſt quem ſequuntur hi, quos ſine vlla controuerſia, recenſent omnes Auctores, qui Chronologiam Monarchiæ Regum Perſarum ſcripſerunt.

Cambyſes filius Cyri an. 7

Darius Hyſtaſpis an. 36

Xerxes Darij filius ann. 20

Artaxerxes Longimanus filius Xerxis an. 40

Darius Nothus an. 19

Artaxerxes dictus Mnemon à præſtantia memoriæ an. 43

Artaxerxes Ochus an. 23

Arſes an. 4

Darius Codomannus, qui ab Alexandro victus eſt an. 6

Artaxerxes Mnemon annis 43
Artaxerxes Ochus annis 23
Arſes annos 4
Darius Cadomannus annis 6
Græci, ex Rabbinis annis 180
Haſſamonæi itidem annis 70
Naſcitur Chriſtus ſub Herode Aſcalonita anno 36
Occiditur Chriſtus anno ætatis ſuæ 33
Summa annorum 434

Qui ſunt hebdomadæ 62. Danielis.

Nouem menſes, qui reſultant ex Tyrannorum Dominatu, quoniam verosimile eſt, eos Tyrannicè imperitaſſe viuentibus adhuc Regibus Artaxerxe, & Dario, ideò in annis iſtorum eos debere includi, non incongruè opinamur. Vel etiam, dicendum, Chriſtum occidendum eſſe anno 435. labente, quia dicitur: *Et poſt hebdomadas 62. occidetur Chriſtus.* Remanet itaq; firma ſupputatio hebdomadarum Danielis, & ſine vlla penitùs vacillatione concludendum, hunc calculum, partim ab hiſtorijs profanis, partim à Rabbinis nobis exhibitum, verum eſſe, cùm in facto conueniat, & terminetur ad mortem Chriſti, qui ſecundùm hanc prophetiam occidendus erat poſt hebdomadas 62. ſeù poſt annos 434.

Ex his, quæ dicta ſunt euidenter patet, quòd non eodem momento occidendus erat Chriſtus, & euertenda Ciuitas, vt vult Cod. mſc. ſæpiùs citatus, ſed poſt Chriſti mortem per aliquod temporis ſpatium, quod à Scriptura non determinatur, cùm dica-

petito ex hiſtorijs profanis; & Talmudicis, hebdomadas Danielis compleri in aduentu Chriſti Saluatoris.

Chriſtus occiditur poſt hebdomadas 62. Danielis.

Sequitur textus Danielis cap. 9. ver. 26,

וְאַחֲרֵי הַשָּׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם יִכָּרֵת מָשִׁיחַ וְאֵין לוֹ וגו׳ ׃

Et poſt hebdomadas ſexaginta & duas excidetur Maſciach (Chriſtus) *& non ei &c.* Hoc eſt, poſtquam ædificata fuerit platea, & foſſa, nempè murus per circuitum Ieruſalem, vt legitur Nehem. 7. 4. *Ciuitas autem erat lata nimis, & grandis, & populus paruus in medio eius, & non erant domus ædificatæ.* Hoc enim accidit anno Regni vigeſimo Artaxerxis Regis. Incipiendus igitur eſt calculus ab anno vigeſimo Artaxerxis vſque ad annum 33. Chriſti Domini, & inueniemus per eandem Chronologiam Regum Perſarum, & Rabbinorum annos 434. ſiuè hebdomadas 62. in Danielis Prophetia prænuntiatas ad mortem Chriſti fuiſſe completas. Calculi apparatus eſt

Artaxerxes fil. Xerxis regnauit annis 20
Xerxes ſecundus Tyrannus annis 0. menſ. 2
Sogdianus Tyrannus annis 0. menſ. 7
Darius Nothus an. 19

determinari tempus præciſum, in quo venturus ; vnde hoc modo exponenda eſt: Exercitus Ducis, qui aliquando veniet, diſſipabit Vrbem, & Templum.

וְקִצּוֹ בַשֶּׁטֶף וְעַד קֵץ מִלְחָמָה נֶחֱרֶצֶת שֹׁמֵמוֹת׃

Et finis eius in inundatione, & vſque ad finem belli deciſum eſt, deſolationes. Aben Ezræ explicat - וקצו יבא לקצו באניות *Et pars illius* (exercitus Romanorum) *Veniet in Nauibus*, per aquarum vndas, Nauibus oneratis, militum bonam partem in Palæſtinam traiecerunt Romani, reliqua bellatorum examina per terram ducentes, vt vtrumque elementum de nece Creatoris ſui contra Iudæos vtcumque poſſet, vindictam ſumeret,

וְעַד קֵץ מִלְחָמָה׃

Veèd ketz milchamà Et Vſque ad finem belli vltoribus Romanis auxilium præſtarent, & opem : nam ſecundùm quod Aben Ezræ ait -

שנלחם שנים רבות על ירושלם עד שהיתה נחרסת שוממת ׃

Duas continuò myriades (militum Romanorum) *pugnaſſe contra Ieruſalem, quouſque demoliretur atque deſolaretur.*

נֶחֱרֶצֶת שֹׁמֵמוֹת׃

Necherètzeth ſciomemòth Deciſa eſt, deſolationes. Vulgat. *Statuta deſolatio*, id eſt à Deo decreta Vrbis Ieroſolymitanæ per Titum, & exercitum Ro-

catur Dan. cap. 9. ver. 26.

והעיר והקדש ישחית עם נגיד הבא וקצו בשטף ועד קץ מלחמת נחרצת שממות ׃

Et Ciuitatem, & Sanctuarium diſſipabit populus Ducis Venturi: & finis eius in inundatione, & Vſque ad finem belli, deciſum eſt; deſolationes.

וְהָעִיר וְהַקֹּדֶשׁ יַשְׁחִית עַם נָגִיד הַבָּא׃

Vehair Vehakkòdeſc iaſchith amnaghìd habbà Et Ciuitatem, & Sanctuarium diſſipabit populus Ducis Venturi. Dux iſte, cuius populus, ſeù exercitus diſſipaturus erat Vrbem, & Templum Ieroſolymorum, eſt Veſpaſianus, & Titus eius filius Romanorum Duces, Idem affirmat Aben Ezræ hic -

הוא אספסינוס שר מלך רומא בבואו על ירושלם עם בנו ׃

Ipſe eſt Veſpaſianus Princeps Regis Romæ, in veniendo ipſum contra Ieruſalem cum filio ſuo. Corrige *R. Saadià Gaòn*, qui loco *Veſpaſiani* habet -

זה אדריאנוס קיסר שהחריב בית המקדש והשבי זבח ומנחה והחריב מקום התמיד ׃

Iſte eſt Hadrianus Cæſar, qui vaſtauit Domum ſanctitatis (Templum) *& deportauit ſacrificium, & munus, & Vaſtauit locum iugis Sacrificij.* Non Hadrianus, ſed Veſpaſianus, & Titus vaſtauit Ieroſolymam.

Nota per vocem הַבָּא *Habbà Venturi*, ſeù *qui venturus eſt*, non

tum inſtituendo, quod & in pignus perpetuum Eccleſiæ ſuæ reliquit, veteribus ſacrificijs abrogatis. Id ipſum eſt illud quod ſequitur -

וַחֲצִי הַשָּׁבוּעַ יַשְׁבִּית זֶבַח וּמִנְחָה ׃

Vachatzi haſciauùah Iaſcbbith zèuach Vminchà Et dimidia hebdomada ceſſare faciet Sacrificium, & munus. Inſtituto enim nouo Sacrificio Corporis & Sanguinis Domini, æquum erat, vt taurorum, & hircorum ſacrificia ceſſare debuiſſent, licèt de facto adhuc poſt aliquot annorum ſpatium perdurarint, vt paulatim Synagoga in ſuis ceremonijs ſepeliretur. Non negant Rabbini ante euerſionē Templi defeciſſe ſacrificium & oblationem; imò planè concedunt תמיד *Thamid*, quod iuge ſacrificium erat, deſiſſe in medio vltimæ hebdomadæ Danielis, quam ipſi euellunt à reliquis, & poſt omnes alias, ſiuè ſub nomine 70. ſiuè 62. hebdomadarum comprehendantur, ſeponunt; & modum quo iuge Sacrificium ceſſauerit, referunt. Volunt enim, ſed perperam, illis verbis ver. 27. prophetiæ Danielis: *Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna*, intelligi fœdus quoddam initum inter Iudæos & Romanos, dum per eos obſideretur Ieruſalem, vt ſingulis diebus duo hœdi intra ſportas incluſi darentur Iudæis è muro in Vrbem inferendi pro iugi Sacrificio, pretio pro ipſis ſoluto: quadam autem die Romani milites deceperunt Iudæos, & pro duo-

Romanorum deuaſtatio, in Hebræo שממות *Sciomemòth* numeri multitudinis, vt indicaretur vaſtàtio non ſolùm Vrbis, Templi, ſed & totius Terræ promiſſę, ſecundùm prophetiam Iſaiæ 1. 7. ארצכם שממה *Artzechèm ſcemamà Terra Veſtra deſolata*, cuius deſolatio etiamnum perdurat, & perdurabit vſque in finem mundi. Et hoc eſt, quod addit Vulg. ver. 27. *Et vſque ad conſummationem & finem perſeuerabit deſolatio*. Sequitur ver. 27. -

והגביר ברית לרבים שבוע אחד וחצי השבוע
ישבית זבח ומנחה ועל כנף שקוצים משמם ועד
כלה ונחרצה תתך על שומם ׃

Et roborabit pactum multis hebdomada Vna: & dimidio hebdomadæ ceſſare faciet Sacrificium, & munus, & ſuper oram abominationis ſtupefaciens, & Vſque ad conſummationem, & deciſam effundet ſe ſuper obſtupeſcentem.

וְהִגְבִּיר בְּרִית לָרַבִּים שָׁבוּעַ אֶחָד ׃

Vehighbbir berìth larabbim ſciauùah echàd Et roborabit pactum multis hebdomada vna. Hoc eſt vltima hebdomada ex 62. hebdomadibus, antequam IESVS CHRISTVS Dominus pro nobis Crucis patibulum ſubiret, in medio huius hebdomadæ tribus annis cum dimidio Euangelium prædicauit vt habet vetus traditio, teſte Euſebio lib. 8. *Demonſtr.* Tunc pactum & teſtamentum inter Deum, & hominem condidit, illudque in vltima Cœna roborauit nouum Euchariſtiæ Sacrificium, & Sacramen-

Veal chenàph ſcikutzìm meſciomèm, veàd calà venecheratzà tittàch al ſciomèm Et ſuper oram abominationum ſtupefaciens, & Vſque ad conſummationem & deciſam effundet ſe ſuper obſtupeſcentem. Dan 9. 27.

Poſtquam ob Chriſti mortem mulctati ſunt Iudæi ablatione Sacrificij, Templi, & Vrbis deſolatione, pergit Propheta Daniel prædicere, quæ ventura erant in loco, vbi Templum, & Vrbs iam conſtiterant, ideò dicit; *Super oram abominationum.* Per כנף שקוצים *Chenàph ſcikutzìm Oram, ſcilicet alam abominationū*, intelligitur Templum dirutum. Sic Vulgata: *Et erit in Templo abominatio deſolationis.* Vbi enim olim vero Deo Sacrificia offerebantur, modo domicilium abominationum factum eſt.

שקוצים *Scikutzìm Abominationes, Idola* ſignificat, vt verſ. 30. cap. 11. & ponent הַשִּׁיקּוּץ *Haſcikùtz Abominationem*, id eſt *Idolum*. Hadrianus enim Imperator poſt Bitheram euerſam voluit reædificare Ieroſolymam circa confinia prioris Vrbis; mons enim Caluariæ intra mœnia nouæ Vrbis, quam à nomine ſuo *Aeliam* appellauit, concluſus eſt. Is Portæ, qua Bethlehem itur, porci imaginem iuſſit imponi: & in monte Caluariæ Adonidis ſimulachrum, vbi Crux Chriſti abſcondita fuerat, erectum eſt.

משמם *Meſciomèm* quòd *ſtupefaciens* vertimus, poteſt etiam verti *deſolationis*, vt vertit Vulgata, verbum enim שָׁמַם vtrumque ſignificat; quaſi diceret; Omnis, qui viderit

duobus hœdis duos porcos in ſportas incluſerunt, quos ſuſtollentibus Iudæis contremuit terra, ex qua concitati ſues ſalierunt, & extra terram per 40. leucas fugerunt; inde factum eſt, vt iuge Sacrificium ceſſaret in Templo. Refertur hoc in Cod. תעניות *Thaàniòth* Ieroſolymit. cap. 4. בשלשה פרקים num. 8. pag. 68. col. 3. ante medium, his verbis –

אמר רבי לוי אף בימי מלכות הרשעה הזאת היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני גדיים ׃ ובסוף שילשלו להן שתי קופות של זהב והעלו להם שני חזירים ׃ לא הספיקו להגיע למחצית החומה עד שנעץ החזיר וקפץ מארץ ישראל ארבעים פרסה ׃ באותה השעה גרמו העוונות ובטל התמיד וחרב הבית ׃

Dixit R. Leui: Etiam in diebus huius Regni impij (Romanorum) *per catenam dimittebant* (Iudæi tempore obſidionis Ieruſalem) *eis* (id eſt Romanis) *duas ſportas auri; & ipſi* (Romani) *aſcendere faciebant duos hœdos. Aliquando per catenam dimiſerunt duas ſportas auri. & ipſi ſuſtulerunt eis duos porcos: & antequam peruenirent ad medium muri, terramotus factus eſt, & concitatus porcus ſubſiliuit de terra Iſraëlis per quadraginta leucas. Ea ipſa hora completa ſunt iniquitates* (noſtræ) *ceſſauit* תמיד *Thamid iuge Sacrificium, & euerſa eſt Domus,* id eſt Templum. Hactenus Talmud Ieroſolymitanus.

וְעַל כְּנַף שִׁקּוּצִים מְשֹׁמֵם וְעַד כָּלָה וְנֶחֱרָצָה תִּתַּךְ עַל שׁוֹמֵם׃

hanc Templi, & Vrbis deſolationem, obſtupeſcet propter hanc ſtupendam deſolationem, quæ perſeuerabit vſque ad finem mundi. Et hoc eſt illud, quod ſequitur ver. 27. eiuſdem c. 9.

ועד כלה ונחרצת תתך על שומם׃

Veàd calà Venecheratzà tittàch al ſciomèm, Et vſque ad conſummationem & decißam effundet ſe ſuper obſtupeſcentem. Vſque ad conſummationem vniuerſi *effundet ſe* huiuſmodi deſolatio, quia prolongabitur. *Super obſtupeſcentem*, quia ſemper obſtupeſcit homo, quando de hac ſtupenda deſolatione huius olim ſanctiſſimi Templi, & nobiliſſimæ Vrbis Ieruſalem aliquid audit, vel legit; Vulgata autem planiùs & clariùs vertit: *Et vſque ad conſummationem, & finem perſeuerabit deſolatio*.

Et hæc ſunt, quæ de hac prophetia ſeptuaginta hebdomadarum Danielis dicenda erant, ſecundùm veram, & Catholicam illius expoſitionem. Quibus etiam occurrimus argumentis, quæ ab Hebræis contra nos proponuntur, & reperiuntur in Cod. Patris Scharintij mſc. ſuprà ſæpiùs citato. Modo examinabimus explanationem eiuſdem Prophetiæ, quam communiter exhibent Hebræi, & quæ in eodem Cod. mſc. reperitur, & eſt vt ſequitur.

פי' ידוע כי השבוע הם ז' שנים ושבעים פעמים ז' הם ת"ץ שנים כי נראה שהיובים אלו במקום שנים ואומר המלאך לדניאל משיב על תפלתו ובקשתו ת"צ שנים על עמך ועל עיר קדשך היא ירושלם החריבה וכל אלו הענינים שמבאר והם לבלת

הפשע ולהתם חטאת ולכפר עון כלומר להשלים ולמלאות שבעים שנה שנגזר על ירושלם לשבות בעון השמיטות שבטלו ׃ וכן כתוב בסוף דברי הימים למלאות דבר יהוה בפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה ובשנת אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר יהוה בפי ירמיהו העיר יהוה את רוח כורש מלך פרס ויעבר קול בכל מלכותו וגו' ׃ ועל כך אמר ולכפר עון כי בשישלימו הע' שנה יכופר עונם ויביא הבורא צדק עולמים שיתן לב וכח למלכי פרס שיוציאו את ישראל מגלות ויתנו להם יד ועזר לבנות ירושלם ובית המקדש שיעשו שם הזבחים המכפרים העונות וכן אמר דוד תבנה חומות ירושלם אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל ׃ ומשה רבינו ע"ה קראם כן כבתוב כי שם יזבחו זבחי צדק ׃ ולחתום חזון ונביא כלומר שלא יהיו עוד נביאים כי אם חגי זכריה מלאכי היו בימים ההם ואחריהם לא נמצא כתוב נביא מתנבא כאשר היה לפנים ׃ ולמשוח קודש קדשים כלומר המקדש ומזבח וכן כתוב במשה ומשחת אותו והיה המזבח קודש קדשים ׃ ועתה תשים לבך אל החשבון הזה מאין מתחיל ואנה גומר ותגבון כי הוא מתחיל בשנת שלש ועשרים לנבוכדנצר שאז היה עיקר הגלות כאשר תמצא בסוף ירמיה הכתוב שם זה העם אשר הגלה נבוכדנצר בשנת שבע יהודים שלשה אלפים עשרים ושלשה ׃ בשנת שמונה עשרה שנה לנבוכדנצר הגלה מירושלם נפש שמונה מאות שלשים ושנים ׃ בשנת שלש ועשרים לנבוכדנצר נבוזראדן רב טבחים יהודים נפש שבע מאות ארבעים וחמשה וזה הוא עיקר הגלות כי בשאר הגלות נשארה פליטה בירושלם ואז בשנת כ"ג נהרג גדליה וגלה שארית ישראל לגמרי והשוב מאז עד עשרים לאגריפס שחרב הבית וגלו בימי טיטוס תמצא ת"צ שנים עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע ׃ נבוכדנצר מלך מ"ה שנים בשנת כ"ג גלו כולם הרי שנשארו לנבוכדנצר כ"ב עם השנה שגלו ׃ כ"ג דאויל מרודך ׃ וג' דבלשצר ׃ וג' דכורש שהתחיל הגאולה ׃ יד"ד דאחשורוש ׃ ול"ב דארתחשסתא ׃ וש"ש דדריוש הראשון ׃ וק"פ ממלכי יון ׃ וקנ"ו ממלכי החשמונים ׃

החשמוני׳ ׃ וק״נ ממלכי הירודוס סך הכל ת״ץ שנים והכל תוכית כלי ספק אם תמצא בכתובים ׃

ואחרי כן מבאר המלאך לדניאל מן החשבון שאמר תחילה ומחלק ומבאר כמה שנים מזה הזמן עמדו בבבל לכלת הפשע ולחתם חטאת ולמלאות ולהשלים הע׳ שנה שנגזרו עליהם לגלות שכבר התחילו לגלות בימי יהויקי׳ שהגלה נבוכדנצר בשנת שניית למולכו והם מאז ועד כורש ע׳ שנה וכן הוא אומר לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וכן הוא מ״ה חשבון דנבוכדנצר וכ״ג דאוילמרודך וג׳ דבלשאצר הרי ע׳ ועל כן מבאר המלאך לדניאל ואמר ותדע ותשכל מן מוצא דבר משנת כ״ג לנבוכדנצר שגזר והגלה כל השארית ׃ וכתוב בסוף ירמיה הוא היה עיקר רגלות ומאז ועד כורש הם מ״ט שנה כ״ג שנשארו מנבוכדנצר עם השנה שהגלם ׃ וכ״ג דאוילמרודך וג׳ דבלשאצר הרי מ״ט שנה אז שלמו הע׳ לבבל ׃ וע׳ לגלות מיהויקים ומיד נהרג בלשאצר ומלך כורש ונקרא משיח בכתוב בישעיה כה אמר יהוה למשיחו לכורש הרי שבועים שבעה עד משיח נגיד ׃ ואומר עוד ושבועים ששים ושנים תשוב ונבנתה רחוב וחרוץ ובצוק העתים הם תל״ד שנים ס״ב פעמים ז׳ עולים תל״ד וכן היה כי מכורש עד י״ג לאגריפס האחרון הם תל״ד שנים ׃ וזה ביאורו ג׳ דכורש ׃ י״ד דאחשורוש ׃ ל״ב דארתחששתא ו׳ דדריוש ק״פ של יונים ׃ ק״ג דחשמונים ׃ ק״ג דיהורודוס ובניו הרי תמ״א ׃ עד כ׳ לאגריפס שחרבה ירושלם לגמרי תפחות מהם ז׳ שנים הם שבוע אחת שהיו המלחמות בתוך העיר ובטל התמיד ונהרגו הכהנים ובגם בשנת י״ג לאגריפס האחרון הרי תל״ד וכן הוא אומר ושבועים ששים ושנים ונבנתה רחוב ובחרוץ ובצוק העתים ׃ ידוע כי היה צרה בבנין וגם בימי היונים ׃ ואומר אחריכן ואחרי השבועי׳ ששי׳ ושני׳ יכרת משיח ואין לו והעיר והקודש ישחית עם נגיד הבא וקיצו בשטף וכן היה אז נהרג הכהן המשיח שנלחמו בתוך העיר והרגו זה את זה ׃ ובאו אספסיינוס וטיטוס ונלחמו במחוץ ואגריפס מלך ישראל היה בחוץ עם הרומנים וכן נמצא ביוסיפון מבואר שאמר יוסף לעם מעל החומה הלא תראו שנתקיימה נבואת

דניאל ששבת התמיד ונכרת הכהן ומשיח ׃ אבן וה׳ שמבאר שם שאמר יוסף יכרת משיח הוא על הכהן שמשיח וכן היה ׃ ומה שאמר והגביר ברית לרבים שבוע אחד הוא מבואר ביוסיפון מאגריפס המלך והכיריו וסיעתו שהיו מאהבת אספסיינוס וטיטוס ׃ ובסוף השבוע הוא עשרים לאגריפס גלו העם וחרב הבית שיבנה במהרה בימינו אמן ׃

Expoſitio Hebdomadarum Danielis cuiuſdam Rabbini Anonymi ex Cod. membranaceo mſc. ſuprà relato.

I. *Scias, quòd hebdomada* (in hoc loco Danielis) *eſt ſeptem annorum; & ſeptuaginta ſepties faciunt ſummam* 490. *annorum. Quoniam manifeſtum eſt, quòd huiuſmodi dies ſunt loco annorum.*

II. *Et dicit Angelus Danieli, reſpondens orationi & deprecationi ipſius:* 490. *anni ſuper populum tuum, & ſuper Vrbem ſanctitatis tuæ, ipſa eſt Ieruſalem deſtructa; & omnia, quæ ipſe explicat, veluti: Ad conſumendum præuaricationem: ad ſigillandum peccata: & ad expiandum iniquitatem, ſunt, ac ſi dixiſſet, Ad perficiendum, & ad implendum ſeptuaginta annos, quibus decretum eſt ſuper Ieruſalem ad ceſſandum in iniquitate* השמטות *Haſcemitòth intermiſſionum* (Sabbathorum annorum) *quæ intermiſſa fuerunt. Et ſic ſcriptum eſt in fine libri Chronicorum* (2. Paralip. 36. 21.) Et ad implendum verbum Domini in ore Ieremiæ, donec complaceat terra Sabbatha ſua, omnibus diebus, quibus deſolata fuit, quieuit ad complendum ſe-

חפשע ולהתם חטאת ולכפר עון כלומר להשלים ולמלאות שבעים שנת שנגזר על ירושלם לשבות בעון השמיטות שבטלו ׃ וכן כתוב בסוף דברי הימים למלאות דבר יהוה בפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמת שבתה למלאות שבעים שנה ובשנת אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר יהוה בפי ירמיהו העיר יהוה את רוח כורש מלך פרס ויעבר קול בכל מלכותו וגו׳ ׃ ועל כך אמר ולכפר עון כי כשישלימו הע׳ שנת יכופר עונם ויביא הבורא צדק עולמים שיתן לב וכח למלכי פרס שיוציאו את ישראל מגלות ויתנו להם יד ועזר לבנות ירושלם ובית המקדש שיעשו שם הזבחים המכפרים העונות וכן אמר דוד תבנה חומות ירושלם אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל ׃ ומשה רבינו ע״ה קראם כן בכתוב כי שם יזבחו זבחי צדק ׃ ולחתום חזון ונביא כלומר שלא יהיו עוד נביאים כי אם חגי וזכריה מלאכי היו בימים ההם ואחריהם לא נמצא כתוב נביא מתנבא באשר היה לפנים ׃ ולמשוח קודש קדשים כלומר המקדש ומזבח וכן כתוב במשה ומשחת אותו והיה המזבח קודש קדשים ׃ ועתה תשים לבך אל החשבון הזה מאין מתחיל ואנה גומר והנכון כי הוא מתחיל בשנת שלש ועשרים לנבוכדנצר שאז היה עיקר הגלות כאשר תמצא בסוף ירמיה הכתוב שם זה העם אשר הגלה נבוכדנצר בשנת שבע יהודים שלשה אלפים עשרים ושלשה ׃ בשנת שמונה עשרה שנה לנבוכדנצר הגלה מירושלם נפש שמונה מאות שלשים ושנים׃ בשנת שלש ועשרים לנבוכדנצר נבוזראדן רב טבחים יהודים נפש שבע מאות ארבעים וחמשה וזה הוא עיקר הגלות כי בשאר הגלות נשארה פליטה בירושלם ואז בשנת כ״ג נהרג גדליה וגלה שארית ישראל לגמרי וחשוב מאז עד עשרים לאגריפס שחרב הבית וגלו בימי טיטוס תמצא ת״צ שנים עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע ׃ נבוכדנצר מלך מ״ה שנים בשנת כ״ג גלו בולם הרי שנשארו לנבוכדנצר כ״ג עם השנה שגלו׃ כ״ג דאויל מרודך ׃ וג׳ דבלשצר ׃ וג׳ דכורש שהתחיל הגאולה׃ זו״ר דאחשורוש ׃ ול״ב דארתחשסתא ׃ וש״ש דדריוש הראשון ׃ וק״פ ממלכי יון ׃ וקג״ ממלכי החשמונים׃

hanc Templi, & Vrbis deſolationem, obſtupeſcet propter hanc ſtupendam deſolationem, quæ perſeuerabit vſque ad finem mundi. Et hoc eſt illud, quod ſequitur ver. 27. eiuſdem c. 9.

ועד כלה ונחרצה תתך על שומם ׃

Veàd calà venecheratzà tittàch al ſciomèm, Et vſque ad conſummationem & deciſam effundet ſe ſuper obſtupeſcentem. Vſque ad conſummationem vniuerſi *effundet ſe* huiuſmodi deſolatio, quia prolongabitur. *Super obſtupeſcentem*, quia ſemper obſtupeſcit homo, quando de hac ſtupenda deſolatione huius olim ſanctiſſimi Templi, & nobiliſſimæ Vrbis Ieruſalem aliquid audit, vel legit; Vulgata autem planiùs & clariùs vertit: *Et vſque ad conſummationem, & finem perſeuerabit deſolatio*.

Et hæc ſunt, quæ de hac prophetia ſeptuaginta hebdomadarum Danielis dicenda erant, ſecundùm veram, & Catholicam illius expoſitionem. Quibus etiam occurrimus argumentis, quæ ab Hebræis contra nos proponuntur, & reperiuntur in Cod. Patris Scharintij mſc. ſuprà ſæpiùs citato. Modo examinabimus explanationem eiuſdem Prophetiæ, quam communiter exhibent Hebræi, & quæ in eodem Cod. mſc. reperitur, & eſt vt ſequitur.

פי׳ ידוע כי השבוע הם ז׳ שנים ושבעים פעמים ז׳ הם ת״ץ שנים כי נראת שהיכים אלו במקום שנים ואומר המלאך לדניאל משיב על תפלתו ובקשתו ת״צ שנים על עמך ועל עיר קדשך היא ירושלם החריבה וכל אלו הענינים שמבאר והם לכלת

חחשמוני ׃ וקנ״ ממלכי הירודוס סך הכל ת״ז שנים והכל תוכיח בלי ספק אם תמצא בכתובים ׃

ואחרי כן מבאר המלאך לדניאל מן הסכום שאמר תחילה ומחלק ומבאר כמה שנים מזה הזמן עמדו בבבל לכלה הפשע ולחתם חטאת ולמלאות ולהשלים הע׳ שנה שנגזרו עליהם לגלות שכבר התחילו לגלות בימי יהויקים שהגלה נבוכדנצר בשנה שנייה למולכו והם מאז ועד כורש ע׳ שנה וכן הוא אומר לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וכן הוא מ״ה חשבון דנבוכדנצר וכ״ג דאוילמרודך וג׳ דבלשאצר הרי ע׳ ועל כן מבאר המלאך לדניאל ואמר ותדע ותשכל מן מוצא דבר משנת כ״ג לנבוכדנצר שגזר ותגלה כל השארית ׃ וכתוב בסוף ירמיה הוא היה עיקר הגלות ומאז ועד כורש הם מ״ט שנה כ״ב שנשארו מנבוכדנצר עם השנה שהגלם ׃ וכ״ג דאוילמרודך וג׳ דבלשאצר הרי מ״ט שנה או שלמו הע׳ לבבל ׃ וה׳ לגלות מיהויקים ומיד נהרג בלשאצר ומלך כורש ונקרא משיח ככתוב בישעיה כה אמר יהוה למשיחו לכורש הרי שבועים שבעה עד משיח נגיד ׃ ואומר עד ושבועים ששים ושנים תשוב ונבנתה רחוב וחרוץ ובצוק העתים הם תל״ד שנים ס״ב פעמים ז׳ עולים תל״ד וכן היה כי מכורש עד י״ג לאגריפס האחרון הם תל״ד שנים ׃ וזה ביאורן ג׳ דכורש ׃ י״ד דאחשורוש ׃ ל״ב דארתחששתא ו׳ דדריוש ק״פ של יונים ׃ ק״ג דחשמונים ׃ ק״ג דיהורודוס ובניו הרי תמ״א ׃ עד כ׳ לאגריפס שחרבה ירושלם לגמרי תפחות מהם ז׳ שנים הם שבוע אחת שהיו המלחמות בתוך העיר ובטל התמיד ונהרגו הכהנים ובנם בשנת י״ג לאגריפס האחרון הרי תל״ד וכן הוא אומר ושבועים ששים ושנים ונבנתה רחוב ובחרוץ ובצוק העתים ׃ ידוע כי היה צרה בבנין וגם בימי היונים ׃ ואומר אחריכן ואחרי השבועי׳ ששי׳ ושני׳ יכרת משיח ואין לו והעיר והקודש ישחית עם נגיד הבא וקיצו בשטף וכן היה אז נהרג הכהן המשיח שנלחמו בתוך העיר והרגו זה את זה ׃ ובאו אספסיינוס וטיטוס ונלחמו במחוץ ואגריפס מלך ישראל היה בחוץ עם הרומנים וכן נמצא ביוסיפון מבואר שאמר יוסף לעם מעל החומה הלא תראו שנתקיימה נבואת

דניאל ששבת התמיד ונכרת הכהן המשיח ׃ אבן זה שמבאר שם שאמר יוסף יכרת משיח הוא על הכהן שמשיח ובן חיה ׃ ומה שאמר והגביר ברית לרבים שבוע אחד הוא מבואר ביוסיפון מאגריפס המלך וחביריו וסיעתו שהיו מאהבת אספסיינוס וטיטוס ׃ ובסוף השבוע הוא עשרים לאגריפס גלו העם וחרב הבית שיבנה במהרה בימינו אמן ׃

Expoſitio Hebdomadarum Danielis cuiuſdam Rabbini Anonymi ex Cod. membranaceo mſc. ſuprà relato.

I. *Scias, quòd hebdomada* (in hoc loco Danielis) *eſt ſeptem annorum; & ſeptuaginta ſepties faciunt ſummam 490. annorum. Quoniam manifeſtum eſt, quòd huiuſmodi dies ſunt loco annorum.*

II. *Et dicit Angelus Danieli, reſpondens orationi & deprecationi ipſius: 490. anni ſuper populum tuum, & ſuper Vrbem ſanctitatis tuæ, ipſa eſt Ieruſalem deſtructa; & omnia, quæ ipſe explicat, veluti: Ad conſumendum præuaricationem: ad ſigillandum peccata: & ad expiandum iniquitatem, ſunt, ac ſi dixiſſet, Ad perficiendum, & ad implendum ſeptuaginta annos, quibus decretum eſt ſuper Ieruſalem ad ceſſandum in iniquitate* השמטות *Haſcemitoth intermiſſionum* (Sabbathorum annorum) *quæ intermiſſæ fuerunt. Et ſic ſcriptum eſt in fine libri Chronicorum* (2. Paralip. 36. 21.) Et ad implendum verbum Domini in ore Ieremiæ, donec complaceat terra Sabbatha ſua, omnibus diebus, quibus deſolata fuit, quieuit ad complendum ſe-

chodonoſoris, quia tunc fuit fundamentum captiuitatis, quemadmodum inuenies in fine Ieremiæ ſcriptum (Ierem. 52. 28. Iſte eſt populus, quem tranſtulit Nabuchodonoſor : in anno ſeptimo, Iudæos tria millia, & viginti tres. (Ver. 29.) In anno octauo decimo Nabuchodonoſoris, de Ieruſalem animas octingentas triginta duas. In anno vigeſimo tertio Nabuchodonoſoris, tranſtulit Nabuzardan Magiſter militiæ Iudæorum animas ſeptingentas quadraginta quinque. *Et hoc eſt fundamentum tranſmigrationis, quoniam in reliquis tranſmigrationibus relictum fuit reſiduum in Ieruſalem; & tunc in anno 23. occiſus fuit Godolias* (2. Reg. 25. 25.) *& reliquum Iſraelis totaliter tranſlatum eſt. Inde incipe numerare vſque ad vigeſimum* (annum) *Agrippa, quo euerſa eſt Domus; & captiui facti ſunt in diebus Titi, & inuenies* 490. *annos, non addes, neque demas ab eis.*

Nabuchodonoſor regnauit 45. *annis. In anno 23. ipſius tranſmigrati ſunt omnes* (Iudæi). *Hinc relinquuntur 23. anni Nabuchodonoſoris vna cum anno, quo in captiuitatem ducti ſunt.*

Nabuchodonoſoris an.	23
Euilmerodachi an.	23
Baltaſſaris an.	3
Cyri, initium redemptionis an.	3
Aſſueri an.	14
Artaxerxis an.	32
Darij primi an.	6
Græcorum Regum an.	180
Haſſamonæorum an.	103
Herodianorum an.	103
Summa annorum	490

ptuaginta annos. *Et in anno primo Cyri Regis Perſidis ad complendū verbum Domini in ore Ieremiæ excitauit Dominus ſpiritum Cyri Regis Perſarum, & ſtare fecit vocem per vniuerſum Regnum ſuum &c.* (Ezr. 1. 1.) *& idcirco dixit.*

III. Ad expiandum iniquitatem. *Quoniam cùm completi fuiſſent 70. anni, expianda erat iniquitas eorum, & adduxit Dominus* Iuſtitiam ſeculorum, *quia dedit cor, & virtutem Regibus Perſarum, vt educerent Iſraëlem de captiuitate, & dedit eis manum, & auxilium ad ædificandum Ieruſalem, & Domum ſanctitatis, quia ibi fiebant Sacrificia, quibus iniquitates expiabantur: & ſic dixit Dauid* (Pſal. 51. v. 20. & 21.) Ædificabis muros Ieruſalem. Tunc voles Sacrificia Iuſtitiæ, oblationem, & holocauſtum. *Et Moſes Magiſter noſter ſuper eum ſit pax, legit ea: ſicut ſcriptum eſt: Quoniam ibi ſacrificia iuſtitiæ.*

IV. Et ad ſigillandum Viſionem & Prophetam, *quaſi diceret: Quòd ampliùs non eſſent futuri Prophetæ præter Aggæum, Zachariam, & Malachiam, qui fuerunt in illis diebus, & poſt eos non inuenitur aliquis Propheta, qui prophetauerit, ſicut antea.*

V. Et ad vngendum Sanctitatem ſanctitatum, *ac ſi diceret*, Templum, & Altare. *Sic enim ſcriptum eſt in Moſe* (Exod. 29. 36.) Et vnges illud & erit Altare Sanctitas ſanctitatum,

VI. *Et nunc pone cor tuum ad hunc numerum vnde incipiendum ſit, & vbi finiendum. Conueniens autem eſt vt initium ſumatur ab anno 23. Nabu-*

Tunc enim completi ſunt 70. anni in Babel, & 70. captiuitatis Ieoiakim, & ſtatim interfectus eſt Balsaſſar, & regnauit Cyrus, & vocatus fuit Meſſias, *ſicut ſcriptum eſt in Iſaia* (cap. 45. 1.) Sic dixit Dominus Chriſto ſuo Cyro. *En hebdomada ſeptem vſque ad* משיח נגיד *Maſciach naghìd Meſſiam Ducem principalem.*

IX. *Ampliùs dicit* (Dan. 9. 25.) Et hebdomadæ 62. redibit, & ædificabitur platea & foſſa, & in anguſtia temporũ; *iſti ſunt 434. anni. quia ex 62. ſepties fiunt 434. & ita fuit: quoniam à Cyro vſque ad 13.* (annum) *Agrippæ poſtremi ſunt anni 434. Et hæc eſt illorum explanatio.*

Cyri anni	3
Aſſueri anni	14
Artaxerxis anni	32
Darij anni	6
Græcorum anni	180
Haſſambnæorum anni	103
Herodianorum, & filiorum ipſorum anni	103
En anni	441

vſque ad vigeſimum annum, quo euerſa eſt Ieruſalem totaliter. Excedunt (in hac ſumma) *ſeptem anni, qui vnam hebdomadam conſtituunt, in qua fuerunt bella in medio Ciuitatis & ceſſauit iuge ſacrificium, & interfecti fuerunt Sacerdotes, & fuit ædificata in anno 13. Agrippæ poſterioris; en igitur 434. anni. Et ideò ipſe dicit* (Dan. 9. v. 25.) Et hebdomadæ ſexaginta & duæ, & ædificabitur platea, & foſſa, & in anguſtia temporum. *Scias, quoniam fuit anguſtia in ædificatione* (Templi & Vrbis) *& etiam in diebus Græ-*

Et hoc modo procul dubio diſcurres ſi Scripturas (vbi hæc ſcripta ſunt) *inueneris.*

VII. *Poſt hæc declarat Angelus Danieli à numero, quo in principio dixerat, & diuidit, & explicat, quot annis ab hoc tempore ſteterint in Babylone ad conſumendum præuaricationem, & ad ſigillandum peccata, & ad implendum & complendum 70. annos, qui decreti fuerant ſuper eos pro captiuitate. Quoniam iam inceperunt eſſe in captiuitate à diebus Ieoiakim, quem captiuum abduxit Nabuchodonoſor in anno ſecundo Regni ſui. Inde ſiquidem vſque ad Cyrum ſunt anni 70. Sic enim ipſe dicit* (Ierem. 25. 12.) *vt compleantur in Babylone 70. anni, viſitabo vos, & ita eſt; nam numerus annorum*

Nabuchodonoſoris eſt an.	44
Euilmerodachi an.	23
Balsaſſaris an.	3
En anni	70

VIII. *Et idcircò declarat Angelus Danieli, & dicit* (Dan. 9. v. 25.) Et ſcies, & intelliges ab exitu ſermonis, *ab anno 23. Nabuchodonoſoris, quo decretum eſt vt tranſmigraretur totum reſiduum* (Iudæorum) *& ſcriptum eſt in fine Ieremiæ iſtud fuiſſe fundamentum tranſmigrationis; & inde vſque ad Cyrum ſunt anni 49.*

Nabuchodonoſoris reliqui anni cum anno, quo tranſmigrarunt	23
Euilmerodachi anni	23
Baltaſſaris anni	3
Omnes ſunt anni	49

apparet falſitas expoſitionis harum 70. hebdomadarum, quæ ab Hebræo hoc noſtro Anonymo affertur in ſuo Cod. mſc. vnde videtur quidem ſuperfluum quicquid addi poſſet, non tamen erit inutile ; quia hic noſter Rabbinus vera cum falſis confundit, adeòque totam hanc Prophetiam inuertit. Nos vt faciliùs vera à falſis ſecernamus, libet hanc eius explanationem in membra diuidere, eaque examinare vt vera amplectamur, & falſa reijciamus.

Primùm quidem, verum eſt quod dicit : *Hebdomadas Danielis eſſe hebdomadas annorum, & 70. hebdomadas efficere 490. annos.*

Secundò, falſum eſt illud quod dicit : *Ad conſumendum prauaricationem; ad ſigillandum peccatum ; ad expiandum iniquitatem* referri ad Ieruſalem euerſam, & ad 70. annos, quibus populus ob ſua flagitia in Babylone puniendus erat : nam iſta omnia iam olim prædixerat Ieremias cap. 25. 5. & ſeqq. nec opus erat alia maiori explicatione. Nec Angelus vllam de 70. iſtis annis mentionem in hoc loco facit ; ſed de 70. hebdomadibus, quæ deciſæ erant à Deo, vt conſummaretur prævaricatio, ſigillaretur peccatum, & deleretur iniquitas. Hæc igitur omnia ad 70. hebdomadas annorum, quibus Chriſtus venturus erat, referri debent, non ad 70. annos Babylonicæ captiuitatis, quibus completis cùm celebraſſet terra Sabbatha ſua, vt dicitur 2. Paralip. 36. v. 21. (cunctis enim diebus deſolationis egit Sabbathum) reuerſus eſt populus

in

Græcorum. Dixitque poſtea (ver. 26.) Et poſt hebdomadas ſexaginta & duas excidetur Meſſias, & non ei : & Ciuitatem, & Sanctitatem corrumpet populus Ducis venturi, & finis eius in inundatione, *& ſic fuit ; tunc enim occiſus eſt Sacerdos Meſſias, quoniam pugnauerunt in medio Vrbis, & alter alterum occidebat, & venerunt Veſpaſianus, & Titus, & pugnauerunt extra* (Vrbem) *& Agrippa Rex Iſraëlis erat extra* (Vrbem) *cum Romanis : Ita ſcriptum inuenitur in Ioſiphone explanante* (verba Danielis) *dicebat enim Ioſeph populo, qui ſtabat ſuper murum* (Vrbis) *Ne timeatis, quoniam adimpleta eſt prophetia Danielis, nam ceſſauit iuge Sacrificium, & occiſus eſt Sacerdos. Verè hoc eſt idipſum quod ibidem declaratur. Quoniam dixit Ioſeph : Excidetur Meſſias ; hoc eſt Sacerdos Meſſias, & ita fuit. Et illud quod dicitur* (Dan. 9. 27.) Et roborabit pactum multis hebdomada vna, *hoc declaratur in Ioſiphone pro* Agrippa Rege ſocijs ſuis & Turba ipſius, *quos diligebat Veſpaſianus & Titus. Et in fine hebdomadæ, id eſt anno vigeſimo Agrippæ tranſmigrauit populus, & euerſa eſt Domus* -

X. *Quæ vtinam ædificetur citò in diebus noſtris. Amen.*

Rabbini Anonymi exponentis 70. hebdomadas Danielis ex Codice mſc. ſuprà ſæpiùs citato falſitas, oſtenditur.

Ex his, quæ in hac Diſſertatione hactenus dicta ſunt, ſatis ſuperque

tædium afferant legenti, conſultò omitto.

Dices; *Iuſtitiam ſeculorum* non referri ad Cyrum, & Darium Reges Perſarum, ſed ad Templum, quia in eo fiebanr Sacrificia, quæ vocantur *Sacrificia Iuſtitiæ* Pſal. 51. 21.

Reſp. Referant hæc verba Iudæi ad quamcumque creaturam voluerint, ſemper errabunt. Templum ſiquidem nullo pacto poteſt vocari *Iuſtitia ſeculorum*, quia nomina ſubſtantiua, quibus additur pro adiectiuo attributum Diuinum, rebus creatis conuenire nullo modo poſſunt; non enim v. g. de Summo Pontifice poſſumus dicere: Veſtra Sanctitas æterna, aut quid ſimile, licèt vocemus illum nomine *Veſtræ Sanctitatis*, quatenus Chriſti Sanctitatem in terris eius Vicarius repræſentet: ſic quia *ſeculorum*, ſeù *ſempiterna* eſt attributum Diuinum, ſi addatur *Iuſtitiæ*, ſemper de Deo erit intelligendum, & non de creatura. Adde, quòd *Templum* non fuit æternum, ſed paucorum ſeculorum, ideò non poteſt vocari *Iuſtitia ſempiterna*, aut *ſeculorum*, quod idem eſt.

IV. *Et ad ſigillandum Viſionem & Prophetam. Quòd ampliùs non eſſent futuri Prophetæ præter Aggæum, &c.* cuius rei ratio eſt, quia omnes Prophetæ de Rege Meſſia prophetarunt, & quia ad modicum futurus erat Meſſias in ſecundo Templo, non ampliùs fuit opus prophetia & Propheta, qui de Chriſto prophetaſſet. Ita רלב״ג *Ralbàgh*, ſeù R. Leui Ben Gerſon in Danielem hic -

in Ieruſalem Templo ædificato.

Tertiò, *Ad expiandum iniquitatem; quoniam cùm completi fuiſſent 70. anni expianda erat iniquitas eorum, &c.* Iterum inſtat in 70. annis captiuitatis, de quibus in hoc loco nullus ſermo eſt. Vide ſuprà num. V. & ſeqq. pag. 309. Sed omninò impertinens eſt illa expoſitio, qua pro *Iuſtitia ſeculorum*, *ſeù Iuſtitia ſempiterna* intelligit Reges Perſarum *Cyrum* videlicet, & *Darium*, quibus Deus dedit virtutem vt educerent Iſraëlem de captiuitate Babylonica. Lego quidem *Cyrum* vocatum fuiſſe *Meſſiam* (Iſai. 45. v. 1.) quia ex parte, Chriſti Redemptoris erat figura, ſed quòd fuerit vocatus *Iuſtitia ſeculorum*, ſeù *ſempiterna*, nullibi lego niſi apud hunc inſipidum Rabbinum. De Dario nihil inſigne ad hæc pertinens habeo. De Cyro iterum lego in Talmude, fuiſſe in principio optimum vinum, ſed vltimò verſum in peſſimum acetum: & omnia illius beneficia in Iudæos præſtita ſiniſtrè interpretantur. Si dedit dona, commodo ſuo feciſſe (aiunt) vt Iſraël rogaret Deum pro eius ſalute. In ædificio Templi, ab imo in pariete ſtatuiſſe ordinem ædificij è ligno, vt poſſet quando vellet comburere totum ædificium, ſi Iudæi non ſeruarent fidem. Alia ſceleſta ibidem de Cyro leguntur, vt quòd pellex, & & concubina eius fuiſſet Catella. Hæc & alia ſimilia contra tot beneficiorum Auctorem fingunt ingrati Iudæi Talmudiſtæ, vt videre eſt in Codice ראש השנה *Roſc Haſcianà* cap 1. pag. 3. & 4. quæ cùm ſint nimis prolixa, ne

& voluit, quod ex tunc eſſet electus Sanctus Sanctorum, id eſt Meſſias, qui eſt Sanctorum Sanctus. Vide ſuprà pag. 310. n. IX.

VI. *Et nunc pone cor tuum ad hunc numerum, vnde incipiendus ſit, &c.* Premitur hic noſter Anonymus Rabbinus, nec ab euerſione primæ Ædis vſque ad excidium Templi ſecundi 490. annos per ſummam ſingulorum Regnorum adinuenire valet, niſi anachroniſmos multos committat. Eum ego docebo, quomodo breui calami ductu ſummam hanc ex præſcripto ſuorum maiorum, per vnicam vnius numeri ab altero ſubductionem facillimè adinueniat. Firmiter tenent Chronologi Hebræi primum Templum euerſum anno mundi 3338. & ſecundum Templum deſolatum anno mundi 3828. ſubtrahe 3338. ab 3828. reſiduum erit 490. anni inter vtriuſque excidium. Vide Chronologiam noſtram Rabbinicam pag. 314. & 322. Sed ſi à computo noſtri Anonymi Rabbini auferantur anni 84. nempè an. 33. Regni Haſſamonæorum, & an. 51. Herodianorum: nam Haſſamonæi ex Gloſſa Talmudica in Cod. *Sanhedrìn* cap. *Chèlek* pag. 97. b. circa medium, vt ſuprà notaui pag. 346. regnarunt tantùm 70. annis, & Herodiani an. 52. Sic à ſumma 490. noſtri Rabbini calculatoris deficient anni 84.

Sed admittamus pro nunc hanc ſupputationem eſſe veram, quia innititur auctoritati Ghemaræ in Cod. עז *Auodà Zarà* cap. 1. pag. 9. Volens autem Talmud probare, quòd ſecundum

שאו יחתום כל חזת ונביא כי סוף נביאת הנביאים כלה לצמיחת מלכות מלך המשיח׃

Quoniam tunc ſigillata fuit omnis viſio & Propheta; quia finis prophetiæ Prophetarum totus fuit, vt (oſtenderet) *efflorẽſcentiã Regni Regis Meſſiæ*. Igitur Meſſias non diù poſt Aggæum, Zachariam, & Malachiam, qui vltimus Prophetarum fuit, qui de Chriſto prophetarunt, venire debuerat, ſicut & venit.

V. *Et ad vngendum Sanctitatem ſanctitatum, ac ſi diceret Templum, & Altare*. Sed qua vnctione? cùm in Templo ſecundo non fuerit Oleum vnctionis, quo inungi debebat Altare ex præſcripto Legis (Exod. 29. v. 36.) Vnde verè & Catholicè explicat Leui Ben Gerſon loco citato, poſtquam dixerat finem omnium Prophetiarum fuiſſe Regnum Meſſiæ, ſtatim adiungit: *Et ad vngendum Sanctitatem ſanctitatum*. –

ר״ל כי אז ימשח (משיח) בשמן המשחה כי בכר נגנז׃

Ac ſi diceret: Quoniam tunc inungetur Meſſias Oleo vnctionis, quod iam abſconditum fuerat. Non quòd Oleum vnctionis iam deperditum, eſſet reinueniendum, & eo vngendus Meſſias; ſed quòd pro Oleo vnctionis debeat intelligi electio eiuſdem Meſſiæ in miniſterium redemptionis. Vnde ſubdit idem R. Leui Ben Gerſon.

במשיחה בחירה כטעם למשיחו לכורש וירצה בי שאו יהיה נבחר קודש קדשים׃

Vnctione electionis, ſicut illius loci: Iſai. 45. 1. *Meſſiæ ſuo vncto ſuo Cyro*;

nis nec verbum quidem legitur in textu Danielis. Fuiſſe enim Iudæos in Babylonia 70. annis, prout decreuerat Deus apud Ieremiam cap. 25. 12. nulli dubium eſt; ſed de illis nihil in hac prophetia.

VIII. *Et idcirco declarat Angelus &c. Ab exitu ſermonis, Vt iterum ædificetur Ieruſalem, vſque ad Chriſtum Ducem hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ erunt.* Dan. 9. v. 25. Iam explicatum eſt, hanc epocham ſumendam eſſe ab anno primo Regni Cyri, quo promulgatum fuit decretum redeundi in Ieruſalem, ad Templum reædificandum; neque diuidendæ ſunt hebdomadæ in duas partes, in ſeptem, & in ſexaginta duas, ſed copulandę, ita vt ſint hebdomadæ 69. ſiuè anni 483. vſque ad Chriſtum Ducem, Mundi Redemptorem, & non hebdomadæ ſeptem, ſeù anni 49. vſque ad Cyrum, quia Cyrus non fuit Chriſtus Dux principalis, vt ſuprà oſtenſum eſt pag. 322. & ſequentibus.

Aduerte autem, quòd etiamſi, vt vult calculator Rabbinus in Cod. mſc. per ſeptem hebdomadas intelligendum eſſet tempus inter Nabuchodonoſorem, & Cyrum, non tamen inde elicerentur 49. anni, ſed 53. nam à tranſmigratione totius populi, quæ facta fuit an. 19. Nabuchodonoſoris ad Cyrum tot anni computantur. Videlicet, an. 27. eiuſdem Nabuchodonoſoris; an. 23. Euilmerodachi; & 3. Baltaſſaris. Omnes ſunt an. 53. Vide Chronologiam Rabbin. pag. 314. ad annum 3338. Vel ſi computum

dum Templum perſtiterit annis 420. hoc modo probat.

מלכות פרס בפני הבית שלשים וארבע שנה, מלכות יון בפני הבית מאה ושמונים שנה, מלכות החשמונאי בפני הבית מאה ושלש, מלכות בית הורדוס מאה וג׳ ...

Regnum Perſarum poſt ædificationem Domus an.	34
Regnum Græcorum poſt ædificationem Domus an.	180
Regnum Haſſamonæorum an.	103
Regnum Herodianorum an.	103
Summa	420

Cui ſi addantur anni 70. captiuitatis Babylonicæ, fiet ſumma annorum 490. Sed hęc licèt conſtituat ſummā 70. hebdomadarum Danielis, tamen non ſunt hebdomadæ Danielis, quia 70. an. captiuitatis nihil habent commune cum annis hebdomadarum Danielis, quia illi erant noti ex prophetia Ieremiæ, & deſignabant redemptionem populi faciendam per Cyrum modo naturali, & iſti erant ignoti & reuelati Danieli, & oſtendebant redemptionem vniuerſalem, & miraculoſam faciendam per Meſſiam. Vana igitur eſt iſta ſupputatio annorum ab Anonymo Rabbino inſtituta, vt potè præter intentionem Prophetæ Danielis.

VII. Redit calculator noſter ad annos 70. captiuitatis Babylonicæ, & dicit, quòd Angelus explicat, quot annos ſteterint Iudæi in Babylone *ad conſumendum præuaricationem &c.* & complendum 70. annos, qui decreti fuerant, & illos calculat. De his an-

ſeqq. nullas notas, quæ Chriſto attribuuntur, poſſe Agrippæ conuenire; quas cùm fortaſſis animaduertiſſet noſter Antagoniſta Rabbinus, aliud in hac re compoſuit hactenus inauditum gloſſema. Vult enim pro Chriſto occidendo intelligi debere Sacerdotem, vel etiam Sacerdotes, qui in medio Ciuitatis fuerunt interfecti. Sed ſic multi Chriſti fuiſſent occiſi, quia vt dicit noſter Rabbinus, alter alterum in Vrbis medio occidebat; itaque debebat dicere Daniel, *Excidentur Chriſti*, non *Excidetur Chriſtus*. Adeò varij ſunt in hac prophetia explieanda Rabbini, vt cùm viderint ſe ab ea quaquauerſum eſſe concluſos, veluti cymbæ ſine nauta, & velis, ab inſolitis, & Scripturę repugnantibus commentis, tamquam à tempeſtuoſa procella exagitati vorticibus aliò ſe diuertunt, ſed quicquid dicant, ſemper Sac. Scripturarũ in profundũ abyſſum ignorantiæ ſubmerguntur. Vnicum hunc Meſſiam mundi Redemptorem à Daniele tempore pręmonſtrato occidendum, non vnum, ſed duos futuros Meſſias, alterũ Cyrum, & alterum Agrippam interficiendum eſſe imaginantur Rabbini. De Cyro non ſunt certi, cùm alij eum *Meſſiam* eſſe velint, alij *Zerobabelem*, alij *Nehemiã*. De *Agrippa* etiam dubitant: nam hunc pro *Meſſia* occidendo intelligere volunt; alij vnum vel plures *Sacerdotes* pro *Meſſia* occidendos eſſe, vt hic noſter Rabbinus docet, exiſtimant; quod quàm falſum ſit, iam ſuprà oſtendimus.

Adde inſuper, quòd Scriptura dicit priùs *occidendum eſſe Meſſiam*, &

ineas, ſecundùm quod notauimus ſuprà ad calculum Petri Alphonſi pag. 327. col. 1. maiorem errorem iſto inueniemus, quia *ab exitu ſermonis*, ſeù à Nabuchodonoſore ad Cyrum 62. vel etiam 71. annorum ſpatium intercedit.

IX. Ampliùs dicit (Dan. 9. 25.) *Et hebdomadæ 62. redibit & ædificabitur platea, & foſſa, & in anguſtia temporum; iſti ſunt 434. anni, quia à Cyro vſque ad 13. annum Agrippa ſunt anni 434.* Non poteſt hoc intelligi de Agrippa, qui ſecundùm quod ſcribit *Ioſiphon Ben Gurion* lib. 6. capite 77. pag. 116. col. 3. in fine cap.

ויהי לימים אחרים אחרי התקסר אספסינוס
ויקצוף על אגריפס כי הלשינוהו רשעי ישראל לאמר
כי חשב לבגוד בו וכי שלח לירושלם מכתב על
כבה וימת אותו ואת מונכז בנו לפי חרב וזה היה
ג' שנים וחצי קודם חרבן הבית .

Et fuit poſt aliquot dies ab inauguratione Veſpaſiani in Cæſarem, efferbuit (Veſpaſianus) *contra Agrippam, quoniam detulerunt ei impij Iſraëlitæ dicendo: Cogitat Agrippa rebellare in te, & quòd de hac re Epiſtolam miſerit in Ieruſalem. Interfecit itaque eum* (Cæſar) *& Monbazium* (ſeù, vt alij legunt מונכז *Moncaſſium*) *filium eius in ore gladij. Hoc autem factum eſt tribus annis & dimidio ante euerſionem Ædis.* Qui cùm vltimus fuiſſet Rex Iudæorum de Domo Herodianorum, volunt de eo intelligi hunc locum Danielis 9. 26. *Et poſt hebdomadas ſexaginta & duas occidetur Chriſtus, & non ei*: ſed perperam, quia iam probauimus ſuprà pagina 332. &

& ampliùs circiter quadrantem diei. Si autem dies 1290. Danielis in tres partes cum dimidia parte diuidantur, ſingulæ partes 368. diebus cum $\frac{4}{7}$ vnius diei conſtabunt. Annus igitur Solaris conſtaret diebus 368.$\frac{4}{7}$ quod eſt abſurdum,& contra omnes Aſtronomicas experientias; Aſtronomi ſiquidem per ſingulos annos exquiſitiſſimè in Ephemeridibus calculant anni Tropici magnitudinem,nec eam maiorem adhuc inuenerunt diebus 365. Hor. 5. 48′. 35″. Itaque locus iſte Danielis cap. 12. v. 21. *Et à tempore cùm ablatum fuerit iuge Sacrificiū, &c.* ad perſecutionem, quam contra Eccleſiam Chriſti excitabit Antichriſtus ante Iudicium finale, ſpectat, de quo Iudicio agitur in hoc capitulo, vt patet ex ver. 2.

Dicit etiam Rabbinus Anonymus, quòd anno 13. Agrippæ poſterioris ædificata fuerit platea, & foſſa, hoc eſt Ieroſolyma, in anguſtia temporum poſt hebdomadas 62. Quod omninò ineptum eſt: nam Daniel de reædificanda Ieruſalem poſt completam captiuitatem Babylonicam loquitur, non de reædificatione Ieruſalem poſt an. 434. quibus non ſolùm ædificata,ſed multitudine populorum erat tutiſſimū monumentū contra hoſtes, vt nec Romanorū fortitudini, nec eorundem potentiæ poſt longā obſidionem aliquando cederet, quæ etſi non fuerit ſeptem annorum, vt vult noſter Rabbinus cum reliquis ferè omnibus Hebræis, attamen fuit pertinax & crudelis, quamuis perdurarit dimidio tan-

רן

poſtea *populus Ducis Venturi*, id eſt *Veſpaſiani*, ſeù *Titi*, *ceſſare faciet Sacrificium*. At è contra factum eſt in Agrippa, quia priùs ceſſauit iuge Sacrificium, & poſtea occiſus eſt Agrippa. De qua re teſtimonium perhibet ipſe *Ioſiphòn Ben Gurionis* oculatus teſtis, loco cit. videlicet lib. 6. cap. 116. col. 3. in fine cap. his verbis: *Interfectus eſt Agrippa &c. Hoc autem factum eſt tribus annis & dimidio ante euerſionem Aedis*, ſeu *Templi*. Poſtea ſequitur.

וטרם זה בטל התמיד אלף ור׳ ותשעים יום
וזה כלו טרם חרבן הבית והוא הכתוב בדניאל
ומעת הוסר התמיד עד תום הסיפור הכתוב שם :

Et antequam hæc accidiſſent ceſſauit iuge Sacrificium mille ducentis & nonaginta diebus, & iſti completi ſunt ante euerſionem Templi. Et hoc ſcriptum eſt in Daniele (cap. 12. v. 11.) *Et à tempore, quo remotum fuerit iuge Sacrificium &c. Vſque ad finem narrationis ibidem ſcriptæ.* Hactenus *Ben Guriòn*, qui quidem malè applicat locum Danielis, cùm in eo loco non agatur de bello Titi contra Ieruſalem & Templum, ſed de bello Eccleſiæ Chriſti inferendo ab Antichriſto in fine mundi, quod breui quidem tempore perdurabit, vt in Euangelio, *Niſi enim breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro*, Matth. 24. v. 22. ſed quòd mille ducenti nonaginta dies ſint tres anni cum dimidio, verum non eſt: nam anni Solaris magnitudo eſt dierum 365. hor. 5. cum aliquibus minutis. Itaque tres anni cum dimidio complectentur dies 1278.

quando ſit ſermo de Domo, ſiuè Templo Ieroſolymitano exuſto, quòd expectant reædificari, non intelligentes contrariũ prædici à Daniele in hoc loco ver. vlt. cap. 9. & vſque ad conſummationem & deciſionem effundet ſe, ſuper admirandam deſolationem; & clariùs Vulg. *Et vſque ad conſummationem, & finem perſeuerabit deſolatio*, id eſt vſque ad conſummationem & finem Vniuerſi perſeuerabit deſolatio huius Domus. Vanè igitur expectant Iudæi iterum reædificari Templum citò in diebus ſuis.

Ex his, quæ dicta ſunt, clariſſimè apparet, has 70. hebdomadas Danielis ad Christum pertinere; non ad Templum, non ad Agrippam, vel ad quemcumque alium à Iudæis ſomniatum.

Secundò, eaſdem hebdomadas iam diù completas eſſe & abſolutas, vt ex diuerſis calculis, & temporum rationibus probatum eſt. Et quamuis noſtra intentio principalis in hac Diſſertatione non fuerit inueſtigare annum præciſum, quo Chriſtus natus ſit, aut paſſus, ſed tantùm oſtendere, ex hac prophetia hebdomadarum Danielis, olim iam à longo tempore Meſſiam adueniſſe Iudæorum, nec ab eis ampliùs expectandum, cùm huiuſmodi prophetia pleniſſimè completa ſit; nec calculi diuerſis rationibus inſtituti huic veritati ſe opponunt, imò illam confirmant, cùm omnes in hoc conſpirent, vt tempus Natiuitatis, & mortis Chriſti non longè à ſecundi Templi euerſione exhibeant Tempus à Prophetis, & ab antiquis Rabbinis aſſi-

tantùm anno: nam Titus cæpit obſidere Vrbem in Paſchate, hoc eſt 14. die menſis Aprilis, & 8. die menſis Octobris ſequentis illam cepit. Ita Ioſephus *de Bello Iudaico* lib. 6. c. 4. & cap. 24. antiquæ editionis Venetæ. Volunt tamen Hebræi ſeptem annis fuiſſe obſeſſam Ieruſalem à Romanis, & in eis verificatam prophetiam: *Et roborabit pactum multis hebdomada vna*. Dicunt enim Iudęos obſeſſos pepigiſſe pactũ cum Romanis obſeſſoribus. Sed de hoc pacto, ſeù de his inducijs nihil habetur in Ioſepho. Quod autem dicit noſter Rabbinus, hoc intelligi de Agrippa Rege cum ſuis aſſeclis, quos diligebat Veſpaſianus; quaſi inter eos pactum fuiſſe initum, non ſubſiſtit, quia non intra vnam hebdomadam annorum, partes Romanorum ſequebatur Agrippa, ſed à principio Regni ſui fuiſſe illis fidelẽ, & iuramentum fidelitatis præſtitiſſe credendum eſt; Fæudatarij ſiquidem iuramentum fidelitatis ſupremis Dominis præſtare ſolent. Sanè quidem, poſtquam in ſuſpicionẽ læſæ fidelitatis deueniſſet Agrippa, triennio ante exuſtionem Templi occiditur ab Imperatore, vt in Ioſiphone lib. 6. cap. 77. ſuprà relato animaduertimus. Vnde verum non eſſe deprehenditur id, quod ſubiungit Rabbinus: *Anno 20. Agrippæ tranſmigrauit populus, & euerſa eſt Domus*. Si tribus ante annis cum dimidio interfectus fuerat Agrippa, quomodo nunc anno ipſius 20. tranſmigrat populus?

X. *Quæ vtinam ædificetur citò in diebus noſtris*. Eſt formula vſitata

no mundi 4250. ſi in fine vltimi Iubilei veniſſet. Igitur ſecundùm hanc Talmudicam doctrinam, Chriſtus venit ab hinc annis 1186. Si enim ab anno mundi 5436. correſpondente huic præſenti anno Chriſti 1676. auferantur anni 4250. relinquentur anni 1186. iam elapſi ab aduentu Chriſti. Cùm enim Iudæi nolint ſubmittere ceruicem ſuam duriſſimam tam præclaræ Prophetiæ Danielis de tempore præciſo, quo Meſſias venturus erat, ad vanas ſuorum Rabbinorum traditiones, & fallacias recurrunt, quibus decepti; ſine vlla prorsùs ſpe redemptionis relinquuntur, niſi velint ad IESVM Dominum noſtrum verum Iudæorum Meſſiam confugere. Sed illorum pertinacia in cordibus eorum tam altas radices fixit, vt miraculo tribuendum ſit, ſi ſua, & ſuorum patrum perfidia relicta, ad verum Meſſiam IESVM reuertantur, quod faxit Deus, quem ex corde pro eis precamur.

Plerique tamen Iudæorum peruicaciores, inſania quadam ducti, licèt non auſi ſint eam vnquam literis conſignare, verbotenus non verentur aſſerere nondum has Danielis hebdomadas eſſe completas: vnde mirum non eſſe, ſi hactenus Meſſias non venerit. Dicunt enim: Hebdomadas iſtas Danielis non eſſe annorum hebdomadas, ſed Iubileorum, hoc eſt ſeptem Iubileos efficere hebdomadam vnam; vnde volunt, vnam hebdomadam Danielis eſſe 350. annorum. Cùm enim hebdomadæ ſint 70. erunt anni 3500. Itaque à Cyro

aſſignatum, quo Chriſtus venturus erat in mundum.

Sed antequam vltimam huic Diſſertationi manum imponamus, libet in medium proferre tempus aduentus Meſſiæ, quod habetur in Cod. סנהדרין *Sanhedrin* cap. 11. *Chèlek* pag. 97. b. in ipſo principio. Ibi enim pro aduentu Meſſiæ à creatione mundi determinantur 85. Iubilei; ſiuè anni 4250. nam Iubileus conſtat 50. annis. In vltimo ſiquidem Iubileo, hoc eſt ab anno mundi 4200., ad 4250. ſecundùm Talmudem Meſſias erat venturus. Verba Talmudis ſunt

אמר אליהו לרב יהודה אחיה דרב סלא הסידא אין העולם פחות משמונים וה׳ יובלות וביובל האחרון בן דוד בא א״ל בתחליתו או בסופו א״ל איני יודע כלה או אינו כלה אל איני יודע׃

Dixit Elias ipſi Ràu Iudæ fratri Ràu Silàpij: Non erit mundus (conſiſtens) *ſine 85. Iubileis, & in vltimo Iubileo veniet filius Dauidis* (Meſſias.) *Reſpondit ei: In principio, vel in fine* (vltimi Iubilei veniet?) *Reſpondit* (Elias) *Ego neſcio. Completum eſt, aut non completum eſt* (tempus iſtud?) *Reſpondit: Neſcio.* R. Salomon explicat

שמנים וחמשה יובלין היינו ד׳ אלפים מאתים וחמשים׃

Octoginta quinque Iubilei ſunt (anni) *quatuor millia ducenti & quinquaginta.* Et verè quidem: nam ſi ducantur 50. in 85. fiet ſumma 4250. Secundùm hanc Eliæ ſententiã Chriſtus venturus erat anno mundi 4200. ſi in principio vltimi Iubilei; vel an-

per Danielem, & in libro האמונות *Haemunòth* Tract. 8. בגאולה אחרונה *De redemptione Vltima*. pag. 40. col. 2.

R. Abraham Aben Ezræ in Comment. ſuper Danielem.

R. Scem Tòu Ben R. Iſaaci Ben ספרוט *Sciprùtt* in libro אבן בחן *E'uen Bòchan Lapidis Lydij*, quo agitur בעקרי האמונה *De Articulis Fidei* Iudæorum. שער החמישי בדניאל *Sciàar Porta V. Dè Daniele* cap. 3. In eo acerrimè diſputatur contra Religionem Chriſtianam, pro Lege Moſaica, cuius argumenta partim reſoluta cernuntur à noſtris Auctoribus, qui de huiuſmodi controuerſijs tractarunt, & alia quæ ſupererant; nos in præſenti Diſſertatione diluimus. Huius Auctoris exemplar mſc. papyr. in 4. reperitur in Bibliotheca Collegij Neophytorum Romæ; aliud conſimile mſc. extat in Bibliotheca Monaſterij S. Pudentianæ de Vrbe, quod eſt noſtrorum Monachorum Ciſtercienſium Reformat.

Auctor סדר עולם רבא *Sèder Olàm Rabbà Chronologia magna*. cap. 28. & 29.

R. Leui Ben Gersòn cognomento *Magiſter Leo de Bagnolo* in Danielem, & ad hunc locum, vti & alij Danielis Interpretes, inter quos ab eis exiſtimantur.

R. Iſaac Abrauanel מעין יב' *Fonte* 12. תמר ד' *Palma* 4.

R. Moſes אלשיך *Alſcèh* in חבצלת השרון *Roſa campi*. Et -

R. Samuel Ben R. יודא *Iodà* Valerio in חזון למועד *Chazòn lamoèd* Comment. in Danielem *Paraſcià* 20. pag. 99. & ſequentibus.

ro, à quo *egreſſus eſt ſermo* reædificandi Ieruſalem & Templum epocha hebdomadarum Danielis anno mundi 3390. ad Meſſiam erunt an. 3500. Igitur Meſſias ſecundùm hoc Iudæorum delirium venturus erit an. mundi 6890. quia anni 3500. aduentus Meſſiæ iuncti annis mundi 3390. efficiunt ſummam annorum 6890. Sed mundus duraturus non eſt vltra 6000. annos ſecundùm quod docent Talmudiſtę in cap. *Chèlek* Cod. *Sanhedrin* pag. 97. b. ſicut retulimus in I. Par. pag. 168. col. 2. תנא דבי אליהו *Traditio eſt Schola Eliæ &c.* Ergo hic Hebræorũ Meſſias venturus erit 890. annis poſt mundi finem. Hunc Meſſiam expectent Iudæi, & recipiant: nos autem recipimus Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum à Deo per ora Prophetarum populo Iudaico ſtatuto tempore promiſſum, ab ipſis quidem reprobatum, à Patribus noſtris olim Gentilibus receptum & approbatum; cuius nomen magnum eſt inter nos, & cui tanquã Deo vero ab ortu Solis vſque ad occaſum à nobis offertur Oblatio munda, Sacrificium incruentum, & per ora omnium populorum, qui ſub Cælo ſunt, nomen Chriſti Meſſiæ exaltatur, benedicitur, & benedicetur in ſecula. Amen.

De 70. hebdomadibus Danielis ex Hebræis, præter loca citata ex Talmude, agunt ex profeſſo, Codex mſc. pergam. antiquiſſimus Anonymi Auctoris, ſub nomine: *Hæc eſt porta Domini, iuſti intrabunt per eam*. Titulo: שבועים שבעים *Hebdomadæ ſeptuaginta*.

R. Saadià Ghaòn in Comment. ſu-

Reſp. Vixiſſe annos 84. aut 85.

Probatur. Daniel captiuus ducitur in Babylonem cum Rege Iehoiakim, anno mundi 3319. vt ſuprà in Chronologia pag. 313. Tunc enim decem, aut vndecim annorum erat ætatis, vt ſuprà probatum eſt. Ergo naſcitur Daniel annò mundi 3309. aut 3308. Moritur autem poſt annum tertium Cyri Regis, nam poſt Cyrum nulla alia de eo fit mentio in Scriptura; at Cyrus obijt anno mundi 3393. ergo ſequitur Danielem vixiſſe 84. aut 85. annos; tot enim anni ſunt à 3309. vel à 3308. ad 3393.

Si verò credere voluerimus Godoliæ Aben Iachija referenti ex מדרש *Medràſc* in ſuo lib. שלשלת הקבלה *Scialſcèleth hakkabalà* pag. 21. b. propè finem.

דניאל היה בן יד׳ שנים כשנכנס בחצר נבוכדנצר ׃

Danielem 14. annos natum ingreſſum fuiſſe in atrium Nabuchodonoſoris, tunc vitæ Danielis addendi eſſent tres, aut quatuor anni. Mortuus eſt Daniel in *Susàn* Regia Perſarum & Medorum, vt dicit Ioſeph Ben Gurion lib. 1. cap. 3. pag. 11. col. 2.

ואחרי כן הלך (דניאל) אל שושן הבירה אשר בעילם המדינה ויעבד שם את יהוה אלהיו עד יום מותו בקרב אחיו עדת הגולה אשר שם ׃

Et poſtea abijt (Daniel) *ad locum ſuum in Susàn Ciuitatem Regiam, quæ eſt in Prouincia Elam, & ſeruiuit ibi Domino Deo ſuo vſque ad diem mortis ſuæ in medio fratrum eius Eccleſiæ tranſmigrationis, quæ ibi erat.*

Quòd

Ex noſtris, præter Auctores qui ſcripſerunt in Danielem, etiam ex profeſſo agunt Raimundus Martini in *Pugione Fidei* Par. II. cap. 3. & Par. III. diſt. 3. cap. 16. n. 59. & ex eo

Victoria Porcheti Par. I. cap. 3. &

Galatinus *De Arcanis Cathol. Veritatis* lib. 4. cap. 14. & ſeqq.

Nicolaus de Lyra in Libello *contra Iudaicam perfidiam*, qui habetur poſt Gloſſ. ordin. in Apocalypſim. Et in cap. 9. Danielis.

Paulus Burgenſis *Scrutin. Scripturarum*, Par. I. diſt. 3. cap. 3.

Ioannes Baptiſta Artium & Medicinæ Doctor, priùs Iudæus, poſteà Chriſtianus in ſuo Opuſculo *Confutationis Iudaicæ perfidiæ in Adriano Fino relat.* lib. 5. cap. 5. circa finem.

Adrianus Finus *in Flagello Iudæorum* lib. 5. cap. 5.

Torniellus Tom. II. *Annalium* ad annum mundi 3516. num. 5. & ſeqq. qui vult annos hebdomadarum Danielis non eſſe Solares, ſed Lunares, hac potiſſimùm ratione ductus, quòd à Daniele hæ hebdomadæ dicantur *abbreuiatæ*. Sed ſi Torniellus vocem Hebraicam נחתך legiſſet, vtique non *decurtare*, ſed *decidere*, *decernere*, vti nos ſuprà pag. 308. expoſuimus, ſignificare cognouiſſet. Anni enim Lunares nunquam fuerunt in vſu apud Hebræos niſi per *emboliſmum* correcti, vt videbimus in Diſſertatione de *Paſchate Hebræorum*.

Et hæc de hebdomadibus Danielis dicta ſufficiant. De quo tandem

Quæres vltimo, Quot annos vixerit Daniel?

[illegible]

ויבהלו כי כל איש קטן או גדול שר ומושל
או מכל רבי חחילי אשר יחלה פני כל אלוה לשאל
או לבקש ולהתחנן על כל דבר למן היום עד
שלשי יום בלתי מן המלך לבדו יהיה למאכל אריות
ולא יגאל על ידי המלך ולא יפדה בכל הון יקר ערכו

[illegible]

Quòd verò dicunt in *Medràſc* אסתר ad c. 4. v. 5. *Eſther* : Danielem fuiſſe illum Eunuchum Regis Aſſueri vocatum התך *Hathàch* , de quo ibi fit mentio ; vel etiam fuiſſe ששבצר *Sceſebatzàr* , de quo in lib. Ezræ cap. 1. v. 11. dicimus ea eſſe mera figmenta Rabbinorum. Vide Aben Ezræ, qui locum ſecundum explicat de *Zorobabele* ita Chaldaicè vocato.

דקדוק לשון הקדש

[illegible]

360 DIKDV'K LESCIO'N HAKO'DESC *Grammatica Linguæ Sanctæ* Anonymi Auctoris. Extat mſc. in pergam. apud Vaticanum in Bibliotheca Ducis Vrbinatis in 4. Multi ſunt, qui de re Grammatica inter Hebræos exactè ſcripſerunt; ſed hic Auctor infimum locum tenere non debet; eſt enim diligens & accuratus Grammaticus.

דריוש ראשון בן אחשורוש

[illegible]

cùm eſſet annorum 62. Quidam Eunuchus ex Cubicularijs eius amputauit ei caput, & ad Darium & Cyrum detulit, qui genibus flexis votum vouerunt Domino de extruendo Templo Ieroſolymitano, ſicut poſtea fecit Cyrus promulgato edicto, vt qui voluiſſent redirent in Ieruſalem. Interim congregato exercitu, Cyrus & Darius contra Babylonem proficiſcentes, vaſtauerunt vniuerſam regionē Chaldæorum; Vrbemque Babel oppugnantes, eaque vi capta, omnes, qui in ea erant, gladio percuſſerunt, tam mares quàm fœminas, infantes quoque & lactantes, Iuuenes & Virgines equorum pedibus conculcarunt, Duces & Seniores eius laqueis ſtrangularunt, grauidas diſſecuerunt, fœtus earum alliſerunt lapidi, ſicque vltus eſt Dominus inter Babylonios ſanguinem ſeruorum ſuorum effuſum, & vindictam ſumpſit de Templo. Vrbe, & populo ſuo Iſraëlitico. Hæc referuntur in Ioſiphone Ben Gurionis lib. 1. cap. 3. pag. 7. colum. 2. hoc pacto -

העיר יהוה עלית (על בבל) את ב׳ מלכונים גדולים ואדירים את דריוש מלך מדי ואת כורש מלך פרס ויתחתן כורש בדריוש ויקח את בתו לו לאשה, ויתחברו שניהם יחד ויפשעו במלך כשדים וימרדו על בלשצר המלך או יתגרו מלחמה גדולה ובתחלת המלחמה נוצחו הכשדים ויפלו חללים רבים מגדודי מדי ופרס, ויתחזקו עוד ב׳ המלכים האלה את מעמדם ומלחמתם ותתגר עוד מלחמה גדולה ועצומה ביניהם ויפלו מאלה ומאלה רבים וישפכו דם נפשות רבות לאין מספר וינוסו הכשדים וירדפום כורש ודריוש וחיליהם ויכום ויכתום עד מקום קרבו מבבל מהלך יום אחד ויחנו שם כורש

ויעל ויבנה את בית האלהים אשר בירושלם וגו׳, ויעבר מכריז בין פרסים על כל עיר ועיר בכל מלכותו לאמר את היהודים לעלות ולבנות את בית יהוה אשר בירושלם איש מהם מ׳ לכורש והמלך דריוש צוה לבני עמו לשלח את הגולה ואת כלי הקדש מבבל לירושלם : וימת דריוש בבבל ויהיו ימיו ס״ב שנים,

361. DARIA'VESC RISCIO'N BEN ACHASCVERO'SC *Darius Primus filius Aſſueri ex ſemine Medorum Regum*, cuius mentio fit in Daniele cap. 9. 1. ſecundùm quod legitur in Ioſepho Ben Gurion lib. 1. cap. 3. coniunxit ſe cum genero ſuo Cyro Rege Perſarum, atque rebellarunt Belſciatzerō Regi Babyloniorum, contra quem præliati ſunt, ſed Medis & Perſis deuictis, lætatur Belſciatzar, inſtruit conuiuium, de quo cap. 5. 1. Danielis, inebriatur, & temulentus iubet afferri vaſa ſancta aurea & argentea, quæ aſportauerat Nabuchodonoſor pater eius de Templo Ieroſolymitano, eaque profanauit, qua de re irritatur Dominus, mittitque Angelum ſuum, qui in figura manus hominis ſcripſit in pariete hæc verba Chaldaicè: מנא מנא תקל ופרסין *Menè Menè Tekēl Vpharsin*, Dan. c. 5. v. 25. eaque Daniel hoc modo Regi exponit: *Menè*, מנה *Menè*, *Numerauit Deus Regnum tuum, & compleuit illud*, id eſt finiuit. *Tekēl*, id eſt תקל *Tekāl*, *appenſus es in bilancibus, & inuentus es imminutus*, hoc eſt deficiens bonis meritis. *Vpharsin*, פרס *Perès*, *diuiſum eſt Regnum tuum, & datum eſt Medis & Perſis*. Eadem nocte trucidatur Belſciatzàr, vt ſcribitur Dan. 5. 30. & 31. & Darius hic noſter Medus ſucceſſit in Regnum,

ודריוש וכל מחניהם ויהי כראות בלשצר וישלח
את כל צבא הגבורים ואלף שריו מן שרי כשרים
ועמהם אגודת הפריצים אשר בהיכל המלך רבה
ועצומה מאד ויצאו מבבל כפנות היום וילכו כל
הלילה ויהי באשמורת הבקר החלו להכות במחנה
כורש ודריוש ויתבהל המחנה וינס מחנה מדי ויעמד
כורש וכל מחנהו לפני כשרים וילחם עמהם וישב
אותם מרדוף אחרי מדי ויהי בהיות הלילה נפרדה
אחרי מדי ויהי בהיות הלילה נפרדה המלחמה
וירבו לנפול מחללי מדי ופרס כי נצחום שרי בלשצר
בגבורה ויעש להם המלך בלשצר משתה גדול ויתן
להם במשתה כסף וזהב ׃ וישמח בלשצר מאד עם
אלף שריו וישב עמהם לאכול ולשתות ויאריכו לשבת
כל היום ההוא וכל הלילה וישת מן היין בלשצר
מאד כנגד שריו ויהי כטוב לב המלך ביין ויאמר
להביא את כלי הכסף והזהב אשר הגלה נבוכד נצר
מלך כשרים עם הגולה אשר הגלה מירושלם לבבל
ויחלל המלך את כלי הקדש וישת בהן יין הוא וכל
שריו ופילגשיו ונשיו ׃ וירא אלהינו ויקצוף מאד
ויקנא לכליו כלי הקדש וישלח לכתוב על קיר בית
המלך מכתב קשה להודיעו את הגזרה אשר גזר
עליו יהוה אלהינו ועל ממלכתו ויבא המלאך ויכתוב
לו בשער נכח מנורת המלך ואלה הדברים אשר
כתב חשב שקל והפריש יה מנת תקל ופרסין אבל
האותיות היו לשון קדש והמכתב לשון ארמית וירא
המלך בלשצר את האצבעות כותבות ושאר הגולם
לא ראה כי היה המראה נורא מאד על כן נבהל
המלך בלשצר ופחד מאד וירעדו כל אבריו וינע
לבבו ויתפרדו כל עצמותיו ונשתנה דמות פניו
והשרים אשר היו עמו לא ראו את המראה או שלח
המלך ויקראו לדניאל ויבא לפני המלך ויקרא לו את
המכתב ופירש לו את הדברים וביאר אותם לו באר
היטב ויאמר דניאל אל המלך נסכלת מאד על אשר
חללת את כלי בית אלהי ישראל אשר בירושלם ועל
כן קנא יהוה אלהי ישראל לכלי בית מקדשו וישלח
את מלאכו לכתוב לך את הדברי׳ האלה ואלה הדברי׳
אשר במכתב חשב שקל והפריש ׃ זה פירוש חשב
ספר אלהי ישראל את מנין ימי איבו וקצן אותם ׃
שקל שקל איבו במאזנים ונמצא חסר ׃ והפריש

דר

הפריש אלהי ישראל את הממלכה מיד איבו ונתנה
לדריוש ולכורש מלכי מדי ופרס הנלחמים עמך
להיות ממלכתך ביניהם ׃ ויהי כשמוע המלך ושריו
את הפתרון הזה מפי דניאל איש חמודות עבד יהוה
ויחרדו האנשים חרדה גדולה ויקומו וילכו איש לביתו
וישאר המלך בלשצר לבדו עם סריסיו ואנשי ביתו
ויהי הוא נרגז ונבהל ותכסהו פלצות ותפול עליו
תרדמה ויישן באחד המטים לפחד מגורתו ויתיישם
בארמון בית המלך סרים אחד מזקני נבוכד נאצר
מעבדיו נכבד ונשוא פנים ׃ ויחשוב בלבבו לאמר
הלא זה דניאל שנקרא שמו בלטשצר כשם אלהי
אדוני נבוכד נאצר אשר פתר לו את חלומותיו ולא
נפל מכל דבריו ארצה אשר לא היה ויצדק כל
דבריו ועתה דבר על אדוני בלשצר המלך הדברים
האלה ועתה אכרות את ראשו וארצה בו אל מלכי
מדי ופרס ׃ ויהי בלילה ההוא כשכב המלך בלשצר
על מטתו ויקם הסרים ויך את המלך וימיתהו וישא
את ראשו מעליו וישאהו ויברח עמו אל מחנה כורש
ודריוש מלכי מדי ופרס ויתלהם את ראש בלשאצר
ויספר להם את כל אשר עשה בלשאצר לכל כלי
בית האלהים אשר לירושלם כאשר חללם במשתה
היין וכאשר שלח יהוה מלאכו ויכתוב להמכתב
ויפרש לו את המכתב דניאל איש חמודות ויוכיחהו
על הדברים אשר עשה בלשצר אשר מלאו לבו
לחלל כל כלי בית יהוה ויבא עליו יהוה את
הרעה הזאת אשר תראינה עיניכם היום ויהי
כשמוע כורש ודריוש את הדברים אשר דבר הסריס
ויקדו וישתחוו ליהוה אלהי השמים ויאמר כורש
ברוך יהוה אלהי הכלים האלה ואלהי ההיכל אשר
היה בירושלם וביהודה אשר עשה נקמה באיש אשר
חלל את כלי בית מקדשו כי מאז ומקדם שמענו כי
אתה הוא אדון כל הארץ ואלהי כל הבריות ויוצר
כל העולם ואמנם עתה ידעתי כי גדול יהוה מכל
האלהים ובידו ממשלה להסיר מלכים ולהקים
מלכים ׃ אז נדר המלך כורש לבנות את היכל יהוה
אלהינו אשר בירושלם ולשלח את הגולה מבבל
לירושלם ולהשיב את כלי הקדש אל ההיכל אשר
בירושלם ׃ ויהי אחרי הדברים האלה ויקומו ויסעו
כורש ודריוש מלך מדי בחיל כבד מאד וישחיתו
את

Vigilia matutina, ceperunt percutere caſtra Cyri & Darij, & territus eſt exercitus, & fugit exercitus Medorum, ſtetitque Cyrus, & omnis exercitus eius coram Chaldæis, & pugnauit cum eis, & quieuit perſequi Medorum (exercitum). *Cùm enim ſuperueniſſet nox, diuiſus eſt alter ab altero, atque intermiſſum eſt prælium, quamplurimi enim ex Vtroque exercitu Medorum ſcilicet, & Perſarum Vulnerati reperti ſunt, quoniam præualuerunt Principes Belſciatzaris fortitudine, fecitque eis Rex Belſciatzàr conuiuium magnum, & dedit eis in conuiuio argentum & aurum, & lætatus eſt Belſciatzàr valdè cum mille Principibus eius, & reuerſus eſt cum eis ad manducandum & bibendum, & prolongauerunt ſeſſionem* (conuiualem) *tota die ac nocte, bibitque Belſciatzàr multum Vini coram Principibus ſuis. Factumque eſt cùm eſſet Rex ex vino hilaris corde, dixit Vt afferrentur Vaſa argentea & aurea, quæ aſportauerat Nabuchodonoſor Rex Chaldæorum cum captiuitate, quam abduxerat de Ieruſalem in Babylonem. Et profanauit Rex Vaſa Sanctitatis, & bibit in eis vinum ipſe, & omnes Principes eius, concubinæ eius, & vxores illius. Et Vidit Deus noſter, & iratus eſt valdè. Et zelatus eſt propter vaſa ſanctitatis, & miſit Vt ſcriberetur ſuper murum Domus Regis ſcriptura difficilis, vt notificaretur ei ſententia, quæ decreta erat contra eum à Domino Deo noſtro, & ſuper Regnum eius. Et Venit Angelus, & ſcripſit ei in porta è regione candelabri Regis, & hæc ſunt Verba, quæ ſcripſerat:* חשב Chiſciàu, שקל Seiakàl,

את כל ארץ כשדים ויחנו על בבל וילחמו עליה ויכוה לפני חרב מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק כאיש אחד וכחוריה הרגו ברחבותיה ובתולותיה דרסו ברדבי הסוסים וכל שריה וזקניה חנקו בחבלים וכל תרזותיה בקעו וכל עולליה נפצו אל הסלע וינקום יהוה מבבל את דם עבדיו השפוך ואת נקמת היכלו ועירו ועמו ׃

Suſcitauit Dominus ſuper (Babylonem) *duos Reges Gentiles magnos & fortes, Darium Regem Medorum, & Cyrum Regem Perſarum. Et affinitate iunctus eſt Cyrus cum Dario, & tulit filiam ſuam ſibi in vxorem, & coniunxerunt ſe ad inuicem, & præuaricati ſunt in Regem Chaldæorum, atque rebellauerunt Belſciatzàr Regi. Tunc miſcuerunt prælium magnum, & in principio belli præualuerunt Chaldæi, & ceciderunt Vulnerati multi ex legionibus Medorum, & Perſarum. Sed reſtaurato exercitu, iſti duo Reges iterum prælium magnum & forte inierunt contra Chaldæos, cæſis hinc inde quamplurimis, & effuſus eſt ſanguis animarum multarum, quarum non eſt numerus, & fugerunt Chaldæi inſequentibus eos Cyro & Dario cum exercitibus ſuis percutientes eos, atque conuertentes Vſque ad locum propinquum Babyloniæ itinere diei vnius, & caſtrametati ſunt ibi Cyrus & Darius cum toto exercitu eorum. Et factum eſt; cùm hæc vidiſſet Belſciatzàr miſit ex Vniuerſo exercitu fortiſſimorum* (virorum) *mille Principes ex Principibus Chaldæis, & cum eis legionem militum lateronum, qui erant in Palatio Regis* (legionem) *fortem & præualidam; & exierunt de Babylone in declinatione diei* (circa veſperam) *& ambulauerunt tota nocte, & fuit in*

viri tremore magno, & ſurrexerunt, & abierunt Vnuſquiſque in domum ſuam, & relictus eſt Rex Belſciatzàr ſolus cum Eunuchis ſuis, & Viris domus ſua. Et fuit ipſe conterritus & conturbatus, operuitque ſe horroribus, & cecidit ſuper eum ſopor. & dormiuit veluti mortuorum aliquis propter pauorem & conturbationem. Erat autem ibi in Palatio domus Regis quidam Eunuchus ex Senioribus Nabuchodonoſoris pra alijs ſeruis honoratior & excellentior. Is cogitauerat in corde ſuo, atque ita ratiocinabatur: Nonne iſte eſt Daniel, cuius nomen eſt etiam Beltesàtzar, ſicut eſt nomen Dei Domini mei Nabuchodonoſoris, cui interpretatus eſt ſomnia ſua, & non cecidit ex omnibus verbis eius in tèrram, quin non euenirent? & iuſtificata ſunt omnia verba ſua? Et nunc locutus eſt contra Dominum meum Belteſciatzàr Regem verba huiuſcemodi? Nunc excindam caput eius, & cum eo curram ad Reges Mediæ & Perſidis. Et factum eſt in nocte ipſa, cùm cubaſſet Rex Belſciatzàr ſuper lectum ſuum, ſurrexit Eunuchus, & percuſſit Regem, & interfecit eum, & ſuſtulit caput eius, & cum eo aufugit ad caſtra Cyri & Darij Regum Medorum & Perſarum, & dedit eis caput Belſciatzaris, & narrauit eis omnia, qua fecerat Belſciatzàr Vaſis Domus Dei, qua in Ieruſalem: quomodo profanauerat ea in ſympoſio, & quomodo miſerat Dominus Angelum ſuum, & ſcripſerat Scripturam, & interpretatus fuerat illam Daniel vir deſideriorum, eumque increpauerat de rebus, quas fecerat Belſciatzàr, qui reple-

ue-

kàl, והפריש Veaphriſc. Eſt ſcriptum libro מנא Menà תקל Tèkel ופרסין Vpharſin. Verùm litera erant (ſcriptæ) Lingua Sancta, & Scriptura erat lingua Aramæa Syriaca. Et vidit Rex Belſciatzàr digitos ſcribentes, ſed reliquam maſſam (corpus informe) non vidit, quoniam fuerat viſio horribilis valdè, ideò territus eſt Rex Belſciatzàr & valdè timuit, & tremuerunt omnia membra eius, & commotũ eſt cor illius; & diſiuncta ſunt omnia illius oſſa, & immutata eſt ſimilitudo faciei ſuæ, & Principes, qui erant ſecum, non viderunt viſionem. Tunc miſit Rex, & vocauit Danielem, & venit coram Rege, & legit ei ſcripturam, & declarauit ei verba, & expoſuit ea ei benè. Dixitque Daniel ad Regem: Stultè feciſti valdè, eò quòd profanaueris vaſa Domus Dei Iſraëlis, quæ eſt in Ieruſalem, & ideò zelatus eſt Dominus Deus Iſraël vaſa Domus Sanctitatis ſuæ, & miſit Angelum ſuum ad ſcribendum tibi huiuſcemodi verba, verba quæ ſunt in Scriptura חשב Chiſcàu, שקל Sciakàl, והפריש Veaphriſc: & hæc eſt explanatio illorum: חשב Chiſciàu, Numerauit Deus Iſraël numerum dierum inimici ſui, & ſuccidit eos. שקל Sciakàl Appendit inimicum ſuum in bilancibus, & inuenit illum deficientem. והפריש Veaphriſc, Diuiſit Deus Iſraël Regnum de manu inimici ſui, & datum eſt Dario, & Cyro Regibus Medorum & Perſarum pugnantibus contra te, vt ſint Regna inter eos (diuiſa). Et fuit cùm audiſſet Rex, & Principes eius hanc interpretationem de ore Danielis viri deſideriorum ſerui Domini, contremuerunt

ſeruorum ſuorum effuſum, & vltionem fecit de Templo, Vrbe, & populo ſuo.

Poſt ſubactam Vrbem Babel, & Monarchiam adeptam, Darius conſtituit Danielem ſuper Satrapas Regni, qui cùm omnes alios Satrapas & Principes conſilio & ſapientia ſuperaſſet, quia Spiritus Dei amplior erat in illo, inuiderunt ei Principes, & contra Danielem machinati ſunt, in tantum vt cogerent Regem mittere Danielem in lacũ Leonum: ſed cùm nullam iniuriam à Leonibus recepiſſet Daniel, iuſſu Regis viri illi, qui accuſauerunt Danielem in lacũ Leonum miſſi ſunt, non autem peruenerunt vſque ad pauimentum laci, quin Leones eos deuoraſſent.

Tunc Darius Rex Epiſtolam miſit Chaldaicè ſcriptam ad vniuerſos populos, cuius tenor habetur apud Danielem cap. 6. v. 26. & incipit -

מן קדמי שים טעם די בכל שלטן מלכותי להון
זאעין ודחלין מן קדם אלהה די דניאל וגו׳

A facie mea poſitum eſt decretum, vt in vniuerſo Imperio Regni mei contremiſcentes, & timentes à facie Dei Danielis &c.

Videtur ſcripta hæc Epiſtola anno primo Regni ſui à conditu Orbis anno 3389. ante Chriſti Natiuitatem 371. Regnauit tribus annis Darius ſecundùm quod habetur in *Sèder Olàm* cap. 27. quamuis Dauid Ganz vnicum tantùm annum Regni illi attribuat. Mortuus eſt, relicto ſui Regni herede Cyro genero ſuo, vnde vnitum fuit Regnum Medorum, Perſarum, & Babyloniorum ſub vno Mo-

uerat cor ſuum, vt profanaret omnia vaſa Domus Domini, & adduxit ſuper eum Dominus malum hoc, quod vident oculi veſtri hodie. Et fuit cùm audiſſet Cyrus & Darius iſta, quæ locutus fuerat Eunuchus, inclinauerunt ſe, & procubuerunt Domino Dèo Cæli, & dixit Cyrus: Benedictus Dominus Deus vaſorum iſtorum, & Deus Templi, quod fuerat in Ieruſalem & Iuda, qui fecit vltionem in virum, qui profanauit vaſa Domus Sanctitatis, quoniam ex tunc & quondam audiuimus, quòd tu ſis Dominus vniuerſæ terræ, & Deus omnium creaturàrum, & plaſmator totius mundi. Et verè nunc cognoui, quoniam magnus Dominus præ omnibus Dijs, & in manu eius eſt poteſtas auferendi, & ſtabiliendi Reges. Tunc votum vouit Cyrus ædificandi Templum Domino Deo noſtro quod eſt in Ieruſalem; & dimittendi captiuitatem ex Babylonia in Ieruſalem, & reſtituendi vaſa Sanctuatis in Templum quod eſt in Ieruſalem. Et fuit, poſt verba iſta ſurrexerunt & profecti ſunt Cyrus & Darius Rex Mediæ cum exercitu valido nimis, & deuaſtarunt vniuerſam regionem Chaldæorum, & caſtrametati ſunt contra Babylonem, & pugnauerunt contra eam, & percuſſerunt eam in ore gladij à viro vſque ad mulierem, à recèns nato vſque ad lactantem tanquam virum vnum, & iuuenes eius occiderunt in plateis eius, & virgines eius conculcarunt equorum plantis; & omnes Principes, & ſenes eius ſtrangularunt funibus; & omnes prægnantes eius diſſecuerunt, omnes fœtus earum alliſerunt ſilici; ſicque vltus eſt Dominus in Babylonem ſanguinem

lam: nam ex cap. 5. v. 31. Danielis habemus, quòd Darius Medus ſucceſſit in Regnum (Chaldæorum ſeù Baltaſſaris) annos natus ſexaginta duos, ſi addantur 3. anni, quibus regnauit ſecundùm *Sèder Olàm*, euidens eſt quòd 65. annos vixerit. Secundùm autem Chronologiã R. Dauid Ganz tribuitur illi tantùm vnicus Regni annus; ſic ſecundùm illum, obijt anno 3390.

קפ״ל דריוש השני בן אחשורוש ואסתר המלכה

הוא ארתחשסתא לפי שכל מלכי פרס היו נקראים ארתחשסתא כמו שאמר בעל סדר עולם פרק ל׳ ; ויתחיל מלכותו הגדול בשנת ג׳ אלפים ת״ח : אהב את ישראל ועשה להם טובות הרבה וצוה לבנות את בית המקדש בירושלים ובשנה השנית למלכותו התחיל הבנין הבית ג׳ אלפים ת״ח לבריאת עולם והיינו הוא השנה שמלכה יוסף ב׳ לפרס אשר כתוב בספר עזרא סימן ו׳ ; פסוק ט״ו׳ ובשנת עשרים למלכותו לארתחשסתא הלוה עזר אשר הגבנה הבית ובנה חומת עיר ירושלים על ידי המלך השלח נחמיה ירושלימה ונתן לו אגרות אל השרים אשר היו לעבר הנהר ; ונתן אגרת אל אסף שומר הפרדס המלך אשר יתן לו להעצים עצים לקרות את שערי הבירה אשר לבית ולחומת העיר ונשלם החומה והחומה בחדש אלול ביום כ״ה לחדש לחמשים ושנים יום שנת ג׳ אלפים תכ״ו ליצירה ואחרי הדברים האלה העיר יצא גוי גדול מוקדוניא והוא המלך אלכסנדר ויבא בחיל כבד מאד על דריוש להלחם עמו ; ויך את כל הגוים אשר היו בברית דריוש ; ובא לירושלים ולא עשה דבר רע בעיר ובהיכל יהוה ; ומשם ויעבור ללכת על דריוש למלחמה ; ויברח דריוש אל ארץ באשכנז וירדוף אחריו אלכסנדר ושרי דריוש בשמעם כי הגיע אלכסנדר ויסדרו את דריוש ויפי בסרים אולי ילכוד אלכסנדר את מרכבת המלכות ויבא אליו וימצא את דריוש ועוד רוח חיים בו ויבך עליו בכי גדול ויגע בפניו בחיקו ; ואלכסנדר נשא את הורספוס ויתפשהו ויקוהו הוא ושריו ויתן ויהרגו את הסריסים אשר המיתוהו ; ומות דריוש בשנת ג׳ אלפים תמ״ח ליצירה ואחר בנין הבית שנת ל״ד ;

Monarcha Cyro, vt idem *Ioſiphòn Ben Gurionis* dicit lib. 1. cap. 3. pag. 13. col. 1. circa finem his verbis -

ויהי בעת ההוא ויחלת דריוש מלך מדי למות ויהי כי קרבו ימיו למות וישלחו ויקרא לכורש מלך פרס חתנו בעל בתו לבוא אליו : ויבא אליו וימליכהו תחתיו ותהי הממלכת אחת למדי ופרס ודריוש המדי נאסף אל עמיו וימליכו שרי פרס ומדי במאמ׳ המלך דריוש את כורש חתן דריוש על מלכות מדי ופרס : ומהיום ההוא והלאה היו שתי מלכיות מדי ופרס למלכות אחת וכו׳ :

Et factum eſt in tempore illo, & ægrotauit Darius Rex Medorum ad mortem: & fuit cùm appropinquarent dies mortis eius, miſit Vt Vocaretur Cyrus Rex Perſarum gener ſuus maritus filiæ ſuæ, Vt Veniret ad eum. Venit (Cyrus) *& regnare fecit eum pro ſe: & factum eſt Regnum Vnum Medorum, & Perſarum; & Darius Medus collectus eſt ad populum ſuum, & regnare fecerunt Principes Perſarum, & Medorum, ſecundùm quod dixerat Rex Darius, Cyrum generum Darij ſuper Regnum Mediæ, & Perſidis: & ab hac die, & deinceps duo Regna Medorum; & Perſarum coaluerunt in Vnum Regnum. &c.*

Si Cyrus fuit maritus filiæ Darij, conſequens eſt, vt Cyrus ſit gener Darij; corrige igitur traductionem צמח דוד *Tzèmach Dauid* G. H. Vorſtij ad annum 389, pag. 172. qua dicitur loquendo de Dario: *Aſſociauit & coniunxit ſe cum ſocero ſuo Cyro* (lege genero ſuo Cyro) *Rege Perſiæ.* Vixit autem Darius annos 65. obijtque anno mundi 3392. ante Chriſti Natiuitatem anno 368. ſecundùm *Sèder O-*

ſecundùm quod iuſſiſſent Sacerdotes, & vt offerrent oblationes Deo Cæli, & orarent pro vita Regis, & filiorum eius, pœnamque contrafacientibus impoſuit promulgato decreto; vt videre eſt apud Ezram cap. 6. 11. huiuſmodi tenoris -

ומני סים טעם די כל אנש די יהשנה פתגמא דנה יתנסח אע מן ביתה חקיף יתמחא עלהי וביתה נולו יתעבר על רנת ו: זאלהא די שכן סמה תמה ימגר כל מלך ועם די ישלה ידה לחשניא לחבלה בית אלהא דך די בירושלם אני דריוש סמת טעם אספרנא יתעבד׃

Et à me (Dario) *poſitum eſt decretum, quòd omnis homo, qui mutauerit verbum hoc, euellatur lignum è domo eius, & erectum ſuſpendatur in eo, & domus eius latrina fiat propter hoc.* (Ibidem ver. 12.) *Et Deus, qui habitare fecit nomen ſuum ibi, diſſipet omnem Regem, & populum qui miſerit manum ſuam ad mutandum, ad corrumpendum Domum Dei hanc, quæ eſt in Ieruſalem. Ego Dariàueſc Darius poſui decretum, feſtinanter fiat.* Reaſſumpto itaque opere, edicto Regis, anno 2. Darij, abſoluta fuit ædificatio Templi anno ſexto eiuſdem, die tertia menſis *Adàr*, id eſt *Februarij* anno mundi 3412. ante Natiuitatem Chriſti 348.

Volunt Rabbini, Darium eſſe eundem cum Artaxerxe, cuius iuſſu extructus etiam fuit murus Ieruſalem 18. anno poſt reaſſumptum opus ædificationis Templi, vt habetur Nehem. cap. 2. 1. Nehemias enim cùm eſſet Pincerna Regis, anno 20. ipſius, & menſe *Niſàn Martio* obtinuit ab eo fa-

462 DARIAVESC HASCENI

Darius Secundus, Aſſueri & Eſther Reginæ filius, Rex Perſarum, imò Monarcha totius Orientis, cæpit regnare anno mundi 3406. ante Chriſti Natiuitatem anno 354. dilexit Iudæos, quibus multa beneficia præſtitit; ſub eo reaſſumptum eſt opus ædificationis Templi Ieroſolymitani, quod intermiſſum fuerat ſub Cyro Rege, à quo facultas primò data fuerat Iudæis reædificandi illud, cuius decretum in archiuo Regio aſſeruatum, & iuſſu Darij perquiſitum & inuentum in volumine, illius exemplar exſcriptum reperitur in lib. Ezræ cap. 6. v. 3. cuius initium eſt -

בשנת חדת לכורש מלכא כורש מלכא שם טעם בית אלהא בירושלם ביתא יתבנא וגו׳׃

In anno vno Cyri Regis; Cyrus Rex poſuit edictum Domus Dei (vt) in Ieruſalem Domus ædificaretur, &c. Voluit Darius, vt voluntas Cyri de reædificando Templo Ieroſolymis adimpleretur, vnde præcepit תתני *Tittenài* Duci, & שתר־בוזני *Sctiethàr-bozenài*, & alijs, qui erant trans flumen Euphraten, & Regio nomine Prouinciam Terræ Sanctæ adminiſtrabant, vt recederent ab ijs, qui Templum Domini ædificabant, nec eis impedimento eſſent. Præcepit quoque, vt de Arca Regis, id eſt de tributis Regijs ſumptus darentur viris illis, qui ad opus fabricæ incumbebant. Quòd ſi neceſſe fuiſſet, voluit etiam dari & vitulos, & agnos, & hœdos in holocauſtum; itemque frumentum, ſal, vinum, & oleum per ſingulos dies

Tertiò, *Sanballàt* licèt alienigena, tamen affinitate coniunctus erat cum ſummo Sacerdote Ieroſolymitano Simeone Iuſto: nam filiam ſuam Manaſſæ Sacerdoti fratri Simeonis Iuſti in matrimoniũ tradiderat, qui quidem Manaſſes noluit eam dimittere, iuxta decretum factum à Nehem. 13. ver. & ſeqq. & v. 13. & ſeqq. præcipiens vt Iudçi dimitterent vxores Ammonitidas, & Moabitidas, & ideò eiecerunt Manaſſem iuxta ordinationem Ezræ. Et huc reſpexiſſe videtur Nehemias c. 13. ver. 28. quando ait -

ומבני יוידע בן אלישיב הכהן הגדול חתן לסנבלט החרוני ואבריחהו מעלי ׃

Et de filijs Ioiadàb filij Eliaſciu Sacerdotiſ Magni, gener erat ipſi Sanbàllàt Choronita: & fugaui eum à me. Ob gratiam iſtius Manaſſę generis ſui à conſortio cæterorum Sacerdotum eiecti, vt Sacerdotio alicubi fungi poſſet, inſtitit apud Alexandrum Macedonem, vt liceret ſibi ædificare Templum in monte Garizim, in eo ſiquidem monte dicebant Altare conſtitui debere, iuxta id quod legitur Deuteron. 11. 29. -

ונתתה את הברכה על הר גריזים ׃

Et dabis benedictionem ſuper montem Gherizim. Et licèt nomen Manaſſæ in loco exhibito ex Nehemia non habeatur, nihilominus vult Ioſiphon Ben Gurionis eum eſſe quendam Manaſſem fratrem Simeonis Iuſti. Narrat hæc omnia idem Ioſiphon lib. 2. cap. 5. pag. 18. col. 1. in ipſo princ. cuius verba hic referre non pigebit, ea enim ſunt - ויעבור

facultatem eundi Ieroſolymam, muri Vrbis ædificandi gratia, prout fecit non ſine difficultate: nam Iudæorum inimici, inter quos præcipuus erat Sanabalat, Tobias, Arabes, Ammonitæ, & Azotij, procurauerunt impedire opus, neque illud perficere potuerunt niſi armata manu: compleuerunt autem illud perficientes vniuerſum murum Ciuitatis 25. die menſis *Elùl Augusti* quinquaginta duobus diebus. Nehem. 6. 15. anno ſcilicet mundi 3426. ante Natiuitatem Domini anno 334.

Et quia hìc Sanabalatis incidit mentio, quædam de eo obſeruanda veniunt.

Primò, quis ſit iſte Sanabalat? Sanabalat Hebraicè vocatur סנבלט החורוני *Sanballàt HaChoronì Horonites* à patria. Vbi autem fuerit חורון *Choròn*, ignotum. Circa vicinia montis Garizim fuiſſe credendum eſt, cùm partes Samaritanorum ſuſcepiſſet contra Iudæos, dum murum per circuitum Ieruſalem ædificabant, vt refertur in libro Nehemiæ cap. 4. ver. 1. imò ex eodem loco videtur, quòd & ipſe fuerit Samaritanus, licèt ex Ioſiphone Ben Gurionis inter Ammonitas referatur, vt ſtatim videbimus.

Secundò, *Sanballàt* fuit ditiſſimus, quia potuit recipere in domum ſuam Alexandrum Magnum, & Principes ſuos, lautiſſimũ eis ſympoſium parare, multumque auri & argenti illis donare, ſi credatur eidem Ben Gurionis: Itemque Templum pro Samaritanis & Cuthæis in monte Garizim ędificare, eodem Alexandro Magno permittente.

mitteret) *ædificare Templum in monte Gharizim propter Manaſſen Sacerdotem generum ſuum , maritum filiæ ſuæ , & ipſe erat frater Aduæ Sacerdotis magni , qui erat in Ieruſalem . Quoniam noluit Manaſſes eijcere Vxorem ſuam , quemadmodum fecerant fratres eius Sacerdotes in diebus Ezræ Sacerdotis , qui eiecerunt Vxores alienigenas , & idcircò eiecerunt eas Sacerdotes pij & perfecti , Vt Sacerdotio fungi poſſent in Ieruſalem , & abijt cum Vxore ſua ad Sanballàt Choronitem ſocerum ſuum , & habitauit cum eo ; ideò quæſiuit Sanballàt ab Alexandro Rege ædificare Templum in monte Garizim , Vt Sacerdotio ibidem fungi poſſet gener ſuus Vnà ſimul cum Eliaſciu Sacerdote . Et dixit ei Rex : Ædifica Templum , quod petijſti in monte Garizim , Veruntamen caue ne ſis offendiculum Sacerdoti magno Chananiæ , qui eſt in Ieruſalem , neque reliquis Sacerdotibus , qui ingredientur poſt ipſum . Et abijt Rex in Viam ſuam ad præliandum contra Darium . Tunc ædificauit Sanballàt Choronites Templum in monte Garizim , & dixit Manaſſæ genero ſuo : En tibi Templum Verum , ſicut ſcriptum eſt in Lege Veſtra* (Deuter. 11.29.) Et dabis benedictionem ſuper montem Garizim . *Fuitque hoc Sanctuarium in lapidem præcipitij , & petram ſcandali , in offenſionem Sacerdotibus Domini , qui erant in Ieruſalem , & Sanctuario , quod erat in Ieruſalem . Quoniam multi Viri nequam , qui erant nobiſcum , ibant ad montem Garizim ſingulis annis ad celebrandum feſtiuitatem cum decimis, ſpontaneis oblationibus, & pa-*

ויעבור (אלסכנדרוס המלך) על בני עמון ויצא סנבלט החורוני לקראתו וישתחו לו ארצה ויקבלהו בביתו ויעש לו וכל שריו משתה גדול ויתן לו כסף וזהב לרוב וישאל ממנו לבנות מקדש בהר גרזין בגלל מנשה הכהן חותנו בעל בתו והוא אחי ידוא הכהן הגדול אשר היה בירושלם כי אל אבה מנשה לגרש את אשתו כאשר עשו אחיו הכהנים בימי עזרא הכהן אשר גרשו הנשים הנכריות ולכן גרשוהו הכהני׳ החסידים והתמימי׳ מלכהן בירושלם, וילך עם אשתו אל סנבלט החורוני חתנו וישב עמו: על כן בקש סנבלט מאת אלכסנדרוס המלך לבנות מקדש בהר גריזים לכהן שם חתנו הוא ואלישיב הכהן עמו: ויאמר לו המלך בנה המקדש אשר שאלת בהר גריזים רק השמר לך פן תהיה למוקש לכהן הגדול חנניה אשר בירושלם וגם לכל כהן אשר יבא אחריו לכהן תחתיו , וילך המלך לדרכו למלחמת על דריוש , ואז בנה סנבלט החורוני מקדש בהר גריזים ויאמר אל מנשה חתנו הנה לך מקדש אמת ככתוב בתורתכם ונתת את הברכה על הר גריזים, ויהי המקדש ההוא לאבן נגף ולצור מכשול ולמקש לכהני יהוה אשר בירושלם ולמקדש אשר בירושלם, כי רבים מפריצי עמנו היו הולכי׳ אל הר גריזים מדי שנה בשנה לחוג את חגם במעשרותיהם ובנדבותיהם ובשלמיהם והמה עוזבים את מקדש יהוה אלהינו אשר בירושלם ויתעשר המקדש ההוא מאד ויעמוד ימים רבים עד מלוך הורקנוס בן שמעון מבני חשמונאי ויהרסוהו וישב העבודה בתמימות אל מקדש יהוה אשר בירושלם, והורקנוס זה היה הורקנוס אשר מל את ארום ויביאהו בבריתם ויאסרם בבכלי מילה כאשר נספר בספר מעשה תקפו וגבורתו ,

Et tranſiuit (Alexander Rex) *ſuper filios Ammòn ; & egreſſus eſt Sanballàt Choronites in occurſum eius , & incuruauit ſe ei in tèrram, & recepit eum in domum ſuam , & fecit ei , & omnibus Principibus eius conuiuium magnum ; & dedit ei argentum & aurum in multitudine . Petijtque ab eo , Vt* (ei per-

cium fieri ob conſtructionem Templi in monte Garizim, vocetur *Chananià Anania*, & ab alijs Auctoribus appelletur *Simeon Iuſtus*, vel etiam עירו *Addó*; ſeù *Addua*, mirum non eſt: nam commune erat Hebræis maximè ſub Templo ſecundo pluribus nominibus eandem perſonam appellare. Vide *Iuchaſsin* pag. 14.

De eodem Simeone Iuſto, qui fuit vltimus ex אנשי בנסת הגדולה *Viris Synagogæ magnæ*, tempore Ezræ, Aggæi, Zachariæ, & Malachiæ narrant; extra Vrbem Ieruſalem obuiam iuiſſe Alexandro Magno, qui contra Darium proficiſcebatur, à quo benignè ſuſceptus Vrbem, & Templum cum eo ingreditur, ſed cupienti inter Altare & gradus Templi ſuam Statuam auream erigi, non permiſit Summus Sacerdos, dicens: Non licere Iudæis vllam Imaginem, aut Simulachrum vſpiam retinere, multò minùs in Æde Deo ſacrata; ſed ſi placuiſſet, indicaret Regi modum, quo è cordibus Iudæorũ imago Alexandri nunquam deleretur. Hic autem erit, proſequitur Summus Pontifex, vt filij, qui hoc anno naſcentur, de nomine tuo, Alexandri vocabuntur. Placuit hoc ſummopere Alexandro Regi, qui pacificè & honorificè Ieroſolyma diſcedens contra Dariũ proſecutus eſt iter. Refertur hoc prolixè à R. Ioſiphone Ben Gurionis lib. 1. cap. 5. pag. 17. col. 2. edit. Venetæ anno לפ 304. minoris ſupputat. Eius verba hìc exſcribam. -

ויהי בהתעורר גוי מקדון על מלכות פרס ויצא אלסכנדרוס ממקדוניא בחיל בבר מאר ויבא על דריוש

pacificis ſuis, & iſti derelinquebant Sanctuarium Domini Dei noſtri quod erat in Ieruſalem; & ditatum eſt Templum iſtud valdè, ſtetitque diebus multis quouſque regnaret Hyrcanus Ben Simeonis de filijs Chaſmonai (Haſſamonçorum) *qui diruit illud, & reſtituit ſeruitutem perfectam in Sanctuario Domini, quod erat in Ieruſalem. Hyrcanus autem iſte, fuit ille Hyrcanus, qui circumcidit Idumæos, & introduxit illos in fœdus, & vinciuit eos compedibus circumciſionis, quemadmodum narratur in libro de rebus geſtis, & fortitudinibus eius.* Hactenus Ben Gurionis.

Ex his patet, quòd Sanballàt Choronites fuerit ditiſſimus, & admodum potens inter Orientales Principes: nam ipſe fuit primus qui Cyro rebellauit, vt ſcribit idem Ioſeph Ben Gurion lib. 1. cap. 3. pag. 14. col. 3.

ופשע סנבלט תחורוני בו (בדריוש) בימי אלבסנדרוס ד׳ פיליפום אשר נצח את דריוש השני וישחת את כל ממלבתו׃

Prauaricatus eſt autem Sanballàt Choronites in (Darium) *in diebus Alexandri filij Philippi, qui vicit Darium ſecundum, & corrupit totum Regnum ſuum*. Ædificationem autem Templi in monte Garizim referunt Chronologi Iudæorum ad annum 3448., & illius demolitionem ad annum circiter 3645. cùm perſtitiſſet annis circiter 200. Exactam enim iſtius Templi ædificationis tempus, & eiuſdem demolitionis omninò Chronologos latet. Quòd à Ioſiphone Ben Gurionis ille Sacerdos magnus, cui noluit Alexander Macedo aliquod præiudi-

דריוש למלחמה, ויך את כל הגוים אשר היו בברית דריוש ויך את ארץ מצרים ואת ארץ ארום ויבא בתוך הים ויך את עכו ואת אשקלון ואת עזה ושם פניו לעלות לירושלם להכותה תחת אשר היתה בברית עם דריוש, ויסע מעזה עם כל מחנהו הלוך ובוא עד אשר בא בדרך במלון ויחן שם הוא ומחנהו ויהי בלילה ההוא והנה הוא שוכב על מטתו בתוך האהל וירא והנה איש עומד על ראשו לבוש הבדים וחרבו שלופה בידו וברק החרב כמראה הברק אשר יבריק ביום הגשם וירם חרבו על ראש המלך ויירא המלך מאד ויאמר לו. למה אדני יכה את עבדו ויאמר אליו כי שלחני אלהים לכבוש לפניך מלכים גדולים ואדירים ולהכניע תחתיך גוים עצומים ואני הוא המלאך ההולך לפניך לעזור אותך ועתה דע כי מות תמות על אשר מלאך לבך לעלות לירושלם להרע לכהנים יהוה ולעמו. ויאמר המלך אנא שא נא פשע עבדך כי אדוני ואם רע בעיניך אשובה לי. ויאמר אליו האיש אל תירא כי נשאתי פניך לך לדרכך ירושלמה והיה בבואך מול ירושלם וראית איש לבוש בדים כמוני כתארי וכדמותי, וכראותך אותו מהר נפול על פניך ארצה והשתחוה לו וכל אשר יאמר אליך עשה ואל תעבור את פיו כי מות תמות כיום עברך את פיו. ויקם המלך מהמלון וילך לדרכו אל ירושלם בחרי אף ויהי בקרבו מול ירושלם נגד העיר עם מחנהו הרחק מנגד כמטחוי קשת ויירא חנניה הכהן וכל העם מאד משמועת אלכסנדרוס ויצעקו אל הש״י ויקראו צום ויהי אחרי הצום ויצאו היהודים לקראתו לכבדו ולהתחנן לו לבלתי הכות את העיר וחנניה הכהן עמהם, ויצא הכהן מן השער הוא וכל העם והכהנים האחרים וחנניה הכהן הגדול עומד לפניהם לבוש הבדים וירא המלך אלכסנדרוס את חנניה הכהן ומהר וירד מעל הרכב ויפול על פניו וישתחו לכהן, וירגזו המלכים על כבה ויאמרו לו מדוע השתחוית לאיש הזה אשר אין לו כח למלחמה ויאמר אל עבדיו המלכים אל תרגזו על כבה כי המלאך ההולך לפני בכל הגוים לעזרני דמותו ותארו כאיש הזה אשר השתחויתי לו. ויהי אחרי כן ויבא הכהן ואלכסנדרוס המלך אל ירושלם ויביאהו הכהן אל מקדש אלהינו ויראהו הכהן את היכל יהוה ואת חצרות המקדש ואת גנזיו ואולמיו ויראהו את מקום קדשי הקדשים ואת מקום המזבח ואת מקום העולה. ויאמר המלך ברוך יהוה אלהי ישראל אלהי הבית הזה ואשריכם אתם עבדיו המשרתים לפניו במקום הזה ועתה אעשה לי זכר הנה ואתן זהב לרוב לאומנין ויבנו את צלמי ויקימו אותו בין הבית ובין קדש הקדשים ויהי צלמי לזכרון לי בבית הזה בית אלוה הגדול. ויאמר הכהן אל המלך הזהב אשר נדבו שפתיך תנהו למחיית כהני יהוה ולמחיית עמו הבאים להשתחוות בבית הזה ואני אעשה לך זכר פה טוב מאשר שאלת אתה, ויאמר המלך ומה יהיה הזכר ההוא ויען הכהן ויאמר זכרך יהיה זה כי כל ילדי הכהנים אשר יולדו בשנה הזאת בכל יהודה וירושלם יקראו על שמך אלכסנדרוס ויהיה לך זה לזכרון כאשר יבאו לעבוד את עבודת יהוה בבית הזה כי אין לנו רשיון מאת אלהי הבית הזה הוא יהוה אלהינו לקבל פסל וכל תמונה, ויתמה המלך את דברי הכהן וייטבו בעיניו ויעש כן, ויתן המלך זהב לרוב לבדק הבית וישתחו ליהוה אלהינו ויצא ויבקש המלך מהכהן לדרוש את יהוה האלהים בעדו על פי האורים והתומים אם ילך למלחמה על דריוש ואם יחדל, ויענהו הכהן לאמר מיום גלות הבית הזה בגלות בבל נעלמו ממנו האורים והתומים אמנם אדרשה את יהוה בתפלתי והוא ישלח מלאכו ברוח קדשו ויודיעני להורותיך את אשר תעשה, וידרוש הכהן את יהוה בעד המלך ויהוה שם בפיו דבר לאמר למלך, ויאמר הכהן למלך על פי יהוה לך רכב וצלח כי נתון בידך ויבא לפניו את ספר דניאל הנביא ויקרא בו ויראהו את הכתב אשר כתוב בו על דבר האיל בעל הקרנים המנגח לכל רוח ועל דבר צפיר העזים אשר רץ על האיל וירמסהו ארצה, ויאמר הכהן אל המלך אתה הוא צפיר העזים ודריוש הוא האיל אתה תרמסהו ארצה ולקחת את מלכותו מידו, ויחזק הכהן את לב המלך. ויצא אלכסנדרוס מירושלם שמח וטוב לב ויעבור ללכת על דריוש למלחמה,

Et fuit cùm expergefacta fuiſſet gens Macedonica contra Regnum Perſarum,

rîs virum Veſtitum (veſtibus) lineis ſicut me, ſecundùm formam, & ſimilitudinem meam; ſtatim ac Videris illum, feſtina, cade ſuper faciem tuam in terram, & incurua te ipſum ei, & quodcunque dixerit tibi, fac, neque tranſgrediaris os eius, quoniam morte morieris in die quo tranſgreſſus fueris verba eius. Et ſurrexit Rex de diuerſorio, & abijt in Viam ſuam in Ieruſalem in æſtu iræ. Et fuit cùm appropinquaſſet è regione Ieruſalem coram Ciuitate cum exercitu ſuo procul quantum eſt iactus ſagittæ; timuit Chananiàh Sacerdos, & Vniuerſus populus Valdè à fama Alexandri: & exclamauerunt ad Dominum, & conuocauerunt Ieiunium; & poſtquam ieiunaſſent, egreſſi ſunt Iudæi in occurſum eius, vt honorarent illum, & deprecarentur eum, ne percuteret Ciuitatem, & Chananiàh Sacerdotem cum ea. Exiuit autem Sacerdos de porta ipſe, & Vniuerſus populus, & alij Sacerdotes, & Chananiàh Sacerdos Magnus ſtabat coram eis indutus Veſtibus lineis, & Vidit Rex Alexander Chananiam Sacerdotem, feſtinauitque deſcendere de curru, & cecidit ſuper faciem ſuam, & pronus adorauit Sacerdotem. Contremuerunt autem Reges ſuper hoc, atque dixerunt ei: Cur incuruas te viro huic, cui non eſt virtus bellica? Reſpondit ad ſeruos ſuos Reges: Ne ſuper hanc rem commoueamini, quoniam Angeli, qui præcedit me in adiutorium meum, inter omnes gentes, ipſius ſimilitudo, & forma ſimilis eſt Viro iſti, cui incuruaui me. Poſt hæc ingreſſus eſt Sacerdos, & Alexander Rex Ieroſolymam, & introduxit eum Sacerdos in Sanctuarium

egreſſus eſt Alexander è Macedonia cum exercitu numeroſo Valdè, & venit contra Darium in prælium. Percuſſitque omnes gentes, quæ fuerant in fœdere cum Dario, & percuſſit terram Aegypti, & terram Edom, & Venit ad portum maris, & percuſſit Acco, Aſcalon, & Gazam. Et Vertit faciem ſuam, Vt aſcenderet in Ieruſalem, & deleret eam, eò quòd fuerat in fœdus cum Dario. Et profectus eſt ex Gaza cum toto exercitu ſuo, iens, & veniens, Vſque quo Veniret in Viam in diuerſorium, & caſtrametatus eſt ibi ipſe cum exercitu ſuo. Et fuit in nocte ipſa, & ecce ipſe cubabat ſuper lectum ſuum in medio tentorij ſui: & vidit, & ecce Vir ſtans ſuper caput ſuum Veſtitus (veſtibus) lineis, & gladius eius euaginatus in manu eius, cuius aſpectus erat ſimilis fulguri fulguranti in diebus pluuiæ, & eleuauit gladium ſuum ſuper caput Regis, & timuit Rex Valdè, dixitque ei: Cur Domine mi percuties ſeruum ſuum? Dixitque ei: Quoniam miſit me Deus, vt ſubiugarem coram te Reges, & fortes, & Vt deprimerem gentes robuſtas. Et ego ſum Angelus, qui ambulo coram te, Vt opem feram tibi. Et nunc ſcito, quoniam morte morieris, quoniam repleſti cor tuum, vt aſcenderes in Ieruſalem ad mala inferenda Sacerdotibus Domini, & populo ſuo. Reſpondit Rex: Quæſo, tolle nunc præuaricationem ſerui tui. Obſecro Domine mi, & ſi hoc eſt malum in oculis tuis, conuertam me. Et dixit ad eum Vir: Ne timeas, quoniam ſuſcepi Vultum tuum; Vade tibi in Viam tuam in Ieruſalem, & erit in veniendo te coram Ieruſalem, cùm Vide-

Et reſpondit ei Sacerdos dicendo: A die tranſmigrationis Domus iſtius in Babylonem abſcondita ſunt à nobis Vrìm & Thumìm. Verùm requiram Dominum in oratione mea, & ipſe mittet Angelum ſuum in Spiritu Sancto, & manifeſtabit mihi vias tuas, & quæ facias: & requiſiuit Sacerdos Dominum per Angelum, & Dominus poſuit in os eius verbum ad dicendum Regi. Et dixit Sacerdos Regi per os Domini: Vade, equita, & proſperare, quoniam dando dabit in manum tuam. Et attulit coram eo librum Danielis Prophetæ, & legit in eo, & oſtendit ei Scripturam, quæ ſcripta eſt in eo de Ariete (Dan. 8. v. 3. & ſeqq.) *cornuto cornupetente ad omnem plagam* (mundi) *& de Hirco Caprarum, qui cucurrit aduerſus Arietem, & conculcauit eum in terram. Et dixit Sacerdos ad Regem: Tu es ille Hircus Caprarum, & Darius eſt Aries; tu conculcabis eum in terram, & capies Regnum eius de manu ſua. Et confortauit Sacerdos cor Regis, & egreſſus eſt Alexander de Ieruſalem lætus & iucundus corde, & pertranſiuit eundo contra Darium ad bellum.* Hæc Ioſeph Ben Gurionis de Alexandro Magno, qui referens cauſam huius Macedonicæ expeditionis contra Darium, dicit, tam amplum fuiſſe Monarchicum Imperium Darij, vt ſeſe extenderet per vniuerſum ferè Orbem: Græciam, omneſque Occidentales Prouincias, & Regna, Dario tamquam ſupremo Monarchæ, ſingulis annis tributa pendiſſe. Venientibus autem aliquando Legatis Darij in Macedoniam tributi exigendi gratia, Alexan-

der,

rium Dei noſtri, & oſtendit ei Templum Domini, atria Sanctuarij, gazophylacia, porticus, & Sancta Sanctorum, locum Altaris, & locum holocauſti. Et dixit Rex: Benedictus Dominus Deus Iſraël, Deus Domus iſtius, & benedicti vos ſerui eius ſeruientes coram eo in loco iſto: & nunc faciam mihi memoriam hanc, daboque aurum in multitudine Artificibus, vt ædificent ſtatuam meam, & conſtituant illam inter Ædem, & Sancta Sanctorum, & ſit imago mea in memoriam mei in Domo hac, Domo Dei Magni. Et dixit Sacerdos ad Regem: Aurum, quod labia tua ſponte offerunt, da illud pro victu Sacerdotum Domini, vt illo viuere poſſint ij, qui veniunt adoratum in Domum hanc; & ego faciam tibi memoriam hìc meliorem ea, quàm poſtulas. Dixitque Rex: Et quanam erit memoria iſta? Reſpondit Sacerdos, & dixit: Memoria tui hæc erit, quòd omnes liberi Sacerdotum, qui in hoc anno naſcentur in vniuerſa Iudæa, & Ieruſalem, de nomine tuo Alexander vocentur, & erit tibi hoc in memoriale cùm venerint ad ſeruiendum Domino in hac Domo; quoniam nobis non licet ex prohibitione Dei in Domũ iſtius Domini Dei noſtri recipere ſculptile, & omnem figuram. Admiratus eſt Rex verba Sacerdotis, & placuerunt in oculis eius, & fecit ſic. Deditque Rex multum auri ad reſtaurandam Domum, & ad adorandum Dominum Deum noſtrum, & egreſſus eſt, & requiſiuit Sacerdotem (Magnum) *vt requireret à Domino Deo pro ſe, medijs Vrim & Thumim: an ire deberet ad præliandum contra Darium, an verò deſiſtere* (à prælio)

der, qui iuuenis erat, hoc modo eis reſpondiſſe refertur à Ben Gurionis libro 2. cap. 8. pag. 21. col. 4.

ויאמר אלכסנדר למלאכים לכו אמרו לאדוניכם דריוש כי פיליפוס בעת היותו מבלי בנים ;היתה לו תרנגולת מטילה ביצי זהב ובאשר נולד לו בן עמדה התרנגולת מלדת ׃

Dixit Alexander Legatis (Darij) *Ite, dicite Domino veſtro Dario: Quòd Philippus* (pater meus) *dum erat abſque liberis, habebat Gallinam, quæ oua aurea fœtabat, ſed poſtquàm filius natus eſt ei, fœtare deſijt.* His verbis innuere volens, ſe nolle ampliùs vt ſuperiorẽ recognoſcere Darium. Idem Ben Gurionis proſequitur hiſtoriam Alexandri Magni, itinera, & geſta ipſius, bella item quæ geſſit contra Darium; & quomodo ignotus introieuerit in Regiã Darij, ad menſam cum eo aſſederit, & deinde cognitus quomodo inde aufugerit, & multa alia, quæ in capitulis 8. & reliquis vſque ad 14. fusè continentur.

Tandem in cap. 10. narratur mors Darij illata à ſeruis ſuis, ſed antequam efflaſſet animam, occurrit Alexander, qui fleuit ſuper illum, & cùm applicari ei medicamenta feciſſet, nec ſanare illum potuiſſent Medici, iuſſit Alexander vt interficerentur ij, qui mortẽ Dario intulerant. Ioſeph Ben Gurionis in lib. 2. cap. 9. pag. 23. col. 4. hæc ſcribit his verbis.

הלך דריוש אל ארץ באטנין וירדוף אחריו אלסכנדר ושרי דריוש בשמעם כי הגיע אלסכנדר ויהרגו את דריוש ויהי בהרגם אותו וילכוד אלסכנדר את מדינת המלכות ויבא אליה וימצא את דריוש

ועוד רוח חיים בו ויבך עליו בכי גדול ותצא נפשו בחיקו ׃ ואלסכנדר צוה את הרופאים ויחנטוהו ויקוננוהו הוא ושריו ויצו ויהרגו את האנשים אשר המיתוהו ׃

Abijt Darius in terram Battanin (Ecbatananis) *& perſecutus eſt eum Alexander. Principes autem Darij cùm audiuiſſent quòd obueniſſet Alexander, occiderunt* (Darium) *dumque illum interficiebant, cepit Alexander Vrbem Regiam: Venit, & inuenit Darium, qui adhuc animam agebat, fleuit ſuper eum fletu magno, & egreſſa eſt anima illius de ſinu ſuo. Præcepit autem Alexander Medicis, vt balſamo illum vngerent, & lamentati ſunt eum ipſe, & Principes eius; & præcepit, & interfecerunt viros, qui occiderunt eũ.* Mortuo Dario, Alexander ſucceſſit in Regno, & factus eſt Dominus, & Monarcha totius Orientis. Referunt Chronologi Hebræi mortem Darij & initium Monarchię Alexandri ad annum mundi 3448. licèt Alexander regnare cepiſſet anno 3442. quo etiam anno egreſſus eſt de Macedonia cùm eſſet annorũ 19. & ſubiugauit ſibi multos Reges vicinos & remotos. Interfectus eſt etiam ipſe à Præfecto Pincernarum annos natus 31. anno 12. Regni ſui, & 6. Monarchiæ, anno verò mundi 3454. ante Chriſti Natiuitatem anno 306. Ita omnes Hebræi, qui temporum ſeriem ſcripſerunt.

קסג׳ **דרך ארץ** ס״ס מסכת׳ לפי כתבנים בכין מסכתות גדולות ס״ס בתלמוד הבבלי לפי מסכת׳ עדיות וכנוך מסכתות קטנות ס״ס מסכת סופרים ומסכת שמחות ומסכת כלה ומסכת דרך ארץ רב׳ רק לפי כסגנ לפס בעלם הזה ׃ וסיפ מסכת דרך ארץ רבה ודרך ארץ זוטא ׃

ווטא ; מסכת דרך ארץ רבא הוא פרקיו עשרה ופרקיו של מסכת ווטא הם ששה ; ובסוף יש פרק אחד הנקרא פרק השלום ; ומסכת דרך ארץ עם פרקי בן עזאי היו נדפסו יחד בריווא דטריינטו שנת שכ״א לפ״ק ;

463 DE'RECH E'RETZ *Via terræ, mos humanus*, Titulus Tractatus incluſi in corpore Iuris Talmudici Babylonici, licèt ad ipſum non pertineat, quia non fuit compoſitus à priſcis illis Doctoribus Babylonicis, ſed à poſterioribus Rabbinis vnà cum alijs breuioribus Tractatibus, quorum nomina ſunt -

I. מסכת סופרים *Maſſècheth Sopherìm De Scribis*, ſeù *Methodò ſcribendi Librum Legis*.

II. מסכת שמחות *Maſſècheth ſemachòth Lætitiarum* ſcil. *prohibitarum*, hoc eſt *de Luctu funebri*.

III. מסכת כלה *Maſſèchet Callà de Sponſa*.

IV. ומסכת דרך ארץ *Vmaſſècheth dèrech èretz* Tract. *De Vrbanitate*, *&* *moribus*, quos *Dèrech èretz*, *Viam terræ* vocant. Hic duplex eſt, alius eſt רבא *Rabba* magnus, alius זוטא *Zutà minor*; ille continet 10. capitula, iſte 6. & in fine additur vnicum capitulum, quod vocatur פרק השלום *Pèrek haſcialòm Capitulum pacis*, in quo *de præſtantia pacis*, *&* *quomodo ſit conſeruanda & fouenda inter homines*, tractat. Quis autem compoſuerit huiuſmodi Tractatū *de Vrbanitate*, & inter Tractatus Talmudicos inſeruerit, nobis planè ignotum eſt. Hodie tamen iſte cum alijs tribus relatis reperitur in Talmude Babylonico poſt Tractatū עדיות *Eduiòth Teſtificationum*.

Maſſècheth ſeù Codex *Dèrech è-*

retz ſeorſim excuſus inuenitur cum capitulis *Ben Azzài*, ſed diuerſo ordine ab eo, qui reperitur in *Corpore Iuris* Talmudici. Excuſ. Riuæ Tridenti an. 321. min. ſupp. Chriſti 1561. in 8.

עמל **דתי המלך** על הנהגת המלכים ועל דתם ולא נודע מי המחבר ;

464 DATHE' HAMME'LECH *Iura Regis*, Tit. ex Eſther 3. 8. Tractat *De Inſtitutione Regum*, *&* *de Iuribus eorum*, *&* *de ſubiectione iiſdem debita*. Ita habeo à Plantauitio ex ſua Bibliotheca Rabbinica num. 142.

ה

תמל׳ **ספר האורה** על הקבלה ולא נזכר שם המחבר ונמצא כ״י ;

465 SE'PHER HAORA' *Liber Lucis*. Liber eſt Cabaliſticus nunquam excuſus Auctoris Anonymi. Ita Plantauitius.

עמל **האיי גאון** בן רב שרירא גאון בר רב חנניא גאון בר רב יהודה גאון סוף הגאונים ; ואביו רב שרירא נתלה בידו בבבל על צוו המלך שנת ד׳ אלפים תשס״ח ; ואמרו כי הוא הרבין תורה בישראל יותר מכל הגאונים ולאות הלכו דורשי התורה ממזרח ומערב עד עתה ונשיא ימי חייו ס״ט שנה ונפטר בערב יום טוב האחרון של פסח שנת ד׳ אלף שלם לבריאת העולם שנת ד׳ אלפים תשצ״ח וכתוב לא היה לפניו בגאונים ; ואמרו גם כן שהוא היה מבית דוד מזרע המלוכה ואביו וחכמי בן מלקיאל ובמותו היה פקוק בורת אריה בנו היה על דגל מחנה יהודה ודגלי אבי ושומע ; והלשינו הרבי ישראל בנת שרירא ורב האיי ותפסם המלך וישמעאל ונוו כל אשר להם ולא השאיר להם שום מחיה בעולם ותלה רב שרירא בידו אמת והוא בבן ק׳ שנה ולא הספרו הגאונים ונשבת ד׳ אלפים

אלפים תשט״ו היה רב שרירא לגאון ובשנת ד׳ אלפים תשנ״ו היה רב האיי לגאון ובחייו היתה פ׳ שנה רב שרירא ל׳ שנה ורב האיי ארבעים שנה והיה דור ס׳ בגאונים ואחר שמילנו בנו ישובת רב האיי תקיפו תוקים ראש גלות בן בנו של דוד בן זכאי והושיבו על כסא רב האיי שנת ד׳ אלפי׳ תשצ״ו ועמד שנתים ונלשינו בו אל המלך שלמיכים ותפסו המלך ואסרו בברזל ועבם אותו בכל מיני עבויי ולא הפטיר לו ועסקו בקיר וברחו שני בניו למסור לרבי יהוסף הלוי ואחר תוקים ראש ישיבה וראש גלות פסקו ישיבות וגאונים . וחבר בית ספרים אחר מהם שוא -

א׳ . ספר המקח והממכר על פירוש עקם ומתכל .

ב׳ . ספר המשכון .

ג׳ . משפטי התנאים .

ד׳ . משפטי הלואות ודיני הפורים וכלם עם ספרים הכוברים לעולה כבודו של הדמוס ל׳ תשס לוי עיכן בל יבחק עכשם לוי עיכן והונס בעיון בארך על יד ריב״ס תפלבו כדפם בווניציאה על יד ווארן די גארט שנת שס״ב .

ה׳ . משפטי שבועות .

ו׳ . מוסר השכל במליצה ותחיל ירא האל בני ראשית אשרי וכו׳ . נמצא בסוף הספר שערי תשובה לר׳ יונה נדפס בעיר פאנו על יד עבני שונבינו .

ז׳ . פתרון חלומות ויוסף הצדיק ודניאל איש חמודות זצ״ל וחכמים אחרים נדפס לבקשת ר׳ חכמים בר דוד מרבקי בוויניציאה שנת שס״ג בבית יואן קאלוני .

ח׳ . קול יהוה בכח על הקבלה עיין בסוף ס׳ סינורים לשום תשובות .

ט׳ . ספר הקמיצה על הקבלה עיין שם .

י׳ . וספר מצרנות על הקבלה . עיין שם .

466 HAA'I GAO'N BEN RA'V SCERIRA' GAO'N, BEN RA'V CHANANIA' GAO'N, BAR RA'V IVDÆ GAON', vltimus ex GHEONI'M, quorum Schola perdurauit circiter 448. annis. Incæpit enim anno mundi 4349, ſecundùm quod refert R. Dauid Ganz in *Ràu* שרירא *Scerirà*, & deſijt in noſtro *Haài Gaòn* an. 4797. quo anno debitum naturæ perſoluit ſecundùm R. Dauid

Ganz, ſecundùm alios, anno 4798. R. Abraham Ben Daûd in ſuo libro Cabalæ dicit, hunc fuiſſe de Regio ſemine Domus Dauid, de filijs Zorobabel filij Saaltiel, & addit, ſe vidiſſe illius ſigillum, cui inſculpta erat imago Leonis Regum quondam & Tribus Iudæ antiqua teſſera. Viuente adhuc patre ſuo Ràu Scerirà Rectoratum ſuſcepit tum Scholæ ipſius in פירוץ שיבור *Perùtz Scibbùr* in territorio *Naardeà*, tùm פומבדיתא *Pumbadithæ* inſignis Academiæ Babylonis anno mundi 4757. Chriſti 997. poſtquam pater ipſius ſenio confectus (agebat enim annum ferè centeſimum) Rectoratum Academiæ dimiſerat; collocauit itaque filium ſuum *Ràu Haài* in ſolio ſuo, cùm eſſet ætatis 29. annorum, cui inſedit, & Academiam gubernauit annis 40. Extollunt Auctores huius Rabbini excellentiam, & de eo dicunt -

וכמוהו לא היה לפניו בגאונים .

Inter Gheonim ante ipſum nullus extitit ſimilis illi. Et -

והוא הרביץ תורה בישראל יתר מכל הגאונים ולאורו הלכו דורשי התורה ממזרח שמש עד מבואו .

Hic recumbere fecit Legem in Iſraël magis quàm alij omnes Gheonim feciſſent; & ad ipſius lumen venerunt ſcrutatores Legis ab Oriente vſque ad Occidentem Solis. Et quamuis ſedulam nauaſſet operam in ſtabilienda & promouenda Iudæorum ſecta, non defuerunt tamen aliqui ſuæ nationis homines, qui detulerunt eum vnà ſimul cum patre ſuo *Ràu Scerirà* ad

Re-

Geneſ. 49. verſic. 10.

לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים ׃

Non recedet Virga ex Iuda, & Legiſlator de inter pedes eius, quouſque veniat Scilò (Meſſias) *& ei obedientia populorum*. Explicant pro iſtis Principibus captiuitatis, & pro filijs filiorum Hillèl, ex quo emanauit doctrina Talmudica, & diffuſa eſt in poſteros Magiſtros Babyloniæ. Dicitur igitur in præcitato loco *Sanhedrin* pagina 5. circa med.

לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים ׃

Non recedet Virga ex Iuda: Hi ſunt Principes captiuitatis, qui ſunt in Babylone, & regunt Iſraëlem Virga: & Legiſlator de inter pedes eius (ſeù de medio pedum eius. *Hi ſunt filij filiorum Hillel. qui multos docent Legem*, (id eſt publicè.) R. Salom. hic

שבט ׃ לשון שררה ויש לחן רשות להפקיר והפקר בד׳ הפקר׳ דכתיב וכל אשר לא יבא וגו׳ ׃

שבט *Virga: hoc eſt* שררה *Dominium; & erat eis facultas publicandi bona, quia publicatio eſt fori publici, ſicut ſcriptum eſt: Et omne quod non veniet &c.*

מחוקק ׃ שררה מועטת ׃ שרודים את העם שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס ׃

מחוקק *Legiſlator* שררה מועטת *Dominium inferius exiguum; quo regebant populum: & hanc poteſtatem à Regibus Perſarum obtinuerunt:*

Regem Iſmaelitarum, qui tunc temporis in Babylone regnabat. Eos in carcerem includit, bonis omnibus expoliat, & R. Scerirà ex vna manu ſuſpendit (cauſam non aſſignant Auctores) *Haài* verò educitur è carcere, & ad gradum priſtinum reſtituitur, quem diligenter, & magna animi applicatione ſuſtinuit vſque ad mortem.

Obijt enim (vt diximus) an. mundi 4797. Chriſti 1037. R. Abraham Ben Daùd in libro Cabalæ dicit, quòd obierit anno 4798. vltimo die feſti Paſchæ, ætatis ſuæ anno 69. rexeritquè Academiam annos 22. viuente adhuc patre ſuo, & ann. 18. poſt mortem patris, in totum ann. 40. Poſt eius mortem funditus deleta eſt illa tam celebris inter Iudæos *Pumbeditana* Babylonica Academia; ita vt abolita ſint ſtudia Iudaica in Babylone, tam huius Academiæ, quàm alterius *Sorana* cum *Aecmalotarcha* poteſtatis ſuppreſſione, quam exercebant in Iudæos ampla cum poteſtate ij, qui ſe de ſtirpe Iudæ, & de Domo Dauid eſſe iactabant ex indulgentia Regum Perſarum. Hæc autem quaſi Regia poteſtas in morte cuiuſdam Ezechiæ nepotis ex filio Dauidis Ben Zachæi, quem interfecit Rex Babyloniorum, expirauit, biennio poſt exceſſum *Haài Gaòn* anno mundi 4799. Chr. 1039. Ex hac Academiarum defectione in Babylone, & Principis captiuitatis ibidem extirpatione validum argumentum Rabbinicum deſumitur pro veritate aduentus Meſſiæ. Explicant Talmudiſtæ in Cod. *Sanhedrin* cap. 1. דיני ממונות *Dinè Memmonòth*, locum

Ergo neceſſariò ſequitur, Meſſiam iam olim veniſſe. Ab *Haài Gaòn* ad hæc noſtra tempora tranſierunt anni 679. & à ſuppreſſione Gymnaſiorum, & Principum anni 640. Ergo ante annos 640. neceſſitantur Iudæi fateri iam ſuum veniſſe Meſſiam : vel ab eis neganda erit traditio Talmudica, quod nefas apud eos exiſtimatur. Sed & diù ante hoc tempus venit Meſſias Iudæorum, nempè anno mundi 3760. vt ſuprà probauimus in Diſſertatione de Hebdomadibus Danielis.

Sed ad noſtrum *Haài Gaòn* reuertamur, qui varios Tractatus & Libros ſcripſit, inter quos Primus eſt

I. ספר המקח והממכר *Sèpher Hammekàch Vehammimeccàr Liber emptionis & venditionis*. Argumentum ex titulo dignoſcitur, agit enim *de rerum emptione & venditione*.

II. ספר המשכון *Sèpher Hammaſcòn Liber pignoris*; Tractat *de contractibus cum pignore*.

III. משפטי התנאים *Miſcpattè hattanaìm Iudicia Tanaìm*. Tractat *de ſententijs Doctorum Tanaìm* ſeù *Miſcnicorum circa pignora; & quid ipſi ſenſerint de pignoris receptione pro pecunia cum vſura*.

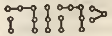
IV. משפטי הלואות *Miſcppattè Halnaòth Iudicia circa mutuum, & de alijs rebus iudicialibus circa huiuſmodi genera contractuum*, quæ omnia in vno Volumine incluſa, opera & ſtudio R. Moſis Leuitæ מינץ *Mintz* Ben R. Iſaaci Menachem typis tradita ſunt, eaque correcta per R. Riuàm de Fano. Impreſſa fuerunt Venetijs anno mun-

בני בניו של הלל ·הלל הנשיא היה וכו׳ ומינוהו נשיא עליהם ;

בני בניו של הלל *Filij filiorum Hillel: Hillel Princeps fuit &c. & conſtituerunt eum Principem ſuper ſe.*

Ràu Scerirà pater huius Auctoris *Haài Gaòn* in תשובה *Theſciuùàth*, quæ adfertur in libro *Iuchaſsìn* pag. 115. b. in principio, vbi hæc ipſa prophetia Iacobi Patriarchæ cum expoſitione Talmudis exſcribitur, vocem שבט *Virga* per מקל *baculum* explicat. Ex hoc loco Talmudis cum R. Salomonis elucidatione habemus, in Babylone ſub Regibus Perſarum aliqualem formam Reipublicæ Iudæis fuiſſe permiſſam, quæ in duobus potiſſimùm conſiſtebat, in Æchmalotarchæ ſeu Principis captiuitatis poteſtate, & in publicis Academijs, quarum Rectores habebantur veluti Synedrij Duces, ac talem & tantam contulerant eis auctoritatem, vt Æchmalotarchæ ſine illorum conſilio, & voluntate, nihil contra quenquam ritè decernere poſſent; vnde non raro inter ראש גלות *Roſc Galùth Principem captiuitatis*. & ראש ישיבה *Roſc Ieſciuà Principem Academiæ*, vel Chaldaicè ריש גלותא *Reſc Ghaluthà*, & ריש מתיבתא *Reſc Methiuethà*, complures; & variæ ſimultates, iurgia, & lites exortæ perſæpè fuerunt, vt videbimus in *Ràu Saadià Gaòn* cum *Dauid Ben Zachai*. Non itaque hæc Iudæorum Politia è Babylone euertenda erat, niſi veniſſet Meſſias in Lege promiſſus, ex Talmudica traditione. At hæc Iudæorum Gymnaſia, & Principatus imago, à tempore *Haài Gaòn* omninò deleta eſt.

cum tribus circulis in qualibet elementi linea hoc modo deſignatis -

quod & myſterio non caret; numero enim ternario gaudebant antiqui, quàuis, quid ſub eo contineretur, non omnes intelligerent. Hic autem *R. Haài Gaòn* licet vltimus ex Sapientibus Academiarum Babylonis extiterit; attamen luce quadam illuſtratus intellectus illius tanquam per ſpeculum agnouit, quid ſub triplici hoc numero circulorum in nomine τετραγραμμάτων intellexerint antiqui, cùm ſub nomine *trium lucum* triũ Perſonarum Sanctiſſimæ Trinitatis videantur intellexiſſe myſterium, vt diſertè explicat Ciantes in ſuo Diſcurſu *De SS. Trinitate*. Quòd autem SS. Triadis Perſonæ *Luces* vocari poſſint, teſtimonium habemus Euangelicum Ioan. 1, is enim loquens de Verbo æterno *Lucem* illud vocat: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum &c.* Opus *R. Haài*, inſuper eſt -

VII. פתרון חלומות *Pithròn chalomòth Interpretatio ſomniorum*. Reperitur vnà cum alijs conſimilibus *Interpretationibus ſomniorum*, quæ attribuuntur *Ioſepho Iuſto, Danieli, R. Salomoni Iarchì*, & alijs Sapientibus. Excuſus fuit hic Libellus in 12. Venet. anno שפ״ג 5383. Chriſti 1623. in domo Ioannis קאליוני *Koleonis*, ad inſtantiam R. Menachèm Ben R. Dauid טרינקי *Trinke*.

mundi שס״ב 362. min. ſupput. Chriſti 1602. apud Ioannem de Gara, In 4. Diuiditur in 59. שערים *Sciaarrim Portas* ſeù *Tractatus*, in quorum fine extant מפתחות *Maphtechòth Claues* ſeù *Indices* Tractatuum. Scripſit -

V. ספר משפטי שבועות *Sèpher Miſcpattè ſceuuòth Librum de Iudicijs Iuramentorũ*. Tractatus eſt *de Iuramentis*. Excuſus Venetijs apud Danielem Zanettum. In 4.

VI. מוסר השכל *Musàr haſſèchel Eruditionem intellectus*, Tit. ex Prou. 1 - v. 3. Liber eſt paruus mole, ſed eruditionibus & ſententijs moralibus magnus; rhythmicè conſcriptus eſt, & eleganter inducit hominem ad virtutes, & pietatem ſectandam. Excuſus Conſtantinopoli anno mun. 292. min. ſup. Chriſti 1532. Item in Fano Fortunæ vnà cum שערי תשובה *Sciaarè Theſciuuà Portis Pænitentia*, Tractatu *De Pænitentia* R. Ionæ Gerundenſis in calce ipſius, anno non notato. In 4. apud hęredes de Soncino.

Hunc præclarum libellum in linguam Latinam vertit Io. Mercerus, & in vtraque lingua impreſſus fuit Pariſijs anno 1559. apud Guillelmum Morellum. In 4.

Reperitur mſc. in Bibliotheca Vatic. Papyr. in 4. & ibidem in Vrbin. Cod. n. 31. in fol. papyr. pag. 175. vbi etiam extant -

שות על ס׳ יצירה *Sceelòth vtſciuuòth al Sèpher Ietzirà Reſponſa* eiuſdem *Ràu Haài Gaòn ſuper Librum Ietzirà De formatione*; vbi dicit, quòd antiquitùs ſolebant Ieroſolymis ſcribere nomen Dei ineffabile quadriliterum

VIII. קול יהוה בכוח *Kol Adonài becòach Vox Domini in potentia*. Tit. ex Pſal. 29. 4. Liber eſt Cabaliſticus, vt teſtatur Auctor Catalogi Librorum Cabaliſtarum, qui reperitur in fine libri יצירה *Ietzirà* editionis Mantuanæ an. 322. min. ſup. Chriſti 1562. In. 4. Et Samuel Algazæus in ſuo libello תולדות אדם *Toledòth Adàm*.

IX. ספר הקמיצה *Sèpher Hakemitzà Liber collectionis*. Tractat etiam de Arte Cabaliſtica ex iiſdem Auctoribus ſtatim citandis.

X. ספר מצרנות *Sèpher Metzarnùth Liber Confinij*, ſeu *Termini*. Videtur agere de terminis Cabaliſticis. Illum tamen nunquam vidi niſi citatum, & connumeratum inter alios libros Cabaliſticos eiuſdem Auctoris, quorum Catalogus recenſetur in fine ſupranotati Libri יצירה *Ietzirà*.

Circa primum Librum מקח וממכר *Mekàch vmemcàr Emptionis & Venditionis*, animaduertendū Buxtorfium in ſua Bibl. Rabbin. illum attribuere ר׳ שמואל הכהן חפני *R. Samueli Sacerdoti filio Chophnì*, qui obijt anno 1034. & citat librum *Iuchaſin* fol. 130. col. 2. ſed procul dubio videtur errare: nam liber מקח וממכר, qui in eo loco recenſetur, non refertur ad *R. Samuelem Ben Chophnì*, ſed ad *Haài Gaòn*, vt clarè patet ex verbis *Iuchaſin*, quæ exſcripta ſunt ex libro Cabalæ R. Abraham Ben Daùd: ea enim ſunt.

רבינו האיי בן רב שרירא גאון בן רב חנניה גאון בן רב יהודה גאון סוף הגאונים נפטר שנת תשצ״ח ד׳ שנים אחר פטירת חותנו׳ רב שמואל בן חפני גאון וחבר ספר מקח וממכר: וספר שבועות׃

וספר מצרנות וספרים אחרים׃

Rabbènu Haài (inquit) *Ben Ràu Scerirà Gaòn, Ben Ràu Chananià Gaòn, Ben Ràu Iudæ Gaòn poſtremus inter Gheonìm obijt anno* 4798. (id eſt Chriſti 1038.) *quatuor annis poſt exceſſum Soceri ſui Ràu Samuelis Ben Chophnì Gaòn; & compoſuit librum* מקח וממכר *Mekàch. Vmimecàr, & librum* שבועות *Sceuuòth, & librum* מצרנות *Metzarnùth, & alios libros*. Hæc *Iuchaſin* ex R. Abrahamo Ben Daùd in libro Cabalæ. Hi enim libri omnes referendi ſunt ad *Haài Gaòn*, de quo ex profeſſo hic agitur, non ad R. Samuelem Ben Chophnì, de quo tantùm fit mentio, vt cognoſcamus eum fuiſſe ſocerum *Ràu Haài Gaòn*. Adde, quòd ſicut cæteri libri hic nominati ſine controuerſia tribuuntur *Haài Gaòn*, ita & מקח וממכר. Quòd autem R. Aben Ezra, vt dicit idem Buxtorfius, citet hunc *R. Samuelem filium Chophnì* in *Paraſcià* יתרו *Iethro*, non ob id ex Aben Ezræ habetur, illum fuiſſe Auctorem huius libri מקח וממכר. In ea quippè *Paraſcià* ad cap. 19. Exodi, & ad ver. 13. המה יעלו בהר *Ipſi aſcendant in montem*, fit mentio huius *R. Samuelis Ben Chophnì*, quatenus congruenter explanarit hunc locum, cuius explanationem laudat Aben Ezræ, quæ talis eſt.

אמר רב שמואל בן חפני כי טעם המה אהרן ובניו ושבעים זקנים שכתוב עליהם ואל משה אמר עלה אל יהוה אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים זקני ישראל׳ ולשאר ישראל לא נתן רשות לעלות אל הר סיני על כן אמר המה ולא אחרים ודבריו טובים בעיני וכו׳׃

Dixit Ràu Scemuèl Ben Chophnì: Sen-

ra decimæ quartæ Lunæ menſis נִיסָן *Niſàn Martij* inſtituunt non modica ſuperſtitione : aiunt enim. -

אור לארבעה עשר בניסן בודקין את החמץ בכל המקומות שרגלים להשתמש בו אפילו בחורין ובסדקין בנר של שעוה ולא לאור האבוקה ולא לאור הלבנה ולא לאור החמה ׃ ואין עושין שום מלאכה עד שיבדוק ואפילו בתלמוד תורה׃ וקודם שלתחיל לבדוק מברך ׃

Veſpera decima quarta Niſàn Martij menſis, perquirant fermentatum in omnibus locis, quibus ſolitum eſt reſeruari, aut inueniri potuerit, etiam in foraminibus, & in rimulis, lumine candelæ, non autem (maioris) *facis; aut lumine Lunæ, aut Solis. Nequedum* (perdurat) *perquiſitionis functio, licet eam prætermittere, aut aliquid aliud facere, etiamſi ad ſtudium Legis ſpectauerit*. Hæc ex rubrica Breuiarij Iudaici. Sed antequam ſingulas partes huius ritus explicemus, in quo maximè conſiſtebat antiqui Paſchatis celebratio, præmittenda ſunt aliqua, quę ad notitiam eiuſdem Paſchatis valdè conducunt; veluti, quid ſit Paſcha? vnde dicatur? quo tempore, ac ritu antiquitùs celebratum, & quo hodie à Iudæis celebretur? Hæc & quædam alia ad hęc ſpectantia, vti eſt Calendarium Hebræorum, in ſequenti Diſſertatione explicabuntur.

DE PASCHATE Hebræorum Diſſertatio.

פֶּסַח *Pèſach Paſcha Phaſe Tranſitus*, eſt à verbo פָּסַח *Paſiàch*, quod *Tran-*

Senſus (horum verborum) *eſt*, *Aharon & filij eius, & ſeptuaginta Seniores* (aſcendant) *quia de illis ſcriptum eſt: Et ad Moſen dixit: Aſcende tu & Aharon, Nadàb, & Auihù, & ſeptuaginta Seniores Iſraël, & reliquis Iſraelitis non data eſt facultas aſcendendi in montem Sinai. idcircò dixit: Iſti, & non alij: & Verba illius placent mihi &c.*

Cæterùm de *Ràu Haài Gaòn* habetur memoria in *Iuchaſin* pag. 125. & 130. b. in *Scialſcèleth hakkabalà* pag. 37 b. circa fin. & in Dauid Ganz ad annum 757. & 797. quinti millenarij.

קמו׳ **הגדה של פסח** והוא סדר ימות הסנדס ומקיית לרכב כוסות ואכילת מצה ומרור בלילי הפסח וכתוב בכל המחזורים ולבדו במעריב אחרים בלשון קדש ובתרגום בלשון איטלקי או איטליאנו עם כמה צורות על כל הלוחות ושמונים אסר כתבו בעברים שהיו עשרה והם ׃ דם ; כנים ; דבר ; בחר ; חושך ; בכורות : ערוב ; שחין ; ארבה ; ומכת בכורות ועל הים ובמדבר ; ומיין לסדר של פסח שהוא ;
קדש ורחץ ; כרפס ; יחץ מגיד ; רחצה ; מוציא ; מצה ;
מרור ; כורך ; שלחן ; עורך ; צפון ; ברך ; הלל ; נרצה ;
ונדפס בויניציאה בבית ג׳ואני די גארה שנת שס״ט לפ״ק ; והעתקתי ואת הגדה של פסח הוא יהודה אריה ממודינא כתו כראש כתעוד לאחרונה ובסוף הענור כראשי אותיות המלות ; ונמצא גם כן בלשון הקדש ובלשון אשכנז ;

467 HAGADA' SCEL PE'SACH *Narratio Hiſtorica Paſchatis, ſeù Ritus celebrandi initium feſti Paſchalis*, ad quod ritè peragendum ſe parant Hebræi, remouendo à ſuis habitationibus omne fermentum adhibita perquam diligenti perquiſitione panis fermentati, & alterius cuiuſque rei, quæ fermentum ſapiat, quam veſpe-

23. ver. 21. *Facite Phaſe Domino Deo veſtro &c.* & v. 22. *Nec enim factum eſt Phaſe tale à diebus Iudicum &c.* hoc eſt, nunquam fuit celebratum feſtum maiori cum ſolemnitate, quàm iſtud Paſchatis feſtum à Ioſia celebratum. Et in hoc ſenſu præcipuè ſumitur in hoc loco: imò & ſeptem dies Azymorum conſequentes, *Paſcha* vocantur. Actor. 12. 4. *Volens poſt Paſcha producere eum populo;* hoc eſt poſt abſolutam celebrationem Azymorum, quæ per ſeptem continuatos fiebat dies.

Sumitur etiam *Paſcha* pro *Chriſto Domino*, quatenus agnus Paſchalis fuit typus Chriſti immolandi pro nobis, 1. Cor. 5. 7. *Expurgate vetus fermentum &c. Etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.*

Sed ſi quæſieris: Cur potiùs agnus, vel hœdus (nam & hœdus erat idonea victima in Phaſe immolanda, ex Exod. 12. 5.) iuſſit Deus immolari, quàm aliud animal in Paſchate?

Reſp. Quòd cùm Deus feciſſet mirabilia magna in terra Ægypti, vt Pharao cognoſceret Diuinam potentiam, & populum ſuum dimitteret ad ſacrificandum ei in deſerto, hanc facultatē Pharao Iſraëlitico populo noluit concedere. Hinc indignatur Deus, decernitque in manu forti, & brachio extento populum ſuum educere de Ægypto; & ne timerent prorsùs Iſraëlitæ aut Pharaonem, aut Deos Ægyptiorum, voluit in eum, & in Deos ſuos ſigna facere. Ex his, Dij, cùm diuerſorum generum exiſterent, eos tamen pluris faciebant, qui

Tranſilire de loco in locum, vel à latere in latus ſubſilire ſignificat. Huius vocis ſignificatum clarè dignoſcitur ex loco Exodi 12. 26. *Et cùm dixerint vobis filij veſtri. Quæ eſt iſta religio?* ver. 27.

ואמרתם זבח פסח הוא ליהוה אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל.

Et dicetis Sacrificium פסח *Pèſach Paſchatis Tranſitus eſt Domino, qui* פסח *Paſàch tranſiliuit ſuper domos filiorum Iſraël in Aegypto, in percutiendo Aegyptum, & domos noſtras liberauit.* Conſtat ex hoc loco, *Paſcha* interpretari *Tranſitum*, ſeù *Tranſilitionem*, cùm Angelus, Dei nomine, Ægyptiorum primogenitos per ſingulas domos percuteret, Iſraëlitarum domos ſanguine ſignatas, vt Deus præceperat ſuprà ver. 7. tranſiliuit, & intactas reliquit; vnde Agnus; qui 14. die menſis *Niſàn Martij* immolabatur, פסח *Pèſach Paſcha* quoque dictus eſt. Mar. cap. 14. 12. *Quando Paſcha immolabant*, id eſt Agnum. Quin & victimæ ouium & boum, quæ ex præſcripto Legis Num. 28. v. 16. & ſeqq. per ſeptem dies in Sacrificium offerebantur, nomine *Paſchatis* videntur veniſſe; de quibus forſan intelligendus eſt locus Ioannis 18. 28. *Et ipſi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, ſed vt manducarent Paſcha*, id eſt cibaria ad feſtum Paſchatis pertinentia.

Feſtum quoque, in quo immolabant & comedebant agnum, communiter *Paſcha* vocauerunt, vti 2. Reg.

ter impuros, quibus eſus agni permiſſus non erat ?

Adde, quòd agnus expreſſior erat typus Chriſti, quàm vitulus, quia agni ſunt mundi, manſueti, & ſimplices, & dum ad mortem ducuntur, non balant. Sic Chriſtus, teſte Propheta Iſai. 53. 7.

כשה לטבח יובל וכרחל לפני גזזיה נאלמה ולא
יפתח פיו ;

Sicut agnus ad occiſionem ducetur, & ſicut ouis coram tondentibus eam obmutuit: & non aperiet os ſuum. Ideò potiùs agnus, vel hœdus quàm aliquod aliud animal iuſſit Deus in Paſchate mactari, vt in vtroque Chriſtus ſignificaretur; in agno quidem Chriſti innocentia; in hœdo verò peccatum. Hœdi enim ſymbolum peccati ſunt. Ideò Chriſtus, *qui non nouerat peccatū, pro nobis peccatum feciſſe* dicitur ab Apoſt. 2. Cor c. 5. 21. id eſt Chriſtus, qui non nouerat peccatum ſcil. experientia, quia peccatum nunquam fecerat; fuit pro nobis *peccatum*, id eſt hoſtia pro peccato noſtro, fecit ſe ipſum in ligno, in quo ſcelerati, & peccatores puniebantur, ſic ab hominibus æſtimari peccatum, hoc eſt tanquam peccatorem, vt nos peccatis mortui iuſtitiæ viueremus per ipſum, cuius liuore ſanati ſumus.

Quæres ſecundò. Quo anni tempore, menſe, & die celebrandum erat Paſcha apud Iudæos ?

Reſp. Tempore Veris, menſe primo, & die 14. menſis. Ita ex Exod. cap. 12. b. Vt autem hæc omnia rectè intelligantur, neceſſe eſt, vt deſin-

qui ſub forma pecudum, caprarum, & boum adorabantur, qualis erat Apis ſub forma bouis, Iuppiter ſub figura arietis, &c. Hinc eſt, quòd cùm filij Iſraël eſſent paſtores, placuit Ioſepho, vt habitarent in terra Geſſen in loco ſeparato à reliquis Ægyptijs, quia Ægyptij deteſtabantur paſtores ouium, eo quòd illi occidant & comedant carnes ſuarum ouium, pecudum, & armentorum, quæ pro Dijs ipſi colebant, vt patet Exod. 8. 26. *Abominationes Aegyptiorum* (id eſt oues & boues) *immolabimus Domino Deo noſtro. Quòd ſi mactauerimus ea, quæ colunt Aegyptij, coram eis, lapidibus nos obruent.* Præcepit autem Deus, vt occiderentur Ægyptiorum Dij, & pro Phaſe potiùs acciperentur agni, vel hœdi, quàm vituli, aut boues, quia cùm agni, & hœdi, in magna multitudine inueniantur, & parui ſint pretij, poterant à quolibet patrefamilias, quamuis paupere comparari. Quod non ita facile fieri poterat de vitulis, tùm quia caro pretio vendi ſoleant, tùm quia non poſſet à tota familia (quam Rabbini maiorem decem hominibus; mulieres quoque includendo, non conſtituunt) totus vitulus vorari feſtinanter, vt decernit Lex. Quomodo potuiſſent tempore Ceſtij Præſidis Iudeæ, quo tempore Romanis cæperunt rebellare Iudæi, reperiri in Paſchatis celebratione 256500. vituli, ſicut tot agni reperti ſunt ex teſtimonio Ioſephi, qui ex hoc agnorum numero colligit numerum Iudæorum tunc Ieroſolymis fuiſſe trigeſies centena ſeptuaginta millia præ-

inferiores ſphæras mouentis motu tardiſſimo annorum numerum multiplicant. Nec abs re omninò eſt etymon illud, Latinè dici *annum*, ſiuè *annulum*, propter ſui perennem circuitionem: quia ſicut annulus totus in ſe voluitur, principiumque ipſius cum fine (interiecto pretioſo lapillo) copulatur; ſic quoque *annus* apud Latinos *Ianuario*, tamquam bicipitis profani Numinis menſe hinc inde reſpiciente, tranſacti ſcilicet anni finem, futurique principium, in ſe ipsū connecti & copulari exiſtimatur. *An* enim à priſcis illis Latinæ linguæ principibus pro *circum* poni ſolebat. Sic, *An terminum*, & *Ambire*, pro *circum terminum*, & *circum ire* frequenter vſurpabant. Quod & intelligentes Ægyptij primi Aſtrorum ſcrutandorum Auctores, & Diuinarum quondam rerum maximè periti, ante inuentas literas, Serpente in orbem conuerſo, ſuamque depaſcente caudam, non vulgari hieroglyphico *annum* indicare conſueuerunt.

Annus verò ab Hebræis vocatur שָׁנָה *Scianà*, Chaldaicè שַׁתָּא *Sciattà*, quod vtrumque *iterare*, vel etiam *mutari* ſignificat, eò quòd vel ab eodem puncto diuertens ſemper ad idem punctum reuertatur & iteretur; vel, quòd ob continuatas & ſucceſſiuas quatuor tempeſtatum mutationes, mutari nunquam deſiſtat. Hinc de quatuor temporibus ſibi inuicem ſuccedentibus, quibus conſtituitur annus, dicitur Gen. 8. 22.

his ſingulis pertractemus; de anno, Hebræorum & eius partibus: & quomodo feſta, præcipuè Paſchatis ab eis celebrentur ſtatutis temporibus; deque modo inueniendi tempus celebrationis ipſius. Sit itaque.

De Anno Hebræorum, & præcipuè de Anno Solari.

§. PRIMVS.

Dvplex agnoſcitur annus ab Hebræis; Solaris vnus, Lunaris alter. Solarem annum in duodecim menſes, & in hebdomadas duas & quinquaginta, & diem vnum diuidunt: nam annus Solaris communis (365. diebus, & 6. horis) cum R. Moſe Bar Maimonis הלכות *Hallacòth* קדוש החדש *Kiddùſc hachòdeſc De Sanctificatione Neomeniæ* cap. 6. num. 4. ſtatuitur: ait enim Ægyptius.

ושנת החמה היא שלוש מאות חמשה וששים
יום ושש שעות ׃

Annus Solaris eſt trecentorum & ſexaginta quinque dierū, & ſex horarum. Tanto enim temporis interuallo Sol totū Zodiacum perluſtrat. Latini vocauerunt *annum*, vel à vocabulo Græco Ἀνανεοῦμαι, aut Ἀνανεόω, ex eo, quia completo circulo renouetur; vel ab alio Ἔνος, a quo Τρίενος, vt indicaretur, non vnius generis annum eſſe, ſed triplicis; imò ad octuplicatum numerum vſque augeri: nam præter Solarem & Lunarem, alios etiam annos ex Planetarum motibus colligunt; & ſimiliter ex ſupremæ ſphæræ motu

ſium primò habuere, à Martio ducto exordio, & in Decembrem protracto, quibus ſingulis, vel 30. vel 31. aſſignauerat dies; nempè

Martio	31	Sextili	30
Aprili	30	Septembri	30
Maio	31	Octobri	31
Iunio	30	Nouembri	30
Quintili	31	Decembri	30

Et hæc prima anni per Romulum ordinatio, vſque ad tempora Numæ Pompilij Regis Romanorum perdurauit:

Deinde Numa Pompilius ſecundus à Romulo Romanorum Rex, Iuſtitia, pietate, & religione inſignis, fortaſſis Græcanica obſeruatione inſtructus, correcta circulari annua inordinatione; qua algoris menſibus æſtum experiebatur, & menſibus caloris frigus ex aduerſo vigebat, pro Solari Lunarem annum conſtituit, quinquaginta diebus veteri Romano anno adiunctis, conſtituto anno 354. dierum.

Sed interuallo temporis breui elapſo, alios inſuper ſex dies priori ſuo anno addidit, ſublatiſque diebus ſingulis à prædictis ſingulis menſibus ſuperfluentibus, à Martio ſcilicet Maio, Quintili, & Octobre, vnicuique tricenum diem aſſignauit: adiunctis alijs duobus menſibus, quorum primum *Ianuarium* à Iano vocari voluit, principemque locum inter cæteros anni menſes tenere, & ſecundum *Februarium*, nuncupari; ita vt cæteri ordinem hoc pacto ſeruarent.

עד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ
וחרף ויום ולילה לא ישבתו:

Adhuc omnes dies terræ, ſementis & meſſis, & frigus & æſtus, & æſtas, & hyems, & dies & nox, nunquam ceſſabunt. Quaſi diceret: Omnia iſta quæ anni partes cenſentur, perpetua ſibi inuicem ſucceſſione iterabuntur. Hæc potiſſimùm de anno Solari intelligenda ſunt. *Sol* enim eſt ille, qui continuò per Zodiacum percurrens, quando in quatuor puncta Cardinalia ipſius ingreditur, has quatuor in mundo tempeſtates, & mirabiles alterationes caloris videlicet, & frigoris, ſiccitatis & humiditatis, per quæ omnia in anno gignuntur & corrumpuntur, perpetuò inducit, quæ quidem Luna præſtare per ſe non poteſt; alioquin, cùm Luna per ſingulos menſes totum Zodiacum peragret, has mutationes ſingulis menſibus experiremur, quod tamen non experimur: vnde antiquiſſimos illos Patres Veteris Teſtamenti, per annos Solares ſemper tempora metitos eſſe, de facili mihi perſuadeo; neque vnquam Lunaribus annis vſos, niſi per emboliſmos ad normam Solis emendatis, vt infrà dicemus.

Sol itaque cùm annualem curſum ſuum in Zodiaco 365. dierum cum quadrante circiter, ſeù 6. horis ſpatio perficiat: ideò *annum Solarem*, quem & *naturalem* vocare poterimus, totidem diebus & horis conſtare dicimus. Hunc Iulius Cæſar ordinauit, & tradidit Romanis, cùm antea valdè incompoſitus fuiſſet. Hi enim à Romulo progenitore annũ decem men-

potiùs ſuperſtitione intacto Februario cui aliquando 28. dies attributi fuere.

1	Ianuarius dierum	31	7	Quintilis dierum	31
2	Februarius	28	8	Sextilis	31
3	Martius	31	9	Septemb.	30
4	Aprilis	30	10	October	31
5	Maius	31	11	Nouemb.	30
6	Iunius	30	12	Decemb.	31
	dies	181			184

181
184
Summa dierum 365

Et huiuſmodi annus, nulla facta in præcipuis ſenſibili alteratione in Orbe Latino ad vſque noſtra tempora perdurauit ſemper illæſus, 12. menſes, hebdomadas 52. & diem vnum, ac 365. dies complectens; & de hoc anno intelligit Calendarium Gregorianum, quando in ipſo principio ait: *Annus menſes habet duodecim, hebdomadas duas & quinquaginta, & diem Vnum; dies verò trecentos ſexaginta quinque, & ferè ſex horas.* Aptè dicitur, *& ferè ſex horas*, quia non ſex horæ integræ, vt exiſtimarunt antiqui ex R. Moſe Ægyptio, cùm ad illarum complementum deficiant aliqua minuta, quæ ab Aſtronomis in Ephemeridibus exactè calculantur, & inueniuntur horæ 5. & 48′. 55″. Sic à ſex horis integris deficiunt fermè vndecim minuta: ex quorum neglectu adeò proceſſum eſt, vt poſt longum temporis tractum, eiuſmodi minuta ita excreuerint, vt omnia ſimul

1	Ianuarius dierum	30	7	Quintilis dierum	30
2	Februarius	30	8	Sextilis	30
3	Martius	30	9	September	30
4	Aprilis	30	10	October	30
5	Maius	30	11	Nouember	30
6	Iunius	30	12	December	30

Poſtea Iulius Cæſar Imperator, qui omni virtutum genere cum cæteris Regibus, & Imperatoribus non ſolùm eſt conferendus, verùm ijs anteferendus; antequam primus omnium inuictiſſimam Romanorum Rempublicam ſuo ſubiugaſſet Imperio, cùm tertiò Conſulatum ageret, comperiens, annum à Numa ordinatum, propter Maiorum negligentia, intercalationem omiſſam, vel non ritè peractam, non paruam confuſionem paſſum fuiſſe, nouam anni reſtaurationem ordinauit: vnde ſeptuaginta nouem dies, vna vice tantùm inſeruituros, Pompiliano anno adiecit. Et ſic quadringentorum quadraginta quatuor dierum primum annum effecit, ſingulis menſibus 37. diebus aſſignatis, *Annum maximum*; *& vltimum confuſionis* conſtituit, & nominauit.

In poſterum verò, omni confuſione ſublata, annum ad Ægyptiorum normam, quorum (ſecundùm aliquos) ad numerum trecentorum ſexaginta quinque dierum cum quadrante, quibus Sol totum Zodiacum permeat, protendebatur, reſtitui curauit, ab antiqui anni menſibus, ſublatis, vel pro libito adiunctis, vel tranſpoſitis diebus quibuſdam, relicto tamen, religione quadam, vel

omnia Zodiaci Signa permeat, concluditur. Hic conſtare deprehenditur 354. diebus. Secundùm Aſtronomos Hebræos dieb. 354. horis 8. חלקים *Chelakim punctis* 876. nam ſicut noſtri diuidunt horam in 60. minuta, ſic Hebræi in 1080. *Chelakim particulas*, ſeù *puncta* horam diſpertiuntur. Ita Moſes Ægyptius Maijmonis filius laudatiſſimus inter Hebræos Auctor, & omni ferè ſcientia instructus, docet in ſuo libro ס׳ היד *Sèpher Haijàd Hallachòth Kiddùſc Hachòdeſc* cap. 6. num. 4.

שנה של לבנה אם תהיה שנים עשר חדש מחדשים אלו יהיה כללה שלש מאות יום וארבעה וחמשים יום ושמונה שעות ושמונה מאות וששה ושבעים חלקים׃

Annus Lunæ, ſi ſumatur pro 12. *menſibus* (Lunaribus) *erit trecentorum quinquaginta quatuor dierum, horarum octo, & Chelakìm partium octingentarum ſeptuaginta ſex.*

At ſi quæras: Cur potiùs hora diuidatur ab Hebræis in partes 1080. quàm in 60. minuta, vt faciunt noſtri Aſtronomi?

Reſpondet idem Rabbi Moſes Bar Maijmonis loc. cit. num. 2.

לפי שמנין זה יש בו חצי ורביע ושמינית ושליש ושתים ותשע וחומש ועישור והרבה חלקים ישלכל אלו השמות׃

Quia in hoc numero reperitur dimidia, quarta, octaua, tertia, ſexta, nona, quinta, & decima, & quamplurima Chelakìm ſeù *puncta ſunt in his nominibus.* Et hoc verum quidem eſt: nam dimidium huius nu-

mul iuncta dies ferè *decem* componerent, & æquinoctium Vernum à ſede ſua 21. Martij remouerent. Hunc errorem animaduertens Gregorius XIII. Pont. Max. an. Domini 1582. emendauit, auferens decem dies à menſe Octobri, iuſſitque tranſiliendum ſtatim à IV. Non. Octob. ad Idus Octobris. Vnde factum eſt, vt æquinoctium Vernum ad ſuam propriam ſedem rediret, ad 21. diem Martij; & vt in eo perpetuò conſeruari poſſit, adhibuit remedium Intercalationis, prout infrà de Emboliſmo & Intercalatione annorum dicemus.

De Anno Lunari.

§. SECVNDVS.

Exiſtimant aliqui, licèt ineptè, *annum Lunarem* illum eſſe, quem *Luna* per duodecim Zodiaci Signa peragrando præſcribit. Cùm enim Luna intra 29. dies, aut etiam citiùs, totum Zodiacum percurrat, hic motus, ſi *annum Lunarem* conficeret, *annus Lunaris* admodum breuis eſſet, cùm infra 30. dierum ſpatium concluderetur. Hunc breuiſſimum Lunę annum vnius menſis ſpatio terminatum, Ægyptiorum annum fuiſſe crediderunt nonnulli. Quod ſi ita fuiſſet, quid mirum, ſi apud illas gentes legamus, nonnullos ad milleſimum vſque annum vitam incolumem tranſegiſſe? Vix enim mille ex his annis 84. Lunares annos conſtituunt. Verùm Lunaris annus cenſendus eſt ille, qui ſpatio, quo Luna duodecies

10 תמוז *Tammuz* Iunio.

11 אב *Ab* Iulio.

12 אלול *Elul* Auguſto.

Sed quot dies vnicuique ex his menſibus tribuuntur? Dico ordinatim tribui 30. & 29. dies: ita vt primus habeat dies 30. Secundus 29. Tertius 30. Quartus 29. & ſic de alijs. Hinc oritur diſtinctio inter menſes *cauos*, & menſes *plenos*.

Menſes *caui*, qui & חסרים *Chaſerim deficientes* dicuntur, conſtant 29. diebus. מלאים *Meleim pleni*, ſeù etiam מעוברים *Meuuberrim grauidi* ſeù *intercalares* menſes 30. diebus, vt in ſequenti Tabella videre eſt.

Tabella oſtendens menſes plenos, & cauos.

1	*Tiſerì* menſis plenus dier.		30
2	*Cheſcuàn* cauus	dubij.	29
3	*Chiſlèu* plenus	dubij.	30
4	*Teuèth* cauus		29
5	*Sceuàtt* plenus		30
6	*Adàr* cauus		29
7	*Nisàn* plenus		30
8	*Iiàr* cauus		29
9	*Siuàn* plenus		30
10	*Thamùz* cauus		29
11	*Ab* plenus		30
12	*Elul* cauus		29
	Summa dierum		354

Hæc autem menſium inæqualis dimenſio hic accidit, quòd vna Lunatio, quæ facit Hebraicum menſem 29. dierum, non præciſè id efficit, ſed tranſcendit numerum 29. dierum

per

meri 1080. eſt 540. Quarta eiuſdem eſt 270. Quinta 216. Sexta 180. Octaua 135. Nona 120. Decima 108. Cùm enim diuidi poſſit per omnes monadas excepto per 7. potiùs pro particulis, ſeù minutis horarum, hunc numerum 1080. ſumpſerunt Aſtronomi Hebræi, quàm alium. Ob eandem rationem noſtri eandem horam in 60. minuta diuiſere. Numerus enim 60. habet dimidium 30. partem tertiam 20. quartam 15. quintam 12. ſextam 10. decimam 6. In alias verò partes ſcilicet in 7. 8. & 9. rotundè diuidi minimè poteſt.

Huiuſmodi autem 354. dies, horas 8. & *Chelakim puncta* 876. anni Lunaris diuiduntur in 12. menſes, quorum nomina ſequuntur.

Menſium Lunarium ordo, & nomina apud Hebræos ſunt -

1 תִּשְׁרִי *Tiſerì* correſpondet ex parte noſtro Septembri.

2 חֶשְׁוָן *Cheſcuàn* vel מַרְחֶשְׁוָן *Marcheſcuàn* ex parte Octobri.

3 כִּסְלֵו *Chiſlèu* Nouembri.

4 טֵבֵת *Teuèth* Decembri.

5 שְׁבָט *Sceuàtt* Ianuario.

6 אֲדָר *Adàr* Februario.

7 נִיסָן *Nisàn* Martio.

8 אִייָר *Iiàr* Aprili.

9 סִיוָן *Siuàn* Maio.

tempore; duodecim in die; & totidem in nocte. Ex hac Ægyptij doctrina deducitur, has horas eſſe horas inæquales, quas Aſtronomi vocant temporales & Planetarias: nam ijdem hoc pacto diem artificialem, vel etiam noctem, cuiuſcumque quantitatis ſit, in 12. horas diuidunt, quæ extra æquinoctia, maiora, vel minora noſtris 60. minutis erunt, conſequenter plura, vel pauciora 1080. *Chelakim particulas*, ſeù *puncta*, in quæ diuidunt horas Hebræi, includere debebunt. Mirum itaque eſt illud, quod dicit idem Ægyptius, horas Hebraicas ſemper, & perpetuò in 1080. *Chelakim puncta* diuidi debere, vt ibidem ſtatim ſubiungit -

והשעה מחולקת לאלף ושמונים חלקים ׃

Et hora diuiditur in 1080. particulas, ſeù *puncta*. Quia ex hoc neceſſariò ſequitur, particulas haſce horarum non fore eiuſdem menſuræ, ſed illam variare ſecundùm variationem horarū; itaq; quia horæ inæquales & temporariæ circa ſolſtitia longiores ſunt, *diei* in ſolſtitio æſtiuo, *noctis* in hyberno; *Chelakim particulas* quoque 1080. quæ huiuſcemodi horas menſurant, futuras longiores neceſſum erit, ſicut & breuiores circa æquinoctia. Sed cùm huiuſmodi 24. horas, quibus dies naturalis menſuratur, non omnes nationes eodem modo numerent;

Quæritur, A quonam principio, Hebræi has 24. horas diei naturalis numerare incipiant?

Reſp. Ab occaſu Solis ad alium oc-

per horas 12. & *Chelakim* puncta 793. Iſtæ 12. horæ cum alijs 12. horis ſuperfluentibus in ſubſequente menſe (*Chelakim punctis* pro tunc neglectis, de quibus poſtea ſuo loco) conſtituunt vnum diem, quo addito 29. diebus efficitur menſis ſequens 30. dierum; & ſic alternatim procedendo vſque ad duodecimum menſem, conſtituitur *annus communis Lunaris* 354. dierum.

Cùm autem menſis *diebus* componatur, ſciendum, quòd *dies* alius eſt *artificialis*, alius *naturalis*: dies artificialis eſt latio Solis ſuper noſtrum hemiſphærium, ſiuè eſt ille circulus, quem deſcribit Sol, dum ab Oriente emergens, eleuatur ad Meridiem, & inclinatur ad Veſperam, atque occumbit in Occidentem, quo tempore, ſolent Artifices, & Agricolæ operam ſuam exercere. Hic ſecundùm varium Solis aſcenſum vel creſcit, vel decreſcit. Dies verò naturalis eſt ſpatium illud; quo Sol circuit vniuerſam terram; ſiuè eſt circulus ille, qui deſcribitur à Sole, dum peragrat vniuerſum terrarum Orbem à puncto quodam deſignato incipiens motum, & ad eundem rediens & perficiens; vt puta, ab Ortu in Ortum, vel à Meridie in Meridiem, vel ab Occaſu in Occaſum, & completur ſpatio viginti quatuor horarum. Vnde R. Moſes Bar Maijmonis in *Hallachòth kiddùſc hakòdeſc* cap. 6. num. 2. ait -

היום והלילה ארבע ועשרים שעות בכל זמן שתים עשרה ביום ושתים עשרה בלילה ׃

Dies & nox eſt 24. horarum omni

hora vſque ad vigeſimam quartam.

Hinc habes, quòd media nox ſit ſemper ſexta hora noctis, & ſexta hora diei, ſeù hora decima octaua decurrens ſit perpetuò Meridies.

Ex diebus 29. vel etiam 30. conſtituuntur menſes Lunares, & à principio Neomeniæ, ſeù menſis Lunaris ad aliam Neomeniam ſunt præcisè dies 29. horæ 12. *Chelakìm puncta* 793. ſecundùm motum medium Lunæ, qui eſt regularis, & non ſecundùm motum verum, de quo R. Moſes Ægyptius Ben Maijmonis in *Kiddùſe Hachòdeſe* cap. 6. num. 3. ita habet.

משיתקבץ הירח והחמה לפי חשבון זה עד
שיתקבצו פעם שנייה במהלכם האמצעי תשעה
ועשרים יום ושתים עשרה שעות מיום שלשים מתחלת
לילו ושבע מאות שלשה ותשעים חלקים משעת
שלש עשרה וזה הוא הזמן שבין כל מולד ומולד וזה
הוא חדשה של לבנה׃

A coniunctionē Lunæ cum Sole (ſecundùm hunc numerum iam dictum) *vſque ad aliam coniunctionem ſecundùm medium motum* (intercedunt) *dies* 29. *&* *horæ* 12. (quæ deſumuntur) *à die* 30. *à principio noctis ipſius*, *&* (ampliùs) 793. *Chelakim puncta* (deſumpta) *ex hora* 13. *& hoc eſt interuallum*, *quod intercedit inter* מולד *Molàd & Molàd*, *inter Neomeniam & Neomeniam; & iſte eſt menſis Lunaris*.

Si dies 29. horæ 12. *Chelakìm puncta* 793. diuidas per 7. h. e. per dies hebdomadæ, in quotiente habebis 4. & remanebunt dies 1, horæ 12. *Chela-*

occaſum, ita vt *nox* diem præcedat, mox dies inſequens ei coniungatur, & ad occaſum Solis compleatur. Horæ autem noctis non ſemper numerantur ſimul cum horis diei, neque vltima diei hora vocatur ſemper vigeſima quarta, vt ſolent Itali, Bohemi, & Poloni numerare; ſed horæ noctis ſeorſim ab horis diei plerumque numerantur, ita vt horæ noctis ſint 12. & totidem ſint horæ diei: orto enim Sole, incipit dies, in quo iterum incipiunt numerare horas diei vſque ad duodecimam, in qua occumbit Sol, & abſoluitur dies artificialis, de quo loquitur Ioannes in Euangelio 11. 9. *Nonne ſunt duodecim horæ diei?*

Ex Euangelio autem etiam aliud principium diei naturalis habetur, nempè ab ortu Solis, ſic, ànte ortum Solis crepuſculum matutinum vocatur veſpera illius diei proximè inſequentis, vt apud Matthæum cap. 28. 1. *Veſpere autem Sabbathi, quæ luceſcit in prima Sabbathi &c.* hoc eſt in aurora Dominicæ diei. Hoc etiam modo diem auſpicabantur Babylonij. Hodierni verò Hebræi Aſtronomi non raro incipiunt numerare diem naturalem à prima hora noctis, & proſequuntur numeri ſeriem vſque ad vigeſimam quartam horam, qua abſoluitur dies.

Diuidunt etiam hunc diem naturalem in quatuor quadrantes; primus eſt à prima hora noctis vſque ad ſextam; ſecundus quadrans à ſexta vſque ad duodecimam; tertius à duodecima vſque ad decimam octauam; & vltimus quadrans à decima octaua

N.	H.	*Chelakim punctis*
1	10.	814.
1	12.	793. איב תשצג adde
2	22.	1607.
2	23.	527.

Erit itaque Neomenia ſequentis menſis die 2. ſiuè fer. 2. hora 23. *Chelakim punctis* 527. nam cùm *Chelakim puncta* 1607. ſuperent 1080. *Chelakim*, quibus vna hora conſtituitur, diuidenda ſunt 1607. per 1080., & ſic habebimus horam 1. & ſupererunt ampliùs *Chelakim puncta* 527. Hæc hora addenda eſt horis 22. & fient dies 2. horæ 23. *Chelakim puncta* 527. pro Neomenia futuri menſis חשון *Cheſcuàn* ſeù *Octobris*. Adde deinde Nouilunio *Tiſcri*, quod incidit 30. Septembris 29. dies, & habebis 59. dies, proijce ab his 30. præteriti menſis Septembris, relinquentur dies 29. pro futuro menſe Octobris. Igitur die 29. Octobris fer. 2. hora 23. *Chelakim punct.* 527. erit Nouilunium menſis Octobris, ſecundùm hunc medium motum Lunæ, quo Iudæi vtuntur etiam hodie; vt videre eſt in ſuis Calendarijs, quæ annuatim euulgantur.

Aliud exemplum.

Anno Domini 1675. apud Hebræos 5436. Nouilunium menſis תשרי *Tiſcri*, ſeù coniunctio Luminarium ſecundùm vulgare Calendarium Hebræorum incidit in

lakim puncta 793. huiuſmodi reſiduum notatur Hebraicè איב תשצג *Iu taſctzàgh*, & eſt ſymbolum numericum memoriæ iuuandæ gratia excogitatum: nam א ſignificat vnum diem יב 12. horas, & תשצג 793. *Chelakim puncta*: & inſeruit ad inueniendum ſubſequentis menſis Nouilunium hoc pacto.

Dato Nouilunio alicuius menſis, ſi illi addideris ſymbolum præfatum איב תשצג hoc eſt diem 1. horas 12. *Chelakim puncta* 793. habebis Nouiluniū ſequentis menſis. Exemplum. Anno Domini 1674. & à creatione mundi ſecundùm Hebræos 5435. Nouilunium primi menſis תשרי *Tiſcri* incidit ליל' א' י' שעות תתי"ד חלקים Nocte 1. id eſt nocte præcedente Dominicum diem, 10. hora, & 814. *Chelakim*, ſiuè *punctis*. Die 30. Septembr. huic numero adde איב תשצג hoc eſt Diem 1. horas 12 *Chelakim puncta* 793. habebis dies 2. horas 23. *Chelakim puncta* 527. Nouilunium igitur ſequentis menſis חשון *Cheſcuàn* incidet feria 2. hora 23. *punctis* 527. ad diem 29. Octobris.

Calculi apparatus.

1674. תשרי *Tiſcri* Septembris Neomenia, ſiuè Nouilunium.

Diuide 1199. *Chelakim puncta* per 1080. in quotiente erit hora 1. addenda horis 16. & ſupererunt *Chelakim puncta* 119. Igitur Nouiluniū menſis ſubſequentis חשון *Cheſcuàn* Octobris fiet feria 4. hora 17. *Chelak. punctis* 119. ad diem 7. Octobris: nam ſi addantur 29. Lunationi menſis *Tiſcri*, quæ incidit 8. Septembr. cadet Lunatio menſis חשון *Cheſcuàn* in 7. diem Octobris. Et ſic agendum eſt in reliquis.

Aduerte, quòd ſicut datur periodus inter menſem & menſem Lunarem, datur etiam inter annum & annum Lunarem. Iterum recolendum, annum Lunarem *communem* conſtare diebus 354. horis 8. *Chelakìm punctis* 876. Annum verò Lunarem correctum per emboliſmum conſtare diebus 383. horis 21. *Chelakìm punctis* 589. Quòd ſi diuiſeris anni Lunaris quantitatem per 7. reſiduum anni communis erit dier. 4. cum hor. 8. *Chelakìm punctis* 876. Et ſi diuiſeris quantitaté anni Lunaris Emboliſmici, reſiduum erit dierum 5. cum horis 21. *Chelakìm punctis* 589.

Signum reſidui anni communis eſt

ד״ח תתע״ו

Signum reſidui anni Emboliſmici

ה״כא תקפ״ט

Cognito enim principio alicuius anni, ſi ei addatur reſiduum anni illius id eſt anni communis, ſi ſit annus communis; vel reſiduum anni emboliſmici, ſi ſit annus emboliſmicus

D.	H.	*Chelakim puncta*
5.	19.	610. die 19. Sept.
1.	12.	793. א״יכ תשצ״נ adde.
6.	31.	1403.
i.e. 7.	8.	323. die 19. Octob.

Chelakìm puncta 1403. reduc ad horas diuidendo per 1080. habebis horam 1. & *Chelakìm puncta* 323. Hanc horam adde horis 31: fiunt 32. horæ: reduc ad dies diuidendo per 24. remanebunt ſupra vnum diem horæ 8. Hunc diem adde diebus 6. habebis dies 7. horas 8. *Chelakìm puncta* 323. Adde 30. dies, eoſque incipe numerare à Nouilunio menſis *Tiſcri*, hoc eſt à 19. Septembris, incident 19. Octobris, vnde Neomenia חשון *Cheſcuàn* Octobris erit feria 5. hora 8. noctis die 19. Octobris.

Aliud exemplum.

Hoc anno Domini 1676. Neomenia menſis תשרי *Tiſcrì*, quo menſe annum nouum 5437. auſpicantur. Incidit לילג׳ ד׳ שעות תו״ חלקי׳ nocte 3. quam nos pro die ſumimus, (quia dies naturalis incipit primo momento noctis) 4. horis, & 406. *Chelakìm punctis*.

N.	H.	*Chelakìm punctis*
3.	4.	406. die 8. Septemb.
1.	12.	793. א״יב תשצ״נ adde.
4.	16.	1199.
4.	17.	119. die 7. Octobris.

Aliud exemplum in anno embolismico.

Anno mundi 5434. qui incæpit anno Domini 1673. & ex maiori parte correſpondet anno Domini 1674; eius initium & ingreſſus in primum punctum menſis *Tiſcri* inuentus fuit die 2. hora 13. *Chelakim punct.* 225. Reſiduum anni embolismici eſt dier. 5. hor. 21. *Chelak. punct.* 589. Summa iſtorum ſunt dies 1. horę 10. *Chelak. puncta* 814. Vnde annus ſequens ingredietur ſecundùm hunc calculum, D. 1. H. 10. *Chelak. punct.* 814.

Calculi demonſtratio.

D.	H.	*Chelakim punctis*
2.	13.	225.
5.	21.	589. reſiduum anni embolismici הכ״א תקפ״ט
7.	34.	814. Horas reduc ad diem, & erit
1.	10.	814. ingreſſus anni

ſequentis 5435. Chriſti Dom. 1674. Initium anni quod exierit ſecundùm hanc regulam, eſt etiam initium menſis תשרי *Tiſcri*, quia annus nouus incipit in ipſo momento, quo incipit *Tiſcri*.

Volunt tamen vt huiuſmodi anni ſeù menſis *Tiſcrì* initium nunquam veniat, aut incidat die prima hebdomadæ, ſeù die Dominico. Itemque fer. 4. aut 6. feria, cuius rei ſignum dant אד״ו *Addò*. Quòd ſi initium anni, id eſt menſis *Tiſcri* in vno ex his diebus inciderit, reijciunt illud in diē ſubſequentem, vt puta; Si initium

cus. ex ſumma iſtorum ſimul reſultabit initium anni ſequentis; vt verbi gratia, quia anno 1675. à creatione mundi 5436. illius initium, quod deſumitur ab ingreſſu menſis תשרי *Tiſcri*, eſt יום ה׳ י״ט שעות תר״י חלקים feria 5. hora 19. *Chelakim punctis* 610. & eſt annus communis, ſi ei addatur reſiduum ד״ח תת״ע hoc eſt dies 4. horæ 8. *Chelak puncta* 876. emergent ליל ג׳ ד׳ שעות ת״ו חלקים Noctes 3. horæ 4. *Chelakim puncta* 406. pro ingreſſu anni ſequentis 5437. Chriſti 1676. qui ex maiori parte correſpondet anno 1677.

Calculi demonſtratio.

Ingreſſus anni mundi 5436. communis.

D.	H.	*Chelakim punctis*
5.	19.	610.
4.	8.	876. reſiduum anni communis רח תת״ע
9.	27.	1486.
	1.	1080. Subtrahe.
	28.	406.
10.	24.	

Subtrahe

7.

N.	H.	*Chelakim punctis*
3.	4.	406. initium anni 5437. Domini 1676.

Sic quoque, ſi Neomenia menſis *Tiſcri* incidat fer. 2. hora 3. diei, & *Chelakim* 589. de hora 4. hoc eſt fer. 2. hora 15. *Chelakim punctis* 589. cuius ſymbolum eſt בט״ו תקפ״ט *Battù Takpàtt* aut ampliùs. Si fuerat annus præteritus emboliſmicus; non figunt Neomeniam fer. 2. huius anni, ſed fer. 3.

Si autem fuerit Neomenia anni communis, vt diximus, quòd impellit ad fer. 5. & fuerit minor particulâ vna, aut tranſcenderit ſignum ג״ט ר״ג *Gatt Ràgh* figunt illam fer. 3. Pariformiter; ſi cadat Neomenia anni elapſi emboliſmici in fer. 2. minor *particula* iſtius ſymboli בט״ו תקפ״ט aut minor iſto, figunt illam fer. 2.

Sed qua ratione, & via figant Neomeniam *Tiſcri?* Poſtquam inuenerint per regulas datas diem, horam, & *Chelakim puncta* horæ Neomeniæ, ipſa die, hora, & *Chelakim punctis* fixa erit Neomenia *Tiſcri* in perpetuum. Si autem incidat Neomenia *Tiſcri* die Dominico, aut fer. 4. vel etiam fer. 6. cuius ſignum eſt אד״ו *Addò*. Aut ſi erit Neomenia in meridie, aut poſt meridiem; vel erit in ר״ך 204. *Chelakim punctis* de hora decima noctis fer. 3. vel ſuprà, ſi ſit annus communis: aut ſi fuerit Neomenia in *Chelak. punct.* תקפ״ט 589. de hora 10. fer. 2. ſi ſit annus communis primus poſt emboliſmum; ſi accidat in quatuor caſibus non figunt Neo-*Tiſcri* eueniat die Dominico, reijciunt ad fer. 2. Si 4. feria occurrat, reponunt in fer. 5. Et ſi fer. 6. eueniat, celebrant Neomeniam, & initium anni in Sabbatho. Si autem initium menſis *Tiſcri* occurrat in ipſo puncto Meridiei, vel vltra Meridiem, tunc reijciunt illud ad diem ſequentem: v. g. Si incidat initium *Tiſcri* in ipſo puncto horæ ſextæ diei fer. 2. aut etiam poſt horam 9. tunc reijciunt initium menſis ad fer. 3. Si autem initium *Tiſcri* eueniat ante meridiem, ſeù præceſſerit meridiem vnico minuto, ſeù *Chèlek puncto*, tunc figunt initium menſis *Tiſcri*, ac proinde initium anni in ipſo die, & fer. 2. Tunc enim non eſt in vno ex his diebus אד״ו *Addò*.

Si autem initium menſis *Tiſcri* inciderit in ipſo puncto meridiei, vel poſt meridiem, ſi ſubſequens dies erit vnus ex his diebus אד״ו *Addò*, tunc initium *Tiſcri* reijciunt ad diem poſterum אד״ו *Addò*, ne celebratio Neomeniæ, aut Capitis anni fiat in vno dierum אד״ו *Addò*. Exempli gratia. Si incidat initium menſis *Tiſcri* in puncto meridiei, aut poſt meridiem Sabbathi, reijcietur Neomenia ad fer. 3. Et ſi inciderit in meridie, vel poſt meridiem fer. 3. reijcietur ad fer. 5.

Si incidat Neomenia in nocte fer. 3. hora 9. *Chelakim punctis* 204. de hora 10. quorum ſymbolū eſt גטר״ד *Gattràd*, aut plus iſto numero; ſi fuerit annus communis, impellit Neomeniam, reijcitque ad feriam 5. hebdomadæ.

Addò, id eſt, *non figunt Neomeniam die primo hebdomadæ, ne veniant dies Hoſanna Rabbà die Sabbathi, non enim licet ex Lege excutere Hoſannà*, id eſt *faſciculos* (feſtiuos ex palmarum ſpatulis, & ramulis myrthi, & ſalicum compactos) *in die Sabbathi. Et præceptum excutiendi faſciculum non eſt à Lege, ſed ex conſuetudine introductum, quod non poteſt expellere præceptum legale &c.*

De דו״ן alijs duobus diebus videlicet fer. 4. & 6. ibidem ita habet -

וביום ד״ו אין קובעין שאל׳ יבא י״ב ביום ו׳ או ביום א׳ ויהיו שתי שבתות סמוכות זו לזו ואם בר מינן ימות בהם מת יהא אסור לקוברו אפי׳ על ידי גוים ויסריח ׃ ועוד כדי שלא יתעפשו הירקות שנלקטו לצורך האכילה שלא יוכלו לבשלם שיהיה אסור לבשלם שני ימים זה אחר זה ואל התמ׳ על הטעמים הללו שהם חלושין מאד לדחות עבורם ימי ר״ה ויום צ״כ וסוכות שהם דאורייתא כי כבר הודעך שאין אלו עיקר הטעם אלא שחכמינו ז״ל בעוצ׳ בינתם וחכמתם בחכמת התכונה ראו לתקן מהלך השוה עם מהלך האמתי כמו שאמרנו ומפני הטעמי׳ הללו תקנו אותו בימי׳ הללו ולא בימים אחרים אבל לא שיהיו הטעמים הללו עיקר טעמי הדחיה חלילה לקדושי עליוני׳ לעשות זאת וכו׳ ׃

Et in diebus דו״ן id eſt *fer.* 4. *&* 6. *non figunt* (Neomeniam) *quòd ſi ita feciſſent veniret dies expiationum fer. 6. aut die Dominico* (nam dies expiationum celebratur die 10. menſis *Tiſcrì* & ſi Neomenia ingrederetur feriam 4. dies expiationum incideret feria 6, & ſi ingrederetur fer. 6. dies expiationum incideret die Dominico) *& ſic eſſent duo Sabbatha ſimul vnita, & ſi quis moreretur in eis, mortuus ſepelirì*

Neomeniam die qua incidit, ſed tranſferunt ad diem poſt ipſam, aut etiam alteram poſt ipſam, ſecundùm quod expoſuimus.

Sed ſi interrogaueris, Cur non figant Neomeniam menſis *Tiſcri* in diebus huius ſymboli אד״ו *Addò* ſcilicet fer. 1. 4. & 6. ?

Reſpondent, Quia in his diebus coniungitur Luna cum Sole motu medio, non autem motu vero, aut in loco vero; ideò faciunt *diem fixum*, & *diem impellentem*. Vt cùm occurreret in die Synodi veræ, feria 3. figunt. Fer. 4. impellunt. Fer. 5. figunt. Fer. 6. impellunt. Sabbatho figunt. Prima Sabbathi die Dominico impellunt. Fer. 2. figunt.

Fundamentum verò eorum dierum, qui impellunt, eſt idem: nam iſte numerus eſt veluti iter quoddam medium; & huius rei probatio eſt, quòd cùm Neomenia occurrit in nocte fer. 3. & impellit ad feriam 5. aliquoties non conſpicietur Luna in nocte fer. 5. vel etiam in nocte fer. 6. Et hoc ideò euenit, quia non coniuncta fuerunt luminaria Synodo vera, niſi tantùm fer. 5. Aliam huiuſcemodi rei rationem reddit Auctor ר׳ח לבוש התכלת *Leuùſc Hathecheleth Roſc chòdeſc Tract. de Neomenia* pag. 149. editionis Pragenſis in fol. & eſt

אין קובעין ר״ה ביום אד״ו ר״ל ביום א אין קובעין ר״ה כדי שלא יבא יום הושענא רבה ביום השבת שאין חובטין ההושענות בשבת שהוא אסור דאורייתא והחביטה אינה אלא מנהג ואינה דוחה שבת וכו׳ ׃

Non figunt Neomeniam in אד״ו

Annus *communis* Lunaris conſtat ſecundùm Hebræos, vt ſuprà iam diximus, diebus 354. horis 8. *Chelakim punctis* 876.

Annus verò *Emboliſmicus*, ſeù *Intercalaris* conſtat diebus 383. horis 21. *Chelakim punctis* 589. Huius anni neceſſitas exigitur, ne feſta fixa menſibus Lunaribus tranſcurrant per totum anni circulum, & quod celebrandum erat vere primo, vti Paſcha, celebraretur æſtate, autũno, & hyeme.

Anni itaque Lunares per emboliſmum corriguntur, & quodammodo fiunt Solares: nam cùm annus Solaris ex antiqua Iudæorum nonnullorũ ſententia conſtet diebus 365. & horis 6. completis, ſecundùm hanc ſententiam euadet annus Solaris maior Lunari diebus 10. horis 21. *Chelakim punctis* 204. Hi autem 10. dies, horæ 21. & *Chelak. puncta* 204. aſcendent in tertio anno ad dies 32. horas 15. & *Chelakim puncta* 612. Quare neceſſe erit intercalare vnum menſem communem, ſeù plenum 30. dierum, & conſtituere annum emboliſmicum 13. menſium, & quod reſiduum manet in *diebus, horis*, & *Chelakim punctis*, hoc eſt dies 2. horas 15. *Chelakim puncta* 612. vocamus *Epactas*: nam *Epacta nihil aliud eſt, quàm reſiduum dierum, horarũ, & Chelakim punctorum, ſeù minutorum, quod remanet ex anno emboliſmico, ſeù intercalari, & reſeruatur ad ſequentem annum*. Ἐμβολισμὸς autem, ſeù annus 13. menſium ita vocatur, quia tranſitum habet, ſeù tranſcenſum, eò quòd tranſcendat annum communem vno Lunari menſe; *non poſſet. cùm ſit hoc prohibitum in Sabbatho etiam per manus gentilium, & ſic fæteret. Item ne putreſcerent olera, quæ iam pro cibo collecta ſunt, nec coqui poſſunt in his diebus feſtiuis. Neque mireris, ſi iſtæ ſint debiles rationes impellendi intercalationem dierum* ר״ה *Roſe haſcianà Initij anni, diei expiationum, & Tabernaculorum, qui ſunt à Lege; quoniam iam oſtendi, quòd iſta non ſunt fundamentum rationis: ſed quia ſapientes noſtri b. m. in robore intelligentiæ & ſapientiæ, quam habuerunt in ſcientia Aſtronomica, viderunt motum medium, & motum verum, eumque his rationibus, ſicut diximus, diebus prædictis aptarunt, & non alijs: non verò quòd huiuſmodi rationes ſint fundamentum, propter quod impellantur hi dies, & ad alios transferantur; abſit hoc à ſanctitatibus ſupremis, &c.* Nota ex his huiuſmodi dierum tranſlationes eſſe adinuentum Rabbinorum, & non à Lege præceptas.

De Anno Lunari communi, & emboliſmico; deque Cyclo decennouennali.

§. TERTIVS.

ANnus Lunaris duplex eſt; alius dicitur פשוטה *Peſciuttà Expanſus, ſimplex*, quem nos *communem* vocabimus; alius vocatur מעוברת *Meuubèreth Grauidus, prægnans, plenus*, quem nos vocabimus cum priſcis Aſtronomię Doctoribus *Emboliſmicum, & Intercalarem*.

פשוטה פשוטה מעוברת ، פשוטה פשוטה מעוברת ، פשוטה מעוברת ، פשוטה פשוטה מעוברת פשוטה פשוטה מעוברת ، פשוטה פשוטה מעוברת: פשוטה מעברת :

Sed Latinè faciliùs huiuſmodi Canon ſtatuetur, ſi de Emboliſmis dicatur: *Ter, ter, bis, ter, ter, ter, bis.* Quaſi diceres, annus tertius 6. 8. 11. 14. 17. & 19. ſunt *Emboliſmales*; reliqui 12. id eſt 1. 2. 4. 5. 7. 9. 10. 12. 13. 15. 16. & 18. ſunt *Communes*. Si enim hos annos tam Emboliſmales, quàm Communes in vnam ſummam collegeris, inuenies 19. annos ex annis Solis. Si enim annus Solis ſtatuatur, vt dictum eſt, dierum 365. & horarum 6. in num. 19. annorum non relinquitur niſi tantùm vna hora, & *Chelakim puncta* 485. teſte Ægyptio in *Kiddùſc hachòdeſc* cap. 6. num. 10.

Cæterùm, ſi reſiduum anni Communis ד״ח ת״הע hoc eſt dies 4. horas 8. *Chelakim puncta* 876. multiplicaueris per 12. annos Communes, comprehenſos in Cyclo decennouennali; & idem feceris cum reſiduo anni Emboliſmici ה״כא ת״קפם id eſt diebus 5. horis 21. & *Chelak. punctis* 589. & ſimul collegeris reducendo *Chelakim puncta* ad horas, & horas ad dies, quas diuides per 7. dies hebdomadæ, inuenies dies 2. horas 16. & *Chelakim puncta* 595. quorum ſymbolum eſt ב״יו תק״צה. Iſtud eſt reſiduum Cycli decennouennalis. Quod ſi experiri cupias, an hoc ſit verum,

menſis autem decimus tertius, quia inſeritur anno duodecim menſium, dat denominationem eidem anno, qui & emboliſmicus, & Intercalaris appellatur. *Dies* autem *epactales* cum *horis*, & *Chelakim punctis* ſuperfluentes reſeruantur, quouſq; per inſequentes annos ita excreſcant, vt ex ijs alius annus emboliſmicus fieri poſſit; annus enim vltra menſes nihil recipere poteſt, non *dies*, non *horas*, non *puncta*, non *momenta* aliqua; annus ſiquidem menſibus componitur, menſes diebus, dies horis, horæ punctis, puncta momentis. Et hoc eſt, quod innuere voluit Scriptura Exod. 12. 2.

החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה :

Menſis iſte vobis initium menſium, primus erit vobis in menſibus anni. Quaſi diceret: Menſes in anno numerabitis non dies. Hinc igitur eſt, quòd reſiduum poſt annum intercalarem reſeruatur, adeò vt intra 19. annos ſeptem anni intercalares fiant, quibus completis, omnes Lunationes ad eandem horam redeunt, in qua priùs fuerant.

Spatium itaque intra 19. annos comprehenſum vocatur Cyclus decennouennalis. Hunc Hebræi מחזור *Machazòr* appellant, & in eo conſtituunt ſeptem annos *emboliſmicos*, & duodecim *communes*. *Emboliſmum* faciunt annum *tertium*, *ſextum*, *octauum*, *Vndecimum*, *decimum quartum*, *decimum ſeptimum*, *& decimum nonum*; quorum ſymbolum eſt ג״וח י״א י״ד י״ז י״ט vnde ſolent Hebræi dicere:

Cùm autem ſciueris principium Cycli, ſi ei addideris ſymbolum בי״ן תק״צג dies 2. horæ 16. *Chelakim puncta* 593. reſiduum Cycli decennouennalis, producetur initium Cycli ſequentis; & ſi huic iterum addas idem ſymbolum, inuenies principium Cycli ſubſequentis, & ſic in infinitum.

Volunt autem Hebræi cum Ægyptio in *Kiddùſc hachòdeſc* cap. 6. num. 13. quòd מולד *Molàd* initium primi Cycli, ſiuè primum Nouilunium poſt creationem Luminariū factum ſit fer. 2. hora 5. Noctis, *Chelak. punct.* 204. quorum ſymbolum eſt בה״רד״.

Notą, ex eodem, quòd *Molàd* ſeù initium anni, eſt etiam *Molàd Nouilunium* eiuſdem menſis *Tiſcri*; vnde primus dies ſiuè Neomenia *Tiſcri*, eſt annus nouus. His diligenter prænotatis -

Eundem annum nouum poteris inuenire hoc pacto:

Dato quocunque anno, illius ingreſſum adinuenire, ſeù quod idem eſt: Neomeniæ menſis תשרי *Tiſcri cuiuſque anni oblati deſignare diem, horam, & Chelakim puncta.*

Primò recolendum eſt, quod ſuprà diximus pagina 404. colum. 2. quòd annus Lunaris cōmunis ſit dierum 354. horarum 8. *Chelakim punctor.* 876. & annus Lunaris emboliſmicus dierum 383. hor. 21. *Chelakim punctorum* 589. Annus verò Solaris ſecundùm veriorem ſententiam

Ràu

rum, ita operaberis.

D.	H.	*Chelakim puncta.*
4.	8.	876. reſiduum anni communis.

Multiplica per 12. annos communes extractos ex Cyclo decennouennali, fit -

D.	H.	*Chelakim puncta*
48.	96.	10512.
52.	9.	792.

Reduc *Chelakim puncta* ad horas diuidendo per 1080. erunt horæ 9. & *Chelakim puncta* 792. Adde 9. horis horas 96. fiet ſumma horarum 105. Reduc ad dies diuidendo per 24. erunt dies 4. & horæ 9. Hos 4. dies adde diebus 48 fit numerus 52. dierum, vt ſuprà infra lineam notatum eſt.

Eodem modo operandum in 7. annos emboliſmicos Cycli decennouennalis. Reſiduum anni emboliſmici eſt הכ״א תקפ״ט dies 5. horæ 21. *Chelakim puncta* 589. multiplica per 7.

D.	H.	*Chelakim puncta.*
5.	21.	589.
		7.
35.	147.	4123. inuenies
41.	6.	883.

Adde

52.	9.	792. productum ex duodecim annis communibus. Fit
93.	15.	1675. Diuide
7. adde	1.	1080. Subtrahe
D.	H.	*Chelakim puncta.*

Reſiduum.

2.	16.	595.

kim puncta 883.

Item multiplicabimus horas 21. per 7. erunt horæ 147. adde horas 3. ſuprà habitas à *Chelak. punctis* 4123. erunt horæ 150. reduc ad dies diuidendo per 24. horas, fiunt dies 6. & horæ 6.

Subinde multiplica dies 383. per 7. fiet ſumma dierum 2681. qui cum 6. diebus ſuprà ſeruatis, horis, & *Chelakim punctis*, habebimus ſummam dierum 2687. hor. 6. *Chelakim punctorum* 883. Hanc ſummam adde ſummæ ſuprà ſeruatæ ex annis 12. communibus, quæ eſt dierum 4252. *Chelakim punctorum* 9. horarum 792. fiet ſumma dierum 6939. horarum 16. *Chelakim punctorum* 595.

Et hæc eſt ſumma dierum, horarum, & *Chelakim punctorum*, quæ continentur in Cyclo decennouennali annorum Lunæ, tam communium, quàm emboliſmicorum ſimul.

Modò videndum eſt, an in eodem Cyclo, nouendecim anni Solares eodem modo includantur.

Annus Solaris ſecundùm veriorem ſententiam, quæ eſt Râu Adæ, & approbatur ab Ægyptio Tract. *Kidduſc hachòdeſc*, c. 10. n. 6. eſt dierum 365. horarum 5. *Chelakim punctorum* 997. momentorum 48. Hæc omnia multiplicanda ſunt per Cyclum decennouennalem, id eſt per 19. & ſumma omnium colligenda, quæ conformis eſſe debet ſuperiori Lunari dierum 6939. horarum 16. *Chelakim punctorum* 595.

Multiplica primò momenta 48. per

Râu Adæ, quam nos ſequemur, conſtet diebus 365. horis 5. *Chelakim punctis* 997. momentis 48.

Secundò notandum, quòd in fine Cycli decennouennalis motus Lunæ æquatur motui Solis, & anni in Cycli fine Lunares, quodammodo fiunt Solares. Hoc ſequenti calculi apparatu manifeſtabitur.

Abſtrahantur 12. anni communes Lunares in Cyclo decennouennali, quorum vnius anni periodus eſt dierum 354. horarum 8. *Chelakim punctorum* 876.

Multiplicentur *Chelakim puncta* 876. per 12. annos communes extractos à Cyclo decennouennali, fient *Chelakim puncta* 10512. Reduc ad horas, erunt horæ 9. *Chelakim puncta* 792.

Poſtea multiplicentur horæ 8. per 12. fiunt horę 96. reduc ad dies, fiunt dies 4.

Deinde multiplica dies 354. per 12. erunt 4248. adde dies 4. ſuprà ex 96. horis conflatos fient dies 4252.

Adde omnia ſimul, erunt dies 4252. horæ 9. *Chelakim puncta* 792.

Iterum abſtrahantur à Cyclo decennouennali 7. anni emboliſmales in eo incluſi, & eodem modo, quo ſuprà, operabimur.

Et quia annus emboliſmicus Lunæ eſt dierum 383. horarum 21. *Chelakim punctorum* 589. primò multiplicabimus *Chelakim puncta* 589. per 7. & fiet ſumma *Chelakim punctorum* 4123. reduc ad horas diuidendo per 1080. erunt horæ 3. *Chela-*

Neomeniam voluerimus ſcire, videlicet, qua die hebdomadæ, qua hora, & quibus *Chelakim punctis* Luna Soli coniungatur, hoc pacto agendum eſt.

Principiò inueniendus eſt annus Cycli currentis, hoc eſt, numerus annorum Cycli, qui hoc anno decurrit. Hunc habebimus ſi numerum annorum mundi diuiſerimus per 19. numerus enim, qui poſt abſolutam diuiſionem relinquitur, erit numerus Cycli anni currentis. Quòd ſi nihil relinquatur, ipſe numerus 19. erit Cyclus anni propoſiti. Sic quia quærimus hoc anno à creatione mundi 5437. quis Cycli numerus decurrat, diuidemus 5437. per 19. & inueniemus ſuperfluere 3. Vnde dicemus hoc anno ex Cyclo decennouennali tertium annum currere. Numerus verò, qui in *quotiente* reperitur, indicat numerum Cyclorum, qui iam à creatione mundi vſque ad præſentem Cyclum tranſierunt, & quia in *quotiente* habemus 286. ideò dicemus tot Cyclos perfectos hactenus à creatione mundi fluxiſſe, & hoc anno fluere tertium annum Cycli 287. Duo igitur anni comunes iam tranſierunt de hoc præſenti Cyclo 287. de quibus ſumenda eſt proportio, quæ eis in motu conuenit ratione 286. Cyclorum. Vnde multiplicanda ſunt *Chelakim puncta* 595. iam vltimo notata per numerum Cyclorum perfectorum 286. & fiet ſumma *Chelak. punctorum* 170170. hæc enim ſunt horæ 157. & *Chelakim puncta* 610.

Idem faciendum cum horis 16. multiplica 286. per 16. habebis horas per 19. fit 912. reduc ad *Chelakim puncta* diuidendo per 76. quia 76. momenta faciunt vnum *punctum*; erunt *puncta* 12.

Secundò multiplica *Chelakim puncta* 997. per 19. erunt *Chelakim* 18943. adde puncta 12. ſuprà relicta, erunt *Chelak. puncta* 18955. reduc ad horas, fient horæ 17. *Chelakim puncta* 595.

Poſtea multiplica horas 5. per 19. fit ſumma horarum 95. adde horas 17. ſuprà relictas fit 112. reduc ad dies, ſunt dies 4. horæ 16.

Tandem multiplica dies 365. per 19. erunt dies 6935. adde dies 4. horas 16. & *Chelak. puncta* 595. ſuprà relicta, fiet ſumma dier. 6939. horarum 16. *Chelakim punctorum* 595. vt ſuprà factum eſt in computo Cycli Lunaris.

Vnde euidenter patet Cyclum Lunarem nouemdecim annorum adamuſſim æquari anni Solaris motui 19. annorum.

Hunc autem numerum dierum 6939. reducere debes ad hebdomadas diuidendo illum per 7. erunt itaque hebdomadæ 991. & dies 2. horæ 16. *Chelakim puncta* 595.

His itaque ſuppoſitis: Si voluerimus inquirere Neomeniam menſis *Tiſcri*, ſiuè principium anni noui cuiuſlibet anni propoſiti, ſeruanda ſunt ea, quæ modò dicemus.

Detur per exemplum annus Domini 1676. qui ex parte correſpondet an. mundi ſecundùm Hebræos 5437. & incipit Nouilunio menſis *Tiſcri Septembris*. Si illius ingreſſum, &

Nouilunium menſis

3. 4. 406. *Tiſcri* an. 1676.
Itaque hoc anno 1676. Nouilunium menſis Septembris erit fer. 3. hora 4. noctis *Chelakim punctis* 406.

Hic calculus Hebraicus optimè congruit cum eo, quem nobis aſsignat Argolus in ſuis Ephemeridibus. Nouilunium ſiquidem anno 1676. de menſe Septembri ponit fer. 2. & ad diem 7. horam 10. minuta 32. P. M. Meridies enim 7. Septembris 1676. habet horas Italicas 17. minuta 39. adde horas 10. minuta 32. incidet Nouilunium in horam 4. minuta 11. noctis ſequentis, hoc eſt feriæ 3. Calculus autem Hebraicus ſuperat Aſtronomicũ Argoli minutis 11. nam *Chelakim puncta* 406. correſpondent 22. minutis, & $\frac{88}{199}$ vnius minuti Mathematici.

Si autem volueris ſcire Nouilunium ſequentis menſis Octobris, ſeù *Marcheſcuàn*, adde Nouilunio menſis *Tiſcri* reperto ſymbolũ איב תשצג id eſt diem 1. horas 12. *Chelakim puncta* 793 vt ſuprà docuimus pag. 399. & habebis Nouilunium ſubſequentis menſis, vt

N.	H.	*Chelakim puncta*
3.	4.	406.
1.	12.	793. Adde
4.	17.	119. Nouilunium

menſis Octobris.

Quæres, Quomodo cognoſcendum ſit, quo die menſis Latinorũ fiat coniunctio Luminarium? nam ex Hebræorum calculis didicimus, quo die heb-

ras 4576. cum horis 157. ſuprà ſepoſitis, fient horæ 4733. Iſti ſunt dies 197. & horæ 5.

Et cum diebus 2. idem facito 286. per 2. ſunt dies 572. & cùm ſuprà diebus 197. ſepoſitis, fit numerus dierum 769. Hæc omnia collige ſimul, & habebis dies 769. horas 5. *Chelakim puncta* 610. Hos dies 769. conuerte in hebdomadas, erunt hebdomadæ 109. & dies 6. horæ 5. *Chelakim puncta* 610.

Remanent 2. an. communes tranſacti ex labente cyclo 287.

Annus enim communis Lunaris eſt dierum 354. horarum 8. *Chelak. punctorum* 876. ſiuè hebdomadarum 50. dierum 4. horarum 8. & *Chelakim punctorum* 876. replicata pro iſtis duobus annis, ſunt hebdomadæ 101, dies 1. horæ 17. *Chelakim puncta* 672. Omnia ſimul

D.	H.	*Chelakim puncta*
6.	5.	610. Adde
1.	17.	672.
7.	22.	1282.
	1.	1080. Subtrahe
Fit 7.	23.	202.

Hæc ſunt addenda diebus, horis, & punctis, quibus primum Nouilunium in creatione mundi incidit; nempè vt ſuprà notatum eſt celebratum fuit fer. 2. hora 5. *Chelakim punctis* 204. Noctis. Adde itaque

D.	H.	*Chelakim puncta*
7.	23.	202.
2.	5.	204.
10.	28.	406.
7.	24.	Subtrahe

rant. Ideoque vocatur etiam Cyclus decennouennalis. Hunc inuenies hoc modo.

Anno Domini dato adde vnitatem (quia anno ante Chriſti Natiuitatem Cyclus erat 1.) Diuide per 19. quod ſupererit, ſeù quod ex diuiſione relinquetur, erit numerus Cycli anni propoſiti. Quòd ſi nihil relinquatur, ipſe numerus 19. erit Cyclus Lunaris.

Exemplum.

Detur annus Domini 1676. de quo quæro Cyclum Lunarem, addo vnitatem, fit annus 1677. diuido per 19. habeo in *quotiente* 88. numerum Cyclorum decennouennalium, qui tranſierunt ab anno primo Domini vſque ad annum præſentem 1676. & inſuper ſuperſunt an. 5. Cycli 89. modò decurrentis, qui numerus indicatur à reſiduo in hac annorũ 1677. diuiſione relicto. Itaque anno propoſito 1676. Cyclus Lunaris erit 5.

Hunc Cyclum vocauerunt etiam Cyclum aurei numeri, quia hic numerus 19. vnitatum veluti aurum excellebat ſuper omnes alios numeros, quoniam per ipſum miro quodam artificio, Nouilunia, & feſta mobilia, & Epactæ, perpetuò inueniebantur. Quomodo autem Epacta ex aureo numero, ſeù Cyclo Lunari adinueniri poſſit, mox dicam.

Epacta Latinorum quomodo inueniatur?

Epacta nihil aliud eſt, quàm nume-

hebdomadæ ingrediatur menſis *Tiſri*, ſed quo die Septembris ingrediatur, nequaquam ſcimus; menſis ſiquidem *Tiſri* non correſpondet Septembri ex integro.

Reſp. Luminarium coniunctionem nos alia faciliori via cognoſcere non poſſe; & quo die menſis ex menſibus noſtris id accidat oſtendere, quã media epacta noſtra. Et quomodo fiet? Epactæ noſtrę currenti per annũ datum addendus eſt numerus Calendarum à Martio incipientium vſque ad menſem, de quo Nouilunium quæritur, & ſi 30. exceſſerit, ſubtrahendus eſt à 30. Numerus, qui relinquitur indicabit, quo die menſis dati erit Nouilunium. Quòd ſi huiuſmodi numerus non attigerit 30. vnitates; quæ deficiunt vſque ad 30. indicabunt diem menſis, quo Nouilunium fiet: vt v. g. ſi deficiant 8. octaua die menſis Septembris erit Nouilunium. Et hæc regula valet in omnibus menſibus anni. Epactam autem habebis ex Cyclo noſtro Lunari, quem hoc modo inuenies.

Cyclum Lunarem dati anni ab æra Chriſti ſecundùm Eccleſiaſticum computum adinuenire.

De Cyclo Lunari iam diximus, eum eſſe reuolutionem 19. annorum Lunarium communium & emboliſmicorum ſimul vnitorum, poſt quos Lunæ curſus æquatur curſui 19. annorum Solis; & Nouilunia ad eoſdem dies reuertuntur, in quibus priùs fue-

præſentis anni 1676.

Huic Epactæ 15. anni 1676. adde numerum Calendarum, exordio facto à Martio vſque ad menſem Septembris, de quo quærimus Nouilunium, vnicuique menſi monadem tribuendo. A Martio vſque ad Septembrem erunt Calendæ 7. adde Epactæ 15. fit numerus 22. ſubtrahe à 30. remanent 8. Igitur octaua die menſis Septembris fiet Nouilunium hora 4. *Chelakim punctis* 406. noctis antecedentis; ſeu minutis Actronomicis 22. & $\frac{600}{1080}$ vnius minuti.

Menſis *Tiſeri* Neomenia firmata, omnes alias Hebræorum feſtiuitates, & Temporaria Ieiunia habebimus: nam die 10. *Tiſeri* erit dies expiationum; die 15. feſtum Tabernaculorũ. Menſis כסלו *Chiſlèu* Nouembris die 25. ſunt חנוכה *Chanuccà Encenia*. Menſis ניסן *Niſàn Martij* die 14. *feſtum azymorum*. 15. *Paſcha*. Et ſic de reliquis, vt videbimus in Calendario Hebræorum, quod in hac diſſertatione exhibebimus. Nunc de menſibus ad maiorem illorum intelligentiam tam de cauis, quàm de plenis proſequemur diſſertationem.

De Menſibus cauis & plenis.

§. QVARTVS.

SVprà ad paginam 376. indicauimus annum Lunarem conſtare 12. menſibus, quorum alios eſſe cauos, & alios plenos, eoſque alternatim per annum diſpoſuimus, ita vt primus eſſet plenus, ſecundus cauus, & ſic

merus dierum, quibus annus Solaris communem Lunarem ſuperat. In computo Eccleſiaſtico, & in Politico ſeù ciuili non attenditur ad minutias, & fractiones dierum, ſed tantùm ad dies integros. Annum Solarem conſtituunt diebus integris 365. & Lunarem communem diebus 354. reiectis horis & minutis ſuperfluentibus. Hinc inuenitur, annum Solarem ſuperare Lunarem diebus vndecim, & hæc ſuperatio dicitur Epacta, vti ſi ſequentis anni Epacta 11. dierum priori ſuperaddatur, euadet Epacta 22. & tertij anni erit Epacta 33. Tribus igitur annis Sol motu ſuo ſuperat Lunã curſu ſuo menſe integro, & inſuper 3. diebus, qui reſeruantur pro Epacta quarti anni, cui addendi ſunt 11. & quotieſcunque 30. numerum Epacta tranſcenderit, reiectis 30. pro anno emboliſmali 13. lunationum; reliquus numerus ſuperfluus pro Epacta futuri anni retinendus eſt.

Si autem dati anni Epactam volueris inuenire, tam ante correctionem, quàm poſt correctionem Calendarij, duc Cyclum decennouennalem anni propoſiti per 11. & productum diuide per 30. Numerus, qui abſoluta diuiſione relinquitur, erit Epacta ante correctionem: quòd ſi ab eo ſubtraxeris 10. habebis Epactam anni propoſiti poſt correctionem.

Exemplum.

Sit datus annus 1676. cuius Cyclus eſt 5. duc in 11. fit 55. diuide per 30. reſiduum erit 25. Epacta ante correctionem Calendarij. Aufer 10. remanent 15. pro Epacta

Phaſin vel *cauum*, vel *plenum* menſem conſtituebant: nam ſub exitum menſis cuiuſlibet, à Phaſi Lunari, hoc eſt à viſione primæ Lunæ corniculatæ in Occidentali horizontis plaga, veſpere quàm diligentiſſimè obſeruata, menſem inchoare ſolebant, hac ratione. Si Phaſis 29. die elapſi menſis apparebat, ſtatim ſolemni illa acclamatione מקודש מקודש *Sāctificata eſt, ſanctificata eſt*, ראש חדש *Roſc chòdeſc Neomeniam* ſanctificabant, populo qui aſtabat eadem ſucclamante; & elapſum menſem *cauum* fuiſſe declarabant, facto initio ſequentis menſis ab hac Phaſi, quem & *plenum*, ſiuè 30. dierum faciebant. Si autem poſt Luminarium Synodum ob aëris nubilum, aut imbres, aliaſue ob cauſas Lunæ Phaſis conſpici non poterat, tunc præteritos menſes *plenos* faciebant; futuros verò, integrum eis erat vſuque receptum, pro arbitrio, tam *cauos* facere, quàm *plenos*, eoſque ſiuè continuos, ſiuè alternos: ex antiqua autem conſuetudine, & à maiorum recepta traditione, *non pauciores quàm quatuor menſes plenos in anno* (communi) *nec plures quàm octo*, interponere ſolebant; de qua conſuetudine extat decretum in *Miſnà* Cod. ערכין *Arachìn* cap. 2. num. 2.

אין פוחתין מארבע חדשים המעוברים בשנה ולא נראה יתר ח׳.

Quod tantundem ſonat. Cùm autem Phaſis non apparebat, aut quotieſcunque menſem *plenum* faciebant, Neomeniam inſequentem nunquam ſanctificabant. Poſtquam verò ab Hil-

& ſic de reliquis vſque ad finem anni. Plenis menſibus aſſignauimus 30. dies, cauis 29. Sed quia menſis Lunaris tranſcendit 29. diebus aliquibus horis & minutijs, nec tamen attingit diem 30. non enim poſſumus dicere, menſem hunc conſtare diebus 29. & tot horis, totque minutis, cùm menſem numeremus diebus, non horis: ideò horas & minutias alias prætermittimus, & vni menſi damus 29. dies, & alteri ſequenti tribuimus 30. Si autem menſis Lunaris conſtaret tantùm 29. diebus & 12. horis, eſſent omnes menſes anni ſex caui, & ſex pleni, & annus Lunaris conſtaret tantùm 354. diebus: ſed quia menſi Lunari præter 29. dies & 12. horas, ſuperſunt etiam quædam particulæ ſeu puncta numero 793. (nam menſis Lunaris communis, vt ſæpiùs dictum eſt conſtat 29 diebus, horis 12. & *Chelakim punctis* 793.) hinc fit, quòd non ſolùm aliqui ex his menſibus excreſcant vſque ad diem integrum, ſed ex huiuſmodi redundantia horarum & particularum in pluribus menſibus adeò augmententur, vt in aliquibus annis plures inueniantur menſes pleni, quàm caui.

Antiquitùs, quando Aſtronomicus calculus in diſponendis menſibus *cauis & plenis* non erat in vſu, neque eos aliqua Cycli ratione, aut præſcripto ſtabili firmabant; plures, aut pauciores in anno decernere menſes *cauos*, aut *plenos*, in arbitrio & voluntate trium ad minimum, aut ſeptem ad ſummum, Magni Synedrij Iudicum, poſitum erat. Hi ſecundùm Lunæ

varij, id eſt *Marcheſcuàn cauus*, & *Chiſlèu plenus*. Annorum autem, quorum *Marcheſcuàn* & *Chiſlèu* ambo ſunt *pleni*, vocantur menſes illorum menſes שלמים *Scelamim perfecti*: & quando ambo ſunt *caui*, vocantur חסרים *Chaſerim defectiui*; & quando varij, hoc eſt *Marcheſcuàn cauus*, & *Chiſlèu plenus*, vocantur illius anni menſes כסדרן *Cheſederàn ſecundùm ordinem* ipſorum, ſcilicet alternatiuè alter menſis eſt *cauus*, & alter *plenus*, incipiendo à *Tiſcrì pleno* vſq; ad *Elùl cauum*.

Sed dices, Quomodo cognoſcendi ſunt huiuſmodi menſes מרחשון *Marcheſcuàn*, & כסליו *Chiſlèu* ſintne *pleni*, an *caui*, vel eorum alter ſit *cauus*, & alter *plenus*?

Reſpondeo, R. Moſes Bar Maijmonis in ſuo Tract. קדוש החודש *Kiddùſc hachòdeſc* cap. 8. num. 7. aſſignat regulam facillimam huius rei cognoſcendæ, docetq; quòd debeamus accipere diem ingreſſus anni propoſiti, & diem ingreſſus anni ſequentis per regulam ſuprà traditam pag. 400. & numerare dies, quæ inter vtriuſque anni principium intercedunt, excluſo vtriuſque anni die ingreſſus. Quòd ſi inter vtrumque anni principium intercedant 2. dies, erunt menſes anni inſequentis חסרים *Chaſerim defectiui*, & conſequenter menſes *Marcheſcuàn* & *Chiſlèu* erunt *caui* ambo.

Si

Hillele Cyclus decennouennalis traditus eſt Iudæis, cæperunt, regula quadam certa, intercalare menſes: & quibuſdam ex eis 30. dierum numerum attribuere, *cauoſque* & *plenos* menſes ordinare, vt infra.

Ordo Menſium plenorum & cauorum, ſeù perfectorum, & deficientium.

Menſis תשרי *Tiſcrì* ſemper eſt *plenus*, & טבת *Teuèth* ſemper eſt *cauus*; & à *Teuèth* & deinceps, alter eſt *plenus*, & alter eſt *cauus*, vt

4 טבת *Teuèth cauus*.
5 שבט *Sceuàth plenus*.
6 אדר *Adàr cauus*.
7 ניסן *Niſàn plenus*.
8 אייר *Iiàr cauus*.
9 סיון *Siuàn plenus*.
10 תמוז *Tamùz cauus*.
11 אב *Ab plenus*.
12 אלול *Elùl cauus*.

Et in anno emboliſmali אדר ראשון *Adàr Riſciòn Adàr primus plenus*, & אדר שני *Adàr ſecnì Adàr ſecundus cauus*.

Superſunt duo menſes, nempè מרחשון וכסליו *Marcheſcuàn* & *Chiſlèu*, qui aliquando ambo ſunt *pleni*, aliquando *caui*, & aliquando

שלמים *Scelamìm perfecti*, id eſt *Marcheſcuàn* & *Chiſlèu* erunt *pleni*.

Si verò initium anni communis ſit in Sabbatho, & initium anni ſequentis ſit fer. 3. inter vtrumque intercedent 2. dies, ſcilicet dies Dominicus, & fer. 2. Ideò dicemus menſes illius ſubſequentis an. eſſe menſes חסרי *defectiuos*, videlicet vtrumque menſem *Marcheſcuàn* & *Chiſlèu* eſſe *cauos*. Et idem exemplum applicari poteſt in anno emboliſmico.

I. Si annus tam communis, quàm emboliſmicus incipiat feria 3. eius menſes ſemper erunt ſecundùm ſuum ordinem.

II. Si vterque annus tam communis, quàm emboliſmicus ingrediatur die Sabbathi, aut fer. 2. nunquam eius menſes poterunt eſſe ſecundùm ſuum ordinem.

III. Si autem annus communis ingrediatur fer. 5. *Marcheſuàn*, nunquam erit *cauus*. Si verò erit *emboliſmicus*, nunquam illius menſes *Marcheſcuàn* & *Chiſleu* erunt כסדרן *ſecundùm eorum ordinem*. Sed hæ regulæ à R. Moſe Ægyptio traditæ non videntur correſpondere perpetuò cum Calendarijs Hebræorum, quæ annuatim proſtant.

Quo verò die ingrediatur annus ciuilis, ſeù Neomenia menſis ſeptembris; & an ſubſequentes menſes *Marcheſcuàn* & *Chiſlèu* ſint *caui*, vel *pleni*, vel כסדרן *Cheſedràn ſecundùm illorum ordinem*, oſtenditur in ſequenti Tabula perpetua.

Ta-

Si intercedant 3. dies, erunt *ſecundùm illorum ordinem*, id eſt *Marcheſcuàn cauus*, & *Chiſlèu plenus*. Si 4. dies inter vtrumque numerabuntur, erunt menſes anni illius שלמים *Scelamìm perfecti*, hoc eſt vterque menſis tam *Marcheſcuàn*, quàm *Chiſlèu* erit *plenus*. Et hoc intelligitur in annis פשוטות *Peſciuttòth ſimplicibus*, ſeù *communibus*.

In annis verò מעוברות *Meuberòth emboliſmicis*, hanc ex eodem Bar Maijmonis obſeruabis regulam. Si inter diem, quo figitur annus præſens communis, & inter diem, quo figitur annus ſequens emboliſmicus, intercedant 4. dies, erunt menſes illius anni emboliſmici *caui*. Quòd ſi intercedant 5. dies, erunt ſecundùm *illorum ordinem*. Si verò inter eos deprehendantur 6. dies, menſes illius anni emboliſmici erunt *perfecti*.

Exempli gratia.

Si ſit initium anni communis fer. 5. & initium anni ſequentis fer. 2. inueniemus inter eos 3. dies, nempè feriam 6. Sabbathum, & diem Dominicum, ideò pronunciabimus ſubſequentē annū habere menſes כסדרן *ſecundùm ipſorum ordinem*, hoc eſt primum *cauum*, ſecundum *plenum*, & ſic procedendo alternatim vſque ad duodecimum menſem.

Quòd ſi initium anni communis ſit fer. 5. & initium anni ſequentis ſit fer. 3. inter vtrumque intercedent 4. dies; ideò menſes illius anni erunt

[illegible]

[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible]

Tabulaperpetua decennouennal noui; qualitatem

אלו הם י"ג מחזורים החוזרים ומרפ"ב רצ"ה וכן כלם והחוזרים חלילה לעולם :

מ	פ	מ	פ	פ	מ		פ	פ		
שלט	שלח	שלז	שלו	שלה	לר	ש	שבכ	שבא	רפ"א	1
גכז	השא	זחג	בשה	הכז	שה	בר	הכז	זשג		
שנח	שנז	שנו	שנה	שנד	נג	ש	שמא	שמ	רפ"ב	2
זהג	בשה	בשז	הכז	כחג	ז	בה	זשג	בשה		
שעז	שעו	שעה	שעד	שעג	עב	ש	שס	שנט	רפ"ג	3
כחה	הכז	השג	בחג	הכז	שג	זד	בשה	הכז		
שצו	שצה	שצד	שצג	שצב	צא	ש	שעט	שעח	רפ"ד	4
חחא	זשג	בחה	הכז	זשג	ה	ב	הכז	זשג		
תיה	תיד	תיג	תיב	תיא		ש	שצח	שצז	רפ"ה	5
זשה	בשח	גכז	זחא	בשה	ז	ה	זשג	גכה		
תלד	תלג	תלב	תלא	תל	כט	ת	תיז	תיו	רפ"ו	6
בשז	הכז	זחג	בשה	הכז	שג	זש	גבה	זחא		
תנג	תנב	תנא	תנ	תמט	מח	ת	תלו	תלה	רפ"ז	7
השג	בחג	בשז	הכז	זשג	חה	גב	זחא	בשת		
תעב	תעא	תע	תסט	תסח	סז	ת	תנה	תנד	רפ"ח	8
כחה	הכז	השג	זשג	גכה	חא	זח	בשה	הכז		
תצא	תץ	תפט	תפח	תפז	פו	ת	תעד	תעג	רפ"ט	9
גכז	זחא	זשה	גכה	השא	זג	ב	הכז	זשג		
תקי	תקט	תקח	תקז	תקו	קה	ת	תצג	תצב	ר"ץ	10
זחג	בשה	גכז	השא	כחג	ז	ה	זשג	בשח		
תקכט	תקכח	תקכז	תקכו	תקכה	קכד	ת	תקיב	תקיא	רצ"א	11
כשז	הכז	זחג	בשה	הכז	שג	ז	בשח	הכז		
תקמח	תקמז	תקמו	תקמה	תקמד	קמג	ת	תקלא	תקל	רצ"ב	12
השג	זשג	בהג	הכז	זשג	חה	ב	הכז	כחג		
תקסז	תקסו	תקסה	תקסד	תקסג	קסב	ת	תקנ	תקמט	רצ"ג	13
זשה :	גכה	חחא	זשג	בשה	ז	ה	בחג	הכז		
19	18	17	16	15	1		2	1		

סימן לקביעות המועדים את"ב ש"ג ד שנת : ביום ד' בו קריאת התורה פירוש שמחת תורה:

289. 290. 291. 292. 293. qui omnes in prima linea ad dexteram Tabulæ deſcendendo minio notantur. Quibus completis reuertitur ad principium, & ex רפ״א 281. fit רצ״ד 294. & ex רפ״ב 282. fit רצ״ה 295. & ſic gradatim proſequendo vſque in infinitum.

In prima linea frontis Tabulæ minio notati ſunt anni, qui correſpondent ſuo Cyclo ad dexteram in prima linea rubro ſcripto: iſti in nouemdecim columnellis diſtributi ſunt ſecundùm numerum annorum Cycli decennouennalis. Incipiunt ab anno שכ״א 321. minoris ſupputationis, id eſt Chriſti 1561. & proſequuntur vſque ad annum תקס״ז 567. Chriſti 1807. quo completo reuertitur ad annum שכ״א 321. & pro שכ״א reponitur תקס״ח 568. & annus שכ״ב 322. fit תקס״ט 569. & ſic in infinitum.

Quilibet ex his annis ſub ſe habet dictionem nigro ſcriptam tribus literis expreſſam, quarum prima numericè notat qua feria ingrediatur annus nouus, ſeù Neomenia *Tiſri* anni ſupra eandem dictionem rubro ſignati. Secunda litera indicat qualitatẽ menſium *Marcheſcuàn* & *Chiſlèu*, an in eo anno ſint *perfecti*, vel *ſecundùm ſuum ordinem*, vel *caui*. Tertia litera quæ numerica eſt, notat qua feria eo anno celebrandum ſit Paſcha.

Exem-

Explicatio Tabulæ.

Iſti ſunt 13. Cycli, qui præfinito tempore reuertuntur, & incipiunt à Cyclo רפ״א 281. qui vocatur *Cyclus Lunæ*, & indicat, quot Cycli perfecti decennouennales decurrerint à creatione mundi ad annum שכ״א 321. ſexti millenarij, Chriſti 1561. Tranſierunt enim 280. Cycli completi, & eo anno vnus annus ex Cyclo 281. decurrebat, quod oſtenditur ex diuiſione anni mundi per 19.

Annus, qui ex Cyclo incompleto decurrit, vocatur מחזור קטן *Machazòr kattàn Cyclus paruus*, cùm & alij, qui iam perfectè tranſierunt, vnà ſimul cum anno Cycli incompleti, qui modò pertranſit, proprie vocentur מחזור ללבנה *Machazòr Lelcuanà Cyclus Lunaris*. Vt in hoc anno mundi 5436. qui incepit anno Chriſti 1675. de menſe Septembri, *Machazòr kattàn Cyclus paruus* Lunaris eſt 2. *Cyclus* verò abſolutè *Lunaris* eſt רפ״ז 287. quia iam à mundi conditu ad hunc vſque annum 286. Cycli completi tranſierunt, & 287. incompletus pertranſit, de quo iam tranſierunt 2. anni.

Incipit itaque hæc Tabula à Cyclo רפ״א 281. minio notato, & percurrit per Cyclos רפ״ב: רפ״ג: רפ״ד: רפ״ה: רפ״ו: רפ״ז: רפ״ח: רפ״ט: ר״ץ: רצ״א: רצ״ב: רצ״ג: 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288.

id eſt primum *cauum*, & ſecundum *plenum*: כ enim ſtat pro integra voce כסדרן. Tertia litera quæ eſt ז, ſignat Paſcha celebrandum die Sabbathi, qui eſt ſeptimus in hebdomada, ſicut & ז litera, quæ in notis numericis ſtat pro 7.

Si autem acceperis annum ת״מ 440. quem in eodem Cyclo רפ״ן, & in 6. colummella reperies infra ipſum החא. ה ſignificat fer. 5. ingredi annum nouum, & fieri Nouilunium Septembris. ח ſignificat חסרים *Chaſerim defectiuos*, hoc eſt menſem *Marcheſcuân* & *Chiſlèu* eſſe *cauos*, & א fer. 1. ſiuè die Dominico celebrandum Paſcha.

Ex eadem Tabella cognoſcitur annus an ſit *communis*, vel *emboliſmicus* ſeù *intercalaris*: nam anni, qui notantur in colummellis ſubiectis literæ פ, ſunt omnes *communes*, & anni, qui notantur in colummellis ſubiectis literæ מ minio impreſſæ, omnes ſunt anni *emboliſmici*. Omnes enim nouemdecim iſtæ colummellæ præſeferunt in fronte vnâ ex his literis פ, vel מ. פ id eſt פשוטות *Peſcisutòth ſimplices*, ſeù *communes*. מ, id eſt מעוברות *Meuubberòth grauidos, plenos, emboliſmicos*, & *intercalares*.

Hæc Tabella reperta eſt mſc. in fine cuiuſdam vetuſti Codicis mſc. R. Gabrielis de Sorano, & illam mihi ſuppeditauit R. Iſaac de Caui Romanus incola, vbi additæ erant ſequentes rubricæ ad feſtorum notitiam pertinentes.

He-

Exemplum.

Annus, quo incipit Tabula, eſt annus שכ״א 321. minoris ſupputationis Chriſti 1561. ſub ſe habet dictionem nigro impreſſam ז״שג prima litera ז oſtendit, eo anno Neomeniam *Tiſcri* anni noui, haberi fer. 7. hoc eſt Sabbatho ingredi annum nouum. Secunda litera eſt ש ſignificatq; qualitatem menſiũ *Marcheſcuân* & *Chiſlèu* ſcilicet, eo anno eſſe *perfectos*, id eſt vtrumque habere 30. dies: nam ש ſumitur pro שלמים *Scelamim perfectis*. Tertia litera eſt ג, quæ ſumitur pro nota numerica, & indicat quo die celebrandum ſit Paſcha, hoc eſt fer. 3. nam ג in notis numericis 3. ſignificat.

Aliud exemplum.

Hoc anno mundi 5437. Chriſti 1676. decurrit Cyclus רפ״ן. quia ſi annum 5437. diuiſeris per 19. habebis in *Quotiente* 286. numerum Cyclorum, qui hactenus ab Orbe condito tranſierunt, & ſuperſunt 3. pro numero Cycli minoris præſentis anni decurrentis ex Cyclo רפ״ן 287. decennouennali, è regione ipſius in tertia colummella inuenies תל״ז numerum præſentis anni 437. minoris ſupputat. infra ipſum nigro impreſſam habes dictionem נכ״ג, prima litera ג nota numerica ſignificat annum ingredi fer. 3. Secunda, quæ eſt כ, ſignificat *Marcheſcuân* & *Chiſlèu* eſſe כסדרן *ſecundùm eorum ordinem*,

Hebræorum rubricæ & regulæ ad notitiam illorum Feſtorum, & Ieiuniorum ſpectantes, quibus oſtenditur, quibuſnam diebus vetitum ſit eis ea celebrare.

לא בדז פור ולא בדו פסח ולא גהז עצרת ולא אדו ראש השנה ולא אגו יום כפור לעולם:

Explanatio.

לא בְּדַז פור *Lo bedàz Pur*,. id eſt *Numquam celebratur feſtum Purrim ſortium*. ſeù feſtum Mardochæi & Eſther *fer. 2. fer. 4. & fer. 7.* id eſt Sabbatho.

וְלֹא בַּדוּ פֶּסַח *Velò Baddò Pèſach, neque fer. 2. 4. & 6. Paſcha.*

וְלֹא גְהָז עֲצֶרֶת *Velò Gheàz Atzèreth, neque fer. 3. 5. & Sabbatho feſtum Tabernaculorum.*

וְלֹא אַדוּ רֹאשׁ הַשָּׁנָה *Velò Addò Roſc Haſcianà, nec fer.* 1. die Dominico, *fer. 4. & 6. Initium Anni.*

וְלֹא אַגוּ יוֹם כִּפּוּר לְעוֹלָם *Velò Agbò iom Chippùr leolàm, neque fer.* 1. die Dominico, *aut fer. 3. & fer. 6. Dies expiationum.*

Adduntur & ſequentia ſigna pro figendis ſolemnitatibus & ieiunijs.

סימן לקביעות המועדים את בש גר דק הע וף: פירוש ביום א׳ של פסח יהיה לעולם תשעה באב וסימן על מצות ומרורים יאכלוהו: ביום ב׳ בו שבועות: ביום ג׳ בו ראש השנה: ביום ד׳ בו קריאת התורה פירוש שמחת תורה: ביום ה׳ בו צום כפור: ביום ו׳ בו פורים שעבר:

Explicatio.

Alphabeti principium את בש de quo aliquid diximus in I. Parte pagina 246. oſtendit, quomodo á feria Paſchæ figantur Ieiunia, & reliquæ anni ſolemnitates. Sex primis Alphabeti literis, & ſex vltimis, ſex paria literarũ efformantur hoc modo את בש גר דק הץ וף. *Aleph* ſignificat *Paſcha*; ת *Thau* ſuum par ſignificat תשעה באב *Tiſcà Beau*, hoc eſt צום החמישי *Ieiuniũ quinti menſis*, quod obſeruant die 9. menſis *Ab* Lunæ Iulij. Vnde ſignificat quòd *Paſcha & Ieiunium Tiſcà beàu* eodem die & hebdomadæ feria ſemper incidant; cuius rei memoriæ iuuandæ gratia dant verſiculũ Scripturæ Exod. 12. 8. ומצות על מרורים יאכלוהו *Et infermentata ſuper amaritudinibus comedent ea.* Sic ſi Paſcha incidat die Dominico fer. 1. vti

Keriàth battorrà, id eſt שמחת תורה *Simchàth Thorà Gaudium Legis*. Poſtquam abſoluerint completo anno, lectionẽ Pentateuchi Moſis, & antequam illud iterum legere reaſſumant, feſtũ ſolempne celebrant. Huiuſmodi feſtũ ex Rabbinorũ præcepto inſtitutum, incidit in proximum diem feſtum Tabernaculorum 4. die, à quo celebratum fuit Paſcha. Anno 1675. incidit die Dominico 13. Octobris, quia Paſcha celebratum fuerat fer. 5. vndecima Aprilis, & hoc anno 1676. incidit fer. 4. Septembris 30. quia Paſcha celebratum fuit die Dominico 29. Martij.

הַי״ץ *Hàtz*. ה *He* numerat 5. צ *Tzàde* ſignificat צום כפור *Tzòm Chippùr Ieiunium expiationum*, quod quidem ſemper cadere debet 5. die ab eo quo celebratum fuit Paſcha: vt anno 1675. iam ſæpiùs diximus Paſcha fuiſſe celebratum fer. 5. vndecima Aprilis. Ergo *Ieiunium Chippùr Expiationis* ieiunauerunt Iudæi fer. 2. 30. Septembris, quæ à die quo Paſcha celebratum fuit, quinta eſt. Et hoc anno 1676. quia Paſcha incidit fer. 1. ſiuè die Dominico 29. Martij, ideò & *Ieiunium Chippùr Expiationis* cadit fer. 5. die 17. Septembris.

וַ״ף *Vàph*. ו *Vàu* numerat 6. & ף *Phe* ſignificat פורים *Purrim Sortium*, ſeù Eſtheris feſtum. Quia enim anno 1675. Paſcha fuit fer. 5. *Purrim* eiuſdem feſtum Mardochæi & Eſther, quod celebratum fuerat ante Paſcha in menſe *Adàr*, celebrari debebat feria

ria

accidit hoc an. 5436. Chriſti 1676. die 15. *Niſàn* 29. Martij, eodem die Dominico Ieiunium quinti menſis 9. *Ab*, obſeruent. Et anno præterito 5435. Chriſti 1675. quia Paſcha fer. 5. fuit 11. Aprilis, ita & eadem fer. 5. *Tiſcà beàu* 9. menſis *Ab* die 1. Auguſti ieiunarunt.

בַּ״ש *Baſc*. ב *Beth* ſignificat 2. ש *Scin* ſignificat feſtum שבועות *Scecuuòth Hebdomadarum*, id eſt *Pentecoſtes*, quod ſemper celebrant ſubſequente die, quo celebratum eſt Paſcha; vt quia anno 1675. Paſcha fer 5. celebrarunt, Pentecoſte ſecundùm hanc regulam celebrandum erat fer. 6. prout fecerunt. Item hoc anno 1676. Paſcha Iudaicum incidit die Dominico 29. Martij, Pentecoſte verò incidit die Lunæ 18. Maij.

גֵ״ר *Ghèr*. ג *Ghimel* notat 3. ר *Rèſc* ſignificat ראש השנה *Roſc Haſcianà Caput Anni*, *Annum nouum*, quod quidem initium anni ſemper à die 3. quo celebratum fuit Paſcha, celebrant: & ita quia anno 1673. celebrarunt Paſcha fer. 5. ideò ſignum eſt, quòd initium anni noui ingredi debebat die Sabbathi 3. à die Iouis, Et hoc an. 1676. quia incidit Paſcha die Dominico 29. Martij, ſignum eſt quòd annus futurus 5437. ingreſſurus ſit fer. 3. die Martis tertia à die Dominico, qui accidit die 22. Septembris huiuſmet anni 1676.

דַּ״ק *Dàk*. ד *Dàleth* notat 4. ק *Koph* ſignificat קריאת התורה

hinc eſt quòd aliquando 2. diebus celebratur Neomenia, prima pro ſuperabundantia præteriti menſis, ſecunda pro initio præſentis menſis. Et ad maiorem huius rei dilucidationem; notanda eſt doctrina R. Bar Maijmonis, quam tradit in *Kiddùſc hachòdeſc* c. 1. n. 3. & 4. de modo cognoſcendi naturam menſis Lunaris; ait enim -

הלבנה נסתרת בכל חדש ואינה נראית כמו שני ימים או פחות או יותר מעט כמו יום אחד קודם שתדבק בשמש בסוף החדש וכמו יום אחד אחר שתדבק בשמש ותראה במערב בערב ובליל שתראה במערב אחר שנסתרה הוא תחלת החדש ומונין אותו היום תשעה ועשרים יום ׃ ואם יראה הירח ליל שלשים יהיה יום שלשים ראש החדש ואם לא יראה יהיה ראש החדש יום אחד ושלשים ויהיה יום שלשי׳ מחדש שעבר ואין נוקקין לירח בליל א׳ ושלשי׳ בין שנראה בין שלא נראה שאין לך חדש לבנה יותר על שלשים יום ׃ ד׳ חדש שיהיה תשעה ועשרים ויראה ירח בליל שלשים נקרא חדש חסר ואם לא יראה הירח ויהיה חדש שעבר שלשים יום נקרא חדש מעובר ונקרא חדש מלא וירח שיראה בליל שלשים הוא הנקרא ירח שנראה בזמנו ואם נראה בליל אחד ושלשים ולא נראה בליל שלשים הוא הנקרא ירח שנראה בזמנו ואם נראה בליל אחד ושלשים ולא נראה בליל שלשים הוא הנקרא ירח שיראה בליל עבורו ׃

Luna ſingulis menſibus abſconditur, latitatque per duos circiter dies, hoc eſt per diem circiter vnum ante, & per diem ſimiliter vnum poſt Synodum eandem; cùm autem primùm incipit apparere veſpere ad occidentem, nox illa eſt principium menſis ſubſequentis; dies verò vigeſimus nonus eſt vltimus elapſi.

Si apparuerit Luna nocte trigeſima, (hoc

ria 3. nam inter fer. 5. & fer. 3. futuram intercedunt 6, dies; itaque celebrarunt Iudæi ſuum *Purrìm* fer. 3. decima quarta Luna אדר *Adàr* 12. Martij. De *Purrìm* iam tranſacto ante Paſcha intelligenda eſt regula, & non de *Purrìm* futuri anni.

Item, quia hoc anno 1676. Paſcha celebrarunt Iudæi die Dominico 29. Martij, ideò *Purrìm* ante Paſcha 6. die 28. Februarij iam celebrarant.

Iſtæ regulæ adeò cohærent inter ſe, vt ne quidem ad latum capillum impedimento ſint alicuius feſti celebrationi ſecundùm ſuperſtitionem à Iudæis pertinaciter retentam.

Cæterùm hęc Tabula licèt parumper inuerſa, reperitur in לבוש התכלת R. Mardochæi Iaphè לבוש החור *Lenùſc hachùr Veſtimento candido*, n. 428. pag. 151. editionis Pragenſis. Ego vero, prout hic notatur, habui à R. Iſaaco de Caui Romano incola, quam (vt ipſe mihi retulit) inuenit in quodam libro R. Gabrielis de Sorano mſc. quæ cùm ſit conſpicua, & facilis illius vſus, volui huic loco illam apponere, vt quilibet mediocriter inſtructus in lingua Hebraica, cognoſcat anni Hebraici qualitatem & feſta:

Quoad Neomeniam figendam hoc etiam eſt animaduertendum: Si fuerat menſis præteritus *cauus* רֹחֶ *Roſc chòdeſc* Neomenia menſis futuri, ſemper erit 30. dierum. Si autem menſis præteritus fuit 30. dierum, erit *perfectus* menſis, & die 30. fiet Neomenia: nam Neomenia ſemper fit 30 die; pars ſiquidem aliqua menſis præteriti pertinet ad menſem inſequentē,

gna ברקיע השמים creauerit, vt eſſent לאותות ולמועדים ולימים ושנים *in ſigna, & tempora, & dies, & annos.* Hæc, Sol & Luna fuerunt, his enim duobus luminaribus partes anni Solaris nos diſtribuimus, Sole quatuor anni tempeſtates, Luna duodecim menſes Solis, quod quidem ſine Lunæ auxilio vix fieri commodè poſſet. Licèt enim dies naturales ab occaſu Solis ad alium occaſum facilè numerare potuiſſemus, attamen conſtituere menſem Solarem, non eadem facilitate, quis decernere potuiſſet. Ideò voluit Deus vt Luna inſeruiret menſium numerationi. Quilibet enim vulgaris homo poteſt ex ſe, & ſine Magiſtri præuio documento incipere numerare menſem à prima Phaſi lunari veſpertina poſtquam è radijs Solaribus emergit, eamque numerationem ſingulis diebus proſequi, quouſque poſt augmentum, & decrementum Luna ſub radijs ipſius Solis iterum de mane abſcondatur. Hæc Lunæ viciſſitudo, & ſimul cum Sole congreſſus duodecies in anno Solari efficitur, hoc eſt à puncto quo Sol ſignum Arietis ingreditur, & ad idem punctum poſt quam 12. ſigna Zodiaci permeauerat, regreditur. Totum enim huiuſmodi ſpatium annus Solaris vocatur, diuiſionem menſium monſtrante Luna. Quòd ſi Luna duodecim menſium ſpatio ijſdem diebus percurreret 12. Zodiaci ſigna; quibus Sol ſemel eadem percurrit in anno, adamuſſim annus Lunaris conueniret cum Solari, ſed quia Luna 12. peragrando Zodiacum, cùm Sol ſemel tantùm, non attin-

(hoc eſt tribus diebus poſtquam abſcondita eſt, vno die ante Synodum, duobus poſt Synodum) *principium menſis* (quod Neomeniam vocant) *erit die trigeſimo; ſi verò non apparuerit, erit Neomenia 31. dierum. Menſis elapſus erit 30. dierum: nunquam enim copulant Lunam cum nocte 31. tam ſi appareat, quàm ſi non appareat, quia non datur menſis maior 30. diebus.*

Num. 4. Menſis, qui eſt 29. dierum, & Luna apparet nocte trigeſima, vocatur menſis חסר *Chasèr deficiens, cauus. At ſi Luna non apparuerit, & menſis elapſus fuerit 30. dierum, vocabitur menſis futurus* מעובר *Meuubbàr grauidus, emboliſmicus, intercalaris. menſis* מלא *Malè plenus. Quòd ſi Luna appareat nocte trigeſima* (hoc eſt nocte ſecunda poſt Synodum) *vocatur Luna, quæ apparet tempore ſuo. Si autem appareat nocte 31. & non viſa fuit nocte trigeſima vocatur Luna, quæ apparet nocte emboliſmi ſui.*

Quòd nunquam fuerint in vſu apud Hebræos niſi tantùm anni Solares, Lunares verò Soli æquati per emboliſmum, & vt ſuis ex Phaſi notis menſibus, menſes Soli curſui deſignarent.

§. QVINTVS.

Notandum ex Geneſ. 1. v. 14. quòd Deus duo luminaria ma-

מנין העולם שמסר אלהים לאדם חנוך מסר לנח ועיבר את השנה ואמר עוד כל ימי הארץ וגו׳ ׃ נח מסר לשם ועיבר את השנה ונקרא כהן שנא׳ (בראשית יד׳ ׃ יח׳) ומלכיצדק מלך שלם וגו׳ ׃ וכי כהן היה אלא ע״י שהיה בכור והיה משרת לאלהיו ביום ובלילה נקרא כהן ושם מסר לאברהם ועבר את השנה ונקרא כהן שנא׳ (תהלים קי׳ ׃ ד׳ ׃) אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק ׃ אברהם מסר ליצחק ועיבר את השנה לאחר מיתתו של אברהם שנא׳ (בראשית כה׳ ׃ יא׳) ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו׳ ׃ על ידי שנכנס בסוד העיבור ברכו ברכת עולם יצחק מסר ליעקב יצא יעקב לחוצה לארץ ובקש לעבר את השנה א״ל הקב״ה ליעקב אין לך לעבר הרי יצחק אביך יעבר את השנה בארץ שנא׳ (בראשית כה׳ ׃ ט׳ ׃) וירא אלהים את יעקב עוד למה עוד שפעם ראשונה נגלה עליו ומנעו מלעבר את השנה בחל וכשבא לארץ א״ל הקב״ה קום עבר את השנה ועל שנכנס בסוד העיבור ברכו ברכת עולם ׃ יעקב מסרו ליוסף ואחיו והיו מעברין את השנה בארץ מצרים מת יוסף ואחיו ותמעטו העיבורים וכך עתידין להתמעט בסוף מלכות רביעי׳ וכשם שנגלה הקב״ה על משה ואהרן כך עתיד להגלות על מלך המשיח ׃

Deus ſanctus benedictus intercalauit annum, & poſtea tradidit Adamo (ritum intercalandi) *S. D.* (Gen. 5. 1.) Iſte liber generationum Adam (id eſt) *numeri ſeculi pro omnibus generationibus filiorum Adæ. Adam tradidit Enocho, & ingreſſus eſt in arcanum embolismi, & intercalauit annum, S. D.* (Gen. 5. 22.) Et ambulauit Enoch cum Deo *& ambulauit Enoch in vijs numeri ſeculi* (intercalando annum) *prout Deus tradiderat Adamo. Enoch tradidit* (ritum intercalandi) *Noë, & intercalauit annum. Dixitque* עוד *Od: Adhuc omnes dies terræ &c. Noë tradidit Scemo, & intercalauit annum, Vo-*

tingit Solem, ſi principium motus vtriuſque luminaris accipiamus ab eodem puncto, exempli gratia, à 1. puncto ſigni Arietis, ſed quando Luna ad primum punctū ſigni Arietis, abſoluto anno peruenerit, iam Sol motu ſuo vlterius pertranſijt, & 10. diebus, horis 21. *Chelakìm punctis* 121. & *momentis* 48. Lunæ motum ſuperauit anno primo. Anno ſecundo Sol Lunam ſuperabit diebus 21. horis 18. *Chelakìm punctis* 243. *momentis* 20. Tertio anno Sol Lunam tranſcendet in motu diebus 32. horis 15. *Chelakìm punctis* 364. *momentis* 68. quæ conſtituunt vnum menſem completum 30. dierum, & ampliùs dier. 2. hor. 15. *Chelak. punct.* 364. & *momentis* 68. Hic menſis ſuperfluus additus anno Lunari 12. menſium, fit annus emboliſmicus 13. menſium, & ſic æquatur annus Lunaris Solari, ſiuè ex Lunari fit annus Solaris, quæ ratio æquandi Lunæ annum cum Solari ſecundùm prædictum modum procedit in infinitum Hoc eſt illud סוד העיבור *Sod haijbbùr ſecretum emboliſmicum* à Deo Adamo traditum, & ab eo propagatum vſque ad poſteriora Patrum tempora, vt habetur in *Ialkùtt Paraſcià Bereſcìth* num. 4. §. זה ספר תולדות *Iſte eſt liber generationum*. pag. 29. editionis Liburnenſis.

הקב״ה עיבר את השנה ואחר כך מסר לאדם שנא׳ (בראשית ה׳ ׃ א׳) זה ספר תולדות אדם מנין עולם לכל תולדות בני אדם ׃ אדם מסר לחנוך ונכנס בסוד העיבור ועיבר את השנה שנא׳ (בראשית ה׳ ׃ כב׳) ויתהלך חנוך את האלהים ויתהלך חנוך בדרכי

ſia. Hæc de arcana intercalãdi arte produnt Talmudiſtæ, eamque Patribus attribuunt, ineptis probationibus ad id probandũ adductis. Quòd ſciuiſſent & potuiſſent Adam, Abraham, & alij priſci Patres intercalare annum, ſi voluiſſent, quia Aſtronomiæ artem callebant, procul dubio credendum eſt: cuius rei argumenta non leuia ex Scriptura poſſent adduci, quæ in gratiam breuitatis omittimus: ſed quòd de facto annum intercalauerint, ex Scripturis deduci non poteſt; loca enim, quæ ad hæc probanda afferuntur, longè aliud quàm emboliſmum probant, & pro emboliſmo firmando, genuinus Scripturæ ſenſus infirmus redditur. Dicamus igitur, hanc annorum intercalandorum artem originem quidem ab Adamo protoparente noſtro duxiſſe, vtpotè à viro omnium ſcientiarum inſtructiſſimo, & à quo omnes ſcientiæ fluxerunt & artes, eamque per ſubſequentes ætates vſque ad ſeram poſteritatem propagatam: ſed de his documentum euidens ex Sacris literis habere non valemus; eruimus tantùm conſecutiuè emboliſmum præcipi in Scriptura, Exod. 12. verſ. 1.

החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה ׃

Menſis iſte vobis caput menſium, primus ipſe (erit) *vobis in menſibus anni*. Vbi vult, quòd menſis Niſan, qui incipit in Neomenia Veris, ſit menſis primus anni; neque hic menſis transferendus eſt à ſede ſua, quæ in Vere primo fixa eſt: nam alibi præ-

Vocaturque Sacerdos. *S. D.* (Gen. 14. 18.) Et Melchi Tzedek Rex Salem, &c. *Ecquid, Sacerdoſne fuerat? Sed quia erat Primogenitus, & ſeruiebat Deo ſuo die ac nocte, ideò vocatur Sacerdos. Scem tradidit* (intercalandi ritum) *Abrahamo, & intercalauit annum, & vocatur Sacerdos, S. D.* (Pſ. 110. 4.) Tu es Sacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedec. *Abraham tradidit Iſaaco, & intercalauit annum poſt mortem Abrahami, S. D.* (Gen. 25. 11.) Et fuit poſt mortem Abrahami, & benedixit &c. *ex eo, quòd ingreſſus eſt in arcanũ emboliſmi, benedixit ei benedictione ſeculi. Iſaac tradidit Iacobo, egreſſus eſt Iacob extra terram* (Chanaan) *& voluit intercalare annum. Dixit ei Deus ſanctus benedictus: Non tu intercalabis annum, ſed Iſaac pater tuus intercalabit annum in terra* (Chanaan) *S. D.* (Gen. 25. v. 9.) Apparuit Deus ad Iacob adhuc. *Quid ſibi vult* Adhuc? *quia prima vice apparuit ei, prohibuitque intercalationem anni in* (loco) *profano; ſed cùm ingreſſus eſt in terram* (ſanctam) *dixit ei Deus ſanctus benedictus: Surge, intercala annum. Et ex eo, quòd ingreſſus eſt in arcanum emboliſmi, benedixit ei benedictione ſeculi. Iacob tradidit Ioſepho & fratribus eius, & intercalauerunt annum in terra Aegypti. Mortuus eſt Ioſeph & fratres eius, & diminuti ſunt emboliſmi: ſic erit in futurum, minuentur in fine Imperij quarti* (Romanorum intelligunt.) *Et quemadmodum manifeſtauit ſe Deus ſanctus benedictus Moſi, & Aaroni: ſic in futurũ manifeſtabit ſe Regi Meſ-*

pendent tantùm ab itinere Solis, prout declinat ad Septentrionem, aut ad Auſtrum.

Hunc modum loquendi non admittit Aben Ezræ, at omninò rem non negat, cùm eam enucleatiùs expendit. Et quia in illius verbis non modica doctrina continetur, & in eis manifeſtatur connexio anni Lunaris cum Solari: Lunaris enim annus Solarem annum menſurat, & Solaris Lunarem per emboliſmum ad ſe trahit, & coæquat; feſta figit iuxta Legis præſcriptum, ſine quo nihil firmum, aut certum circa obſeruationem feſtorum in anno reperiretur, ſed omne mobile & fluctuans eſſet. Verba itaque Aben Ezræ, quæ habentur in Comment. ad locum Exod. 12. hic referemus. Ea ſiquidem ſunt.

ועתה אפרש לך ידענו כי מהלך הלבנה בגלגלה בנקודה הידועה שנגד גלגל המזלות עד שובה אל הנקודה בעצמה הם כ״ו יום ושלישים יום בקרוב והנה נחשב כי התחברה עם השמש כשהיתה בנקודה הראשונה בתחלת מזל טלה והנה בשובה אל ראש מזל טלה לא מצאה השמש שם כי כבר הלך במהלכו האמצעי כ״ו מעלות כי מהלך שניהם בראיותם גמורות הוא ממערב למזרח הפך התנועה העליונה והנה הלכה הלבנה באלה המעלות שכבר הלך השמש גם הלכה הלבנה בחלקים כשהלך השמש בלכת הלבנה המעלות הנזכרות שני ימים וקרוב מח׳ שעות התחברו שניהם לסוף כ״ט יום והצי וכ׳ ידות שעה וע״ג חלקים מחלקי ישראל והשנה באמת היא לשמש לבדה כי הוא המוליד ומני קור וחום וקיץ וחורף שהם ד׳ תקופות השנה ואז נחשב שהיתה בתחלת ראש טלה והוא ילך בגלגלו שס״ה ימים וקרוב מרביעית יום עד שובו פעם שנית ובעבור זה נקרא שנה והנה אין ללבנה שנה כלל כאשר אין לשמש חדש כלל כי לא יתחדש כשמש דבר רק דבר

הא

præcipit Deus (Deuteron. 16. v. 1.)

שמור את חדש האביב ועשית פסח ליהוה וגו׳:

Obſerua menſem Abib (nouarum frugum) *& facies Paſcha Domino &c.* Menſis autem *Abib* eſt menſis; quo celebrari debet Paſcha: at Paſcha deber celebrari 14. die primi menſis, vt ex Exod. 12. 6. Ergo ſequitur quòd menſis, quem hodie vocant Hebræi ניסן *Niſàn*, eſt primus menſis anni, in cuius 14. die Paſchatis feſtũ celebrant. Sed hic menſis *Niſàn* non eſſet fixus in menſe *Abib*, ſi aliquando emboliſmicus annus non interſereretur; nam ſine emboliſmi ope, *Niſàn* tranſcurreret per omnes anni menſes. Ergo ex hoc loco Exod. 12. & ex alio Deuteron 16. innuitur emboliſmus, & conſequenter ſeruandus erit annus Solaris menſuratus à menſibus Lunaribus. Hinc motus R. Iudas פרסי *Parsì Perſa* apud Aben Ezræ in Comment. Exod. 12. audacter dicit Hebræos vſurpare annum Solarem eo modo, quo nos vſurpamus, cuius verba ita referuntur ab Abrahamo.

אמר ר׳ יהודה הפרסי כי ישראל היו מונים כפי שנות החמה כמשפט האחרים וראייתו ושמרת את החקה הזאת למועדה כי שנת לבנה איננה שוה כי ימי החריש והקציר תלויים בהליכת השמש לבדו כפי נטותה לצפון או לדרום:

Dixit R. Iudas Perſa, quòd Iſraëlitæ numerent ſecundùm morem & vſum aliorum (intelligit Chriſtianos) *& probat ex illo* (Exod. 13. 10.) *Et cuſtodies ſtatutum hoc in tempore ſuo. Quia annus Lunaris non eſt æqualis, quando quidem dies ſementis & meſſis*

דבר התרוש הוא לאור הלבנה ובעבור זה נקרא חדש גם ירח בעבור חדש אור הלבנה כי אין לה אור בראיות גמורות כי אם מחשמש על כן לא תקרר השמש כי אם כרגע מחברתו עם הלבנה אם הו בראש התלי או כזנבו ולא תהיה קדרות ללבנה כי אם בהיותה לנכח השמש בלילה במקומות הנזכרים ׃

ובעבור ששנת האחרים קרובה אל שנת החמה וראו ששתים עשרה פעמים תתחדש הלבנה כשנת החמה חלקו ימי השנה על שנים עשר וקראו לכל חלק וזאת בעבור שהוא קרוב מימות חדש הלבנה חדש הסכמה מהם אינה בדרך התולדת ׃

גם הישמעלים בעבור שמועדיהם תלוים בימי חדשי הלבנה ותחלת החדש מלי חלק ראוי הלבנה וראו יב״ חדש יש כשנת החמה לא מצאו חשבון יותר קרוב מזה כי אין בין שני המספרים רק יא״ יום על כן שמו כל שנותיהם שנות הלבנה וכל שנה ישתנה מועד פסחם אחרונית יא״ יום עד שיהיו לג׳ שנות חמה הם לד׳ שנות הלבנה כי אלה אינם על דרך התולדת ׃ והשם צוה בתורתו לשמור מועד במועדו כי אמר שמור את חדש האביב ועשית פסח ליהוה והנה אם לא ימצא אביב בחצי החדש נעשה הפסח בחדש הסמוך אליו וככה קרא חג השבועות חג הקציר וסכות חג האסיף כי הקציר והאסיף תלוים באביב וראינו שאמר שלא נעשה פסח רק בחצי חדש הלבנה ובבה סכו והנה צוה לשמור ימי חדש הלבנה ויהיו המועדים ומניהם שמורים ומשה לא הזכיר בתורה שנספר יב״ חדש או יג״ רק אמר בחדש שנמצא אביב בו נחל לספור והוא יקרא ראשון כן שתהיה השנה מיב״ חדש או יג״ וככה כתוב בחדש השני בחדש השלישי וכלם על דרך הזה וניסן ואייר וסיון וכל שמות החדשים אינם לשון קדש כי אם לשון כשדים על כן לא תמצא במקרא כתוב אחר מהם ולא בכל המקרא רק בנבואת זכריה ודניאל ועזרא ומגלת אסתר שהיו בגולה וככה הפירוש בחדש הראשון שיקרא ניסן בלשון כשדים רק מצאנו בלשון הקדש שנקראו ג׳ חדשים בדרך אחרת ירח זיו כירח האיתנים כירח בול ואם רדפנו אחר הפשט אין ירח זיו ניסן

רק אייר כי כן כתוב הוא החדש השני הידוע שהוא שני לראשון חדשי ישראל ומלת למלוך שלמה אינה דבקה עם החדש רק עם בשנה הרביעית למלוך שלמה כי לא מצאנו בחשבון כל המלכים שיספר החדשים רק השנה שמלך והעד שהוא כתוב בדברי הימים בחדש השני בשני ויש לטעון על יהודה הפרסי כי כל השנים אינם שוות כי יבא להם שינוי מפאת מערכת המשרתים שירכו הגשמי׳ או ימעטו וימעט או ירבה החום או הקור בכל חדש שישנה מהמנהג הידוע על כן לא ימצא אביב בשוב השמש אל הנקודה שהיה שם בתחלת השנה שעברה שנמצא אז אביב ויהיה בין אביב לאביב יותר משנה שלימה עם תוספת שבועים על כן היו ישראל סומכין על האביב הנמצא בארצם באי זה חדש שיהיה נמצא כי האביב ישתנה עתו בכל הארצות כפי מרחק כל ארץ מחקו השוה ועתה אתן לך כלל אעפ״ שישראל בבית המקדש היו מסתכלין אל האביב לא היה עבור השנה מסור להם כי אם לב״ד שהיה משתכל לדברים אחרים חוץ מהאביב ככתוב במשנה והנה משה לא פירש לנו בתורה איך נקבע השנים והחדשים ׃

Nunc explicabo tibi (annum Iudaicum :) *Sciendum eſt, quòd motus Luna in circulo, in puncto aliquo deſignato in ſphæra Signorum, donec redeat ad punctum illud eſt, 27. dierum, & dies ſunt vſque ad coniunctionem. Supponamus ergo, quòd coniunctio Luna cum Sole fuerit in puncto primo, in principio Signi Arietis, dum redit ad caput Arietis, non inuenit ibi Solem, quoniam Sol proſequutus eſt iter ſuum medium 27. graduum, quoniam via amborum per rationes demonſtratiuas eſt ab Occidente in Orientem contra motum primi mobilis, & per hos gradus, quos pertranſit Sol, etiam pertranſit Luna in partibus ſimul. Quando vadit Sol, incedit & Luna per gradus hos commemoratos, ſed*

poſt

tionis, vel naturæ.

Et Iſmaëlitæ propterea quòd eorum feſta pendent à diebus menſiũ Lunariũ, & principium menſis eſt in nocte, prima phaſi Lunæ, & viderunt quòd 12. menſes ſunt in anno Solari, non inuenerunt numerum magis conuenientem iſto, quoniam non ſunt inter duas iſtos numeros (ſcilicet anni Solaris, & 12. menſium Lunarium) niſi 11. dies, propterea omnes eorum anni ſunt anni Lunares, & quilibet annus mutatur tempore Paſchatis eorum vltimus 11. diebus, donec 33. anni Solares ſint 34. anni Lunares, quoniam hi non ſunt per viam naturalem.

Deus autem præcepit in Lege ſua cuſtodire tempus feſtum in tempore ſuo, quoniam dixit (Deuter. 16. 1.) Cuſtodi menſem Abib, & facies Paſcha Domino. Et ecce ſi non inuenitur אביב Abib in medio menſis (id eſt æquinoctium in medio menſis Lunaris Nisàn Martij) ſit Paſcha in menſe proximo ſibi. Et ſic vocauit feſtũ שבועות Sceuuòth Septimanarum (Pentecoſten) feſtum הקציר Hakatzìr Meſſis: & סכות Succòth Tabernaculorum feſtum האסיף Haaſiph Collectionis, quoniam meſſis, & (frugum) collectio dependet ab Abib. Et putamus quòd dixerit non eſſe celebrandum Paſcha niſi in medio menſis Lunaris, & ſic Tabernacula. Et ecce præcepit obſeruare dies menſis Lunaris, vt eſſent feſta temporibus cuſtodita.

Et Moſes non commemorauit in Lege, quòd numeraremus 12. menſes aut 13. ſed tantùm dixit: In menſe, quo inue-

poſt dies duos, & penè quinque horas iunguntur ambo illa luminaria in fine 29. diei, & medio die (id eſt 12. horis) & 2. minutis horæ, & 72. particulis de particulis Iſraël. Et annus verè eſt ſolius Solis, quoniam ipſe producit temporum varietates, hyemem, æſtatem, autumnum, ver, quæ ſunt 4. Tekuphòth reuolutiones anni; & tunc exiſtimabimus, vel computabimus, quòd fuit in principio capitis Arietis. Et Sol perambulabit ſphæram ſuam 365. diebus, & quaſi quarta parte diei, donec redeat vice ſecunda; & propter hoc vocatur שנה Scianà annus (ſcil. renouatione ſeù iteratione) Sed Luna non eſt annus omninò, quoniam non innouatur in Sole quicquam, ſed res innouationis eſt lumini Lunæ, & propter hoc Luna vocatur חדש Chòdeſe id eſt Menſis, & etiam ירח Iarèach Luna, quoniam eo tempore innouatur lux Lunæ: nam conſtat per rationes demonſtratiuas, Lunam à ſe non habere lumen, ſed à Sole, ac propterea non eclipſatur Sol niſi momento, quo coniungitur cum Luna, ſi fuerint in capite, vel cauda Draconis, & non erit eclipſatio Lunæ, niſi quando fuerit illa contra Solem in nocte in locis commemoratis.

Et annus aliorum (Chriſtianorum) accedit ad annum Solis, & viderunt quòd 12. vicibus innouatur Luna in anno Solari, diuiſerunt dies anni in partes, & vnamquamque partem appellarunt menſem, propterea quòd pars illa proximè accedit diebus menſis Lunaris, & iſte conſenſus de eis non eſt in via התולדת Hattolèdeth genera-

piſtatum, quæ vel remittuntur, vel intenduntur. Autumnus ſiquidem, vel augetur, vel imminuitur (in humiditate, vel in calore; ſic in ſuis qualitatibus) *immutatur æſtas, aut etiam hyems; & quia quilibet menſis vt plurimùm immutatur à conſuetudine nota, ideò non inuenitur Abib cùm reuertitur Sol ad punctum, quo priùs fuerat in principio anni præteriti, in quo inueniebatur tunc Abib; ſic erit differentia inter Abib, & Abib pluſquam annus perfectus cum adiuncto ſeptimanarum, ideò Iſraëlitæ hærent Abib quod inuenitur in eorum terra* (Iſraëlis) *& in quo menſe inueniatur* (obſeruant) *quoniam Abib non eſt in cauſa, vt annus fiat emboliſmicus, cùm hoc penes magnam curiam Synedriorum* (repoſitum eſſet,) *ipſi enim ad alias cauſas reſpiciebant in intercalatione quàm ad Abib, ſicut ſcriptum eſt in Miſcnà. Moſes verò nihil nobis in Lege explanauit, quomodo figendi ſint anni & menſes &c.*

Si benè perpendantur verba R. Aben Ezræ, videbimus eum non obſcurè admittere annum Solarem, cùm dicat -

ושנה באמת היא לשמש לבדה כי הוא המוליד זמני קור וחום וכו׳:

Et annus verè eſt ſolius Solis, cùm ipſe producat temporum varietates, hyemem, æſtatem &c. A Luna verò Sol recipit diuiſionem menſium, cùm ipſa per ſingulos menſes lumine renouetur, eoſque ad ſe inuicem ſecernat, quibus ad Solem applicatis, licet imperfectè, Solis annus in menſes diuiditur; Luna quidem menſes conſti-

nenitur Abib, incipietis numerare, & ipſe vocabitur primus, tam ſi ſit annus 12. menſium, quàm ſi ſit 13. Et ſic ſcriptum eſt: In menſe ſecundo, in menſe tertio &c. *Sed* ניסן *Nisàn,* אייר *Ijàr,* סיון *Siuàn, & omnia nomina menſium non ſunt nomina Hebraica, ſed Chaldaica, idcircò non inuenies vnum ex eis ſcriptum in ſacris literis, ſed tantùm in Prophetijs Zachariæ, Danielis, Ezræ, & voluminis Eſther, quæ fuerunt ſcripta in captiuitate* (Babylonica) *ſic itaque explicabis:* In menſe primo, *qui vocatur Chaldaicè Nisàn* (Martius). *Verumtamen inuenimus in lingua ſancta tres menſes alia via vocatos fuiſſe, nempè menſem* זיו *Ziù* (1. Reg. c. 6. 38.) *menſem* האיתנים *Ethanim* (1. Reg. 8. 2.) *menſem* בול *Bul* (1. Reg. 6. 38.) *Et ſi inſequi voluerimus ſenſum literalem* זיו *Ziù non eſt menſis Nisàn Martius, ſed Iijàr Aprilis, quoniam ſcriptum eſt,* (1. Reg. 6. v. 1.) Iſte eſt menſis ſecundus *notus; qui eſt ſecundus inter menſes Iſraëlitarum, Et dictio* (למלוך שלמה) vt regnaret Salomon, *non eſt coniuncta cum menſe, ſed cum* anno quarto *Regni Salomonis, quoniam non inuenimus in numero omnium Regum, quòd numerentur menſes, ſed tantùm anni quibus aliquis regnauit. Huiuſce rei teſtis eſt locus* (2. Paralip. 3. 2.) Et cæpit ædificare in menſe ſecundo; in ſecundo. *Errat autem Iudas Perſa, quia omnes anni non ſunt æquales* (etiam ſi ſint Solares): *nam & eis aduenit mutatio ex parte qualitatum, quatuor tem-*

בתשרי׃ באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי בית הלל אומרים בחמשה עשר בו ׃

Quatuor initia annorum ſunt. Prima die Niſàn Martij initium eſt anni Regibus & ſolemnitatibus (Eccleſiaſticis). *Prima Elùl Auguſti eſt Caput anni ad decimanda animalia. R. Eliezer & R. Simeon dicunt prima die Tiſerì Septembris. Prima Tiſerì Septembris eſt Caput anni annorum* (ciuilium) *Scemittòth intermiſſionū* (*Sabbatici anni*) *Iubileorum; plantationis, & olerum. Prima die Sciuàtt Ianuarij eſt caput anni arborum ſecundùm Scholam Sciammài, at ſecundùm Scholam Hillèl 15. die eiuſdem*. Quatuor anni temporibus hæc quatuor anni initia reſpondent: Veri primum; Æſtati alterum, Autumno tertium; & Hyemi quartum.

In Vere ſtatuunt initium anni Regibus, quia incipiebant à Martio computare initium anni Regni Regis; & quamuis gubernacula Regni ſuſcepiſſet Rex primo Ianuarij, aut Februarij die, vel etiam vno die ante primum Martij, nihilominùs illius primum Regni annum completum eſſe volebant vltima die אדר *Adàr* Februarij, & inchoabant ſecundum Regni annum à prima die menſis ניסן *Niſàn Martij*. Hoc Regis anno Iudæi vtebantur in contractibus publicis, cuius vſus maximè inualuit tempore Alexandri Macedonis, cui Ieruſalem accedenti, Simeon Iuſtus cum vniuerſo populo occurrit, vtque pacificè in Ciuitatem excepto rem gratam facerent, vt

ſtituit, ſed propter ſuum menſtruum in motu velocitatem, licèt totum Zodiacum quolibet anno Solari duodecies percurrat, attamen per totam hanc 12. Signorum intercapedinem Solem inſequi, illiuſque motum æquare non poteſt, cùm à puncto, quo primùm ſimul cum Sole fuerat; retro remaneat in menſe Solari horis 21. *Chelakim* 820. *momentis* 10.$\frac{1}{4}$. & in anno Solari ſegnior ipſo Sole appareat in diebus 10. horis 21. *Chelak.* 121. & *momentis* 48. Vt autem Luna motu ſuo Solem attingat, neceſſe eſt aliquot poſt annos ei dierum numerum præfinitum condonari, vt ne Soli inuideat, & annum habuiſſe decurtatum videatur. Hinc eſt Lunæ indirectè quidem & diminutè annum attribui, cùm reuera annus ſolius ſit Solis, non Lunæ; menſes verò è contra primariò Lunæ tribuitur, Soliſque curſui ea tantum ratione, vt per eos, motus ipſius menſurari, & definiri valeat. Hinc à Neomenia alicuius menſis annus incipit apud Hebræos.

Annus Iudaicus à quanam Neomenia incipiat.

§. SEXTVS.

IVdæi diuerſis rationibus diuerſa principia anni deſignant. In משנה *Miſenà* Cod. ראש השנה *Roſc haſcianà* quatuor anni initia ſtatuuntur hoc ordine –

ארבעה ראשי שנים הם באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים ׃ באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה ר׳ אליעזר ורבי שמעון אומרים באחד

Raſci b. m. Ab exitu Aegyptiaco vſque ad excidium ſecundum (Templi ſecundi euerſionem) *ſunt* 1380. *anni*. 480. *vſque ad ædificationem primi* (Templi) 410. *quibus ædificium perſtitit: en* 890. 70. (anni) *captiuitatis Babylonicæ*, *&* 420. (anni) *Templi ſecundi*. *En* 1380. *anni*. Hactenus Auctor *Meòr enàim*. Et ibidem ex eodem *Raſci*, Græcos Imperium ſuſcepiſſe ſcribit.

לסוף לד׳ שנים לבנין הבית׃

In fine 34. *annorum ab ædificatione Templi*. His addit ſex annos, quibus Alexander imperauerat in עילם *Elàm*, qui omnes ſimul efficiunt ſummam 40. annorum. Quòd ſi 40. anni iungantur ſummę annorum 960. ab exitu Ægyptiaco vſque ad ædificationem ſecundi Templi efficietur ſumma annorum 1000. ab exitu ad Æram Contractuum. Ex his videtur incertum initium Æræ Contractuum eſſe, an accipiendum ſit ab initio Monarchiæ Alexandri Magni: an à ſexto Imperij ipſius, quo Darium deuicit; an verò à morte Alexandri, poſtquam Monarchia in quatuor partes diſterminata eſt. Hæc maximè fuit in vſu apud Hebræos, perdurauitque vſque ad tempora R. Moſis Bar Maijmonis, quo tempore iam paulatim introductus erat mos numerandi ab Æra creationis mundi, & ſeorſim dimiſſa Æra Contractuum, ita vt hodie omninò ceſſauerit in Synagoga. Hæc autem Æra שטרות *Scettaròth Contractuum* incipiebat à menſe *Niſàn Martio* cum Æra Regum, Vo-

vt ſuprà dictum eſt pagina 378. & ſequentibus, cæperunt in contractibus ſuis addere Æram ab Alexandro; vnde Æra Alexandri & שטרות *Scettaròth Contractuum* eſt appellata. Illius initium cæpit ab anno mundi 3448. ante Natiuitatem Domini 312. Auctor *Meòr enàim* cap. 23. pag. 96. b. contra ferè omnium Hebræorum opinionem dicit, Æram Contractuum notam ex Tabulis Synagogæ non cæpiſſe dum viueret Alexander Macedo, ſed poſt mortem ipſius, & in diuiſione Imperij eius inter quatuor illius ſeruos.

וזה כי המנין לשטרות ומלכות יונים המפורסם אצלנו כלוחות הכנסת התחיל אחרי מות אלכסנדרו מוקדון בהחלק מלכותו בין ארבעה עבדיו לא בחיי אלכסנדרו׃

Hæc tantundem ſonant. In hoc tamen omnes conueniunt, quòd principium Æræ Contractuum initium ſumpſerit ab illo anno, qui fuit milleſimus ab exitu Ægyptiaco, qui quidem correſpondet anno 3448. à creatione mundi, vt probat R. Salomon cap. אלילים citatus ab eodem מאור עינים Auctore ibidem his verbis.

מיציאת מצרים עד ראשית מלכות יונים אשר ממנו מונין לשטרות נמשכו אלף שנים כמו שבאר שם רש״י ז״ל, מיציאת מצרים עד חרבן שני אלף שפ״ שנים, ת״פ עד בנין ראשון, ת״י דבנינו הרי תת״צ, ע׳ דגלות בבל ות״כ דבית שני הרי אלף שפ״ שנים ע״ב׃

Ab exitu (filiorum Iſraël) *de Aegypto vſque ad principium Regni Græcorum, à quo numerant Contractus, protrahuntur mille anni, prout ibi exponit*

Septimo menſe, id eſt Septembri ſunt feſta notiſſima. Prima die *Tuba clangunt pro liberatione Iſaaci ab immolatione*. Tertia die *ieiunant, quia occiſus fuit Godolias*. Decima eſt dies *Chippurrim Expiationū*, quando Deus condonauit eis peccatū Idololatriæ. Die decima quinta eſt סכות *Succòth Scenopegia Tabernaculorum* per 7. dies. Prima eſt celeberrima. Septima dies, quæ eſt 21. eiuſdem menſis, vocatur הושענא רבה *Hoſannà Rabbà feſtum Ramorum* in memoriam ſubiugationis Iericho. Octaua eſt *feſtum* עצרת *Azèreth Cœtus & Collecta*, in quo colligebantur pecuniæ pro Sacrificijs.

Nono menſe כסלו *Chiſlèu Nouembri*, vigeſima quinta die menſis חנכה *Channuccà Encænia Dedicatio noui Altaris* à Machabæis contra Regem Antiochum.

Decimo menſe טבת *Teuèth Decembri*, Decima die *Ieiunium ob obſidionem Ieruſalem primam* à Nabuchodonoſore.

Duodecimo menſe אדר *Adàr Februario*. Decima tertia die menſis celebrant *feſtum* פורים *Purrim Sortium pro liberatione populi Iudaici* tempore Eſther, & Mardochæi.

Præter feſta legalia aliæ ſunt feſtiuitates & Ieiunia, quę Iudęi obſeruant ex Rabbinorum ſtatutis & conſuetudinibus, quæ in Calendario Hebræorum infrà inſeremus.

In Æſtate, prima die menſis אלול *Elul Auguſti* incipiebant annum pro decimatione animalium: pro Pecude enim, quæ nata erat, ab hoc menſe annum inchoabant, vt de ea ri-

Vocabatur *Contractuum*, quia inde Chirographa, Teſtamenta, Libellos Matrimoniales, & repudij, omneſque alias literas Contractus ſolebant conſignare. Æram etiam ab exitu Ægyptiaco, à menſe *Niſàn* computare incipiebant: nam 1. Reg. 6. 1. *Factum eſt ergo quadringenteſimo & octogeſimo anno egreſſionis filiorum Iſraël de terra Aegypti, in anno quarto, menſe* זו *Zio (ipſe eſt menſis ſecundus) Regni Salomonis ſuper Iſraël, ædificari capit Domus Domino*. Si *Ziu* eſt menſis ſecundus à Martio, vt benè probat R. Aben Ezræ ad caput 12. Exodi ſuprà relatum, pagina 427. neceſſariò ſequitur, quòd Æra exitus ab Ægypto initium ſumebat à menſe Martio. Neque hoc in dubium eſt reuocandum, cùm ab Ægyptiaca ſeruitute facta fuerit liberatio in menſe אביב *Abib, nouarum frugum*, qui procul dubio eſt menſis, qui coniunctus eſt cum תקופת ניסן *Thekuphàth Niſàn Aequinoctio Verno*; & qui in celebratione Paſchatis ſeruandus eſt ex Deuter. 16. ver. 1.

Eodem initio menſis *Niſàn Martij* incipiebat annus Eccleſiaſticus, à quo menſe numerare ſolebant Solemnitates & feſta: nam etiam hodie Iudæi computant à 14. Luna menſis *Niſàn Martij Paſcha*.

Exinde poſt 50. dies à Paſchate, in menſe tertio numerant *Pentecoſten*.

Quarto menſe, id eſt Iunio habent *Ieiunium fractionis Tabularum*.

Quinto menſe à Martio *Ieiunium deſtructionis Ieruſalem* ſub Nabuchodonoſore, & longo poſt tempore ſub Tito.

ni 1019. Nihilominus etiam à tempore conditæ Miſcnæ aliqualis erat vſus numerandi *à mundi creatione*, vti hodie communiter ſeruant Iudæi. Igitur locus *Miſcna* באׄ בתשרי ראש השנה לשנים *Prima die Tiſcri Principium anni annorum*, intelligi poteſt etiam de computo annorum *à creatione mundi*, qui tunc temporis in vſu vtcumque erat. Abſolutè autem intelligendus eſt de numero & computo annorum Regum externarum nationum, quorum epocham à menſe *Tiſcri* auſpicabantur Iudæi, ad differentiam annorum Regum Iſraëlis, quorum initium deſumebatur à menſe *Niſàn*, vti iam diximus. Non eſt hoc fictitium, aut voluntarium commentum, ſed *Ghemara Babylonica* auctoritate ſuffultũ Cod. ר״ה *Roſc haſcianà* cap. 1. pag. 3; non longè à fine, vbi poſtquam probaſſet, Initium anni exitus Ægyptiaci, & Regum Iſraëlis auſpicari à menſe ניסן *Niſàn Martio*; ſequitur -.

אמר רב חסדא לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי אומות העולם מתשרי מנינן שנא׳ (נחמיה א׳ . א׳ :) דברי נחמיה בן חכליה ויהי בחדש כסליו שנת עשרים וגו׳ .

Dixit Ràu Chaſdà: Non numeramus (à Martio) *niſi pro Regibus Iſraëlis; Verùm pro Regibus nationum mundi à menſe Tiſcri* (incipimus) *numerare, S. D.* (Nehem. 1. 1.) Verba Nehemiàh filij Chachaliàh. Et fuit in menſe Chiſlèu anno vigeſimo, &c.

Poſtquam autem in Iudaiſmo introductus & firmatus eſt vſus numerandi *à creatione mundi*, initium anni deſumitur à menſe *Tiſcri Septembri*, & eſt ritè decimas darent. Ibi Rabbi Salomon: *Quia non decimant ea, quæ nata ſunt* בשנה זו *in hoc anno*, ſed ea, quæ ſunt in menſe adiacenti anno huic, nempè menſe Auguſto vltimo anni, ſicut ſcriptum eſt Deuter. 14. v. 22.

עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה .

Decimando decimabis omne prouentum ſeminis tui, quem producit ager anno anno, id eſt annuatim decimabis beſtias, & fruges terræ. R. Eliezer & R. Simeon huiuſmodi anni principium reijciebant in menſem *Tiſcri*.

In Autumno, prima die menſis *Tiſcri Septembris* incipiebant numerare *annum annorum*, id eſt *à mundi creatione*, vt vult Moſes Ægyptius in hoc loco. Hanc ſanè epocham *à mundi creatione* apud Iudæos licèt nouam, & poſt obſignationẽ Talmudis paulatim introductam ſentiunt ſapientiores Rabbini cum Auctore *Meòr enàim* cap. 25. pag. 96. fuiſſe poſt Ràu Scerirà ab omnibus receptam -

הרי שנוכל לומר כי המנין ליצירה הוחל בעמנו לפי הנראה אחר רב שרירא ואין פחות משש מאות שנים והנה .

Nunc poſſumus dicere, quòd vſus computandi à creatione mundi in populo noſtro, inceperit (vt apparet) *poſt Ràu Scerirà, ab hinc circiter ſexcentis annis.* Ràu Scerirà fuit pater R. Hai Gaòn, qui (vt vidimus ſuprà pag. 385. col. 1.) obijt anno Domini 1037. annis 18. poſt mortem patris ſui Sceriræ. Vnde dicendum, R. Scerirà vitam cum morte commutaſſe anno Domi-

putationis. Numero Hebraico decurtato *adde* 1240. & habebis an. Chriſti, v. g. in allatis exemplis 304. *adde* 1240. fit 1544.

Item, anno minoris ſupputationis 495. *adde* 1240. fiet annus Chriſti 1735. & ſic in reliquis.

Porrò prima die *Tiſcrì* non ſolùm incipiebant antiquitùs numerare annum annorum Regum Gentilium, ſed etiam ab eodem menſe auſpicabantur annum שמטין *Scemittìn Intermiſſionum*, ſeù *quietis*. Hic erat annus Sabbaticus, quo agri, vineta, & olíueta Terræ Sanctæ quieſcebant à cultura, & hæc intermiſſio fiebat quolibet ſeptimo anno, vt poſt *Tiſcrì*, ſeù ſeptimi menſis ingreſſum neutiquam liceret culturæ terræ operam dare per annum, ex Exod. 23. 11. & Leuit. 25. ver. 4.

Ab hoc eodem menſe *Tiſcrì* incipiebant ſupputare annũ *Iubilei* quinquageſimum, annum indulgentiæ, & remiſſionis, quo ſerui Hebræi fruebantur libertatis indultu, quia manumittebantur, & poſſeſſiones redibant ad proprios Dominos, ex Leuit. 25.

Sed quid dices ad illud Leuit. 25. 9. & 10. quo non prima menſis Septemb. iubetur ſeruus manumitti, ſed 10. die Septembris: in die quippè expiationũ vult Deus, vt clangatur buccina, ſanctificetur ann. Iubileus quinquageſimus, & prædicetur libertas? Non igitur prima, ſed 10. die menſis *Tiſcrì Septembris*, erit initium anni Iubilei.

Reſpondet R. Iſmael Ben R. Iochanàn filij Berukà – משנכנס

& eſt primus menſis anni ciuilis, & vulgaris. Et hoc anno à Natiuitate Chriſti 1676. numeratur *à creatione mundi* 5436. vnde ſi quis annum mundi Iudaicum voluerit ad annum Chriſti reducere, ſumenda eſt differentia inter oblatum annũ Iudaicum, & inter præſentem annum *à creatione mundi*; quod ſi annus oblatus iam præterierit, differentia hæc eſt *ſubtrahenda* ab anno Chriſti currente. Quòd ſi adhuc futurus ſit annus oblatus, tunc differentia *addenda* eſt anno Chriſti currenti; & quod inde reſultat, erit annus Chriſti, qui quærebatur. Ex. gr.

Sit datus annus ש"ד 5304. *à creatione mundi*. Hunc ſubtrahe ab anno mundi currente 5436. differentia eſt 132. hanc *ſubtrahe* ab an. Chr. 1676. currente, remanet annus Chr. 1544. vnde annus mundi 5304. correſpondet anno Chriſti 1544.

Item detur annus mun. ה'תצ"ה 5495. futurus, à quo *ſubtrahe* præſentem annum 5436. differentia erit 59. hanc *adde* an. Chriſti præſenti 1676. quia datus annus futurus eſt, & habebis annum Chriſti 1735.

Aduerte, quòd Iudæi frequenter in ſuis numeris ſolent omittere millenarios, notatis ſolummodo centenarijs, denarijs, & monadicis numeris cum additione abbreuiaturæ לפ"ק quod ex לפ"ק initialibus literis ſonat לפרט קטן *ſecundùm ſupputationem minorem*, id eſt ſine millenarijs, vti videre eſt paſſim in editis libris. Sic in exemplis allatis ש"ד 304. ſignificat 5304. & תצ"ה 495. id eſt 5495.

Breuiùs cum numeris minoris ſup-

cundus annus incipiebat à menſe Septembri. ירקות *Ierakòth Olerum* propter decimationem ipſorum; quia vt dicit idem R. Salomon -

שאין תורמין ומעשרין מן הנלקט לפני ראש השנה על אחר של ראש השנה ׃

Non eleuant Therumà oblationem (id eſt duo de centum) *aut decimant de eo, quod colligitur ante initium anni ſuper aliud initium anni*. Quia de anno in annum ſolebant decimas dare, nec vno anno alterius anni decimas dabant; huiuſmodi autem annum inchoabant à prima die *Tiſcrì*.

In Hyeme incipiebant annum לאילן *Leilàn pro arbore*. pro arborum fructibus decimandis, vt explicat R. Salomon prima die שבט *Sceuàtt Ianuarij* (inquit *Miſcnà*) eſt initium anni pro arboribus ſecundùm ſententiam *Schola Sciammài*, ſecundùm ſententiam *Schola Hillelis* eſt 15. eiuſdem menſis. R. Salomon -

לאילן לענין מעשר שאין מעשרין פירות האילן שחנטו קודם שבט על שחנטו לאחר שבט שהאילן הולך אחר חנטה ובגמרא מפרש מאי שנא שבט ׃

Pro arbore: Intelligitur de decimis arborum; quoniam decimari non debent fructus arboris, quæ protulit fructus ante Sceuàtt Ianuarium, ſuper fructus (arboris) *quæ protulit poſt Ianuarium: quia arbor aliquando poſtquam protulerat fructus, iterum protulit*. Hoc eſt, de arboribus, quæ bis in anno fructus proferunt, de fructibus, qui ante Ianuarium matureſcebant, de illis dabant decimam pro anno elapſo, neque in ea decimatione comprehende-

משנכנס ראש השנה לא היו עבדים נפטרין ולא משתעבדים אלא אוכלין ושותין ושמחין ועטרותיהם בראשיהם כיון שהגיע יום הכפורי׳ תקעו בית דין בשופר נפטרו עבדים וכו׳ ׃

Ab ingreſſu anni (id eſt à prima die Tiſcri Septembris vſque ad diem 10. ſerui ſunt dubij, hoc eſt) *ſerui non ſunt liberi, nec ſunt ſerui* (cùm per hos dies Dominis non inſeruiant) *ſed comedunt, bibunt, & coronis redimiti lætantur. Adueniente autem die Chipurrìm Expiationum, iubet Senatus clangi buccina, & tunc manumittuntur ſerui &c.* Confer Gloſſam *Miſcna* עץ החיים *Ligni vitæ* ad hunc locum pagina 230. *Inchoatiuè* ſeruorum libertas eſt prima die *Tiſcrì*, *terminatiuè* eſt 10. die eiuſdem. Ideò non malè à prima die *Tiſcrì* incipiebant numerare initium anni Iubilei.

Præterea ab hac prima die menſis *Tiſcrì* inchoabant numerare annos נטיעה *Nettiàh plantationis arborum, &* ירקות *Ierakòth olerum; arborum*, propter ערלה *Orlà præputiatum fructum; olerum*, propter מעשר *Maaſsèr decimā*. Statuitur in Lege Leuit. 19.2. Arboris fructus per tres annos cenſeri immundos, & tanquam præputiatos ab arbore præputiata productos non comedendos. Annus præputiatæ arboris definiebatur à menſe *Tiſcrì Septembris* ואפילו *Et quamuis* (inquit R. Salomon hìc) -

נטעה באב בלתה שנתה הראשונה לסוף אלול ׃

Plantata fuerit (arbor) *in* (menſe) *Iulio, primus* (plantationis) *annus finiebatur in fine menſis Auguſti*. Et ſei-

duę ſubſequentes ſolemnitates dependebant, nempè Pentecoſtes, quæ dicitur feſtum חג הקציר *Hakatzir Meſſis*, quia infrà 50. dies poſtquam ſegetes incæperant ante Paſcha calamis ſurſum efferri, illarum ſpicæ matureſcebant, meſſiſque tempus adueniebat; & Tabernaculorum, quæ vocatur האסיף *Haaſſiph Collectionis*, quia in æquinoctio Autumnali, quo celebrabatur hoc feſtum, fruges terræ omnes iam collectæ erant. Patet autē, quòd meſſis, & Vindemia ab *Abib* æquinoctio Verno dependeant, vt benè notauit Aben Ezræ *in Comment.* ad c. 12. Exodi. Cùm autem menſis *Abib* & *Niſàn* ſint menſes eius tempeſtatis & æquinoctij Verni, ſequitur neceſſariò quòd vterque ſit primus menſis anni Eccleſiaſtici, licèt initium vtriuſque non eadem die incidat. Ergo ex Scriptura habetur principium anni Eccleſiaſtici eſſe à menſe *Niſàn*.

Principium anni Politici, ſeù Ciuilis eſt à prima Luna menſis *Tiſcrì*, id eſt ab illa, quæ vicinior eſt æquinoctio Autumnali. Iſtius anni principium ex Scriptura, vnico hoc, ſed valido argumento probari poteſt, Exodi 23. v. 16.

וחג האסיף בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה

Et ſolemnitatem collectionis quando egreditur annus, & quandò collegeris opera tua ex agro. Sed hæc hominum opera, id eſt fructus vinearum, quæ hominum manu coluntur ſub finem anni, ſiuè, vt in Textu dicitur, quando egreditur annus ante primam Lu-

 nam

debantur fructus, qui poſt Ianuarium matureſcebant, vt ſunt Cytri, Poma aurea, & ſimilia acidorum generafructuum.

Iſta ſunt diuerſa anni principia iuxta Talmudicam doctrinam; attamen quia annus primariò diuiditur in annum Eccleſiaſticum, & in annum Politicum, ſeù Ciuilem, ille eſt, quo antiquitùs in figendis & numerandis feſtiuitatibus, vel indicendis Ieiunijs Synagoga vtebatur; Politicus, quem Reges, vel Reſpublica Iudæorum, in rebus Ciuilibus, Contractibus, & alijs negotijs ſecularibus, & forenſibus decidendis, aut firmandis aſſumebat. Ita & duplex anni ingreſſus atque principium in vſu fuit apud priſcos Iudæos, tempore quo Ædes Sacra Ieroſolymis extabat. Aliud prima Luna menſis ניסן *Niſàn Martij*; & aliud prima Luna menſis תשרי *Tiſcrì Septembris*. Vtrumque principium notum eſt ex Sacris literis. Primum ex Exod. 12. *Menſis iſte vobis principium menſium, primus ipſe vobis in menſibus anni*. Quòd autem loquatur de menſe hodie dicto *Niſàn* patet, quia Scriptura loquitur de illo menſe, quo egreſſi ſunt Iſraëlitæ de Ægypto. At Iſraëlitæ egreſſi ſunt in menſe אביב *Abib*, quo iubetur Paſcha celebrari Deuter. 16. 1. in memoriam egreſſionis ab Ægypto in æquinoctio Verno, Luna decima quarta Exod. loco citato. *Abib* autem æquinoctij Verni menſis eſt Exod. 3. v. 4. quo ſegetes ſpicas recentes habere incipiunt in Terra ſancta, quod & ipſum vocabulum אביב *Abib* indicat, & à quo aliæ

puncta in linea æquinoctiali, quibus ecliptica linea interſecatur, in Coluro æquinoctiorum videlicet in principio Arietis, & in principio Libræ. Hinc ab altero horum exordium motus conſtituendum eſſe exiſtimarunt; à quonam autem, nunc inquiremus.

An Mundus incæperit, ſeù creatus fuerit in æquinoctio Verno, an verò in Autumnali?

§. SEPTIMVS.

Quæſtio hæc à duobus priſcis Rabbinis R. Eliezer, & R. Ioſuè exagitatur in Talmude Cod. ראש השנה *Roſc Haſciana* cap. 1. pag. 10. b. in fine, & ſeqq. R. Eliezer vult mundum creatum fuiſſe in Autumno, in menſe תשרי *Tiſcri Septembri*; & R. Ioſuè in Vere menſe ſcilicet ניסן *Niſàn Martio*. Verba R. Eliezer ſunt.

ר׳ אליעזר אומר בתשרי נברא העולם בתשרי נולדו אבות בתשרי מתו אבות בפסח נולד יצחק בר״ה נפקדה שרה רחל וחנה בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין בר״ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים בניסן נגאלו בתשרי עתידים ליגאל׃

R. Eliezer dicit: In menſe Tiſcri Septembri creatus eſt mundus: in Septembri geniti ſunt Patres (Abraham, Iſaac, & Iacob). *In Septembri mortui ſunt Patres. In Paſchatis feſto genitus eſt Iſaac. In capite anni viſitata eſt Sara, Rachel, & Anna. In capite anni exijt Ioſeph de domo carceris. In capite anni ſublata eſt ſeruitus à Patribus noſtris in Ægypto: in Niſan liberati ſunt: in Tiſcri*

nam *Tiſcri Septembris* colliguntur. Ergo prima Luna Septembris, id eſt menſis *Tiſcri* erit initium anni noui ex Scriptura. Hæc ſolemnitas alibi vocatur ſolemnitas סכות *Succòth Tabernaculorum*, quæ ſecundùm numerum menſium anni Eccleſiaſtici celebrabatur ſeptimo menſe, facto exordio à Martio primo menſe huiuſcemodi anni, Leuit. 23. 34. & initium huius anni Politici incipientis à prima Luna menſis *Tiſcri*, ſeù *Septembris*, ibid. ver. 24. vocatur זכרון תרועה *Memoriale vociferationis*, quia Arietinum cornu in principio anni inflabant.

Duplex hoc anni principium vnum ab æquinoctio Verno, alterum ab æquinoctio Autumnali in Scripturis indicatum, occaſionem dedit inquirendi, à quonam ex his duobus æquinoctijs creatus fuerit mundus: nam par erat, vt mundus inciperet ab exordio anni, non à medio, aut ab alia aliqua anni parte; quin etſi ab aliqua ex his partibus mundus incæpiſſet, illa pars fuiſſet principium anni, quia principium anni verè eſt illud, quo motus incipit; nam annus eſt temporis menſura, & tempus eſt menſura motus primi mobilis: vnde quando primum mobile incæpit moueri, inde exordium ſumpſit annus. Quærunt igitur, qua anni parte incæperit hic motus, & conſequenter annus, an ab æquinoctio Verno, an verò ab Autumnali? De Solſtitijs non mouent quæſtionem, quia cùm in Solſtitijs Sol quàm longiſſimè remoueatur ab æquinoctiali linea, ab ea initium ſumpſiſſe moverique neceſſe fuit. Cùm autem duo ſint,

citur (Geneſ. 1. 11.) Et dixit Deus: Germinet terra herbam virentem ſemificantem ſemen, lignum fructus. *Quis quaſo eſt menſis iſte, in quo terra producit herbas, & arbores plenas fructibus? Dicam: Iſte eſt Tiſcrì Septembèr. Et eo inſtanti temporis fiunt* רביעה *pluuia, deſcendunt imbres, & producunt germina, S. D.* (Ibid. 2. 6.) Et vapor aſcendebat de terra.

Ijſdem ferè medijs ſuam ſententiam probat R. Ioſuè dum ait -

ורבי יהושע אומר מניין שבניסן נברא העולם שנא׳ (שם א׳ ׃ יב״) ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ עושה פרי איזהו חודש שהארץ מליאה דשאים ואילן מוציא פירות הוי אומר זה ניסן ואותו הפרק זמן בהמה וחיה ועוף שמזדווגין זה אצל זה שנ׳ (תלים סה״ ׃ יד״) לבשו כרים הצאן וגו׳ ׃ ואידך נמי הא כתיב עץ עושה פרי ההוא לברכה לדורות הוא דכתיב ואידך נמי הא כתיב עץ פרי ההיא כדר׳ יהושע בן לוי דא״ר יהושע בן לוי כל מעשה בראשית לקומתן נבראו לדעתן נבראו לצביונן נבראו שנא׳ (בראשית ב׳ ׃ א׳ ׃) ויכלו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרי צבאם אלא צביונם ׃

Rabbi verò Ioſuè dicit: Vnde probatur, quòd menſe Niſàn Martio creatus ſit mundus? (ex Geneſ. 1. v. 12.) *Quia dicitur:* Et produxit terra herbam virentem ſemificantem ſemen, & lignum faciens fructum. [R. Sal. ולא עץ פרי גמור *Non autem lignum fructus maturi.*] *Quinam menſis iſte eſt, quo terra impletur herbis; & arbor fructus producit? Dicas. Hic eſt Niſàn Martius; & hic eſt propriè punctus temporis iumentorum, beſtiarum, & volucrum, quo ineunt coniugationes ad procreationem. Hoc eſt quod dicitur*

à Patribus noſtris in Aegypto [R. Sal. ששה חדשים לפני גאולתם *Sex menſibus ante redemptionem*] *In Niſàn Martio redempti ſunt, ſed in Tiſcrì Septembri redimentur in futurum*, id eſt tempore Meſſiæ.

Contradicit R. Ioſuè hoc modo -

ר׳ יהושע אומר בניסן נברא העולם בניסן נולדו אבות בניסן מתו אבות בניסן נולד יצחק בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל ׃

R. Ioſuè dicit: In Niſàn Martio (menſe) *creatus eſt mundus. In Niſàn Patres geniti. In Niſàn mortui. In Niſàn genitus Iſaac. In capite anni viſitata eſt Sara. Rachel, & Anna. In capite anni exijt Ioſeph de domo carceris. In principio anni ſublata eſt ſeruitus à Patribus noſtris in Aegypto. In Niſàn redempti ſunt. In Niſàn redimentur.*

Sed quomodo probantur hæ ſibi ad inuicem oppoſitæ opiniones?

Probat ſuam R. Eliezer ibidem pagina 11. his verbis -

תניא ר׳ אליעזר אומר מניין שבתשרי נברא העולם שנאמ׳ (בראשית א׳ ׃ יא״) ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי איזהו חודש שהארץ מוציאה דשאים ואילן מלא פירות הוי אומר זה תשרי ואותו הפרק זמן רביעה היתה וירדו גשמים וצימחו שנ׳ (שם ב׳ ׃ ו׳ ׃) ואד יעלה מן הארץ ׃

Eſt traditio. R. Eliezer dicit: Vnde probatur, quòd in menſe Tiſcrì Septembri creatus ſit mundus? Quia di-

Probatur minor. Principium motuum eſt in principio Arietis primi Signi cæleſtis apud Aſtronomos cuiuſcunque Nationis & linguæ. Sed principium Arietis, ſeù primus illius gradus eſt in æquinoctio Verno; quod nullus ſanæ mentis negabit. Ergo &c.

Secundò, Principium mundi debet correſpondere infantiæ hominis, vel pueritiæ, non autem ætati maturæ, vel ſenectuti: nam inter mundum & hominem maxima proportio eſt, vnde homo dicitur *Microcoſmus paruus mundus*. At Vernum tempus eſt innouationis, & germinationis: nam quarta pars circuli, quæ eſt ab initio Arietis ad finem Geminorum, eſt calida, humida, vernans, puerilis, ſanguinea. Ergo in principio huius quartæ, quæ eſt in æquinoctio Verno menſe Martio creandus erat mundus.

Tertiò, Æquinoctium Vernum eſt tempus generationis, vt ſenſu conſtat; Autumni æquinoctium eſt tempus corruptionis. Ergo in Verno non in Autumno creari debuerat mundus.

Quartò. Probatur argumento deſumpto à Sacra Theologia. Conuenit hoc tempus myſterijs noſtræ Religionis, quia menſe Martio conceptus eſt Meſſias, qui eſt Salus mundi; mundus initium ſuæ ſalutis eo menſe obtinuit; & eodem menſe per paſſionis myſterium conſummationem ſuæ ſalutis adeptus eſt. Vt ſicut prima redemptio vnius populi à ſeruitute Pharaonis tempore Verno facta eſt; ita eo (Pſal. 65. v. 24.) Induti ſunt campi (arieres) ouibus, &c. *Sed quid ad illud, quod contra hanc ſententiam afferebatur:* Lignum faciens fructum? *Hoc pertinet ad benedictionem & multiplicationem in futuris ætatibus. Illud verò aliud quod ſcribitur*, Lignum fructus, *exponetur ſecundùm R. Ioſuè Ben Leui, qui dixit: Quicquid creatum eſt à primordio, in ſtatura, ingenio, & ornatu, creatum eſt, quia dicitur* (Geneſ. 2. 1.) Et completi ſunt Cæli, & terra, & omnis exercitus eorum, *ne legas* exercitus eorum, *ſed* צביונם ornatus eorum.

Nota, ex hac expoſitione R. Ioſuè Ben Leui, confirmari Vulgatæ Sacræ Scripturæ tranſlationem, quæ eodem modo legit, *Omnis ornatus eorum*.

Hanc duplicem ſententiam de tempore creationis mundi exſcriptam ad literam reperies in I. Par. עין ישראל *En Iſraél* pag. 121. col. 4. num. 2. & 3. & partè ipſius in ילקוט *Ialkùt* בראשית *Bereſcith* num. 8. §. חנא pag. 9. editionis Liburnenſis in fol.

Opinioni R. Ioſuè ego calculum adijciam, dicamque, *Vniuerſam hanc mundi viſibilis machinam in æquinoctio Verno menſe Martio, non in Autumno creatam eſſe*: ita omnes ferè SS. Patres & Theologi, quorum Catalogum videre poteris apud Conimbricenſes lib. 8. Phyſic. cap. 2. q. 3. a. 2.

Probatur. Initium mundi huius materialis & viſibilis ſumendum eſt ab eo menſe, in quo eſt principium motuum cæleſtium ſphærarum: id autem eſt in æquinoctio Verno, & menſe Martio. Ergo.

Dices ſecundò, Antiquiſſimi hominum, qui fuerunt propinquiores creationi Orbis, ſtatuerunt initium anni eſſe principium Autumni: Iudæi, Ægyptij, Perſæ, Græci, & omnes Orientales Nationes. Ergo ſignum, eſt mundum creatum eſſe in Autumno.

Reſp. Non valet hæc ratio: Annus inchoatur ab hac vel illa Natione quamuis ſapientiſſima, in tali vel tali menſe: ergo in illo menſe creatus eſt mundus, quia non ſtatuerunt hoc ſapientes, vt conformarent ſe ſtatui & conditioni, in qua creatus eſt mundus, ſed alias rationes ſibi propoſuerunt, prout eorum conſiderationibus fuerunt magis conſentaneæ.

Dices tertiò, Mundus debuit ſuum principium ſumere ab illa anni parte, qua arbores fructus ſuos proferunt, vt homo haberet promptum cibum quo ſuſtentare ſe poſſet. Sed hoc non Vere, ſed Autumno contingit. Ergo.

Reſp. In illa prima mundi origine, arbores fructiferas in ſtatu perfecto fuiſſe productas cum ſuis floribus & fructibus maturis, ſecundùm quod etiam vult, & exponit R. Ioſuè Ben Leui. Sic Adam in ſtatu perfecto creatus eſt, non infans, aut puer, ſed vir perfectus; quia *Dei perfecta ſunt opera*, Deuter. 32. & fructus illi maturi potuerunt perdurare, vſque dum alijs nouis ſuperuenientibus in Autumno, homo ipſis veſci potuiſſet.

Contra arguit R. Eliezer ex diluuio vniuerſali, quia eadem tempeſtate, qua creatus eſt mundus, eodem quoque tempore delendus erat: vnde ait eodem tempore, vt dicit R. Ioſuè, à Meſſia facienda erat totius Vniuerſi redemptio, & liberandus homo à ſeruitute Pharaonis Infernalis.

Dices. Anni initium congruè ſumi debet ab eo tempore, quo annus finem iam accepit. Sed finem accipere videtur in Autumno, quando ſcilicet fruges congregatæ ſunt Exod. 23.16. *Solemnitatem quoque facies in exitu anni, quando congregaueris omnes fruges tuas de agro*. Ergo in Autumno incipere debuit mundus.

Reſp. negando conſequentiam, quia non deducitur ex præmiſſis, imò quæ præmittuntur probant oppoſitum, quia totus Autumnus cum Hyeme eſt anni finis, ſeù ſenectus & decrepitas, & ideò nulla ratione habet principij rationem: Autumnus autem non poteſt ſimul & ſemel habere rationem finis & principij, ſeù conſummationis, & nouitatis. Ad locum Scripturę, concedo, Solemnitatẽ ordinari à Deo in fine anni politici: quandoquidẽ licèt feſta numerentur à *Niſàn Martio*, attamen in hoc loco, quia de feſto Tabernaculorum intelligit Scriptura, quod poſt fructuum collectionem celebrandum erat, voluit anni finem indicare politici, vt toti populo, & vniuerſæ plebi notum eſſet tempus, quo ſe accingere deberent ad ramos arborum parandos pro Tabernaculis efficiendis, quę magis ad plebem pertinebat, quàm ad alios de populo honorabiliores. Sed hæc feſtiuitatis indictio non arguit mundum fuiſſe creatum in æquinoctio Autumnali.

zer in Tiſcrì Septembri creatus eſt, quia à Septembri incipiunt numerum duarum ætatum. Propterea diluuium על כרחך *Velis nolis in* מרחשון *Marcheſcuàn Octobri deſcendit, & 12. menſibus perdurauit; & in menſe ſecundo in die 27. qua areſacta eſt terra, fuit in menſe Marcheſcuàn Octobri anni inſequentis, & in Tiſcrì Septembri antecedentis ſiccatæ ſunt aquæ ſuper terram: nam terra effecta fuerat cruſtarum inſtar, neque exſiccata eſt perfectè, & in eo fuit principium anni 600. & vno, quia ſcribitur: Et fuit in primo & ſexcenteſimo anno in primo, in prima menſis, iſte eſt Tiſcrì September, & ex eo, quia non vocauit ipſum ſexcenteſimum primum annum vſque adhuc, hinc habetur eo quòd ætatum numerus non orditur à Nisàn Martio, quia ſi à Nisàn incæpiſſet numerare, dicere debuiſſet* (Scriptura) *& requieuit arca in ſexcenteſimo primo anno in menſe ſeptimo ſuper montes Armeniæ, quia iam innouatus erat annus à Nisàn Martio: nam menſis ille ſeptimus eſt* סיון *Siuàn Maius, & eſt ſeptimus à terminatione pluuiarum* (diluuij) *ſicut nos legimus in Sèder Olàm. Hoc autem adduxit R. Eliezer, quia quando tu numeras à decima ſeptima die menſis Marcheſcuàn Octobris 190. dies, quadraginta dies pluuiarum ſiuè hyemis, & 150. quibus præualuerunt aquæ ſuper terram, inuenitur illorum complementum die 1. Siuàn Maij, hac enim die decreſcere cæperunt, quia dicitur* (Geneſ. 8. 3.) Et defecerunt aquæ à fine quinquaginta & centum dierum. *Et* (ver. 5.) Et aquæ ibant & deficiebant vſque ad menſem deci-

ci-

ait in *Gemarà* Cod. *Roſc Haſcianà* c. 1. pag. 11. b. ex Geneſi cap. 7. 11.

בשנת שש מאות שנהלחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ר' אליעזר אומר אותו היום שבעה עשר במרחשון היה יום שמזל כימה עולה ביום ומעיינות מתגברים ובתוך ששינו מעשיהם שינה הקבה עליהם מעשה בראשית והעלה מזל כימה ביום ונטל שני כוכבים והביא מבול לעולם.

In anno ſexcenteſimo annorum vitæ Noë, in menſe ſecundo, in ſeptima decima die menſis &c. R. Eliezer dicit: Illa die fuit decima ſeptima Marcheſcuàn (menſis Octobris) *die qua Conſtellatio* כימה *Chimà aſcendit de die, & fontes præualent, Et quia mutauerunt* (homines) *opera ſua, immutauit Deus ſanctus benedictus ſuper eos ordinem rerum inſtitutum à primordio mundi, & aſcendere iuſſit Aſtrum Chimà in die, & tulit duas Stellas, & induxit diluuium in mundum.*

Volunt Talmudiſtæ cum Samuele Iarchinita, Chimà eſſe maximam Conſtellationem ferè centum Stellarum, vt in I. Par. pag. 362. indicaui, & inter eas primarium locum obtinere עין חשור *En Haſciòr*, cui *Chimà* ex quadam peculiari excellentia nomen indiderunt. Hanc de natura Martis eſſe volunt calidiſſimã & ariditiſſimã Stellam, cuius calore & ſiccitate occludantur aquæ, quæ ſuper cælos eſſe exiſtimant, ne deſcendãt & obruant mundum. Vt autem aquæ diluuij deſcendere potuerint, aiunt: Tuliſſe Deum duas Stellas ex Conſtellatione Chimà, vnde inundauerunt aquæ. Hinc R. Salom. hunc locum hoc modo explicat: *Secundùm opinionem R. Elie-*

inuexit in Orbem diluuium. Gloſſa R. Salomonis: *Secundùm quod dicit R. Ioſuè, Mundum creatum fuiſſe in Niſàn Martio, & ab eo incipere numerum vtriuſque ætatis* (ſcil. creationis, & renouationis mundi) *diluuium deſcendit in Ijàr Aprili, & ſeptimus menſis, quo quieuit Arca, fuit Marcheſcuàn menſis Octobris, & non numerat tibi Scriptura anni innouationem, quia* (notum eſt) *annum non innouari niſi à Niſàn Martio*. Vtraque ſententia ſupponit diluuium ea tempeſtate, qua mundus creatus fuerat, deſcendiſſe, R. Eliezeris in Autumno, R. Ioſuè in Vere; ſed vtriuſque probatio nulla eſt, quia aſſumunt pro medio id quod probandum erat. Certum eſt enim, quòd ſi incipias numerare menſes à Septembri, initium menſis ſeptimi erit Aprilis; & ſi à Martio incipias, ſeptimus à Martio erit October, & in vtraque hypotheſi dies in Scriptura numerati ſine vllo incommodo vtrique ſententiæ adaptari poterunt. Noë erat 600. annorum, quando diluuij aquæ inundauerunt ſuper terram, menſe ſecundo, ſeptimo decimo die menſis facta eſt pluuia ſuper terrã; quòd poteſt intelligi vel de Octobri, vel de Aprili; pluuiæ perdurauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Ergo vſque ad 28. diem כסלו *Chiſlèu Octobris*, vel 28. סיון *Siuàn Maij*. Obtinuerunt aquæ centum quinquaginta diebus, Gen. 7. 24. & poſt centum quinquaginta dies cœperunt minui, Gen. 8. 3. id eſt poſt primum diem סיון *Siuan Maij*, vel poſt primum diem כסלו *Chiſ-*

eimum, qui eſt אב *Ab Iulius, qui fuit decimus à deſcenſione pluuiarum, & 1.* אב *Ab Iulij apparuerunt cacumina montium. Duobus menſibus defecerunt quindecim cubitis, quibus erant montes cooperti ab aquis, quia dicitur* (Ibidem cap. 7. 20.) Quindecim cubitis deſurſum inualuerunt aquæ, & operti ſunt montes *ſecundùm menſuram, qua defecerat cubitus quatuor diebus, & Arca immerſa erat in aquis vndecim cubitis, & non natabat ſuper verticem montis niſi quatuor cubitis alta, idcircò requieuit decima ſexta die menſis Siuàn Maij*. Hactenus R. Salomon, cuius Hebraica verba non adducimus breuitati ſtudentes.

E conuerſo R. Ioſuè totum hoc negat, & quod R. Eliezer pro ſe affert, idipſum facit R. Ioſuè, cuius ſententia ex eodem loco Geneſ. 7. 11. eſt

בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ר׳ יהושע אומר אותו היום שבעה עשר באייר היה יום שמזל כימה שוקע ביום ומעיינות מתמעטים ומתוך ששינו מעשיהן שינה הקב״ה עליהם מעשה בראשית והעלה מזל כימה ביום ונטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם.

In anno ſexcenteſimo annorum vitæ Noë, in menſe ſecundò, in ſeptima decima die menſis &c. R. Ioſuè dicit: Illa dies fuit ſeptima Ijàr (menſis Aprilis) *dies, qua Conſtellatio Chimà immergitur in die, & fontes imminuuntur, & quia* (homines æui illius) *mutauerunt opera ſua, Deus ſanctus benedictus permutauit eis opus Bereſcith* (ordinem inſtitutum à ſex primis diebus creationis) *& aſcendere fecit Chimà in die, & tulit Deus duas Stellas de Chimà, &*

pturæ applicari poteſt ſine aliquo inconuenienti, vtrique principio anni, tam ſi annus inchoetur à Septembri, quàm ſi à Martio. Ergo rationes hinc inde adductæ contra vtramque partem facili negotio reſolui poſſunt, cùm non tam pro vna, quàm pro alia parte militare deprehendantur; à quocunque enim menſe incipias numerare annum, habebis alios deſignatos menſes ſeriatim inſequentes, vt oſtendit *Ghemarà* Cod. *Roſc Haſcianà* cap. 1. pagina 7. his verbis -

וכתיב שמור את חדש האביב איזהו חדש שיש בו אביב הוי אומר זה ניסן וקרי ליה ראשון ואימא אייר בעינא אביב וליכא ואימא אדר בעינא רוב אביב וליכא מידי רוב אביב כתיב אלא אמר רב סחדא מהכא אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ איזהו חדש שיש בו אסיפה הוי אומר זה תשרי וקא קרי ליה שביעי ואימא מרחשון ומאי שביעי שביעי לאייר בעינא אסיף וליכא ואימא אלול ומאי שביעי שביעי לאדר בעינא רוב אסיף וליכא מידי רוב אסיף כתיב אלא אמר רבינא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו מדברי קבלה למדנו ׃

Item ſcriptum eſt: Cuſtodi menſem אביב *Abib. Quiſnam eſt menſis, in quo eſt* אביב *Abib? Dicito eſſe Niſàn; & voca eum primum. Sed dicam: Ijàr Aprilis volo eſſe quòd ſit Abib, & non eſt. Et dicam: Adàr Februarius Volo multum Abib fructuum, & non eſt quidquam; multum Abib ſcriptum eſt. Sed dixit Ràu Chaſdà: De hec loco probatur. Verumtamen decima quinta menſis ſeptimi dum congregantur fruges terræ. Quiſnam eſt menſis in quo colliguntur* (fruges?) *Iſte eſt menſis Tiſcrì September. & Voca eum ſeptimum.*

Chiſlèu Nouembris. Requieuitque Arca menſe ſeptimo, vigeſimo ſeptimo die menſis ſuper montes Armeniæ, nempè 27. die אייר *Ijàr Aprilis*, vel מרחשון *Marcheſcuàn Octobris*. At quia aquæ ibant & decreſcebant vſque ad decimum menſem, nam decimo menſe, prima die menſis, apparuerunt cacumina montium; nempe 1. die menſis אב *Ab Iulij*, vel prima die שבט *Sceuàtt Ianuarij*. Cùmq; tranſijſſent quadraginta dies aperiens Noë feneſtram Arcæ dimiſit Coruum, id eſt 10. אלול *Elùl Auguſti*, vel 10. אדר *Adàr Februarij*. Expectatis autem vltra ſeptem diebus alijs, rurſum dimiſit Columbam: at illa venit ad Noë ad veſperam portans ramum oliuæ virentibus folijs in ore ſuo; hoc eſt ad veſperam diei decimi ſeptimi Auguſti, aut Februarij. Expectauitque nihilominus Noë ſeptem alios dies, & emiſit Columbam, quæ non eſt reuerſa vltrà ad eum; nempè 24. die menſis אלול *Elùl Auguſti*, vel אדר *Adàr Februarij*.

Igitur ſexcenteſimo primo anno vitæ Noë primo menſe, prima die menſis, id eſt prima die menſis תשרי *Tiſcri Septembris* anni inſequentis, vel prima die menſis ניסן *Niſàn Martij* ſequentis anni imminutæ ſunt aquæ, & aperiens Noë tectum Arcæ, vidit quòd exſiccata eſſet ſuperficies terræ. Itaque menſe ſecundo, ſeptimo & vigeſimo die menſis, hoc eſt menſe מרחשון *Marcheſcuàn Octobri*, vel אייר *Ijàr Aprili* areſacta eſt terra, & egreſſus eſt Noë de Arca. Patet itaque euidenter, quòd idem calculus Scri-

autem in Autumno per vniuerſale diluuium renouatum. Congruum quidem fuerat, vt ſicut florido tempore creatus, eodem florente tempore renaſceretur. Decebat etiã Diuinam iuſtitiam, ea florida Veris tempeſtate, qua homines ad delicias voluptateſq; alliciuntur, & aëris temperie magis, quàm in aliqua alia anni parte fruuntur, in ea pariter eſſet peccati vltio, & iniquitatis vindicta; nec homines eam ad naturales cauſas referre prudenter poſſent, cùm in Vere creſcente Solis calore in dies cum proportionato humido, omnia in terris incrementum accipiant & perficiantur. Homines enim, quia omnes naturæ leges peruerterant, voluit etiam & Deus naturæ ordinem inuertere, vt per quę peccauerat homo, per eadem puniretur, & vt dicunt –

ובתוך ששינו מעשיהם שינה הקבֿה עליהם מעשה בראשית ׃

De vſu Aequinoctiorum & Solſtitiorum apud Hebræos, atque item de illorum תקופות *Thekuphòth.*

§. OCTAVVS.

Aequinoctia & Solſtitia Hebræi vocant תקופות *Tekuphòth Reuolutiones, Conuerſiones*. Huius vocis notio indicatur in Sacris Scripturis, vt Exod. 34. v. 22. וחג האסיף תקופת השנה *Et feſtum collectionis reuolutione anni*. Samuel. 1. ver. 20. ויהי לתקופות הימים *Et fuit in reuolutionibus dierum*. Item 2. Paralip. 24. 23. ויהי לתקופת השנה *Et*

mum. Sed dicam Marcheſcuàn Octobrem. Sed quomodo ſeptimus? Ab Ijàr Aprili volo Aſiph congregationem & non eſt. Sed dicam Elùl Auguſtum? Et quomodo (erit) *ſeptimus? Septimus erit ab Adàr Februario: Quæro multitudinem Aſſiph congregationis, & non eſt quicquam. Multa collectio ſcriptum eſt. Sed dixit Rauinà: Rem iſtam ex Lege Moſis Magiſtri noſtri non didicimus, ſed ex traditione.*

Ex hoc loco probatur; quòd ſi à *Nisàn Martio* numerare incipias menſes, menſis ſeptimus eſt *Tiſcrì Septembris*; ſi ab *Ijàr Aprili*, menſis ſeptimus erit *Marcheſcuàn October*; ſi ab *Adàr Februario*, menſis ſeptimus erit *Elùl Auguſtus*. Facto igitur initio à quocunque menſe anni, alij menſes ſubſequentes ordine ſuo ſeruato ab eo accipient numerum ſibi in ordine competentem. Ergo quocunque modo inchoatur annus à *Nisàn Martio*, aut à *Tiſcrì Septembri*, ſemper numeri dierum pluuiarum tempore diluuij Noachi, & alia quæ ſuprà fuerunt enarrata in caſu diluuij vniuerſalis, ſine vlla vi Scripturæ illata, vtraque ſententia procul dubio tueri poterit. Licèt enim euidenter demonſtrare nequeamus, an mundus creatus fuerit in æquinoctio Verno, vel in Autumnali; attamen propter auctoritatem tot SS. Patrum, & Sacrorũ Theologorũ maximè Scholaſticorum, qui id affirmant, atque etiam propter probabiliores rationes quas attulimus, dicendum eſt, in Vere, non in Autumno creatum fuiſſe mundum; & eundem in Vere, non

quo ingreditur Sol in principium Signi Arietis. *Tekuphà Solſtitium* (menſis) *Tamùz Iunij eſt cùm ingreditur Sol in principium Signi Cancri*. *Tekuphà Aequinoctium* (menſis) *Tiſcri Septembris eſt cùm ingreditur Sol in primum punctum Signi Libræ*. *Et Tekupha Solſtitium* (menſis) *Teueth Decembris eſt quando ingreditur Sol in primum punctum Signi Capricorni*.

Quando igitur nos in hoc loco loquimur de *Tekuphis*, & vocem *Tekupha* vſurpamus, intelligimus *Aequinoctia*, & anni *Solſtitia*, quorum per obliquam adiunctam vocem Hebraicam, vnum ab altero diſtinguimus hoc modo.

Tekuphà Niſàn *Aequinoctium Vernum Martij*.

Tekuphà Tamuz *Solſtitium Aeſtiuum Iunij*.

Tekuphà Tiſcri *Aequinoctium Autumnale Septembris*.

Tekuphà Teuèth *Solſtitium Hyemale Decembris*.

Vſus *Tekupharum* multiplex eſt, ſed præcipuus *Tekupha Niſan Martij* eſt præſcribere, ſeù determinare Lunam Paſchalem, quæ menſis *Niſàn* eſt; quartodecimo enim die huius Lunæ, quæ prima eſt anni, incipit feſtũ Paſchæ, & à quo ſubinde cætera Iudaica feſta dependent. Cognita enim Paſchatis die, reliquę per annum feſtiuitates facili negotio cognoſcuntur. Quomodo autem inueniendus ſit dies *Tekupha Niſàn*, modò inquiremus.

fuit in reuolutione anni. Et Pſal. 19. 7. ותקופתו על קצותם *Et reuolutio eius ſuper extrema eorum*.

Sed apud Rabbinos, & *Targumim* crebrior eſt vſus, & clarius ſignificatum, expreſsè enim pro *Aequinoctijs* & *Solſtitijs* vſurpatur, vt in *Targum Ionathæ* ad ver. 22. capitis 8. Geneſ. illud זרע וקציר וחום וקור נגר׳ *Sementis & meſſis, & frigus, & æſtus, & æſtas & hyems, &c.* vertitur

דרועא בתקופת תשרי וחצדא בתקופת ניסן וקורא בתקופת טבת וחומא בתקופת תמוז׃

Sementis in Tekuphà Aequinoctio Tiſcri Septembris; meſſis in Tekupha Aequinoctio Niſàn Martij; frigus in Tekuphà Solſtitio Teueth Decembris; & æſtus in Tekuphà Solſtitio Tamùz Iunij. Ex hoc loco volunt nonnulli *Tekupharum* principium eſſe *Tekupham Tiſcri Septembris*, eò quòd ipſa ſit principium anni ciuilis; alij, vti Bar Maijmonis à *Tekuphà Niſàn Martij* orditur, vt ſtatim videbimus, cui adhærent ij, qui mundi exordiũm ſtatuunt in eadem *Niſàn Martij Tekupha*.

Idem R. Bar Maijmonis de *Tekuphis* agens in ſuo קדוש החדש *Kiddùſc Hachòdeſc* cap. 9. n. 3. illarum ingreſſum indicat his verbis

התקופת ניסן היא השעה והחלק שתכנס בו השמש בראש מזל טלה: ותקופת תמוז היות השמש בראש מזל סרטן ותקופת תשרי היות השמש בראש מזל מאזנים. ותקופת טבת היות השמש בראש מזל גדי׃

Tekuphà Aequinoctium menſis Niſàn Martij eſt in ipſa hora & puncto,

& vult initium primi Cycli deſumi deberi à feria 2. hebdomadæ primæ poſt abſolutum opus *Bereſcith*, & non à fer. 4. ipſius *Bereſcith*, in qua creata fuerunt Luminaria, & lucere cæpit Luna hora 9. noctis cum *Chelakim punctis* 642. ſupra noſtrum hemiſphærium, Sole exiſtente in altero, vt diſertè explicat Commentator Ægyptij in cap. 9. *Kiddùſc Hachòdeſc*.

Tertiò cum eodem ſupponendum, primam *Tekupham Niſan Aequinoctium Vernū*, in quo creatus eſt mundus, anteceſſiſſe primum Nouilunium diebus 7. horis 9. *Chelakim punctis* 642: fuiſſeq; celebratum die 23. אדר *Adàr Februarij* fer. 4. hor. o. *Chelakim punctis* o. Hæc verò eſt imaginaria & fictitia Rabbini ſuppoſitio, quia vt ſic fuiſſet *Aequinoctium Vernum* ante mundi creationem, quod ſtultum eſt dicere; nihilominus ad calculi huius Rabbini intelligentiam idem nos cum eo pro nunc ſupponimus.

Quartò, Notandum ſecundùm hanc opinionem *Mar Samuelis* de quantitate anni Solaris; in toto Cyclo decennouennali inueniri differentiam inter motum Solis & Lunæ *Hora vnius*, & *Chelakim punctorum* 485, nam ſi multiplicauerimus ſex horas per Cyclum 19. habebimus horas 114. quibus ad dies redactis, erunt dies 4. & horæ 18. Itemque, ſi dies 365. anni Solaris per eundem Cyclum 19. duxerimus, habebimus dies 6935. quibus additis diebus 4. ſuprà ſeruatis, fiet ſumma dierum 6939. horarum 18.

Dato quocunque anno Tekupham menſis ניסן *Niſàn Martij inuenire ſecundùm hypotheſin Mar Samuelis Iarchinitæ.*

Primò ſciendum eſt circa annum mundi 4000. Chriſti 240. floruiſſe apud Iudæos in Scholis Babylonicis duos inſignes Aſtronomos Academiarum Soranæ, & Pumbeditanæ Rectores, quorum alter vocabatur *Mar Samuel* ירחינאי *Iarchinæus*, ſeù *Lunatinicus* ab inſigni Aſtrorum peritia; & alter *Ràu Ada*. Vterque obſeruauit magnitudinem anni Solaris. *Mar Samuel Iarchinites* eam conſtituit dierum 365 cum quadrante, ſiuè horarum ſex, ſine vllo prorſùs fragmento. *Ràu* verò *Adà* eundem annum conſtituit dierum 365. hor. 5. *Chelakim punctorum* 997. & *momentorum* 48. Nos primò, & in hoc loco inueſtigabimus *Tekupham Niſàn* ſecundùm hypotheſin *Mar Samuelis*, deinde ſecundùm *Ràu Adà*.

Secundò ſupponendum ex doctrina eiuſdem *Iarchinæi* apud *Rambàm* in *Kiddùſc Hachòdeſc* cap. 9. num. 3. primum Nouilunium, ſeù Lunam poſt creationem cæpiſſe lucere fer. 4. primæ hebdomadæ hor. 9. *Chelakim punctis* 642. noctis antecedentis.

Quod autem dixit idem *Rambàm* loco cit. cap. 6. num. 13. & nos ſuprà notauimus pag. 406. col. 2. primum Nouilunium factum fuiſſe fer. 2. hora 5. *Chelakim punctis* 204. intelligendum eſt in ordine ad Cyclum decennouennalem, de quo ibi agitur,

Tabella proportionalis reſidui motus Solis ſupra Lunam in Cyclo decennouennali ſecundùm hypotheſin Mar Samuelis.

In Annis.

Anni Cycli Lunaris.	Horæ	*Chelakim puncta.*	*Reaaim momenta.*
1	0	82	28
2	0	164	56
3	0	247	8
4	0	329	36
5	0	411	64
6	0	494	16
7	0	576	44
8	0	658	72
9	0	741	24
10	0	823	52
11	0	906	4
12	0	988	32
13	0	1070	60
14	1	73	12
15	1	155	40
16	1	237	68
17	1	320	20
18	1	402	48
19	1	485	00

Ta-

Deinde ſeruato eodem ordine cum vtroque anno Lunari tam *Communi*, quàm *emboliſmico*, quorum quantitatem habes ſuprà pag. 404. colum. 2. idem faciemus, hoc eſt ducendo 12. annos *Communes*, & 7. annos *emboliſmicos* per eundem Cyclum 19. inueniemus ſummam dierum 6939. *horarum* 16. *Chelakim punctorum* 595. vt ſuprà oſtendimus pagina 407. col. 2. Si verò hos dies Lunæ 6939. horas 16. *Chelakim puncta* 595. ſubduxerimus à diebus Solis 6939. horis 18. reſiduum inueniemus horæ 1. *Chelakim punctorum* 485. vti iam diximus, quo temporis ſpatio, motu decennouennali, ſegnior Sole, Luna totum eundem Cyclum percurrit. Si autem ſcire voluerimus, quænam pars vnicuique anno ex decennouennali Cyclo ex hor. 1. & *Chelakim punct.* 485. comperat, vel etiam cuicumque menſi, hoc in ſequentibus Tabellis demonſtrabitur.

col. 2. traditam reperies 286. Cyclos perfectos tranſijſſe à creatione mundi vſque ad datum annum 5435. & inſuper vnum annum modò percurrere ex Cyclo 287. vt videre eſt ſuprà in Tabula decennouennali pagina 415. in Cyclo 7. רפז.

II. Reſiduum, ſiuè differentia motus Solis à motu Lunæ in ſpatio 19. annorum, quæ eſt hora 1. & *Chelakim puncta* 485. multiplicanda eſt cum 286. numero Cyclorum perfectorum, qui tranſierunt ab initio mundi vſque ad præſens, vt inde percipere valeamus quanto ſpatio temporis in his Cyclis decurrendis Solis velocitas Lunæ tarditatem ſuperauerit. Multiplica itaque *Chelakim puncta* 485. per 286. inuenies *Chelakim puncta* 138710. quæ ad horas redacta diuidendo per 1080. quia, vt ſæpiùs dixi, *Chelakim puncta* 1080. faciunt 1. horam, erunt horæ 128. & *Chelakim puncta* 470.

Item, multiplica vnam horam per 286. fiunt 286. horæ: his adde horas 128. ſuprà ſepoſitas, erunt horæ 414. Reduc ad dies, erunt dies 17. horæ 6. *Chelakim puncta* 470. Ab hoc calculo aufer dies 7. horas 9. & *Chelakim puncta* 642. quibus prima *Tekupha* menſis *Niſàn* præceſſit eiuſdem primam *Neomeniam*, & relinquentur dies 9. horæ 20. *Chelakim puncta* 908. His adde *Neomeniam* præſentis menſis *Niſàn Martij*, & eiuſdem anni 5435. ſecundùm eundem *Rambàm* loc. cit. in *Kiddùſc Hachòdeſc* cap. 9. num. 4. Hæc enim fuit

Tabella proportionalis reſidui motus Solis ſupra Lunam in Cyclo decennouennali ſecundùm eandem hypotheſin.

In Menſibus.

Menſes	*Chelakim*	*Momenta*
1	$6\frac{5}{6}$.	$2\frac{1}{3}$.
2	$13\frac{2}{3}$.	$4\frac{2}{3}$.
3	$20\frac{1}{3}$.	7
4	$27\frac{1}{3}$.	$9\frac{1}{3}$.
5	$34\frac{1}{6}$.	$11\frac{2}{3}$.
6	41	14
7	$47\frac{5}{6}$.	$16\frac{1}{3}$.
8	$54\frac{2}{3}$.	$18\frac{2}{3}$.
9	$61\frac{1}{2}$.	21
10	$68\frac{1}{3}$.	$23\frac{1}{3}$.
11	$75\frac{1}{6}$.	$25\frac{2}{3}$.
12	82	28

Quæ cùm clariſſima ſint nulla alia explicatione indigent.

His ſuppoſitis; ſi *Tekupham Niſàn* menſis Martij, ſeù *Aequinoctium Vernum* inuenire volueris, anni v. g. mundi 5435. Chriſti 1675. hoc modo agendum eſt.

I. Inueniendus eſt Cyclus Lunaris perfectus dati anni mundi 5435. quem per regulam ſuprà pag. 408.

D.	Fer.	Hora	*Chelak*.	5. Aprilis.
9.	6.	12.	0.	Adde
-	1.	6.	0.	erit
21.	7.	18.	0.	*Tekuph. Niſàn* anno 5436. Chriſti 1676. 4. Aprilis.

Idem pro anno futuro 5437. emboliſmico, Chriſti 1677.

	D.	Fer.	Hor.	*Chelakim punctis*	
	21.	7.	18.	0.	4. Aprilis.
Adde		1.	6.	0.	
	22.	8.	24.	0.	
		1.			
	D.				
	3.	2.	0.	0.	

Et ſic de reliquis.

Docet enim *Rambàm* in *Kiddùſc Hachòdeſc* cap. 9. num. 2. quòd inter *Tekupham* & *Tekupham* ſecundùm hanc *Samuelis* hypotheſin intercedant dies 91. horas $7\frac{1}{2}$. Itaque cognita vna *Tekupha* per additionem huius differentiæ, cognoſcetur & alia ſubſequens: vt quia *Tekupha* menſis *Niſàn* anni ſupradicti 5435. Chr. 1675. fit die 9. *Niſàn* fer. 6. hora 12. Si ei addantur dies 91. horæ $7\frac{1}{2}$. fiet ſubſequens *Tekupha* menſis non *Tamùz* fer. 6. h. $19\frac{1}{2}$. die 11. menſis *Tamùz*. Quòd ſi 11. *Tamùz* addideris Nouilunium eius, quod incidit 23. die menſis Iunij, fiet ſumma 34. à qua abiectis 29. quia *Tamùz* conſtat 29. dierum, remanent dies 5. vnde hęc *Tekupha Tamùz* incidet die 5. Iulij. Eodem pari modo operandum eſt pro inuenienda *Tekupha* menſis *Tiſcrì* inſequentis, additis enim

fuit die 3. hora 15. *Chelakim punctis* 172. fiet ſumma dierum 13. horarum 12. *Chelakim punctorum* 0. Aufer 7. dies hebdomadæ à diebus 13. relinquentur dies 6. horæ 12. *Chelakim puncta* 0. pro *Tekupha Niſàn* anni dati. Anno itaque 5435. Chriſti 1675. *Tekupha* ſiuè *Aequinoctium Vernum* ſecundùm hypotheſin *Mar Samuelis Iarchinitæ* incidit fer. 6. hora 12. *Chelakim punctis* 0.

Quòd ſi ſcire volueris, quo die *Niſàn Martij* id accidat, huic *Tekupha* fer. 6. hor. 12. *Chelakim punct.* 0. inuentæ adde dies *Molàd Niſàn* hoc eſt *Nouilunij* eiuſdem menſis *Niſàn* dies 3. fiet ſumma dierum 9. Nona itaque die menſis *Niſàn*, quę reſpondet 5. Aprilis hora 12. ſecundùm hanc hypotheſin fuit *Tekupha Aequinoctium Vernum* anni 5435. Chriſti 1675. De modo inueniendi diem menſis Iudaici quo *Tekupha Niſàn* incidat, vberiùs oſtendetur infrà. Vide Tabulas SynagogæMantuanæ excuſas domi fratrum filiorum Ioſue de Peruſio eodem anno in folio volante, & infra in Tabula *Tekupharum* ſub Cyclo Lunari 1. vbi hanc *Tekupham* die 9. *Niſàn*, & 5. die *Aprilis* inuenies.

Si deinde ſcire volueris *Tekupham Niſàn* ſubſequentis anni 5436. Chriſti 1676. *Tekuphæ* iam in an. 5435. inuentæ, adde diem 1. horas 6. & habebis *Tekupham* ſequentis anni.

Exemplum.

Tekupha Niſàn anno 5435. Chriſti 1675. fuit -

תקופת ניסן לפי חשבון זה אינה לעולם אלא או בתחלת הלילה או בחצי הלילה או בתחלת היום או בחצי היום ; ותקופת תמוז לעולם אינה אלא או בשבע שעות ומחצה או בשבע אחת ומחצה בין ביום בין בלילה ; ותקופת תשרי לעולם אינה אלא בתשע שעות או בשלש שעות בין ביום בין בלילה ; ותקופת טבת לעולם אינה אלא או בעשר שעות ומחצה או בארבע שעות ומחצה בין ביום בין בלילה ;

Tekuphà Niſàn ſecundùm hunc computum(Mar Samuelis) *nunquam eſſe poteſt niſi in principio noctis, aut in medio noctis; aut in principio diei, aut in medio diei, in meridie. Tekupha verò Tamùz nunquã niſi 7. hora & $\frac{1}{2}$. aut hora 1 $\frac{1}{2}$. tam de die; quàm de nocte. Tekupha Tiſcrì nõn fore niſi 9. hora, aut 3 hora, tam de die; quàm de nocte. Et Tekupha Teuèth nunquam futuram, niſi decima hora & $\frac{1}{2}$. aut 4. hora & $\frac{1}{2}$ tam de die, quàm de nocte.*

Idem *Rambàm* ibidem alium expeditiorem modum tradit venandi diem hebdomadæ, & horam noctis, & diei *Tekupha Niſàn* anni cuiuſlibet oblati, quà inuenta pari poſtea facilitate adinueniri poterunt aliæ ſubſequentes *Tekuphæ*. Computus initur per Cyclum Solarem 28. annorum hoc pacto,

Oblato anno à creatione mundi de quo ſcire volueris *Tekupham Niſàn*, aufer vnum annum, nempè vltimum incompletum, & à reliquis completis abſtrahe Cyclum Solarem, quem habebis ſi diuiſeris annos mundi completos huiuſmodi per numerũ Cycli 28. quod enim relinqueiur poſt diuiſionem abſolutam, erit Cyclus vl-

nim 91. diebus, horis 7 $\frac{1}{2}$. *Tekupha Tamùz*, inueniemus *Tekupham Tiſcrì* fer. 7. Sabbatho hora 3. noctis antecedentis 15. menſis *Tiſcrì*. Quòd ſi addideris dies 19. Nouilunij Septembris, fiet 34. à quibus ſublatis 30. diebus menſis Septembris, relinquuntur dies 4. Itaque dicendum eſt, quòd *Tekupha Tiſcrì* incidet die 4. Octobris, hora 3. noctis ſequentis, hoc eſt die 5. eiuſdem ſecundùm inceptionem diei Hebraici, qui incipit ab hora prima noctis.

Idem facies ſi *Tekupham* menſis טבת *Teuèth* inuenire volueris. Si enim *Tekupha Tiſcrì*, quæ inuenta eſt die 15. menſis *Tiſcrì* nocte fer. 7. hora 3. nempè 5. Octobris, addideris dies 91. horas 7 $\frac{1}{2}$. emerget *Tekupha Teuèth* anni 5436. Chriſti 1676. die 18. *Teuèth* fer. 7. hora 10 $\frac{1}{2}$. cui ſi addatur Nouilunium menſis *Teuèth* 17. Decembris, incidet *Tekupha Teuèth* ad diem 5. Ianuarij hora 10 $\frac{1}{2}$. noctis antecedentis.

Tandem ſi eandem ſummam dierum 91. horarum 7 $\frac{1}{2}$, vltimæ huic *Tekupha Teuèth* inuentæ addideris, habebis *Tekupham* inſequentis anni 5436. Chriſti 1676. die 21. menſis *Niſàn* fer. 7. Sabbatho, hora 18. & addito Nouilunij die 14. Martij, inuenies hanc *Tekupham* fieri die 4. Aprilis. Et ſic procedere poteris vſque in infinitum.

Caterùm verum eſſe dignoſcitur, ex exemplis adductis, id quod dicit *Rambàm* in *Kiddùſc Hachòdeſc* cap. 9. num. 4.

procedes in infinitum.

Additur autem num. 3. quia volunt primam *Tekupham* creationis mundi factã fuiſſe in principio quartæ feriæ, vt ſuprà dictum eſt.

Quonam verò die menſis futura ſit *Tekupha* menſis *Niſàn* cuiuſcunque anni oblati docet *Rambàm* in Cod. *Kiddùſc Hachòdeſc* cap. 9. n. 6. dicit enim, quòd primò cognoſcendum ſit, qua die hebdomadæ fixus fuit ingreſſus menſis *Niſàn* eiuſdem anni propoſiti.

Secundò, quot anni perfecti tranſacti ſint ex Cyclo decennouennali; tunc accipiendi ſunt ex quolibet anno 11. dies, & addendi ſunt ſuper numerum iſtarum dierum 7. alij dies. Deinde ab hoc numero, ſeù tota iſta ſumma auferenda ſunt 30. quoties fieri poterit, id eſt tota iſta ſumma diuidenda eſt per 30. & quod reſiduum erit poſt diuiſionem numerandum eſt à principio Martij *Niſàn*; ſi enim attigerit diem *Tekupha* res acta erit; ſin minùs; tunc addenda eſt vnitas, aut duo, aut tres quouſque peruenias ad diem *Tekupha*. Et ſi annus erit emboliſmicus incipiendus erit numerus à principio menſis *Adàr ſecundi*, & quo numerus pertingerit erit ibi *Tekupha*.

Exemplum ſit datus annus 5436. à creatione mundi, à Chriſto nato 1675. cuius Cyclus decennouennalis decurrens, eſt 1. & anni iam elapſi ſunt 19. Cycli præteriti, duc 19. in 11. fit 209. adde 7. fit 216. partire per 30. remanent 6. Incipias numerare à fer. 3. quia menſis *Niſàn* hoc vltimi anni completi, quem multiplicabis per diem vnum, & horas 6. & ſummæ addes 3. Quod enim inde reſultabit, indicabit tibi diem completæ hebdomadæ, & horas ſubſequentis feriæ, quibus *Tekupha Niſàn* incidit. Quòd ſi numerum 7. exceſſerit, aufer 7. & numerus, qui relinquetur, erit numerus fer. & horarum.

Exemplum.

Volo ſcire *Tekupham Niſàn* anni mundi 5435. Chriſti 1675. aufer annum vnum, ſiuè vltimum incompletum, remanent anni 5434. completi, diuide per 28 reſiduum eſt 2. numerus Cycli anni vltimi completi, & Cycli Solaris 195. modò currentis ex Cyclis, qui à principio mundi vſque modò tranſierunt, vt ex numero in *Quotiente* repoſito apparet, vti diximus ſuprà pag. 498. colum. 2. de Cyclo Lunari.

Duc hunc numerum 2. in diem 1. & horas 6. fit dies 1. & horæ 12. adde 3 fiunt dies 5. horæ 12. Dic igitur, quòd diebus 5. completis incipiendo numerare à die Dominico noctis antecedentis vſque ad fer. 5. completam; vnde *Tekupha Niſàn* erit fer. 6. h. 12. vt ſupra adinuenimus.

Quòd ſi ſuper *Tekupham Niſàn* inuentam cumulaueris horas $7\frac{1}{2}$. illicò prodibit *Tekupha Tamùz* vt ſi feriæ 6. horis 12. addas horas $7\frac{1}{2}$. reſultabit fer. 6. horæ $19\frac{1}{2}$. *Tekupha Tamùz*. Huic adde eandem differentiam horarum $7\frac{1}{2}$ & prodibit fer. 7. horæ 3. *Tekupha Tiſrì* anni ſequentis 5436. Chr. 1676. & ſecundùm hanc viam

vt aduertit R. Moſes Bar Maijmonis in ſuo *Kiddûſc Hachôdeſc* cap. 11. n. 7. omnes *Tekupharum* calculos intelligendos eſſe de motu medio Solis æquali & recto, non autem de motu verò prout fit in Cælo, qui quidem inæqualis eſt & regulatu difficillimus, cùm nec anni Solaris magnitudo, à qua Cyclorum firmitates, & totius computi rationes dependent, Aſtronomi licèt peritiſſimi adhuc certò definire non potuerunt. Si enim *Tekupham Niſàn* motu vero ſupputare voluerimus, inueniemus his temporibus (inquit Bar Maijmonis) duobus diebus ampliùs, & citiùs egredi, quàm egrediatur ex iſtis computis *Mar Samuelis*, aut *Ràn Adà*.

Vt autem calculi tædium, & errores euitemus, libuit hic annectere Tabulam, qua primo & ſimplici intuitu cognoſcere poteris qua die menſis Iudaici cuiuſcunque anni vnaquæque *Tekupha* ſecundùm hypotheſin *Mar Samuelis* occurret.

hoc anno 5435. Chriſti 1675. celebratum fuit Nouilunium huius menſis fer. 3 hora 15. Numerabis itaque 6. dies, & peruenies ad fer. 2. Vt autem peruenias ad fer. 6. in qua incidit *Tekupha Niſàn*, neceſſe eſt vt addantur 3. dies completi; adde itaq; iſtos tres dies 6. illis diebus relictis à diuiſione numeri 216. & à quibus incæpimus numerare dies à fer. 3. Nouilunij, habebimus 9. dies. Ergo dicemus die 9. *Niſàn* erit *Tekupha* anni 5435. Chriſti 1675.

Illud autem quod diximus; addendum eſſe diem, aut dies aliquot, quouſque perueniatur ad diem *Tekupha*; non ſemper neceſſe erit addere diem vnum, aut duos, vel tres, multò minùs dies quatuor. Quòd ſi contigerit aliquando addendos eſſe alios dies vltra 4. ſcito, quòd in computo tunc erratum erit; debes itaque in hoc caſu reaſſumere calculum, & diligentiùs operari.

Cæterùm animaduertendum eſt,

לוח לדעת בכמה מחדשים יכנסו הארבעה תקופות למר שמואל בקירוב וחוזר חלילה מ״ט לי״ט שנים :

Sequitur Tabula Cycli decennouennalis indicans, qua die Menſis Iudaici quælibet Tekupha ingrediatur in perpetuum ſecundùm mentem Mar Samuelis Iarchinitæ.

Exemplum.

Si quæratur *Tekupha* menſis *Niſàn* qua die menſis contingat anno mundi 5436. Chriſti 1676. quia hoc anno Cyclus minor Lunaris eſt 2. cum eo ingredere in cellulam columellæ שנים המחזור è regione numeri 2. in I. columna inuenies *Tekupham Niſàn* ingredi die 22. eiuſdem menſis, reliquas etiam *Tekuphas* cognoſces ſi vlterius per eandem lineam progrediaris; tunc enim ſcies *Tekupham Tamùz* 24. die eiuſdem menſis, *Tekupham Tiſcrì* 27. & *Tekupham Teuèth* 29. die eiuſdem menſis ingredi debere. Hoc tamen intelligendum eſt de *Tiſcrì* & *Teuèth* anni ſequentis: nam hic *Tekupharum* computus incipit à *Niſàn* tamquam à primo menſe anni Eccleſiaſtici, quo regulantur *Tekuphòth* & *Neomeniæ* pro vſu feſtiuitatum & ieiuniorum Iudaicorum totius anni.

Eodem modo in anno emboliſmico, vt in anno mundi 5442. Chriſti 1682. Cyclus Lunaris minor erit 8. Tunc enim inuenies *Tekupham Niſàn* die 25. *Adaris ſecundi*: *Tamùz* die 29. menſis *Siuàn*: *Tiſcrì* die 2. eiuſdem: & *Tekupham Teuèth* die 4. eiuſdem, ſed anni ſubſequentis.

Proportio autem à *Tekuphà Niſàn* ad *Tekupham Tamùz* in hoc computo eſt duorum dierum, vnde ſi *Tekuphæ Niſàn* numeri 1. Cycli duos dies addideris, habebis diem 11. *Tamùz*, quo ingreditur illius *Tekuphà*, quamuis in Tabulis, quæ circumferuntur, ſit notatus 12. dies, & forſan per errorem.

Eidem numero 11. *Tekupha Tamùz*

פירוש: אם תרצה לדעת מכמה מחדש יבא
כל אחד מהתקופות ולך לך אצל השנים בשנה
שתרצה לדעת ומה שתמצא נגדו הוא תכמה לחדש
בד׳ תקופות של כל שני מחזור. יט׳ ואחר כך תחזור
חלילה ואחרי שידעת תקופת ניסן, בכמה לחדש
הוא ושתרצה לדעת שאר החדשים באופן אחר קל
מאד תוסיף ב׳ ימים ויצא לך תקופת תמוז ועל
היוצא לתמוז תוסיף ג׳ ימים ויצא לך תקופת תשרי
ועל היוצא לתשרי תוסיף בשנה שלמה יום א׳ ובשנה
סדורה ב׳ ימים, ובשנה חסרה ג׳ ימים ויצא תקופת
טבת: ועל היוצא לטבת תוסיף בשנה מעוברת ב׳
ימים ובשנה פשוטה ג׳ ימים ויצא תקופת ניסן בניסן
או לואדר וסימנו בא׳ ב׳ תוסיף, בכ׳ ג׳ תוסיף, בג׳
שכ״ח, אכ״ג, ברע״ב פג״

Tabulæ explicatio.

In quatuor columnas ſecundùm quatuor *Tekuphas* hæc Tabula diuiditur, & in qualibet ex his, dies in quibus fiet *Tekupha* Hebraicis literis numericis, & numeris, quibus communiter hodie vtuntur Latini, indicantur.

In I. columna notatæ ſunt *Tekuphæ* menſis *Niſàn*.

In II. menſis *Tamùz*.

In III. menſis *Tiſcrì*.

Et in IV. menſis *Teuèth*, prout oſtendunt numeri Romani in fronte ſingularum columnarum poſiti.

Si igitur volueris ſcire, qua die menſis ingrediatur quælibet *Tekupha* cum numero minoris Cycli Lunaris anni, quem deſideras, reperto in prima columella inſcripta שנים המחזור ingredieris ſiniſtrorſum, illicò è regione ipſius Cycli inuenies diem menſis *Tekuphæ* quæſitæ.

שנים הפשוטות והמעוברות	IV. תקופת טבת Tekuphà Teuèth D.		III. תקופת תשרי Tekuphà Tiſcri D.		II. תקופת תמוז Tekuphà Tamùz D.		I. תקופת ניסן Tekuphà Nisàn D.		שנים המחזור	
פ'	18	יח" כו	14	יד" כו	12	יב" כו	9	ט' כו	1	א'
פ'	29	כט"	27	כז"	24	כד"	22	כב"	2	ב'
מ'	10	י'	8	ח'	5	ח'	3	ג'	3	ג'
פ'	20	כ'	19	יט"	16	יו"	14	יד"	4	ד'
פ'	3	ג'	29	כט"	26	כו"	24	כד"	5	ה'
מ'	13	יג"	11	יא"	8	ח'	6	ו'	6	ו'
פ'	23	כג"	22	כב"	19	יט"	17	יז"	7	ז'
מ'	4	ד'	2	ב'	-9 Siuan	כט" סיון	25 Adàr 2.	כח' אדר שני	8	ח'
פ'	16	יו"	13	יג"	10 Tamùz	י' תמוז	8 Nisàn	ח' ניסן	9	ט'
פ'	27	כז"	25	כה"	22	כב"	20	כ' כו	10	י'
[illegible]	8	ח'	6	ו'	2	ב'		כט" אדר שני	11	יא"

	I	II	III	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible] 8	G
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	G
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	G
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	G
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	G
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	G
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	G
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	G

Tekuphòth R. Danielis Hacohèn excuſa Venetijs apud Petrum & Laurentium Bragadinum an. Domini 1620. in folio expanſo. Tandem in vltima columella literis פ & מ notantur anni Communes & Intercalares.

Quo verò die menſis Latinorum incidat eadem *Tekupha* data in die menſis *Nisàn*, id ſcies ex Nouilunio menſis Martij, quod inuenies ſeruata regula, quam ſuprà tradidimus pag. 411. col. 2. nam cùm Nouilunium Martij anno 1675. inciderit die 26. Martij hora 15. additis 9. diebus *Tekupha* huius menſis, dicendum eſt *Tekupham* 9. diei menſis *Nisàn* correſpondere diei quintæ noſtri Aprilis, vt etiam notant Iudæorum Tabulæ annuales.

Vltimò circa hanc *Mar Samuelis* hypotheſin de quantitate anni Solaris 365. dierum cum integro quadrante, cùm à peritiſſimis Aſtronomis obſeruatum ſit non ad quadrantem integrum pertingere, ſed deeſſe illi aliquot horæ fragmenta, inde ſequitur, hunc *Tekuphæ Nisàn*, ſeù Æquinoctij Vernalis computum non eſſe verum: nam quis vnquam ex Aſtronomorum peritiſſimis dixerit, Æquinoctium Vernum prolabi ad 5. diem Aprilis? Obſeruarunt quidem idem Æquinoctium anticipaſſe diem 21. Martij, & verſus initium menſis eiuſdem proceſſiſſe, ſed 21. Martij diem nunquam tranſijſſe, nec multò minus Aprilem menſem introijſſe. Vnde hæc *Mar Samuelis* hypotheſis omitti poterat; illam tamen poſuimus, & ſecundùm illam *Tekupham* *Tamùz* addes 3. dies habebis *Tekupham Tiſcrì* die 14.

Diei verò *Tekupha Tiſcrì* in anno *perfecto* שלמה addes vnum diem, & habebis diẽ menſis *Tekupha Teuèth*. Si annus erit כסדרם *ſecundùm ſuum ordinem*, addes 2. dies; in anno verò חסרה *defectiuo* addes tres dies, & habebis diem menſis *Tekupha Teuèth*.

Eidem *Tekupha Teuèth* in anno *embolismico* adde 2. dies: & in anno *communi* 3. & exibit dies *Tekupha Nisàn* in ipſo menſe *Nisàn*, vel in *Adare ſecundo*. De his dant ſymbolum.

כא׳ב׳ תוסיף: בב״ג תעריף;
בג׳ שב״ח אב״ג: ברע״ב פ״ג:

Id eſt ב in א׳ *prima Tekuphà* ב duos dies תוסיף addes.

בב״ג תעריף *In ſecunda Tekuphà* nempè *Tamùz* 3. dies addes.

ב״ג *In tertia Tekuphà* quæ eſt *Tiſcrì* שב״ח ſi menſes anni erunt שלמים *perfecti* addes א׳ vnum diem: ſi erunt כסדרן *ſecundùm ſuum ordinem* addes ב׳ duos dies: ſi verò erunt חסרים *defectiui* addes ג׳ tres dies; nam hos dies ſignant literæ אב״ג ſubſequentes.

בר״ע״ב פ״ג *In quarta Tekuphà* videlicet menſis *Teuèth* ſi annus erit ע׳ hoc eſt מעברת *Meubèreth Intercalaris* addes ב׳ duos dies; ſi verò erit פ׳ *Peſciuttà Communis* addes ג׳ tres dies.

Iſta excerpta ſunt ex *Tabula*

8. *Chelakim punctorum* 876. vt ſuprà dictum eſt pag. 395. col. 2. & pag 400. col. 2. Hinc apparet, motum Solarem in anno ſuperare Lunarem anni communis diebus 10. horis 21. *Chelakim punctis* 121. *momentis* 48. huius ſymbolum eſt ; יכ״א ; קכ״א ; מ״ח ;

Tertiò ſupponunt Iudæi Aſtronomi cum Magiſtro Moſe Ægyptio in *Kiddùſc Hachòdeſc* cap. 10. num. 3. primam Neomeniam menſis *Niſàn* in prima hebdomada creationis mundi incidiſſe fer. 4. hora 9. *Chelakim punctis* 642.

Quartò, Supponunt cum eodem, ibid. primam *Tekupham* eiuſdem menſis *Niſàn* præceſſiſſe Neomeniam ipſius *Niſan* horis 9. *Chelakim punctis* 642. vnde prima *Tekupha* menſis *Niſàn* incidit in principio noctis antecedentis diei Mercurij ipſius menſis *Niſàn*, quod magis conſentaneum eſt quàm id quod præſupponebat *Mar Samuel*, primam *Tekupham* extitiſſe 7. diebus ante primum Nouilunium.

Quintò notandũ, quòd licèt annus Solaris ſecundùm hanc hypotheſin ſuperet annum Lunarem communem diebus 10. horis 21. *Chelakim punctis* 121. & *momentis* 48. attamen in annis 19. quorum 12. ſunt communes, & 7. emboliſmici Luna adæquat motum Solis, dum Sol per eundem numerum 19. annorum mouetur, ita vt nec de Luna, nec de Sole quicquam ſuperſit, vt ſeorſim probatum eſt ſuprà pag. 407. & 408.

His

Niſàn ſupputauimus vt verior appareat calculus *Ràu Ada*, & noſtrorum Aſtronomorum calculos Iudaicis calculis veriores exiſtere. Secuti etiam ſumus *R. Bar Maijmonis* exemplum, qui eam ſupputauit, & ſupputare docuit in Cod *Kiddùſc Hachòdeſc* ſæpiùs citato, quod idem faciunt Calculatores Synagogici, qui in ſuis annualibus Calendarijs eandem referunt. Sed ad aliam *Tekupham Niſàn* ſupputandi rationem accedamus.

Dato quolibet anno, Tekupham Niſàn ſecundùm hypotheſin Ràu Adà ſupputare.

§. NONVS.

Alter excellens in Aſtronomicis antiquus Rabbinus eſt *Ràu Adà*, de quo egimus in I. Par. pagina 62. Iſte annum Solarem conſtituebat dierum 365. horarum 5. *Chelakim punctorum* 997. *momentorum* 48. nam ſicut hora diuiditur in 1080. *Chelakim puncta*, ita *Chèlek punctum* Iudaicum ſubdiuiditur in 76. *momenta*, ex Ægyptio Cod. *Kiddùſc Hachòdeſc* cap. 10. num. 1.

Si ſecundùm hanc hypotheſin *Tekupham* menſis *Niſàn* inuenire volueris in anno quocunque dato, hoc modo agendum erit.

Principio recolendum eſt id quod diximus ſuprà pag. 398. col. 2. menſem Lunarem conſtare diebus 29. horis 12. *Chelakim punctis* 763.

Secundò, Quantitatem anni Lunaris communis eſſe dierum 354. hor.

Et pro anno 5437. adde eandem quantitatem anni Solaris, & prodibit *Tekupha* fer. 5. hora 17. *Chelakìm punctis* 445. *momentis* 20. menſis ואדר *Veadàr Adaris ſecundi* propter emboliſmum, & ſic in infinitum.

Ab vna *Tekupha* ad aliam ſecundùm hanc hypotheſin intercedunt dies 91. horæ 7. *Chelakìm puncta* 519. *momenta* 31. Adde itaque hanc differentiam *Tekupha* menſis *Nisàn* adinuentæ, & habebis ſequentem *Tekupham* menſis תמוז *Tamùz Iunij*.

Fer. H. *Chelak.* *momentis*
Tekupha 3. 5. 610. 28.
26. Martij *Nisàn* an. Chriſti 1675.
91. 7. 519. 31.
Adde pro *Tekupha Tamùz*

91. 12. 1129. 59.
1080.

3. 13. 49. 59.
1. *Tamùz* 25. *Iunij*.
91. 7. 519. 31.
Adde pro *Tekupha Tiſcri*

3. 20. 569. 14.
4. *Tiſcrì* 24. *Septembris*.
7. 519. 31.
Adde pro *Tekupha Teuèth*

3. 27. 1088. 45.
24. 1080.
Subtrahe

N.
4. 4. 8. 45.
7. *Teuèth* 24. *Decembris*.
7. 519. 31.
Adde pro *Tekupha Nisàn* an. 1676.

4. 11. 528. 0.
Tekupha menſis *Nisàn* anni 5436. Chri-

His prænotatis, ſi volueris indagare tempus *Tekupha* menſis *Nisàn* anni mun. 5435. Chriſti 1675. eruendus eſt Cyclus Lunaris minor per regulam datam ſuprà pag. 408: inuenies 1. & iſte eſt primus annus Cycli Lunaris decennouennalis 287. à creatione. qui modò percurrit, cùm iam ſint elapſi 286. Cycli completi. Redijt ergo hic annus 5435. ad eundem punctum *Tekupha* primæ hebdomadæ creationis, ſolùm enim à prima diſtabit quantum diſtat Nouilunium menſis *Nisàn* huius anni 5435. à primo Nouilunio creationis. Nouilunium enim menſis *Nisàn* huius anni occurrit fer. 3. hora 15. *Chelak. punct.* 172. Ab his ſubtractis horis 9. *Chelakìm punct.* 642. primi Nouilunij creationis, remanent horæ 5. *Chelak. punct.* 610. pro *Tekupha* dati anni 5435. Chriſti 1675. primo die *Nisàn*, qui cùm inciderit fer. 3. eadem fer. 3. dicendum, quod celebretur eadem *Tekupha*.

Si huic *Tekupha* fer. 3. hor. 5. *Chelakìm punct.* 610. menſis *Nisàn* anni 5435. addas quantitatem anni Solaris djerum 365. horarum 5. *Chelakìm punct.* 997. *moment.* 48. habebis *Tekupham Nisàn* anni ſequentis 5436. Chriſti 1676. vt hic apparet.

Tekupha Nisàn anni mun. 5435. Chriſti 1675.

Fer. H. *Chelakìm punct.* *moment.*
3. 5. 610. Adde
5. 997. 48.

3. 10. 1607. 48.
1080.

Tek. 4. 11. 527. *mom.* 48. an. 5436.

quoties fieri poteſt; & Reſiduo addes Nouilunium menſis Niſàn propoſiti anni, & numerus, qui inde emerget, erit Tekupha Niſàn. Ita *Rambàm*. Multiplica itaque

D.	H.	*Chelak. punct.*	*momen.*
10.	21.	121.	48.

per 16. numerum annorum Cycli completorum, & inuenies dies 174. hor. 1. *Chelakim puncta* 866. *momenta* 8. ab his remoue horas 9. *Chelakim puncta* 642. vt in primo exemplo factum eſt, remanebunt horæ 16. *Chelakìm puncta* 224. *momenta* 8. quibus adde מולד *Molàd Nouilunium Niſàn* eiuſdem anni 5432. quod ſecundùm regulam ſuprà datam pag. 406. & ſeqq. inuenies fer. 2. hor. 23. *Chelakìm punctis* 1071. *momentis* 0. & habebis *Tekupham* menſis *Niſàn* anni 5432. emboliſmici die 3. h. 16. *Chelakìm punct.* 215. *moment.* 8. Incipias numerare tres dies à fer. 4. qua Luminaria primò creata ſunt, & inuenies incidere *Tekupham* huius anni fer. 6. die 26. menſis ואדר *Veadàr Adaris ſecundi*. Hic calculus ſecundùm hypotheſin *Ràu Ada* tamquam verior eo, qui ſecundùm hypotheſin *Mar Samuelis* affertur, approbatur à *Rabbi Moſe Bar Maijmonis* in ſuo *Kiddùſc Hachòdeſc* cap. 10. n. 6. De eo enim ita loquitur *Aegyptius*.

ונראין לי הדברים שעל חשבון תקופה זו היו סומכין לענין עבור השנה בעת שבית דין הגדול מצוי שהיו מעברין מפני הזמן או מפני הצורך לפי שחשבון זה הוא האמת יותר מן הראשון והוא קרוב מן הדברים שנתבארו באיצטגנינות יותר מן החשבון הראשון שהיתה בושנת החמה שלש מאות וחמשה וששים יום ורביע יום׃

Et

Chriſti 1676. 10. *Niſàn* 25. *Martij*. Et ſecundùm hanc regulam protrahi poſſunt *Tekuphæ* in infinitum.

Dices, Benè quidem procedit hæc *Tekuphæ* ſupputatio, quia cùm exemplum datum anni 5435. ſit primus annus Cycli Lunaris רפ״ז 287. illius *Tekupha* coincidit cum prima *Tekupha* anni creationis, & ſic facillimus redditur illius calculus; ſed ſi daretur alius annus, vti exempli gratia annus 5432. cuius minor Cyclus Lunaris eſt 17. de Cyclo רפ״ו 286. in eo *Tekupha* menſis *Niſàn* quomodo inuenietur?

Reſp. operando eodem prorſùs modo; ſed quia ex Cyclo Lunari רפ״ו 286. ſeptemdecim minores Cycli in hoc caſu reperiuntur, ex quibus 16. ſunt perfecti, ſeù completi, ex his (vt docet *Rambàm* in *Kiddùſc Hachòdeſc* cap. 10. num. 5.)

תקח לכל שנה שמן תוספ׳ והיא י״א קכ״א מ״ח וקבץ כל הרגעים חלקים וכל החלקים שעות וכל השעות ימים כדרך שתחשב במולדות ותגרע מן הכל ט׳ שעות ותרמ״ב חלקים והנשאר תשליך חדשי לבנה והנשאר שאין בו הדם לבנה תוסיף אותו על מולד ניסן של אותו שנה וברגע שיגיע חמנין בו תהי׳ תקופ׳ ניסן של אותה שנה׃

Omnibus accipies reſiduum (anni Solaris ſuprà Lunarem) *quod eſt dierum 10. horarum* 21 *Chelakìm punctorum* 121. *& momentorum* 48. *& colliges omnia momenta, & reduces ad Chelakìm; Chelakìm ad horas; & horas ad dies; & ab eis ſubduces, hor.* 9. *Chelakim punct.* 642. *& à ſumma relicta projicies omnes menſes Lunares*

natorum, magnum Synedrium.

Hinc apparet *Hillèl Hannaſsì*, de quo paulò infrà agemus, quòd licèt *Ràu Adà* ſuum Cyclum, & modum intercalandi annum Iudæis exhibuiſſet, non tamen a Synedrio, quod vtcunque vel verum, vel imaginarium, vel etiam Synedrij vmbra adhuc in terra Sancta cernebatur, receptus eſt, ſed ſicut ex Phaſi Lunæ Neomeniam decernebant, ita ex ſegetum in calamos cum ſpicis extuberantia (nam in Terra ſancta circa Vernum Æquinoctium ſegetes ſpicas proferunt) Agnorum perfectione, & alijs à Senioribus benè viſis circumſtantijs, אביב *Abib* primum menſem anni Eccleſiaſtici inclamabant, & poſt illius principium in primo anni Plenilunio Paſcha celebrabant; vel ſi ſegetes nondum ſpicis ornatæ fuiſſent, & Agni adhuc teneri, nec apti ad Paſchale Sacrificium extitiſſent, alterum menſem eidem anno addebant, & emboliſmum pronunciabant; de qua re extat epiſtola circularis ad Iudæos extra Terram Sanctam diſpetſos, in Cod. *Sanhedrin* cap. 1. pag. 11. Huius epiſtolæ decretalis formulam retuli in I. Par. pag. 729. in *R. Gamalièl Hazzakèn*, in qua oſtenditur, poteſtatem intercalandi annū penes Sanhedrinorum Principem fuiſſe collocatam. Poſt *Hillelem* verò promulgato illius decennouennali Cyclo, & ab omnibus Iudæis recepto, cœperunt ſecundùm illius normam emboliſmici fieri anni, nec ab eo recedere vnquam fuit permiſſum, contraria quacunque ordinaria, aut extraordina-

Et mihi videtur; quòd huiuſmodi calculum (Ràu Adæ) *ſecuti ſint illi, qui præfuerunt intercalationi annorum, tempore, quo domus Iudicij, Synedrium magnum extabat, & intercalabant vel ratione temporis, vel ratione neceſſitatis: nam hic computus verior eſt illo* (Mar Samuelis) *& propiùs accedit ad obſeruationes Aſtronomicas, quàm alter, qui annum Solarem firmat 365. dies cum quadrante.* Hactenus *Rambàm.* Eiuſdem ſententiæ videtur fuiſſe *Hillèl Hannaſsì*, qui longè poſt dirutam Ædem ſecundam, & Synedrij Iudaici expirationem, ne in Iudaiſmo ratio annorum intercalandi periret, Cyclum decennouennalem apud ſuam gentem introduxit ſecundum *Ràu Adà* hypotheſin, & regulas intercalandi tradidit, quas vniuerſa Synagoga recepit, & obſeruandas eſſe vſque ad aduentum ſui deplorati Meſſiæ decreuit, vt teſtatur Auctor *Iuchaſin* pag. 90. ait enim *Abraham Zacutus*.

הלל הנשיא בנו של רבי יהודה נשיא תקן העיבור על דרך תקופת רב אדא עד שיבוא משיח בן דוד והיה כומן אביי ורבה וכן כתב רבי שמעון דוראן בפירוש האזהרות והיה בשנת תרע״ לשטרות ואחריו לא היה בית דין עוד׃

Hillèl. Hannaſsì Ben Iuda Naſsì compoſuit emboliſmum, ſiù modum intercalandi & computandi annos ſecundùm hypotheſin Ràu Ada vſque dum veniat Meſſias Ben Dauid. Floruit hic tempore Auiè & Rauà (*ſic enim ſcripſit R. Simeon Duràn in expoſitione commonitoria*) *& anno contractuum 670. & poſt eum non fuit ampliùs Domus Iudicij*, id eſt Curia Se-

Itaque calculum noſtrorum Aſtronomorum, vt in eorum libris inuenitur, in *horis*, *minutis*, & *ſecundis*; tranſtulerunt Iudæi in ſua Calendaria, & verum calculum appellarunt, huius rei vnum aut alterum exemplum proponam.

Tekuphàth Haametìth menſis *Niſàn* Martij anni 5435. Chriſti 1675. hoc modo calculant Iudæi -

ליל ג׳ ח׳ שעות י׳ דקים כ׳ שניים כ״א אדר י״ט
מרצו והוא רגע חכנס חשמש בראש טלה ׃

Nocte 3. hora 8. min. 10. ſec. 20. 21. Adàr, 19. Martij eo momento ingreditur Sol in primum punctum Arietis.

Aliud exemplum.

Anno ſequenti 5436. Chr. 1676. idem Vernum Æquinoctium ita ſupputant -

יום ד׳ י״ג שעות מ״ח דקים מ״ה שניים ד׳ ניסן י״ח
מרצו והוא רגע חכנס השמש בראש טלה ׃

Die 4. hora 13. min. 48. ſec. 45. die 4. Niſàn; 18. Martij, tunc ingreditur Sol in primum punctum Arietis.

In primo exemplo, Argoli calculus dat Æquinoctium die 19. Martij hora 22. min. 59. vatiat horis 8. minut. 48. ſec. 40.

In ſecundo exemplo eiuſdem Argoli Æquinoctium Vernum ſtatuitur die 19. Martij hora 4. min. 58. P. M. Inter vtrumque eſt differentia horarum 10. min. 9. ſec. 15. Modica iſta differentia, ex diuerſitate hypotheſeon facilè poteſt procedere. At ſi idem Æquinoctiũ Vernum ſupputandum eſſet ſecundùm ſententiam *Mar Samuelis* in anno Chr. 1675. ſecundùm

naria poteſtate non obſtante. Itaque ſecundùm eundem, & Lunationes, & *Tekuphas* vſque ad hunc hodiernum diem ordinarunt Iudæi: ſed poſtquam à Gregorio XIII. Pont. Max. correctus eſt annus Iulianus, & ad priſtinam ſedem, nempè ad 21. menſis Martij, in qua tempore Concilij Nicæni reperiebatur, Æquinoctium Vernum reſtitutum eſt, etiam ipſi Iudæi oculos mentis aperientes hanc Æquinoctij reſtitutionem, & Lunationum verum calculum à noſtris Aſtronomis inſtitutum, approbarunt, eumque ſuis Tabulis & Calendarijs adiecerunt, & האמתית *Haametìth verum computum* vocauerunt, ſed ſecundùm illum ſua Calendaria corrigere noluerunt, veriti forſan, ſi ita feciſſent, omnes antiquas regulas ordinandi feſtorum tempora incaſſum ituras; quapropter mirum non eſt, ſi multoties Iudæi ſuo legitimo tempore Paſcha non celebrent, vt in ſequenti Paragrapho oſtendemus.

De Tekuphà Niſàn Haametìth, ſeù de vero Aequinoctio Verno; de Luna Paſchali, & Tabulis feſtorum tam Hebræorum, quàm Chriſtianorum ante & poſt correctionem Calendarij.

§. DECIMVS.

Iam dictum eſt תקופת האמתית *Tekuphàth Haametìth* ſignificare *Aequinoctium*, vel *Solſtitium verum*.

celebrabimus 22. Martij, & Iudæi ſuum 21. Aprilis, quæ varietas prouenit ex hoc, quia cùm Iudæi in his annis conſtituant Æquinoctium Vernum die 25. Martij, & hoc ſecundùm ſententiam *Ràn Adæ*, nam ſi ſequerentur *Mar Samuelis* hypotheſin, longius aberrarent: hinc Pleniluniũ antecedens huiuſmodi Æquinoctium tanquam ad vltimam Lunationem præteriti anni ſpectans, reijciunt: & ne Paſcha celebrent ante principium menſis אביב *Abib*, quod incipere creditur in ipſo primo puncto Æquinoctij Verni, ideò intercalant annum, & transferunt Paſcha in Plenilunium menſis ſubſequentis, quem *Nisàn*, & primum menſem anni Eccleſiaſtici conſtituunt. Cùm enim in prædictis annis, Plenilunium menſis Martij antecedat ipſum putatitiũ Æquinoctiũ, ideò illud pro Plenilunio Paſchali nõ recipiunt, ſed totam Lunationẽ adijciunt an. iam elapſo, & 13. Lunationũ efficiunt, & hanc vltimam Lunationẽ adiectam vocant ואדר *Veadàr*, hoc eſt alterum *Adàr*, ſeù *Februarium alterum*, & hic annus eſt ille, quem מעבר *Meubbàr*, & מעיברת *Meubbereth embolismicum* appellant: Nos verò, quia ex peritiſſimorum Aſtronomorum obſeruationibus, & Tabulis habemus, verum locum ingreſſus Solis in primum punctum Arietis antecedere per plurimos dies ingreſſum Solis in idem punctum traditum, vel à *Mar Samuele*, vel à *Ràn Adà*, cumque reſtitutũ ſecundùm medios motus ad diem 21. menſis Martij, vel circiter, & ſecundùm verum calcu-

Mmm

lum-dùm quod in Tabulis Iudaicis inuenitur, ſtatuetur nocte 7. hor. 12. die 9. *Nisàn* 5. Aprilis, differt à vero D. 16. & ampliùs; Secundùm ſententiam *Rau Adà* idem eſt N. 3. h. 5. *Chelakim punct.* 600. *moment.* 29 28. *Adàr* 26. Martij, excedit à vero Æquinoctio diebus 7. præter horas & particulas. Vnde dicendum eſt, ſupputationem Æquinoctiorum, & conſequenter Solſtitiorum ſecundùm doctrinam iſtorum Rabbinorum, nempè *Mar Samuelis*, & *Ràn Adæ* à vero poſſe aberrare, nec eis nos vti debere, ſicut nec eorundem Cyclo decennouennali Lunæ; ex his enim fallacibus ſupputationibus aliquando Paſchæ celebratio in Iudaiſmo extra verum tempus contingere deprchenditur; ſiquidem ex Æquinoctij Verni falſa poſitione, & extra ſuum locum anni intercalatione, oritur Iudæorum error in celebratione Paſchatis, non quidem ſingulis annis, ſed in quolibet decennouennali Cyclo bis; videlicet in Cyclo currente num. 8. & 19. His enim duobus emboliſmicis annis vna Lunatione tardiùs celebrant ſuũ Paſcha Iudæi, quàm nos faciamus, Ita accidit anno mundi 5423. Chriſti 1663. quo nos Paſcha celebrauimus 25. Martij, & Iudæi 21. Aprilis. Idemque anno 5434. Chriſti 1664. nos pariter 25. Martij, & Iudæi 21. Aprilis; & idem eueniet in annis futuris; anno ſiquidem 5442. Chriſti 1682. nos celebrabimus Paſcha die 29. Martij, & Iudæi celebrabunt ſuum Paſcha 23. die Aprilis. Et an. 5453. Chriſti 1693. nos noſtrum Paſcha

Calendarij ex imperfectione aurei numeri iam veræ Lunationes ampliùs non indicabantur; vnde quidam dicebat: Aureum Iulij Cæſaris numerum in plumbeum conuerſum fuiſſe. Cur autem frequenter tempore non legitimo celebratum fuerit Paſcha à noſtris ante correctionem Calendarij, hæc cauſa potiſſima fuit: Ordinauerat Iulius Cæſar in correctione anni Cyclum decennouennalem à Metone Athenienſi adinuentum annis circiter 431. ante Chriſti natiuitatem; hic enim primò obſeruauit in annis 19. Solaribus, 235. menſes Lunares, ſeù Lunationes complecti, quod ita verum eſſe probant Iudæi ex multiplicatione dierum 365. horarum 5. *Chelakim punctorum* 997. & *moment.* 48. per 19. annos Cycli, & inueniunt dies 6939. horas 16. *Chelakim puncta* 595. Eodem modo multiplicant annos duodecim *communes Lunares* dierum 354. horarum 8. *Chelakim punctorum* 876. & ſeptem *emboliſmales* dierum 383. horarum 21. & *Chelakim punctorum* 589. per totum Cyclum Lunarem 19. annorum, & tantundem inueniunt, vt ſuprà probatum eſt pag. 407. Idipſum hac alia via probari poterit: In quolibet anno exiſtunt 12. Lunationes dierum alternatim 30. & 29. qui ſimul in anno efficiunt dies 354. Duodecim Lunationes ductæ in 19. faciunt Lunationes 228. Superſunt 11. dies, quibus Sol in anno Lunam ſuperat; nam annus Solaris Ciuilis eſt dierum 365. & annus Lunaris Ciuilis eſt dierum 354. Itaque hi 11. dies ducantur in 19.

lum, quem & ipſi Iudæi approbant, vt vidimus, non vlterius ferri extra vel infra diem 19. eiuſdem menſis Martij, ideò ſtatuimus ſemper & in perpetuum menſem *Abib* ingredi circa diem 20. menſis Martij, & Plenilunium ſtatim ſubſequens adiudicamus Lunæ Paſchali, & primi menſis eſſe decernimus, & meritò quidem, quia dicitur Deuter. 16. 1. *Celebrabis Paſcha in menſe Abib*. Ergo 14. Luna poſt ingreſſum menſis *Abib* celebrare debebant priſci illi Iudæi ſuum Paſcha, & ne nos cum Iudæis videremur conuenire, ſtatuerunt Patres Nicæni, die Dominico ſubſequenti eandem decimam quartam Lunā celebrandum. In annis autem aſſignatis, Plenilunium ſemper incidit poſt 19. diem Martij ſiuè poſt Æquinoctium, vt ex prædictorum Aſtronomorum calculis manifeſtum eſt: nam anno Domini 1663. Plenilunium Martij fuit die 25. eiuſdem, hora 7 min. 2. poſt Meridiem. 1674. die 21. Martij hora 13. min. 45. poſt Meridiem. Anno 1682. erit die 22. Martij h. 22. min. 45. poſt Meridiem. Et anno 1693. die 21. Martij hora 14. min. 33. poſt Meridiem. Vnde benè & legitimè celebratum fuit à nobis Paſcha, & celebrabitur in futurum.

Iudæi enim licèt in celebratione ſui Paſchatis aliquando errent, attamen excuſari vtcunque poſſunt, quia Hilleliano Cyclo vtuntur, & *Tekuphis Rau Ada*. quæ nec veras Neomenias indicant, nec verum diem Æquinoctio Verno aſſignant, eo prorsùs modo, quo ante correctionem

liteꝛis inſcriberetur, quocirca nomen *Aurei numeri* acceperit, & iuſſu Iulij Cęſaris intra Calendariũ Romanum, quo Lunationes, & Romanorum faſti & feriæ inſcriptæ erant, receptus fuerit. Creſcente autem Eccleſia Chriſtiana, & in Concilio Nicæno decreta die celebrationis Paſchatis, atque Alexandrinis Præſulibus commiſſa cura ordinandi Calendaria, vt eadem die ab vniuerſa Eccleſia Paſcha celebraretur, nempè die Dominica poſt decimam quartã diem quæ ſubſequeretur *Aequinoctium Vernum*: propter magnam vtilitatem, & commoditatem, quã in exhibendis Nouilunijs præbebat *Aureus numerus*; in Calendarium Chriſtianorum etiam inuectus eſt à Dionyſio Exiguo Abbate Romano (vt fertur) tempore Iuſtiniani Imperatoris anno Domini 532. & eo deinceps vniuerſalis Eccleſia omniũ vbique terrarum diffuſa ſub nomine *Cycli Paſchalis* vſa eſt vſq; ad tempora Gregorij XIII. Pont. Max. Verùm quia propter huius *Cycli Paſchalis*, ſeù *Aurei numeri* imperfectionem Nouilunia poſt 19. annos Solares non præcisè ad eadem loca redibant, & propter quantitatem 365. dierum, & & 6. horarum Solari anno tributam, neglectis quibuſdam minutijs & ſecundis, quibus 6. illæ horæ deficiebant, progreſſu temporis factum eſt, vt *Aequinoctium Vernum* relicta ſede 21. Martij circa initium eiuſdem acceſſerit decem diebus priùs quàm par erat anticipando: nam ante correctionem Calendarij *Aequinoctium Vernum* contingebat circa diem 11.

19. fiunt dies 209. Qui ſi diuidantur per 30. fient 6. Lunationes emboliſmicæ, & remanent 29. dies, qui conſtituunt vnam Lunationem ordinariam. Illæ autem ſeptem Lunationes conflatæ ex illis 209. diebus, ſi addantur illis 228. Lunationibus, efficietur numerus 235 Lunationum. Ergo benè 19. annos Solares comprehendere dicuntur 235. Lunationes. Breuiùs idem oſtenditur ex Tabula perpetua decennouennalis Cycli poſita ſuprà pag. 415. ibi enim apparet in Cyclo decennouennali contineri 12. annos communes, id eſt 12. Lunationum, & 7. emboliſmicos 13 Lunationum. Multiplicentur 19. per 12. fiunt 228. Lunationes. In his comprehenduntur 7. anni emboliſmici 13 Lunationum. Ergo ſuperſunt 7. Lunationes. Quòd ſi adiectæ fuerint ipſis 228. Lunationum, fiet ſumma 235. Lunationum, quod erat quærendum. Hac arte commiſcendi annos emboliſmicos cum communibus vſus Meton periodum omnium Lunationum adinuenit, & quo anno ad eundem diem redirent Nouilunia, addita regula certa ſupputandi eadem Nouilunia nouendecim vnitatibus, qui quidem decennouennalis numerus adeò placuit Athenienſibus, vt decernerent eum in foro eſſe inſcribendum; vnde & totum illud 19. ſpatium, annum magnum Ἐννεαδεκαετηρίδα *decennouennalem* Metonicum appellarunt. Quin & Romanis eandem Enneadecateridem, ſeù decennouennalem numerum recipientibus, factum eſt, vt nonniſi aureis

autem huiuſmodi *Aequinoctium Vernum* ſemper & perpetuò hanc ſedem circa 21. diem menſis Martij retineret, neque progreſſu temporis eam relinqueret, iterum progrediendo verſus principium menſis, vt olim iam acciderat, aliam intercalandi rationem inſtituit in centenarijs annis; non enim voluit, vt quolibet centeſimo anno vnus dies intercalaretur, vt priùs fiebat, ſed præcepit, vt primi tres centeſimi anni poſt 1600. fierent communes, id eſt dierum 365. & quartus centeſimus eſſet biſſextilis. Sic 1600. fuit Biſſextilis 366. dierum, & 1700. 1800. & 1900. erunt communes dierum 365. & iterum 2000. erit Biſſextilis 2100. 2200. 2300. communes, 2400. Biſſextilis, 2500. 2600. 2700. communes, 2800. Biſſextilis, & eodem ordine procedendum in reliquis conſequentibus centeſimis vſque in infinitum, retenta conſuetudine quolibet quarto anno intercalandi vnum diem. Hoc quidem pacto, quibuſdam compedibus conſtringitur Æquinoctium, ne ſtationem ſuam vltrà, vel citra 21. diem Martij relinquat, licèt hactenus ad diem 19. Martij fermè accedat, vt in ſequenti Tabula apparet.

Martij, cùm contingere debuiſſet circa 21. diem eiuſdem Martij. Hinc quia primus menſis Lunaris eſt ille, cuius dies 14. Lunæ in diem Æquinoctij Verni cadit, vel ipſum proximè ſequitur, & hæc eſt vera Luna Paſchalis, inde ſequebatur, quòd omnes decimæ quartæ Lunæ, quæ inter 11. diem Martij vſque ad 20. diem eiuſdem Martij contingebant, eſſent ex præſcripto Concilij Niceni Paſchales, quia contingebant poſt Æquinoctium Vernum. Eccleſia tamen eas reſpuebat veluti ad vltimum menſem ſpectantes. Vnde quotieſcumque 14. Luna incidebat inter decimum diem & 21. menſis Martij, quod quidem ſemper contingebat, quando Aureus numerus erat 11. aut 19. & indicabat annũ emboliſmicum Cycli decennouennalis, *tertium* & *ſeptimum* Iudæorum, Paſcha celebrabatur menſe ſecundo contra præſcriptum Concilij Nicæni. Huic duplici malo duplex remedium adhibuit Gregorius XIII. Summus Pontifex, Cyclum enim Lunarem *Aurei numeri* correxit, & illius loco *Epactam* in Calendario collocauit; & *Aequinoctium* per exemptionem decem dierum ad diem 21. Martij, vbi priùs erat, reſtituit. Vt

An-

III.			IV.		V.		VI.	VII.
Paſcha Iudaicum.			*Paſcha Calendarij Gregoriani.*		*Paſcha Calendarij Veteris.*		*Machazòr Hebraeorum, ſeù Cyclus Lunaris.*	*Aureus Numerus Latinorum.*
Fer.	*Niſàn*	*Menſes*	D.	*Menſis*	D.	*Menſis*		
1	15	9 Apr.	16	April.	6	April.	1	4
5	15	29 Mar.	1	April.	29	Martij	2	5
5	15	18 Apr.	21	April.	11	April.	3	6
3	15	8 Apr.	13	April.	3	April.	4	7
7	15	27 Mar.	28	Martij	22	April.	5	8
5	15	14 Apr.	17	April.	14	April.	6	9
3	16	4 Apr.	9	April.	30	Martij	7	10
7	15	21 Apr.	25	Martij	19	April.	8	11
5	15	10 Apr.	13	April.	10	April.	9	12
3	15	31 Mar.	5	April.	16	Martij	10	13
3	16	20 Apr.	25	April.	15	April.	11	14
7	16	9 Apr.	10	April.	7	April.	12	15
3	15	27 Mar.	1	April.	22	Martij	13	16
3	15	16 Apr.	21	April.	11	April.	14	17
-	15	5 Apr.	6	April.	3	April.	15	18
5	15	26 Mar.	29	Martij	23	April.	16	19
3	15	12 Apr.	17	April.	7	April.	17	1
7	15	1 Apr.	2	April.	30	Martij	18	2
7	16	21 Apr.	25	Martij	19	April.	19	3
5	16	11 Apr.	14	April.	4	April.	1	4
1	15	29 Mar.	5	April.	26	Martij	2	5
7	15	17 Apr.	18	April.	15	April.	3	6
5	15	7 Apr.	10	April.	31	Martij	4	7
3	16	28 Mar.	2	April.	20	April.	5	8
1	15	14 Apr.	21	April.	11	April.	6	9
5	15	3 Apr.	6	April.	3	April.	7	10
5	16	23 Apr.	29	Martij	16	April.	8	11
1	15	11 Apr.	18	April.	8	April.	9	12
5	15	30 Mar.	2	April.	30	Martij	10	13
5	15	19 Apr.	22	April.	19	April.	11	14
3	15	9 Apr.	14	April.	14	April.	12	15
[illegible]	15	29 Mar.	30	Martij	17	Martij	13	16
[illegible]	15	15 Apr.	18	April.	15	April.	14	17
3	15	5 Apr.	10	April.	31	Martij	15	18
7	16	25 Mar.	26	Martij	20	April.	16	19
7	16	14 Apr.	15	April.	12	April.	17	1
3	15	1 Apr.	6	April.	27	Martij	18	2
	16	21 Apr.	22	Martij	16	April.	19	3

quibus Æquinoctia fiunt, quæ ferè coincidunt cum ferijs *Tekupharum* menſis *Niſàn Ràu Adà*.

Circa *Paſcha Iudæorum* hæc ſunt notanda. Primùm, nunquam inuenies Paſcha Iudaicum occurrere fer. 2. 4. aut 6. ſecundùm regulam alibi recitatam לא בדו פסח, & hoc ex Rabbinorum ſanctionibus, non ex aliquo Legis præcepto, Videſis paginam 403. & 404. quo etiam fit, vt multoties Paſcha Iudaicum ſuo legitimo die non celebrent, cùm illud aliquando reijciant celebrandum poſt Plenilunium *Niſàn* contra id quod præcipit Deus Exod. 12 ver. 6. & 15. decima quarta die menſis primi immolandũ eſſe agnum Paſchalem, & remouendum fermentum à domibus, quod religioſè ſemper obſeruauit antiqua Synagoga; & licèt hodie Iudęi agnum non mactent, attamen quibuſdam ceremonijs, quæ infrà explicabuntur, ſuum paſcha celebrare contendunt, inter quas primarium locum occupat abiectio illa fermenti, quam efficiunt decima quarta Luna in ſecundis Veſperis, antequam feſtum Paſchæ ingrediatur; ingreditur enim Paſcha 15. die menſis *Niſàn*, id eſt nocte antecedente diem decimum quintum, ſeù Plenilunium primi menſis. Hoc Dei præceptum paſſim tranſgrediuntur Iudæi, quandoquidem Paſcha multoties celebrant poſt Plenilunium primi menſis, vt poſt pauca videbimus. Non tantùm quoad diem, præceptum Paſchatis tranſgrediuntur Iudæi, ſed etiam quo- ad

Tabula antecedens, in qua per duos enneadecaterides annos incipiendo ab an. mun. 5416. Chr. 1656. vſq; ad annum 5453. Chriſti 1693. exhibetur Tekuphà Niſàn Aequinoctium Vernum Ràu Adà, Aequinoctium Vernum verum noſtrorum Aſtronomorum, Paſcha Iudaicum qua feria & die menſis celebretur à Iudæis; Paſcha Calendarij Gregoriani reformati; Paſcha Calendarij Veteris; מחזור *Machazòr, ſeù Cyclus Lunaris minor Iudæorum, qui eſt ipſis quodammodo Aureus Numerus, & Aureus Numerus Latinorum; ſeù Iulianus.*

Quoad *Tekupham Niſàn* primo loco poſitam in Tabula obſeruandũ eſt, ſuam ſedem habere intra diem 19. & 28. Martij, nec retrocedere, nec vltra ferri, ſic intra 9. dierum ſpatiũ circumuolui perpetuò exiſtimant Iudæi. Differentia verò, quæ intercedit inter *Tekupham* vnius anni, & alteram eſt *horarum 5. Chelakìm punctorum 997. momentorum 48.* ſecundùm quam compoſita eſt hæc Tabula *Tekupharum Ràu Adà*.

Quoad *Aequinoctium Vernum verum*, quod vt plurimùm incidit die 20. Martij, & aliquando (ſed raro) pertingit etiam ad diem 21, eiuſdem. Aduertendum eſt illud componi ex differentia inter duo Æquinoctia duorum annorum ſibi immediatè ſuccedentium, quæ eſt horarum 5. minutorum 48. ſec. 55. Nos autem, prout in Ephemeridibus notata reperiuntur, exſcripſimus, relinquendo ei, qui otium habuerit calculi examen. Adduntur dies hebdomadæ, ſeù feriæ, in

Poſt Veris Aequinoctium quære Plenilunium,
Et ſequenti Dominica ſacrum celebra Paſcha.

At dicet Hebræus: Nonne & vos Chriſtiani neglecta aliquando decima quarta Luna primi menſis, Paſcha veſtrum in menſem ſecundum transfertis? Hoc factum apparet in anno 1666. ſecundùm veſtrum computum, eo ſiquidem anno celebrare debebatis Paſcha die 21. Martij, & celebraſtis 25. Aprilis. Ergo non nos Iudęi tantùm, ſed & vos Chriſtiani in menſem ſecundum aliquando Paſchatis feſtum reijcitis.

Reſpondeo, & ſimul quæro à Iudæis; Cur & ipſi viciſſim eodem anno 1666. relicta decima quarta Luna menſis primi, ſuum Paſcha in decimam quintam Lunam ſecundi menſis tranſtulerint? Quòd ſi reſpondeant, illam decimam quartā Lunā an. 1666. quæ videbatur eſſe menſis primi, non fuiſſe menſis illius, ſed menſis vltimi anni præteriti, rectenè reſpondebunt? Et ratio cur illa decima quarta Luna anni 1666., quæ inceperat paulò poſt diem 19. menſis Martij, eidem menſi Martio ſeù אביב *Abib* accenſeri non debeat, eſt; quia illa quartadecima Luna præceſſit Æquinoctium, licèt non longè ab eo diſtaret: nam ex calculis Aſtronomicis conſtat, eandem decimam quartam Lunam incidiſſe in diē 19. Martij hor. 9. m. 21. P.M. quod experiri quis poterit additione differentię diurnæ per horaria tempora hor. 20. m. 30. Æquinoctium verò ingreditur die 19. Do-

ad menſem, cùm à menſe primo ad menſem ſecundum non rarò illud transferant, vti accidit anno mundi 5423. Chriſti 1663. hoc enim anno de *Niſàn* in *Ijàr* tranſtulerunt Paſcha, & quod celebrandum erat 22. Martij celebrarunt 21. Aprilis. Quod initium Paſchæ Iudaici eo anno caderet in 22. diem Martij patet, quia Plenilunium incidit die 23. hora 7. min. 2. P. M. Ergo decima quarta Luna, qua initium ſumit feſtum Paſchæ, incidit in die 22. Quòd & hęc Luna Paſchalis fuerit etiam eſt manifeſtum, quia Luna Paſchalis, ſeù primi menſis eſt illa, cuius Plenilunium fit poſt initium menſis אביב *Abib*: at initium menſis *Abib*, ſeù *Tekupha Niſàn* (nam pro eodem vtrumque hic ſumitur) incidit in diem 20. menſis Martij hora 1. min. 21. P. M. & Plenilunium eiuſdem in diem 23. hor. 7. min 2. P. M. Ergo hoc Plenilunium fuit Plenilunium menſis Paſchalis. Iudæi verò hoc primo & legitimo menſe poſthabito, alium menſem anno addiderunt, & Paſcha ad ſecundum menſem reiecerunt, & licèt *Niſàn* vocarint, attamen eum fuiſſe menſem אייר *Ijàr Aprilis*, nemo inficiari poteſt, cùm & 21. eiuſdem Paſcha celebrarint. Exactiores apparent noſtri Paſchales computi, qui eodem anno 1663. pro celebratione Paſchatis aſſignabant diem 25. Martij, die primo Dominico poſt decimam quartam Lunam Vernum Æquinoctium inſequente, in quo ab vniuerſa Catholica Eccleſia Paſcha celebratum fuit, iuxta illud vulgatum

Dominico 18. eiuſdem, quo Paſcha ab eis celebrandum erat iuxta Legis Moſaicæ ſanctionem; at ipſi, Rabbinorum ſuorum ſecuti traditionem, relicto ſenſu Scripturæ plano, quo disertè habetur poſt decimam quartam Lunam principium ſumere ſolemnitatem Paſchalem, quandoquidem in ea remouendum fuerat fermentum è domibus Iudæorum; ipſi eodem anno 1666. Luna 16. Paſcha inchoarunt biduo. poſt legitimum tempus. Idipſum perſæpe factum eſt; vt in annis 1667. 1674. 1675. & fiet in annis 1679. 1682. 1690. 1691. 1693. & alijs quamplurimis in futurum, vt ex Calendarijs Iudaicis facilè demonſtrari poterit. Sed nouum non eſt apud Iudæos irritum fieri mandatum Dei propter illorum traditiones. Licèt enim hęc Dei præcepta ceremonialia per aduentum Meſſiæ ceſſauerint, nec obligetur ampliùs homo ad ea ſeruanda, ex erronea tamen conſcientia Hebræi, qui credunt adhuc eſſe ſub iugo Legis Moſaicæ non obſeruando illius præcepta, vt in Lege præcipiuntur, à peccato non excuſantur, quoniam qui exhibet ſe ſeruum ad obediendum, ſeruus eſt eius cui obedit.

Nec valet ſi dicant, neque nos obſeruare præceptum Paſchatis, vt in Lege præcipitur, quia nos Legi ſubiecti non ſumus, quoniam non ſumus ſub Lege, ſed ſub gratia; neque Paſcha noſtrum ob commemorationem alicuius gratiæ temporalis, ſed ob memoriam reſurrectionis Domini celebramus, quæ cùm die Dominico à mor-

Martij hor. 18. min. 25. P. M. Itaq; decima quarta Luna præceſſit Æquinoctium horis 9. min. 4. vnde ad Lunam Paſchalem minimè ſpectabat. Hinc ipſi Hebræi hæc animaduertentes eundem annum 1666. apud ipſos 5426. emboliſmicum fecerunt, 13. Lunationes eidem tribuentes, vt & ipſa hæc Lunatio eſſet decima tertia, & ואדר *alterius Adàris* anni præteriti. Vt annus inſequens initium deſumeret poſt *Tekupham Nisàn* à prima coniunctione Luminarium, quę celebrata eſt die Dominico 4. Aprilis hora 2. min. 51. P. M. vel vt Tabulæ Iudaicæ exhibent eodem die 4. Aprilis hor. 17. *Chelakim punctis* 462. Ergo Iudæi Paſcha celebrarunt die 20. Aprilis fer. 3. & nos ſequenti die Dominico 25. eiuſdem. Rectè igitur celebrauimus Paſcha noſtrum. Si autem quis ad *Tekupham Nisàn Ràu Adà* in eodem anno 5426. Chr. 1666. reſpicere voluiſſet, omnis dubietas tolleretur, an decima quarta Luna, quæ incidit 19. Martij, cenſenda eſſet Luna Paſchalis nec ne: quia cùm *Tekupha Nisàn Ràu Adà* eodem anno 1666. incidiſſet in diem 25. Martij, perſpicuum eſt Plenilunium huius menſis anticipaſſe eiuſdem *Tekupham* diebus quinque, vel circiter. Poſſumus autem nos eoſdem Iudæos arguere, quòd in hoc anno (ſicut & ſæpè faciunt) tranſtulerint celebrationem Paſchæ ferè per duos dies: nam cùm ipſorum Tabulæ notent מולד *coniunctionem* Luminarium *Nisàn* die Dominico 4. Aprilis, conſequens eſt vt Plenilunium fiat die

quibus dependet. Ex Tabula etiam pagina 415. exhibita habetur, qua die hebdomadæ Paſcha celebrandum ſit, & qua die hebdomadæ annus Ciuilis ingrediatur. Cæteræ verò feſtiuitates, & Ieiunia dependent quidem ab his duobus principijs, videlicet à *Neomenia Tiſeri*, & *Paſchatis feſto*; ſed quia non ita facilè memoria retinentur quamplurimæ regulæ, quæ neceſſariæ ſunt ad dies hebdomadæ pro huiuſmodi feſtiuitatibus figendos, ideò Iudæorum Magiſtri, vt breuitati & facilitati conſulerent, quaſdam Tabulas expanſas adinuenerunt, in quibus eædem omnium Neomeniarum, feſtorum, & Ieiuniorum feriæ per ordinem continerentur. Harum Tabularũ præcipua ea eſt, quæ hic ſequitur.

mortuis reſurrexit, congruum fuit, vt Eccleſia Paſcha reſurrectionis die Dominico, poſt Æquinoctium Vernum & Plenilunium ipſius ſtatueret celebrandum. Videſis Apoſtolorum Canones Can. 7. Conciliũ Anglicanum ex Hiſtoria Eccleſiaſt. Bedæ lib. 4. c. 5. Can. 1. Item Concilium Romanum celebratum intra Thermas Domitianas ſub S. Silueſtro Papa Can. 1.

At ſi nonnemo quæreret; Sitne apud Hebræos aliquis modus cognoſcendi, quo die hebdomadæ, Paſcha, & alia Iudæorum feſta celebrentur in perpetuum?

Reſp. Ex dictis ſatis percipi poteſt, qua die hebdomadæ Paſcha à Iudæis ſoleat celebrari, quia *Nouilunia*, & *Tekuphas* inuenire docuimus, ex

ראש חדש אלול

ראש חדש אלול

[illegible]

ה ד	ה	ח	ה	א	ד	ר	א	ד	[illegible]	ה	א	ב	ח	[illegible]	[illegible]
ה ד	ה	ח	ה	א	ד	ר	א	ד	ה	[illegible]	א	ב	ה	[illegible]	[illegible]
[illegible]	ב	ד	ב	ח ה	[illegible]	[illegible]	ה	[illegible]	ב	כ	ה	[illegible]	ה ד	ג ח	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	א	ב ד	ח	ד	ר	[illegible]	א	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	א	ר	א	ד ד	א	ה	ב	[illegible]	[illegible]	[illegible]	ב	[illegible]	[illegible]	ד	[illegible]
ד	ב	ד	ב	ח ה	[illegible]	[illegible]	ה	[illegible]	ב	[illegible]	ה	ח	ד	ה	[illegible]
[illegible]	[illegible]	ד	א	ד ב	א	ה	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	ב	[illegible]	[illegible]	ד	[illegible]

[illegible]	א	ר	א	ב	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	ב	ד	ב	ח ה	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	ב	ד	ב	ח	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	ח	[illegible]	[illegible]	ד	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	א	[illegible]	א	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	א	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	א	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

19	18	17
מ׳	פ׳	מ׳
שנח כ	שנז כ	שנו ז
שעז ג	שעו מ	שעה א
שצו ד	שצה ל	שצד ג
תטו ו	תיד כ	תינ ה
תלד ז	תלג מ	תלב כ
תנג א	תנב ס	תנא ז
תעב ג	תעא מ	תע א
תצא ה	תצ ח	תפט ו
תקי כ	תקט כ	תקח ה
תקכט ז	תקכח מ	תקכז א
תקמח א	תקמז ל	תקמו ג
תקסז ו	תקסו י	תקסה ד
תקפו ה	תקפה נ	תקפד כ

3	2	1	
מ׳	פ׳	פ׳	1
שמב ה	שמא ח	השמ ב	2
שסא כ	שס כ	שנט ס	3
שפ ז	שעט מ	שעח ל	4
שצט א	שצח ל	שצז י	5
תיח ו	תיז י	תיו ח	6
תלז ה	תלו ח	תלה ב	7
תנו ב	תנה ב	תנד מ	8
תעה ג	תעד מ	תעג ל	9
תצח ד	תצג ל	תצב ב	10
תקיג ו	תקיב ב	תקיא מ	11
תקלב ז	תקלא מ	תקל ס	12
תקנא א	תקנ ס	תקמט מ	13
תקע נ	תקסט מ	תקסח ל	14

habet vnã ex 14. literis אבגד״הוז חיכלמ״נס, quibus in Claui Latina inferius poſita correſpondent aliæ 14. literæ Latinæ incipiendo ab A, vſque ad O, ſecundùm hunc naturalem ordinem, videlicet, A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, quibus correſpondent totidẽ aliæ poſitæ in proſpectu Tabulę Neomeniarum, Feſtorum, & Ieiuniorum; vbi ſeptem literis prioribus videlicet אב גדח״וז, correſpondent aliæ ſeptem Latinæ A, B, C, D, E, F, G, quæ inſeruiunt annis emboliſmicis; reliquæ ſeptem, nempè חיכלם נס, quibus cognatæ ſunt aliæ ſeptem literæ Latinæ, nempè H, I, K, L, M, N, O, inſeruiunt annis communibus. Si enim cum litera anni propoſiti in cellulã conſimilẽ ingrediaris, ſub eadem columella inuenies cellulas cum litera, vel literis numeralibus indicantibus ferias, quibus Neomeniæ, Feſta, & Ieiunia per hebdomadas incidunt, quorum nomenclaturam ordinarim habes in principio, & ad dexteram ipſius Tabulæ. Exempli gratia: Cupio ſcire hoc anno 5437. Chriſti 1677. qua die hebdomadæ Neomeniæ, Feſta, & Ieiunia Hebræorum celebrentur; recurro ad Clauem, in qua inuenio annum תל״ז minor. ſupputat. in Claui Hebraica, vel in altera Latina annum Domini 1677. ſub anno Hebraico 437. inuenio literam ה. Pergo deindè cum hac litera ה ad Tabu-

אם תרצה לדעת בכמה לחדש ובאיזה יום מימי השבוע מהשנה תל״ז הזאת יהיה חג הסכות לך אל לוח המפתח במספר השנים ובקשת משם עד שתמצא תל״ז ותחתיו תמצא אות ה׳ ולך אצל חלוח שבנגדו למעלה ושם הצבתי לך ציונים א׳ב׳ ג׳ד׳ וכו׳ עד שתמצא אות ה׳ וכל אותה שורה מלמעלה למטה תשמש כל השנה הזאת וכן כלם על זה הדרך: וכשיגיע משנת תקפ״ו לסוף המפתח חוזר חלילה ומתש״ם עושה ה׳ אלפים תקפ״ו: ומתשמ״א עושה תקפ״ה וכן עד סוף המפתח לעולם:

Explicatio huius Clauis.

Diſpoſita eſt hæc Clauis ad modum Tabulæ ſuprà ad pag. 415. exhibitæ. In fronte cellularum in prima linea extant literæ פ & מ. *Pe* ſignificat annos פשוטות *ſimplices*, id eſt 12. menſiũ; & מ *Mem* ſignificat מעוברות *Meuubberòth*, hoc eſt *grauidos*, quia omnes anni à ſummo ad imum ſuæ columellæ ſunt omnes Intercalares & Emboliſmici, grauidi & prægnantes, quia 13. menſibus conſtant. In tota hac Tabula, quam *Clauem* vocamus, quia per ipſam aperitur *Tabula Feſtorum, Neomeniarum; & Ieiuniorum*, ſine qua inutilis omninò fuiſſet. Quatuordecim מחזורים *Machazorrim* Cyclos Lunares complectitur hæc Clauis. Primus Cyclus incipit ab anno ש״ם 5340. Chriſti 1580. & decimus quartus Cyclus finit in an. תקפ״ו 586. ſine millenarijs, quæ ob anguſtiam cellularum omittuntur. Integrè ita ſcriberentur, התקפ״ו 5586. id eſt anni Domini 1826. Itaque anni, qui in his 14. Cyclis decennouennalibus comprehenduntur, ſunt num. 246. annorũ; quilibet ex his annis ſub ſe

in altera inferiùs poſita numerum 1. quo ſignificatur die Dominico 3. die eiuſdem menſis *Tiſcri*, ſeù Nouilunij Septembris eſſe feriã Ieiunij ob Godoliam occiſum, vt titulus cellulæ indicat: & ſic de reliquis vſque ad finem anni. Quæ cùm facillima ſint, vlteriùs non progredior.

Vt autem inſeruiamus etiam ipſis linguæ Hebraicæ prorsùs ignaris, qui nec quidem illius characteres agnoſcunt, placuit hanc Tabulam Feſtiuitatum Hebræorum cum ſua Claue in characteres Latinos, & numeros vulgares transferre, addita Latina tranſlatione omnium Neomeniarum, Feſtorum, & Ieiuniorum, quæ in ipſo præliminari cellularum inuenies, licèt non omnia vocabula Latinè ſint reddita, ne vocis gratia, & ſignificati proprietas à lingua Hebraica tolleretur. Bona illorum pars ſparſim hinc inde hactenus declarata ſunt, ſed exactiùs omnia in Calendario Iudaico infrà apponendo explicabuntur.

lam Neomeniarum, Feſtorum, & Ieiuniorum, & in fronte inuenio illam in parte prima inter annos embolíſmicos, vnde colligo hunc annum 5437. eſſe embolíſmicum. Itaque in columella prædictæ literæ ה infernè inuenio diem hebdomadæ, ſeù feriam, qua quælibet Neomenia ingrediatur, & Feſtum celebretur. Sic Neomenia menſis *Tiſcri* Septembris ponitur duobus diebus fer. 3. & fer. 4. quia ſub litera ה in prima cellula, quæ eſt Neomeniæ *Tiſcri*, reperiuntur literæ numerales ג & ד, quæ has ferias indicant, ita gradatim deſcendendo de cellula in cellulam cætera Feſta inuenies.

Eadem Feſta inuenies in Claue Latina: nam ſub anno Dom. 1677. inuenies literam E, qua reperta in Tabula Feſtorum ſtatim ſub ea inuenies numeros 3. 4. quibus ſignificatur fer. 3. & 4. participare de Neomenia *Tiſcri*, vt Titulus cellulæ oſtendit. Poſt hanc cellulam inuenies

Ta-

Tabula perpetua ad inueniendum; qua die hebdomadæ ingrediantur Neomeniæ, Feſta mobilia & Ieiunia Hebræorum, tam in Annis Emboliſmicis, quàm Communibus.

PARS I. PRO ANNIS EMBOLISMICIS

PARS II. PRO ANNIS COMMVNIBVS.

1	*Litera annorum Clauis Tabulæ.*	A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O
2	*Neomenia Tiſcri. Caput anni.*	5.6.	7.1.	2.3.	5.6.	3.4.	7.1.	2.3.	7.1.	3.4.	2.3.	7.1.	5.6.	5.6.	2.3.
3	*Ieiunium Godolia 3. Tiſcri.*	1.	2.	4.	1.	5.	2.	4.	2.	5.	4.	2.	1.	1.	4.
4	*Ieiunium Expiat. 10. Tiſcri.*	7.	2.	4.	7.	5.	2.	4.	2.	5.	4.	2.	7.	7.	4.
5	*Tabernaculorum 15. Tiſcri.*	5.	7.	2.	5.	3.	7.	2.	7.	3.	2.	7.	5.	5.	2.
6	*Hoſanna Rabba 21. Tiſcri.*	4.	6.	1.	4.	2.	6.	1.	6.	2.	1.	6.	4.	4	1.
7	*Lætitia Legis 22. Tiſcri.*	6.	1.	3.	6.	4.	1.	3.	1.	4.	3.	1.	6.	6.	3.
8	*Neomenia Chaſcuàn.*	6.7	1.2.	3.4.	6.7.	4.5.	1.2.	3.4.	1.2.	4.5.	3.4.	1.2.	6.7.	6.7.	3.4.
9	*Neomenia Chiſlèu.*	1.2.	3.	5	1.	6.	3.4.	5.6.	3.	6.	5.6.	3.4.	1.	1.2.	5.
10	*Encænia 25. Chiſlèu.*	5.	6.	1.	4.	2.	7.	2.	6.	2.	2.	7.	4.	5.	1.
11	*Neomenia Teueth*	3 4.	4.	6.	2.	7.1.	5.6.	7.1.	4.	7.1.	7.1.	5.6.	2.3.	3.4.	6.
12	*Ieiunium 10. Teueth.*	6.	6.	1.	4.	3.	1.	3.	6.	3.	3.	1.	5.	6.	1.
13	*Neomenia Sceuàt.*	5.	5.	7.	3.	2.	7.	2.	5.	2.	2.	7.	4.	5.	6.
14	*Neomenia Adàr.*	6.7.	6.7.	1.2.	4.5.	3.4.	1.2.	3.4.	6 7.	3.4.	3.4.	1.2	5.6.	6.7.	1.2.
15	*Neomenia Veadàr.*	12.	1.2.	3.4.	6.7.	5.6.	3.4.	6 7.							
16	*Ieiunium Eſther 13. Adàr.*	5.	5.	2.	5.	4.	2.	4.	5.	2.	2.	5.	4.	5.	5.
17	*Purim Sortium 14 Adàr.*	1.	1.	3.	6.	5.	3.	5.	6.	3.	3.	1.	5.	6.	1.
18	*Neomenia Niſan.*	3.	3.	5.	1.	7.	5.	7.	1.	5.	5.	3.	7.	1.	3.
19	*Paſcha 15. Niſan*	3.	3.	5.	1.	7.	5.	7.	1.	5.	5.	3.	7.	1.	3.
20	*Neomenia Iiàr.*	4.5.	4.5.	6.7.	2.3.	1.2.	6.7.	1.2.	2.3.	6.7.	6.7.	4.5.	1.2.	2.3.	4.5.
21	*33. òmer.*	1.	1.	3.	6.	5.	3.	5.	6.	3.	3.	1.	5.	6.	1.
22	*Neomenia Siuan*	6.	6.	1.	4.	3.	1.	3.	4.	1.	1.	6.	3.	4.	6.
23	*Pentecoſtes 6. Siuàn.*	4.	4.	6.	2.	1.	6.	1.	2.	6.	6.	4.	1.	2.	4.
24	*Neomenia Tamùz.*	7.1.	7.1.	2.3.	5.6.	4.5.	2.3.	4.5.	5.6.	2.3.	2.3.	7.1.	4.5.	6.7.	7.1.
25	*Ieiunium 17. Tamùz.*	3.	3.	5.	1.	1.	5.	1.	1.	5.	5.	3.	1.	1.	3.
26	*Neomenia Ab.*	2.	2.	4.	7.	6.	4.	6.	7.	4.	4.	2.	6.	7.	2.
27	*Ieiunium 9. Ab.*	3.	3.	5.	1.	1.	5.	1.	1.	5.	5.	3.	1.	1.	3.
28	*Neomenia Elul.*	3.4.	3.4.	5.6.	1.2.	7.1.	5.6.	7.1.	1.2.	5.6.	5.6.	3.4.	7.1.	1.2.	3.4.

[F]eſtorum mobilium, & Ieiuniorum.
[c]ellula è regione Neomeniæ, vel Feſti quæſiti occurret nu-
[m]n, vel Ieiunium ingreditur.

11	12	13	14	15	16	17	18	19
[E]mbo-[li]ſmici.	Com-munes	Com-munes	Em-boliſ-mici.	Com-munes	Com-munes	Em-boliſ-mici.	Com-munes	Em-boliſ-mici.
[1]590	1591	1592	1593	1594	1595	1596	1597	1598
C	L	M	G	O	M	G	K	B
[1]609	1610	1611	1612	1613	1614	1615	1616	1617
D	I	L	A	M	O	A	M	C
[1]628	1629	1630	1631	1632	1633	1634	1635	1636
B	N	I	F	L	M	C	L	D
[1]647	1648	1649	1650	1651	1652	1653	1654	1655
G	O	N	E	K	H	E	K	F
[1]666	1667	1668	1669	1670	1671	1672	1673	1674
A	M	O	A	M	K	B	M	G
[1]685	1686	1687	1688	1689	1690	1691	1792	1693
F	L	M	C	L	M	G	O	A
[1]704	1705	1706	1707	1708	1709	1710	1711	1712
E	K	L	D	I	L	A	M	C
[1]723	1724	1725	1726	1727	1628	1729	1730	1731
B	M	K	B	N	I	F	H	E
[1]742	1743	1744	1745	1746	1747	1748	1749	1750
C	L	M	E	O	N	E	K	B
[1]761	1762	1763	1764	1765	1766	1767	1768	1769
D	I	L	A	M	O	A	M	G
[17]80	1781	1782	1783	1784	1785	1786	1787	1788
F	L	M	C	L	M	C	L	A
[17]99	1800	1801	1802	1803	1804	1805	1806	1807
E	K	H	E	K	L	D	I	G
[18]18	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826
A	M	K	B	M	K	B	N	E

1580. repone annum 1827. & loco anni 1581. repone
[u]t ſuprà in explicatione eiuſdem Clauis Hebraicæ.

…eniarum, Feſtorum mobilium, & Ieiuniorum ingreſſum, & hoc me-
…Simanim appellant, & adaptant aliquibus annis, vt videre eſt ſupra
…ant tantùm tribus literis, vt v. g. סימן Simàn Signum, ſeù Symbolum
…etur. Anni שכ״ב 5322. eſt שכ״ן, & ſic de ſingulis alijs ſequentibus
…bent, vt ibi explicaui. In hoc loco alium vſum aſciſcunt, inſeruiunt enim
…cè, quàm Latinè cernuntur, in ſequenti verò Tabula hæc ſymbola in-

לוח המועדים וראשי חדשים וצומות על שנים מ…
סימן השנה ולמטה הסימן …

…nt Neomeniæ, Feſta mobilia, & Ieiunia Judæorum, tam in-
…munibus. Ingredere cum ſymbolo anni dati,
…nuenies quod quærebas.

…NIS EMBOLISMICIS.

10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
אדר ופורים	אדר ופורים	צום אסתר	ניסן ופסח	אייר ופסח שני	ל״ג לעומר	ר״ח סיון	שבועות	ר״ח תמוז	י״ז בתמוז וט׳ באב	ר״ח אב	ר״ח אלול
ד׳ ה׳	ו׳ ז׳	ה׳	א׳	ב׳ ג׳	ו׳	ד׳	ב׳	ה׳ ו׳	א׳	ז׳	א׳ ב׳
ג׳ ד׳	ה׳ ו׳	ד׳	ז׳	א׳ ב׳	ה׳	ג׳	א׳	ד׳ ה׳	א׳	ו׳	ז׳ א׳
ג׳ ד׳	ה׳ ו׳	ד׳	ז׳	א׳ ב׳	ה׳	ג׳	א׳	ד׳ ה׳	א׳	ו׳	ז׳ א׳
ו׳ ז׳	א׳ ב׳	ה׳	ג׳	ד׳ ה׳	א׳	ו׳	ד׳	ז׳ א׳	ג׳	ב׳	ג׳ ד׳
ו׳ ז׳	א׳ ב׳	ה׳	ג׳	ד׳ ה׳	א׳	ו׳	ד׳	ז׳ א׳	ג׳	ב׳	ג׳ ד׳
א׳ ב׳	ג׳ ד׳	ב׳	ה׳	ו׳ ז׳	ג׳	א׳	ו׳	ב׳ ג׳	ה׳	ד׳	ה׳ ו׳
א׳ ב׳	ג׳ ד׳	ב׳	ה׳	ו׳ ז׳	ג׳	א׳	ו׳	ב׳ ג׳	ה׳	ד׳	ה׳ ו׳

…NNIS COMMVNIBVS.

10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
ו׳ ז׳		ה׳	א׳	ב׳ ג׳	ו׳	ד׳	ב׳	ה׳ ו׳	א׳	ז׳	א׳ ב׳
ה׳ ו׳		ד׳	ז׳	א׳ ב׳	ה׳	ג׳	א׳	ד׳ ה׳	א׳	ו׳	ז׳ א׳
ו׳ ז׳		ה׳	א׳	ב׳ ג׳	ו׳	ד׳	ב׳	ה׳ ו׳	א׳	ז׳	א׳ ב׳
א׳ ב׳		ה׳	ג׳	ד׳ ה׳	א׳	ו׳	ד׳	ז׳ א׳	ג׳	ב׳	ג׳ ד׳
א׳ ב׳		ה׳	ג׳	ד׳ ה׳	א׳	ו׳	ד׳	ז׳ א׳	ג׳	ב׳	ג׳ ד׳
ג׳ ד׳		ב׳	ה׳	ו׳ ז׳	ג׳	א׳	ו׳	ב׳ ג׳	ה׳	ד׳	ה׳ ו׳
ג׳ ד׳		ב׳	ה׳	ו׳ ז׳	ג׳	א׳	ו׳	ב׳ ג׳	ה׳	ד׳	ה׳ ו׳

huius Tabulæ, quia annus eſt emboliſmicus, ſub quo Neomenia *Tiſcri*, ſeù *Caput anni* notatur litera 'ג fer. 3. *Ieiunium Godoliæ* fer. 5. *Dies Expiationum* fer. 5. *Paſcha* fer. 7. & ſic de reliquis.

Aduertendum autem eſt, Auctores, qui tradunt huiuſmodi ſymbola, aliquando variare, nec omnes in vnum conuenire perpetuò. Tres iſtorum ſymbolorum Tabulas totidem Auctorum vidi, & inter vtraſque diſcrimina obſeruaui, eaque retuli in Tabula ſequenti. Auctores iſtarum Tabularum ſunt *Chija Gabriel, Mardochæus Iaphe, & Gabriel de Sorano*, cuius eſt Tabula, quam ſuprà pagina 415. exhibui. Diſcrimina inter vtroſque Auctores in figendis, tam Neomenia menſis *Tiſcri*, quàm *Paſchatis* feſto, & qualitate menſium *Chaſcuàn* & *Chiſleu* Tabula hæc oſtendit.

Explicatio Tabulæ.

Recurrendum eſt ſuprà ad paginam 415. vbi habetur *Tabula perpetua decennouennalis Cycli Lunaris &c.* & ibi accipiendum eſt *ſymbolum* anni quæſiti, quod idem poſtea reperies in fronte Partis I. vel II huius Tabulæ; in fronte primæ ſi ſymbolum fuerit anni emboliſmici, in fronte ſecundæ ſi annus fuerit communis: & in cellulis infrà poſitis ſub columella ſymboli inuenti reperies Neomenias, Feſta, & Ieiunia Hebræorum, prout in parte dextera annotantur. Exempli gratia: Anno תלז 5437. Chriſti 1677. *Symbolum* ipſius eſt נב״ז vt notatur in ſuprà citata Tabula pag. 415. Idem ſymbolum נב״ז inuenies in prima Parte

 Ta-

excluſo vtriuſque anni die ingreſſus. Quòd ſi inter vtrumque anni principium intercedant quatuor dies, annus ſubſequens habebit menſes שלמים *Scelamim perfectos*; at annus של״ג ingreſſus eſt fer. 2. & annus ſubſequens של״ך ingreſſus eſt fer. 7.; inter autem feriam 2. & Sabbathum intercedunt quatuor dies excluſis terminis à quo, & ad quem. Igitur annus של״ך erit שלמים *Scelamim*, menſium perfectorum, qui indicari debebant per literam ש. Ergo mendum erit apud alios duos ſubſequentes Authores, quorum ſymbola per literam ח indicant eundem annum eſſe *menſium cauorum*. Et eodem modo poſſent alia loca notata ſecundùm hanc regulam examinari, dummodo dubium ſit in media tantùm litera. Quòd ſi ſit in prima, vel vltima, alia via incedendum eſt, quia prima litera ſignificat ingreſſum anni noui, & tertia litera feriam Paſchę. Experimentum de his fieri debet per inuentionem Neomeniæ *Tiſri*, & diei *Paſchalis*, de quibus nil aliud in hoc loco agemus cùm ſatis abundè ſuprà actum ſit. Vide pag. 400. col. 2. & pag. 406. col. 2.

Circa aliam Tabulam ſuprà poſitam pag. 471. aduerte: Quòd feriæ ibi indicatæ non ſemper reſpondent regulis Alphabeti את״ בש״, de quibus videndum eſt quod diximus pag. 419. vt exempli gratia, אר״ח ſignificat eodem die hebdomadæ *Ie-*

Quis autem ex iſtis tribus Auctoribus in aſſignando hæc ſymbola aberret, non audeo iudicare. Attamen ſi ſecundùm regulam *Rambàm* in *Kiddùſc-Hachòdeſc* cap. 8. num. 7. qua docet, quomodo cognoſcendi ſint anni, vtrum illorum menſes *Marcheſcuàn* & *Chiſlèu* ſint pleni, vel caui, aut *ſecundùm illorum ordinem*, iudicium ferre voluerimus, dicendum eſt, ſymbolum זש״ה primo loco poſitum nulli ſubeſſe errori, ſed mendum reperiri in Tabulis Mardochæi, & Chijæ, quæ notant זח״ג. Dubitatur autem, an media litera in hoc ſymbolo זש״ה debeat eſſe ש, aut ח, quod idē eſt ac ſi diceretur: num annus, qui huiuſmodi ſymbolum habet, habeat etiam duos poſt *Tiſri* ſubſequentes menſes *Marcheſcuàn* & *Chiſlèu* שלמים *Scelamim perfectos*, id eſt *plenos*, aut חסרים *Chaſerim cauos*; tantundem enim ſignificant hæ literæ ש & ח, ſed ſecundùm doctrinam *Rambam* dicendum, annum של״ך 5334. Chriſti 1574. notatum in Cyclo רפ״א, & in 14. anno Cycli habere prędictos menſes perfectos & plenos, non autem cauos. Quia *Rambàm* loco cit. docet, quòd ſi voluerimus ſcire, vtrum annus ſubſequens habeat menſes prænominatos plenos, aut cauos, debemus obſeruare diem ingreſſus anni pręſentis, & diem anni ſubſequentis, & numerare dies, qui inter vtriuſque anni principium intercedunt.

gulæ ſtabiles & firmæ ſemper ſunt.

Cæterùm, poſſet quiſpiam curioſus quęrere: Cùm Hebræi in figendis ſuis feſtiuitatibus vtantur Cyclo Hilleliano, ac propterea aliquando intercalent annum, qui minimè intercalandus eſſe videtur, quo fit vt nonnunquam per integram Lunationem ſeriùs quàm oporteat, ſuum Paſcha celebrent; an, niſi fuiſſet correctum Calendarium, id ipſum faceremus & nos; & quænam eſſet differentia inter vtrumque Paſcha?

Reſp. Quo menſe, & quo menſis die celebraretur à nobis Paſcha, niſi fuiſſet correctum Calendarium, apparet ex Tabula ſuprà poſita pagina 465. in qua per annos 38. habetur, quo die menſis tunc Paſcha accidiſſet; & ibi apparet differentia inter Paſcha Hebræorum, & Veteris noſtri Calendarij. Quoniam autem quiſpiam vltra annos ibi notatos vellet fortè indagare Paſcha Veteris Calendarij, quod quidem ad multa conducere, & quam plurimas inde vtilitates ſubinferre poſſe ſine dubio aſſerendum eſt; ideò nos in hoc loco modum illud inueniendi oſtendemus.

De modo inueniendi Paſcha Latinorum ante correctionem Calendarij.

Paſchæ feſtum eſt inueniendum, non ex ſcrupuloſis, aculeatis, & omninò ſpinoſis Aſtronomicorū calculis, de quibus fortaſſis intellexit Baſilius lib. 1. Hexamer. quando Aſtronomiam vocauit *occupatiſſimam vani-*

iunium die 9. *Ab* cadere, quo euenit Paſcha, & ita ſi feria 3. fuit Paſcha, fer. 3. erit Ieiunium *Tiſcà beàu* 9. *Ab*. Excipe, quando Paſcha venerit die Sabbathi, ne enim cogantur Iudęi ieiunare die Sabbathi, tunc transferunt Ieiunium in diem ſubſequentem in Dominicam. Sic inuenies in *Tabula perpetua Neomeniarum &c.* ſuprà ad pag. 472. n. 27. in cellula 'א pro 'ז. Eſt enim regula Rabbinica, quòd

כל ד׳ צומות הללו (ר״ל ט״ב׳ י״ז בתמוז׳ גדלה בתשרי׳ ועשרה בטבת) אם חלו להיות בשבת נדחין לאחר בשבת׃

Quatuor Ieiunia, quæ ſunt 1. Tiſcà beAu 9. menſis Ab: 17. menſis Thamùz; 3. Tiſcri; & 10. menſis Tebèth; ſi euenerint in Sabbatho transferuntur in feriam primam. Orach Chaim Halachòth Tiſcà beàu numero 550. §. 3.

Hoc quoque obſeruant in נ״ר, ne tranſgrediantur regulam, *Non* א״דו *Addò Ingreditur Initium anni*. Et in alijs prout in Tabula occurrit. Verū ſi ritè obſeruentur regulę ibidem traditæ, nullus error ineſſe deprehendetur. Itaq; incipiendum eſt à Paſchate dati anni, quod ſi feria 'ז 7. exempli gratia incidat; *Tiſcà beAu* cadet feria 'א 1. Pentecoſtes etiam eadem fer. 'א 1. Neomenia verò *Tiſcri*, ſeù *Initium anni* ſubſequentis erit fer. 'ב 2. *Simchà Thorà Lætitia Legis* eiuſdem anni inſequentis fer. 'ג 3. *Chippùr Dies Expiationis* fer. 'ד 4. *Feſtum Mardochæi* ſeù *Purrim* quod iam præterijt ante Paſcha, eſſe debuit fer. 'ה 5. quę re-

Tabella Cycli Solaris 28. annorum, quibus ſuæ literæ Dominicales correſpondent ſecundùm ſtylum veterem.

Anni Cycli Sol.	1	2	3	4	5
Literę Dominic.	F	E	D	C	A
Anni Cycli Sol.	6	7	8	9	10
Literę Dominic.	G	F	E	C	B
Anni Cycli Sol.	11	12	13	14	15
Literę Dominic.	A	G	E	D	C
Anni Cycli Sol.	16	17	18	19	20
Literę Dominic.	B	G	F	E	D
Anni Cycli Sol.	21	22	23	24	25
Literę Dominic.	B	A	G	F	D
Anni Cycli Sol.	26	27	28		
Literę Dominic.	C	B	A		

Vnde Verſus illi antiqui eò tendebant, vt ſingularum dictionum primæ literę per ordinem numeros Cycli Solaris indicarent, hoc pacto.

Verſus antiqui, de literis Dominicalibus correſpondentibus numeris Cycli Solaris.

1 2 3 4 5 6
Fallitur Eua Dolo, Cibus Adæ Gan-
7
dia Finit,
8 9 10 11 12 13
Et Cùm Botrus Adhuc Germinet, Eua
14
Dolet;

Chri-

nitatem, ſed ad motum luminarium regularem, facilem, expeditum, & ab omnibus etiam ignaris, & à rudi plebe perceptibilem, vti facit Eccleſia, quæ Paſchale feſtum per Cyclos regulandũ ſemper propoſuit. Per eoſdem ergo & nos ſequentes ſtylum ante correctionem vſitatum, ac ſi decem dies ab anno exempti non fuiſſent, Vetus Paſcha adinuenire curabimus.

Sed quia fatendum eſt, totum hoc negotium à Cyclo Solari, à quo eſt litera Dominicalis; & à Cyclo Lunari, à quo eſt Aureus numerus, prorsùs pendere, ideò de vtroque hic.

De Cyclo Solari.

Cyclus Solaris, qui & literarum Dominicalium Cyclus vocatur, eſt reuolutio 28. annorum, qua completa reditur ad vnitatem. Dicitur etiam Cyclus literarum Dominicalium, quia cùm literæ Dominicales ſint ſeptem ſecundum dies ſeptem vnius hebdomadæ; ſi multiplicentur 7. per 4. fiet ſumma 28. numerus Cycli literarum Dominicalium, ſecundùm hunc numerum ita diſponuntur literæ Dominicales, vt completo Cyclo, factoque iterum initio ab vnitate eodem ordine in orbem redeant & ipſæ literæ, vt in ſequenti Tabella apparet.

numerat 60. Cyclos completos, qui hactenus à Natiuitate Domini vſque ad hunc diem tranſierunt; & fractionis numerator 6. oſtendit ſextum annum ex Cyclo 61. hoc an. 1677. currere; ſeù, quod idem eſt, quia poſt diuiſionem remanent 6. dicendum, quòd Cyclus Solaris huius anni ſit 6. Hæc regula certa eſt, & valet tam ante correctionem, quàm poſt correctionem Calendarij.

Vt autem à tædio diuiſionis numerorum eximamus Lectorem, apponemus hic Tabellam perpetuam Cycli Solaris cum ſuis literis Dominicalibus correſpondentibus annis Domini, prout ante correctionem erat in vſu. Itaque cùm anno Domini propoſito ingredere in Tabellam, & è regione illius habebis Cyclum Solarem, & literam Dominicalem illi correſpondentem. In anno verò Biſſextili, qui litera B notatur, quia intercalatur vnus dies, duplex litera Dominicalis apponitur, quarum prima valet à principio Ianuarij vſque ad feſtum S. Matthiæ, & ſecunda à die 25. Februarij, quo anno celebratur feſtum S. Matthiæ Apoſtoli vſque ad finem anni.

Tabula perpetua Cycli Solaris cum ſuis literis Dominicalibus ſecundùm ſtylum veterem.

	Anni Dom	Cyclus Sol	Lit. Dom.
B	1672	1	G F
	1673	2	E
	1674	3	D

15 16 17 18 19 20
Chriſtus Bella Gerit, Finitur Eo Duce
21
Bella,
22 23 24 25 26 27
Ad Grauidam Fit Dux, Cuncta Bea-
28
nit Aue.

Vnicuique anno vnus ex his numeris competit, cuius Dominicalis litera eſt prima litera dictionis. Sed quomodo inueniatur numerus Cycli Solaris mox dicemus.

Quolibet anno Chriſti dato, numerum Cycli Solaris eidem competentem adinuenire.

DAtò Chriſti anno addentur 9. Aggregatum diuidatur per numerum totius Cycli Solaris nempè per 28. id quod poſt diuiſionem relinquetur, erit numerus Cycli anni currentis: quòd ſi nihil relinquatur, ipſe partitor 28. erit numerus anni currentis. Vnde Verſus;

Annis adde nouem Domini, partire per octo
Viginti, Cyclus ſic ſibi notus erit.

Exemplum;

Volo ſcire hoc anno Domini 1677. numerum Cycli Solaris: ei addo 9. quia anno primo Domini iam iſte Cycli numerus anteceſſerat. Summam 1686. diuido per 28. numerum totius Cycli. In Quotiente reperietur $60\frac{6}{28}$. Integer numerus 60.

nam 411. colum. 1. tradidimus modum illum inueniendi, hic nihilominus regulam repetemus, quæ eſt: Anno Domini oblato adde vnitatem, quia anno primo Domini iam præceſſerat 1. Cycli Lunaris. Summam partire per totum Cyclum puta per 19. id quod in *Quoto* inuenies erit numerus Cyclorum perfectorum Lunarium, qui à primo anno Domini vſque ad annum datum tranſierunt, & fragmenti, ſi quod ſuperfuerit, *numerator* oſtendet Cyclum currentem anni oblati: quòd ſi nihil ſuperfuerit ipſe *denominator*, ſeù numerus *partitor* 19. erit numerus Cycli Lunaris quæſiti.

Exemplum detur præſens annus 1677. cuius Cyclus Lunaris inquiratur, addatur ei vnitas, fiet 1678. Partitor per 19. veniet in *Quoto* 88 $\frac{6}{19}$. Itaque 88. Cycli Lunares perfecti & integri tranſierunt hactenus à Natiuitate Domini ad hunc vſque annum 1677. & hic annus eſt ſextus Cycli 89. modo currentis, id eſt, hoc anno 1677. Cyclus Lunaris eſt 6.

Itaque ſi Paſcha adinuenire voluerimus ſecundùm ſtylum antiquum, in ſequentem Tabellam cum Cyclo Lunari, ſeù Aureo numero, quod idem eſt, conueniente anno oblato ingrediemur, quo in Tabella reperto, inueniemus literam Dominicalem eiuſdem anni infra eundem Aureum numerum primò occurrentem, & ſtatim è regione illius inueniemus Paſcha antiquum, quo die menſis Martij, vel Aprilis eueniet. Vt præſenti an. 1677. litera Dominicalis ex Ta-

Anni Dom.		Cyclus Sol.	Lit. Dom.
	1675	4	C
B	1676	5	B A
	1677	6	G
	1678	7	F
	1679	8	E
B	1680	9	D C
	1681	10	B
	1682	11	A
	1683	12	G
B	1684	13	F E
	1685	14	D
	1686	15	C
	1687	16	B
B	1688	17	A G
	1689	18	F
	1690	19	E
	1691	20	D
B	1692	21	C B
	1693	22	A
	1694	23	G
	1695	24	F
B	1696	25	E D
	1697	26	C
	1698	27	B
	1699	28	A

Cùm perueneris ad annum 1699. iterum reuertere ad principium Tabellæ, & loco anni 1672. 1673. &c. appone 1700. 1701. &c. & ſic proſequere vſque in infinitum. Hac arte inuenta litera Dominicali ſeruanda eſt pro vſu vt infrà.

Deinde inueniendus eſt Cyclus Lunaris, qui coincidit cum Aureo numero; & quamuis ſuprà ad pagi-

Aureus Numerus.	Literæ Domin.	Paſcha Vetus Aprilis.
17	A	9
6	B	10
	C	11
14	D	12
3	E	13
	F	14
11	G	15
	A	16
19	B	17
8	C	18
	D	19
	E	20
	F	21
	G	22
	A	23
	B	24
	C	25

D habet ſuum Aureum Numerum 5. vt in principio, cui correſpondet Paſcha 22. Martij.

Aliud exemplum, Romæ apud S. Euſebij Eccleſiam Monachorum Cæleſtinorum extra fores ad dextrum latus in pariete infixa eſt Tabula lapidea, cui inſculpta reperitur hæc memoria -

Anno Domini 1238. Indictione XI. menſe Martij, quarta feria maioris hebdomadæ Quadrageſimæ, Dominus Gregorius PP. Nonus conſecrauit hanc Eccleſiam in honorem Beatorum Euſebij & Vincentij cum tribus Altaribus; quorum maius Altare Confeſſoris Chriſti manibus proprijs conſe-

חא

Tabula Cycli Solaris ſuprà poſita eſt G. Aureus numerus eiuſdem anni, vt ſuprà inuentus, eſt 6., quo reperto in Tabella Aurei numeri ſtatim apponenda; & infra ipſum literà G Dominicali reperta, è regione huius 15. Aprilis, quo die celebrandum fuiſſet Paſcha niſi Calendarium fuiſſet caſtigatum.

Tabella perpetua Aurei Numeri, quo vnà cum litera Dominicali inuenitur Paſcha ſecundùm ſtylum veterem.

Aureus Numerus.	Literæ Dom.	Paſcha Vetus Martij.
16		
5	D	22
	E	23
13	F	24
2	G	25
	A	26
10	B	27
	C	28
18	D	29
7	E	30
	F	31
		Aprilis
15	G	1
4	A	2
	B	3
12	C	4
1	D	5
	E	6
9	F	7
	G	8

in altera inferiùs poſita numerum 1. quo ſignificatur die Dominico 3. die eiuſdem menſis *Tiſcri*, ſeù Nouilunij Septembris eſſe feriã Ieiunij ob Godoliam occiſum, vt titulus cellulæ indicat: & ſic de reliquis vſque ad finem anni. Quæ cùm facillima ſint, vlteriùs non progredior.

Vt autem inſeruiamus etiam ipſis linguæ Hebraicæ protsùs ignaris, qui nec quidem illius characteres agnoſcunt, placuit hanc Tabulam Feſtiuitatum Hebræorum cum ſua Claue in characteres Latinos, & numeros vulgares transferre, addita Latina tranſlatione omnium Neomeniarum, Feſtorum, & Ieiuniorum, quæ in ipſo præliminari cellularum inuenies, licèt non omnia vocabula Latinè ſint reddita, ne vocis gratia, & ſignificati proprietas à lingua Hebrajca tolleretur. Bona illorum pars ſparſim hinc inde hactenus declarata ſunt, ſed exactiùs omnia in Calendario Iudaico infrà apponendo explicabuntur.

lam Neomeniarum, Feſtorum, & Ieiuniorum, & in fronte inuenio illam in parte prima inter annos emboliſmicos, vnde colligo hunc annum 5437. eſſe emboliſmicum. Itaque in columella prædictæ literæ ה infernè inuenio diem hebdomadæ, ſeù feriam, qua quælibet Neomenia ingrediatur, & Feſtum celebretur. Sic Neomenia menſis *Tiſcri* Septembris ponitur duobus diebus fer. 3. & fer. 4. quia ſub litera ה in prima cellula, quæ eſt Neomeniæ *Tiſcri*, reperiuntur literæ numerales ג & ד, quæ has ferias indicant, ita gradatim deſcendendo de cellula in cellulam cætera Feſta inuenies.

Eadem Feſta inuenies in Claue Latina: nam ſub anno Dom. 1677. inuenies literam E, qua reperta in Tabula Feſtorum ſtatim ſub ea inuenies numeros 3. 4. quibus ſignificatur fer. 3. & 4. participare de Neomenia *Tiſcri*, vt Titulus cellulæ oſtendit. Poſt hanc cellulam inuenies

Ta-

Tabula perpetua ad inueniendum, qua die hebdomadæ ingrediantur Neomeniæ, Feſt a mobilia, & Ieiunia Hebræorum, tam in Annis Emboliſmicis, quàm Communibus.

PARS I. PRO ANNIS EMBOLISMICIS. — PARS II. PRO ANNIS COMMVNIBVS.

		A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O
1	*Litera annorum Clauis Tabulæ.*	A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O
2	*Neomenia Tiſeri. Caput anni.*	5.6.	7.1.	2.3.	5.6.	3.4.	7.1.	2.3.	7.1.	3.4.	2.3.	7.1.	5.6.	5.6.	2.3.
3	*Ieiunium Godoliæ 3. Tiſeri.*	1.	2.	4.	1.	5.	2.	4.	2.	5.	4.	2.	1.	1.	4.
4	*Ieiunium Expiat. 10. Tiſeri.*	7.	2.	4.	7.	5.	2.	4.	2.	5.	4.	2.	7.	7.	4.
5	*Tabernaculorum 15. Tiſeri.*	5.	7.	2.	5.	3.	7.	2.	7.	3.	2.	7.	5.	5.	2.
6	*Hoſanna Rabba 21. Tiſeri.*	4.	6.	1.	4.	2.	6.	1.	6.	2.	1.	6.	4.	4	1.
7	*Lætitia Legis 22. Tiſeri.*	6.	1.	3.	6.	4.	1.	3.	1.	4.	3.	1.	6.	6.	3.
8	*Neomenia Chaſcuàn.*	6.7	1.2.	3.4.	6.7.	4.5.	1.2.	3.4.	1.2.	4.5.	3.4.	1.2.	6.7.	6.7.	3.4.
9	*Neomenia Chiſlèu.*	1.2.	3.	5	1.	6.	3.4.	5.6	3.	6.	5.6.	3.4.	1.	1.2.	5.
10	*Encænia 25. Ciſlèu.*	5.	6.	1.	4.	2.	7.	2.	6.	2.	2.	7.	4.	5.	1.
11	*Neomenia Teueth*	3 4.	4.	6.	2.	7.1.	5.6.	7.1.	4.	7.1.	7.1.	5.6.	2.3.	3.4.	6.
12	*Ieiunium 10. Teuèth.*	6.	6.	1.	4.	3.	1.	3.	6.	3.	3.	1.	5.	6.	1.
13	*Neomenia Secuàt.*	5.	5.	7.	3.	2.	7.	2.	5.	2.	2.	7.	4.	5.	6.
14	*Neomenia Adar.*	6.7.	6.7.	1.2.	4.5.	3.4.	1.2.	3.4.	6 7.	3.4.	3.4.	1.2	5.6.	6.7.	1.2.
15	*Neomenia Veadir.*	1 2.	1.2.	3.4.	6.7.	5.6.	3.4.	6 7.							
16	*Ieiunium Eſther. 13. Adàr.*	5.	5.	2.	5.	4.	2.	4.	5.	2.	2.	5.	4.	5.	5.
17	*Purrim Sortium. 14. Adàr.*	1.	1.	3.	6.	5.	3.	5.	6.	3.	3.	1.	5.	6.	1.
18	*Neomenia Niſan.*	3.	3.	5.	1.	7.	5.	7.	1.	5.	5.	3.	7.	1.	3.
19	*Paſcha 15. Niſan*	3.	3.	5.	1.	7.	5.	7.	1.	5.	5.	3.	7.	1.	3.
20	*Neomenia Iiàr.*	4.5.	4.5.	6.7.	2.3.	1.2.	6.7.	1.2.	2.3.	6.7.	6.7.	4.5.	1.2.	2.3.	4.5.
21	*33. òmer.*	1.	1.	3.	6.	5.	3.	5.	6.	3.	3.	1.	5.	6.	1.
22	*Neomenia Siuan.*	6.	6.	1.	4.	3.	1.	3.	4.	1.	1.	6.	3.	4.	6.
23	*Pentecoſtes 6. Siuàn.*	4.	4.	6.	2.	1.	6.	1.	2.	6.	6.	4.	1.	2.	4.
24	*Neomenia Tamùz.*	7.1.	7.1.	2.3.	5.6.	4.5.	2.3.	4.5.	5.6.	2.3.	2.3.	7.1.	4.5.	6.7.	7.1.
25	*Ieiunium 17. Tamùz.*	3.	3.	5.	1.	1.	5.	1.	1.	5.	5.	3.	1.	1.	3.
26	*Neomenia Ab.*	2.	2.	4.	7.	6.	4.	6.	7.	4.	4.	2.	6.	7.	2.
27	*Ieiunium 9. Ab.*	3.	3.	5.	1.	1.	5.	1.	1.	5.	5.	3.	1.	1.	3.
28	*Neomenia Elul.*	3.4.	3.4.	5.6.	1.2.	7.1.	5.6.	7.1.	1.2.	5.6.	5.6.	3.4.	7.1.	1.2.	3.4.

ſtorum mobilium, & Ieiuniorum.
ellula è regione Neomeniæ; vel Feſti quæſiti occurret nu-
n, vel Ieiunium ingreditur.

11	12	13	14	15	16	17	18	19
mbo-ſmici.	*Communes*	*Communes*	*Embolïſmici.*	*Communes*	*Communes*	*Embolïſmici.*	*Communes*	*Embolïſmici.*
590	1591	1592	1593	1594	1595	1596	1597	1598
C	L	M	G	O	M	G	K	B
609	1610	1611	1612	1613	1614	1615	1616	1617
D	I	L	A	M	O	A	M	C
628	1629	1630	1631	1632	1633	1634	1635	1636
B	N	I	F	L	M	C	L	D
647	1648	1649	1650	1651	1652	1653	1654	1655
G	O	N	E	K	H	E	K	F
666	1667	1668	1669	1670	1671	1672	1673	1674
A	M	O	A	M	K	B	M	G
685	1686	1687	1688	1689	1690	1691	1792	1693
F	L	M	C	L	M	G	O	A
704	1705	1706	1707	1708	1709	1710	1711	1712
E	K	L	D	I	L	A	M	C
723	1724	1725	1726	1727	1628	1729	1730	1731
B	M	K	B	N	I	F	H	E
742	1743	1744	1745	1746	1747	1748	1749	1750
C	L	M	E	O	N	E	K	B
761	1762	1763	1764	1765	1766	1767	1768	1769
D	I	L	A	M	O	A	M	G
80	1781	1782	1783	1784	1785	1786	1787	1788
F	L	M	C	L	M	C	L	A
99	1800	1801	1802	1803	1804	1805	1806	1807
E	K	H	E	K	L	D	I	G
18	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826
A	M	K	B	M	K	B	N	E

1580. repone annum 1827. & loco anni 1581. repone
ir ſuprà in explicatione eiuſdem Clauis Hebraicæ.

…niarum, Feſtorum mobilium, & Ieiuniorum ingreſſum, & hoc no… *…imanim* appellant, & adaptant aliquibus annis, vt videre eſt ſupà …ant tantùm tribus literis, vt v. g. סימן *Simàn Signum*, ſeù *Symbolum* …etur. Anni שׁכ״ב 5322. eſt שׁב״ז, & ſic de ſingulis alijs ſequentibus …oent, vt ibi explicaui. In hoc loco alium vſum aſciſcunt, inſeruiunt enim …rè, quàm Latinè cernuntur, in ſequenti verò Tabula hæc ſymbola in…

לוח המועדים וראשי הרשים וצומות על שנים מ… סימן השנה ולמטה הסימן …

…nt Neomeniæ, Feſta mobilia, & Ieiunia Iudæorum, tam in… …munibus. Ingredere cum ſymbolo anni dati, …nuenies quod quærebas.

…NIS EMBOLISMICIS.

…	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
ר״ח …	אדר ופורים	אדר ופורים	צום אסתר	ניסן ופסח	אייר ופסח שני	ל״ג לעומר	ר״ח סיון	שבועות	ר״ח תמוז	י״ז בתמוז וט׳ באב	ראש … אב	ר״ח אלול
	דה	וז	ה	א	בג	ו	ד	ב	הו	א	ז	אב
	גד	הו	ד	ז	אב	ה	ג	א	דה	א	ו	זא
	גד	הו	ד	ז	אב	ה	ג	א	דה	א	ו	זא
	וז	אב	ה	ג	דה	א	ו	ד	זא	ג	ב	גד
	וז	אב	ה	ג	דה	א	ו	ד	זא	ג	ב	גד
	אב	גד	ב	ה	וז	ג	א	ו	בג	ה	ד	הו
	אב	גד	ב	ה	וז	ג	א	ו	בג	ה	ד	הו

…ANNIS COMMVNIBVS.

…	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
	וז		ה	א	בג	ו	ד	ב	הו	א	ז	אב
	הו		ד	ז	אב	ה	ג	א	דה	א	ו	זא
	וז		ה	א	בג	ו	ד	ב	הו	א	ז	אב
	אב		ה	ג	דה	א	ו	ד	זא	ג	ב	גד
	אב		ה	ג	דה	א	ו	ד	זא	ג	ב	גד
	גד		ב	ה	וז	ג	א	ו	בג	ה	ד	הו
	גד		ב	ה	וז	ג	א	ו	בג	ה	ד	הו

huius Tabulæ, quia annus eſt emboliſmicus, ſub quo Neomenia *Tiſcri*, ſeù *Caput anni* notatur litera 'ג fer. 3. *Ieiunium Godoliæ* fer. 5. *Dies Expiationum* fer. 5. *Paſcha* fer. 7. & ſic de reliquis.

Aduertendum autem eſt, Auctores, qui tradunt huiuſmodi ſymbola, aliquando variare, nec omnes in vnum conuenire perpetuò. Tres iſtorum ſymbolorum Tabulas totidem Auctorum vidi, & inter vtraſque diſcrimina obſeruaui, eaque retuli in Tabula ſequenti. Auctores iſtarum Tabularum ſunt *Chija Gabriel, Mardochæus Iaphe, & Gabriel de Sorano*, cuius eſt Tabula, quam ſuprà pagina 415. exhibui. Diſcrimina inter vtroſque Auctores in figendis, tam Neomenia menſis *Tiſcri*, quàm *Paſchatis* feſto, & qualitate menſium *Chaſcuàn* & *Chiſlèu* Tabula hæc oſtendit.

Explicatio Tabulæ.

Recurrendum eſt ſuprà ad paginam 415. Ibi habetur *Tabula perpetua decennouennalis Cycli Lunaris &c.* & ibi accipiendum eſt *ſymbolum* anni quæſiti, quod idem poſtea reperies in fronte Partis I. vel II huius Tabulæ; in fronte primæ ſi ſymbolum fuerit anni emboliſmici, in fronte ſecundæ ſi annus fuerit communis: & in cellulis infrà poſitis ſub columella ſymboli inuenti reperies Neomenias, Feſta, & Ieiunia Hebræorum, prout in parte dextera annotantur. Exempli gratia: Anno תל״ז 5437. Chriſti 1677. *Symbolum* ipſius eſt נב״ז vt notatur in ſuprà citata Tabula pag. 415. Idem ſymbolum נב״ז inuenies in prima Parte

excluſo vtriuſque anni die ingreſſus. Quòd ſi inter vtrumque anni principium intercedant quatuor dies, annus ſubſequens habebit menſes שלמים *Scelamim perfectos*; at annus שלג ingreſſus eſt fer. 2. & annus ſubſequens שלך ingreſſus eſt fer. 7.; inter autem feriam 2. & Sabbathum intercedunt quatuor dies excluſis terminis à quo, & ad quem. Igitur annus שלך erit שלמים *Scelamim*, menſium perfectorum, qui indicari debebant per literam ש. Ergo mendum erit apud alios duos ſubſequentes Authores, quorum ſymbola per literam ח indicant eundem annum eſſe *menſium cauorum*. Et eodem modo poſſent alia loca notata ſecundùm hanc regulam examinari, dummodo dubium ſit in mediâ tantùm litera. Quòd ſi ſit in prima, vel vltima, alia via incedendum eſt, quia prima litera ſignificat ingreſſum anni noui, & tertia litera feriam Paſchę. Experimentum de his fieri debet per inuentionem Neomeniæ *Tiſeri*, & diei *Paſchalis*, de quibus nil aliud in hoc loco agemus cùm ſatis abundè ſuprà actum ſit. Vide pag. 400. col. 2. & pag. 406. col. 2.

Circa aliam Tabulam ſuprà poſitam pag. 471. aduerte: Quòd feriæ ibi indicatæ non ſemper reſpondent regulis Alphabeti את בש, de quibus videndum eſt quod diximus pag. 419. vt exempli gratia, ארח ſignificat eodem die hebdomadæ *Ie-* ... *in-*

Quis autem ex iſtis tribus Auctoribus in aſſignando hæc ſymbola aberret, non audeo iudicare. Attamen ſi ſecundùm regulam *Rambàm* in *Kiddùſc Hachòdeſc* cap. 8. num. 7. qua docet, quomodo cognoſcendi ſint anni, vtrum illorum menſes *Marcheſcuàn* & *Chiſlèu* ſint *pleni*, vel *caui*, aut *ſecundùm illorum ordinem*, iudicium ferre voluerimus, dicendum eſt, ſymbolum זשה primo loco poſitum nulli ſubeſſe errori, ſed mendum reperiri in Tabulis Mardochæi, & Chijæ, quæ notant זחג. Dubitatur autem, an mediâ litera in hoc ſymbolo זשה debeat eſſe ש, aut ח, quod idē eſt ac ſi diceretur: num annus, qui huiuſmodi ſymbolum habet, habeat etiam duos poſt *Tiſeri* ſubſequentes menſes *Marcheſcuàn*, & *Chiſlèu* שלמים *Scelamim*, *perfectos*, id eſt *plenos*, aut חסרים *Chaſerim cauos*; tantundem enim ſignificant hæ literæ ש & ח, ſed ſecundùm doctrinam *Rambàm* dicendum, annum שלך 5334. Chriſti 1574. notatum in Cyclo רפא, & in 14. anno Cycli habere prędictos menſes perfectos & plenos, non autem cauos. Quia *Rambàm* loco cit. docet, quòd ſi voluerimus ſcire, vtrum annus ſubſequens habeat menſes prænominatos plenos, aut cauos, debemus obſeruare diem ingreſſus anni pręſentis, & diem anni ſubſequentis, & numerare dies, qui inter vtriuſque anni principium intercedunt,

gulæ ſtabiles & firmæ ſemper ſunt.

Cæterùm, poſſet quiſpiam curioſus quęrere : Cùm Hebræi in figendis ſuis feſtiuitatibus vtantur Cyclo Hilleliano, ac propterea aliquando intercalent annum, qui minimè intercalandus eſſe videtur, quo fit vt nonnunquam per integram Lunationem ſeriùs quàm oporteat, ſuum Paſcha celebrent; an, niſi fuiſſet correctum Calendarium, id ipſum faceremus & nos; & quænam eſſet differentia inter vtrumque Paſcha?

Reſp. Quo menſe, & quo menſis die celebraretur à nobis Paſcha, niſi fuiſſet correctum Calendarium, apparet ex Tabula ſuprà poſita pagina 465. in qua per annos 38. habetur, quo die menſis tunc Paſcha accidiſſet; & ibi apparet differentia inter Paſcha Hebræorum, & Veteris noſtri Calendarij. Quoniam autem quiſpiam vltra annos ibi notatos vellet fortè indagare Paſcha Veteris Calendarij, quod quidem ad multa conducere, & quam plurimas inde vtilitates ſubinferre poſſe ſine dubio aſſerendum eſt; ideò nos in hoc loco modum illud inueniendi oſtendemus.

De modo inueniendi Paſcha Latinorum ante correctionem Calendarij.

Paſchæ feſtum eſt inueniendum, non ex ſcrupuloſis, aculeatis, & omninò ſpinoſis Aſtronomicorũ calculis, de quibus fortaſſis intellexit Baſilius lib. 1. Hexamer. quando Aſtronomiam vocauit *occupatiſſimam vani-*

ieiunium die 9. *Ab* cadere, quo euenit Paſcha, & ita ſi feria 3. fuit Paſcha, fer. 3. erit Ieiunium *Tiſcà beàu 9. Ab*. Excipe, quando Paſcha venerit die Sabbathi, ne enim cogantur Iudęi ieiunare die Sabbathi, tunc transferunt Ieiunium in diem ſubſequentem in Dominicam. Sic inuenies in *Tabula perpetua Neomeniarum &c.* ſuprà ad pag. 472. n. 27. in cellula 'א pro 'ז. Eſt enim regula Rabbinica, quòd

כל ד׳ צומות הללו (ר״ל ט״ב ; י״ז בתמוז ; ושלשת בתשרי ; ועשרת בטבת) אם חלו להיות בשבת נדחין לאחר בשבת ;

Quatuor Ieiunia, quæ ſunt 1. Tiſcà beAu 9. menſis Ab : 17. menſis Thamùz ; 3. Tiſeri ; & 10. menſis Tevèth ; ſi euenerint in Sabbatho transferuntur in feriam primam. Orach Chaim Halachòth Tiſcà beàu numero 550. §. 3.

Hoc quoque obſeruant in ג״ר, ne tranſgrediantur regulam, *Non* אד״ו *Addò Ingreditur Initium anni*. Et in alijs prout in Tabula occurrit. Verũ ſi ritè obſeruentur regulę ibidem traditæ, nullus error ineſſe deprehendetur. Itaq; incipiendum eſt à Paſchate dati anni, quod ſi feria 'ז 7. exempli gratia incidat; *Tiſcà beAu* cadet feria 'א 1. Pentecoſtes etiam eadem fer. 'א 1. Neomenia verò *Tiſcri*, ſeù *Initium anni* ſubſequentis erit fer. 'ב 2. *Simchà Thorà Lætitia Legis* eiuſdem anni inſequentis fer. 'ג 3. *Chippùr Dies Expiationis* fer. 'ד 4. *Feſtum Mardochei* ſeù *Purrim* quod iam præterijt ante Paſcha, eſſe debuit fer. 'ה 5. quę re-

Tabella Cycli Solaris 28. annorum, quibus ſuæ literæ Dominicales correſpondent ſecundùm ſtylum veterem.

Anni Cycli Sol.	1	2	3	4	5
Literę Dominic.	F	E	D	C	A
Anni Cycli Sol.	6	7	8	9	10
Literę Dominic.	G	F	E	C	B
Anni Cycli Sol.	11	12	13	14	15
Literę Dominic.	A	G	E	D	C
Anni Cycli Sol.	16	17	18	19	20
Literę Dominic.	B	G	F	E	D
Anni Cycli Sol.	21	22	23	24	25
Literę Dominic.	B	A	G	F	D
Anni Cycli Sol.	26	27	28		
Literę Dominic.	C	B	A		

Vnde Verſus illi antiqui eò tendebant; vt ſingularum dictionum primæ literę per ordinem numeros Cycli Solaris indicarent, hoc pacto.

Verſus antiqui, de literis Dominicalibus correſpondentibus numeris Cycli Solaris.

1 2 3 4 5 6
Fallitur Eua Dolo, Cibus Ada Gan-
7
dia Finit,
8 9 10 11 12 13
Et Cùm Botrus Adhuc Germinet, Eua
14
Dolet;

Chri-

nitatem, ſed ad motum luminarium regularem, facilem, expeditum, & ab omnibus etiam ignaris, & à rudi plebe perceptibilem, vti facit Eccleſia, quæ Paſchale feſtum per Cyclos regulandũ ſemper propoſuit. Per eoſdem ergo & nos ſequentes ſtylum ante correctionem vſitatum, ac ſi decem dies ab anno exempti non fuiſſent, Vetus Paſcha adinuenire curabimus.

Sed quia fatendum eſt, totum hoc negotium à Cyclo Solari, à quo eſt litera Dominicalis; & à Cyclo Lunari, à quo eſt Aureus numerus, prorsùs pendere, ideò de vtroque hìc.

De Cyclo Solari.

CYclus Solaris, qui & literarum Dominicalium Cyclus vocatur, eſt reuolutio 28. annorum, qua completa reditur ad vnitatem. Dicitur etiam Cyclus literarum Dominicalium, quia cùm literæ Dominicales ſint ſeptem ſecundum dies ſeptem vnius hebdomadæ; ſi multiplicentur 7. per 4. fiet ſumma 28. numerus Cycli literarum Dominicalium, ſecundùm hunc numerum ita diſponuntur literæ Dominicales, vt completo Cyclo, factoque iterum initio ab vnitate eodem ordine in orbem redeant & ipſæ literæ, vt in ſequenti Tabella apparet.

numerat 6o. Cyclos completos, qui hactenus à Natiuitate Domini vſque ad hunc diem tranſierunt; & fractionis numerator 6. oſtendit ſextum annum ex Cyclo 61. hoc an. 1677. currere; ſeù, quod idem eſt, quia poſt diuiſionem remanent 6. dicendum, quòd Cyclus Solaris huius anni ſit 6. Hæc regula certa eſt, & valet tam ante correctionem, quàm poſt correctionem Calendarij.

Vt autem à tædio diuiſionis numerorum eximamus Lectorem, apponemus hic Tabellam perpetuam Cycli Solaris cum ſuis literis Dominicalibus correſpondentibus annis Domini, prout ante correctionem erat in vſu. Itaque cùm anno Domini propoſito ingredere in Tabellam, & è regione illius habebis Cyclum Solarem, & literam Dominicalem illi correſpondentem. In anno verò Biſſextili, qui litera B notatur, quia intercalatur vnus dies, duplex litera Dominicalis apponitur, quarum prima valet à principio Ianuarij vſque ad feſtum S. Matthiæ, & ſecunda à die 25. Februarij, quo anno celebratur feſtum S. Matthiæ Apoſtoli vſque ad finem anni.

Tabula perpetua Cycli Solaris cum ſuis literis Dominicalibus ſecundùm ſtylum veterem.

	Anni Dom	Cyclus Sol	Lit. Dom.
B	1672	1	G F
	1673	2	E
	1674	3	D

15 16 17 18 19 20
Chriſtus Bella Gerit, Finitur Eo Duce
21
Bella,
22 23 24 25 26 27
Ad Grauidam Fit Dux, Cuncta Bea-
28
uit Aue.

Vnicuique anno vnus ex his numeris competit, cuius Dominicalis litera eſt prima litera dictionis. Sed quomodo inueniatur numerus Cycli Solaris mox dicemus.

Quolibet anno Chriſti dato, numerum Cycli Solaris eidem competentem adinuenire.

DAto Chriſti anno addentur 9. Aggregatum diuidatur per numerum totius Cycli Solaris nempè per 28. id quod poſt diuiſionem relinquetur, erit numerus Cycli anni currentis: quòd ſi nihil relinquatur, ipſe partitor 28. erit numerus anni currentis. Vnde Verſus:

Annis adde nouem Domini, partire per octo
Viginti, Cyclus ſic ſibi notus erit.

Exemplum.

Volo ſcire hoc anno Domini 1677. numerum Cycli Solaris: ei addo 9. quia anno primo Domini iam iſte Cycli numerus anteceſſerat. Summam 1686. diuido per 28. numerum totius Cycli. In Quotiente reperietur $60\frac{6}{28}$. Integer numerus 60.

nam 411. colum. 1. tradidimus modum illum inueniendi, hic nihilominus regulam repetemus, quæ eſt: Anno Domini oblato adde vnitatem, quia anno primo Domini iam præceſſerat 1. Cycli Lunaris. Summam partire per totum Cyclum puta per 19. id quod in *Quoto* inuenies erit numerus Cyclorum perfectorum Lunarium, qui à primo anno Domini vſque ad annum datum tranſierunt, & fragmenti, ſi quod ſuperfuerit, *numerator* oſtendet Cyclum currentem anni oblati: quòd ſi nihil ſuperfuerit ipſe *denominator*, ſeù numerus *partitor* 19. erit numerus Cycli Lunaris quæſiti.

Exemplum detur præſens annus 1677. cuius Cyclus Lunaris inquiratur, addatur ei vnitas, fiet 1678. Partitor per 19. veniet in *Quoto* $88\frac{6}{19}$. Itaque 88. Cycli Lunares perfecti & integri tranſierunt hactenus à Natiuitate Domini ad hunc vſque annum 1677. & hic annus eſt ſextus Cycli 89. modo currentis, id eſt, hoc anno 1677. Cyclus Lunaris eſt 6.

Itaque ſi Paſcha adinuenire voluerimus ſecundùm ſtylum antiquum, in ſequentem Tabellam cum Cyclo Lunari, ſeù Aureo numero, quod idem eſt, conueniente anno oblato ingrediemur, quo in Tabella reperto, inueniemus literam Dominicalem eiuſdem anni infra eundem Aureum numerum primò occurrentem, & ſtatim è regione illius inueniemus Paſcha antiquum, quo die menſis Martij, vel Aprilis eueniet. Vt præſenti an. 1677. litera Dominicalis ex Ta-

	Anni Dom.	Cyclus Sol.	Lit. Dom.
	1675	4	C
B	1676	5	B A
	1677	6	G
	1678	7	F
	1679	8	E
B	1680	9	D C
	1681	10	B
	1682	11	A
	1683	12	G
B	1684	13	F E
	1685	14	D
	1686	15	C
	1687	16	B
B	1688	17	A G
	1689	18	F
	1690	19	E
	1691	20	D
B	1692	21	C B
	1693	22	A
	1694	23	G
	1695	24	F
B	1696	25	E D
	1697	26	C
	1698	27	B
	1699	28	A

Cùm perueneris ad annum 1699. iterum reuertere ad principium Tabellæ, & loco anni 1672. 1673. &c. appone 1700. 1701. &c. & ſic proſequere vſque in infinitum. Hac arte inuenta litera Dominicali ſeruanda eſt pro vſu vt infrà.

Deinde inueniendus eſt Cyclus Lunaris, qui coincidit cum Aureo numero; & quamuis ſuprà ad pagi-

Aureus Numerus.	Literæ Domin.	Paſcha Vetus Aprilis.
17	A	9
6	B	10
	C	11
14	D	12
3	E	13
	F	14
11	G	15
	A	16
19	B	17
8	C	18
	D	19
	E	20
	F	21
	G	22
	A	23
	B	24
	C	25

D habet ſuum Aureum Numerum 5. vt in principio, cui correſpondet Paſcha 22. Martij.

Aliud exemplum, Romæ apud S. Euſebij Eccleſiam Monachorum Cæleſtinorum extra fores ad dextrum latus in pariete infixa eſt Tabula lapidea, cui inſculpta reperitur hæc memoria. -

Anno Domini 1238. Indictione XI. menſe Martij, quarta feria maioris hebdomadæ Quadrageſimæ, Dominus Gregorius PP. Nonus conſecrauit hanc Eccleſiam in honorem Beatorum Euſebij & Vincentij cum tribus Altaribus; quorum maius Altare Confeſſoris Christi manibus proprijs conſe-

Tabula Cycli Solaris ſuprà poſita eſt G. Aureus numerus eiuſdem anni, vt ſuprà inuentus, eſt 6., quo reperto in Tabella Aurei numeri ſtatim apponenda; & infra ipſum litera G Dominicali reperta, è regione huius 15. Aprilis, quo die celebrandum fuiſſet Paſcha niſi Calendarium fuiſſet caſtigatum.

Tabella perpetua Aurei Numeri, quo vnà cum litera Dominicali inuenitur Paſcha ſecundùm ſtylum veterem.

Aureus Numerus.	Literæ Dom.	Paſcha Vetus Martij.
16		
5	D	22
	E	23
13	F	24
2	G	25
	A	26
10	B	27
	C	28
18	D	29
7	E	30
	F	31
		Aprilis
15	G	1
4	A	2
	B	3
12	C	4
1	D	5
	E	6
9	F	7
	G	8

& Lunari ad inuentionem Paſchalis feſti concurrebant. Huiuſmodi Cyclus periodo tantùm 7. numerorum concludebatur ſecundùm numerum feriarum hebdomadæ, quæ quater replicatę attingunt numerum Cycli Solaris 28. ſicut & iſti numeri *Concurrentes* faciunt. Et quemadmodum ſeptem numeris feriarum attribuuntur ſeptem literæ, quæ Dominicales dicuntur; ita & iſti *Concurrentium* Cyclo ſeptem pariter literę aſſociantur, quę ſunt eędem ac Dominicales videlicet A, B, C, D, E, F, G, & eodem modò in Biſſextili anno intercalantur, licèt numerorum in vtroque Cyclo *Concurrentium*, & literarum Dominicalium non idem ſeruetur ordo: nam in literis Dominicalibus naturali numerorum ſerię proceditur, vt A tribuitur 1. B 2. C 3. &c. at literis *Concurrentium* 1. datur literæ F, 2 E, 3. D, 4. C, 5. B, 6. A, 7. G. Quare inuenta litera Dominicali cuiuſcunque anni notus remanet numerus *Concurrentium* eiuſdem anni. Vnde cùm in præſenti anno 1677. litera Dominicalis ſecundùm vſum antiquum ſit G *Concurrens*, erit 7. quia hic numerus 7. literæ Dominicali G tribuitur. Literæ autem Dominicales, iam docuimus, quomodo numeris Cycli Solis vniantur: nam ſicut reperto Cyclo Solis ſuprà in Tabula perpetua eiuſdem cum ſuis literis Dominicalibus annexis, eædem literæ innoteſcunt; ſic eodem Cyclo Solari reperto, in ſequenti Tabella eandem Dominicalem literam cum ſuo *Concurrente* inueniemus. Ta-

crauit, ſtatuens Vt omni anno à quarta feria maioris hebdomadæ Quadrageſimæ vſque ad octauam Dominicæ reſurrectionis hanc Eccleſiam viſitantes, mille annis, & centum viginti dierum de iniuncta ſibi pœnitentia Indulgentiam conſequantur.

Quæritur, quarta feria maioris hebdomadæ cum eo anno menſe Martio, & Indictione XI. inciderit, quo die eiuſdem menſis Martij occurrerit? Quærendum eſt, quo die menſis Martij, vel Aprilis eo anno celebratum fuerit Paſcha. Quo agnito, ſtatim ſcietur, qua die Martij conſecrata ſit Eccleſia S. Euſebij. Itaque Anno Domini 1238. Cyclus Solaris erat 15. litera Dominicalis C, Cyclus Lunaris, ſeù Aureus Numerus 4. Quære in eadem Tabella Aureum Numerum 4. & infrà dextrorſum literam Dominicalem C, è regione ipſius habebis diem Paſchæ 4. die Aprilis; vnde feria 4. maioris hebdomadæ eo an. incidit 31. Martij, quo die conſecrata eſt Eccleſia S. Euſebij. Quòd ſi hunc diem ad normam noui Calendarij reducere volueris, addendi ſunt dies decem, qui à veteri Calendario detracti fuerunt, & ſic incidet conſecratio prædictæ Eccleſiæ ad diem 10. Aprilis noui Calendarij.

Præter hos Cyclos Solarem & Lunarem, quorũ auxilio Paſcha ab antiquis perpetuò inueniebatur, ad idẽ Paſcha inueniendum quodam alio paruo Cyclo iidem vtebantur antiqui Calculatores, & Cyclus *Concurrentium* ab eis vocabatur, quia numeri in eo contenti vnà cum Cyclo Solari

Vſus huius Tabellæ eſt,vt per eam inueniantur *Concurrentes* in quolibet anno propoſito. Quære itaque Cyclum Solarem illius anni, & ſtatim è regione ipſius habebis literam Dominicalem, & ſiniſtrorſum numeris Latinis occurrent *Concurrentes* eiuſdem anni.

Exemplum: Anno Domini 1677. Cyclus Solaris eſt 6. litera Dominicalis eſt G, igitur *Concurrentes* erunt VII. & annus eſt primus poſt Biſſextum, vt ſuperior litera B indicat.

Item anno 1672. Cyclus Solaris 1. litera eſt duplex, quia annus eſt Biſſextilis, reiecta prima litera G, quę deſeruit à Ianuario vſque ad 24. Februarij ſumitur ſecunda, quæ Paſchalis eſt, & eſt F. Itaq; numerus *Concurrens* erit I. ſtylo veteri.

Iterum anno 1680. qui item eſt Biſſextilis Cyclus Solaris eſt 9. litera Dominicalis eſt C, *Concurrentes* ſunt IV.

Ex diſpoſitione igitur huius Tabellæ apparet, quomodo numeri *Concurrentes* attribuantur literis Dominicalibus, & numeris Cycli Solaris. Primus enim numerus *Concurrens* tribuitur Cycli Solaris num. 1. & anno Biſſextili G F, quia eſt ille dies qui ſuperfluit ex anni hebdomadibus 52. Annus ſiquidem cùm conſtet diebus 365. integris, & horis 6. & ampliùs vnius diei, ſi diuidantur per 7. numerum hebdomadæ, & Cycli *Concurrentium*, fient hebdomadæ 52. & vnus dies, & horæ 6. In annis 4. ſunt dies 4. & pro horis 6. reiectis minutis ſunt horæ 24. id eſt vnus dies,

 qui

Tabella Cycli Solaris, cum ſuis literis Dominicalibus, & numeris Concurrentibus eiſdem attributis.

Cyclus Solaris.	Literæ Dominicales.	Numeri Concurrentes.	Anni Biſſextiles.
1	G F	I	B
2	E	II	
3	D	III	
4	C	IV	
5	B A	VI	B
6	G	VII	
7	F	I	
8	E	II	
9	D C	IV	B
10	B	V	
11	A	VI	
12	G	VII	
13	F E	II	B
14	D	III	
15	C	IV	
16	B	V	
17	A G	VII	B
18	F	I	
19	E	II	
20	D	III	
21	C B	V	B
22	A	VI	
23	G	VII	
24	F	I	
25	E D	III	B
26	C	IV	
27	B	V	
28	A	VI	

lem, & quia hic ex his tribus conſtituebatur Cyclis, & 532. annorũ ſpatio concludebatur, ideò Cyclum magnum Paſchalem vocare conſueuerunt, quo in perpetuum omnes dies feſtos mobiles facillimè inueniebant. Horum quamplurimi in vetuſtis Codicibus Eccleſiaſticis inueniuntur, inter quos inſignis ille exiſtimatur, qui in principio Chronici Eccleſiaſtici Mariani Scoti inuenitur. Habetur hic vetuſtus Codex mſc. in fol. Pergameno inter reliquos Bibliothecæ Palatinæ apud Vatic. ſub num. 830. Hunc vt potè lectu difficillimum ob abbreuiaturas, & characterem valdè antiquum, legit tamen, intellexit, & exſcribere fecit Adm. R. P. Franciſcus Haroldus Hibern. Ord. Min. Strict. Obſeru. vt illum Annotationibus illuſtratum publicæ luci & vtilitati exponeret, vt propediem Deo volente faciet. De eodem Cyclo aliquando idem Pater mecum verba faciens, & aliquot difficultates circa illius intelligentiam proponens, quoniam eas ad metam vſq; ſingulas ex tempore tunc perducere fas non erat, efflagitauit, vt cùm maiorem commoditatem nactus fuiſſem, eundem clarè & planè exponerem. Illius ſuaſu admoui ad opus manus, & per partes, vt licuit, explicaui, vt poſt Cyclum, quem tibi ob oculos hic appono, videre poteris.

qui ideò intercalatur omni quadriennio, vt vltra diem integrum annus in fragmentis dierũ non exuberet; dies verò *Concurrentes* concurrunt in hac intercalatione, vt in toto Cyclo Solari æquentur 7. Biſſextilibus, qui ſepties intercalantur. Hinc primo Cyclo tribuitur I. Concurrens. 2. Cyclo II. Concurrentes. 3. Cyclo III. Concurrentes. 4. Cyclo IV. Concurrentes. 5. Cyclo, quia eſt Biſſextilis, tribuuntur duo Concurrentes, ideò prætermiſſo V. Concurrente ponitur VI. & ſic in reliquis vſque ad finem Cycli. Hinc etiam patet, cur potiùs vnus numerus concurrens tribuatur vni literæ Dominicali quàm alteri; affixus enim eſt numerus Concurrens ſuæ literę Dominicali, ne vagari extra ipſam vllo modo poſſit. Quin ſi de *Concurrentibus* noſtram ſententiam ſine aliquo verborum circulo aperire velimus, abſolutè dicimus: Concurrẽtes numeros nil aliud eſſe, quàm ipſas literas Dominicales, ideòque *Concurrentes* appellari, quia loco literarum Dominicalium, ad Paſchale tempus indicandum, vnà cum Cyclis Solaribus & Lunaribus ſimul concurrunt.

Porrò antiqui Calculatores Cyclorum Eccleſiaſticorum miro quodam artificio ſolebant ex his tribus Cyclis Lunari ſcilicet, Solari, & Concurrentium componere Cyclum Paſcha-

alis ex Cod. mſc. Vaticano Mariani Scoti, quem Magnam Tabulam Paſchalem appellamus.

6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	
q	b	p	h	b	p	h	i	p	h	i	b	h	i	1
a	o	p	a	o	g	h	o	g	h	o	g	h	a	2
n	o	u	n	o	g	n	f	g	n	f	g	u	f	3
n	T	m	n	t	m	n	f	m	e	f	t	e	f	4
r	k	l	R	k	l	d	k	l	d	r	c	d	r	5
i	k	q	i	k	C	i	k	c	q	k	c	q	b	6
i	p	h	i	b	h	i	B	h	i	b	p	q	b	7
o	g	h	o	g	h	a	g	h	A	o	p	a	o	8
e	f	t	e	f	t	e	f	t	m	n	T	m	n	9
e	l	d	e	s	d	e	s	l	e	s	l	m	S	10
k	l	d	r	c	d	r	c	d	r	k	l	r	k	11
k	c	q	k	c	q	b	c	q	i	k	q	i	k	12
A	o	p	a	o	p	a	o	g	h	o	g	h	o	13
f	g	V	n	o	u	n	o	g	n	f	g	n	f	14
f	t	m	n	T	m	n	t	m	u	f	m	e	f	15
s	l	e	s	l	m	S	l	m	e	l	m	e	l	16
i	k	q	i	k	q	i	k	C	i	k	c	q	k	17
b	p	h	i	p	h	i	b	h	i	B	h	i	b	18
o	g	h	o	g	h	o	g	h	a	g	h	A	o	19
o	g	n	f	g	n	f	g	u	f	g	u	f	g	20
e	l	m	e	l	d	e	s	d	e	s	l	e	s	21
k	l	d	k	l	d	r	c	d	r	c	d	r	k	22
k	C	i	k	c	q	k	c	q	b	c	q	i	k	23
b	h	i	B	h	i	b	p	q	b	p	h	b	p	24
f	g	u	f	g	V	n	o	u	n	o	g	n	f	25
f	t	e	f	t	m	n	T	m	n	t	m	n	f	26
s	d	e	s	l	e	s	l	m	S	l	m	e	l	27
c	d	r	c	d	r	k	l	r	k	l	R	k	l	28

In fronte Cycli ſcriptum eſt:

& nouem ſunt iſti, qui in Cyclo magno Paſchali continentur, & in vnoquoque i octo anni, qui in primis literis & quatuor Concurrentibus incipiunt.

Ad dexteram ipſius Cycli hæc leguntur:

ıales viginti octo Cycli, qui in Cyclo magno Paſchali continentur, & in vnoquoque 'ecem & nouem anni habentur, id eſt qui magnis literis incipiunt.

חא

Cyclus Magnus Paſch

		1	2	3	4	5
B	IV	B	h	i	b	p
	V	g	h	A	o	p
	VI	g	u	f	g	V
	VII	t	e	f	t	m
B	II	c	d	r	k	l
	III	c	q	i	k	q
	IV	p	h	b	p	h
	V	p	a	o	g	h
B	VII	t	m	n	f	m
	I	l	m	e	l	m
	II	l	R	k	l	d
	III	q	i	k	C	i
B	V	g	h	a	g	h
	VI	g	u	f	g	u
	VII	t	e	f	t	e
	I	d	e	s	d	e
B	III	c	q	b	c	q
	IV	p	q	b	p	h
	V	p	a	o	p	a
	VI	V	n	o	u	n
B	I	l	m	S	l	m
	II	l	r	k	l	R
	III	q	i	k	q	i
	IV	h	i	p	h	i
B	VI	g	ṅ	f	g	u
	VII	m	e	f	t	e
	I	m	e	l	d	e
	II	d	k	l	d	r

I. Cycli Solares decem
Cyclo Viginti

II. Iſti ſunt decennouem
Cyclo d

literæ ſecundùm numerum decennouennalis Cycli Lunaris, & in vno quoque ex his 28. Cyclis præter literas minuſculas reperitur vna litera maiuſcula, qua indicatur ab ea Cyclum decennouennalem incipere. Exempli gratia, in primo Cyclo tam Lunari, quàm Solari ſimul concurrente in angulo primo reperitur litera B maiuſcula minio ſcripta, à qua incipit 1. Cyclus decennouennalis, & terminatur in angulo numeri lateralis 19. ad literam minuſculam p rubram, poſt quam ſequitur litera V maiuſcula & nigra, à qua incipit ſecundus decennouennalis Cyclus, & finit in ſecunda columella ad numerum 10. collateralem, & ante R maiuſculum.vbi incipit tertius decennouennalis Cyclus, & hoc modo procedendo peruenies tandem ad vltimam literam S nigro pictam vbi incipit 28. & vltimus decennouennalis Cyclus. Vnde patet 28. literas maiuſculas eſſe in tota Tabula, quia 28. Cycli decennouennales in hoc magno Paſchali Cyclo continentur hoc ordine:

1 In concurſu numerorum à fronte, & ad dexterum latus Tabulæ incipientium 1. & 1. *B*.

2 In concurſu num. 1. & 20. V.

3 In concurſu num. 2. & 11. R.

4 In concurſu num. 3. & 2. *A*.

5 In concurſu num. 3. & 21. S.

6 In concurſu num. 4. & 12. *C*.

7 In concurſu num. 5. & 3. V.

8 In concurſu num. 5. & 22. R.

9 In concurſu num. 6. & 13. *A*.

10 In concurſu num. 7. & 4. T.

11 In

Explicatio Cycli Magni Paſchalis, ſeù Magnæ Tabulæ Codicis Mariani.

In fronte huius magni Cycli nouemdecim ſunt loca ſecundùm numerum decennouennalis Cycli Lunæ, quæ 19. numeris replentur. Sub vnoquoque ex his 28. literæ vna ſub altera reperiuntur ſecundùm numerum 28. annorum Cycli Solaris. Hi Cycli incipiunt in fronte Tabulæ, & ſub numeris ibi notatis, à litera ibidem primo loco reperta; vt Primus Cyclus incipit à B rubro; 2. ab h nigro, & ſic de reliquis. Ante primum Cyclū, & ante primam literam B rubram ſiniſtrorſum in primo ordine notatur numerus IV. minio cum litera B pariter miniata. Numerus IV. & alij numeri in reliquis locis inferioribus poſiti ſunt numeri *Concurrentes*, ſeù literæ Dominicales numeris tectæ, quæ eo anno ſimul concurrunt cum Cyclis decennouennalibus & Cyclo Solis ad feſta indicanda. Litera B rubra ſiniſtrorſum in primo loco poſita, ſicut & reliquæ infernè per 4. annorum interualla diſtributæ, ſunt literæ Biſſextiles correſpondentes numeris *Concurrentibus*, qui pariter eo anno intercalantur. Hinc intelligitur prima rubrica Mariana, qua dicitur *Cycli Solares decem & nouem ſunt iſti, qui in Cyclo magno Paſchali continentur &c.*

Ad dexteram Cycli magni Paſchalis ſunt 28. numeri ſecundùm numerum 28. annorum Cycli Solaris; ſub vnoquoque ex his, id eſt in tranſuerſum à dextera ad ſiniſtram ſunt 19.

ſperſæ ſunt, aliæ ſunt nigro colore, ſeù atramento ſcriptæ, aliæ minio pictæ. Atræ literæ ſunt num. 19. vti eſt Cyclus ipſe Lunaris; Rubræ ſunt 16. omnes ſunt 35.

Nigræ literæ incipiunt à B, & per Alphabetalem ſeriem procedunt vſque ad V, incluſiuè.

Rubræ incipiunt ab *a* eodem ordine vſque ad *q*, incluſiuè. Ideò 35. numero comprehenduntur, vt 35. dierum, intra quos vagari Paſcha deprehenditur, numerum expleant. Paſcha ſiquidem ex Sac. Nicæni Concilij decreto intra latitudinem temporis recluſi ab XI. Kal. Aprilis vſque ad VII. Kal. Maias incluſiuè celebrari poteſt. Iſtis diebus, qui ſunt numero 35. attribuuntur prædictæ literæ, ſecundùm quod diſponuntur infra in *Tabula latitudinis Paſchalis*.

His ita diſpoſitis, inuenienda eſt litera, quę *Paſchalis* à nobis dicitur, & competit anno, cuius diem menſis vel Martij, vel Aprilis cupimus indagare, in quo Paſcha ſit celebrandum.

Sed antequam vlteriùs progrediamur, ſciendum eſt, huiuſmodi Cyclum magnum Paſchalem potuiſſe incipi à quocunque numero *Concurrentium*, ſecundùm Auctoris beneplacitum, quia Cyclus idem eſt ac Circulus; ac in Circulo deſignari poteſt initium ab hac, vel ab illa parte Artifici benè viſa. Placuit tamen Auctori à *Cōcurrente* IV. incipere *Biſſextili*, vt omnes Cycli tam *Concurrentes*, quàm *Lunares*, & *Solares* correſponderent anno Domini 1. vel 532. vel 1064. vel 1596. quo Cyclus hic magnus

11 In concurſu num. 7. & 23. *C*.
12 In concurſu num. 8. & 14. V.
13 In concurſu num. 9. & 5. R.
14 In concurſu num. 9. & 24. *B*.
15 In concurſu num. 10. & 15. T.
16 In concurſu num. 11. & 6. *C*.
17 In concurſu num. 11. & 25. V.
18 In concurſu num. 12. & 16. S.
19 In concurſu num. 13. & 7. *B*.
20 In concurſu num. 13. & 26. T.
21 In concurſu num. 14. & 17. *C*.
22 In concurſu num. 15. & 8. *A*.
23 In concurſu num. 15. & 27 S.
24 In concurſu num. 16. & 18. *B*.
25 In concurſu num. 17. & 9. T.
26 In concurſu num. 17. & 28. R.
27 In concurſu num. 18. & 19. *A*.
28 In concurſu num. 19. & 10 S.

Numeri verò, qui ad ſiniſtram Tabulæ partem ipſam Tabulam pręcedunt, & literis Latinis notati ſunt, iam diximus eos eſſe numeros *Concurrentes*, ſeù literas Dominicales tectas, qui quidem numeri alio modo incipiunt ab eo, quē ſuprà poſuimus in Tabella. Incipiunt enim in Cyclo magno Paſchali à num. IV. Biſſextili, & deſcendunt per V. ad VI. VII. &c. vſque ad finem Tabulæ, vt paulo poſt in Tabula Cyclorum omnium &c. oſtendemus.

Hiſce tribus lateribus Cycli magni cognitis, procedendum eſt ad notitiam literarum per aream eiuſdem Cycli diſperſarum.

Notitia literarum Cycli magni Paſchalis Codicis Mariani.

Literæ, quæ per Cycli aream di-

tem *Concurrentes*, & alij Cycli cum literis Dominicalibus per ſubſequentes annos inter ſe conueniebant vſque ad finem Cycli Solaris, ſeù per annos 28. incipiendo ab anno 1064. vſque ad annum 1083. in ſequenti Tabella demonſtrabitur.

gnus Paſchalis exordium acceperat, & quo tempore Marianus Scotus viuebat. Anno enim 1064. Cyclus Solaris erat 9. Cyclus Lunaris erat 1. *Concurrentes* IV. Litera Dominicalis D C, quia annus erat Biſſextilis; ideò ab hoc *Concurrente* Biſſextili IV. incæpit, & non ab aliquo alio. Quomodo au-

Tabula Cyclorum omnium ab anno 1064. Epocha tertia Cycli Magni Paſchalis Cod. mſc. Mariani vſque ad finem Cycli Solaris 1083. ſpatio annorum 28.

Anni Domini	Concurrentes	Literæ Dominicales.	Anni Cycli Lunaris	Anni Cycli Solaris	Anni Indictionis
1064	B IV	D C	1	9	2
1065	V	B	2	10	3
1066	VI	A	3	11	4
1067	VII	G	4	12	5
1068	B II	F E	5	13	6
1069	III	D	6	14	7
1070	IV	C	7	15	8
1071	V	B	8	16	9
1072	B VII	A G	9	17	10
1073	I	F	10	18	11
1074	II	E	11	19	12
1075	III	D	12	20	13
1076	B V	C B	13	21	14
1077	VI	A	14	22	15
1078	VII	G	15	23	1
1079	I	F	16	24	2
1080	B III	E D	17	25	3
1081	IV	C	18	26	4
1082	V	B	19	27	5
1083	VI	A	1	28	6

Anni Domini	Concurrentes	Literæ Dominicales	Anni Cycli Lunaris	Anni Cycli Solaris	Anni Indictionis
1084	B I	G F	2	1	7
1085	II	E	3	2	8
1086	III	D	4	3	9
1087	IV	C	5	4	10
1088	B VI	B A	6	5	11
1089	VII	G	7	6	12
1090	I	F	8	7	13
1091	II	E	9	8	14

mella 19. ſint literæ, ſicut & in reliquis columellis, quænam ex his aſſumenda erit, vt tandem ea duce Paſcha inueniamus?

Quomodo ſit inuenienda litera Paſchalis pro anno oblato in columella per regulam iam traditam in Cyclo magno Paſchali reperta; & quomodo per ipſam Paſcha inueniatur.

Iam inuenimus *Concurrentes* anni oblati 1677. in columella Cycli Solaris numeri 26. modo inuenienda eſt columella Cycli Lunaris, ſeù decennouennalis, id eſt inueniendus eſt numerus competens huic an. 1677. ex numeris 19. poſitis in fronte Cycli magni Paſchalis ſeù Tabulæ magnæ, eo ſiquidem numero inuento, in communi concurſu numeri Lunaris & Solaris Cycli, habebitur litera Paſchalis.

Columellam autem iſtorum 19. numerorum in fronte Tabulæ deſcripto-

Ex hac Tabula medio Cyclo Solari faciliter inuenire poterimus cuiuſcunque anni poſiti *Concurrentes*, *& literam Dominicalem*; quibus cognitis, ſciemus in qua columella Cycli Solaris repoſita ſit litera Paſchalis eiuſdem anni. *Exempli gratia*: Præſenti anno Domini 1677. Cyclus Solaris eſt 6. litera Dominicalis eſt G, itaque *Concurrentes* erunt VII. quia iſti correſpondent literæ G, non cuicunque ad lubitum, ſed illi quæ ſequitur immediatè poſt annum Biſſextilem, vti apparet in vltima cellula è regione anni 1089. annus enim præſens 1677. ſecundùm hanc analogiam conuenit cum anno Domini 1089. Anno igitur 1677. primo poſt Biſſextum tribuuntur *Concurrentes* VII. poſiti in Tabula Cycli magni Paſchalis, in columella Cycli Solaris 26. Itaque vna ex literis Paſchalibus in eadem columella deſcriptis aſſignanda eſt huic anno pro litera Paſchali; Paſchalem enim eam vocamus, quia per eandem Paſcha adinuenitur. Sed cùm in eadem colu-

1288	9
1316	10
1344	11
1372	12
1400	13
1428	14
1456	15
1484	16
1512	17
1540	18
1568	19

Tabula ſecunda expanſa quarti Cycli magni Paſchalis.

Anni Domini	Numerus Columellæ
1596	1
1624	2
1652	3
1680	4
1708	5
1736	6
1764	7
1792	8
1820	9
1848	10
1876	11
1904	12
1932	13
1960	14
1988	15
2016	16
2044	17
2072	18
2100	19

ptorum faciliter inueniemus, facto initio ab anno 1064. in quo concurrunt duo iſti Cycli tam Lunaris in fronte, quàm Solaris ad latus dexterum, concurrunt enim ambo in prima litera maiuſcula B rubro picta, in *Concurrent.* IV. anni Biſſextilis in columella prima, quam hic vocamus numeri Cycli Lunaris, quia ſub numero 1. ex 19. incipit, licet inter 1. & 2. numerum, ſeu primam & ſecundam columellam 28. annorum, ſpatium intercedat. Itaque prima columella incipit ab anno 1064. Secunda incipiet ab anno 1092. Tertia ab anno 1120., & ſic proſequendo ſemper cum additione 28. annorum vſque ad n. 19. Cycli decennouennalis; cùm enim perueneris ad Cyclũ quo annus oblatus incidit, illa erit columella quam quærebas. Vt annus 1677. incidit in columella tertia, quia in ipſa incipit annus 1652. vt in ſequenti Tabula expanſa Cyclorum magnorum Paſchalium intueri quiuis poteſt:

Tabula prima expanſa tertij Cycli magni Paſchalis.

Anni Domini	Numerus Columellæ
1064	1
1092	2
1120	3
1148	4
1176	5
1204	6
1232	7
1260	8

dem periodo compoſuit ſuum. Secundus ab anno 532. vſque ad annum 1064. quo viuebat Marianus Scotus, Tertius ab anno 1064. vſque ad annum 1596. ſub quo Cyclo viuebant noſtri parentes. Quartus ab anno 1596. vſque ad an. 2128. excluſiuè ſub quo nos modo viuimus. Et quintus ab anno 2128. vſque ad annum 2660. excluſiuè, ſub quo viuent naſcituri, & qui naſcentur ab illis. Itaque duo Cycli in antecedentia ita ordinantur,

Tabula quarta expanſa primi Cycli magni Paſchalis.

Anni Domini	Numerus Columellæ.
1	1
28	2
56	3
84	4
112	5
140	6
168	7
196	8
224	9
252	10
280	11
308	12
336	13
364	14
392	15
420	16
448	17
476	18
504	19

Tabula tertia expanſa quinti Cycli magni Paſchalis.

Anni Domini	Numerus Columellæ
2128	1
2156	2
2184	3
2212	4
2240	5
2268	6
2296	7
2324	8
2352	9
2380	10
2408	11
2436	12
2464	13
2492	14
2520	15
2548	16
2576	17
2604	18
2632	19

Et ſic in infinitum, Quòd ſi retro in antecedentia progredi voluerimus, deueniemus ad Cyclum magnum ſecundum; & inde rurſus aſcendendo perueniemus ad primum magnum Cyclum, & ſic ſcandendo perueniemus vſque ad primum annum Natiuitatis Chriſti, Inde habebimus quinque Cyclos magnos Paſchales, quorum quilibet ex annis 532. componetur. Horum primus incipiet à 1. anno Domini vſque ad annum 532. quo Dionyſius Exiguus Romanus ea-

annum proximè minorem propoſito, & ſtatim è regione illius dextrorſum inuenies numerum columellæ, in quo ipſe annus incipit, & ab eo anno deſcendendo, & numerando annos, vſque dum peruenias ad annum propoſitum, vbi terminatur numerus, ibi inuenies literam Paſchalem ipſius anni, vel nigram, vel rubram; hanc reperies in *Tabula latitudinis Paſchalis feſti* infrà poſita, intra literas nigras, ſi fuerit nigra, vel rubras ſi fuerit rubra, parum curando ſi maiuſcula ſit, aut minuſcula, & ibi è regione illius habebis diem menſis Martij, vel Aprilis, quo celebrabitur Paſcha.

Exemplum: Volo ſcire literam Paſchalem præſentis anni 1677. Cyclus Solaris huius anni eſt 6. numeri *Concurrentes* ſunt VII. primi anni poſt Biſſextum; iſti in Tabula magna dant columellam lateralem 26.

Deinde in *prima Tabula expanſa tertij Cycli magni*, in quo nos modò ſumus, inuenies annum proximiorem & minorem anno 1677. Iſte erit annus 1652. E regione ipſius inuenies 3. numerum columellæ, à qua incipies numerare 1652. & deſcendendo per literas eiuſdem columellæ vſque ad annum 1677. inuenies hunc terminare in litera columellæ lateralis numeri 26. hoc eſt in concurſu n. 3. & 26. ibi enim inuenies *f* rubram literam Paſchalem huius anni 1677. qua reperta infra in *Tabula latitudinis Paſchalis feſti* è regione ipſius inuenies Paſcha celebrandum eſſe XVII. Kalendas Maij, hoc

Tabula quinta expanſa ſecundi Cycli magni Paſchalis.

Anni Domini	Numerus Columellæ.
532	1
560	2
588	3
616	4
644	5
672	6
700	7
728	8
756	9
784	10
812	11
840	12
868	13
896	14
924	15
952	16
980	17
1008	18
1036	19

Si cupis ſcire, quænam litera Paſchalis inſeruiat cuicunque anno propoſito pro inuentione Paſchæ, Primo quære *Cyclum Solarem* illius anni. Secundò, ex eo vide in Tabula Cyclorum omnium cuinam *Concurrenti* reſpondeat: nam *Concurrens* oſtendet in Tabula magna Cyclorum magnorum Paſchalium columnam tranſuerſalem ſeù lateralem Cycli Solaris,

Poſtea in Tabulis expanſis Cyclorum magnorum Paſchalium inuenies

licet anno 1577. & abſoluitur tertius Cyclus magnus Paſchalis ad annum 1595. A quonam verò anno quælibet maiuſcula litera incipiat, oſtenditur in ſequenti Tabella.

Prima Tabella complectens annos tertij magni Cycli Paſchalis correſpondentes ſuis maiuſculis literis.

Anni Domini	Numerus literarum.	Literæ maiuſculæ	Cycli frontalis	Cycli lateralis
1064	1	B	1	1
1083	2	V	1	20
1102	3	R	2	11
1121	4	A	3	2
1140	5	S	3	21
1159	6	C	4	12
1178	7	V	5	3
1197	8	R	5	22
1216	9	A	6	13
1235	10	T	7	4
1254	11	C	7	23
1273	12	V	8	14
1292	13	R	9	5
1311	14	B	9	24
1330	15	T	10	15
1349	16	C	11	6
1368	17	V	11	25
1387	18	S	12	16
1406	19	B	13	7
1425	20	T	13	26

An-

eſt 15. Aprilis ſecundùm ſtylum veterem.

Hactenus partes ſingulas Cycli magni Paſchalis explicauimus, docuimuſque, qua induſtria litera Paſchalis inter tot literas permixta pro quolibet anno dato indaganda ſit, & ſubinde per eam inueniendū Paſchale feſtum. Reſtat modò vt declaremus, quid ſibi velint, vel ſignificent illæ literæ maiuſculæ, quæ ſeriatim & triplici ordine diſpoſitæ, eoque ſcalari in Cyclo magno cernuntur. Circa has literas meminiſſe debemus eorum, quæ iam ſuprà diximus: maiuſculas has literas indicare Cyclorū decennouennalium initium, & incipere à primo *B* rubro, à quo & ipſe Cyclus magnus Paſchalis incipit; & quia Cyclus hic magnus incipit ab anno 1064. vti ſuperiùs oſtendimus, conſequens eſt, vt & ipſe primus Cyclus decennouennalis ab eodem an. 1064. incipere debeat. Vnde deſcendendo per primam columellam eidem *B* magno ſuppoſitam numerando minuſculas literas infrà deſcriptas vnicuique ex illis vnum annum tribuendo vſque ad 19. inueniemus ab anno 1064. vſque ad annum 1082. incluſiuè interuallum 19. annorum, quod ad literam V maiuſculam nigro ſcriptam terminabit. Itaque ab V magno incipiet ſecundus Cyclus decennouennalis, & deſinet in literam R. Ab R inchoabit tertius, & deſinet in *A* rubrum, & ſic de alijs vſque ad S vltimam literarum maiuſcularum, in qua incipit vltimus Cyclus 19. literarum, vide-

Anni Domini	Numerus literarum	Literæ maiuſculæ	Cycli frontalis	Cycli lateralis
1900	17	V	11	25
1919	18	S	12	16
1938	19	B	13	7
1957	20	T	13	26
1976	21	C	14	17
1995	22	A	15	8
2014	23	S	15	27
2033	24	B	16	18
2052	25	T	17	9
2071	26	R	17	28
2090	27	A	18	19
2109	28	S	19	10

Tertia Tabella complectens annos quinti Cycli magni Paſchalis reſpondentes ſuis maiuſculis literis.

Anni Domini	Numerus literarum	Literę maiuſculæ	Cycli frontalis	Cycli lateralis
2128	1	B	1	1
2147	2	V	1	20
2166	3	R	2	11
2185	4	A	3	2
2204	5	S	3	21
2223	6	C	4	12
2242	7	V	5	3
2261	8	R	5	22
2280	9	A	6	13
2299	10	T	7	4
2318	11	C	7	23
2337	12	V	8	14

An-

Anni Domini	Numerus literarum	Literæ maiuſculæ	Cycli frontalis	Cycli lateralis
1444	21	C	14	17
1463	22	A	15	8
1482	23	S	15	27
1501	24	B	16	18
1520	25	T	17	9
1539	26	R	17	28
1558	27	A	18	19
1577	28	S	19	10

Secunda Tabella complectens annos quarti Cycli magni Paſchalis reſpondentes ſuis maiuſculis literis.

Anni Domini	Numerus literarum	Literę maiuſculæ	Cycli frontalis	Cycli lateralis
1596	1	B	1	1
1615	2	V	1	20
1634	3	R	2	11
1653	4	A	3	2
1672	5	S	3	21
1691	6	C	4	12
1710	7	V	5	3
1729	8	R	5	22
1748	9	A	6	13
1767	10	T	7	4
1786	11	C	7	23
1805	12	V	8	14
1824	13	R	9	5
1843	14	B	9	24
1862	15	T	10	15
1881	16	C	11	6

532	1	B	1	1
551	2	V	1	20
570	3	R	2	11
589	4	A	3	2
608	5	S	3	21
627	6	C	4	12
646	7	V	5	3
665	8	R	5	22
684	9	A	6	13
703	10	T	7	4
722	11	C	7	23
741	12	V	8	14
760	13	R	9	5
779	14	B	9	24
798	15	T	10	15
817	16	C	11	6
836	17	V	11	25
855	18	S	12	16
874	19	B	13	7
893	20	T	13	26
912	21	C	14	17
931	22	A	15	8
950	23	S	15	27
969	24	B	16	18
988	25	T	17	9
1007	26	R	17	28
1026	27	A	18	19
1045	28	S	19	10

Quinta Tabella complectens annos primi Cycli magni Paſchalis correſpondentes ſuis maiuſculis literis.

An-

Anni Domini	Numerus literarum	Literę maiuſculæ	Cycli frontalis	Cycli lateralis
2356	13	R	9	5
2375	14	B	9	24
2394	15	T	10	15
2413	16	C	11	6
2432	17	V	11	25
2451	18	S	12	16
2470	19	B	13	7
2489	20	T	13	26
2508	21	C	14	17
2527	22	A	15	8
2546	23	S	15	27
2565	24	B	16	18
2584	25	T	17	9
2603	26	R	17	28
2622	27	A	18	19
2641	28	S	19	10

Quòd ſi in antecedentia ab anno 1064. quo incæptus eſt tertius Cyclus magnus Paſchalis, ad alios duos priores magnos Cyclos retrogrediendo deuenire volueris, aſcendendũ eſt per ſaltũ 19. an. quouſque peruenias ad annum 1. Chriſti, hoc pacto:

Quarta Tabella complectens annos ſecundi Cycli magni Paſchalis reſpondentes ſuis maiuſculis literis.

Anni Domini	Numerus literarum.	Literæ maiuſculæ	Cycli frontalis	Cycli lateralis

Si autem pro inueniendo Paſchate his Tabellis vti volueris, operari oportet eodem prorsùs modo, ac factum eſt ſuprà. Inuento enim numero *Concurrente*, inuenienda eſt litera maiuſcula cōpetens anno quem deſideras, quem ſi in Tabula non inueneris, accipies annum proximè minorem deſignato; nam ipſe annus oſtendet literam maiuſculam; numerum ipſius à prima; numerum Cycli frontalis, hoc eſt in qua columella Cycli 19. reperiatur; & communē concurſum cum Cyclo laterali. Incipies enim numerare ab ipſa litera maiuſcula cum annis illi competentibus, & deorſum deſcendendo, quouſque pertingas ad annum, quem deſideras; ibi enim habebis literam Paſchalem, quam iterum reperies in ſequenti Tabula latitudinis Paſchæ, inter nigras ſi nigra, vel inter rubras ſi rubra; atque illicò è regione illius habebis diem feſtum Paſchæ. Exemplum ponitur poſt Tabulam latitudinis Paſchæ.

Anni Domini	Numerus literarum	Literæ maiuſculæ	Cycli frontalis	Cycli lateralis
1	1	B	1	1
19	2	V	1	20
38	3	R	2	11
57	4	A	3	2
76	5	S	3	21
95	6	C	4	12
114	7	V	5	3
133	8	R	5	22
152	9	A	6	13
171	10	T	7	4
190	11	C	7	23
209	12	V	8	14
228	13	R	9	5
247	14	B	9	24
266	15	T	10	15
285	16	C	11	6
304	17	V	11	25
323	18	S	12	16
342	19	B	13	7
361	20	T	13	26
380	21	C	14	17
399	22	A	15	8
418	23	S	15	27
437	24	B	16	18
456	25	T	17	9
475	26	R	17	28
494	27	A	18	19
513	28	S	19	10

Ta-

Tabula latitudinis Paſchæ, cum Aureo Numero, literis Dominicalibus, Concurrentibus, & Epactis reformatis.

Numerus Literarum	Literæ Paſchales	Paſcha Vetus	Dies Menſis Martij	Aureus Num.	Literæ Dom.	Concurrentes	Epacta Reform.
				16			23
1	b	XI. Kal. Aprilis.	22	5	D	III	22
2	c	X. Kal. Aprilis.	23		E	II	21
3	d	IX. Kal. Aprilis.	24	13	F	I	20
4	e	VIII. Kal. Aprilis.	25	2	G	VII	19
5	f	VII. Kal. Aprilis.	26		A	VI	18
6	g	VI. Kal. Aprilis.	27	10	B	V	17
7	h	V. Kal. Aprilis.	28		C	IV	16
8	i	IV. Kal. Aprilis.	29	18	D	III	15
9	k	III. Kal. Aprilis.	30	7	E	II	14
10	l	Pridie Kal. April.	31		F	I	13
11	m	Kalendis Aprilis.	1. Apr.	15	G	VII	12
12	n	IV. Nonas April.	2	4	A	VI	11
13	o	III. Nonas April.	3		B	V	10
14	p	Prid. Non. April.	4	12	C	IV	9
15	q	Nonis Aprilis.	5	1	D	III	8
16	r	VIII. Iduũ April.	6		E	II	7
17	s	VII. Iduũ April.	7	9	F	I	6
18	t	VI. Iduum April.	8		G	VII	5
19	u	V. Iduum April.	9	17	A	VI	4
20	a	IV. Iduum April.	10	6	B	V	3
21	b	III. Iduum April.	11		C	IV	2
22	c	Pridie Id. April.	12	14	D	III	1
23	d	Idibus Aprilis.	13	3	E	II	*
24	e	XVIII. Kal. Maij.	14		F	I	29
25	f	XVII. Kal. Maij.	15	11	G	VII	28
26	g	XVI. Kal. Maij.	16		A	VI	27
27	h	XV. Kal. Maij.	17	19	B	V	26 25
28	i	XIV. Kal. Maij.	18	8	C	IV	24 XXV
29	k	XIII. Kal. Maij.	19		D	III	
30	l	XII. Kal. Maij.	20		E	II	
31	m	XI. Kal. Maij.	21		F	I	
32	n	X. Kal. Maij.	22		G	VII	

33	o	IX. Kal. Maij.	23		A	VI		
34	p	VIII. Kal. Maij.	24		B	V		
35	q	VII. Kal. Maij.	25		C	IV		

nigrum eſſe literam Paſchalem. Cum eadem accedo ad *Tabulam latitudinis Paſchæ*, & inuenio è regione literæ S nigræ Paſcha VII. Idus Aprilis, id eſt 7. Aprilis, quo anno celebratum fuiſſet Paſcha, niſi Calendarium extitiſſet caſtigatum.

Quòd autem Paſcha ſecundùm hanc explicationem ritè inueniatur per Tabulam hanc magnam tot teſtes adhiberi poſſunt, quot regulæ de Paſcha Veteri inueniendo traduntur à Computiſtis, eundē quippè diem aſſignabunt, vt nos per hunc Cyclum magnum Paſchalem aſſignauimus. Quin & ipſemet Marianus teſtimonium perhibet, nos ritè explicaſſe hanc magnum Cyclum, ac per eum verum diem menſis adinueniſſe, quo Paſcha celebrandum eſſet. Quandoquidem ipſe pag. 18. ſui Chronici manu ſcripti ſuprà citati viginti octo decennouennales Cyclos expanſos exhibet, quibus, ſecundùm quod priùs fecerat Dionyſius Exiguus Romanus, Paſchæ diem menſis aſſignat, incipiendo à Cyclo 1. & *Concurrente* IV. Biſſextili, vti in *Tabula magna*, cuius Paſcha ad III. Idus Apr. refert. Et in ſecundo decennouennali Cyclo incipiente à *Concurrente* VI. tertio poſt Biſſextum, cui in *Tabula magna* correſpondet V magnū poſitū in communi concurſu 1. & 20. & eidem in *Tabula latitudinis Paſchæ* correſpondet Paſcha V. Idus Aprilis, vt

Cupio itaque ſcire per hanc Tabulam quænam ſit litera Paſchalis præſentis anni 1677. Mediante Cyclo Solari inuenies *Concurrentem* numerum & columellam lateralem, *Concurrentem* VII. & columellam 3. lateralem, vt ſuprà pag. 501. Poſtea ex ſecunda Tabella IV. Cycli magni Paſchalis p. 505. inuenies an. 1672. proximè minorem anno præſenti 1677. è regione enim illius habebis S literam maiuſculam exiſtentem in concurſu communi columnarum 3. & 21. adeas *Tabulam magnam* paginæ 495. & ibidem inuento eodem S, incipias ab eo numerare annum 1672. & infernè deſcendendo inuenies præſentem an. 1677. cadere in litera f rubro picta, vt priùs; hanc aſſumes pro litera Paſchali; ſi cum eà te conferas ad *Tabulam latitudinis Paſchæ*, habebis Paſcha XVII. Kal. Maij, ſiuè 15. Aprilis.

Aliud exemplum: Volo ſcire quo die menſis ſiuè Maij, ſiuè Aprilis celebrandum erat Paſcha niſi correctum fuiſſet Calendarium an. 1667. Quæro Cyclum Solarem iſtius anni, & inuenio eſſe 24. Literam Dominicalem F, *Concurrentem* I. In ſecunda Tabella quarti Cycli magni Paſchalis inuenio annum 1653. minorem 1667. & quartam literam A magnam in communi concurſu 3. & 2. Numero deorſum ab A incluſiuè 1653. vſque ad 1667. & inuenio S

ſignauimus Paſcha XV. Kal. Maij ſuum calculum adijcit idem Marianus in tertio ſuo Cyclo decennouennali expanſo, cuius primus annus correſpondet primo magno Cyclo Chriſti anno 38. quia quælibet pagina huius Cycli continet duos Cyclos decennouennales. In ſecundo magno Cyclo eſt annus quingenteſimus ſeptuageſimus. In tertio magno Cyclo eſt milleſimus centeſimus ſecundus. In quarto magno Cyclo eſt milleſimus ſexcenteſimus trigeſimus quartus. Igitur 1636. erit tertius annus huius Cycli, quære in tertio anno, & habebis Paſcha XV. Kal. Maij, vti docuimus ex *Cyclo magno Paſchali*, ſeù *Tabula magna*. Nullus itaque ſcrupulus relinquitur, quin idem magnus Cyclus Paſchalis non ſit ritè explicatus.

Et quia incidenter probationem noſtræ explicationis Cycli magni Paſchalis attulimus ex Cyclis decennouennalibus expanſis eiuſdem Mariani; operæ pretium eſt hic breuiter oſtendere, quomodo ex eiſdem Cyclis expanſis Paſchæ feſtum adinuenire poſſimus. Quòd ſi hoc ſcire cupias, adinuenire oportet *Concurrentem* anni propoſiti, eumque in Cyclo ſibi appropriato inquirere, quo inuento è regione ipſius ſtatim Paſcha inuenies.

Exemplum: Cupio ſcire Paſcha anni 1730. cuius *Concurrentes* ſunt III. ſecundi anni poſt Biſſextum. Illius Cyclus expanſus eſt quartus, cuius primus annus incipit ab anno 1710. Inquire in columna Concurrentes vt notatur etiam in 2. Cyclo expanſo eiuſdem Mariani. Quare cum anno 1677. aſſignauerimus Paſcha XVII. Kal. Maij, ſiuè 15. die Aprilis, eundem diem inueniemus aſſignatum à Mariano in ſuo quinto Cyclo decennouennali expanſo, qui eidem anno 1677. reſpondet: nam primus annus huius quinti Cycli expanſi, eſt annus 76. à Chriſto, multiplicato enim numero 4. per 19. fiunt 76. In ſecundo magno Cyclo eſt ſexcenteſimus octauus, quia magnus Cyclus eſt 532. annorum, quibus additis annis 76. fit ſumma annorum 608. Et in tertio magno Cyclo eſt milleſimus centeſimus quadrageſimus, ſecundùm quòd ibidem dicit idem Marianus, & benè quidem, quia numero 608. additis alijs 532. annis Cycli magni conflatur ſumma annorum 1140. At ego huic ſummæ addo alium magnũ Cyclum annorum 532. vt fiat ſumma 1672. vbi incipiat quartus magnus Cyclus ſecundùm hanc epocham, à quo incluſiue vſq; ad præſentem an. 1677. ſunt 6. anni. Numerando igitur ab anno 1. huius quinti Cycli expanſi id eſt ab an. 1672. & deſcendendo vſque ad præſentem annum 1677. inueniemus eum cadere in XVII. Kal. Aprilis, quo die celebrandum Paſcha inſinuat. Hic autem quintus Cyclus expanſus correſpondet literæ maiuſculæ S notatę in *Tabula magna* in concurſu num. 3. & 21. vbi idem annus 1672. incipere deprehenditur.

Alteri exemplo anni 1636. cui aſ-

Ex his, quæ præmonet Marianus, clarè habemus, quòd ipſe in hoc Cyclo magno Paſchali conſtituendo ſequatur opinionem Dionyſij Romani, licèt aliàs ab eo diſſentiat, & 22. annis prior Dionyſio Chriſti Æram inchoet. Hoc quidem ideò facere videtur, ne in Paſchate aſſignando diſcrepet ab vniuerſali Eccleſię ſententia. Itaque huic Cyclo magno Paſchali tria principia aſſignantur à Mariano. Primum ab anno 0. Chriſti, ſiuè ab anno 1. ante ipſius Natiuitatem vſque ad annum 532. quo viuebat Dionyſius Abbas Romanus. Secundum ab anno 532. vſque ad annum 1064. quo tempore viuebat Marianus Scotus: nam ipſe de ſeipſo in ſuo Chronico lib. 3. pag. 163. anno rubro ſcripto M. L. & nigro anno M. XXVIII. dicit: *Ego miſer Marianus in peccatis fui in hoc anno natus*. Et pag. 165. ad annum rubrum M X C I. & ad annum nigrum M. LXIX. ait: *Ego miſer Marianus iuſſione Epiſcopi Moguntini, & Abbatis Fuldenſis fer. 6. ante Palmas III. Non. April. poſt annos decem mea incluſionis ſolutus de Clauſola in Fulda ad Mogontiam conductus*. Et mox: *Dedicatio Capellæ Clauſolæ Monaſterij S. Martini in Mogontia in honore S. Bartholomai Apoſtoli VI. Id. Iulij fer. 6. Sanctorum ſeptem Fratrum in feſtiuitate, in qua Clauſula eodem die ego Marianus pro peccatis meis ſecundò includor*. Et p. 166. anno rubro MCIX. & nigro MLXXXVII. diuerſo tamen charactere, ſed valdè vetuſto legitur: *Obijt Marianus in-* tentium *Concurrentes* I I I. ſecundi anni poſt Biſſextū, quos inuenies etiam numerando 20. annos à principio Cycli 1710. vſque ad 1730. & inuenies illos cadere in I I I. *Concurrentem* ſecundi anni poſt Biſſextum. Inſpicias in columna Paſchali, cui titulus eſt *Paſcha*, & occurret tibi IV. Kal. Aprilis, hoc eſt 29. Martij, quo die eo anno 1730. incidet Paſcha.

Sed tota difficultas huius operationis videtur conſiſtere in hoc, quomodo inquirendus ſit Cyclus appropriatus anno, de quo inſtituitur quæſtio. Cùm enim Cycli expanſi ſint 14. totius Cycli magni 532. annorum, & quilibet ex his contineat duos Cyclos decennouennales, hoc eſt 38. annos, difficile admodum videtur poſſe determinari, quinam ex his 14. Cyclis competat anno, de quo quæritur Paſcha. Huic difficultati occurro dicendo, à primo Cyclo hæc omnia petenda eſſe: nam primus Cyclus Mariani expanſus hanc præmonitionem in fronte habet.

Primus annus magni huius Paſchalis Cycli, in cuius ſecundo anno iuxta Dionyſium natus eſt Dominus, Indictione erat tertia.

Primus autem annus ſecundi magni Paſchalis Cycli, qui eſt Cyclus Dionyſij Indictione erat decima, & Incarnationis quingenteſimus trigeſimus ſecundus ſecundùm Dionyſium.

Primus item tertij magni Cycli, in quo ſumus modo, Indictione erat ſecunda, & Incarnationis milleſimus ſexageſimus quartus iuxta Dionyſium.

in quo hodie nos ſumus. Quartus Cyclus 38. annorum incipiet anno 1710. ad quem recurrendum, dum anni propoſiti 1730. Paſcha inuenire cupimus. Hoc duplici via inueſtigare poſſumus, aut incipiendo numerare 1710. à primo numero huius Cycli deſcendendo vſque ad annum 1730. hoc eſt per 20. annorum ſpatium, quo expleto ſiſtendum eſt ad IV. Kal. Aprilis, quo celebrandum eſſet Paſcha; aut recurrendo ad *Concurrentes* eiuſdem anni 1730. qui quidem *Concurrentes* ſunt III. & annus eſt ſecundus poſt Biſſextum. Inueniantur igitur *Concurrentes* III. ſecundo anno poſt Biſſextum, occurrent tibi in linea IV. Kal. Aprilis vt prius.

Idem ex Tabula magna habebis: nam cùm quartus Cyclus 38. annorum idem ſit ac octauus Cyclus 19. annorum, ſi in *Secunda Tabella* ſuprà poſita pagina 505. inuenias annum proximiorem & minorem anno 1730. qui eſt annus 1729. habebis octauam literam maiuſculam *Tabulæ magnæ*, quæ eſt R, qua ſignificatur ab ea incipere annus 1729. vt notatur, itaque litera ſequens, quæ eſt i nigrum, erit litera Paſchalis anni 1730. qua reperta in *Tabula latitudinis Paſchæ* pag. 508. habebis Paſcha IV. Kal Aprilis vt ſuprà. Ex hac omnium Tabularum, & Cyclorum vniformi conſpiratione ad eundem diem Paſcha celebrandi euidentiſſimè oſtenditur ritè & rectè prædictum Cyclum magnum Paſchalem, & reliquos 28. Cyclos expanſos, à nobis eſſe opti-

cluſus. Minio notati ſunt anni Mariani, & atramento ſcripti ſunt anni Dionyſiani, vt ex eodem Codice lib. 5. cap. 1. pag. 101. apparet.

Anno itaque Domini 1028. naſcitur Marianus, recluditur Fuldæ anno 1059 Fulda egreditur & recluditur ſecundò Moguntiæ anno 1068. vbi Chronicon Eccleſiaſticum, quod in Clauſula Fuldenſi forſan incæperat, perficit. Moritur anno 1087. ætatis 59.

Tertium ſiquidem principium Cycli magni Paſchalis quod aſſignatur ab anno 1064. potuit etiam eſſe principium ſuorum Chronicorum, cùm eo anno 36. ætatis annum ageret, & 5. recluſionis Fuldenſis. Sed de principio ſcriptionis Chronicorū ſuorum nihil certi ſtatuere poſſumus, niſi tantùm in ſua prima Fuldenſi recluſione exordium ſumpſiſſe tertium principium Cycli magni Paſchalis videlicet ad annum 1064. & perduraſſe vſque ad annum 1596. vlterius non proſequitur Marianus.

Sed nos his tribus principijs adijcimus quartum, quod erit ab anno 1596. perdurabitque vſque ad annum 2128. In hoc enim Cyclo nos hodie ſumus, & ſecundùm ipſum regulandum eſt Paſcha. Hic itaque Cyclus incipit à primo Cyclo Mariani expanſo pag. 18. qui complectitur duos Cyclos decennouennales, hoc eſt annos 38. vnde cùm primus ex his Cyclis incipiat anno 1596. Secundus Cyclus 38. annorum incipiet 1634. & tertius Cyclus 38. annorum incipiet anno 1672.

3. Eſt *n* in concurſu 5. & 25. corrige & repone *o*.

4. Eſt *f* in concurſu 5. & 27. corrige in *e* rubrum.

5. Eſt *o* in concurſu 7. & 14. corrige *g* rubrum.

6. Eſt *i* in concurſu 8. & 5. corrige *l* rubrum.

7. Eſt *e* in concurſu 9. & 28. corrige *c*.

8. Eſt *i* in concurſu 10. & 4. corrige *t*.

9. Eſt *d* in concurſu 10. & 11. corrige *c*.

10. Eſt *f* in concurſu 14. & 14. corrige *g* rubrum.

11. Eſt *i* in concurſu 16. & 26. corrige *t*.

12. Eſt *o* in concurſu 17. & 3. corrige *g* rubrum.

13. Eſt *b* in concurſu 19. & 24. corrige *p*.

Has literas in Cyclo Paſchali Bedæ mendoſè illapſas non indicare verum Paſcha, ex eo patet, quia litera *e* rubra num. 1. & 19. in Cyclo noſtri æui 1596. quę incidit in annum 1614. indicaret Paſcha ad XVIII. Kal. Maias, cùm tamen eo anno veteris Calendarij Paſcha, de quo hic agimus, incidit VIII. Kal. eiuſdem menſis Maij: nam eo anno Cyclus Solaris fuit 27. litera Dominicalis B, Aureus Numerus 19. Igitur ex *Tabula latitudinis Paſchæ* &c. Paſcha eſt VIII. Kal. Maij, cuius litera Paſchalis eſt *p* rubrum, vti notatur in Cyclo magno Paſchali Codicis mſc. Mariani, ſecundùm quem eſt corrigendus locus Cycli Bedæ.

2. Li-

optimè explicatos.

Reſtat modo, vt literas eiuſdem magni Cycli examinemus, an aliquod inter eas amanuenſium mendum irrepſerit, ac ipſum Cyclum vitiauerit. Et quidem procul dubio eſt, nos eum fideliter exſcribi feciſſe prout in Cod. mſc. Vaticano reperitur, ita vt ſi mendum aliquod in hoc noſtro reperiatur Cyclo, attribuendum ſit ipſi autographo. Aduertendum etiam eſt, hunc eundem Cyclum tranſlatum fuiſſe inter opera Bedæ excuſa, vt videre eſt in I. Tomo in Ephemeride pag. 232. editionis Baſileenſis anni 1563. ibi tranſcriptus cernitur, ſed ſine literarum elucidatione, vt non minus exanguis ſit, quàm corpus ſine anima. Accedit, quòd ex inſcitia Librariorum, vel negligentia Typographi in eo multi errores irrepſerint, nos 13. deprehendimus, quos ad limam omnes reuocare hic iluduimus.

Cyclum magnum Paſchalem inter opera Bedæ relatum mendoſum eſſe, oſtenditur.

Tredecim numeraui errores manifeſtos illapſos inter literas conſimilis Cycli magni Paſchalis, qui inter opera Bedæ in Ephemeride tranſcriptus eſt, quibus verum Paſcha indicari minimè poteſt. Eæ ſunt:

1. Litera *e*, quæ in concurſu primæ columnæ & decimæ nonæ reperitur, corrigenda eſt in *p* rubrum.

2. Eſt *f* in concurſu 3. & 10. eaque commutanda eſt in *e* rubrum.

6. Litera *i* in concurſu 8. & 5. pro an. 1796. oſtendit Paſcha XIV. Kal. Maij, cùm indicare debuiſſet XII. Kal. eiuſdem, vt litera *l* rubra Cycli Cod. Mariani rectè oſtendit, ſecundùm etiam Aureum Numerum 11. & literam Dominicalem E eiuſdem anni.

7. Litera *e* Bedæ in concurſu 9. & 28. in anno 1847. falsò indicat Paſcha VIII. Kal. Aprilis, cùm indicare debuiſſet X. Kal. eiuſdem, vt indicat *c* Cycli Cod. Mariani, & Aureus Numerus 5. cum litera Dominicali E eiuſdem anni. Corrigendus igitur eſt locus.

8. Litera *d* in concurſu Cycli 10. & 11. corrigenda eſt in *c*, vt habetur in Cyclo Cod. Mariani, alioquin ſemper oſtenderet Paſcha erroneum, vt facit in anno 1858. in quo mendosè oſtendit IX. Kal. Apr. cùm oſtendere debuiſſet X. Kal. eiuſdē ſecundùm literam Dominicalem E, & Aureum Numerum 16. eiuſdem anni 1858.

9. Litera *i* in concurſu 10. & 4. oſtendit Paſcha anno 1851. IV. Kal. Aprilis, litera verò *t* Cycli Cod. Mariani optimè illud reijcit ad VI. Id. Aprilis, iuxta Aureum Numerum 9. & literam Dominicalem G.

10. Litera *ſ* in cōcurſu 14. & 14. anno 1973. aſſignat Paſcha VI. Id. Aprilis cùm aſſignare illud debuiſſet XVI. Kal. Maij, vt optimè aſſignat litera g rubra Cycli Codicis Mariani iuxta Aureum Numerum 7. & lit. Dominicalem A eiuſdem anni.

11. Litera *i* corrigenda eſt in *t* concurſus num. 16. & 26. vt anno 2041.

2. Litera *f* in communi concurſu 3. & 10. eſt anni 1661. hæc oſtendit Paſcha XVII. Kal. Maij, quod falſum eſt. Eo ſiquidem anno Paſcha antiquum celebratum fuit XVIII. Kal. Maij, vt oſtendit Aureus Numerus 9. & litera Dominicalis F. Ergo litera *f* corrigenda eſt in *e* rubrū, vt habetur in Cyclo Cod. Mariani.

3. Litera *n* in concurſu 5. & 25. eſt anni 1732. qua indicatur Paſcha celebrandum IV. Non. Aprilis ſimul cum Iudæis, quod maximus error eſt, cùm illius celebratio reijcienda eſſet ad V. Id. Aprilis, vt oſtendit litera u Cycli Cod. Mariani, ſecundùm quā eſt corrigendus Cyclus magnus Paſchalis permixtus inter opera Bedæ: nam anno 1732. litera Dominicalis erit A, Aureus Numerus 4. Igitur Paſcha V. Idus Aprilis.

4. In concurſu ſubſequente numerorum 5. & 27. apud Bedam reperitur litera *f*, quæ corrigenda eſt, & ſecundùm quod habet Cyclus manuſcriptus Mariani Codicis, reponenda eſt litera *e* rubra, vt rectè Paſcha indicetur in anno 1734. ad XVIII. Kal. Maias, vt etiam oſtendit litera Dominicalis F, & Aureus Numerus 6. eiuſdem anni: nam ſecundùm literam *f* rubram Paſcha fuiſſet ad XVII. Kal. Mai. quod falſum eſt.

5. Litera *o* in concurſu 7. & 14. anni 1777. mendosè Paſcha indicaret ad IX. Kal. Maij, cùm tamen futurum ad XVI. Kal. Maij, vt indicat litera g rubra Cycli Cod. Mariani, & confirmat Aureus Num. 11 cum litera Dominicali A eiuſdem anni.

nigri coloris vnum ſub altero immediatè poſitum, cernuntur.

Secundus error eſt in eadem vltima columella in communi concurſu numerorum 19. & 24. vbi in Cod. mſc. notatur litera p rubra. Vterque error corrigendus eſt, primus locus hoc modo eſt emendandus: Loco literæ b nigræ ſubſtituatur litera b rubra; & ſecundus, loco literæ p rubræ ſubſtituatur litera p nigra.

Fuiſſe iſta duo loca ab amanuenſi mendosè notata patet euidenter, quia cùm in primo loco duo b b nigri coloris ſibi inuicem immediatè ſuccedentia ſint exarata, neceſſe eſt vt duo anni, vnus poſt alium immediatè habeant eandem literam Paſchalem, & per conſequens duobus iſtis annis celebrandum eſſe Paſcha eodem die eiuſdem menſis, quod quàm abſurdum ſit, quis non videt? Quòd autem corrigendum ſit b nigrum, & mutandum in b rubrum probatur.

Annus 1574. cui correſpondet hæc litera b nigra concurſus num. 19. & 7. vt patet ex *Tabula Magna Paſchali*, habuit Cyclum Solarem 15. literam Dominicalem C, Aureum Numerum 17. pete *Tabulam latitudinis Paſchæ* infra Aureum Numerum 17. è regione dextrorſum literæ C Dominicalis habebis literam b rubram, quæ oſtendet Paſcha eo anno celebrandum III. Idus Aprilis, & non XI. Kal. Aprilis, vt falsò oſtendit *Cyclus magnus Paſchalis* Cod. mſc. Mariani. Ergo.

Item Annus 1591. cui correſpondet litera p rubra in concurſu numer. 19.

2041. ritè aſſignet Paſcha VI. Id. Aprilis, alioquin malè aſſignaret IV. Kal. Aprilis contra teſtimonium Aurei Numeri 9. & literæ Dominicalis G eiuſdem anni.

12. Litera *o* in concurſu 17. & 3. in anno 2046. malè indicat Paſcha IX. Kal. Maij, cùm tamen indicare debuiſſet XVI. Kal. eiuſdem, vt indicat litera g rubra Cycli Cod. Mariani, & Aureus Numerus 4. cum litera Dominicali A eiuſdem anni.

13. Litera *b* in concurſu 19. & 24. Cycli Bedæ eſt mendoſa, nam non benè indicat Paſcha anno Domini 2123. ad III. Id. Aprilis, cùm eo anno ſecundùm ſtylum veterem celebrandum eſſet Paſcha VIII. Kal. Maij, vt oſtendit litera p rubra Cycli Cod. Mariani, & Aur. Numerus 15. cum litera Dominicali C eiuſdem anni. Vnde hæc loca corrigenda ſunt ſecundùm Cyclum mſc. Codicis Mariani.

At ſi dixeris: Quemadmodum in Cyclo magno Paſchali apud Bedam tot menda irrepſerunt, ita & idem contingere potuit in hoc Cyclo mſc. Codicis Mariani, cùm non minùs amanuenſes, quàm Typographi ſoleant inter ſcribendum errores committere: quomodo igitur certi eſſe poterimus de illius perfectione?

Reſp. Proculdubio credendum in hoc noſtro Cyclo mſc. Cod. Mariani nónullos potuiſſe illabi errores, vti de facto duos manifeſtos in ipſo deprehendi, quorum primus eſt b poſitum in concurſu 19. numeri frontalis, & 7. numeri lateralis, vbi duo b

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	1	IV	D C	B
2	2	V	B	g
3	3	VI	A	g
4	4	VII	G	t
5	5	II	F E	c
6	6	III	D	c
7	7	IV	C	p
8	8	V	B	p
9	9	VII	A G	t
10	10	I	F	l
11	11	II	E	l
12	12	III	D	q
13	13	V	C B	g
14	14	VI	A	g
15	15	VII	G	t
16	16	I	F	d
17	17	III	E D	c
18	18	IV	C	p
19	19	V	B	p
20	1	VI	A	V
21	2	I	G F	l
22	3	II	E	l
23	4	III	D	q
24	5	IV	C	h
25	6	VI	B A	g
26	7	VII	G	m
27	8	I	F	m
28	9	II	E	d

Se-

19. & 24. Cycli mſc. habuit pro Cyclo Solari 4. pro litera Dominicali C, pro Aureo Numero 15. In eadem *Tabula latitudinis Paſcha* ſub Aureo Numero 15. è regione literæ C dextrorſum occurret litera Paſchalis p nigra, quæ indicat eo anno Paſcha celebratum fuiſſe Prid. Non. Aprilis, non VIII. Kal. Maij, vt falsò oſtendit Cyclus mſc. Cod. Mariani.

Præter hos errores nullus alius in eodem *Cyclo magno Paſchali* Codicis mſc. Mariani reperitur, vt ipſe per ſingulas literas decurrendo experimentum feci. Nouemdecim enim Cyclos Solares, quibus tota *Magna Tabula* componitur, ſeorſim ſeparaui, ex ijs nouemdecim laterculis conſtitutis, quorum ſingulis vltrà numerum Cyclorum *Tabulæ Magnæ*, & Concurrentium addidimus Aureum Numerum, & literam Dominicalem, ad cuius limam contulimus literas Paſchales ibi adiectas, vt in his laterculis patet.

Primum laterculum.

Primi Cycli Solaris Epochæ Annorum Domini

1
532
1064
1596

Secundum laterculum.

Secundi Cycli Solaris Epochæ Annorum Domini

28
560
1092
1624

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	10	IV	D C	h
2	11	V	B	h
3	12	VI	A	u
4	13	VII	G	e
5	14	II	F E	d
6	15	III	D	q
7	16	IV	C	h
8	17	V	B	a
9	18	VII	A G	m
10	19	I	F	m
11	1	II	E	R
12	2	III	D	i
13	3	V	C B	h
14	4	VI	A	u
15	5	VII	G	e
16	6	I	F	e
17	7	III	E D	q
18	8	IV	C	q
19	9	V	B	a
20	10	VI	A	n
21	11	I	G F	m
22	12	II	E	r
23	13	III	D	i
24	14	IV	C	i
25	15	VI	B A	n
26	16	VII	G	e
27	17	I	F	e
28	18	II	E	k

Tertium laterculum.

Tertij Cycli Solaris Epochæ Annorum Domini

56
588
1126
1652

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	19	IV	D C	i
2	1	V	B	A
3	2	VI	A	f
4	3	VII	G	f
5	4	II	F E	r
6	5	III	D	i
7	6	IV	C	b
8	7	V	B	o
9	8	VII	A G	n
10	9	I	F	e
11	10	II	E	k
12	11	III	D	k
13	12	V	C B	a
14	13	VI	A	f
15	14	VII	G	f
16	15	I	F	s
17	16	III	E D	b
18	17	IV	C	b
19	18	V	B	o
20	19	VI	A	o
21	1	I	G F	s
22	2	II	E	k
23	3	III	D	k
24	4	IV	C	p
25	5	VI	B A	f
26	6	VII	G	f
27	7	I	F	l
28	8	II	E	l

הא

Quintum laterculum.

Quinti Cycli Solaris Epochæ Annorum Domini

112
644
1176
1708

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	18	IV	D C	p
2	19	V	B	p
3	1	VI	A	v
4	2	VII	G	m
5	3	II	F E	l
6	4	III	D	q
7	5	IV	C	h
8	6	V	B	h
9	7	VII	A G	m
10	8	I	F	m
11	9	II	E	d
12	10	III	D	i
13	11	V	C B	h
14	12	VI	A	u
15	13	VII	G	e
16	14	I	F	e
17	15	III	E D	q
18	16	IV	C	h
19	17	V	B	a
20	18	VI	A	n
21	19	I	G F	m
22	1	II	E	R
23	2	III	D	i
24	3	IV	C	i
25	4	VI	B A	u
26	5	VII	G	e
27	6	I	F	e
28	7	II	E	r

הא

Quartum laterculum.

Quarti Cycli Solaris Epochæ Annorum Domini

84
616
1148
1680

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	9	IV	D C	b
2	10	V	B	o
3	11	VI	A	g
4	12	VII	G	t
5	13	II	F E	k
6	14	III	D	k
7	15	IV	C	p
8	16	V	B	g
9	17	VII	A G	f
10	18	I	F	l
11	19	II	E	l
12	1	III	D	c
13	2	V	C B	g
14	3	VI	A	g
15	4	VII	G	t
16	5	I	F	d
17	6	III	E D	c
18	7	IV	C	p
19	8	V	B	p
20	9	VI	A	u
21	10	I	G F	l
22	11	II	E	l
23	12	III	D	q
24	13	IV	C	h
25	14	VI	B A	g
26	15	VII	G	t
27	16	I	F	d
28	17	II	E	d

Septimum laterculum :

Septimi Cycli Solaris Epochæ Annorum Domini

168

700

1232

1764

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	17	IV	D C	b
2	18	V	B	o
3	19	VI	A	a
4	1	VII	G	T
5	2	II	F E	k
6	3	III	D	k
7	4	IV	C	p
8	5	V	B	g
9	6	VII	A G	f
10	7	I	F	l
11	8	II	E	l
12	9	III	D	c
13	10	V	C B	o
14	11	VI	A	g
15	12	VII	G	t
16	13	I	F	l
17	14	III	E D	k
18	15	IV	C	p
19	16	V	B	g
20	17	VI	A	g
21	18	I	G F	l
22	19	II	E	l
23	1	III	D	C
24	2	IV	C	h
25	3	VI	B A	g
26	4	VII	G	t
27	5	I	F	d
28	6	II	E	d

Sextum laterculum .

Sexti Cycli Solaris Epochæ Annorum Domini

148

672

1204

1736

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	8	IV	D C	q
2	9	V	B	a
3	10	VI	A	n
4	11	VII	G	n
5	12	II	F E	r
6	13	III	D	i
7	14	IV	C	i
8	15	V	B	o
9	16	VII	A G	e
10	17	I	F	e
11	18	II	E	k
12	19	III	D	k
13	1	V	C B	A
14	2	VI	A	f
15	3	VII	G	f
16	4	I	F	s
17	5	III	E D	i
18	6	IV	C	b
19	7	V	B	o
20	8	VI	A	o
21	9	I	G F	e
22	10	II	E	k
23	11	III	D	k
24	12	IV	C	b
25	13	VI	B A	f
26	14	VII	G	f
27	15	I	F	s
28	16	II	E	c

Nonum laterculum.

Noni Cycli Solaris Epochæ Annorum Domini

224
756
1288
1820

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	16	IV	D C	h
2	17	V	B	a
3	18	VI	A	n
4	19	VII	G	n
5	1	II	F E	R
6	2	III	D	i
7	3	IV	C	i
8	4	V	B	o
9	5	VII	A G	e
10	6	I	F	e
11	7	II	E	r
12	8	III	D	k
13	9	V	C B	a
14	10	VI	A	n
15	11	VII	G	n
16	12	I	F	s
17	13	III	E D	i
18	14	IV	C	i
19	15	V	B	o
20	16	VI	A	f
21	17	I	G F	e
22	18	II	E	k
23	19	III	D	k
24	1	IV	C	B
25	2	VI	B A	f
26	3	VII	G	f
27	4	I	F	s
28	5	II	E	e

Octauum laterculum.

Octaui Cycli Solaris Epochæ Annorum Domini

196
728
1260
1792

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	7	IV	D C	p
2	8	V	B	p
3	9	VI	A	u
4	10	VII	G	m
5	11	II	F E	l
6	12	III	D	q
7	13	IV	C	h
8	14	V	B	h
9	15	VII	A G	t
10	16	I	F	d
11	17	II	E	d
12	18	III	D	q
13	19	V	C B	p
14	1	VI	A	V
15	2	VII	G	m
16	3	I	F	e
17	4	III	E D	q
18	5	IV	C	h
19	6	V	B	h
20	7	VI	A	n
21	8	I	G F	m
22	9	II	E	d
23	10	III	D	i
24	11	IV	C	i
25	12	VI	B A	u
26	13	VII	G	e
27	14	I	F	e
28	15	II	E	r

Vndecimum laterculum.

Vndecimi Cycli Solaris Epochæ Annorum Domini

280
812
1344
1876

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	15	IV	D C	p
2	16	V	B	g
3	17	VI	A	g
4	18	VII	G	m
5	19	II	F E	l
6	1	III	D	C
7	2	IV	C	h
8	3	V	B	h
9	4	VII	A G	t
10	5	I	F	d
11	6	II	E	d
12	7	III	D	q
13	8	V	C B	p
14	9	VI	A	u
15	10	VII	G	m
16	11	I	F	m
17	12	III	E D	q
18	13	IV	C	h
19	14	V	B	b
20	15	VI	A	a
21	16	I	G F	d
22	17	II	E	d
23	18	III	D	q
24	19	IV	C	i
25	1	VI	B A	V
26	2	VII	G	m
27	3	I	F	e
28	4	II	E	r

Decimum laterculum.

Decimi Cycli Solaris Epochæ Annorum Domini

252
784
1316
1848

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	6	IV	D C	b
2	7	V	B	o
3	8	VI	A	o
4	9	VII	G	t
5	10	II	F E	k
6	11	III	D	k
7	12	IV	C	b
8	13	V	B	g
9	14	VII	A G	f
10	15	I	F	s
11	16	II	E	c
12	17	III	D	c
13	18	V	C B	o
14	19	VI	A	o
15	1	VII	G	T
16	2	I	F	l
17	3	III	E D	k
18	4	IV	C	p
19	5	V	B	g
20	6	VI	A	g
21	7	I	G F	l
22	8	II	E	l
23	9	III	D	c
24	10	IV	C	h
25	11	VI	B A	g
26	12	VII	G	t
27	13	I	F	l
28	14	II	E	d

Decimum tertium laterculum .

Decimi tertij Cycli Solaris Epochæ

Annorum Domini

336

868

1400

1932

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	14	IV	D C	r
2	15	V	B	o
3	16	VI	A	f
4	17	VII	G	f
5	18	II	F E	k
6	19	III	D	k
7	1	IV	C	B
8	2	V	B	g
9	3	VII	A G	f
10	4	I	F	s
11	5	II	E	c
12	6	III	D	c
13	7	V	C B	e
14	8	VI	A	o
15	9	VII	G	t
16	10	I	F	l
17	11	III	E D	k
18	12	IV	C	b
19	13	V	B	g
20	14	VI	A	g
21	15	I	G F	s
22	16	II	E	c
23	17	III	D	c
24	18	IV	C	p
25	19	VI	B A	o
26	1	VII	G	T
27	2	I	F	l
28	3	II	E	k

Duodecimum laterculum .

Duodecimi Cycli Solaris Epochæ

Annorum Domini

308

840

1372

1904

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	5	IV	D C	h
2	6	V	B	b
3	7	VI	A	n
4	8	VII	G	n
5	9	II	F E	d
6	10	III	D	i
7	11	IV	C	i
8	12	V	B	a
9	13	VII	A G	e
10	14	I	F	e
11	15	II	E	r
12	16	III	D	b
13	17	V	C B	a
14	18	VI	A	n
15	19	VII	G	m
16	1	I	F	S
17	2	III	E D	i
18	3	IV	C	i
19	4	V	B	o
20	5	VI	A	f
21	6	I	G F	c
22	7	II	E	r
23	8	III	D	k
24	9	IV	C	b
25	10	VI	B A	n
26	11	VII	G	n
27	12	I	F	s
28	13	II	E	k

Decimum quintum laterculum.

Decimi quinti Cycli Solaris Epochæ Annorum Domini

392
924
1456
1988

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	13	IV	D C	h
2	14	V	B	b
3	15	VI	A	n
4	16	VII	G	e
5	17	II	F E	d
6	18	III	D	q
7	19	IV	C	i
8	1	V	B	A
9	2	VII	A G	m
10	3	I	F	e
11	4	II	E	f
12	5	III	D	i
13	6	V	C B	h
14	7	VI	A	n
15	8	VII	G	n
16	9	I	F	e
17	10	III	E D	l
18	11	IV	C	i
19	12	V	B	a
20	13	VI	A	f
21	14	I	G F	e
22	15	II	E	f
23	16	III	D	b
24	17	IV	C	b
25	18	VI	B A	n
26	19	VII	G	n
27	1	I	F	S
28	2	II	E	k

Decimum quartum laterculum.

Decimi quarti Cycli Solaris Epochæ Annorum Domini

364
896
1428
1960

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	4	IV	D C	p
2	5	V	B	g
3	6	VI	A	g
4	7	VII	G	m
5	8	II	F E	l
6	9	III	D	c
7	10	IV	C	h
8	11	V	B	h
9	12	VII	A G	r
10	13	I	F	l
11	14	II	E	d
12	15	III	D	q
13	16	V	C B	g
14	17	VI	A	g
15	18	VII	G	m
16	19	I	F	m
17	1	III	E D	C
18	2	IV	C	h
19	3	V	B	h
20	4	VI	A	u
21	5	I	G F	d
22	6	II	E	d
23	7	III	D	q
24	8	IV	C	g
25	9	VI	B A	u
26	10	VII	G	m
27	11	I	F	m
28	12	II	E	r

Decimum ſeptimum laterculum.

Decimi ſeptimi Cycli Solaris Epochæ: Annorum Domini

448
980
1512
2044

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	12	IV	D C	b
2	13	V	B	g
3	14	VI	A	g
4	15	VII	G	t
5	16	II	F E	c
6	17	III	D	c
7	18	IV	C	p
8	19	V	B	p
9	1	VII	A G	T
10	2	I	F	l
11	3	II	E	l
12	4	III	D	q
13	5	V	C B	g
14	6	VI	A	g
15	7	VII	G	m
16	8	I	F	m
17	9	III	E D	c
18	10	IV	C	h
19	11	V	B	h
20	12	VI	A	u
21	13	I	G F	l
22	14	II	E	d
23	15	III	D	q
24	16	IV	C	h
25	17	VI	B A	g
26	18	VII	G	m
27	19	II	F	m
28	1	II	E	R

Decimum ſextum laterculum.

Decimi ſexti Cycli Solaris Epochæ Annorum Domini

420
952
1484
2016

Cyclus Solaris Tab. magnę	Aureus Numer.	Concurrentes	Litera Dominicalis	Litera Paſchalis
1	3	IV	D C	i
2	4	V	B	o
3	5	VI	A	f
4	6	VII	G	f
5	7	II	F E	r
6	8	III	D	k
7	9	IV	C	b
8	10	V	B	o
9	11	VII	A G	n
10	12	I	F	s
11	13	II	E	k
12	14	III	D	k
13	15	V	C B	o
14	16	VI	A	f
15	17	VII	G	f
16	18	I	F	l
17	19	III	E D	k
18	1	IV	C	B
19	2	V	B	g
20	3	VI	A	g
21	4	I	G F	s
22	5	II	E	c
23	6	III	D	c
24	7	IV	C	p
25	8	VI	B A	o
26	9	VII	G	t
27	10	I	F	l
28	11	II	E	l

ſtantinus Imperator à Panegyriſtæ his verbis: *Quinque annorum nobis reliqua remiſiſti. O luſtrum omnibus luſtris felicius! O luſtrum, quod meritò hanc Imperij tui æquauit ætatem!* Remiſerat enim Imperator tertiam vltimam partem Indictionis. Ad hoc enim *Indictio* ab Imperatoribus Romanis inſtituta fuit, vt per trina quinquennalia, id eſt per abſolutam quindecim annorum Indictionem, tributa penderentur, eſt ſiquidem *Indictio* tributi genus lib. 7. Codicis. Et ne tributorum ſoluendorum memoria laberetur, inſtituta eſt *Indictio* Conſtantino II. & Licinio II. Coſſ. anno Domini 313. vt ſcribit Onuphrius lib. 2. Faſtorum; quæ in Bullis, Diplomatibus, & Scripturis Tabellionum vſque in hanc diem in vſu eſt.

Si autem cuiuſque anni oblati Indictionem Romanam ſcire voluerimus, Epochæ Chriſti addenda ſunt *tria*, quia anno primo Chriſti, ſi Indictio tunc in vſu fuiſſet, eſſet 4. Vel dic: Differentiam annorum Chriſti, & Iulianorum eſſe annorum ſolidorum 45. hoc eſt trium Indictionum. Addendi itaque ſunt tres anni Epochæ Chriſti, & productum diuidendum per Cyclum *Indictionis*, nempè per 15. *Quotus* indicabit numerum Cyclorum perfectorum, qui hactenus tranſierunt; & *numerator* erit *Indictio* anni quæſiti. Quòd ſi nullum fragmentum, abſoluta diuiſione, ſuperfuerit, ipſe *diuiſor*, ſeù numerus 15. erit *Indictio* quæſita.

Exemplum: Volo ſcire Indictionem

In hoc laterculo emendauimus illa duo errata, quæ extabant in Cod. mſc. Palatino-Vaticano in vltima columella apud Cyclum Solarem 7. & loco b nigri repoſuimus b rubrum; & ibid. infra apud Cyclum 24. pro p rubro ſubſtituimus p nigrum, vt exigit regula Aurei Numeri, & literæ Dominicalis.

Iam ſatis ſuperque dictum eſt de Cyclo magno Paſchali, ſiuè Mariano, ſiuè Dionyſiano, reſtat modò vt aliquid breuiter dicamus *de Indictione Romana*, quam ſuprà in *Tabula Cyclorũ omniũ* exhibuimus p. 499.

Indictio Romana eſt reuolutio 15. ann. ad modum Cycli recurrens, qua completa iterum ad vnitatem reuertitur. Ea vtuntur Summi Pontifices in Bullis, Imperatores, & alij Principes in ſuis Diplomatibus, quin & ipſi Tabelliones & Notarij in Inſtrumentis, alijſque Scripturis publicis; hac tamen differentia, quòd in Bullis Pontificijs *Indictio* incipit à Ianuario, ſicut & in Scripturis publicis Tabellionum; in Diplomatibus verò Imperatorum Romanorum à die XVIII. Kal. Octobris, id eſt 24. Septembr.; & Imperatores Conſtantinopolitani à Kal. Septembris olim incipiebant Indictiones.

Huiuſmodi autem ſpatium 15. annorum tres alias minores Indictiones quinque annorum in ſe comprehendit, hoc eſt tria luſtra. Hinc Imperatores, quibus penſiones, ac tributa pendebantur, aliquando quinquennalia celebraturi partem ex his remittebant populo. Vnde laudatur Con-

medijs hiſce Tabulis & Cyclis Eccleſiaſticis perpetuò inuenimus Paſcha, ac ſi Calendarium non fuiſſet correctum; an etiam dentur aliæ regulæ, quibus poſt Calendarij emendationem pari facilitate ſanctum Paſcha ſecundùm Decretum Gregorij XIII. ad mentem Sanctorum Patrum Concilij Nicæni emendatū & correctum adinuenire poſſimus?

Reſp. Vtique: ſeruatis iiſdem regulis ſuprà traditis, ſed aptatis Calendario reformato. Siquidem in Calendarij reformatione nihil innouatum eſt circa Cyclum Solarem, & Lunarem quoad illorū ſubſtantiam: nam vterq; eandem periodum, quam priùs habebat, eandem modò retinet Sol 28. annorum, Luna 19. Tota autem correctio circa huiuſmodi Cyclos in hoc conſiſtit, vt literæ Dominicales, quæ Cyclo Solari aptatæ erant, ſedem mutarint, & Aureus Numerus, qui Cyclo Lunari correſpondebat, in Epactas mutatus ſit. Quod autem Literæ Dominicales priorem ſedem dereliquerint, in cauſa fuit ſubtractio decem dierum à Calendario antiquo, vt ſedes Æquinoctij ad priſtinum locum, nempè ad diem 21. Martij, vbi tempore Concilij Nicæni circiter reperiebatur, reſtitueretur. Hinc factum eſt, vt anno Domini 1582. quo inſtituta eſt correctio Calendarij, Litera Dominicalis, quæ erat G, immutata ſit in C: nam ſi decem literæ Dominicales à G ſubſequentes eximantur, decimo loco occurret C, quæ cùm priùs correſpondebat Cyclo Solari

nem præſentis anni 1677. addo 3. fit ſumma 1680. diuido per 15. *Quotus* erit 112. tot enim Cycli perfecti Indictionum ab anno primo Chriſti vſque ad præſentem annum 1677. tranſierunt; & quia abſoluta diuiſione nihil ſuperfluit, ideò ipſe numerus 15. qui *partitor* eſt, hoc anno 1677. eſt *Indictio Romana*.

Aliud Exemplum. Cupio ſcire Indictionem anni 1686. addo 3. erunt 1689. diuido per 15. reſiduum erit 9. Indictio quæſita anni 1686.

Cognita Indictione deuenire poterimus in notitiam anni Domini eiuſdem anni currentis, ſi aliquod principium certum anni Domini apud ipſam Indictionem habuerimus: Exempli gratia: Summus Pontifex Leo IX. ſcribit Epiſtolam ad Michaëlem Patriarcham Conſtantinopolitanum, cognomento Cerularium, illum reprehendens, quia ritum Azymi damnarat. Data eſt Epiſtola menſe Ianuario Indictione 7. Conſecratur autem Leo IX. & coronatur Romæ in Baſilica S. Petri anno Domini 1049. Quæritur quo anno ſcripta fuerit hęc Epiſtola à Summo Pontifice ad Cerularium? Hoc, vt inuenire poſſimus, inueſtiganda eſt Indictio anni 1049. Operare vt ſuprà, & inuenies Indictionem 2. Itaque hæc Epiſtola directa Patriarchæ Conſtantinopolitano ſcripta fuit à Leone anno 5. ſui Pontificatus, id eſt anno Domini 1054. eodem anno, quo ad ſuperos euocatur. Obijt enim idem Leo XVI. Kal. Maij anno 1054.

Quæres iterum, quemadmodum

ſis Martij retineretur. Itaque non vnica tantùm Tabula Cycli Solaris exhibere poterit literam Dominicalem, ſed neceſſe erit eas ad numerum ſeptenarium iuxta numerum literarum Dominicalium replicare, ideò nos ſeptem columellas in vnica Tabula poſuimus, quarum quatuor erunt pro annis centeſimis Communibus tantùm, reliquæ tres pro annis centeſimis Communibus, & Biſſextilibus ſimul, vt hic videre licet.

lari 4. modò eidem correſpondet 23. vnde ſecundùm hanc regulam potuiſſet conſtrui Tabella Cycli Solaris, cui correſponderent ſuæ literæ Dominicales reformatæ ſecundùm quòd reperitur in Tab. antiqua, quæ ſuprà habetur pag. 488. niſi obſtitiſſet reformatio trium centeſimorum annorum, quos ſemper & perpetuò inter duos centeſimos Biſſextiles voluit reformatio eos fore Communes, vt, quantum fieri poſſit, ſemper Æquinoctium ad 21. circiter diem men-

Tabula Cycli Solaris 28. annorum, quibus ſuæ literæ Dominicales correſpondent poſt emendatum Calendarium.

	Literæ Dominicales						
Cyclus Solaris	I. Ab anno 1582 correctionis, & per totum centeſimum Biſſextilē 1600	II. Pro centeſimo Communi 1700	III. Pro centeſimo Communi 1800	IV. Pro centeſimo Communi 1900 & pro Biſſextili 2000	V. Pro centeſimo Communi 2100	VI. Pro centeſimo Communi 2200	VII. Pro centeſimo Communi 2300 & pro Biſſextili 2400
1	C B	D C	E D	F E	G F	A G	B A
2	a	b	c	d	e	f	g
3	g	a	b	c	d	e	f
4	f	g	a	b	c	d	e
5	E D	F E	G F	A G	B A	C B	D C
6	c	d	e	f	g	a	b
7	b	c	d	e	f	g	a
8	a	b	c	d	e	f	g
9	G F	A G	B A	C B	D C	E D	F E
10	e	f	g	a	b	c	d
11	d	e	f	g	a	b	c
12	c	d	e	f	g	a	b

13	B A	C B	D C	E D	F E	G F	A G
14	g	a	b	c	d	e	f
15	f	g	a	b	c	d	e
16	e	f	g	a	b	c	d
17	D C	E D	F E	G F	A G	B A	C B
18	b	c	d	e	f	g	a
19	a	b	c	d	e	f	g
20	g	a	b	c	d	e	f
21	F E	G F	A G	B A	C B	D C	E D
22	d	e	f	g	a	b	c
23	c	d	e	f	g	a	b
24	b	c	d	e	f	g	a
25	A G	B A	C B	D C	E D	F E	G F
26	f	g	a	b	c	d	e
27	e	f	g	a	b	c	d
28	d	e	f	g	a	b	c

ſimi 1700., & centeſimus 2800. in columella centeſimi 1800., & hoc modo protrahi poterunt hi centeſimi vſque in infinitum.

Vſus autem huius Tabulæ eſt, vt medio Cyclo Solari adinueniamus literam Dominicalem poſt correctionem cuiuſcumque anni voluerimus: nam inuento Cyclo Solari anni oblati per regulam traditam ſuprà p. 489. col. 1. cum eo ingrediemur Tabulam & in columella illius centeſimi currentis, è regione Cycli Solaris inueniemus literã Dominicalem anni propoſiti. Quòd ſi fuerit duplex litera, indicabit illum ann. eſſe Biſſextilem, & habere duas literas Dominicales, quarum prima inſeruiet ab Ianuario vſque ad diem 24. Februarij, & ſecunda inſeruiet à die 25. quo in anno Biſſextili eiuſdem Februarij celebratur feſtum S. Matthiæ Apoſtoli, vſque

Tabulæ explicatio & vſus.

De centeſimis Communibus & Biſſextilibus poſt correctionem iam ſatis abundè dictum eſt ſuprà ad paginam 464. ad quam ne actum iterum agatur, remitto Lectorem, quibus perceptis intelliget Lector propter interruptionem centeſimorum Biſſextilium non potuiſſe vnica Tabula literas Dominicales exhiberi neque annis Cycli Solaris aptari, ſed neceſſe fuit, eas ſeptem columellis replicari, quibus cùm includantur ſeptem centeſimi Communes, & tres centeſimi Biſſextiles fit numerus mille annorum, poſt quos reditur ad primum centeſimum, & ex 1582. fieri debet 2500. cui addendus eſt centeſimus 2600. Biſſextilis loco centeſimi 1600., & centeſimus 2700. conſtituendus eſt in columella cente-

annorum primi centenarij poſt correctionem, & illicò è regione Cycli Solaris 23. occurret litera Dominicalis C.

Inuenta litera Dominicali, inuenienda eſt Epacta reformata, quam inueniemus ſecundùm regulam, quam ſuprà tradidimus ad paginam 410. & ne laboret Lector in paginas voluendo, iterum eam hic repetam.

Epactam dati anni adinuenire.

Due Cyclum decennouennalem anni propoſiti in 11. & productum diuide per 30. fragmenti *numerator*, ſi quid ſuperfuerit, indicabit Epactam ante correctionem Calendarij, à qua ſi ſubtraxeris 10. reſiduum erit Epacta poſt correctionem; quòd ſi ſubtractio fieri nequit, adde 30. & à tota ſumma ſubtrahe 10. id quod remanebit, erit Epacta anni quæſiti.

Exemplum: Cupio ſcire Epactam præſentis anni 1677. Cyclus decennouennalis, ſeù Aureus Numerus eſt 6. duc in 11. fiunt 66. diuide per 30. *Quotus* erit 2 $\frac{6}{30}$. *Numerator* 6, eſſet Epacta ante correctionem. Sed quia numerus 10. nequit ſubtrahi à 6. adde 30. fiet ſumma 36. à qua ſubtrahe 10. reſiduum 26. erit Epacta præſentis anni 1677. Cum Epacta reformata ſimul cum litera Dominicali inuenies Paſcha, vt ſequenti laterculo oſtenditur.

vſque ad finem anni, vt aliàs diximus.

Exemplum: Cupio ſcire literam Dominicalem currentis anni 1677. inuenio Cyclum Solarem eſſe 6. ingredior in primam columellam, quia annus 1677. eſt centeſimi 1600. inuenio Cyclum 6. in propria columella: ſtatim è regione iſtius inuenio C. Ideò dico, quòd litera C eſt litera Dominicalis præſentis anni 1677.

Iterum. Quæratur litera Dominicalis anni 1780. cuius Cyclus Solaris eſt 25. & quia annus 1780 eſt centeſimi 1700, ideò quære in II. columella: nam è regione Cycli Solaris 25. habebis duas literas B & A, quia annus eſt Biſſextilis; relicta prima litera B, quæ inſeruit à principio anni vſque ad feſtum S. Matthiæ, aſſumes ſecundam A pro litera Dominicali pro reliqua parte anni, in quam & Paſcha incidit.

Rurſus quæratur litera Dominicalis anni 2425. Cyclus Solaris huius anni eſt 26. & centeſimus eiuſdem anni eſt 2400. ideò ingredere in columellam VII. vbi notatur huiuſmodi centeſimus; è regione enim Cycli Solaris 26. inuenies E pro litera Dominicali an. propoſiti 2425.

Inſuper: Si quæras, quænam fuerat litera Dominicalis prima poſt correctionem Calendarij anni 1682?

Reſpondeo fuiſſe C, quia Cyclus Solaris iſtius anni erat 25. Ingredere in primam columellam; quæ eſt

Laterculum Cycli Epactarum, & Literarum Dominicalium, quibus Paſcha poſt caſtigatum Calendarium perpetuò inuenitur.

Cyclus Epactarum	Literæ Dominic.	Paſcha Calendarij Gregoriani.	Dies Menſis Martij
23			
22	D	XI. Kal. Aprilis	22
21	E	X. Kal. Aprilis	23
20	F	IX. Kal. Aprilis	24
19	G	VIII. Kal. Aprilis	25
18	A	VII. Kal. Aprilis	26
17	B	VI. Kal. Aprilis	27
16	C	V. Kal. Aprilis	28
15	D	IV. Kal. Aprilis	29
14	E	III. Kal. Aprilis	30
13	F	Prid. Kal. Aprilis	31
12	G	Kalendis Aprilis	1 April.
11	A	IV. Nonas Aprilis	2
10	B	III. Non. Aprilis	3
9	C	Pridie Non. Aprilis	4
8	D	Nonis Aprilis	5
7	E	VIII. Idus Aprilis	6
6	F	VII. Idus Aprilis	7
5	G	VI. Idus Aprilis	8
4	A	V. Idus Aprilis	9
3	B	IV. Idus Aprilis	10
2	C	III. Idus Aprilis	11
1	D	Pridie Idus Aprilis	12
*	E	Idibus Aprilis	13
29	F	XVIII. Kal. Maij	14
28	G	XVII. Kal. Maij	15
27	A	XVI. Kal. Maij	16
25 26	B	XV. Kal. Maij	17
XXV 24	C	XIV. Kal. Maij	18
	D	XIII. Kal. Maij	19
	E	XII. Kal. Maij	20
	F	XI. Kal. Maij	21
	G	X. Kal. Maij	22
	A	IX. Kal. Maij	23
	B	VIII. Kal. Maij	24
	C	VII. Kal. Maij	25

finem anni. Hanc inuenio in laterculo è regione Epactæ 29. itaq; ſignum eſt, eo anno Iudæos ſuum Paſcha celebrare die 14. Aprilis: ideò relicta hac litera, aſſumo conſimilem F primò infrà occurrentem, & illicò è regione illius inuenio 21. Aprilis, quo die celebrabitur Paſcha.

Dices; Hanc cautelam traditam de ſubſiliendo ab vnâ ad aliam conſimilem literam, quando prima è regione Epactæ occurrit, ne eo anno Paſcha celebretur cum Iudæis, non eſſe ſufficientem, cum aliquando extra hunc caſum de concurſu literæ Dominicalis in eadem linea cum Epacta, videamur nos celebraſſe Paſcha cum Iudæis, vti occurrit in hoc præſenti anno 1677. in quo ſaltem ſecundum aliquam diei partem concurrimus cum Iudæis, & Paſcha cum ipſis celebrauimus.

Reſp. Abſolutè negando, nos aliquando concurrere cum Iudæis in celebratione Paſchæ, & cautelam additam regulæ de deſcenſu ad aliam conſimilem literam, quando ipſa in laterculo è regione Epactæ occurrerit, ſufficere ad euitandum concurſum cum Iudæis in celebratione Paſchæ. Quod autem ſubiungitur pro exemplo, nos in hoc anno 1677. celebraſſe Paſcha cum Iudæis, licèt litera Dominicalis infra Epactam in laterculo extiterit; reſpondeo negando eiuſmodi exemplum verum eſſe: nam vt verum eſſet exemplum, oſtendere debuiſſet, nos celebraſſe Paſcha decima quarta, vel decima quinta Luna; cùm enim nos prima Dominica

Vſus huius laterculi eſt, vt per ipſum Paſcha Calendarij Gregoriani perpetuò inueniatur.

Si quis autem cupiat inuenire Paſcha ſecundùm Calendarium reformatum; cum Epacta anni oblati, accedere debet ad laterculum, eaque reperta in prima columella Cycli Epactarum, inuenire etiam debet literam Dominicalem eiuſdem anni oblati in columella literarum Dominicalium, non quamcunque ad libitum, ſed eam, quæ infra Epactam primò occurrit: nam è regione illius ſtatim habebit diem menſis vel Martij, vel Aprilis, quo celebrandum erit Paſcha. Si autem litera Dominicalis anni oblati è regione Epactæ fuerit, ea relicta, ſumenda eſt eadem litera proxima infra Epactam, & hoc ideò fit, ne Paſcha celebretur cum Iudæis; nam eo anno 15. Luna poſt Æquinoctium occurrit die Dominico, quo Iudæi ſuum Paſcha celebrare ſolent. Res *exemplis* fiet manifeſtior.

Quæratur Paſcha anni 1677. Epacta eſt 26. Litera Dominicalis eſt C. In laterculo infra Epactam 26. ſtatim occurrit C, è cuius regione notatur 18. Aprilis. Igitur Paſcha hoc anno celebratur 18. die Aprilis.

Aliud exemplum: Scire cupio quoto die Martij, vel Aprilis an. 1680. celebrabitur Paſcha. Epacta anni 1680. eſt 29. Litera Dominicalis eſt G & F, quia annus eſt Biſſextilis. Relecta litera G, quæ inſeruit vſque ad 24. Februarij, accipio literam F, quæ inſeruit à die 25. Februarij vſque ad

poſt

deprehenſi fuerint à noſtris Computiſtis, nos in hoc, & ſimilibus annis nihil immutauimus in Paſchatis celebratione, ſed iure noſtro vtimur, vt primo die Dominico poſt primum Plenilunium primi menſis Paſcha celebremus. Et hæc de Paſchate reformati Calendarij ſufficere videntur.

Quæres inſuper: Quid ſibi velit ★ Aſteriſcus in Cyclo Epactarum appoſitus, & illi duo numeri 25. & xxv. extra ſeriem numerorum collocati?

Reſp. Si huic quæſito adæquatè & exactè reſpondendum eſſet, neceſſe foret totius Calendarij Gregoriani compoſitionem explicare, quod nimis prolixum eſſet, & præter inſtitutũ diuagaretur oratio; nonnihil tamen dicemus, vt ex his aliqualis notitia de huiuſmodi ★ Aſteriſco, & numeris extra ordinem poſitis habeatur. Quoad ★ Aſteriſcum dicimus, eum poſitum eſſe in Calendario Gregoriano, vt numerum 30. occupet: nam cùm Epactę ad trigeſimum numerum peruenire non poſſint, ad quem Nouilunia aliquando attingunt, loco Epactæ 30. vt Nouilunium indicaretur, poſitus eſt ★ Aſteriſcus. Quoad numeros 25. & xxv. extra ſeriem Epactarum collocatos, dicimus; neceſſe fuit eos ita collocare, vt Epactæ per vniuerſum Calendarium ſingulis menſium diebus diſtributæ æquarentur diebus 354. anni Lunaris: nam ſi Epactæ 30. per extenſum duodecies repeterentur in anno, occuparent dies 360. qui numerus annum Lunarem communem ſex diebus ſu-

poſt Plenilunium primi menſis Paſcha celebrauimus, liquet profectò, nihil cum Iudæis habuiſſe commune in celebratione Paſchæ. Si autem primum Pleniluniũ poſt Æquinoctium Vernum ante mediam noctem, quæ Dominicum diem præcedit, fiat, nihilobſtat, quin Paſcha eo ipſo die Dominico celebrari poſſit, cùm Plenilunium iam præceſſerat diem Dominicum; dies enim feſtus incipit à media nocte ad mediam noctem, vt obſeruat Azor. *Inſtit. Mor.* Par. I. lib. 7. cap. 2. Sic quia præſenti anno 1677. fuit primum Plenilunium poſt Æquinoctium die 17. Aprilis hora 7. min. 30. P. M. id eſt H. o. min. 51. N. S. vt notant Tabulæ Aſtronomicæ, perſpicuum eſt, Plenilunium pręceſſiſſe diem Dominicum H. 4. min. 30. Ritè igitur nos præſenti anno 1677. Paſcha celebramus die 18. Aprilis; nihil curantes, quòd Iudæi ſuum Paſcha celebrent in ipſo Sabbatho Sancto, ſed quàm benè, ipſi viderint. Aduertat tamen Mathematicus Iudæus, ipſorum Paſcha celebrandum eſſe eo die, quo fit 15. Luna; hoc autem anno 1677. Luna 15. fit H. o. m. 51. die 17. Aprilis, igitur Iudæi Paſcha celebrant Luna decima quarta, non decima quinta vt par eſſet. Quòd ſi dicant; Ideò hoc facere, ne concurrant cum Chriſtianis in celebratione Paſchæ. Libenter hanc eorum reſponſionem admittimus, ex ea enim infringitur Lex Moſaica noſtri cauſa. Sed reuera hoc euenit ex prauis ipſorum Cyclis Paſchalibus, qui cùm tales

Epactam 1. aliud ſignum non collocarat, licet Calendarium ſuum à Lilio ſurripuiſſet, in maximos & intollerabiles errores incurrit, qui quidem euitantur ex aſſumptione alterius Epactæ, vt ibidem annotatur.

Quæres tandem; Quænam differentia ſit inter vtrumque Paſcha, hoc eſt, quot dierum interuallum exiſtat inter Paſcha veteris Calendarij & noui. Vt v. g. præſenti an. 1677. ſecundùm veteris Calendarij vſum Paſcha celebratum fuiſſet 15. Aprilis, ſecundùm vſum noui Calendarij celebratur 18. die eiuſdem. Quæritur itaque differentia dierum inter vtrumque Paſcha?

Reſp. & explico quæſitum. Quando dicitur niſi fuiſſet correctum Calendarium Paſcha hoc anno 1677. fuiſſet celebratum 15. Aprilis, non intelligitur de die 15. Aprilis noui Calendarij, alioquin cùm 15. Aprilis noui Calendarij cadat in feriam 5. Paſcha celebraretur die Iouis, quod eſt abſurdum, ſed intelligitur de die 15. Aprilis veteris Calendarij. Cùm enim in correctione Calendarij exempti fuerint 10. dies, hi ſunt reſtituendi ſi velimus indagare diem menſis ante correctionem, & differentiam inter Paſcha vetus & nouum; itaque diei, quo Paſcha vetus incidit, addere debemus 10. dies, & ab his ſubducere dies menſis Paſchæ poſt correctionem. *Reſiduum* enim erit differentia inter vtrunque Paſcha. Vt quia hoc præſenti anno 1677. Paſcha vetus celebratum fuiſſet 15. Aprilis, eidem adde 10. fiunt 25. Paſcha perat, Vt autem Lunationes alternis 29. & 30. dierum exiſterent, neceſſe fuit ſex locis binas ſimul Epactas collocare; ſexies enim 29. aſcendit ad ſummam 174. & ſexies 30. ad 180, ſimul iunctæ fit numerus 354. vti totidem dierum eſt annus Communis Lunaris.

Porrò potuerat Auctor reformati Calendarij quamlibet Epactarum extra ordinem deijcere; contigit autem amoueri ab ordine Epactæ 25. quia hæc in Calendario occupabat locum diei 5. Aprilis, in quo hæc æquatio rationabiliter facienda erat, vt hic dies conſpicuus & notabilis redderetur, cùm in eo ſiſtatur longiſſimus terminus Paſchalis Nouilunij, ſicut & breuiſſimus eiuſdem octauo die Martij inchoëtur. Cùm enim ex decreto Sacri Concilij Nicæni Paſcha celebrari non debeat niſi à die 22. Martij vſque ad diem 25. Aprilis incluſiuè: inde ſequitur, quod quando Paſcha celebratur die 25. Aprilis; tunc neceſſariò Nouilunium Paſchale cadet ad diem 5. Aprilis, vt contigit anno Domini 1666. & continget annis futuris 1734. 1886. 1943. 2038. & aliàs quandoque. Qui autem plura de huiuſmodi Epactis extra ſeriem deſcriptis, & præcipuè de Epact. 24. & xxv. diuerſo charactere notatis ſcire voluerit, adeat Clauium in Calend. Gregor. cap. 10. n. 3. & ſeqq. qui de huiuſmodi Epactis fusè pertractat. Vide etiam cap. 27. eiuſdem num. 3. contra Scaligerum, qui quoniam ſigni * ſignificationem & neceſſitatē non intellexerat, & apud

cha

rij emendati, & Sabbatho ante Dominicam ſecundam Quadrageſimæ Calendarij veteris; ſi autem eodem die perueniſſet ad locum, vbi Calendarium nouum eſt in vſu, profectò ipſo die Sabbathi Sancti perueniſſet, quia eo anno Paſcha ſecundùm Calendarium correctum incidit die 28. Martij; & ſic totam ferè Quadrageſimam vnico tantùm die abſoluiſſet; & Officium Diuinum, ſi ad recitationem ipſius teneretur, à ſecunda Dominica Quadrageſimæ ad Paſchatis feſtum ab eo tranſuolaſſet: nam an. 1660. ſecundùm ſtylum veterem dies Cinerum fuit 7. Martij, & Paſcha 22. Aprilis, quæ correſpondent emendato Calendario die 17. Martij, & 2. Maij. Et ſecundùm ſtylum nouum dies Cinerum fuit 21. Februarij; & Paſcha 28. Martij.

Simile quid contigit cuidam amico meo, qui ex Anglia in Belgium veniens vna nocte triginta quatuor dies vitæ ſuæ tranſegiſſe mihi per ænigmatis ſpeciem aliquando propoſuit. Is, vt aiebat, Anno Dom. 1636. fer. 3. poſt Paſchæ Reſurrectionis feſtum veſperi ſub Solis occaſum in portu Douerenſi in Anglia aquatilem Veredum, ſeu Veredariam Nauiculam conſcendens, vulgo Anglico *Packet boate*; ac paſſis per eam noctem velis ſecundo vento ſummo mane Dunkerkam in Flandria tenens (nempè fer. 4. Paſchali) profeſtum diem ſeù Vigiliam Aſcenſionis inuenit. Eo ſiquidem anno 1636. Paſcha noui Calendarij incidit 23. Martij; & veteris Calendarij 17. Aprilis. Paſcha nouum celebratur 18. Aprilis, ſubtrahe 18. à 25. *reſiduum* erit 7. & hæc eſt differentia inter vtrumq; Paſcha. Septem itaque diebus ſeriùs celebratum fuiſſet Paſcha hoc anno 1677. niſi Calendarium fuiſſet caſtigatum, quàm celebretur Paſcha nouum; non verò vt aliqui imperiti exiſtimant, tribus diebus priùs quàm nos celebremus, celebratum fuiſſet Paſcha hoc anno, ſi Calendarium non fuiſſet correctum.

Item, Quia futuro anno 1678. ſtylo veteri celebraretur Paſcha die 31. Martij, adde 10. dies peruenies ad diem 10. Aprilis. At ſecundùm reformatum Calendarium celebrabitur Paſcha 10. die Aprilis, ſubtrahe vnum ab altero, *reſiduum* eſt 0. Ergo nulla anno futuro erit differentia inter vtrumque Paſcha.

Hæc autem differentia inter vetus & nouum Paſcha ita excreſcere poteſt, vt aliquando ad diem fermè 35. pertingat, vti ſæpe contigit retro elapſis annis 1660. 1663. 1671. 1674. & in futurum continget anno 1690. 1693. & alijs quàm plurimis. Quamobrem dari poteſt caſus, vt aliquis liberetur à ieiunio quadrageſimali per 35. dies, veluti ſi quis diſcederet ab aliqua Prouincia; vbi Calendarij Gregoriani correctio non ſit recepta, & eodem die ſe transferret ad aliam Prouinciam, vbi eadem correctio ſeruaretur, vti v. g. contigiſſet anno 1660. ſi enim is iter cæpiſſet die 17. Martij ſtylo veteri, hoc eſt 27. Martij ſtylo nouo, diſceſſus incidiſſet Sabbatho Sancto Calenda-

res enim ſpectat in Anglia vti Calendario veteri, & in Belgio nouo; neque hanc diuerſitatem celebrandi Paſcha citiùs, vel ſeriùs, anteuertit verum motum Solis, quo dies phyſicè conſtituuntur. Vnde amicus meus diſceſſit Sole ſcandente 9. partem Tauri, qua noctes ad eleuationem Poli grad. 52. vti Coſmographi aſſignant Douerenſi & Dunkerkenſi portubus, habent horas 9. minuta 30. Itaque non 34. aut 35. vitæ ſuæ dies vna nocte tranſegit amicus meus, ſed vna nocte horarum 9½. totidem vitæ ſuæ horas nauigando inſumpſit. Neque tranſeundum eſt de morali ad phyſicum, nec vice verſa; ſed de morali ad moralem, & de phyſico ad phyſicum, ne ſuppoſitio mutetur in alium vſum. Vnde ſi ex Anglia nouo ritu diſceſſiſſet amicus, nõn 19. Aprilis, ſed 25. Martij fuiſſet illius diſceſſus, & ſic 26. die eiuſdem perueniſſet in Belgium, nimirum fer. 4. poſt Paſcha; ſic quia diſceſſit 19. die Aprilis veteri ritu, ideò 20. eiuſdem Dunkerkam applicuit pariter veteri ritu. Sed quia ibidem noui Calendarij ritus ſeruabatur, ideò, non 20. ſed 30. diem eiuſdem menſis Aprilis inuenit propter exemptos decem dies à Calendario veteri. Non itaque hic dies acceſſus debuit eſſe 29. vt in quæſtione proponitur; quia dies 19. Aprilis vet. Calendarij correſpondet 29. eiuſdem noui Calendarij, & dies 20. veteris reſpondet diei 30. noui, vti ſequenti laterculo patet. Sed non eſt opus, vt diutiùs in his quæſtiunculis immoremur.

Cùm enim illud obſeruent Belgę vt cæteræ Catholicæ Prouinciæ, hoc Angli, & omnes Britannici Regis ſubditi tam Orthodoxæ, quàm Heterodoxæ profeſſionis; iſti quidem, quòd Gregorij Summi Pontificis correctionem admittere nolint; illi ne in re ad fidem non pertinente Rempubl. feſtorum dierum difformitate turbent: iſtud idem obſeruabat amicus meus Vir quidem Catholicus & pius, licèt Regi Angliæ ſubditus. Diſceſſit igitur ex portu Douerenſi die 19. Aprilis poſt Solis occaſum, & ſequenti die ante Solis ortum Vigilia nempè Aſcenſionis appulit Dunkerkam; certum eſt enim; quòd inter fer. 5. poſt Paſcha vſque ad Aſcenſionis Vigiliam numerentur triginta quinque dies ſolidi.

Hinc mihi aliam quæſtionem proponebat dierum immobilium: nam (dicebat) ſi in vtraque Prouincia nouum Calendarium ſequamur, cùm dies diſceſſus mei ex Anglia nouo ritu fuerit 25. Martij, cur ſequens in Belgio eundem ritum non fuerit potiùs 26. eiuſdem menſis, quàm vltimus Aprilis? Iterum, cùm idem diſceſſus dies, fuerit 19. Aprilis, dies proximè ſequens acceſſus in Belgium debuit nouo ritu eſſe 29. eiuſdem menſis, & non vltimus Aprilis, additis nimirum diebus decem, quot in immobilibus, & non plures per nouam Calendarij correctionem ablati ſunt. Ad hæc reſpondeo breuiter. Tranſitum hunc ab vno ritu ad alterum fuiſſe moralem non phyſicum; ad mo-

Poſteaquam dies menſis, quo celebrandum ſit Paſcha, inuentus fuerit, haud difficile erit adinuenire alia feſta mobilia, & dies celebriores, de quibus in Calendario Eccleſiæ Catholicæ ſpecialis fit memoria: Hi enim à Paſcha dependent. Vt ante Paſcha.

Prima Dominica proximior eſt Dominica Palmarum:

Secunda Dominica ante Paſcha eſt Dominica Paſſionis.

Tertia Dominica eſt Dominica *Lætare*: ita vocatur, quia incipit Introitus Miſſæ, *Lætare Ieruſalem &c.* ſolemnis eſt, & à qua antecedentes Dominicæ à Septuageſima vſque ad primam Dominicam Quadrageſimæ numerantur: *Septuageſima*, quia ab hac ad Dominicam *Lætare* ſeptem ſunt Dominicæ: *Sexageſima*, quia ſex: *Quinquageſima*, quia quinque. Prima *Quadrageſimæ*, quia quatuor vſque ad *Lætare* numerantur Dominicæ. A Septuageſima ad Paſcha decem ſunt Dominicæ.

Feria autem quarta poſt Dominicam Quinquageſimæ eſt dies *Cinerum*, initium Ieiunij Quadrageſimalis, & abſtinentiæ à carnibus, ouis, & lacticinijs, ideòque inuenimus aliquando hunc diem vocatum fuiſſe *Carniſprivium*.

Poſt Paſcha. Prima Dominica eſt Dominica in *Albis*, ob album colorem, quo omnes Eccleſiæ Ordines eo die ſolemniter vtuntur.

Dominica quinta poſt Paſcha eſt Dominica *Rogationum*, quia fer. 2. 3. & 4. poſt hanc Dominicam fiunt pu-

הא

1636 Martius Stylo veteri		1636 Stylo nouo Aprilis	
22		1	
23		2	
24		3	
25		4	
26		5	
B 27		E 6	
28		7	
29		8	
30		9	
31		10	
Aprilis			
1		11	
2		12	
B 3		E 13	
4		14	
5		15	
6		16	
7		17	
8		18	
9		19	
B 10		E 20	
11		21	
12		22	
13		23	
14		24	
15		25	
16		26	
B 17	Paſcha	E 27	
18		28	
19	Diſceſſus	29	
20	Acceſſus	30	Vigilia Aſcenſ.
		Maius	
21		1	Aſcenſ. Domini

Item, Quando Paſcha celebratur 7. Aprilis, vſque ad feſtum S. Georgij ſunt duæ Dominicæ, has adde Dominicis 24. erunt Dominicæ 26. & tot Dominicæ erunt inter Pentecoſten & Aduentum.

Quando verò Paſcha celebratur die 17. Aprilis, quia tunc nulla intercedit Dominica inter Paſcha & feſtum S Georgij, ſed ipſum feſtum cadit infra octauã Paſchæ, nulla eo anno ſuperadditur Dominica num. 24. ſed is erit numerus Dominicarũ inter Pentecoſten & Aduentum. Idem numerus Dominic. erit, ſi feſtum S. Georgij cadet in ipſo die Paſchæ. Si in Dominica in Albis, erunt Dominicæ 25. quia tunc numero 24. additur vna Dominica, quæ eſt poſt Paſcha.

Si verò Paſcha celebretur poſt feſtum S. Georgij, tunc vna Dominica adimitur à numero 24. & inter Pentecoſten & Aduentum erunt Dominicæ 23. quæ terminantur ante Dominicam eiuſdem Aduentus Domini.

Aduentus autem *Domini* incipit illa Dominica, quæ vicinior eſt feſto S. Andreæ Apoſtoli, nempè à 27. Nouembris incluſiuè vſque ad diem 3. Decembris incluſiuè: itaque litera Dominicalis, quæ inter hos ſeptem dies repentur, erit prima Dominica Aduentus. Quòd ſi feſtum S. Andreæ incidat in Dominica, ipſa erit prima Dominica Aduentus.

Ieiunia verò, quæ per quatuor anni tempora ſeruantur ſemper & perpetuò cadunt. In Autumno; Fer. 4. 6. & Sabbatho immediatè poſt feſtũ S. Crucis, quod celebratur 14. Sept. In

publicæ ſupplicationes pro frugibus terræ, & alijs Eccleſię neceſſitatibus.

Fer. 5. poſt hanc quintam Dominicã poſt Paſcha eſt *Aſcenſio Domini*.

Dominica ſeptima poſt Paſcha eſt Dominica *Pentecoſtes*.

Dominica octaua poſt Paſcha; & 1. poſt Pentec. eſt feſtum *SS. Trinit.*

Fer. 5. poſt hanc Dominicam eſt feſtum *Corporis Chriſti*.

Poſt Pentecoſten vſque ad Aduentum ſequuntur Dominicæ, quæ *poſt Pentecoſten* dicuntur, quæ quidem pauciores 23. vel plures 28. eſſe non poſſunt, & regulantur à feſto Paſchæ, vt quo citiùs Paſcha celebratur, eò plures ſint Dominicæ poſt Pentecoſten; & quò ſeriùs, eò pauciores eſſe deprehendantur.

Datur autem breuiſſima & facillima regula ad inueſtigandum numerum Dominicarum inter Pentecoſten & Aduentum, ea verò eſt, Vt numerentur Dominicæ, quæ ſunt poſt Paſcha vſque ad feſtum S Georgij M. hoc eſt vſque ad 23. diem Aprilis incluſiuè. Iſtæ Dominicæ ſi addantur ad numerum 24. prodibit numerus Dominicarum poſt Pentecoſten, vſque ad Aduentum.

Vt quando cadit Paſcha die 26. Martij, tunc numerantur quatuor Dominicæ vſque ad feſtum S. Georgij incluſiuè, quia tunc litera Dominicalis eſt A, & ipſum feſtum S. Georgij cadit in Dominica, his quatuor Dominicis additis ad 24. fiunt Dominicæ 28. Igitur eo anno Dominicæ inter Pentecoſten & Aduentum erunt 28.

rum vtcunque eruere valeant, eaque in Matrem ſuam vibrare in Romanam Sanctamque Eccleſiam. Sed non rarò in Auctores redeunt ſcelerum pœnæ, &

חַרְבָּם תָּבוֹא בְלִבָּם וְקַשְּׁתוֹתָם תִּשָּׁבַרְנָה׃
תלים ל״ז, ט״ו׃

Hinc Rodulphus Hoſpinianus *De Monachis* lib. 3. cap. 10. *De raſura barbæ Sacerdotum & Monachorum*, hanc fabulam de Ioanna Papiſſa, dicit, notam eſſe *ex hiſtoria, quæ à fide digniſſimis, iiſque quàm plurimis Auctoribus citatur, &c.* Quinam verò ſint iſti Auctores, qui hanc fabulam citant vel referunt, & quænam fides ſit eis adhibenda, videndi ſunt Auctores, qui eandem refellunt, videlicet Onuphrius Panuinius ad Platinam hic. Gilbertus Genebr. in Chronograph. lib. 4. ad annum Domini 855. Baronius Annal. Tomo 10. an. 853. pag. 109. b. Bellarminus Tom. 1. Controuerſ. lib. III, c. 24. Iacobus Gretzerus in defenſ. Bellarmini Tom. 2. lib. 3. cap. 24. Ioannes Gualterus in Tabula Chronolog, ad annum Chriſti 853. pagina 253, Seuerinus Binius in Concil. Tom. 3. Par. I. Sect. poſter. pag. 401. Petrus Maturus Annot. in D. Antonini Chronic. poſt Leonem IV. Simeon Maiolus Colloq. 3. *Mulier*. §. *Hæc ſunt commemoranda ſemper &c.* Iacobus Gordonius lib. 8. Chron. an. 853. pag 269. Nicolaus Sanderus *De Viſibili Monarch. Eccleſ.* lib. 7. Franciſcus Longus à Coriolano in Breuiar. Chronolog. an. 853. pag. 255. Flo-

In Hyeme: Fer. 4. 6. & Sabbatho immediatè poſt feſtū S. Luciæ, 13. Dec. In Vere: Fer. 4. 6. & Sabbatho immediatè poſt Cineres. In Æſtate: Fer. 4. 6. & Sabbatho immediatè poſt feſtum Pentecoſtes; vnde dant ſymbolū *Poſt Cru Lu-Ci-Pen* id eſt poſt *Crucē, Luciam, Cineres, & Pentecoſten*.

Cognito loco Paſchatis ſecundùm regulas generales ſuprà poſitas, poteris ſcire omnes feſtiuitates, quas in ſuis tramitibus tradit Marianus Scotus poſt Cyclum magnum Paſchalem exiſtentem in principio ſui Chronici Eccleſiaſtici mſc. Bibliothecæ Vaticanæ ſuprà laudati, de quo nil aliud dicemus. Solùm obſeruabimus malitiam & impoſturam eorum, qui præfuerunt editioni huius Codicis Baſileæ anno Domini 1559. apud Io: Oporinum, qui licèt Anacephalum euulgarint, malignè tamen inſeruerunt inter Leonem IV. & Benedictum III. Romanos Pontifices fabuloſam illam Ioannam Papiſſam. de qua in ſupradicto Codice mſc. Palatino Mariani Scoti in Bibliotheca Vaticana aſſeruato nec verbum quidem reperitur, vt videre eſt numero 380. pag. 159. vbi *Leonem Papam CII. à Petro* anno DCCCLXXV. recenſet, & poſt Leonem immediatè *Benedictum Papam CIII. poſt Petrum* annumerat. Hoc annotatum eſſe volo, vt animaduertat pius & Catholicus Lector, quanta ſit quorundam Hæreticorum nequitia in deprauandis antiquorum Auctorum, & illuſtrium Catholicorum Codicibus, vt inde tela nequiſſimorum argumento-

tus eſt, ſepultus in Pantheonis Tem. plo anno 1476.

De correctione eiuſdem Calendarij oblatæ ſunt propoſitiones in Concilio Lateranenſi ſub Leone Decimo annis 1513. & 1518. à Paulo Mildelburgenſi Epiſcopo Foroſempronienſi, qui obijt die 14. Decembris 1534. ætatis 89.

De reſtitutione Calendarij egit Albertus Pighius, & Ioannes Stoeflerinus, Ioſeph Moletius, Fabritius Alphonſus, Petrus Ciruelus. Cyprianus Beneti Pariſienſis ſcripſit Tractatum de non mutando Paſchate, & contra ſeruile pecus Iudęorum aculeum. Reperitur iu Bibliotheca Vaticana Cod. 2462. pag. 259.

Alia eiuſdem *Correctionis Compendia* habentur ibidem pag. 237. & ſub num. 333. pag. 364.

De eadem emendatione Calendarij videndus eſt Antonius Poſſeuinus in *Notis Diu. Verbi*. Item Ioannes Lucidus.

Hæc autem ad priſtinam formam reſtituendi Calendarij gloria reſeruata eſt Aloyſio Lilio Vmbriaticenſi, qui nouum Epactarum Cyclum excogitauit, ad certam ipſius Aurei Numeri normam directum, atque ad quamcunque anni Solaris magnitudinem accommodatum, & ſic omnia, quæ in Calendario collapſa erant, conſtanti ratione, & ſeculis omnibus duratura reſtitui poſſe oſtendit, vt Calendarium ipſum nulli vnquam mutationi impoſterum expoſitum eſſe videatur. Hoc nouum correctionis genus laudauit Gregorius XIII. Summus Pon- Floremundus Remondus. Et inter poſtremos omnium Cl. V. Leo Allatius. De Sigiberto autem, & Martino Polono, quibus etiam eadem fabula tribuitur, videndus eſt Myręus in Chr. Sigiberti, Alanus Copus Dial. 2 c. 8. pag. 37. Suffridus Petrus Annot. in Chron. Martini Poloni, & Nicolaus Serrarius in rebus Moguntiacis lib. 1. cap. 41. Iodocus Coccius in Theſ. Cathol. Tom. 1. lib. 7. art. 14. anno 855. pag. 899. Papirius Maſſonus *De Epiſcopis Vrbis* pag. 139. & Ioannes Auentinus Annal. lib. 4. p. 474.

Porrò veteris Calendarij Romani vitium detectum fuiſſe iam inde ab anno 1260. plerique affirmant.

De illius correctione agere cæperunt Ioannes à Sacroboſco egregius Mathematicus, & deinde Ioannes de Saxonia, Robertus Lingolnienſis Epiſcopus in Anglia, cognomento *Groſſeteſte Capito* circa annum Domini 1240. Petrus Philumena, Nicolaus Gregoras, & anno 1372. Iſaacius Argyrus, & in Concilio Conſtantienſi Petrus de Aliaco Cardinalis, & Epiſcopus Cameracenſis anno 1414. In Concilio Baſileænſi Nicolaus de Cuſa Cardinalis an. 1436, 1439. & 1460. ſub nomine *De reparatione Calendarij Romani*, vt in ſuis Operibus Baſileæ excuſis in fol. pag. 1155. qui cùm eſſet Epiſcopus Brixinen. obijt die 11. Aug. 1464.

Ioannes de Regio monte inſignis Aſtronomus Romam euocatus fuit à Sixto IV. Sum. Pont. vt Calendarium Romanum corrigeret, ſed opus intermiſſum eſt eò quòd morte præuen-

Sed inter tot, qui de Calendario Romano emendato ſcripſerunt, nullus Chriſtophori Clauij Bambergenſis Soc. Ieſu ſedulitatem ſuperauit; is enim egregiam præſtitit operam in ipſius Calendarij correctione explicanda, de qua inſigne Volumen iuſſu Clementis VIII. Pontificis Maximi edidit, cui addita eſt Refutatio Calendarij Franciſci Vietæ, qui ſub nomine Calendarij Gregoriani Pariſijs anno Domini 1600. nouam formulam Calendarij propoſuit omninò inſolitam; hanc ſolidè refellit Clauius cap. 24. & tribus prolixis Capitibus abſoluit.

Poſt confutationem Calendarij Vietæ in eadem Calendarij explicatione ſequitur alia confutatio eorum, qui Calendarium Gregorianum impugnarunt, inter quos eſt Ioſeph Scaliger, qui & ipſe aliud Calendarium à Gregoriano diuerſum condidit: huius vitia & errata diſertè oſtendit Clauius, eaque refutat cap. 27.

Deinde eidē Operi annectit *Computum Eccleſiaſticum* per digitorum articulos, & tabulas traditum. Excuſum Romæ anno 1603. In fol.

Idem P. Clauius ſcripſit *Noui Calendarij Romani Apologiam* aduerſus Michaëlem Mæſtlinum Geppingenſem in Tubingenſi Academia Mathematicum duobus libris explicatam.

Contra Calendarium Gregorianum nonnulli alij ſcripſerunt, vti Sethus Caluiſius, qui ſcripto Elencho Calendarij Gregoriani, poſtea editus fuit opera Dauidis Origani Francofurti 1612.

Pontifex in ſua Bulla de reformatione Calendarij, incipien. *Inter grauiſſimas Paſtoralis officij noſtri curas &c.* Datum Tuſculi anno Incarnationis Dominicæ 1581. ſexto Kal. Martij; & in Breui directo Antonio Lilio Aloyſij fratri incip. *Cùm nos nuper &c.* Dat. Romæ die 13. Aprilis 1582. Hos Pontifex vocat Vmbriaticenſes; vnde corrigendus eſt Ricciolius lib. 1. Chronolog. reform. cap. 28. qui eos reformat in Veronenſes.

Publicata *reformatio Calendarij* ab vniuerſa Catholica Eccleſia recepta eſt, atque in eam multi Viri Catholici & eruditi ad maiorem ipſius elucidationem ſcripſerunt.

Eodem anno, quo promulgata fuit reformatio, hoc eſt anno 1582. in eam ſcripſit Alexander Canobbius, ediditque *Diſcurſum Italicè* Romæ excuſum apud Franciſcum Zanettum in 8.

Nicolaus Maſſuccius alium conſimilem Diſcurſum valdè eruditum eadem lingua Italica ſubſequente anno 1583. Romæ apud eundem Zanettum de eadem correctione Calendarij publicauit. In 8.

De Computo Eccleſiaſtico ſecundùm eandem nouam reformationem ſcripſit Luſitanicè Leander de Figueiroa Faxardo. Conimbricæ anno 1604. In 4.

De eodem Hiſpanicè, Benedictus Monter. Barcinonæ 1612.

Explicationem eiuſdē cum Computo Eccleſiaſtico eodem Idiomate Hiſpano edidit Rodericus Alphonſus de Auila Granatæ 1630. In 4.

Domini 1390.

Robertus Leueſtrius Anglus Ord. Min. ſcripſit de Computo Hebræorum lib. 1, & de Computo Latinorum lib. 1.

Ioannes Salon Hiſpanus Ord. Minor. ſcripſit *De emendatione Romani Kalendarij, & de Paſchalis ſolemnitatis ad propriam diem reductione* iuſſu Gregorij XIII. Excuſ. Florentiæ 1576.

Theodorus Moretus Soc. Ieſu ſcripſit *de Luna Paſchali, & Solis motu*, Wratiſlauiæ 1666. In 4.

Gaſpar Schottus Soc. Ieſu in Encyclopædia Par. III. lib. XI. Chronograph. cap. V. & ſeqq. de Computo Eccleſiaſtico per Arithmeticam clarè & ſuccinctè ſcripſit.

Et Dionyſius Petauius Aurelianenſis eiuſdem Soc. Ieſu Tom. I. *De Doctrina temporum* lib. 2. c. 27. & ſeqq. de Computo Eccleſiaſtico ſecundùm Calendarij Gregor. reformationem doctiſſimè agit. Hi ex noſtratibus ſunt.

De *Tekuphis* verò Hebræorum præter vnum aut alterum ex noſtris Orthodoxis, puta Petauium *De Doctrina Temporum* lib. 2. cap. 31. 42. 44. 45. & lib. 4. cap. 20. & 21. & Ricciolium in *Chronolog. reform.* lib. 1. cap. 11. & ſeqq. Et ex Heterodoxis verò Sebaſtianum Munſterum in Calendario Hebraico, excuſo Baſileæ anno 1527. apud Frobenium, & Ioſephum Scaligerum *De emendatione temporum* lib. 4. pag. 246. 279. & lib. 6. pag. 635. vix alios, qui de his ſecundùm Iudæorum ſtylum egerint,

1612. cui reſpondit Paulus Guldin Soc. Ieſu in ſua Refutatione eiuſmodi Elenchi, in qua non ſolùm à calumnijs Caluiſianis idem Calendarium Gregorianum vindicatur, ſed inſimul illius explicator Clauius egregiè defenditur. In eadem agitur etiam de Calendario Iudaico, & reijciuntur Pſeudo-Calendaria Caluiniana. Adduntur inſuper Paralipomena ad Refutationem prædictam, & exhibentur 29. exempla Paſchatum ex S. Cyrillo Alexandrino nunquam antea edita. Moguntiæ 1616.

Contra idem Calendarium ſcripſit quidam Latoſius Polopus Mathematicus, cui reſpondit Albertus Rozciſzewski Soc. Ieſu, ſcripta defenſione, quam Polonicè inſcripſit *Latoſia Cielc*, hoc eſt *Latoſij Vitulus* ob ineptias hominis, quem confutabat.

Ioannes Baptiſta Ricciolius eiuſdem Soc. Ieſu ſcripſit *Vindicias Calendarij Gregoriani* aduerſus Franciſcum Leuetam. Excuſæ Bononiæ anno 1666. In fol.

Pro eodem Calendario Gregoriano aduerſus Iacobum Herbrandum Lutheranum Tubingenſem *Diſputationem Apologeticam* ſcripſit Ioannes Buſæus. Excuſa Mogunt. 1585. In 4.

Cæterùm de Computo Eccleſiaſtico ſcripſere quàm plurimi ante, & poſt correctionem Calendarij.

Alexander de Villa Dei de eo librum edidit, habetur hic mſſ. in Bibliotheca Vaticana ſub n. 3111.

Ioannes Somerius, ſeù Summer Anglus Ordinis Minorum *Calendarij caſtigationes* ſcripſit. Claruit anno

Machazòr gadòl Cyclum magnum Solis eſſe 28. annorum, & ſeptem Machazorrim kettanim Cyclos minores in eo exiſtere, ex ſingulis quatuor annis conflatos. Computum dierum anni Solaris eſſe 365. dierum, & quartæ partis diei. Quartò -

תקופות שנת החמה ארבע בתשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה ׃

Tekuphòth Aequinoctia & Solſtitia ſimul eſſe quatuor, quodlibet ex his conſtare 91. diebus, ſeptem horis cum dimidia parte horæ. cap. 6. pag. 7. Quintò -

ימות חדש הלבנה כ״ט ימים ומחצה וב׳ ידות שעה וע״ג חלקים ׃

Dies menſis Lunaris eſſe 29. Horis 12. cum dimidia, & Chelakim punctis 73. cap. 7. pag. 8. col. 2. in ipſo medio. Quomodo ergo dicit infrà col. 4. quòd -

אין בין מולד למולד אלא שלשים ושש שעות וב׳ ידות שעה וע״ג חלקים ׃

Inter Nouilunium & Nouilunium ſint dies 30. hora ſex cum dimidia. Chelakim puncta 73.?

Reſp. Hic loqui de Nouilunio quòd per duos dies celebratur. Sextò -

כל שעות של חדש הלבנה תר״ח שעות ושני ידות השעה ׃

Omnes horas Vnius menſis eſſe horas 708. cum dimidia. Ibid. pag. 8. col. 4. cap. 7. pag. 8. col. 4. paulò ante medium. Septimò -

rint, inuenies. Inter Hebræos autem quàm plurimos, non ſolùm de *Tekuphis*, ſed & de Cyclis Solaribus, & Lunaribus, Emboliſmis, annorum & menſium periodis reperies pertractaſſe.

R. Eliezer Haggadòl Hircani filius Rabbinorum antiquiſſimus, qui non diù poſt Chriſti mortem inter Hebræos floruit, in ſuis פרקים *Perakim* cap. 6. 7. & 8. de his fusè loquitur. Huius Auctoris doctrinam videtur ſequi *Mar Samuèl*, quam molliorem, & captu faciliorem reddidit: nam R. Eliezer ſub Rabbinicis figmentis & inuolucris eam in ſuis capitulis tradiderat, licèt nonnulla plana ſint & clara, vt quando dicit -

כל הכוכבים המזלות ושני המאורות נבראו אתחלת ליל רביעי ולא קדם זה לזה אלא שתי ידות שעות ׃

Omnes Stellas & ſigna Zodiaci, atque duo Luminaria in initio quartæ noctis fuiſſe creata; neque Vnum alterum præceſſiſſe, niſi tantùm dimidia hora. cap. 7. pag. 8. colum 1. non longè à principio. Secundò -

ימות חדש החמה שלשים יום ועשר שעות ומחצה ׃

Menſem Solarem eſſe dierum 30. horarum decem cum dimidia. cap. 6. pag. 7. col. 2. paulò ante medium. Tertiò -

מחזור גדול של חמה שמונה ועשרים שנה ושבעת מחזורים הקטנים יש בו מארבע ארבע שנים חשבון ימות שנות החמה שס״ה ימים ורביע יום ׃

אין בכל מולד לראש מולד לשנה הבאה אלא ד׳ ימים ושמונה שעות ותתע״ג חלקים ׃

Non eſſe in quolibet Nouilunio vſque ad exordium Nouilunij in anno ſubſequente niſi 4. dies, horas 8. & Chelakim puncta 873. Ibidem longè poſt medium. Vndecimò.

עשרה ימים וכ״א שעות ור״ד חלקים יתרון ימות החמה על ימות הלבנה ׃

Decem diebus, hor. 21. & Chelakim punct. 204. annum Solarem ſuperare Lunarem. Ibidem col. 3. longè ante finem. Hæc eſt *Epacta* Iudæorum. Duodecimò.

והעבור נכנס להשוות ימות שנות החמה עם ימות שנות הלבנה ׃

Intercalationem adhiberi vt dies anni Solaris æquales fiant cum diebus anni Lunaris. Imò è contra.

החמה והלבנה מתחילין מראש חדש ניסן ׃

Et tunc Solem & Lunam incipere ab exordio menſis Niſàn Martij. Ibidem immediatè. Decimo tertiò.

מחזור הגדול של לבנה כ״א שנה ז׳ מחזורים קטנים יש בו מג׳ ג׳ שנים ׃

Machazòr haggadòl Cyclum magnum Lunarem circumduci ſpatio 21. annorum: ſeptem Cyclos minores in eo eſſe, qui ſinguli tribus annis complentur. cap. 7. pag. 8. colum. 2. paulò ante medium. Decimo quartò.

החמה מהלכת לפנים (ללבנה) בתקופת (ניסן) ועלה מתחיל לשרת לפניו כיום ׃

So-

כל שעות של שנת הלבנה שמונת אלפים ות״ק וארבע שעות ׃

Omnes autem horas totius anni Lunaris eſſe horas 8504. Ibidem in ipſo medio columnæ.

In hoc calculo ſuperſunt duæ horæ: nam ſi multiplicentur horæ vnius menſis Lunaris, cui aſſignantur horæ $708\frac{1}{2}$. per 12. menſes anni Lunaris communis efficietur ſumma horarum 8502; minor duabus horis. Quin etſi addentur *Chelakim puncta* 73. eaque in 12. menſes ducantur, non efficient niſi ſummá 876. *Chelakim punctorum*, quæ nec integram horam efficiunt. Vna ſiquidem hora 1080. *Chelakim punctis* conſtat, vt aliàs dictum eſt. Octauò.

חשבון ימות שנות הלבנה שלש מאות וחמשים וארבע ימים ושליש יום ותתע״ו חלקים ׃

Numerum dierum anni Lunaris eſſe dierum 354. horarum 8. & Chelakim punctorum 876. Ibidem pagina 8. col. 4. paulò ante medium. Neque hæc ſumma exacte colligitur, ſi quantitas vnius menſis Lunaris ducatur in 12. menſes. Nonò.

הלבנה מתחדשת בכל מולד ומולד אחת בלילה ואחת ביום וזה האות שלהם ויהי ערב ויהי בקר ׃

Lunam innouari perpetuò in quolibet Nouilunio, prima vice in nocte, altera interdiu, cuius rei ſignum datur illud (Gen. 1.) [Et fuit veſpera, & fuit mane.] cap. 7. pag. 8. col. 2. non longè poſt medium. Decimò.

nus verò tertium annum, ſextum, octauum, vndecimum, decimum quartum, decimum ſeptimum, & decimum nonum embolimæum facit, daturque regula *Ter, Ter, bis; Ter, Ter, Ter, bis*, vt ſuprà annotauimus.

Volunt Iudæi hunc Cyclum Hillelianum dici ab *Hillele Hannaſsi*, qui, vt ait Auctor *Iuchaſsin* pagina 90. floruit anno 670. Contractuum, id eſt Chriſti Dom. 360 in quo calculo exiſtimo peccatum fuiſſe, cùm iſte Hillel tempore Conſtantini Magni obierit circa an. Dom. 330. vt videbimus infrà in *Hillele Hannaſsi*. Congruum igitur eſt, vt dicamus paulò ante an. Domini 330. Hunc Cyclum decennouennalem cum annis ſuis embolimæis, vt ſuprà, diſpoſitis ab Hillele Hannaſsi fuiſſe compoſitum, & à ſuo nomine *Hillelianum* vocatum, neque ſolùm ab vniuerſa Synagoga approbatum, ſed & in Eccleſiam Chriſtianã inuectum eſſe; ex Cyclis antiquis, qui modò ſuperſunt, certum eſt. Celebrata enim Nicæna Synodo anno 325. & Alexandrinæ Eccleſiæ, eiuſque Succeſſoribus commiſſa cura conficiendi Cyclos Paſchales, hi, adhibitis ſecum Viris Solis & Lunæ curſum calculandi peritiſſimis, munus hoc ſibi commiſſum præſtiterunt, & diem, quo ſingulis annis celebrandum Paſcha foret, primùm Pontifici Romano ſignificauere, à quo reliquæ omnes Eccleſiæ certiores redditæ, eodem die omnes ſine vlla prorsùs diuerſitate hoc ſtylo ſeruato Sacrum Paſ-

Solem procedere ante (Lunam) *in Tekupha* (Niſàn Martij) *& Arietem incipere ante eam inſeruire interdiu*, cap 7. pag. 8. col. 3. circa finem, Decimo quintò -

כשם שאין אור החמה מושל באור הלבנה ולא אור הלבנה באור החמה כך אין מונים לא מנין החמה בלילה ולא מנין הלבנה ביום ולא ישיגו גבול איש את רעהו.

Sicut lumen Solis non dominatur in lumen Lunæ, neque Luna in Solis lumen; ſic quoque non ſupputant calculum Solis noctu; neque computum Lunæ de die, ne etiam quis inuadat limitem proximi ſui. cap. 7. pag. 9. col. 1. longè poſt principium. Hinc patet duplex fuiſſe antiquitùs diei naturalis exordium: Decimo ſextò -

מחזור העיבור י״ט שנה ח׳ מחזורין קטנין יש בו יש מהם משלש ויש מהם משתים שלש ושתים שלש ושלש ושלש ושתים.

Machazòr haibbùr Cyclum emboliſmicum 19. annorum eſſe: & ſeptem Cyclos minores in eo contineri; quorum aliqui ſunt trium (annorum) *& alij duorum* (annorum) *hoc ordine: Trium & duorum; Triumi & trium & trium & trium; & duorum*. cap. 8. pag. 9. col. 4. non longè à fine.

Ex hoc loco manifeſtè apparet alia ratione in Cyclo decennouennali antiquos illos Hebræos interpoſuiſſe 7. annos embolimæos, ac interponantur in Cyclo Hilleliano, illi enim tertium annum, quintum, octauum, vndecimum, decimum quartum, decimum ſeptimum, & decimum nonum embolimæũ faciebant. Hillelia-

Poſt Alexandrum Alexandrinæ Eccleſiæ Epiſcopum, quamdiù Catholicæ communionis illic ſederunt Antiſtites, perſeuerauit mos iſte in eadem Eccleſia Alexandrina; vt illius Epiſcopi ſingulis annis, quo die potiſſimùm celebrandum Paſcha foret, Romanæ Eccleſiæ Epiſcopis ſignificarent: poſtquam verò Hæreſiarchæ in eam intruſi ſunt, interceptum quoque eiuſmodi officium fuit.

Theophilus item Alexandrinus Epiſcopus anno Domini 380. alium Cyclum Paſchalem annorum centum inchoauit, teſte S. Leone Papa Epiſt. 62. ad Marcianum Imperatorem, & Epiſt. 63. ad Eudoxiam Auguſtam, ſed cùm extra verum diem aliquando Paſcha oſtenderet, illum improbauit Summus Pontifex. Hunc eius nepos Cyrillus pariter Alexandrinus Epiſcopus caſtigauit anno Domini 380. Gennadius dicit, Theophilum inueniſſe Cyclum 95. annorum, vocatur autem centum annorum à Leone Papa, vt numerus rotundus exiret; non enim Summus Pontifex mathematicè differit de Cyclo, & illius periodo. ſed oſtendit per eum multoties Paſcha non ritè ſuo tempore celebrari, parum deinde ei faceſſiſſet negotij, ſi Cyclus fuiſſet 95. aut centum annorum. Videtur compoſitus ex 5. Cyclis decennouennalibus.

Tempore autem Hilarij I. Papæ Victorinus Aquitanus, quem Beda Victorium vocat, hortatu eiuſdem Pontificis Rom. anno Domini 463. aliam conſcribendi Cycli Paſchalis periodum valdè ingenioſam excogitata- Paſcha celebrarunt: nam ante Nicænam Synodum præter Hippolytum, cuiuſdam Eccleſiæ Epiſcopum, vt ait D. Hieronymus de Scriptoribus Eccleſiaſticis, qui rationem Paſchatis, temporumque Canones ſcripſit vſque ad primum annum Alexandri Imperatoris, & ſexdecim annorum circulum, quem Græci ἑκκαιδεκαετηρίδα vocant, reperit; & Euſebio, qui pro eodem Paſchate Canones decem & nouem annorum circulum, id eſt ἐννεακαιδεκαετηρίδα compoſuit, occaſionem dedit, vt habet idem Hieronym. nullus alius, quod ſciam, eam rem aggreſſus eſt. Volunt autem nonnulli, hunc Hippolytum Epiſc. Portuenſem fuiſſe, cuius marmoreum ſimulacrum circa annum Domini 1545. ex ruderibus illius Ciuitatis effoſſum, in Biblioth. Vaticana collocatum eſt à Marcello Ceruino Cardinali tunc S. R. E. Bibliothecario, qui poſtea in Pontificatu priori nomine retento, Marcellus II. nuncupatus eſt. In ſede enim illius Græcis literis Cyclus Paſchalis ſex & decem annorum inſculptus, ad læuam Bibliothecæ ab ingredientibus etiam hodie viſitur. Hunc fuiſſe Arabię Metropolitanum, diſcipulum olim Clementis Alexandrini, eiuſque perſuaſione Romam veniſſe, & à Calliſto Romano Pontifice Epiſcopum Portuęnſem creatum refert Baronius ad ann. 229.

Hippolyti Portuenſis exemplum ſecutus Euſebius, Cyclum Paſchalem decennouennalem circa eadem tempora compoſuit. Idem Diuus Hieronymus.

Miror itaque, cur Victor iſte Capuanus Dionyſij Abbatis Romani nullam fecerit mentionem, cùm tamen Dionyſius prior Capuano Cyclum Victorinianum emendauerit, & quoad Paſchatis celebrationem, & quoad inchoationis illius: nam reiecto principio à Chriſti Baptiſmate, Cyclum ſuum orſus eſt à Chriſti Natiuitate, continuauitque totam periodum ad annum 1063. ſolidum. Hinc Beda, & Marianus Scotus eandem ad annum 1596. perduxit; & nos eandem ad annum 2128. dilatauimus. Et quamuis ſuperfluum videatur quatuor periodos 532. annorum continuare, cùm vna tantùm poſſit ſufficere; attamen vt anni, qui in vnaquaque periodo includuntur, faciliùs inueniantur, optimè quidem conſultum eſt, eas vlterius protrahere. Hinc annos, quibus iam nos viuimus, eſſe in ſecunda periodo cognoſcitur; immò addidimus etiam quintam periodum ab anno Domini 2128. ad annum 2660. vt inde intelligatur Dionyſianus hic Cyclus magnus Paſchalis nullum finem habiturus.

Porrò Dionyſius Abbas Romanus cognomine *Μικρὸς Exiguus*, ſcripſit Cyclum ſuum, ſeù potiùs caſtigauit Cyclum Victorini Aquitani anno Domini 526. nam ipſe hoc modo ait: *Præſentis anni monſtremus exemplum: Indictio quippè quarta eſt, & Lunaris Cyclus Vndecimus &c.* hæc enim concurrunt in annum 526. Aduertendum autem eſt, quod quando dicitur Lunaris Cyclus vndecimus, intel-

tauit 532. ann. ex ductu Cycli Solaris in annos Cycli Lunaris compoſitam, quorum orbe feriç & termini Paſchales ad initium ſuum recurrebant, facto initio à Kalendis Ianuarij anno, in quem incidit baptiſmus Chriſti 15. Imperij Tiberij Cæſaris. Sed in eo quamplurimis erroribus deprehenſis, anno Domini 545. Victor Epiſcopus Capuanus illum caſtigauit, vt ad hunc annum tradit Baronius; vel fortaſſe veriùs, id accidit anno 550. vt ex verbis ipſius Victoris colligi poteſt, ait enim: *Cùm Paſchalis veneranda ſolemnitas, quanam die potiſſimùm proueniret, per anni præſentis Indictionem tertiam decimam, à nobis ſolicitè quæreretur, & iuxta Patrum venerabilia conſtituta octauo Calendarum Maiarum diceremus Reſurrectionem Domini proculdubio celebrandam &c.* Hæc enim contingere non poterant niſi anno Dom. 550. nam Indictio huius anni per regulam, quam ſuprà aſſignauimus, eſt 13. Cyclus Solaris eiuſdem anni eſt 27. Litera Dominicalis eſt B. ex Tabula p. 489. Cyclus Lunaris, ſeù Aureus Numerus eſt 19. Itaque ex *Tabella perpetua Aurei Numeri vnà cum literis Dominicalibus &c.* quam habes ſuprà pag. 491. inuenies Paſcha anno Domini 550. incidere in diem 24. Aprilis, hoc eſt VIII. Kal. Maiarum. Congruit itaque dies Paſchæ à Victore aſſignatus vnà cum Indictione 13. anno 550. non autem 545. Veroſimiliùs igitur eſt, quòd anno Domini 550. non verò 545. Victor Capuanus manum appoſuerit Cyclo Victoriniano, eumque caſtigauerit.

alijſque ad Paſchalis temporis computum ſpectantibus; ſed omnes iſti Auctores, qui Cyclos ſuos Enneadecaeteridibus 28. aut Cyclis Solis 19. compoſuerunt, ab *Hillele Hannaſsì* ſuis *Machazorim*.

מחזורים של לבנה ומחזורים של חמה ·

facem præbente lumen acceperunt; etenim omnium Latinorum Cycli decennouennales Paſchales, ſi rectè perpendatur, ſunt Cycli Hilleliani; & variant tantùm in diſpoſitione annorum: nam qui primus eſt in Hilleliano Cyclo, decimus ſeptimus eſt in Cyclo Latinorum; & primus Latinorum quartus eſt Hilleliani, vnde fit, vt non omnes Hilleliani embolimæi correſpondeant annis Cycli Latinorum; ſic annus 8. & 19. Hilleliani Cycli ſunt embolimæi, cùm tamen in Latinorum Cyclo ſint communes. Et anno 6. & 17. Latinorum ſint embolimæi, & in Cyclo Hilleliano ſint communes, vt in ſequenti laterculo proſpicitur.

telligitur de vndecimo Cyclo ex nouemdecim Cyclis Solaribus, qui in Cyclo magno Paſchali continentur, vt oſtenditur ſuprà in prima Rubrica *Cycli magni Paſchalis* pag. 495. Attamen, quia Beda *de ſex ætatibus* dicit Dionyſium ſcripſiſſe Cyclos Paſchales ſub Iuſtiniano, eoſque incæpiſſe ab anno Dominicæ Incarnationis 532. Iuſtinianus autem cæpit imperare anno Domini 527. hinc Baronius eodem anno 527. Dionyſium ſuos Cyclos compoſuiſſe aſſerit. Idem Baronius ibidem eundem Dionyſium Exiguum natione Scytham facit, cùm omnes ferè Auctores eum Romanum faciant. In Præfatione *cuiuſdam Studioſi* ſuper Circulos Cyrilli, Dionyſij, & Bedæ, quæ habetur in I. Tomo Operum Bedæ in ipſo exordio, dicitur: *Dionyſius Abbas genere Romanus Paſchales Circulos mira breuitate compoſuit &c.*

Tandem Aurelius Caſſiodorus anno 562. ſcribebat de Indictione adinuenienda currente, ac de Epacta,

Laterculum Cycli Hilleliani & Latinorum.

Cyclus Hillelianus		Cyclus Latinorum.		Cyclus Bedæ	
	1	Embol.	17		12
	2		18		13
Embol.	3	Embol.	19	Embol.	14
	4		1		15
	5		2		16
Embol.	6	Embol.	3	Embol.	17
	7		4		18
Embol.	8		5	Embol.	19

Cy-

Cyclus Hillelianus		Cyclus Latinorum		Cyclus Bedæ.	
	9	Embol.	6		1
	10		7		2
Embol.	11	Embol.	8	Embol.	3
	12		9		4
	13		10		5
Embol.	14	Embol.	11	Embol.	6
	15		12		7
	16		13		8
Embol.	17	Embol.	14	Embol.	9
	18		15		10
Embol.	19		16	Embol.	11

illam ab Hillele excogitatam ſeruandam eſſe (aiunt) עד שיבוא משיח בן דוד *quouſque veniat Meſſias Ben David*, quem fruſtra expectant. *Iuchaſsin* p. 90. Non defuerunt tamen quamplurimi ex doctioribus Rabbinis, qui de מחזורים *Machazorrim Cyclis*, deque toto Iudæorum Calendario egerunt, vel etiam de eodem integros libros compilarunt *Cyclum Hillelianum* elucidando, vti

R. Moſes Bar Maijmonis cognomento *Aegyptius* in libro היד *Haijàd* Parte I. libro 3. זמנים *Zemanim* הלכות קידוש החדש *Halachòth kiddùſc Hachòdeſc*.

R. Moſes מקוצי *De Kòtzi* libro סמג *Samàgh*, id eſt ספר מצות גדול *Sèpher Mitzuòth gadòl Liber Præceptorum magnus*, Part. II. de Præceptis affirmatiuis, Præcepto 46.

Mardochæus Iaphè in לבושין *Leuuſcin*, לבוש החור *Leuùſc hachùr*; *Halachòth* ר״ח *Roſc Chòdeſc* num. 417. & ſeqq.

Imò ſecundùm quod habetur in Ephemeride Bedæ Tom. I. Cyclus decennouennalis tali modo eſt diſpoſitus, vt quamuis anni Latinorum non correſpondeant annis Hillelianis, nihilominus anni embolimæi omnes inter ſe ita concurrant, vt nulla ſit prorsùs diuerſitas inter Latinos & Hillelianos Cyclos, quod patet in laterculo in columella Bedæ. Dum enim ſepties in toto Cyclo fiant anni embolimæi, eodem modo quo fiunt in Cyclo Hebraico Hilleliano neceſſariò ſequitur, quod eadem ſit prima Luna vtriuſque anni tam Iudaici, quàm Latini, & per conſequens eodem Plenilunio erit Paſcha Iudæorũ, & Chriſtianorum, ſeruata tamen cautela celebrandi Paſcha prima Dominica poſtquam celebratunt Iudæi.

Poſt *Hillelem Hannaſsi*, qui obijt circa an. Dom. 320. nullus Hebræorum nouam formam Cycli Iudaici componendi auſus eſt attingere, ſed

inſigniorum rerum Epochæ, prout in mundi anno תל״ה 435. min. ſupputationis, Chriſti 1674, quod pro exemplari aſſumimus, patebit. Ea enim, quæ in eo explicabuntur, norma & regula eſſe poterunt reliquorum annorum, exceptis paucis quibuſdam, quæ pro anni variatione neceſſariò variari debent. Et quia quamplurima in hoc Iudaico Calendario inueniuntur, quæ vix aut nullo modo ſine ſpeciali explicatione intelligi poſſunt, ideò poſt Calendarium, illius explicationem adijciemus, ſeorſim quidem, & non permixtim cum Calendario, ne gignat confuſionem; eamque, *Elucidationem Calendarij Iudaici* appellabimus.

Exemplum Calendarij Iudaici in anno תלה *435. min. ſupput. Chriſti* 1674.

אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם.

Veritatem ומשפט *Vmiſeppàt & iudicium pacis iudicate in portis veſtris*, Zachar. 8. v. 16. Literæ enim ומשפט in numeros reſolutæ numerant 435.

שנת חמשת אלפים תלה לבריאת עולם.

Annus quinquies milleſimus quadringenteſimus trigeſimus quintus à Creatione mundi.

An-

R. Iſachàr Ben R. Mardochai Aben שושן *Suſàn* integrum librum ſcripſit de Calendario Iudaico, quem vocauit ספר עיבור שנים *Sepher Ijbbùr ſcianim Librum de annis embolimais*. Excuſus Venetijs apud Io. de Gara anno שנ״א 351. min. ſupput. Chriſti 1591. In 4.

R. Abraham צהלון *Tzahalòn de Saphèth* ſcripſit & ipſe de Calendario Iudaico librum ſub titulo יד חרוצים *Iad Charutzìm Manus ſedulorum*. Excuſus Venetijs apud Ioannem de Gara anno שנ״ה 355. min. ſupput. Chriſti 1595. In 4. & alij, quos in hac noſtra Bibliotheca Rabbinica ſuis locis recenſebimus.

His omnibus abſolutis, quæ ad Computum Paſchalem tam apud Hebræos, quàm apud Chriſtianos pertinere videbantur; congruus ordo poſcit, vt deinceps de Calendario, prout in menſes & dies diuiditur, per integrum annum pertractemus.

De annuo Calendario Iudæorum.

Produnt Iudæi ſingulis annis ſuum Calendarium in expanſo folio, aut inter paucas libelli chartulas incluſum, diſpoſitum per menſes, & menſium dies, quibus feſta, ſtata Ieiunia, Lectiones ex Pentateucho, & ex Prophetis, quæ per ſingula Sabbatha leguntur, ordinatim indicantur. Sed ante hæc omnia præmittuntur anni, qui hactenus tranſierunt ab exordio mundi vſque ad præſentis Calendarij annum, & inſuper aliarum

Annus		
1	*Primus (annus) Cycli minoris*	א׳ למחזור קטן׃
287	*Cycli Lunaris*	רפ״ז ללבנה׃
2	*Cycli maioris*	ב׳ למחזור גדול׃
195	*Cycli Solaris*	קצ״ה לחמה׃
3779	*A Diluuio*	ג׳ אלפים תשע״ט למבול׃
3439	*A Diuiſione linguarum*	ג׳ אלפים תל״ט לפלגה׃
3487	*A natiuitate Patris noſtri Abraha ſuper eum ſit pax*	ג׳ אלפים תפ״ז ללידת אאע״ה׃
3387	*A natiuitate Iſaaci*	ג׳ אלפים שפ״ז ללידת יצחק׃
3327	*A natiuitate Iacobi*	ג׳ אלפים שכ״ז ללידת יעקב׃
3197	*A deſcenſu Patrum noſtrorum in Aegyptum*	ג׳ אלפים קצ״ז לרדת אבותינו למצרים׃
3067	*A natiuitate Moſis Magiſtri noſtri ſuper eum ſit pax*	ג׳ אלפים ס״ז ללדת מרע״ה׃
2987	*Ab exitu de Aegypto, & data Lege*	ב׳ אלפים תתקפ״ז ליציאת ממצרים ומתן תורה׃
2947	*Ab ingreſſu in terram* (Chanaan)	ב׳ אלפים תתקמ״ז לביאת הארץ׃
2547	*A germinatione cornu Dauid* (id eſt vnctione in Regem)	ב׳ אלפים תקמ״ז לצמיחת קרן דוד׃
2507	*Ab ædificatione primi Templi*	ב׳ אלפים תק״ז לבנין בית ראשון׃
2231	*A captiuitate X. Tribuum*	ב׳ אלפים רל״א לגלות עשרת השבטים׃
2097	*A vaſtatione primi Templi*	ב׳ אלפים צ״ז לחרבן בית ראשון׃

Annus		
2646	*A principio Regni Medorum & Perſarum*	ב׳ אלפים מ״ו לראשית מלכות מדי ופרס׃
2627	*Ab ædificatione ſecundi Templi*	ב׳ אלפים כ״ז לבנין בית שני׃
1992	*A principio Regni Græcorum*	אלף תתקצ״ב לראשית מלכות יון׃
1987	*A numero Contractuum, & obſignatione Viſionis* (propheticæ)	אלף תתקפ״ז לשטרות ולחתימת חזון׃
1772	*Ab initio Regni Haſmonæorum*	אלף תשע״ב לראשית מלכות חשמונאי׃
1674	*Ipſe eſt annus ſecundùm eorum numerum* (ſcil. Chriſtianor.)	אלף תרע״ד היא שנת 1674 להשבונם׃
1607	*A vaſtatione Templi ſecundi*	אלף תר״ז לחרבן בית שני׃
1534	*Ab obſignatione Miſcnæ*	אלף תקל״ד לחתימת משנה׃
1401	*A Conſtantino* (Magno)	אלף ת״א לקוסטנטין׃
1382	*A Fide* (Secta) *Manài* (Manichæorum)	אלף שפ״ב לאמונת מאיני׃
1196	*Ab obſignatione Ghemaræ Babylonicæ* (Talmudis)	אלף קצ״ו לחתימת גמרא בבלית׃
1167	*Ab obſignatione Ghemaræ Ieroſolymitanæ* (Talmudis)	אלף קס״ז לחתימת גמרא ירושלמית׃
1104	*A natiuitate Muhamedis*	אלף ק״ד ללידת מחמר׃
1080	*Ab exordio fidei Iſmaelitarum*	אלף ע׳ לראשית אמונת ישמעאלים׃
500	*Ab obſignatione libri Haijàd R. Moſis Bar Maijmonis, ſuper eum ſit pax*	ת״ק לחתימת הי״ד להרמב״ם ז״ל׃

A tranſ-

Annus		
279	*A tranſmigratione Gallica*	רעט לגלות צרפת ׃
183	*A tranſmigratione Hiſpanica*	קפג לגלות ספרד ׃
175	*A tranſmigratione Portugallica*	קעה לגלות פורטוגאל ׃
3	*Anno* לשמיטה *Scemittà Intermiſſionis ſecundùm Raſcì*	שנת ג׳ לשמיטה לרש״י ׃
2	*Anno Intermiſſionis ſecundùm Ri R. Iſaacum*	שנת א׳ לשמיטה לר״י ׃

קביע *Keuìah* ὁρισμὸς *Terminus* (huius anni eſt) ב״ש. Annus eſt פשוטה *Peſciuttà Communis*.

Oremus coram Deo, Vt ædificet Aedem & Altare: Et veniet in Sion Saluator, & multitudo bonorum Domui Iſraël, Amen ſic ſit Voluntas (Dei).

תשרי *Tiſcrì. Menſis Primus.*

Nouilunium תשרי *Tiſcrì* fit die Dominico Hor. 10. Noctis antecedentis Chelakìm punctis 814. 30. Septembris ſecundùm motum medium.

Secundùm verum motum die Dominico H. 1. min. 20. ſec. 16. eiuſdem noctis die 30. Septembris. Exiſtentibus Luminaribus in Libræ grad. 6. min. 22. ſec. 2.

תקופתו לרב אדא *Tekuphà* Æquinoctium Autumnale *ſecundùm Ràu Ada* præceſſit Fer. 2. Hor. 14 Chelakìm punctis 641. momentis 16. die 23. אלול *Elùl*, die 24. Septembris.

Secundùm veritatem Fer. 6 H. 17. min. 40. ſec. 43. die 20. אלול *Elùl*, 21. Septembris. Eo ſiquidem momento ingreditur Sol in primum punctum Libræ.

In hoc anno menſes מרחשון *Marcheſcuàn*, & כסליו *Chiſlèu* ſunt שלמים *Scelamim perfecti*, hoc eſt ambo 30. dierum. Et annus eſt פשוטה *Peſciuttà Simplex*, *ſiuè Communis*, dierum 355. Sabbatha ſeù Hebdomadæ ipſius ſunt 50. Dies habet Horas 11. minuta 48. Nox horas 12. minuta 12.

Dies Hebdom — Fer.		Dies Menſis Iudaici — *Tiſcrì*		Dies Menſis Latinor. — October	Annus Mundi 5435. Chriſti 1674. תשרי *Tiſcrì* Menſis I. Politicus. Eſt מלא *Malè Plenus* 30. dierum. Menſis eſt VII. Eccleſiaſticus.
2	ב	1	א	1	ראש השנה *Roſc Haſcianà Caput anni*, *Annus nouus*. שבתון זכרון תרועה *Sabbathum, memoriale clangoris*, ſcilicet Tubarum. Leu. 23. 24. Num. 29. 1. 7.

An-

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1674.
Fer.	*Tiſcri*	October	
3 ג	2 ב	2	הפטרה *Haphtorà* ויהי איש אחד *Et fuit vir vnus.* 1. Sam. 1. vſque ad ver. 10. capitis 2. ſequentis. כה אמר מצא חן במדבר *Sic dixit Dominus, inuenit gratiam in deſerto*, Ierem. 31. 2. vſque ad verſic. 20. incluſiuè.
4 ד	3 ג	3	צום גדליה *Tzòm Ghedalià Ieiunium Godoliæ.* כי בו נהרג גדליה בן אחיקם והיהודים אשר היו עמו במצפה. *Quòd eo die occiſus ſit Godolias filius Achikàm, & Iudæi, qui cum ipſo erant in Maſphà.* 2. Reg. 25. v. 25. Ierem. 41. ver. 2.
5 ח	4 ד	4	*Tekuphà ſecundùm Mar Samuelis H. 21.*
6 ו	5 ה	5	צום כי מתו עשרים אנשים מישראל ונתפש רבי עקיבא בן יוסף בבית האסורין ומת: *Ieiunium, quòd mortui ſint viginti Iſraëlitæ. Et R. Akibbà Ben Ioſeph vinctus interfectus ſit.*
7 ז	6 ו	6	וילך *Et abijt*, Sect. Pentateuchi legitur ex Deuter. 31. 1. *Haphtorà* דרשו *Quærite*, Iſai. 55. 6. ſecundùm ritum Synagogarum Germaniæ, vſque ad ver. 8. capitis 56. incluſiuè. Et ſecundùm ritum Italorum & Hiſpanorum שובה *Reuertere*, Oſeæ 14. 2. vſque ad fin. Prophetiæ יכשלו בם *Corruent in eis.* Cui adduntur tres vltimi verſiculi Prophetiæ Micheæ ver. 18. *Quis eſt Deus ſicut tu &c.* 19. *Reuertetur, miſerebitur noſtri &c.* & 20. *Dabis Veritatem Iacob &c.* ex cap. 7.
1 א	7 ז	7	צום כי נגזרה גזירה על אבותינו שימותו בחרב וברעב ובדבר מפני מעשה העגל: *Ieiunium, quòd deciſum ſit decretum contra Patres noſtros, vt gladio, fame, & peſte conſumerentur in deſerto ob opus Vituli.*
2 ב	8 ח	8	
3 ג	9 ט	9	
4 ד	10 י	10	יום הכפורים *Iom Hakippurrim Dies expiationũ.* Leuit.

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Christi 1674.
Fer.	*Tiſcri*	October	
			uit. 23. 27. *Haphtorà* matutina vſque ad finem cap. *Haphtorà* veſpertina ויהי דבר יהוה אל יונה *Et factum eſt Verbum Domini ad Ionam &c.* Iona 1. vſque ad finem cap. 4. & totius Prophetiæ סולו *Sòllu Sternite &c.* Iſai. 57. 14.
5 ה	11 יא	11	
6 ו	12 יב	12	
7 ז	13 יג	13	האזינו *Haazinu Auribus percipe &c.* Deuter. 32. *Haphtorà* שובה ישראל *Reuertere Iſraël*, Oſeæ 14. 2. vſque ad ver. 19. & vlt. ſecundùm communem vſum Synagogarum Germaniæ, cui addunt aliquot verſiculos ex Ioële 2. 15. *Clangite Tuba in Sion &c.* vſque ad verſiculum 27. excluſiuè. Eiuſdem nationis nonnulli ſolent recitare *Haphtoram* deſumptam ex Ezechiele cap. 17. 22. *Sic dixit Dominus Deus: & ſumam ego* מצמרת הארז *de ſummitate Cedri*, vſque in finem ſequentis capitis. Hiſpani autem & Itali ſolent pro *Haphtorà* legere Canticum Dauidis 2. Sam. 22. וידבר דוד ליהוה *Et locutus eſt Dauid Domino &c.* vſque in finem Cantici.
1 א	14 יד	14	
2 ב	13 טו	15.	סכות *Succoth Tabernaculorum feſtum, Scenopegia* cum octaua. Leuitic. 23. 34. *Haphtorà* הנה יום בא *Ecce dies Venit.* Zachar. 14. vſque ad finem capitis. Plenilunium H. 4. min. 10. ſec. 5. N. antecedent. Sole in Libra, Luna in Ariete gr. 28. min. 40. ſec. 40. Dies habet H. 11. m. 2. Nox H. 12. m. 58.
3 ג	15 יו	16	Secundo die infra octauam *Haphtorà* ותשלם *Et perfecit.* 1. Reg. 7. 51. vſque ad verſ. 21. ſequentis cap. incluſiuè. Hæc eadem *Haphtorà* legitur etiam in *Paraſcià ſect.* פקודי *Pekudè* Exod. 38. 21.
4 ד	17 יז	17	
5 ה	18 יח	18	
6 ו	19 יט	19	
7 ז	20 כ	20	*Sabbatho* infra octauam *Tabernaculorum Haphtorà*

rà

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1674.
Fer.	*Tiſcri*	October	
			rà שים פניך *Pone faciem tuam*. Ezech. cap. 38. 1. vſque ad finem cap. ſecundùm ritum German. Synagogæ. Italæ legunt והיה ביום ההוא *Et erit in die illa*. Ezech. 38. 18. vſque ad ver. 16. cap. ſequentis incluſiuè.
1 א	21 כא	21	ערבה *Araùà* &. הושענה רבה *Hoſannà Rabbà* die ſeptimo infra octauam.
2 ב	22 כב	22	שמיני עצרת *Scemini atzèreth Octaua Tabernaculorum*. *Collecta*. *Haphtorà* ויהי ככלות שלמה *Et factum eſt cùm compleſſet Salomon*. 1. Reg. 8. 54. vſque ad ver. 1. cap. ſequentis incluſiuè.
3 ג	23 כג	23	שמחת תורה *Simehàth Thorà Lætitia Legis Paraſcià* הברכה *Habberachà Benedictio*. Deuter. 33. 1. vſque ad fin. Pentateuchi. *Haphtorà* ויהי אחרי מות משה *Et factum eſt poſt mortem Moſis*. Ioſuè 1. 1. vſque ad fin. cap. Legunt etiam ספר קהלת *Librum Eccleſiaſta*.
4 ד	24 כד	24	
5 ה	25 כה	25	
6 ו	26 כו	26	
7 ז	27 כז	27	בראשית *Bereſcith In principio*. Gen. 1. 1. *Haphtorà* הן עבדי *Ecce ſeruus meus*. Iſai. 42. 1. vſque ad ver. 21. incluſiuè. Germani legunt כה אמר האל יהוה בורא השמים *Sic dixit Deus Dominus creans cælos*. Iſai. 42. 5. vſque ad ver. 10. ſequentis cap. 43. incluſiuè.
1 א	28 כח	28	
2 ב	29 כט	29	Coniunctio media Lumin. Nouilunium Hor. 23. Chelakim punctis 527. Coniunctio vera H. 11. min. 28. ſec. 11. Exiſtentibus Luminar. in Scorpione gr. 5. min. 27. ſec. 20.
3 ג	30 ל	30	ראש חדש *Roſc chòdeſc Caput Menſis* duplex.

Dies Hebdom.		Dies Menſis Iudaici		Dies Menſis Latinor.
Fer.		Chaſcuan		October
4	ד	1	א	31
				Nouéb.
5	ה	2	ב	1
6	ו	3	ג	2
7	ז	4	ד	3
1	א	5	ה	4
2	ב	6	ו	5
3	ג	7	ז	6
4	ד	8	ח	7
5	ה	9	ט	8
6	ו	10	י	9
7	ז	11	יא	10
1	א	12	יב	11
2	ב	13	יג	12
3	ג	14	יד	13
4	ד	15	טו	14
5	ה	16	טז	15
6	ו	17	יז	16
7	ז	18	יח	17

Annus Mundi 5435. Chriſti 1674.

מרחשון *Marcheſcuàn*. Menſis Politicus II. מלא *Malè Plenus* dierum 30. Eccleſiaſticus VIII.
Dies habet horas 10. min. 20. Nox horas 13. m. 40.
ראש חדש *Roſc Chòdeſc Neomenia*.

נח נח *Noë, Noë*. Geneſ. 6. ver. 9. *Haphtorà* רני עקרה *Lauda ſterilis*, Iſai. 54. 1. vſque ad ver. 5. capit. ſeq. incluſiuè.

צום כי בו עורו את עיני צדקיהו מלך יהודה ושחטו בניו לעיניו׃
Ieiunium, quòd in eo excæcarunt Sedeciam; & iugularunt filios eius coram eo, 2. Reg. 25. 7. Ierem. 52. 10.

לך לך *Vade tibi*, Gen. 12. 1. *Haphtorà* ואל מי תדמיוני ואשוה *Et ad quem aſſimilabitis me, & æquabor?* Iſai. 40. 25. vſque ad ver. 17. cap. ſequentis incluſiuè; Et ſecundùm vſum Synagogæ Germanorum למה תאמר יעקב *Vt quid dices Iacob*. Iſai. 40. 27. vſque ad ver. 16. ſeq. cap. incluſiuè.

Plenilunium H. 21. min. 57. ſec. 5. Sole exiſtente in Scorpione, Luna in Tauro, grad. 21. min. 28. ſec. 50. Dies habet horas 9. ſec. 58. Nox horas 14. m. 2.

וירא *Vaijerà Et apparuit*, Gen. 18. 1. *Haphtorà* ואשה אחת מנשי בני הנביאים *Et mulier Vna de Vxoribus filiorum Prophetarum*, 2. Reg. 4. vſque ad verſic. 37. incluſiuè.

Dies Hebdom.		Dies Menſis Iudaici		Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1674.
Fer.		*Chaſcuàn*		Nouēb.	
1	א	19	יט	18	
2	ב	20	כ	19	ומתחילין להתענות בה״ב Incipiunt ieiunare feria ſecunda, quinta & ſecunda pro malè actis occaſione ſolemnitatis Tabernaculorum.
3	ג	21	כא	20	
4	ד	22	כב	21	
5	ה	23	כג	22	*Ieiunium* vt ſuprà die 20. huius.
6	ו	24	כד	23	
7	ז	25	כה	24	חיי שרה *Chaijè Sarà Vita Saræ*. Geneſ. 23. 1. *Haphtorà* 1. Reg. 1. 1. ומלך דוד *Et Rex David*, vſque ad ver. 31. incluſiuè.
1	א	26	כו	25	
2	ב	27	כז	26	*Ieiunium* vt ſuprà die 20. huius.
3	ג	28	כח	27	
4	ד	29	כט	28	Coniunctio media H. 12, Chelakìm punct. 240. Coniunctio vera Lum. in Sagittario grad. 5. min. 48. ſec. 30.
5	ה	30	ל	29	ראש חדש *Reſc Chòdeſc Initium Menſis primum*.
		Chiſlèu			כסליו *Chiſlèu* III. Menſis Politicus מלא *Plenus* dierum 30. Eccleſiaſticus IX. Dies habet horas 9. min. 8. Nox horas 14. min. 52.
6	ו	1	א	30	ראש חדש *Roſc Chòdeſc Neomenia*.
				Decēb.	
7	ז	2	ב	1	תולדות *Toledòth Generationes*. Geneſeōs 25. ver. 19. *Haphtorà* משא דבר יהוה *Onus verbi Domini*. Malach. 1. 1. vſque ad ver. 7. cap. 2. incluſiuè. שאלת מטר *Sceelàth mattàr Petitio pluuiæ*.
1	א	3	ג	2	
2	ב	4	ד	3	
3	ג	5	ה	4	
4	ד	6	ו	5	
5	ה	7	ז	6	צום כי בו שרף יהויקים את המגלה שכתב ברוך בן נריה מפי ירמיהו. *Ieiunium, quòd combuſſerit Ieoiakim Volumen, quod ſcripſerat Barùch Ben Nerìah ex ore Ieremiæ.* Alij repo-

Dies Hebdom.	Dies Mensis Iudaici	Dies Mensis Latinor.	Annus Mundi 5435. Christi 1674.
Fer.	*Chislèu*	December	
			ponunt ad diem 28. huius חרא״ב״ר.
6 ו	8 ח	7	
7 ז	9 ט	8	ויצא *Vaijezè Et egreſſus eſt*. Geneſeos 28. 10. *Haphtorà* ועמי תלואים *Et populus meus ſuſpenſus eſt*. Oſee cap. 11. v. 7.
1 א	10 י	9	
2 ב	11 יא	10	
3 ג	12 יב	11	
4 ד	13 יג	12	
5 ה	14 יד	13	Oppoſitio Lumin. H. 4. min. 23. ſec. 4. Sole exiſtente in Sagittario, Luna in Geminis, gr. 21. m. 40. ſec. 20. Dies habet horas 8, min. 47. Nox hor. 15. min. 13.
6 ו	15 יה	14	
7 ז	16 יו	15	וישלח *Vaiſchlàch Et miſit*. Geneſeos 32. v. 5. *Haphtorà* חזון עובדיה *Viſio Ouadiàh*. Abdi. 1. 1. vſque ad finem capitis. *Haphtorà* Germanorum incipit ויברח יעקב *Et fugit Iacob*. Oſee 12. 13. vſque ad finem Prophetiæ.
1 א	17 יז	16	
2 ב	18 יח	17	
3 ג	19 יט	18	
4 ד	20 כ	19	
5 ה	21 כא	20	*Tekuphà* vera H. 6. min. 11. ſec. 14. eo momento ingreditur Sol in primum punctum Capricorni.
6 ו	22 כב	21	
7 ז	23 כג	22	וישב *Vaièſceu Et reuerſus eſt*. Geneſeos 37. 1. *Haphtorà* על שלשה פשעי ישראל *Super tribus ſceleribus Iſrael*. Amos 2. 6. vſque ad ver. 8. ſequentis capituli incluſiuè.
1 א	24 כד	23	
2 ב	25 כה	24	חנוכה *Channuccà Encania*, poſt Altare ab Antiocho inquinatum, 1. Machab. 4. 52. & 2. Machab. 2. 16. Feſtum per octiduum. *Tekuphà* Ràu Adæ Hor. 22. Chelakim punct. 80. moment. 47. *Petitio pluuia*.

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1674.
Fer.	*Chiſlèu*	Decẽber	
3 ג	26 כו	25	
4 ד	27 כז	26	
5 ח	28 כח	27	צום, שרף יהויקים המגלה שכתב ברוך בן נריה מפי ירמיהו ׃ *Ieiunium, quòd in eo combuſſerit Ioakim Volumen ſcriptum à Baruch filio Neriàh ex ore Ieremiæ.* Ierem. 36. 23. Alij reponunt ad diem 7. huius.
6 ו	29 כט	28	Coniunctio vera Noct. Fer. 5. H. 14. min. 10. ſec. 11. vigeſima ſeptima Decembris Lumin. in Capricorno gr. 5. min. 29. ſec. 10. Dies habet horas 8. min. 42. Nox horas 15. min. 18, Coniunctio media H. 0. Noctis Chelakìm punctis 1033.
7 ז	30 ל	29	ראש חדש *Roſc chòdeſc Initium Menſis primum.* מקץ *Mikètz in fine* Gen. 41. 1. *Haphtorà* רני ושמחי *Lauda & lætare.* Zach. 2. 10. propter Sabbathum *Channuccà* vſque ad ver. 7. incluſiuè cap. 4.
	Tevèth		טבת *Tevèth* IV. Menſis Politicus חסר *Chasèr, Cauus* 29. dierum. Dies habet horas 8. min. 42. Nox horas 15. min. 18, Eccleſiaſticus X.
1 א	1 א	30	
2 ב	2 ב	31	
		Ianuar. 1575	
3 ג	3 ג	1	
4 ד	4 ד	2	
5 ה	5 ה	3	
6 ו	6 ו	4	*Tekuphà Mar Samuelis* Hora 4. cum dimidia.
7 ז	7 ז	5	ויגש *Vaiggàſc Et acceſſit.* Gen. 44. 18. *Haphtorà* קח לך עץ אחד *Sume tibi lignum vnum.* Ezech. 37. 16.
1 א	8 ח	6	צום כי נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והיה חשך לעולם שלשה ימים׃ *Ieiunium ob ſcriptam Legem Græcè diebus Ptolemæi Regis: & quòd tenebræ triduo mundum occuparint.*

Dies Hebdom.		Dies Mensis Iudaici		Dies Mensis Latinor.	Annus Mundi 5435. Christi 1675.
Fer.		*Teuèth*		Januar.	
2	ב	9	ט	7	צום . ולא נודע אי זו היה חצרה שאירעת בו . *Ieiunium, cuius Doctores non indicarunt causam.*
3	ג	10	י	8	צום העשירי *Tҁòm baaſſiri Ieiunium decimi.*
4	ד	11	יא	9	
5	ה	12	יב	10	
6	ו	13	יג	11	
7	ז	14	יד	12	ויחי *Vaichi Et vixit.* Geneſeos 47. 48. *Haphtorà* ויקרבו ימי דוד *Et appropinquauerunt dies David.* 1. Reg. 2. 1. vſque ad ver. 12. incluſiuè.
1	א	15	וט	13	
2	ב	16	יו	14	
3	ג	17	יז	15	Oppoſitio Luminar. H. 4. m. 28. ſec. 11. Noctis antec. Sole exiſtente in Capricorno, Luna in Cancro grad. 21. min. 55. ſec. 30. Dies habet horas 8. m. 24. Nox horas 15. min. 36.
4	ד	18	יח	16	
5	ה	19	יט	17	
6	ו	20	כ	18	
7	ז	21	כא	19	שמות *Scemòth Nomina.* Exod. 1. 1. *Haphtorà* דברי ירמיהו *Verba Ieremiæ*, c. 1. 1. vſque ad v. 3. c. ſeq. incluſiuè. Et ſecundùm vſum German. הבאים ישרש *Venientibus radicabit.* Iſai. 27. 6. vſque ad ver. 13. capitis 28. incluſiuè. Poſtea addunt duos verſiculos ex cap. 29. nempè ver. 22. & 23.
1	א	22	כב	20	
2	ב	23	כג	21	
3	ג	24	כד	22	
4	ד	25	כה	23	
5	ה	26	כו	24	
6	ו	27	כז	25	
7	ז	28	כח	26	וארא *Vaèra Et apparui.* Exod. 6. 3. *Haphtorà* סלון ממאיר *Spina pungens.* Ezech. 28. 24. vſque ad finem capituli 29. Germani incipiunt à ver. 25. cap. 28. Ezechielis, & terminant eodem modo. Coniunctio Luminarium media. H. 13. Chelakim

Dies Hebdom.	Dies Mensis Iudaici	Dies Mensis Latinor.	Annus Mundi 5435. Christi 1675.
Fer.	*Teuèth*	Ianuar.	
			kim punct. 746. Vera Coniunctio Luminarium H. 6. min. 5. ſec. 15. Exiſtentibus Luminar. in Aquario gr. 6. min. 19. ſec. 10. Dies habet horas 9, min. 22. Nox horas 14. min. 38.
1 א	29 כט	27	
	Scenàt		שבט *Scenàt*. V. Menſis Politicus. מלא *Malè Plenus* 30. dierum. Eccleſiaſticus XI. ראש חדש · *Roſc Chòdeſc Neomenia*.
2 ב	1 א	28	
3 ג	2 ב	29	
4 ד	3 ג	30	
5 ה	4 ד	31	
		Februar.	
6 ו	5 ה	1	
7 ז	6 ו	2	בא אל פרעה *Bò el Paroò Ingredere ad Pharaonem*. Exod. 10. 1. *Haphtorà* בעת ההיא יובל שי *In tempore illo deferetur munus*. Iſai. 18. 7. vſque ad finem capit. 19. ſequentis. Et ſecundùm vſum Germanorum הדבר אשר דבר יהוה אל ירמיהו *Verbum quod locutus eſt Dominus ad Ieremiam*. Ierem. 46. 13. vſque ad finem capituli.
1 א	7 ז	3	
2 ב	8 ח	4	צום כי בו מתו הצדיקים שהיו בימי יהושע בן נון *Ieiunium, quòd eo die mortui ſunt iuſti, qui extiterant diebus Ioſue Ben Nun*. Iudic. 2. 10.
3 ג	9 ט	5	
4 ד	10 י	6	
5 ה	11 יא	7	
6 ו	12 יב	8	
7 ז	13 יג	9	בשלח *Beſciallàch Cùm dimitteret*. Exod. 13. 17. *Haphtorà* ודבורה אשה נביאה *Et Debora erat mulier Prophetes*. Iudic. 4. 4. vſque ad finem ſequentis cap. 5.
1 א	14 יד	10	Pleniſunium H. 15. min. 59. ſec. 1. Sole exiſtente in Aquario, Luna in Leone gr. 21. min. 56. ſec. 40. Dies habet horas 10. Nox horas 14.

Dies Hebdom.		Dies Mensis Iudaici		Dies Mensis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.		*Sceuàt*		Februar.	
2	ב	15	טו	11	ראש השנה לאילנות. *Roſc Haſcianà Leillanòth Initium anni arborum.*
3	ג	16	יו	12	
4	ד	17	יז	13	
5	ה	18	יח	14	
6	ו	19	יט	15	
7	ז	20	כ	16	**יתרו** *Ithrò Iethro*. Exod. cap. 18. 1. *Haphtorà* בשנת מות המלך עזיהו *In anno quo mortuus eſt Rex Ozia*. Iſai. 6. 1. vſque ad ver. 6. ſequentis cap. 7. incluſiuè, cui adduntur duo verſiculi ex cap. 9. nempè 6. & 7.
1	א	21	כא	17	
2	ב	22	כב	18	
3	ג	23	כג	19	צום וגזרו תענית שנתקבצו כל ישראל על שבט בנימן על ענין פלגש בגבעה ועל צלם מיכה : *Ieiunium, quòd omnes Iſraëlitæ congregati ſunt contra Tribum Beniamin propter pellicem in Gabaà, & & Idolum Micha.* Iudic. 20. & cap. 18.
4	ד	24	כד	20	
5	ה	25	כה	21	
6	ו	26	כו	22	
7	ז	27	כז	23	**משפטים ושקלים** *Miſcppatim veSceḳalim Iudicia*, Exod. 21. 1. *& Siclorum* Exod. 30. ver. 12. vſque ad 16. incluſiuè: *Haphtorà Sceḳalim Siclorum*. בן שבע שנים יהואש *Filius ſeptem annorum erat Ioas.* 2. Reg. 12. 1.
1	א	28	כח	24	Coniunctio Luminarium vera H. 23. min. 13. ſec. 9. exiſtentibus Luminaribus in Piſcibus, grad. 6. minut. 25. ſec. 0. Coniunctio Luminar. media H. 2. Chelakim punct. 459. Noct. anteced. Dies habet horas 10. min. 40. Nox horas 13. min. 20.
2	ב	29	כט	25	
3	ג	30	ל	26	ראש חדש. *Roſc Chòdeſc Neomenia prior.*

inſigniorum rerum Epochæ, prout in mundi anno תל״ה 435. min. ſupputationis, Chriſti 1674, quod pro exemplari aſſumimus, patebit. Ea enim, quæ in eo explicabuntur, norma & regula eſſe poterunt reliquorum annorum, exceptis paucis quibuſdam, quæ pro anni variatione neceſſariò variari debent. Et quia quamplurima in hoc Iudaico Calendario inueniuntur, quæ vix aut nullo modo ſine ſpeciali explicatione intelligi poſſunt, ideò poſt Calendarium, illius explicationem adijciemus, ſeorſim quidem, & non permixtim cum Calendario, ne gignat confuſionem; eamque, *Elucidationem Calendarij Iudaici* appellabimus.

Exemplum Calendarij Iudaici in anno תל״ה *435. min. ſupput. Chriſti 1674.*

אמת ומש״פט שלום שפטו בשעריכם.

Veritatem ומש״פט *Vmiſeppàt & iudicium pacis iudicate in portis veſtris*, Zachar. 8. v. 16. Literæ enim ומש״פט in numeros reſolutæ numerant 435.

שנת חמשת אלפים תל״ה לבריאת עולם.

Annus quinquies milleſimus quadringenteſimus trigeſimus quintus à Creatione mundi.

An-

R. Iſachàr Ben R. Mardochai Aben סוסן *Suſàn* integrum librum ſcripſit de Calendario Iudaico, quem vocauit ספר עיבור שנים *Sepher Ijbbùr ſcianim Librum de annis embolimais*, Excuſus Venetijs apud Io. de Gara anno שנ״א 351. min. ſupput. Chriſti 1591. In 4.

R. Abraham צהלון *Tzahalòn de Saphèth* ſcripſit & ipſe de Calendario Iudaico librum ſub titulo יד חרוצים *Iad Charutzìm Manus ſedulorum*. Excuſus Venetijs apud Ioannem de Gara anno שנ״ה 355. min. ſupput. Chriſti 1595. In 4. & alij, quos in hac noſtra Bibliotheca Rabbinica ſuis locis recenſebimus.

His omnibus abſolutis, quæ ad Compurum Paſchalem tàm apud Hebræos, quàm apud Chriſtianos pertinere videbantur, congruus ordo poſcit, vt deinceps de Calendario, prout in menſes & dies diuiditur, per integrum annum pertractemus.

De annuo Calendario Iudæorum.

Produnt Iudæi ſingulis annis ſuum Calendarium in expanſo folio, aut inter paucas libelli chartulas incluſum, diſpoſitum per menſes, & menſium dies, quibus feſta, ſtata Ieiunia, Lectiones ex Pentateucho, & ex Prophetis, quæ per ſingula Sabbatha leguntur, ordinatim indicantur. Sed ante hæc omnia præmittuntur anni, qui hactenus tranſierunt ab exordio mundi vſque ad præſentis Calendarij annum, & inſuper aliarum

Annus		
1	*Primus (annus) Cycli minoris*	א׳ למחזור קטן׃
287	*Cycli Lunaris*	רפ״ז ללבנה׃
2	*Cycli maioris*	ב׳ למחזור גדול׃
195	*Cycli Solaris*	קצ״ה לחמה׃
3779	*A Diluuio*	ג׳ אלפים תשע״ט למבול׃
3439	*A Diuiſione linguarum*	ג׳ אלפים תל״ט לפלגה׃
3487	*A natiuitate Patris noſtri Abraha ſuper eum ſit pax*	ג׳ אלפים תפ״ז ללידת אאע״ה׃
3387	*A natiuitate Iſaaci*	ג׳ אלפים שפ״ז ללידת יצחק׃
3327	*A natiuitate Iacobi*	ג׳ אלפים שכ״ז ללידת יעקב׃
3197	*A deſcenſu Patrum noſtrorum in Aegyptum*	ג׳ אלפים קצ״ז לרדת אבותינו למצרים׃
3067	*A natiuitate Moſis Magiſtri noſtri ſuper eum ſit pax*	ג׳ אלפים ס״ז ללדת מרע״ה׃
2987	*Ab exitu de Aegypto, & data Lege*	ב׳ אלפים תתקפ״ז ליציאת ממצרים ומתן תורה׃
2947	*Ab ingreſſu in terram* (Chanaan)	ב׳ אלפים תתקמ״ז לביאת הארץ׃
2547	*A germinatione cornu Dauid* (id eſt vnctione in Regem)	ב׳ אלפים תקמ״ז לצמיחת קרן דוד׃
2507	*Ab ædificatione primi Templi*	ב׳ אלפים תק״ז לבנין בית ראשון׃
2231	*A captiuitate X. Tribuum*	ב׳ אלפים רל״א לגלות עשרת השבטין׃
2097	*A vaſtatione primi Templi*	ב׳ אלפים צ״ז לחרבן בית ראשון׃

Annus		
2646	*A principio Regni Medorum & Perſarum.*	ב׳ אלפים מ״ו לראשית מלכות מדי ופרס׃
2627	*Ab ædificatione ſecundi Templi*	ב׳ אלפים כ״ז לבנין בית שני׃
1992	*A principio Regni Græcorum.*	אלף תתקצ״ב לראשית מלכות יון׃
1987	*A numero Contractuum, & obſignatione Viſionis* (propheticę)	אלף תתקפ״ז לשטרות ולחתימת חזון׃
1772	*Ab initio Regni Haſmonæorum.*	אלף תשע״ב לראשית מלכות חשמונאי׃
1674	*Ipſe eſt annus ſecundùm eorum numerum* (ſcil. Chriſtianor.)	אלף תרע״ד היא שנת 1674 להשכונם׃
1607	*A vaſtatione Templi ſecundi*	אלף תר״ז לחרבן בית שני׃
1534	*Ab obſignatione Miſcnæ*	אלף תקל״ד לחתימת משנה׃
1401	*A Conſtantino* (Magno)	אלף ת״א לקוסטנטין׃
1382	*A Fide* (Secta) *Manài* (Manichæorum)	אלף שפ״ב לאמונת מאיני׃
1196	*Ab obſignatione Ghemaræ Babylonicæ* (Talmudis)	אלף קצ״ו לחתימת גמרא בבלית׃
1167	*Ab obſignatione Ghemaræ Ieroſolymitanæ* (Talmudis)	אלף קס״ז לחתימת גמרא ירושלמית׃
1104	*A natiuitate Muhamedis*	אלף ק״ד ללידת מחמד׃
1080	*Ab exordio fidei Iſmaelitarum*	אלף ע׳ לראשית אמונת ישמעאלים׃
500	*Ab obſignatione libri Haijàd R. Moſis Bar Maijmonis, ſuper eum ſit pax*	ת״ק לחתימת הי״ד להרמב״ם ז״ל׃

A tranſ-

Annus		
279	*A tranſmigratione Gallica*	רעֿט לגלות צרפת ׃
183	*A tranſmigratione Hiſpanica*	קפֿג לגלות ספרד ׃
175	*A tranſmigratione Portugallica*	קעֿה לגלות פורטוגאל ׃
3	*Anno* לשמיטה *Scemittà Intermiſſionis ſecundùm Raſcì*	שנת ב׳ לשמיטה לרשֿי ׃
2	*Anno Intermiſſionis ſecundùm Ri R. Iſaacum*	שנת א׳ לשמיטה לרֿי ׃

קביע *Keuiah* ὁρισμὸς *Terminus* (huius anni eſt) בשֿ. Annus eſt פשוטה *Peſciuttà Communis*.

Oremus coram Deo, Vt ædificet Aedem & Altare: Et veniet in Sion Saluator, & multitudo bonorum Domui Iſraël, Amen ſic ſit Voluntas (Dei).

תשרי *Tiſcrì. Menſis Primus.*

Nouilunium תשרי *Tiſcrì* fit die Dominico Hor. 10. Noctis antecedentis Chelakìm punctis 814. 30. Septembris ſecundùm motum medium.

Secundùm verum motum die Dominico H. 1. min. 20. ſec. 16. eiuſdem noctis die 30. Septembris. Exiſtentibus Luminaribus in Libræ grad. 6. min. 22. ſec. 2.

תקופתו לרב אדא *Tekuphà* Æquinoctium Autumnale *ſecundùm Ràu Adæ* præceſſit Fer. 2. Hor. 14 Chelakìm punctis 641. momentis 16. die 23. אלול *Elùl*, die 24. Septembris.

Secundùm veritatem Fer. 6 H. 17. min. 40. ſec. 43. die 20. אלול *Elùl*, 21. Septembris. Eo ſiquidem momento ingreditur Sol in primum punctum Libræ.

In hoc anno menſes מרחשן *Marcheſcuàn*, & כסליו *Chiſlèu* ſunt שלמים *Scelamim perfecti*, hoc eſt ambo 30. dierum. Et annus eſt פשוטה *Peſciuttà Simplex, ſiuè Communis*, dierum 355. Sabbatha ſeù Hebdomadæ ipſius ſunt 50. Dies habet Horas 11. minuta 48. Nox horas 12. minuta 12.

Dies Hebdom		Dies Menſis Iudaici		Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1674.
Fer.		*Tiſcrì*		October	תשרי *Tiſcri* Menſis I. Politicus. Eſt מלא *Malè Plenus* 30. dierum. Menſis eſt VII. Eccleſiaſticus.
2	ב	1	א	1	ראש השנה *Roſc Haſcianà Caput anni, Annus nouus.* שבתון זכרון תרועה *Sabbathum, memoriale clangoris*, ſcilicet Tubarum. Leu. 23.24. Num. 29. 1.7.

An-

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1674.
Fer.	*Tiſcri*	October	
3 ג	2 ב	2	הפטרה *Haphtorà* ויהי איש אחד *Et fuit Vir vnus.* 1. Sam. 1. vſque ad ver. 10. capitis 2. ſequentis. כה אמר מצא חן במדבר *Sic dixit Dominus, inuenit gratiam in deſerto.* Ierem. 31. 2. vſque ad verſic. 20. incluſiuè.
4 ד	3 ג	3	צום גדליה *Tzòm Ghedalià Ieiunium Godoliæ* - כי בו נהרג גדליה בן אחיקם והיהודים אשר היו עמו במצפה. *Quòd eo die occiſus ſit Godolias filius Achikàm, & Iudai, qui cum ipſo erant in Maſphà.* 2. Reg. 25. v. 25. Ierem. 41. ver. 2.
5 ה	4 ד	4	*Tekuphà ſecundùm Mar Samuelis H. 21.*
6 ו	5 ה	5	צום כי מתו עשרים אנשים מישראל ונחבש רבי עקיבא בן יוסף בבית האסורין ומת. *Ieiunium, quòd mortui ſint viginti Iſraëlitæ. Et R. Akibbà Ben Ioſeph vinctus interfectus ſit.*
7 ז	6 ו	6	וילך *Et abijt*, Sect. Pentateuchi legitur ex Deuter. 31. 1. *Haphtorà* דרשו *Quarite*, Iſai. 55. 6. ſecundùm ritum Synagogarum Germaniæ, vſque ad ver. 8. capitis 56. incluſiuè. Et ſecundùm ritum Italorum & Hiſpanorum שובה *Reuertere*, Oſeæ 14. 2. vſque ad fin. Prophetiæ יכשלו בם *Corruent in eis.* Cui adduntur tres vltimi verſiculi Prophetiæ Micheæ ver. 18. *Quis eſt Deus ſicut tu &c.* 19. *Reuertetur, miſerebitur noſtri &c.* & 20, *Dabis Veritatem Iacob &c.* ex cap. 7.
1 א	7 ז	7	צום כי נגזרה גזרה על אבותינו שימותו בחרב וברעב ובדבר מפני מעשה העגל. *Ieiunium, quòd deciſum ſit decretum contra Patres noſtros, Vt gladio, fame, & peſte conſumerentur in deſerto ob opus Vituli.*
2 ב	8 ח	8	
3 ג	9 ט	9	
4 ד	10 י	10	יום הכפורים *Iom Hakippurrìm Dies expiationũ.* Leuit.

Dies Hebdom.		Dies Menſis Iudaici		Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1674.
Fer.		*Tiſcri*		October	
					uit. 23-27. *Haphtorà* matutina vſque ad finem cap. *Haphtorà* veſpertina ויהי דבר יהוה אל יונה *Et factum eſt Verbum Domini ad Ionam &c.* Iona 1. vſque ad finem cap. 4. & totius Prophetiæ סולו *Sòllu Sternite &c.* Iſai. 57. 14.
5	ה	11	יא	11	
6	ו	12	יב	12	
7	ז	13	יג	13	האזינו *Haazinu Auribus percipe &c.* Deuter. 32. *Haphtorà* שובה ישראל *Reuertere Iſraël*, Oſeæ 14. 2. vſque ad ver. 19. & vlt. ſecundùm communem vſum Synagogarum Germaniæ, cui addunt aliquot verſiculos ex Ioële 2. 15. *Clangite Tuba in Sion &c.* vſque ad verſiculum 27. excluſiuè. Eiuſdem nationis nonnulli ſolent recitare *Haphtoram* deſumptam ex Ezechiele cap. 17. 22. *Sic dixit Dominus Deus: & ſumam ego* מצמרת הארז *de ſummitate Cedri*, vſque in finem ſequentis capitis. Hiſpani autem & Itali ſolent pro *Haphtorà* legere Canticum Dauidis 2. Sam. 22. וידבר דוד ליהוה *Et locutus eſt Dauid Domino &c.* vſque in finem Cantici.
1	א	14	יד	14	
2	ב	13	טו	15	סכות *Succoth Tabernaculorum feſtum, Scenopegia cum octaua.* Leuitic. 23. 34. *Haphtorà* הנה יום בא *Ecce dies venit.* Zachar. 14. vſque ad finem capitis. Plenilunium H. 4. min. 10. ſec. 5. N. antecedent. Sole in Libra, Luna in Ariete gr. 28. min. 40. ſec. 40. Dies habet H. 11. m. 2. Nox H. 12. m. 58.
3	ג	15	יו	16	Secundo die infra octauam *Haphtorà* ותשלם *Et perfecit.* 1. Reg 7. 51. vſque ad verſ. 21. ſequentis cap. incluſiuè. Hæc eadem *Haphtorà* legitur etiam *in Paraſcià ſect.* פקודי *Pekudè* Exod. 38. 21.
4	ד	17	יז	17	
5	ה	18	יח	18	
6	ו	19	יט	19	
7	ז	20	כ	20	*Sabbatho* infra octauam *Tabernaculorum Haphtorà*

Dies Heb- dom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1674.
Fer.	*Tiſeri*	October	
			rà שים פניך *Pone faciem tuam*. Ezech. cap. 38. 1. vſque ad finem cap. ſecundùm ritum German. Synagogæ. Italæ legunt והיה ביום ההוא *Et erit in die illa*. Ezech. 38. 18. vſque ad ver. 16. cap. ſequentis incluſiuè.
1 א	21 כא	21	ערבה *Arauà* & הושענה רבה *Hoſannà Rabbà* die ſeptimo infra octauam.
2 ב	22 כב	22	שמיני עצרת *Scemini atzèreth Octaua Tabernaculorum. Collecta. Haphtorà* ויהי כבלות שלמה *Et factum eſt cùm compleſſet Salomon*. 1. Reg. 8. 54. vſque ad ver. 1. cap. ſequentis incluſiuè.
3 ג	23 כג	23	שמחת תורה *Simchàth Thorà Lætitia Legis Paraſcià* הברכה *Habberachà Benedictio*. Deuter. 33. 1. vſque ad fin. Pentateuchi. *Haphtorà* ויהי אחרי מות משה *Et factum eſt poſt mortem Moſis*; Ioſuè 1. 1. vſque ad fin. cap. Legunt etiam ספר קהלת *Librum Eccleſiaſtæ*.
4 ד	24 כד	24	
5 ה	25 כה	25	
6 ו	26 כו	26	
7 ז	27 כז	27	בראשית *Bereſcith In principiò* Gen. 1. 1. *Haphtorà* הן עבדי *Ecce ſeruus meus*. Iſai. 42. 1. vſque ad ver. 21. incluſiuè. Germani legunt כה אמר האל יהוה בורא השמים *Sic dixit Deus Dominus creans cælos*. Iſai. 42. 5. vſque ad ver. 10. ſequentis cap. 43. incluſiuè.
1 א	28 כח	28	
2 ב	29 כט	29	Coniunctio med. Lumin. Nouilunium Hor. 23. Chelakim punctis 527. Coniunctio vera H. 11. min. 28. ſec. 11. Exiſtentibus Luminar. in Scorpione gr. 5. min. 27. ſec. 20.
3 ג	30 ל	30	ראש חדש *Roſc chòdeſc Caput Menſis* duplex.

מרחשון

Dies Hebdom.	Dies Mensis Iudaici	Dies Mensis Latinor.	Annus Mundi 5435. Christi 1674.
Fer.	*Chaſcuàn*	October	מרחשון *Marcheſcuàn*, Menſis Politicus II. מלא *Malè Plenus* dierum 30. Eccleſiaſticus VIII. Dies habet horas 10. min. 20. Nox horas 13. m. 40.
4 ד	1 א	31	ראש חדש *Roſc Chòdeſc Neomenia*.
		Nouēb.	
5 ה	2 ב	1	
6 ו	3 ג	2	
7 ז	4 ד	3	נח נח *Noë, Noë*. Geneſ. 6. ver. 9. *Haphtorà* רני עקרה *Lauda ſterilis*, Iſai. 54. 1. vſque ad ver. 5. capit. ſeq. incluſiuè.
1 א	5 ה	4	
2 ב	6 ו	5	
3 ג	7 ז	6	צום כי בו עורו את עיני צדקיהו מלך יהודה ושחטו בניו לעיניו; *Ieiunium, quòd in eo excæcarunt Sedeciam; & iugularunt filios eius coram eo*, 2. Reg. 25. 7. Ierem. 52. 10.
4 ד	8 ח	7	
5 ה	9 ט	8	
6 ו	10 י	9	
7 ז	11 יא	10	לך לך *Vade tibi*, Gen. 12. 1. *Haphtorà* ואל מי תדמיוני ואשוה *Et ad quem aſſimilabitis me, & æquabor?* Iſai. 40. 25. vſque ad ver. 17. cap. ſequentis incluſiuè; Et ſecundùm vſum Synagogæ Germanorum למה תאמר יעקב *Vt quid dices Iacob*. Iſai. 40. 27. vſque ad ver. 16. ſeq. cap. incluſiuè.
1 א	12 יב	11	
2 ב	13 יג	12	
3 ג	14 יד	13	Plenilunium H. 21. min. 57. ſec. 5. Sole exiſtente in Scorpione, Luna in Tauro, grad. 21. min. 28. ſec. 50. Dies habet horas 9. ſec. 58. Nox horas 14. m. 2.
4 ד	15 טו	14	
5 ה	16 טז	15	
6 ו	17 יז	16	
7 ז	18 יח	17	וירא *Vaijerà Et apparuit*, Gen. 18. 1. *Haphtorà* ואשה אחת מנשי בני הנביאים *Et mulier Vna de Vxoribus filiorum Prophetarum*, 2. Reg. 4. vſque ad verſic. 37. incluſiuè.

Dies Hebdom.	Dies Mensis Iudaici	Dies Mensis Latinor.	Annus Mundi 5435. Christi 1674.
Fer.	*Chaſcuàn*	Nouēb.	
1 א	19 יט	18	
2 ב	20 כ	19	ומתחילין לתענית בה״ב Incipiunt ieiunare feria ſecunda, quinta & ſecunda pro malè actis occaſione ſolemnitatis Tabernaculorum.
3 ג	21 כא	20	
4 ד	22 כב	21	
5 ה	23 כג	22	*Ieiunium* vt ſuprà die 20. huius.
6 ו	24 כד	23	
7 ז	25 כה	24	חיי שרה *Chaijè Sarà Vita Saræ*. Geneſ. 23. 1. *Haphtorà* 1. Reg. 1. 1. והמלך דוד *Et Rex Dauid*, vſque ad ver. 31. incluſiuè.
1 א	26 כו	25	
2 ב	27 כז	26	*Ieiunium* vt ſuprà die 20. huius.
3 ג	28 כח	27	
4 ד	29 כט	28	Coniunctio media H. 12, Chelakìm punct. 240. Coniunctio vera Lum. in Sagittario grad. 5. min. 48. ſec. 30.
5 ה	30 ל	29	ראש חדש *Roſc Chòdeſc Initium Menſis primum*.
	Chiſlèu		
6 ו	1 א	30	כסלין *Chiſlèu* III. Menſis Politicus מלא *Plenus* dierum 30. Eccleſiaſticus IX. Dies habet horas 9. min. 8. Nox horas 14. min. 52. ראש חדש *Roſc Chòdeſc Neomenia*.
		Decēb.	
7 ז	2 ב	1	תולדות *Toledòth Generationes*. Geneſeos 25. ver. 29. *Haphtorà* משא דבר יהוה *Onus verbi Domini*. Malach. 1. 1. vſque ad ver. 7. cap. 2. incluſiuè. שאלת מטר *Sceelàth mattàr Petitio pluuiæ*.
1 א	3 ג	2	
2 ב	4 ד	3	
3 ג	5 ה	4	
4 ד	6 ו	5	
5 ה	7 ז	6	צום כי בו שרף יהויקים את המגלה שכתב ברוך בן נריה מפי ירמיהו. *Ieiunium, quòd combuſſerit Ieoiakim Volumen, quod ſcripſerat Barùch Ben Neriàh ex ore Ieremiæ*. Alij repo-

Dies Hebdom.		Dies Menſis Iudaici		Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1674.
Fer.		*Chiſlèu*		December	
					ponunt ad diem 28. huius חרא'ב'ר.
6	ו	8	ח	7	
7	ז	9	ט	8	ויצא *Vaijezè Et egreſſus eſt*. Geneſeos 28. 10. *Haphtorà* ועמי תלואים *Et populus meus ſuſpenſus eſt*. Oſee cap. 11. v. 7.
1	א	10	י	9	
2	ב	11	יא	10	
3	ג	12	יב	11	
4	ד	13	יג	12	
5	ה	14	יד	13	Oppoſitio Lumin. H. 4. min. 23. ſec. 4. Sole exiſtente in Sagittario, Luna in Geminis, gr. 21. m. 40. ſec. 20. Dies habet horas 8. min. 47. Nox hor. 15. min. 13.
6	ו	15	יה	14	
7	ז	16	יו	15	וישלך *Vaijſchlàch Et miſit*. Geneſeos 32. v. 3. *Haphtorà* חזון עובדיה *Viſio Ouadiàh*. Abdi. 1. 1. vſque ad finem capitis. *Haphtorà* Germanorum incipit ויברח יעקב *Et fugit Iacob*. Oſee 12. 13. vſque ad finem Prophetiæ.
1	א	17	יז	16	
2	ב	18	יח	17	
3	ג	19	יט	18	
4	ד	20	כ	19	
5	ה	21	כא	20	*Tekuphà* vera H. 6. min. 11. ſec. 14. eo momento ingreditur Sol in primum punctum Capricorni.
6	ו	22	כב	21	
7	ז	23	כג	22	וישב *Vaièſceu Et reuerſus eſt*. Geneſeos 37. 1. *Haphtorà* על שלשה פשעי ישראל *Super tribus ſceleribus Iſrael*. Amos 2. 6. vſque ad ver. 8. ſequentis capituli incluſiuè.
1	א	24	כד	23	
2	ב	25	כה	24	חנוכה *Channuccà Encania*, poſt Altare ab Antiocho inquinatum, 1. Machab. 4. 52. & 2. Machab. 2. 16. Feſtum per octiduum. *Tekuphà* Ràu Adæ Hor. 22. Chelakim punct. 80. moment. 47. *Petitio pluuiæ*.

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1674.
Fer.	*Chiſlèu*	Decẽber	
3 ג	26 כו	25	
4 ד	27 כז	26	
5 ה	28 כח	27	צום, שרף יהויקים המגלה שכתב ברוך בן נריה מפי ירמיהו. *Ieiunium, quòd in eo combuſſerit Ioakim Volumen ſcriptum à Baruch filio Neriàh ex ore Ieremiæ.* Ierem. 36. 23. Alij reponunt ad diem 7. huius.
6 ו	29 כט	28	Coniunctio vera Noct. Fer. 5. H. 14. min. 10. ſec. 11. vigeſima ſeptima Decembris Lumin. in Capricorno gr. 5. min. 29. ſec. 10. Dies habet horas 8. min. 42. Nox horas 15. min. 18. Coniunctio media H. 0. Noctis Chelakìm punctis 1033.
7 ז	30 ל	29	ראש חדש *Roſc chòdeſc Initium Menſis primum.* מקץ *Mikètz in fine* Gen. 41. 1. *Haphtorà* רני ושמחי *Lauda & lætare.* Zach. 2. 10. propter Sabbathum *Channùcà* uſque ad ver. 7. incluſiuè cap. 4.
	Tevèth		טבת *Tevèth* IV. Menſis Politicus חסר *Chasèr, Canus* 29. dierum. Dies habet horas 8. min. 42. Nox horas 15. min. 18. Eccleſiaſticus X.
1 א	1 א	30	
2 ב	2 ב	31	
		Ianuar. 1675	
3 ג	3 ג	1	
4 ד	4 ד	2	
5 ה	5 ה	3	
6 ו	6 ו	4	*Tekuphà Mar Samuelis* Hora 4. cum dimidia.
7 ז	7 ז	5	ויגש *Vaiggàſc Et acceſſit.* Gen. 44. 18. *Haphtorà* קח לך עץ אחד *Sume tibi lignum unum.* Ezech. 47. 16.
1 א	8 ח	6	צום כי נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והיה חשך לעולם שלשה ימים: *Ieiunium ob ſcriptam Legem Græcè diebus Ptolemæi Regis: & quòd tenebræ triduo mundum occuparint.*

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.	Teueth	Ianuar.	
2 ב	9 ט	7	צום . ולא נודע אי זו היה הצרה שאירעה בו . *Ieiunium, cuius Doctores non indicarunt cauſam.* צום העשירי *Tsòm haaſſiri Ieiunium decimi.*
3 ג	10 י	8	
4 ד	11 יא	9	
5 ה	12 יב	10	
6 ו	13 יג	11	
7 ז	14 יד	12	ויחי *Vaichì Et vixit.* Geneſeos 47. 48. *Haphtorà* ויקרבו ימי דוד *Et appropinquauerunt dies David.* 1. Reg. 2. 1. vſque ad ver. 12. incluſiuè.
1 א	15 טו	13	
2 ב	16 טז	14	
3 ג	17 יז	15	Oppoſitio Luminar. H. 4. m. 28. ſec. 11. Noctis antec. Sole exiſtente in Capricorno, Luna in Cancro grad. 21. min. 55. ſec. 39. Dies habet horas 8. m. 24. Nox horas 15. min. 36.
4 ד	18 יח	16	
5 ה	19 יט	17	
6 ו	20 כ	18	
7 ז	21 כא	19	שמות *Scemòth Nomina.* Exod. 1. 1. *Haphtorà* דברי ירמיהו *Verba Ieremiæ,* c. 1. 1. vſque ad v. 3. c. ſeq. incluſiuè. Et ſecundùm vſum German. הבאים ישרש *Venientibus radicabit.* Iſai. 27. 6. vſque ad ver. 13. capitis 28. incluſiuè. Poſtea addunt duos verſiculos ex cap. 29. nempè ver. 22. & 23.
1 א	22 כב	20	
2 ב	23 כג	21	
3 ג	24 כד	22	
4 ד	25 כה	23	
5 ה	26 כו	24	
6 ו	27 כז	25	
7 ז	28 כח	26	וארא *Vaerà Et apparui*, Exod. 6. 3. *Haphtorà* סלון ממאיר *Spina pungens.* Ezech. 28. 24. vſque ad finem capituli 29. Germani incipiunt à ver. 25. cap. 28. Ezechielis, & terminant eodem modo. Coniunctio Luminarium media. H. 13. Chelakim

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.	*Teuèth*	Ianuar.	kim punct. 746. Vera Coniunctio Luminarium H. 6. min. 5. ſec. 15. Exiſtentibus Luminar. in Aquario gr. 6. min. 19. ſec. 10. Dies habet horas 9, min. 22. Nox horas 14. min. 38.
1 א	29 כט	27	
	Scevàt		שבט *Scevàt*. V. Menſis Politicus. מלא *Malè Plenus* 30. dierum. Eccleſiaſticus XI. ראש חדש · *Roſc Chòdeſt Neomenia*.
2 ב	1 א	28	
3 ג	2 ב	29	
4 ד	3 ג	30	
5 ה	4 ד	31	
		Februar.	
6 ו	5 ה	1	
7 ז	6 ו	2	בא אל פרעה *Bò el Paroò Ingredere ad Pharaonem*. Exod. 10. 1. *Haphtorà* בעת ההיא יובל שי *In tempore illo deferetur munus*. Iſai. 18. 7. vſque ad finem capit. 19. ſequentis. Et ſecundùm vſum Germanorum הדבר אשר דבר יהוה אל ירמיהו *Verbum quod locutus eſt Dominus ad Ieremiam*. Ierem. 46. 13. vſque ad finem capituli.
1 א	7 ז	3	צום כי בו מתו הצדיקים שהיו בימי יהושע בן נון *Ieiunium, quòd eo die mortui ſunt iuſti, qui extiterant diebus Ioſue Ben Nun*. Iudic. 2. 10.
2 ב	8 ח	4	
3 ג	9 ט	5	
4 ד	10 י	6	
5 ה	11 יא	7	
6 ו	12 יב	8	
7 ז	13 יג	9	בשלח *Beſciallàch Cùm dimitteret*. Exod. 13. 17. *Haphtorà* ודבורה אשה נביאה *Et Debora erat mulier Prophetes*. Iudic. 4. 4. vſque ad finem ſequentis cap. 5.
1 א	14 יד	10	Plenilunium H. 15. min. 59. ſec. 1. Sole exiſtente in Aquario, Luna in Leone gr. 21. min. 56. ſec. 40. Dies habet horas 10. Nox horas 14.

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.	Sceuàt	Februar.	
2 ב	15 טו	11	ראש השנה לאילנות. *Roſc Haſcianà Leillanòth Initium anni arborum.*
3 ג	16 יו	12	
4 ד	17 יז	13	
5 ה	18 יח	14	
6 ו	19 יט	15	
7 ז	20 כ	16	**יתרו** *Ithrò Iethro*. Exod. cap. 18. 1. *Haphtorà* בשנת מות המלך עזיהו *In anno quo mortuus eſt Rex Ozia*. Iſai. 6. 1. vſque ad ver. 6. ſequentis cap. 7. incluſiuè; cui adduntur duo verſiculi ex cap. 9. nempè 6. & 7.
1 א	21 כא	17	
2 ב	22 כב	18	
3 ג	23 כג	19	צום וגזרו תענית שנתקבצו כל ישראל על שבט בנימן על ענין פלגש בגבעה ועל צלם מיכה : *Ieiunium, quòd omnes Iſraëlitæ congregati ſunt contra Tribum Beniamin propter pellicem in Gabaà, & & Idolum Micha.* Iudic. 20. & cap. 18.
4 ד	24 כד	20	
5 ה	25 כה	21	
6 ו	26 כו	22	
7 ז	27 כז	23	**משפטים ושקלים** *Miſcppatim veSceḳalim Iudicia*, Exod. 21. 1. *& Siclorum* Exod. 30. ver. 11. vſque ad 16. incluſiuè: *Haphtorà Sceḳalim Siclorum*. בן שבע שנים יהואש *Filius ſeptem annorum erat Ioas.* 2. Reg. 12. 1.
1 א	28 כח	24	Coniunctio Luminarium vera H. 23. min. 13. ſec. 9. exiſtentibus Luminaribus in Piſcibus, grad. 0. minut. 25. ſec. 0. Coniunctio Luminar. media H. 2. Chelakim punct. 459. Noct. anteced. Dies habet horas 10. min. 40. Nox horas 13. min. 20.
2 ב	29 כט	25	
3 ג	30 ל	26	ראש חדש. *Roſc Chòdeſc Neomenia prior.*

אדר

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.	*Adàr*	Februar,	
			אדר *Adàr*. VI. Menſis Politicus. חסר *Chaſer Canus*, habet dies 29. Menſis Eccleſiaſticus XII.
4 ד	1 א	27	ראש חדש *Roſc Chòdeſc Neomenia altera*.
5 ה	2 ב	28	
		Martius	
6 ו	3 ג	1	
7 ז	4 ד	2	תרומה והפסקה *Therumà Oblationem*. Exod. 25. 1. *Haphtorà* ויהוה נתן חכמה לשלמה *Et Dominus dedit ſapientiam Salomoni*. 1. Regum 5. 12. הפסקה *Ceſſatio*. Intermittitur Lectio זכור in hoc Sabbatho.
1 א	5 ה	3	
2 ב	6 ו	4	
3 ג	7 ז	5	צום כי בוה היום מת משה הנביא. *Ieiunium, quòd eo die mortuus ſit Moſes Propheta*. Deuteron. 34. 5.
4 ד	8 ח	6	
5 ה	9 ט	7	צום שנחלקו בית שמאי ובית הלל. *Ieiunium, quòd diuiſa ſunt Scholæ Sciammài & Hillèl*.
6 ו	10 י	8	
7 ז	11 יא	9	תצוה זכור *Tetzaue. Pracipies*. Exod. 28. 20. *Vezachòr Et memento*. *Haphtorà* אותי שלח יהוה *Me miſit Dominus*. 1. Sam. 15. 1. vſque ad ver. 34. incluſiuè. Et ſecundùm Germanos כה אמר יהוה צבאות פקדתי *Sic dicit Dominus exercituum, recenſui*. Ibid. &. 2.
1 א	12 יב	10	
2 ב	13 יג	11	צום אסתר *Tzòm Eſthèr Ieiunium Eſtheræ*.
3 ג	14 יד	12	פורים *Purrìm Sortium feſtum*. Eſther 9. ver. 27. Oppoſitio Luminar. H. 1. Noctis anteced. min. 27. Sole exiſtente in Piſcibus, Lunâ in Virgine, grad. 21. min. 23. ſec. 30. Dies habet horas 11. min. 26. Nox horas 12. min. 34.
4 ד	15 טו	13	
5 ה	16 טז	14	

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.	Adar	Martius	
6 ו	17 יז	15	
7 ז	18 יח	16	תשא ופרה *Tiſsà Leuabis*. Exod. 30. 12. *Et Parà Vaccà*, à ver. 1. cap. 19. Numer. vſque ad ver. 7. incluſiuè. *Haphtorà* pro פרא *Parà* בית ישראל *Domus Iſraël*. Ezech. 36. 56. vſque ad finem cap.
1 א	19 יט	17	
2 ב	20 כ	18	
3 ג	21 כא	19	*Tekuphà* vera H. 5. min. 10. ſec. 20. eo momento ingreditur Sol in primum punctum Arietis.
4 ד	22 כב	20	
5 ה	23 כג	21	
6 ו	24 כד	22	
7 ז	25 כה	23	ויקהל ופקודי והחדש *Vaijakel Et congregare fecit*. Exod. 34. 1. *Vpekudè Viſitati*. Exod. 38. 21. *Et Hachòdeſc*. Exod. 12. 2. החדש הזה לכם *Menſis iſte vobis*: vſque ad ver. 20. incluſiuè. *Haphtorà* החדש *Hachòdeſc* deſumunt ex Ezechiele cap. 45. ver. 18. כה אמר אדני יהוה בראשון *Sic dixit Dominus Deus: In primo*. Alij incipiunt à duobus verſiculis ſuperioribus כל העם הארץ *Omnis populus terræ &c.* vſque ad ver. 18. cap. 46. ſequentis incluſiuè.
1 א	26 כו	24	
2 ב	27 כז	35	
3 ג	28 כח	26	*Tekuphà Ràu Ada* H. 8. Chelakìm punct. 600. moment. 20. Noctis antecedentis. Nouilunium medium H. 15. Chelakìm punct. 172. Nouilunium verum H. 16. min. 26. ſec. 15. Luminaribus exiſtentibus in Ariete, grad. 10. min. 6. ſec. 30. Dies habet horas 12. min. 12. Nox horas 11. min. 48.
4 ד	29 כט	27	
	Niſàn		ניסן *Niſàn*. VII. Menſis Politicus. מלא *Malè Plenus*, habet dies 30. Menſis Eccleſiaſt. I.
5 ה	1 א	28	ראש חדש *Roſc Chòdeſc Neomenia*. צום כי בו מתו בניו של אהרן *Ieiunium quòd in eo mortui*

 ſunt

Dies Hebdom.		Dies Menſis Iudaici		Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.		*Niſān*		Martius	*ſunt filij Aaron*. Leuit. 10. 1. Num. 3. 4.
6	ו	2	ב	29	
7	ז	3	ג	30	ויקרא *Vaijkrà Et vocauit*. Leuit. 1. 1. *Haphtorà* עם זו יצרתי לי *Populum iſtum formaui mihi*. Iſai. 43. 21. vſque ad ver. 23. cap. 44. ſeq. incluſiuè.
1	א	4	ד	31 Aprilis	
2	ב	5	ה	1	
3	ג	6	ו	2	
4	ד	7	ז	3	
5	ה	8	ח	4	
6	ו	9	ט	5	*Tekuphà Mar Samuelis* H. 12. Chelakim punct. 0.
7	ז	10	י	6	צו ושבת הגדול *Tzàu Præcipe*. Leuit. 6. v. 9. *Et Sciabbàth haggadòl Sabbathum magnum*. *Haphtorà* עלותיכם ספו על זבחיכם *Holocauſta veſtra addite ſuper victimis veſtris*. Ierem. 7. 21. vſque ad v. 3. c. 8. ſeq. incluſ. cui adduntur duo ver. ex c. 9. nempè 23. & 24. צום כי באותו היום מתה מרים הנביאה ונסתם הבאר *Ieiunium, quòd in eo die mortua ſit Maria Propheтiſſa, & occluſus puteus*. Numer. 20. 1.
1	א	11	יא	7	
2	ב	12	יב	8	
3	ג	13	יג	9	
4	ד	14	יד	10	Oppoſitio Luminar. H. 9. min. 51. ſec. 13. Luna exiſtente in Libra grad. 20. min. 34. ſec. 30. Dies habet horas 12. min. 52. Nox horas 11. min. 8.
5	ה	15	טו	11	פסח *Pèſach Paſcha* immolatum, & dies Azymorum ſeptem. *Haphtorà* בעת ההיא *In tempore illo*, Ioſuè 5. 2. vſque ad fin. cap. cui additur verſiculus 27. & vltimus capituli 6.
6	ו	16	יו	12	יום טוב שני *Iom Tòu ſceni Secunda dies feſti* ספירת העומר *Sephiràth haòmer*. Incipiunt numerare dies à faſciculo oblato. *Haphtorà* ויצו המלך *Et præcepit Rex*. 2. Reg. 23. 21. vſque ad ver. 30. incluſiuè. Et ſecundùm ritum Synagogæ Germanorum incipit *Haphtorà* וישלח המלך *Et miſit Rex*. 2. Reg. 23. 1. vſque ad

Dies Hebdom.		Dies Mensis Iudaici		Dies Mensis Latinor.	Annus Mundi 5435. Christi 1675.
Fer.		*Nisàn*		Aprilis	
					ad ver. 9. incluſiuè. Et reaſſumitur à ver. 21. vſque ad ver. 25. incluſiuè.
7	ז	17	יז	13	שבת ח״ה *Sciabbathò Sabbathum infra octauam Azymorum. Haphtorà.* היתה עלי יד יהוה *Fuit ſuper me manus Domini.* Ezech. 37. 1. vſque ad ver. 14. incluſiuè. Sunt aliqui, qui addunt tres ſubſequentes verſiculos ſcilicet 15. 16. & 17.
1	א	18	יח	14	
2	ב	19	יט	15	
3	ג	20	כ	16	
4	ד	21	כא	17	שביעי של פסח *Septima die Azymorum, Haphtorà* וידבר דוד *Et locutus eſt Dauid.* 2. Sam. 22. 1. vſque ad fin. capituli.
5	ה	22	כב	18	*Octaua Paſchæ* legunt שיר השירים *Scir Haſcirim Canticum Canticorum Salomonis*, ex integro. *Haphtorà.* עוד היום *Adhuc dies.* Iſai. 10. 32. vſque ad finem cap. 12.
6	ו	23	כג	19	
7	ז	24	כד	20	שמיני ופרקים *Sçemini Octaua.* Titulus eſt *Paraſcæ.* Leuit. 9. 1. *Haphtorà* ויסף עוד דוד *Et collegit adhuc Dauid.* 2. Sam. 6. 1. vſque ad ver. 17. cap. 7. ſequentis incluſiuè. Legunt פרקי אבות *Pirkè Auòth Capitula Patrum*, משה קבל תורה מסיני וכו׳ *Moſes recepit Legem in Sinai &c.*
1	א	25	כה	21	
2	ב	26	כו	22	צום כי בו מת יהושע בן נון *Ieiunium, quòd in eo mortuus ſit Ioſue Ben Nun.*
3	ג	27	כז	23	
4	ד	28	כח	24	
5	ה	29	כט	25	Nouilunium medium H. 3. Chelak. punct. 965. Nouilunium verum H. 9. min. 1. ſec. 6. exiſtentibus Luminaribus in Tauro grad. 4. min. 42. ſec. 9. Dies habet horas 13. min. 36. Nox horas 10. m. 24.
6	ו	30	ל	26	ראש חדש *Roſc Chòdeſc Primum.*

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.	*Ijàr*	Aprilis	
			אייר *Ijàr*. VIII. Menſis Politicus. חסר *Chasèr Cauus*, habet dies 29. Menſis Eccleſiaſticus II.
7 ז	1 א	27	ראש חדש *Roſc Chòdeſc Neomenia*; **תזריע ומצורע** *Tazriàh Seminificauerit*. Leuit. 12. 1. 2. *Et Metzoràh Leproſi*. Ibid. 14. 1. 2. *Haphtorà* eſt Neomeniæ השמים כסאי *Cælum ſolium meum*. Iſai. 66. 1. vſque ad finem cap. & totius Prophetiæ.
1 א	2 ב	28	
2 ב	3 ג	29	
3 ג	4 ד	30	
		Maius	
4 ד	5 ה	1	
5 ה	6 ו	2	
6 ו	7 ז	3	
7 ז	8 ח	4	**אחרי מות וקדושים** *Acharè moth Poſtquam mortui ſunt*. Leuit. 16. 1. vnà cum *Kedoſcim Sancti*. Ibid. 19. 1. 2. *Haphtorà* ותהי בשנה השביעית *Et fuit in anno ſeptimo*. Ezech. 20. 1. vſque ad ver. 20. incluſiuè. Et ſecundùm Germanos הלוא כבני כושיים *Nonne ſunt filij Aethiopum*. Amos 9. 7. vſque ad finem cap. & Prophetiæ.
1 א	9 ט	5	
2 ב	10 י	6	Incipiunt ieiunare בה״ב fer. 2. 5. & 2. pro exceſſibus, & diſſolutionibus commiſſis inter octauam Paſchæ. צום כי מת עלי הכהן ושני בניו ונשבה ארון יהוה *Ieiunium, quòd in eo mortuus ſit Eli Sacerdos, & duo filij eius, & capta ſit Arca*. 1. Sam. 4. 11.
3 ג	11 יא	7	
4 ד	12 יב	8	
5 ה	13 יג	9	Oppoſitio Luminarium H. 16. min. 53. ſec. 6. Sole exiſtente in Tauro, Luna in Scorpione, gr. 19. min. 4. ſec. 30. Dies habet horas 14. min. 16. Nox horas 9. min. 44. *Ieiunium* vt 10. huius.
6 ו	14 יד	10	פסח שני *Pèſach ſcenì Paſcha ſecundum*.

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.	*Ijàr*	Maius	
7 ז	15 טו	11	אמור. *Emòr Dic*; Leuit. 21. 1. *Haphtorà* והכהנים הלוים *Et Sacerdotes Leuitæ*, Ezech. 44. 15. vſque ad finem capituli.
1 א	16 יו	12	
2 ב	17 יז	13	*Ieiunium* vt 10. huius.
3 ג	18 יח	14	ל״ג לעומר *Lagh Laòmer* 34. {à numeratione} *Faſciculi*.
4 ד	19 יט	15	
5 ה	20 כ	16	
6 ו	21 כא	17	
7 ז	22 כב	18	בהר ובחקותי *Behàr Vuchukothài In monte & in decretis. In monte.* Leuit. 25. 1. *Et in decretis.* Ibid. cap. 26. 3. *Haphtorà* הנבא לרועים *Propheta ad paſtores*. Ezech. 34. 2. vſque ad finem cap. Germanis יהוה עזי *Dominus fortitudo mea*. Ieremx 16. v. 19. vſque ad ver. 15. ſequentis cap. 17. incluſiuè.
1 א	23 כג	19	
2 ב	24 כד	20	
3 ג	25 כה	21	
4 ד	26 כו	22	
5 ה	27 כז	23	
6 ו	28 כח	24	Nouilunium medium H. 16. Chelak. punct. 678. Nouilunium verum H. 23. min. 1. ſec. 12. Luminaribus exiſtentibus in Piſcibus, grad. 3. min. 25. ſec. 0. Dies habet horas 14. min. 48. Nox horas 9. min. 12. צום כי בו מת שמואל הנביא *Ieiunium, quòd in eo mortuus ſit Samuel Propheta*. 1. Sam. 25. 1. & 28. 3.
7 ז	29 כט	25	במדבר *Bemidbàr In deſerto*. Numer. 1. v. 1. *Haphtora* מחר חדש *Ecce Calendæ ſunt cras*. 1. Sam. 20. 5. vſque ad ver. 42. incluſiuè.

סיון

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.	*Siuàn*	Maius	
			סיון *Siuàn*. IX. Menſis Politicus. מלא *Malè Plenus*, dierum 30. Menſis III. Eccleſiaſticus.
1 א	1 א	26	ראש חדש *Roſc Chòdeſc Neomenia*.
2 ב	2 ב	27	
3 ג	3 ג	28	
4 ד	4 ד	29	
5 ה	5 ה	30	
6 ו	6 ו	31	שבועות *Sceuuòth Feſtum Septimanarum Pentecoſtes*. Leuit. 23. 15. *Haphtorà* ויהי בשלשים שנה *Et fuit in trigeſima anno*. Ezech. 1. 1. vſque ad finem cap. cui adiungitur ver. 12. cap. tertij. *Et aſſumpſit me Spiritus &c.*
		Iunius	
7 ז	7 ז	1	יום טוב שני ורוח *Dies feſtus ſecundus*, *Haphtorà* תפלה לחבקוק *Oratio Abacuc*, Abac. 3. 1. vſque ad finem 6. cap. & Prophetiæ. Legunt Librum *Ruth*.
1 א	8 ח	2	
2 ב	9 ט	3	
3 ג	10 י	4	
4 ד	11 יא	5	
5 ה	12 יב	6	
6 ו	13 יג	7	
7 ז	14 יד	8	נשא *Naſsò Tolle*. Numer. 4. 22. *Haphtorà* ויהי איש אחד *Et fuit vir Vnus*, Iudic. 13. 2. vſque ad fin. capituli.
			Oppoſitio Luminar. H. 0. m. 35. ſec. 9. Noctis antecedent. Solo exiſtente in Geminis, Luna in Sagittario grad. 17. min. 14. ſec. 0. Dies habet hor. 15. min. 10. Nox horas 8. min. 50.
1 א	15 טו	9	
2 ב	16 טז	10	
3 ג	17 יז	11	
4 ד	18 יח	12	
5 ה	19 יט	13	
6 ו	20 כ	14	

Dies Hebdom.		Dies Menſis Iudaici		Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.		*Sinàn*		Iunius	
7	ז	21	כא	15	בהעלותך *Bebaalotheeà Quando accendere facies.* Numer. 8. 1. *Haphtorà* רני ושמחי *Lauda & letare.* Zachar. 2. 10. vſque ad ver. 7. cap. 4. incluſiuè.
1	א	22	כב	16	
2	ב	23	כג	17	צום כי בו בטלו הבכורים מלעלות לירושלם בימי ירבעם בן נבט, *Ieiunium, quia in eo prohibita ſunt primitiæ ne afferentur in Ieruſalem in diebus Ieroboam filij Nabbàt.* 1. Reg. 12. 27.
3	ג	24	כד	18	
4	ד	25	כה	19	צום כי בו נהרג רבן שמעון בן גמליאל ור׳ ישמעאל בן אלישע ורבי חנינה סגן הכהנים, *Ieiunium, quoniam in eo occiſus eſt Rabbàn Simeon Ben Gamalielis; R. Iſmael Ben Eliſai, & R. Chaninà Vicarius Sacerdotum.*
5	ה	26	כו	20	
6	ו	27	כז	21	צום כי בו נשרף רבי חנינא בן תרדיון וספר תורה עמו, *Ieiunium, quia in eo combuſtus eſt R. Chaninà Ben Thardiòn unà cum Libro Legis.*
7	ז	28	כח	22	שלח לך *Scelàch lechà Mitte tibi*, Numer. 13. 3. *Haphtorà* וישלח יהושע *Et miſit Ioſue.* Ioſue 1. 1. vſque ad finem capituli.
1	א	29	כט	23	Nouilunium medium H. 5. Chelakìm punct. 391. Noctis antecedentis. Nouilunium verum H. 21. min. 35. ſec. 7. Luminaribus exiſtentibus in Cancro. grad. 1. min. 54. ſec. 20. Dies habet horas 15. min. 18. Nox horas 8. min. 42.
2	ב	30	ל	24	ראש חדש *Roſc Chòdeſc Primum.*
		Tamùz			תמוז *Tamùz.* X. Menſis Politicus. חסר *Chasèr Cauus* 29. dierum. Menſis IV. Eccleſiaſticus.
3	ג	1	א	25	ראש חדש *Roſc Chòdeſc Secundum.*
4	ד	2	ב	26	
5	ה	3	ג	27	
6	ו	4	ד	28	
7	ז	5	ה	29	קרח *Korach Chore.* Num. 16. ver. 1. *Haphtorà*

לכו

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.	*Tamuz*	Iunius	
			לכו ונלכה *Venite & eamus*. 1. Sam: 1. 11. 14. vſque ad ver. 22. cap. 12. ſequentis incluſiuè.
1 א	6 ו	30. Iulius	
2 ב	7 ז	1	
3 ג	8 ח	2	
4 ד	9 ט	3	
5 ה	10 י	4	
6 ו	11 יא	5	
7 ז	12 יב	6	חקת ובלק *Chukàth Vbalàc Statutum ; & Balac*. *Chukàth*. Num. 19. 2. *& Balàk*. Ibid. 22. 2. *Haphtorà* והיה זה שלום *Et erit iſta pax*, Mich. 5. 4. vſque ad ver. 8. incluſiuè cap. 6. Et ſecundùm ritum Germanorum והיה שארית יעקב *Et erit reſiduum Iacob*, Ibid. ver. 6. vſque ad ver. 8. cap. 6. ſeq. incluſiuè.
1 א	13 יג	7	Oppoſitio Luminarium H. 9. min. 44. ſec. 4. Sole exiſtente in Cancro, Luna in Capricorno, grad. 15. min. 8. ſec. 20. Dies habet horas 15. min. 14. Nox horas 8. min. 46.
2 ב	14 יד	8	
3 ג	15 טו	9	
4 ד	16 טז	10	
5 ה	17 יז	11	צום הרביעי *Tzòm harevihì Ieiunium quarti*.
6 ו	18 יח	12	
7 ז	19 יט	13	פנחס *Pinchàs Phinees*. Num. 25. 11. *Haphtorà* ויד יהוה היתה *Et manus Domini fuit*. 1. Reg. 18. 46. vſque ad finem cap. 19. ſequentis. Et ſecundùm ritum Germanicæ Synagogæ דברי ירמיהו *Verba Ieremiæ*. cap. 1. vſque ad ver. 3. cap. 2. ſequentis incluſiuè.
1 א	20 כ	14	
2 ב	21 כא	15	
3 ג	22 כב	16	
4 ד	23 כג	17	
5 ה	24 כד	18	
6 ו	25 כה	19	
7 ז	26 כו	20	מטות ומסעי *Mattòth Vmaſè Tribus & profectio*.

Dies Hebdom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.	*Tamùz*	Iulius	
			ſectiones. *Mattòth*. Num. 30.2. *Et Masbè*. Ib. cap. 33. *Haphtorà* אלה הנחלות *Iſta ſunt hæreditates* Ioſue 19. 51. vſque ad ver. 3. cap. 21. incluſiuè. Et ſecundùm vſum Germanorum שמעו דבר יהוה בית יעקב *Audite verbum Domini Domus Iacob*. Ierem. 2. 4. vſque ad ver. 28. incluſiuè.
1 א	27 כז	21	Nouilunium medium H. 18. Chelak. punct. 300. Nouilunium verum H. 21. min. 45. ſec. 11. Luminaribus exiſtentibus in Cancro grad. 29. min. 22. ſec. 20. Dies habet horas 14. min. 52. Nox horas 9. min. 8.
2 ב	28 כח	22	
3 ג	29 כט	23	
	Ab		אב *Ab*. XI. Menſis Politicus. מלא *Malè Plenus* 30. dierum. Menſis 5. Eccleſiaſticus.
4 ד	1 א	24	ראש חדש *Roſc Chòdeſc Neomenia*. צום כי בו מת אהרן כהן גדול *Ieiunium, quòd in eo mortuus ſit Aaron Summus Pontifex*. Num. 33. 38.
5 ה	2 ב	25	
6 ו	3 ג	26	
7 ז	4 ד	27	הדברים *Haddeuarim Verba*. Deuteron. 1. 1. *Haphtorà* חזון ישעיהו *Viſio Iſaiæ*. Iſai. 1. 1. vſque ad v. 27. incluſiuè.
1 א	5 ה	28	
2 ב	6 ו	29	
3 ג	7 ז	30	
4 ד	8 ח	31	
		Auguſt.	
5 ה	9 ט	1	צום חמישי *Tzòm Hachamiſci Ieiunium quinti*. *Haphtorà* אוסף אסיפם *Colligendo colligam eos*. Ier 8. 13. vſque ad ver. 24, ſeq. cap. 9. incluſiuè. *Haphtorà* למנחה *Leminchà Veſpertina*, שובה ישראל *Reuertere Iſraël*, Oſee 14. 2. vſque ad finem capituli & Prophetiæ, cui addunt tres vltimos verſiculos Prophetiæ Micheæ, vide-

Dies Hebdom.		Dies Menſis Iudaici		Dies Menſis Latinor.
Fer.		Ab		Auguſt.
6	ו	10	י	2
7	ז	11	יא	3
1	א	12	יב	4
2	ב	13	יג	5
3	ג	14	יד	6
4	ד	15	טו	7
5	ה	16	יו	8
6	ו	17	יז	9
7	ז	18	יח	10
1	א	19	יט	11
2	ב	20	כ	12
3	ג	21	כא	13
4	ד	22	כב	14
5	ה	23	כג	15
6	ו	24	כד	16
7	ז	25	כה	17
1	א	26	כו	18
2	ב	27	כז	19
3	ג	28	כח	20

Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.

licet ver. 18. 19. & 20. Et ſecundùm ritum Germanicum דרשו יהוה בהמצאו *Quærite Dominum dum inueniri poteſt*, Iſai. 55. 6. vſque ad ver. 8. cap. 56. ſequentis incluſiuè.

ואתחנן *Vaëthchanàn Et exoraui*, Deuter. 3. 23. *Haphtorà* נחמו נחמו *Conſolamini conſolamini*. Iſai. 40. ver. 1. vſque ad ver. 26. incluſiuè.

Plenilunium H. 21. min. 11. ſec. 16. Sole exiſtente in Leone, Luna in Aquario, grad. 13. min. 7. ſec. 20. Dies habet horas 14. min. 24. Nox horas 9. min. 36.

ט״ו באב 15. *Ab*. Legitur *Haphtorà* נחמו נחמו *Nachamù Nachamù Conſolamini conſolamini*, Iſai. 40. 1.

עקב *E'keu Merces eò quòd*, Deuter. 7. 12. *Haphtorà* ותאמר ציון *Et dixit Sion*. Iſai. 49. 14. vſque ad ver. 3. cap. 51. incluſiuè.

צום כי בו כבת נר מערבי בימי אחז :

Ieiunium, quòd in eo extincta ſit lucerna occidentalis in diebus Achaz:

ראה *Reè Vide*, Deuter. 11. 26. *Haphtorà* עניה סוערה *Afflicta, iactata turbine*, Iſai. 54. 11. vſque ad ver. 5. cap. 55. ſequentis incluſiuè.

No-

Dies Heb. dom.	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.	*Ab*	Auguſt.	
4 ד	29 כט	21	Nouilunium medium H. 6. Chelak. punct. 897. Nouilunium verum H. 8. min. 50. ſec. 5. Luminaribus exiſtentibus in Leone, grad. 27. min. 56. ſec. 30. Dies habet horas 13. min. 44. Nox horas 10. min. 16.
5 ה	30 ל	22	ראש חדש *Roſc Chòdeſc Primum*.
	Elùl		אלול *Elùl* Menſis XII. Politicus. חסר *Chasèr Canus* dierum 29. Menſis VI. Eccleſiaſticus.
6 ו	1 א	23	ראש חדש *Roſc Chòdeſc Secundum*.
7 ז	2 ב	24	שופטים *Sciophettim Iudices*. Deuter. 16. 18. *Haphtorà* ויהי כאשר זקן שמואל *Et fuit cùm ſenuiſſet Samuel*, 1. Sam. 8. 1. vſque ad finem capituli. Et ſecundùm conſuetudinem Synagogæ Germanicæ אנכי אנכי *Ego, ego*, Iſai. 51. 12. vſque ad ver. 12. cap. 52. ſequentis incluſiuè.
1 א	3 ג	25	
2 ב	4 ד	26	
3 ג	5 ה	27	
4 ד	6 ו	28	
5 ה	7 ז	29	
6 ו	8 ח	30	
7 ז	9 ט	31	כי תצא *Chi Thetzè Cùm egreſſus fueris*, Deuter. 21. 10. *Haphtorà* ויאספו *Et congregauerunt*, 1. Sam. 17. 1. vſque ad ver. 37. incluſiuè. Et ſecundùm ritum Synágogæ Germanicæ רני עקרה *Lauda ſterilis*. Iſai. 54. v. 1. vſque ad ver. 10. incluſiuè.
		Septēber	
1 א	10 י	1	
2 ב	11 יא	2	
3 ג	12 יב	3	
4 ד	13 יג	4	Plenilunium H. 11. min. 23. ſec. 7. Sole exiſtente in Virgine & Luna in Piſcibus, grad. 7. min. 32. ſec. 10. Dies habet horas 13. min. 8, Nox horas 10. min. 52.

Dies Hebdom.	Dies Mensis Iudaici	Dies Mensis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.	*Tiſcri*	Septēb.	
5 ה	14 יד	5	
6 ו	15 טו	6	
7 ז	16 יו	7	כי תבא *Chi Thauò Cùm ingreſſus fueris*, Deuter. 26. 1. *Haphtorà* אז יבנה יהושע מזבח *Tunc ædificauit Ioſue Altare*, Ioſue. 8. 30. vſque ad finem cap. 9. ſequentis. Et ſecundùm Germanos קומי אורי *Surge illuminare*, Iſai. 60. 1. vſque ad finem capituli.
1 א	17 יז	8	
2 ב	18 יח	9	
3 ג	19 יט	10	
4 ד	20 כ	11	
5 ה	21 כא	12	
6 ו	22 כב	13	
7 ז	23 כג	14	נצבים *Nitzauim Statis*, Deuter. 29. 10. *Haphtorà* ויאסוף יהושע *Et collegit Ioſue*, Ioſue 24. 1. vſque ad ver. 18. incluſiuè. Et apud Germanos שוש אשיש *Gaudens gaudebo*. Iſai. 61. 10. vſque ad ver. 9. cap. 63.
1 א	24 כד	15	סליחות *Haſſelichòth Condonationes* Precationes pro remiſſione peccatorum.
2 ב	25 כה	16	סליחות *Haſſelichòth Condonationes* ſecundùm Italos.
3 ג	26 כו	17	
4 ד	27 כז	18	
5 ה	28 כח	19	Nouilunium medium H. 19. Chelak. punct. 610.
6 ו	29 כט	20	Nouilunium verum H. 18. min. 29. ſec. 10. Luminaribus exiſtentibus in Virgine, grad. 26. min. 23. ſec. 30. Dies habet horas 12. min. 18. Nox horas 11. min. 42.
			Annus תל״ו 436. Chriſti 1675. Menſes habet מרחשון *Marcheſcuàn* & כסליו *Chiſlèu* חסרים *Chaſerim Deficientes*, id eſt 29. dierum. Annus eſt פשוטה *Peſciuttà Simplex Communis*. Habet dies 353. Sabbatha 50.
7 ז	1 א	21	ראש השנה *Roſc Haſcianà Neomenia prima*. *Tekuphà* vera H. 23. min. 58. ſec. 6. qua Sol ingreditur pri-

Dies Hebdom	Dies Menſis Iudaici	Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5436. Chriſti 1675.
Fer.	*Tiſri*	Septēber	
			primum punctum Libræ.
1 א	2 ב	22	*Neomenia ſecunda.*
2 ב	3 ג	23	
3 ג	4 ד	24	*Tekuphà Ràn Adà* H. 20. Chelak. 558. mom. 64.
4 ד	5 ה	25	
5 ה	6 ו	26	
6 ו	7 ז	27	
7 ז	8 ח	28	האזינו *Audite*, Deuter. 32. 1. *Haphtorà* מצמרת הארז *De ſummitate Cedri*, Ezech. 17. 22. vſque ad finem cap. 18. ſequen. Et ſecundùm Germanos, שובה *Reuertère*. Oſee 14. 2.
1 א	9 ט	29	
2 ב	10 י	30	צום כפור *Tzòm Chippùr Ieiunium Expiationum.* *Haphtorà* סולי *Sternite*. Iſai. 57. 14. vſque ad finem cap. 58. ſequentis. Et pro *Haphtorà Veſpertina* legunt totam Prophetiam Ionæ.
		October	
3 ג	11 יא	1	
4 ד	12 יב	2	
5 ה	13 יג	3	
6 ו	14 יד	4	Plenilunium H. 4. min. 1. ſec. 9. Sole in Libra; Luna in Ariete grad. 10. min. 34. ſec. 50. Dies habet horas 11. min. 36. Nox horas 12. min. 24.
7 ז	15 טו	5	*Tekuphà Mar Samuelis* H. 3. סוכות *Succà Feſtum Tabernaculorum*, *Haphtorà* הנה יום בא *Ecce dies Venit.* Zach. 14.
1 א	16 יו	6	
2 ב	17 יז	7	
3 ג	18 יח	8	
4 ד	19 יט	9	
5 ה	20 כ	10	
6 ו	21 כא	11	ערבה *Arauà Hoſanna Rabbà.*
7 ז	22 כב	12	שע״ *Scemini Atzèreth Octaua Tabernaculorum.* *Haphtorà* 1. Reg. 8. 54. *Et factum eſt cùm compleſſet*, &c. vt ſuprà.

חברכה

Dies Heb-dom.		Dies Menſis Iudaici		Dies Menſis Latinor.	Annus Mundi 5435. Chriſti 1675.
Fer.		*Tiſcri*		October	
1	א	23	כג	13	חברכה וש״ת וקהלת *Habberachà, Simchà Thorà cum Kolleth, Haphtorà : Et factum eſt poſt mortem Moſis.* Ioſue 1.
2	ב	24	כד	14	
3	ג	25	כה	15	
4	ד	26	כו	16	
5	ה	27	כז	17	
6	ו	28	כח	18	
7	ז	29	כט	19	בראשית *Bereſcith In principio*. Geneſeos 1. 1. *Haphtorà* חדש מחר *Calendæ ſunt cras*, 1. Sam. 20. 5.

FINIS CALENDARII IVDAICI.

ו׳ למחזור קטן 1. *Cycli minoris* (annus). Cyclus minor vocatur annus currens ex Cyclo decennouennali. Habetur ex diuiſione Æræ Mundi per 19. Reſiduum diuiſionis eſt *Cyclus minor*, vt diuiſo hoc anno 5435. per 19. relinquitur 1. *Cyclus minor*. Vide ſuprà pag. 417. col. 1.

287. *Cycli Lunaris*. Vocant Cyclum Lunarem *Quotum* diuiſionis Æræ Mundi per 19. cum additione monadis ſignificantis Cyclum vltimum tunc currentem & imperfectum decennouennalem. Vt ſi diuidas annum 5435. per 19. *Quotus* erit 286. quo ſignificatur à creatione Mundi vſque ad præſentem annum 5435. perfectos Cyclos 286. iam decurriſſe, quibus addito decennouennali Cyclo, qui hoc anno currit, fit ſumma 287. & hic eſt *Cyclus Lunaris*, de quo

Elucidatio Calendarij Iudaici.

IN ipſa fronte Calendarij conſpicitur ex Zachariæ Prophetæ c. 8. v. 16. pronunciatum : *Veritatem* ומשפט *& iudicium pacis iudicate in portis Veſtris*. Quo ſymbolicè præſentem annum 5435. indicare volunt : ומשפט quod pro charactere & ſymbolo huius anni ex hoc verſiculo aſſumunt : nam elementa, pro notis numeralibus accepta, reiectis millenarijs, 435. annos efficiunt. Eundem annorum numerum 435. reddunt ex alia dictione תלה *Tillàh*, quæ habetur apud Ierem. c. 30. v. 18. ונבנתה עיר על תלה *Et ædificabitur Ciuitas ſuper cumulum eius*, & pro eodem an. à mundi creatione indicando in quibuſdam alijs Calendarijs elegantiùs vſurpant.

domadæ hoc anno decurrens.

Sententia *R. Iſaaci* eodem modo procedit, ſed annum ſolidum non currentem videtur accipere. Si enim eundem annum per 7. diuiſum, & ab illius reſiduo labentem annum exemeris, relinquentur 2. pro anno *Intermiſſionis* completo atque ſolido. Sed hæc ſententia hoc modo accepta nihil eſt, quia de præſenti anno labente requiritur *Scemittà* non de anno præterito.

R. Moſes Ægyptius in *Haijàd* lib. 7. זרעים *Zerahim*, *Hallachòth* שמיטה cap. 10. plura de *Scemittà* docet, quæ referemus dum de שמיטה *Scemittà* alibi vberiùs dicemus. De eadem vide ſuprà pag. 433. col. 2.

קביע *Keuiàh* ὁρισμὸς *Terminus* huius anni eſt ב״ש duo iſta elementa indicant ſymbolum huius anni, & qualitatem duorum menſium *Marcheſcuàn* & *Chiſlèu*, de quibus diximus ſuprà pag. 411. & ſeqq.

Symbolum anni oſtendit, qua feria annus ingrediatur ſeù figatur; nam קבע *figere* propriè ſignificat, vt hoc anno figitur, ſeù hæret *termino* & *charaEteri* ב׳, per quod oſtenditur fer. 2. ingredi debere. Sed non omnis feria eſt idonea ad קביע *Keuiàh*, cùm *characteres* feriales his elementis אדו ſignificati ſint inepti ad *Keuiàh* anni, vt aliàs notauimus pag 416. in rubrica. Si enim Nouilunium Menſis *Tiſcri* cadat in hos characteres fer. 1. 4. & 6. in ſequentem, aut in tertiã diem impellitur. Hæc autem דחיה *tranſlatio in aliam diem* ex duplici cauſa oritur; vel ex Luminarium coniun-

quo ſuprà eadem pagina 417.

2. *Cycli maioris*. *Cyclus maior* dicitur numerus annorum, qui hactenus ex Cyclo Solari 28. annorum currente tranſierunt. Eruitur ex diuiſione Æræ Mundi completæ per 28. quod enim relinquitur abſoluta diuiſione, eſt *Cyclus maior*. Vt ab hoc anno 5435. labente aufer vnitatem Æra completa, ſeù anni ſolidi remanent 5434. hos diuide per 28. ſupererit 2. *Cyclus maior* completus huius anni labentis 5435.

195. *Cycli Solaris*. Reuolutio 28. annorum dicitur *Cyclus Solaris*; quot enim reuolutiones in Orbem ab initio Mundi vſque ad præſentem annum 5435. tranſierunt, tot Cyclos hoc anno dicimus eſſe Solares. Iſtorum numerus apparet ex *Quoto*, cum additione Cycli Solaris præſentis anni labentis; vt, diuiſo numero 5435 per 28. in *Quoto* habebis 194. Cyclos perfectos hactenus à Mundi conditu tranſactos; his adde præſentem Cyclũ currentem nondum completum, fit ſumma 195. pro *Cyclo Solari* currentis anni 5435.

3. *Anno* לשמיטה לרש״י *Scemittà Intermiſſionis ſecundùm Raſcì R. Salomonem*; & 2. *Anno Intermiſſionis* לר״י *ſecundùm Ri*, id eſt *ſecundùm R. Iſaaci* ſententiam. Sententia *R. Salomonis* de anno hebdomadæ Sabbathicæ videtur fundata in ſimplici diuiſione Epochæ Mundi per diuiſorem 7. nam diuiſo anno Mundi 5435. per numerum 7. reſiduum eſt 3. annus Sabbathicæ heb-

re, vtpotè liberioribus, cùm vacui ſint à quacunque ſolemnitate: nam totus annus in duas partes diſpeſcitur, vt alterutra pars ſex menſes contineat; Prima pars numeratur à *Niſàn* vſque *Tiſcrì*; ſecunda à *Tiſcrì* ad *Niſàn*. Sed quia in prima parte, ſeù primo ſemeſtre incidunt duæ præcipuæ ſolemnitates videlicet Paſcha & Pentecoſte, noluerunt huius ſemeſtris menſes aliquo addititio die grauare. Ob eandem rationem immunem fecerunt menſem *Tiſcrì*, quia in eo celebratur ſolemnitas *Tabernaculorum*; at quia poſt *Tiſcrì* primò occurrunt *Marcheſcuàn* & *Chiſlèu*, ideò hanc inæqualitatis anni notam iſtis menſibus attribuerunt antiqui.

Annus eſt פשוטה *Peſciuttà Communis*. De anno *Communi* & *Embolimæo* vide quæ dicta ſunt ad paginam 404. & ſeqq.

ר״ה *Roſc Haſcianà Initium anni Politici*, & ר״ח *Roſc Chòdeſc Initium menſis*, ſeù *Neomenia* menſis *Tiſcrì*, vnum & idem eſt: nam die primo menſis *Tiſcrì* incipit annus Ciuilis. Vocatur שבתון *Sciabbathòn Sabbathum*, Leuit. 23. 24. Numer. 29. 1. quia eo die ab operibus ſeruilibus quieſcebant. Dicitur etiam זכרון תרועה *Zicharròn Theruàh Memoriale clangoris*, Ibidem; quia eodem die tubis clangebant, & cornu Arietinum inflabant ob memoriam Iſaaci, qui ne à Patre ſuo Abrahamo ſacrificaretur liberatus eſt à Deo, & in locum ipſius ſacrificatus Aries: quod in primam diem *Tiſcrì* incidiſſe volunt, vt legitur

iunctione, & dicitur *Aſtronomica*; vel propter duorum feſtorum coniunctionem, & *Politica* nominatur. Tranſlatio feriæ ratione Aſtronomica fit, quando coniunctio Luminarium poſt 18. horam celebratur à Solis occaſu initio facto, quo diem numerare incipiunt Iudæi, tunc enim ex tribus diei partibus duas prætcriiſſe cenſendum. Tranſlatio Politica fit ne duo ſimul feſta coniungantur, neuè incommodum generent Reipub. Vt autem iſta euitentur incommoda, annum inæqualem ſtatuerunt, vel dierum 353. vel 354. vel 355. *defectiuum, æquabilem, abundantem*.

Hinc tradunt ſymbolū חכ״ש גר״ה Prima litera primæ dictionis correſpondet primæ; ſecunda ſecundæ; & tertia tertiæ: character enim ג׳ ſignificat שנה חסרה *annum defectiuum* habere tres dies ſupra 350. hoc eſt 353. ך׳ שנה כסדרן *annum Cheſidràn ſecundùm ſuum ordinem, æquabilem, ordinarium*, & habet 4. dies. Et ה׳ שנה שלמה *annum perfectum, ſolidum, abundantem*, habet enim 5. dies ſuprà 350. nempè 355. Hæc autem anni inæqualitas cognoſcitur ex qualitate menſium *Marcheſcuàn* & *Chiſlèu*,

vt quia hoc anno תל״ה 435. prædicti menſes ſunt שלמים *Scelamim perfecti, Solidi, abundantes*, id eſt 30. dierum, ideò in ſymbolo ponitur ש׳.

Itaque בש״ prima litera ב׳ ſignificat feriam 2. qua figitur annus; & ש׳ prædictos menſes eſſe ſolidos 30. dierum. Voluerunt autem eiuſmodi anni inæqulitatem his menſibus tribue-

aſcendit in montem, ne Iſraëlitæ ampliùs peccarent idololatrando ſicut priùs fecerant: nam errauerunt in numero, & fecerunt Vitulum. Si ita eſt, illius buccinæ cauſa, laudatur Deus benedictus, ſimulque timorem incutiunt Iſraëlitis ne ampliùs peccent. Et ob id dicitur (Pſal. 47. 6.) Aſcendit Deus in iubilo: Dominus in voce tubę. *Ob hanc cauſam nos clangimus, & ita cohibemus populū à peccato & iniquitate &c.*

Aliam rationem idem aſſignat; vt per ſonum buccinæ timor immittatur in corda hominum, vt ſciant ſe eſſe iudicandos in principio anni noui: nam tubæ ſonus metum gignit, vt dicitur Amos cap. 3. ver. 6.

אם יתקע שופר בעיר והעם אל יחרדו ׃

Si clanget tuba in Ciuitate, & populus non expaueſcet? & eſt ſignum Dei Iudicij, iuxta illud ביום ההוא יתקע בשופר גדול *In die illa clangetur in tuba magna*: Iſai. 27. v. 13. Hactenus Mardochæus Iaphè. Apoſtolus etiam Paulus loquens de nouiſſimo Dei Iudicio 1. ad Cor. 15. 52. ait: *Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouiſſima tuba, canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti &c.*

Hodie parant ſibi Iudæi hæc cornua, eaque inflant; circa quæ multa ſcrupuloſè requirunt, vt ad inflandum pro feſto idonea ſint.

Primùm, vt שופר *Sciophàr Cornu* ſit Arietinum: nam ſi Vitulinum ſit, פסול *Paſsùl ineptum* decernunt: אורח חיים *O'rach chaijm* num. 586. §. 1. Eam *Cornu* menſuram determinant, vt ſi manu occludatur, illius ex-

tur in *Talmude* Cod. ר״ה *Roſt Haſeianà* cap. 1. pag. 16. propè finem

אמר רבי אבהו למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב״ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמכם לפני ׃

Dixit R. Auàhu; Cur clangunt cornu Arietino? Dixit Deus ſanctus benedictus: Buccinate coram me cornu Arietis, vt recorder ligationis Iſaaci filij Abrahæ, & tribuam vobis non ſecus, ac ſi ligaſſetis voſmet ipſos coram me.

Mardochæus Iaphè in לבוש החור *Leuùſc hachùr* num. 581. refert, conſuetudinem eſſe apud Iudęorum nonnullos, vt à principio vltimi menſis anni Politici, id eſt à principio menſis אלול *Elùl Auguſti* ſingulis diebus de mane poſt Precum recitationem incipiant clangere huiuſmodi cornu, vel etiam idem faciant veſpere, neque vnquàm buccinationem iſtam intermittant, quouſque dies 28. menſis adueniat. Cur autem id faciant (inquit) eſt, quia

בר״ח (אלול) עלה משה ר״ע״ה להר סיני לקבל לוחות אחרונות והעבירו שופר במחנה משה עלה להר שלא יטעו ישראל עוד אחר ע״א כמו שטעו בראשונה שטעו בחשבון ועשו את העגל וא״כ ע״י אותו שופר נתעלה הש״י ונתיירא שנמנעו ישראל מלחטוא ועל זה נאמר עלה אלהים בתרועה לכן אנו תוקעין גם כן כדי למנוע העם מחטא ועון וכו׳ ׃

In Neomenia (*Elùl* Auguſti) *aſcendit Moſes, ſuper eum ſit pax, in montem Sinai, vt ſecundas Tabulas recipiat, & tranſire fecerunt Sciophàr buccinam per caſtra clangentes: Moſes*

tur, hæc & alia ſimilia efficere prohibent. §. 11. 16. 17. Permittunt tamen extrinſecus inaurari, dummodo non fiat circa extremitates, neuè vox naturalis illius immutetur. *Rambàm* cap. 1. n. 6. Includere cornu intra aliud cornu, ſi vox cornu interni audiatur, licitum volunt, ſi externi, illicitum. Ibidem.

VIII. Non profanant diem feſtum cauſa cornu feſtiui. Vt exempli gratia: Si vnicum tantùm cornu, vel vltra fluuium, vel in ſummitate arboris reperiretur, non ideò licere volunt die feſto, vel fluuium tranſire, vel arborem conſcendere, vt inde tollatur. Et huius rei rationem aſſignant, quia dicunt: Vnum præceptum affirmatiuum non tollere, aut irritum reddere aliud præceptum affirmatiuum & negatiuum ſimul; at præceptum de inflando cornu, dicunt eſſe præceptum affirmatiuum tantùm, præceptum verò de obſeruatione feſti eſſe præceptum affirmatiuum & negatiuum ſimul. Ergo illud nequit iſtud irritum reddere. §. 21. & *Rambàm* cap. 1. n. 4.

IX. Licere volunt, aquam, aut vinum, vel acetum intra cornu infundi, vt à ſordibus purgetur; at lotionem hanc lotio efficere, prohibent ob honorem *Sciophàr*. §. 23. & *Rambàm* Ibidem.

X. Si vnus, aut plures in profundo putei exiſterent, aut intra cauernam, & illic buccinarent, eos ſatisfeciſſe præcepto volunt; at ij, qui extra puteum, aut cauernam ſunt, ſi vocem buccinæ audierint, idem exiſti-

tremitates hinc inde appareant. רמב״ם *Rambàm* cap. 1. num. 5.

II. Quamuis idoneum שופר *Sciophàr Cornu* exiſtiment tam curuum, quàm diſtentum & expanſum, nihilominus magis conſonū eſſe præcepto ſi curuum fuerit, arbitrantur. Ibid.

III. Vtentem Cornu furtiuo, præcepto ſatisfacere credunt, quia præceptum ponunt, in eo *Vt audiatur Vox buccinæ*, quæ non recipit præceptum furti. *O'rach chaiim* n. 586. §. 2.

IV. Si aurem *Sciophàr Cornu* dicatum fuerat Idololatriæ Iſraëlitarum, nullo modo eo vti permittunt. Si cultui religioſo alterius Nationis, dummodo ei nullam fiduciam habeant, ſed totam ſpem in meritis Iſraëliticis ponant, non reijciunt, Ibidem §. 2.

V. Clangere voce acutiſſima, vel grauiſſima ſatis eſt: nam voces omnes pro idoneis habentur. §. 6. *Rambàm* cap. 1. n. 6.

VI. Feſſura in cornu ſi fuerit in tranſuerſum ſecundùm latitudinem, huiuſmodi cornu non reijciunt; ſi per longū, פסול *Paſsùl* ineptum eſſe volunt. *Rambàm* cap. 1. num. 5. Pari modo reijciunt cornu ex duorum cornuum fragmentis conflatum. §. 8. num. 10. *Rambàm* cap. 1. n. 5.

VII. Quicquid ſuper *Sciophàr Cornu* adijcitur, vt pulchrius, vel pretioſius reddatur, tam eiuſdem quàm alterius ſpeciei, reſpuunt; vt ſi ex eodem cornu aliquæ particulæ euellantur, & eidem poſtea iterum aptentur; vel ſi auro, argento, aut quibuſdam coloribus, figuriſq; pinga-

pto, ſatiſfacit: Vnde volunt, vt & qui clangit, & qui audit clangorem, habeat intentionem ſatiſfaciendi. Ibidem §. 8.

XVII. *Si* quis dum clangit habeat intentionem liberandi omnes, qui ſuum buccinæ ſonum audiunt; ſi ſuperueniat aliquis, & nolit, vt iſte includatur inter reliquos, nihilominus liberant hunc à præcepto audiendi buccinæ clangorem; quia iſte neſcit huius clangentis intentionem, quandoquidem prima illius intentio fuerat liberare omnes à præcepto audiendi ſonum buccinæ. Sic pariter; ſi quis per viam incedens audiat ſonum buccinæ inflatæ à Præcentore Synagogæ, exit ab obligatione, quia Præcentor eſt perſona publica repræſentans totum cœtum, ideo vocatur שליח צבור *Scelìach tzibbùr Nuncius communitatis*; hoc tamen ratum habere volunt, ſi ille, qui ſonum audierit, intentionem habeat liberari ſe ipſum à præcepto. Ibid. §. 9.

XVIII. Androgeni ſi clangant, abſoluunt Androgenos à præcepto audiendi, ſi Androgeni Androgenos clangentes audiant. Ibid. num. eodem 589. §. 5.

טומטום *Tumettùm*, id eſt ille, cuius genitalia non apparent, ſed obſtructa ſunt, ſi clangat, non ob id, eum qui clangorem audit, ſatiſfacere præcepto exiſtimant, etiamſi & ipſe *Tumettùm* obſtructus fuerit. Ibidem §. 4.

Libertus, nempè ille qui partim liber eſt, partim ſeruus, ſi clangat, non ſe ipſum, minuſuè alios liberat à

 præ-

ſtimant; ſi verò vocem repercuſſam, aut echo, ac ſi nihil audiuiſſent, decernunt. Num. 587. §. 1.

XI. Si quis verò clangere cæpit in puteo, poſtea inde aſcendens clangorem perficiat, volunt vt tam ille qui clangit, quàm ille qui clangorem audit, liber ſit, ac exeat ab obligatione audiendi, quia idem eſt ſonus qui editur in profundo putei, ac ille qui extra puteum perficitur. §. 2.

XII. Non inflant cornu niſi de die, ſcilicet ab ortu Solis, & deinceps. Si quis verò incipiat clangere ab Aurora, non damnant; ſi autem ante Auroram, & poſt Auroram exortam perficiat, improbant. Numero 588. §. ..

XIII. Si ר״ה *Roſc Haſcianà* incidat in Sabbatho, tunc buccina non clangunt. Ibid. §. 5.

XIV. Qui idonei non ſunt ad clangendum ſi clangant; hi qui hunc clangorem audiunt, non ob id præcepto ſatisfacere putant. Numero 589.

Qui autem abſoluuntur à præcepto clangendi, ſunt *mulieres*, *ſurdi*, *ſtulti*, *paruuli*, *& ſerui*.

XV. Non interdicunt mulieribus, quæ clangere ſciunt, cornu inflare coram hominibus, qui iam ſatisfecerunt præcepto audiendi clangorem; ſed in hoc caſu non præmittunt benedictionem. n. 589. §. 5.

XVI. Qui experimentum facit, an clangere ſciat, clangendo, non liberat ſe, nec audientes à præcepto. Neque is, qui animi gratia clangit ſine intentione clangendi ex præce-

grave accidit, & corde affligitur; Vel Vtrumque ſimul HAANACHA & HAIELALA. Et quod ſecundo loco vſu venire ſoles vocant THERVAH. Hæc ſiquidem eſt conſuetudo dolentis & afflicti, vt primò ſuſpiret, poſtea eiulet; idcircò nos Vtrumque facimus. Hactenus Ægyptius.

Cùm enim doceant, huiuſmodi clangendi præceptum ideò à Deo fuiſſe ordinatum, vt homo excitaretur ad pœnitentiam ſuorum peccatorum: nam volunt, Deum primo die anni ſedere pro tribunali, & actiones præteriti anni vniuſcuiuſque hominis rigoroſo examine recognoſcere, & ea, quæ anno inſequenti futura ſunt, decernere: quòd ſi mala merita ab homine patrata elapſo anno bona ſuperauerint, ſtatim morti adiudicari; ſi verò bona mala merita exceſſerint ſtatim adiudicari ad vitam: ſi autem æqualia fuerint merita & demerita, ſententiam non obſignari, ſed differri vſq; ad diem כפור *Chippùr*, nempè per decem dies, vt in hoc temporis ſpatio, mediocres iſti peccatores ad pœnitentiam conuerti poſſint; quòd ſi conuertantur, etiam iſtos inter iuſtos adſcribi; ſin minùs, inter peccatores connumerari, & puniri. Docent hæc ex *Talmude* Codice ראש השנה *Roſc Haſcianà* cap. 1. pag. 16. b. longè poſt medium, vbi

אמר רבי כרוספדאי אר יוחנן ג׳ ספרים נפתחין בראש השנה אחד של רשעים גמורים ואחד של צדיקים גמורין ואחד של בינוניים צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה ׃ בינוניים תלויין ועומדין

præcepto audiendi clangorem buccinæ. §. 5.

XIX. Præſcribunt modum clangendi, & buccinæ ſonum duobus voculis תקיעה *Thekiàh* & תרועה *Theruàh* explicare ſtudent.

תקיעה *Thekiàh* abſque vlla hæſitatione omnes docent ſignificare *ſonum ſinum, rectum, & æqualem*. De alterius vocis ſignificato dubitant: nam nonnulli volunt

תרועה *Theruàh* idem eſſe ac האנחה *Haanachà Suſpirium*; alij idem ac היללה *Haielalà Eiulatum*; alij decernunt quòd vtrumque ſimul & *Suſpirium*, & *Eiulatum* includat; vnde R. Moſes Bar Maijmonis in *Halachòth Sciophàr* cap. 3. n. 2. ingenuè fatetur ignotum eſſe hac tempeſtate vocabulum תרועה *Theruàh*. Eius verba ſunt

תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הגלות ואין אנו יודעין היאך היא אם היא היללה שמיללין הנשים ביניהן בעת שמיבבין או האנחה כדרך שיאנח האדם פעם אחר פעם כשידאג לבו מדבר גדול או שניהם כאחד האנחה והיללה שדרכה לבא אחריה הן הנקראין תרועה שכך דרך הדואג מתאנח תחלה ואחר כך מילל לכך אנו עושין הכל ׃

THERVAH, de qua dicitur in Lege (Leuit. 23. 24.) *ambigua vox eſt, & nobis ob multitudinem annorum, & diuturnum exilium fermè ignota: nam neſcimus, an ipſa ſignificet HAIELALA EIVLATVM, Vti ſolent mulieres, dum inter ſe* (rixantur) *vociferari; vel HAANACHA GEMITVM, aut SVSPIRIVM, vti ſolet homo ſuſpirare, quando ei aliquod*

32.) Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti. Dele me nunc; *iſte eſt liber impiorum*: de libro tuo; *iſte eſt liber Iuſtorum*: quem ſcripſiſti, *iſte eſt liber Intermediorum*. Adhærent itaq; Iudæi pertinaciter his Rabbinicis traditionibus, atque vt excitent peccatores ad pœnitentiam, ipſo primo die anni Arietini cornu buccinationem replicant in Synagoga, dum preces de mane perſoluunt, & ſecundùm quod docet R. Moſes Ægyptius nuper citatus perfectam buccinationem tribus partibus componunt.

Primam partem buccinationis quatuor inflationibus conſtare volunt, nempè

I. תקיעה *Thekiàh inflatione*, qua ſonus æqualis ac planus edatur.

II. האנחה *Haanachà Suſpirio*, pro quo intelligunt tres interruptas voces, quas שלש שברים *Scelòſc ſcenarim Tres fractiones* appellant.

III. היללה *Haielalà Eiulatu*, quod propriè תרועה *Theruàh* vocant, illudque explicant ſono inæquali & anfracto admodum eiulatus.

IV. Alia תקיעה *Thekiàh Voce æquali ac plana*, vt priùs: & ſic primam buccinationis partem abſoluunt. Huius rei ſymbolum dant תשרת *Tiſcràth*.

Secundam partem buccinationis tribus inflationibus complent. I. *Thekiàh*. II. *Scelòſè ſcenarim*. III. *Thekiàh*. Huius ſymbolum eſt תשת *Taſciàth*.

Ter-

ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים וכו נכתבין לחיים לא וכו נכתבין למיתה

Dixit R. Charuſpadài, dixit R. Iochanàn: Tres libri aperiuntur in capitè anni: Vnus impiorum perfectorum; alter Iuſtorum perfectorum; tertius intermediorum. Iuſti perfecti ſcribuntur, & conſignantur illicò ad vitam. Impij perfecti ſcribuntur, & ſtatim firmantur ad mortem. Intermedij ſuſpenduntur & manent in ancipiti à principio anni vſque ad diem Hachippurrim Expiationum. Si intra ſpatium iſtorum dierum faciunt opera meritoria ſcribuntur ad vitam; ſin minus, ſcribuntur ad mortem. Idem reperitur in *En Iſraël* Par. I. pag. 123. colum. 2. num. 9. Hos triplices libros *Iuſtorum, Impiorum, & Intermediorum*; R. אבין *Auin* conatur ex Scriptura illuminare; dicit enim ibidem: *Quid ſibi vult illud Pſalmi 69. 29. Deleantur de libro viuentium: & cum iuſtis non ſcribantur?*

ימחו מספר זה ספרן של רשעים גמורין חיים זה ספרן של צדיקים ועם צדיקים אל יכתבו זה ספרן של בינוניים

Deleantur DE LIBRO, id eſt de libro impiorū perfectorum; VIVENTIVM, id eſt de libro Iuſtorum. & cum Iuſtis non ſcribantur, hoc eſt in libro Intermediorum. Et

רב נחמן בר יצחק אמר מהכא (שמות לב׳ לב׳) ואם אין מחיני נא מספרך אשר כתבת מחיני נא זה ספרן של רשעים מספרך זה ספרן של צדיקים אשר כתבת זה ספרן של בינונים

Rau Nachmàn Bar Iſaaci dixit: Huc refertur id quod legitur (Exod. 32.

mò viribus reaſſumptis iterum in vlulatum dolorum, vt priùs cœperat, periodum terminet. Ex hac igitur naturæ œconomia oriri exiſtimant *Thekiàh*, *Scelòſc ſceuarim*, *Theruàh*, & *Thekiàb*.

Quæres, Quando? qua hora? & vbi ſoleant Iudæi clangere cornu?

Reſpondeo ſtrictè: *Die anni noui*. שחרית *Scecharith Matutino tempore*; *In Synagoga*. Probant hęc omnia.

Primo ex Scriptura, quam hodie ad ſuas ceremonias pertinaciter retinendas aſſumunt Iudæi, & ad ſe trahunt, Leuit. 23. 24. & Num. 29. 1. יום תרועה יהיה לכם *Dies tarantantara erit Vobis*.

Matutino tempore, probant ex libris Ritualibus: *O'rach chaiìm*, numero 588. §. 1.

In Synagoga; ex eiſdem Ritualibus. Quamuis non adeò huic ceremoniæ adhæreant, vt ſi extra Synagogam inflétur cornu, huiuſmodi inflatio irrita ſit cenſenda, cùm doceant intra cauernas, & in puteorum profunditate clangi poſſe, & ſatisfieri præcepto audiendi clangorem, vt ſuprà dictum eſt num. 10. Ideò dicimus in reſponſione *ſtrictè*, quia Rabbini dilatant plerumque tempus, & locum.

Quæres ſecundò; Si in Synagoga dum preces recitant, cornu inflant Iudæi, ad quam partem officij, & quibus ceremonijs id efficiant?

Reſp. Primo die anni ſummo mane ſurgentes in Synagogam ſe conferunt, multiplices orationes & preces recitant, in quibus frequenter occurrit

Tertiam partem buccinationis tribus alijs inflationibus perficiunt.

I. *Thekiàh*. II. *Theruàh*. III. *Thekiàh*. Eius ſymbolum eſt תָּרָת *Taràth*. Hinc patet, totam buccinationem decem inflationibus abſolui. Quatuor in prima parte, tribus in ſecunda, & tribus in tertia buccinationis parte incluſis. Quæ cùm tribus vicibus replicentur, fit vt inde 30. inflationum numerus eliciatur, vt volunt Iudaicorum rituum Magiſtri. Quæ vt ritè memoriæ mandentur, & firmiter hæreant, præfata ſymbola hoc modo diſponunt & explicant.

תשר״ת	Literæ ת *Thàu* in his dictionibus ſignificant תקיעה *Thekiàh*.
תש״ת	Literæ ש *Scin* ſignificant שלש שברים *Scelòſc ſceuarim*.
תר״ת	Literæ ר *Reſc* ſignificant תרועה *Theruàh*.

Neque ad eam ſignificandam aſſumunt literam ת *Thàu*, ne gignat confuſionem; ideò loco ת *Thàu* accipiunt ר *Reſc*.

In buccinatione volunt vt ſeruetur ordo תשר״ת, ſecundùm quòd natura magiſtra docet: putant enim quòd homo in anguſtijs poſitus, & magno aliquo cordis dolore ac cruciatu vexatus, primò vocem in longum protrahat, & vlulet, poſtea interruptis ſuſpirijs animū quodammodo ſubleuet; inde reſtaurata anguſtia, & corde timoribus circumuallato, in eiulatum erumpat. Poſtre-

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמע קול שופר, בא״י אמ״ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה :

Benedictus tu Domine Deus noſter Rex mundi, qui ſanctificaſti nos praeceptis tuis, & praecepiſti audire vocem buccinae. Benedictus tu Domine &c. qui nos viuere feciſti, firmaſti nos, & peruenire feciſti nos vſque ad tempus iſtud.

His dictis, vi valida ter inflat שופר *Sciophàr Cornu* ſecundùm ſymbolum תשר״ת *Tiſcràth*, ita vt tribus vicibus replicatis תקיעה *Thekiàh* שלש שברים *Scelòſc ſceuarim* תרועה *Theruàh* & תקיעה *Thekiàh* duodecim inflationes perficiat.

Deinde eodem modo iuxta ſymbolum תש״ת *Thaſciàth* tribus vicibus cornu inflat, & nouem inflationes perficit.

Poſtremò pariformiter tribus alijs vicibus iuxta ſymbolũ תר״ת *Tharràth* inflat cornu: & ſic completis nouem inflationibus abſoluitur tota buccinatio, quam triginta inflationibus perfici debere contendunt.

Abſoluta buccinatione, recitant.

זכור ברית אברהם ועקדת יצחק וכו׳,

Recordare fœderis Abrahae, & ligamenti Iſaaci &c. vel ſecundùm ritum Hiſpanorum.

אשרי העם יודעי תרועה וגו׳ :

Beatus populus qui ſcit iubilationem, &c. Et recitata oratione מוסף *Muſsàph Auctaria*, in qua, quia orant vt Deus

ſit vox מלך *Mèlech Regis*, & מלכנו *Malchènu Regis noſtri*. Idcircò hanc Precum partem vocant מלכיות *Malchiòth*.

Extrahunt duos libros Legis ex Armario, ſeù Arca, in qua reconduntur quamplurimi libri Legis Moſaicae; interim inuitantur quinque viri ad lectionem Pentateuchi, Sacerdos vnus, Leuita vnus, Iſraëlitae tres. Legit primò Sacerdos aliquantulum, & vbi ipſe dimittit, reaſſumit Leuita, & deinde Iſraëlitae, vnus poſt alium proſequuntur lectionem quam legunt ex *Paraſcià* וירא *Vaijerà*. Incipiunt enim à cap. 21. ver. 1. Gen. ויהוה פקד את שרה *Et Dominus viſitauit Sarà &c.* vſque ad finem capituli, Et in ſecundo ס׳ תורה *Sèpher Thoràh Libro Legis* legunt פרשה *Paraſcià ſectionem Pinchàs* Num. cap. 29. v. 1. ובחדש השביעי וגו׳ *Et in menſe ſeptimo &c.* vſque ad ver. 6. incluſiuè. Ex his quinque Iſraëlitis vnus eligitur ad legendum הפטרה *Haphtorà Lectionem ex Prophetis* (quid ſit, & vnde dicatur *Haphtorà* infrà dicemus) qui praemiſſa benedictione ſecundùm quod habetur in fine *Haphtoròth* ſeorſim excuſarum poſt nonnullos Pentateuchi libros, ſtatim legit lectionem ex 1. Samuelis cap. 1. v. 1. ויהי איש אחד וגו׳ *Et fuit Vir vnus de Aramathàim Sòphim &c.* quae complectitur caput primum & ſecundum vſque ad v. 10. incluſiuè. Quà completa, ſurgit ille cui commiſſa eſt cura inflandi cornu, qui in arte clangendi expertus eſſe debet, manuque accipiens cornu profert ſuper illud benedictionem.

vicibus, quàm Hiſpani, qui totum ſymbolum in tres partes diuidunt, & ſeorſim vnamquamque partem ter replicant, omnes triginta inflationibus totam buccinationẽ perficiant, præter primam, quam omnes ante מוסף *Muſaph* ſecundùm omnia ſymbola תרש״ת תש״ת תר״ת clangunt.

In fine Matutinarum Precum antequam è Synagoga egrediantur ſolent inflare cornu, & inflationem in longum protrahere vt poſſunt, non ſecundùm modum contentum in aliquo ex ſuprà notatis ſymbolis, ſed תרועה *Theruàh* in longum protractam volunt in ſignum lætitiæ & feſtiuitatis honorem.

Menſuram etiam requirunt in inflationibus ſymboli תש״רת: nam aliqui volunt vt שיעור *Sciuùr Menſura* תקיעה *Thekiàh* eſſe debeat ac תרועה *Theruàh*. Et menſura *Theruàh* ſint tres יבבות *Iuauòth Vociferationes* vulgares: vnde tam *Thekiàh* quàm *Theruàh* tribus vociferationibus conſtare contendunt, quas appropriato vocabulo appellant טרימוטין *Tremottin*, ac ſi dicerent *Tremores*. Hinc volunt vt *Thekiàh* ſymboli תש״רת eſſe debeat prolixior illa, quæ eſt in ſymbolo תש״ת, hoc eſt, Prima *Thekiàh* ſit prolixior ſecunda; & ſecunda quæ eſt in ſymbolo תש״רת ſit prolixior tertia, quæ eſt in ſymbolo תר״ת.

Sunt qui dicant, quòd menſura

Deus recordetur fœderis initi cum Patribus, & promiſſionum in Lege ſcriptarum, ideò à voce זכור *Zechòr Recordare*, quæ paſſim ibidem replicatur hanc orationis partem, vocant זכרונות *Zichronòth*. Ideòque poſt *Zichronòth* clangunt eodem cornu tribus vicibus ſecundùm ſymbolum תש״רת *Tiſeràth* vt aſſolent Hiſpani, vel ſemel omnia exercent ſymbola תש״רת תש״ת תר״ת, vt Itali notant in ſuis *Machazorrim* nuper excuſis.

Poſt hanc buccinationem ſequuntur aliæ Preces, & lecta oratione

ונתנה תוקף קדושת היום וכו׳:

Et date robur hodiernæ ſanctitati &c. quam attribuunt *R. Amnon Moguntino*, de quo ſuprà in I. Par. pag. 371. Qua completa, cum quibuſdam alijs precatiunculis iterum cornu inflant iuxta tria ſymbola הש״רת תש״ת תר״ת ex præcitato *Machazore* italo nuper impreſſo, & ex antiquo Bononienſi vnica vice, vel ſecundùm Hiſpanos iuxta ſymbolum תש״רת *Thaſciàth* ter.

Proſequuntur Preces, quas vocant שופרות *Sciopharòth buccinationes* propter frequentem vſum vocis שופר *Sciophàr* in his Precibus vſurpatæ. Quibus completis, vltimò Itali clangunt buccina ſemel buccinando totum ſymbolum תש״רת תש״ת תר״ת Hiſpani verò ter clangunt ſymbolũ תר״ת, vt tam Itali, qui clangunt totum ſymbolum tribus interruptis

nam perſona clangi debeat, & quibus requiſitis id ſit efficiendum proponuntur & examinantur à Rabbinis, quæ ſi omnia hic recenſere voluiſſemus, nimis in longum protraheretur oratio. Si quis ea videre cupiat, adeat משנה *Miſenà* & *Ghemarà* ad Cod. ר״ה *Roſc Haſcianà* cap. 3. & 4. vnde R. Moſes Bar Maijmonis conſtauit ſuos Aphoriſmos in libro חיד *Haijàd Halachòth Sciophàr* cap. 2. & 3. & ex eo Author טורים *Turrim* in אורח חיים *O'rach chaìm*, & compendioſè Ioſeph Caro in שלחן ערוך *Sciulchàn arùch Halachòth* ר״ה *Roſc haſcianà* num. 585. & ſeqq. vſque ad 590.

Die 2. *Tiſcrì* legitur הפטרה *Haphtorà Et fuit Vir Vnus*. 1. Sam. 1. & ex Ierem. 31, 2, *Sic dixit Dominus: Inueni gratiam in deſerto &c.* vſque ad v. 20. incluſiuè, ארחמנו נאם יהוה *Miſerebor eius, ait Dominus*.

De פרשה *Paraſcià* והפטרה *& Haphtorà*.

DVæ ſunt lectiones, quas Iudæi in qualibet Hebdomada ſolemniter recitant in Synagoga, quarũ altera ex Lege, ſeù Moſis Pentateucho, altera ex Prophetis deſumitur. Prima, quæ *Legalis* eſt, Hebraicè פרשה *Paraſcià*; ſecunda, quæ *Prophetica*, Hebraicè הפטרה *Haphtorà*, vel etiam *Haphtarà* dicitur.

Diuidunt Iudæi totum Moſis Pentateuchum in 54. פרשיות *Paraſciòth Sectiones* ſecundùm numerum maiorem hebdomadarum anni, & in qualibet hebdomada, ſeù Sabbatho

יבבא *Iauaà* vnius *Vociferationis* ſit triũ טרימוטין *Tremottin Tremorum*; & menſura תרועה *Theruàh* ſit trium יבבות *Iauaòth*, hoc eſt *Nouem* טרימוטין *Tremottin Tremorum*. Et menſura תקיעה *Thekiàh* etiam 9. *Tremottin*: vnde ſequitur quòd *Theruàh* & *Thekiàh* ſint eiuſdem menſuræ. Quòd ſi huiuſmodi menſuræ negligantur, neque præcepto clangendi ſatisfieri credunt.

שלש שברים *Scelòſc ſceuarìm Tres fractiones*, quę ſunt in ſymbolo תש״רת parum referre dicunt, ſi non fiant vnico flatu, quia ibi coniunguntur cum *Theruàh*, aliàs requirunt vt vnico flatu fiant.

Qui verò vnico flatu תר״ת efficit, ſecundùm aliquos ſatisfacit præcepto, ſecundùm alios non ſatisfacit.

Eum, qui partem 30. inflationum diuerſo tempore audit etiam à diuerſis hominibus clangentibus, vt ſi ab vno audierit ſonum תקיעה *Thekiàh*, ab altero ſonum תרועה *Theruàh* &c. ſatisfacere præcepto dicunt. Si autem hæc à diuerſis hominibus ſimul clangentibus quis audiat, non ſatisfacere præcepto docent, quia principium & finis cuiuſque buccinationis tunc diſtingui exactè non poteſt. *O'rach chaìm* 588. §. 2. n. 3.

Tandem, qui inuerſo cornu clangit videlicet in latiori parte ipſius, nihil facere arbitrantur. Ibid. n. 590.

Alij quàm plurimi caſus, dubia, & reſolutiones ceremoniales ad buccinam, ſeù cornu Arietinum pertinentes, tam quo ad modum, quàm quoad tempus clangendi, & à qua-

per vnicam minuſculam literam פ, & eſt vltima libri Geneſeωσ, quæ incipit ויחי יעקב *Et Vixit Iacob*. cap. 47. 28. quare à nonnullis non numeratur inter *Paraſciòth*. Communis tamen ſententia eſt, vt ſit *Paraſcià* diſtincta à cæteris.

Omnes itaque *Paraſciòth* tam *apertæ*, quàm *clauſæ*, addita hac vltima omninò clauſa, numerantur 54. Apertæ 43. clauſæ 11.

Cur autem dicatur *Paraſcià aperta*, & *clauſa*, & quænam ſit differentia inter vtramque, videndus eſt R. Moſes Ægyptius *Halachà Sèpher Thorà* cap. 8. in principio. Ibi enim diſcrimen *Paraſcia aperta* à *clauſa* aſſignat. *Aperta Paraſcia* duas formas attribuit, docetque, quomodo Scriba Legis eam ſcribere debeat: nam ſi Scriba dum Pentateuchum ſcribit, & in *Paraſcià*, quæ aperta eſſe debet, incidat, finiat in medio lineæ, tunc relinquere debet reliquum lineæ vacuum, ita vt *Paraſcià Petuchà apertam* à ſubſequente linea ſcribere incipiat. Spatium verò, quod relinquitur, debet eſſe כשיעור תשע אותיות *veluti ſpatium nouem literarum*. Et hæc eſt prima forma *Paraſcia aperta*.

Secunda forma *Paraſcia aperta* eſt. Si Scriba finiat ſcribere in fine lineæ, aut reliquum ſpatium, quod relinquitur in linea, ſit modicum; tunc Scriba relinquit ſequentem lineam totam ſine ſcriptura, & *Paraſciam apertam* ſcribere incipit à principio lineæ tertiæ. Et hæc eſt ſecunda differentia ſeù forma *Paraſcia aperta*.

Paraſcià Sethumà clauſa habet tres for-

vnam ex his recitant, facto initio, à בראשית *Bereſcith In principio &c.* prima Pentateuchi ſectione, ſeù *Paraſcià* vſque ad וזאת הברכה *Vezòth habberachà Et hæc eſt benedictio*, quæ eiuſdem Pentateuchi vltima eſt. Sub his Sectionibus quatuor, vel quinque, vel etiam aliquando plura, vel pauciora capita comprehenduntur, quæ quidem *Paraſciòth*, ſeù *Sectiones* non cum ipſis capitibus ſemper initium ſumunt, ſed plerumque ab vna vel duabus vocibus illuſtrioribus, & à quibus argumentum aliquod inſigniter demonſtratur, & à qua, vel à quibus *Paraſcià*, ſeù *Sectio* illa denominatur, vt *Paraſcià* בראשית *Bereſcith*. *Paraſcià* נח *Nòach Noë*. *Paraſcià* לך לך *Lech lechà Ito tibi*. & ſic de reliquis. Per huiuſmodi *Paraſciòth* loca Pentateuchi citari ſolent ab Hebræis, non verò per capita.

Harum *Paraſciòth Sectionum* aliæ dicuntur פרשיות פתוחות *Paraſciòth Petuchòth Sectiones apertæ*; aliæ פרשיות סתומות *Paraſciòth Sethumòth Sectiones clauſæ*. Illæ notantur per tria maiuſcula פ פ פ: & iſtæ per tria maiuſcula ססס.

Paraſciòth Petuchòth Sectiones apertæ numerantur in toto Pentateucho 43. In Geneſi 9. In Exodo 7. In Leuit. 9. In Num. 9. & in Deuter 9.

Paraſciòth Sethumòth Sectiones clauſæ numerantur decem. In Geneſ. 2. In Exodo 4. In Leuit. 1. In Num. 1. & in Deuteron. 2.

Præter has *Paraſciòth Sethumòth clauſas* alia reperitur, quæ notatur

Paraſciòth quamplurimæ cùm ſint ſigillatim non enumerabuntur in hoc loco; qui eas omnes videre voluerit, adeat R. Moſen Ægyptium *Halachòth Sèpher Thorà* cap. 8. vbi eas enumeratas inueniet.

In Geneſi ſiquidem *Petuchòth apertas* enumerat 43. *Sethumòth clauſas* 48 Omnes 91.

In Exodo *Petuchòth apertas* 69. *Sethumòth clauſas* 95. Omnes 164.

In Leuitico *Petuchòth* 52. *Sethumòth* 46. Omnes 98.

In Numeris *Petuchòth* 92. *Sethumòth* 66. Omnes 158.

In Deuteronomio *Petuchòth* 34. *Sethumòth* 124. Omnes 158.

Omnes autem *Paraſciòth Petuchòth Sectiones apertæ* totius Legis, ſeù Pentateuchi Moſis ſunt 290. *Sethumòth* 379: Omnes 669.

Paraſciòth autem *illuſtriores*, quæ ad numerum quinquageſimum quartum hebdomadarum maioris anni pertingunt, & in quas totus Moſis Pentateuchus diſpeſcitur, hic diſtinctè & exactè annotabimus, quandoquidem illarum notitia neceſſaria ſit ijs, qui inter ſacrarum rerum Hebraicarum verſatos connumerari peroptant.

Paraſciòth Sectionum Libri Legis Moſis tam Petuchòth, quàm Sethumòth Catalogus.

LIBRI GENESIS.

1 בְּרֵאשִׁית *Bereſcith In principio, &c.* Incipit Gen. 1. 1. finit ad

formas ex eodem Ægyptio ibid. Prima eſt: quàndo Scriba finit in medio lineæ, relinquit aliquod ſpatium, & in fine eiuſdem lineæ incipit ſcribere vnam dictionem ex *Paraſcià Sethumà*, ita vt ſpatium illud in medio lineæ appareat.

Secunda forma *Paraſca Sethumà* eſt: quando Scriba ſcribere non poteſt vnicam dictionem in fine lineæ, relinquit totum illud ſpatium, & parumper etiam ſpatij in principio lineæ ſequentis, & ſubinde incipit ſcribere *Paraſcià Sethumà* in medio eiuſdem lineæ ſecundæ.

Tertia forma eſt: quando Scriba finit in fine lineæ, relinquit ſpatium in principio lineæ ſequentis, & incipit ſcribere *Paraſcià Sethumà* in medio eiuſdem lineæ. Breuiter: *Paraſcià Petuchà aperta* ſemper incipit in principio lineæ; & *Paraſcià Sethumà clauſa* ſemper incipit in medio lineæ.

Et quamuis in Pentateuchis manu ſcriptis, quos reconditos ſeruant in Arca Synagogæ, iſta ſtudioſiſſimè & ſuperſtitioſe obſeruentur; attamen in Pentateuchis impreſſis non ita ſcrupuloſè ſe gerunt, ſed arbitrio Impreſſorum omnia hæc relinquunt.

Vtraque autem *Paraſcià* tam *Petuchà aperta*, quàm *Sethumà clauſa* eſt in duplici differentia. Alia eſt ſolemnis & illuſtris, ſeù magna, à qua incipit lectio Sabbathina; alia ordinaria, ſeù parua, quæ inter vniuſcuiuſque capitis Pentateuchi includitur, & hæc ſi ſit *Petuchà aperta* notatur minuſcula litera פ; ſi ſit *Sethumà clauſa* minuſcula ס. Iſtæ paruæ

2 נֹחַ *Nòach Noè*, Gen. 6. 9.

3 לֶךְ לְךָ *Lech Lechà Vade tibi.* Gen. 12. 1.

4 וַיֵּרָא *Vaijerà Et apparuit*, 18. 1.

5 חַיֵּי שָׂרָה *Chaijè Sarà Vita Saræ*, 23. 1.

6 תּוֹלְדוֹת *Tholedòth Generationes* (Iſaaci), 25. 19.

ס 7 וַיֵּצֵא *Vaijetzè Et egreſſus eſt* (Iacob). 28. 10. סתומה *Sethumà clauſa.*

ס 8 וַיִּשְׁלַח *Vaiſclàch Et miſit*, 32. 3. *Sethumà clauſa.*

9 וַיֵּשֶׁב *Vaijèſceu Et habitauit* (Iacob). 37. 1.

10 וַיְהִי מִקֵּץ *Vaihì Mikètz Et fuit à fine.* 41. 1.

11 וַיִּגַּשׁ *Vaiggàſc Et acceſſit* 44. 18.

ס 12 וַיְחִי *Vaichì Et vixit.* 47. 28. *Sethumà clauſa minima.*

Paraſciòth Apertæ ſunt 9. *Clauſæ* 3. Omnes 12.

LIBRI EXODI.

1 וְאֵלֶּה שְׁמוֹת *Veèlle ſcemòth Et hæc ſunt nomina.* cap. 1. 1.

ס 2 וָאֵרָא *Vaèrà Et apparuit.* 6. 3. *Sethumà clauſa.*

3 בֹּא אֶל פַּרְעֹה *Bo el Paròh Ingredere ad Pharaonem.* 10. 1.

ס 4 וַיְהִי בְּשַׁלַּח *Vaihì beſciallàch Et fuit in dimittendo.* 13. 17. *Sethumà clauſa.*

5 וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ *Vaiſcmaàh Ithrò Et audiuit Iethro*, 18. 1.

6 וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים *Veèlle hammiſcpattim Et iſta ſunt iudicia*, 21. 1.

7 תְּרוּמָה *Therumà Eleuatio*, 25. 2.

8 תְּצַוֶּה *Thetzauè Præcipies*, 27. 20.

9 כִּי תִשָּׂא *Chi thiſsà Cùm tuleris.* 30. 12.

ס 10 וַיַּקְהֵל *Vaijakèl Et congregauit*, 35. 1. *Sethumà clauſa.*

ס 11 אֵלֶּה פְקוּדֵי *E'lle pekudè Iſta ſunt viſitata*, 38. 21. *Sethumà clauſa.*

Paraſciòth Apertæ 7. *Clauſæ* 4. Omnes 11.

LIBRI LEVITICI.

1 וַיִּקְרָא *Vaijkrà Et inclamauit*, cap. 1. 1.

2 צַו *Tzàu Præcipe*, 6. 9.

3 שמיני

ס' 3 שְׁמִינִי *Sceminì Octauus*, 9. 1. *Sethumà clauſa*.

4 תַזְרִיַע *Thazriàh Seminifica-uerit*, 12. 2.

ס 5 מְצוֹרָע *Metzoràh Leproſi*, 14. 2.

6 אַחֲרֵי מוֹת *Acharè moth Poſt mortem*, 16. 1.

7 קְדוֹשִׁים *Kedoſcim Sancti eſto-te*, 19. 2.

8 אֱמוֹר *Emòr Dic*, 21. 1.

9 בְּהַר *Behàr In monte*, 25. 1.

10 בְּחֻקֹּתַי *Bechukothài In ſtatu-tis meis*, 26. 3.

Paraſciòth Aperta 9, *Clauſa* 1: Omnes 10.

LIBRI NVMERORVM.

1 בְּמִדְבַּר *Bemidbbàr In deſerto*, cap. 1. 1.

2 נָשֹׂא *Naſò Eleua*, 4. 21.

3 בְּהַעֲלוֹתְךָ *Behaalothecha In aſcendere faciendo te*, 8. 2.

4 שְׁלַח לְךָ *Scelàch lechà Mitte tibi*, 13. 3.

5 קֹרַח *Kòrach Core*, 16. 1.

6 חֻקַּת *Chukàth Statutum*, 19. 2.

ס' 7 בָּלָק *Balàk*, 22. 2. *Sethumà clauſa*.

8 פִּינְחָס *Pinchàſs Phinees*, cap. 25. 11.

9 מַטּוֹת *Mattòth Tribuum*, 30. 2.

10 מַסְעֵי *Mashè Profectiones*, 33. 1.

Paraſciòth ſunt 10. *Aperta* 9. *Clauſa* 1.

LIBRI DEVTERONOMII.

1 הַדְּבָרִים *Haddeuarim Verba*, cap. 1. 1.

ס' 2 וָאֶתְחַנַּן *Vaëthchannàn Et ex-oraui gratiam*, 3. 23. *Sethumà clauſa*.

3 עֵקֶב *E'keu Propterea quod*, 7. 12.

4 רְאֵה *Reè Vide*, 11. 26.

ס' 5 שֹׁפְטִים *Sciophettim Iudices*, 16. 18. *Sethumà clauſa*.

6 תֵצֵא *Thetzè Egreſſus fueris*, 21. 10.

7 תָבוֹא *Thauò Ingreſſus fueris*, 26. 1.

8 נִצָּבִים *Nitzauim Vos ſtàtis*, 29. 10.

9 וַיֵּלֶךְ *Vaijelech Et abijt*, 31. 1.

10 הַאֲזִינוּ *Haazinu Prebete au-res*,

res. cap. 32. 1.

10 וְזֹאת הַבְּרָכָה *Vezòth habberachà Et hac eſt benedictio*, 33. 1.

Paraſciòth Aperta 9. *Clauſa* 2. Omnes 11.

Omnes *Paraſciòth apertæ* totius Pentateuchi ſunt 43. *Clauſæ* 11. Omnes 54.

Quæ ſecundùm ordinem Alphabeticum diſponi poterunt hoc modo.

פרשיות *Paraſciòth ordine Alphabetico diſpoſitæ.*

1 אחרי מות Leuit. 16. 1.
2 אלה מסעי Num. 33. 1.
3 אלה פקודי Exod. 38. 21. ס'
4 אמור Leuit. 21. 1.
5 אתם נצבים Deuter. 29. 10.
6 בא אל פרעה Exod. 10. 1.
7 בהעלותך Num. 8. 2.
8 בהר Leuit. 25. 1.
9 בחקותי Leuit. 26. 3.
10 בלק Num. 22. 2. ס'
11 במדבר Num. 1. 1.
12 בראשית Gen. 1. 1.
13 האזינו Deuter. 32. 1.
14 הדברים Deuter. 1. 1.
15 ואלה משפטים Exod. 21. 1.
16 ואלה שמות Exod. 1. 1.

17 וארא Exod. 6. 3. ס'
18 ואתחנן Deuter. 3. 23. ס'
19 וזאת הברכה Deuter. 33. 1.
20 ויגש אליו Gen. 44. 18.
21 ויהי בשלח Exod. 13. 17. ס'
22 ויהי מקץ Gen. 41. 1.
23 ויחי יעקב Gen. 47. 28. ס'
24 וילך Deuter. 31. 1.
25 ויצא Gen. 28. 10. ס'
26 ויקהל Exod. 35. 1. ס'
27 ויקרא Leuit. 1. 1.
28 וירא Gen. 18. 1.
29 וישב Gen. 37. 1.
30 וישלח Gen. 32. 3. ס'
31 וישמע יתרו Exod. 18. 1.
32 חיי שרה Gen. 23. 1.
33 חקת התורה Num. 19. 2.
34 כי תבא Exod. 30. 11.
35 כי תצא Deut. 21. 10.
36 כי תשא Exod. 30. 12.
37 לך לך Gen. 12. 1.
38 מטות Num. 30. 2.
מסעי Vide in litera א.
39 מצורע Leuit. 14. 2.
מקץ Vide in litera ו.
40 נח Gen. 6. 9.
41 נשא Num. 4. 21.

autem illa fuiſſet, certum eſt, eam antiquiſſimam fuiſſe, cùm à temporibus antiquis non minùs in Synagogis Moſes prædicaretur, quàm in iiſdem legeretur, vtrumque enim ſimul iungitur. Idipſum hodierni Iudæi faciunt, qui non ſolùm aſſolent hanc lectionem die Sabbathi legere, ſed eandem ſecunda & quinta Sabbathi, id eſt feria ſecunda & quinta, repetunt licèt minùs ſolemniter; & ij, qui pij videri volunt, etiam in his diebus ieiunant, vt & ille Phariſæus Euangelicus faciebat Luc. 18. v. 12. *Ieiuno bis in Sabbatho*, id eſt in hebdomada, feria ſcilicet 2. & 5. Sabbathum enim pro tota hebdomada frequenter apud Hebræos vſurpatur, & feriæ hebdomadæ prima, ſecunda, tertia, &c. Sabbathi feriæ dicuntur, ſecundùm illud Lucæ cap. 24. 1. & Ioan. 20. 1. *Vna autem Sabbathi*, & Marci 16. 2. *Vna Sabbathorum*. & Matthæi 28. 1. *Veſpere autem Sabbathi, quæ luceſcit in prima Sabbathi*, quæ de feria prima hebdomadæ, hoc eſt de die Dominico intelliguntur. Quomodo autem *Veſpere Sabbathi* dicatur luceſcere in *prima Sabbathi*, vide ſuprà pag. 398. Hanc autem *Paraſciæ* in tribus ferijs repetitionem ita inſtituerunt, vt plùs biduò nunquam ſine Legis Diuinæ lectione præteriretur. Non enim (inquiunt) decet Iudæos Legis Moſaicæ obſeruatores ſuos maiores per deſertum olim vagantes imitari, qui per tres dies abſque Legis lectione perſtiterunt; huc ſiquidem trahunt illud Exodi 15. 22.

42 עקב Deuter. 7. 12.
43 פנחס Num. 25. 10.
44 צו Leuit. 6. 8.
45 קדושים Leuit. 19. 1.
46 קרח Num. 16. 1.
47 ראה Deuter. 11. 26.
48 שופטים Deuter. 16. 18. 'ס
49 שלח לך Num. 13. 2.
50 שמיני Leuit. 9. 1. 'ס
51 תולדות יצחק Gen. 25. 19.
52 תזריע Leuit. 12. 2.
53 תצוה Exod. 27. 10.
54 תרומה Exod. 25. 1.

Communis opinio eſt, quòd diuiſio Pentateuchi in has *Paraſciòth Sectiones* originem habuerit ab Ezra; quamuis Iudæorum nonnulli putent in illas libros diſpeſcuiſſe Moſen in monte Sinai. Attamen quicquid ſit, nullus de illius antiquitate ambigere debet, cùm longè ante tempora Apoſtolorum videantur extitiſſe *Paraſciæ*: nam in Act. Apoſt. c. 15. 21. legimus: *Moyſes enim à temporibus antiquis habet in ſingulis Ciuitatibus, qui eum prædicent in Synagogis, vbi per omne Sabbathum legitur*. De lectione Moſaicæ Legis certò intelligi debet, quæ in *Sectiones* neceſſariò diuiſa eſſe debebat, & per hebdomadas diſpoſita; quamuis, an illa huic hodiernæ diuiſioni correſponderet, affirmare non auſerim. Quæcumque

bolimæis, & ſeptem pro annis communibus: nam in Cyclo decennouennali ſeptem ſunt embolimæi, & ſeptem communes, & ſecundùm hunc numerum variantur *Paraſciæ* infra annum; alij enim quinque anni communes, qui ex Cyclo decennouennali ſuperſunt, coincidunt cum ſocijs ſuis, vt annus ſecundus cum primo; quintus cum quarto; decimus cum nono; decimus tertius cum duodecimo; & decimus ſextus cum decimo quinto.

Symbola autem quæ inſeruiunt in annis *embolimæis* ſunt 1. הח״א — 2. גכ״ז — 3. בש״ז — 4. הש״ג — 5. זח״ג — 6. זש״ה — 7. בח״ה. *Symbola* verò quæ inſeruiunt in annis *communibus* ſunt 1. הש״א — 2. הכ״ז — 3. זח״א — 4. זש״ג — 5. בח״ג — 6. בש״ה — 7. גכ״ה. Quolibet enim anno vnum ex his סימנים *Simanim* *Symbolis* percurrit, quodque in annualibus Calendarijs annotatur, vel ſaltem duabus primis literis, vt anno 5434 embolimæo בש״ז, an. 5435. communi ב״ש, hoc eſt בש״ה. anno 5436. communi ז״ח, id eſt זח״א. Ordinauimus huiuſmodi *Symbola* prout ſuprà in *Tabula feſtorum mobilium* pag. 481. vbi primò poſuimus *Symbola* annorum *embolimæorum*, & poſtea annorum *communium*.

Vnicuique ex his Symbolis attribuimus annum per Cyclum decurren-

וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים ׃

Et iuerunt tribus diebus per deſertum, & non inuenerunt aquas, id eſt *Legem*, quæ comparatur aquæ, iuxta illud Iſai. cap. 55. ver. 1.

הוי כל צמא לכו למים ׃

O omnes ſitientes venite ad aquas. Author *Lewùſc, Halachòth Neſſiùth Cappàim* num. 134. addit, eò quòd Moſes fer. 5. aſcenderat in montem, vt ſecundò Legem acciperet, & deſcenderat de monte fer. 2. Ideòq; & his diebus hebdomadæ conſuetudo inualuit vt ieiunetur. Idem ibidem.

Quo ordine verò hæ *Paraſciæ* infra annum legantur, ſtatim oſtendemus.

Quo ordine, & quibus diebus Menſis ab Hebræis Sectiones Pentateuchi, ſeù Paraſciæ per anni circulum leguntur.

Secundùm quòd diſpoſitæ ſunt *Paraſciæ* in Pentateucho Moſis, idem ordo ſeruatur ab Hebræis in lectione Sabbathina, ſeù Hebdomadaria: attamen quia huiuſmodi *Paraſciæ*, ſeù *Sectiones* num. ſunt quinquaginta quatuor, & hebdomadę an. communis nunquam ad hunc numerum pertingere poſſunt, neceſſe eſt vt aliquæ ex his ſimul vniantur vt numero hebdomadarum anni communis æquentur. Quænam autem ſint illæ *Sectiones* quæ vniri, & in quonam menſe id fieri debeat, oſtendit Cyclus perpetuus ex quatuordecim סימני *Simanim Symbolis* compoſitus, quorum ſeptem inſeruiunt pro annis em-

niemus *Paraſciam* propoſitam, quã menſis hebdomada, & quo die hebdomadæ eam legant Iudæi, vt: In anno embolimæo ſi סימן *Simàn Symbolum* erit הֿחֿא, annus habebit *hebdomadas* 55. *dies* verò 383. Eo autem anno *Paraſciæ* hoc modo diſpoſitæ reperientur in Calendarijs,

rentem in perpetuum, vt videre eſt ſuprà in *Tabula perpetua decennouenalis Cycli Lunaris &c.* pag. 415. Hic autem vnicuique ex his quatuordecim annis per ſingulos menſes, & menſium hebdomadas attribuimus proprias *Paraſcias*, ſiuè vnitas, ſiuè ſeparatas; ita vt ex præcitata *Tabula* inuento Symbolo anni, de quo quærimus ordinem *Paraſciarum*, inue-

Feriæ	Dies Menſis	
5	*Neomenia.*	תשרי *Tiſcri Caput anni* September.
Sabbatho	3	האזינו *Haazinu*
Sabbatho	10	כפור *Chippùr.*
Sabbatho	17	*Infra octauam Succòth.*
6	23	הברכה ושת״ *Habberachà & Simchàth Thorà.*
Sabbatho	24	בראשית *Bereſcith.*
6. & Sab.	*Neomenia.*	מרחשון *Marcheſcuàn* October.
Sabbatho	1	נח *Nòach* eodem die.
Sabbatho	8	לך לך *Lech lechà.*
Sabbatho	15	וירא *Vaijerà.*
Sabbatho	22	חיי שרה *Chaijè Sarà.*
Sabbatho	29	תולדות *Tholedòth.*
Dominica	*Neomenia.*	כסליו *Chiſlèu* Nouember.
Sabbatho	7	ויצא *Vaijetzè.*
Sabbatho	14	וישלח *Vaiſclàch*
Sabbatho	21	וישב *Vaijèſceu.*
Sabbatho	28	מקץ *Mikètz.*

Feriæ	Dies Menſis	
2	*Neomenia.*	טבת *Teuèth* December.
Sabbatho	6	ויגש *Vaiggàſc.*
Sabbatho	13	ויחי *Vaichì.*
Sabbatho	20	שמות *Scemòth.*
Sabbatho	27	וארא *Vaërà.*
3	*Neomenia.*	שבט *Sceuàtt* Ianuarius.
Sabbatho	5	בא *Bò.*
Sabbatho	12	בשלח *Beſciallach.*
Sabbatho	19	יתרו *Ithrò.*
Sabbatho	26	משפטים *Miſcpattìm.*
4 & 5	*Neomenia.*	אדר *Adàr* Februarius.
Sabbatho	3	תרומה *Therumà,*
Sabbatho	10	תצוה *Thetzauè.*
Sabbatho	17	תשא *Thiſsà.*
Sabbatho	24	ויקהל *Vaijakèl.*
6 & Sab.	*Neomenia.*	ואדר *Veadàr, Iterum Adàr* alter Februarius.
Sabbatho	1	פקודי ושקלים *Pekudè & Scekalìm*, eod. die.
Sabbatho	8	ויקרא וזכור *Vaijkrà & Zechòr.*
Sabbatho	15	צו והפסקה *Tzàu Veaphſakà.*
Sabbatho	22	שמיני ופרה *Scemìnì & Parà.*
Sabbatho	29	תוריע והחדש *Thazriàh & Hachòdeſc.*
Dominic.	*Neomenia.*	ניסן *Nisàn* Martius.
Sabbatho	7	מצורע *Metzoràh.*
Sabbatho	14	אחרי *Acharè.*
Sabbatho	12	*Infra Octauam Paſchæ;*

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	28	קדושים *Kedoſcim.*
2 & 3	*Neomenia.*	אייר *Ijàr* Aprilis.
Sabbatho	5	אמור *Emòr.*
Sabbatho	12	בהר *Behàr.*
Sabbatho	19	בחקותי *Bechukothài.*
Sabbatho	26	במדבר *Bemidbàr.*
4	*Neomenia.*	סיון *Siuàn* Maius.
Sabbatho	4	נשא *Naſsò.*
Sab. & 1.	11	בהעלותך *Behaalothechà.*
Sabbatho	18	שלח *Scelàch.*
Sabbatho	25	קרח *Kòrach.*
5 & 6	*Neomenia.*	תמוז *Tamùz* Iunius.
Sabbatho	2	חקת *Chukàth.*
Sabbatho	9	בלק *Balàk.*
Sabbatho	16	פנחס *Pinchàſs.*
Sabbatho	23	מטות *Mattòth.*
Sabbatho	*Neomenia.*	אב *Ab* Iulius.
		מסעי *Mashè* eodem die.
Sabbatho	8	הדברים *Haddeuarim.*
Sabbatho	15	ואתחנן *Vaèthchannàn.*
Sabbatho	22	עקב *E'ken.*
Sabbatho	29	ראה *Reè.*
1 & 2	*Neomenia.*	אלול *Elùl* Auguſtus.
Sabbatho	6	שופטים *Sciophettim.*

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	13	תצא *Tetzè.*
Sabbatho	20	תבא *Tauò.*
Sabbatho	27	נצבים *Nitzauim.*
3	*Neomenia.*	תשרי *Tiſcrì* anni ſequentis.
Sabbatho	5	וילך *Vaijèlech.*
		Annus *ſecundi* סימן *Simàn* גכֹ״ז *Embolimæi.*
		Habet Hebdomadas 55. dies 384.
3	*Neomenia.*	תשרי *Tiſcrì* September, & *Caput anni.*
Sabbatho	5	וילך *Vaijèlech.*
Sabbatho	12	האזינו *Haazinu.*
Sabbatho	19	*Infra Octauam Succòth.*
4	23	הברכה וש״ת *Habberachà & Simchàth Thorà.*
Sabbatho	26	בראתית *Bereſcith.*
4 & 5	*Neomenia.*	מרחשון *Marcheſcuàn* October.
Sabbatho	3	נח *Nòach.*
Sabbatho	10	לך לך *Lech lechà.*
Sabbatho	17	וירא *Vaijerà.*
Sabbatho	24	חיי שרה *Chaijè Sarà.*
6	*Neomenia.*	כסליו *Chiſlèu* Nouember.
Sabbatho	2	תולדות *Toledòth.*
Sabbatho	9	ויצא *Vaijetzè.*
Sabbatho	16	וישלח *Vaiſclàch.*
Sabbatho	23	וישב *Vaijèſceu.*

Feriæ	Dies Menſis	
Sab. & 1.	*Neomenia.*	טבת *Teuèth* December.
		מקץ *Mikètz* eodem die.
Sabbatho	7	ויגש *Vaiggàſc.*
Sabbatho	14	ויחי *Vaichì.*
Sabbatho	21	שמות *Seemòth.*
Sabbatho	28	וארא *Vaërà.*
2	*Neomenia.*	שבט *Seeuàtt* Ianuarius.
Sabbatho	6	בא *Bo.*
Sabbatho	13	בשלח *Beſciallàch.*
Sabbatho	20	יתרו *Ithrò.*
Sabbatho	27	משפטים *Miſeppattim.*
3 & 4	*Neomenia.*	אדר *Adàr* Februarius.
Sabbatho	4	תרומה *Therumà.*
Sabbatho	11	תצוה *Thetzauè.*
Sabbatho	18	תשא *Thiſsà.*
Sabbatho	25	ויקהל ושקלים *Vaiakhèl & Seekalìm.*
5 & 6	*Neomenia.*	ואדר *Veadàr Iterum Adàr,* alter Februarius,
Sabbatho	2	פקודי והפסקה *Pekudè Veaphſakà,*
Sabbatho	9	ויקרא וזכור *Vaijkrà & Zechòr.*
Sabbatho	16	צו והפסקה *Tzàu Veaphſakà.*
Sabbatho	23	שמיני ופרה *Seeminì & Parà.*
Sabbatho	*Neomenia.*	ניסן *Nisàn* Martius.
		תזריע והחדש *Tazriàh Vehachòdeſc* eodem die.
Sabbatho	8	מצורע *Metzoràh.*

Pri-

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbathũ	15	Primum Paſchatis.
Sabbathũ	22	Secundum Paſchatis.
Sabbatho	29	אחרי *Acharè*.
1 & 2	*Neomenia*.	אייר *Iſàr* Aprilis.
Sabbatho	6	קדושים *Kedoſcim*.
Sabbatho	13	אמור *Emòr*.
Sabbatho	20	בהר *Behàr*.
Sabbatho	27	בחקותי *Bechukothài*.
3	*Neomenia*.	סיון *Siuàn* Maius.
Sabbatho	5	במדבר *Bemidbàr*.
Sabbatho	12	נשא *Naſsò*.
Sabbatho	19	בהעליתך *Behaalothechà*.
Sabbatho	26	שלח *Scelàch*.
4 & 5	*Neomenia*.	תמוז *Tamùz* Iunius.
Sabbatho	3	קרח *Kòrach*.
Sabbatho	10	חקת *Chukàth*.
Sabbatho	17	בלק *Balàk*.
Sabbatho	24	פנחס *Pinchàſs*.
6	*Neomenia*.	אב *Ab* Iulius.
Sabbatho	2	מסעי ומטות *Masbè Vmattòth*.
Sabbatho	9	הדברים *Haddeuarim*.
Sabbatho	16	ואתחנן *Vaëthchannàn*.
Sabbatho	23	עקב *E'keu*.

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	23	וישב *Vaijèſcen.*
Sabb. & 1.	*Neomenia.*	טבת *Tenèth* December.
		מקץ *Mikètz* eodem die.
Sabbatho	7	ויגש *Vaiggàſc.*
Sabbatho	14	ויחי *Vaichì.*
Sabbatho	21	שמות *Scemòth.*
Sabbatho	28	וארא *Vaërà.*
2	*Neomenia.*	שבט *Sceuàtt* Ianuarius.
Sabbatho	6	בא *Bo.*
Sabbatho	13	בשלח *Beſciallàch.*
Sabbatho	20	יתרו *Ithrò.*
Sabbatho	27	משפטים *Miſcppattim.*
3 & 4	*Neomenia.*	אדר *Adàr* Februarius.
Sabbatho	4	תרומה *Therumà.*
Sabbatho	11	תצוה *Thetzauè.*
Sabbatho	18	תשא *Thiſsà.*
Sabbatho	25	ויקהל ושקלים *Vaijakhèl & Scekalìm.*
5 & 6	*Neomenia.*	ואדר *Veadàr Iterum Adàr*, àlter Februarius.
Sabbatho	2	פקודי והפסקת *Pekudè Veaphſakà.*
Sabbatho	9	ויקרא וזכור *Vaijkrà & Zechòr.*
Sabbatho	16	צו והפסקה *Tzàu Veaphſakà.*
Sabbatho	23	שמיני ופרה *Sceminì & Parà.*
Sabbatho	*Neomenia.*	ניסן *Nisàn* Martius.
	1	תזריע והחדש *Thazriàh Vehachòdeſc* eodem die.
		מצורע

Feriæ	Dies Menſis	Parasha
Sabbatho	8	מצורע *Metzoràh.*
Sabbathũ	15	Primum Paſchatis.
Sabbathũ	22	Secundum Paſchatis.
Sabbatho	29	אחרי *Acharè.*
1 & 2	*Neomenia.*	אייר *Ijàr* Aprilis.
Sabbatho	6	קדושים *Kedoſcim.*
Sabbatho	13	אמור *Emòr.*
Sabbatho	20	בהר *Behàr.*
Sabbatho	27	בחקותי *Bechukothài.*
3	*Neomenia.*	סיון *Siuàn* Maius.
Sabbatho	5	במדבר *Bemidbàr:*
Sabbatho	12	נשא *Naſsò.*
Sabbatho	19	בהעלותך *Behaalothechà.*
Sabbatho	26	שלח *Scelàch:*
4 & 5	*Neomenia.*	תמוז *Tamùz* Iunius.
Sabbatho	3	קרח *Kòrach.*
Sabbatho	10	חקת *Chukàth.*
Sabbatho	17	בלק *Balàk.*
Sabbatho	24	פנחס *Pinchàſs.*
6	*Neomenia.*	אב *Ab* Iulius.
Sabbatho	2	מסעי ומטות *Mashè Vmattòth.*
Sabbatho	9	הדברים *Haddeuarim.*
Sabbatho	16	ואתחנן *Vaëthchannàn.*
Sabbatho	23	עקב *E'keu.*

Feriæ	Dies Menſis	
Sab. & 1.	*Neomenia.*	אלול *Elul* Auguſtus.
		ראה *Reè* eodem die.
Sabbatho	7	שופטים *Sciophetim.*
Sabbatho	14	תצא *Thetzè.*
Sabbatho	21	תבא *Thauò.*
Sabbatho	28	נצבים *Nitzauim.*
2	*Neomenia.*	תשרי לשנה הבאה *Tiſcri anni inſequentis.*
		סימן *Simàn* הש״ג *Embol. 4.*
		Habet Hebdomadas 55. dies 385.
5	*Neomenia.*	תשרי *Tiſcri* September, *Caput anni.*
Sabbatho	3	האזינו *Haazinu.*
Sabbatho	10	כפור *Chippùr.*
Sabbatho	17	*Infra Octauam Succoth.*
Sabbatho	24	בראשית *Bereſcith.*
6 & Sabb.	*Neomenia.*	מרחשון *Marcheſcuàn* October.
Sabbatho		נח *Nòach* eodem die.
Sabbatho	8	לך לך *Lech lechà.*
Sabbatho	15	וירא *Vaijerà.*
Sabbatho	22	חיי שרה *Chaijè Sarà.*
Sabbatho	29	תולדות *Tholedòth.*
1 & 2	*Neomenia.*	כסליו *Chiſlèu* Nouember.
Sabbatho	6	ויצא *Vaijetzè.*
Sabbatho	13	וישלח *Vaiſcilàch.*

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	20	וישב *Vaijèſceu.*
Sabbatho	27	מקץ *Mikètz.*
3 & 4	*Neomenia.*	טבת *Teuèth* December.
Sabbatho	4	ויגש *Vaiggàſc.*
Sabbatho	11	ויחי *Vaichì.*
Sabbatho	18	שמות *Scemòth.*
Sabbatho	25	וארא *Vaërà.*
5	*Neomenia.*	שבט *Sceuàtt* Ianuarius.
Sabbatho	3	בא *Bò.*
Sabbatho	10	בשלח *Beſciallàch.*
Sabbatho	17	יתרו *Ithrò.*
Sabbatho	24	משפטים *Miſcpattìm.*
6 & Sabb.	*Neomenia.*	אדר *Adàr* Februarius.
		תרומה *Therumà* eodem die.
Sabbatho	8	תצוה *Thetzauè.*
Sabbatho	15	תשא *Thiſsà.*
Sabbatho	22	ויקהל *Vaijakhèl.*
Sabbatho	29	פקודי ושקלים *Pekudè & Scekalìm.*
1 & 2	*Neomenia.*	ואדר *Veadàr, Iterum Adàr* alter Februarius.
Sabbatho	6	ויקרא והפסקה *Vaijkrà Veaphſakà.*
Sabbatho	13	צו וזכור *Tzàu & Zechòr.*
Sabbatho	20	שמיני ופרה *Scemìnì & Parà.*
Sabbatho	27	תזריע והחדש *Thazriah & Hachòdeſc.*

Feriæ	Dies Menſis	
3	*Neomenia.*	ניסן *Niſàn* Martius.
Sabbatho	5	מצורע *Metzoràh.*
Sabbatho	12	אחרי *Acharè.*
Sabbatho	19	*Infrà Octauam Paſcha.*
Sabbatho	26	קדושים *Kedoſcim.*
4 & 5	*Neomenia.*	אייר *Ijàr* Aprilis.
Sabbatho	3	אמור *Emòr.*
Sab. & 1.	10	בהר *Behàr.*
Sabbatho	17	בחקותי *Bechukothài.*
Sabbatho	24	במדבר *Bemidbàr.*
6	*Neomenia.*	סיון *Siuàn* Maius.
Sabbatho	2	נשא *Naſiò.*
Sabbatho	9	בהעלותך *Behaalothechà.*
Sabbatho	16	שלח *Scelàch.*
Sabbatho	23	קרח *Kòrach.*
Sab. & 1.	*Neomenia:*	תמוז *Tamùz* Iunius.
		חקת *Chukàth* eodem die.
Sabbatho	7	בלק *Balàk.*
Sabbatho	14	פנחס *Pinchàſs.*
Sabbatho	21	מטות *Mattòth.*
Sabbatho	28	מסעי *Maſsè.*
2	*Neomenia.*	אב *Ab* Iulius.
Sabbatho	6	הדברים *Haddeuarim.*
Sabbatho	13	ואתחנן *Vaèthchannàn.*
Sabbatho	20	עקב *E'keu.*
Sabbatho	27	ראה *Reè.*

Feriæ	Dies Menſis	
3 & 4	*Neomenia.*	אלול *Elul* Auguſtus.
Sabbatho	4	שופטים *Sciophettim.*
Sabbatho	11	תצא *Tetzè.*
Sabbatho	18	תבא *Tauò.*
Sabbatho	25	נצבים וילך *Nitzauim & Vaijèlech.*
5	*Neomenia.*	תשרי לשנה הבאה *Tiſcri anni futuri.*
Sabbatho	3	האזינו *Haazinu*
		סימן *Simàn* זחג *Embol. 5.*
		Habet Hebdomadas 55. Dies 383.
Sabbatho	*Neomenia.*	תשרי *Tiſcri* September, *Caput anni.*
Sabbatho	8	האזינו *Haazinu.*
Sabbatho	15	סוכות *Succòth*
Sabbatho	22	ש״ע *Scemini ahtzèreth, Sabbathopoſt Succòth.*
Dominic.	23	הברכה וש״ת *Habberachà & Simchàth Thorà.*
Sabbatho	29	בראשית *Bereſcith.*
1 & 2	*Neomenia.*	מרחשון *Marcheſcuàn* October.
Sabbatho	6	נח *Nòach.*
Sabbatho	13	לך לך *Lech lechà.*
Sabbatho	20	וירא *Vaijerà.*
Sabbatho	27	חיי שרה *Chaijè Sarà.*
3	*Neomenia.*	כסליו *Chiſlèu* Nouember.
Sabbatho	5	תולדות *Tholedòth.*
Sabbatho	12	ויצא *Vaijetzè.*
Sabbatho	19	וישלח *Vaiſclàch*

וישב

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	26	וישב *Vaijèſceu.*
4	*Neomenia.*	טבת *Tenèth* December.
Sabbatho	4	מקץ *Mikètz.*
Sabbatho	11	ויגש *Vaiggáſc.*
Sabbatho	18	ויחי *Vaichì.*
Sabbatho	25	שמות *Scemòth.*
5	*Neomenia.*	שבט *Scevàte* Ianuarius.
Sabbatho	3	וארא *Vaëra.*
Sabbatho	10	בא *Bo.*
Sabbatho	17	בשלח *Beſciallàch.*
Sabbatho	24	יתרו *Ithrò.*
6 & Sabb.	*Neomenia.*	אדר *Adàr* Februarius.
Sabbatho		משפטים *Miſcppattim* eodem die.
Sabbatho	8	תרומה *Fherumà.*
Sabbatho	15	תצוה *Thetzauè.*
Sabbatho	22	תשא *Thiſsà.*
Sabbatho	29	ויקהל ושקלים *Vaijakhèl & Seekalim.*
1 & 2	*Neomenia.*	ואדר *Veadàr Iterum Adàr*, alter Februarius.
Sabbatho	6	פקודי והפסקה *Pekudè Veaphſakì.*
Sabbatho	13	ויקרא וזכור *Vaijkrà & Zechòr.*
Sabbatho	20	צו ופרה *Tzàu & Parà.*
Sabbatho	27	שמיני והחדש *Scemini & Hachòdeſc.*
3	*Neomenia.*	ניסן *Nisàn* Martius.
Sabbatho	5	תזריע *Thazriah.*

מצורע

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	12	מצורע *Metzoràh.*
Sabbatho	19	*Infrà Octauam Paſchæ.*
Sabbatho	26	אחרי *Acharè.*
4 & 5	*Neomenia.*	אייר *Ijàr* Aprilis.
Sabbatho	4	קדושים *Kedoſcim.*
Sab. & 1.	11	אמור *Emòr.*
Sabbatho	18	בהר *Behàr.*
Sabbatho	25	בחקותי *Bechukothài.*
6	*Neomenia.*	סיון *Siuàn* Maius.
Sabbatho	2	במדבר *Bemidbàr.*
Sabbatho	9	נשא *Naſsò.*
Sabbatho	16	בהעלותך *Behaalothechà.*
Sabbatho	23	שלח *Scelàch.*
Sab. & 1.	*Neomenia.*	תמוז *Tamùz* Iunius.
		קרח *Kòrach* eodem die.
Sabbatho	7	חקת *Chukàth.*
Sabbatho	14	בלק *Balàk.*
Sabbatho	21	פנחס *Pinchàſs.*
Sabbatho	28	מטות ומסעי *Mattòth & Maſhè.*
2	*Neomenia.*	אב *Ab* Iulius.
Sabbatho	6	הדברים *Haddeuarim.*
Sabbatho	13	ואתחנן *Vaèthchannàn.*
Sabbatho	20	עקב *E'keu.*
Sabbatho	27	ראה *Reè.*

אלול

Feriæ	Dies Menſis	
3 & 4	*Neomenia.*	אלול *Elùl* Auguſtus.
Sabbatho	4	שופטים *Sciophettim.*
Sabbatho	11	תצא *Tetzè.*
Sabbatho	18	תבא *Tauò.*
Sabbatho	25	נצבים וילך *Nitzanim & Vaijèlech.*
5	*Neomenia.*	תשרי לשנה הבאה *Tiſcrì anni ſequentis.*
Sabbatho	3	האזינו *Haazinu*
		סימן *Simàn* זשה *Embol. 6.*
		Habet Hebdomadas 55. Dies 385.
Sabbatho	*Neomenia.*	תשרי *Tiſcri* September, *Caput anni.*
Sabbatho	8	האזינו *Haazinu.*
Sabbatho	15	סוכות *Succòth*
Sabbatho	22	ש״ע *Scemini ahtzèreth.*
Dominic.	23	הברכה וש״ת *Habberachà & Simchàth Thorà.*
Sabbatho	29	בראשית *Bereſcith.*
1 & 2	*Neomenia.*	מרחשון *Marcheſcuàn* October.
Sabbatho	6	נח *Nòach.*
Sabbatho	15	לך לך *Lech lechà.*
Sabbatho	20	וירא *Vaijerà.*
Sabbatho	27	חיי שרה *Chaijè Sarà.*
3 & 4	*Neomenia.*	כסליו *Chiſleu* Nouember.
Sabbatho	4	תולדות *Tholedòth.*
Sabbatho	11	ויצא *Vaijetzè.*
Sabbatho	18	וישלח *Vaiſclách*

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	25	וישב *Vaijèſcen.*
5 & 6	*Neomenia;*	טבת *Teuèth* December.
Sabbatho	2	מקץ *Mikètz.*
Sabbatho	9	ויגש *Vaiggàſc.*
Sabbatho	16	ויחי *Vaichi.*
Sabbatho	23	שמות *Scemòth.*
Sabbatho	*Neomenia.*	שבט *Sceuàtt* Ianuarius.
Sabbatho		וארא *Vaèrà* eodem die.
Sabbatho	8	בא *Bò.*
Sabbatho	15	בשלח *Beſciallàch.*
Sabbatho	22	יתרו *Ithrò.*
6 & Sabb.	29	משפטים *Miſceppattìm.*
1 & 2	*Neomenia.*	אדר *Adàr* Februarius.
Sabbatho	6	תרומה *Therumà.*
Sabbatho	13	תצוה *Thetzauè.*
Sabbatho	20	תשא *Thiſsà.*
Sabbatho	27	ויקהל ושקלים *Vaijakhèl & Scekalìm.*
3 & 4	*Neomenia.*	ואדר *Veadàr, Iterum Adàr* alter Februarius.
Sabbatho	4	פקודי והפסקה *Pekudè Veaphſakà.*
Sabbatho	11	ויקרא וזכור *Vaijkrà & Zechòr.*
Sabbatho	18	צו זפרה *Tzàu & Parà.*
Sabbatho	25	שמיני והחדש *Scemini & Hachòdeſc.*

Feriæ	Dies Menſis	
5	*Neomenia.*	ניסן *Niſàn* Martius.
Sabbatho	3	תזריע *Thazriàh.*
Sabbatho	10	מצורע *Metzoràh.*
Sabbatho	17	*Infrà Octauam Paſcha.*
Sabbatho	24	אחרי *Acharè.*
6 & Sabb.	*Neomenia.*	אייר *Ijàr* Aprilis.
Sabbatho		קדושים *Kedoſcim* eodem die.
Sab. & 1.	8	אמור *Emòr.*
Sabbatho	15	בהר *Behàr.*
Sabbatho	22	בחקותי *Bechukothài.*
Sabbatho	29	במדבר *Bemidbàr.*
1	*Neomenia.*	סיון *Siuàn* Maius.
Sabbatho	7	*Infra Octauam Pentecoſtes.*
Sabbatho	14	נשא *Naſſò.*
Sabbatho	21	בהעלותך *Behaalothechà.*
Sabbatho	28	שלח *Scelàch.*
2 & 3	*Neomenia.*	תמוז *Tamùz* Iunius.
Sabbatho	5	קרח *Kòrach.*
Sabbatho	12	חקת ובלק *Chukàth & Balàk.*
Sabbatho	19	פנחס *Pinchàſs.*
Sabbatho	26	מטות ומסעי *Mattòth & Maſhè.*
4	*Neomenia*	אב *Ab* Iulius.
Sabbatho	4	הדברים *Haddeuarim.*
Sabbatho	11	ואתחנן *Vaëthchannàn.*

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	18	עקב *E'keu.*
Sabbatho	25	ראה *Reè.*
5 & 6	*Neomenia.*	אלול *Elûl* Auguſtus.
Sabbatho	2	שופטים *Sciophetim.*
Sabbatho	9	תצא *Tetzè.*
Sabbatho	16	תבא *Tauò.*
Sabbatho	23	נצבים וילך *Nitzauim & Vaijèlech.*
Sabbatho	*Neomenia.*	תשרי לשנה הבאה *Tiſcri anni ſequentis.*
Sabbatho	8	האזינו *Haazinu*
		בחה סימן *Simàn* *Embol.* 7.
		Habet Hebdomadas 54. Dies 383.
2	*Neomenia.*	תשרי *Tiſcri* September, *Caput anni.*
Sabbatho	6	וילך *Vaijèlech.*
Sabbatho	13	האזינו *Haazinu.*
Sabbatho	20	*Infra Octauam Succòth.*
Sabbatho	27	בראשית *Bereſcith.*
3 & 4	*Neomenia.*	מרחשון *Marcheſcuàn* October.
Sabbatho	4	נח *Nòach.*
Sabbatho	11	לך לך *Lech lechà.*
Sabbatho	18	וירא *Vaijerà.*
Sabbatho	25	חיי שרה *Chaijè Sarà.*
5	*Neomenia.*	כסליו *Chiſlèu* Nouember.
Sabbatho	3	תולדות *Tholedòth*

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	10	ויצא *Vaijetzè.*
Sabbatho	17	וישלח *Vaiſcläch.*
Sabbatho	24	וישב *Vaijèſceu.*
6	*Neomenia.*	טבת *Tenèth* December.
Sabbatho	2	מקץ *Mikètz.*
Sabbatho	9	ויגש *Vaiggàſc.*
Sabbatho	16	ויחי *Vaichì.*
Sabbatho	23	שמות *Scemòth.*
Sabbatho	*Neomenia.*	שבט *Scenàet* Ianuarius.
Sabbatho		וארא *Vaërà* eodem die.
Sabbatho	8	בא *Bo.*
Sabbatho	15	בשלח *Beſciallàch.*
Sabbatho	22	יתרו *Ithrò.*
Sabbatho	29	משפטים *Miſcppattim* eodem die.
1 & 2	*Neomenia.*	אדר *Adàr* Februarius.
Sabbatho	6	תרומה *Therumà.*
Sabbatho	13	תצוה *Thetzauè.*
Sabbatho	20	תשא *Thiſsà.*
Sabbatho	27	ויקהל ושקלים *Vaijakhèl & Scekalim.*
3 & 4	*Neomenia.*	ואדר *Veadàr Iterum Adàr,* alter Februarius.
Sabbatho	4	פקודי והפסקה *Pekudè Veaphſakà.*
Sabbatho	11	ויקרא וזכור *Vaijkrà & Zechòr.*
Sabbatho	18	צו ופרה *Tzàu & Parà.*
Sabbatho	25	שמיני והחדש *Sceminì & Hachòdeſc.*

Feriæ	Dies Menſis	
5	*Neomenia.*	ניסן *Niſàn* Martius.
Sabbatho	3	תזריע *Thazriah.*
Sabbatho	10	מצורע *Metzoràh.*
Sabbatho	17	*Infra Octauam Paſchatis.*
Sabbatho	24	אחרי מות *Acharè Moth.*
6 & Sabb.	*Neomenia.*	אייר *Ijàr* Aprilis.
Sabbatho		קדושים *Kedoſcim* eodem die.
Sabbatho	8	אמור *Emòr.*
Sabbatho	15	בהר *Behàr.*
Sabbatho	22	בחקותי *Bechukothài.*
Sabbatho	29	במרבר *Bemidbàr.*
1	*Neomenia.*	סיון *Siuàn* Maius.
Sabbatho	7	*Infra Octauam Pentecoſtes.*
Sabbatho	14	נשא *Naſsò.*
Sabbatho	21	בהעלותך *Behaalothechà.*
Sabbatho	28	שלח *Scelàch:*
2 & 3	*Neomenia.*	תמוז *Tamùz* Iunius.
Sabbatho	5	קרח *Kòrach.*
Sabbatho	12	חקת ובלק *Chukàth & Balàk.*
Sabbatho	19	פנחס *Pinchàſs.*
Sabbatho	26	מטות ומסעי *Mattòth Vmaſhè.*
4	*Neomenia.*	אב *Ab* Iulius.
Sabbatho	4	הרברים *Haddeuarim.*
Sabbatho	11	ואתחנן *Vaèthchanàn.*

עקב

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	18	עקב *E'ken.*
Sabbatho	25	ראה *Reè.*
5 & 6	*Neomenia:*	אלול *Elùl* Auguſtus.
Sabbatho	2	שופטים *Sciophettim.*
Sabbatho	9	תצא *Theizè.*
Sabbatho	16	תבא *Thauò.*
Sabbatho	23	נצבים וילך *Nitzauim Vaijèlech.*
	Neomenia.	תשרי לשנה הבאה *Tiſcri anni ſequentis.*
Sabbatho	8	האזינו *Haazinu.*
		In Annu פשוטות *Peſciuttòth Simplicibus, ſeù Communibus ſi* סימן *Simàn Symbolum erit* השא *hoc modo ordinant* פרשיות *Paraſciòth Sectiones Pentateuchi.*
		סימן *Simàn* השא *anni Communis* 1.
		Habet Hebdomadas 51. dies 355.
5	*Neomenia.*	תשרי *Tiſcri* September, *Caput anni.*
Sabbatho	3	האזינו *Haazinu.*
Sabbatho	10	*Ieiunium* כפור *Chippur Expiationis.*
Sabbatho	17	*Infra Octauam Succòth.*
Sabbatho	23	הברכה ושת *Habberachà & Simchàth Thorà.*
Sabbatho	24	בראשית *Bereſcith.*
6 & Sabb.	*Neomenia.*	מרחשון *Marcheſcuàn* October.
		נח *Nòach eodem die.*

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	8	לך לך *Lech lechà.*
Sabbatho	15	וירא *Vaijerà.*
Sabbatho	22	חיי שרה *Chaijè Sarà.*
Sabbatho	29	תולדות *Tholedòth.*
1 & 2	*Neomenia.*	כסליו *Chiſlèu* Nouember.
Sabbatho	6	ויצא *Vaijetzè.*
Sabbatho	13	וישלח *Vaiſclàch.*
Sabbatho	20	וישב *Vaijèſcen.*
Sabbatho	27	מקץ *Mikètz.*
3 & 4	*Neomenia.*	טבת *Teuèth* December.
Sabbatho	4	ויגש *Vaiggàſc.*
Sabbatho	11	ויחי *Vaichì.*
Sabbatho	18	שמות *Scemòth.*
Sabbatho	25	וארא *Vaërà.*
5	*Neomenia.*	שבט *Sceuàtt* Ianuarius.
Sabbatho	3	בא *Bo.*
Sabbatho	10	בשלח *Beſciallàch.*
Sabbatho	17	יתרו *Ithrò.*
Sabbatho	24	משפטים *Miſcppatim.*
6 & Sabb.	*Neomenia.*	אדר *Adàr* Februarius.
Sabbatho		תרומה ושקלים *Therumà & Scekalim* eodem (die.
Sabbatho	8	תצוה וזכור *Thetzauè & Zechòr.*
Sabbatho	15	תשא והפסקה *Thiſsà Veaphſakà.*
Sabbatho	22	ויקהל ופרה *Vaijakhèl & Parà.*
Sabbatho	29	פקודי והחדש *Pekudè & Hachòdeſc.*

ניסן

Feriæ	Dies Menſis	
1	*Neomenia.*	ניסן *Niſàn* Martius.
Sabbatho	7	ויקרא *Vaijkrà.*
Sabbatho	14	צו *Tzàu.*
Sabbatho	21	*Infra Octauam Paſchatis.*
Sabbatho	28	השמיני *Haſcemini.*
2 & 3	*Neomenia.*	אייר *Ijàr* Aprilis.
Sabbatho	5	תזריע ומצורע *Thazriah & Metzoràh.*
Sabbatho	12	אחרי וקדושים *Acharè & Kedoſcim.*
Sabbatho	19	אמור *Emòr.*
Sabbatho	26	בהר ובחקותי *Behàr & Bechukothài.*
4	*Neomenia.*	סיון *Siuàn* Maius.
Sabbatho	4	במדבר *Bemidbàr.*
Sabbatho	11	נשא *Naſiò.*
Sabbatho	18	בהעלותך *Behaalothechà.*
Sabbatho	25	שלח *Scelàch:*
5 & 6	*Neomenia.*	תמוז *Tamùz* Iunius.
Sabbatho	2	קרח *Kòrach.*
Sabbatho	9	חקת *Chukàth.*
Sabbatho	16	בלק *Balàk.*
Sabbatho	23	פנחס *Pinchàſs.*
Sabbatho	*Neomenia.*	אב *Ab* Iulius.
		מטות ומסעי *Mattòth Vmashè* eodem die.
Sabbatho	8	הדברים *Haddeuarim.*
Sabbatho	25	ואתחנן *Vaëthchannàn.*

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	22	עקב *E'keu.*
Sabbatho	29	ראה *Reè.*
1 & 2	*Neomenia.*	אלול *Elùl* Auguſtus.
Sabbatho	6	שופטים *Sciophettim.*
Sabbatho	13	תצא *Tetzè.*
Sabbatho	20	תבא *Tauò.*
Sabbatho	27	נצבים *Nitzauim.*
3	*Neomenia.*	תשרי לשנה הבאה *Tiſeri anni inſequentis.*
	5	וילך *Vaijelech.*
		סימן *Simàn* הכ״ז *Communis 2.*
		Habet Hebdomadas 51. Dies 354.
5	*Neomenia.*	תשרי *Tiſeri* September, *Caput anni.*
Sabbatho	3	האזינו *Haazinu.*
Sabbatho	10	צום כפור *Ieiunium Chippùr.*
Sabbatho	17	*Infra Octauam Succòth.*
Sabbatho	24	בראשית *Bereſcith.*
6 & Sabb.	*Neomenia.*	מרחשון *Marcheſcuàn* October.
		נח *Nòach* eodem die.
Sabbatho	8	לך לך *Lech lechà.*
Sabbatho	15	וירא *Vaijerà.*
Sabbatho	22	חיי שרה *Chaijè Sarà.*
Sabbatho	29	תולדות *Tholedòth.*

Feriæ	Dies Menſis	
Dominica	*Neomenia*:	כסליו *Chiſlèu* Nouember.
Sabbatho	7	ויצא *Vaijetzè*.
Sabbatho	14	וישלח *Vaiſclàch*.
Sabbatho	21	וישב *Vaijèſceu*.
Sabbatho	28	מקץ *Mikètz*.
2 & 3	*Neomenia*.	טבת *Teuèth* December.
Sabbatho	5	ויגש *Vaiggàſc*.
Sabbatho	12	ויחי *Vaichì*.
Sabbatho	19	שמות *Scemòth*.
Sabbatho	26	וארא *Vaërà*.
4	*Neomenia*.	שבט *Scenàtt* Ianuarius.
Sabbatho	4	בא *Bò*.
Sabbatho	11	בשלח *Beſciallàch*.
Sabbatho	18	יתרו *Ithrò*.
Sabbatho	25	משפטים ושקלים *Miſeppattìm & Scekalim*.
5 & 6	*Neomenia*.	אדר *Adàr* Februarius.
Sabbatho	2	תרומה והפסקה *Therumà Veaphſakà*.
Sabbatho	9	תצוה וזכור *Thetzauè & Zechòr*.
Sabbatho	16	תשא והפסקה שנייה *Thiſsà Veaphſakà Sceniijàh*
Sabbatho	23	ויקהל ופקודי ופרה *Vaijakhèl Pekudè & Parà*.
Sabbatho	*Neomenia*.	ניסן *Nisàn* Martius.
		ויקרא והחדש *Vaijkrà & Hachòdeſc* eodem die.
Sabbatho	8	צו *Tzàu*.
Sabbatho	15	*Paſcha*.

Octa-

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbathũ	22	*Octaua Paſcha.*
Sabbatho	29	שמיני *Scemini.*
1 & 2	*Neomenia.*	אייר *Ijàr* Aprilis.
Sabbatho	6	תזריע ומצורע *Thazriàh & Metzoràh.*
Sabbatho	13	אחרי וקדושים *Acharè & Kedoſcim.*
Sabbatho	20	אמור *Emòr.*
Sabbatho	27	בהר ובחקותי *Behàr & Bechukothài.*
3	*Neomenia.*	סיון *Siuàn* Maius.
Sabbatho	5	במדבר *Bemidbàr.*
Sab. & 1.	12	נשא *Naſsò.*
Sabbatho	19	בהעלותך *Behaalothechà.*
Sabbatho	26	שלח *Sceläch.*
4 & 5	*Neomenia.*	תמוז *Tamùz* Iunius.
Sabbatho	3	קרח *Kòrach.*
Sabbatho	10	חקת *Chukàth.*
Sabbatho	17	בלק *Balàk.*
Sabbatho	24	פנחס *Pinchàſs.*
6	*Neomenia;*	אב *Ab* Iulius.
Sabbatho	2	מטות ומסעי *Mattòth & Mashè.*
Sabbatho	9	הדברים *Haddeuarim.*
Sabbatho	16	ואתחנן *Vaèthchannàn.*
Sabbatho	23	עקב *E'keu.*
Sabb. & 1	*Neomenia*	אלול *Elùl* Auguſtus.
Sabbatho		ראה *Reè* eodem die.

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	7	שופטים *Sciophettim.*
Sabbatho	14	תצא *Thetzè.*
Sabbatho	21	תבא *Thavò.*
Sabbatho	28	נצבים *Nitzanim.*
2	*Neomenia.*	תשרי לשנה הבאה *Tiſcri anni inſequentis.*
Sabbatho	6	וילך *Vaijèlech.*
		סימן *Simàn* זחא *anni Communis 3.*
		Habet Hebdomadas 50. dies 353.
Sabbatho	*Neomenia.*	תשרי *Tiſcri* September, *Caput anni.*
Sabbatho	8	האזינו *Haazinu.*
Sabbathũ	15	*Infra Octauam Succòth.*
Sabbathũ	22	*Secundum, & ‏שע‏ Scemini abtzèreth.*
Dominic.	23	הברכה ושת *Habberachà & Simchàth Thorà.*
Sabbatho	29	בראשית *Bereſcith.*
1 & 2	*Neomenia.*	מרחשון *Marcheſcuàn* October.
Sabbatho	6	נח *Nòach.*
Sabbatho	13	לך לך *Lech lechà.*
Sabbatho	20	וירא *Vaijerà.*
Sabbatho	27	חיי שרה *Chaijè Sarà.*
3	*Neomenia.*	כסליו *Chiſlèu* Nouember.
Sabbatho	5	תולדות *Tholedòth.*
Sabbatho	12	ויצא *Vaijetzè.*
Sabbatho	19	וישלח *Vaiſclàch*
Sabbatho	26	וישב *Vaijèſceu.*

Feriæ	Dies Menſis	
4	*Neomenia.*	טבת *Tenèth* December.
Sabbatho	4	מקץ *Mikètz.*
Sabbatho	11	ויגש *Vaiggàſe.*
Sabbatho	18	ויחי *Vaichì.*
Sabbatho	25	שמות *Scemòth.*
5	*Neomenia.*	שבט *Sceuàtt* Ianuarius.
Sabbatho	3	וארא *Vaërà.*
Sabbatho	10	בא *Bo.*
Sabbatho	17	בשלח *Beſciallàch.*
Sabbatho	24	יתרו *Ithrò.*
6 & Sabb.	*Neomenia.*	אדר *Adàr* Febrnarius.
Sabbatho	1	משפטים ושקלים *Miſcppattim & Seekalim.*
Sabbatho	8	תרומה וזכור *Therumà & Zechòr.*
Sabbatho	15	תצוה והפסקת *Thetzauè Veaphſakà.*
Sabbatho	22	תשא ופרה *Thiſsà & Parà.*
Sabbatho	29	ויקהל פקודי והחדש *Vaijakhèl Pekudè & Hachòdeſc.*
1	*Neomenia.*	ניסן *Nisàn* Martius.
Sabbatho	7	ויקרא *Vaijkrà.*
Sabbatho	14	צו *Tzàu.*
Sabbathũ	21	*Infra Octauam Paſchatis.*
Sabbatho	28	שמיני *Sceminì.*
2 & 3	*Neomenia.*	אייר *Ijàr* Aprilis.
Sabbatho	5	תזריע ומצורע *Thazriah & Metzoràh.*
Sabbatho	12	אחרי וקדושים *Acharè & Kedoſcim.*

אמור

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	19	אמור *Emòr.*
Sabbatho	26	בהר ובחקותי *Bebàr & Bechukothài.*
4	*Neomenia.*	סיון *Siuàn* Maius.
Sabbatho	4	במדבר *Bemidbàr.*
Sabbatho	11	נשא *Naſò.*
Sabbatho	18	בהעלותך *Behaalothechà.*
Sabbatho	25	שלח *Scelàch:*
5 & 6	*Neomenia.*	תמוז *Tamùz* Iunius.
Sabbatho	2	קרח *Kòrach.*
Sabbatho	9	חקת *Chukàth.*
Sabbatho	16	בלק *Balàk.*
Sabbatho	23	פנחס *Pinchàſs.*
Sabbatho	*Neomenia.*	אב *Ab* Iulius.
		מטות ומסעי *Mattòth Vmashè* eodem die.
Sabbatho	8	הדברים *Haddeuarim.*
Sabbatho	15	ואתחנן *Vaèthchannàn.*
Sabbatho	22	עקב *E'keu.*
Sabbatho	29	ראה *Reè.*
1 & 2	*Neomenia.*	אלול *Elùl* Auguſtus.
Sabbatho	6	שופטים *Sciophettim.*
Sabbatho	13	תצא *Thetzè.*
Sabbatho	20	תבא *Thauò.*
Sabbatho	27	ניצבים *Nitzauim.*

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	23	שמות *Scemòth.*
Sabbatho	Neomenia.	שבט *Sceuàtt* Ianuarius.
		וארא *Vaërà* eodem die.
Sabbatho	8	בא *Bo.*
Sabbatho	15	בשלח *Beſciallàch.*
Sabbatho	22	יתרו *Ithrò.*
Sabbatho	29	משפטים ושקלים *Miſcppattim & Scekalim.*
1 & 2	Neomenia.	אדר *Adàr* Februarius.
Sabbatho	6	תרומה והפסקה *Therumà Veaphſakà.*
Sabbatho	13	תצוה וזכור *Thetzauè & Zechòr.*
Sabbatho	20	תשא ופרה *Thiſsà & Parà.*
Sabbatho	27	ויקהל פקודי והחדש *Vaijakhèl Pekudè & Hachòdeſc.*
3	Neomenia.	ניסן *Nisàn* Martius.
Sabbatho	5	ויקרא *Vaijkrà.*
Sabbatho	12	צו *Tzàu.*
Sabbatho	19	*Infra Octauam Paſchatis.*
Sabbatho	26	שמיני *Sceminì.*
4 & 5	Neomenia.	אייר *Ijàr* Aprilis.
Sabbatho	3	תזריע ומצורע *Thazriàh & Metzoràh.*
Sabbatho	10	אחרי וקדושים *Acharè & Kedoſcim.*
Sabbatho	17	אמור *Emòr.*
Sabbatho	24	בהר ובחקתי *Behàr & Bechukothài.*

סיון

Feriæ	Dies Menſis	
6	*Neomenia.*	סיון *Siuàn* Maius.
Sabbatho	2	במרכר *Bemidbàr:*
Sabbatho	9	נשא *Naſsò.*
Sabbatho	16	בהעלותך *Behaalothechà.*
Sabbatho	23	שלח *Scelàch:*
Sabb. & 1	*Neomenia.*	תמוז *Tamùz* Iunius.
		קרח *Kòrach* eodem die.
Sabbatho	7	חקת *Chukàth.*
Sabbatho	14	בלק *Balàk.*
Sabbatho	21	פנחס *Pinchàſs.*
Sabbatho	28	מטות ומסעי *Mattòth Vmashè.*
2	*Neomenia.*	אב *Ab* Iulius.
Sabbatho	6	הדברים *Haddeuarim:*
Sabbatho	13	ואתחנן *Vaëthchannàn.*
Sabbatho	20	עקב *E'kèu.*
Sabbatho	27	ראה *Reè.*
3 & 4	*Neomenia.*	אלול *Elùl* Auguſtus.
Sabbatho	4	שופטים *Sciophettim.*
Sabbatho	11	תצא *Tetzè.*
Sabbatho	18	תבא *Tauò.*
Sabbatho	25	ניצבים *Nitzauim.*
5	*Neomenia.*	תשרי לשנה הבאה *Tiſcri anni ſequentis.*
Sabbatho	3	האזינו *Haazìnu.*

Feriæ	Dies Menſis	
		סימן *Simàn* כה״נ *anni Communis 5.*
		Habet Hebdomadas 52. Dies 359.
2	*Neomenia,*	תשרי *Tiſcri* September, *Caput anni.*
Sabbatho	6	וילך *Vaijèlech.*
Sabbatho	13	האזינו *Haazinu.*
Sabbatho	20	*Infra Octauam Succòth.*
3	23	הברכה וש״ת *Habberachà & Simchàth Thorà*
Sabbatho	27	בראשית *Bereſcìth.*
3 & 4	*Neomenia.*	מרחשון *Marcheſcuàn* October.
Sabbatho	4	נח *Nòach.*
Sabbatho	11	לך לך *Lech lechà.*
Sabbatho	18	וירא *Vaijerà.*
Sabbatho	25	חיי שרה *Chaijè Sarà.*
5	*Neomenia.*	כסליו *Chiſlèu* Nouember.
Sabbatho	3	תולדות *Tholedòth.*
Sabbatho	10	ויצא *Vaijetzè.*
Sabbatho	17	וישלח *Vaiſclàch.*
Sabbatho	24	וישב *Vaijèſceu.*
6	*Neomenia.*	טבת *Tevèth* December.
Sabbatho	2	מקץ *Mikètz.*
Sabbatho	9	ויגש *Vaiggàſc.*
Sabbatho	16	ויחי *Vaichì.*
Sabbatho	23	שמות *Scemòth.*

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	*Neomenia.*	שבט *Scenàtt* Ianuarius.
		וארא *Vaërà* eodem die.
Sabbatho	2	בא *Bò.*
Sabbatho	15	בשלח *Beſciallàch.*
Sabbatho	22	יתרו *Ithrò.*
Sabbatho	29	משפטים ושקלים *Miſcppattim & Scekalim.*
1 & 2	*Neomenia.*	אדר *Adàr* Februarius.
Sabbatho	6	תרומה והפסקה *Therumà Veaphſakà.*
Sabbatho	13	תצוה וזכור *Thetzauè & Zechòr.*
Sabbatho	20	תשא ופרה *Thiſsà & Parà.*
Sabbatho	27	ויקהל ופקודי וההדש *Vaijakhèl Pekudè & Hachòdeſc.*
3	*Neomenia.*	ניסן *Nisàn* Martius.
Sabbatho	5	ויקרא *Vaijkrà.*
Sabbatho	12	צו *Tzàu.*
Sabbatho	19	*Infra Octauam Paſchatis.*
Sabbatho	26	השמיני *Haſceminì.*
4 & 5	*Neomenia.*	אייר *Ijàr* Aprilis.
Sabbatho	3	תזריע ומצורע *Thazriah & Metzoràh.*
Sabbatho	10	אחרי וקדושים *Acharè & Kedoſcim.*
Sabbatho	17	אמור *Emòr.*
Sabbatho	24	בהר ובחקתי *Behàr & Bechukothài.*
6	*Neomenia.*	סיון *Siuàn* Maius.
Sabbatho	2	במדבר *Bemidbàr.*
Sabbatho	9	נשא *Naſsò.*

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	16	בהעלותך *Behaalothechà.*
Sabbatho	23	שלח *Scelàch.*
Sabb. & 1.	*Neomenia.*	תמוז *Tamùz* Iunius.
Sabbatho		קרח *Kòrac.*
Sabbatho	7	חקת *Chukàth.*
Sabbatho	14	בלק *Balàk.*
Sabbatho	21	פנחס *Pinchàſs.*
Sabbatho	28	מטות ומסעי *Mattòth & Masè.*
2	*Neomenia.*	אב *Ab* Iulius.
Sabbatho	6	הדברים *Haddevarim.*
Sabbatho	13	ואתחנן *Vaëthchannàn.*
Sabbatho	20	עקב *Ekeu.*
Sabbatho	27	ראה *Reè.*
3 & 4	*Neomenia.*	אלול *Elùl* Auguſtus.
Sabbatho	4	שופטים *Sciophettim.*
Sabbatho	11	תצא *Thetzè.*
Sabbatho	18	תבא *Thavò.*
Sabbatho	25	נצבים וילך *Nitzavìm Vaijèlech.*
5	*Neomenia.*	תשרי לשנה הבאה *Tiſcrì anni ſequentis.*
Sabbatho	3	
		סימן *Simàn* בשׁ״ה *anni Communis 6.*
		Habet Hebdomadas 50. Dies 355.
2 & 3	*Neomenia.*	תשרי *Tiſcri Caput anni* September.

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	6	וילך *Vaijèlech.*
Sabbatho	13	האזינו *Haazinu.*
Sabbatho	20	*Infra Octauam Succòth.*
3	23	הברכה וש״ת *Habberachà & Simchàth Thorà.*
Sabbatho	27	ברשית *Bereſcìth.*
3 & 4	*Neomenia.*	מרחשון *Marcheſcuàn* Cctobet.
Sabbatho	4	נרח *Nòach.*
Sabbatho	11	לך לך *Lech lechà:*
Sabbatho	18	וירא *Vaijerà.*
Sabbatho	25	חיי שרה *Chaijē Sarà.*
5 & 6	*Neomenia.*	כסליו *Chiſlèu* Nouember.
Sabbatho	2	תולדות *Tholedòth.*
Sabbatho	9	ויצא *Vaijetzè.*
Sabbatho	16	וישלך *Vaiſclàch.*
Sabbatho	23	וישב *Vaijèſceu.*
Sabb. & 1.	*Neomenia.*	טבת *Teuèth* December.
Sabbatho		מקץ *Mikètz* eodem die.
Sabbatho	7	ויגש *Vaiggàſc.*
Sabbatho	14	ויחי *Vaichì.*
Sabbatho	21	שמות *Scemòth.*
Sabbatho	28	וירא *Vaijerà.*
2	*Neomenia.*	שבט *Sceuàtt* Ianuarius.
Sabbatho	6	בא *Bò.*
Sabbatho	13	בשלח *Beſciallàch.*

יתרו

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	20	יתרו *Ithrò.*
Sabbatho	27	משפטים ושקלים *Miſcpattim & Scekalim.*
3 & 4	*Neomenia.*	אדר *Adàr* Februarius.
Sabbatho	4	תרומה והפסקה *Therumà Veaphſakà.*
Sabbatho	11	תצוה וזכור *Thetzauè & Zechòr.*
Sabbatho	18	תשא ופרה *Thiſsà & Parà.*
Sabbatho	25	ויקהל ופקודי והחדש *Vaijakhèl & Pekudè & Hachòdeſc.*
5	*Neomenia.*	ניסן *Nisàn* Martius.
Sabbatho	3	ויקרא *Vaijkrà.*
Sabbatho	10	צו *Tzàu.*
Sabbatho	17	*Infra Octauam Paſchatis.*
Sabbatho	24	השמיני *Haſcemini.*
6 & Sabb.	*Neomenia.*	אייר *Ijàr* Aprilis.
Sabbatho		תזריע ומצורע *Thazriàh & Metzoràh* eodem die
Sabbatho	8	אחרי וקדושים *Acharè & Kedoſcim.*
Sabbatho	15	אמור *Emòr.*
Sabbatho	22	בהר ובחקותי *Behàr & Bechukothài.*
Sabbatho	29	במדבר *Bemidbàr.*
Dominica	*Neomenia.*	סיון *Siuàn* Maius.
Sabbatho	7	*Infra Octauam Pentecoſtes.*
Sabbatho	14	נשא *Naſsò.*
Sabbatho	21	בהעלותך *Behaalothechà.*
Sabbatho	28	שלח *Scelàch.*

Feriæ	Dies Menſis	
2 & 3	*Neomenia.*	תמוז *Tamùz* Iunius.
Sabbatho	5	קרח *Kòrach.*
Sabbatho	12	חקת ובלק *Chukàth & Balàk.*
Sabbatho	19	פנחס *Pinchàſs.*
Sabbatho	26	מטות ומסעי *Mattòth & Mashè.*
4	*Neomenia.*	אב *Ab* Iulius.
Sabbatho	4	הדברים *Haddeuarim.*
Sabbatho	11	ואתחנן *Vaéthchannàn.*
Sabbatho	18	עקב *E'ken.*
Sabbatho	25	ראה *Reè.*
5 & 6	*Neomenia.*	אלול *Elùl* Auguſtus.
Sabbatho	2	שופטים *Sciophettim.*
Sabbatho	9	תצא *Tetzè.*
Sabbatho	16	תבא *Tauò.*
Sabbatho	23	נצבים וילך *Nitzauim & Vaijèlech.*
Sabbatho	*Neomenia.*	תשרי לשנה הבאה *Tiſcrì anni ſequentis.*
Sabbatho	8	האזינו *Haazinu.*
		סימן *Simàn* נכ״ה *anni Communis 7.*
		Habet Hebdomadas 50. Dies 354.
3	*Neomenia.*	תשרי *Tiſcri Caput anni* September.
Sabbatho	5	וילך *Vaijèlech.*
Sabbatho	12	האזינו *Haazinu.*
Sabbatho	19	*Infra Octauam Succòth.*

הברכת

Feriæ	Dies Menſis	
4	23	הברכה ושׂת *Habberachà & Simchàth Thorà.*
Sabbatho	26	בראשית *Bereſcith.*
4 & 5	*Neomenia.*	מרחשון *Marcheſcuàn* October.
Sabbatho	3	נח *Nòach.*
Sabbatho	10	לך לך *Lech lechà.*
Sabbatho	17	וירא *Vaijerà.*
Sabbatho	24	חיי שרה *Chaijè Sarà.*
6	*Neomenia.*	כסליו *Chiſlèu* Nouember.
Sabbatho	2	תולדות *Tholedòth.*
Sabbatho	9	ויצא *Vaijetzè.*
Sabbatho	16	וישלח *Vaiſclàch*
Sabbatho	23	וישב *Vaijèſceu,*
Sabb. & 1	*Neomenia.*	טבת *Teuèth* December.
Sabbatho		מקץ *Mikètz* eodem die.
Sabbatho	7	ויגש *Vaiggàſc.*
Sabbatho	14	ויחי *Vaichì.*
Sabbatho	21	שמות *Scemòth.*
Sabbatho	28	וירא *Vaijerà.*
2	*Neomenia.*	שבט *Sceuàtt* Iannarius.
Sabbatho	6	בא *Bò.*
Sabbatho	13	בשלח *Beſciallàch.*
Sabbatho	20	יתרו *Ithrò.*
Sabbatho	27	משפטים ושקלים *Miſcppattim & Scekalìm.*

Feriæ	Dies Menſis	
3 & 4	*Neomenia.*	אדר *Adàr* Februarius.
Sabbatho	4	תרומה והפסקה *Therumà Veaphſakà.*
Sabbatho	11	תצוה וזכור *Thetzauè & Zachòr.*
Sabbatho	18	תשא ופרה *Thiſsà & Parà.*
Sabbatho	25	ויקהל ופקודי והחדש *Vaijakhèl & Pekudè & Hachòdeſc.*
5	*Neomenia.*	ניסן *Nisàn* Martius.
Sabbatho	3	ויקרא *Vaijkrà.*
Sabbatho	10	צו *Tzàu.*
Sabbatho	17	*Infra Octauam Paſchatis.*
Sabbatho	24	שמיני *Scemini.*
6 & Sabb.	*Neomenia.*	אייר *Ijàr* Aprilis.
Sabbatho		תזריע ומצורע *Thazriah & Metzoràh* eodem die
Sabbatho	8	אחרי מות וקדושים *Acharè Moth & Kedoſcim.*
Sabbatho	15	אמור *Emòr.*
Sabbatho	22	בהר ובחקותי *Behàr & Bechukothài.*
Sabbatho	29	במדבר *Bemidbar.*
Dominica	*Neomenia.*	סיון *Siuàn* Maius.
Sabbatho	7	*Infra Octauam Pentecoſtes.*
Sabbatho	14	נשא *Naſsò.*
Sabbatho	21	בהעלותך *Behaalothechà.*
Sabbatho	28	שלח לך *Scelàch lechà.*
2 & 3	*Neomenia.*	תמוז *Tamùz* Iunius.
Sabbatho	5	קרח *Kòrach.*

Feriæ	Dies Menſis	
Sabbatho	12	חקת ובלק *Chukàth & Balàk.*
Sabbatho	19	פנחס *Pinchàs.*
Sabbatho	26	מטות ומסעי *Mattòth & Masbè.*
4	*Neomenia.*	אב *Ab* Iulius.
Sabbatho	4	הדברים *Haddeuarim.*
Sabbatho	11	ואתחנן *Vaèthchannàn.*
Sabbatho	18	עקב *E'ken.*
Sabbatho	25	ראה *Reè.*
5 & 6	*Neomenia.*	אלול *Elùl* Auguſtus.
Sabbatho	2	שופטים *Sciophetim.*
Sabbatho	9	תצא *Tetzè.*
Sabbatho	16	תבא *Tauò.*
Sabbatho	23	נצבים וילך *Nitzauim & Vaijèlech.*
Sabbatho	*Neomenia.*	תשרי לשנה הבאה *Tiſcrì anni ſequentis.*
Sabbatho	8	האזינו *Haazinu.*

ſit embolimæi annĩ, vel inter annos Communes ſi ſit anni Communis; inuento enim menſe illius anni illicò habebimus titulum *Paraſcïa* decurrentis in hebdomada illius menſis quam ſcire deſiderabamus. Exemplo res clarior fiet.

Cupio ſcire hoc an. mundi 5437. Chriſti 1677. quænam *Paraſcià* currat, ſeù legatur ab Hebræis tertia hebdomada menſis תמוז *Tamùz* Iunij. In *Tabula* ſuprà citata pagina

Paraſcis ſeù *Sectionibus* Pentateuchi hoc modo per ſingulos annos tam embolimæos, quàm Communes ordinatis atque diſpoſitis; ſi in anno quocunque dato menſis, & hebdomadæ menſis *Paraſciam* ſcire voluerimus. Inueniemus primò Symbolum anni propoſiti, quod habebimus ex *Tabula perpetua decennouennalis Cycli Lunaris &c.* poſita ad paginam 415. quo reperto, idem reperiemus inter annos embolimæos ſi

Primum par erit חֻקַּת וּבָלָק *Chukàth* & *Balàk*.

II. מַטּוֹת וּמַסְעֵי *Mattòth* & *Maſhè*.

III. נִצָּבִים וַיֵּלֶךְ *Nitzauim* & *Vaijèlech*.

Hinc in annis *embolimæis* quando סימן *Simàn Symbolum* eſt -

1. החא Omnes *Paraſciòth* ſunt ſeparatæ. Quando *Simàn Symbolum* eſt -

2. גכ״ז Vniunt tantùm מטות ומסעי, reliquas ſeparant.

3. בש״ז Vniunt item מטות ומסעי·

4. הש״ג Vniunt נצבים וילך

5. זח״ג Vniunt מטות ומסעי & נצבים וילך·

6. זש״ה Omnes vniunt, nempè מטות ומסעי — חקת ובלק & נצבים וילך·

7. בח״ה Omnes item vniunt, id eſt מטות — חקת ובלק ומסעי — & נצבים וילך·

In annis verò *Communibus* præter prænotatas *Paraſcias* alias inſuper ſex inter ſe vniunt quandoque, quæ ſunt

1. מזריע, 2. ומצורע, 3. אחרי, 4. וקדושים, 5. בהר·

na 415. ſub anno תל״ז 5437. inuenies ſymbolum גכ״ז annus eſt embolimæus, vt cognoſcitur ex ם *Mem* rubro poſito in cacumine columellæ, quæ annum eſſe מעוברת indicat. Accepto eodem סימן *Simàn Symbolo* גכ״ז idem inuenies in anno ſecundi *Simàn embolimæi*, pergenſque ad menſem תמוז *Tamùz* ibidem inuenies tertia hebdomada legi *Paraſciam* בלק *Balàk*, die videlicet 17. Iulij.

Iterum volo ſcire, quænam *Paraſcià* fuerit recitata in Synagoga die 22. menſis אייר *Ijàr* Aprilis anni mundi ת״יז 5417. Chriſti 1657. Huius anni סימן *Simàn Symbolum* ex *Tabula* pag. 415. eſt גב״ה ſeptimum anni Communis. Quare 22. diem menſis אייר *Ijàr* Aprilis eiuſdem anni, & inuenies eodem die 22. Sabbatho tertio eiuſdem menſis recitatas fuiſſe duas *Paraſciòth* ſimul vnitas, nempè בהר *Behàr*; & בחקותי *Bechukothai*.

Ex his, quæ circa ordinationem & diſtributionem *Paraſciarum* per annum dicta ſunt, collige ſex tantùm eſſe *Paraſcias*, quæ inter ſe vniri poſſunt in annis embolimæis, nempè

1. חקת, 2. בלק, 3. מטות, 4. מסעי, 5. נצבים, 6. וילך.

ex his, quando ſimul vniuntur, tria paria *Paraſciarum* effici neceſſe eſt.

6. ובחקותי, & tria alia paria efficiuntur -

Primum par eſt תזריע ומצורע ·

II. אחרי וקדושים ·

III. בהר ובחקתי ·

Quando סימן Simàn Symbolum eſt -

1. השֿא Vniunt 1. תזריע
אחרי וקדושים · 2 — ומצורע
3. בהר ובחקותי · — & 4.
מטות ומסעי, reliquæ remanent ſeparatæ .

2. הכֿז Vniunt 1. תזריע
אחרי וקדושים · 2 — · ומצורע
— 3. בהר ובחקותי · — & 4.
· מטות ומסעי

3. זחֿא Vniunt 1. תזריע
אחרי וקדושים · 2 — · ומצורע
— 3. בהר ובחקותי · — &
4. מטות ומסעי ·

4. זשֿג Vniunt 1. תזריע
אחרי וקדושים · 2 — · ומצורע
— 3. בהר ובחקותי · — 4.
נצבים · 5 & — · מטות ומסעי
וילך ·

5. בחֿג Vniunt 1. תזריע
אחרי וקדושים · 2 — · ומצורע
— 3. בהר ובחקותי · — 4.

נצבים · 5 & — · מטות ומסעי
וילך ·

6. בשֿה Vniunt 1. תזריע
אחרי וקדושים · 2 — · ומצורע
— 3. בהר ובחקותי · — 4.
מטות 5 — · חקת ובלק
· נצבים וילך · 6 & — · ומסעי

7. גכֿה Vniunt 1. תזריע
אחרי וקדושים · 2 — · ומצורע
— 3. בהר ובחקותי ·

Præterea quatuor ſunt minores *Paraſciòch* , quas legere ſolent menſe אדר *Adàr* Februario in anno *Communi*, vel menſe ואדר *Veadàr* in anno *embolimæa*. Hæ ſunt -

1. שקלים *Scekalim*. 2. זכור *Zachòr*. 3. פרה *Parà*. 4. החדש *Hachòdeſc*.

Primam, quæ vocatur *Scekalim*, deſumunt ex principio maioris *Paraſciæ* כי תשא *Chi Tiſsà*. A cap. 30. v. 11. libri Exodi: *Et locutus eſt Dominus &c. Cùm tuleris ſummam filiorum Iſraël &c.* vſque ad ver. 16. -

והיה לבני ישראל לזכרון לפני יהוה לכפר על נפשתיכם :

Et erit filijs Iſraël in memoriam coram Domino ad expiandum ſuper animabus veſtris. Vocant *paruam Paraſcià*, quia paruis literis פ , vel ס , notatur, vel paucis verſiculis abſoluitur. Dicitur *Paraſcià* שקלים

Sce-

incipit Deuteron. 25. 17. Vocatur autem *Zachòr Memento*, quia in ea præcipitur deleri memoria Amalecitarum, neque huius præcepti obliuiſci debent Iudæi. Cur autem id præcipiat Deus, oſtenditur ibidem, *Memento*, inquit, *quæ fecerit tibi Amalec in via, quando egrediebaris ex Aegypto. quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui laſſi reſidebant, ceciderit, &c.* Verba ſunt clara. R. Salomon obſcœniſſimè tradućit illud אשר קרך בדרך *Quomodo occurrerit tibi in via.*

לשון קרי וטומאה שהיה מטמאן במשכב זכור ׃

Occurrerit, inquit, *eſt vocabulum pollutioni: & immundiciei, quoniam* (Amalec) *polluebat eos* (Hebræos) *concubitu maſculeo*. Et quod ſequitur:

ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ׃

Et caudam abſcidit in te omnium debilium. R. Salomon.

חותך זנב חותך מילות וזורק כלפי מעלה ׃

Abſcindebat (Amalec) *caudam, amputabat præputia, & in aërem ſpargebat*. Vah quàm lectiſſimus interpres eſt R. Salomon!

Legunt autem hanc *paruam Paraſciam* Sabbatho ante feſtū פורים *Purrìm Sortium Mardochai & Eſtheræ*, vt memorentur iniquiſſimi Aman Iudaici populi infenſiſſimi hoſtis, qui de ſtirpe Amalech cùm fuiſſet, meritò erat exterminandus cum tota familia, iuxta illud: *Delebis nomen eius ſub cælo. Caue ne obliuiſcaris*. Deuter. 25. v. 19. Vide Rubricam *Ma-*

Scekalim, quia in ea fit mentio מחצית השקל *Machatzìth Haſcèkel Dimidij Sicli*, quem vnuſquiſque ſoluere debebat pro vſu Sacrificij & Templi, tempore, quo Ædes Sacra Ieroſolymitana extabat. Nam ſingulis annis primo die *Adàr* fiebant proclamationes per ſingulas Vrbes Terræ promiſſionis ſoluendorum Siclorum cauſa. *Maijmon, Halachòth Scekalim* cap. 1. num. 9 Hodie euerſo Templo, ſublatiſque Sacrificijs, ea pariter, quæ ad Sacrificia pertinere videbantur, omninò ſublata eſſe cenſentur: ideoque ſuperfluum exiſtimari debet, pecunias pro Sacrificijs coadunare, cùm ipſa Sacrificia ſint abolita; licèt Rabbinorū nonnulli determinent, etiam hodie debere Iudæos tertiam partem Sicli ſoluere ſecundùm illud Nehemiæ 10. 32.

והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל בשנה ׃

Et ſtatuemus ſuper nos præcepta, vt demus tertiam partem Sicli per annum. & quod ſequitur, *ad opus Domus Dei &c.* pauperibus verò accenſendum exiſtimant.

Loco Siclorum ſoluendorum à populo ſubſtituerunt lectionem huius *Paraſciæ*, quam legunt vel Sabbatho ante initium menſis *Adàr*, vel in ipſo Sabbatho, ſi in eo occurrat Neomenia menſis *Adàr*, vel *Veadàr*. Vide Ritualium Rubricas, & maximè Machazoris Bononienſis.

Secunda parua *Paraſcià* eſt זכור *Zachòr*, hæc in maiori *Paraſcià* כי תצא *Chi Thetzè* includitur, &

remoniæ, quas 15. menſis inſequentis ניסן *Niſàn* celebrare expectant mundo corpore perficiantur.

Quarta & vltima parua *Paraſcià* eſt החדש *Hachòdeſc Menſis*, reperitur in *Paraſcià* maiori בא אל פרעה *Bò el Paròh* Exod. 12. v. 10. à principio capitis.

החדש הזה לכם ראש חדשים וגומ׳ ׃

Menſis iſte vobis caput menſium, *&c.* ad ver. vſque 20. eiuſdem cap.

בכל מושבתיכם תאכלו מצות ׃

In omnibus habitaculis veſtris comedetis infermentata.

Legunt eam in Sabbatho ante Calendas *Niſàn*; ſi vero Sabbathum cadat in ipſis Calendis *Niſàn*, eo in Sabbatho legunt החדש *Hachòdeſc*. In ea *Paraſcià* deſcribitur ritus ſeruandus in Paſchatis celebratione; & quamuis ordine temporis hæc *Paraſcià* החדש *Hachòdeſc* præcedat *Paraſciam* פרה *Parà*; attamen quia priùs purificari debebat Iſraëlita pollutus aſperſione aquæ per commixtionem cinerum Vaccæ rufæ ſanctificatæ, & poſtea mactare Paſcha, ideò priùs legunt ſectionem *Vaccæ* & poſtea ſectionem *Hachòdeſc*.

Quando autem iſtas quatuor minores *Paraſciòth* in Sabbathis legunt; non ob id prætermittunt lectionem maioris & ordinariæ *Paraſciæ* per hebdomadam currentis, imò priùs educunt ספר תורה *Sèpher Thorà Librum Legis* de armario Synagogæ, & in eo le-

Machazoris Bononienſis in folio cum Comment. hic.

Tertia *parua Paraſcià* eſt פרה *Parà*. Hæc habetur in *Paraſcià* magna חקת *Chukàth*. Numer. 19. 1. Vtriuſque commune exordium. Parua iſta *Paraſcià* abſoluitur cum ipſo capitulo. Legunt illam aliquando in Sabbatho primo poſt *Purrim*, aliquando in Sabbatho ſecundo: nam poſt feſtum *Purrim*, quod celebrant 14. menſis *Adàr*, vel *Veadàr* poſſunt intercedere duo vel tria Sabbatha vſq; ad principium menſis ניסן *Niſàn*. Si duo Sabbatha, primo Sabbatho poſt feſtum *Purrim* legunt פרה *Parà*, & ſecundo legunt החדש *Hachòdeſc*; ſi tria Sabbatha interfuerint, primo Sabbatho legunt פרה *Parà*; ſecundo Sabbatho faciunt הפסקה *Haphſakà Ceſſationem*, intermittunt lectionem paruæ *Paraſciæ*, & Sabbatho tertio legunt החדש *Hachòdeſc*, vt ſtatim dicam.

Cur autem legant hanc paruam *Paraſciam* פרה *Parà* poſt *Purrim*, aſſignant rationem in Rubrica *Machazoris Bononienſis* nuper citati. Quia cùm in ea agatur de Vacca rufa combuſta, ex cuius cineribus fiebat aqua luſtralis, qua aſperſi polluti mundabantur, & idonei reddebantur ad percipienda Sacramenta Veteris Legis, & ad Paſcha comedendum; cùm hodie hoc remedio deſtituti ſint Iudæi, nec ampliùs rem ipſam habeant, odore cinerum Vaccæ delectantur, & illius hiſtoriæ lectione mundari ſe credunt, vt Paſchatis ce-

lum החא hoc ordine coniungunt iſtas *Paraſcias*, eaſque legunt in his Sabbathis:

Sabbatha	Dies Menſis ואדר *Veadar*		
Neom. Fer. 6. &Sab. 1	1	א	פקודי ושקלים
Sabb. 2	8	ח	ויקרא וזכור
Sabb. 3	15	טו	צו והפסקה
Sabb. 4	22	כב	שמיני ופרה
Sabb. 5	29	כט	תזריע והחרש

Nota; quia in hoc menſe quinque includuntur Sabbatha, Sabbathum medium vacuum relinquunt, ideò notatur voce הפסקה *Haphſakà*, quæ *intermiſſionem*, *ceſſationem*, vel *pauſam* ſignificat, quia pauſant à lectione minoris *Paraſciæ*, eaque reijciunt ad ſubſequens Sabbathum. Hoc annotatum eſto pro intelligentia vocis הפסקה *Haphſakà*, quæ in præſenti Calendario occurrit iuncta *Paraſciæ* תרומה *Therumà* die 4. *Adàr* 2. Martij. Eo ſiquidem die legunt maiorem *Paraſciam*, quæ in hoc anno eſt צו *Tzàu Pracipe*, cui addunt *Haphtoram* ſibi competentem.

II. In anno *Embolimæo*, in quo ſymbolum eſt נכז coniungunt *maiores Paraſciòth* cum quatuor minoribus legunt ſolitam Sabbathinam *Paraſciam*, & poſtea educto ex arca libraria alio libro Legis, ex eo legunt minorem *Paraſciam* congruentem tempori & feſtiuitati vel *Purrim*, vel *Paſchatis*. Vnde iſtæ quatuor *Paraſciæ* vniuntur cum vna ex ſex maioribus, id eſt cum תרומה, vel cum תצוה, פקודי, ויקהל, תשא, vel cum משפטים. Quomodo autem cognoſci poſſit iſtarum vnio cum maioribus *Paraſcis*, ſtatim oſtendam.

Quatuor Paraſciæ שקלים וזכור: פרה והחדש *Scekalim & Zachòr: Parà & Hachòdeſc, quibuſnam maioribus Paraſcis coniungantur; & qua die menſis legi debeant, indicatur.*

COgnoſcemus coniunctionem iſtarum *Paraſciarum* cum aliqua ex ſuprà nominatis, & qua die menſis legenda ſit quolibet anno dato, mediante סימנין *Simanin Symbolis* annorum vel *Intercalarium*, vel *Communium*, eodem modo, quo ſuprà indicauimus; quo ordine, & quibus diebus menſis *Paraſciæ* maiores per annum legantur ab Hebræis.

Itaque in annis *Embolimæis*, ſeù *Intercalaribus* ſymbola ſunt

החא — נכז — בשז — השג — זחג — זשה — & בהה:

In anno, in quo occurrit ſymbo-

Sabbatha	Dies Menſis	
	אדר *Adàr*	
Sabb. 4.	25 כה	ויקהל ושקלים
	ואדר *Veadàr*	
Sabb. 1	2 ב	פקודי והפסקה
Sabb. 2	9 ט	ויקרא וזכור
Sabb. 3	16 יו	צו והפסקה
Sabb. 4	23 כג	שמיני ופרה
	ניסן *Nisàn*	
Sabb. 1	*Neom.* eod. die	תזריע והחדש

IV. Anni *embolimai* ſymbolum. הש״ג.

Sabbatha	Dies Menſis	
	אדר *Adàr*	
Sabb. 5	29 כט	פקודי ושקלים
	ואדר *Veadàr*	
Sabb. 1	6 ו	ויקרא והפסקה
Sabb. 2	13 יג	צו וזכור
Sabb. 3	20 כ	שמיני ופרה
Sabb. 4	27 כז	תזריע והחדש

V. An-

bus hoc ordine, & his diebus.

Sabbatha	Dies Menſis	
	אדר *Adàr.*	
Sabb. 4	25 כה	ויקהל ושקלים
	ואדר *Veadàr*	
Sabb. 1	2 ב	פקודי והפסקה
Sabb. 2	9 ט	ויקרא וזכור
Sabb. 3	16 יו	צו והפסקה
Sabb. 4	23 כג	שמיני ופרה
	Neom. eod. die	תזריע והחדש

Quia שקלים *Scekalim* legunt in Sabbatho antecedente *Neomeniam Veadàr*, ideò hoc anno illam reijciunt ad diem Sabbathi 25. *Adaris*.

Et quia החדש *Hachòdeſc* legunt in ipſa *Neomenia Nisàn* quando cadit in Sabbatho, vti in hoc anno; inde fit vt tantùm duæ minores *Paraſciòth* relinquantur legendæ in Sabbathis menſis *Veadàr*, qui cùm habeat quatuor Sabbatha, neceſſariò ſequitur, duo ex his quatuor Sabbathis fore otioſa, ideòque primum & tertium notantur הפסקה *Haphſakà Intermiſſiua*.

III. In anno *embolimao*, cuius ſymbolum eſt בש״ן maiores *Paraſciòth*, coniunguntur cum minoribus hoc modo;

Sabbatha	Dies Menſis	
	אדר *Adàr.*	
Sabb. 4	27 כז	ויקהל ושקלים
	ואדר *Veadàr*	
Sabb. 1	4 ד	פקודי והפסקה
Sabb. 2	11 יא	ויקרא זכור
Sabb. 3	18 יח	צו ופרה
Sabb. 4	25 כה	שמיני והחדש

In annis *Communibus* ſymbola ſunt -

השׄא — הכׄז — זחׄא — ושׄג — בחׄג — כשׄה — & גכׄה;

In anno, in quo occurrit primum ſymbolum השׄא coniungunt & legunt vt infrà -

Sabbatha	Dies Menſis	
	אדר *Adàr*	
Fer. 6 & Sabb. in	*Neom.*	תרומה ושקלי׳
Sabb. 2	8 ח	תצוה זכור
Sabb. 3	15 טו	תשא והפסקה
Sabb. 4	22 כב	ויקהל ופרה
Sabb. 5	29 כט	פקודי והחדש

V. Anni *embolimæi* ſymbolum.

זחׄג.

Sabbatha	Dies Menſis	
	אדר *Adàr*	
Sabb. 5	29 כט	ויקהל ושקלים
	ואדר *Veadàr*	
Sabb. 1	6 ו	פקודי והפסקה
Sabb. 2	13 יג	ויקרא זכור
Sabb. 3	20 כ	צו ופרה
Sabb. 4	27 כז	שמיני והחדש

VI. Anni *embolimæi* ſymbolum.

ושׄה.

Sabbatha	Dies Menſis	
	אדר *Adar*	
Sabb. 4	27 כז	ויקהל ושקלים
	ואדר *Veadàr*	
Sabb. 1	4 ד	פקודי והפסקה
Sabb. 2	11 יא	ויקרא זכור
Sabb. 3	18 יח	צו ופרה
Sabb. 4	25 כה	שמיני והחדש

VII. Anni *embolimæi* ſymbolum.

בחה.

Menſis *Scenàt*.

Item *Paraſciam Zachòr* ponunt Sabbatho immediatè ante *Purrim*; cùm enim *Purrim* cadat in hoc anno fer. 5. & idem feſtũ celebrent 14. die *Adàr*, neceſſe eſt Sabbatho antecedenti, ſeù ſecundo Menſis reponi *Paraſciam* זכור *Zachòr* ad diem 9. *Adàr*; vnde Sabbathum primum eiuſdem Menſis *Adàr* vacuum remanet; ac per הפסקה *Haphſakà* idipſum ſignificatur.

Pariformiter, cùm *Paraſcià* החדש *Hachòdeſc* perpetuò ponant vel in Sabbatho antecedente *Neomeniam Niſàn*, vel in ipſa *Neomenia* ſi in Sabbatho occurrat, vt accidit in hoc anno; & Sabbatho immediatè ante החדש *Hachòdeſc* legant *Paraſciam* הפרה *Happarà*, ſequitur inde, quòd tertiũ Sabbathum Menſis *Niſàn* remaneat cum הפסקה *Haphſakà* vacuum; vnde mirum non eſt, ſi in eodem Menſe *Adàr* duo Sabbatha occurrant, in quibus neceſſariò fieri debeat הפסקה *Haphſakà*, vt in anno huius ſymboli הכז proſpici poteſt.

III. Anni *Communis* ſymbolum

זחא:

Sabbatha	Dies Menſis	
	אדר *Adàr*	
Fer. 6. & Sab.	*Neomenia*	משפטים ושקלים

Sab-

II. Anni *Communis* ſymbolum

הכז:

Sabbatha	Dies Menſis	
	שבט *Scenàt*	
Sabb. 4	25 כה	משפטים ושקלים
	אדר *Adàr*	
Sabb. 1	2 ב	תרומה והפסקה
Sabb. 2	9 ט	תצוה וזכור
Sabb. 3	16 יו	תשא והפסקה שנייה
Sabb. 4	23 כג	ויקהל ופקודי ופרה
	ניסן *Niſàn*	
Sabb. 1	*In Neom.*	ויקרא והחדש

Nota: Quamuis Menſis *Adàr* huius ſymboli הכז habeat quatuor Sabbatha, nihilominus hæ quatuor minores *Paraſcia* nullo modo poſſunt inter ea diſtribui; non *Paraſcià Scekalim*, quia hanc ponunt Sabbatho ante *Neomeniam Adàr*, vel in ipſa *Neomenia* ſi cadat in Sabbatho, quod non accidit in hoc anno; vnde neceſſariò reijciunt ad Sabbathum 4.

Sabbatha	Dies Mensis	
Sabb. 2	8 ח	תרומה וזכור
Sabb. 3	15 טו	תצוה והפסקה
Sabb. 4	22 כב	תשא ופרה
Sabb. 5	29 כט	ויקהל ופקודי והחדש

IV. Anni *Communis* ſymbolum

זשג :

Sabbatha	Dies Mensis	
	שבט *Sceuàtt*	
Sabb. 5	29 כט	משפטים ושקלים
	אדר *Adar*	
Sabb. 1	6 ו	תרומה והפסקה
Sabb. 2	13 יג	תצוה וזכור
Sabb. 3	20 כ	תשא ופרה
Sabb. 4	27 כז	ויקהל ופקודי והחדש

V. Anni *Communis* ſymbolum

בחג :

Sabbatha	Dies Mensis	
	שבט *Sceuàtt*	
Sabb. 5	29 כט	משפטים ושקלים
	אדר *Adar*	
Sabb. 1	6 ו	תרומה והפסקה
Sabb. 2	13 יג	תצוה וזכור
Sabb. 3	20 כ	תשח ופרה
Sabb. 4	27 כז	ויקהל ופקודי והחדש

VI. Anni *Communis* ſymbolum

בשה :

Sabbatha	Dies Mensis	
	שבט *Sceuàtt*	
Sabb. 4	27 כז	משפטים ושקלים
	אדר *Adar*	
Sabb. 1	4 ד	תרומה והפסקה
Sabb. 2	11 יא	תצוה וזכור
Sabb. 3	18 יח	תשא ופרה
Sabb. 4	25 כה	ויקהל ופקודי והחדש

Si dimiſerit Vir Vxorem ſuam.

Targùm -

הא יפטר גבריה איתתיה ׃

Si Iphtàr &c. His, & quàm plurimis alijs Scripturæ locis, quæ hìc conſultò omittuntur, liquet, vocem Chaldaicam, ſeù Targumicam פטר *Patàr Dimittere* ſignificare; vnde ille, qui hanc lectionem legit, vócant מפטיר *Maphtìr Lectorem Haphtora*, & *Dimittentem populum*.

Quælibet itaque *Paraſcià* habet ſuam *Haphtorà*, nec *Haphtorà*, ſeù lectio Prophetica reperitur, quæ careat ſua *Paraſcià* lectione Legis Moſaicæ. cui vtcunque correſpondet, non ſecùs ac *Epiſtola* in Eccleſia Catholicâ correſpondet *Euangelio*. Hanc conſuetudinem legendi lectionem Propheticam originem habuiſſe à perſecutione ſæuiente in Iudæos, inquit Auctor לבוש *Leuùſc* Par. I. *Hallachòth Sciabbàth* num. 284. §. 1.

מפני שפעם אחת גזרו שמד על ישראל שלא יקראו בתורה וקראו בנביאים שבעה כנגד השבעה וכו׳ ׃

Aliquando decreuerunt (Gentiles) *perſecutionem contra Iſraëlem, quòd licitum non eſſet eis legere in Lege* (Moſis) *& ipſi legerunt in Prophetis Hebdomada è regione Hebdomadæ, &c.* ſcilicet vt lectio Prophetica primæ hebdomadæ correſponderet lectioni Legis primæ hebdomadæ; vt, exempli gratia, ſi hac hebdomada legenda fuiſſet lectio Legis בראשית *Bereſcith*, in qua de creatione mundi agitur, loco huius lectionis ſubſtituerunt aliam ex Prophetis, videlicet ex Iſai-

VII. Anni *Communis* ſymbolum

גכ״ה ׃

Sabbatha	Dies Menſis שבט *Scewàtt*	
Sabb. 4	27 כז	משפטים ושקלים
	אדר *Adàr*	
Sabb. 1	4 ד	תרומה והפסקה
Sabb. 2	11 יא	תצוה וזכור
Sabb. 3	18 יח	תשא ופרה
Sabb. 4	25 כה	ויקהל ופקודי והחדש

De הפטרה *Haphtorà*.

Poſt פרשה *Paraſcià* ſequitur הפטרה *Haphtorà* alia lectio, quam ex Prophetis deſumunt, & poſt *Paraſcià* in Synagoga ſolemniter legunt, qua abſoluta dimittitur cœtus. *A miſſione* ergo creditur accepiſſe nomen *Haphtorà*: nam פטר *Patàr* vox Chaldaica non raró correſpondet voci Hebraicæ שלח *Scialàch*, quæ *dimittere* ſignificat, vt Gen. 43. 13.

ושלח *V-eſciallàch Et dimittat Vobis fratrem Veſtrum.* Onkelos vertit ויפטר *V aiphtàr*. Ierem. c. 3. ver. 1.

הן ישלח איש את אשתו ׃

(lectionis) *Haphtora iuxta id quod inueni ſcriptum, nempè: Quòd Antiochus impius Rex Græcorum decreuit, ne Iſraëlitæ legerent Legem coram pluribus. Quid fecerunt Iſraëlitæ? Acceperunt Paraſciam ſectionem vnam ex Prophetis, cuius materia ſimilis eſſet materiæ, quæ ſcripta erat in Paraſcià illa* (Legis, quæ legenda erat in Sabbatho) *exempli gratia: In Sabbatho quo legenda erat Paraſcià* בראשית Bereſcith In principio creauit Deus cælum &c. *legerunt* -

כה אמר האל יהוה בורא שמים וגו׳,

(ex Iſai. cap. 42. verſiculo 5.) Sic dicit Deus Dominus creans cælos &c. *& pro Paraſcià* נח Noë *legerunt* כי מי נח זאת לי In diebus Noë iſtud mihi &c. (Iſai. 54. 9.) *& ſic de ſingulis Paraſcis. Et quamuis nunc ceſſauerit decretum illud, nihilominus conſuetudo legendi Haphtorà non ceſſauit, & adhuc hodie legunt Paraſcias ſectiones ex Prophetis poſt lectionem Legis, & vocatur Haphtorà quaſi Haphſakà ceſſatio dimiſſio.* Hactenus Elias, qui videtur ſentire, à dimiſſione & ceſſatione Legis lecturæ *Haphtoram dici.*

Vt vt ſit, ſiuè *Haphtorà* dicatur à dimittendo populo, ſiuè à dimiſſione Legis lecturæ, hoc certum eſt, huiuſmodi vſum eſſe antiquiſſimum, & Chriſti tempore viguiſſe. Habemus enim vtriuſque lectionis vſum Legis ſcilicet & Prophetarum ex Actibus Apoſtolorū 13. 15. *Poſt lectionem Legis, & Prophetarum.* Et ver. 27. Paulus redarguit Hebræos, qui voces Prophetarum ignorant, *quæ per om-*

Iſaia cap. 42. ver. 2. -

כה אמר האל יהוה בורא השמים וגו׳,

Sic dixit Deus Dominus Creator cælorum &c.

Elias Leuita in *Tisbì* ait hanc perſecutionem incæpiſſe tempore Antiochi Regis Græcorum, qui cùm omnia Iudæorum Sacra deuaſtaſſet, aboleuiſſet, ac damnaſſet, ſub capitali pœna etiam Legis lectionem publicè prohibuit, & interdixit. Hinc Seniores populi, & plebis Magiſtri, ne omninò ab hominum memoria Lex Diuina deleretur, loco Legis Moſaicæ ſubſtituerunt hanc Propheticam lectionem. Sed poſtea Machabæorum virtute, reſtituta Iudæorum Repub. reſtitutus etiam fuit cultus Diuinus, & publicus lectionum ſacrarum vſus. Attamen hanc piam conſuetudinem retinuerunt, vt poſt lectionem Legis legeretur ſuccedanea illa prophetica lectio, quam *Haphtoram*, ſeù *Haphtaram* dixerunt. Verba Eliæ ſunt -

והנה אכתוב מה היא סבת ההפטרה כפי מה שמצאתי בתוב שאנטיוכס הרשע מלך יון גזר על ישראל שלא יקראו בתורה ברבים מה עשו ישראל לקחו פרשה אחת מנביאים שענינה דומה לענין מה שכתוב בפרשה של השבת ההיא והמשל בשבת בראשית קראו כה אמר האל יהוה בורא שמים ולפרשת נח קראו כי מי נח זאת לי. וכן כל פרשה ופרשה ועתה אף שבטלה הגזרה המנהג הזה אינו בטל: ועד היום קורין אותן הפרשיות של נביאים אחר קריאת התורה ונקראת הפטרת לשון הפסקה.

Et ecce ſcribam; quænam ſit cauſa

in publica Synagoga fuiſſe, atque de ſua perſona explicatos. Itaque hunc ritum legendi lectionem Veteris Teſtamenti & Prophetarum à Synagoga in Eccleſiam Chriſtianam effluxiſſe, procul dubio cenſendum eſt. Sanè quidem hunc morem ſeruatum fuiſſe in primitiua Eccleſia, habemus teſtimonium ex lib. 8. Apoſtolicarum Conſtitutionum Clementis Romani Pontificis, & Diſcipuli S. Petri Apoſtoli. In ordinatione enim Epiſcoporum, & Miſſæ celebratione hæc Rubrica legitur:

Καὶ συνὼν αὐτοῖς ἅπας ὁ λαὸς καὶ μετὰ τὴν προσευχὴν, εἷς τῶν Ἐπισκόπων ἀναφερέτω τὴν θυσίαν ἐπὶ τῶν χειρῶν τοῦ χειροτονηθέντος, καὶ τῇ ἕωθεν ἐνθρονιζέσθω εἰς τὸν αὐτῷ διαφέροντα τόπον παρὰ τῶν λοιπῶν Ἐπισκόπων πάντων αὐτὸν φιλησάντων ἐν κυρίῳ φιλήματι, καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν Προφητῶν, τῶν τε Ἐπιστολῶν ἡμῶν καὶ τῶν πράξεων, καὶ τῶν Εὐαγγελίων ἀσπασάσθω ὁ χειροτονηθεὶς τὴν Ἐκκλησίαν λέγων.

Manè in ſolio à reliquis Epiſcopis collocetur (Epiſcopus ordinatus) *cunctis eum in Domino oſculantibus, ac poſt lectionem Legis & Prophetarum, & Epiſtolarum noſtrarum, & Actorum atque Euangeliorum, ſalutet Eccleſiam ordinatus, dicens &c.* Hodie idem ordo ſeruatur, vt in Officio Miſſæ in quatuor anni temporibus præmittantur lectiones ex Pentateucho Moſis, ex Prophetis, & ex Epiſtolis SS. Apoſtolorum, poſtea ſequatur Euangelium: Lex enim Moſis, & Prophetarum vaticinia, tanquam Euangelij præcurſores, præmitti debent, ſicut & Lectiones, atque Epiſtolæ Noui Teſtamenti, per quas Euange-

ne Sabbatum leguntur. De *Haphtorà* intelligenda ſunt, ſicut & illud Lucæ 4. 16. *Et venit* (Ieſus) *Nazareth, vbi erat nutritus, & intrauit ſecundùm conſuetudinem ſuam die Sabbati in Synagogam, & ſurrexit legere, & traditus eſt illi liber Iſaiæ Prophetæ, & vt reuoluit librum, inuenit locum, vbi ſcriptum erat: Spiritus Domini ſuper me &c.* Iſai. 61. 1. Quibus verbis innuitur *Haphtoram* conſueuiſſe legi eo tempore cum iiſdem ceremonijs, quibus eandem hodie legunt Iudæi: nam præter conſuetudinem introeundi Synagogam die Sabbathi, innuitur etiam vſus ſedendi in ea; ſeſſio enim animi quietem, morum grauitatem, & mentis rectitudinem oſtendit. Quando autem lectio legenda eſt, ſurgendum eſt, ſicut Chriſtus fecit. Idem faciunt Iudæi, qui vtramque lectionem & Propheticam, & legalem ſtando legunt. Innuitur etiam vſus tradendi librum *Haphtorarum* Lectori; *Haphtora* autem lectionē Lector inuenire debet. Ieſus librum Iſaiæ voluendo, in quo *Haphtora* illius Sabbati legenda erat, inuenit locum Iſaiæ 61. 1. vbi forſan eo tempore incipiebat *Haphtora* illa Sabbathina. Hodie verò, nulla eſt *Haphtora*, quæ inde incipiat. A ver. 10. eiuſdem cap. 61. *Gaudens gaudebo in Domino* hodie incipit *Haphtora* quæ reſpondet *Paraſciæ* נצבים *Nitzauim*, quam circa finem menſis Auguſti legunt. Credibile tamen eſt, hos 10. verſiculos ab hac *Haphtora* fuiſſe ademptos, ne cogerentur fateri eos lectos à Chriſto

פסוק ח׳ מפרק נ״ה כי בארץ ׃

II. *NOACH NOE: & CHI THETZE*, Deuter. 21. 10. *Lauda ſterilis quæ non paris:* Iſai. 54. 1. vſque ad fin. ver. 10. *Dixit miſerator tuus Dominus.* & *Paupercula tempeſtate conuulſa.* Ibid. ver. 11. vſque ad fin. ver. 5. ſeq. cap. *Quia glorificauit te.*

ג׳, **לך לך** ׃ למה תאמר יעקב ׃ ישעית מ׳ ׃ כ״ז ׃ עד סוף פסוק י״ו ׃ סימן מ״א ׃ ישראל תתהלל ׃ ויש מתחילין מישעיה כ׳ ׃ כ״ה ׃ ואל מי תדמיוני ואשוה ׃ עד סוף פסוק י״ז מפרק מ״א ׃ לא עזבתם ׃

III. *LECH LECHA ITO TIBI:* 12. *Quare dices Iacob.* Iſai. 40. 27. vſque ad fin. ver. 16. c. 41. *Iſraël lætaberis.* Alij incipiunt à capite 40, v. 25. Iſai. *Et cui aſſimilaſtis me, & æquabor?* vſque ad fin. v. 17. cap. ſequ. 41. *Non derelinquam eos.*

ד׳, **וירא** ׃ ואשה אחת מנשי בני הנביאים ׃ ב׳ מלכים ד׳ ׃ א׳ ׃ עד סוף פסוק ל״ו ׃ ותשא את בנה ותצא ׃

IV. *VAIIERA APPARVIT AVTEM:* 18. 1. *Mulier autem quædam de vxoribus Prophetarum.* 2. Reg. 4. 1. vſque ad fin. ver. 37. eiuſdem. *Tulitque filium ſuum & egreſſa eſt.*

ה׳, **חיי שרה** ׃ והמלך דוד זקן ׃ א׳ מלכים א׳ ׃ עד סוף פסוק ל״א ׃ יחי אדני המלך דוד לעולם ׃

V. *CHAIIE SARA VITA SA-*

lij gratia prædicatur omni creaturæ, & diffunditur in cordibus noſtris per Spiritum Sanctum qui datur nobis.

Vt autem curioſus Lector ſciat quænam ſint הפטרות *Haphtoròth* lectiones Prophetarum, quæ *Paraſcis* reſpondeant, libet eas hic omnes per ordinem recenſere.

הפטרות מכל השנה במנהג כל קהלות היהודים ׃

Haphtoròth totius anni ſecundùm ritum omnium Synagogarum Iudæorum.

GENESIS.

א׳ **בראשית** כה אמר האל יהוה בורא השמים וגו׳ ׃ בישעיה מ״ב ׃ ה׳ ׃ עד סוף פסוק י׳ מסימן מ״ג ואחרי לא יהיה ׃ ויש המתחילין בישעית מ״ב ׃ א׳ ׃ הן עבדי ׃ עד סוף פסוק כ״א ׃ יגדיל תורה ויאדיר ׃

I. *BERESCITH IN PRINCIPIO.* Huic Paraſciæ reſpondet *Haphtorà* ex Iſa. 42. 5. *Sic dixit Deus Dominus creans cælos &c.* vſque ad ver. 10, cap. 43. incluſiuè; *Et poſt me non erit.* Nonnulli incipiunt à capite 42, 1. Iſaiæ: *Ecce ſeruus meus.* vſque ad finem ver. 21. eiuſdem capitis: *Magnificabit Legem & illuſtrabit.*

ב׳, **נח** ׃ **וכי תצא** רני עקרה לא ילדה ׃ בישעית נ״ד ׃ א׳ ׃ עד סוף פסוק י׳ ׃ אמר מרחמך יהוה ׃ ועניה סערה ׃ שם פסוק י״א עד סוף

SARAE. Gen. 25. 1. *Et Rex David ſenuerat*: 1. Reg. 1. 1. vſque ad v. 31. *Viuat Dominus meus Rex David in aeternum*. incluſiuè.

ו׳. **תולדות**: משא דבר יהוה אל ישראל. מלאכי א׳: א׳. עד סוף פסוק ז׳, בסימן ב׳: כי מלאך יהוה צבאות הוא:

VI. *THOLEDOTH*: *Onus verbi Domini ad Iſraël*. Malach. 1. 1. vſque ad finem ver. 7. capitis 2. *Quia Angelus Domini exercituum eſt*.

ז׳. **ויצא יעקב**: ועמי תלואים למשובתי הושע בסימן י״א: ז׳: עד סוף פסוק י״ב, סימן י״ב על תלמי שדי:

VII. *VAIETZE IAAKOV ET EGRESSVS IACOB*. 28.10. *Et populus meus pendebit ad reditum meum*: Oſee 11. 7. vſque ad finem ver. 12. cap. 12. *Super ſulcos agri*.

ח׳. **וישלח**: חזון עבדיה. בעבדיה א׳: א׳: עד סוף פסוק אחרון: והיתה ליהוה המלוכה:

VIII. *VAISCLACH ET MISIT*: 32.2. *Viſio Abdiæ*. Abd. 1. 1. vſque ad fin. cap. & Prophetiæ: *Et erit Domino Regnum*.

והאשכנזים מתחילין הפטרה וישלח בהושע.

וישלח: ויברח יעקב שדה ארם. הושע י״ב, י״ג: עד סוף פסוק א׳ מסימן י״ד: עולליהם ירטשו והריותיו יבקעו:

שובה ישראל עד יהוה אלהיך: בהושע סימן י״ד: ב׳: עד סוף סימן ופשעים יכשלו בם:

Germanorum Synagogæ incipiunt

Haphtoram

VAISCLACH ET MISIT: *Et fugit Iacob in regionem Syriæ*. Oſee 12. 13. vſque ad finem primi verſiculi cap. 14. *Paruuli eorum elidantur, & fœta eius diſcindantur*.

Conuertere Iſraël ad Dominum Deum tuum: Oſee 14. 2. vſque ad finem Prophetiæ: *Præuaricatores verò corruent in eis*.

ט׳. **וישב**: כה אמר יהוה על שלשה פשעי ישראל: עמוס ב׳: ו׳: עד סוף פסוק ח׳, לסימן ג׳: אדני יהוה דבר מי לא ינבא:

IX. *VAIESCEV ET HABITAVIT*: 37. 1. *Hæc dicit Dominus*: *Super tribus ſceleribus Iſraël*: Amos 2. 6. vſque ad finem verſ. 8. cap. 3. *Dominus Deus locutus eſt, quis non prophetabit?*

י׳. **מקץ**: ויקץ שלמה והנה חלום. א׳ מלכים ג׳: ט״ו: עד סוף פסוק א׳ מסימן ד׳: על כל ישראל:

X. *MIKETZ A FINE*: 41. 1. *Igitur euigilauit Salomon, & ecce ſomnium*. 1. Reg. 3. 15. vſque ad fin. 1. ver. cap. 4. *Super omnem Iſraël*.

י״א. **ויגש**: ויהי דבר יהוה אלי לאמר. ואתה בן אדם קח לך עץ אחד: יחזקאל ל״ז, ט״ו: עד סוף הפרק: בתוכם לעולם:

XI. *VAIGGASC ET ACCESSIT*: 44. 18. *Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens*: *Et tu fili hominis ſume tibi lignum vnum*.

Ezech.

Ezech. 37. 15. 16. vſque ad finem cap. *In medio eorum in perpetuum.*

יב׳, ויחי יעקב: ויקרבו ימי דוד למות, א׳ מלכים ב׳, א׳, עד סוף פסוק יב׳, ותכן מלכותו מאד׃

XII. *VAICHI' IAAKOV ET VIXIT IACOB.* 47. 28. *Appropinquauerunt autem dies David vt moreretur.* 1. Reg. 2. 1. vſque ad finem v. 12. *Et firmatum eſt Regnum eius nimis.*

EXODI.

יג׳, ואלה שמות: כמנהג האיטליאני וספרדים דברי ירמיהו בן חלקיהו, ירמיה א׳, א׳, עד סוף פסוק ג׳. מסימן ב׳, רעה תבא אליהם נאם יהוה, ובמנהג האשכנזים, הבאים ישרש יעקב, ישעיה כ״ז, ו׳, עד סוף פסוק יג׳, מסימן כ״ח, ונלכדו, ומפסוק כ״ב, פרק כ״ט, לכן אמר יהוה לבית יעקב, ועד סוף פסוק כ״ג, מפרק כ״ט, ואת אלהים ישראל יעריצו׃

XIII. *VEE'LLE SCEMO'TH ET HAEC SVNT NOMINA:* cap. 1. 1. ſecundùm vſum Synagogarum Italiæ, & Hiſpanorum legunt *Haphtoram: Verba Ieremiæ filij Chilkiáhu.* Ierem. 1. 1. vſque ad finem ver. 3. cap. 2. *Malum veniet ſuper vos dicit Dominus.*

Et ſecundùm conſuetudinem Synagogarum Germaniæ: *Qui ingrediuntur impetu ad Iacob.* Iſai. 27. 6. vſque ad fin. ver. 13. cap. 28. *Et capientur.* Et à ver. 22. cap. 29. *Idcircò ſic dixit Dominus ad domum Iacob.* vſque ad finem ver. 23. cap. 29. *Et*

Deum Iſraël formidabunt.

יד׳, וארא: כה אמר יהוה בקבצי את בית ישראל מן העמים, יחזקאל פרק כ״ח, כ״ה, עד סוף פרק כ״ט: וידעו כי אני יהוה׃

XIV. *VAERA' ET APPARVI*: cap. 61. *Hæc dicit Dominus Deus: Quando congregauero Domum Iſraël de populis.* Ezechiel. 28. 25. vſque ad fin. cap. 29. *Et ſcient quia ego Dominus.*

טו׳, בא אל פרעה: הדבר אשר דבר יהוה אל ירמיהו הנביא לבא נבוכדנאצר, ירמיה מ״ו, יג׳, עד סוף פרק הזה, ונקה לא אנקך׃

XV. *BO' EL PAROO' INGREDERE AD PHARAONEM.* 10. 1. *Verbum quod locutus eſt Dominus ad Ieremiam Prophetam, ſuper eo quòd venturus eſſet Neuucadnetzàr.* Ierem. 46. 13. vſque ad finem cap. *Nec quaſi innocenti parcam tibi.*

יו׳, ויהי בשלח: ודבורה אשה נביאה אשת לפידות, שופטים ד׳, ד׳, עד סוף פרק ה׳, ותשקט הארץ ארבעים שנה׃

XVI. *VAIHI' BESCIALLACH ET FVIT IN DIMITTENDO*: 13. 17. *Et Deborà Virago Propheteſ, Vxor Lappidòth.* Iudic. 4. 4. vſque in fin. cap. 5. *Quieuitque terra quadraginta annis.*

יז׳, וישמע יתרו: בשנת מות המלך עזיהו, ישעיה פרק ו׳, א׳, עד סוף פסוק י׳, מפרק ז׳, את בן טבאל, ומפסוק ו׳, מפרק ט׳, כי ילד ילד לנו, עד סוף פסוק ו׳, קנאת יהוה צבאות תעשה זאת׃

XVII *VAISCMAÁ ITHRO* ET *AVDIVIT IETHRO:* 18. 1. *In anno quo mortuus eſt Rex Ozias.* Iſai. 6. 1. vſque ad fin. v. 6. cap. 7. *Filium Tabeel.* Deinde reaſſumitur ver. 6. cap. 9. *Quoniam Paruulus natus eſt nobis.* vſque in fin. ver. 7. eiuſdem cap. *Zelus Domini exercituum faciet hoc.*

יח״: **משפטים**: הדבר אשר היה אל ירמיה מאת יהוה אחרי כרת המלך צדקיהו ברית את כל העם אשר בירושלם, ירמיה לד׳, ח׳, עד סוף הפרק: מאין יושב: ועוד מפסוק כה״ של פרק לג: כה אמר יהוה, עד סוף הפרק: ורחמתים:

XVIII. *MISCPPATTI'M IVDICIA:* 21. 1. *Verbum quod factum eſt ad Ieremiam à Domino, poſtquam percuſſit Rex Sedecias fœdus cum omni populo, qui erat Ieroſolymis.* Ierem. 34. 8. vſque ad fin. cap. *Eo quòd non ſit habitator.* Et ſequitur retrocedendo ad ver. 25. capit. 33. *Sic dixit Dominus:* vſque ad finem capituli: *Et miſerebor eorum.*

יט״: **ויקחו לי תרומה**: ויהוה נתן חכמה לשלמה: א׳ מלכים: ה׳: יב׳ עד סוף פסוק יג״ מפרק ו׳: את עמי ישראל:

XIX. *VEIKCHV LI THERVMÁ ET ACCIPIENT MIHI OBLATIONEM:* 25. 1. *Dedit quoque Dominus ſapientiam Salomoni.* 1. Reg. 5. 12. vſque ad fin. ver. 13. c. 6. *Populum meum Iſraël.*

כ׳: **ואתה תצוה**: אתה בן אדם הגד את בית ישראל, יחזקאל מג׳: י׳, עד סוף הפרק: נאם אדני יהוה:

XX. *VEATTA THETZAVE* ET *TV PRAECIPIES:* 27. 20. *Tu autem fili hominis oſtende Domui Iſraël.* Ezech. 43. 10. vſque ad fin. cap. *Ait Dominus Deus.*

כא״: **כי תשא**: כמנהג האיטליאני והספרדים: וישלח אחאב: א׳ מלכים יח׳: כ׳: עד סוף פסוק לט׳, ויהוה הוא האלהים: וכמנהג האשכנזים: ויהי ימים רבים ודבר יהוה היה אל אליהו: א׳ מלכים יח״: א׳: עד סוף פסוק יט״: אכלי שלחן איזבל:

XXI. *CHI THISSÁ CVM TVLERIS:* 30. 11. ſecundùm vſum Synagogarum Italicarum & Hiſpanarum: *Miſit Achab.* 1. Regum 18. 20. vſque ad finem ver. 39. *Et Dominus ipſe eſt Deus.*

Et ſecundùm conſuetudinem Germanarum: *Et poſt dies multos factum eſt verbum Domini ad Eliam.* 1. Reg. 18. 1. vſque ad finem ver. 19. *Qui comedunt de menſa Iezabel.*

כב״: **ויקהל**: כמנהג הספרדים: וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצור: א׳: מלכים ז׳: יג״: עד סוף פסוק כו׳: בת יכיל:

XXII. *VAIAKE'L ET CONGREGAVIT:* 35. 1. ſecundùm ritum Hiſpanorum: *Miſit quoque Rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro.* 1. Reg. 7. 13. vſque ad finem ver. 26. *Batos capiebat.*

כג״: **אלה פקודי**: כמנהג הספרדי ויעש חירום את הכירות: א׳: מלכים ז׳: מ׳: עד סוף פסוק נ׳: להיכל והב: והיא הפטרה **ויקהל** כמנהג

כמנהג האשכנזים ׃ והפטרה שלהם ע׳ **אלה פקודי** היא א׳ במלכים ו׳ : נ״א : ותשלם כל המלאכה ׃ עד סוף פסוק כ״א בפרק ח ׃ בהוציאו אותם מארץ מצרים ׃

XXIII. *ELLE PEKVDE' ISTA* (ſunt) *VISITATA*. Exod. 38. 20. ſecundùm ritum Synagogæ Hiſpanorum: *Et fecit Hiram lebetes*. 1. Reg. 7. 40. vſque ad fin. ver. 50. *Templo aureo*. Hanc *Haphtoram* recitant Germani in *Paraſcià VA I A-K E'L*. Et in hac *Paraſcià E'LLE PEKVDE'* ſubſtituunt *Haphtoram* ex 1. Reg. 7. 51. *Et perfectum eſt omne opus*. vſque ad finem ver. 21. cap 8. *Quando egreſſi ſunt de terra Aegypti*.

LEVITICI.

כ״ד : **ויקרא** ׃ ע יצרתי לי : ישעיה מ״ג : כ״א ׃ עד סוף פסוק כ״ג ׃ מפרק מ״ד ׃ ובישראל יתפאר ׃

XXIV. *VAIKRA' ET CLAMAVIT*. Leuit. 1. 1. *Populum iſtum formaui mihi*. Iſai. 43 21. vſque ad fin. v. 23. cap. 44: *Et Iſraël gloriabitur*.

כ״ה ׃ **צו את אהרן** ׃ כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל עלותיכם ׃ ירמיה ז ׃ כ״א ׃ עד סוף פסוק ג׳ : מפרק ח׳ ׃ נאם יהוה צבאות ׃ ומפסוק כ״ג ׃ מפרק ט׳ ׃ כה אמר יהוה אל יתהלל חכם בחכמתו וגו׳ ׃ עד סוף פסוק כ״ד ׃ באלה חפצתי נאם יהוה ׃

XXV. *TZAV ETH AHA-RO'N PRAECIPE AHARON* 6. 8. *Hac dicit Dominus exercituum Deus Iſraël: Holocautomata veſtra*. Ier. 7. 21. vſque ad fin. ver. 3. c. 8. *Dicit Dominus exercituum*. Et reaſſumitur ver. 23. cap. 9. *Hac dicit Dominus non glorietur ſapiens in ſapientia ſua*. vſque ad finem ver. 24. cap. eiuſdem: *Hac enim placent mihi, ait Dominus*:

כ״ו ׃ **ביום השמיני** ׃ ויסף עוד דוד ׃ ב׳ שמואל ו׳ ׃ א׳ : עד סוף פסוק י״ז ׃ מפרק ז׳ ׃ כן דבר נתן אל־דוד ׃

XXVI. *BIIO'M HASCE-MINI' IN DIE OCTAVO*. 9. 1. *Congregauit autem rurſus Dauid*. 2. Sam. 6. 1. vſque ad finem ver. 17. cap. 7. *Sic locutus eſt Nathan ad Dauid*.

כ״ז ׃ **כי תזריע** ׃ ואיש בא מבעל שלשה ב׳ ׃ מלכים ד׳ ׃ מ״ב ׃ עד סוף פסוק י״ט ׃ מפרק ה׳ ׃ וילך מאתו כברת ארץ ׃

XXVII. *CHI TAZRI'AH CVM SEMINIFICAVERIT*. 12. 1. *Vir autem quidam venit de Baalſaliſà*. 2 Reg. 4. 42. vſque in finem ver. 19. cap. 5. *Et abijt ab eo quaſi milliare terra*.

כ״ח ׃ **זאת תהיה תורת המצורע** ׃ וארבעה אנשים היו מצורעים : ב׳ מלכים ז׳ ׃ ג׳ עד סוף הפרק ׃ וימת ׃

XXVIII. *ZOTH THIE' THORATH HAMETZORA'AH HAEC ERIT LEX LEPROSI*, 14. 1. *Quatuor ergo viri erant lepro-ſi*. 2. Reg. 7. 3. vſque ad finem capituli: *Et mortuus eſt*.

כ״ט: **אחרי מות**: ויהי דבר יהוה אלי לאמר: יחזקאל כ״ב, א׳: עד סוף פסוק י״ו: וידעת כי אני יהוה:

XXIX. *ACHARE' MO'TH POST MORTEM*: 16. 1: *Et factum eſt verbum Domini ad me dicens*. Ezech. 22. 1. vſque ad finem ver. 16. *Et ſcies, quia ego Dominus*.

ל׳: **קדושים תהיו**: הלוא כבני כשיים אתם: עמוס. ט׳: ז׳: עד סוף הפרק: כמנהג האשכנזים: וכפי מנהג הספרדים הפטרת ביחזקאל כ׳: ב׳: ויהי דבר יהוה אלי לאמר בן אדם דבר אל זקני ישראל: עד סוף פסוק כ׳: כי אני יהוה אלהיכם:

XXX. *KEDOSCI'M THIHIV' SANCTI ESTOTE*: 19. 1. *Nonnè ſicut filij Aethiopum vos*. Amos 9. 7. vſque in finem capitis ſecundùm Germanos; at ſecundùm Hiſpanos legitur *Haphtorà* ex capite 20. 2. Ezechielis: *Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens: Fili hominis, loquere Senioribus Iſraël*. vſque ad finem ver. 20. *Quia ego ſum Dominus Deus veſter*.

ל״א: **אמור**: והכהנים הלוים בני צדוק: יחזקאל מ״ד: ט״ו: עד סוף הפרק: לא יאכלו הכהנים:

XXXI. *EMO'R DIC*. 21. 1. *Sacerdotes autem & Leuitæ filij Sadoc*. vſque ad finem capitis: *Non comedent Sacerdotes*.

ל״ב: **בהר סיני**: ויאמר ירמיהו היה

דבר יהוה אלי לאמר: הנה חנמאל בן שלם: ירמיה ל״ב: ו׳: עד סוף פסוק כ״ז: יפלא כל דבר:

XXXII. *BEHAR SINAI IN MONTE SINAI*: 25. 1. *Et dixit Ieremias; Factum eſt verbum Domini ad me dicens: Ecce Hanameel filius Sellùm*. Ierem. 32. 6: vſque ad fin. ver. 27. *Mirificabitur omne verbum*.

ל״ג: **אם בחקותי**: יהוה עזי ומעזי: ירמיה י״ו: י״ט: עד סוף פסוק י״ד: מפרק י״ז. כי תהלתי אתה:

XXXIII. *IM BECHVKOTHAI SI IN STATVTIS MEIS*: 26. 3. *Domine fortitudo mea, & robur meum*. Ierem. 16. 19. vſque ad fin. ver. 14. cap. 17. ſequ. *Quoniam laus mea tu es*.

NVMERI.

ל״ד: **במדבר סיני**: והיה מספר בני ישראל: הושע א׳. י׳: עד סוף פסוק כ׳: מפרק ב׳: וידעת את יהוה:

XXXIV. *BEMIDBAR SINA'I IN DESERTO SINAI*: Num. 1. 1. *Et erit numerus filiorum Iſraël*. Oſee 1. 10. vſque ad finem ver. 20. cap. 2. *Et cognoſces Dominum*.

ל״ה: **נשא**: ויהי איש אחד מצרעה: שופטים י״ג: ב׳: עד סוף פסוק אחרון של אותו הפרק בין צרעה ובין אשתאל.

XXXV. *NASSO' ELEVA SVMMAM*: 4. 21. *Erat autem quidam vir de Tzoràh*. Iudic. 13. 2. vſque ad fin. capit. eiuſdem ; *Inter Tzoràh & inter Eſtahòl*.

לו : בהעלותך ! רני ושמחי בת ציון ; זכריה ב׳ : י׳ ; עד סוף פסוק ז׳ ; מפרק ד׳ : חן חן לה ;

XXXVI. *BEHAALOTHECHA' Quando accendere facies* ; 8. 1. *Lauda & letare filia Sion*. Zachar. 2. 10. vſque ad finem 7. ver. cap. 4. *Gratiam gratia eius*.

לז : שלח לך ! וישלח יהושע בן נון מן השטים : יהושע ב׳ ; א׳ ; עד סוף פסוק אחרון של אותו הפרק ; עם נמגו כל יושבי הארץ מפנינו ;

XXXVII. *SCELACH LECHA' MITTE TIBI* : 13. 2. *Miſit igitur Ioſuè filius Nun de Setim*. Ioſue 2, 1. vſque ad fin. cap. *Et etiam diſſoluti ſunt omnes habitatores terræ à faciebus noſtris*.

לח : ויקח קרח ! ויאמר שמואל אל העם לכו ; א׳ : שמואל יא׳ : יד׳ ; עד סוף פסוק כב׳ : מפרק יב׳ ; לעשות אתכם לו לעם ;

XXXVIII. *VAIKACH KORACH ET TVLIT CORE*: 16. 1. *Dixit autem Samuel ad populum* : *Venite*. 1, Sam. 11. 14. vſque ad finem ver. 22. cap. 12. *Facere vos ſibi populum*.

לט : חקת ! ויפתח הגלעדי היה גבור חיל : שופטים יא׳ ; א׳ : עד סוף פסוק לג׳ ; ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל ;

XXXIX. *CHVKATH STATVTVM*; 19. 1. *Iephte autem Galaadites erat potens virtute*. Iudic. 11. 1. vſque ad finem ver. 33. *Humiliatique ſunt filij Ammon à filijs Iſraël*.

מ : וירא בלק ! והיה שארית יעקב ; מיכה ה׳ : ז׳ ; עד סוף פסוק ח׳ ; מפרק ו׳ ; לכת עם אלהיך ;

XL. *VAIIA'R BALAK ET VIDIT BALAC* ; 22. 2. *Et erunt reliquiæ Iacob*. Mich. 5. 7. vſque ad fin. ver. 8. cap. 6. *Ambulare cum Deo tuo*.

מא : פנחס ! ויד יהוה היתה אל אליה ; א׳ ; מלכים יח׳ ; מו׳ : עד סוף פסוק אחרון מפרק יט׳ : וילך אחרי אליהו וישרתהו ;

XLI. *PINCHASS PHINEES*: 25. 10. *Et manus Domini facta eſt ſuper Eliam*. 1. Reg. 18, 46. vſque ad fin. cap. 19. *Et abijt poſt Elijàhu, & miniſtrabat ei*.

מב : ראשי המטות ! דברי ירמיהו בן חלקיהו : א׳ ; א׳ ; ונמצאת כתובה בפרשת ואלה שמות כמנהג הספרדים ;

XLII. *RASCE' HAMMATTOTH CAPITA TRIBVVM*: 30. 2. *Verba Ieremiæ filij Chilkiàu*. Ier. 1. 1. habetur ſuprà in *Paraſcià Vełle ſcemòth* num. 13.

מג : ואלה מסעי ! שמעו דבר יהוה בית יעקב ; ירמיה ב׳ : ד׳ ; עד סוף פסוק כח׳ כי מספר עריך היו אלהיך יהודה ; מכאן מסיימין ההפטרה

ההפטרה מקצת קהלות אבל האשכנזים מדלגין ואומרין פסוק ד׳ : מפרק ג׳ : הלוא מעתה קראתי לי אבי אלוף נעורי אתה : .והספרדים מדלגין ואומרין אלו הפסוקים מפרק ד׳ : א׳ : ב׳ : אם תשוב ישראל : ונשבעת חי יהוה באמת :

XLIII. *VEELLE' MASHE' ISTAE SVNT PROFECTIONES*: 33. 1. *Audite verbum Domini Domus Iacob*. Ier. 2. 4. vſque ad finem ver. 28. *Secundùm numerum Ciuitatum tuarum erant Dij tui Iuda*. ad hunc verſiculum finem imponunt Synagogarum nonnullæ. At Germani progrediuntur ad v. 4. c. 3. & addunt: *Nonne ex nunc vocabis me pater meus: Dux adoleſcentiarum mearum tu*. Hiſpani verò vlterius alios addunt duos verſiculos ex cap. 4. nempè primum: *Si reuerſus fueris, Iſraël &c.* & ſecundum: *Et iurabis Viuit Dominus in Veritate &c.*

DEVTERONOMII.

מ״ד. ואלה הדברים ! חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלם : ישעיה א׳ : א׳ : עד סוף פסוק כ״ז : ושביה בצדקה :

XLIV. *VEE'LLE HADDEVARI'M ET ISTA SVNT VERBA*: Deuteron. 1. 1. *Viſio Iſaia filij Amos, quam vidit ſuper Iudam & Ieruſalem*. Iſai. 1. 1. vſque ad finem ver. 27. *Et reducent eam in iuſtitia*.

מ״ה. ואתחנן ! נחמו נחמו עמי : ישעיה מ׳ : א׳ : עד סוף פסוק כ״ו : איש לא נעדר :

XLV. *VAETHCHANAN ET EXORAVI GRATIAM*: 3. 23. *Conſolamini conſolamini popule meus*. Iſai. 40. 1. vſque ad finem ver. 26. *Neque vnum reliquum fuit*.

מ״ו : עקב ! ותאמר ציון עזבני יהוה : ישעיה מ״ט : י״ד : עד סוף פסוק ג׳ : פרק נ״א : וקול זמרה :

XLVI. *E'KEV PROPTEREA QVOD*: 7. 12. *Et dixit Sion: dereliquit me Dominus*. Iſai. 49. 14. vſque ad finem ver. 3. cap. 51. *Et vox laudis*.

מ״ז : ראה ! עניה סערה לא נחמה : ישעיה נ״ד : י״א : והיא כתובה בהפטרת תולדות נח : עיין שם :

XLVII. *REE' VIDE*: 11. 26. *Paupercula tempeſtate conuulſa*. Iſai. 54. 11. Vide ſuprà in *Toledòth Nòach* num. II.

מ״ח : שופטים ! אנכי אנכי הוא מנחמכם ישעיה נ״א. י״ב : עד סוף פסוק י״ב : מפרק נ״ב : ומאספכם אלהי ישראל :

XLVIII. *SCIOPHETTI'M IVDICES*: 16. 18. *Ego ego ipſe conſolabor vos*. Iſai. 51. 12. vſque ad finem ver. 12. cap. 52. *Et congregabit vos Deus Iſraël*.

מ״ט : כי תצא ! רני עקרה : ישעיה נ״ד : א׳ : עד סוף פסוק י׳ : אמר מרחמך יהוה : עיין בתולדות נח :

XLIX. *CHI THETZE' CVM EGRESSVS FVERIS*:

21.

21. 10. *Lauda ſterilis quæ non paris.* Iſai. 54. 1. vſque ad fin ver. 10. *Dixit miſerator tuus Dominus.*

נ׳: **כי תבא!** קומי אורי כי בא אורך ׃ ישעיה ס׳ ׃ א׳ ׃ עד סוף הפרק ׃ בעתה אחישנה ׃

L. *CHI THAVO' CVM INGRESSVS FVERIS*; 26. 1. *Surge illuminare, quia venit lumen tuum.* Iſai. 60. 1. vſque ad fin. cap. *In tempore eius, ſubitò faciam illud.*

נא: **נצבים!** שוש אשיש ביהוה׃ ישעיה ס״א׃ י׳ : עד סוף פסוק ט׳ מפרק ס״ג׃ וינשאם כל ימי עולם ׃

LI. *NITZAVI'M VOS CONSISTITIS*: 29 10. *Gaudens gaudebo in Domino.* Iſai. 61 20. vſque ad fin. ver. 9. cap. 63. *Et eleuauit eos omnibus diebus ſeculi.*

נ״ב׃ **וילך!** כמנהג האשכנזים׃ דרשו יהוה בהמצאו׃ ישעיה נ״ה ׃ ו׳׃ עד סוף פסוק ח׳ מפרק נ״ו׃ עוד אקבץ עליו לנקבציו׃ ובמנהג הספרדים ׃ שובה ישראל עד יהוה אלהיך ׃ הושע י״ד׃ ב׳ : עד סוף הפרק ׃ יכשלו בם ׃ ואחר כך אומרים ג׳ הפסוקים אחרונים ממיכה פרק ז׃ פסוק י״ח׃ מי אל כמוך ׃ י״ט ׃ ישוב ירחמנו : כ׳ ׃ תתן אמת ליעקב ׃

LII. *VAIIE'LECH ET ABIIT*: 31. 1. *Quærite Dominum dum inueniri poteſt.* Iſai. 55. 6. vſque in finem ver. 8. cap. 56. *Adhuc congregabo ad eum congregatos eius.* Ita Synagogæ Germanorum. Sed Hiſpanæ legunt *Haphtoram* : *Conuertere Iſraël ad Dominum Deum tuũ.*

Oſee 14. 2. vſque ad finem capitis: *Corruent in eis.* Et ſubinde addunt tres alios verſiculos ex Michea 7. v. 18. *Quis Deus ſimilis tui?* ver. 19. *Reuertetur & miſerebitur noſtri.* & ver. 20. *Dabis veritatem Iacob.*

נ״ג: **האזינו!** שובה ישראל עד יהוה אלהיך׃ הושע י״ד ׃ ב׳ ׃ עד ופושעים יכשלו בם ; במנהג האשכנזים ואחר כך אומרים אלו הפסוקים מיואל ב׳ ׃ ט״ו׃ תקעו שופר בציון: עד סוף הפסוק ולא יבשו עמו לעולם ׃ ובמנהג הספרדים וידבר דוד ליהוה את דברי השירה הזאת; עד ועשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם : סוף הפרק׃ ב׳ ׃ שמואל כ״ב׃

ויש המפטירין ׃ כה אמר אדני יהוה ולקחתי אני מצמרת הארז׃ יחזקאל י״ז׃ כ״ב׃ עד סוף הפרק י״ח : והשיבו וחיו ;

LIII. *HAAZINV' PRAEBETE AVRES*: 32. 1. *Conuertere Iſraël ad Dominum Deum tuum.* Oſee 14. 2. vſque ad finem capituli, & totius Prophetiæ: *Et preuaricatores corruent in eis.* Ita legunt Germani, qui deinde addunt ex Ioëlis Prophetia cap. 2. ver. 15. *Clangite buccina in Sion.* vſque ad finem capit. *Et non pudore afficietur populus meus in æternum.* Sed Hiſpani legunt pro *Haphtora* totum capitulum 22. ſecundi Samuelis: *Locutus eſt autem Dauid Domino verba carminis huius, &c.* vſque *Et faciens miſericordiam Chriſto ſuo Dauid, & ſemini eius vſque in æternum.*

Nonnulli pro *Haphtora* huius *Paraſciæ* ſolent legere lectionem Ezechielis deſumptam ex cap. 17. 22. *Hæc dicit Dominus Deus: & ſumam ego*

quinque homines in *Paraſcià* וירא Geneſ. 18. 1. & incipiunt à cap. 22. *Deus autem tentauit Abraham*, vſque ad finem *Paraſciæ*, hoc eſt finem cap. 22. & legunt *Haphtoram* in *Paraſcià* פנחס *Et in menſe ſeptimo &c.* vt ſuprà. & poſtea legũt *Haphtoram*

כה אמר יהוה מצא חן במדבר׃

Sic dicit Dominus: Inuenit gratiam in deſerto &c. Ierem. 31. 2. vſque ad finem ver. 20.

לצום גדליה׃ *In Ieiunio Godoliæ.*

Tam Matutino tempore, quàm Veſpertino tres homines legunt in *Paraſcià* כי תשא Exod. 30. 12. incipiunt à ויחל משה *Et orauit Moſes.* 32. 11. vſque ad finem verſ. 14. eiuſdem capitis 32. *Et pœnituit Dominum &c.* & tranſiliunt ad cap. 34. 1. *Et dixit Dominus ad Moſen*: פסל לך *Dola tibi &c.* vſque ad fin. ver. 10. huius capituli אשר אני עשה עמך *Quod ego facio vobis.*

Idem legunt in Ieiunio העשירי *Decimi*; & in Ieiunio *Eſthera*.

ביום כפור׃ *In die Expiationis:*

Tempore Matutino legunt ſex homines in *Paraſcià* אחרי מות incipiunt à *Paraſcià* Leuit. 16. 1. vſque ad fin. cap. ſeq. 17. ואם לא יכבס *Et ſi non lauerit &c.* Legunt autem *Haphtoram* in *Paraſcià Pinchàs* ובעשור לחדש Numer. 29. 7. *Et in decima &c.* vſque ad finem verſiculi 10.

ego de medulla Cedri. vſque ad finem cap. 18. *Reuertimini, & Viuite.*

Vltima ex *Haphtoris* eſt

נד׳ וזאת הברכה׃

LIV. *VEZOTH HABBERACHÁ ET HAEC EST BENEDICTIO*: 33. 1.

Ordinauimus has *Haphtoras* ſicut inuenimus annotatas in fine Pentateuchi Venetijs excuſi anno mundi שפ״ח 388. minoris ſupputat. Chriſti 1627. apud Petrum Aloyſium, & Laurentium Bragadinos, quibuſdam paucis tranſpoſitis, aut additis prout diſpoſitioni *Haphtorarum* magis conuenire ordo poſcebat.

Sunt & aliæ *Paraſciæ* infra annum, quibus ſuæ *Haphtoræ* reſpondent, ad quas legendas aduocant numerum præfixum virorum, vt infrà.

לראש השנה׃ *In principio anni.*

Die 1. Quinque viri legunt in *Paraſcià* וירא Gen. 18. 1. à principio cap. 21. *Et Dominus* פקד את שרה *Viſitauit Sarà*, vſque ad finem cap. 21. ויגר אברהם *Et peregrinatus eſt Abraham &c.*

Et *Hammaphtir*, id eſt qui legit *Haphtoram* legit in *Paraſcià* פנחס Numer. 29. ובחדש השביעי *Et in menſe ſeptimo*, vſque ad finem ver. 6. & deinde legit *Haphtoram* ex 1. Sam. 1. 1. *Et fuit Vir vnus de Aramathàim Tzophim*, vſque ad fin. ver. 10. cap. 2.

Die 2. poſt initium anni legunt

Item-

Pekudè num. XXIII.

Sabbatho infra Octau. *Tabernaculorum* legunt ſeptem homines in *Paraſcià* כי תשא Exod. 30. 12. & incipiunt à cap. 33. 12.

ויאמר משה אל יהוה ראה אתה אומר אלי׃

Et dixit Moſes ad Dominum: Vide, tu dicis mihi &c. vſque ad לא תבשל גדי *Non coques hædum &c.* c. 34. 26. Leguntque *Haphtoram* in *Paraſcià* קרבנות in *Paraſcià Pinchàſs* ſecundùm quod requirit dies. Et deinde legunt *Haphtoram* ex Ezech. cap. 38. 18.

והיה ביום ההוא ביום בוא גוג׃

Et erit in die illa, in die aduentus Gog &c. vſque ad finem ver. 15. capit. 36. וטהרו הארץ *Et mundabunt terram &c.*

Die 1. legunt in *Paraſcià Pinchàſs* quatuor homines. Ex his primus legit in ביום השני *In die ſecundo &c.* Numer. 29. v. 17. Secundus legit ביום השלישי *In die tertio &c.* Ibid. ver. 20. Tertius legit in ביום הרביעי *In die quarto*. Ibid. ver. 23. Et quartus legit ספיקא דיומא *Dubium diem*. וביום השני *Et in die ſecunda &c.* Num. 29. 17. Et וביום השלישי *Et in die tertia &c.* Ibid. ver. 20. & per omnes dies hebdomadæ ſeruant eundem ordinem.

לשמיני עצרת *In Scemini aatzèreth Octauo die Succòth Tabernaculorum* legunt quinque homines in *Paraſcià* ראה Deuter. 11. 26. & incipiunt à capite 15. 19. כל הבכור *Omne primogenitum &c.* vſque ad אשר נתן לך *Quod dederit tibi*. Deuter. 26. 11. Quòd ſi incidat in Sabbatho, ſolent Itali inci-

Itemque legunt *Haphtoram* ex Iſai. cap. 57. 14. סלו סלו *Munite munite, &c.* vſque ad fin cap. 58. *Quoniam os Domini locutum eſt*.

Tempore verò Veſpertino legunt in *Paraſcià* אחרי מות Leuit. 16. & incipiunt à cap. 18. 3. כמעשה ארץ מצרים *Secundùm opus terræ Aegypti*, vſque ad fin. *Paraſciæ*.

Legunt autem *Haphtoram* ex Iona cap. 1. 1. *Factumque eſt verbum Domini ad Ionam, &c.* vſque ad finem totius Prophetiæ.

לסכות׃ *In feſto Tabernaculorum.*

Die 1. legunt quinque homines in *Paraſcià* אמור Leuit. 21. & incipiunt à cap. 22. ver. 27. שור או כשב *Bos, vel Agnus &c.* vſque ad finem cap. *Et locutus eſt Moſes* את מועדי יהוה *de ſolemnitatibus Domini &c.*

Legunt *Haphtoram* in *Paraſcià Pinchàſs*

ובחמשה עשר יום לחדש השביעי׃

Et in quintadecima die menſis ſeptimi &c. Num. 29. 12. vſque ad fin. ver. 16. *Et Hircum Caprarum Vnum &c.*

Rurſus legunt *Haphtoram*

הנה יום בא ליהוה וחלק שללך׃

Ecce dies veniet Domini, & diuidentur ſpolia tua &c. Zachar. cap. 14. vſque ad finem Prophetiæ.

In die 11. legunt in *Paraſcià Emòr*, & *Haphtoram* in *Paraſcià Pinchàſs* ſicut heri. Et inſuper *Haphtoram* ex 1. Reg. 7. v. 51. ותשלם כל המלאכה *Et perfectum eſt opus*. vſque ad finem ver. 21. cap. 8. vt ſuprà in *Paraſcià*

pite 28. 11. vſque ad finem ver. 24. eiuſdem cap. 1. יעשה ונסכו Fiet, & libamen eius. Legunt etiam Haphtoram ex Iſai. 66. 1. השמים כסאי Cælum ſedes mea &c. vſque ad finem capituli & totius Prophetiæ, quæ clauditur לכל בשר Omni carni.

Quando Neomenia incidit prima Sabbathi, accipiunt Haphtoram ex 1. Sam. cap. 20. ver. 18.

ויאמר לו יהונתן מחר חדש׃

Et dixit ei Iehonathàn: Cras Calendæ ſunt. vſque ad finem ver. 42. Et inter ſemen tuum in ſempiternum.

בחנוכה׃ In Chanuccà Encæniis.

Legunt à principio cap. 7. Num. ויהי ביום כלות משה Et fuit in die, quo compleuit Moſes &c. vſque in finem ver. 4. cap. 8. כן עשה את המנורה Et ſic fecit candelabrum.

Die 1. legunt tres homines vſque ad illa verba זה קרבן נחשון בן עמינדב Numer. 7. 17. & in reliquis diebus legunt per ordinem vnum ex illis Principibus, ità vt die octauo compleatur tota Paraſcià.

Quando occurrunt illæ quatuor minores Paraſciæ, quæ leguntur ante Paſcha, de quibus ſuprà ad paginam 644. col. 2. addunt illis ſequentes Paraſcias & Haphtoras.

לשבת שקלים׃ In Sabbatho Scekalìm.

Legit Hammaphtir in Paraſcià כי תשא Exod. 30. 12. & incipit in ipſa pere à cap. 15. 12. Deuteronomij כי ימכר Cùm vendiderit. Et Germani à cap. 14. 22. עשר תעשר Decimando decimabis, & legunt Haphtoram in Paraſcià Pinchàſs ביום השמיני In die octaua &c. Num. 29. 35. vſque ad fin. ver. 1. ſequentis cap. 30. Adduntque Haphtoram ex 1. Reg. 8. 54.

ויהי ככלות שלמה להתפלל ליהוה׃

Et fuit cùm compleſſet Salomon orare ad Dominum &c. vſque ad fin. 1. ver. cap. 9.

לשמחה תורה׃ In Simchà Thorà Lætitia Legis.

Legunt quinque homines in Paraſcià וזאת הברכה Deuteron. 33. 1. & legunt Haphtoram in Paraſcià Pinchàſs ביום השמיני עצרת In die octaua retentio &c. Num. 29. 35. Pro abſoluta annua Legis lectione ſolent legere Haphtoram ex Ioſue cap. 1. ויהי אחרי מות משה Et factum eſt poſt mortem Moſis &c. vſque ad finem capit. חזק ואמץ Confortare & viriliter age.

לראש חדש׃ In Neomenia.

Quando Roſc Chòdeſc Neomenia cadit infra hebdomadam in die feriali, legunt quatuor homines in Paraſcià Pinchàſs Num. 25. & incipiunt à capit. 28. קרבני לחמי לאשי Oblationem meam, panem meum, ignitionibus meis. vſque ad fin. ver. 16. cap. 29. Si incidat in Sabbatho, legunt Haphtoram ובראשי חדשיכם Et in capitibus menſium veſtrorum &c. ex Num. ca-

& legunt *Haphtoram* ex Ezech. cap. 36. v. 17. בן אדם בית ישראל ישבים *Fili hominis Domus Iſraël habitauerunt &c.* vſque ad finem cap. *Et ſcient quia ego Dominus.*

לשבת החדש: *In Sabbatho Hachòdeſc.*

Legit *Hammaphtìr* in *Paraſcià* בא אל פרעה Exod. 10. 1. & incipit à cap. 12. החדש הזה לכם *Menſis iſte Vobis &c.* vſque ad fin. ver. 20. *In omnibus habitaculis Veſtris comedetis infermentata.* Et accipit *Haphtoram* ex Ezech. 45. 16. כל העם הארץ *Omnis populus terræ*, vſque ad fin. ver. 17. בעד בית ישראל *Propter Domum Iſraël.* Vel etiam incipiunt ab eodem cap. 45. 18. Ezech. *Hæc dicit Dominus Deus:* בראשון באחד לחדש *In primo, in vno Menſe.* vſque ad fin. ver. 28. ſequentis cap. 46. איש מאחזתו *Vnuſquiſque à poſſeſſione ſua.*

שבת הגדול: *In Sabbatho magno, quod feſtum Paſchatis præcedit.*

Legunt *Haphtoram* ex Malachia c. 3. 4. וערבה ליהוה *Et placebit Domino.* vſque ad fin. cap. 4. & totius Prophetiæ והכיתי את הארץ חרם *Et percutiam terram anathemate:*

לפסח: *In Paſchate.*

Primo die Paſchatis legunt quinque homines in *Paraſcià* בא אל פרעה Exod. 10. incipiunt à cap. 12. 21.

ipſa *Paraſcià* vſque ad fin. ver. 17. לכפר על נפשתיכם *Ad expiandum ſuper animabus veſtris.*

Pro *Haphtora* legunt Hiſpani ויכרות יהוידע *Et percuſſit Iehoiadàah &c.* 2. Reg. 11. 17. vſque ad fin. ver. 16. cap. 12. לכהנים יהיו *Quia Sacerdotum erant.*

לשבת זכור: *In Sabbatho Zachòr.*

Legit *Hammaphtìr* in fine *Paraſcia* תצא Deuter. 21. 10. & incipit à ver. 17. cap. 25.

זכור את אשר עשה לך עמלק:

Memento quæ fecerit tibi Amalèk. vſque ad fin. cap. & totius *Paraſcia.* Cui addunt *Haphtoram* ex 1. Sam. 15. 1: ויאמר שמואל אל שאול *Et dixit Samuel ad Saul.* vſque ad fin. ver. 34: *Et Saul aſcendit in domum ſuam in* גבעת שאול *Ghiuàth Saul.*

לפורים: *In feſto Purrim.*

Legunt tres homines in *Paraſcià* בשלח Exod. 13. 17. incipiunt à cap. 17. 8. ויבא עמלק *Et venit Amalèk.* vſque ad finem *Paraſcia.*

לשבת פרה: *In Sabbatho Parà.*

Legit *Hammaphtìr* à principio ואת חקת התורה cap. 19. 1. Num. *Et locutus eſt. &c. Hoc ſtatutum Legis &c.* vſque ad fin. ver. 8. וטמא עד הערב *Et immundus erit vſque ad veſperam.*

וקרא משה לכל זקני ישראל *Vocauitque Moſes omnes Seniores Iſraël*. vſque ad fin. cap. מארץ מצרים על צבאתם *De terra Aegypti per exercitus ſuos*.

Et *Hammaphtìr* legit in *Paraſcià Pinchàſs* Num. 25. & incipit à capite 28. 16. ובחדש הראשון *Et in menſe primo*. vſque ad finem ver. 18.

כל מלאכת עבודה לא תעשו

Omnem functionem ſeruitutis non facietis.

Deinde legit *Haphtoram* ex Ioſ. 3. 5.

ויאמר יהושע אל העם התקדשו

Et dixit Ioſue ad populum: Sanctificamini. vſque ad finem ver. איתי עמך *Ero tecum*.

Itali ſolent incipere à cap. 5. v. 2. Ioſue בעת ההיא *In tempore illo*. vſque ad fin. cap. & addunt ver. vltimum cap. 6. *Et fuit Dominus cum Ioſue*. ויהי שמעו בכל הארץ *Et nomen eius eeulgatum eſt in omni terra*.

Secundo die legunt quinque homines in *Paraſcià* אמור Leuit. 21. incipiunt a cap. 22. ver. 26. *Et locutus eſt Dominus &c.* ver. 27. שור או כשב *Bos, vel Agnus*. vſque ad fin. cap. 33. *Et locutus eſt Moſes ſolemnitates Domini* אל בני ישראל *ad filios Iſraël*. & *Hammaphtìr* legit in *Paraſcià Pinchàſs*, vt heri.

Legit etiam *Haphtoram* ex 2. Reg. cap. 23. ver. 1.

וישלח המלך ויאספו אליו כל זקני :

Et miſit Rex, & congregati ſunt ad eum omnes Senes. vſque ad fin. v. 9. בתוך אחיהם *In medio fratrum ſuorum*. Et interpoſitis nonnullis verſiculis

pergunt ad ver. 25. לא קם כמהו *Non ſurrexit ſicut ipſe*.

Tertio die legunt tres homines in *Paraſcià* בא אל פרעה Exod. 10. & incipiunt à cap. 13. 1. 2. קדש לי כל בכור *Sanctifica mihi omne primogenitum*. vſq; ad fin: *Paraſciæ* הוציאנו יהוה ממצרים *Eduxit nos Dominus ex Aegypto*.

Quartus homo legit in *Paraſcià Pinchàſs* Num. 25. incipit à cap. 28. 19. והקרבתם אשה עולה ליהוה *Et appropinquare facietis ignitionem Domino*. vſque ad finem verſiculi 25.

כל מלאכת עבודה לא תעשו.

Omnem functionem ſeruitutis non facietis.

Quarto die poſt Paſcha legunt in *Paraſcià* משפטים Exod. 21. incipiunt à cap. 22. 25. אם כסף תלוה *Si argentum mutuaueris*. vſque ad fin. v. 19. cap. 23. לא תבשל גדי בחלב אמו *Non coques hædum in lacte matris ſuæ*. Et quartus homo legit והקרבתם *Et appropinquare facietis &c.* Num. 28. 19. vt heri.

Quinto die poſt Paſcha legunt tres viri in *Paraſcià* כי תשא Exod. 30. incipiunt à cap. 34. 1. פסל לך *Dola tibi*. vſque ad fin. v. 26. לא תבשל גדי בחלב אמו *Non coques hædum in lacte matris ſuæ*. Et quartus legit והקרבתם *Et appropinquare facietis &c.* Num. 28. 19. vt heri. Quod ſi fuerit Sabbathum, legunt ſeptem homines, & incipiunt ראה אתה אומר אלי *Vide, tu dicens ad me*. Exod. 33. 12.

Legunt etiam *Haphtoram* ex Ezechiele cap. 36. 37.

כה אמר אדני יהוה עוד זאת אדרש

legit *in Paraſcià Pinchàſs* והקרבתם *Et appropinquare facietis &c.* Numer. 28. 19. & poſtea *Haphtoram* recitant ex Iſai. 10. 32. עוד היום בנב *Adhuc dies in Nob*, vſque ad fin. c. 12. קדוש ישראל *Sanctus Iſraël*.

לשבועות: *In feſto Pentecoſtes*.

Primo die Pentecoſtes legunt quinque homines in *Paraſcià* יתרו Exod. 18. incipiunt à cap. 19. בחדש השלישי לצאת *In menſe tertio egreſſionis*. vſque ad finem capit. 20. לא תגלה ערותך עליו *Non detegatur turpitudo tua ſuper illud:* Et *Maphtir* legit in *Paraſcià Pinchàſs* Num. 25. & incipit à ver. 26. c. 28. וביום הבכורים *Et in die primitiarum*. vſque ad fin. cap. ונסכיהם *Et libamina eorum*. Et ſubinde legunt *Haphtoram* ex Ezech. 1. 1. ויהי בשלשים שנה *Et factum eſt in trigeſimo anno &c.* vſque ad fin cap. קול מדבר *Vocem loquentis*. Cui addunt ver. 12. ex cap. 3. *Et aſſumpſit me ſpiritus, & audiui poſt me vocem commotionis magnæ:* ברוך כבוד יהוה ממקומו *Benedicta gloria Domini de loco ſuo*.

Secundo die poſt Pentecoſten legunt quinque homines in *Paraſcià* ראה Deuter. 11. Incipiunt à cap. 15. 19. כל הבכור *Omne primogenitum*. vſque ad fin. ver. 17. cap. 16. & totius *Paraſcia* נתן לך *Dedit tibi*.

Quòd ſi fuerit Sabbathum, legunt ſeptem homines, & incipiunt à cap. 14. 22. Deuter. עשר תעשר *Decimando decimabis*. vel, vt Itali, à cap. 15. 12. כי ימכר *Cùm vendiderit ſe*. vſque in fin. v. 18. אשר תעשה *Quæ feceris*.

Et

Sic dicit Dominus Deus: Adhuc hoc requirar. vſque ad fin. ver. 17. cap. 37. והיו לאחדים בידך *Et erunt in Vnionem in manu tua*.

Sexto die legunt tres homines in *Paraſcià* בהעלותך Num. 8. incipiunt à capitulo 91.

וידבר יהוה אל משה במדבר סיני בשנה השנית:

Et locutus eſt Dominus ad Moſen in deſerto Sinai in anno ſecundo &c. vſque ad fin. ver. 14. eiuſdem capit. ולגר ולאזרח הארץ *Et peregrino. & indigenæ terræ*. Et quartus homo legit והקרבתם *Et appropinquare facietis &c.* Num. 28. 19. vt heri.

Septimo die poſt Paſcha legunt quinque homines in *Paraſcià* ויהי בשלח Exod. 13. 17. incipiunt à principio ipſius *Paraſciæ* vſque ad finem verſ. 26. cap. 15. אני יהוה רופאך *Ego Dominus ſanans te*. Et *Maphtir* legit והקרבתם *Et appropinquare facietis &c.* Num. 28. 19. vt heri. Et *Haphtoram* deſumunt ex 2. Sam. v. 22. וידבר דוד ליהוה *Et locutus eſt Dauid ad Dominum &c.* vt ſuprà in *Paraſcià* האזינו Num. 53.

Octauo die poſt Paſcha legunt quinque homines in *Paraſcià* ראה Deuter. 11. incipiunt à cap. 16. 19. כל הבכור *Omne primogenitum &c.* vſque ad fin. ver. 17. cap. 16. איש כמתנת ידו *Vnuſquiſque ſecundum donum manus ſuæ*. Quod ſi fuerit Sabbathum, legunt ſeptem homines, & incipiunt à cap. 14. 22. Deuter. עשר תעשר *Decimando decimabis &c.* Itali legunt à cap. 15. 12. Deuter. כי ימכר *Cùm vendiderit &c.* vſque ad fin. ver. 18. *In omnibus quæ feceris.* Et *Maphtir*

Quoniam in illis volui, dicit Dominus. Et tempore veſpertino legunt in *Paraſcià* כי תשא Exod. 30. incipiunt à cap. 32. 11. ויחל משה *Et orauit Moſes.* vſque ad finem ver. 10. cap. 34. אשר אני עושה עמך *Quod ego facio tecum.* & tranſiliunt *Opus Vituli.*

Præter huiuſmodi *Haphtoras* ſolent moderni Iudæi, maximè ij, qui inter alios ſanctiores videri volunt addere *Paraſcis* lectiones ex ſacris Literis, & ex Talmude petitas. Et quia Sacra Biblia præter Legem Moſaicam reſecant in *Prophetas* & *Hagiographa*; & *Talmud* in *Miſcnà* & *Ghemarà*, ideò inſtituunt alias quatuor lectiones ex his locis depromptas, quas legunt poſt lectionem *Paraſcia* & *Haphtora*, ſed plerumque extra Synagogam, vel priuatim, vel in ædibus quorundam ditiorum, vel ſapientiorum, vbi quædam ſocietates ter in hebdomada congregantur, & has prolixas lectiones in 4. partes diſtributas deuorant. Vel omnes lectiones in vnam collectam vniunt, & vnico tantùm die abſorbent: nam adeò ſunt in legendo prompti ac veloces, vt vix credi poſſit, quot voces vnica reſpiratione aliqui pronuncient, cùm aliquando ad numerum 63. excreuerint, vt nonnulli obſeruarunt. Addunt Biblicæ lectioni ſeù *Paraſcia* has lectiones ex *Propheris*, *Hagiographis*, *Miſcnà*, & *Ghemarà* depromptas: quia legunt in *Ghemarà* cap. 1. עז *Auodà Zarà* pag. 19. b. in principio paginæ.

אמר רבי תנחום בר חנילאי לעולם ישלש אדם

Et *Maphtir* legit וביום הבכורים *Et in die primitiarum.* Num. 28. 26. vſque ad fin. cap. ונסכיהם *Et libamina eorum.* Et poſtea legit *Haphtoram* ex Habacuc c. 2. 20. ויהוה בהיכל קדשו *Et Dominus in Templo ſancto ſuo.* vſque ad fin. cap. 3. & totius Prophetiæ בנגינותי *In modulationibus meis.*

לשבעה עשר בתמוז *In Ieiunio diei 17. Menſis Tamùtz.*

Legunt tres viri in *Paraſcià* כי תשא Exod. 30. incipiunt à cap. 32. 11. ויחל משה *Et orauit Moſes &c.* vſque ad fin. ver. 10. cap. 34. אשר אני עושה עמך *Quod ego facio tecum.* Et non ſubſiliunt מעשה העגל *Opus Vituli*, ſed rectà pergunt. Tempore veſpertino legunt ויחל vt ſuprà, ſed tranſiliunt *Opus Vituli*, nec legunt ea, quæ ad conflatile ſpectant, quod idem faciunt in reliquis Ieiunijs.

לתשעה באב *In Ieiunio diei 9. Menſis Ab.*

Tempore matutino tres homines legunt in *Paraſcià* ואתחנן Deuteron. 3. incipiunt à capit. 4. 25. כי תוליד בנים *Cùm genueris filios*, vſque ad finem ver. 40. eiuſdem cap. 2.

אשר יהוה אלהיך נותן לך כל הימים׃

Quam Dominus Deus tuus dat tibi omnibus diebus.

Deinde legunt *Haphtoram* ex Ierem. 8. 13. אסוף אסיפם *Congregans congregabo.* vſque ad fin. ver. 24. c. 9.

כי באלה חפצתי נאם יהוה׃

Paraſcià Noë tractantur: manſiunculas enim illas, quas fieri in Arca Deus iuſſerat קנים *Kinnim Nidos* vocari perſpicuum eſt ex ipſa *Paraſcià*; ideò Codicis huius lectionem coniungunt *Paraſcia Noë*. Et ſic de alijs *Miſcnæ* Codicibus correſpondentibus materiæ *Paraſciarum*.

Pro lectionibus verò *Ghemarà* potuiſſent quidem accipi ex, quæ iunctæ ſunt lectionibus *Miſcnæ*; ſed quia quamplurimi ſunt Codd. *Miſcnici* ſine *Ghemarà*, & vbi *Ghemarà* extat, illius intelligentia ob dialecti varietatem difficilis pleriſque redditur, ideò conſultiùs exiſtimauerunt, has lectiones ſumendas eſſe ex duobus claſſicis Authoribus, nempè ex libro הי״ד *Haijàd Moſis Aegyptij*, & ex ד׳ טורים *Quatuor Turrim R. Iacobi Bar Aſsèr*. Vbi autem hæ lectiones incipiant, & vbi deſinant, ſubiectus Index oſtendet.

Index Lectionum Prophetarum, Hagiographorum, Miſcnæ & Ghemaræ Paraſcis correſpondentium.

I. פרשה *Paraſcià* בראשית *Bereſcith*.

Lectio *ex Prophetis*: incipit à principio libri Ioſue vſque ad finem 10. capituli.

Ex Hagiographis: à principio Pſalterij vſque ad fin. Pſal. 10.

Ex Miſcnà חגיגה *Chaghighà* Ord. II. Cod. 12.

Ex

אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד.

Dixit Rabbi Thanchùm Bar Chanilài: Semper debet homo in tres partes diuidere annos ſuos; & ex his tertiam partem inſumere in lectione Biblica, tertiam partem in Miſcnà, & tertiam reliquam partem in Talmud &c. Vbi R. Salomon aſſignat duos dies pro lectione *Miſcnæ*, & reliquos duos dies pro lectione *Ghemaræ*, & ſic faciendum eſſe decernit in qualibet hebdomada; quandoquidem anni vitæ hominis quot futuri ſint ignoratur. Alij volunt hoc faciendum eſſe quotidie. Diſtribuunt has lectiones, per *Prophetas* & *Hagiographa ſcripta* aliter, quàm factum eſt in *Haphtoròth*; hic enim incipiunt à *Ioſue* libro primo *Priorum Prophetarum*; & a *Pſalterio* primo *Hagiographorum*, quos reſecant ordinatim ſecundum numerum *Paraſciarum* in 54. ſectiones, nihil curando, ſi materia, de qua in lectionibus Biblicis continetur, non correſpondeat materiæ *Paraſciarum*; quod tamen obſeruatur in lectionibus *Miſcnæ* & *Ghemaræ*. Nam quia in Cod. *Miſcnæ* חגיגה *Chaghigà feſti* præcipitur, vt ter quotannis omnis maſculus coram Domino ſe ſiſtat ad gratias agendum pro beneficijs à Deo acceptis potiſſimùm creationis Vniuerſi, ideò hunc Codicem attribuunt *Paraſciæ Bereſcith*, in qua agitur de creatione Mundi.

Sic etiam, quia in Cod. קנים *Kinnim De Nidis*, id eſt *De Pullis Auium* ex nidis ſublatis, qui proportionem quandam habent cum ijs, quæ in

que ad fin. Pſal. 41.

Ex Miſcnà פאה *Peà*, Ord. I. Cod. 2.

Ex Rambàm Halachòth נחלות ומילה *Nachalòth* ex lib. 13. משפטים *& Milà* lib. 2. אהבה

Ex Turrim, ijdem Iudices *Tur.* 4.

V. חיי שרה *Chaijè Sarà*.

Ex Prophetis, à cap. 11. libri Iudicum, *Et Iephte Galaadites*, vſque ad finem libri.

Ex Hagiographis, à Pſal. 42. *Intellectus filijs Kòrach : Quemadmodum Ceruus*, vſque ad fin. Pſal. 50.

Ex Miſcnà Cod. קדושין Ord III. Cod. 3.

Ex Rambàm, קדושין ופריה ורביה *Kidduſcin* lib. 4. נשים

Ex Turrim, Item. *Tur.* 3.

VI. תולדות *Toledòth*.

Ex Prophetis, à principio 1. Samuel. vſque ad fin. cap. 7.

Ex Hagiographis, à Pſal. 51. *Victori. In Veniendo ad eum Nathan*. vſque ad finem Pſalmi 64.

Ex Miſcnà ברכות Ord. I. Cod. 1.

Ex Rambàm Halachòth ברכות *Beracòth* lib. 2. אהבה Itemque ex *Turrim* 1.

VII. ויצא *Vaijetzè*.

Ex Prophetis, à cap. 8. libri 1. Samuelis, *Et fuit cùm ſenuiſſet Samuel*. vſque ad ver. 33. cap. 15. incluſiuè.

Ex Hagiographis, à Pſal. 65. *Victori. Tibi ſilentium laus*. vſque ad fi-

Ex Rambàm Moſè Bar Maijmonis lib. 1. *Iad. Halachòth* יסודי התורה *Ieſſodè hattorà*.

Ex Bàal Turrim Iaacòu Bar Aſsèr In Halachòth דעות *Deòth*.

II. נח *Nòach*.

Ex Prophetis, à cap. 11. Ioſue: *Et cùm audiſſet Iabin*, vſque ad fin. cap. 19.

Ex Hagiographis, à Pſal. 11. *In Domino ſperaui*. vſque ad fin. Pſ. 19.

Ex Miſcnà קנים *Kinnìm* Ord. V. Cod. 11.

Ex Rambàm Halachoth פסולי המוקדשין lib. 8. עבודה

Ex Turrìm, *Halachòth* שחטה ובדיקה *Tur.* Ord. II.

III. לך לך *Lech lechà*.

Ex Prophetis, à cap. 20. vſque ad finem lib. Ioſue.

Ex Hagiographis, à Pſ. 20. *Exaudiat te Dominus*. vſque ad fin. Pſ. 33.

Ex Miſcnà, מעשר ראשון ושני *Maaſsèr riſciòn & ſceni*, Ord. I. Cod. 7. & 8.

Ex Rambàm, *Halachòth* מעשר ראשון ושני lib. 7. זרעים

Ex Turrim, *Halachòth* מעשרות *Maaſſaròth Tur.* 2.

IV. וירא *Vaijerà*.

Ex Prophetis, שופטים *Sciophettìm* à principio libri vſque ad fin. c. 10.

Ex Hagiographis à Pſal. 34. *Dauidi in mutando ipſum ſenſum &c.* vſ-

uo ſua. vſque ad cap. 17. ver. 26. eiuſdem libri incluſiuè.

Ex Hagiographis, à Pſal. 90. *Oratio Moſis*, vſque ad finem Pſ. 105.

Ex Miſcnà מקואות *Mikuaòth*. Ord. VI. Cod. 1.

Ex Rambàm, מקואות *Mikuaòth* libro 10. יהרות

Ex Turrìm, נטילת ידים *Netilàth Iadàim*, *Tur.* 1.

XI. ויגש *Vaiggàſc*.

Ex Prophetis, a cap. 17. 27. Secundi Sam. *Et fuit cùm veniſſet Dauid in Machanàim*. vſque ad finem libri Samuelis.

Ex Hagiographis, à Pſalmo 106. *Haleluiah: Confitemini Domino quoniam bonus*. vſque ad fin. Pſ. 118.

Ex Miſcnà כלים *Chelim*, Ord. VI. Cod. 9.

Ex Rambàm, כלים *Chelim* lib. 10. טהרות

Ex Turrìm, טבילת כלים וכרים אסורים *In Halachòth Pèsach*, *Tur.* 1.

XII. ויחי *Vaichì*.

Ex Prophetis, à cap. 1. Primi Regum, *Et Rex Dauid ſenuerat*. vſque ad fin. cap. 6.

Ex Hagiographis, à Pſal: 119. *Beati immaculati in via*. vſque ad finem Pſal. 135.

Ex Miſcnà בכורות *Bechoròth*. Ord. V. Cod. 4.

Ex Rambàm, בכורות *Bechoròth*, libro 9. קרבנות

Ex Turrìm, פדיון בכורות *Pediòn Bechoròth*, *Tur.* 2.

finem Pſalmi 72.

Ex Miſcnà כתובות Ord. III. Cod. 2.

Ex Rambàm בית הבחירה *Beth Habbechirà* lib. 8. עבודה

Ex Turrìm בית הכנסת *Beth Hachenèſeth Tur.* 1. וס׳ תורה *& Sèpher Thorà*. *Tur.* 1.

VIII. וישלח *Vaiſclàch*.

Ex Prophetis, à ver. 34. cap. 15. Primi Sam. *Et abijt Samuel in Ramàh*. vſque ad fin. cap. 24.

Ex Hagiographis, à Pſ. 73. *Quàm bonus Iſraël Deus*. vſque ad finem Pſalmi 78.

Ex Miſcnà, הוריות *Horaijòth*. Ord. IV. Cod. 9.

Ex Rambàm שגגות lib. 9. קרבנות

Ex Turrìm אבל *Luctus*, *&* קריעה *Keriàh*: *Tur.* 2.

IX. וישב *Vaièſceu*.

Ex Prophetis, à cap. 25. Primi Samuelis, *Et mortuus eſt Samuel*, vſque ad fin. cap. 6. Secundi Samuelis.

Ex Hagiographis, à Pſal. 79. *Deus venerunt gentes*. vſque ad finem Pſalmi 89.

Ex Miſcnà יבמות *Ieuamòth*. Ord. III. Cod. 1.

Ex Rambàm, יבום וחליצה *Iabùm & Chalizà* lib. 4. נשים

Ex Turrìm, Ibid. *Tur.* 3.

X. מקץ *Mikètz*.

Ex Prophetis, à cap. 7. Secundi Samuelis, *Et fuit cùm ſediſſet Rex in do-*

bachòdeſc lib. 3. זמנים

Ex Turrim ראש חדש *Roſc chòdeſc*,

XVI. בשלח *Beſciallàch*.

Ex Prophetis, ex II. Reg. cap. 4. 42. *Et Vir venit de Baàl ſcialiſcia*. vſque ad fin. ver. 20. cap. 11.

Ex Hagiographis, à c. 12. 1. Iob, *Verè quòd eſtis populus*. vſque ad finem cap. 19.

Ex Miſcnà עירובין *Eruuin*, Ord. II. Cod. 2.

Ex Rambàm עירובין *Eruuin*, lib. 3. זמנים

Ex Turrim, Itemque. *Tur.* 1. ארח חיים

XVII. יתרו *Ithrò*.

Ex Prophetis, ex II. Reg. 11. 21. *Filius ſeptem annorum erat Ioas*. vſque ad fin. ver. 8. cap. 18.

Ex Hagiographis, à cap. 20. 1. *Idcircò cogitationes meæ reſpondere facient me*.

Ex Miſcnà, עו׳ אבות *Auodà Zarà*, *&* *Auòth*. Ord. IV. Cod. 8. & 9.

Ex Rambàm, גניבה ערות עבודת זרה *Gheneuà* lib. 11. נזיקין, *Edùth* lib. 14. שופטים, *Auodà Zarà* הפרש lib. 1.

Ex Turrim, Ijdem Codices, גניבה *&* ערות *Tur.* 4. עו׳ *Tur.* 2.

XVIII. משפטים *Miſcppattim*.

Ex Prophetis, ex II. Reg. cap. 18. 9. *Et fuit in anno quarto Regis Ezechiæ*. vſque ad fin. libri II. Regum.

Ex Hagiographis, à cap. 25. libri Iob,

XIII. שמות *Scemòth*.

Ex Prophetis, à cap. 7. Primi Regum, *Et domum ſuam ædificauit Salomon*. vſque ad cap. 9. ver. 22. incluſiuè.

Ex Hagiographis, à Pſalmo 136. *Confitemini Domino quoniam bonus*. vſque ad finem Pſalterij.

Ex Miſcnà תענית ומגילה *Taanìth &* *Meghillà*, Ord. II. Cod. 10. & 12.

Ex Rambàm, תענית מגילה חנוכה *Taanìth*, *Meghillà*, *& Chanuccà*. lib. 3. זמנים

Ex Turrim, Ijdem Codices.

XIV. וארא *Vaërà*.

Ex Prophetis, à ver. 23. cap. 9. Primi Reg. *Iſti ſunt Principes Præfectorum*. vſque ad fin. cap. 18.

Ex Hagiographis, à principio libri Iob vſque ad finem cap. 5.

Ex Miſcnà מכות *Maccòth*, Ord. IV. Cod. 5.

Ex Rambàm טומאת אוכלים *Tumàth Ochelim*, lib. 10. טהרה

Ex Turrim, חובל, *Tur.* 4.

XV. בא *Bò*.

Ex *Prophetis*, 1. Reg. 19. 1. *Et nunciauit Achab ipſi Izèuel*. vſque ad fin. ver. 41. cap. 4. libri II. Reg.

Ex Hagiographis, à cap. 6. Iob 1. *Vtinam appendendo appenderetur*. vſque ad fin. cap. 11.

Ex Miſcnà נגעים *Negabim*, Ord. VI. Cod. 5.

Ex Rambàm קדוש החדש *Kiddùſc*

Iob, *Dominium & timor cum eo*. vſque ad fin. cap. 31.

Ex Miſcnà בבא קמא *Bauà Kamà*, Ord, IV. Cod. 1.

Ex Rambàm, גזלה ונזקי ממון וחובל *Ghezelà, & Chouèl*. lib. 11.

Ex Turrìm, etiam duo iſti in *Tur*. 4.

XIX. תרומה *Therumà*.

Ex Prophetis, à principio Prophetiæ Ieremiæ, vſque ad fin. ver. 13. cap. 5.

Ex Hagiographis, à cap. 32. Iob, *Et ceſſauerunt tres viri*. vſque ad fin. cap. 37.

Ex Miſcnà מדות *Middòth*, Ord. V. Cod. 10.

Ex Rambàm כלי מקדש lib. 8. עבודה

Ex Turrìm, תפילין וספר תורה *Tur*. 1.

XX. תצוה *Tetzauè*.

Ex Prophetis, à ver. 14. cap. 5. Ieremiæ, *Propterea ſic dixit Dominus*. vſque ad fin. ver. 18. cap. 16.

Ex Hagiographis, à cap. 38. Iob, *Et reſpondit Dominus ipſi Iob de turbine*. vſque ad finem libri.

Ex Miſcnà טבול יום *Teuùl Iom*, Ord. VI. Cod. 10.

Ex Rambàm, תמידין *Tamidìn*, lib. 8. עבודה

Ex Turrìm תפלה *Tephillà*, *Tur*. 1.

XXI. כי תשא *Chi Tiſsà*.

Ex Prophetis, à cap. 16. ver. 19. Ieremiæ, *Dominus fortitudo mea, &*

robur meum. vſque ad finem ver. 1. cap. 31.

Ex Hagiographis, à principio libri Eſther, *Et fuit in diebus Achaſueròſc*. vſque ad finem libri.

Ex Miſcnà שקלים *Scekalìm*, Ord. II. Cod. 11.

Ex Rambàm, שקלים *Scekalìm*, lib. 3.

Ex Turrìm, צדקה *Tzedakà*, *Tur*. 2.

XXII. ויקהל *Vaijakèl*.

Ex Prophetis, à ver. 2. cap. 31. Ieremiæ, *Sic dixit Dominus: Inuenit gratiam in deſerto*. vſque ad fin. ver. 13. cap. 38.

Ex Hagiographis, à principio Prouerb. vſque ad fin. ver. 22. cap. 6.

Ex Miſcnà שבת *Sciabbàth*, Ord. II. Cod. 1.

Ex Rambàm, שבת *Sciabbàth*, libro 3.

Ex Turrìm, Idem. *Tur*. 1.

XXIII. פקודי *Pekudè*.

Ex Prophetis, à cap. 38. 14. Ieremiæ, *Et miſit Rex Tzidkijàhu*. vſque ad finem cap. 48.

Ex Hagiographis, à cap. 6. 23. Prouerbiorum, *Quia lucerna mandatum, & Lex lux*. vſque ad fin. 1. ver. cap. 13.

Ex Miſenà ידים וטהרות *Iadàim & Taharòth*, Ord. VI. Cod. 3. & 4.

Ex Rambàm, בית המקדש *Beth hammikdàſc*, lib. 8.

Ex Turrìm; טבילה *Teuilà*, *Tur*. 2.

Ex Rambàm , מאכלות אסורות *Maachalòth haſſuròth* , lib. 5. קדושה

Ex Turrim , Idem , *Tur.* 2.

XXVII. תזריע *Tazriah.*

Ex Prophetis , ex Ezech. cap. 16. 14. *Et egreſſum eſt tibi nomen.* vſque ad fin. ver. 15. cap. 22.

Ex Hagiographis, à principio Cantici Canticorum vſque ad finem libri.

Ex Miſcnà , נדה *Niddà* , Ord. VI. Cod. 7.

Ex Rambàm , מחוסרי כפרה *Machoſerè Capparà* , lib. 9. קרבנות

Ex Turrim נדה *Niddà* , *Tur.* 2.

XXVIII. מצורה *Mezoràh.*

Ex Prophetis , à cap. 22. 16. Ezechielis , *Et hereditabis in te in oculis gentium.* vſque ad finem ver. 1. c. 26.

Ex Hagiographis , à cap. 27. 11. Prouerb. *Sis ſapiens fili mi , & latifica cor meum.* vſque ad fin. cap. 29.

Ex Miſcnà זבים *Zauim* , Ord. VI. Cod. 6.

Ex Rambàm , צרעת משכב ומושב *Tzaràhath , miſcàu vmoſcàu* , lib. 10. טהרה

Ex Turrim , נדוי וחרם *Niddùi & Chèrem* , *Tur.* 2.

XXIX. אחרי מות *Acharè mòth.*

Ex Prophetis , à cap. 26. 2. Ezech. *Fili hominis : Pro eo quòd dixit.* vſque ad fin. ver. 20. cap. 29.

Ex Hagiographis , à cap. 30. 1. Prouerb. *Verba Agur filij Iakè.* vſque

XXIV. ויקרא *Vaijkrà.*

Ex Prophetis , à cap. 49. Ieremiæ , *Ad filios Ammon ſic dixit Dominus.* vſque ad finem Prophetiæ Ieremiæ.

Ex Hagiographis , à cap. 13. 2. Prouerbiorum , *De fructu oris viri comedet.* vſque ad fin. ver. 20. c. 16.

Ex Miſcnà זבחים *Zeuachìm* , Ord. V. Cod. 1.

Ex Rambàm , מעשה הקרבנות ושאלה ופקדון *Maaſsè hakorbanòth* libro 8. עבודה. & *Sceelà vpikadòn* , lib. 13. משפטים

Ex Turrim , שאלה ופקדון *Sceelà* , & *Vpikadòn* , *Tur.* 3.

XXV. צו *Tzàu.*

Ex Prophetis , à cap. 1. 1. Prophetiæ Ezechielis vſque ad finem 3. ver. cap. 9.

Ex Hagiographis , à cap. 16. 21. Prouerb. *Sapiens corde vocabitur intelligens.* vſque ad fin. ver. 30. c. 21.

Ex Miſcnà מנחות *Menachòth*, Ord. V. Cod. 2.

Ex Rambàm , מלוה ולוה *Maluè , vlauè* , lib. 13. משפטים

Ex Turrim , Ijdem , *Tur.* 4.

XXVI. שמיני *Scemini.*

Ex Prophetis , à cap. 9. 4. Ezech. *Tranſi per medium Ciuitatis.* vſque ad fin. ver. 13. cap. 16.

Ex Hagiographis , à cap. 21. 31. Prouerbior. *Equus paratus ad diem belli.* vſque ad fin. ver. 10. cap. 27.

Ex Miſcnà חולין *Cholin* , Ord. V. Cod. 3.

que ad finem libri.

Ex Miſcnà כריתות *Cherithòth*, Ord. V. Cod. 7.

Ex Rambàm, איסורי ביאה *Iſſurè biàh*, lib. 5 קדושה

Ex Turrìm, Idem. *Tur.* 3.

XXX. קדושים *Kedoſcim*.

Ex Prophetis, à ver. 21, cap. 29. Ezech. *In die illa germinare faciam cornu*. vſque ad fin. cap. 39.

Ex Hagiographis, à principio libri Danielis vſque ad finem cap. 2.

Ex Miſcnà, ערלה *Orlà*, Ord. I. Cod. 10.

Ex Rambàm, נטע רבעי *Nattaàh reuii*, lib. 7. זרעים

Ex Turrim, רבית *Rabbith*, *Tur.* 2.

XXXI. אמור *Emòr*.

Ex Prophetis, a cap. 40. 1. Ezech. *In vigeſimo & quinto anno tranſmigrationis noſtra*. vſque ad fin. ver. 9. cap. 43.

Ex Hagiographis, à cap. 3. 1. libri Danielis, *Nabuchodonoſor Rex*. vſque ad fin ver. 14. cap. 7.

Ex Miſcnà, ביצה ויומא *Betzà & Iomà*. Ord. II. Cod. 5. & 8.

Ex Rambàm, שביתת עשור, סוכה ולולב: אסורי מזבח *Sceuitàsh aſſùr, Succà*. & *Lulàu*, lib. 3. זמנים, & *Aſſurè Mizbèach*, lib. 8. עבודה

Ex Turrìm, Ijdem, *Tur.* 1.

XXXII. בהר *Behàr*:

Ex Prophetis, ex cap. 43. 10. Eze-

chielis, *Tu fili hominis annuncia*. vſque ad fin. ver. 17. cap. 45.

Ex Hagiographis, à cap. 7. 15. Dan. *Contritus eſt ſpiritus meus*. vſque ad fin. ver. 3. cap. 10.

Ex Miſcnà שביעית *Sceuihith*, Ord I. Cod. 5.

Ex Rambàm, שמיטה: ויובל *Scemittà*, & *Iobèl*, lib. 7. זרעים

Ex Turrim, Ijdem.

XXXIII. בחקותי *Bechukothài*.

Ex *Prophetis*, à cap. 45. 18. Ezechielis, *Sic dixit Dominus Deus: In primo, in vno*. vſque ad finem Prophetiæ.

Ex *Hagiographis*, à cap. 10. 4. Daniel. *In die vigeſima & quarta menſis*. vſque ad fin. lib. Danielis.

Ex *Miſcnà* ערכין *Arachin*, Ord. V. Cod. 5.

Ex *Rambàm*, ערכין וחרמין *Arachin*, & *Cheramin*, lib. 6. הפלאה

Ex *Turrim*, סליה, *Tur.* 4.

XXXIV. במדבר *Bemiddbàr*.

Ex *Prophetis*, à principio Prophetiæ Iſaiæ vſque ad fin. cap. 4.

Ex *Hagiographis*, à principio I. Ezræ vſque ad cap. 5. v. *Et prophetauit Aggeus Propheta & Zacharias*. excluſiuè.

Ex *Miſcnà*, מכשירין *Machſcirim*, Ord. VI. Cod. 11.

Ex *Rambàm* שלוחין ושותפין *Sceluchin & Sciotephin*, lib. 12. קניין

Ex *Turrìm*, Ijdem, *Tur.* 4.

Ex *Rambàm*; מתונות עניים וציצית *Mathonoth aniìm*, lib. 7. זרעים, *& Tzitzith*, lib. 2. אהבה

Ex *Turrim*, ציצית *Tzitzith*, *Tur.* 1.

XXXVIII. קרח *Kòrach*.

Ex *Prophetis*, à cap. 18. 4. Iſaiæ, *Quia ſic dixit Dominus*. vſque ad fin. cap. 23.

Ex *Hagiographis*, à cap. 6. 1. *Et fuit cùm audiſſet Sanaballàth*: vſque ad finem libri.

Ex *Miſcnà* תרומה *Therumà*, Ord. I. Cod. 6.

Ex *Rambàm*, תרומה *Therumà*, libro 7. זרעים

Ex *Turrim*, חלה *Challà*, *Tur.* 2.

XXXIX. חקת *Chukàth*.

Ex *Prophetis*, à principio cap. 24. Iſaiæ, *Ecce Dominus euacuans terram*. vſque ad finem cap. 28.

Ex *Hagiographis*, à principio 1. Paralip. vſque ad finem cap. 4.

Ex *Miſcnà* פרה *Parà*, Ord. I. Codice 2.

Ex *Rambàm*, טומאת מת ופרה *Tumàth Meth*, *& Parà* lib. 10. טהרה

Ex *Turrim* מתנות *Mathanòth*, *Tur.* 2.

XL. בלק *Balàk*.

Ex *Prophetis*, à cap. 29. 1. *Væ Ariel Ariel*. vſque ad fin. ver. 6. c. 53.

Ex *Hagiographis*, à cap. 5. 1. Paralip. *Et filij Reuben*, vſque ad fin. ver. 10. cap. 11.

Ex

XXXV. נשא *Naſsò*.

Ex *Prophetis*, à cap. 5. 1. Iſaiæ, *Cantabo nunc*. vſque ad finem ver. 8. cap. 8.

Ex *Hagiographis*, Ruth, vſque ad finem.

Ex *Miſcnà*, סוטה ונזיר *Sottà & Nazir*, Ord. III. Cod. 5. & 7.

Ex *Rambàm*, נזיר: סוטה, נשיאות כפים *Nazir* lib. 6. הפלאה, *Sottà* lib. 4. נשים, *Neſſiuth Cappàim*, lib. 2. אהבה

Ex *Turrim*, Ijdem, *Sottà*, *Tur.* 3. *Neſſiuth Cappàim*. *Tur.* 1.

XXXVI. בהעלותך *Behaalotechà*.

Ex *Prophetis*, à cap. 8. 9. Iſaiæ, *Confringimini populi, & conterimini*, vſque ad fin. cap. 12.

Ex *Hagiographis*, à cap. 5. 1. Ezræ, *Et prophetauit Chaggai Propheta, & Zachariah*. vſq; ad fin. lib. Ezræ.

Ex *Miſcnà* תמיד *Tamid*. Ord. V. Cod. 9.

Ex *Rambàm*; קרבן *Korbàn*, lib. 9.

Ex *Turrim*, מכירה אונאה ומקח טעות *Mechirà &c. Tur.* 4.

XXXVII. שלח לך *Scelàch lechà*.

Ex *Prophetis*, à cap. 13. Iſaiæ, *Onus Babel quod vidit*. vſque ad fin. ver. 3. cap. 18.

Ex *Hagiographis*, à principio Nehemiæ vſque ad fin. cap. 5.

Ex *Miſcnà*, חלה *Challà*, Ord. I. Cod. 9.

I. Paralip. *Et Dauid ſenex, & ſatur dierum.* vſque ad fin ver. 9. cap. 29.

Ex *Miſcnà*, עדיות *Eduiſòth*, Ord. IV. Cod. 7.

Ex *Rambàm*, רוצח שמירת נפש *Rotzeach & Scemiràth nèpheſc*, lib. 10. נזיקין

Ex *Turrim*, Ijdem, *Tur.* 4.

XLIV. דברים *Deuarim.*

Ex *Prophetis*, à cap. 49. 14. Iſaiæ, *Et dixit Sion dereliquit me.* vſque ad finem ver. 13. cap. 57.

Ex *Hagiographis*, à cap. 29. 10. Primi Paralip. *Et benedixit Dauid Domino.* vſque ad finem ver. 13. cap. 3. Secundi Paralipomenon.

Ex *Miſcnà*, בבא מציעה *Bauà Metziàh*, Ord. IV, Cod. 2.

Ex *Rambàm*, ספר תורה: זכיה ומתנה *Sèpher Thorà*, lib. 2. אהבה

Ex *Turrim*, Ijdem, *Tur.* 1.

XLV. ואתחנן *Vaèthchanàn.*

Ex *Prophetis*, à cap. 57. 14. Iſai. *Et dixit: Munite, munite.* vſque ad finem Prophetiæ.

Ex *Hagiographis*, à principio libri Threnorum vſque ad finem.

Ex *Miſcnà*, שבועות *Sceuuòth*, Ord. IV. Cod. 6.

Ex *Rambàm*, קריאת שמע: מזוזה, שבועות *Kiriàth ſcemàah &c.* lib. 2, אהבה, *& Sceuuòth* lib. 6. הפלאה

Ex *Turrim*, Ijdem, *Tur.* 1.

XLVI.

Ex *Miſcnà* אהלות *Oalòth*, Ord VI. Cod. 2.

Ex *Rambàm*, ממרים *Mamrim*, lib. 14. שופטים

Ex *Turrim*, כבוד רבו ותלמיד חכם ורבו, *Chauòd Rabbò &c. Tur.* 2.

XLI. פנחס *Pinchàſs.*

Ex *Prophetis*, à cap. 33. 7. Iſai. *En Erelàm clamabunt foris.* vſque ad fin. cap. 39.

Ex *Hagiographis*, à cap. 11. 11. Primi Paralip *Et iſte eſt numerus fortium.* vſque ad fin. 36. ver. cap. 16.

Ex *Miſcnà* בבא בתרא *Bauà Bathrà*, Ord. IV Cod. 3.

Ex *Rambàm*, & ex *Turrim* nihil,

XLII. מטות *Mattòth.*

Ex *Prophetis*, à cap. 40. 1. Iſaiæ, *Conſolamini, conſolamini populum meum.* vſque ad fin. ver. 20. cap. 43.

Ex *Hagiographis*, à cap. 16. 37. Primi Paralip. *Et dereliquit ibi coram Arca fæderis.* vſque ad fin. cap. 22.

Ex *Miſcnà*, נדרים *Nedarìm*, Ord. III. Cod. 5.

Ex *Rambàm*, נדרים *Nedarìm*, libro 6. הפלאה

Ex *Turrim*, נדרים ושבועות *Nedarìm, & Sceuuhòth*, *Tur.* 2.

XLIII. מסעי *Mashè.*

Ex *Prophetis*, à cap. 43. 21. Iſai. *Populum iſtum formaui mihi.* vſque ad finem ver. 13. cap. 57.

Ex *Hagiographis*, à cap. 23. 1.

Ex *Miſcnà*, סנהדרין *Sanhedrin*, Ord. I V. Cod. 4.

Ex *Rambàm*, טוען׃ סנהדרין׃ מלכים *Toën* lib. 13. משפטים, *Sanhedrin & Melachìm* lib. 14. שופטים

Ex *Turrìm*, Ijdem.

XLIX. כי תצא *Chi Therzè*.

Ex *Prophetis*, à cap. 1. Prophetiæ Amos, vſque ad finem Prophetiæ.

Ex *Hagiographis*, à cap. 20. 14. Secundi Paralip. *Et Iachazièl filius Zechariàu*. vſque ad fin. ver. 2. c. 26.

Ex *Miſcnà* גטין *Ghittin*, Ord. III. Cod. 4.

Ex Rambàm, גרושין׃ נערה׃ בתולה *Gheruſcìn*, *Naarà*, *Bethulà* lib. 4. נשים

Ex *Turrim*, Ijdem, *Tur*. 3.

L. כי תבא *Chi Thauò*.

Ex *Prophetis*, à cap. 1. Prophetiæ Abdiæ. vſque ad finem Prophetiæ Micheæ, inter quas includitur Prophetia Ionæ.

Ex Hagiographis, à cap. 26. 3. Secundi Paralip. *Filius ſexdecim annorum erat Vzijàhu*. vſque ad finem cap. 33.

Ex *Miſcnà*, בכורים *Biccurìm*, Ord. I. Cod. 11.

Ex *Rambàm*, בכורים *Biccurìm* libro 7. זרעים

Ex *Turrim*, יתומים, *Tur*. 4.

LI. נצבים *Nitzauìm*.

Ex *Prophetis*, a cap. 1. Prophetiæ Na-

XLVI. עקב *E'keu*.

Ex *Prophetis*, à principio Prophetiæ Oſee vſque ad fin. cap. 5.

Ex *Hagiographis*, à cap. 3. 14. Secundi Paralip. *Et fecit velum hyacinto*. vſque ad fin. ver. 11. cap. 7.

Ex *Miſcnà* כלאים *Chilàim*, Ord. I. Cod. 4.

Ex *Rambàm*, תפלה׃ וכלאים *Tephillà* lib. 2. אהבה, *& Chilàim* libro 7. זרעים

Ex *Turrim*, Ijdem, *Tur*. 1. & 2.

XLVII. ראה *Reè*.

Ex *Prophetis*, à cap. 6. 1. Oſee, *Venite & reuertamur ad Dominum*. vſque ad fin. cap. 11.

Ex *Hagiographis*, à cap. 7. 12. Secundi Paralip. *Et apparuit Dominus Salomoni in nocte*. vſque ad fin. ver. 2. cap. 14.

Ex *Miſcnà*, פסחים׃ ר״ה׃ סוכה *Peſachìm*, *Roſc Haſcianà*, *Succà*, Ord. II. Cod. 3. 7. & 9.

Ex *Rambàm*, חמץ׃ שופר׃ שחיטה׃ עברים *Chamèrz & Sciophàr* libro 3. זמנים, *Scechità* lib. 5. קדושה, *& Auadìm* lib. 12. קנין

Ex *Turrim*, Ijdem, *Tur*. 1. & 2.

XLVIII. שופטים *Sciophettìm*.

Ex *Prophetis*, à cap. 12. 1. Oſee, *Circumdederunt me in mendacio Ephraim*: vſque ad fin. Prophetiæ Ioelis.

Ex *Hagiographis*, à cap. 14. 3. Secundi Paralip. *Et remouit* (Aſa) *Altaria aliena*. vſque ad finem ver. 13. cap. 20.

Ex *Tur.* ריגים *Daijanim*, *Tur.* 4.

LIV. זאת הברכה *Zòth Habberachà*.

Ex *Prophetis*, à cap. 11. 1. Zachariæ, *Aperi Leuanòn fores tuas*. vſque ad finem Prophetiæ Malachiæ.

Ex *Hagiographis*, à cap. 9. 11. Eccleſiaſt. *Conuerſus ſum, & vidi ſub Sole*. vſq; ad finem libri Eccleſiaſtæ.

Ex *Miſcnà* תמורה *Temurà*, Ord. V. Cod. 6.

Ex *Rambàm*, אכל : תמורה, *Temurà* lib. 9. קרבנות, *Et E'uel* libro 14. שופטים

Ex *Turrìm*, יום טוב, וחול המועד *Iom tòu, & Chol hammoëd*, *Tur.* 1.

Et hæc de *Paraſcis & Haphtoròth* ſint ſatis.

Die 3. *Tiſcrì*. *Ieiunium Godoliæ*. Interficitur Godolias ab Iſmaële filio נתניהו *Nethaniàu* cum Iudæis & Chaldæis, qui cum eo erant in מצפה *Mitzphà Maſphà*. Hunc Rex Babylonis capta Ieroſolyma, præpoſuit Ciuitatibus Iudæ, & ad quem pergebant omnes tanquam ad Principem reliquiarum populi Iudaici. Cui inuidens Iſmael filius Nathaniæ, filij Eliſama de ſemine Regali cum dolo occidit in menſe ſeptimo. Confer Ierem. cap. 40. & 41. Ob hanc innocui hominis cædem.

נכבת גחלת ישראל הנשארת

Extincta eſt pruna Iſraëlis quæ ſuperfuerat, vt dicunt Iudæorum Magiſtri; decreuerunt q; priſci illi Sapientes, atque Prophetæ, ſingulis annis ad diem

Oooo huic

חנ

chum, vſque ad Orationem Habacuc excluſiuè.

Ex *Hagiographis*, à cap. 34. 1. Secundi Paralip. *Filius octo annorum erat Ioſcijahu*. vſque ad fin. libri Secundi Paralipomenon.

Ex *Miſcnà*, מעילה *Mehilà*, Ord. V. Cod. 8.

Ex *Rambàm*, מעילה : תשובה *Mehilà*, lib. 8. עבודה, & *Teſciuuà* lib. 1. המדע

Ex *Turrìm*, חקות הגוים : ומכשפות *Chukòth haggoim &c. Tur.* 2.

LII. וילך *Vaijèlech*.

Ex *Prophetis*, à cap. 3. 1. Abacuc, *Oratio Chabakùk Prophetæ*. vſque ad finem Prophetiæ Aggæi, Sophoniæ Prophetia incluſa.

Ex *Hagiographis*, à principio libri Eccleſiaſtæ vſque ad finem ver. 16. cap. 4.

Ex *Miſcnà* דמאי *Demài*, Ord. I. Cod. 3.

Ex *Rambàm*, תלמוד תורה *Talmud Thorà*, lib. 1. המדע

Ex *Turrìm*, Iidem, *Tur.* 1.

LIII. האזינו *Haazìnu*.

Ex *Prophetis*, à principio Prophetiæ Zachariæ vſque ad fin. cap. 10.

Ex *Hagiographis*, à cap. 4. 17. Eccleſiaſt. *Cuſtodi pedem tuum*. vſque ad fin. ver. 10. cap. 9.

Ex *Miſcnà*, עקצים *Okatzìm*, Ord. VI. Cod. 12.

Ex *Rambàm*, דעות וסדר תפלה *Daòth*, lib. 1. המדע, & *Sèder tephillàth*, lib. 2. אהבה

mùz erectus fuit, & in eo interfecta fuerunt fermè tria virorum millia, vt habetur, Exod. cap. 32. 28. Quomodo ergo poteſt trahi huiuſmodi decretum à die 17. *Tamùz*, ad diem 7. *Tiſcri* vltra duos menſes cum dimidio?

Adde, quòd neceſſe non fuerat ieiunare ob huiuſmodi Vituli peccatum; cùm iam in die הכפורים *Hachippurrim Expiationum* iam fuiſſet condonatum. Ad hæc reſpondent; quod licèt 17. *Tamùz* Vitulus conflatilis effectus fuiſſet in deſerto, ob quam rem eodem die ieiunium inſtituerunt; attamen quia in die expiationum non abſolutè remiſſa fuerat culpa Vituli, ſed pœna illius protracta, quouſque completa eſſet menſura iniquitatis Iudæorum, quæ impleta eſt, quando iterum Vitulos fecerunt in diebus Ieroboam, tunc adimpletum eſſe dicunt illud Exodi 32. 34.

וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם:

Et in die viſitandi me, viſitabo ſuper eos peccatum eorum. Peccatum videlicet Vituli primi, & Vitulorum nouiſſimorum, propter quod Iſraëlitas in captiuitatem abactos eſſe exiſtimant Iudæi. Vide *R. Mardochaum Iaphè in Leuùſc Hachòr* num. 580. Ieiunant itaque Iudæi hac die ob iniquitatem Vituli conflati in deſerto; & completam in ſcelere Vitulorum Ieroboam.

Die 10. *Tiſcrì dies Expiationum*. Et die 15. eiuſdem, *Succòth Scenopegia ſeù Tabernaculorum feſtum*. De vtroque cõmodiori loco pertractabimus.

De

hunc Ieiunium agere. Et vt dicitur in rubrica *Maioris Machazoris Bononienſis*, לסדר ענין תעניות *In ordine de Ieiunijs*; ijdem Sapientes.

היו מתענין ומתפללין שלש עשרה מדות ועושין צדקות וגמילות חסדים ומכניעין את לבב:

Affligebant ſe, ieiunabant, tredecim Dei proprietates, ſeù attributa exorabant, eleemoſynas (pauperibus) *diſtribuebant, opera miſericordiæ exercebant, & ex animo ſeipſos humiliabant*.

Cæterùm, *Ieiunium Godoliæ* inter quatuor præcipua Iudæorum Ieiunia numeratur, & eſt tertium in ordine, vocaturque צום השביעי *Tzòm haſcevihi Ieiunium ſeptimi*, Zachar. 8. 19.

על שם החדש שבו נהרג גדליה:

Eò quòd in eo menſe (nempè ſeptimo à *Niſàn*) *occiſus ſit Godolias*. De hoc Ieiunio videſis *Rambàm Halachòth Taaniòth* cap. 5. num. 2. *Leuùſc hachùr* num. 580. & *Machazòr Bonon.* Part. I. *In ord. de Ieiunijs*, & Part. II. in fine, תפלות של ר״ה, Rubric. בשלשה בתשרי.

5. *Tiſcri, Ieiunium, quòd mortui ſint viginti Iſraëlitæ &c.* Non inueni, quinam fuerint iſti Iſraëlitæ, & quo mortis genere, & qua de cauſa obierint. De R. Akibba agemus ſuo loco ſub eius nomine.

7. *Tiſcri Ieiunium, quòd deciſum ſit Decretum &c. ob opus Vituli*. Dubitant Iudæorum Doctores, de quonam Vituli flagitio ſit intelligendum: nam ſi dicatur de Vitulo conflatili in deſerto fabricato, videtur hoc eſſe falſum, quia Vitulus iſte die 17. *Ta-*

quas interiectiones vocant, velut cùm dolentes dicimus, heù! vel cùm delectamur, vah dicimus: vel cùm miramur, dicimus, ò rem magnam! tunc enim ò, nihil ſignificat, niſi mirantis affectum. Quod ideò credendum eſt ita eſſe, quia neque Græcus, neque Latinus hoc interpretari potuit: ſicut illud, qui dixerit fratri ſuo racha: nam & hæc interiectio eſſe perhibetur, affectum indignantis oſtendens. Ita Auguſtinus, ex aliorum ſententia, quos in lingua Hebræa verſatos eſſe putabat. Verùm, Hieronymus, qui linguam Hebraicam apprimè callebat, in Matth lib. 3. cap 21. & in Epiſtola 145. ad Damaſum hanc vocem הושיעה נא *Hoſciaà nna*, quam nos (inquit Hieronymus) *corruptè, propter ignorantiam dicimus, Oſanna*, luculenter & doctè explicat ex Pſal. 118. 25.

אנא יהוה הושיעה נא אנא יהוה הצליחה נא
ברוך הבא בשם יהוה ׃

Anna Adonài hoſciàhnna; ànna Adonài hatzlichà nna: Barùch babbà beſcèm Adonài. Obſecro Domine ſaluum fac; obſecro Domine proſperare. Benedictus qui venit in nomine Domini.

Aduertendum tamen eſt, aliter ſcribi *Hoſanna Rabbà*, de qua voce quærimus quid ſignificet, quàm ſcribatur הושיעה נא *Hoſciah-nna* Pſalmi citati. Primo loco ſcribitur vnica dictione הושענא *Hoſciahnna*, ſeù corruptè *Oſanna*; at ſecundo loco duabus dictionibus הושיעה נא *Hoſciàh nnà*, quæ ſine vlla controuerſia interpretatur *Salua quaſo*, vel *ſaluifica nunc*, aut

 opem

De feſto autem Tabernaculorum hic tantùm annotabimus. Illud eſſe vnum ex tribus ſolemnioribus feſtis, quæ Synagoga ſolebat celebrare. Et quamuis in Lege dicatur, Leuitic. cap 23. ver. 34.

בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג
הסכות שבעת ימים ליהוה ׃

In decimo quinto die menſis ſeptimi huius, ſolemnitas Tabernaculorum ſeptem diebus Domino. quod & repetitur Num. 29. 12. & Deuteron. 16. 13. 15. nempè ſeptem diebus debere celebrari; Iudæi nihilominus per octiduum illud celebrant, addentes ei octauum diem, quem שמיני עצרת *Scemini atzèreth* appellant, de quo paulò poſt.

Die 21. *Tiſri Arauà &c.* Septimus hic dies Tabernaculorum duplici vocabulo inſignitur ערבה *Arauà*, & הושענה רבה *Hoſannà rabbà*. ערבה *Arauà* propriè ſignificat *Salicem*, & quia hoc die præter ſalicem in quodam faſciculo cum alijs ramulis colligatum, de quo alibi dicemus, alios ſalicum ramulos accipiunt, & eos geſtantes ſepties ſuggeſtum proceſſionaliter circumeunt, ideò hic dies nomine ערבה *Arauà* appellatur.

Vocatur etiam הושענא רבא *Hoſannà rabbà*. Quid autem ſignificet *Hoſanna* paucis eſt videndum. D. Auguſtinus Tract. 51. in Ioan. de *Hoſanna*, ait: *Vox autem obſecrantis eſt, Oſanna, ſicut nonnulli dicunt, qui Hebraam linguam nouerunt, magis affectum indicans, quàm rem aliquam ſignificans, ſicut ſunt in lingua Latina,*

פירוש להושענות *Pirùſc lehoſciaahnòth* Expoſitio *Hoſannarum*, intelligitur *Precum* diei feſti Tabernaculorum, & per totam hebdomadam recitandarum. Singulis enim diebus huius hebdomadæ recitant Preces, quæ per vocem הושענא *Hoſanna*, incipiunt, vel finiunt, vt -

הושענא למענך אלחינו הושע נא :

Salua quaſo propter te Deus noſter. ſalua quaſo.

למענך אדני האדונים הושענא ׃

Propter te Domine Dominorum ſalua obſecro. Propter te &c. בוראנו *Creator noſter:* גואלנו *Redemptor noſter.* דורשנו *Doctor noſter &c.* ſemper interponunt הושענא *Hoſanna*, quod per hebdomadam idem ſemper canunt. Ideoque huiuſcemodi Preces הושענות *Hoſaahnnòth* appellantur.

II. *Hoſanna* ſignificat feſtum, quod ſeptimo die Tabernaculorum celebratur, imò propter nonnullas ſpeciales ceremonias in hoc die addi ſolitas vocatur הושענה רבה *Hoſanna Rabbà Hoſanna magnum. Leuùſc Hachùr, Halacbòth lulàu* num. 664. §. 1. habet -

יום חמישי של חול המועד שהוא שביעי של סוכות קורין אותו הושענת רבה ׃

Diem quintum interfeſtum, qui eſt ſeptimus Tabernaculorum, vocant illum Hoſanna Rabbà. Et addit; quia in eo ſuperaddunt ramulos ſalicis, præter illum, quem colligatum habent in faſciculo, & circumeunt ſuggeſtum ſeptem vicibus vnà cum faſciculo לולב *Lulàu Spatula Palma &c. & malo citreo*, & hoc, vel in memoriam Tem-

opem fer nunc: nam nullus eſt, niſi ſit omninò ignarus linguæ Hebraicæ, qui neſciat vocem נא *Nà* eſſe particulam deprecantis. Vnde ſecundùm hanc partem non malè dicebant illi apud Auguſtinum: *Oſanna vocem eſſe magis affectum indicantem quàm rem aliquam ſignificantem*; & hoc modo inter illas particulas, quas *interiectiones* vocamus, eam cum eodem Auguſtino referre poterimus. Et licèt vox הושענה *Hoſanna* vnica dictione exarata in duas reſolui poſſit, & ſic ſignificatum ipſius non differat à ſignificato הושיעה נא *Hoſciàh nna*, quia vtraque vox ex eadem radice ישע *Iaſciàh* procedit; attamen הושענא vnica dictione prout in Calendarijs, & Ritualibus Hebræorum ſcribitur, alium omninò diuerſum ſignificatum habere deprehenditur.

Porrò ex Iudæorum libris Ritualibus vocem הושענא *Hoſanna* quatuor ſignificare inuenio. Primò, Preces ad feſtum Tabernaculorũ ſpectantes.

II. Septimam diem feſti Tabernaculorum.

III. Salicem, vel ſalicum ramulos geſtari ſolitos die ſeptimo eiuſdem feſti.

IV. Ramulum ſalicis incluſum in ſolemni illo faſciculo, vel etiam totum faſciculum compoſitum ex tribus ramorum ſpeciebus, videlicet ſpatula Palmę, ſalicibus de torrente, & ramulis myrthi.

Sumitur pro precibus ſpectantibus ad feſtum Tabernaculorum, & ad totam eiuſdem feſti hebdomadam vt quando in *Machazore* legitur

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני יהוה אלהיכם שבעת ימים ׃

Et accipietis vobis in die primo fructum arboris pulcherrimæ, ſpatulas Palmarum, & ramum ligni denſarum frondium, & ſalices torrentis, & lætabimini coram Domino Deo veſtro ſeptem diebus. Per fructum arboris pulcherrimæ intelligunt *malum Citreum*, quod אתרוג *Ethrogh* vocant, & volunt vt ſit integerrimum, non maculoſum, non rubiginoſum, non aliqua ex parte acu, vel ſpina perforatum, ſed perfectum cum ſuo petiolo; non paſſum, aut aridum, & ſine ſucco. Idoneam etiam magnitudinem in eo requirunt, quæ ſi maioris oui minor fuerit פסול *Paſsùl*, ineptum eſſe decernunt. Vide *O'rach chaiim* n. 648. Vniunt hunc fructum cum faſciculo, quando eundem ad quatuor mundi plagas propellunt. Ibid, n. 651. §. 11.

Per כפות תמרים *Cappòth Themarìm ſpatulas Palmarum* intelligunt ramulum Palmæ Dactyliferæ. Hunc vocant לולב *Lulàu*, eumque *Rambàm Halachòth Lulàu* capite 7. in ipſo principio cap. ita deſcribit -

כפות תמרים האמורות בתורה הן חריות של דקל בשיצמחו קודם שיתפרדו העלין שלהן לכאן ולכאן אלא כשיהיה כמו שרביט והוא הנקרא לולב ׃

Cappòth Themarìm, de quibus dicitur in Lege (Leuit. 23. 40.) *ſunt rami Palmarum, quando germinant, antequam ſeparentur, hinc inde folia, ſed adhuc ſunt veluti ſceptrum; hi enim vo-*

Templi Ieroſolymitani, in quo eadem ceremonia exercebatur, vt legitur in *Miſcnà* cap. לולב וערבה *Lulàu & Arauà*, num. 5. vt paulò poſt referam: vel ob ſeptem ſphæras cælorum, vt dicitur in *Pirùſc Machazòr* ad hunc locum: vel ob memoriam *Ierico*, quam etiam ſeptem vicibus circumierunt, vt ibidem. Sed vt vt ſit, certum eſt; hunc diem cæteris intermedijs celebriùs à Iudæis coli. In eo quippè multiplicant Pſalmos, addunt lucernas in Synagoga, eaſque ac ſi eſſet dies expiationum accendunt: exiſtimant enim in hoc die à Deo decerni menſurâ, & qualitatem pluuiæ, quæ in eodem anno deſcendere debet, ideò prolixiùs orant, atque ob hunc finem replicant הושענות.

III. *Hoſanna* ſumitur pro ערבה *Arauà Salice*. Pro quo nota; hunc diem ſeptimum Tabernaculorum vocari etiam ערבה *Arauà Salicem* metonymicè. Solent enim Iudæi primo die huius feſti adhibere faſciculum, compactum ex tribus ſpeciebus ramorum, ſcilicet *Spatulæ Palmæ; Myrti; & Salicis de torrente.* Hunc dextera gerunt & ſiniſtra *malum citreum*, & recitatis quibuſdam Precibus, atq; Pſalmo 118. *Confitemini Domino &c.* incæpto, concutiunt faſciculum, eumque ad quatuor plagas mundi impellunt, ter verſus Orientem, ter verſus Meridiem, ter verſus Occidentem, ter verſus Septentrionem, dein ter ſurſum in aëra, ter denique deorſum verſus terram, vt hac geſticulationis ratione obſeruare ſe credant id quod præcipitur Leuit. 23. 40.

ועַרבי נחל *Veabruè nàchal Et ſalices torrentis*, eſt ramulus ſalicis ſpecialis non exciſus tantùm ex ſalicibus quæ in torrentibus creſcunt, ſed vt ait *Harambàm Halachòth Lulàu* cap. 7. num. 3.

אלא מין ידוע הוא הנקרא ערבי נחל עלה שלו משוך כנחל ופיו חלק וקנה שלו אדום זה הוא הנקרא ערבה ורוב מין זה גדל על הנחלים לכך נאמר ערבי נחל ואפילו היה גדל במדבר או בהרים כשר׃

Eſt ſpecies ſalicis nota Vocata Abruè nàchal ſalices torrentis, cuius folia ſunt protracta inſtar torrentis: os eius eſt lene, & calamus ruber, & hoc ipſum Vocatur ערבה *Abrauà. Vt plurimùm iſta ſpecies creſcit circa torrentes, idcircò dicitur ſalices torrentis; quæ ſi creſcat in deſerto, aut in montanis, idonea eſt.* Hactenus *Rambàm*.

Vocatur autem dies ſeptimus feſti Tabernaculorum ערבה *Abrauà*, non à ramulo ſalicis colligato in faſciculo *Lulàu*, ſed ab alijs ramis ſalicum, quos antiquitùs parabant in hoc die pro honore Altaris Templi Domini, ſiquidem ex loco quodam propè Ieruſalem מוצא *Motzà* nuncupato colligebant eiuſmodi ramos virentibus folijs, quibus circumibant Altare: de qua functione hoc modo ſcribitur in משנה *Miſcnà* Codice *Succà* capite 4. num. 5.

מצות ערבה כיצד מקום היה למטה מירושלם ונקרא מוצא יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה ובאין וזוקפין אותן בצידי המזבח וראשיהן כפופין על גבי המזבח תקעו והריעו ותקעו בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומר אנא יהוה הושיעה

vocantur לולב *Lulàu*. Eſt itaque *Lulàu* in prima eius ſignificatione, Palmæ ſpathes, cuius folia ſpinæ dorſi ipſius hinc inde tenaciter inhærent, eo quia nouiter à trunco erumpunt Palmæ, nec ad maturitatem adhuc deuenerunt. De quo plurima inquirunt Rabbini ad hoc, vt idoneum euadat feſti inſtrumentum. Volunt enim, vt folia gemina erumpant per ſpinę dorſum ſpatulę gradatim vnum ſuper alterum. Cauent ne ſint arida, aut ſciſſa, vt vnũ duo folia appareat: non illorum ſummitas amputata, aut adeò curua, vt ſpina dorſi videatur luxata; ſi autem ſummitas *Lulàu* parumper curuetur, vt in omnibus Palmarum ſpatulis contingere ſolet, tanquam illegitimum non reijciunt, imò laudant. Plura de *Lulàu* vide in *Rambàm* loco citato, & in *Baàl Turrim, O'rach chaiim* num. 645.

Lulàu in ſecunda ſignificatione ſumitur pro toto faſciculo ramorum trium ſpecierum arborum, de quo iam aliquid dictum eſt. In hac ſignificatione vſurpatur in Rubricis Ritualium quando de eo legitur: *Solent in aliquibus locis tempore matutino ſurgere, & accipiunt*

את הלולב קודם התפלה הלולב בידו הימנית והאתרוג בשמאלו וכו׳׃

Lulàu ante Preces (id eſt faſciculus) *Lulàu in manu dextera, & Citrum in* (manu) *ſiniſtra &c.*

Pro ענף עץ עבות *Ahnàph chtz ahuòth ramum ligni denſarum frondium* intelligunt *myrtum*, quem communiter vocant הדס *Hadàs*. vel אסא *Aſsà*.

הושיעה נא אנא יהוה הצליחה נא רבי יהודה אומר
אני והוא הושיעה נא ואותו היום מקיפין את המזבח
שבעה פעמים בשעת פטירתן מה הן אומרים יופי
לך מזבח יופי לך מזבח רבי אליעזר אומר ליה
ולך מזבח ליה ולך מזבח ׃

Præceptum ערבה *Abrauà quomodo* (fiebat)? *Locus erat infra Ieruſalem, qui vocabatur Motzà, eò deſcendebant, & inde colligebant ramos ſalicis; afferebant & erigebant eos ad latus Altaris, & ſummitates eorum inclinatæ erant ſuper Altare: clangebant & perſonabant, & clangebant tota die; circuibant Altare ſemel, & dicebant: Annà Adonài Hoſciàhnna. Annà Adonài Hatzlichànna. Obſecro Domine ſalua quæſo: Obſecro Domine, proſpera quæſo. R. Iudas dicit:* אני והוא *Ego, & ipſe, ſalua quæſo. Die autem illo* (id eſt ſeptimo die feſti) *circuibant Altare ſeptem vicibus. Hora qua diſcedunt quid dicunt? Pulchritudo* (ſit) *tibi ò Altare; pulchritudo ſit tibi ò Altare. R. Eliezer dicit:* ליה ולך *Deo & tibi Altari; Deo & tibi Altari.* Idipſum clariùs explicat *Rambàm in Halachòth Lulàu* cap. 7. num. 23. his verbis.

בכל יום ויום היו מקיפין את המזבח בלולביהן
בידיהן פעם אחת ואומרין אנא יהוה הושיעה נא
אנא יהוה הצליחה נא וביום השביעי מקיפין את
המזבח שבע פעמים ׃

Singulis (hebdomadę Scenopegię) *diebus circuibant Altare tenentes præ manibus faſciculum Lulàu, & dicebant: Obſecro Domine, ſaluum fac obſecro: Obſecro Domine proſpera obſecro. In die autem ſeptimo circuibant Altare ſeptem vicibus.* Sed Ægyptius in hoc loco

non explicat illa verba: אני והוא *Anì Vehù* R. Iudæ, nec alia ליה ולך *Leiàh Velàch* R. Eliezeris. Gloſſator Codicis *Succà* cap. 4. in *Talmude* pagina 45. dicit.

אני והוא בגימטריא אנא יהוה ׃

Anì Vehù per Ghematriam eſſe ac אני והוא *Anna Adonài.* At cùm אני והוא Vnitate excedat numerum אנא יהוה, commentum iſtud Cabalicum corruit, niſi fictitiam vnitatem, vt facere ſolent, addant. Aliud ibidem, alterius ſpeciei Cabalæ, innuitur non maioris ponderis interpretamentum deductum ex trium verſiculorum Exod. cap. 14. ver. 19. 20. & 21. literarum certa combinatione, qua 72. nomina eliciuntur, ſancta ab eis, licèt ſuperſtitiosè, exiſtimata, quorum trigeſimum ſeptimum cùm ſit אני, volunt R. Iudam huc reſpexiſſe, illudque pro Dei nomine vſurpaſſe, eique adaptant illud Ezechiel. 1. 1. ואני בתוך הגולה *Et Anì ego* (ſum) *in medio tranſmigrationis.* Sicuti & והוא *VeHù* illud Ierem. 40. 1.

והוא אסור באזקים בתוך כל גלות ׃

Vehù & ipſe vinctus (eſt) *in catenis, in medio omnis tranſmigrationis.* Volunt enim Deum eſſe in captiuitate cum Iudæis, & ab ea liberatum iri, quando Iudæi liberabuntur: *Cùm ipſo ſum in tribulatione* (inquiunt) *eripiam eum & glorificabo eum &c.* Pſal. 91. 15. Hinc eſt quòd in Precibus huius diei tam crebrò repetunt אני והוא הושיעה נא *Anì Vehù hoſciàh-nna*, vt in *Machazorìm* ad hunc diem. De com-

ne vllo articulo יה יה *Iah Iah*, & ſecundùm Syram, vulgique tunc temporis pronunciationē *Ioh, Ioh*. Hinc forſan ſumpſere ſuum *Io* Latini, ad exprimendum lætitiæ affectum. Solebant enim Romani milites, & populus, dum Imperator triumphum ageret, cum ramis Lauri procedere, & acclamare *Io, Io Triumphe*. Huius rei teſtes ſunt Nummi, qui inter antiquitatis reliquias inuenti, annotati fuerunt ab Auctoribus. Vnus ex his exhibet Antonius Auguſtinus Dial. 1. in cuius verſa parte ramus Lauri viſitur cum Epigraphe: *Io, Io, Triumphe;* & in parte proſa inſculptę cernuntur duæ armillæ in medio duorum anguium in orbem, & mutuò ſeſe reſpicientium. Eandem lætitiam oſtendebant quando in honorem Apollinis Pæana decantabant, vt innuitur ab Ouid. 2. De arte aman. *Dicite Io Paan, & Io bis dicito Paan*.

Itaque vocem *Io* ab Hebræis mutuati ſunt Gentiles, eaque cum diſcrimine vtebantur: Hebræi ſiquidem eam proferendo verum Deum laudabant; Gentiles falſis Numinibus, vel etiam impuris hominibus attribuebant. Et hæc incidenter de voce *Iah* & *Io*. Sed redeamus ad ערבה *Abrauàh*, cuius nomine ſalices ſeptimo die Tabernaculorum parari ſolitos ita vocari perſpicuum eſt ex hactenus dictis. Quibus addi poterit auctoritas *Leuuſc Hachùr Halachòth Lulàu* num. 664. §. 6. qua dicitur -

ואין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב אפי׳ אם הגביה אותה שתי פעמים אחת לשם לולב ואחת

commigratione Dei in exilium cum Iudæis vide quæ diximus de Deo Rabbinico in I. Par. §. 16. pag. 622. col. 2. Et de hac ſpecie Cabalæ ex ver. cit. deducta vide infra Par. III. in *R. Ioſeph Gigatella*. Sic torquentur Iudæorum Doctores dum duas voculas אני והו explicare contendunt.

Non minùs laborant in explicatione alterius voculæ ליה R. Eliezaris: Nonnulli eam legunt לֵיהּ *Lèei*, vt *Codex Miſcnicus Conſtantinopolitanus cum punctis;* vt per eam gratiæ Deo referantur Auctori remiſſionis culpæ præſtitæ, vt credunt, per Altare. Alij legunt לְיָהּ *Leijàh Deo* vt Amſtelodamenſis cum punctis, ſecūdùm quam expreſsè laudatur Deus & Altare; quæ lectio non ita libenter admittitur ab Auctore *Pirùſc* עץ חיים, cùm ex ea videatur coniungi nomen Diuinum cum re corruptibili, quod nefas eſſe volunt Rabbini. Vnde notant, nunquam in Codicibus *Miſcna* hoc Diuinum nomen יה *Iah* reperiri, quin nec in ipſo Legis Libro, vnico tantùm loco excepto, Exod. c. 15. 2. עזי וזמרת יה *Fortitudo mea & laus mea Iah Dominus*. At ego ſine ſcrupulo vtramque approbarem lectionem, ſed ſecundam primæ præferrem, cùm in ea explicitè Deus laudetur; & veroſimilius eſt, completa Tabernaculorum feſtiuitate, populum reuerſurum ad propria, cum reliquijs ramorum ſalicum, feſtiuis vocibus, inclamare conſueuiſſe ליה ליה *Leiàh, Leiàh;* vel abſolutè ſi-

loco *Ghemara* Codice eodem pagiña 46. b. paulò poſt medium, vbi

אמר רבי זירא לא ליקני איניש הושענא לציק ביומא טבא׃

Dicit R. Zirà: Non comparabit quiſquam Hoſanna pro puero in die feſto. *Hoſanna*, id eſt ramulum ſalicis, vel totum ipſum faſciculum, in quo ramulus ſalicis colligatur.

Patet euidenter ex his auctoritatibus quòd *Hoſanna* ab antiquis Hebræis, pro ſalicum & myrthorum ramulis, ac pro ſpatulis Palmarum, ex quibus conflabant faſciculos feſtiuos pro ſolemnitate Tabernaculorum, accipiebatur. *Hoſanna* itaque ſi quis dicat, perinde eſſe ac ſi eiuſmodi arborum ramos diceret, perſpicuum eſt. Hinc igitur patet, quid de *Hoſanna*, quod apud Euangeliſtas reperitur, ſit dicendum. Æquè nempè interpretandũ eſt pro ramis arborum, ac pro *Obſecro quæſo, ſalua obſecro*. Porrò loca Euangeliſtarũ, in quibus hæc vox *Hoſanna* extat, ſunt. Matth. 21. 8. *Plurima autem turba ſtrauerunt veſtimenta ſua in via: alij autem cædebant ramos de arboribus, & ſternebant in via: turba autem, quæ præcedebant, & quæ ſequebantur, clamabant, dicentes: Hoſanna filio Dauid: benedictus qui venit in nomine Domini: Hoſanna in altiſſimis.* Marc. 11. 8. *Multi autem veſtimenta ſua ſtrauerunt in via: alij autem frondes cædebant de arboribus, & ſternebant in via.* v. 9. *Et qui præibant, & qui ſequebantur, clamabant, dicentes: Hoſanna: Benedictus qui venit in nomine Domini: benedictum*

ואחת לשם ערבה דיובא ויש אומרים שיצא בת אבל אין נוהגין כן אלא עושין ערבה בפני עצמה וקורין לה הושענה ע״ש שאומרים עליה החושענות ולכך נוהגין גב ליטול ז׳ בדים כנגד ז׳ החושענות שאומרים עכה״ל׃

Et non egreditur homo à ſua obligatione (ſi vtatur) *ſalice exiſtente in faſciculo Lulàu, quamuis illam duabus vicibus eleuet, vna nomine Lulàu, altera nomine Abrauà ſalicis feſtiui huius diei* (ſeptimi Tabernaculorum). *Sunt qui dicant, quòd ea egreditur* (ab obligatione) *Verùm non ita ſolent agere, ſed parant ſibi* ערבה *Abrauà peculiarem, eamque vocant* הושענה *Hoſahnna, ex eo quòd ſuper eam dicant* (Preces) *Hoſahannòth, & ideò ſolent etiam accipere ſeptem genicula* (rami ſalicis) *iuxta ſeptem Hoſahannòth, quas recitant ſuper eam.* Ex qua auctoritate clarè apparet non ſolùm Hoſanna ſumi pro peculiari ſalicis ramulo feſtiuo huius diei ſeptimi Tabernaculorum, ſed etiam pro Precibus eiuſdem diei, vt ſuprà oſtenſum eſt.

Quartò tandem הושענא *Hoſanna* ſumitur pro ſalicis ramulo incluſo in faſciculo *Lulàu*, vel pro toto ipſo faſciculo. Secundùm hunc ſenſum intelligendus eſt locus *Ghemara* in Codice *Succòth* cap. 3. pag. 33, lin. 3.

אסא מצראה כשר לחושענא׃

Myrthus Aegyptiaca idonea eſt pro Hoſanna, id eſt vt colligatur cum reliquis ramulis in faſciculo, qui dicitur *Hoſanna*. Poſſet etiam intelligi vt ſit idonea pro feſto nuncupato *Hoſanna*.

Preſſiùs forſan accipitur in alio

ſignificet, nec coarctari poſſit ad aliquod peculiare vocabulum Latinum, aut Græcum: nam ramus ſalicis extra faſciculum, itemque in faſciculo incluſus, totus quoque ipſe faſciculus, nomine *Hoſanna* frequenter venit, in quo cùm includantur aliarum ſpecierum arborum rami, vti Palmæ, & Myrthi, pro Palma & Myrtho nonnunquam etiam accipi *Hoſanna* perſpicuum eſt; cùm (inquam) non inueniatur aliqua Latina, aut Græca vox, quæ iſta omnia ſimul explicet, ideò conſultò Euangeliſtæ Hebræam vocem *Hoſanna* ſine interpretione reliquerunt. Hinc collige הושענא *Hoſanna* à turbis acclamatum, & relatum ab Euangeliſtis, non fuiſſe illud vocabulum, quod habetur in Pſal. 118. 25. הושיעה נא, licet ab eo deductum, ſed à vulgo efformatum ad prædicta ſignificandũ, quamuis corruptè & impropriè. Pronunciatũ verò fuit à turbis ſub vtraque ſignificatione, vulgari ſcilicet, & ſcripturali. *Vulgari*, quia acclamauerunt *filio Dauid Hoſanna*, in ſignum lætitiæ & exultationis, vti acclamare ſolebant milites Imperatori, *Io Io Triumphe*; *Scripturali*, quia addiderunt ver. 26. Pſal. 118. ברוך הבא בשם יהוה *Benedictus qui venit in nomine Domini*.

Eodem die ſeptimo Tabernaculorum ſolemniùs præ cæteris diebus hebdomadæ fiebat antiquitùs ניסוך המים *Niſsùch Hammàim Libatio, ſiuè effuſio aquarum*. Hauriebant enim aquas de fonte Siloë, eamque ſuper Altare effundebant ſecundùm ritum ſummatìm deſcriptũ in *Miſcnà* Codi-

ctum quod venit regnum Patris noſtri Dauid: Hoſanna in excelſis. Luc. 19. 36. *Eunte autem illo, ſubſternebant veſtimenta ſua in via.* verſic. 37. *Et cùm appropinquaret iam ad deſcenſum montis Oliueti, cæperunt omnes turbæ Diſcipulorum gaudentes laudare Deum voce magna ſuper omnibus, quas viderant, virtutibus, dicentes: Benedictus, qui venit Rex in nomine Domini, pax in cælo, & gloria in excelſis.* Ioan. 12. 12. *In craſtinum autem turba multa, quæ venerat ad diem feſtum, cùm audiſſet, quia venit Ieſus Ieroſolymam: acceperunt ramos Palmarum, & proceſſerunt obuiam ei, & clamabant: Hoſanna, benedictus, qui venit in nomine Domini.* Turbæ, quæ præibant, & quæ ſequebantur Ieſum equitantem, ferentes ramos Palmarum, clamabant: *Hoſanna filio Dauid: Hoſanna, benedictus qui venit in nomine Domini: Hoſanna in excelſis.* Quaſi dicerent: Rami iſti ſint filio Dauid. Cui meritò acclamamus *Hoſanna*, & obſecramus vt nos ſaluet, iſte *qui venit in nomine Domini: Hoſanna in excelſis*. Rami iſti Palmarum, quos in manibus portamus, ſint in honorem Dei, qui in excelſis habitat. Solebant enim hæ acclamationes fieri Deo, vnde hæc audientes quidam Phariſæorum de turbis ſcandalizati ſunt, non intelligentes myſterium redemptionis futurum per Meſſiam Deum, & Hominem.

Quæres, Cur vox הושענא Ὡσαννὰ *Hoſanna* non fuerit ab Euangeliſtis expoſita?

Reſp: Quia cùm *Hoſanna* plura

dice *Succà* capite 4. numero 9.

ניסוך המים כיצד צלוחית של זהב מחזקת שלשה לוגים היה ממלא מן השילוח הגיעו לשער המים תקעו והריעו ותקעו וכו׳ :

Aquarum libamen quomodo fiebat? Amphora aurea capiens ternos ſextarios replebatur ex (aquis fontis) *Sciluach Siloë*, [R. Salomon.

השילוח מעיין הוא סמוך לירושלם :

Siloë eſt fons coniunctus Ieruſalem] *pertingebant ad portam aquarum*, [R. Salomon: *Porta aquarum erat Vna ex portis atrij ita Vocata, quia per eam introducebant* צלוחית של מים של ניסוך בחג *amphoram aquarum, quæ libanda erant in die feſto*] *clangebant, & Vociferabantur, & clangebant* [R. Salomon.

משום שמחה דכתיב (ישעיה יב׳ : ג׳) ושאבתם מים בששון וגו׳ :

propter lætitiam S. S. (Iſai. 12. 3.) *Et haurietis aquas in gaudio &c.* Idipſum habetur in *Ghemarà* ibidem.

מנא הני מילי אמר רב עינא דאמר קרא ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה :

Vnde ſunt hæ res? Vnde probantur iſta? Dixit Rau Ihnà: Quia ſic dicit Scriptura (Iſaiæ 12. 3.) *Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſalutis.*

Commendantur aquę Siloë ab Iſaia 8. 6. ob לאט *lenitatem*, quia fluunt leniter: nam inter ſentes & fruteta delitescentes iſtæ aquæ, quietè & cum ſilentio erumpunt: & in decliuiori parte

ומי השלוח יורדין בעמק יהושפט עד באר יואב בן צרויה :

deſcendentes per Vallem Ioſaphath Vſque ad puteum Ioab Ben Tzaruiah (vt dicitur in Epiſtola itineraria Terræ Sanctæ) non longè ab Vrbe Ieruſalem efformata parua lacuna, efficitur locus ad natandum aptiſſimus, qui ab illarum nomine *Natatoria Siloë* a Scriptura appellatur, ad quam miſſus eſt cœcus à Domino, vt lutum ex ſputo factum ab oculis ablueret. Ad has aquas videtur reſpexiſſe Dominus, quando apud Ioann. 7. 37. *In nouiſſimo die magno feſtiuitatis ſtabat, & clamabat, dicens: Si quis ſitit, Veniat ad me, & bibat.* Erat enim dies ſeptimus nouiſſimus Scenopegiæ Num. 29. 12. inuitans populum ad hauriendum aquas nobiliores cæleſtis doctrinæ de fontibus Saluatoris: eò quippe die totus populus erat occupatus circa cultum religionis ניסוך המים, proceſſionaliter procedebat, aſſociabatque amphoram aquæ libaminis. Cùm appropinquaret is, qui amphoram portabat, Portæ Templi aquarum nuncupatæ, tubis perſonabant in ſignū lætitiæ. Ingreſſus in Templum, magna religione, ſuper Altare effundebat. Quòd ſi extra Altare, vel caſu effunderētur, id pro maximo piaculo reputabant. Accidit aliquando (referente *Miſenà* Cod. *Succà* cap. 4. num. 9.

נסך אחד על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהן :

Vt effunderet quidam (aquas libaminis) *ſuper pedes ſuos, & lapidauit eum omnis populus malis citreis.* In

libros Legis, etſi mille in ea fuiſſent, omnes in honorem feſti depromunt. Et ſubinde incipiunt הקפות *Hakaphòth circuitiones* circa ſuggeſtum, & quamlibet ex his attribuunt vni ex Patriarchis, vel alijs antiquis Viris religione & pietate inſignibus, videlicet *Abrahamo*, *Iſaaco*, *Iacobo*, *Ioſepho*, *Moſi*, *Aharoni*, & *Dauidi*, quia dicunt in מסכת *Maſſècheth* דרך ארץ זוטא *Dèrech èretz zuttà* cap. 1. longè poſt medium.

שבעה אבות כרותי כרית אלוהן אברהם ויצחק ויעקב משה ואהרן ופנחס ודוד׃

Cum ſeptem Patribus percuſſum fuiſſe Fœdus, cum Abrahamo, Iſaaco, Iacobo, Moſe, Aharone, Phinees, & Dauid. Ideò ob fœdera facta cum iſtis, ijſdem viris attribuunt ſuas circa ſuggeſtum obambulationes: mutant autem *Phineem* in *Ioſephum*, ob Cabaliſticas quaſdam rationes, quas tædet me hic referre, ne tempus & chartam ſine fructu teram.

Die 22. *Scemini abtzèreth Octaua Tabernaculorum* ex Num. 29. 35.

ביום השמיני עצרת תהיה לכם וגו׳׃

In die octaua abtzèreth retentio erit vobis &c. עצרת *Ahtzèreth* à עצר *claudere* deducitur, quaſi fuerit feſti ſolemnis clauſula. Exponi poteſt etiam *detentio*, vel *collecta* ab eadem radice, *detentio* quidem, quia adhuc vno die detinebatur populus, non ſecùs ac amicum hoſpitem per ſeptem dies hoſpitio recipiens amicus, maioris amicitiæ affectum exprimere volens octauo adhuc die apud

Ghemarà ad hunc locum dicitur, hunc fuiſſe hæreticum Sadducæum, & incredulum aquis libaminum. Hanc ſolemnitatem vtcumque retinere credunt Iudæi etiam hodie, ideò dicit *Rambàm Halachòth Lulàu* cap. 7. num. 23.

וכבר נהגו ישראל בכל המקומות להניח תיבה באמצע בית הכנסת ומקיפין אותה בכל יום כדרך שהיו מקיפין את המזבח זכר למקדש׃

Quod etiam nunc ſoleant Iſraëlitæ vbique locorum ſiſtere Arcam ſiuè ſuggeſtum in medio Synagogæ, illudque circumire per ſingulos dies (hebdomadæ Tabernaculorum) *iuxta ritum priſcum circumeundi Altare, & hoc in memoriam Sanctuarij*. Singulis quidem hebdmadę diebus ſolebant olim Altare circuire, ſed die ſeptimo feſtiuitatis ſepties replicabant per gyrum Altaris proceſſionales inceſſus, teſte eodem *Rambàm* loco citato.

בכל יום היו מקיפין את המזבח בלולביהן בידיהן פעם אחת ואומרין אנא יהוה הושיעה נא אנא יהוה הצליחה נא וביום השביעי מקיפין את המזבח שבע פעמים וכו׳׃

Singulis diebus hebdomadæ ſolebant (antiquitùs) *ſemel circuire Altare, Lulàu* (faſciculum feſtiuum) *præ manibus ferentes, & dicebant: Obſecro Domine ſaluum fac obſecro. Obſecro Domine proſperare obſecro. In die autem ſeptimo circumibant Altare ſeptem vicibus*: Idipſum hodie facere affectant, licèt Ædes & Altare iam diù diruta ſint atque euerſa. Completa enim oratione מוסף *Muſàph auctaria* extrahunt ab Arca omnes

ſto Tabernaculorum dies feſtus non eſt, licet in eo opera ſeruilia non permittantur, vt maiori cum veneratione tota hebdomada Tabernaculorum abſoluatur. Hinc Iudæi, quamuis hoc octauo die in Tabernaculis prandeant, non tamen præmittunt benedictionem Tabernaculi, & vt idipſum Tabernaculum iam profanum eſſe redditum oſtendant, immundas ollas; aliaque ſordida vtenſilia in illud inferunt. Nihil igitur feſtiuum ex Legis præcepto in hoc octauo die vnquam fuit in vſu etiam tempore, quo Dei Templum adhuc Ieroſolymis extabat. Vnde patet, diem illum apud Ioan. 7. 37. appellatum *nouiſſimum magnum feſtiuitatis*, nempè Tabernaculorum cùm ſtabat Ieſus, & clamans populum inuitabat, vt veniret ad ſuæ doctrinæ fontem: *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat*, non potuiſſe eſſe hunc diem octauum Collectarum, vt putat Toletus cum alijs; ſed potiùs dicendum cum Theophylacto fuiſſe diem ſeptimum. Neque probari poteſt quòd octauus fuerit æquè *celeberrimus*, ac primus: nam quòd affertur ex Leuit. 23. 27. non ſonat *feſtiuitatem*, ſed tantummodo *celeberrimũ*; atq; ideò *ſanctiſſimus* à Vulgata vocatur, proptereà quod omne opus ſeruile in eo prohibeatur.

Die 23. *Simchàth Thorà Lætitia Legis*. Orditur à veſpera diei huius, hoc eſt à primis Veſperis poſt Solis occaſum diei 22. duratque per totum hunc diem 23. Non eſt feſtum indictum à Scriptura, ſed ex Rabbino-

rum

apud ſe retinere peroptat. *Collecta* verò, vel ob collectionem frugum ſerotinarum, ex quibus primitiæ afferrebantur; vel ob collectionem pecuniarum & eleemoſynarum in vſus Sacrificiorum: vel denique quòd adhuc populus collectus eſſet, nec dimiſſus.

Et quamuis in hac die prohibitum eſſet aliquid operari ex Legis ſtatuto. Leuit. 23. 36. -

עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו׃

Abtzèreth retentio eſt ipſa, omnem functionem ſeruitutis non facietis; atque ideò à Vulgata *Dies ſanctiſſimus* appelletur: attamen in textu Hebraico nomine חג *Chàgh feſtiuitatis* non inſignitur, vti ſit ſeptem diebus antecedentibus. Nam Leuit. 23. 34. dicitur -

בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג
הסוכות שבעת ימים ליהוה׃

In quinta decima &c. feſtiuitas Tabernaculorum ſeptem diebus Domino. & ver. 39. -

אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם
את תבואת הארץ תחגו את חג יהוה שבעת ימים׃

Verumtamen in quinta decima die menſis ſeptimi, in colligendo vos prouentum terræ, feſtiuitatem celebrabitis, feſtiuitatem Domini ſeptem diebus. Quando autem de hoc octauo die Scriptura loquitur ibid. ver. 26. non dicit ביום השמיני חג עצרת *In die octauo feſtiuitas Abtzèreth retentionis*, ſed tantùm עצרת היא *Abtzèreth hi Retentio eſt*, quaſi diceret: Dies octauus à ſe-

טוב הראשון וכן בכל יום ויום מימי חולו של מועד מתחילין מאחר שיקרבו תמיד של בין הערבים לשמוח לשאר היום עם כל הלילה : יג׳ : והיאך היתה שמחה זו החליל מכה ומנגנין בכנור ובנבלים ובמצלתים וכל אחד ואחד בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו ומי שיודע בפה בפה ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין כל אחד ואחד כמו שיודע ואומרים דברי שיר ותושבחות ושמחה זו אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב : יד׳ : מצוה להרבות בשמחה זו ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע : טו׳ : שהשמחה שישמח אדם בעשיית המצות ובאהבת האל שצוה בהן עבודה גדולה היא וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר (דברים כ״ח : מ״ז :) תחת אשר לא עבדת את השם אלהיך בשמחה ובטוב לבב : וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו חוטא ושוטה ועל זה הזהיר שלמה ואמר (משלי כ״ה : ו׳ :) אל תתהדר לפני המלך : יו״ : וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה וכן דוד מלך ישראל אמר (ב׳ : שמואל ו׳ : כ״ב) ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה׳ שנאמר (ב׳ שמואל ו׳ : ט״ז :) והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני יהוה וכו׳ :

Veſpere primi diei feſti parabant locum in Sanctuario, pro mulieribus ſuperiùs, & pro Viris inferiùs, ne hi miſcerentur cum illis, & incipiebant lætari ab exitu diei feſti primi, & proſequebantur omnibus profeſtis diebus (huius hebdomadæ). *Incipiebant poſt iuge Sacrificium, quod fiebat inter duas Veſperas, lætabantur diu noctuque.* v. 13. *Quomodo autem fiebat hæc lætitia? Tympanum pulſabant, Cythara canebant,*

rum decreto inſtitutum: vnde ceremoniæ, quæ in ipſo obſeruantur, omnes ex cerebro Rabbinorum prodierunt. Vocant *Lætitiam Legis*, quia lætantur & conuiuantur Iudæi ob abſolutam annuam lectionem totius Pentateuchi Moſis. Epulantur opiparè, ſecundùm illud quod de Rege Salomone afferunt, qui venit Ieruſalem, ſtetit coram Arca, obtulit holocauſta, & fecit conuiuium vniuerſis famulis ſuis, 1. Reg. 3. 15. Hoc exemplo ducti, ſecundùm quod docet R. Iſaac apud Auctorem *Leuùſc Hachùr* num. 669. §. 1. poſtquam hoc die coram armario conſtiterint Iudæi in Synagoga, Preces recitauerint, Lectionem Legis, lecta *Paraſcià* ברכות *Berachòth*, compleuerint; Officia per inſequentem annum exercenda ſub haſta vendiderint, & domum repetierint, parato ibi conuiuio lætanter epulantur.

Scribit *Harrambàm Halachòth Lulàu* cap. 8. & vltimo num. 12. quòd licèt omnes feſtiuitates anni ſint dies lætitiæ, feſtiuitas autem Tabernaculorum præ cæteris lætior eſſe debeat, totaque tranſigi in lætitia, quia dicitur de ea Deuteron. 12. 12. –

ושמחתם לפני יהוה אלהיכם שבעת ימים :

Et lætabimini coram Domino Deo veſtro ſeptem diebus. Quomodo autem tempore ſecundæ Domus fieri hæc lætitia ſolebat, deſcribit idem *Rambàm* eodem loco his verbis –

ערב יום טוב הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו ומתחילין לשמוח ממוצאי יום

6.22.) Vilior fiam amphùs prę hoc, & ero humilis in oculis meis. *Neque vlla eſt magnificentia & gloria, niſi coram Domino lætari. S. D.* (2. Sam. 6. 16.) Et Rex Dauid viriliter agebat, & ſaltabat coram Domino &c.

Notandum eſt in hac *Rambami* narratione, vſum ſemper fuiſſe apud Hebræos, quòd in Synagoga, aut alijs publicis locis mulieres non miſcerentur cum hominibus. Locum ſeparatũ mulieribus aſſignabant, vel ſuperiorem à viris, vt hic dicitur & ſtatuitur in *Ghemarà* Cod. *Succà* cap. 5. pagina 51 b. circa finem -

שהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה ;

Quod mulieres ſedebant ſuperius, & viri inferius; vel vt in eodem Cod. ſequitur de hac lætitia (de qua nos aliquid diximus ſuprà ad pag. 195. colum. 2.) quòd trabes in muris eminentes per circuitum domus quotannis in feſto Tabernaculorum, & per ipſius octauam ponebant, vt ex meniano & tabulato omnes cernerent ſolemnitatem diei feſti, ſed -

תנו רבנן בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ והיו באין לידי קלות ראש התקינו שיהו נשים יושבות מבחוץ ואנשים מבפנים ועדין היו באין לידי קלות ראש התקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה ,

Tradunt Doctores, quòd primò ſtabant mulieres intus, & homines ſtabant foris (extra tabulatum) *& tamen incidebant in leuitatem capitis* (id eſt leuitates geſtu corporis oſtendebant) *Ordinauerunt, vt mulieres ſtarent extra* (tabulatum) *& viri intus, & nihilo.*

bant, Nablijs quoque, & Tintinnabulis perſonabant. Vnuſquiſque ſecundùm artem, qua pollebat, vel pulſu, vel flatu, Muſica inſtrumenta tractabat. Subſiliebant, plaudebant manibus, complodebant, ſaltabant; quilibet, prout ſciebat, ſaltabat, & cantica, atque laudes canebat. Hac autem lætitia Sabbathum non impellebat, aut diem feſtum. 14. *Præceptum erat exercere hanc lætitiam, ad quam non admittebantur plebeij, aut alij ſine delectu, ſed Magnates, Sapientes, Academiarum Rectores, Synedrij Aſſeſſores, Viri pij, Seniores, & factores bonorum operum. Iſti ſubſiliebant, complodebant, inſtrumenta Muſica tractabant, & lætabantur in Sanctuario in diebus profeſtis Tabernaculorum. Verùm toti populo, viris, & mulieribus permiſſum erat viſu frui hac lætitia, eamque audire.* 15. *Quoniam lætitia, qua homo lætatur, dum præceptum adimplet ob Dei amorem, qui præcepit illud, ſeruitus magna eſt, & omnis, qui prohibet ſeipſum ab hac lætitia, dignus eſt, vt ea denudetur, S. D.* (Deuteron. 28. 47.) Pro eo quòd non ſeruiuiſti Domino Deo tuo in lætitia, & in bonitate cordis. *Et omnis qui effert mentem ſuam, & attribuit gloriam ſibi ipſi, & glorioſus eſt in oculis ſuis in locis iſtis peccator, & ſtultus eſt. Et ſuper hoc admonet Salomon, & dicit* (Prouerb. 25. 6.) Ne decorum oſtendas te coram Rege. 16. *Et omnis, qui humiliat ſeipſum, & in iſtis locis vilem reddit corpus ſuum, iſte eſt magnus, honorabilis, inſeruiens præ amore. Sic enim dicit Dauid Rex Iſraël* (2. Sam.

Cæterùm, quod ad horum Senatorum magni Synedrij, Academiarum Rectorum, & aliorum Magnatum Iſraëlitici populi ſpectat, quis non miretur tantorum virorum קלות ראש *leuitatem capitis*, ſi vera ſunt ea, quæ *Harrambàm* ex Talmude exſcribit? Verùm, quantacunque ſit, tota hac narratione nihil eſt inſulſiùs, nihil fabuloſiùs. Quis vnquam credet grauiſſimos viros, ætate maturos, dignitate illuſtres, ſanctimonia venerabiles, diu nóctuq; choreis inſiſtere; Teſtudine, Lyra, Cythara, Tympanis, Tibijs, Tubis, Nablis, alijſque omnium generum Muſicis inſtrumentis luſiſſe, inflaſſe, percuſſiſſe, & inter percuſſiones dulciſona carmina immiſcuiſſe? Hiſce ſiquidem characteribus deprehenditur *Harrambàm*, atque ipſius Talmudis fabulæ falſitas. Falſum tamen non eſt id, quod hodie Iudæi de lætitia Legis docent & faciunt. Nulla in toto anno maior hac lætitia apud eos exercetur in Synagogis, propterea quòd abſoluant lectionem totius Pentateuchi. Hanc Legis lætitiam hoc modo peragunt, ſecundùm quod ſcriptum inuenitur in *Leuùſc Hachùr* num. 669. §. 1.

Die 23. Menſis huius ſummo mane ſurgentes Iudæi in Synagogam ſe conferunt, & recitatis quibuſdá Precibus

מפקין כל הספרי תורות שבארון ׃

educant de Armario omnia Volumina Legis. Ædituus vnum ex his Voluminibus accipit inter brachia, & intonat

אנא

hilominus hi ab iiſdem leuitatibus non abſtinebant: ideò ordinauerunt, vt mulieres ſupra tabulatum exiſterent, & Viri inferius. Fulcirine poteſt huiuſmodi ſeparatio virorum à mulieribus aliqua Scripturæ auctoritate? Vtique. Adinuenit illam רב *Ràu* in Zachar. Prophetam cap. 12. 12.

וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחות בית דוד לבד ונשיהם לבד אמרו והלא דברים קל וחומר ומה לעתיד לבא שעסיקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד עכשיו שעסיקין בשמחה ויצר הרע שולט על אחת כמה וכמה ׃

Et planget terra familiæ, familiæ ſeorſum, familiæ Domus Dauid ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum. Dixerunt: Et nonne hinc eſt argumentum à minori ad maius? Si enim tempore futuro (Meſſiæ) *occupabuntur in fletu, nec fomes malus dominabitur in eos; & tamen Lex dicit: Viri ſeorſum, & mulieres ſeorſum; modò quia occupamur in lætitijs, & fomes malus dominatur, quantò magis?*

His de cauſis decernunt in *O'rach chaiim* num. 93. §. 2. quòd dum viri orant in Synagoga, ſtare debeant cum timore & humilitate, & non riſu, aut geſtu corporis oſtendant capitis leuitatem, neque verba otioſa proferant, neque ex conſpectu mulierum ad hæc procliues iuuenes reddantur, ſed meminiſſe debeant id quod Propheta dicit Pſalmo 145. ver. 19. רצון יראיו יעשה וגו׳ *Voluntatem timentium ſe faciet &c.* & שמר יהוה את כל אהביו *Cuſtodit Dominus omnes diligentes ſe.* Ideò ſtuduerunt ſeparare mulieres à viris in Synagoga.

quem appellant חתן בראשית *Cathàn Bereſcìth Sponſum Bereſcìth*, incipit legere principium Geneſis בראשית ברא אלהים *In principio creauit Deus &c.* & percurrit vſque ad finem verſiculi 5.

ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ׃

Et fuit veſpera, & fuit mane dies Vnus. In tertio autem libro *Hammaphtìr* legit ex *Paraſcià Pinchàſs* ביום השמיני *In die octauo &c.* Et deindè legit *Haphtoram* ex Ioſue 1. 1. -

ויהי אחרי מות משה ׃

Et fuit poſt mortem Moſis &c. vſque ad finem capituli רק חזק ואמץ *Tantùm confortare & eſto robuſtus.* Author *Sciulchàn arùch Halachòth Lulàu* numero 669. vult vt legatur à principio Geneſis vſque ad finem verſic. 3. cap. 2. -

אשר ברא אלהים לעשות ׃

Quæres, Cur Iudæi hodie legunt vltimam *Paraſciam*, & ſtatim principium primæ Sectionis Pentateuchi?

Reſpondent Rabbini. Cùm æquum ſit lætari ob abſolutam Legis lectionem, ſi Satan Iudæos vidiſſet lætantes, poſſet eos accuſare coram Deo, ac dicere -

רב״שע כבר סיימו אותם ואינם רוצים לקרות עוד׃

Domine mundi iam abſoluerunt (Legem) *ſed nolunt ampliùs eam legere*. Ideo ſtatim incipiunt legere: *In principio creauit Deus Cælum & terram*, *&c. Leuùſc Hachùr* num. 669. §. 1. De minimis & leuiſſimis timent Iudæi accuſari à Satana.

Quæres ſecundò: Quare abſoluunt

אנא יהוה הושיענא אלהי הרוחות ׃

Obſecro Domine ſalua obſecro Deus ſpirituum. Et occinunt nonnullos rhythmicos verſus circumeuntes ſuggeſtum ferentes omnes libros Legis, Æditiuo præeunte cæteris de populo ſubſequentibus, & alta voce cantantibus. Completa proceſſione tres libros Legis ſuper ſuggeſtum expandunt. In primo præparant vltimam *Paraſciam* וזאת הברכה *Vezòth habberachà* ex cap. 33. Deuteronomij. In ſecundo parant primam *Paraſciam* בראשית *Bereſcìth* ex Gen. 1. 1. Et in tertio *Paraſciam* קרבנות *Korbanòth*, quæ haberur in *Pinchàſs* cap. 29. 35. Numer. ביום השמיני *In die octaua &c.* In primo ex his Voluminibus Legis legunt quinque viri. Quartus vir terminat lectionem ſuam (ſecundùm Italos) ad fin. ver. 26. c. 33. Deuter. ובגאותו שחקים *Et in magnificentia ſua cælos*; & ſecundùm Hiſpanos ad fin. v. 29. & totius cap. ואתה על במותימו תדרוך *Super excelſa eorum calcabis*. Quintus autem ex his viris vocatur חתן תורה *Chathàn Thorà Sponſus Legis*. Is ſecundùm vſum Italorum, incipit legere à ver. 27. מעונה אלהי קדם *Habitaculum Deus*, & finit totam *Paraſciam*, & ipſum librum Legis. Sed antequam lectionem compleat, cùm peruenerit ad v. 29. אשריך ישראל *Beatus tu es Iſraël*, totus cœtus incipit cantare quatuor Alphabeta, id eſt quatuor rhythmicas compoſitiones ordine Alphaberico digeſtas, harum prima tota diffunditur in laudem Iſraëlis, reliquæ in laudem Moſis, & mortis eius. His abſolutis ſtatim alius

וגו׳ ׃תעלה איוב עולות וגו׳ אולי חטאו בני וגו׳ חל
הואיל וימי המועדות הם ימי המשתה ושמחה
חוששין אולי חטאו ׃

Alia ratio cur (fer. 2. 5. & 2.) *ieiunant reſpicit præteritum. Forſan his diebus ſolennitatum, qui ſunt dies conuiuij & lætitiæ, peccauerunt* (Iuuenes) *Fulcitur hæc ratio auctoritate Scripturæ* (Iob 1. 5.) Et factum eſt cùm circumuoluti eſſent dies conuiuij &c. Et offerebat (Iob) holocauſta &c. forſitan peccauerunt filij mei &c. *Sic etiam. Cùm enim dies ſolennitatum ſint dies conuiuij & lætitiæ, ſoliciti ſunt; forſitan peccauerunt.* Ideò plerumque patres, vel matresfamilias his diebus ieiunant, quàm reliqui.

Sed cur non ieiunant menſe *Tiſcrì?* Reſpon. idem Auctor *Leuùſc* ibid.

לפי שהוא מרובה במועדות לכך מתענין אחב״ ׃

Quia menſis Tiſcrì diebus ſolennibus eſt repletus. ideò poſt hunc menſem ieiunant.

Chiſleù die 3. *Petitio pluuiæ*, nempè *tempeſtiuæ*, & *autumnalis*, quæ יורה *Iorè* dicitur, ad differentiam alterius *ſerotinæ* dictę מלקוש *Malkòſc*, quæ menſe Martio deſcendens meſſem promouet; de vtraque in Deuteron. 11. 14. *Et dabo pluuiam terræ veſtræ in tèmpore ſuo* יורה ומלקוש *Iorè & Malkòſc temporaneam & ſerotinam &c.* Cur autem pluuia tempeſtiua *Iorè* dicatur, redditur ratio in *Talmude* Cod. תענית *Taanith* cap. 1. pagina 6. in principio.

שיורד בנחת ואינו יורד בזעף ׃

Quia

uunt lectionem Legis, & eam incipiunt in vltimo die *Succòth Tabernaculorum*, & non idem faciunt in principio anni cùm ille ſit primus dies?

Reſpondent ijdem Rabbini, ideò hoc fieri.

להטעות את השטן שלא ידע מתי יהיה ראש השנה שהוא יום הדין ולא יקטרג על ישראל וכו׳ ׃

Vt decipiatur Satan ne agnoſcat quando ſit Caput anni, & dies Iudicij, neuè Iſraëlitas accuſet &c. Ita in eodem *Leuùſc* loc. cit. Valdè imperitus eſt Aſtronomiæ, & calculi Eccleſiaſtici iſte Satan Iudaicus, qui ignorat diem anni noui.

Sequenti Sabbatho legunt *Paraſciam* בראשית *Bereſcìth*, vt moris eſt, per hebdomadas, vti in Calendario notatur.

Chaſcuàn die 20. incipiunt ieiunare fer. 2. &c. De his Ieiunijs fit mentio in *Leuùſc Hachùr* num. 492. §. 1. vbi inſtitutionem horum Ieiuniorum duplicem rationem aſſignatam inuenimus. Prima eſt Autumni qualitas: cùm enim in Autumno ſenſibiliter immutetur aër, ne per hanc immutationem aliquod creaturis inferatur damnum, per corporis afflictionem, Ieiunio à Deo exauditum iri expetunt, & hæc ratio reſpicit futurum. Secunda ratio reſpicit præteritum, & eſt illa, quæ in ipſo Calendario indicatur, de qua in laudato *Leuùſc* hoc modo dicitur.

הטעם שמתענין על העבר שבא חטאו בימי המועדים שהם ימי המשתה ושמחה וסמכו אקרא דאיוב (איוב א׳ ׃ ה׳ ׃) ויהי כי הקיפו ימי המשתה

Quia deſcendit quietè & non turbulenter. Et licèt ex eodem loco videatur verna pluuia, quæ in menſe *Niſàn* Martio deſcendit, dici יורה *Iorè*; attamen ibidem concluditur, quòd *Iorè* ſit pluuia autumnalis menſis *Chaſcuàn Octobris*, & מלקוש *Malkòſc* ſit pluuia verna menſis *Niſàn*. Verba *Talmudis* ſunt

אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק יורה בניסן יורה
במרחשון הוא דתנן יורה במרחשון ומלקוש בניסן
וכו׳ ׃

Dixit Ràu Nachmàn R. Iſaaco: Iorè pluuia temporanea in Niſàn. Itemque: Iorè in Marcheſcuàn. Ipſe verò docebat: Iorè in Marcheſcuàn, & Malkòſc in Niſàn: id eſt pluuia temporanea in Octobri, & ſerotina in Martio. Iſta duo tempora pluuiarum, autumnale ſcilicet, & vernale dicuntur à Scriptura tempora ſua: *Dabo pluuiam veſtram* בעתם *in tempore ſuo*. Leuit. 26.4. Somniant tamen Talmudiſtæ intelligentes pro tempore pluuiarum noctem fer. 4. & Sabbathi, dicuntque: Quòd ſi in his noctibus ſuper ſegetes pluuiæ deſcendant, producent grana tritici vt renunculos, hordei vt oliuas, lentis vt numos aureos. Referunt hæc portenta in Cod. *Taanith* cap. 3. pagina 23. in ipſo principio paginæ, dum explicant eandem vocem בעתם *Beittam In tempore ſuo*, ex Leuit. 26. cit. nam inquiunt.

בעתם בלילי רביעיות ובלילי שבתות שכן מצינו
בימי שמעון בן שטח שירדו להם גשמים בלילי
רביעיות ובלילי שבתות עד שנעשו חטים כבליות
ושעורים כגרעיני זתים ועדשים כדינרי זהב וצררו
מהם דוגמא לדורות להודיע כמה החטא גורם
שנאמר (ירמיה ה׳ ׃ כה׳) עונותיכם הטו אלה
וחטאותיכם מנעו הטוב מכם ׃ וכן מצינו בימי
הורודוס שהיו עוסקין בבנין בית המקדש והיו
יורדין גשמים בלילה למחר נשבה הרוח ונתפזרו
העבים וזרחה החמה ויצאו העם למלאכתן וידעו
שמלאכת השמים בידיהם ׃

In tempore ſuo: *Id eſt noctibus quartis, & noctibus Sabbathinis; quia ſic inuenimus in diebus Simeonis Ben Sciattàch, quòd deſcenderunt eis pluuia in quartis noctibus, & in noctibus Sabbathinis, donec grana tritici facta ſunt veluti renunculi, & hordea quaſi oliuæ, & lentes ſicut denarij aurei, & collegerunt ex eis, & ſeruauerunt in exemplum poſterorum, vt cognoſcerent quanti mali ſit cauſa peccatum, S. D.* (Ierem. 5. 25.) Iniquitates veſtræ declinare fecerunt hæc: & peccata veſtra prohibuerunt bonum à vobis: *Et ſic inuenimus in diebus Herodis; qui dabant operam ædificando Sanctuario; & deſcenderunt aquæ in nocte, in craſtinum perflauit ventus, & diſperſæ ſunt nubes, ortus eſt Sol, & populus exijt ad opus ſuum, & cognouerunt, quòd opus Dei eſſet in manus eorum.* Non verò approbant pluuias, quæ deſcendunt in Vigilijs Sabbathorum, quia dicunt.

גשמים בערבי שבתות אינן אלא סימן קללה ׃

Pluuiæ in Veſperis Sabbathorum, non ſunt niſi ſignum maledictionis. Eodem Cod. *Taanith* cap. 1. pag. 8. b. longè poſt medium explicat R. Sal

סימן קללה שבני אדם צריכים לחזר בשוק
לקנות סעודת שבת ׃

Rabbini : Qui ingreditur vt menſuret aream ſuam, dicat : Sit beneplacitum coram te Domine Deus noſter, quòd mittas benedictionem in opera manuum noſtrarum. Incipit menſurare (Aream) dicat : Benedictus qui mittit benedictionem in hoc cumulo. Menſurat (priùs frumentum, quod eſt in area) *& poſtea benedicit; fruſtanea eſt oratio, quia non inuenitur benedictio in re, quæ iàm eſt ponderata, aut menſurata, ſed in re quæ abſcondita eſt ab oculis.* Sed quia numi abſconditi ſunt in crumena nec numerati, ideò pluuiarum benedictione, qua fructus terræ multiplicantur, multiplicari etiam argentum in crumenis, quod nec ponderatum, aut numeratum eſt, exiſtimant.

Sed ſi quæras, vnde originem ducant aquæ pluuiales ſecundùm Rabbinos?

Reſp. Ex Oceano, vel etiam ex aquis quæ ſunt ſuper firmamentum. Audias quid de his dicant in Codice *Taanith* cap. 1. pag. 9. b. poſt medium.

תניא רבי אליעזר אומר כל העולם כולו ממימי אוקיינוס הוא שותה שנאמר (בראשית ב׳ ו׳:) ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה אמר לו ר׳ יהושע והלא מימי אוקיינוס מלוחין הן אמר לו ממתקין בעבים ר׳ יהושע אומר כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה שנאמר (דברים יא׳ יא׳:) למטר השמים תשתה מים אלא מה אני מקיים ואד יעלה מן הארץ מלמד שהעננים מתגברין ועולין לרקיע ופותחין פיהן כנוד ומקבלין מי מטר שנאמר (איוב לו׳ כז׳:) יזקו מטר לאדו ומנוקבות הן ככברה ובאות ומחשרות מים על פני קרקע שנאמר (ב׳ שמואל כב׳ יב׳) חשרת מים עבי שחקים ואין בין טיפה לטיפה אלא

כמלא

Signum maledictionis, quia coguntur homines exire per plateas ciborum emendorũ gratia pro refectionibus Sabbathi. Laudantur tamen pluuiæ ibidem, quia magno ſunt emolumento hominibus, ita vt ex eis etiam numi, qui in crumena ſunt, multiplicentur, & hoc ob benedictionem pluuiarum. Legitur loc. cit.

אמר רבי יצחק גדול יום הגשמים שאפילו פרוטה שבכיס מתברכת בו שנאמר (דברים כח׳ יב׳) לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך: ואמר רבי יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר (דברים כח׳ ח׳) יצו יהוה אתך את הברכה באסמיך: תנא דבי רבי ישמעאל אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו שנאמר (שם) יצו יהוה אתך את הברכה באסמיך: תנו רבנן הנכנס למוד את גרנו אומ׳ יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה מדד ואחר כך בירך הרי תפלת שוא לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין:

Dixit R. Iſaac : Magnus eſt dies pluuiarum, quia etiam numi, qui ſunt in crumena, benedicuntur. S. D. (Deuteron. 28. 12.) Vt det pluuiam terræ tuæ in tempore ſuo, & benedicat omni operi manus tuæ. *Et dixit R. Iſaac: Non inuenitur benedictio niſi in re* סמוי *Simùi cæca, abſcondita ab oculis, S. D.* (Deuter. 28. v. 8.) Præcipiet Dominus tecum benedictionem in horreis tuis. *Eſt traditio Domus R. Iſmaël : Non inuenitur benedictio niſi in re, in quam oculi non dominantur, S. D.* (Ibidem) Præcipiet Dominus benedictionem in horreis tuis. *Docent*

ſiderat, deinde de fœce reſidua bibere reliquas terras. Has ineptas Rabbinorum doctrinas legimus in eodem Cod. *Taanith* cap. 1, pag. 10. in ipſo principio.

ת״ר ארץ ישראל נבראת תחילה וכל העולם כולו נברא לבסוף שנאמר (משלי ח׳ : כ״ו) עד לא עשה ארץ וחוצות : ארץ ישראל משקה אותה הקב״ה בעצמו וכל העולם כולו על ידי שליח שנאמר (איוב ה׳ : י׳) הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות : ארץ ישראל שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית שנאמר (שם) הנותן מטר על פני ארץ וגו׳ : ארץ ישראל שותה תחילה וכל העולם כולו לבסוף שנאמר הנותן מטר על פני וגומר :

Tradunt Magiſtri: Terra Iſraëlis creata eſt primùm, & totus mundus creatus eſt in fine, S. D. (Prov. 8. 26.) Adhuc non fecerat terram, & plateas. *Terram Iſraël Deus ſanctus benedictus per ſe irrigat tempore ſuo, & reliquum mundum per Miniſtros, S. D.* (Iob 5. 10.) Qui dat pluuiam ſuper faciem terræ, & mittit aquas ſuper facies platearum. *Terra Iſraël bibit aquas pluuiarum; & reliqua tellus de reſiduo fæcis, S. D.* (Ibidem) Qui dat pluuiam ſuper facies terræ &c. *Terra Iſraël bibit primùm. & reliquus mundus* (bibit) *in fine, S. D.* (Ibidem) Qui dat pluuias ſuper facies &c.

Gloriantur Iudæi priſcos ſuos Rabbinos Talmudiſtas impetrauiſſe has pluuias orationis & meritorum vi, ita vt quidam Pedagogus Iudæus hoc ſolo merito, quod eadem diligentia doceret tam filios pauperum, quàm diuitum, dignus extiterit elicere pluuias. Ita in Talmude Cod. *Taanith* cap. 3. pag.

כמלא נימת ללמדך שגדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ וכו׳ :

Eſt traditio. R. Eliezer dicit: Vniuerſus mundus ex aquis Oceani bibit, S. D. (Gen. 2. 6.) Et vapor aſcendebat de terra, & irrigabat vniuerſam faciem terræ. *Dixit ei R. Ioſue: Et nonne aquæ Oceani ſalitæ ſunt? Reſpondit: Dulceſcunt in nubibus. R. Ioſue dixit: Vniuerſus mundus ex aquis ſuperioribus bibit, S. D.* (Deuteron. 11. 11.) De pluuia cælorum bibes aquas. *Sed quomodo ego firmabo illud* (Gen. 2. 6.) Et vapor aſcendebat de terra? *Oſtendit, quòd nubes inualeſcunt & aſcendunt in firmamentum, & aperiunt os ſuum velut vter, & recipiunt aquas pluuiales, S. D.* (Iob 36. 27.) Stillabunt pluuiam ad vaporem eius. *Sunt* (nubes) *perforatæ inſtar cribri, & cribrant aquas* (id eſt guttatim ſtillant aquas) *ſuper terram, S. D.* (2. Sam 22. 12.) Cribrans aquas de nubibus cælorum. *neque eſt inter guttam & guttam niſi fili craſſities, vt oſtendatur quòd tanta eſt præſtantia diei pluuiarum, quanta eſt diei, quo creati fuerunt cæli & terra &c.*

Huiuſmodi autem pluuiarum donum primò attribuunt Terræ Iſraëlis, ſecundò reliquis Terris mundi. Volunt autem Terram Iſraëlis primò fuiſſe creatam, deinde reliquas mundi Prouincias. Illam cuſtodiri à Deo per ſeipſum & immediatè, reliquum mundum per ſuos Miniſtros Spiritus, ideòque Deum per ſe pluuijs irrigare terram Iſraël, reliquas terras per Miniſtros. Itaque Terram Iſraëlis primùm bibere de pluuijs quantum de-

ciebat ſuper ea dumtaxat loca, quæ egebant aquis. In Cod. *Taanith* capit. מאימתי pag. 9. b. ante medium.

רבי דניאל בר קטינא הוה ליה ההוא גינתא כל יומא הות אזיל וסייר לה אמר הא מישרא בעיא מיא והא מישרא לא בעיא מיא ואתא מיטרא ומשקי כל חיבא דמיבעי ליה מיא ׃

R. Daniel Bar Kattinà habebat hortum, eumque quotidie perluſtrabat. Dicebat: Hæc porca indiget aqua, hæc autem non indiget, & veniebat pluuia, eamque, quæ aquam poſtulabat, irrigabat. Eadem in *En Iſraël* Par. P. pag. 131. num. 30. Quid ſi aquæ per canales ductæ, & in porcas arefactas immiſſæ eaſdem irrigauerint, & quod arte factum eſt, miraculo ſit attributum?

In eodem Cod. *Taanith* cap. 3. pag. 24. b. longè poſt medium inducunt alium Rabbinum nomine רבא *Rauà* orantem pro pluuia, ſed quia non exauditur, queſtubus replet omnia; conuerſus autem ad Deum.

אמר לפניו רבונו של עולם (תלים מ״ד ׃ ב׳) אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פועל פעלת בימיהם בימי קדם ואנו בעינינו לא ראינו אתא מטרא עד דשפיך מרזבי דצפורי לדיגלת ׃

Dixit coram eo: Domine mundi (Pſal. 44. 2.) Deus auribus noſtris audiuimus, Patres noſtri narrauerunt nobis: opus operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis, *& nos oculis noſtris non vidimus; venit pluuia, donec effunderent canales* (Vrbis) *Tzippura* (aquas) *in* (fluuium) *Diglàth Tygrim.* Idem legitur in *En Iſraël* Par. I. pag. 138. num. 65. vbi emen- pag. 24. in fine. De quodam Ràu Iuda fabulantur ibidem verſa pagina non longè à principio; quòd quotieſcunque vellet vt pluuiæ deſcenderent calceum ſibi ſoluere faciebat, & quòd aliquando cùm ex magna terræ ariditate fames extitiſſet.

אמר ליה לשמעיה שלוף לי מסאני שלף ליה חד מסנא ואתא מיטרא בי מטא למשלף אחרינא אתא אליהו ואמר ליה אמר הקדוש ברוך הוא אי שלפת אחריבנא ליה לעלמא (מחריב כולי עלמא מרוב גשמים) ׃

Dixit Miniſtro ſuo: Solue mihi calceamenta; ſoluit ei calceum vnum, & venit pluuia. Cùm admonuiſſet (manus) *vt ſolueret alterum, venit Elias & dixit:* (Siſte ne ſoluas) *nam Deus ſanctus benedictus dixit: Si ſolueris aliud calceamentum, deſtruetur mundus.* (Gloſſa: *Ob pluuiarum multitudinem.*) Vide etiam in *En Iſraël.* P. Par. pag. 135. num. 64.

Inducunt Magos & Incantatores Rabbinos incluſos in circulis puluere deſignatis, ex quibus, niſi pluuiæ deſcenderent, non exibant. Inter eos inſignis artifex cenſetur quidam חוני המעגל *Choni Hammaaghel Oni Circuli.* Hanc magicam circularem artē non verentur attribuere Prophetę Habacuc, à quo volunt eam didiciſſe Choni; & de hoc magico Circulo intelligunt illud על משמרתי אעמדה *Super cuſtodiam meam ſtabo.* cap. 2. 1. De quo infra ſuo loco. Iſta referuntur etiam in *En Iſraël* Par. I. pagina 136. num. 56.

Alius inſuper Rabbinus, dicunt, quòd pluuias in agro deſcendere fa-

rationem pluuiæ. R. Eliezer vult pluuiarum memoriam fieri poſſe à primo die feſti Tabernaculorum, & R. Ioſue à die vltimo eiuſdem feſti, & ſic continuari per totum annum. *Petitionem* autem pluuiarum fieri debere ſecundùm R. Iudam poſt prædictum feſtum vſque ad octauam Paſchæ completam, & ſecundùm Rabbi Meir vſque ad finem menſis *Niſàn*, quod auctoritate Scripturæ comprobare contendit Ioel. 2. 23.

ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון.

Et deſcendere faciet vobis pluuiam temporaneam & ſerotinam in primo (ſubintelligitur *menſe*) nempè *Niſàn*. Communis autem vſus, ſecundùm quod in Ritualibus libris habetur, eſt, vt incipiant poſtulare pluuias in die vltimo ſuperaddito feſtiuitati Tabernaculorum, ſiuè in שמיני עצרת ante orationem *addititiam* מוסף *Muſàph*, & continuatur hæc pluuiæ petitio vſque ad aliam orationem *Muſàph*, quam recitant die primo poſt Paſcha. *O'rach chaiim* n. 114. §. 1. vnde 171. dies, qui in anno communi intercedunt inter octauam Tabernaculorum, & primum diem Paſchatis vocantur ימות הגשמים *Iemòth haghesciamìm dies pluuiarum* id eſt *hyemales ſiuè brumales*, reliqui verò dies 183. dicuntur ימות החמה *Iemòth hachammà, Dies Solis* id eſt *æſtatis*.

Non licet cuiquam hanc pluuiæ poſtulationem inchoare, niſi priùs inclamatum fuerit à Præcentore Synagogæ משיב הרוח ומוריד הגשם *Redit Ven-*

emendatur vox צפורי *Tzippùrì*, quæ Vrbs Terræ promiſſionis eſt, cuius aquę influere in Tygrim non poſſunt, ideò ſubſtituerunt vocem תחומה, quæ *portum*, vel *terminum* ſignificat.

Omnia præfata Talmudiſtarum portenta fabuloſa eſſe apparent ex ijs, quæ ipſi Talmudiſtæ docent in eodem Cod. *Taanith* cap. 1. pag. 7. b. longè poſt principium.

אמר רבי תנחום בר חנילאי אין הגשמים יורדין אלא אם כן נמחלו עונותיהן של ישראל שנאמר (תלים פ״ה. ב׳:) רצית יהוה ארצך שבת שבות יעקב נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה:

Dixit R. Tanchùm Bar Chanilài: Pluuia non deſcendunt, niſi ignoſcantur iniquitates Iſraëlis, S D. (Pſal. 85. 2.) Complacuiſti Domine terræ tuæ: reduxiſti captiuitatem Iacob. Suſtuliſti iniquitatem populi tui: operuiſti omne peccatum eorum, ſemper. Idem in *En Iſraël* Par. I. pag. 129. num. 16. Si pluuiæ non dantur niſi priùs ignoſcantur iniquitates Iſraëlis, ob quas in captiuitatem abacti ſunt; cùm autem in captiuitate adhuc detineantur, liquet profectò, hactenus Deum eis non pepercisse, neque ob orationes, & ipſorum Rabbinorum merita pluuias in mundum intuliſſe. Ergo ea; quæ mirificè prædicant de Rabbinis, figmenta ſunt & fabulæ.

Quæres, An pro petitione pluuiæ aſſignent etiam aliud tempus præter iam annotatū in Calendario ad diem 3. *Chiſlèu*?

Reſpon. In *Miſenà* Cod. *Taanith* cap. 1. diſtinguunt Rabbini inter לשאול, & להזכיר *petitionem*, & *memo-*

tio apud Ierem. cap. 36. 4. Conſtat ex eodem ver. 22. & 23. lectum coram Rege menſe nono, & combuſtum fuiſſe, ſed dies menſis non indicatur: vnde mirum non eſt, ſi omnes Auctores non conueniant in die; in *Leuùſc Hachùr* numero 580. §. 2. dicitur

בכסליו בכ״ח בו שרף יהויקים את המגילה
אשר כתב ברוך מפני ירמיה ׃

In (Menſe) *Chisleu* 28. *die eiuſdem combuſſit Ioakim Volumen quod ſcripſerat Baruch ex ore Ieremiæ*. Iiſdem verbis idem legitur in *Sciulchàn arùch halachòth Taaniòth* num. 180. §. 2. à quo exſcripſit Auctor *Leuuſcìm*. Qui autem huiuſmodi Ieiunium reponit ad hunc diem 7. *Chiſlèu* (inter alios) eſt Auctor מגילת תענית cap. 12, circa finem.

Chiſlèu die 25. *Chanuccà Encænia &c.* De *Chanuccà*, vide quæ dicta ſunt in I. Par. huius Bibliothecæ pag. 400.

Teuèth die 8. *Ieiunium ob ſcriptam Legem Graecè &c.* Fusè egimus de translatione Legis à LXX. Interpretibus in I. Par. pag. 437. & de hoc Ieiunio ibidem pag. 439. col. 1. & ſequentibus.

Die 9. eiuſdem *Ieiunium, cuius Doctores non indicarunt &c.* Ignota omninò eſt cauſa huius Ieiunij, neq; de ea aliqui (quod ſciam) loquuntur Rabbini, ideò nihil pro certo aſſerere nos debemus; ſed ſi diuinare liceret, audacter dicerem, Rabbinos eiuſmodi Ieiunium in odium Saluatoris Domini inſtituiſſe, quia cùm cir-

ventus, & deſcendere facit pluuiam. Quòd ſi quis cognouerit indictam fuiſſe à præcone communitatis pluuiæ petitionem, licèt ipſe non audierit, permittunt eidem pluuiam poſſe poſtulare. *O'rach chaiìm* num. 114. §. 2. Inchoata hac pluuiæ petitione, inchoatum eſſe cenſetur tempus hyemale vulgare, de quo intelligendus eſt Apoſtolus ſcribens ad Timotheum 11. cap. 4. 21. *Feſtina ante hyemem venire*, id eſt antequam celebretur feſtum Tabernaculorum.

At dicet nonnemo, Cur in hoc anno 5435. Chriſti 1674. reijcitur שאלת מטר *Sceelàth mattàr Petitio pluuiæ* ad diem 3. *Chiſlèu*, cùm ex diſpoſitione Miſcnæ, & Ritualium indicari debeat octaua die Tabernaculorum?

Reſpon. Ex Rabbinorum regula hoc dependere reſponſum. In *Leuùſc hachùr* num. 669. dicitur

כסליו ראש חדש שלו בא מימי אבג״דה לעולם׃
כמה ימים שהיתה התקופה בתשרי כל כך ימים
תהיה השאלה בכסליו וכו׳ ׃

Neomenia Menſis Chiſlèu perpetuò cadit vel fer. 1. 2. 3. 4. vel 5. & quot dies intercedunt à Neomenia Tiſcrì ad eius Tekupham, tot etiam dies dantur pro poſtulatione pluuiæ in menſe Chiſlèu &c. vt quia hoc anno *Tekuphà Tiſcrì* ſecundùm Samuel. fuit die 4. & tres dies completi tranſierunt à Neomenia *Tiſcrì*, ideò die 3. *Chiſlèu* cæperunt poſtulare pluuias hoc anno 1674.

Chislèu die 7. Ieiunium quòd combuſſerit &c. De Volumine quod ſcripſerat Baruch ex ore Ieremiæ, fit men-

chùr. Et in מגילת תענית *Meghillàth Taanìth*, quam nos ſecuti ſumus, refertur ad diem 8. huius.

Die 23. eiuſdem *Ieiunium, quod omnes Iſraëlitæ &c.* Omnes præcitati Auctores ad hunc diem de hoc Ieiunio agunt.

Adàr die 7. *Ieiunium, quod &c. mortuus ſit Moſes &c.* Id affirmant omnes Auctores Iudæi. *Sèder olàm rabbà* cap. 10. *Meghillàth Taannìth* cap. 12. circa finem, *Sciulchàn arùch in òrach chaìjm* num. 580. §. 3. *Leuùſc bachùr* ibidem, & alij, quibus adſtipulari videtur Ioſeph Hebræus in fine lib. 4. Antiquit. dum ait: Moſen mortuum eſſe vlt. menſe anni, qui à Macedonibus *Dyſtrus*, ab Hebræis *Adàr* appellatur. Quod autem Moſes mortuus ſit die 7. *Adaris*. Probant hoc modo in eodem *Sèder olàm* cap. 10.

ויצו יהושע את שטרי העם לאמר עברו בקרב המחנה וצוו את העם לאמר הכינו לכם צדה כי בעוד שלשת ימים אתם עברים את הירדן לרשת את הארץ אשר יהוה נותן לכם לרשתה והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון ויחנו בגלגל בקצה מזרח יריחו צא מהן שלשים ושלשה יום למפרע ואתה למד שבשבעה באדר מת משה רבינו׃

Præcepit autem Ioſue Præfectis populi dicendo: Tranſite per medium caſtrorum & imperate populo ac dicite: Præparate vobis (cibarium) *Viaticum, quoniam poſt tres dies tranſibitis Iordanem, & intrabitis ad poſſidendam terram, quam Dominus Deus noſter dat vobis ad poſſidendum eam.* (Ioſ. 1. 10. 11.) *Populus verò aſcendit de Iordane, decimo* (die) *menſis primi, & caſtrametati*

circa eundem diem natus ſit Saluator Ieſus Chriſtus (nam Natiuitas Domini ſine vlla controuerſia ſtatuitur in Solſtitio hyemali) & *Tekùphà Teuèth* eadem tempeſtate occurrat; non mirùm ſi circa eandem Natiuitatem Domini per ieiunium triſtentur Iudæi, cùm putent per ipſam in vltimum exterminium ſuæ ſectæ populum redactum eſſe. Nec malè putarent, aut incongruè loquerentur, ſi rectè perpenderent ac intelligerent verba Euangelij Luc. 2. 34. *Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſraël, & in ſignum cui contradicetur.* Signum redemptionis & ſalutis, ideòque lætitiæ, Chriſti Natiuitas, eſt cui contradicunt Iudæi per animi mœrorem, & corporis ieiunium.

Die 10. *Teuèth Tzòm haaſſirì Ieiunium decimi* Menſis anni Eccleſiaſtici. Eſt vnum ex quatuor ſolemnioribus Ieiunijs, de quo Zachar. cap. 8. 19. וצום העשירי *Et ieiunium decimi.* Ieiunant autem, quia vt dicit *Harrambàm Halachòth Taanìòth* cap. 5. n. 2.

שבו סמך מלך בבל נבוכדנצר הרשע על ירושלם והביאה במצור ובמצוק׃

Quia in eo accedit Rex Babel Neucadnetzàr impius ad Ieruſalem: Et Venit (ciuitas) *in obſidionem & in anguſtiam.* Confer hiſtoriam 2. Reg. 25. 1. & Ierem. 52. 4. & 5.

Sceuàt die 8. *Ieiunium, quod eo die mortui ſunt iuſti &c.* De hoc Ieiunio ad diem quintum huius fit mentio in *Sciulchàn arùch Tur. 1. Orach chaiìm* num. 580. & ibidem in *Leuùſc ba-*

ſis *Adar* ſeù Februarij, qui eſt vltimus menſis anni Eccleſiaſtici. Hinc quia principium menſis Septembris eſt vltima pars vltimi menſis anni Politici, forſan Latini pro vltimo menſe anni, quo mortuus eſt Moſes, intellexerunt menſem vltimum anni Politici non Eccleſiaſtici: nam omnia Martyrologia Latina, & Menologium Græcum reijciunt mortem Moſis ad diem 4. menſis Septembris.

Die 9. eiuſdem *Ieiunium, quòd diuiſæ ſunt &c. Sciammài & Hillel* Auctores fuerunt *Scholæ Sciammai*, & *Scholæ Hillelis* ſic ab Auctoribus vocatæ. Famoſæ olim fuerunt hæ Scholæ in Terra Sancta, & tempore, quo Chriſtus in terris ambulabat, maximè floruerunt. Aliquando pacificè, & citra vllam controuerſiam dubia Legis Moſaicæ pertractarunt, ſed ortis hinc inde diſſidijs in varias, & plerunque in oppoſitas atque pugnantes inter ſe opiniones, circa reſolutiones dubiorum Sacræ Scripturæ, Legiſque Moſaicæ abierunt, non ſine graui litteratorum ſcandalo, & Reipub. Hebraicæ damno. Pro expiatione huius facinoris in die, quo hæc acciderunt, Ieiunium inſtituerunt. Plura vide infrà in *Hillèle Hazakèn*.

Die 13. *Adàr Tzòm Eſthèr &c.* De feſto Eſtheræ & Mardochæi agemus abundè in ſpeciali Diſſertatione de פורים *Purrim* Iudæorum ſuo loco. Hic prælibabimus, tantùm duo feſta apud Iudæos reperiri, quorum pridiè vigilias agere & ieiunare ſolent; horum primum eſt חנכה *Channuccà Encæniorum* feſtum; & ſecundum eſt Mar-

ſunt in Ghilgal in extremo Orientis Iericho (Ioſ. 4. 19.) *Subducito ex eis ſurſum verſus triginta tres dies, tunc diſces quod ſeptimo* (die) *Adaris mortuus ſit Moſes*. Non incongrua probatio, ſi eo ipſo die, quo mortuus eſt Moſes, Ioſue præceperat Moderatoribus, ſeu Præfectis populi, vt tranſirent per caſtra; & imperarent populo præparationem cibariorum pro viatico trium dierum. Volunt etiam Iudæorum Chronologici Moſen eodem die mortuum, quo natum, quod probare exiſtimant ex vocula illa היום *Haijòm hodie*, quam protulit ipſe Moſes Deuteronomij c. 31. v. 2. ויאמר אלהם *Dixit enim* (Moſes) *ad eos*

בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל
עוד לצאת ולבוא וגו׳:

Filius centum & viginti annorum ego (ſum) *hodie, non potero amplius egredi, & ingredi &c.* Si illo die, quo hęc dixerat, compleuerat Moſes 120. annos. & ille dies (vt ſupponitur) erat 7. *Adaris*, ergo 7. die *Adaris* natus eſt Moſes: vnde in *Sèder Olàm* loc. cit. hoc modo concluditur.

שאין תלמוד לומר היום ומה תלמוד לומר
היום מלמד שבשבעה באדר נולד משה ובשבעה
באדר מת שנ׳ וימת שם משה עבד יהוה וגו׳:

Quid ſi Scriptura non dixiſſet היום *Haijòm hodie? Et quare Scriptura dixit* היום *Hodie? Vt doceat, quòd* (die) *ſeptimo Adaris Moſes ſit natus, & die ſeptimo eiuſdem ſit mortuus, S. D.* (Deuteron. 34.) Et mortuus eſt ibi Moſes ſeruus Domini &c.

Firmant itaque Rabbini Moſen natum, & mortuum eſſe die 7. men-

Potato Vino ingreſſi ſunt Sanctuarium: idcircò poſt mortem eorum monuit poſteros ne ingrederentur (Sanctuarium) *potato Vino*. Ibidem ver. 9. Hauſit huiuſmodi commentum R. Salomon ex ויקרא רבה *Paraſcià* 12. סדר שמיני Et habetur in editione Amſtelodamenſi cum comment. in fol. pag. 178. col. 3. poſt medium, vbi quanta mala euenerint ob nimiam vini potationem quamplurimis exemplis comprobatur.

Die 10. *Niſan*. *Ieiunium, quòd in eo die mortua ſit Maria Propheriſſa &c.* Eſt conſtans traditio apud Hebræos, quòd tria miracula, quæ facta fuerunt Iſraelitis, dum per deſertũ 40 annis errauerunt, nempè *putei, columna nubis, & manna* ob meritum Mariæ, Aaronis, & Moſis facta fuerint. Et quòd receſſerint poſt mortem ſingulorum, quamuis ob meritũ eorum, qui ſuperuixerunt, redierint. De hac Iudaica traditione hoc modo legimus in *Sèder olàm rabbà* c. 10.

שלשה פרנסים טובים עמדו להן לישראל ואלו הן משה ואהרן ומרים ושלש מתנות טובות ניתנו על ידיהם ואלו הן באר ועמוד ענן והמן : מן בזכות משה עמוד ענן בזכות אהרן באר בזכות מרים מתה מרים נסתלקה הבאר וחזרה להן לישראל בזכות משה ואהרן : מת אהרן נסתלק עמוד הענן וחזר להן בזכות משה מת משה נסתלקו שלשתן ולא חזרו שנ' (זכריה יא : ח' :) ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד : וכי בירח אחד מתו והלא בשנה אחת מתו : מתה מרים בעשרה בניסן : ואהרן באחד באב : ומשה רבינו בשבעה באדר אלא יום שמת משה נסתלקו שלשתן ולא חזרו :

Tres Gubernatores optimi præfuerunt Iſraëlitis; hi ſunt Moſes, Aharon,

Mardochæi & Eſtheræ 14. *Adaris*, in cuius peruigilio nempè die 13. huius ieiunant. Quòd ſi huiuſmodi Ieiunium cadat in Sabbatho, anticipant illud & ieiunant fer. 5. antecedente: non in fer. 6. ante Sabbathum משום כבוד השבת *propter honorem Sabbathi*; ne cogantur, dum ieiunant, parare cibaria pro Sabbatho, *Leuùſc hachùr* num. 686. §. 2. Solent, præſertim ex mulieribus nonnullæ in hoc Ieiunio triduo abſtinere ab omni cibo & potu, quam abſtinentiam vocant *Ieiunium Eſtheræ*, & hoc in memoriam Ieiunij ipſius Eſtheræ. cap. 4. v. 16. מגילת אסתר. Cætera, quæ ad feſtum *Purrìm* ſequentis diei attinent, in Diſſertatione de *Purrìm* referemus.

Niſàn die 1. *Ieiunium, quòd in eo mortui ſunt filij Aaron*. Licèt in Leuit. cap 10. in ipſo principio aſſignetur delictum Nadab & Abiu filiorum Aaron, ob quod mortùi ſunt, quia ſcilicet obtulerunt אש זרה *Ignem alienum*, nempè profanum, ideoque igne deuorati ſunt. At R. Salomon ad hunc locum aliam aſſignat cauſam ex Rabbinis; præſertim ex R. Eliezer qui dicit -

לא מתו בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה בפני משה רבן :

Non mortui ſunt filij Aharon ob aliam cauſam, niſi quia docuerunt Halachà (neſcio quam Talmudicam) *lectionem antequam Moſes Magiſter noſter* (docuiſſet illam). Rabbì verò Simeon dicit -

שתויי יין נכנסו למקדש תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתויי יין :

lendarij Iudaici, abſoluemus. Modò ad diem 16. menſis *Niſàn*, quo manipulum ſpicarum olim offerebant, properemus; de quo ea, quæ Rabbini dicunt in Talmude, referam.

Solebant antiqui Iudæi ex Dei præcepto manipulum ſpicarum hordei quem *Hòmer* vocabant die ſecundo Paſchatis, hoc eſt 16. die menſis *Niſàn* demetere, quia in terra Iſraëlis paulò poſt Æquinoctium Vernum mature ſcebant ſpicæ hordei, eaſque torrebant igni, molebant, & ſuper ſimilam oleum infundebant, adhibito thure: Sacerdos pultem agitabat, & ignitionem Domino faciebat. Munus hoc erat primitiarum ſegetum, nec de frugibus terræ veſci licebat, niſi priùs munus ex manipulo hordæi Deo datum fuiſſet. Extat de eo Lex in Leuit. cap. 2. 14. *Si autem obtuleris munus primarum frugum tuarum Domino de ſpicis adhuc virentibus, torrebis igni, & confringes in morem farris &c.* Et cap. 23. 10. *Cùm ingreſſi fueritis, terram, quam ego dabo vobis, & meſſueritis ſegetem, feretis manipulos ſpicarum, primitias meſſis veſtra, ad Sacerdotem: qui eleuabit faſciculum coram Domino, vt acceptabile ſit pro vobis, altero die Sabbathi, & ſanctificabit illum.* Agunt Talmudiſtæ de hac ceremonia in Talmude Cod. מנחות *Menachòth Pèrek* ר׳ ישמעאל *R. Iſmaël* cap. 6. pag. 64. 65. & 66. & R. Moſes Ægyptius in ſuo libro י״ד *Haiiàd Halachòth* תמידין *Thamidin* cap. 7. eam eleganter refert, ſicut & facit R. Moſes מקוצי *De Kotzi* in li-

& Maria. Et tria inſignia dona per eorum manus data ſunt, nempè Puteus, Columna nubis, & Manna. Manna meritis Moſis; Columna nubis Aharonis; Et Puteus meritis Mariæ. Moritur Maria aufertur puteus; reuertitur poſtea ob meritum Moſis & Aharonis. Moritur Aharon recedit Columna nubis, reuertiturde inde ob meritum Moſis. Moritur Moſes auferuntur tria iſta, nec amplius reuertuntur S. D. (Zachar. 11. 8.) Et ſuccidere feci tres paſtores in menſe vno. *Et quid in menſe vno mortui ſunt? Nonne in anno vno mortui ſunt? Maria mortua eſt decimo Niſàn; Aharon primo Ab; Moſes Magiſter noſter decimo Adaris. Attamen quia die, quo mortuus eſt Moſes ſublata ſunt tria iſta & non reuerſa ſunt.* Ideò tres Paſtores vno menſe ſucciſi dicuntur. Mortua itaque Maria ſublatus eſt puteus aquarum, qui populum ſequebatur per deſertum quocunque iret, & ab Apoſtolo 1. Corinth. 10. 4. vocatur *Petra, conſequente eos Petra*, quam alloqui debuerat Moſes, vt aquas in ſe reconditas à ſe fluere ſecundùm conſuetudinem permitteret, vti præceperat Dominus Num. 20. 8. Huiuſmodi Mariæ puteus, etiam hodie Iudæi dicunt aſſeruari in medio aquarum Maris Tiberiadis, vt notauimus in I. Par. pag. 419. col. 1. Ob obſtructionem huius putei, & Mariæ mortem hodie ieiunant Iudæi.

Die 15. *Niſàn Pèſach Paſcha*. De hac ſolennitate Paſchali, præcipuè in præſenti Diſſertatione agimus; eam tamen in fine *Elucidationis Ca-*

offert probationem à primo Paſchate celebrato in Galgalis à Ioſue. cap. 4. 19. libri Ioſue.

והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון וגו׳ :

Et populus aſcendit de Iordane, decimo (die) *menſis primi*. Et c. 5. 11.

ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי בעצם היום הזה :

Et comederunt de frumento terræ à craſtino Paſchatis infermentata, & toſtum ipſo die. Subinde infert *Kotzenſis*

ליכד שחמשה ימים לא אכלו ישראל מעבור הארץ מפני שהיתה תבואה חדשה עד שהקריבו העומר ממחרת הפסח וכן תמצא בר״ה וי״ה וסוכות שכתוב בהן שבת לפי שיש בהן שביתת מלאכות:

Inde docemur, quòd per quinque dies non comederunt Iſraëlitæ de frumento præteriti anni, propterea quòd eſſet prouentus terræ nouus, quouſque obtuliſſent Hòmer manipulum à craſtino Paſchatis, Ita quoque inuenies vocem Sabbathi attributam feſtiuitatibus ר״ה *Roſc haſcianà Initij anni;* י״ה *Iom hakippurrìm Diei expiationum, & Succòth Tabernaculorum, atque de eis ſcriptum eſt Sabbathum, quia in eis fit ceſſatio ab operibus ſeruilibus*. Vide etiam *Moſen Aegyptium Halachòth* תמידין ומוספין cap. 7.

Cùm autem præceptum *Habòmer manipuli* affixum fuiſſet loco & tempori determinato לפיכך *Idcircò* (inquit idem Ægyptius loco citato) -

דוחה את השבת ואת הטומאה ׃

Pellebat Sabbathum & immunditiam. id

lib. ס״מג *Samàgh*, præcepto affirmat. 199. ex qua nonnullas concluſiones ex doctrina Talmudica eliciunt, inter quas ſunt iſtæ -

I. Præceptum de manipulo עומר *Hòmer* offerendo, affixum fuiſſe loco determinato, nempè terræ Iſraëlis, quia dicitur -

כי תבאו אל הארץ אשר אני וגו׳ ׃

Cùm ingreſſi fueritis terram quam ego &c.

II. Intelligendum eſſe de meſſe eiuſdem terræ, & non de meſſe extra terram, quia dicitur וקצרתם את קצירה *& meſſueritis meſſem*, quæ refertur ad meſſem terræ promiſſæ.

III. Idem præceptum de manipulo offerendo fuiſſe affixum tempori ſtatuto, id eſt die ſecundo poſt Paſcha: nam dicitur ממחרת השבת *Altero die Sabbathi*, id eſt die inſequenti feſtum Paſchatis, quod per excellentiam ſolennitatis, quia in eo ceſſabant ab operibus ſeruilibus Paſcha *Sabbathum* dicitur. Sic ממחרת השבת *à craſtino Sabbathi* pro ממחרת הפסח *à craſtino Paſchatis* omnes Rabbini intelligunt contra ביתוסין *Baithuſaos* hæreticos, qui ממחרת השבת intelligebant במוצאי שבת בראשית *De exitu Sabbathi Bereſcith*, id eſt primi Sabbathi naturalis ſubſequentis feſtum Paſchatis. *R. Moſes de Kotzi* præcepto affirmat. 199. probat ex antiquioribus Rabbinis ex Cod. *Menachòth* cap. *R. Iſmaël*, & ex Iunioribus, vti ex *R. Meſciullàm Ben R. Kolonimòs*, *à craſtino Sabbathi* intelligi debere ממחרת הפסח *à craſtino Paſchatis*, &

אביב eò *quòd hordeum eſſet* אביב *Auiu Virens, ſpicatum.* In Ægypto & terra Iſraëlis menſe Martio hordeum ad maturitatem ferè perducitur; vnde ſicut in Ægypto diſertè *Auiu* de hordeo intelligitur; ſic & alibi, vti & Leuit. 2. 14. אביב קלוי באש *De hordeo ſpicato toſto igni* intelligi debet, tamquam nouarum frugum primitijs. Vnde Hieronymus deceptus non eſt quando vertit בחדש האביב *Menſe nouarum frugum*. expreſſit enim non menſem *Iulium*, vt perperam ei imponit Mercerus ad rad. אבב Pagnini, ſed intellexit & expreſſit menſem *Martium*, ſeù menſem ניסן *Niſàn*, quo manipulus hordei tanquam nouarum frugum primitiæ Domino offerendæ erant. Itaque ſine vlla prorsùs controuerſia manipulus iſte hordeaceus, ſiuè ex ſpicis hordei cum culmo compactus eſſe debebat. *Rābàm*, & *Samàg* ex Cod. *Menachòth* citato.

Sed quo ritu & ceremonijs colligendus, ſiuè metendus erat *Hòmer?* Mittebantur 3. שלוחים *Miſſi* ſeù *Legati* à Domo Iudicij à Senatu Ieroſolymitano ad metendũ *Hòmer manipulum*, & egrediebantur ſecundo veſpere Paſchatis, hoc eſt ab occaſu Solis diei Paſchatis, pergebant ad ſegetem hordei, & ligabant tres manipulos ſpicarum, quantum pugno includi poterant, tam prope ſpicas, quàm prope terrenum, vt reſecati conſiſterent. Quamplurimi ex circumuicinis Vrbibus concurrebant, vt eiuſmodi functio ſolemniori pompa celebraretur. Paratæ erant ibi tres ſportæ, & totidem

id eſt licitum erat ſoluere Sabbathũ, & immundis Sacerdotibus operari ob manipulum offerendum. Vnde idem Ægyptius ſubiungit.

מצותו להקצר בלילה בליל ששה עשר בין בחול בין בשבת וכו׳ ׃

Præceptum eſt Vt metatur (manipulus) *de nocte, id eſt in nocte decima ſexta tam ſi cadat in profeſto, quàm ſi cadat in Sabbatho &c.* Licebit igitur operari in Sabbatho ob manipulum colligendum, totamque illam noctem ad hoc opus peragendum idoneam conſtituunt ואם קצרוהו ביום כשר *quòd ſi demeterent de die, rectum eſſe decernunt*.

IV. Præceptum erat, vt ex locis circumuicinis Ieruſalem adducerent manipulum, quod ſi fieri non poterat, adducebant illum ex quacunque regione terræ Iſraëlis. Cod. *Menachòth* cap. *R. Iſmaël* pag. 64.

V. Præceptum erat manipulum afferendum ex ſegete in culmum erecta, eaque viridi, quòd ſi fieri non potuiſſet, afferebant ex manipulis ſpicarum aridarum. Ibid. pag. 71.

VI. Habent pro traditione non interrupta à Moſe vſque ad euerſionem Templi ſecundi quòd *Hòmer manipulus* fuiſſet ex ſpicis hordei, de quo vide Diſputationem intet Rabbinos. Ibid. pag. 68. b. circa fin. Conueniunt tamen in intelligentia illius vocis אביב, quæ de hordeo volunt intelligi; quia dicitur Exod. 13. 4. *Hodie egredimini menſe* האביב *Haauìu nouarum frugum*. Et cap. 9. 31. *Linum ergo & hordeum læſum eſt*, כי השערה

Vas perforatum, vt ignis; vel calor penetraret vndique. Ita in ס״מ ג׳ *Halachòth* מוספין num. 199. ex *Miſcnà* Cod. *Menachòth* cap. 10. num. 4. Poſtea molebant farinæ ſata tria, tredecim cribris agitabant, & quod excuſſum erat, agitabatur & comedebatur. Huius decima pars ſeruabatur pro מנחה *munere*, infundebant ei oleum, & thus, & agitabant, addebant ei ſal & ſuffumigabant, & quod reſiduum erat à Sacerdotibus comedebatur. Vide in *Miſcnà & Ghemarà*, *Moſe Aegyptio*, *& Samàgh* locis citatis. Hortabantur antiqui Iudæi vt quàm libenter vnicum *Hòmer* hodei offerrent Deo in ſingulos annos, cùm ipſe tot Homeros Angelici panis in ſingulos dies Iſraëlitis diſtribuiſſet in deſerto, referente *Moſe Kotzenſi* in *Halachòth Muſſaphin* in fine numeri 199. ex *Peſſichtà*.

שנינו בפסיקתא אמר לחם הקב״ה לישראל בכח עומרים נתתי לכם במדבר לפיכך הביאו לי עומר אחר ולא עוד שאינו של חיט ; אלא של שעירין :

Quod in ſenſu tantundem ſonat:

Eadem nocte decima ſexta menſis *Niſàn*, ſeù ab altero die Paſchatis, quo offerebatur *Hòmer*, incipiunt numerare quinquaginta dies, ſeù ſeptem hebdomadas completas, ex Leuit. 23. 15.

וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה ׃ עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום וגו׳ ׃

Et numerabitis vobis à craſtino Sab-

dem falces. Quilibet ex his tribus viris ſuam ſportam & falcem accipiebat. Cùm tenebræ iam factæ fuiſſent, dicebat meſſor ijs qui aderant.

בא השמש אומרין לו הן בא השמש אומרין לו הן בא השמש אומרין לו הן ׃

Occubuitne Sol? Reſpondebant: Occubuit. Occubuitne Sol? Reſpondebant: Occubuit. Occubuitne Sol? Reſpondebant: Occubuit. Iterum dicebat quilibet meſſorum.

מגל זה אומרין לו הן מגל זה אומרין לו הן מגל זה אומרין לו הן ׃

Falx iſta (eſtne idonea ad metendum?) *Reſpondebant: Eſt.* tribus vicibus. Iterum meſſores alta voce ter clamabant קופה זו אומרים לו הן *Sporta iſta* (eſtne idonea ad recipiendum manipulum?) *Reſpondebant: Eſt.* Et ſi extitiſſet Sabbathum clamabant שבת היום *Eſtne Sabbathum hodie?* Reſpondebant: הן *Eſt.* שבת זו *Eſtne Sabbathum?* Reſpon. הן *Eſt.* שבת זו *Eſtne Sabbathum?* Reſpon. הן *Eſt.* Subiungebant meſſores: אקצור *Demetam? Reſpondebant omnes:* קצור קצור קצור *Demete, demete, demete.* Et ſic vnuſquiſque metebat ſuum manipulum, immittebat in ſportam, adducebant omnes ſportas in atrium Templi (Cod. *Menachòth* pag. 66.) excutiebant ibi manipulos, ventilabant, & purificabant grana hordei, colligebant ea, & reponebant לאבוב *in Abùb Sartagine* ſupra ignem propter præceptum קלי *Toſti* Leuit. 23. 14. *Abub* enim erat.

כלי מנוקב כדי שתהא האור שולטת בכולו ׃

Et (Exod. 31. 15.) Et in die ſeptimo Sabbathum Sabbathòn. *Et* (Leuit. 23. 8.) In die ſeptimo conuocatio ſanctitatis. *R. Iudas Ben Bethirà* dicit : à craſtino Sabbathi, à *craſtino diei feſti, S. D.* (Deuter. 16. 9.) Septem hebdomadas numerabis tibi.

Sanè quidem, ſi numerandum eſſet à craſtino die Sabbathi naturalis, vltra quinquaginta dies addendi eſſent dies, qui intereſſe poſſent inter Paſcha & Sabbathum poſt Paſcha. Incipiunt itaque numerare dies ab oblatione *Hòmer*; & quia dies incipit ab occaſu Solis antecedentis, ideò incipiunt numerare hos dies in nocte decimæ ſextæ diei menſis *Niſàn*, quod nimis ſcrupulosè peragunt.

Tribus enim modis hanc ספירת העומר *Sephiràth Hahòmer Homeris numerationē* inſtitui poſſe, volunt. Aut enim הימים עם השבועות *Dies cum hebdomadibus*, quouſque perueniant ad nonum & quadrageſimum diem, numerant : aut numerant dies primæ hebdomadæ ſeorſim; & poſt hebdomadam numerant hebdomadam & diem ſuperabundantem. Vel etiam numerant hebdomadam ſolummodo quando ad eam deuenitur.

Primo modo pronunciant היום יום אחד *Hodie eſt dies primus* ab *Hòmer*. Secundo die dicunt : Hodie eſt dies ſecundus &c. Cùm deueniunt ad diem ſeptimum dicunt.

היום שבעה ימים שהם שבוע אחד ׃

Hodie ſeptem aguntur dies, qui conſtituunt hebdomadam vnam. Octa-

uo

Sabbathi, à die qua adduxiſtis Hòmer agitationis ſeptem hebdomadas, perfectæ erunt. 16. Vſque ad craſtinum Sabbathi ſeptimi numerabitis quinquaginta dies, &c. Et numerabitis vobis. Hinc deducunt Rabbini, quòd כל אחד ואחד *Vnuſquiſque* teneatur ad numerationem. *Peſikthà Paraſcià* אמור pag. 29. col. 2. circa principium.

A craſtino Sabbathi; explicat *Peſikthà* ibidem, ממחרת יום טוב à *Craſtino diei feſti*: Si autem intellexeris de Sabbatho בראשית *Bereſcith Chronico temporali & naturali*, inquit *Peſikthà*

אם שבת של פני החג ואם שבת שבתון בהחג
ואם שבת שאחר החג והתורה אמרה תספרו
חמשים יום ולא אחד וחמשים ולא ב׳ ונ׳ ולא ג׳
ונ׳ ולא ד׳ ונ׳ ולא ה׳ ונ׳ ולא ו׳ ונ׳ ׃ הא מה מקיים
ממחרת השבת ׃ ממחרת יום טוב שכן מצאנו ליום
טוב נקרא שבתון ׃ ואין הפרש בין שבת שבתון
לשבתון שנא׳ ביום הראשון שבתון וביום השביעי
שבתון ואומר וביום השביעי שבת שבתון מקרא
קדש ׃ רבי יהודה בן בתירה אומר ממחרת שבת
ממחרת יום טוב שנא׳ שבעה שבועו׳ תספר לך ׃

Aut erit Sabbathum ante feſtum, aut Sabbathum Sabbathòn diei feſti, aut Sabbathum poſt feſtum (ſcilicet Paſchatis) *Lex autem dicit* (Leuit. 23. 16.) Numerabitis quinquaginta dies, *& non vnum & quinquaginta dies, aut duos & quinquaginta, aut tres & 50., aut 4. & 50., aut 5. & 50. aut 6. & 50. En quomodo firmatur* à craſtino Sabbathi, *id eſt à craſtino diei feſti, ſic enim inuenimus quòd dies feſtus vocatur Sabbathòn. Neque vlla eſt differentia inter Sabbathum Sabbathon, & Sabbathon S. D.* (Leuit. 23. 39.) In die prima Sabbathon.

uo die dicunt .

היום שמנה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד :

Hodie octo aguntur dies; qui hebdomadam vnam, & diem vnum conſtituunt. Et in hunc modum pergunt vſque ad diem decimum quartum, quem hoc modo pronunciant .

היום יד׳ ימים שהם שני שבועות :

Hodie quatuordecim aguntur dies, qui duas hebdomadas conſtituunt. Et ſecundùm hunc modum pergunt vſque ad noctem diei quintæ סיון *Siuàn*, quæ veſpera eſt diei Pentecoſtes.

Secundo modo dicunt. היום יום אחד *Hodie eſt dies primus* ab *Hòmer &c.* vt in primo modo, quouſque perueniant ad diem ſeptimum. Tunc enim illum ita pronunciant .

היום יום שביעי שהם שבוע אחד :

Hodie dies eſt ſeptimus, qui conſtituit hebdomadam vnam. Octauo die dicunt .

היום שבוע אחד ויום אחד :

Hodie hebdomada vna agitur, & dies vnus. Neque enim neceſſe exiſtimant numerare octo dies, qui hebdomadam vnam, & vnum diem conſtituunt, cùm iam in prima hebdomada numerati fuerint dies. Eodem ordine pergunt vſque ad alios ſeptem dies. Cùm enim deuenerint ad 14. diem illum pronunciant, vt in primo modo. Sed ad decimum quintum diem dicunt .

היום שני שבועות ויום אחד :

Hodie duæ hebdomadæ aguntur & dies vnus. Et ſecundùm hunc ordi-

nem pergunt vſque ad finem hebdomadarum.

Tertio modo dicunt: *Hodie eſt dies primus, ſecundus, tertius &c.* vt in primo modo, ſed nunquam nominant hebdomadam niſi ad illam deuentum fuerit. Vt v. g. ſeptimo die dicunt .

היום שבעה ימים שהם שבוע אחד :

Hodie ſeptem aguntur dies, qui hebdomadam vnam conſtituunt. Octauo die dicunt היום שמנה ימים *Hodie octo dies aguntur &c.* vſque ad diem 14. quem ita pronunciant .

היום שבעה עשר ימים שהם שני שבועות :

Hodie quatuordecim aguntur dies, qui duas hebdomadas conſtituunt. Et ſic vſque ad finem hebdomadarum. Videſis ספר אגור *Sèpher Agùr* n. 825. Sed hodie primum modum communiter vſurpant, vti videre eſt in *Machazore Italico Bononienſi* cum Comment. vbi de ספירת העומר *Sephiràth haòmer*, hæc habet: *Nocte ſecunda Paſchatis ingrediuntur Synagogam, & orant ſecundùm quod fecerant in nocte prima. Poſt orationem dicunt* קדיש *benedicunt ſuper* ספירת העומר *Sephiràth hàhòmer vſque ad noctem quintam Siuàn, quæ eſt veſpera Pentecoſtes, & benedicunt benedictionẽ Hòmer ſtantes.*

Recitata benedictione, & pronunciato primo die *Homeris*, orant pro reſtauratione Templi & Legalium rituum, quæ omnia his verbis exprimunt .

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו
במצותיו

dendo, non improbat. *Halachòth Thamidim &c.* cap. 7. circa finem.

Idem ibidem vult vt omnis Iſraëlita in omni lòco & tempore teneatur ad numerationem *Homeris*; Mulieres tamen & ſeruos abſoluit ab hoc præcepto.

De *Hòmer* agunt etiam *Leuìſc bachùr* num. 489. כל בו *Col bò* num. 55. & alij ſuprà citati cum *Miſenà*.

Die 24. *Niſàn* legunt *Pirkè Audith* *Capitula Patrum*. Quid ſint *Capitula Patrum* vide I. Par. pag. 8.

Die 26. eiuſdem *Ieiunium*, *quòd in eo mortuus ſit Ioſue Ben Nun*. Exceſſum Ioſue filij Nun Martyrologium Romanum Bedæ & Adonis referunt ad diem primum Septembris. Eius ſepulchrum vſque ad tempora Diui Hieronymi extabat in monte Ephraim vti idem Hieronymus ſcribit in Epitaphio Paulæ Epiſtola 17.

Sepulchra quoque (inquit) *in monte Ephraim Ieſu filij Naue, & Eleazari filij Aaron Sacerdotis, è regione* (S. Paula) *venerata eſt: quorum alter conditus eſt in Tammathſare à Septentrionali parte montis Gaas, alter in Gabaa filij ſui Phinees*. Hactenus Hieronymus. Iudæi in

אגרת מספרת יחסותא רצדיקי דארעא דישראל :

Sepulchrum Ioſue collocant in כפר חרם *Chephar chères*, ſed vbi ſit huiuſmodi villa non indicatur. In eadem *Epiſtola Itineraria* tit. קדש dicitur. In קדש fuiſſe Academiam Ioſue filij Nun. קדש autem poteſt legi קֶדֶשׁ *Kèdeſc*, & קָדֵשׁ *Kàdeſc*.

במצותיו וצונו על ספירת העומר , היום לעומר יום אחד : יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו שתשב עבודת בית המקדש למקומה במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך :

Benedictus tu Domine Deus noſter Rex mundi, qui ſanctificauiſti nos præceptis tuis, & præcepiſti nobis ſuper numeratione Hòmer: Hodie dies eſt Vnus. Sit beneplacitum coram te Domine Deus noſter, & Deus Patrum noſtrorum, vt reſtituas cultum Domus ſanctitatis in locum ſuum citò in diebus noſtris, & da portionem noſtram in lege tua.

Sunt adeò ſuperſtitioſi in numeratione dierum *Hòmeris*, vt non audeant pronunciare quot dies præterierint à *Hòmer*, niſi priùs formulam hanc benedictionis recitauerint: ſi enim dum in Synagoga orant has preces, quis accedat ad ſocium ſuum, & petat, quot dies tranſierint à numeratione *Hòmer*? Reſpondebit: Heri tot, vel tot tranſierunt. Quòd ſi dixerit: Hodie quatuor, vel quinque, vel alij quidpiam tranſierunt dies à prima numeratione *Hòmer*, non poterit ampliùs numerare dies *Hòmer* cum benedictione. Si autem ante orationem eundem interrogauerit, poterit reſpondere vt ei placuerit, quia adhuc non peruenit tempus numerandi *Hòmer* cùm functio precaria *Homeris* adhuc non ſit incæpta. Ita *O'rach chaiim* num. 489. §. 4.

Benedicunt initio noctis poſt Stellarum exortum, & incipiunt numerare. Quòd ſi obliuiſcantur, & non numerent de nocte, *Rambàm* permittit vt numerere poſſint de die. ſicuti ſi ſtando non numerant, ſed ſe-

obtulerunt ſacrificia, vnde & diem feſtum egerunt, & ideò non licebat illis diebus ieiunare, ſicut nec veſpera Paſchatis, quia in ea offerebant ſacrificium Paſchatis, vnde vnicus tantùm dies 13. vacuus remanebat, qui cùm antecedat ſolennitatem Paſchalem, ieiunaſſent pro delictis committendis quòd eſſet impertinens. Tempore ſolennitatis, nempè per ſeptem dies interdictum erat Ieiunium, ſicut & in octaua Paſchatis, vnde vſque ad 23. diem menſis ieiunare non licuiſſet, & cùm ex tribus partibus duę ſint partes menſis *Niſàn*, in quibus Ieiunium interdictum erat, ideò regulam conſtituerunt.

ומאחר שיצא רובו של חדש בקדושה נוהגין קדושת יו״ט בכל החדש שאין מתענין בו.

Poſtea quam maior pars menſis egreditur cum ſanctitate, ſolent totum menſem tranſigere in ſanctitate & feſto, neque in eo ieiunant. Ita Auctor *Leuùſc hachùr* num. 429. §. 2.

Addemus in hoc loco alterius Ieiunij notitiam, quo nonnulli putant ex Rabbinorum decreto ieiunandum qualibet 2. & 5. feria hebdomadæ, de quo vide in *Sciulchàn arùch* in *O'rach chaiìm* num. 580. §. 3. & in *Leùùſc hachùr* eodem numero, de quo ſic legitur.

עוד גזרו חכמים ז״ל תענית בכל שני וחמישי מפני ג׳ דברים על חרבן הבית ועל התורה שנשרפה ועל חילול השם. מפני שאלו הב׳ ימים הם ימי רצון שבארבעים יום האחרונים שעמד משה בהר שעלה בר״ח אלול וירד ביום הכיפורים ונתקבלה תפלתו שאמר לו הש״י סלחתי כדברך

Kèdeſc eſt Vrbs in Tribu Nephtali in montanis Galilææ, Ioſ. 21. 32. *Kàdeſc* verò eſt Vrbs in deſerto Sin, in finibus Idumæorum. Numer. 20. 1. Non autem eſt veriſimile, Ioſue habuiſſe Academiam extra terram promiſſam, in deſerto; nec in terra promiſſa extra ſortem Ephraim, de cuius Tribu ipſe erat; habuiſſet tamen extra propriam Tribum, ſi eam habuiſſet in Vrbe *Kèdeſc*, quæ eſt Tribus Nephtali, Ioſue 21. 32. vel Tribus Iſſachar; 1. Paralip. 6. 72. Ideò credendum eſt D. Hieronymo indicanti ſepulchrum Ioſue filij Nun in monte Ephraim in Tamathſelo, id eſt in תמנת סרח *Thanàth ſcilò Thanathſelo*, qui locus eſt in ſorte Tribus Ephraim, Ioſue 16. 6.

Die 10. *Iàjr incipiunt ieiunare* בה״ב *fer.* 2. 5. & 2. De conſimili Ieiunio dictum eſt ſuprà ad diem 26. *Chaſeuàn Nouembris*.

Sed cur non ieiunant in menſe *Niſàn*? Cùm enim exceſſus commiſſi ſint occaſione ſolennitatis eo menſe celebratę, congruum videtur, vt pariter eo menſe ſtatim poſt commiſſam culpam, de ea doleant per Ieiunium.

Reſp. Licèt permittant Ieiunium priuatæ perſonæ ob aliquem ſiniſtrũ euentum Iſraëli occurſum, vti ob mortem filiorum Aaron, Mariæ, vel Ioſue filij Nun; non tamen eo menſe licitum faciunt toti cœtui ieiunare, & hoc ob ſanctitatem ipſius menſis *Niſàn*, in quo erectum & dedicatum fuit Tabernaculum, & Principes ſingularum Tribuum ſingulis diebus

quare Deus tam filios, quàm patrem morte violenta perire permiſit; vnde præpoſtera, & temeraria eſt Rabbinorum *Salomonis*, *Radàk*, *&* *Ralbàg* ex Rabbinis interpretatio verſic. 21. cap. 2. 1. Samuelis, qua eos excuſare volunt ab adulterijs, & quod Scriptura apertè dicit: *Quòd dormiebant cum mulieribus, quæ obſeruabant ad oſtium Tabernaculi*; ipſi verò dicunt: quòd *moras trahebant in offerendis nidulis earum* (id eſt) *Columbis, ſeù Turturibus*, *&* *illa expectabant donec viderent fieri oblationem de eorum* nidis, ob quam rem cogebantur dormire extra proprias domus.

מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִלּוּ שְׁכָבוּם׃

Tribuit eis Scriptura ac ſi concubuiſſent cum illis.

Huius Ieiunij meminit Auctor *Sciulchàn arùch in O'rach chaiim* numero 580. *Leuùſc bachùr* Ibidem, & *Meghilàth Taanith* cap. 12.

Die 18. *Ijàr*, *Lagh Laòmer &c.* ל״ג *Lagh* eſt nota numerica numeri 33. indicans triginta tres dies tranſiiſſe ab oblatione *Hòmer*. Signanter notant hos dies; quia in his prohibentur nuptiæ ſolemnes, licèt non prohibeantur matrimonia ſine ſolennitate & conuiuijs. Ratio cur prohibeant Iudæi ſolennitatem nuptiarum his diebus, id eſt à Paſchate vſque ad 33. diem incluſiuè, eſt, quia dicunt

שֶׁבָּאוֹתוֹ זְמַן מֵתוּ תַּלְמִידֵי ר׳ עֲקִיבָה׃

Quòd per id temporis interuallum obierint diſcipuli R. Akiba. Vidimus in *Prima* Parte huius Bibliothecæ pagi-

עלה ביום ה׳ וירד ביום ב׳ לכך קבעו נ״כ להתענות אלו השני ימים שיקבל תפלתינו׃

Ampliùs Ieiunium decreuerunt Sapientes b. m. ſecunda & quinta feria propter tria quæ acciderunt: propter deſolationem Templi: Legem combuſtam; & profanationem nominis Dei. Ieiunant autem his duobus diebus, quia ſunt dies beneplaciti, quoniam vltimis quadraginta diebus, quibus ſtetit Moſes in monte (aſcendit enim in montem in principio menſis Elùl Auguſti, & deſcendit in die Hachippurrim Expiationum) *accepta fuit oratio illius, quoniam dixerat ei Deus* (Num, 14. v. 20.) Peperci ſecundùm verbum tuum. *Aſcendit itaque fer. 5. & deſcendit fer. 2. Ideò ſtatuerunt ieiunium in his duobus diebus vt oratio noſtra exaudiatur.*

Eodem die 10. *Ijàr*. *Ieiunium quod in eo mortuus ſit Eli Sacerdos &c.* Duo filij Eli Ophi & Phinees erant ſceleſti, & filij Belial abſque iugo effrœnati, vel vt ait *Radàk*, *Impij*. Et in *Daràſc*, quòd confundebant nomen Dei, ipſumque Deum negabant, erant Athei, quia.

אמרו אין מלכות בשמים וזהו שאמר לא ידעו את יהוה׃

Dicebant: Non eſt regnum in cælis, (ideſt, non eſt Deus) *& hoc eſt quod dicit* (Scriptura 1. Samuel. 2. 12.) Non cognoſcebant Dominum. Sanè quidem ex Scriptura luculenter oſtenditur eos fuiſſe iniquos, iniuſtos, adulteros, nec à patre ſuo Eli, alioquin bono viro, fuiſſe correptos,

dem pag. 67. col. 4. editionis Amſtelodamenſis in fol. cum comment, habetur -

יב׳ אלף תלמידים הוו לרבי עקיבא מעכו ועד אנטיפרים וכולם בפרק א׳ מתו למה שהיו׳ עיניהם צרה אלו באלו וכו׳ ׃

Duodecim millia diſcipulorum fuerunt ipſi R. Akibæ ab Acco ad Antiparis, & omnes Vnico momento mortui ſunt. Quare? Quia oculi eorum inuiderant in alterutrum, id eſt ſibi inuicem inuiderent. Inconſtantia & varietas teſtis, ſignum eſt eum mendacium protuliſſe. Iudæi verò hanc veluti Sacram hiſtoriam recipiunt, luctum his diebus agunt, vt nec audeant in eis barbam tondere, aut pilos radere. *O'rach chaiìm* numero 493. §. 2. Tranſacto die ל׳ לעומר 30. *poſt Hòmer*, hoc eſt י״ח 18. menſis *Ijàr*, ac deinceps matrimonia ſolenniter celebrare, barbam radere, & alia ad lætitiam ſpectantia facere permittũnt; ſymbolum quoque de his tradunt deſumptum, vbi de iuuenis ætate, quã vxorem ducere debeat, decernitur his verbis: בן י״ח לחופה *Filius 18. annorum ad Thalamum*, quaſi diceret: Poſt 18. diem *Ijàr* licitum eſt matrimonia contrahere. Ita Auctor libri המנהג.

Quoad raſuram, ſunt nonnulli qui eam permittunt in Neomenia *Ijàr*, ſed *O'rach chaiìm* loco citato improbat; eiuſmodi rei aſſignant cauſam in *Leuùſc hachùr* num. 493. §. 3. שאין ר״ח מבטל אבילות *Quia Neomenia non intermitit luctum*. Permittunt tamen eam eo die, quo circum-ci-

gina 422. ex *Epiſtola itineraria Terræ Sanctæ* R. Akibà habuiſſe viginti millia diſcipulorum, qui omnes ſepulti ſunt per circuitum Vrbis Tiberiadis; ſed in *Talmude* Cod. כתובות *Pèrek* אף עלפי pag. 63. circa princip. dicitur: diſcipulos R. Akibæ fuiſſe עשרין וארבעה אלפים *Viginti quatuor millia*, & in Cod. יבמות *Pèrek* הבא על יבמתו pag. 62. b. paulò poſt medium -

אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עק׳ מגבת עד אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה ׃

Dixerunt, duodecim millia paria diſcipulorum fuerunt ipſi R. Akibæ, à Gabbàth vſque ad Antiparas, & omnes mortui ſunt eodem momento, eo quòd ſeſe inuicem, ſecundùm quod conueniens erat, non honorarent. Et paulò poſt -

תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת ׃

Eſt traditio, quòd omnes mortui ſint inter Paſcha & Pentecoſten. Sed quo mortis genere mortui ſint? *R. Auin* teſtatur ibidem.

כולם מתו מיתה רעה ׃

Omnes mortuos eſſe morte maligna. *Ràu Nachmàn* explicat, אסכרה *Aſcharà Angina Squinantia*. Fabulis Talmudicis credunt Iudæi ac ſi veræ hiſtoriæ eſſent, fabuloſum eſſe huiuſmodi portentoſũ exercitum 24000. diſcipulorum inde patet, quòd numerum enormem illum 24000. diſcipulorum, in *Bereſcith Rabbà Paraſcià* 61. *Sèder* חיי שרה ad illa verba Gen. 25. 1. *Et addidit Abraham &c.* per medietatem ſecarint, ibi ſiqui-

mortuus ſit Samuel Propheta. Sub hac die mortem Samuelis Prophetæ reponunt omnes Auctores Iudæi. Latini verò & Græci eam ad diem 20. menſis Auguſti reijciunt, de qua videnda ſunt Martyrologia Romanum, Bedæ, Vſuardi, Adonis, & Menologium Græcorum. Eius ſepulchrum collocatur à Iudæis in רמה *Ramà* -

בכנסית של גוים שם שמואל הרמתי הנביא
ואלקנה אביו וחנה אמו והם תחת המערה ׃

In Eccleſia Chriſtianorum, ibi ſepultus eſt Samuel Propheta Haramathæus vnà cum Elkanà patre ſuo, & Anna matre ipſius, & ſunt infra ſpeluncam. Epiſt. itiner. Terræ ſanctæ. Cuius reliquiæ tempore Arcadij Imperatoris tranſlatæ fuerunt Conſtantinopolim, & locatæ in Templo propè Septimum. *Martyrologium Roman.*

Die 6. Siuàn *Sceuuoth Feſtum Septimanarum*, id eſt Pentecoſtes. Quæ de feſto Pentecoſtes dicenda eſſent, reſeruantur in alio loco.

Die 23. Siuàn *Ieiunium, quia in eo prohibita ſunt primitiæ &c.* De hoc Ieiunio in *Meghilàth Taanith* cap. 12. In *O'rach chaiìm* num. 580. §. 2. & in *Leuùſc bachùr* eodem numero.

Die 25. eiuſdem *Ieiunium, quoniam in eo occiſus eſt Rabbàn Simeon Ben Gamalielis &c.* Decem Rabbinos numerant Iudæi, qui omnes occiſi fuerunt, propter Regnum, ideò vocantur הרוגי מלכות *Harroghè Malchùth occiſi Regni*; putant tamen quòd non propter Regnum cæleſte, ſed mundanum perierunt, Politicam Hebræorum defendentes contra Romacidendus puer, eiúſdem pueri patri, quia apud eum dies eſt lætitiæ. Ibid.

Solent enim mulieres Iudææ per idem tempus, id eſt à Paſchate ad feſtum vſque Pentecoſtes non laborare poſt Solis occaſum, huius rei duas cauſas aſſignant, vnam, quia diſcipuli R. Akibæ mortui ſunt (vt dicunt) in ipſo puncto *occaſus Solis* לשקיעת החמה & ſepulturæ traditi אחר שקיעת החמה *poſt Solis occaſum*, ceſſauitque populus ab operibus ſeruilibus, vt ad ſepulturæ officium exercendum expeditus & promptus eſſet; ideò mulieres vt virorum pietatem imitarentur, poſt Solis occaſum ceſſarunt ab operibus ſeruilibus. Alteram, quia numerant dies *Hòmer* poſt occaſum Solis, & hoc quia ſcriptum eſt (Leuit. 23. 15.) *Septem Sabbatha perfecta erunt.* Et ſcriptum eſt in occaſione שמטה *Scemittà* (Leuit. 25. 8.) *Et numerabis tibi ſeptem Sabbatha annorũ*: hinc deducunt quòd neceſſe erat ſummo Senatui numerare annos השמטה *Haſcemittà* ſicut ſolent Iudæi hodie numerare Sabbatha *Hahòmer*, ideò relatiua eſt hæc numeratio cum priori; at cùm in Sabbatho *Haſcemittà* prohibitum eſt aliquid operari, pari modo prohibitum eſt operari tempore quo numerantur dies *Hahòmer*, ſed iſti numerantur de nocte, ergo prohibitum eſt eo tempore aliquid operari; Ita *Leuùſc bachùr* n. 493. §. 4. Sed ſecundùm hanc ratiocinationem nec homines deberent per idem tempus aliquid operari, quod tamen non obſeruant.

Die 28. *Ijàr Ieiunium, quòd in ea*

Iſti omnes paſſi ſunt ætate R. Simeonis Bar Gamalielis ſecundi, ſi Auctori *Scialſcèleth hakkabalà* pag. 31. credere velimus.

R. Chaninà Ben Chachinài videtur eſſe idem ac *R. Chaninà* סגן הכהנים *Vicarius Sacerdotum*, de quo videndus eſt liber יוחסין litera ח pag. 57. vbi fusè tractat de ſignificatu vocis סְגַן.

Notandum eſt circa *R. Iſmaëlem Ben Eliſai*, & *R. Iudam Ben Bauà*, eos fuiſſe ſepultos in Terra ſancta. Ita *Epiſtola itineraria Terræ Iſraëlis*: Vbi in סיזור legitur -

סיזור סמוך לכפר שם קבורת רבי שמעון סיזורי ועליו ציון ואילן זית ׃ ובסמוך ר׳ ישמעאל בן אלישע כ״ג מעשרה הרוגי מלוכה ׃

Scizùr (locus eſt) *coniunctus Villæ. Ibi* (reperitur) *ſepulchrum R. Simeonis Scizurrai, & ſuper illud eſt monimentum ſepulchrale & arbor oliuæ. Eidem coniunctus eſt R. Iſmaël Ben Eliſai Sacerdos magnus ex decem interfectis Regni.* Et in שפרעם -

שפרעם בה בית הכנסת בנוי ׃ ובין אושא לשפרעם שם קבורת רבי יהודה בן בבא מעשרה הרוגי מלוכה ׃

Scepharhàm : Ibi reperitur Synagoga ædificata. Et inter Vſcià & Scepharhàm ſepultus eſt R. Iudas Ben Bauà (vnus) *ex decem interfectis Regni*. Cùm enim iſti interfecti fuerint non eodem loco, neque eodem tempore, congruum eſt credere non vnà ſimul ſepultos, ſed in diuerſis locis ſepoſitos fuiſſe; mirum itaque eſt, illud quod legitur in Itinerario R. Beniamin

min

manorum potentiam. Ex his, quatuor volunt occiſos eſſe ſub Tito, reliquos ſex ſub Adriano Cæſare. Qui ſub Tito interfecti creduntur, ſunt -

1 רבן שמעון בן גמליאל הזקן ׃

Rabbàn Simeon Ben Gamalielis Senioris.

2 רבי ישמעאל בן ר׳ אלישע כהן גדול ׃

Rabbi Iſmaël Ben R. Eliſai Sacerdos magnus.

3 ר׳ חנינא בן תרדיון ׃

R. Chaninà Ben Thardiòn,

4 ר׳ חנינה בן חכיני ׃

R. Chaninà Ben Chachinài.

Omnes iſti fuerunt ætate Rabbàn Iochanàn Ben Zachài, tempore quo demolita fuit ſecunda Ædes ſecundùm quod ſcribit *Harambàm* in Præfatione ſuper סדר זרעים,

Reliqui ſex qui ſub Adriano interfecti cenſentur, ſunt -

1 ר׳ עקיבא בן יוסף ׃

R. Akibà Ben Ioſeph.

2 ר׳ יהודה בן בבא ׃

R. Iudas Ben Bauà.

3 ר׳ יהודה בן תימא ע״ב שנים אחר החרבן ׃

R. Iudas Ben Thimà 72. annis poſt deſolationem Templi,

4 ר׳ אלעזר בן שמוע ׃

R. Eleazar Ben Sciamùah.

5 ר׳ חוצפית התורגמן ׃

R. Chotzaphith Hattorgamàn, &

6 ר׳ יושבב הסופר ׃

R. Ioſceuàu Haſſophèr.

Ieiunium **quarti**. Dicitur Ieiunium quarti, quia celebratur quarto menſe facto initio anni à menſe *Adàr* Martio. Vocatur communiter *Ieiunium* שבעה עשר בתמוז *Sciubà haſsàr bethamùz Septimi decimi* (diei menſis) *Tamùz Iunij*. Ex quatuor primarijs, & anniuerſarijs Ieiunijs iſtud eſt primum in ordine, de quo olim locutus fuerat Zacharias cap. 8. 19. צום הרביעי *Ieiunium quarti*, &c. Ieiunant hac die Iudæi, quia dicunt cum eorum Magiſtro *R. Moſe Bar Maijmonis Halachà* תעניות cap. 5. num. 2. in ea

חמשה דברים אירעו בו נשתברו הלוחות ובטל התמיד בבית ראשון והובקע ירושלם בחרבן שני ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה והעמיד צלם בהיכל ׃

Quinque res olim accidiſſe. 1. *Fracta ſunt Tabulæ* (Legis, Exod. 32. 19.) 2. *Ceſſauit iuge Sacrificium in primo Templo*. 3. *Ieruſalem fiſſa eſt in ſecunda Vaſtatione*. 4. *Apoſtomus improbus combuſſit Legem*. 5. *Et poſuit Statuam in Templo*. De his abundantiùs quando ex animo de Ieiunijs Hebræorum, Deo fauente, agemus.

Die 1. *Ab Iulij Ieiunium, quòd in eo mortuus ſit Aaron Summus Pontifex*. Noſtra Martyrologia de morte Aaronis Sacerdotis hac die etiam agunt. Idem Ioſephus lib. 4. Antiq. cap. 4. Qui Scripturæ innituntur aſſerenti, Num. 33. 38. aſcendiſſe Aharonem in montem הר *Hor*, ibique mortuum fuiſſe.

בחדש החמישי באחד לחדש ׃

In

min de decem iſtis Iudæis occiſis, eos fuiſſe ſepultos Romæ in monte prope Tyberim, puta in Vaticano, aut Ianiculo. Illius verba ſunt

וגם מערה אחת בהר על שפת הנהר טיברו ושם קבורים הצדיקים ול׳ עשרה הרוגי מלכות ׃

Et etiam (eſt Romæ) *ſpelunca in monte iuxta ripam fluminis Tyberis, & ibi ſepulti ſunt decem Iuſti b. m. interfecti Regni*. Sed cùm à mendacibus & fabuloſis Iudæis Vrbem inhabitantibus id audierit, mirum non eſt ſi credulus vir Beniamin in ſuum *Itinerarium* hanc fabulam intulerit, ſicut quamplurimas alias hauſit, vt, De duabus columnis à Rege Salomone ære fuſis, poſitis in Baſilica S. Ioannis (vt ipſe ait)

ובכל עמוד ועמוד חקוק שלמה בן דוד ואמרו לי היהודים אשר ברומא כי בכל שנה ושנה בימי ט׳ באב נמצאת זיעה עליהם נגרת כמים וכו׳ ׃

Et in qualibet ex his ſculptus ſit (Salomon filius Dauidis). Et addit. *Retulerunt mihi Iudæi Romæ incolæ, quòd per ſingulos annos in die Tiſhà beAu* (id eſt in Ieiunio diei 9. menſis Au Iulij) *columnas illas ſudorem aquæ ſimilem ſtillare* &c. Nugæ omnes.

Die 27. *Siuàn Ieiunium, quia in eo combuſtus eſt R. Channinà Ben Tardiòn* &c. Auctor *Scialſcèleth hakkabalà* pag. 31. ad diem 21. huius reponit hunc Rabbinum combuſtum cum libro Legis, ſed omnes alij Auctores de eo in hac die agunt. Vide *Meghillath Taanìth* cap. 12. *O'rach chaiim* num. 580. & alios.

Die 17. *Tamùz, Tzòm hareuìhì*

26. 18.) Sion ſicut ager arabitur. Hoc ieiunium maiori ſuperſtitione obſeruant quàm reliqua, de quo prolixiùs ſuo peculiari loco de Ieiunijs Iudæorum agemus, Deo propitio. Reliqua duo Ieiunia à Propheta Zacharia recenſita, id eſt -

וצום השביעי וצום העשירי:

Et Ieiunium ſeptimi, & Ieiunium decimi. Vide ſuprà ſuis quibuſque locis, nempè die 3. *Tiſerì*, & die 10. *Tevèth*.

Cæterùm, de Ieiunio *Tiſchà beàu* die 9. *Ab*, i. e. Luna nona menſis V. hoc animaduertendũ eſt: Eccleſiam Catholicam Dominica IX. poſt Pentecoſten, quæ plerumque cadit in hebdomada, vel etiam ipſo die תשעה באב *Tiſchà beàu*, ſolere legere Euangelium Luc. 19. 41. *Cùm appropinquaret Ieſus Ieruſalem, videns Ciuitatem, fleuit ſuper illam &c.* prædicens deſolationem ipſius, ita vt non eſſet relinquendus lapis ſuper lapidẽ. Et in teſtimonium præd.ctionis Chriſti, Eccleſia ipſoſmet Iudæos Chriſti inimicos adducit, vt dum illa alta voce per Diaconos ſuos verba Chriſti pronunciat, Iudæi eodem momento ob illius deſolationem actu ieiunent, vti fecerunt anno 1677. nam die 9. menſis *Ab* incidit in diem 8. Auguſti in Dominicam IX. poſt Pentecoſten; in qua Iudæi ob deſolationem Vrbis ieiunabant, & Chriſti lacrymas Eccleſia referebat, deplorans cum Chriſto Iudæorum cœcitatem, qui nolunt ad tam illuſtre teſtimonium oculos aperire & ſuam incredulitatem agno-

In menſe quinto prima (die) menſis. Die 9. *Ab*, *Ieiunium quinti*. Iſtud eſt ſecundum ſolenne Ieiunium quintum à menſe *Niſàn* primo Eccleſiaſtici anni, de quo Zacharias Propheta cap. 8. 19. וצום החמשי *Et ieiunium quinti*.

In hoc die ieiunant, quia dicunt: quinque res Iudæis infauſtas in eo occurriſſe, quas recitat Rabbì Moſes Bar Maijmonis loc. cit. num. 3. his verbis -

וט׳ באב חמשה דברים אירעו בו נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשנייה ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה והיו בה אלפים ורבבות מישראל והיה להם מלך גדול ודמו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא מלך המשיח ונפל ביד גוים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן בית המקדש ובו ביום המוכן לפורענו׳ חרש טורנוס רופוס הרשע ממלכי אדום את ההיכל ואת סביביו לקיים מה שנאמר ציון שדה תחרש:

Nona die Ab quinque res acciderunt: 1. Decretum eſt contra Iſraëlem in deſerto, ne ingreſſuri eſſent in terram (promiſſam). *2. Deſolatio facta eſt tam primi quàm ſecundi Templi. 3. Capta eſt Bithèr Vrbs maxima in qua erãt multa myriadũ millia Iſraëlitarum, & in ea regnabat Rex magnus, quem putauerant Iſraëlitæ, & Sapientum maiores, eum fuiſſe Regem Meſſiam. Cecidit in manus Gentilium, & omnes occiſi ſunt: fuitque hæc afflictio magna, veluti deſolatio Templi. Ideò firmatum eſt eo die eſſe ieiunandum. 4. Impius Turnus Rufus ex Regibus Idumæis* (Romanos intelligunt) *arauit Templi ſolum, & per circuitum eius, vt adimpleretur quod dictum eſt* (Ierem.

in Tribum aliam *&c.* Doctores autem Hebræorum decreuerunt contrarium, & declarauerunt.

שלא נצטוה דבר זה אלא לאותו הדור בלבד שהיו מכובשי הארץ בתחלה כדי שיוכר ויוחזק כל חלק וחלק של כל שבט ושבט אבל לדורות הבאים שכבר הוחזק כל שבט ושבט בנחלתו וחלקו אל הפקיר הכתוב משם ואילך ולמדו זה ממה שכתוב בתחלת אותה הפרשה זה הדבר אשר צוה יהוה לבנות צלפחד וגו׳ וכל מקום שנאמר זה מיעוט הוא כלומר לא צוה הכתוב דבר זה אלא לדור של בנות צלפחד וגו׳ :

Quòd non fuerit hoc ordinatum, niſi pro illa tantùm prima generatione, in qua vixerunt illi, qui primò terram ſubiugarunt, & hoc vt faciliùs cognoſceretur, & diſtingueretur qualibet portio vniuſcuiuſque Tribus: at ſubſequentibus generationibus, quia iam ſingula Tribus apprehenderant partem & hereditatem ſuam, non opus habet Scriptura ampliùs illas recenſere; hoc perſpicuum eſt ex eo quòd ſcriptum eſt paulò ſuperiùs (Num. 35. 6.) Hoc eſt verbum quod præcepit Dominus filiabus Tzelophchád &c. *Vbicumque enim hoc genus loquendi inuenitur* paucitatem *ſignificat. Id eſt, non præcepit hanc rem Scriptura niſi tantùm pro generatione filiarum Tzelophchád &c.* Cùm autem hæc Sapientibus innotuiſſet ſententia, conuenerunt in vnum, & decreuerunt hunc diem 15. *Ab* feſtum diem futurum.

Secunda cauſa huius diei feſti eſt, quia in hoc die abſoluerunt Tribum Beniamin, & permiſerunt illi nubere cum filiabus cæterarum Tribuum; nam priùs ob ſcelus commiſſum in

Ga-

ſcere, cùm hæc omnia mala eis acciderint ob crucifixionem ſui Meſſiæ, ac Dei æterni.

Die 15. *Ab*. Hic dies eſt totus lætus apud Iudæos. In ſignum lætitiæ non ieiunant, non incuruant ſe, aut in faciem proni cadunt dum orant. Sed è conuerſo lautè & opiparè conuiuantur, genio indulgent, & omne lætitiæ genus exercent; ſolent in hoc die noui Magiſtratus Viros extrahere, qui tamquam Conſules ſub nomine ממונים Iudaicam plebem gubernant, quibus additur *Præfectus ærario*, quem ex Ezr. 1. v. 8. גזבר appellitant. In ſignum lætitiæ in Synagoga pro *Haphtorà* legunt Lectionem ex Iſai. 40. v. 1. נחמו נחמו *Conſolamini, conſolamini &c.* & quia toti addicti ſunt lætitiæ, ideò ſi hæc dies cadat in Sabbatho, volunt ne interrumpi liceat à quacunque extranea ſuperueniente cauſa, vel accidente; vnde obtinere quandoque ſolent à Superioribus ceſſationem Concionis, qua fidei Chriſtianæ articuli per ſingula Sabbatha à Viro pio, ac linguæ Hebraicæ perito ex ſuggeſto Romæ explicantur. Huius lætitiæ cauſam non vnicam, ſed quadruplicem in *Leuùſc hacbùr* numero 580. §. 2. Doctores Hebræi aſſignant.

Prima eſt, Deciſio illius maximæ quæſtionis. An liceret nubilem filiam heredem matrimonio tradere filio alterius Tribus; nam hoc cenſetur prohibitũ ex Lege Num. 36. 9.

ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר וגו׳ .

Et non gyretur hereditas de Tribu

bat ; *Egrediantur omnes & ſepulchrum ſibi effodiant. Quilibet Iſraëlita egrediebatur, & effoſſo ſepulchro in illo pernoctabat. Mane facto iterum proclamabat Preco : Separentur viui à mortuis. Qui verè viuere debebat, egrediebatur ſtans, qui autem morti deſtinatus erat, ex illius vmbilico egrediebatur vermiculus, & ingrediebatur in os eius, & moriebatur, & poſtea ſepeliebant eum* (in ſepulchro à ſe parato). *Sicque faciebant ſingulis annis. In fine quadrageſimi anni, ſecundùm conſuetudinem egreditur Preco, & eodem modo clamat : Egredimini, & parate vobis ſepulturas. Ita fecerunt & pernoctarunt in ſepulchris vſque ad 15. diem menſis Ab. Quando viderunt circulum Lunæ perfectè rotundum, cognouerunt verè diem Tiſchà beàu 9. menſis tranſactum eſſe ; & cùm tranſacta fuiſſet dimidia pas menſis, nec vllus ex eis mortuus erat, intellexerunt ceſſaſſe ſententiam mortis decretam contra Iſraëlem, Ideò fixerunt hunc diem, & diem feſtum illum fecerunt, &c.*

Et cauſam quartam aſſignant -

שכן נתנו הרוגי ביתר לקבורה ׃

Quòd interfecti in Vrbe Bithèr ſepulturæ traditi ſint.

Præter has, ſiuè commentitias, ſiuè fabuloſas cauſas, quas recenſent in *Leuùſc hachùr* num. 580. §. 2. aliquot aliæ referuntur in *Meghilàth Taanìth* c. 5. quæ conſultò hic omittuntur. Has tantùmodo retulimus, vt ſciat curioſus Lector, quibus de cauſis moueantur Iudæi hunc diem 15. huius menſis *Ab* cum lætitia celebrare.

Gabaa Beniamin, deletaque ferè tota Tribu Beniamin vnà cum omnibus mulieribus, iurauerunt filij Iſraël, non ſe daturos filias ſuas ſexcentis viris relictis de Tribu Beniamin vxorem (Iudic. cap. 21. ver. 1.) -

אבל מבניהם לא נשבעו ׃

Verùm de filijs ſuis non iurauerunt. Ideò in hac die illas permiſerunt, & diem feſtum egerunt.

Tertia cauſa eſt, quia eo die ceſſauit mortalitas quædam mirabilis, quam in deſerto extitiſſe referunt Rabbini. Dicunt enim, quòd cùm fuiſſent Iſraëlitæ quadraginta annis in deſerto, & varijs modis tentaſſent Deum, Deus è contra eos omnes, qui ex Ægypto egreſſi fuerant, interfecit in deſerto. Quomodo autem Hebræi in deſerto interierint, hoc modo narrant fabuloſi Rabbini -

היה הכרוז יוצא לפני משה כל ערב ט״ב ומכריז ואומר צאו הכל לחפור והיה כל אחד מישראל יוצא לחפור לו קבר בערב היה כל אחד לן בקברו למחר היה מכריז יוצא ומכריז ואומר הבדלו החיים מתוך המתים וכל מי שהיה בו ממש היה עומד ויוצא ומי שהי׳ עתיד למות היה תולעת יוצא ממנו בטיבורו ונכנס לתוך פיו ומת והיו קוברין אותו וכן כל שנה ושנה לסוף ארבעים שנה היה גם כן הכרוז יוצא ומכריז הכל יצאו לחפור כו׳ ועשו כולן וכן כל לילה עד ט״ו באב כיון שראו שלא נראית הלבנה חסרה כלומר שנתמלא עיגולה ידעו בוודאי שכבר עבר ט׳ באב והרי הוא בחצי החדש ועדיין לא מת א׳ מהם וידעו שבטלה הגזירה וקבעו אותו היום ועשאוהו יו״ט וכו׳ ׃

Preco exibat coram Moſe (ſingulis annis) *ad veſperam Tiſchà beàu noni diei menſis Ab, proclamabat, atque dice-*

Die 18. *Ab*, *Ieiunium*, *quòd in eo extincta ſit Lucerna Occidentalis in diebus Achaz*. Septem Lucernæ continuò lucebant ſuper Candelabrum aureum in Tabernaculo fœderis in Templo Domini. Figura huius Candelabri oſtenſa fuit Moſi in monte Sinai, & deſcribitur in Exodi cap. 25. 31. & ſeqq. Ex his Lucernis quænam fuerit dicta Occidentalis, docet R. Salomon in Cod. יומא *Iomà* cap. 4. pag. 39. ſuper illa verba Ghemaræ -

ארבעים שנה ששמש שמעון הצדיק וכו' והיה נר מערבי דולק מכאן ואילך פעמים דולק פעמים כבה :

Quadraginta annis quibus functus eſt Sacerdotio Simeon Iuſtus &c. Lucerna Veſpertina, ſeù occidentalis ardebat, hinc & vltra ſæpè ardebat, ſæpè erat extincta. De ea ſiquidem ita loquitur R. Salomon -

והיה נר מערבי דולק לאחר שכבו שאר כל הנירות ואע"ג שממנו מתחיל להדליק ערבית בו היה מסיים הטבת נירות שחרית : והוא עדות שהשכינה שורה בישראל כדכתיב (שמות כז כא) מחוץ לפרוכת העדות ואמרינן במסכת שבת עדות היא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל ואמרינן מאי עדות זה נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מתחיל ובה היה מסיים ואיזהו נר מערבי למאן דאמ' שבעת הנרות סדורין מזרח ומערב קרי נר מערבי נר שני שסמוך לראשון שבמזרח כדתנן נכנס ומצא שני נירות מזרחיי' דולקים וכו' למאן דא' בו צפון ודרום נתונין היו אמצעי ניתן פניו מסובין כלפי מערב והוא קרוי ממערבי ושאר הנירו' מצדדין פניהן כלפי אמצעי כדכתיב אל מול פני המנורה הוא אמצעית יאירו נירות של ששה קנים .

Lucerna occidentalis ardebat etiam poſtquam reliquæ Lucernæ extincta fuiſ-

ſent : & quamuis incepiſſet ardere Veſpere, in ea deſinebat purgatio Lucernarum ſequenti mane. Ipſa autem erat teſtimonium quòd Diuinitas inhabitabat in Iſraële ſicut ſcriptum eſt (Exod. 27. 21.) Extra velum quod eſt iuxta Teſtimonium. *Dicunt autem in Cod. Sciabbàth. Iſtud erat Teſtimoniū omnibus introeuntibus in mundum, quòd Diuinitas inhabitaret in Iſraële. Sed alij dicunt : Quid eſt iſtud Teſtimoniū? Eſt Lucerna occidentalis, in quam ponebant oleum ſecundùm menſuram aliarum Lucernarum, & ex ea incipiebant, & in ea deſinebant, & iſta eſt Lucerna* Occidentalis. *Sed ſecundùm eos qui dicunt : Septem Lucernæ erant ordinatæ ad Orientem & Occidentem* (hoc eſt Candelabrum ſeptem Lucernarū ita fuiſſe collocatū vt Lucernæ ab Oriente ad Occidentem reſpicerent) *Vocabatur Lucerna Occidentalis Lucerna ſecunda quæ coniuncta erat primæ, quæ erat in parte Orientali, ſicut legimus in Miſenà. Introiuit quidam, & inuenit duas Lucernas Orientales ardentes &c. Sed ſecundùm illum qui dicit &c. Ad Septentrionē & Meridiem poſitæ erant, media ponebat facies ſuas verſus Occidentem, & illa Vocabatur Lucerna Occidentalis, & reliquæ Lucernæ ex lateribus ipſius è regione mediæ Vertebant facies ſuas Lucernæ* (i. e. vertebant flammam verſus mediam Lucernam) *ſicut ſcriptum eſt* (Num. 8. 3.) E regione facierum Candelabri. *Ipſa eſt Lucerna media; Lucebant* (reliquæ) *Lucernæ ſuper ſex calamis.* Quia neſciūt Rabbini ad quam partem mundi facies Candelabri poſita fuiſſet, neſciunt

etiam

media Lucerna ſecundùm quod determinatum eſt in conſtitutione Candelabri inter Septentrionem & Meridiem, ſed ex incertitudine poſitionis Candelabri manet omninò incerta, quænam ex his ſeptem Lucernis vocanda ſit Occidentalis. Occidentalis iſta Lucerna quæcunque illa cenſeatur, primò extincta inuenta eſt tempore Achaz Regis Iudæ, vt omnes Rabbini affirmant. At ego dicerem, non Lucernam Occidentalem tantùm, ſed omnes Candelabri Lucernas, tempore quo regnauit Acahz, extinctas fuiſſe. Quis non crederet Candelabri Lucernas omnes fuiſſe extinctas tunc temporis; cùm & ipſi Sacerdotes, Leuitæ, Cantores, & alij Miniſtri Templi Domini expulſi fuerint ne Templo & Altari miniſtrarent, & fores Templi toto tempore Regni Achaz fuiſſent clauſæ, eo ſic iubente? quæ deinde poſt eius mortem à filio ſuo Ezechia fuerunt reſeratæ, reuocatis Sacerdotibus, Leuitis, Cantoribus, & reſtituto omni Diuino cultu? Confer cap. 28. & 29. libri 2. Paralipomenon.

Cæterùm de hac Lucerna Candelabri extincta tempore Achaz omnes Auctores Hebræi, qui referunt numerum Ieiuniorum, agunt, inter quos eſt *Meghilàth Taanith* c. 12. *Sciulchàn arùch* num. 580. *Leuùſc hachùr* numero eodem. *Col bò* num. 63. & alij.

Die 17. *Elùl* צום כי בו מתו מוציאי דבת הארץ *Ieiunium, quòd in eo mortui ſint exploratores Terræ promiſſionis, qui eandem diffamauerant*. Num. 14. 37.

Hæc

etiam determinare quænā ex ſeptem Lucernis in eo collocatis dicenda ſit Orientalis, vel Occidentalis. Secundùm eos, qui ponebant faciem Candelabri reſpicientem Meridiem, latera Candelabri neceſſariò reſpicere debebant Orientem & Occidentem, ingredientibus Tabernaculum, cuius oſtiū ad Orientem poſitum, prima Lucerna, quæ occurrebat, vocabatur Orientalis, & ſecunda adiacens primæ, dicebatur Lucerna Occidentalis. tertia item Orientalis, quarta Occidentalis, quinta Oriētalis, & ſexta Occidentalis, media verò Lucerna dicenda eſſet Meridionalis, quia facies illius ad Meridiem verſa fuiſſet. Si verò Candelabri facies vertatur ad Orientem, latera ad Septentrionem & Meridiem: Lucerna Occidentalis vocabitur media inter ſeptem Lucernas (ſuppono enim ex Scriptura Exod. 25. 31. Candelabri formam ibi deſcriptam eſſe ſeptifidam, hoc eſt ex vno haſtili aſſurgere hinc inde tres calamos ſiuè ramos, & cum haſtili ſeptem ramos, in quorum ſummitate tam haſtilis quàm cuiuſq; calami ſeptē Lucernæ fuerint aptatæ, quæ lucebant tota nocte *ex aduerſo*, id eſt omnes reſpiciebant medianam Lucernam; ſi autem conſtituatur Candelabrum in obliquum, vti vult Ioſephus lib. 3. Antiq. cap. 11. ita vt Lucernæ ad Orientem & Meridiem reſpicerent, non video quænam ex ſeptem illis Lucernis, Occidentalis vocari poſſit, niſi ea, quæ magis ad Occidentem vergat, quæ nulla alia eſſe videtur, niſi vltima lateris Meridionalis, aut etiam ipſa

hinc instituta eſt præſens Diſſertatio de Paſchate Iudaico, ad cuius celebrationem duo requirebantur, *Expurgatio fermenti, & immolatio Agni Paſchalis*. De vtroque typicè loquitur Apoſt. 1. Cor. 5. 7. *Expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio, ſicut eſtis Azymi. Etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus*. Expurgato enim fermento, Azyma comedere debebant Iudæi tempore Paſchali, Exod. cap. 12. ver. 8. 15. 18. 20. Et Agnum Paſchalem immolare & comedere. Ibid. ver. 3. 4. & ſeqq. Hodie affectant Iudæi Paſcha celebrare contra præſcriptum Legis, & licèt agnoſcant ſe non poſſe extra Terram promiſſionis offerre Sacrificia, ideòque abſtineant, ab immolatione Agni, attamen alias ceremonias, & præcipuè Azymorum vſum retinere & obſeruare contendunt, exterminando è domibus ſuis omne fermentum. De his ceremonijs prout ipſi ſcribunt in ſuis Ritualibus, non quidem de omnibus, quia nimis longum eſſet omnes illas recenſere, de aliquibus tantùm hic agemus.

I. Aſſerunt eſſe præceptum affirmatiuum exterminare fermentum è domo antequam adueniat tempus, quo illius eſus prohibeatur, quia dicitur Exod. 12. 15. *In die prima ceſſare facietis fermentatum à domibus veſtris*. Et addit *Rambàm* cap. 2. num. 1. *Hal. Chamètz & Matzà*.

ומפי השמועה לכדו שראשון זה הוא יום ארבעה עשר ׃

Et ſecundùm traditionem docemur, quòd

Hæc Hiſtoria de exploratoribus Terræ promiſſionis incipit à *Paraſcià* שלח לך Num. 13. 3. & continuatur ferè per totum cap. 14.

Die 24. *Elùl* incipiunt סליחות &c. Sunt Preces præparatiuæ ad pœnitentiam, vt digni reddantur conſequi indulgentiam peccatorum in die הכפורים *Expiationum*, ideò quotidie vſque ad eundem diem, nempè 10. menſis ſequentis *Tiſcri* has Precatiunculas ſummo mane recitant. Quin ſunt aliqui, qui idem incipiunt à Neomenia huius menſis, & perdurant ad diem *Expiationum* 10. *Tiſcri*. Vnde Auctor *Scialchàn arùch* in *Halachòth Roſc Haſcianà* num. 581. §. 1. ait.

נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מר״ח אלול ואילך עד יום הכפורים ׃

Solent ſurgere in vigilia ad recitandum סליחות *Selichòth condonationes, &* תחנונים *Tachanunim ſupplicationes à principio menſis Elùl, & deinceps vſque ad diem Hacchippurrim Expiationum*. באשמרת *In vigilia*, intelligendum eſt de אשמורת הבקר *Vigilia matutina*, ſecundùm illud Exodi 14. 24. nam vt explicat R. Salomon.

שלשה חלקי הלילה קרויין אשמורות ואותה שלפני הבקר קורא אשמורת הבקר ׃

Tres partes ſunt noctis, quæ vocantur vigiliæ; & illa quæ eſt ante mane, vocatur vigilia matutina.

Et quoniam de הגדה של פסח *Myſtica narratione Paſchatis* Hebræorum noſter principalis eſt ſermo, quæ vix intelligi poteſt, quin & ritus omnes Paſchales Iudæorum intelligantur;

quòd huiuſmodi prima dies ſit dies decima quarta (menſis Niſàn). Itaque decima quarta dies includitur in hebdomada *Azymorum*, vt dicitur in Ghemarà Cod. *Peſachim* cap. 1. pag. 4. b. in fine.

כתיב (שמות יב׳ , יט׳ :) שבעת ימים שאור לא ימצא בביתיכם וכתיב (שם פסוק טו׳ ,) אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם הא כיצד לרבות ארבעה עשר .

Scriptum eſt (Exod. 12. 19.) Septem diebus fermentum non inuenietur in domibus veſtris. *Et ſcriptum eſt* (Ibid. ver. 15.) Verumtamen in die prima ceſſare facietis fermentum à domibus veſtris. *En quomodo augetur* (dies) *decima quarta*. Hinc intelligimus illud Matthæi 26. ver. 17. Marci 14. 12. & Lucæ 22. v. 7. prima die Azymorum acceſſiſſe Diſcipulosq; ad Ieſum, dicentes: *Vbi vis paremus tibi comedere Paſcha?* Et Marci: *Primo die Azymorum quando Paſcha immolabant &c. Quo vis eamus, & paremus tibi vt manduces Paſcha?* Et Lucæ: *Venit autem dies Azymorum, in qua neceſſe erat occidi Paſcha.* Dies autem iſta prima Azymorum erat dies decima quarta in qua expurgandum erat fermentum, & immolandum Paſcha, id eſt Agnus Paſchalis. Ita R. Moſes Aegyptius loco citato cap. 2. num. 1. quodque probat ex Scriptura Exod. 34. 25.

לא תשחט על חמץ דם זבחי .

Non immolabis ſuper fermentatum, ſanguinem Sacrificij mei כלומר *ac ſi diceret* (inquit Ægyptius)

לא תשחט הפסח ועדיין החמץ קיים ושחיטת הפסח הוא יום ארבעה עשר אחר חצות .

Non immolabis Paſcha (id eſt Agnum Paſchalem) *dum adhuc fermentum ſupereſt* (domi). *Iſta autem immolatio Paſchatis ſit die decima quarta* (Niſàn) *poſt meridiem*, Quo tempore prohibitum erat aliquid fermentati domi habere; quare ipſe Ægyptius eadem *Halacha Chamètz & Matzà* cap. 1. num. 8. docet.

אסור לאכול חמץ ביום ארבעה עשר מחצות היום ולמעלה שהוא מתחלת שעה׳ שביעית ביום וכל האוכל אחר זמן זה לוקה מן התורה שנאמר (דברים יו׳ , ג׳) לא תאכל עליו חמץ כלומר על קרבן הפסח .

Prohibitum eſt comedere fermentatum in die decima quarta (Niſàn) *à meridie, & deinceps, hoc eſt à principio horæ ſeptimæ diei; & omnes qui comederint* (fermentatum) *poſt huiuſmodi tempus vapulant ex Lege, S. D.* (Deut. 16. 3.) Ne comedas ſuper eum fermentatum, *ac ſi diceret, ſuper Sacrificium Paſchatis*. Et ne incurrerent in periculum comedendi fermentatum tempore Sacrificij Paſchatis, quod à Lege prohibitum erat סיג לתורה *ſepem fecerunt Legi*, ſtatueruntq; Sapientes & Scribæ, ne vltra principium ſextæ diei horæ comedere fermentatum liceret, vt refert idem Ægyptius loc. cit. num. 9. Imò conſueuerunt abſtinere à fermentato per totam horam quintam diei, vt magis certi eſſent abſtinuiſſe à fermentato per totam horam ſextam. Hinc docent, licitum eſſe veſci fermentato decima quarta die menſis primi vſque ad fi-

nem

na, & dies Primus naturalis Paſchatis ingrediebatur, Chriſtus cœnauerit prorsùs cum Azymis. Primus autem dies Azymorum, erat dies, quo Azyma è domibus ceſſabant, id eſt decima quarta dies menſis *Niſàn*, vt iam ex doctrina Rabbinorum dictum eſt. Sequitur inde, quòd Chriſtus Cœnam ſuam non anticipauerit, ſed cum Iudæis Cœnam fecerit cum Azymis, & cæteris Legalibus.

11. Die decima quarta, in principio noctis antecedentis incipiunt perquirere fermentum, & fermentatum panem per omnes angulos domorũ, & vbi ſolitum eſt reſeruari. Non relinquitur foramen quin in eo non fiat huiuſmodi perquiſitio; & vt hæc inueſtigatio fruſtra fieri nó videatur ſi domi ſciant nullum adeſſe fermentũ, aut panem fermentatum; de induſtria in reconditas domus partes micas aliquot veteres & duras ſpargere conſueuerunt, vt inter perquirendum caſu videantur incidere in eas, & recolligant, & ſic ſatisfeciſſe huic præcepto credunt. Inſtituunt hanc perquiſitionem non ad Solis lumen, aut Lunæ ſplendorem, ſed ad lumen candelæ, cùm huiuſmodi lumine etiam ipſæ rimulæ domus illuminari poſſint, quod radijs Solaribus, aut Lunæ ſplendori plerumque denegatur. Prohibent etiam vti maiori face, quia non cuique angulo, aut rimulæ æquè applicatur maior fax ſine aliquo periculo incendij. Non prohibent tamen per atria, aut magnam aulam illam deferre. *Bar Maijmon Halachà Chamètz & Matzà* ca-nem quartæ horæ diei: à principio autem quintæ horæ, & deinceps non comedunt ampliùs fermentatum; quòd ſi quis in ſexta hora fermentatum comedat, caſtigant caſtigatione מרדות *Mardùth eruditiua*: ſi autem comedat fermentatum ſeptima hora, flagellant illum graui flagellatione, *Aegyptius Halachà Chamètz & Matzà* cap. 1. num. 10. Eruit Ægyptius hanc doctrinam ex *Talmude* Codice פסחים *Peſachìm* cap. 1. pag. 4. b. circa finem, vbi R. Meir.

אומר אוכלין כל המש שורפין בתחילת שש ׃

Dicit: Solent comedere (fermentatum) *per totam horam quintam, & in principio horæ ſextæ comburunt*. Rabbi verò Iudas.

אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחילת שש ׃

Ait: Comedunt (fermentatum) *per totam horam quartam, & ſuſpendunt illud per totam quintam horam, & in principio ſextæ horæ comburunt*. Permittunt tamen veſci fructibus, aut herbis, non autem ad ſatietatem, vt cum maiori auiditate Azymis in Cœna Legali veſcantur. *O'rach chaìm* num. 471.

Hinc patet error Græcorum, dum putant diem Iouis fuiſſe decimamtertiam Lunam, vt non in die Paſchæ, ſed potiùs ante eum ipſum diem Cœnam Chriſtus fecerit, cùm reuera dies Iouis fuerit decima quarta, in qua poſt meridiem nullum fermentum reperiebatur, poſt cuius Solis occaſum, & in principio noctis, quo 15. Lu-

VII. Idipſum volunt fieri ſi poſt completam vniuerſalem viſitationem fermentati, quis videat murem fermentum ore deferentem, & domum ingredientem, volunt, inquam, vt iterum inſtituatur perquiſitio illius domus. Ibid. num. 8.

VIII. Si quis in aliqua parte reſeruauerit nouem aceruos Azymorum, & vnum fermentati, veneritque mus & abſtulerit aliquid, neque ſcire poſſit, an de fermentato, vel de Azymo ſurripuerit; ſi locum, vbi iam facta eſt perquiſitio, ingrediatur, volunt vt iterum per illum locum fiat perquiſitio. Ibid num. 10.

IX. Dentur duo aceruì, ſeù cumuli fermentati, & vnus cumulus Azymorum, Item duæ domus, quarum altera fuerit viſitata, & altera nequaquam, aduenerintque duo mures, vnus accipiat fermentatum, & Azymum, nec ſciatur in quam domorum ingreſſus ſit, an in qua facta fuit viſitatio, an in altera non viſitata; aut dentur duæ domus viſitatæ, & vnus cumulus fermentati, veniatque mus & accipiat de fermentato, & ingrediatur, nec quis ſciat, in quam ex his duabus domibus ingreſſus ſit; aut ſciatur, in quam domorum ſit ingreſſus, & poſt murem ingrediatur homo, & iterum facta perquiſitione, nihil inuentum ſit; aut inuenta fuerit placenta; aut fuerint nouem cumuli Azymorum, & vnus fermentati, & mus abſtulerit panem vnum, nec ſciatur an ſit ex cumulo Azymorum, vel fermentatorum, & ingrediatur mus in domum, in qua facta

capite 2. numero 3. & 4.

III. Foramina, quæ ſunt in medio parietis communis duabus domibus, & parietem totum perforant. Quilibet domus poſſeſſor foramen perquirit ſuũ, & manu, ſi ſit in eo fermentum, inueſtigat, eamque in illud extendit quantum poteſt. Ibidem num. 5.

IV. Foramina inferiora & ſuperiora quæ ſunt infra pauimentum, vel ſuprà tectum; item ſtratum, bouile, palearium, cellarium, promptuarium, horreum, macellum, & alia ſimilia loca, in quibus fermentatum reſeruari non ſolet, ſi certò ſciat fermentatum in his locis non adeſſe, abſoluunt à perquiſitione; ſi autem aliquo modo dubitant, perquirunt illa ſuperficialiter. Ibidem num. 6.

V. Nolunt vt perquiſitor fermentati ſit ſolicitus ac dicat de eo loco, in quo non ſolet exiſtere fermentum: forſan muſtela ibidem ruminauit fermentum. Quòd ſi experimentum circa hoc facere voluerit de domo in domum; idipſum faciendum eſſet de Vrbe in Vrbem, & ſic procedendum eſſet in infinitum. Quæ abſurda non admittuntur. Ibid. num. 7.

VI. Qui loca ſuſpecta de fermento nocte decimæ quartæ Lunæ primi menſis viſitauerit, & decem placentas fermentatas inuenerit, eaſque in loco ſeparato depoſuerit, ſi deinde nouem inueniat, hunc volunt eſſe ſolicitum de decima placenta. Forſan muſtela aut mus eam ſurripuerat. Ideò volunt vt perquiſitio repetatur. Ibid. num. 8.

buccella, & nihil in ore muris, non eſſe iterandam perquiſitionem docent, quia buccellam, quæ iam in ore muris erat, dicunt eandem eſſe modo in ore muſtelæ. Si verò viderint Serpentem cum buccella panis fermentati in ore introeuntem in foramen domus viſitatæ, non erunt ſoliciti eum extrahere, aut iterum perquiſitionem inſtituere. Ibid. num. 13.

XII. Si decima quarta Lunæ menſis primi incidat in Sabbatho, præmittunt perquiſitionem fermentati ad veſperam tertiæ decimæ Lunæ, comburunt vt ſuprà, & relinquunt portionem ſufficientem pro cibo vſque ad horam quartam Sabbathi. Quòd ſi poſt prandium aliquid de fermentato reliquum fuerit, mente illud annihilant, poſtea recondunt in vaſe, cooperiunt diligenter, & cuſtodiunt vſque ad exitum primi diei feſti Paſchalis, poſtea comburunt. Ibid. num. 3.

XIII. Si quis perquiſitionem initio noctis decimæ quartæ per obliuionem non fecerit, iubent vt illam perficiat tempore matutino eiuſdem diei; quòd ſi obliuiſcatur, eandem faciat tempore quo ſolent fermentata comburi; Obliuioſus eſt, ideo non fecit, volunt vt illam in ipſo die Paſchatis faciat, vel ſaltem non prætermittat poſt primum diem Paſchatis, ne hebdomada Paſchalis pertranſeat ſine huiuſmodi perquiſitione. Ibid. num. 5.

XIV. Antequam incipiant perquiſitionem fermentati, præmittunt ſolitam benedictionem בא״י אשר קדשנו &

cta eſt perquiſitio. In omnibus huiuſmodi caſibus nolunt iterum fieri perquiſitionem, quia in his non datur aliqua certitudo, aut ſtabilitas rei. Ibid. num. 11.

X. Si quis relinquat fermentatum ad magnitudinē Oliuę, inueniat verò ad magnitudinem alterius Oliuę; aut reponat in aliquo loco nouem placentas ibidē verò inueniat decem placentas; aut ſi erant nouem cumuli fermentatorum, & vnus Azymorum, & remoueat vnum panem ex eis, neque ſciatur vtrum fuerit fermentatorum, aut Azymorum, veniatque mus & auferat panem illum iam ſeparatum, & ingrediatur domum, in qua facta fuerat perquiſitio; aut veniat mus & accipiat ex fermentatis, ſed neſcitur an ingreſſus ſit in domum viſitatam, nec ne; aut non eſt ingreſſus in aliqua ex his: Volunt nihilominus vt in omnibus his caſibus iterum fiat perquiſitio. Ibid num. 12.

XI. Si mus cum buccella panis fermentati in ore intrauerit domum, in qua facta eſt perquiſitio, & conſimilis egrediatur cum buccella conſimili; ſi adſtantes dixerint: Is eſt qui introiuit, & qui exit; non eſt opus aliam perquiſitionem inſtituere: Quòd ſi mus, qui primò introierat, erat niger, & qui exit ſit albus, decernunt iterum fieri deberi perquiſitionem fermenti. Sicut idem decernunt, ſi cum buccella fermentata introierit mus, & cum conſimili exierit muſtela; ſi autem vterque ſimul egrediantur, id eſt muſtela & mus, & in ore muſtelæ ſit fermenti

terunt ea videri apud *Rambàm Halachòth* חמץ ומצה cap. 4. & 5. & in *O'rach chaiìm* num. 431. & ſeqq.

XVIII. Vt autem ne odor quidem fermenti domi remaneat, inſtituunt generalem ablutionem omniū vaſorum & vtenſilium domus, quam vocant געלת כלים *Ghealàth chelim Expurgationem Vaſorum*. Hæc autem fieri ſolet biduo ante Paſcha, quo expurgantur & quàm diligentiſſimè abluuntur omnia vaſa culinaria ex ligno, ſtamno, ære, ferro, vti ſunt ollæ, ſcutellæ, cochlearia, veru, cultri. Quæ recipiunt fermentum, & quæ tranſire poſſunt per ignem igne magno ſuccenſo in eo ignеſcere faciunt, & ſic purgantur; quæ igni admoueri non poſſunt, vt ſunt lignea vtenſilia, benè defricata eluuntur in aqua feruente in aheno magno; circa quæ multa ſcribunt Rabbini non ſine ſuperſtitione. Vide. *O'rach chaiìm* numer. 451. & 452. Solent & Chriſtianorum fœminæ tempore Paſchatis omnem ſupellectilem domeſticam mundare in honorem Reſurrectionis Domini, ſed ſine vlla ſuperſtitione.

XIX. Præceptum item ex Lege conſtituunt debere veſci Azymis nocte decimaquinta huius menſis *Niſàn* S. D. Exod. 12. 18. בערב תאכלו מצות *In Veſpera comedetis Azyma*. Si quis tantū quanta eſt Oliuę moles, eo tempore comederit, exit ab obligatione. *Rambàm* Ibid. cap. 6.

XX. Decernunt, omnes obligari ad præceptum comedendi Azyma. Paruulos, qui comedere incipiunt, vt initient ad præcepta, guſtare

& addunt על ביעור חמץ *Super combuſtionem fermentati*. Quòd ſi perquiſitio fiat poſt primum diem Paſchatis, non benedicunt. Ibid. num. 6.

XV. Completa perquiſitione, fermentum & fermentatum inuentum reponunt in capſa, aut alio loco tuto ne à muribus corrodi poſſit, reſeruata pariter in loco tuto panis fermentati quantitate, quæ ſufficiat familiæ ad veſcendum vſque ad quintam horam diei decimæ quartæ. Si autem ante ſextam huius diei horam fermentatum extraneo dederint, non improbant, nec obligant ad combuſtionem. Ibid. num. 12.

XVI. Poſtea paterfamilias Chaldaicè hoc modo effatur.

כל חמירא דאיכא ברשותי דחמיתיה ודלא חמיתיה ליבטל ולהוי כעפרא דארעא׃

Omnis panis fermentatus, ſiuè omne fermentatum, quod in mea poteſtate eſt, quod vidi, aut quod non vidi, nullum ſit; vel ſit veluti pulvis terræ.

XVII. Die ſequenti hora quinta comburunt illud; & iterum dicunt.

כל חמירא דאיכא ברשותי דחמיתיה ודלא חמיתיה דבערתיה ודלא בערתיה ליבטל ולהוי כעפרא דארעא׃

Omne fermentatum quod eſt in mea poteſtate, quod vidi, aut quod non vidi, quod ſuſtuli, aut quod non ſuſtuli, nullum ſit, & reputetur ſicut puluis terræ.

Hæc & multa alia requirunt, & reſoluunt dubia circa fermentati perquiſitionem & annihilationem, quæ breuitati conſulens, relinquo. Po-

in Azymis. Ibid. num. 460. §. 7.

XXV. Prohibent figuras animalium, aut volucrum efformare in placentis quocunque inſtrumento id efficiatur typo, pectine, ſtylo. Ibid. num. 460. §. 4.

XXVI. Magnam diligentiam adhibent, vt triticum, & farina non calefiat, ideò triticum madidum reijciunt. Ibid. num. 553. §. 4.

XXVII. Siccum triticum molæ non ſubmittunt, niſi ſit ferro percuſſa, ita vt de nouo cæſa eſſe videatur. Ibidem §. 8.

XXVIII. Loca circum eandem optimè purgant, ne tantillum ex veteris farinæ puluiſculis relinquatur. Idipſum faciunt in capſa, qua farina recipitur. Linteis mundis & albis intrinſecus circumducunt vt à puluere cuſtodiatur Paſchalis farina, neuè cum ea immiſceatur. Ibid.

XXIX. Super nudum iumenti dorſum ſaccum farinæ Paſchalis non imponunt, ne à calore iumenti farina incaleſcat. Ibid. §. 7.

Saccum, ſi in eo aliàs farina recondita fuerat, diſſuunt, lauant, & iterum conſuunt. Ibid. §. 6.

XXX. Farinam nouiter molitam non ſtatim in maſſam redigunt, ſed vno ad minimum die expectato vt refrigeſcat, poſtea depſunt. Ibidem §. 9.

XXXI. Aquam, quam adhibent ad Azymos panes conficiendos, eam eſſe naturalem, volunt: eandem circa Solis occaſum ex puteis, fonte, aut fluuio hauriunt. Per totam noctem ſeruant in cellario, ſi aër ſit

re faciunt de Azymis ad quantitatem Oliuæ. Stante Templo, omnes quidem tenebantur veſci Azymis, ſed non item Agno Paſchali: nam ſurdi, ſtulti, paruuli, mulieres, ſerui, claudi, cæci, ægroti, & ſenes abſoluti erant ab hoc præcepto, quia non tenebantur proficiſci Ieruſalem, vbi Agnus comedebatur.

XXI. Sed ſi quæras, ex qua materia, & quomodo conficiant huiuſmodi panes Azymos Iudæi? Reſpondet *Rambàm* ibidem cap. 5. Ex tritico præſtantiſſimo, vel eo deficiente, ex *hordeo*, vel *zea*, ſeù *ſpelta* altera tritici ſpecie dicta כוסמת, vel ex vna ex duabus ſpeciebus hordei *Auena* ſcil. quam vocant שבולת שועל vel *Secale* appellata שיפון. Itaque ex quinque iſtis ſpeciebus frumenti, verum fermentum in Lege prohibitum, exiſtimant tantùm prouenire poſſe, ideòque volunt, quòd Azymus panis ex eis confectus verus Azymus ſit, & eo vti in neceſſitate poſſit tempore Paſchali.

XXII. Pulmentum ex leguminibus, veluti ex milio, fabis, lentibus, & id genus alijs, permittunt comedi in Paſchate, quia etſi incaleſcat, nunquam tamen acidum fiet, ſed potiùs corrumpetur, & fœtorem emittet. *O'rach chaìim* n. 453. §. 1.

XXIII. Si maſſa triticea cum farina orizæ ſubacta fuerit, & ex ea efficiatur Azymus, ſi ſapor tritici conſeruetur, eo veſci in Paſchate permittunt. Ibid. §. 2.

XXIV. Oua integra & indurata etiam ad ornatum non apponunt

Rabbenu Aſcèr, qui proprijs manibus maſſam ſubigebat, depſebat, Azymos efformabat, & vt alij operarij idem diligenter efficerent , ſolicitè procurabat. Ibid. §. 2.

Azymus præcepti eſt ille, qui paratur & efficitur pro Cœna Paſchali, & confici ſolet pridie, vel etiam biduo antequam cœnetur.

XXXVII. Mulier ex maſſa Azyma חלה *Challà placentam* illam legalem Numer. 15. 20. deſumit, benedicit, & proijcit in clibanum, ibique relinquit quouſque comburatur; poſtea placentæ Paſchales in clibanum immittuntur. Quomodo benedicit? Pronunciat illa verba generalia ב'א'י'א'מ'ה אקב"ו, & poſtea ſubiungit להפריש חלה או תרומה *Seponere placentam iuſſiſti*. יורה דעה *Iorè deabà* num. 328. §. 1.

XXXVIII. Azymis placentis hoc modo paratis, volunt vt parentur & acetaria, quia dicitur Exod. 12. 8. *Et edent carnes nocte illa aſſas igni, & azymos panes cum lactucis agreſtibus*, quibus ex Rabbinorum placito addunt כרפס *Carpàſs Apium*, & חרוסת *Charòſeth Embamma*, de quibus in *O'rach chaiim* num. 473. §. 6. Et de his omnibus paulò infrà cùm de Ritibus, quos antiquitùs in Cœna Paſchali ſeruabant Iudæi, & hodie ſeruant, narrabimus.

fit calidus; ſi verò aër nocturnus ſit frigidus, quia tunc cellaria ſunt calida, ſub dio relinquunt, nec priuſquam dies illuceſcat Azymū depſunt. Ibid. num. 455. §. 1.

XXXII. Sal commiſceri non ſolet in maſſa. Non prohibent tamen ſi in ea Nigella immiſceatur, aut Saccarum, dummodo ſapor Azymi retineatur. Ibid §. 6.

XXXIII. Pro Infirmis & delicatis interdum Oua & Saccarum ſimul ſubigunt, vt guſtu ſint gratiora & morſibus faciliùs cedant, quod מצה עשירה *Matzà Abàſcirà Azymum diuitē* appellant. Cætera condimenta, quæ calefacere poſſunt maſſam, vt Butyrum, Oleum, & his ſimilia, prohibent. Ibid.

XXXIV. Maſſam longè ab ore clibani ſubigunt, ne ob ignis calorem fermentetur; ſtatimque ſubacta conficiunt placentas vtplurimùm figuræ rotundæ, tenues & perforatas, vt calor, qui ex agitatione in maſſa gignitur, euaporare faciliùs poſſit. Foramina iſta, dum has placentas efficiunt, digitis affabrè, & induſtriosè cito perforant, vt opus non ſit aliquo ferreo pectine vti.

XXXV. Non permittunt, vt maſſa depſetur à Gentili (Chriſtianum intelligunt) vel à ſurdo, ſtulto, vel puero. Ibid. num. 460. §. 1.

XXXVI. Laudant Rabbinos & viros חכמים *ſapientes*, qui manus ſuas admouent ad opus Azymorum מצוה *præcepti*, & exemplum afferunt de quodam eximiæ doctrinæ Talmudicæ Rabbino הרא"ש *Harròſc*, id eſt

perpulchris, argenteis & pretioſis; ſi quæ ſint, exornant. Ornant & Cœnaculum tapetibus, ſtromatibus, & puluillis ſedilia, quæ circa menſam ſunt, cooperiunt. In capite menſæ ſellam reclinatoriam tapete, vel ſerico aliquo tegumento operiunt. Omnia enim in hac præparatoria Cœnæ functione faciunt דרך חירות *dèrech chirùth ad inſtar nobilis & ingenui Viri*. *O'rach chaiìm* num. 472. §. 2.

XL. Parant poſtea ſuper menſam caniſtrum, ſeù fiſcellam, vel etiam patinam, in qua tres מצות *Matzòth* Azymas placentas vnam ſuper aliam imponunt.

XLI. Parant & duo cocta cibaria in diſco, id eſt armum, ſeù זרוע *brachium* Agni, vel Hœdi aſſum igni in memoriam quòd ביד חזקה *in manu Valida* educti fuerint patres eorum de Ægypto, & aliud carnis elixatæ in memoriam Sacrificij חגיגה *Chaghighà feſtiuitatis* diei decimi quarti.

XLII. Ex *Machazore Bononienſi* in fol. cum comm. I. Par. in Rubrica Paſchatis hæc etiam addunt.

ודג וביצה וקליות ואגוזים דג משום לויתן ביצה משום זיז בשר משום בהמות קליות ואגוזים בשביל הנערים שלא יישנו וישאלו ׃

Piſciculos; Ouum (firmiter coctū) *Ciceres toſtos, & Nuces. Piſces propter Leuiathanum; Ouum induratum propter Ziz Auem immanis magnitudinis; Carnem propter Behemòth; Ciceres toſtos & Nuces propter pueros, ne dormiant*. Sed ad loquendum & interrogandum de his nouitatibus prouocentur. Nota: Quæ de Leuiathàn

Pi-

Relatio Rituum, quos antiquitùs ſeruabant Iudæi in Cœna Paſchali celebranda, & eorum; quos hodie moderni Iudæi vbique locorum ſeruant.

VT omnes Ritus, qui olim ſeruabantur, & hodie à Iudæis ſeruantur in Cœna Paſchali celebranda, per ordinem numerentur, antiqui Rabbini adinuenerunt quatuordecim dictiones, quæ totidem ritibus & ceremonijs Cœnæ Paſchalis correſpondent, & in his duobus verſibus comprehenduntur.

1 קַדֵּשׁ 2 וּרְחַץ ׃ 3 כַּרְפַּס 4 יַחַץ ׃
5 מַגִּיד 6 רָחְצָה ׃ 7 מוֹצִיא מַצָּה ׃
8 מָרוֹר 9 כּוֹרֵךְ ׃ 10 שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ ׃
11 צָפוּן 12 בָּרֵךְ ׃ 13 הַלֵּל 14 נִרְצָה ׃

Horum ſingulas hic explicabimus. Sed antequam partium huius Cœnæ ſingillatim explicare rationes incipiamus, ſciendum eſt, præcipuum munus fœminarum eſſe, dum viri in Synagoga officium מנחה *Minchà* perſoluunt, quod fit circa vigeſimam ſecundam horam veſperæ Paſchatis, ſternere menſam, quod in hoc feſto faciunt magnificentiùs, quàm in alijs feſtis diebus faciant.

XXXIX. Iſtæ enim כפי כחו *ſecundùm ſuum poſſe* בכלים נאים *vaſis*

Ibid. num. 13. Cui addunt כרפס *Carpàſs Apium*, id eſt Apij ramulum. Et ſeorſim iuxta Scutellam cum aceto reponunt, eaque omnia intra caniſtrum, vel fiſcellam recludunt, eamdem mantili mundo operiunt, & in conſpectu patrisfamilias collocant.

Tandem ante locum vniuſcuiuſque diſcumbentium Cyathũ vacuum ponunt. His peractis expectant mulieres viros ſuos, qui è Synagoga reuertantur.

XLV. Nocte itaque 15. Lunæ menſis *Niſàn* patres, & filijfamilias è Synagoga redeuntes inueniunt שלחן ערוך *Sciulchàn arùch Menſàm paratam*, ſed nihil eorum agunt, quę Chriſtum feciſſe refert Genebrardus lib. 2. Chron. pag. 219. ibi enim de Chriſto loquens, ait; *Primò ſe zona præcingit ad id parata & dedicata, calceos certos induit, baculum tanquam pedum paſtorale manu tenet, Exod. 12. deinde frontem coronamento quodam circumvoluit, Exod. 13. Tertiò, Manipulum in brachio ſiniſtro &c. Quartò, Tunicam, ſiuè veſtem quadrangulam &c. ſuperimponit, &c.* Quæ de *Thephillin* & *Talèd* explicat, nihil horum in Cœna Paſchali, ſtante Templo, fiebat: nec ea hodie fit ab Hebræis: nam ceremoniæ illæ in Exod. c. 12. recenſitæ, vt ſtantes, calceati, renibus accincti, & baculos in manibus tenentes, manducarent feſtinanter, fuerunt ceremoniæ פסח מצרים *Paſchatis Aegyptiaci*, non פסח דורות *Paſchatis generationum ſubſequentium*, vt diſertè dicit *R. Abraham Aben Ezra* in illud Exod. cap. 12. ver. 11.

Piſce, Ziz aue, & Behemòth beſtia, dicunt Rabbini; omnia volunt literaliter intelligi. Vide in I. Par. huius Bibliothecæ pag. 507. & ſeqq.

XLIII. Apponunt etiam in vaſculo חרוסת *Charòſeth* in memoriam luti Ægyptiaci. Sed ſi quæras quid ſit חרוסת *Charòſeth*, & quomodo efficiatur? Reſp. eſſe Embamma compoſitum ad inſtar Muſtaceæ, ſeù vt Itali loquuntur *Muſtarda*. Quomodo autem antiquitùs illud conficiebant, oſtendit *Rambàm Halach.* חמץ ומצה cap. 7. num. 11. Accipiebant Dactylos, aut Ficus areſactas, vel Vuas paſſulas & ſimilia, terebant ea, aceto miſcebant, additis condimentis, & ſpiſſabant ad ſimilitudinem cœmenti, illudque ſuper menſam nocte Paſchatis apponebant. Hodie illud conficiunt ex pomis, pyris, caſtaneis ſiccis, & diligenter in mortario contuſis, poſtea addunt condimenta & Saccarum. Omnia cum aceto confundunt & ſpiſſant ad inſtar cœmenti, cui ſuperimponunt Cinnamomum craſsè contuſum, vt luti ſpeciem, vel etiam cœmenti præſeferat cum paleis, in memoriam luti & palearum, ad quas colligendas, & lateres conficiendos Hebræi erant deſtinati in Ægypto.

Hoc Embamma menſæ apponunt in paropſide, & in eo מרור *Maròr herbas amaras* intingunt.

XLIX. Item, Acetarium parant è Lactuca, vel Intybo, aut Soncho, vel Marrubio, aut Hedera; & vnum ex his ſufficere dicunt. Sed hodie ſolùm Lactucam adhibent;

Qui elegiſti nos præ omni populo &c.

Et tertia *Benedictus tu &c.* שהחיינו וכו׳ *Qui viuere feciſti nos &c.* Quas ſtantes recitant, ſicut ſemper in omnibus benedictionibus faciunt. Facta benedictione paterfamilias ſedet in capite menſæ in ſella reclinatoria, cæteris per menſæ circuitum in ſcabellis, vel ſcamnis ſedentibus. Tenentur omnes accumbentes ad præceptū הסבה *Haſſibà Accubitus inclinationis* ad latus ſiniſtrum; ob quam *diſcumbentes* vocabantur מְסֻבִּים *Meſſabbìm*, quaſi circumſedentes, quia *accubitus* iſti fieri ſolebant in circuitu menſæ, qua voce indicatur menſam antiquitùs fuiſſe rotundam, per cuius circuitum diſcumbebant viri & mulieres. Subſellia ita erant aptata, vt ad ſiniſtrum latus reclinare aliquantiſper poſſent, pedibus ad terram vſque dimiſſis; quæ corporis reclinatio cum ſecuritatis & libertatis argumentum ſit, ideò eam inſtituerunt antiqui, vt per eam indicaretur, Hebræos hac nocte de Ægyptiaca ſeruitute in libertatem aſſertos fuiſſe: & vt tanti beneficij in eis memoria ſeruaretur, eandem ceremoniam ad ſiniſtrum latus inclinandi inter alia præcepta Paſchalia retulerunt. Ob eandem cauſam ſtatuerunt Rabbini vt ſinguli in hac Cœna quatuor pocula euacuare deberent; ſed antequā ea abſorbeant, præmittunt benedictionē *Benedictus tu es &c.* בורא פרי הגפן *creans fructum Vitis*. Miſcent etiam Vino, vt dixi, paululum aquæ; plùs minuſuè ſecundùm maiorem, vel minorem Vini generoſitatem.

וככה תאכלו אתו *Et ſic comedetis illum, &c.* eas omnes ceremonias intelligēdas eſſe פסח מצרים לבדו *ſolummodo de Paſchate Aegyptiaco*, & inter Hæreticos connumerat eos, qui in memoriam exitus de Ægypto ſeruant ceremonias iſtas in Lege præſcriptas, vti Carraitæ faciunt.

Adde, quòd de nocte geſtare *Thephillin*, *& Pallio fimbriato* indui prohibetur ab antiquis Talmudiſtis. *Rambàm Halachòth* תפלין cap. 4. numero 10. *Orach chaiim* num. 18. & 30. §. 2. & alij omnes, quos ego annotaui in I. Par. pag. 562. Ex alio enim capite probandum eſt; Sacris Veſtibus nos vti debere, dum Sacra operamur, quàm imaginari Chriſtum Dominum ea feciſſe, quæ nunquam fecit.

Itaque paterfamilias iubet, vt omnes cyathi Vino generoſo repleantur, & paululum aquæ in ijs permiſceatur, vt ſapor vini ſit iucundior.

XLVI. Deinde incipiunt קידוש של פסח *Kiddùſc Paſchatis* ſignificatum per primam vocem primi verſus קדש *Kaddèſc Sanctifica*, per quam intelligunt tres benedictiones, quas in hac Cœna præmittunt, vt ex his benedictionibus exordium ſumat feſtiuitas.

Quarum prima eſt benedictio Vini:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

Benedictus tu Domine Deus noſter Rex mundi creans fructum vitis.

Secunda & tertia eſt ſuper populum, *Benedictus tu &c.*

אשר בחר בנו מכל עם וכו׳

Semperne igitur debebunt caput inclinare dum Paſchalem Cœnā manducant? Vtique ſi cæteris ſanctiores exiſtimari velint: de neceſſitate tamen non tenentur ad הסיבה *inclinationem* niſi tantùm.

כשעורה אכילת כזית מצה ובשתיית ארבע כוסות:

Quando manducant Matzà Azymum ad quantitatem Oliuæ, & bibunt quatuor pocula. Rambàm vt ſuprà cap. 7. num. 8.

Itaque paterfamilias reclinans ſuper latus ſiniſtrum manu dextera eleuans poculum idipſum facientibus omnibus per circuitum menſæ aſſidentibus, euacuant omnes primum poculum. Ex quo ſanctificatur feſtum, & Cœnæ Paſchalis functio exordium ſumit.

XLVII. Secunda dictio verſiculi eſt ורחץ *Vrchàtz Et laua*, per quam intelligunt נטילת ידים *Nettilàth iadàim Ablutionem manuum*. Facta enim benedictione ſuper primum poculum, eoque hauſto, ſtatim omnes, nulla præmiſſa benedictione, lauant manus; & hic eſt ſecundus actus Cœnæ Paſchalis Iudæorum.

XLVIII. Tertia dictio eſt כרפס *Carpàs Apium*. כרפס in Scriptura Eſther capite 1. ver. 6. ſumitur pro *Carbaſino velo*, ſed apud Rabbinos retinet ſuum primæuum Arabicum ſignificatum: nam كرفس *Apium* eſt; & quod in aquatico ſolo creſcit *Petroſelinum* eſt Talmudiſtis. Vide *Talmudem Ieroſolymitanum* Codice שביעית cap. 9. הפרק 2. circa principiū

Xxxx pa-

Abſtemius, & qui Vinum bibere non poteſt abſque nauſea ידחוק עצמו ולשתות *licèt reluctans, bibat. O'rach chaìim* num. 472. §. 10.

Quiſque accliuis ad ſiniſtrum latus ebibere debet. Quòd ſi aliquis præſcriptum bibendi ritum non ſeruaſſet, perinde eſt ac ſi cyathos non euacuaſſet, & Cœnam non feciſſet. Ibidem §. 8. Vnde *Rambàm* in *Halach.* חמץ ומצה cap 7. numero 8. decernit, quòd

אפילו עני מישראל לא יאכל עד שיסב: אשה אינה צריכה הסיבה ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה ובן אצל אביו והשמש בפני רבו צריכין הסיבה אבל תלמיד בפני רבו אינו מיסב אלא אם כן נתן לו רבו רשות: והסיבת ימין אינה הסיבה וכן המיסב על ערפו או על פניו אין זו הסיבה וכו':

Etiam pauper Iſraëlita comedere non debet niſi inclinauerit. Mulier non opus habet הסיבה *Haſſibbà inclinatione; ſi autem fuerit mulier præclara, neceſſe eſt vt inclinet. Filius apud patrem ſuum, & famulus coram Domino ſuo inclinant. Sed diſcipulus coram Magiſtro ſuo non inclinat niſi facultatem à Magiſtro acceperit. Et inclinatio in latus dextrum non eſt inclinatio; & ſic qui inclinat ſe ſuper ceruicem, aut ſuper faciem, non tamen eſt inclinatio.* In *O'rach chaìim* num. 472. §. 4. Mulieribus quamuis præſtantibus non permittitur הסיבה *Haſſibbà Inclinatio*.

Qui ad הסיבה tenentur, ſi non inclinant dum manducant aut bibunt, volunt vt iterum manducent & bibant cum inclinatione, alioquin non exire ab obligatione decernunt. Ibidem §. 7.

Hic eſt panis afflictionis, quem manducauerunt Patres noſtri in terra Aegypti; Omnis qui eſurit veniat & manducet, quicunque opus habet veniat & faciat Paſcha. Hoc anno hic ſumus ſerui, anno futuro in terra Iſraëlis (erimus) *filij ingenui, gens libera*. Et hæc eſt prima pars Lectionis הגדה *Haghadà*, quæ eſt veluti totius *Haghada* Procemium. Quo peracto amouetur caniſtrum, & in extremitate menſæ collocatur. Dehinc proſequitur Lectio *Haghada* ab illis verbis -

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כלו מצה: שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה מרור שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים: שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסבין הלילה הזה כלנו מסובין :

Quanam eſt differentia inter hanc & alias noctes? Quia in reliquis noctibus nos comedimus panem fermentatum & Azymum, & in hac nocte totum Azymum. In reliquis noctibus nos comedimus qualibet olera, & in hac nocte olus amarum. In reliquis noctibus vnica tantùm vice abluimus manus, & in hac nocte duabus vicibus. In reliquis noctibus nos comedimus ſedendo, aut accumbendo, & in hac nocte omnes accumbimus. Et dum filij interrogant patrem: Cur in hac nocte dum cœnatum itur tot inſolentes ceremoniæ præmittantur, cùm in reliquis noctibus totius anni nil tale efficiatur? Pater reſpondet, & huiuſcemodi differentias ſecundùm capacitatem filij declarat: & inſuper refert,

pagin. 38. columna 3. & inuenies

מהו כרפס שבנהרות : ר' יוסי בר חנינה אמר פיטרוסילינון :

Quid eſt Carpàſs quod in fluminibus reperitur (Carpaſs aquaticum)? *R. Iosè Bar Chaninà dixit: Eſt Petroſelinum*. Accipiunt itaq; Petroſelini, ſeù Apij paruam quantitatem, & ſtans paterfamilias benedicit: *Benedictus tu Domine &c.* ב'פ' האדמה *Borè perì haadamà creans fructum terræ*. Poſtea eam in acetum omnes intingunt. *O'rach chaiim* num. 473. §. 6. & abſoluunt tertiam cermoniam Cœnæ Paſchalis, quam ſub vocabulo ירק etiam intelligunt.

XLIX. Quarta dictio eſt יחץ *Iachàtz Extrahit*. Tum paterfamilias ex caniſtro, ſeù fiſcella extrahit mediam placentam, eamque in duas partes diuidit, minorem ſub mantili in angulo menſæ recondit, & reſeruat pro אפיקומן *Aphikomèn*, de quo paulo infrà; & maiorem reponit in locum ſuum inter alias duas integras Azymas placentas.

L. Quinta dictio eſt מגיד *Magghìd* id eſt *referens*: nam paterfamilias ſtatim poſtquam dimidiatam placentam inter alias integras repoſuit, iubet vt iterum ſingulorum pocula impleantur; deinde eleuat caniſtrum vnà cum reliquis circumſtantibus, & alta voce omnes canere incipiunt -

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים כל דכפין ייתי ויאכול כל דצריך ייתי ויפסח : השתא הכא עבדי לשתא דאתיא בארעא דישראל בני חורין :

ſhate tria hæc verba פסח *Pèſach Paſcha*, i. e. *Agnum Paſchalem*; מצה *Matzà Azymum*; & מרור *Maròr amaras herbas non protulerit, ab obligatione ſua non egreditur &c.* Ad illa verò

מצה זו שאנו אוכלים וכו׳ :

Placentam hanc Azymam, quam nos comedimus &c. paterfamilias manu eleuat, & eam omnibus oſtendit, vt viſo Azymo hilareſcant. Eodem modo facit ad מרור זה וכו׳ *Amaras has herbas &c.* oſtendens lactucas omnibus diſcumbentibus. Et ad illa verba

לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל וכו׳ :

Idcircò tenemur confiteri, laudare &c. omnes eleuant ſuum poculum Vino plenum, & recitatis Pſal. 113. *Halleluia laudate ſerui Domini, laudate nomen Domini &c.* Pſ. 114. *In exitu Iſraël de Aegypto*; atque benedicentes Domino, qui liberauit patres ſuos de Ægyptiaca ſeruitute, & eos peruenire fecerit ad noctem hanc Paſchatis; eum quoque rogantes vt cum ſalute & pace ad alias feſtiuitates peruenire valeant; poſt illa verba בא״י גאל ישראל *Benedictus tu Domine redemptor Iſrael*, addunt benedictionem

בא״י אמ״ה בורא פרי הגפן :

Benedictus tu &c. creans fructum vitis. Et ad latus ſiniſtrum reclinantibus exhauriunt ſecundum poculum. Et de hoc poculo intelligendus eſt Euangeliſta Luc. 22. 17. *Et accepto Calice gratias egit, & dixit: Accipite & diuidite inter vos.* In quo non facta fuit conſecratio Sanguinis Domini:

Xxxx 2 nam

fert; quomodo Deus in hac nocte eduxerit patres ſuos de Ægyptiaca ſeruitute &c. ſecundùm quod præcipitur Exod. 12. 26. & ſeqq. *Et cùm dixerint vobis filij veſtri: quæ eſt iſta religio &c.* Quòd ſi filij nulli ſint, mulier interrogat maritum, diſcipulus magiſtrum, & deficientibus diſcipulis, alter alterũ ſapientem interrogat; & ij, qui meliùs reſpondere ſciunt, & longum ſatis de miraculis in Ægypto patratis, & mirabili eductione ex ea ſeruitute protrahere ſermonẽ norunt, hi laude maxima digni exiſtimantur. Quinimò & ipſe בעל הבית *Bàal babbàith Pater familias* ſeipſum interrogare debet, memoriæ reducendo eadem miracula, & portenta à Deo facta in Ægypto ob ſalutem & libertatem Iſraëlitici populi. His completis ſecundò lauant manus, & deueniunt ad

LI. Sextam dictionem רחצה *Rochtzà Ablue*. Hæc ablutio volunt, vt fiat præmiſſa benedictione, *Benedictus &c. qui præcipit &c.* על נטילת ידים *Super ablutione manuum*, & ſtatim accedunt ad

LII. Septimam dictionem notatam vocibus מוציא מצה *Motzì Matzà Eductionis placentæ*, quam hoc modo peragunt. Præcipit paterfamilias, vt iterum caniſtrum ex angulo menſæ coram ſe afferant, dum continuatur Lectio עבדים היינו לפרעה וכו׳ *Serui fuimus Pharaoni &c.* in qua agitur de ſeruitute Hebræorum ſub Pharaone &c. Extrahit placentam de caniſtro; & cùm deuentum fuerit ad illa verba: *Rabban Gamliel dicit: qui in Paſ-*

בָּאִי אמֹ״ה המוציא לחם מן הארץ ׳

Benedictus tu &c. educens panem de terra. Poſtmodum accipit dimidiatam illam placentam, quam inter duas integras reſeruauerat, benedicit ſuper illam *Benedictus &c. qui praecepiſti nobis* על אכילת מצה *comedere Azymum.* Etex vtraque placenta tam integra quàm dimidiata accipit quantum eſt Oliuæ quantitas, & comedit; dehinc ex ciſdem tantundem Oliuæ quantitatem accipit, & diſtribuit ijs qui ſecũ in menſa accumbunt. *Rambam* loc. cit. num. 8. dicit ומטבל מצה בחרוסת *Et intingit Azymũ in Charòſeth Embammate. O'rach chaiim* dicit במלח *In Sale*. num. 475. §. 1. De vtroque nihil in סדר הגדה של פסח *Rituali nouo* Veneto anni ש״ס 369. min. ſupput. Chriſti 1609. in fol. cum figuris, cuius Ritus hodie obſeruant Itali, ſed tantùm in eo dicitur, quòd de vtroque comedi debeat ad quantitatem Oliuę, & diſtribui inter diſcumbentes.

LV. Octaua dictio eſt מרור *Maròr Amarum*; per quod Itali intelligunt *Lactucas*. Præmiſſa enim ſolita benedictione: *Benedictus &c. qui praecepiſti nobis* על אכילת מרור *comedere herbas amaras.* Paterfamilias eas intingit in Embammate, de eis tantillũ manducat, & alijs recumbentibus manducandas præbet. Dum eas in Embammate intingit, ſubitò extrahit, ne ſi diutiùs in re dulci detinerentur, natiuum ſaporem amarum deperderent. *Ramb.* cap. 8. n. 8. His peractis.

LVI. Sequitur dictio nona כורך *Corrèch Inuoluit.* Accipit idem pater-

nam Chriſtum in ſua Cœna Paſchali hunc ritum ſeruaſſe infrà videbimus.

LIII. Poſt hanc ſeptimam functionem *Rambàm* ponit ſecundam ablutionem manuum, præfixa benedictione על נטי׳ *Ai nettilàth iadàim.* Idipſum facit *Auctor Turrìm*, in *O'rach chaiim* num. 475. at in recenti Ritua-li Italorum huius *Hagada* Venetijs excuſo cum figuris in fol. רחצה notatur ante מוציא מצה.

Interea (ſtante Templo) dum legeretur *Hagadà* (inquit Rambàm) recitabat paterfamilias benedictionẽ

בָּאִי אמ״ה אקב״ו על אכילת הזבח ׳

Benedictus tu Domine Deus noſter &c. qui praecepiſti nobis comeſtionem Sacrificij, & comedebant de carne Sacrificij חגיגה *Chaghighe* diei 14. & deinde benedicebat

בָּאִי אמ״ה אקב״ו על אכילת הפסח ׳

Benedictus tu Domine Deus noſter &c. qui praecepiſti nobis edere Agnum Paſchalem, & comedebant מגופו של פסח *de corpore Agni Paſchalis.* Neque benedictio Agni Paſchalis liberat benedictionem carnis Sacrificij *Chaghighe*, nec vice verſa. Hactenus *Rambàm* cap. 8. *Chamètz & Matzà* numero 7.

LIV. Hodie, quia euerſa eſt Domus Sanctuarij, hoc pacto Iudæi proſequuntur ſuam Cœnam Paſchalem. Paterfamilias educit de caniſtro primam placentam, quam ſuprà dimidiatam diximus fuiſſe ſeruatam, & ſtans benedicit ſuper eam (nam ſemper ſtando benedictiones proferunt)

dextera accipiunt buccellã, in os immittunt, & licèt ſaturi ſint, nihilominus deuotè זכר לפסח in memoriam Sacrificij Agni Paſchalis comedunt. Hæc autem vltima comeſtio, poſtquam non eſt licitum quicquam aliud comedere, dicitur אפיקומן *Aphikomèn* quaſi diceres *Poſt paſtum*: ſiquidem ea, quæ in ſecundis menſis antiquitùs apponebantur, aut mellita, vel ſaccharata Bellaria, vel etiam fructus appellabant Hebræi *Aphikomèn* voce peregrina, ab Ἐπίκωμος, qua voce *comeſſatorem* intelligunt, & à qua deduci poteſt Ἐπίκωμον, vt ex ea intelligantur quæ ad comeſſationem pertinent, vti cenſentur Bellaria. *R. Samuel* in *Ghemarà* cap. ערבי פסחים pag. 119. b. 2. circa fin. intelligit אורדילאי *Fungos*, vel etiam גוזליא *pullos columbinos*, quos in fine menſæ plerique comedebant; & pro Rabbinico paradoxo habendum eſt id quod legitur in Codice סנהדרין cap. 11. pag. 94. b. circa med. *Phacee fil. Romeliæ* pro Bellarijs in fine menſæ comediſſe 40. ſata Columbarum, ſic enim refert R. Iochanàn.

אמר ר׳ יוחנן מאי דכתיב (משלי ג׳ ׃ לג ׃) מארת יהוה בבית רשע וגו׳ ׃ זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה ׃

Dixit R. Iochanàn: *Quare ſcriptum eſt* (Prouerb. 3. 33.) Maledictio Domini in domo impij &c. *Iſte eſt Pèkach filius Remaliàhu*, *qui comedebat quadraginta ſata* (ſatum, menſura quædam eſt aridorum) *pullorum Columbarum loco confectorum prandij*. Id eſt comedebat tot pullos Columbi-

terfamilias ex caniſtro tertiam placentam reſeruatam infra placentam dimidiatam; ex ea particulam frangit, eamque in folio lactucæ non madido inuoluit, & abſque benedictione manducat, & porrigit diſcumbentibus זכר למקדש *Zècher lamikdàſc In memoriam Sanctuarij* כהלל ראמר על מצות ומרורים יאכלוהו *Quemadmodum faciebat Hillel* (הזקן *ſenior*) *qui dicebat*: *Cum Azymis & herbis amaris comedent eum*. Exod. 12. 8. Igitur ex hoc loco ſecundùm interpretationem Hillelis non debent hic intingere in Embammate, licèt *Aegyptius in Halach. Chamètz & Matza* cap. 8. num. 8. & *O'rach chaiìm* num. 475. §. 1. velit vt טובלים בחרופת *intingant in Embammate*; ſed vſus iſte hodie receſſit à menſa Paſchali Iudaica Italorum.

LVII. Pro decima dictione ſunt duæ voces שלחן ערך *Sciulchàn orèch Menſam ſternit*, id eſt poſt has ceremonias legales ſequitur commune & vulgare conuiuium, in quo vnuſquiſque edit, & bibit quantum vult, & de qua re vult.

LVIII. Vndecima dictio eſt צפון *Tzaphùn Reconditũ*. Abſoluto communi conuiuio, ſtatim paterfamilias ex angulo menſæ, vbi ſub mantili dimidiam placentam iam recondiderat, vt in quarta dictione dictum eſt, extrahit, de ea particulam, quanta eſt Oliuæ moles, aufert, & nulla præmiſſa benedictione, ſed tantùm בהסיבת שמאל *Cum inclinatione in latus ſiniſtrum* manducat. Totidem particulas inter conuiuas diſtribuit, qui omnes accliues ad latus ſiniſtrum,

bi-

binos, quot quadraginta eos capere possent ſata. קינות סעודה idem eſt ac אפיקומן inquit Elias in תשבי. *Aphikomèn* autem ſecundùm Ràu חיננא בר שילא ור׳ יוחנן *Chinanà Bar Scilà & R. Iochanàn* in Cod. *Peſachim* loco nuper citato ſunt תמרים קליות ואגוזים *Dactyli toſti, & nuces*, his veſci ſolent pauperes loco Bellariorum in fine refectionis. Hinc illud *Miſena* eodem Cod. cap. 10. & vltimo num. 8.

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן

Non dimittunt poſt Paſcha Aphikomèn explicatur à Ràu Iehudà, ibidem dixit R. Samuel -

אחר הפסח הוא דלא לאחר מצה

Poſt Paſcha poſt Agnum Paſchalem; non comedit poſt Azymum panem, id eſt, nemo planè aliquid cum bellarijs comedit, poſtquam buccella Azymi ſumpta fuerit: vnde canon Iudaicus extat in *O'rach chaiim* num. 478. §. 1.

אחר אפיקומן אין לאכול שום דבר

Poſt Aphikomèn non eſt quicquam ampliùs comedendum. Non eſt igitur hæc vox אפיקומן ſecanda in duas, vt ex ſignificatione Hebraica etymologiam illius habeámus, vt אַפִּיקוּ מַן *Aphikù man Educite cibum* cæleſtem ſcilicet *Manna*, cui aſſimilari volunt Paſchale Azymum: Vel אפיקו מיני מזונות *Educite varietatem ciborum*, vt notat Elias in *Tisbi*; Vel quidquam aliud huic ſimile.

LIX. Duodecima dictio eſt ברך *Barrèch*, per quam ſignificatur, quòd

completa cœna communi, & manducato אפיקומן ſtatim abluere manus debeant ſine benedictione. Poſtea recitant benedictionem מזון *Cibi*, & ſubinde infundunt tertium poculum, quod confeſtim accliues euacuant. Poſtremò infundunt quartum & vltimum cyathum, & pergunt ad הלל *Hallèl*.

LX. Decima tertia dictio eſt הלל *Hallèl Hymnus*. Antequam Hymnum perſoluant, priùs recitant duos verſiculos ex Pſalmo 79. ver. 6. -

שפך חמתך על הגוים וגו׳.

Effunde iram tuam in gentes &c. his dira imprecantur in eos, qui Iudęi non ſunt. Addunt totum Pſalmum 115.

לא לנו יהוה לא לנו וגו׳:

Non nobis Domine, non nobis, &c: Item Pſal. 116.

אהבתי כי ישמע יהוה:

Dilexi quoniam exaudiet Dominus &c. Pſal. 117.

הללו את יהוה כל גוים וגו׳:

Laudate Dominum omnes gentes &c. & Pſal. 118.

הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו.

Confitemini Domino, quoniam bonus; quoniam in ſeculum miſericordia eius. Et hic Hymnus vocatur etiam Hymnus Ægyptius, de quo vide ſuprà ad paginam 240. Quibus abſolutis deueniunt ad -

LXI. Decimam quartam & vltimam dictionem נרצה *Nirtzà Acceptum ſit*, quà innuere volunt Deo gratias referendas, eumque laudandũ eſſe in omnibus operibus ſuis &c.

Re-

mediam noctem functionem protrahere, ſecundùm quorundam opinionem, non liceret) omnes recedunt à menſa & dormitum eunt.

Quæres, An Chriſtus Dominus in vltima Cœna Paſchali, in qua ſui Corporis & Sanguinis Euchariſtiæ Auguſtiſſimum Sacramentum inſtituit, has ceremonias ſeruauerit?

Reſp. Demptis quibuſdam ceremonijs, quæ forſan à recentioribus Rabbinis additæ videntur, cæteràs quæ ad eſſentiam Cœnę Paſchalis ſpectabant, & vſu, ac pia conſuetudine ab vniuerſa Synagoga antiquitùs receptæ fuerant, ad vnguem eas ſeruaſſe, dicendum eſt: nam

Primò apud Lucam cap. 22. de duobus poculis fit mentio, ergo plura pocula in Cœna Domini fuerunt exhibita & hauſta, quorum vnum ex his in Euchariſtiæ Sacramento fuit conſecratum. De primo poculo ver. 17. ſic ait Euangeliſta: *Et accepto Calice gratias egit & dixit: Accipite, & diuidite inter vos:* Hoc non fuit poculum Sanguinis Domini, ſed legalis menſæ, vt ſuprà notatum eſt in ſeptima dictione. Circa quod aduertendum eſt antiquorum candor, & ſimplicitas, vt ex eodem Calice omnes diſcumbentes biberent: hodie vrbanitatem ſeculi ſectantes Iudæi, ſtatuunt in eorũ Ritualibus vt in hac Cœna, & in alijs conuiuijs vnuſquiſque ſuum peculiare poculum habeat & ebibat. *O'rach chaiim* 170.§. 16.

De ſecundo poculo idem Euangeliſta Lucas eodem cap. 22. 20. dicit: *Similiter & Calicem poſtquam*

cœ-

חג

Recitant itaque quandam precatiunculam, quæ incipit יהללוך יהוה וכו׳ *Laudabunt te Domine &c.* Qua completa, & facta ſuper cyathum benedictione *Benedictus tu &c.* ב״פ ה׳ בו׳ *creans fructum Vitis*; accliues, vt ſuprà, euacuant quartum poculum. Quo hauſto, per reliquam noctis partem non licet eis quidquam ampliùs manducare aut bibere; permittunt tamen bibere aquam.

LXII. Vel ſi volunt quintum bibere poculum, neceſſe eſt vt הלל הגדול *Hallèl haggadòl Hymnum magnum* recitent; non tamen ſub præcepto id præcipitur, ſed permittitur vt illum qui voluerint, recitent, vel ad menſam ſtandò, vel poſt menſam in triclinio, vel extra, ſed bibentes ad הסיבה *Inclinationem* calixſtanam, vt in reliquis, tenebuntur; ita vt qui ſine ea, vel ex obliuione, vel fraude biberit, ad alterum poculum exhauriendum cum eadem ceremonia *Haſſibbà* teneatur. Lecto tandem Hymno magno, qui componitur ex Pſalmo 118.

הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו׃

Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius. in quo viginti ſex verſiculi כי לעולם חסדו *Quoniam in ſeculum miſericordia eius* pariter continentur; & quibuſdam alijs prolixioribus Precibus, vt נשמת כל חי וכו׳ *Omnis anima viuens &c.* Poſtremò reaſſumitur vltima clauſula יהללוך יהוה וכו׳ *Laudabunt te Domine &c.* (nam quando dicitur *Hallèl gadòl* prætermittitur) & iam ferè media nocte inſtante (nam vltra

Chriſtum celebraſſe Cœnas, ſeù verius vnicam tantùm Cœnam in duas partes diuiſas, nempè Cœnam legalem, & Cœnam vſualem, ſeù communem. In Cœna legali Chriſtus ſeruauit Legis Moſaicę ceremonias; comedit enim Agnum Paſchalem, ſed ſine illis ceremonijs deſcriptis in Exod. 12. quæ, vt ſuprà vidimus, pertinebant ſolummodo ad Paſcha Ægyptiacum, & non ad Paſcha *ſubſequentium generationum*, vt Hebræi loquuntur. In Cœna vſuali & communi, vel etiam in parua cœnula, dicta אפיקומן *Aphikomèn*, Corporis ſui inſtituit Sacramentum, & in fine totius menſæ Vinum in Sanguinem conſecrauit. Hoc ab Euangeliſtis diſertè deſcribitur; Ioannes enim cap. 13. 4. ita dicit: *Surgit* (Ieſus) *à Cœna & ponit veſtimenta ſua &c. & cœpit lauare pedes diſcipulorum &c.* Et licèt de hoc pedilauio inter cœnandum nihil in ritibus Hebræorum habeatur, attamen Dominus præter manuum ablutionem in Cœna ſeruatam, voluit etiam citra conſuetudinem pedes diſcipulorum lauare, nimirùm propter Sacroſanctum Euchariſtiæ Conuiuium iamiam inſtituendum, vt myſticè nos inde doceret, ad Sacrum & Diuinum illud conuiuiũ non eſſe illotis pedibus, hoc eſt immundis affectibus accedendum. *Poſtquam ergo lauit pedes eorum* (ſequitur Euangeliſta ibidem verſiculo 12.) *& accepit veſtimenta ſua: cùm recubuiſſet iterum &c.* Marcus cap. 14. 22. habet: *Et manducantibus illis, accepit Ieſus panem: &* be-

cænauit dicens: *Hic eſt Calix nouum Teſtamentum in Sanguine meo, qui pro vobis fundetur*, quod intelligendum eſt de ſecundo poculo in fine Cœnæ communis & vſualis conſecrato. Etenim in Cœna illa communi, cœnula bellariorum, ſeù אפיקומן *Aphikomèn* includebatur. Porrò in fine huius Cœnæ Chriſtus accipiens Calicem illum conſecrauit, hoc eſt, Vinum in illo exiſtens in Sanguinem ſuum precioſiſſimũ tranſubſtantiauit, conuertendo ſubſtantiam Vini in ſubſtantiam Sanguinis ſui. Igitur Dominus in ſua Cœna Paſchali ſeruauit ritum poculorum.

De alijs duobus poculis non fit mentio in Euangelio, quia illa non ſpectabant ad Cœnam niſi per accidens. Primum ſiquidem poculum erat tantùm præparatorium ad Cœnam, cùm per eum aperiretur ianua ad ritè peragendum Cœnæ officium; tempus enim profanum poculo iſto diuidebant à Sacro, ante cuius ſorbitionem nullam ſacram functionem licebat operari; vnde Sabbatha, & alij dies feſti initium ſumebant poſt eiuſmodi poculi potationem. Erat igitur iſtud primum poculum introductiuum ad feſtum, ſeù ad Cœnam Paſchalem, ſed non pars Cœnæ Paſchalis. Idipſum dicendum eſt de quarto poculo, quod ad הלל *Hallèl Hymnum* propriè ſpectabat, & non ad Cœnam, quæ iam completa erat & abſoluta per poculi ſecundi hauſtum.

Hinc ex iſtis duobus poculis in Euangelio indicatis, intelligimus duas

dixit ei: Ioan. 13. 26. *Ille eſt, cui ego intinctum panem porrexero. Et cùm intinxiſſet panem, dedit Iudæ &c.* Et ver. 30. *Cùm ergo accepiſſet ille buccellam, exiuit continuò.* Ex his verbis videtur non fuiſſe completa Cœnam quando Iudas exiuit, nec conſecratus Calix. Non completa Cœna, quia Iudæ dederat buccellam panis intinctam fortaſſis in חרוסת *Embammate*, quia ad finem vſq; Cœnæ ſeruabant Embamma ſuper menſam. Hæc autem buccella non erat conſecratam, nam priùs Chriſtus panem conſecrauerat, & omnibus diſcipulis dederat, dicente Euangeliſta Matthæo 26.26. *Deditque diſcipulis ſuis*, inter quos erat etiam Iudas. Itaq; certum eſt Iudam accepiſſe Corpus Domini, ſed non videtur ita certũ quòd acceperit Sanguinem Domini poſt Cœnam conſecratum. Si Rabbinicis his ceremonijs omninò adhęrere vellemus, procul dubio dicendum eſſet Iudam non accepiſſe Calicem Domini conſecratum; ſed quia Marcus expreſsè habet, quòd Dominus *Accepto Calice* (Marci cap. 14. 23.) *gratias agens, dedit eis: Et biberunt ex illo omnes*, inter quos includitur etiam Iudas, dicendum eſt: Iudam cum reliquis Apoſtolis accepiſſe Corpus Domini, & bibiſſe Sanguinem eius. Sed quid dicemus ad illud Ioan. 13. 26. Chriſtùm dediſſe buccellam intinctam Iudæ, *qui cùm illam accepiſſet continuò exiuit*, cœnantibus adhuc diſcipulis? Ergo Calix adhuc conſecratus non erat; nam poſt Cœnam Chriſtus accipiens Calicem conſecrauit.

benedicens fregit, & dedit eis, & ait: Sumite, Hoc eſt Corpus meum. Idipſum fermè dicit Matthæus cap. 26. v. 27. *Cœnantibus autem eis, accepit Ieſus panem, & benedixit, ac fregit, deditque diſcipulis ſuis, & ait: Accipite & comedite: Hoc eſt Corpus meum.* Hæc Corporis conſecratio ad Cœnam vſualem pertinet: nam ferè completa hac Cœna, cœnantibus adhuc diſcipulis, Chriſtus à Cœna ſurgit &c. ponit aquam in peluim, & pedes diſcipulorum menſæ aſſidentium & comedentium lauat, quibus lotis, reaſſumptis veſtimentis iterum recumbit, & adhuc cœnantibus diſcipulis accepit Ieſus panem, nempè placentam Azymam, & fortaſſis eam, quæ pro אפיקומן *Aphikomèn* reſeruata ſub mappa erat, benedixit, fregit, deditque &c. Vnde aduertendum, quòd Chriſtus volens hanc partem placentæ efficere Corpus ſuum, *benedixit*, quod non faciunt Iudæi dum אפיקומן frangunt, ſed illud in fruſta diuidunt, & ſine benedictione ex eo communicant omnes aſſidentes ad menſam; Chriſtus autem benedixit, vt εὐλογία prolata, per verba *Hoc eſt Corpus meum*, Εὐχαριστίαν Corporis ſui ſacratiſſimam conficeret. Idem circa Calicem, poſtquam cœnatum eſt, effecit. Vnde poſſet quis dubitare de Iuda proditore, quòd non biberit Calicem Domini, quia iam videtur foras exijſſe: nam Dominus poſtquam communicauerat Corpus ſuum omnibus diſcipulis, inter quos erat Iudas Matth. 26. 26. volens indicare Ioanni quiſnam eſſet proditor,

que ſanè (Iudas) *bibere cum eo pòterat, qui nō erat bibiturus in regno &c.* Huic reſponſioni occurrendum eſt; concedendo planè omnes diſcipulos, qui aderant, bibiſſe de Calice Domini. ſed probandum eſt Iudam abfuiſſe, quod hactenus probatum non eſt: nam quod poſt buccellam continuò exiuerit, non euincit tempore conſecrationis Calicis Iudam abſuiſſe, vt ſuprà oſtenſum eſt. Hilarius autem non tantùm Calicem, ſed neque Corpus Domini Iudam accepiſſe in Cœna Domini arbitratus eſt. Credidit enim, quòd buccella à Chriſto Iudæ tradita anteceſſerit conſecrationem Corporis & Sanguinis Domini, & ſtatim illa accepta, Iudas foras exierit. Verba enim S. Hilarij eodem loco citato, ſunt: *Poſt quæ Iudas proditor indicatur, ſine quo Paſcha accepto Calice, & fracto pane conficitur. Dignus enim æternorum Sacramentorum communione non fuerat: nam diſceſſiſſe ſtatim hinc intelligitur, quòd cum turbis reuerſus oſtenditur &c.* Iuxta nos tamen buccella Iudę tradita fuit poſt conſecrationem Corporis, & ante conſecrationem Calicis, & poſt conſecrationem Calicis, accepto Sanguine Domini, continuò exiuit.

Quæres ſecundò, Cur Chriſtus Dominus in Inſtitutione Sanctiſſimi Euchariſtiæ Sacramenti potiùs vſus eſt his verbis: *Hoc eſt Corpus meum*, quàm alijs quibuſdam? Poterat enim illud inſtituere prolata alia verborum formula; ſiquidem accepto Pane poterat dicere: *Hic panis eſt Caro mea*. Cur igitur dixit: *Hoc eſt Corpus meum?* Reſp.

Reſp. Quòd inter conſecrationem Corporis, & conſecrationem Calicis aliquod temporis interuallum extitit: nam Panis, cœnantibus adhuc diſcipulis, conſecratus eſt, Calix non item, ſed poſtquam cœnatum eſt: inter huiuſmodi interuallum Chriſtus Iudæ buccellam dedit. Sumpta buccella à Iuda, finita Cœna, & conſecrato Calice, ex eo bibit etiam ipſe proditor, qui cùm reus fuiſſet Corporis & Sanguinis Domini, iudicium quoque ſibi manducauit & bibit, nec vllam de ſui reſipiſcentia ſpem vlteriùs dedit. Tunc dixit ei Dominus: *Quod facis, fac citiùs*. Ex his patet, quod poſtquam Iudæ porrexerat buccellam, Dominus adhuc ſermonem habuit cum diſcipulis ſuis, antequam Cœna completa eſſet, qua abſoluta, accepit Calicem, eumque conſecrauit in Sanguinem ſuum. Illud autem, quod dicitur de Iuda proditore, Ioan. cap. 13. v. 30. *Cùm autem accepiſſet buccellam, exiuit continuò*, intelligendum eſt *continuò*, id eſt poſtquam Chriſtus Calicem conſecraſſet diſcipulis omnibus diſtribuiſſet, & Iudæ dixiſſet, *Quod facis, fac citiùs*, nulla alia in his interpoſita mora. Illi autem, qui putant Iudam exijſſe ante conſecrationem Calicis, ac proinde nec Sanguinem ſumpſiſſe Domini, ad verba Marci: *Et biberunt ex illo omnes*, reſpondent: Et biberunt ex illo Calice omnes illi diſcipuli qui tunc aderant, Iudas autem cùm abeſſet, de eo bibere non poterat. Et de hoc Calice intelligendum putant illud Hilarij Can. 30. in Matth. *Ne-*

pus; & vt Nouum & æternum inſtitueret Teſtamentum, & nouum Corpus veri & immaculati Agni nobis manducandum præberet ſub ſpecie Panis, Panem ipſum accepit, & ad Corpus Agni Paſchalis Veteris Teſtamenti alludens dixit: *Hoc eſt Corpus meum* tradens ſub his verbis Sacerdotibus ſuis formulam conficiendi Auguſtiſſimum Corporis ſui Sacramentum. Pariformiter poſt communem & vſualem Cœnam accipiens poculum, illudque ex Veteri in Nouum Teſtamentum transferens, Vinum in Sanguinem ſuum pretioſiſſimum conſecrauit, præcipiens nobis Sacerdotibus, vt quotieſcumque hæc fecerimus, in ſui memoriam faciamus.

Collige ex his, quòd inter cœnandum in communi & vulgari menſa Chriſtus inſtituerit Corporis ſui Sacramentum; & in fine eiuſdem menſæ Calicem conſecrauerit.

Secundò, quòd in conſecratione ſui Corporis Sacratiſſimi alludere voluit ad corpus Agni typici; & in conſecratione Sanguinis ad ſecundum poculum quod ebibere ſolebant in Cœna iſta Paſchali. (Non enim connumero in hoc loco primum poculum menſæ præparatiuum, nec quartum poſt הלל *Hallèl* potatum).

Hinc patet, quàm turpiter hallucinetur Ioſeph Scaliger in ſuo *De emendatione Temporum* libro ſexto, vbi totum ordinem Rituum Hebræorum, quos in celebratione Cœnæ Paſchalis ſeruant, inuertit & peruertit: & quod in principio ponendum erat, vt הא לחמא עניא *Hic eſt panis* af-

Reſp. Voluit his vèrbis Dominus alludere ad ceremoniam Agni Paſchalis, quem in hac Cœna Iudæi comedebant, quique erat typus & figura Chriſti. Hunc aſſatum menſæ apponebant integrum, & גוף הפסח *Guph happèſach Corpus Paſchatis*, ſiuè *Corpus Agni Paſchalis* vocabant. Ita docent omnes antiqui Rabbini cum primario textu Talmudis videlicet משנה *Miſcna* Cod. פסחים *Peſachim* cap. 10. num. 3. vbi legitur. *R. Eliezer Bar Sadòch dicit*: -

ובמקדש היו מביאים לפניו גופו של פסח׃

Et in Sanctuario (ſtante Templo) *afferebant coram eo* (id eſt patrefamilias) *Corpus Paſchatis*, hoc eſt integrum Corpus Agni Paſchalis aſſati, vt explicat *R. Moſes Bar Maijmonis* in *Halachòth* חמץ ומצה cap. 8. num. 1. vbi enumerat ea, quæ ſolebant apponi ſuper menſam in qua celebranda erat Cœna Paſchalis, hoc ordine -

ומביאין שלחן ערוך ועליו מרור וירקאת ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח ובשר חגיגת של יום ארבעה עשר וכו׳׃

Et afferunt Menſam paratam, & ſuper eam imponunt amaras herbas (id eſt lactucas agreſtes) *& olera* (hoc eſt כרפס Apium) *Azyma, Embamma, & Ghuphò ſcel Chèues Pèſach Corpus Agni Paſchalis, & Carnem Chaghighe* (i. e. Sacrificij) *diei decimi quarti &c.* Hoc Agni Paſchalis corpus appoſitum fuit in menſa Domini, & eſum à Chriſto & diſcipulis ſuis, in quo conſummata fuit Veteris Teſtamenti ceremonia edendi Agni Paſchalis cor-

in his verbis, quod conſecrationem aliquam ſpiret, dignoſcitur: nullus in eis eſt odor Eulogiæ, nullus Euchariſtiæ ſapor, cùm hæc ſint tantùm præludiũ *Hagada*, non ipſa *Hagada*, neq; ad Cœnam Paſchalem vllo modo pertineant; quare nullus reſpectus, aut typicum myſterium in eis ineſſe apparet, ad quod Dominus reſpicere debuiſſet. Vnde non poſſum non mirari, quomodo Eminentiſſ. Annalium Auctor idem *Hagada Paſchalis præludium* Scaligerum ſecutus, intra alias Paſchalis Cœnæ partes & in vltima illarum repoſuerit, ac ſi ad eam reſpexiſſet Dominus in inſtitutione Sanctiſſimi Sacramenti Euchariſtiæ, quod tam longè abeſt, quàm finis à principio diſtat. Deſcribit enim hunc inuerſum ritum ad an. Chr. 34. n. 45. hoc modo, ſecundùm quod ferè apud Scaligerum inuenitur lib. 6. *De emendatione Temporum. In Paſchali conuiuio* (inquit) *poſterior quæ eſſet menſa, non vt in alijs dierum feſtorum ſecundis cœnarum menſis bellaria apponerentur, ſed tantùm à Lege ſtatutus cibus, nimirùm primo loco embamma ex Intybis & lactucis agreſtibus factum, alijſque rebus conditum: inque eum primùm paterfamilias intingebat offam Azymam, mox cæteri, ſicque conſumebatur. Deinde paterfamilias Tortam Azymam*, (ſeù vt alij textus habent dimidiam) *ſub mappa hactenus ſeruatam, in fruſta frangebat, in tot particulas illas diuidens, quot eſſent in Cœna diſcumbentes, ſicque diuiſam ſingulis porrigebat. Quo facto, ipſe poculum deguſtatum tradebat proximo, ille ſecundo,*

afflictionis &c. illud in fine menſæ ineptiſſimè & prorsùs ridiculè poſtponit. Videndi erant Rituales libri הגדה של פסח *Hagada Paſchatis*, quos ſi vidiſſet, vtique inueniſſet omnes incipere ab illis verbis הא לחמא עניא Legendi erant Abrauanelis Comentarij in זבח פסח, & ex eis didiciſſet cauſam, cur hæc verba in principio *Hagada* fuerint poſita, & Chaldaica lingua concepta; nimirùm vt inuitarentur pauperes ad comedendum panem Azymum, qui Paſcha ibidem vocatur; & vt faciliùs intelligerentur verba eorum, qui eos inuitabant, lingua vulgari, ſeù Chaldaica & Babylonica (nam in Babylone volunt hanc *Hagadam* fuiſſe compoſitam) loquebantur. Ita Abrauanel in זבח פסח pag. 10. b.

Enormiùs errat Ludouicus Cappellus Ioſephi Scaligeri patrocinator in ſuis *Animaduerſionibus* contra Buxtorfium *de Cœna Domini*, dum ineptiſſimè putat, Chriſtum in conſecratione panis in locum הא לחמא עניא *Hic eſt panis afflictionis &c.* ſubſtituiſſe hæc verba: *Hoc eſt Corpus meum*, quod falſiſſimum eſt: nam præterquam quòd Dominus non in principio Cœnæ Sacramentum Euchariſtiæ inſtituerit, ſed in medio, vel circa: nam ſurrexit à Cœna, poſuit veſtimenta ſua, lauit pedes diſcipulorum, iterum accumbit menſæ, & inſtituit Sanctiſſimum Corporis ſui Sacramentum. At prædicta verba recitabantur in principio menſæ, non verò in medio, aut alia parte conuiuij, vt probatum eſt. Nihil præterea

chim c. 10. n. 8. ſed alium planè diuerſum ſenſum habet quàm ſub his Græcis vocibus inſulsè illi attribuit, Μετὰ τὸ Πάσχα ἐκ ἀπολύσει τὸ δεῖπνον ἐπικώμιον. *Poſt Paſcha non dimittunt Cœnâ Epicomo*. Vide germanam huius loci interpretationem ſuprà ad paginam 744.

Præterea, Embamma non fiebat ex Intybis & lactucis agreſtibus, ſed ex alijs rebus, vt ex *Rambàm* annotauimus pagina 737. num. 43. Et tantùm abeſt, quòd huiuſmodi חרסת *Charòſeth* ſiuè Embamma fieret ex herbis triſtis, & amari ſucci, vt potiùs ex dulciſſimis & odoriferis fructibus, & aromatibus, vti Dactylis, Ficubus ſiccis, Saccharo, Cinnamomo, & his ſimilibus olim componeretur, & hodie à Iudæis pro Cœna Paſchali componatur; cuius dulcedo & fragrantia talis in eo expetitur, vt ſi diutiùs quàm par ſit, Intybum aut lactucæ agreſtes, dum in trybliointinguntur, relinquantur, ipſius dulcedo herbis illis amaris de facili communicari valeat; vnde volunt vt intinctis eiuſmodi amaris herbis, ſubitò extrahi debeant, ne embammatis dulcedinē contrahere queant, vt vidimus ſuprà. Hinc patet Scaligerum confundere Intybum, ſeù herbas amaras, quæ in embammate intinguntur, cum ijs rebus quibus ipſum embamma componitur, quarum diſtinctio cùm ex omnibus Ritualibus Hebræorum ſit clariſſima, & nota etiam pueris, qui מחזורים *Machazorim* incipiunt legere, ideò vereor Scaligerum hos ritus non legiſ-

do, donec poculum per totum conuiuium circumferretur. Inſuper quoniam ſecundæ illæ menſæ Iudæorum erant ob accepta beneficia ad gratias Deo agendas potiſſimùm comparatæ: cùm in cæteris ſecundis menſis eſſet vſitata quædam communis benedictionis formula, in Paſchali ſecunda menſa poſt illam benedictam cùm diſtribueretur Torta Azyma, hæc verba idem paterfamilias dicebat: Iſte eſt panis ærumnæ, quem comederunt patres noſtri in terra Aegypti: quiſquis eſurit, accedat & peragat Paſcha. Poſt hæc idem accepto poculo benedicebat his verbis: Benedictus es Domine, qui fructum Vitis creaſti &c. ſicque delibatum, vt dictum eſt, poculum tradebat proximo, ille ſecundo, & ſic deinceps: Hæc ex Rituali Iudæorum. Hactenus Auctor Annalium à Scaligero deceptus, qui ritum inordinatum Cœnæ Paſchalis Iudaicæ celebrandæ in Orbem literariū inuexit, & quamplurimos etiam viros doctos in errorem induxit. Non in ſecundis menſis loco bellariorum hę ceremonię fiebant ab Hebræis, ſed in ipſo principio menſæ, vt vidimus ſuprà in *Relatione Rituum Paſchalis Cœnæ*, pag. 740. n. 50. quòd ſi eos conferas cum inordinato hoc ordine menſæ Paſchalis Scaligerianæ, quantum iſte ab alio differt, procul dubio videbis. Quis vnquam peritorum in Rabbinicis dixerit, in Paſchali epulo ipſi conuiuæ interdici omni genere bellariorum? Quod in Canone Ritualis Iudaici legi dicit אין מפטירין אחר פסח אפיקומן: locum hunc ipſe non citat; eum tamen inuenies in *Miſenà* Cod. *Peſa-*

præſcriptum occaſionem dediſſet Iudæis eum accuſandi tamquam Legis prævaricatorem in re tam perſpicua & manifeſta; & Sacerdotes ac Pontifices, Scribæ & Phariſæi, inter alias accuſationes coram Pilato, hanc quoque connumeraſſent, & aliquam, ſaltem apparentem cauſam habuiſſent poſtulandi eum ad mortem trahendi, & crucifigendi. Sed Chriſti accuſatores nec verbum quidem de non obſeruato die Paſchatis protulerunt. Ergo ſignum eſt, eum ſtatuto & legitimo die Paſcha cum Iudæis celebraſſe.

Tertiò, Quia Chriſtus ſolemni die Paſchatis ſecundùm Legem celebrati Cruci affixus eſt: nam Chriſtus occiſus eſt eodem die, quo Barrabas liberatus, liberatus autem eo ipſo die feſto Paſchatis, Matth. 27. Luc. 23. Ergo Chriſtus die feſto Paſchatis occiſus eſt. Dies autem feſtus Paſchatis erat 15. Luna primi menſis. Ergo Chriſtus decima quarta Luna comedit Agnum & Paſcha celebrauit. Quia pridie quàm pateretur, & ex Apoſtolo ad Corinth. 11. 23. in qua nocte tradebatur, cœnauit. Ergo Chriſtus non anticipauit celebrationem Paſchatis, ſed ſtatuto & legitimo die vnà cum Iudæis celebrauit.

Græci vero moderni, vt ſuum panem fermentatum, in quo conficiunt defendant, & firment, dicunt: Chriſtum anticipaſſe celebrationem Cœnæ Paſchalis vno die, in quo fermentum è domibus non erat abiectum, ideòque in fermentato pane confeciſſe Corporis ſui Sacramentum. Fundant giſſe, aut certè non intellexiſſe ſi legerat. Et quia nimis longum eſſet, ſi ſingula eius ſphalmata caſtigare voluiſſem, ſolùm animaduertã, quòd non ſtatim poſt amarorum, & Azymi fruſtrũ eſum bibebant; ſed interuallum temporis non modicum intercedebat in hac Cœna inter cibum & potum. Primò enim infundebant poculum, poſtea preces recitabant, comedebant modicam quantitatem Apij, Azymi, amarorum, iterum benedicebant, poſtea bibebant. Itaque infundebant in principio, & bibebant in fine. Nulla itaque fides eſt adhibenda relationi Cœnæ Paſchalis à Scaligero inuentæ, & in ſuo 6. libro *De emendatione Temporum* affixæ.

Quæres tertiò, An Chriſtus Dominus vltimam Cœnam Paſchalem celebrando, eodem die cum Iudæis celebrauerit, vel vno die anticipauerit, aut Iudæi vno die poſtpoſuerint?

Reſp. Chriſtum Dominum decima quarta die menſis *Niſàn* cum Iudæis vltimam Cœnam Paſchalem celebraſſe.

Probatur, quia Chriſtus fuit Legis Moſaicæ exactiſſimus obſeruator, & ſi anticipaſſet vno die celebrationem Paſchalis Cœnæ, illam celebraſſet decima tertia die menſis *Niſàn* contra id quod præcipitur Exod. 12. 18. *Primo menſe, quarta decima die menſis ad veſperam comedetis Azyma*, quorum eſus incipiebat in ipſa Paſchali Cœna cum Agno Paſchali, & lactucis agreſtibus. Ibid. ver. 8.

Adde, quòd ſi Chriſtus Paſcha celebraſſet extra tempus à Lege

Cœnam celebrauiſſet ad veſperam; neceſſariò inde ſequeretur, diem paſſionis & mortis Chriſti fuiſſe diem feſtum ſolemnem primum Azymorum, cuius feſtiuitas nec minùs debuit obſeruari, quàm feſtiuitas ordinaria Sabbathi, & ſanè in omnibus (vnica excepta ciborum præparatione) Exod. 12. 16. *Nihil operis facietis in eis*, ait Lex, *exceptis his, quæ ad vescendum pertinent*. Et tamen nullum eſt indicium in Scriptura, illum diem paſſionis feſtum fuiſſe, ſed profeſtum. Eo enim die Tribunalia Iudaica apud Annam & Caipham aperta erant, teſtes examinati in cauſa capitali fuerunt, pecunia Iudæ numerata, Chriſtus captus, & ligatus, ac condemnatus. Quòd ſi in ſuo conſilio Iudæi adeò timuerunt plebem, ſi in feſto caperent Ieſum, hoc eſt diebus illis Paſchalibus, & dicebant Matth. 26. 5. *Non in die feſto ne fortè tumultus fieret in populo*: quantò magis timuiſſent, ſi tam impudenter etiam diem adeò ſolemnem violare Satrapas illos populus vidiſſet? Sed quid cenſebimus de Viris iuſtis & optimis Ioſepho ab Arimathia, & Nicodemo, Legis profectò obſeruantiſſimis? Emunt lintea & aromata; officinę talia vendentium apertę ſunt, emitur, venditur, pecunia tractatur: iidem Ioſeph & Nicodemus deponunt mortuum de Cruce, & ſepeliunt; quæ omnia erant Lege prohibita, ne feſtis diebus fierent: nam & propterea ipſi Iudæi ſoliciti ſunt, vt mors crucifixis crurium confractione acceleraretur; veſpera iam aduentantibus dant opinionem ſuam, eamque probant.

Primò ex verbis Ioannis c. 13. 1. *Ante diem feſtum Paſcha &c.* Chriſtum cœnaſſe. *Et Cœna facta &c.* ver. 2. At primus dies feſtus Paſchæ incipiebat ad veſperam decimæ quartæ diei primi menſis, initiumque talis feſti erat ipſa Cœna Paſchalis. Ergo ſi Chriſtus ante diem feſtum Paſchæ cœnauit, neceſſe fuit vt cœnaſſet nocte diei decimi tertij, & ſic vno die anticipauit Paſcha Iudaicum.

Secundò ex eodem Ioanne 18. 28. habemus hæc verba: *Adducunt ergo Ieſum à Caipha in pretorium. Erat autem mane: & ipſi non introierunt in pratorium, vt non contaminarentur, ſed vt manducarent Paſcha*, id eſt Agnum Paſchalem, & non reliquos Paſchales cibos, vt aliqui exponunt: nam quotieſcunque in Sacra Scriptura fit mentio de comeſtione Paſchæ, ſemper intelligitur de Paſchali Agno, vt Exod. 12. 21. Prim. Eſdr. 6. 20. Tert. Eſdr. 1. 6. Marc. 14. 12. Luc. 22. 7. &c.

Tertiò, idem Ioannes cap. 19. 14. & 31. de eodem die paſſionis dicit: ipſum fuiſſe *Paraſceuen Paſchæ*, hoc eſt diem, quo pręparatio fiebat ad comedendum Paſcha ad veſperam, nempè quartum decimum diem primi menſis. Igitur, ſi Chriſtus in vltima Cœna Paſchalem Agnum manducauit, aut ipſe Dominus vno die præuenit verum diem, aut Iudæi vnum diem poſtpoſuerunt.

Quartò, Si Chriſtus vero die ſiuè decimo quarto die primi menſis ſuam

Hæc ſunt argumenta Græcorum, & quorundam, qui apoſtatantes à fide Catholica, & in hæreſim prolapſi in varios & enormes errores inciderunt, inter quos connumeratur Marcus Antonius de Dominis Archiepiſcopus Spalatenſis de Repub. Eccleſiaſtica Par. II. cap. 6. num. 260. & ſequentibus, qui n. 275. & 276. impudenter negat, Chriſtum Agnum Paſchalem comediſſe, atque Cœnam legalem celebraſſe, ſed comediſſe communem & vſualem Cœnam. Et quod dicunt Euangeliſtæ de Paſcha & Cœna Domini, de præparatione Cœnæ eſſe intelligendum, & non de ipſa vera Cœna Paſchali, *præparaſſe quidem Apoſtolos Cœnaculum magnum ſtratum: ſed nullus Euangeliſtarum* (inquit) *eſt, qui dicat in illa vltima Cœna Chriſtum cum diſcipulis Agnum legalem comediſſe.* Et addit: *Neque vlla habemus in ipſis Euangelijs indicia comeſtionis dicti Agni; valida tamen habemus in contrarium: nam in hac Cœna Matth. 26. 20. diſcumbebat cum duodecim: Agnus verò Paſchalis à ſtantibus, & baculos in manibus habentibus comedebatur: feſtinanter erat comedendum; at Cœna Chriſti fuit longiſſima Io. 13. 14. ſermone Chriſti longo mixta, pedum lotione interrupta, & inſtitutione Sacramenti Euchariſtiæ inſignis. In hac Cœna aderat ius aliquod carnium, in quo intinctus eſt panis Iudæ porrectus; at in Cœna Paſchali nullum ius eſſe poterat, quia aſſus tantùm Agnus comedebatur* (Exod. 12. 9.) *In hac Cœna dictum eſt Iudæ* (Ioan. c. 13. v. 17.)

tante, vt ante Solis occaſum deponi poſſent, & ſepeliri: alioquin totum diem Sabbathi immediatè ſequentem oportuiſſet crucifixos illos in crucibus manere; ideò frangunt eorum crura, Ioann. 19. 31. *vt non remanerent in Cruce corpora Sabbato.* Ergo Chriſtus non fuit crucifixus in die primo Paſchatis, ſed in Paraſceue Paſchæ, id eſt Vigilia Paſchæ, in qua Iudæi comedebant Agnum Paſchalem. Ergo Chriſtus manducauit ſuum Agnum Paſchalem biduo ante Paſcha, videlicet pridie antequam pateretur. Ergo decimo tertio die celebrauit ſuum Paſcha, de quo ipſe dixerat apud Matthæum 26. 18. *Tempus meum prope eſt*, quaſi diceret: decima quarta Luna huius primi menſis *Niſàn* iuxta Legis præſcriptum, quod hoc anno propter ſuum מעובר non obſeruant Iudæi, *prope eſt apud te facio Paſcha cum diſcipulis meis &c.* Ergo Chriſtus anticipauit celebrationem Paſchæ, & Iudæi poſtpoſuerunt.

Quintò, idem Ioannes capite 19. 31. loquens de Paſchate illius anni dicit: *Erat enim magnus dies ille Sabbati*, quia nimirum illo anno in Sabbathum incidit feſtum Paſchatis, ac proinde à Iudæis celebratum fuit die Sabbathi; qui incæpit feria ſexta antecedente poſt occaſum Solis, quo tempore comederunt Agnum Iudæi, & Chriſtus eadem fer. 6. ad horam nonam de Cruce pendens expirauit: pridie verò quàm pateretur cœnauit: ergo anticipauit eſum Agni & Cœnam Paſchalem, & Hebræi poſtpoſuerunt.

batum eſt pag. 729. & manducare Paſcha non ſolùm eſt manducare Agnum Paſchalem, vt ex locis ſuprà allatis, ſed etiam eſt manducare Azymum panem, vt ſuprà probatum eſt ex Prooemio הגדה *Haghada* הא לחמא עניא *Iſte panis ærumnæ &c.* & כל דכפין ייתי ויפסח וכו׳ *Omnis qui eſurit Veniat & faciat Paſcha*, id eſt manducet Paſcha, nempè *Panem ærumnæ*, ſeù *Azymum panem*, quem ex caniſtro omnes attollentes pauperibus offerebant, vt ex R. Iſaac Abrauanel pag. 750. oſtenſum eſt. Ergo Chriſtus veram Cœnam Paſchalem celebrauit, & Agnum Paſchalem cum Azymis ſuo vero & legitimo tempore cum Iudæis comedit.

Item, quòd Chriſtus non anticipauerit Cœnam Paſchalem, ſed cum Iudæis illá celebrauerit, patet etiam ex ijs, quæ adducta ſunt pro reſponſione ad tertium quæſitum.

Ad illud quod dicunt Græci ex Ioan. 13. *Chriſtum cœnaſſe ante diem feſtum Paſchæ*, ideòque tempore à Lege ſtatuto non celebraſſe Cœnam Paſchalem, quæ celebranda erat eodem die feſto Paſchatis, nempè die 14. poſt Solis occaſum, quo feſtum incipiebat, reſpondeo primò, ibi diem ſumi pro die artificiali, quo Sol ſuper hemiſpherium noſtrum lucet. Cùm autem Chriſtus cœnauerit nocte antecedente huius diei, liquet profectò, eum cœnaſſe ante diem feſtum Paſchæ, vt Ioannes Euangeliſta ſcribit.

Reſp. ſecundò; Feſtum Paſchatis incipere à media nocte antecedente diem

Quod facis fac citius: *Et Apoſtoli intellexerunt ijs verbis à Chriſto ſignificari, Eme ea quæ opus ſunt nobis ad diem feſtum. Nondum ergo dies erat feſtus, & adhuc emere licebat, & vendere, iam ad multam noctem.* Propter has rationes putat Spalatenſis Chriſtum nullam Cœnam Paſchalem celebraſſe. His non obſtantibus iterum abſolutè dico: *Chriſtum veram Cœnam Paſchalem celebraſſe, in ea Agnum Paſchalem comediſſe, tempus Cœnæ vno die non anticipaſſe, neque Iudæos eandem Cœnam vno die poſtpoſuiſſe; ſed tam Chriſtum quàm Iudæos eodem die nempè 14. Niſàn primi menſis Eccleſiaſtici, comediſſe, cumque Dominum die feſtiuo Paſchatis, id eſt 15. die eiuſdem menſis Cruci affixum fuiſſe.*

Hæc concluſio plures habet partes, quarum aliquæ ex iam dictis patent; aliæ ex dicendis contra obiectiones aduerſariorum probabuntur. Interim verò

Probatur, quòd Chriſtus veram Cœnam Paſchalem celebrauerit, & eandem ſuo vero & legitimo tempore comederit, auctoritate Euangelij: nam Matthæus capite 26. verſ. 17. Marcus cap. 14. 12. & Lucas capite 22. 7. dicunt: Primum diem fuiſſe Azymorum, quando Ieſus miſit diſcipulos ſuos, vt pararent Paſcha, & eodem die de nocte cœnauit, dixitque: *Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum antequam patiar.* Primus autem dies Azymorum erat dies decimus quartus primi menſis *Niſàn*, vt ex Rabbinis ſuprà pro-

per anticipationem ipſa quoque Agni immolatio, & eſus dictus eſt פסח *Peſach Phaſe*, id eſt *tranſitus Domini*. Ibidem ver. 11. Itaque à media nocte incipit feſtum Paſchatis, & quicquid operabatur ante mediam noctem ante feſtum Paſchæ, & ante diem feſtum Paſchæ fieri dicebatur. Sic quia Chriſtus cœnauit ante mediam noctem, quia dicitur Lucæ 22. 14. *Et cùm facta eſſet hora diſcubuit*. Et Matth. 26. 20. & Marci 14. 17. *Veſpere autem facto, diſcumbebat cum duodecim diſcipulis ſuis*; videlicet in principio noctis. Quo tempore licebat parare ea, quæ neceſſaria erant ad victum, & ideò exeunte Iuda è menſa poſt acceptam buccellam, putauerunt Apoſtolorum nonnulli, *quòd dixiſſet ei Ieſus: Eme ea quæ opus ſunt nobis ad diem feſtum: aut egenis vt aliquid daret*. Ioan. 13. 29.

Et quamuis in Ritualibus Hebræorum dicatur in Vigilia Paſchatis, hoc eſt die 14. poſt meridiem, & deinceps non licere aliquid operari, id intelligendum eſt de operibus ſeruilibus, non de his quæ ad cibum, vel ad opera pietatis pertinent: quoniam & in ipſo die Paſchatis ea licebant, vt obſeruat *Rambàm Halachòth Iom Tòu*, & nos infrà probabimus. Ergo quod Græci arguunt ex Euangeliſta Ioanne nihil concludit.

Ad ſecundum argumentum Græcorum, quod deſumitur ex eodem Ioanne 18. 28. Iudæos non introijſſe in Prætorium ne contaminarentur, ſed vt manducarent Paſcha, id eſt Agnum Paſchalem, Reſp. pro τῦ *Paſcha*, diem Paſchatis; Chriſtus autem celebrauit Cœnã ante mediam noctem, ergo celebrauit Cœnam ante Paſchatis feſtum. Hoc innuere voluit Græcus textus Ioannis 13. 1. Πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τῦ Πάσχα, *Ante autem feſtum Paſcha*, nihil de *die* habens, vt non totus dies naturalis 24. horarum intelligeretur pertinere ad feſtum Paſchatis, ſed dies artificialis & pars noctis antecedentis, quod Latinus textus expreſſit per *diem*. Quòd autem non liceret vltra mediam noctem protrahere Cœnam, inde patet, quòd hauſto quarto & vltimo poculo nihil ampliùs eis permiſſum erat per illam noctem guſtare: vnde Cœnam hanc etiam hodie ſolent Iudæi in longum protrahere ferè vſque ad mediam noctem, vt obſeruat Buxtorfius in Synagoga Iudaica cap. 13. Poſt Cœnam *media nocte inſtante* (inquit) *dimidiam placentam, quam abſconderat, profert paterfamilias &c.* Huius moroſitatis rationem reddunt, quia circa mediam noctem Angelus exterminator primogenita Ægyptiorum percuſſerit, vt dicitur Exod. 11. 4.

כחצת הלילה אני יוצא בתוך מצרים וגו׳

Circa medium noctis ego egredior in medium Aegypti &c. Et ibidem cap. 12. 29. dicitur: בחצי הלילה *In medio noctis percuſſit Dominus omne primogenitum in terra Aegypti &c.* tranſiliens Dominus Hebræorum domos illæſas reliquit, ex hoc enim tranſitu Domini in medio noctis peracto nomen פסח *Phaſe* & *Paſchatis* huic feſto inditum fuit, & ob cuius reſpectum, &

Chriſti exercuerunt. Hi Principes Sacerdotum, vel *Summi Sacerdotes*. vt dicit Marcus cap. 15. 1. *Vincientes Ieſum, duxerunt, & tradiderunt Pilato. Et ipſi non introierunt in Prætorium, Vt non contaminarentur, ſed Vt manducarent Paſcha*. Ioann. 18. v. 27. hoc eſt de Sacrificio Paſchatis, vel etiam de Azymis, quæ nomine Paſchatis veniunt, vt ſuprà probatum eſt.

Solutum igitur manet ſecundum Argumentum Græcorum & Spalatenſis Archiepiſcopi.

Ad tertium Argumentum, quòd Chriſtus fuerit Cruci affixus Paraſceue Paſchæ, nempè die quo præparabant cibaria pro Paſcha. Ergo non in die Paſchatis, ſed in vigilia ipſius fuit crucifixus Dominus. Ergo antequam Paſcha comederent Iudæi. Ergo Chriſtus ſuum Paſcha iam comederat vno die priùs quàm Iudæi comediſſent. Hoc argumentum ijs, qui ignorant vſus & ritus Iudaicos videtur inſolubile; cùm tamen eius ſolutio ſit facillima, ſicut & omnes aliæ, quæ dependent ex eiſdem Iudæorum ritibus, vt paulò poſt.

Vt autem ſolutio huius Argumenti de Paraſceue Paſchæ meliùs percipiatur, explicandum eſt quid ſit *Paraſceue*, cur dicatur *Paraſceue Paſchæ*: & quid per ipſum vocabulum intelligatur. Habetur hoc vocabulum Παρασκευὴ apud Ioan. cap. 19. 14. quod *præparationem ciborum* propriè ſignificat. Cùm enim fas non eſſet Iudæis die Sabbathi ignem accendere, nec circa cibos aliquid operari,

cha, dico debere intelligi in hoc loco non *Agnum Paſchalem*, qui iam antecedenti Veſpera immolatus fuerat, & in nocte eſus, ſed pro *Paſcha* intelligendi ſunt alij Cibi Paſchales, Sacrificiorum ſcilicet carnes, quarum pars Sacerdotibus cedebat; & ipſi fuerunt, qui ingredi in Prætorium noluerunt. Nec dicat Spalatenſis, eos non fuiſſe Sacerdotes, ſed Sacerdotum Miniſtros ac ſatellites: *Cum Iuda enim* (inquit num. 264. cap. 6. Par. II. *de Republ. Eccleſ.*) *erat turba multa* (Matth. 26. 27.) *miſſi à Principibus Sacerdotum & Senioribus populi. Vnus ex his erat Malchus, cuius Petrus abſcidit auriculam* (Io. 18. 10.) *ſeruus Principis Sacerdotum. Hi igitur adducunt Ieſum à Caipha in Prætorium, & ipſi non introierunt, Vt non contaminarentur &c.* Non aduertit Archiepiſcopus de Dominis, id quod dicit Matthæus cap. 27. & Marcus cap. 15. quòd *mane Summi Sacerdotes, cum Senioribus, & Scribis, & vniuerſo Concilio, Vincientes Ieſum, duxerunt, & tradiderunt Pilato*. Legit quidem Spalatenſis locum Ioannis 18. 10. ſeruum Principis Sacerdotum fuiſſe illum, cuius auriculam Petrus abſciderat, ſed non legit conſimilem locum apud Lucam c. 22. 50. 52. *Dixit autem Ieſus ad eos, qui venerant ad ſe Principes Sacerdotum, & Magiſtratus Templi, & Seniores*. Igitur non ſatellites ſolùm & Miniſtri Sacerdotum venerunt ad capiendum Chriſtum, ſed & ipſi Principes Sacerdotum, Magiſtratus & Seniores, ſatellitum officium in captura

Scriptura ne opera ſeruilia fiant, videlicet, Primus & ſeptimus dies Paſchatis: Primus & octauus feſtiuitatis Tabernaculorum: feſtum Pentecoſtes; & primus dies menſis ſeptimi, & vocantur Iamìm Touìm dies boni feſtiui; horum ceſſatio ab operibus eſt æqualis, quia in ipſis prohibita ſunt omnia opera ſeruilia, exceptis ijs, quæ ad cibum pertinent. S. D. (Exod. 12. 16.) *duntaxat quod comedetur ab omni anima, &c.* Opera verò ſeruilia in eo prohibita quæ ad cibum pertinent, vt idem *Maijmonis* ibidem refert; exempli gratia ſunt *ædificare, deſtruere, texere*; & his ſimilia.

Sunt & quædam opera, quæ cùm ad conſeruationem corporis pertineant, ad cibum, ſeù ad ciborum præparationẽ reduci exiſtimant Rabbini. Vnde hoc nomine permittunt his diebus feſtiuis רחיצה וסיכה *ablutionem & Vnctionem* faciei, manuum, & pedum, atque aquas igne calefacere, vt his calefactis aquis corporis partes abluantur, & inungantur. Idem *Rambàm* ibid. cap. 1. num. 16.

Quin & opera pietatis in his diebus feſtiuis permittuntur, vt ſepelire mortuos, & quæ ad funus neceſſaria ſunt, parare, vt paulò poſt videbimus.

Hinc apparet non opus habere hos dies feſtos aliqua ciborum præparatione, cùm in ipſis diebus feſtiuis cibos ſibi comparare & coquere potuiſſent Iudæi. Ideòque nullam Paraſceuen habere Paſcha, nec reliquos conſimiles feſtiuos dies ſuprà relatos.

No-

rari, pridie Sabbathi poſt meridiem cibaria omnia, quæ neceſſaria erant ad eſum Sabbathi tam pro Cœna noctis Sabbathi, quàm pro prandio diei parabant, pulmentaria cocta in clibano moderatè calido reſeruabant, reliqua, quæ calore non indigebant, menſæ apponebant, quam ſternebant ac ſi in ea ſtatim & ante feſtum cœnandum eſſet, crederetur. Has præparatorias Cœnas Tertullianus libro 5. aduerſ. Marcion. *Cœnas puras* appellat ideò forſan, quia pura & ſine vlla læſione poſt Cœnam ſeruabatur tanta ciborũ quantitas, quanta in craſtinum ſufficere poſſet pro futuro prandio, & ſecunda Cœna diei Sabbathi: nam tres refectiones in die Sabbathi fieri debere, docent Rabbini in *O'rach chaiim* numero 291. Præter Sabbathum alios dies feſtos habebant Iudæi, quos חגים *feſtiuos*, vel ימים טובים *dies bonos* vocabant; Tertullianus loco citato *magnos dies* dixit. In eis quoque opera exercere non licebat, ſed non ita ſtrictè & rigoroſè ſicut in Sabbatho. *Rambàm* in *Halachòth* יום טוב cap. 7. ſex huiuſmodi dies connumerat, & quæ opera in his permittantur exerceri, enumerat. Numero 1. ſic ait.

ששת ימים האלו שאסרן הכתוב בעשיית מלאכה שהן ראשון ושביעי של פסח וראשון ושמיני של חג הסוכות וביום חג השבועות וכאחד לחדש השביעי הן הנקראין ימים טובים ושביתת כולן שוה· שהן אסורין בכל מלאכת עבודה חוץ ממלאכה שהיא לצורך אכילה שנאמר (שמות יב ׳ יו :) אך אשר יאכל לכל נפש וכו׳ :

Iſti ſunt ſex dies in quibus prohibet

ſuit præparare cibaria pro ſequenti die Sabbathi, ideò ab Euangeliſta vocatur iſtud Paraſceue, *Paraſceue Paſchæ*, quia in Paſcha incidit. Ex his manifeſtum eſt errare eos, qui pro *Paraſceue Paſchæ* intelligunt feriam ſextam cibi præparatoriam pro ſubſequente die Paſchæ, quando Paſcha incidit in Sabbatho: nam cùm Paſcha nullum ex ſe Paraſceuen habeat, fruſtra illi adiungitur ratione Sabbathi, cùm neceſſariò Sabbathum ex ſe ipſo Paraſceuen habeat ſine vllo reſpectu ad feſtum Paſchatis. Itaque ad locum Ioannis: *Erat enim Paraſceue Paſchæ* quando Chriſtus crucifixus eſt, diſtinguo. Erat enim Paraſceue id eſt fer. 6. in qua Paſcha incidit in illo anno, concedo. Erat enim Paraſceue, id eſt fer. 6. qua præparabant cibaria pro ſequenti Paſchate, quod ſupponunt incidiſſe illo anno in ſubſequens Sabbathum, nego. Paraſceue autem Paſchæ ideò dicitur ab Euangeliſta, quia Paraſceue eo anno cum Paſchate coniungebatur, & ſecundùm quod Iudæorum Magiſtri certo modo per commixtionem ciborum decreuerant poſſe in die ſolemni Paſchatis præparari cibaria pro Sabbatho futuro, ideò alio in loco idem Euangeliſta, nempè capite 19. 42. huiuſmodi Paſchatis Paraſceuen, *Paraſceuen Iudæorum* appellat, quaſi per hoc indicare velit, *Paraſceues Paſchæ* denominationem, non ex aliquo Legis Moſaicæ præcepto deduci, ſed ex Iudæorum vſu & conſuetudine fuiſſe introductam.

Notandum etiam eſt ex *Rambàm Halach. Iom Tòu* cap. 6. nu. 1. quòd quando *Iom Tòu*, ſeù vnus ex his ſuprà notatis diebus feſtiuis incidit in vigilia Sabbathi, ſeù, vt nos dicimus, feria 6. tunc non eſſe licitum præparare cibaria pro Sabbatho.

יום טוב שחל לחיות ערב שבת אין אופין ומבשלין ביום טוב מה שהוא אוכל למחר בשבת וכו׳:

Iom Tòu (inquit Rambàm) *qui incidit fer. 6. non coquunt panem, nec elixant carnes in eo die feſto, Vt de ipſis edant in ſequenti Sabbatho &c.* Vnde illud Sabbathum deſtitutum erit Paraſceue; tradunt autem modum, vt v. g. in die Paſchatis, quæ incidit feria 6. poſſint parare, & coquere, ac elixare cibaria pro ſubſequenti die Sabbathi; quod faciunt media עירוב תבשלין *Iruù Theuaſcelin Mixtione ciborum*, de qua videndus eſt *Rambàm* loco cit. & ferè per totum c. 6. שביתת יום טוב puta Paſchatis, cui attribuunt priuilegium Paraſceues, & licitè permittunt eo die parari cibaria pro ſubſequenti Sabbatho; quo caſu vocatur illud Paraſceue, *Paraſceue Paſchæ*, quia ratione עירב תבשלין Paſchati coniungitur Paraſceue. Sic ſi feſtum Tabernaculorum, Pentecoſtes, aut Initij anni incideret fer. 6 illud Paraſceue diceretur Paraſceue Tabernaculorum, vel Pentecoſtes, aut Initij anni. Hac ratione, quia eo anno quo crucifixus eſt Dominus, Paſcha incidit in fer. 6. & ratione עירב תבשלין *Iruù Theuaſcelin mixtionis ciborum* in eo Paſchatis feſto permiſſum

proditorem, qui iniquorum Sacerdotum, Templi Magiſtratuum, Seniorum, Miniſtrorum, ac ſatellitum factus erat dux & caput, circa medium noctis Chriſtum capiunt, & captum ad Tribunalia trahunt, accuſant, & vt reus mortis tumultuariè, nulloque iuris ordine ſeruato, damnari procurant & crucifigi.

Cæterùm, opera pietatis, vti deponere mortuum ex patibulo, aromata, & vnguenta, & linteamina ad cadauer inbalſamandum, vngendum, operiendum, & alia his ſimilia in ipſo primo die ſolemnitatis, vti erat primus dies Paſchatis, exercere licebat, teſte R. Iacobo Ben Iudæ לנדו *Landò* in ſuo libro אגור *Agbùr* numero 651. vbi ſic habet -

מת המוטל לקוברו ביום טוב ראשון יתעסקו בו עממים אפילו מת בו ביום ואפילו שלא יסריח עד למחר :

Mortuus tollitur ad ſepeliendum beiom tòu riſciòn in die primo feſti ſolemnis; operantur circa eum, & cooperiunt etiam ſi mortuus ſit ipſomet die, etiam ſi fœtorem non emitteret vſque ad diem craſtinum. Et meritò quidem, quia ſi *Harambàm* in *Halach. Iom Tòu* cap. 1. num. 16. dicit, quòd -

רחיצה וסיכה הרי הן בכלל אכילה ושתיה ועושין אותן ביום טוב וכו' :

Ablutio, & vnctio comprehendantur ſub cibo & potu (quia his refocillatur homo) *eaſque permittunt in die ſolenni:* Cur eadem vnctio & ablutio, & alia pietatis opera erga defunctos fierī non debeant in diebus hiſce feſti-

Ad quartum, quo dicebatur, quòd ſi Chriſtus paſſus fuiſſet die ſolemni Paſchatis, ſiuè primo Azymorum, neceſſariò facienda eſſent in coopera, quæ omninò prohibita erant, vti cauſam dicere in re capitali, mortuum ſepelire, & ea, quæ ad funus neceſſaria erant, comparare, vti fecerunt Ioſeph & Nicodemus &c. Reſp. Opera, quæ in die Paſchatis, quo Dominus crucifixus eſt, facta fuerunt, non omnia prohibita erant ex conſuetudinibus & vſibus Iudæorum. Et quæ prohibita erant, non omnia facta ſunt à Iudæis, ſed multa facta ſunt à Gentilibus, inſtigantibus tamen Iudæis, vt ſententia mortis lata eſt à Pilato Gentili, qui Teſtes audiuerat, Ieſum interrogauerat, & flagellauerat per manus militum, qui & ipſi Gentiles erant. Summos verò Sacerdotes, Magiſtratus Templi, Seniores, Miniſtros, & falſos Teſtes Iudæorum, qui manus adiutrices capturæ Chriſti facto vel conſilio, auctoritate, vel præſentia dederunt, quique falſum teſtimonium protulerunt, petieruntque à Pilato vt Chriſtus crucifigeretur, certiſſimum quidem eſt, non ſolùm grauiſſimè peccaſſe contra Innocentem, ſed etiam violatæ ſolemnitatis Paſchalis reos fuiſſe, dicendum eſt. Et quamuis in Concilio ſtatuiſſent, ne eſſet capiendus Chriſtus in die feſto, ne fortè tumultus fieret in populo, attamen oblata à Iuda proditore occaſione tradendi Chriſtum ſine Turbis, mutauerunt conſilium, & de nocte inter tenebras, ſequentes diſcipulum

Ghemarà. Longiſſimum ſiquidem tractatũ de שבת *Sabbatho* inſtituunt Talmudiſtæ, & viginti quatuor capitulis abſoluunt, in quibus de innumeris rebus, quæ licitum, aut illicitum eſt in diebus Sabbathi peragere, fusè pertractant, Ponitur hic Tractatus primo loco in סדר מועד *Sèder Moêd*. Tractatus verò יום טוב *Iom Tòu de die feſto* præter Sabbathum, quem alio nomine à prima voce primi cap. vocant בצה *Betzà*, in quo agunt de ijs, quæ licita, vel illicita ſint operari in his diebus feſtiuis, qui, vt ſuprà retulimus, & ibidem docent, ſunt tantùm ſex, Primus & ſeptimus dies Paſchatis; primus & octauus Tabernaculorum; feſtum Pentecoſtes, & Capitis Anni ſeorſim ponitur in eodem *Corpore Iuris Iudaici*; vnde & diſtinguitur à Tract. de Sabbatho. Mulieres autem illæ pię & deuotę interfuerunt ſepulturæ Chriſti, *& viderunt monumentum, & quemadmodum poſitum erat corpus eius, Et reuertentes parauerunt aromata, & vnguenta*, Luc. 23, 55, quæ opera fieri poterant die Paſchatis, vt probatum eſt. Sed ſuperueniente nocte non licitum erat honeſtati mulierum de nocte reuerti ad ſepulchrum, & Corpus Chriſti vngere; neque etiam fas erat huiuſmodi pietatis opera die Sabbathi exercere, qui iam poſt Solis occaſum ingreſſus fuerat, ideò *Sabbatho ſiluerunt ſecundùm mandatum*.

Duo alia, eaque magni ponderis argumenta in medium adducunt Aduerſarij, quibus probare nituntur eo anno, quo crucifixus eſt Dominus, Paſ-ſtiuis, vti eſt Paſcha: nam & Paſcha includitur in יום טוב *Harambàm* ibid. cap. 1. num. 1. Non igitur mirum eſt, ſi Ioſeph & Nicodemus Chriſti corpus è Cruce depoſuerint, illudque linteis ligauerint, & cum aromatibus ſepeliuerint, cùm etiam ex Lege cautum fuiſſet (Deuter. 21. 22.) ne ſuſpenſi cadauer maneret in ligno, ſed eadem die ſepeliretur. Quid igitur oblatrat Marcus Antonius contra Bellarminum dicentem libro 4. cap. 9. *De Euchariſt.* non fuiſſe diebus feſtis prohibita hæc opera charitatis, puta vngere & ſepelire mortuos? Idem Spalatenſis gloriatur ſe habere argumentum, cuius vim (dicit) Bellarminum non poſſe effugere, quo probare intendit opera huiuſmodi charitatis & pietatis fuiſſe prohibita. Argumentũ ipſius eſt: Quia ſanctæ illæ mulieres eodem die emunt aromata ante noctem, vt tranſacto Sabbatho ſtatim vngere poſſent Corpus Chriſti in ſepulchro, Luc. 23. v. 56. *Et Sabbatho quidem ſiluerunt ſecundùm mandatum*. Mandatum igitur cogebat eas ab his operibus charitatis in die feſto abſtinere. Ita Spalatenſis *De Republica Eccleſiaſt.* Par. II. num. 268. Dum autem Archiepiſcopus doctiſſimum Bellarminum hoc ſuo argumento credit concluſiſſe, ipſe in ſuæ muſcipulam ruit inſcitiæ: nam Spalatenſis neſcit diſtinguere inter שבת *Sabbathum*, & יום טוב *diem feſtum*. Quorum diſtinctionem ſolemniter ponunt omnes Doctores Hebræi, in eorum *Iuris corpore*, ſcilicet in משנה *Miſcnà*. & גמרא

tis. quo incipiebat dies naturalis primus poſt Paſcha, hic enim dies aliquando incidebat in Sabbatho, & tunc Paſcha fer. 6. fuiſſe celebratum neceſſariò dicendum eſt. Itaque ſi quando nocte Sabbathi metendus erat manipulus, interrogabat meſſor:

שבת זו אומרים הן שבת זו אומרים הן אקצור והם אומרים קצור שלשה פעמים :

Eſtne Sabbathum? Et ipſi reſpondebant: Eſt. Eſtne Sabbathum? Et ipſi: Eſt. Demetam? Et ipſi reſpondebant: Demete, demete tribus vicibus. Metebant vtique manipulum nocte Sabbathi. Ergo Paſcha celebratum fuit fer. 6. antecedenti. Ergo manifeſtum eſt, Paſcha antiquos Iudæos etiam in fer. 6. celebraſſe, atque eo tempore regulam לא בד״ו פסח non fuiſſe in vſu.

Secundum argumentum deſumitur ex conſuetudine Eccleſiæ. Conſtans eſt & perpetua conſuetudo Eccleſiæ celebrandi Pentecoſten die Dominico, qua conſuetudinem ab Apoſtolis originē habuiſſe credendum eſt; qui & ipſi ideò die Dominico celebrarunt, quia in eo deſcenderat Spiritus Sanctus in Apoſtolos. Hoc autem accidit, poſtquā completi ſunt dies Pentecoſtes, id eſt 50. dies à Paſchate, ſeù à numeratione עמר *Omer*; ſi autem à Dominica Pentecoſtes retro ſurſum numeremus 50. dies, inueniemus Paſcha incidere in Sabbathum. Ergo eo anno, quo crucifixus eſt Chriſtus, Paſcha non incidit in feriam 6. Ergo Chriſtus non crucifixus eſt die ſolemni Paſchatis.

Reſp. Paſcha celebratum fuiſſe à Iudæis die Sabbathi; cùmque Chriſtus feria 6. crucifixus fuerit, ſequitur inde, quòd Chriſtus mortuus non ſit in die ſolemni Paſchatis. Primum argumentum deſumitur ex ritibus & conſuetudinibus Synagogæ. Secundum ex ritibus & conſuetudinibus Eccleſiæ.

Primum argumentum eſt, quòd ex conſuetudine Synagogę nunquam Paſcha celebrari poſſit in vno ex his tribus diebus hebdomadæ, nempè fer. 2. 4. & 6. hebdomadæ, vnde regula traditur לא בד״ו פסח, & cur in his diebus celebrari non poſſit Paſcha, rationes depromunt ex alia regula לא אד״ו ר״ה, de qua videndum eſt ſuprà pag. 403.

Ad hæc reſpondeo, Tempore Chriſti huiuſmodi regulas non fuiſſe in vſu, quia, ſtante Templo, anni per Cyclos non ordinabantur, ſed anni Initium, & Neomenias היו מקדשין על פי הראייה *Sanctificabant ex Phaſi; Leuuſc Hachùr* num. 428. §. 1. nec attendebant ad has regulas, vt teſtatur R. Abraham Aben Ezræ in Leuit. cap. 23. ver. 5.

כי במשנה גם בגמרא ראיות שהיה פסח בבד״ו :

Quod ex Miſenà, & ex Ghemarà multoties probetur Paſcha in his ferijs בד״ו *2. 4. & 6. celebratum fuiſſe.* Et quidem ex *Miſenà* Cod. מנחות *Menachòth* cap. 10. n. 3. euidenter conſtat non rarò Paſcha celebratum fuiſſe fer. 6. quod ex inciſione manipuli ſpicarū עומר *Omèris* colligitur: nam *Omer* incidendum erat prima nocte ſeù poſt Solis occaſum diei Paſcha-

In Hortum גת־שמנים Gethſemani, paulò poſt capitur, hora nona noctis à Caipha & Anna morti adiudicatur; & quod ſuperfuit noctis in eorundem Tribunalibus detinetur; mane ante Pilatum ſiſtitur, ad Herodem mittitur, remittitur ad Pilatum, hora tertia linguis Iudæorum morti addicitur, hora ſexta crucifigitur, hora nona clamans emittit Spiritum; Veſperà de Cruce deponitur & ſepelitur; & tertia die, hoc eſt ſummo mane primi diei hebdomadæ reſurgit Dominus; de cuius nomine dies Dominicus appellatur.

Quæres quartò, qualis fuerit ille Hymnus quem Dominus cum diſcipulis ſuis, Cœna peracta, vt eſt apud Matthæum 26. 30, dixerit?

Reſpondeo, fuiſſe Hymnum illum, quem *Aegyptium* vocabant; & in fine huius Cœnæ Paſchalis canebant, vt iam dictum eſt, componebatur ex ſex Pſalmis, nempè 1. Pſalmo 113. *Laudate ſerui Domini &c.* 2. Pſalmo 114. *In exitu Iſraël de Aegypto &c.* 3. Pſalm. 115. *Non nobis Domine non nobis &c.* 4. Pſalmo 116. *Dilexi quoniam exaudiet Dominus &c.* 5. Pſal. 117. *Laudate Dominum omnes gentes &c.* 6. Pſ. 118. *Confitemini Domino quoniam bonus &c.* Ex his duo primi hodie recitantur poſt ſectionem illam

לפיכך אנו חייבים להודות וכו׳

& reliqui quatuor decantantur in fine Cœnæ; hos omnes Pſalmos ſub nomine Hymni recitatos, ſeù etiam modulatos à Chriſto fuiſſe valdè pro-

 ba-

Reſp. Hoc argumento non minùs probari noſtræ ſententiæ veritatem, quàm Aduerſarij ſuam opinionem ſtabiliendam putent. Pro corroboratione noſtræ ſententiæ aduertendum eſt, quòd Scriptura Actor. 2. 1. non dicit: Eo die Pentecoſtes Iudæorum factus fuit *repentè de Cælo ſonus tamquam aduenientis Spiritus vehementis &c.* quòd ſi ita dixiſſet, ſignificaſſet Spiritum S. deſcendiſſe in Apoſtolos die Sabbathi, quia à nocte prima *Omeris*, nempè Sabbathi poſt Paſſionè Domini numerando quinquaginta dies, numerus quinquageſimus terminatur in Sabbatho Pentecoſtes Iudæorum: ſed Scriptura dicit: *Cùm complerentur dies Pentecoſtes*, hoc eſt completo die Sabbathi Pentecoſtes Iudæorum, *factus eſt repentè de Cælo ſonus &c.* die videlicet Dominico, quem nos non ratione numerationis dierum & hebdomadarum à die Sabbathi *Omeris* legalis Pentecoſten dicimus, ſed quia à Reſurrectione Domini ad Spiritus Sancti deſcenſum in Apoſtolos quinquaginta dies numerantur, eundem diem, Pentecoſtes diem appellamus, qui & ſub vtraque ratione ſemper in diem Dominicum cadit.

Ex his, quæ hactenus diximus, ſoluta manent omnia argumenta, quæ fieri poſſunt contra diem Cœnæ Domini, & diem crucifixionis Chriſti. Cœnauit itaque Dominus 14. Luna primi menſis poſt Solis occaſum & de nocte, atque ideò Azymis vſus; circa mediam noctem egreditur de Cœnaculo, & Hymno dicto ſecedit

Reperitur quoque in alijs paruis libellis, qui ſub nomine סדור מברכה *Sidùr Mberachà Diſpoſitio benedictionis* circumferuntur, qui cùm multiplices ſint, & in dies Venetijs præſertim & Amſtelodami excudantur, ideò illorum impreſſionis formam & annum non notamus.

Eſt & alia הגדת פסח *Haggadàth Pèsach* Hebræo-Germanica Venetijs excuſa in gratiam Germanicæ nationis anno 369. min. ſupp. Christi 1609.

קפ״ו **הגדה של יום שבועות**

[illegible]

468 HAGADA' SCEL IOM SCEVVO'TH *Hiſtoria ſeù Myſtica narratio* feſtiuitatis hebdomadarum, id eſt *Pentecoſtes* in memoriam datæ Legis in monte Sinai. Reperitur mſc. in Bibliotheca Vaticana Papyr. in fol. vbi extat luculenta explicatio Decalogi Præceptorum Dei. Adducuntur etiam exempla nonnullorum qui ea obſeruarunt, & aliorum, qui ea tranſgreſſi ſunt, quibus & præmia, & pœnæ eis condignæ, vel demeritæ, coniunguntur.

שי׳ **הגדת שמוע**

[illegible]

babile eſt; nec enim credibile eſt inſuetum Hymnum Chriſtum cecinisse, alioquin diſcipuli Chriſto accinere non potuiſſent. In hac igitur & alijs conſimilibus pijs & conſuetis ceremonijs Chriſtum conformaſſe ſeipſum ritibus Hebræorum procul dubio credendum eſt.

Cæterùm de Auctore הגדת של פסח *Hagghadàh ſcel Pèſach* nihil certi ſtatuere poſſumus, cùm & ipſe R. Iſaac Abrauanel, qui in eam præclaros Commentarios edidit, nullam de Auctore illius mentionē faciat; vnde ſine Auctoris nomine inuenitur in omnibus libris Precum inter מועדים *Temporalia feſta*. Frequenter ſeorſim etiam impreſſa paſſim cernitur, tam cum Commentis quàm ſine ipſis, vt Venetijs anno שס״ט 369. min. ſupput. Chriſti 1609. in fol. apud Ioan. de Gara Hebræo-Italica cum figuris exprimentibus portenta in Ægypto patrata; additis in fine quibuſdam cantiunculis à mulieribus & pueris in fine Cœnæ Paſchalis modulandis, compoſitis à R. Iuda Ariele de Modena, vt patet ex his verſibus in vltima pagina impreſſis, quorum initiales literæ componunt.

יְהוּדָה ארית ממודנא •
יִשמח הקורא ורואה דברי ההגדה :
אף רצוי יהי המעתיק מאורה •
מושיענו וכן דיר נא יבא אלינו • ויחי שלום
במלנו :

Cum Commento R. Iſaaci Abrauanel impreſſa eſt Venetijs apud Marcum Antonium Iuſtinianum anno שה 305. min. ſup. Chr. 1545. in 4.

471 **הולך תמים** הוא שם הספר ואומרים שהוא על תרי"ג מצות ושמורים שהוא פירוש על ספר ויקרא ולא ראיתיו :

HOLE'CH THAMI'M *Ambulans perfectè*. Tit. libri, quem dicunt agere de 613. præceptis Iudaicis. Alij, vti Hottingerus, dicunt, quòd ſint Commentarij in Leuiticum. Ego illum non vidi.

בעל **הושע בן בארי** הנביא ... וכו'

הוא היה משבט ראובן וקבל תורה שבעל פה מזכריה הכהן שלפני,
זה קודם שנת עשר שנים . מיום שמלך עד שנת קי"ח זכריה
קודם לו שנה אחר וזה הושע היה ראשון לד' נביאים שניבאו בפרק
אחד והם ישעיה ועמוס ומיכה והושע שכל הושע היה בעולם
שבאותה התחלת דבר יהוה בהושע וכלם נתנבאו בימיו בעת
שגדלה הנביאים כי הושע נתנבא בימי עוזיהו יותם אחז
ויחזקיה : ועמוס נתנבא כלכך בימי עוזיה וקבל מהושע ו
וישעיה קבל מעמוס ונתנבא גם בימי עוזיה שלא שמעו
נתנבא לפני הרעש שלא היה כמוהו עד זמן הנדרים בסוף בית
שני שמעו לו בירושלם חוץ משלש המדינות יותר משלשת
אלפים אנשים ונשים . וישעיה נתנבא ביום הרעש שנאמר
(ישעיה ו' : ח') את מי אשלח וגו' : קבר הושע
בבבל . ואחר כמה שנים אלמלא הקבלה רק יש : כי הושע
מת בבבל עם לבנו . קבלתי מזקני הדור בשלוניקי שקבלה
קבלה שהושע הנביא מת בבבל וצוה לבניו שיקברוהו
בלי ולבני שבדרך היה ארוך שמוכן בוא שישימוהו בין הארון
ובבך אחר מתו ויקברו הארון על הגמל ויניחוהו שילך לו
אשר ובמקום שיעמוד הגמל שם יקברו קבורתו וכן עשו והגמל
הלך בלי שום כוח ועומד עד צפת הגליל שנח בעת במקום
בתי חיים של ישראל ועל פי שהכתב שהיה בארון הבירוהו
היהודים וקברוהו שם בכבוד : עד כאן לשונו : ואת בן את
הושע הנביא בבבל וקברוהו בארץ ישראל .

472 HOSCE'AH OSEA FILIVS BEERI' de Tribu Ruben ſecundùm Hebræos (*Iuchaſsin* pag. 11. *Scelſcèleth hakkabalà* pag. 18. b.) eius Patria ignoratur, licèt Sixtus Se-

469 הגדת שמואל HAGHADA'TH SCEMVE'L *Myſticus ſermo Samuelis*, qui alio communiori nomine vocatur מדרש שמואל רבתא *Midraſc Scemuèl Rabbathà Sermo Samuelis maior*: de quo videndum eſt ſub hoc eodem nomine ſuo loco. Interim hic ſciendum, hos eſſe tredecim priuos Sermones antiquiſſimi Auctoris, qui ſub nomine פרשיות *Paraſcièth Sectionum* veniunt. Prima *Sectia* ſeù *Sermo* habet pro Themate illud Pſalmi 119. ver. 126. *Tempus faciendi Domino: diſſipauerunt Legem tuam*. Et decima tertia ſeù vltima habet illud 2. Samuel. 24. *Et emit David aream & boues in argento Siclis quinquaginta*. Excuſus Venetijs apud Danielem Bombergum opera *Cornelij Adil Kenàd* anno mundi 306. minoris ſupputationis, Chriſti 1546. cuius ſymbolum eſt רננו צדיקים ex Pſal. 33. v. 1. *Exultate Iuſti*.

הדרת קודש שם הספר על הקבלה ולא זוכר שם המחבר :

470 HADRA'TH KO'DESC *Decor Sanctitatis*. Tit. deſumptus ex Pſalmo 29. 3. Liber eſt Cabaliſticus excuſus Lublini in 4. inquit Buxtorfius in ſua Biblioth. Rabbin. Plantauitius quendam librum cum eodem titulo attribuit cuidam ר' אבר *R. Anàd*, at de illius argumento nihil habet. Vide in I. Par. in ר' אבר.

Eſt & הדרת זקנים *Hadràth Zekenim Decor Senum*, cuius Auctor eſt *R. Azarias* מן האדומים *de Rubeis*, de quo ſuo loco.

chims c. 8. pag. 87. non longè à fine.

דבר יהוה אשר היה אל הושע וגו׳ בימי עוזי׳
יותם אחז יחזקיהו מלך יהודה בפרק אחד נתנבאו
ד׳ נביאים וגדול שבכולן הושע שנאמר תחילת
דבר יהוה בהושע וכי בהושע דבר תחילה והלא
ממשה עד הושע כמה נביאים א״ר יוחנן תחלה
לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק ואלו הן
הושע ישעיה עמוס ומיכה.

Verbum Domini quod factum eſt ad Hoſeam &c. *In diebus Oziæ, Iotham, Achaz, & Ezechiæ Regis Iuda in momento eodem prophetauerunt, & maior omnibus fuit Hoſea S. D.* Principio loquendi Domini in Hoſea. (Oſee 1. 2.) *Et nonne à Moſe ad Hoſeam tot tantique Prophetæ fuerunt? Dixit R. Iochanàn: Principio, ſcilicet quatuor Prophetarum, qui illo tempore prophetarunt, & hi ſunt, Hoſeas, Iſaias, Amos, & Micheas.*

Idem inuenies in Cod. בבא בתרא *Baua Bathrà* cap. 1. p. 14. b. longè ante finem; vbi de ordine Librorum Sac. Scripturæ agitur.

Sed dices: Si Propheta Hoſeas maior fuerat Iſaia, cur illius Prophetia poſt Ieremiam, Ezechielē & ipſummet Iſaiam reponitur?

Reſp. Prophetas, quoad dignitatem propheticam, omnes inter ſe eſſe æquales, quia omnes ab eodem Spiritu Sancto illuſtrantur, licèt gradus Prophetiæ maiores, vel minores eſſe poſſint, de quibus modò non loquimur. Maiores etiam vel minores poſſunt eſſe Prophetę, vel quoad tempus quo floruerunt, ita vt qui ætate anteceſſerit, maior alio poſſit dici qui junior ætate ſit; vel quoad molem Pro-

nenſis in Biblioth. Sacra, quem ſequitur *Leuſden* in Philologo Hebræo Diſſert. 7. Sect. 1. eum ex quodam ignoto Oppido Belometh in Tribu Iſſachar oriundum faciat. Fuit σύγχρονος Prophetæ Iſaiæ, Amos, & Micheæ. A Zacharia Propheta recepiſſe volunt תורת שבעל פה *Legem oralem* anno mundi 3090. ante Chriſti Natiuitatem annis 670. & prophetaſſe priuſquam prophetaſſet Iſaias, quia dicitur (Oſee 1. v. 2.) תחלת דבר יהוה בהושע *Principio locutus eſt Dominus in Oſee*. Tres iſti Prophetæ, nempè Iſaias, Amos, & Micheas in diebus Oſee prophetarunt: nam Oſea prophetauit in diebus Oziæ, Iotham, Achaz, & Ezechiæ Regum Iuda. Amos prophetauit tantùm in diebus Oziæ (Amos 1. 1.) & *Legem oralem* recepit ab Oſea. Iſaias *Legem oralem* recepit ab Amos, & prophetauit etiam in diebus Oziæ, ſed Amos prophetauit ante terræmotum illum magnum, quo nullus maior auditus fuerat ab illo tempore vſq; ad tempora Herodum circa vaſtationem Templi ſecundi, qui in Ieruſalem adeò percrebuit, vt in ea Vrbe ex Ædificiorum ruina quamplurimi oppreſſi ſint, & pluſquam decem millia hominum, tam virorum, quàm mulierum deſiderarentur: Iſaias autem prophetauit in die eodem, quo factus eſt Terræmotus S. D. (Iſai. 6. 8.) *Quem mittam &c.* de Terræmotu putant in eo capitulo agi. Quòd quatuor iſti Prophetæ ſimul, & eodem tempore prophetarint, eſt locus expreſſus in *Talmude* Cod. פסחים *Peſa-*

Jũ alias mundi Nationes adſciſceret: ac proinde Deum, cùm hęc à Propheta ſuo Hoſea audiuiſſet, miſericordia motum ſuper Hebręos, iuſſiſſe, vt Propheta vxorem fornicariã acciperet ex ea filios procrearet, & poſtea vxorem dimitteret. ſed Prophetam accepiſſe quidem fornicariam, nunquam tamen flecti potuiſſe vt eam vxorem dimitteret. Hinc dicunt: Deum occaſionem ſumpſiſſe redarguendi Prophetam: quod ſi ille fornicariam vxorem dimittere renuerat, quomodo ergo poſſet Deus relinquere Sponſam ſuam Synagogam, & filios ſuos Hebræos in ea procreatos? Hæc admodum prolixè ſcribunt in Talmude loc. cit. nempè Cod. *Peſachim* pagina 87. circa fin. his verbis.

אמר לו הקב״ה לחושע חטאו ישראל והיה לו לומר בניך הם בני חוניך הם בני אברהם יצחק ויעקב גלגל עליהם מדת רחמיך לא דיו שלא אמר כך אלא אמר לפניו רבונו של עולם כל העולם שלך הוא העבירם באומה אחרת אמר הקב״ה מה אעשה לזקן זה אני אומר לו לך וקח לך אשה זונה והוליד לך בנים זנונים ואחר כך אומר לו לך ושלחה מעל פניך אם הוא יוכל לשלחה אף אני אשלח את ישראל שנאמר (הושע א׳ : ב׳ :) ויאמר יהוה אל הושע קח לך אשת זנונים וילדי זנונים וכתב וילך ויקח את גומר בת דבלים : גומר אמר רב שהכל גומרים בה ; בת דבלים דבה רעה בת רבת רעה : ושמואל אמר שמתוקה בפי הכל כדבילה ורבי יוחנן אמר שהכל דשין בה כדבילה ; דבר אחר גומר אמר רבי יהודה שבקשו לגמר ממונן של ישראל בימיה רבי יוחנן אמר בזו ונגמרו שנאמר (מלכים ב׳ : יג :) כי אבדם מלך ארם וישמם כעפר לדוש ותהר ותלד בן ויאמר יהוה אליו קרא שמו יזרעאל כי עוד מעט ופקדתי דמי יזרעאל על בית יהוא והשבתי ממלכו׳ בית ישראל ותהר ותלד בת ויאמר

Prophetiæ, quam quiſque Propheta ſcripſerat; ſic qui prolixiorem Prophetiam ſcripſit, maior eo poteſt vocari, qui breuiorem Prophetiam dixerit. Ita Iſaias, Ieremias, & Ezechiel Prophetæ maiores dicuntur apud Latinos, quia reliquis Prophetis maiores Prophetias ſcripſerunt; reliqui duodecim Prophetæ, quia breuiores Prophetias ediderunt, minores Prophetæ appellantur, inter quos, vt prolixior reliquis, primarium locum obtinet Propheta Hoſeas. Licèt autem hic prior Iſaia prophetarit, attamen quia illius Prophetia breuior eſt quàm ſit Prophetia Iſaię, Ieremiæ, & Ezechielis, ideò iſtis poſterior recenſetur ab Auctoribus Canonis Sac. Scripturarum; & quia prolixior eſt quàm ſint Prophetiæ reliquorum 11. minorum Prophetarũ, ideò in primo loco ſtatuerunt Prophetiam Hoſeæ. Omnes porrò ſimul vnitę conſtituunt librum Hebraicè dictũ תרי עשר *Therè Aſsàr Duodecim* Prophetarum minorum, quæ ſi inter ſe ſeparatæ fuiſſent propter illarum paruitatem, de facili diſtrahi & deperdi potuiſſent. Rectè itaque & ſapienter in vnum Volumen redactæ ſunt, vt ſic faciliùs conſeruarentur.

Hoſeas præclaram ſcripſit Prophetiam de reprobatione Iudæorum, & de vocatione Gentium, quod aduertentes Rabbini, in Talmude de Hoſea malè ſentiunt. Dicunt eum inſtigaſſe Dominum, vt populum Hebraicum dimitteret, & inter Gentes ablegaret, quoniam ipſe eſt omnium rerum Dominus, & ſibi in popu-

אמר: יהוה אליו קרא שמה לא רוחמה כי לא
אוסיף עוד ארחם את בית ישראל כי נשא אשא
להם: ותהר עוד ותלד בן ויאמ׳ יהוה אליו קרא שמו
לא עמי כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם:
לאחר שנולדו שני בנים ובת אחת אמר לו הקב״ה
להושע: לא היה לך ללמוד ממשה רבך שכיון
שדברתי עמו פירש מן האשה אף אתה בדול עצמך
ממנה אמר לו רבונו של עולם יש לי בנים ממנה
ואין אני יכול להוציאה ולא לגרשה: אמר לו
הקב״ה ומה אתה שאשתך זונה ובניך זנונים ואין אתה
יודע אם שלך הן אם של אחרים הן כך ישראל
שהן בני בני בחוני בני אברהם יצחק ויעקב אחד
מארבע קנינין שקניתי בעולמי תורה קנין אחד
דכתיב (משלי ח׳: כ״ב) יהוה קנני ראשית דרכו
שמים וארץ קנין א׳ דכתיב (בראשית י״ד: י״ט) קונה
שמים וארץ בית המקדש קנין א׳ דכתיב (תהלים
ע״ח: נ״ד) הר זה קנתה ימינו ישראל קנין אחד דכתי׳
(שמות ט״ו: ט״ז) עם זו קנית ואתה אמרת העבירם
באומה אחרת: כיון שידע שחטא עמד לבקש רחמי׳
על עצמו אמר לו הקב״ה עד שאתה מבקש רחמים
על עצמך בקש רחמים על ישראל שגזרתי עליהם
ג׳ גזרות בעבורך עמד ובקש רחמים ובטל גזרה
והתחיל לברכן שנ׳ (הושע א׳: י׳:) והיה מספר
בני ישראל כחול הים וגו׳ והיה במקום אשר יאמר
לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי ונקבצו בני
יהודה ובני ישראל יחדיו וגו׳ וזרעתיה לי בארץ
ורחמתי את לא רוחמה ואמרתי ללא עמי אתה:

Dixit Dominus Hoſeæ: Peccauerunt Iſraëlitæ. Reſpondendum ei erat: Filij miſerationum tuarum ſunt. Filij Abrahami, Iſaaci, & Iacobi ſunt. Verte miſericordiam tuam ſuper illos. Sed tantùm hoc non dixit, ſed dixit coram Domino: Rector mundi, vniuerſus orbis tuus eſt, transfer illos in populum alterum. Dixit Deus ſanctus benedictus: Quid agam cum hoc ſene? Vade, accipe vxorem fornicariam, & fac tibi filios fornicationis. *Deinde*

dixit ei: Dimitte illam à te, ſi potes dimittere, etiam ego dimittam Iſraëlem. S. D. (Oſee 1. 2.) Et dixit Dominus ad Hoſeam: Accipe tibi vxorem fornicationum, & fac filios fornicationum. *Et ſcriptum eſt* (Ibid. ver. 3.) Et iuit & accepit Ghòmer filiam Diblàim. *Ghòmer, dixit Ràu: quia omnes complebant in illam.* [R. Sal. כלם באים ותאוות לבם *coitum & libidinem ſuam*] Filiam Diblàim *malæ famæ: filiam malæ famæ* [R. Salomon.

דבלים שתי דיבות רומה בת דומה:

Diblàim duæ infamiæ ſunt, filia ſimilis (matri.)] *Et Samuel dixit: Quia erat dulcis in ore omnium ſicut carica. Et R. Iochanàn dixit: Eò quòd omnes calcabant & compingebant in tamquaſi in* (maſſam) *caricarum.*

Aliter, Ghòmer, *dixit R. Iudas: Quia quæſierunt conſumare facultates Iſraëlis in diebus eius. R. Iochanàn dixit: Prædati ſunt & conſumpſerunt. S. D.* (2. Reg. 13. 4.) Quoniam perdidit eos Rex Syriæ, poſuit eos quaſi puluerem in conculcationem. Et concepit & peperit ei filium. Et dixit ei Dominus: Voca nomen eius Izrehel: quoniam adhuc paululùm, & viſitabo ſanguinem Izrehel, ſuper domum Iehù, & ceſſare faciam Regnum Domus Iſraël. Et concepit & peperit filiam. Et dixit Dominus ad eum: Voca nomen eius לא רוחמה Lo ruchàma Non miſericordiam conſecutam, quoniam non adijciam vltra miſereri Domui Iſraël, quoniam dimittendo dimittam eos. Et concepit & peperit filium. Et dixit Dominus

ad

numerus filiorum Iſraël quaſi arena, maris &c. *Et erit in loco quo dicetur eis*: Non populus meus vos; dicetur eis, Filij Dei viuentis. Et congregabuntur filij Iudæ, & filij Iſraël, pariter &c. (Ibidem cap. 2. ver. 23.) Et ſeminabo eam mihi, in terra, & miſerebor Lo ruchàma; & dicam ad Lo Ammi Non populum meum: Populus meus es tu, & ipſe dicet; Deus meus es.

Sic in Talmude exponitur primum & ſecundum caput Prophetiæ Oſee, quod & refertur in *En Iſraël* Par. I. num. 38. pag. 94. colum. 1. Quibus verbis Deum ficiunt mutabilem, variabilem, & volubilem, quæ horrendæ ſunt blaſphemiæ in Deum. Legimus quidem multis in locis Sacræ Scripturæ, Deum promiſiſſe ſe immiſſurum aliquod malum alicui propter illius ſcelera, & poſtea pœnituiſſe (vt verbis Scripturæ vtar) nec malum comminatum in reos delicti immiſiſſe, quia deteſtati ſunt ſcelera commiſſa, & humiliati ſunt coram Deo. Sic malum, quod Deus comminatus fuerat Achab, ab eo abſtulit, quia coram ipſo humiliatus eſt, & cognouit, & confeſſus eſt delictum ſuum, & ſic Deus malum diſtulit, atque tranſtulit in filium ſuum, qui reus eorundem ſcelerum & ipſe fuerat. Itaque de Achab legitur in 1. Reg. cap. 21. 28. & 29. *Et factus eſt ſermo Domini ad Eliam Thesbiten dicens: Nonne vidiſti humiliatum Achab coram me? Quia igitur humiliatus eſt mei cauſa, non inducam malum in diebus eius, ſed in diebus filij ſui inferam*

ma-

— הו

ad eum: Voca nomen eius לו עמי Lo Ammi Non populus meus: quoniam vos non populus meus; & ego non ero vobis. *Poſtquam ei nati fuerant duo filij, & filia vna, dixit Dominus Hoſeæ: Nonne diſcere debuiſti ex Moſe Magiſtro tuo, quòd quando alloquebar eum, ſeparabat ſe ab vxore? Sic tu ſepara teipſum ab vxore. Dixit ei* (Hoſeas): *Rector mundi, ſunt mihi ex ea filij, nec poſſum illam eijcere ac dimittere. Dixit ei Deus ſanctus benedictus: Ergo ſicut tu vxorem, quæ fuit meretrix & fornicaria, & filios ex ea ſuſcepiſti adulterinos, quos neſcis an tui ſint, an alterius, nihilominus abijcere à te non potes. ſic Iſraël, qui ſunt filij mei, filij dilecti mei, filij Abraham, Iſaac, & Iacob, qui eſt vnus è quatuor poſſeſſionibus, quas poſſedi in mundo meo. Lex eſt poſſeſſio vna, quia ſcriptum eſt* (Prouerb. 8. 22.) Dominus poſſedit me principium viæ ſuæ. *Cæli & terra ſunt poſſeſſio altera* (Gen. 14. 19.) Qui poſſedit cælum & terram. *Domus Sanctuarij eſt poſſeſſio altera, quia ſcriptum eſt* (Pſ. 78. 54.) Montem illum acquiſiuit dextera eius. *Iſraël eſt poſſeſſio altera, quia ſcriptum eſt* (Exod. 15. 16.) Populus iſte quem poſſediſti. *Et tu dicis, Transfer illos in populum alterum? Quando Hoſeas agnouit ſe peccaſſe, ſtetit, deprecatus eſt* (Deum) *pro ſe. Dixit ei Deus ſanctus benedictus: Dum tu oras pro te, roga etiam pro Iſraële, quia ego decreui ſuper eos tria decreta tui gratia. Stetit roganſque Deum, & irritauit ſententiam, & cæpit benedicere illis, S. D.* (Oſee 1. 10.) Et erit

miſerationum tuarum, ſunt filij Abrahæ &c. ac pro ipſis orare, & non è contra dicere: vt eos diſperderet inter Nationes mundi; & quia in his, inimicum Iudæorum ſe oſtenderat, ideò Deum indignationem ſuam erga Iudæos mutaſſe in amorem; & vt Hoſeam confunderet, iuſſiſſe vt acciperet mulierem fornicariam, & ex ea ſuſciperet filios fornicationis. Perſpicuum eſt, ea eſſe ventoſa & inania commenta, imò & blaſphema, cùm in Deo veram & realem mutationem, volubilitatem, & varietatem inducant, quam vt culpam culpæ addant, illam exemplo confirmant, in libro *Siphrè Paraſcià Balàk* pag. 22. colum. 4. circa principium.

וכי מה עניין זה לזה משל למלך שכעס על אשתו שלח סופר אחר לכתוב לה גט ; ועד שלא בא הסופר נתרצה המלך לאשתו : אמר המלך איפשר שיצא סופר זה מיכן חלוק ; אלא אמור לו בוא כתוב שאני כופל לה כתובתה : לכך נאמר כי אתם לא עמי ; ואומר והיה מספר בני ישראל כחול הים ;

Quid ſibi vult, Vos non eſtis populus meus, *cum illo*, Et erit numerus filiorum Iſraël quaſi arena maris? *Similitudine explicatur: Quidam Rex contra Vxorem ſuam indignatur; mittit pro Scriba vt ſcribat ei libellum repudij. Adhuc Scriba non venerat & placatus eſt Rex, atque vxori ſua reconciliatur. Adueniente Scriba, ait Rex: Non eſt æquum vt Scriba recedat vacuus. Quare dicit ei: Veni ſcribe, & duplica illi Inſtrumentum dotale* (id eſt tantundem dotis quantū in Inſtrumento exprimitur, addе) *Id-*

malum domui eius. Sic de Niniuitis apud Ionam cap. 3. 10. habemus; *Et vidit Deus opera eorum, quia conuerſi ſunt de via ſua mala: & miſertus eſt Deus ſuper malitiam, quam locutus fuerat vt faceret eis, & non fecit*. In his, & in omnibus alijs ſimilibus caſibus non mutatūr Deus, quia nulla mutatio ex parte Dei eſſe poteſt, vt dicitur Malach. 3. v. 6. *Ego enim Dominus & non mutor*, ſed omnis mutatio eſt ex parte noſtra, quia cùm homo per pœnitentiam reuertitur ad Deum, ſatisfacit Diuinæ Iuſtitiæ; non debet igitur verus pœnitens, & qui pro ſua culpa commiſſa integrè ſatisfecit, de eadem puniri: nam punitio & caſtigatio ſupponit culpam. vbi autem culpa non eſt, punitio quoque, ſeù pœna eſſe non debet. Ceſſauit igitur pœna ex ſe, ſine vlla prorsùs mutatione in Deo, quando Achab & Niniuitæ pœnitentiam egerunt. Hinc quia homo mutatur per pœnitentiam de ſtatu culpæ ad ſtatum gratiæ, nec ampliùs punitur à Deo punitionibus comminatis, videtur quodammodo Deum mutari de ſeuero in clementem & benignum, ſicut etiam quando ad tolerantiam ærumnarum exercet hominem, videtur mutari de benigno in ſeuerum. Et hoc modo intelligendum eſt illud Iob 30. 21. quando ad Deum conuerſus dicit: *Mutatus es mihi in crudelem*.

Sed quæ fingunt Rabbini, Deum dixiſſe Hoſeæ: Iſraëlitæ peccauerunt: Et quòd ipſe reſpondere debuerat ac dicere: Iſraëlitæ ſunt filij tui, ſunt filij

populum à Deo electus fuerat vſque ad aduentum Meſſiæ. Et huiuſmodi argumentum à principio huius Prophetiæ pag. 52. colum. 4. & ſequentibus hoc modo explicat.

Primò, quod Deus iuſſerat Prophetæ, vt acciperet ſibi mulierem fornicariam, & procrearet filios adulterinos, denotare ſtatum Synagogæ Iudaicæ, quando illā in Sponſam ſuam acceperat, quæ erat adultera & fornicaria, hoc eſt Idololatra, potiſſimùm שקודם לכן quando ante hac (inquit)

בהיותם במצרים היו עובדים אלהים אחר ם כמו שמפורש ביחזקאל:

In Aegypto cùm extitiſſet ſeruiebat Dijs alienis, ſicut explicatur in Ezechiele cap. 23. 3. & addit ibidem

והעיר עם זה אל זנות ישראל ויהודה בהיותם על אדמתם כמו שאמר כי זנה תזנה הארץ מאחרי יהוה:

Et ampliùs refert fornicationem Iſraëlis & Iudæ cùm habuaſſent in terra ſua: nam dicitur (Oſee 1. 2.) Quia fornicando fornicabitur terra poſt Dominum.

Pro muliere fornicaria igitur tota Synagoga intelligitur, & pro filijs adulterinis intelliguntur Hebræi filij huius adulteræ; quæ quidem Prophetia non tantùm reſpicit tempus præteritum illorum Hebræorum, qui iam in Ægypto, vel in terra Iſraëlis fuerunt Idololatræ, ſed reſpicit etiam tempus futurum, quia prædicit Propheta, quid futuri ſint Iudæi poſtquam in populum Dei adlecti ſunt. Quòd diſceſſuri eſſent ab eo per Ido-

 lo-

Idcircò dicitur: Quoniam vos non populus meus. *Et ſubinde dicitur*: Et erit numerus filiorum Iſraël quaſi arena maris. Idipſum refertur in *Ialkùt, Hoſee* 1. numero 517. Sed hoc exemplum & ſimilitudo non rectè procedit, quia in hoc caſu potuit pœnitentia vxoris Regis præcedere reconciliationẽ ipſius Regis, ob quam culpa vxoris remittatur, in gratiam recipiatur, & nouis beneficijs cumuletur. Sed in caſu noſtro nullus pœnitentiæ odor in Iudæis apud Hoſeam inuenitur, ſed tantùm: *Voca nomen eius Non populus meus; quia Vos non populus meus eſtis, & ego non ero Vobis* (ſcilicet) in Deum. Et ſtatim addit ver. 10. eiuſdem capit. 1. vel vt in quibuſdam exemplaribus ſtatim ſequitur cap. 2. & dicitur: *Et erit numerus filiorum Iſraël quaſi arena maris.* Vnde, aut vera mutatio in Deo ex hoc minimè tollitur, quod blaſphemum eſt aſſerere; aut aliam explicationem ſuper hunc locum debent Iudæi afferre æquiorem & magis literæ conformem. Hanc Iſaac Abrauanel inter recentiores Rabbinos doctiſſimus ab Hebræis exiſtimatus, affert & explicat in ſuo libro משמיע ישועה *Maſcmiàh Ieſcuàh Prædicatoris ſalutis*, qui licèt infenſiſſimus Chriſtianorum hoſtis ſit, & perquàm frequenter acerbiori ſtylo vtatur in nos & noſtram Chriſtianam fidem, attamen in hac Hoſeæ Prophetia proximè accedit explicationi Chriſtianorum, cùm expreſsè dicat, in ea contineri vniuerſum Hebræorum ſtatum ab eo tempore, quo in-

euenturum erat Iſraëli & Iudæ , ſicut dicit Iſaias (cap. 8. 18.) Ecce ego & pueri mei , quos dedit mihi Dominus in ſignum . & in portentum Iſraël &c. *Idcircò meminit nominis filij Izrehel , Vt notum fiat , quoniam adhuc paululum , & Dominus Viſitaturus erat ſanguinem Izrehèl ſuper Domum Iehù &c.* hoc eſt, vt inquit idem ibidem pag. 53. col. 1. ante med. -

ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא רוצה לומר שיפקוד על בית יהוא באותה פקידה שפקד את דמי אחאב ביזרעאל וביאר מה היא הפקידה אשר יפקוד על בית יהוא באמרו והשבתי ממלכות בית ישראל רוצה לומר שתשבות מבית יהוא מלכות בית ישראל שלא יהיה מהם עוד מלך על בית ישראל שהוא מלכות עשרת השבטים וכו׳ ׃

Et viſitabo ſanguinem Izrehèl ſuper domum Iehù , *Vult dicere , quòd Viſitabit ſuper domum Iehù ea Viſitatione* (id eſt punitione) *qua viſitauit ſeù puniuit ſanguinem Achab in Izrehèl. Et explicat, quænam ſit iſta Viſitatio ſeù punitio, qua Viſitauit domum Iehù , dum dicit* : Et ceſſare faciam Regnum domus Iſraël , *quaſi diceret : quòd ceſſabit de domo Iehù Regnum domus Iſraël , quod eſt Regnum decem Tribuum &c.* Quod adimpletum eſt non longo poſt tempore , quo decem Tribus in æternam captiuitatem , & perpetuam obliuionem traditæ ſunt , & hoc eſt quod addit Propheta -

והיה ביום ההוא ושברתי את קשת ישראל בעמק יזרעאל ׃

Et erit in die illa , & confringam arcum Iſraël in Valle Izrehèl , hoc eſt confringam dominium Iſraëlis quod ha-

lolatriam puniendi per captiuitatem, & per vniuerſum mundum diſpergendi & exterminandi , nec vlterius connumerandi inter populum Dei .

Iſtius Hebraici populi punitio nobis manifeſtatur in muliere illa fornicaria , quam in vxorem duxit Propheta (inquit Abrauanel) per quam ſignificatur vniuerſale exterminium , & omninò abſoluta atque perpetua deſolatio vniuerſi populi Hebræorum , quæ & innuitur à גומר *Ghòmer* nomine iſtius meretricis , quòd conſummationē & finem totalem ſignificat à verbo גמר . Particulares autem punitiones ſpecificantur à tribus filijs iſtius meretricis à יזרעאל *Izrehèl* , à לא רוחמה *Lo Ruchàma* , & à לא עמי *Lo Ammì* . Has Abrauanel confirmat auctoritate Scripturæ , & nimis appoſitè affert illud Iſaiæ 8. 18. *Ecce ego & filij mei &c.* Verba *R. Iſaaci Abrauanel* in ספר משמיע ישועה pagina 52. in fine 4. colum. & in principio primæ col. pag. 53. editionis Amſtelodam. in 4. ſunt -

כי גומר הוא מגזרת כליון וגמר שתגמר ותכלה מלכות ישראל ולפי שהבנים אשר גולדו לנביא ממנה יהיו רמז למה שיהיה בישראל ויהודה וכמו שאמר ישעיה (ישעיה ח׳ ׃ יח״ ׃) הנה אנכי והילדים אשר נתן לי יהוה לאותות ולמופתים בישראל לכן זכר שילדה לו בן ונקראת שמו יזרעאל להגיד שעודו מעט יפקוד יהוה את דמי יזרעאל על בית יהוא וכו׳ ׃

Quoniam Ghòmer deriuatur ab abſoluere , perficere , & omninò complere , quia finiri & compleri debebat Regnum Iſraël , & idcircò filij qui ex ea nati ſunt Prophetæ Oſee , ſignificabant id quod

Sequitur ſecundus partus huius mulieris fornicariæ, quæ peperit filiam, & ex Dei præcepto Hoſeas vocauit eam לא רוחמה *Lo Ruchàma Non miſericordiam conſecutam*, ſeù *Abſque miſericordia*. Idem R. Iſaac Abrauanel dicit: in hac filia denotari duas reliquas Tribus ſub nomine Iudæ appellatas, quæ propter Idololatriam, & alia ſcelera puniendæ erant traſmigratione è terra ſua in Babylonem, hac tamen differentia & conditione, quòd decem Tribus ſine aliqua ſpe reditus in perpetuam captiuitatem & diſperſionem eſſent diſſipandæ. Quod innuitur illis verbis cap. 1. 6.

קרא שמה לא רוחמה כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל כי נשא אשא להם ואת בית יהודה ארחם וגו׳ ׃

Voca nomen eius Abſque miſericordia, quoniam non addam Vltra Vt miſerear domus Iſraël, quia tollendo tollam eos, & domui Iudæ miſerebor &c.

ואת בית יהודה ארחם כלומר מלכות יהודה שבנימן נכלל עמו ארחם אותם וזה בשיבאו מגלות בבל וישבו על ארמתם בבית שני ׃

Et domui Iudæ miſerebor (inquit Abrauanel loc. cit. pag. 53. col. 2.) *ac ſi diceret: Regni Iuda, ſub quo comprehenditur Beniamin miſerebor: quod adimpletum eſt, quando reuerſi ſunt de captiuitate Babylonica, & habitauerunt in terra ſua tempore ſecundæ Ædis.* Hoc idem eſt quod ſub metaphora dicit Propheta -

ותגמול את לא רוחמה ׃

Et ablactauit Lo Ruchàma filiam

 il-

habebant decem Tribus in valle Izrehelis. Quæ verba, & ſpecialiter illa (in valle Izrehel) appoſitè explicat Abrauanel loco citato, hoc modo -

ואמר שיהיה זה בעמק יזרעאל רוצה לומר כי באותה מדה שנפקדו חטאת אחאב ביזרעאל על עבודה זרה שעשה ושגם כן נפקדו באותה מדה חטאת יהוא כן יפקד עון בית ישראל ובית יהודה מפני עון העז״ש שהיה גם כן בידיהם כי יזרעאל זרוע יהוה פלס ומאזני משפט בידו להעניש כלם על חטאתם באופן שוה כהיות חטאתיהם שוים ׃

Et dixit (Propheta) *hoc euenturum in Valle Izrehelis, quia eadem menſura, qua punitum eſt peccatum Achab & Iehu in Izrehèl propter Idololatriam, ſic puniendum erat ſcelus domus Iſraël, & domus Iuda propter ſcelus* (inquam) *Idololatriæ quod exercebant: nam Izrehèl interpretatur Brachium Domini, quo librat in ſtatera Iuſtitiæ hominum iniquitates & ſcelera, eaque puniens æquali punitione, ſi illorum peccata æqualia ſint.* Tangit hic Rabbinus etiam punitionem domus Iudæ, quam ſub nomine Iſraëlis comprehendit -

שכלם נכללו בשם ישראל ׃

Quia omnes ſub Iſraëlis nomine comprehenduntur, inquit ibidem, quamuis ſub nomine Izrehelis ſolummodo decem Tribus Iſraëlis principaliter comprehendat. Et hæc eſt interpretatio R. Iſaaci Abrauanelis circa hunc primum filium Prophetæ Oſee, quo ſignificabatur omnimoda captiuitas, & æterna obliuio decem Tribuum, quæ futura erat, ſicut poſtea fuit, vt Sacræ Literæ teſtantur 2. Reg. c. 15. ver. 29. & cap. 17. ver. 6.

probatio, dicit idem Abrauanel, facta fuit tempore Ædis ſecundæ, in quo Iudæi non futuri erant populus Dei, vt diſertè his verbis affirmat -

הבן השלישי אשר נולד לנביא וצוהו השם לקרא שמו לא עמי להודיע שבני יהודה אשר בבית שני לא יהיו עמו במעשיהם ׃

Filius tertius, qui genitus eſt Propheta, & præcepit Deus, vt nomen eius vocaretur Lo Ammì Non populus meus oſtendit, quòd filij Iudæ in ſecunda Domo propter ipſorum opera non futuri erant populus eius (Dei). Et addit -

והוא יתעלה לא יהיה להם ר״ל שומר ומשגיח ׃ הסתלק שכינתו מביניהם וכבר קרא ישעיהו בתחלת ספרו כשחזה על יהודה וירושלם את בני יהודה בפרט עמי כמ״ש על מלכות ישראל ישראל לא ידע ועל מלכות יהודה אמר עמי לא יתבונן ולכן אמר כאן על בני יהודה כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם רומז אל חורבן בית שני ׃

Et ipſe Deus non futurus erat eis, videlicet, cuſtos, & protector, removens Diuinitatem ſuam ab eis. Iamque vocauit Iſaias in principio ſui libri, quando prophetauerat ſuper Iudam, & Ieruſalem, filios Iudæ ſpecialiter vocauit עמי *Ammì Populum meum, Sicut quando ſuper Regnum Iſraëlis prophetat; dicit:* Iſraël non cognouit. *Et ſuper Regnum Iudæ dicit:* Populus meus non intellexit: *& ideò in hoc loco, quando dicit ſuper filios Iudæ:* Quoniam vos non populus meus, & ego non ero vobis, *indicat vaſtationē Domus ſecunda*. Hinc apparet literalis explicatio huius Prophetiæ Hoſeæ in 1. capite comprehenſæ, etiam ſecundùm doctiores Hebræos intelligi

illam quæ *Abſque miſericordia* vocabatur, quam in Babylone lactauerat & nutriuerat per ora Prophetarum Ezechielis, Danielis, & aliorum Sanctorum, qui verba Dei populo annuntiauerant, & ſpem redeundi in Terram Iſraëlis accenſam in cordibus Iudæorum conſeruauerant; hanc miſericordiam Deus abſtulerat ab Iſraële, hoc eſt à decem Tribubus, vnde *Lo Ruchàma* eiſdem attributum eſſe videtur quo ad particulam לא *Lo* miſericordiæ negatiuam; vox autem *Ruchàma* præcipuè conuenit Tribui Iudæ: nam de ea dicit Propheta v. 7. ואת בית יהודה ארחם *Et Domui Iuda Arachèm miſerebor*. Hic autem partus fœmina eſt, in qua denotatur debilitas Regni Iudaici, quod cùm olim validiſſimum eſſet ex duodecim copioſiſſimis Tribubus conflatum, modo ad duas tantùm Tribus redactum eſt. Illius fortitudo mulieri comparanda erat: nam *Mulierem fortem quis inueniet?* Prouerb. 31. 10.

Tertius partus *Ghòmer* mulieris fornicariæ fuit maſculus, quo ſignificantur ſcelera huius Tribus Iudæ futura grauiſſima, ob quæ deijcienda eſſet à terra ſua & reprobanda in perpetuas æternitates, quod indicari voluit Deus à nomine ei indito, dicit enim Propheta -

קרא שמו לא עמי כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם ׃

Voca nomen eius Lo Ammì Non populus meus. quoniam vos non populus meus eſtis, & ego non ero vobis (in Deum). Hæc populi Iudaici re-

non Sacrificium, nec Statuam, id eſt non ſacrificant Deo, quia Altare non habent, nec Dæmoni, quia Idololatræ non ſunt; nec habent *Ephòd rationale Iudicij*, quo per אורים ותומים *Vrim & Thumim* futura prædicebant, nec *Teraphim* habent, vt quandoque habuerunt imagunculas, quibus Dæmonis auxilio reſponſa dare, & de futuris euentibus vera prænunciare credebant. Nec dicant Iudæi de Tribubus Iſraëlitis iſta omnia eſſe intelligenda, & non de Tribu Iuda, cùm in Prophetia dicatur, quòd filij Iſraël futuri ſint ſine Rege &c. & non filij Iudæ: nam ſatis ſuperque experientia patet, de præſentibus Iudæis hanc Prophetiā verificari, cùm omnia iſta experiantur, qui quaſi penduli in medio aëris exiſtunt, nec Legem Moſaicam vndequaque obſeruare poſſunt, cùm omninò inhabiles redditi ſint ad perfectam Legis obſeruationem, vt patet de Sacrificijs, de Paſchatis, & aliorum feſtorum legitima obſeruatione, immunditijs purificationibus, & alijs pluſquam mille legalibus obſeruantijs. Et omnes Doctores Hebræi de præſenti Iudæorum deſolatione intelligunt hunc locum Hoſee 3. 4. inter quos eſt inſignis ille Rabbinus Dauid Kimchius, qui in eundem locum ſic dicit -

כי ימים רבים ישבו בני ישראל , ואלה הם ימי הגלות שאנחנו בו היום ואין לנו לא מלך ולא שר מישראל כי ברשות אחרי אנחנו וברשות מלכיהם ושריהם ואין זבח ואין מצבה ׃ אין זבח לאל ואין מצבה לע״ז , ואין אפוד ותרפים אין אפוד לאל שיהיה מגיד העתידות באורים ותומים אין תרפים לע״ז שהם מגידים

gi de diſperſione & perpetua deſolatione omnium Hebræorum, tam decem Tribuum ſub nomine Iſraëlis, quàm duarum reliquarum ſub nomine Iudæ, & quòd omnia hæc ſint iam à longo tempore adimpleta, experientia ipſa demonſtrat, nec habent aliquid Iudæi, quod ad hæc replicare poſſint.

Ex iſtis igitur oſtenditur falſiſſimam ac mendaciſſimam eſſe illam Talmudicam huius Prophetiæ interpretationem, qua, vt poſſent concordare mala, quæ in 1. capitulo dicuntur, cum bonis, quæ in principio ſecundi capituli habentur, dixerunt: Deum pœnituiſſe malorum, quæ populo intentauerat, conſiliumque in meliùs mutaſſe, atque dixiſſe: *Et erit numerus filiorum Iſraël ſicut arena maris &c.* nam hæc mala omnia iam adimpleta ſunt. Ergo Deus ſententiam ſuam non mutauit. Imò poſt capitulum ſecundum, in cuius principio Hebraicè habentur illa verba: *Et erit numerus filiorum Iſraël quaſi arena maris &c.* iterum Deus per Prophetam ſuum prædicit mala, quę in hoc vltimo exterminio experiuntur Iudæi: nam in cap. 3. 4. dicitur -

כי ימים רבים ישבו בני ישראל אין מלך ואין שר ואין זבח ואין מצבה ואין אפוד ותרפים ׃

Quoniam dies multos manebunt filij Iſraël ſine Rege, & ſine Principe, & ſine Sacrificio, & ſine Statua, & ſine Ephòd, & ſine Theraphim. Quæ omnia verificantur in hodiernis Hebręis per vniuerſas Regiones diſperſis, qui Regem non habent, nec Principes;

telligenda, probatur auctoritate Rabbinorum, qui in Talmude dicunt: ideò in captiuitatem ductos eſſe Iudæos, vt per eos Gentiles conuerterentur ad Deum. Per Iudęos enim nempè per Apoſtolos, circà vaſtationem Ædis ſecundę factam per Titum, & poſt Templum vaſtatum per Apoſtolorum diſcipulos per vniuerſum mundum diſperſos, Gentiles conuerſi ſunt ad Meſſiam Regem Iudæorum. Locus eſt ſingularis in Cod. *Peſachim* cap. 8. האשה pag. 87. b. longe poſt medium -

אמר רבי אליעזר לא הגלה הקב״ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים שנאמר (הושע ב׳ : כג) וזרעתיה לי בארץ כלום אדם זורע סאה אלא להכניס כמה כורין ורבי יוחנן אמר מהכא ורחמתי את לא רוחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתה :

Dixit R. Eliezer: Non alia de cauſa in exilium & captiuitatem adegit Deus ſanctus benedictus Iſraëlem inter Nationes, niſi vt facerent multos proſelytos, S. D. (Oſee 2. 24.) Et ſeram eam mihi in terra. *Nunquid homo ſeminat ſatum, niſi vt colligat multos coros tritici? Et R. Iochanàn hinc colligit illud* (Ibid.) Et miſerebor Lo Ruchamæ, *id eſt illius quæ fuit* Abſque miſericordia. Et dicam ad Lo Ammì eum, qui non eſt populus meus, Populus meus tu.

Et R. Salomon enucleatiùs idem explicat ibidem -

רבי יוחנן אמר מהכא ורחמתי וגו׳ ואמרתי ללא עמי עמי אתה אותם שלא היו מעמי רבקו בהם והיו לי לעם :

R. Io-

מגרים העתידות לדעת האמינים בהם :

Quoniam dies multos manebunt filij Iſraël &c. Et iſti ſunt dies captiuitatis, in qua nos modò ſumus. Vbi Regem, aut Principem Iſraëliticum non habemus, ſed ſub poteſtate extraneorum, ſub poteſtate (inquam, *Regum, & Principum eorum* viuimus) *& ſine Altare, & ſine Statua, quia non habemus Altare neque pro Deo vero, neque pro Idololatria. Et ſine Ephòd, & Theraphìm, quia non eſt nobis Ephòd veri Dei, quo futura per Vrim & Thumim annuncientur; nec habemus Theraphìm Idololatriæ, quibus eadem futura prædici poſſint, ſicut exiſtimant credentes in eis.*

Ex iſtis infeliciſſimis prædictionibus repetitis in hoc tertio capitulo huius Prophetiæ euidenter apparet, felicitates & bona promiſſa in principio ſecundi capituli eiuſdem Prophetiæ non eſſe intelligenda de Iudæis quando dicitur: *Et erit numerus filiorum Iſraël quaſi arena maris*, cùm iam immediatè antea dixiſſet Deus per Prophetam: *Vos non eſtis populus meus, & ego non ero veſter* (Deus). Sunt itaque illa verba intelligenda de vocatione Gentium, quæ per fidei vnitatem vocantur filij Abrahę, Iſaaci, & Iacobi, & in hoc loco per eandem fidem vocantur filij Iſraëlis; id eſt Iacobi. Gentes ſiquidem, quæ ad agnitionem veræ fidei conuerſæ ſunt, & Chriſto Filio Dauidis adhæſerunt, numerari non poſſunt præ multitudine; vnde à Propheta arenę maris comparantur. Quod de vocatione Gentium hęc Prophetia ſit in-

eſt לא רוחמה *Non miſericordiam conſecuta*. Tertia eſt לא עמי *Non populus meus*. גולה *Captiuitas* conuertetur in ונקבצו *& congregabuntur &c*, לא רוחמה *Non miſericordiam conſecuta* vertetur in ורחמתי *& miſerebor*. Et לא עמי *Non populus meus* vertetur in

ואמרתי ללא עמי עמי אתה ׃

Et dicam ad Non populum meum: populus meus es. Ita R. Salomon in Cod. *Peſachim*, cap. 8. in *En Iſraël* Par. I. num. 38. in fine, ſed ad alium ſenſum conuertit.

Tandem de Hoſea ex SS. Patribus agunt Epiphanius *De Vita & interitu Prophetarum* cap. 11. Hieronymus *in Præfatione & in Proœm. in Oſee*. Apud Iſidorum *De vitis & morte Sanctorum* cap. 41. Dorotheus *in Synopſi* cap. 1. & 10. Sed in his nihil de tempore mortis illius. Martyrologia Romanum, Bedæ, Adonis, & Vſuardi referunt illud ad diem 4. Iulij; Græci in Menolog. ad diem 16. Septembris. Auctor שלשלת הקבלה *Scialſcèleth hakkabalà* pag. 19. dicit obijſſe in Babylone, de quo inſigne miraculum his verbis refert:

קבלתי מזקנים הדור בסלוניקו שקבלה אצלם שהושע הנביא מת בבבל וצוה לפני מותו שיקברוהו בא״י ולפי שהדרך היה ארוך מסוכן צוה שישימוהו תוך הארון תכף אחר מותו ויקשרו הארון על הגמל ויניחוהו שילך לו מאליו ובמקום שינוח הגמל שם תהיה קבורתו וכן עשו והגמל הלך בלי שום נזק ומוקש על גליל העליון הוא צפת במקום בית חיים של ישראל ועל פי המכתב שהיה בארון הכירוהו היהודים ויקברוהו שם בכבוד ׃ עד כאן לשונו ׃

Eſt traditio inter Seniores habitantes Theſſalonicæ ab antiquis generationibus

R. Iochanàn dixit: Hinc (verificatur) *illud* (Oſee 2. 24.) Et miſerebor &c. Et dicam ad Lo Ammì eum qui non eſt populus meus (i. e. Gentilibus) Populus meus tu es. *id eſt ij, qui non fuerunt de populo meo, adhæſerunt eis*, & erunt mihi in populum. Nec vir quidem Chriſtianus clariùs ſcribere potuiſſet quàm iſte Hebræus de Gentium vocatione ſcribebat. Vide in *En Iſraël* Par. I. num. 41. pag. 94. colum. 2.

Cæterùm de Gentium vocatione in hoc quidem cap. 11. agitur, in quo & pertractatur de miſerando Synagogæ repudio, cuius adulterinas vias Deus ſpinis ſepit ne poſt amatores ſuos abeat nec Idola colat, quamuis apud eos Maieſtas Diuina non reperiatur, nec inter Hebræos ampliùs inhabitet,

כי מסתלק שכינתו מביניהם ׃

Quoniam ablata eſt Diuinitas ab eis, ait Abrauanel ſuprà citatus.

Denique concludimus. Tria in tota hac Oſee Prophetia contineri. Primò continetur Iſraëlitarũ carnalium excidium, & Iſraëlitarum ſpiritualium, præcipuè Gentilium vocatio & electio. Secundò, peccata populi, & maximè Idololatriæ inſectatio. Tertiò, Dei clementia pœnitentibus peccatoribus gratiæ & gloriæ promiſſio.

Quòd ſi Iudæi audire voluerint Ieſum Chriſtum Meſſiam Ben Dauid, eiuſque veſtigia ſectari, tres ſententiæ contra eos ab Hoſea pronunciatæ conuertentur in bonum. Prima ſententia eſt גולה *Captiuitas*. Secunda

473 R. HOSCIAAHIA' RABBA' BAR CHAMMA' BAR BISNA' fuit ſynchronus & diſcipulus *Rabbènu Hakadòſc* in terra Iſraëlis circa annum mundi 3955. Chriſti 95. Fuit ſutor crepidarum pro mulieribus meretricibus. *Scialſceleth Hakabb.* pag. 32. b. ex *Iuchaſsin* pag. 90. b. circa princip. quod didicerunt ex Talmude Cod. קדושין cap. 1. & Cod. *Sanhedrin* eodem capite, licèt in מנורת המאור *Lucerna* 4. concluſ. 3. part. 3. cap. 2. pag. 100. col. 2. legatur eum fuiſſe בקי בספר יצירה *peritum Theologum in libro Ietzirà*. In Talmude Babylonico paſſim vocatur בריבי *Baribbì Filius Rabbì*, ex eo quòd ea ætate propter excellentiam ſub hoc communi nomine *Rabbì* eius pater *R. Chammà* intelligebatur, vt videre eſt in Cod. עירובין cap. 5. כיצד מעברין pag. 53. circa medium, vbi ſic legitur -

אמר רבי יוחנן י"ח ימים גדילתי אצל רבי אושעיא בריבי ולא למדתי ממנו אלא דבר אחד במשנתינו כיצד מאברין את הערים באלף אינו : ואמר רבי יוחנן שנים עשר תלמידים היו לו לרבי אושעיא בריבי ושמונה עשר ימים גידלתי ביניהן ולמדתי לב כל אחד ואחד וחכמת כל אחד ואחד : לב כל אחד ואחד וחכמת כל אחד ואחד גמר גמרא לא גמר וכו' :

Dixit R. Iochanàn : Octodecim diebus enutritus fui apud R. Hoſciaahià Baribbì, & non didici ab eo niſi tantùm vnicum verbum, ſiuè rem circa hanc noſtram lectionem Miſcnicam (de Vrbiũ עירוב commixtione) *quomodo poſſint cõmiſceri* (ratione itineris Sabbathici) *didici hanc vocem* מעברין *legendam eſſe* כיצד מאברין את הערי' באל"ף *hoc eſt quomodo* ad-

bus vſque ad hæc noſtra tempora propagata, quòd Propheta Hoſeas obierit in Babylone : & antequam moreretur præceperit, vt ſepelirent eum in Terra Iſraëlis, & quia longum erat iter, iuſſerit, vt ponerent eum in arca ſtatim poſt mortem, ligarent arcam ſuper Camelum, & dimitterent illum quocunque vellet ire ; vbi autem quieſceret Camelus, illic ſepelirent illum : & ſic fecerunt. Peruenit autem Camelus ſine vlla leſione, aut damno vſq; ad Galilæã ſuperiorem, vſque ad (Vrbem) *Tzaphèth ad locum ſepulchrorum Iſraëlitarum, & ex ſcriptura poſita ſupra arcam cognouerunt Iudæi, eam eſſe Prophetæ Hoſeæ, & ſepelierunt illum cum honore.* Hactenus Auctor *Catenæ Cabalæ.* Quanti autem ponderis hęc narratio ſit, alij viderint.

רבי הושעיא רבה בר חמא בר ביסנא

תענ' בר ביסנא ! ראיתי בגבורות בשמות זה אומר שבה וזה אומר שכה במקום ס"ט אלף ולהפך הושעיא אושעיא ולא ידעתי כי איכו הזיק כי עיר כורע פי סוף ; והראה שהוא רבי הושענא רבה ; ובפרק כיצד מעברין בעירובין ובפרק בני העיר מהירושלמי של רבי יוחנן י"ח שנים ; ואביו ר' חמא בר ביסנא שבר בר קפרא ; ואמרו כי זה רבי הושעיא קבל מאביו ומבר קפרא ומרבי חייא ונעשה ראש של רבי ; ורבי חמא אביו אדם גדול היה וישב י"ב שנים בבית רבו לשם שמים בשני ובשעור לא היה יודע בביתו ועל אלו השלשה נאמר (קהלת ד ; י"ב ;) והחוט המשולש לא במהרה ינתק : זה רב הושעיא בר חמא בר ביסנא ומירשו הקושיות והחוט המשולש והוא כוון שכל השלשה הם בחיים לב ובנו ובנו כלם חכמים ; וזה רבי הושעיא ורבי חייא עמו -

תוספתא ומתניתא וכן ספר בראשית רבה ; ואמרו שספר בראשית שעשה הוא לבאר דברי המשנה - וגם בר קפרא סדר הברייתות לבאר המשנה ; וזה הושעיא היה עושה הכבלים לזונות ; והיה תלמיד לרבנו הקדוש והיה בשנת ג"ו ב' אלפים תתקנ"ה ליצירה :

R. Hoſciaahià Baribbì &c.

Hic *Cabalam*, ſeù *Traditionem oralem* recepit à *R. Chamà* patre ſuo, à *R. Kapparrà*, & à *R. Chijà*, & à *Domo Iudicij Rabbì*, ſeù *Rabbènu Hakadòſc*. *Iuchaſsin* pag. 84. patrem ſuum *R. Chamà* virum admodum doctum faciunt, & inter alia præclara eius facinora hoc quoque referunt, quòd poſt nuptias celebratas duodecim annis apud Magiſtrum ſuum adhuc permanſerit, poſt quos ad patriam reuerſus, domum propriam non recognoſcebat. *Iuchaſsin* pag. 84. Miranda huius egregij Rabbini memoria! Et de his tribus Rabbinis volunt intelligi illud Eccleſ. 4. 12. *Funiculus triplex difficile rumpitur*. Quamuis *Toſaphòth* velint, illud intelligi debere de *R. Hoſciaabià*, *R. Chamà*, & *R. Biſnà*, *filio, patre, & auo*, qui omnes ſimul vixerint, & in decidendis Legalibus dubijs הזקן הכריע ברחת נינו *Senex ſiuè auus incuruabat ſe ſcientia nepotis ſui*. *Scialſcèl. Hakabbalà* pag. 32. b.

R. Hoſciaabià vnà cum *R. Chijà* ſcripſit -

תוספתא *Toſaphthà*, ſeù תוספתות *Toſaphthòth Additiones* ad librum משניות *Miſcnaijòth Rabbènu Hakadòſc*. Et illi duo Rabbini fuerunt omnium primi, qui in primæuum Talmudis Textum, nempè in *Miſcnà* ſcripſerint: nam aliæ poſtea additiones, quæ à diuerſis fuerunt compilatæ ſub nominibus תוספות *Toſaphòth Additionum*, poſteriorum ſunt Rabbinorum, de quibus ſuo loco.

Sunt qui תוספתות *Toſaphthòth* at-

 tri-

(addenda ſint membra Vrbibus מעברין non cum ע, ſed cum א, vt illius origo ſit ab אבר *membro*, vt inde deducatur tantundem itineris addendum per hanc commixtionem, quantum ſine commixtione Vrbi illi tribuebatur) *Itane? Et dicebat R. Iochanàn: Duodecim diſcipulos habebat R. Hoſciaahià Baribbì, & octodecim diebus educatus fui inter illos, & didici internas cogitationes ſingulorum, & cuiuſcuiuſque ſcientiam. Internas cogitationes ſingulorum, & cuiuſcunque ſcientiam ſeorſim, & præter illam rem pertinentem ad noſtram lectionem Miſcna*.

Idem R. Iochanàn comparat ſapientiam antiquorum cum ſapientia recentiorum ſub nomine לבן *Cordis*, & inter Doctores modernos connumerat R. Hoſciaahià. Ibidem -

ואמר רבי יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם אחרונים כפתחו של היכל ואנו כמלא נקב מחט סידקית : מאן ראשונים רבי עקיבא אחרונים רבי אלעזר בן שמוע, איכא דאמרי ראשונים רבי אלעזר בן שמוע אחרונים רבי אושעיא בריבי וכו׳:

Et dicebat R. Iochanàn: Cor priorum erat ſicut oſtium porticus, [R. Sal. *Oſtium porticus erat* רחבו עשרים *latitudinis 20. cubitorum*.] *&* (Cor) *poſteriorum erat ſicut oſtium Templi*, [R. Salomon של היכל עשר *Oſtium Templi erat 10. cubitorum*.] *& nos ſumus ſicut foramen acus ſartoriæ reſpectu priorum. Qui ſunt priores? R. Akibà: Poſteriores? R. Eleazàr Ben Sciamùah: Sunt qui dicunt: Priores R. Eleazar Ben Sciamùah. Poſteriores*

pro veris Hebraicis vocibus haberi volunt Iudæi. Stylum itaque *Miſcnicum* ſeruant huiuſmodi תוספתות *Toſaphthòth*, vt videre eſt in Syntagmate רב אלפס *Ràu Alphès*, & in fine vniuſcuiuſque Codicis poſt מרדכי in editione veteri Veneta, vbi exſcriptæ cernuntur.

II. Scripſit חברייתות *Habbaraithòth Extrauagātes explicationes Miſcnæ*, quas ideò *extrauagantes* vocant, quia extra Scholam *Rabbènu Hakadòſc* promulgatæ, & ab omnibus receptæ, ac prælectæ fuerunt. Hæ non omnes extant, cùm quamplurimæ deperditæ ſint, aliquæ tamen etiam in ipſis *Miſcnaijòth* hodie cernuntur; vti v. g. in fine cap. 4. Codicis פסחים *Peſachim* illud -

ששה דברים עשה חזקיהו המלך :

Sex res fecit Ezechias Rex, &c. eſt *Baraithà*, ſicut & eſt *Baraithà* illud רבי ישמעאל אומר *R. Iſmaël dicit &c.* in fine cap. 6. Cod. יומא.

In libro Cabalæ הראב״ד ante סדר אמוראים dicitur, quòd -

רבי חייא ורבי אושעיא ורבי שמעון בר׳ כתבו הברייתות והמכילתות אלו הם סוף התנאים :

R. Chijà, R. Hoſciaahaià, & R. Simeon Ben Rabbì ſcripſerint Baraithòth & Mechilthòth, & quòd iſti fuerint vltimi ex Doctoribus Tanaithis.

In libro צדה לדרך *Tzedà ladàrech* in *Proœmio* legitur -

רבי חייא ורבי הושעיא חברו בברייתות ותוספתות וכו׳ :

R. Chijà

tribuunt tantùm ipſi *R. Chijà*, nullo ei addito ſocio, vt *Scialſcèleth Hakabbalà* pag. 32. b. Alij attribuunt רב קפרא *Ràu Kapparà* vt in *libro Hakabb.* לחראב״ד paulò ante סדר אמוראים ſeù in fine תנאים. Alij, vt Auctor צדה לדרך in *Proœmio*, & *Iuchaſsin* pagina 44. faciunt Auctores *Toſaphthòth R. Chijà & R. Hoſciaahià*, vt ſuprà memorauimus, & addunt quòd *Toſaphthòth* והם עיקריות *ſint principia fundamentalia* לבאר עניני המשנה *explicandi negotium Miſcnæ*. Iſti duo, harum *Additionum* Auctores, fuerunt diſcipuli *Rabbènu Hakadòſc*. Ideò eorum ſtylus eſt nitidus, & purè Hebraicus, vti ſunt ipſæ *Miſcnaijòth*, excipe nonnulla vocabula, quæ in Sacra Scriptura non extant, quæ tamen contendunt Iudæi ea Hebraica verè eſſe, quia non omnia vocabula, quæ Hebraicè inueniri poſſunt, in Script. poſita ſunt. Et ſicut non omnes voces Latinæ apud Ciceronē reperiuntur, non tamen eſt negandum Latinas eas non eſſe voces, quæ apud Liuium, aut Plinium, aut Plautum, aut Columellam frequenter in vſu ſunt; non enim Cicero ex animo egit aliquando de Hiſtoria Romana, aut Comœdias compoſuit, aut de re ruſtica pertractauit, adeòq; mirum non eſt, ſi omnia vocabula Latina in eius operibus non reperiantur: ita planè diſcurrendū eſt de S. Scriptura Hebraica, in qua poſſibile non eſt omnes omninò voces Hebraicas in ea includi. Ideò reliquæ, quæ in *Miſcnaijòth* hinc indè ſparſim inueniuntur, & in Sacris Biblijs Hebraicis non extant,

eſt in librum Exodi, & incipit à ver. 1. cap. 12.

ויאמר יהוה אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר׃

Et dixit Dominus ad Moſen & Aharon in terra Aegypti dicendo &c. & finit ante Sectionem ויקהל capitis 35. eiuſdem Exodi, poſtquam nil aliud de *Mechiltà* reperitur; Sed quia *Harrauàd* dicit: non vnum fuiſſe Auctorem המכילתות *Hammechilthòth* numero plurali, & Auctor *Scialſcel. Hakabbalà* dicit, *Mechiltà* incipere ab Exodo, & deſinere ad finem Legis, credibile eſt pro *Mechilthòth* accepiſſe triplices Commentarios qui ſimul vniuntur, & incipiunt ſub nomine *Mechiltà* ab Exodo ad Leuiticum, tamen à Leuitico ad Deuteronomiũ ſub nomine ספרא *Siphrà*, & à Deuteronomio ad finem Legis ſub nomine ספרי *Siphrè* veniunt. Sed iſti duo vltimi habent proprios Auctores vt ſuo loco videbimus, licèt à priori *Mechiltà* nunquam ſeiungantur, vt videre eſt in editione nuper relata; & in alia antiquiore Conſtantinopolitana anno ר״פ 5280. Chriſti 1520. in fol.

IV. Scripſit בראשית רבה *Bereſcith Rabbà*. Huius nominis duplex Commentarius reperitur; primus huius noſtri Auctoris; alter רבה בר נחמני *Rabbà Bar Nachmanì*: vterque nominatur *Bereſcith* à prima voce בראשית *Bereſcith, In principio* Sacrorum Bibliorum. Crediderim voluiſſe ita appellare ſuum Commentarium, vt ex hoc præclaro nomine *Bereſcith* pri-

R. Chijà & R. Hoſciaabià compoſuerunt Baraithòth, & Toſaphthòth, &c.

In libro יוחסין *Iuchaſsin* pag. 84.

ר׳ אושעיא עשה ברייתות

R. Hoſciaabià fecit Baraithòth.

Et in libro שלשלת הקבלה *Catena Cabalæ* pag. 32. b.

ר׳ הושעיא ובר קפרא חברו חבריתות לבאר המשנה׃

R. Hoſciaabià, & Bar Kapparrà, vel vt alij legunt *Kaphrà compoſuerunt Baraithòth ad declarandam Miſcnà.*

In his omnibus auctoritatibus ſemper videmus inter Auctores *Baraithà* connumeratum hunc *R. Hoſciaabià*.

III. Scripſit inſuper & מכילתות *Mechilthòth*, vt dicit *Harauàd* ſuprà laudatus, quamuis Auctor *Tzedà Ladàrech* in ſua Præfatione dicat: ורב חבר מכלתא *Râu autem compoſuerat Mechiltà*. At Auctor *Scialſcel. Hakabbalà* pag. 32. b. dicit

ומחבריו רבי ישמעאל שחבר מדרש ואלה שמות עד סוף התורה שנקראת מכילתא׃

Et inter ſocios (R. Hoſciaabiæ & Bar Kapparrà connumeratur) *R. Iſmaèl, qui compoſuit Midràſc Veèlle ſcemòth Commentarium allegoricum in Exodum vſque ad finem Pentateuchi Moſis, qui vocatur Mechiltà.* Idipſum legitur in fronte libri huius tituli מדרש מכילתא *Midràſc Mechiltà*, & R. Iſmaëli attribuitur, excuſi Venetijs apud Danielem Bombergum anno mundi ש״ה 5305: Chriſti 1545. in fol. Quod quidem Commentarium

כמו בקטו"ר לאלף סרנפי : וזכר ב'
ס' דברי הימים על חורבן סבית שני נפר ומו .

474 HEGESIPPVS quondam Iudæus ad fidem Chriſti conuerſus, Eccleſiam Dei vitæ ſanctitate ac doctrina illuſtrauit non longè poſt Apoſtolorum tempora. Sub Pontifice Romano Aniceto circa annum Domini 167. & ſecundùm Hebræos anno mundi 3927. Romam venit, ibique vſque ad Eleutherij Papæ tempora permanſit, videlicet circa ann. mun. 3944. Chr. 184. quando ad ſuperos euolauit, cuius memoriam celebrat Eccleſia die 7. Aprilis, vt in Martyrologijs Romano, Bedæ, Vſuardi, & Adonis.

Scripſit *Eccleſiaſticorum Actuum Hiſtoriam* à Paſſione Domini vſque ad ſua tempora ſtylo & ſermone (vt ait D. Hieronymus) ſimplici, libris quinque comprehenſam, ex quibus pleraque deſumpſit Nicephorus de Iacobo fratre Domini in cap. 38. libri 2. & cap. 10. libri 3.

Cuiuſdam Hegeſippi circumferuntur *De Bello Iudaico, & Vrbis Ieroſolymitanæ excidio libri V.* Incipiunt à Bello Parthico inter Machabæos gentemque Medorũ & per inferiora bellorũ Iudaicorum tempora percurrunt vſq; ad excidiũ Ieroſolymitanum per Titum, ſtylo operoſo in compendiũ redigunt Ioſeph. *De Bello Iudaico*. Sed hic iunior Hegeſippus omninò diuerſus eſt à ſeniore Hegeſippo, quod euidẽter patet ex materia in libris pertractata, & ex ſtylo vtriuſque. Noſter ſiquidem Hegeſippus (teſte Hie-

mum illud eſſe in *Miſnà* Commentarium intelligeremus, & alios omnes præcedere dignitate & honore, ideò vox רבה *Rabbà* adiungitur; ſunt enim Commentarij magni in *Miſnaiiòth*. Auctor *Tzedà ladàrech* in compoſitione horum Commentariorum ſuorum ſociorum opera vſum fuiſſe *Hoſciaabià*. ait *Præfatione* pag. 3 De *Bereſcith Rabbà Bar Nachmanì* alibi agemus.

Cæterùm omnes huius explanationis textus מתניתא *Mathnitha*, ſeù *Miſenici R. Hoſciaabià* antiquitùs tanti faciebant Talmudiſtæ, vt de eo, & de *R. Chijà* eius ſocio diceretur in Cod. חולין *Cholin* cap. 12. pag. 141, linea vltima.

כל מתניתא דלא תניא בי רבי חייא ובי רבי אושעיא משבשתא היא :

Omnis Mathnithà hoc eſt Miſenà, quæ non eſt Traditio Scholæ Chijà, & Scholæ R. Hoſciaabià confuſio eſt.

Poſtremò aduertendum eſt, quod nomen *Hoſciaabià* in Talmude aliquando ſcriptum reperitur cum א, aliquando cum ה, vt אושעיה, vel הושעיא ſed vtcumque ſcribatur.

לא תחוש כי אינו מזיק כי מיד נודע מי הוא :

Parum refert, quoniam damnum non affert, quia illicò cognoſcitur quis ſit, indifferenter, & vtroque modo ſcribi poteſt. *Iuchaſsìn* pag. 84.

קבל הִיגִּיסִיפּוּ יְהוּדִי נאמר כך בעצם מסיקא
סבת כמו ל' אלפים מקבו ליבירס ובא לרומי בזמן אניקיטו
באלפא ובער סם עד קוגו : ומת בזמן אליוטיר באלפא סבת

בעל **הניב יהודי** ונעשה משיחי חבר בלשון עברית מאמר על ערב שבת שבו מת ישוע משיח על העץ ובעתק אל לשון יונית הקדישון נשיא רומי ונקרא בוואטיקאנה כעין ספרים יונים מספר אלף תשעד בדף שכו כו :

475 ENNE'B ex Iudæo Chriſtianus Hebraicè ſcripſit *Diſſertationem in ſancta ac magna Paraſceue de Paſſione Domini noſtri Saluatoris Ieſu Chriſti*, quam ex Hebraica in Græcam linguam tranſtulit *Nicodemus Princeps Romanus*, vt apparet ex titulo huius Diſſertationis, quæ Græcè hoc modo incipit;

Τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ παρασκευῇ Διήγησις περὶ τοῦ τιμίου πάθους τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ συγγραφεῖσα παρὰ Ἰουδαίου Ενναὲβ ὀνόματι, ἣν μετῃνέγκεν ἐκ τῆς Ἑβραΐδος γλώττης εἰς τὴν ῥωμαΐδα διάλεκτον Νικόδημος Τοπάρχης Ῥωμαῖος. Et reperitur in Bibliotheca Vaticana inter Codd. mmſſcc. Græcè num. 1774. pag. 326. in fol, Papyr.

בעל **הלכות דיעות** והוא ספר על מדות סמכות לקוט מן הספר הרמב"ם ; הלכות דרך ארץ ; ומספר אבקת רוכל :

476 HALACHO'TH DEO'TH, Libellus Ethicus ex *Rambàm* Libello antiquo תלכות דרך ארץ, & אבקת רוכל collectus. Adiunctus eſt alius eiuſdem argumenti, qui vocatur חיי עולם. Cracouiæ, anno 155. minoris ſupput. Chriſti 1595. in 4. Ex Buxtorfio pag. 334. Biblioth. Rabbin.

בעל **הלל הזקן** נשיא ישראל הנקרא הלל הבבלי כי נולד בבבל שנת ג' אלפים תש"ם ליצירה והוא היה ראש הספחת

ronymo) *Actuum Eccleſiaſticorum Hiſtoriam* à Paſſione Domini ad ſuam vſque ætatem complectitur ſermone ſimplici, & ad vtilitatem legentium compoſitam. In iuniori verò Hegeſippo nihil niſi bella Machabęorum, & Reipub. Iudęorum vſque ad excidium Vrbis Ieroſolymæ, ſtylo eleganti & ferè affectato pertractantur. Cui additur Anacephalęoſis eiuſdem. Denique ipſemet iunior Hegeſippus, quanam ætate vixerit, ſemetipſum manifeſtat. Ait enim lib. 3. capite 5. Conſtantinopoli parem Romanæ dignitatem fuiſſe attributam, quod primùm factum legimus in Concilio Conſtantinopolitano Primo ſub Theodoſio Imperat. vt benè adnotauit Renatus Laurentius. Patet ex his, huiuſmodi Hegeſippum vixiſſe poſt tempora Gratiani & Theodoſij Imperatorum, hoc eſt poſt annum Domini 381. duobus circiter ſeculis poſt noſtrum Hegeſippum. De quo agunt Euſebius in Hiſt. lib. 4. cap. 8. & 21. Hieronymus *De Scriptoribus Eccleſiaſt.* Nicephorus libro 2. cap. 28. & lib. 4. cap. 7. Sixtus Senen. in *Bibliotheca Sancta*, Baron. in *Annal.* ad ann. Chriſti 167. Tom. II. & in *Annotat.* ad Martyrol. ad diem 7. Aprilis.

Porrò iunior Hegeſippus pluries excuſus reperitur in Biblioth. SS. Patrum Tom. VII. Pariſijs ſecundę & tertię editionis de la Bigne. Et in recentiori editione Theologorum Colonienſium Tom. IX. in fol. Et ſeorſim Coloniæ apud Maternum Cholinum 1575. in 8.

annos natus quadraginta. *Harrauàd* in lib. *Kab.* pag. 57. *Iuchaſin* pag. 22. vnde Babylonius dictus Codice *Peſachìm* cap. 6. & in Terram Iſraëlis proficiſcitur anno mundi 3688. ante natum Chriſtum annis 72. Ieruſalem ingreditur, vbi *Scemaahià & Autalionem* Academię Ieroſolymitanæ Rectores audit. & Iura Moſaicæ Legis per quadraginta alios annos perfectè addiſcit, licèt pauperrimam vitam duceret, vt legitur in Cod. יומא *Iomà* cap. 3. pag. 35.b. ante medium, vbi -

תנו רבנן עני ועשיר ורשע באין לדין לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אומר עני הייתי וטריד במזונותי אומרין לו כלום עני היית יותר מהלל אמרו עליו על הילל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק חציו היה נותן לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעי׳ ואבטליון אמרו אותו היום ערב שבת היה ותקופת טבת היתה וירד עליו שלג מן השמים כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון אבטליון אחי בכל יום הבית מאיר והיום אפל שמא יום המעונן הוא הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג פרקוהו והרחיצוהו וסיכוהו והושיבוהו כנגד המדורה : אמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת :

Tradunt Magiſtri noſtri: Pauper, diues, & impius Venerunt ad Iudicium. Dixerunt pauperi: Cur non te exercuiſti in Legis ſtudio? Si pauper reſpondeat: Pauper fui, & pro victu meo diſtrahebar. Dicent: Nunquid fuiſti pauperior Hillele? Narrant de Hillele ſene, quòd quotidie operabatur, & lucrabatur

בהפסקת החשמונאים ומזרע שפטיה בן אביטל אשת דוד עבד שנו : ועלה מבבל לירושלם בשנת שלש אלפים תרפ״ח וקבל מן שמעיה ואבטליון והוא היה תלמיד של שניהם ושימש אותם ואחרי מות של שמעיה ואבטליון עמדו בני בתירה ונשאו בנשיאות ובעבור הלכה אחת שנסתפקה להם בפסח דוחה השבת אם לאו והורה הלל להם ושם נתנו הנשיאות להלל : והוא היה ענו גדול : ובמסכת סופרים הלכה ט׳ מפרק י״ו כאמר על הלל שום שלא עזב דברי חכמים שלא למדה אפילו כל הלשונות אפילו שיחת הרים וגבעות ובקעות שיחת עצים ועשבים שיחת חיות ובהמות שיחת שדים ומשלות הכל למד ובכל זה חכמתו נקרא תלמיד של עזרא : ובערך עבד דשביעית במס״ב ג׳ כיוצא שתקן הלל פרוזבול למעשה : ובסוף פרק קמא דסוכה דף כ׳ . אמר ריש לקיש בשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה חזרה ונשתכחה עלה הלל הבבלי ויסדה חזרה ונשתכחה עלו רבי חייא ובניו ויסדוה . ועוד יתקן כמה דברים אחרים כמו שנראה במשנה ובתלמוד : והיו ימי חייו ק״כ שנה . מ׳ שנה עלה מבבל , ארבעים שנה למד וארבעים שנה פרנס ישראל : ומת בירושלם שנת ג׳ אלפים תשס״ח ליצירה : כי יצא מבבל שנת ג׳ אלפים תרפ״ח : קבל הנשיאות ג׳ אלפים תשכ״ח :

477 HILLE'L HAZAKE'N HILLEL SENEX, Diſcipulus *Seemaahià & Abtalionis*, à quibus Cabalam, ſeù Oralem Legem, & Moſaicas Traditiones recepit, ex Tribu Beniamin, & ex parte matris de Domo & Regia Stirpe Dauidis oriundus, licèt ex pauperrimis parentibus, naſcitur in Babylone anno mundi 3648. ante Chriſti Natiuitatem ann. 112. Anno circiter ætatis ſuæ vigeſimo vxorem ducit, ex qua ſuſcipit ſanctiſſimum filium, eum, qui in vlnis ſuſcipere meruit Dei Filium, & Iudçorum Meſſiam puerum IESVM, Simeonem, inquam, Prophetam, quem Rabbini *Rabbàn Simeon* in Talmude appellant. Babylone itaque egreditur Hillel cum tota familia

admodum doctus, qui & remanſit in Babel, & Rectoratum ibidem geſſit; cuius ſit mentio in שלשלת זרע דוד המלך *Catena progeniei Dauidis Regis*. *Sciaſcèleth hakkabalà* pag. 26. alter ditiſſimus erat nomine שבנה *Sciabbanà*, qui –

לא סייע להלל אחיו ולא נתן לו חלק עם הלל כי בזה יבוזו לו ׃

Hilleli nullam opem tulit, neque portionem aliquam ei dedit, ſed ſpreuit eum, atque contempſit. *Iuchaſin* p. 55. b. vnde vocem auditam eſſe ſuper Hillelem tradunt –

שראוי לשכינה שתחול עליו ׃

Quòd dignus ſit, vt ſuper eum Diuinitas inhabitet. Ibid. Ob hanc humilitatis virtutem, & ob eminentem illius doctrinam ad ſupremum honoris faſtigium in Schola Ieroſolymitana ſublimatus eſt. Occaſionem euehendi Hillelem dedit quæſtio quædam de Paſchate eo anno exorta inter Doctores illius Vniuerſitatis; nam poſt mortem Scemahaaię & Autalionis in Academiæ Rectoratu ſucceſſerunt בני בתירה *filij Bathera*, qui cùm ignotaſſent, ſi decima quarta dies menſis *Niſàn*, ſeù feſtum Paſchatis incidiſſet in Sabbatho: num Paſcha impelleret Sabbathum? Et eo anno huiuſmodi caſus occurrerat, nec eum decidere ſciebant. Quod cùm ab Hillele fuiſſet reſolutum, *Paſcha impellere Sabbathum*, omnes Academiæ Doctores, filijs Batheræ ſponte locum cedentibus, Hillelem Principem Academiæ conſtituerunt, vt referetur

tur de mercede Vnum טרפעיק *Tarpaihk*. [R. Salom. *Eſt Siclus politicus* שחוא חצי דינר *qui æſtimatur dimidio denario, ſeù ſemiuncia argenti*.] *Illius dimidium dabat Bidello, ſeù Cuſtodi Ianuæ Academiæ, reliquo ſe & familiam ſuam ſuſtentabat. Aliquando operam ſuam alicui locare non valuit, nec eo die ſine mercede in Academiam ingredi potuit. Aſcendit, ſuſpendit ſe, ac ſedit ſuper feneſtram, Vt audiret verba Dei viuentis ex ore Scemaahìa & Autalionis. Dixerunt, quòd huiuſcemodi res occurrerat veſpera Sabbathi, & in Solſtitio brumali. Deſcendit ſuper eum nix de cælo. Adueniente Aurora, dixit Scemaahìa Autalioni: Autalion frater mi, quotidie domus hæc illuminatur, & hodie eſt caliginoſa. Fortaſſis dies eſt nubiloſus. Eleuauerunt oculos & viderunt ſimilitudinem hominis in feneſtra. Aſcenderunt & inuenerunt ſuper eum cumulum niuis trium cubitorum. Proiecerunt* (niuem) *abluerunt eum, Vnxerunt, & deduxerunt eum ante ignem, & dixerunt: Dignus eſt vt per eum profanetur Sabbathum*. Idipſum habetur in *En Iſraèl* Par. I. pag. 103. colum. 4. num. 27. Hinc

נמצא הילל מחייב את העניים ׃

Colligitur quòd Hillèl (in Iudicio) *pauperes dijudicabit, ac condemnabit*; quia cùm ipſe pauperrimus eſſet, vt Legem audiret & addiſceret, dimidiam mercedis partem inſumebat, & etiam cum periculo vitæ Legem audiebat.

Habuit duos fratres, quorum alter vocabatur חזקיה *Ezechias*, erat hic

fertur in Cod. *Peſachim* cap. 6. pagina 66. in ipſo principio גמרא *Ghemara* his verbis -

תנו רבנן הלכה זו נתעלמה מבני בתירה, פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לא אמרו כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו אמרו להן אדם אחד יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו ששמש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון ויודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו, שלחו וקראו לו אמרו לו כלום אתה יודע אם הפסח דוחה את השבת אם לאו: אמר להן וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת והלא הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו בשנה שדוחין את השבת: אמרו לו מנין לך, אמר להן נאמר מועדו בפסח ונאמר מועדו בתמיד מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת אף מועדו האמור בפסח דוחה את השבת; ועוד קל וחומר הוא ומה תמיד שאין ענוש כרת דוחה את השבת פסח שענוש כרת אינו דין שדוחה את השבת, מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם וכו':

Tradiderunt Magiſtri noſtri, doctrinam hanc (de Paſchate quod Sabbathum impellat) *ignotam fuiſſe filijs Bathera* (Rectoribus Scholæ Ieroſolymitanæ). *Aliquando decima quarta* (menſis Niſan) *accidit in Sabbatho. Obliti ſunt nec ſciuerunt, vtrum Paſcha Sabbathum impellat, nec ne? Dixerunt: Eſtne aliquis, qui ſciat, an Paſcha impellat Sabbathum, an non? Reſponderunt: Eſt quidam homo, qui aſcendit de Babylone, cui nomen Hillel Babylonius, & inſeruiuit duobus huius æui magnis Doctoribus Scemaahiæ & Autalioni, ipſe vtique ſciet: an Paſcha impellat, vel non impellat Sabbathum. Miſerunt & vocauerunt eum, dixerunt que ei: Sciſne aliquid circa Paſcha an impellat, vel non impellat Sabbathum? Reſpondit eis: Ecquid? Paſchane vnicum tantùm habemus in anno quod impellit Sabbathum? Nonne pluſquam ducenta Paſchata habemus in anno, quæ omnia Sabbathum impellunt? Dixerunt ei: Vnde hoc probas? Reſpondit: Dictum eſt* (Num. 9. 2.) מועדו *occaſione Paſchatis, &* מועדו *dictum eſt, occaſione* תמיד *Thamid Iugis Sacrificij* (Num. 28. 2.) *Et ſicut* מועדו *dictum in Thamid impellit Sabbathum; ita &* מועדו *dictum in Paſchate impellit Sabbathum: Item, Argumentum eſt à minori ad maius: nam ſi Thamid Iuge Sacrificium propter quod pœna exciſionis tranſgreſſori non imponitur, impellit Sabbathum; Paſcha propter quod violatori pœna exciſionis ſtatuitur, nonne iudicandum eſt quod Sabbathum impellat? Statim conſtituerunt eum in capite, & præfecerunt eum Principem ſuper eos, &c.* anno mundi 3728. ante Chriſti Natiuitatem annis 32.

At ſi nonnemo quærat, quinam fuerint בני בתירה *Benè Betherà Filij Bathera?*

Reſpondeo cum Auctore *Scialſceleth Hakabbalà* pagina 26. -

בני בתירה היו ג' אחים ונקראים יהודה יהושע ושמעון:

Filij Bathera fuerunt tres fratres vocati 1. Iudas, 2. Iehoſciùah, 3. Simeon.

והיו מגזע ישי וראשי ישיבות בירושלם,

Et fuerunt de Stirpe Iſai Principes Academiarum in Ieruſalem.

Do-

-Conſtitutionem de פרוזבול *Perozbòl*, de quo in Cod. גיטין *Ghittin* cap. 4. In *Miſenà* num. 3.

הלל התקין פרוזבול מפני תיקון העולם ׃

Hillel ordinauit Perozbòl propter commodum mundi. Et in *Miſenà* Cod. שביעית c. 10. *Seewìth* n. 3. & 4. hoc modo de *Perozbòl* determinatur -.

פרוזבול אינו משמט וזה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה (דברים טו׳ ט׳) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו׳ ׃ עמד והתקין פרוזבול ׃ ד׳ ׃ וזה הוא גופו של פרוזבול מוסר אני לכם פלוני ופלוני דיינין שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה והדיינים חותמין למטה או העדים ׃

Perozbòl non remittit (debitum). *Iſta eſt vna ex illis rebus, quas conſtituit Hillel ſenex. Viderat enim populum cohibentem mutuo dare ſibi inuicem, ac transgredi id quod ſcriptum eſt in Lege* (Deuteron. 15. 9.) Caue tibi ne fortè ſit aliquid cum corde tuo nequam. *Stetit & ordinauit Perozbòl. Et hæc eſt* (formula) *ſubſtantialis Perozbòl. Tradimus vobis N. N. Iudicibus, qui eſtis in loco N. quòd omne debitum quod eſt mihi apud N. exigere volo quocumque tempore voluero. Et Iudices ſubſignant, aut Teſtes*. Idem repetitur in Cod. *Ghittin* cap. 4. In Talmude pag. 36. poſt medium. Non permittunt dari *Perozbòl*, niſi pro immobilibus, ſeù fundis, Cod. שביעית *Seewìht* cap. 10. & vltimo, numero 6. in *Miſenà* -

אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע ׃

Doctiſſimus quidem fuit Hillel, & in decidendis Legalibus dubijs accuratiſſimus; ſed quod de illius ſcientia dicunt Talmudiſtæ, prodigioſum eſt, & omninò hyperbolicum. In מסכת סופרים *Maſsècheth Sopherim* Cod. *De Scribis*, cap. 16. הלכה ט *Halachà* 9. de *Hillel* ita ferunt -

אמרו עליו על הלל שלא עזב דברי חכמים שלא למדה אפילו כל הלשונות אפילו שיחת הרים גבעות ובקעות שיחת עצים ועשבים שיחת חיות ובהמות שיחת שדים ומשלות הכל למד בך למה משום שנאמר (ישעיה מב׳ ׃ כא׳) יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר ׃

Dixerunt de Hillele : Non reliquit vllum verbum Sapientum, quod non didicerit. Didicit omnia genera linguarum, etiam locutionem montium, collium, & vallium: locutionem lignorum, & herbarum: loquelam ferarum & iumentorum: locutionem Dæmonum, & omnes parabolas didicit. Omnia iſta cur? Propterea quod dictum eſt (Iſai. 42. 21.) Dominus voluit propter Iuſtitiam ſuam: magnificabit Legem, & illuſtrabit.

Volunt in his exaggerare virtutem & ſapientiam Hillelis, quam adeò extollunt, vt & Spiritum Prophetiæ habuiſſe dicant, dum Conſtitutiones quaſdam politicas euulgarit, potiſſimùm illam de פרוזבול *Perozbòl*, quam ideò edidit, quia præuiderat proximè deſolationem futuram Templi & Vrbis. Ita R. Tham ad hanc Conſtitutionem. Vide lib. סמ״ג *Samàg præcept. affirmat.* 147. 148. col. 2. longè poſt medium.

Scripſit itaque ac promulgauit

ſtio dederat: nam Lex Deuteron. 15. 2. 7. & 9. verſ. non loquitur de Repub. ſed de particulari perſona; ideò vt Reipub. indemnitati conſuleret Hillel, Perozbolis remedium adinuenit ſuper Legem in ceremonialibus diſpenſando, quia Spiritu prophetico cognouerat parum duraturam eſſe Rempub. Iudæorũ, Templum deſolandum, & Vrbem citò vaſtandam, poſtquam non opus haberent Iudæi nec ampliùs indigerent ſubſidio ceremonialium legum, quia iamiam futurus erat Meſſias, ad cuius aduentum omnes ceremoniæ Moſaicæ finem erant habituræ. Itaque Prophetiæ dono ditatus fuerat à Spiritu Sancto Hillel ſenex, vt dicit Auctor *Iuchaſsin* pag. 55. b.

תקן הלל פרוזבול לשמטה דרבנן בזה הגלות כי היה יודע בנבואה שיחרב הבית וכן פירש רבינו תם ׃

Ordinauit Hillel Perozbòl pro intermiſſione Doctorum noſtrorum in hoc exilio; quoniam per Prophetiam nouerat quòd cito deſtruenda eſſet Domus (Sanctuarij). *Sic explicat Rabbènu Thàm.*

De huiuſmodi *Perozbòl* ab Hillele inuento agunt ex profeſſo *Rambàm* in libro זרעים *Zerahim*, *Halachòth* שמטה ויובל cap. 9. Auctor סמ״ג Præcepto negat. 271. præter loca citata in *Miſenà* & *Ghemarà*.

Tanto applauſu ac diſcipulorum concurſu in Academia Ieroſolymitana docuit noſter Hillel per quadraginta annos, vt illius celeberrimæ Scholæ à ſuo nomine בית הלל *Beth Hillèl* nuncupatæ Auctor haberetur, & eſ-

Non ſcribunt Perozbòl niſi ſuper fundo, ſiuè ſuper terra, ſeù agro.

Sed ſi quæras, cur huiuſmodi Conſtitutio vocetur פרוסבול *Perozbòl*? Conſimile quæſitum fit in Talmude Cod. גיטין *Ghittin* cap. 4. pag. 36. b. in fine.

מאי פרוסבול אמר רב חסדא פרוסבולי ובוטי בולי אלו עשירים דכתיב (ויקרא כ״ו: י״ט) ושברתי את גאון עוזכם ותני רב יוסף אלו בולאות שביהודה בוטי אלו העניים דכתיב (דברים ט״ו: ח׳) העבט תעביטנו אמר ליה רבא ללעוזא מאי פרוסבול אמר ליה פורסא דמילתא ׃

Quid eſt Perozbòl? Dixit Ràu Chaſdà: Prusbulè & Butè. Bulè ſunt diuites, ſicut ſcriptum eſt (Leuitic. 26. v. 19.) Et conteram ſuperbiam fortitudinis veſtræ. *Et docuit Ràu Ioſeph: Iſti ſunt diuites qui ſunt in Iudæa. Butè, iſti ſunt pauperes, ſicut ſcriptum eſt* (Deuteron. 15. 8.) Mutuando mutuabis ei. *Dixit Rauà ad quendam barbarum: Quid eſt Perozbòl? Reſpondit: Eſt* פורסא *Porsà Remedium* דמילתא *Demilthà Rei*. Hoc modo barbarus, extraneo & incondito vocabulo ſignificare voluit remedium ab Hillele inuentum, vt ſine iactura bonorum ante annum remiſſionis poſſit quis mutuo dare proximo ſuo in neceſſitate conſtituto, quod per ſchedam proteſtatoriam (*Perozbòl*) faciebat coram בית דין *Beth din* Tribunali Iudicũ Ordinariorum, quorum intererat poſſeſſionem capere nomine totius cœtus ſuper bonis debitoris antequam annus ſeptimus remiſſionis inciperet, & Reipublicæ intererat ſoluere creditori quod mu-

ſtibus, indutis ad Principes Regis Perſarum equitando, perrexit. *Scialſceleth Hakabbalà* pag. 26. ex Codice חגיגה *Chaghighà*. In eius locum ſuffectus eſt שמאי, *Sciammài*. Ibid. Hic aliquando diſcipulus Hillelis fuit, poſtea illius ſocius effectus, eius etiam æmulus efficitur. Is Scholam alteram Hilleli opponit à ſuo nomine בית שמאי *Beth Sciammài* dictam.

Hinc duæ illæ tam famoſæ in Iudaiſmo Scholæ *Beth Hillel* & *Beth Sciammai* originem ſumpſere, quæ in decidendis de ceremonijs Legis Moſaicæ obortis quæſtionibus, ferè ſemper aduerſas & contrarias opiniones ſequuntur. De quibus (ſecundùm expoſitionem Nazaręorum, vt refert S. Hieronymus in c. 8. Iſaię) loqui videtur idem Propheta, quando dicit: *Et vobis in ſanctificationem: in lapidem autem offenſionis, & in petram ſcandali duabus domibus Iſraël: in laqueum & in ruinam habitantibus in Ieruſalem: & offendent ex eis plurimi, & cadent & conterentur, & irretientur, & capientur*. Intelligunt *Beth Sciammài* & *Beth Hillel*, quorum Auctores *Sammài* & *Hillel*, vt inquit Hieronymus, *non multò priùs, quàm Dominus naſceretur, orti ſunt in Iudæa, quorum prior diſſipator interpretatur, ſequens prophanus: eò quòd per traditiones & δευτερώσεις ſuas Legis præcepta diſſipauerint, atque maculauerint. Et has eſſe duas Domus, quæ Saluatorem non receperint, qui factus ſit eis in ruinam, & in ſcandalum*. Hactenus Hieronymus, qui inſuper paulò ſuperiùs dicit, quòd

& eſſet. Habuit aliquot diſcipulorum millia, inter quos octoginta inſigniores extiterunt, de quibus mira & inaudita ſcribuntur in Cod. סוכה *Succà* cap. 2. pag. 25. circa med.

תנו רבנן שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהן ראוין שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו ׃ ושלשים מהן ראוין שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון ׃ עשרים בינונים גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל קטן שבכולן רבי יוחנן בן זכאי ׃

Tradunt Magiſtri noſtri: Octoginta diſcipuli fuerunt Hilleli ſeni: triginta ex illis digni erant, vt Diuina Maieſtas inhabitaret ſuper eos, vti ſuper Moſen Magiſtrum noſtrum. Triginta alij digni erant, vt eorum nutu conſiſteret Sol, ſicut fecerat Ioſue filio Nun. Viginti mediocres fuerunt, quorum maximus fuit Ionathàn Ben Vziëlis, minimus fuit R. Iochanàn Ben Zaccài. Iiſdem verbis idem repetitur in *Bauà Bathrà* c. 8. pag. 130. circa med. & refertur in *Iuchaſin* pag. 159. in חנחה vltima. Sed hic eſt exceſſus ſtultitiæ eorum, qui talia ſcribunt, & credunt.

In Academiæ Præfectura ſtatim ſocium ei dederunt מנחם *Menachèm* Virum doctum, quem Spiritum Propheticum habuiſſe dicunt, dum Herodi, cùm adhuc puer eſſet, Regiam dignitatem prædixiſſet; qui accepto Regno, eum acceſſiri fecit, cùmque ſuper triginta annos eum regnaturum affirmaſſet, magnis muneribus cumulatum ad propria remiſit. *Iuchaſin* pag. 19. Non diù poſt, relicto Academiæ Principe Hillele, adiunctis ſecum octoginta Viris aureis ve-

gina 13. b. poſt medium, vbi iſtæ duę Scholę *Sciammài* & *Hillelis* poſtquam per triennium poſt mortem *Sciammài* & *Hillelis* pertinaciter contendiſſent, & planè contradictorias ſententias defendiſſent, tandem vocem de Cælo auditam fuiſſe (aiunt) atque dixiſſe.

אלו ואלו דברי אלהים חיים ׃

Hæc & illa ſunt verba Dei Viuentis. Verba Talmudis ſunt.

אמר ר׳ אבא אמר שמואל ג׳ שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים הלכה כמותינו והללו אומרים הלכה כמותינו יצתא בת קול ואמרו אלו ואלו דברי אלהים חיים ׃

Dixit R. Auà, dixit Samuel: Tribus annis diuiſa fuit Schola Sciammài & Schola Hillelis. Hæc dicebat, determinari debet doctrina ſecundùm nos. Idipſum altera dicebat. Egreſſa eſt Vox (oraculum) *& dixit: Hæc & illa ſunt Verba Dei Viuentis.* Quod tamen fictitium & imaginarium oraculum eſſe conuincitur, quia duo contradictoria ſimul & ſemel vera eſſe non poſſunt in eodem ſubiecto: nec quod naturæ repugnat, oraculum Diuinum docuiſſet & approbaſſet.

In libro *Iuchaſin* pag. 56. & per errorem pag. מו 47. in ipſa prima linea legitur.

ומימות משה עד הלל תׄרׄ סדרי משנה ומהלל ואילך תקנו ששה סדרים ׃

A diebus Moſis vſque ad Hillelem 600. ordines Miſnæ (reperiebantur). *Ab Hillele autem & deinceps ordinauerunt ſex* (tantùm) *ordines.* Si ſic eſt,

ex *Sammài & Hillel orti ſint Scribæ & Phariſæi*; etſi iſtorum initium Ioſeph. lib. 13. Antiquitat cap. 8. ad tempora vſque Ionathæ Machabæi referat. Verùm hæ Scholæ aliquandiù in ſumma pacis & vnionis concordia Moſaicam Legem interpretatæ ſunt, ſed non diù poſt ſubortis diſſenſionibus & litigijs, adeò inter earum diſcipulos odia excreuerunt, vt תלמידי *Diſcipuli*.

בית שמאי היו הורגין בתלמידי בית הלל ועמדו להם בנפשותם ׃

Schola Sciammài interficerent diſcipulos Scholæ Hillelis, qui & ſteterunt ſuper animas ſuas. Iuchaſin 19. b.

Diſſenſio inter vtramque Scholam Sciammài & Hillelis incæpit die 9. *Adaris*, vti ſuprà notauimus in Calendario Hebræorum, ad quam diem anniuerſarium Ieiunium indicunt, nec vlla inter eos ratio inueniri potuit, qua diſcordantes ſententiæ in vnum communem ſenſum coaleſcerent. Nam cùm *Sciammài* diues eſſet, in ſuis decidendis ſententijs auſteritatem potiùs, quàm benignitatem ſectabatur. E contra *Hillelis* opiniones benigniores, & pauperibus magis fauorabiles (nam & ipſe pauper erat) cenſebantur. Vtræque verò, etſi inter ſe contrariæ, vel etiam quandoque contradictoriæ eſſe videantur, nihilominus adeò magnifiunt à Iudæis, vt vtramq; partem tanquam Diuinum oraculum vltrò recipiant, & ambabus vlnis amplectentur. De qua re præclarum teſtimonium habemus in Cod. עירובין *Iruuin* cap. 1. pa-

Sciammài tunc temporis longè latèq; irrepſerunt; ſed non creditur Hillelē his leuitatibus fuiſſe obnoxium, cùm & Ezræ ſectatorem tam quoad doctrinam, quàm quoad mores habitus ſit.

וכן נקרא תלמידו של עזרא ׃

Et idcircò Vocatus eſt diſcipulus Ezra. Iuchaſsin pag 55. b.

Quæ autem ex antiquis traditionibus compilauerat Hillel, & ad ſex Ordines redegerat, hodie non extant, extat tamen δευτέρωσις *Rabbènu Hakadòſc* ſub nomine משניות *Miſcnaijòth* quæ ſententijs Hillelis ita refertę ſunt, vt nil ferè aliud, quàm quod ex Hillele, & ex eius Schola prodierat, continere videantur. In Codice verò אבות *Anòth* earundem *Miſcnaijòth* capit. 1. hæc præclara Hillelis dicta referuntur.

הלל אמר הוי תלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה ׃

הוא היה אומר נגד שמא אבד שמיה ודלא מוסיף יסיף ׃ ודלא יליף קטלא חייב ׃ ודישתמש בתגא חלף ׃

הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי ׃ וכשאני לעצמי מה אני ׃ ואם לא עכשו אימתי ׃

Hillel dicit: Eſto ex diſcipulis Aharonis, qui pacem amabat, pacem proſequebatur; diligebat perſonas & Legi eas iungebat.

Ipſe ſolebat dicere: Qui acquirit famam, famam perdit: & qui non addit, finit: & qui non addiſcit, reus redditur: & qui vtitur corona (Legis) *tranſilit.*

Ipſe dicebat: Si ego pro me non ſum, quis pro me erit? Et quando ego pro

eſt, non fuit Rabbènu Hakadòſc Auctor ſex ordinum Miſcnæ, vt omnes affirmant cum eodem Auctore *Iuchaſsin* pag. 84. b. ex perſona *Rabbènu Tham*.

ובריש הגוזל קמא אומר רבינו תם ז״ל כי המשניות היו קודם רבי אלא שרבי סדרם וכו׳ ׃

Et in capit. הגוזל קמא *Aghozèl primo, Dicit Rabbènu Tham b. m. quòd Miſcnaijòth fuerint ante Rabbi. Sed ipſe Rabbi eas ordinauerit.* Sed de his (Deo dante) agemus in Par. III. in *R. Iuda Hannaſsi*. De hoc exorbitante numero Ordinum *Miſcnaijòth* vide *Seialſcèl. Hakabbalà* pag. 26. qui citat cap. 1. שבת *Seiabbàth*, atque ſubiungit.

עד ימי הלל היו קורים ת״ר סדרי משנה שהיה להם בקבלה ממרעה והלל וסיעתו תקנו הכל בששה סדרי וזה היה בתחילת הורודוס כנראה״ ינבב רחגיגה ׃

Vſque ad dies Hillelis legebant 600. Ordines Miſcnæ, quos ex traditione receperant à Moſe Magiſtro noſtro, ſuper eum ſit pax. Et Hillel cum ſocijs ſuis reduxerunt ad ſex Ordines: Et hoc factum eſt in principio (Regni) *Herodum, ſicut videre eſt in cap. 2. Codicis Chaghigha.*

Fuit igitur Hillel potens opere & ſermone, & tanquam alter עזרא Ezra, qui ſcriptam Legem ſartam tectam conſeruarat, ita & Hillel oralem & ceremonialem Legem reſtituerat, cui ante aduentum Chriſti operam dare licebat ſublatis tamen ſuperſtitionibus, & vanis obſeruantijs, quæ in vtramque Scholam Hillelis &

quouſque peruenias ad ſtatum ipſius.

Ne proferas ea, quæ reſciri non debent: quandoquidem aliquando reſcienda erunt.

Neque dicas: Quandocunque otium mihi erit, tunc ſtudijs vacabo: fortaſſis nunquam otium habebis.

Solebat etiam dicere: Inciuilis ſeù incultus non abhorret peccatum: neque plebeius (vt plurimùm) *eſt pius; nec verecundus diſcit: nec iracundus docet: nec mercator fit ſapiens. Et vbi deſunt homines, cura vt ſis Vir.*

Vidit aliquando caluariam ſupernatantem in aquis, & conuerſus ad eam dixit: Quoniam alios extinxiſti, extincta es; & tandem, qui te extinxerunt extinguentur.

Item ipſe dicebat: Qui multiplicat carnem, multiplicat vermes.

Qui multiplicat diuitias, multiplicat anxietatem.

Qui multiplicat mulieres, multiplicat veneficia.

Qui multiplicat ancillas, multiplicat fraudem.

Qui multiplicat ſeruos, multiplicat rapinam.

Qui multiplicat Legem, multiplicat vitam.

Qui multiplicat Academiam, multiplicat ſapientiam.

Qui multiplicat conſilium, multiplicat prudentiam.

Qui multiplicat iuſtitiam, multiplicat pacem.

Qui acquirit bonum nomen, ſeipſum poſſidet.

Qui comparat ſibi verba Legis, comparat ſibi vitam futuram.

Fe-

pro me ſum, quid ſum? Et ſi non modo, ecquando?

Nonnullæ aliæ ſententiæ huius *Hillelis* habentur in cap. 2. eiuſdem Codicis *Auòth*, vt teſtatur R. Iſaac Abrauanel in נחלת אבות *Nachalàth Auòth* Commentario eiuſdem Codicis cap. 2. vbi ſuper הלל אומר וכו׳ *Hillel dicit &c.* apertè ait הלל זה הוא הלל הזקן *Iſte Hillel eſt Hillel ſenex*. Huius Hillelis ſententiæ ſunt.

הלל אומר אל תפרוש מן הצבור ואל תאמן בעצמך עד יום מותך׃

ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו׃

אל תואמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע׃

ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה׃

הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד ולא הביישן למד ולא הקפדן מלמד ולא כל המרבה בסחורה מחכים׃ ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש׃

אף הוא ראה גלגלת אחת שצפה על פני המים׃ אמר לה על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון׃

הוא היה אומר מרבה בשר מרבה רמה׃

מרבה נכסים מרבה דאגה׃

מרבה נשים מרבה כשפים׃

מרבה שפחות מרבה זמה׃

מרבה עבדים מרבה גזל׃

מרבה תורה מרבה חיים׃

מרבה ישיבה מרבה חכמה׃

מרבה עצה מרבה תבונה׃

מרבה צדקה מרבה שלום׃

קנה שם טוב קנה לעצמו׃

קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העולם הבא׃

Hillèl ait: Noli te ipſum ſeparare ab Eccleſia: neque tibi ipſi fidere vſque ad mortem.

Noli de proximo tuo iudicium ferre,

Si Hillel ex his progenitoribus natus eſt, neceſſariò dicendum, per lineam maſculinam ortum ducere ex ſemine Dauid. Tamen omnes alij Auctores Hebręi, dicunt eundem Hillelem per lineam fœmineam deſcendere ex Dauide. Vnde cùm duo Principes fuiſſent de Domo Dauid tempore euerſionis Templi ſecundi, vnus in Babylone, & alter Ieroſolymis, ad quorum nurum regebantur vtræque Academiæ Iudæorum, primum locum obtinebat Princeps Babylonicus, qui primò auctoritate Regum Perſarum, & poſtea ſubſequentium Regum Ius & Iuſtitiam in populum Iudaicum adminiſtrabat, & quamuis res ad Academiam ſpectantes eſſent apud Rectores Academiæ, attamen ſupremam auctoritatem in omnes exercebat ריש גלותא *Reſc Ghaluthà Caput deportationis*, ita Iudæorum Princeps iſte in Babylone lingua Chaldaica vocabatur. Poſt hunc Principem captiuitatis Babylonicæ ſecundum locum occupabat Princeps Academiæ Ieroſolymitanæ, vel Terræ Sanctæ. Huius rei rationem aſſignant, quia dicunt, vtrumque Principem fuiſſe de Domo Dauid; ſed Princeps deportationis, ſeù captiuitatis Babylonicæ deſcendebat à Dauide per lineam maſculinam, & Princeps Academiæ Terræ Sanctæ deſcendebat à Dauide per lineam fœmininam; vnde in Annotatione 2. cap. 4. *Halachòth* סנהדרין *Sanhedrìn R. Moſis Bar Maijmonis* dicitur -

Ferunt Iudæorum Doctores, tempore Hillelis adhuc perduraſſe vſum ſtudendi in Academijs ſtando, qui incæpit à Moſe, perdurauitq; vſque ad Rabban Gamalielem ſeniorem nepotem ſuum. Eo quippè tempore vniuerſalis infirmitas orbem inuaſit, qua viribus hominum debilitatis, deinceps docere & diſcere ſedendo cæptum eſt. *Scialſcèl. hakab.* pag. 26.

Cæterùm *Hillel* ex parte matris fuit de Stirpe Dauid: nam ex progenie -

שפטיה בן אביטל אשת דוד :

Scephatià Ben Auitàl vxoris Dauid ortum duxit. *Iuchaſìn* pag. 55. b. quamuis Auctor Animaduerſionum in librum eundem ad pag. 158. ex *Saaltiele filio Iehoiachìn*, *Hillelis ſenis* genealogiam per lineam maſculinam ducat hoc ordine -

שאלתיאל בן יהויכין מלך יהודה : פדיה בנו : זרובבל בנו : משולם בנו חנניה בנו : ברכיה בנו : חסדיה בנו : ישעיה בנו : עובדיה בנו : שכניה בנו : שמעיה בנו : נעריה בנו : חזקיה בנו : ויש אומרים כי הוא הלל הזקן ונשיא ישראל : רבן שמעון בנו : רבן גמליאל הזקן בנו :

Saalṭièl filius Iehoiachin Regis Iudæ. Padià filius eius. Zerobabel filius eius. Meſciullàm filius eius. Chananià filius eius. Berachià filius eius. Chaſdià filius eius. Iſaias filius eius. Abdias filius eius. Scechanià filius eius. Scemaahià filius eius. Naarià filius eius. Chizkià filius eius. Sunt qui dicunt hunc eſſe Hillelem ſenem Principem Iſraëlis. Rabban Simeòn filius eius. Rabban Gamaliel ſenex filius eius.

Hillelem cæperunt pręnominibus inſigniorum Virorum nomina condecorari, & Titulorum vſus introduci רבן; רבי; רב *Rabbàn; Rabbì, Ràu.* De huiuſmodi Titulis extat interrogatio in מעשיות *Hiſtorijs* excerptis ex *Talmude*, quę habentur in ס׳ אלפא ביתא רבן בן סירא *libro Alphabeti Ben Sirà* pagina 58. cum reſponſione vt infrà.

למה נקראו בשמם לבר החסידים הראשונים ואשר באו אחריהם שלא היה במותן נקראו מהם בלשון רבן ורבי ורב, ומפני מה נקרא שם האחר רב ושם האחר רבי ושם האחר רבן: כך אמרו חכמים: גדול מרב רבי וגדול מרבי רבן וגדול מרבן שמו.

והראשונים שהיו גדולים כשמעון הצדיק ואנטיגנוס ושמעיא ואבטליון ושמאי והלל ואחרים כמותן עליהם אמרו גדול מרבן שמו: אבל הנביאים חגי זכריה ומלאכי ואף מאוד ישראל משה רבינו נקראו בשמם לא רב ולא רבי ולא רבן: ומה שנאמר משה רבינו נתהלל שהוא רבינו לא לכבודו אלא לכבודנו כי אם היינו אומרים לכבודו היינו אומרים רבינו משה אבל נקרא שמו משה ונתחבר אליו רבינו לפי שלמדנו תורה, והחכמים שנקראו רבן ורבי ורב, כל מי שהיה מן הנשיאים שהם מזרע הלל שהיה מזרע דוד מאמו ולא מאביו נקרא רבן והם היו נשיאים לא ראשי גליות כמו רבן גמליאל בנו של הלל ורבן שמעון בן גמליאל ורבן יוחנן בן זכאי, והנקראים רבי הם חכמי ישראל כפי שאמר דסמיכין לית רבן ויהיבנא ליה רשותא למידן דיני קנסי ואמר רבינו הקדוש לבן רבי אלעזר ברבי שמעון חכימא עברי יתך וגלתא רדהבא פרשי על רישך ור׳ קארו לך ואת אמרת לקרתא אנא אול, וכאשר נאמר דהוה מצטער רבי למסמך לשמואל ירחינאה לא הוה מסתייעא מילתא עד שנאמר לו לא תטריח עצמך בדבר זה כבר ראיתי ס׳ אדם הראשון וכתוב בו שמואל ירחינאה חכים הוה ורבי לא יקרו לפיכך ראשי החכמים נקראו רבי בארץ ישראל וראשי חכמי בבל נקראו רב כפי שאמרו

כל

מפני מה ראש גולה שבבבל גדול מן הנשיא שבא״י מפני שהוא בא מן הזכרים והנשיא בא מן הנקבות:

Quare Princeps deportationis, quæ eſt in Babylone, maior eſt Principe qui eſt in terra Iſraëlis? Quia ille procedit (ex ſemine Dauidis) *per lineam maſculinam; & Princeps* (Terrę Iſraëlis) *per lineam fæmininam.* Hinc eſt quòd idem Moſes Ægyptius ibidem explicat illud Geneſeos. לא יסור שבט מיהודה *Non auferetur Sceptrum de Iuda* per hos Principes captiuitatis Babylonicæ his vęrbis.

לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל,

Non auferetur ſceptrum de Iuda: iſti ſunt Principes captiuitatis quæ eſt in Babylone. Ex hac ſententia *Rambàm* ſequitur euidenter, iam diù veniſſe Meſſiam Hebræorum, quia non erant auferendi iſti Principes donec veniret qui mittendus erat, id eſt Meſſias, vt dicit Paraphraſis Chaldæa. Sed iam diù eſt quòd iſti Principes captiuitatis Babylonicæ ſublati & eiecti ſunt, vt ſuo loco videbimus. Ergo Meſſiam Hebræorum à longo tempore iam veniſſe, manifeſtum eſt:

Eſt autem notandum in ſuprà relata genealogia Hillelis per Saaltielem, quòd nemo ante Hillelem ex Regibus, Prophetis, Principibus, Archiſynagogis, vel Legiſperitis vnquam aliquod prænomen in nominis & perſonæ honorem vſurparunt, ſed proprio nomine contenti fuerunt, vt Dauid, Iſaias, Zorobabel &c. Poſt

רבינו משה *Moſen Rabbènu, gloriamur nos habere Magiſtrum Moſen* (nam Rabbènu Magiſtrum noſtrum, ſignificat) *honor non Moſi, ſed nobis augetur. Quòd ſi honorẽ Moſi ex hac voce Rabbènu accreſcere vellemus, diceremus* רבינו משה *Rabbènu Moſen. Sed nullum nomen ei præponitur, cùm vocetur nomen eius abſolutè, Moſes; adiungitur autem ei Rabbènu Magiſter noſter, vt ſciamus eum nos Legem docuiſſe. Ex Sapientibus autem, qui vocantur Rabbàn. Rabbì, vel Ràu, ſciendum; quòd illi Principes ſapientes, qui ex ſemine Hillelis prognati ſunt, qui ex parte matris, & non ex parte patris de ſtirpe Dauid fuerant, vocantur* רבן *Rabbàn. Et iſti fuerunt* נשיאים *Neſijm Principes; non autem* ראשי גליות *Raſcè ghaliùth Capita deportationis, veluti Rabbàn Gamliel filius Hillelis* (Nota, quòd Rabbàn Gamliel fuit filius Simeonis, qui in vlnis Chriſtum ſuſceperat, ſed in odium huius ſanctiſſimi Viri tacetur illius nomen, & Rabbàn Gamliel filius eius tribuitur auo ſuo Hilleli) *& Rabbàn Simeon Ben Gamliel, & Rabbàn Iochanàn Ben Zachài.*

Hi verò, qui vocantur רבי *Rabbì, ſunt Sapientes Iſraëlitæ &c.* Et poſt pauca: *Idcircò dixerunt: Omnis Ràu eſt ex Babèl; & omnis Rabbì eſt de Terra Iſraël. Capita verò captiuitatum vocantur* רבנא *Rabbanà. Iſti ex proſapia patrum ſuorum* (aſcendunt) *vſque ad Dauid Regem Iſraëlis &c. Aliqui ex his vocantur* מר *Mar: ſicut Mar* עוקבא *Vukbà, Mar* זוטרא *Zuttrà.*

כל רב מבבל וכל רבי מארץ ישראל וראשי גליות נקראו רבנא הם המתיחסי מאבותם עד דוד מלך ישראל כמו שנ׳ בתלמוד ארכריה רב הסרא לרבנא עוקבא ודרש ומהם נקראו מר כמו מר עוקבא כמו מר זוטרא ׃ אבל רבא שמו אבא ונקרא שמו רבא במקום רבי אבא בדרך קצרה ׃ וכן אביי היה שמו אבא והיה שמו נחמני כמו שאמר בתלמוד ונקרא שמו נחמני ולא הלכתא בנחמני וזכרו בראשונה אמר אביי לפי שהיה בן אחות רבה רב נחמני והיה תלמידו והיה שמו נחמני כשם אביו של רבה והיה קורא אותו רבא אביי בענין אבי בלשון תרגום והיו קורין אותו כך בני אדם אביי ׃ והנה פירשתי לך הכל בדרך קצרה ואין להאריך ולחכימא ברמיזה ׃

Cur antiqui illi ac pij viri proprijs nominibus vocabantur, & illi qui eos ſecuti ſunt poſterioribus ætatibus, qui cum illis comparari non poſſunt, eorum aliqui vocati ſunt cum prænomine רבן *Rabbàn, vel* רבי *Rabbì, vel etiam* רב *Ràu? Et cur vocati ſint aliqui eorum prænominibus iſtis, inquiritur.*

Dixerunt Sapientes, quòd prænomen רבי *Rabbì ſit maius* רב *Ràu: & prænomen* רבן *Rabbàn ſit præſtantiùs* רבי *Rabbì: & nomen proprium ſine aliquo addito ſit maius* רבן *Rabbàn. Priores ſiquidem viri illi magni veluti fuit Simeon Iuſtus, Antigonus, Scemaahià & Autaliòn, Sciammài & Hillèl, & reliqui pares iſtis, proprijs nominibus vocabantur, & de his & ſimilibus intelligendũ illud ſapientium effatum: Maius Rabbàn, eſt nomen proprium ſine aliquo addito. Verùm & Prophetæ, veluti Aggæus, Zacharias, & Malachias, & etiam luminare Iſraëlis Moſes Rabbènu, vocantur nominibus proprijs, non Ràu, non Rabbì, aut Rabbàn. Et quando dicimus:*

in Vrbe Iabnè cum eodem *Rabbàn Gamaliele* Academiam rexit.

Vigente adhuc titulo *Rabbàn* inualuit titulus רַבִּי *Rabbì*, vel רִבִּי *Ribbì*, quo Doctores in terra Iſraëlis vti cæperunt: nam in terra *Senaàr*, ſeù in *Babylone* Doctores & Rectores Academiarum Chaldaica lingua רב *Ràu*, & מר *Mar* vocabantur, vt ſuprà notatum eſt. Hunc titulorum abuſum inter Magnates & Legis Doctores introductum improbat Chriſtus Matth. 23. 8. dum Diſcipulis ſuis dicit: *Vos autem nolite vocari Rabbì*.

Tandem Ieroſolymis fatis ceſſit *Hillel* anno Domini octauo, mundi 3768. cùm vixiſſet 120. annos, quorum 40. in Babylone ferè otiosè inſumpſit, 40. Legem didicit, & 40. Iſraëlem gubernauit, regendo Academiam Ieroſolymitanam, ac magnum Synedrium, in quo ſummam dignitatem, ſeù præfecturam ſub nomine נשיא *Naſsì Principis*, ſeù *Prelati* exercuit, quam dignitatem poſteri eius obtinuerunt vſque ad vltimum *Hillelem* iuniorem, & נשיא *Prelatum*, de quo mox, at in eo poſt decimam generationem ab *Hillele ſene* defecit omninò Synedrij, ſeù Conſiſtorij magni illius vmbratilis poteſtas, cùm iam diù pridem verum Synedrium à Deo conſtitutum in Iudaiſmo defeciſſet:

At רבא *Rauà, nomen eius eſt* אבא *Auà, vocatur autem Rauà pro* רבי אבא *Rabbì Auà breuitatis gratia. Sic quoque* אביי *Auijè nomen eius eſt* אבא *Auà, &* נחמני *ſicut dicitur in Talmude. Et vocatur nomen eius Nachmanì, nec illius deciſiones valent.* (Quando hi nominantur) *primò nominatur Auijè, vt cùm dicitur* אמר אביי *Dixit Auijè, quia erat filius ſororis Rabbà Bar Nachmanì, & erat eius diſcipulus, Erat autem illi nomen* נחמני *Nachmanì de nomine patris Rabbà: vocabant autem illum* רבא *Rauà* אבא *Auijè veluti* אבי *lingua Targumica. Sic autem vocabant eum populariter* אביי *Auijè.*

Ecce explanaui tibi omnia ſuccinctè; nec eſt opus vt longiori ſermone vtar.

Ex his habemus vltimum omnium eorum, qui proprio & abſoluto Sapientum nomine appellati ſunt, fuiſſe *Hillelem & Sciammài*. Poſt quos Titulo *Rabbàn* primò fuit inſignitus *Simeon fil. Hillelis*, de quo in Euangelio Luc. 2. 35. & ſubinde alij de ſemine *Hillelis* vſque ad quintam generationem; iſti fuerunt *Rabbàn Gamaliel ſenex filius Rabbàn Simeonis*, ad cuius pedes fuit eruditus Paulus, Actor. càp. 22. 3. Tertius *Rabbàn Simeon iunior filius Gamalielis*, qui fuit interfectus. Quartus *Rabbàn Gamaliel iunior dictus Iaunenſis*, quia poſt excidium Vrbis Ieruſalem in Vrbe Iabnè habitauit & docuit. Quintus *Rabbàn Simeon tertius filius Gamalielis iunioris*. Inter iſtos connumeratur *Rabbàn Iochanàn Ben Zachài*, qui apud Titum orauit pro vita *Rabbàn Gamalielis iunioris* ne interficeretur. Hic

puerulum geſtauit in vlnis. Luc. 2.

III. *Rabbàn Gamliel*, ſeù *Gamaliel ſenex* Apoſtoli Pauli Pręceptor, filius Rabban Simeonis.

IV. *Rabbàn Simeon* occiſus à Tito filius Gamlielis primus ex decem interfectis Regni.

V. *Rabbàn Gamliel* dictus *Iaunenſis*, quia primus poſt deuaſtationem Templi ſecundi vnà cum *Rabbàn Iochanàn Ben Zachài* in Vrbe Iabnè Academiam rexit. Hic liberatur à morte precibus Rabbàn Iochanàn, quandoquidem Titus iuſſerat eum occidi.

VI. *Rabbàn Simeon* filius Rabbàn Gamlielis Iaunenſis floruit in Vrbe ציפורי *Tzippurri* Sephora, quo tranſlatum fuit Synedrium & Academia. In quo deſijt titulus *Rabbàn*. Poſtea Rectores Academiæ Terræ Sanctæ vocati ſunt *Rabbi*.

VII. *Rabbì Iudas Naſsì Princeps* ſeù *Prælatus* cognomento *Rabbenu Hakadòſc Magiſter noſter ſanctus*, filius Rabbàn Simeonis. Hic per antonomaſiam vocatur *Rabbì*, qui Syntagma משניות *Miſcnaijòth* compoſuit.

VIII. *R. Gamlièl Tertius* filius Rabbènu Hakadòſc.

IX. *R. Iudas Hannaſsì Princeps* filius Gamlielis Tertij.

X. *R. Hillel Hannaſsì* filius Iudę, de quo modo loquimur.

Principatus Academiæ per decem generationes perdurauit in familia *Hillelis ſenis*, incæpit ab *Hillele*, & deſijt in *Hillelem*, vti obſeruatum eſt non ſemel contigiſſe quibuſdam, qui

477 רבי הלל הנשיא בן רבי יהודה בן גמליאל בן רבינו הקדוש [illegible]

478 R. HILLEL HANNASSI Princeps, ſeù *Prælatus* filius Iudæ Tiberienſis de Stirpe Gamalielis ſenioris prognatus, qui ſub Chriſti Domini Paſſionem Auctor eius conſilij Iudæis fuit, vt à perſequendis Apoſtolis abſtinerent, Act. 5. 34. Fuit etiam Apoſtoli Pauli Præceptor. Ib. cap. 22. verſic. 3. patremque habuit *Simeonem Iuſtum & timoratum* filiũ Hillelis Babylonij. Decem ſiquidem generationes numerantur ab Hillele ſene, ſeù Babylonio ad hunc Hillelem noſtrum hac ſerie.

I. *Hillel ſenex* dictus *Babylonius*.

II. *Rabbàn Simeon ſenex* homo iuſtus & timoratus, qui Chriſtum

nomen Chriſto dedit, qui tempore Conſtantini Magni Imperatoris viuebat, à quo etiam Comitiuam acceperat, cum ea poteſtate, vt cùm in Vrbe ipſa Tiberiadis, tùm Diocæſareæ, Capharnaumi, ac vicinis alijs Oppidis Eccleſias in Chriſti honorem extrueret, eodem Epiphanio teſte. Tempore eiuſdem Conſtantini Imperatoris creditur obijſſe *Hillèl* circa annum Domini 320. Auctor *Iuchaſsin* pag. 90. dicit floruiſſe *Hillelem* anno Contractuum 670. nempè Chriſti 360. Sed in hoc computo videtur ineſſe error, quia Conſtantinus Magnus baptizatus eſt anno Chriſti 314. & circa hæc tempora viuebat Ioſephus teſtis oculatus conuerſionis Hillelis paulò antequam moreretur. Ergo circa idem tempus baptizatus eſt Hillel ſub prætextu medicinæ, & mortuus eſt. Cum exceſſu huius Principis Iudæorum, etiam

ואחריו לא היה בית דין עד ׃

Domus Iudicij, ſeù *Conſiſtorium magnum* Iudaicum expirauit, nec ampliùs inter Iudæos extitit בית דין *Domus Iudicij* poteſtas iudicandi, nec סמיכת ידים χειροθεσία Rabbinorum per manuum impoſitionem ordinatio. *Iuchaſsin* loco citato, & *Scialſcel. Hakab.* pag. 24. b.

Scripſit *Hillèl*

תקן העיבור על דרך התקופה ׃

Et ordinauit Cyclum Paſchalem perpetuum ſecundùm hypoteſin *Ràu* ארא *Adà*, & cæptum eſt numerare annos ab Epocha creationis mundi, cùm antea numeraretur vel ab exitu de Ægy-

& Regna fundarunt, & Regna cum Regibus eiuſdem nominis eſſe deſierunt, vt Auguſto, Auguſtulo, Conſtantino Magno, Conſtantino Palæologo, & alijs.

Hunc *Hillelem* volunt eſſe illum Patriarcham Iudæum, qui (teſte Epiphanio) cùm morti proximus eſſet, fidem Chriſti ſuſcepit, & ſub medicinæ ſpecie in cubiculo baptizatus eſt. Refert hanc Hiſtoriam Epiphanius lib. 1. contra Hæreſ. Tomo II. pag. 127. num. 4. editionis Pariſienſis 1622. quam hic ſuccinctè ex verſione Petauij referre non pigebit. *Erat* (inquit) *tùm Patriarchæ nomen Ellel &c.* (Ἑλλὴλ legitur pro הלל *Hillèl*, vti frequenter ſolent Græci, vt quando legunt Ἐμμανουὴλ *Emmanuel* pro עמנואל *Immanuèl*.) Sequitur: *Moriens Ellel vicinum Epiſcopum Tiberienſem arceſſit, ab eoque lotione ſacra ſub vitæ exitum per medicinæ ſpeciem expiatur. Cùm enim Epiſcopum per Ioſephum velut Medicum euocaſſet, faceſſere iuſſis omnibus, ſupplex illum interpellat his verbis: Quæſo te, inquit, mihi vt Chriſti ſignum impertias. Tum accitis miniſtris aquã inferri iubet, tanquam ægrotantis Patriarchæ morbo quoddam ex aqua remedium parare vellet. Illi quid ſtrueret ignari, imperata faciunt. Inde verecundiam ſimulans, & vniuerſos abire iubens Patriarcha ſacro baptiſmate, ac Diuinis myſterijs initiatus eſt. Mihi verò hæc omnia Ioſephus ipſe narrabat &c.* Ita Epiphanius, qui & ipſe Iudæus fuerat. Iſte etiam Ioſephus genere Iudæus, patria Tiberienſis

lerunt Sacrorum Bibliorum Volumen, *quod à R. Hillele ſcriptum erat*, *& ex eo corrigebant libros ſacros*. *Et ego Vnam ex illius partibus vidi* (nam diuiſum erat in plures Partes) *cùm fuiſſet Venditum in Africa, quæ ſcriptis exarata fuerat nongentis annis à tempore quo ego illam Videram*. *Et R. David Kimchius in ſua Grammatica* (ſuper ver. 40. *Vt recordemini &c.* cap. 15. Num.) *dicit*, *quòd* (eiuſdem voluminis) *Pentateuchus extabat Toleti*.

Horum Sacrorum Bibliorum pars, quam *Zacutus Auctor Iuchaſsin* viderat, ſcripta eſſe non poterat ab Hillele, quia Hillel viuebat anno Domini 300. nam ſecundùm meam ſententiam obijt circa annum Domini 320. & ſecundùm ipſum Auctorem *Iuchaſsin* floruit anno Contractuum 670. qui eſt annus Chriſti 360. Si igitur ab anno 1500. vel paulò ante, quo veriſimile eſt Zacutum hanc Bibliorum partem vidiſſe, (nam cùm in Africa eſſet, vel Africæ vicinus, credibile eſt illam vidiſſe, poſtquam è Caſtilia coactus eſt exire in generali illo Iudæorum exilio, quod anno Domini 1492. factum eſt, vnde exul in Luſitaniam venit, vt vidimus in I. Parte, vbi, vel forſan in ipſa Africa hanc Bibliorum partem vidit). Si, inquam, ex 1500. 900. ſubtrahantur, remanent anni 600. qui annus diſtat à morte Hillelis ſecundùm eundem Zacutum annis 240. & ſecundùm quod ſuprà ego firmaui de anno mortis Hillelis, annis 280. Vnde quod legerat Zacutus in ea parte Bibliorum, nota quædam

gypto, vt in prima Domo; vel ſtante ſecunda Domo ab Æra Alexandri, quæ incæpit quando ingreſſus eſt Ieruſalem, & concurrebat cum anno creationis mundi 3450. Hæc autem Æra vocabatur communiter לשטרות *Leſcetaròth Contractuum*, quia in contractibus & ſcripturis publicis ea vtebantur. Noſter autem Hillel ſecundùm Auctorem *Scialſcel. hakab.* floruit an. Contractuum 670. hoc eſt annò mundi 4120. ſeù Chriſti 360. ſecundùm nos anno Chriſti 320. vnde manifeſtus eſt error in *Scialſcèleth Hakab.* pag. 35. lin. 1. vbi ex Auctore יסוד עלם dicitur, quòd annus ר״ע לשטרו׳ 670. *Contractuum* ſit annus ד׳ אלפים ו׳ר״ם לבריאה 4260. *à creatione*, cùm ſint anni 4120, vt ex ſe patet.

De Cyclo autem Hilleliano ſatis ſuperque dictum eſt ſuprà pluribus in locis, in pag: 459. 545. cuius Tabulam expanſam habes ad pag. 415. vt non opus ſit hic aliquid addere ampliùs.

Auctor libri *Iuchaſsin* pag. 132. attribuit huic *Hilleli* peritiam ſcribendi librum Legis, cùm dicat.

וכשנת תתקנו׳ היה״ שמד גדול במלכות ליאון ואז הוציאו משם ספר הארבעה ועשרים אשר נקרא הביבליא שכתב אותם ר׳ הלל ומשם היו מגיהים כל הספרים ואני ראיתי חלק מהם שנמכרו באפריקא ובזמני היה ט׳ מאות שנה שנכתבו והקמתי אמר בחלק הדקדוק בפסוק למען תזכרו שהחומש היה בטוליטולא׳

In anno 4956. (Chriſti 1156.) *fuit deſtructio magna* (Iudæorum) *in Regno Legionis. Tunc inde protu-*

זכרה לי אלהי לטובה ולשלם ממכורתי כלה ,
והמדקדק באלה ולא יהליך עליו תכתוב אומר מה
רב טובך אשר צפנת ליראיך ׃ עד כאן דבריו ׃

Quoniam in fine cuiuſdam Pentateuchi antiqui mſc. Teſtamento legati R. Salomoni Sasòn, Ferrariæ Vidi quadam Verba. quorum exemplar eſt –

Ego Moſes Abèn Maijmòn zelans zelatus ſum pro Domino Deo Iſraëlis, cùm vidiſſem libros Legis in Aegypto, quorum Paraſcias ſeù Sectiones tam apertas, quàm clauſas non eſſe ritè conſcriptas, atque ordinatas, cogitaui apud memetipſum, tempus eſſe faciendi Domino, itaque ceſſaui à ſtudio meo, & animum applicui ſcribere librum Legis Dei noſtri, nempè Pentateuchum quaternionibus compactum, Vt ex eo transferri & tranſcribi poſſent reliqua exemplaria. Liber autem, ex quo ego tranſcripſi hunc meum, notus eſt in Aegypto, complectitur enim 24. libros (Sacros) *qui fuerant olim Ieroſolymis ætate Tanaim & Amorraim. Cùm autem capta fuiſſet Ieruſalem à Rege Carolo, inde* (Sacrum hoc Bibliorum) *Volumen in Aegyptum deportatum eſt, & ex eo nos noſtros probamus* (& corrigimus libros Legis). *Poſtquam autem abſolueram ſcribere Pentateuchum meum bonis auibus, eleuauit me cogitatio mea, Vt ex Aegypto irem in Regnum Burgundiæ, quod eſt in Gallia, in Vrbem* יילון *Iialòn Chalon Cabilonenſem ſitam ad fluuij* שאונה *S'aone Araris ripam. Quæſiui, inueſtigaui, poſtulaui perquàm diligenter, vt ibidem inuenire poſſem librum Legis Dei noſtri m. ſ. ab Ezra Sacerdote magno Scriba expedito. Cùm au-*

dam ſuppoſititia fuit, & à quodã imperito, vel mendace amanuenſi gratis excogitata: veluti ſuppoſititia quoque & falſa cenſenda eſt illa, quæ in Pentateucho Toletano forſan erat notata, cuius meminit Kimchius; prætcrea falſa deprehenditur notula manuſcripta in vetuſto illo Pentateucho, de quo ſcribit *Azarias de Haadumim*, ſeù *de Rubeis* in ſuo אמרי בינה *Imrè binà* cap. 9. pag. 53. b. his verbis.

כי בקצה חומש קדמון כתוב יד מעזבון החכם
ר׳ שלמה ששון פה פירר״ה ראיתי דברים וה נסחם ׃
אני משה אבן מימון קנא קנאתי לי״ אלהי ישראל
בראותי ספרי תורה במצרים שפרשיותיהן פתוחותיהן
וסתומותיהן וסדורותיהן אשר לא כדת ודרשתי
על עצמי עת לעשות לי״ ובטלתי מלמודי לכתיב
ספר תורת אלהינו חמשה חומשים קשורים יחד
בקונטרסים כדי להגיה ולהעתיק מהם שאר ספרים
והספר שהעתקתי ממנו הוא הידוע במצרים שהוא
כולל כ״ד ספרים שהיה בירושלם מימות תנאים
ואמוראים וכשנלכדה ירושלם על ידי המלך קרלון
לוקח משם הספר ובא שבי בארץ מצרים ׃ ועליו
אנו סומכין ׃ ובעת גמרתי ספרי ביר אלהי הטובה
עלי נשא לבי אותי ללכת ממצרים למלכות בורגוניא
אשר בצרפת למדינת יילון היושבת על נהר שאונה ׃
כי דרשתי ותקרתי ושאלתי היטב כאשר נמצא שם
ספר תורת אלהינו מכתב יד קדש עזרא הכהן
הגדול סופר מהיר והבאתי עמי תקון סופרים
פתוחות וסתומות וסדורות שהעתקתי מספר העשרים
וארבע אשר הובא מירושלם ומצאתי בגויל כל
פתוחות וסתומות מכוונות יחד עם הספר אשר
הבאתי עמי ושמחתי עד מאד וקבלתי עלי לעשות
יום משתה ושמחה באותו היום כל שנה ושנה הוא
כ״ה לירח זיו ׃ וערכתי לכבוד צורי והעתקתי מן
הספר ההוא כל תיבות חסרות ויתרות ותיבות
גדולות וקטנות ומשונות ומהופכות כדי לעשות
ספר תורת ד׳ בלי חסור ויתור ׃ ובשובי לארמתי
כתבתי תורת אלהינו כדת וממנו הכל מעתיקים ׃

autem illum inueniſſem, & contuliſſem emendationes Scribarum circa Sectiones apertas, clauſas, & ordines illarum, quos ex Volumine Ieroſolymitano tranſſcripſeram, & mecum attuleram, & in ea membrana inueni omnes Sectiones apertas & clauſas, prout erant notata in libro, quem mecum attuleram. De qua re valdè lætatus ſum. & ſuper me recepi, vt eo die, qui fuit 28. menſis זו *Ziu Aprilis, quotannis conuiuium facerem, eumque lætanter celebrarem. Laboraui etiam in honorem Dei mei, & exſcripſi ex eo libro omnes dictiones* חסרות *deficientes* ויתרות *& redundantes; dictiones quoque magnas & paruas, variatas, & inuerſas, vt poſſem ſcribere librum Legis ſine defectu, vel ſuperfluitate. Et cùm reuerſus fuiſſem in regionem meam, ſcripſi librum Legis rectè, ex quo omnes ſuos tranſſcribere poſſent. Memor ſit mei Deus in bonum, & reddat mihi mercedem meam. Auxilio Domini. Et qui diligenter cogitat iſta, non concidet ſcriptura, quæ dicitur* (Pſal. 31. 20.) Quàm multum eſt bonum tuum, quod abſcondiſti timentibus te.] *Hactenus verba eius.*

Hæc referuntur ab Auctore מאור עינים fideliter vt ſcripta inuenit ad calcem Pentateuchi Hebraici, quibus ſuam cenſuram addit. Primò pro certo habet ea non fuiſſe ſcripta manu propria R. Maijmonis.

והנה אין ספק אצלי כי הדברים האלה בקצה חומש הנזכר לא היו כתיבת יד דמב״ם עצמו אבל נעתקו ממקום אחר ׃

Nulla planè) inquit) *apud me eſt dubitatio, quòd illa verba in fine Pen-*

tateuchi non fuerunt ſcripta manu propria R. Moſis Bar Maijmonis, ſed ab alio tranſlata. Secundò dubitat de veritate huius facti: quia de huiuſmodi correctione libri Legis ab eo inſtituta ad exemplar Autographi Ezræ in Burgundia reperti nulla fit mentio in ſuo Tractatu ס׳ תורה *de libro Legis*, cap. 8, vbi tamen recenſet correctiones בן אשר *filiorum Aſſer.* Quòd ſi quis dicat: Id accidiſſe poſtquam euulgatum fuerat volumen ſuum ספר ה׳י׳ד *Sèpher Haijàd*, ſubiungit: quamplurimos emerſiſſe poſt *Harrambàm* Auctores, qui de libro Legis ſcribendo, tractarunt; hi in varias ſententias abierunt circa dictiones plenas & vacuas; qui tamen in vnicam coaluiſſent ſententiam, ſi *Harrambàm* omnes eas ex libro Autographo adnotaſſet, nec de illis ampliùs dubitare licuiſſet, cùm ex Rambami correctionibus ſine vlla controuerſia libri Legis emendari potuiſſent.

At ego hanc notulam nomine R. Bar Maijmonis Pentateucho mſc. adiectam, omninò fabuloſam & à Rabbinis pro more ſuppoſitam eſſe arbitror. Signum euidentiſſimum falſitatis, vt de alijs taceam, vnicum eſt hoc: *Carolum Regem, Ieroſolymorum Vrbem cepiſſe.* Quis vnquam audiuit, Regem aliquem nomine Carolum ad partes vltra marinas Sacri Belli cauſa profectum eſſe, aut Vrbem quidem ipſam Ieroſolymam aliquando vidiſſe, niſi fortaſſis pictam? Quòd in Ægypto fuerit exemplar Bibliorum valdè correctum, non im-

pro-

[illegible]

479 R. HILLE'L BAR SAMVELIS BAR ELEAZARIS DE VERONA. Scripſit Tractatum *De Anima*, quem in duas Partes diuiſit. In I. Parte agit *De eſſentia Animæ, eiuſque potentijs*, & habet ז׳ צינים Septem *Titulos*.

In Secunda tractat *De præmio & pœna Animæ, de Paradiſo & Inferno, & quid de his ſenſerint antiqui.* Habet Titulos tres. Extat mſc. in Bibliotheca Vrbinateaſi apud Vaticanum in folio pergam. In fine Tractatus ſcriptum eſt: *Abſolui illum menſe quinquageſimo primo milleſimi ſexti*, hoc eſt anno mundi 5005. Chriſti 1245. *in Vrbe Foroliuienſi*. Vide pag. 73. num. Cod. 43.

הראב״ד [illegible]

480 HARRAVA'D PROVENZA'L ſic nuncupatur, quia ex Prouincia originem duxit, patria Mantuanus. Sub hac abbreuiatura הרא״בד reperitur in principio libri ראשית חכמה, cui præficit perbreuem Præfatiunculam cum aliquibus Carminibus in laudem libri, & Auctoris Venetijs editam anno mundi 353. minoris ſupputat. Chriſti 1593. Eſt & *R. Abraham Ben Dauid*, aut Daùd contractè *Harrauàd*. Vide I. Partem paginam 15. & 18.

probo; quòd etiam Cabilone in Burgundia potuerit eſſe Pentateuchi Moſaici ab Ezra Protoſcriba exaratum exemplar, ſicut & Bononiæ in Italia aſſeritur aliud conſimile reperiri, non contendo negare, aut affirmare. Quamplurimæ exceptiones afferri poſſent contra vtrumque. Nec credo quòd ſi Cabilonenſes huiuſmodi pretioſum cimelium habuiſſent, tam de facili vulgarem copiam Iudæis feciſſent, vt ex eo exſcribere dictionum omnium variationem & anomaliam commodè potuiſſent: nec veriſimile eſt Moſen Ægyptiū, qui apud Soldanum Ægypti medicinam exercebat, & quotidie ad aulam Regiam accedebat (vt ipſemet Ægyptius in ſua Epiſtola ad R. Samuelem Aben Tibbon refert) cogitaſſe Ægyptum relinquere, Burgundiam petere, & exemplar authenticum Ezræ Protoſcribæ inquirere, vt ex eo Legem Moſis emendaret, cùm apud ſe in Ægypto exemplar correctiſſimum à tempore, quo capta fuerat Ieroſolyma, eò tranſmiſſum haberet. Dicendum eſt igitur, totum illud, quod in margine, vel fine illius Pentateuchi ſcriptum erat, fuiſſe ab aliquo mendaci calamo additum.

[illegible] הלל בן ר׳ שמואל בן ר׳ אלעזר מווירונא [illegible]

תפא' **חרסטו** עיין **ארסטו :**

481 HARSATTO'. Vide ARSATTO' Par. I. pag. 471.

ו

תפב' **אבו וואליד מרון בן ינאי** חבר המדקדקים חבר בלשון ערבי ספר הדקדוק וספר השרשים ומהם לקח בעל הדברים ר' דוד קמחי והעתיק לספריו ושמו נזכר בהקדמה ספר באב משה שהעתיק אידוארדו פוקוקיו בלשון לטין :

482 ABV' VVALI'D MARV'N IBN IANNA'HI Hebræus Arabs Grammaticorum Princeps, Arabicè ſcripſit -

Grammaticam, & *Librum Radicum*, è quibus non pauca mutuatus videtur R. Dauid Kimchi, teſte Pocockio in Præfatione ad *Portam Moſis*.

תפג' **ווריסטו פאפא בן יהודה מביתלחם** יהודה כהנה כהן גדול על כל הנוצרים שנת תלדת עליונו קי"ב השיג שנת לצירה ג' אלפים תתע"ב : והוא הפריד כל בתי כנסיות של הנוצרים אשר היו ברומא ונתנם לזקני הכהנים הנוצרים שהיו בתוכם העיר : וגם כן תקן שהכומר לפני הכנסת יהיו עומדים אצל הגמון עבד השיים ועבד מעלול בזמן שהוא דורש דברי אלהים חיים : ונהרג על קדושת השם שנת קכ"א לביאת משיחנו ונקברו בוואטיקאנו אצל קבורת שר השלוחים קדוש פייטרו :

483 EVARISTVS PAPA SEXTVS ab Apoſtolo Petro natione Græcus, origine Iudæus, Iudæ Bethleemitæ filius, ad Summum Pontificatum aſſumitur anno Domini 112. die 26. Iulij, Traiano Imperatore. Eccle-

ſiarum Vrbis Titulos Presbyteris diuiſit. Sanciuit etiam, vt ſeptem Diaconi Epiſcopo prædicanti Euangelium aſſiſterent, & hoc non ſolùm ob functionis amplitudinem, & muneris maieſtatem, ſed etiam vt eſſent teſtes Euangelicæ veritatis, quæ ſine vllo erroris fermento populo annunciari ab Epiſcopo debet. Martyrio coronatur die 26. Octobris anno Domini 121. cùm ſediſſet in Cathedra Petri annos 9. menſes tres. Apud cuius ſepulchrum illius corpus conditum eſt in Vaticano.

תפד' **ווי העמודים** זה הספר אשר כתוב בלוח ספרי במלכה של סוויציא : וספרי תורות אשר נכתבו בזמן שכל עיבה ועיבה הראשונה כל העמודים שהתחילו באות ו' נקראין ווי העמודים אצל ולא ידעה זה הספר עלומה :

484 VAVE' HAAMVDI'M VAV ſeù VNCINI COLVMNARVM. Tit. ex Exod. 38. 28. Extabat in Bibliotheca Reginæ Suecorum, vt ex illius Indice apparet. In fol. Nullam aliam notitiam huius libri (ſi liber ſit) apud Auctores, qui de libris Hebraicis ſcripſerunt, habere potui; vnde & de illius argumento altum ſilentium. Dixi (ſi liber ſit) quia ſcio כמה ספרי תורות *nonnullos libros Legis*, qui in Arca Synagogæ conduntur, quodam ſingulari artificio taliter ſcriptos eſſe, vt omnes illorum columnæ à litera ו incipiant. ideò ווי העמודים *Vauè Haamudim Vau columnarum* vocatos. Et de huiuſmodi libris forſan intelligendus eſt titulus Indicis laudati -

תמל דון וידאל בן בנבנשתי מן מלכות
ארגון עמד ויכוח עם מאשטרו גירונימו די שנטפה פיס
בקרא לפניו בין היהודים יהושע הלורקי ; עיין שם ;

385 DON VIDA'L BEN BENBANASTE ARAGONENSIS interfuit diſputationi habitæ inter Iudæos & Magiſtrum Hieronymum à S. Fide ex Iudaiſmo ad fidem conuerſum coram Benedicto XIII. ſeù Petro de Luna Antipapa an. 1412. menſe Auguſto. Is ex ſexdecim Rabbinis, qui pro Lege Moſaica pugnarunt in ordine fuit ſecundus, ſed doctrina & exiſtimatione apud Hebræos primus eſt habitus. Ex Iudęis ipſe prior fuit, qui argumentis Magiſtri Hieronymi reſpondit, præmiſſa eleganti Præfatione Latina, poſt quam repetitis Hieronymi à S. Fide argumentis, gradatim, & per ordinem ea diluere conatus eſt, ſed infelici euentu: nam in ipſo, victi omnes Rabbini, ferè infiniti Iudæi ad fidem Chriſti conuerſi ſunt. Promulgato ſubinde Pontificio decreto contra Iudæos, eorum petulantia maximè in Hiſpania cohibita eſt & repreſſa. De hoc Rabbino cum titulo *Don* fit mentio in שבט יהודה num. 40. Vide *Ioſue Halòrki*.

תמל מסיר וידאל די טולושה ספר
בקטלוניאה מגיד משנה על הרמבם ובמנא מביב לספר
הי״ד ; ויש כי בעל ספר מגיד משנה פיס יום טוב ; ובדק
מספר הי״ד כדפס בויניציאה בדק גדול נכתב ועם המגיד
משנה שחיבר אחד נגר ובר נגר כי לא במנא סם בתסבר
עמם ;
וחבר פירוש על תועלת ההגיון של אבו חמיד
אל גזלי כוה סחורכי למעלה מיוןן ל ; וזה ל׳ וידאל פיס

חבירו של כרן יכן כרלש בתשובות הרשב״א ואומר מהם עומן
מעשה בספר קלה לאלף השמי ;

486 MASTRO VIDA'L DE TOLOSA MAGISTER VITALIS TOLOSANVS, non, vt ſcribit Auctor *Scialſcèleth Hakabbalà* pag. 58. poſt medium, רטולושה בקטלוניאה *De Toloſa in Catalonia*, quod corrigendum eſt & legendum מטורטושה *Tortoſa* id eſt *Dertoſa*, quæ Vrbs Catalauniæ eſt, vel abradendum בקטלוניא, vt hic Auctor Toloſanus remaneat. Sed Auctor *Iuchaſin* dubietatem tollit dum pagina 133. b. circa fin. ait –

ובזה הזמן בקאטאלוניא דון וידאל די טולוזה
עשה מגיד משנה ;

Hoc tempore (nempè anno 5135. Chriſti 1375.) *in Catalaunia Don Vidàl de Tholoſa compoſuit Maghìd Miſcnè*. Itaque hic Auctor erat quidem Tholoſanus, ſed in Catalaunia habitabat: vel illius cognomen erat *de Tholoſa*, quamuis in Hiſpania natus fuiſſet, vti mos eſt apud Iudæos retinere nomen loci, ex quo eorum Aui egreſſi ſunt, etiamſi alibi naſcantur, vti Iudæi Romæ nati alij vocantur de Marino, alij de Formello, alij de Ariniano &c. quia eorum Aui ex his locis egreſſi ſunt, & Romam ad habitandum venerunt.

Itaque hic Auctor ſecundùm *Iuchaſin* pag. 133. b. compoſuit מגיד משנה *Magghìd Miſcnè* hoc eſt *Indicans duplum*, Tit. ex Zach. 9. v. 12. eſt enim præclarus Commentarius in librum הי״ד *Haijàd R. Moſis Ben Maijmonis*, qui in maioribus volumi-

kab. pag. 58. & *Iuchaſsin* pag. 133. b. non longè à fine, qui eum vocat דון וידאל ריטולווה *Don Vidàl de Toloſa.*

תפז **דון וידאל בן לוי הספרדי**

קדש קדשים והוא חבר לנגד יהושע הלורקי שנתפס המשומד ולו נקרא שמו מאסטרו גירונימו די סנטפא פה ׃

487 DON VIDA'L BEN LEVI' HISPANVS ſcripſit - קדש קדשים *Kòdeſc Kodaſcim Sanctum Sanctorum* librum contra *Ioſuè Halòrki* ſiuè *Hieronymum à S. Fide*, qui cum Rabbinis Hiſpanis diſputauit coram Antipapa Benedicto XIII. anno 1412.

תפח **ויושע** ׃ עיין מדרש ויושע ׃

488 VAIIO'SCIAAH. Vide מדרש ויושע.

תפט **ויכוח** בין יהודי פלוני ומשומד על דת הנוצרים ׃ ומשיב המשומד על כל טענות המוחלפות על יהודי ׃ ונדפס בפריס שנת שלף תקמו לביאת משיחנו ׃

489 VICCV'ACH DISPVTATIO inter Iudæum Anonymum & Chriſtianum, cuius obiectionibus mira eruditione ac ſcientia Chriſtianus reſpondet, auctoritatibus Sacræ Scripturæ in medium allatis. Excuſa reperitur Pariſijs ſub hoc titulo -

Obiecta Hebræorum ex ipſorum vernaculis Latina facta, & breuiſſimè confutata, cum argumentis R. Ioſephi Albonis &c. à G. Genebrardo traductis & reiectis ad pag. 106. libelli. Apud Martinum Iuuenem 1566. in 8.

minibus Venetijs plures in folio excuſis cum Commentarijs internam columnam occupant. Et licèt Auctor *Scialſcèl. Hakab.* pag. 58. dicat

ויש אומרים שהיה שמו (של המחבר ס׳ מגיד משנה סביב הרמב״ם) מסיר וידאל רטולושה בקטלוניאה חבירו של הר״ן וכן נראה בתשובות הרשב״א ׃

Nonnullos aſſerere nomen (Auctoris Magghìd Miſcnè exiſtentis per circuitum Syntagmatis Harambàm) eſſe tũ Meſſer Vidàl de Tholoſa in Catalaunia ſocij Rabbènu Niſsim, vt apparet ex Reſponſionibus Harriſcbà: attamen paulò ſuperiùs idem *Magghìd Miſcnè* attribuit *Rabbènu* יום טוב *Iom Tòu*, de quo ſuo loco; quod tamen non auſus eſt ille, qui Opera *Rambàm* Venetijs imprimenda curauit anno mundi 5310. Chr. 1550. apud Aloyſium Bragadinum in fol. in frontiſpitio libri alicui certo Auctori *Magghìd Miſcnè* attribuere, cùm ibidem dicatur -

המגיד משנה שחיבר אחד נגר ובר נגר זצ״ל

Magghìd Miſcnè quod compoſuit quidam artifex filius artificis b.m.

Scripſit Arabicè Commentarios in librum *Abu Achmàd Algozàli Iſmaëlitæ de Vtilitate Logices.* Extat mſc. Hebraicè in Bibliotheca Vaticana in fol. pergam. Tranſlati fuerunt in Hebraicum à R. Mosè Ben Ioſue de Narbona, additis nonnullis Scholijs ab eodem Romæ anno mundi 5213. Chriſti 1452.

Obijt circa annum mundi 5135. Chriſti 1375. Vide *Scialſcel. Ha-*

תצ׳ **ויכוח** בין יהודי ומשיחי על דת המשיח נמצא בלשון יונית בבי״ הוואטיקאנו בתוך ספרי היונים ׃ בסימן תרפ״ז דף ר׳ ׃

490 **VICCV'ACH DISPVTATIO** inter Iudæum & Chriſtianum de Meſſia. Reperitur Græcè ſcripta manu in Bibliotheca Vaticana inter libros mſe. Græcè ſub num. 687. papyr. in 4. pag. 200.

תצא **ויכוח** בין יהודי פלוני פלמוני כנגד אנסטסיוס משיחי על ביאת המשיח והעתיק בלשון לטין עפלסקוולאי די רומה ונמצא בבי״ הוואטיקאנו בסימן ד׳ אלפים רס״ה בדף קצ״ז ׃

491 **VICCV'ACH DISPVTATIO** inter quendam ignoti nominis Iudæum & Anaſtaſium Chriſtianum de Aduentu Meſſiæ. Reperitur mſc. in forma Dialogi in Biblioth. Vatic. inter Codd. mſc. Latina lingua ſub num. 4265. pag. 197. in 4.

תצב **ויכוח** בין משיחי גר צדק וביהודי על סודות דת המשיח על שלוש ואחדות יהוה והתגשמות ומיתת ותחיית המשיח אשר בינו ובתקים אותם עם ראיות מן התורה נביאים וכתובים ומן קבלת היהודים ׃ ונמצא בבי״ הוואטיקאנו ׃

492 **VICCV'ACH DISPVTATIO** inter Chriſtianum Neophytum & Iudæum de myſterio Sanctiſſimæ Trinitatis, Incarnationis, Mortis, & Reſurrectionis Meſſiæ, quæ aſtruuntur & confirmantur auctoritatibus deſumptis ex Lege Moſis, Propheris, Hagiographis, & Traditione Iudaica. Reperitur mſc. in Bibliotheca Vatic. in fol. papyr. inter Cod. mſc. Hebræos, cuius Auctor ignoratur.

תצג **ר׳ וינטורין בן דוד** הוגה על הדפום ספר אסף המזכיר לר׳ זכריה פורטו ׃ וגם הוא עשה אגרת קטנה לשבח המחבר על אותו הספר ונמצא בסוף ספר הנז׳ נדפס בווינציאה שנת תל״ה לפ״ק ׃

493 R. VENTVRINVS BEN R. DAVID præfuit correctioni libri אסף המזכיר *Asàph Hammazchìr Collectoris à Commentarijs* R. Zachariæ à Porto, dum imprimeretur Venetijs anno mundi 435. minoris ſuppurationis, Chriſti 1675. in 4. ſuper quem etiam Præfatiunculam veluti *paruam Epiſtolam* in commendationem libri & Auctoris edidit, quæ poſita eſt in fine eiuſdem libri.

תצד **ויקטוריו מקרבי** או **קארקומי** או **מקארבון** היה לפנים יהודי ואחר כך הלך למשיחיו חבר ארבע ספרים כנגד היהודים בשנת אלף תק״ט לביאת משיחנו שהיא שנת רס״ט לבריאת עולם לפ״ק ׃

494 VICTOR A CARBE, ſeù CARCVMENSIS, quem Mauroy fol. 237. vocat *Victorem de Carbon* conuerſus Iudæus ſub Archiepiſcopo Colonienſi ſanctum Baptiſma ſuſcipiens, poſtmodum Sacerdos Colonienſis efficitur, cûm priùs fuiſſet Talmudiſtarum peritiſſimus. Exagitata Iudæorum pertinacia, & mentis duritie in quatuor libris, quos contra Iudæos ſcripſerat; mirificis etiam laudibus Principem ſuum extulit, quòd eos ex ditione ſua exegiſſet. De eo ad valuas Templi S. Vrſulæ Coloniæ, vbi & docuit, ferro exſculptum extat: *Victor olim Iudæus ſcripſit an. 1509. contra errores Iudæorum libros quatuor.*

ז

זהר יהוה והוא פירוש על חמשה חומשי תורה ונמצא בי כתאטיקאנו ולא נזכר שם המחבר : והוא אחר מזהר שמעון בן יוחאי :

495 ZO'HAR ADONA'I *Splendor Domini*. Commentarius eſt in Pentateuchum. Reperitur mſc. in Bibliotheca Vatic. partim membran. partim papyr. in 4. Anonymi Auctoris. Diſcrepat valdè ab alio זהר *Zòhar* vulgato, quod R. Simeoni Ben Iochai tribuitur.

תנא' **זהר** על הרפואה ונדפס בויניציאה שנת אלף רנ"ז עם ראזי לאלמנסור בלי שם המחבר :

496 ZO'HAR AL HARREPHV'A: Titulus libelli Medici, potiſſimù m *De cura Calculi* pertractantis. Illius meminit Geſnerus in Biblioth. ſine nomine Auctoris. Excuſus fuit Venetijs vnà cum Raſi ad Almanſorem &c. anno Domini 1497.

תנא' **זכות אדם** שם הספר שנמצא בואטיקאנו כ"י והוא על זכויותיו של אדם וזכותיו :

497 ZACV'TH ADAM *Meritum Adami*. Libellus agens *De Merito hominis*. Reperitur mſc. in Biblioth. Vatic. papyr. in 4.

Hottingerus in Biblioth. Orient. quendam libellum cum eodem titulo exhibet ignoti Auctoris, qui Adami primi hominis peccatum excuſare, vel etiam omninò negare contra Sac. Scripturam impiè contendit.

תנא' **זכות** שנקרא בלעז זאקוטו לוסיטאנו פילוסוף ורופא גדול נולד בליסבונה בפורטוגאל שנת ה"שלה ליצירה ונפטר שנת ה"תב לפ"ק בעיר אמשטירדם ... וחבר ספרים הרבה בלשון לטין על הרפואה ...

498 ZACVTVS, in hoc loco nomen proprium eſt Viri Philoſophi & Medici inſignis. Quamuis & cognomen conſpicuæ familiæ Iudaicæ ſit. Scribitur זכות *Zacùth* non זכות *Tzachùth* vt quidam faciunt, quaſi illius etymologia habeatur à verbo זכה à quo זך *candidum*, ſeù *nitidum* deriuatur. Auctor autem libri יוחסין *Iuchaſin*, cùm ſit eiuſdem familiæ, procul dubio certiores nos faciet, quomodo ſcribendum ſit ſuæ familiæ vocabulum. Is in limine ſui libri, & in vltima voce primæ lineæ ſcribit זכות *Zacùth*, quod vulgò dicit vocari זאקוטו *Zacuto*. זכות *Zacùth* enim Hebraicè à זכה, vel זכך deductũ *puritatem* ſignificat. Fortaſſis inde huius cognominis Auctores Zacutinæ familiæ puritatem, licèt nimis iactanter à ſpecioſitate vocabuli, innuere voluerunt. Ex hac igitur familia, quæ in Luſitania, & præcipuè Oliſipponæ aliquando floruerat, non pauci Viri docti prodierunt, inter quos connumeratur Abrahamus ille Zacutus egregius Mathematicus, de quo ſuprà Parte I. egimus. Huius Abrahami Zacuti poſteri, fidem Chriſti ſuſceperunt ex animo, vt ſincerè credimus, licèt poſtea nonnulli ex his (eiurata Chriſti fide) ad Iudaiſmum redierint, vti & noſtrũ hunc Zacu-

cu-

rum Tribunal vocari metuens, ne caufam in caput eius ageret impiam, impietatem amplectitur. Amſtelodami ſiquidem anno 1625. ætatis ſupra 50. mentulæ pelliculam ſibi abradi permittens, verpus efficitur. In ea Vrbe 17. reliquis ſuæ vitæ annis in Medicina exercenda atq; libris conſcribendis Medicinalibus inſumptis, denique anno 1642. ætatis ſuæ 67. vigeſima prima Ianuarij, vt notatur in fine libri 9. *De morbis mulierum*, excuſi Amſtelodami 1642. in 8. ad infima terræ deſcendit, relicta poſt ſe apoſtaſiæ infami nota; quamuis apud Medicos ob ſanè pręclara Opera Medicinalia eius nomen valdè cōmendetur. Dum viueret omnia eius Opera, ſed à ſe inuicem ſeiuncta ſeorſim excuſa fuere hoc ordine.

I. *De Praxi medica admiranda*, *libri tres*. In quibus exempla monſtroſa, rara, noua, mirabilia, circa abditas cauſas, ſigna, euentus, atque curationes exhibita, diligentiſſimè proponuntur. Amſtelodami apud Henricum Laurentij 1634. in 8.

II. *De Medicorum Principum hiſtoria libri ſex*. In quibus medicinales omnes Medicorum Principum hiſtoriæ, vtili & compendioſo ordine diſpoſitæ, proponuntur, Paraphraſi & Commentarijs enarrantur, diſputationibus, dubijs, & Auctoris peculiaribus obſeruationibus illuſtrantur. Horum primus liber primùm quidem in lucem exijt Amſtelod. apud Ioannem Fridericum Stam. 1629. in 8. deinde apud Henric. Laurentij 1637. in 8. Ab Auctore auctus eſt & emendatus. III.

cutum, illius primi Zacuti trinepotem feciſſe proditum eſt. Naſcitur itaque Zacutus in Luſitania (vnde communiter *Zacutus Luſitanus* appellatur) in ipſa Regia Oliſipponenſi Vrbe anno mun. ſecundùm Iudęos 5335. Chriſti 1575. In ipſius iuuentutis flore ſpecimen quidem optimæ indolis & acuti ingenij, maximè in humanioribus literis præbuit; in Philoſophicis verò, ac Medicis facultatibus ſuprà ætatem ita profecit, vt in publicis diſputationibus mirè floruerit, ac antequam vndeuiceſimum annum ætatis abſoluiſſet, parentibus orbatus, & in ſumma paupertate conſtitutus, ſtudiorum tamen ſuorum curriculis completis, apud Salmanticenſium & Conimbricenſium Vniuerſitates, Doctoratus ſupremam Lauream in Academia Seguntina fuerit conſecutus. Publicis ſtudijs ita conſummatis, Oliſipponem reuertitur, vbi rei Medicæ operam dedit. Omnes ſine delectu, diuites & pauperes, ſummos & infimos indifferenter ſemper admiſit, & morbos, qui alijs videbantur incurabiles, ipſe mira felicitate ac facilitate curauit. His officijs omnibus maximè gratus & acceptus erat, non plebi ſolùm, ſed & Magnatibus, ac Viris Principibus, & Regni Proceribus. In hac curandarum corporum ægritudinum praxi per triginta ferè annos ſe exercuit. Sed proh dolor! Dum vbique locorum maxima cum laude eius nominis fama dilatatur, infami apoſtaſia illius gloria deturpatur: nam is, in Sacrorum Cenſo-

VIII. *De Medicorũ Principum hiſtoria liber ſeptimus*. In quo proponitur curatio omnium morborum internorum. Ibid. apud eundem 1641. in 8. Addita eſt Pharmacopœa & introitus ad Praxim in eiuſdem.

In principio huius libri ſcribit Epiſtolam Vincentio Nougueira quondam Domino in Rios Frios Oliſipponenſis Metropoleos Canonico, Summi Pontificis Vtriuſque Signaturæ Referendario, Maieſtatis Cæſareæ, & Catholicæ Cubiculario, Leopoldi Auſtriæ Archiducis Clauis Aureæ Cubiculario, nunc verò in priuata fortuna, imò fortunarum omnium priuatione, nulla tamen virtutis, doctrinæ, famæque minutione Romæ degenti, amico ſuo ſingulariſſimo. In hac Epiſtola illum vocat Hebraicæ linguæ Coryphæum & Anteſignanum. Et reuera fuit Vincentius Nougueira in Hebraica lingua admodum verſatus. Vixit aliquandiu Romæ in Palatio Cancell. Apoſtol. ſub munificentia Card. Franciſci Barberini. Obijt ibidem anno 1654. ætatis ſuæ 68.

IX. *De Medicorũ Principũ hiſtoria liber octauus*. In quo proponitur curatio morborum, qui partes naturales & vitales infectant. Ibid. 1641. in 8.

X. *De Medicorum Principum hiſtoria liber nonus*. In quo proponitur curatio muliebrium morborum. Ibidem 1642. in 8. Si in reliquis morborum generibus optimè ſcripſerit Zacutus, ita vt alios ſuæ tempeſtatis Medicos longè ſuperaſſe videretur, in muliebrium certè morborum curatione ita excelluit, vt ſeipſum ſupe-

III. *De Medicorum Principum hiſtoria liber ſecundus*. In quo medicinales omnes Medicorum Principum hiſtoriæ, de vitalium & naturalium partium affectibus, compendioſo ordine proponuntur, enarrantur, quæſtionibus, dubijs, & obſeruationibus illuſtrantur. Opus varia, & vtili doctrina refertum. In eo Principum placita à Neotericorũ calumnijs vendicantur. Amſtelodami apud Henricum Laurentij 1636. in 8.

IV. *De Medicorum Principum hiſtoria liber tertius*. In quo medicinales omnes Medicorum Principum hiſtoriæ, de vteri, genitalium, & inferiorum partium affectibus deſcribuntur, & compendioſè explanantur. Amſtelodami apud eundem 1637. in 8.

V. *De Medicorum Principum hiſtoria liber quartus*. In quo hiſtoriæ ſimiliter de eſſentia, dyſenterijs, cauſis, ſignis, prognoſi, & curatione affabrè explanantur. Amſtelodami apud eundem 1637. in 8.

VI. *De Medicorum Principum hiſtoria liber quintus*. In quo medicinales omnes Medicorum Principum hiſtoriæ de venenis, morbis venenoſis, & antidotis graphicè examinantur. Amſtelod. apud eundem 1638. in 8.

VII. *De Medicorum Principum hiſtoria liber ſextus*. In quo medicinales omnes Medicorum Principum hiſtoriæ proponuntur, quæ in ſuperioribus libris certam ſibi ſedem non determinarunt. Amſtelodami apud eundem 1638. in 8.

De Calculo. Lugduni Batauorum, apud Elzeuirios 1638. in 8.

At omnia hæc illius Volumina poſt eius mortem collecta concinnè in duos Tomos ordinata ſunt, & Lugduni excuſa apud Ioan. Antonium Huguentan, & Marcum Antonium Rauaud 1649. in folio. Et iterum 1657. ibidem apud eoſdem in fol.

Priore Tomo continentur -

De Hiſtoria Principum Medicorum Libri VI. Cur verò reliqui quatuor eiuſdem argumenti in hoc Volumine non appareant, non liquet. In prima pagina viſitur imago eiuſdē Zacuti ære inciſa, eundem ad viuum exprimens cum Epigraphe: *Zacutus Luſitanus Doctor Medicus ætatis ſuæ 66. anno 1642.*

Poſteriore Tomo -

I. *Praxis hiſtoriarum, vbi morborum omnium interiorum curatio ad Principum Medicorum mentem explicatur, grauiora dubia ventilantur, ac reſoluuntur &c.* Præmittitur -

II. *Introitus Medici ad Praxin*, nec non -

III. *Pharmacopæa elegantiſſima*.

Idem vniuerſum Syntagma duobus Tomis diſtinctum vt ſuprà, poſtremò excuſum fuit Lugduni in fol. apud Ioan. Antonium Huguetam, & Guillielmum Barbier 1667. Primo Tomo Ludouico XIII. Galliarum Regi dicato, vbi & eiuſdem Zacuti imago cernitur cum hac inſcriptione: *Zacutus Luſitanus*.

Ludouicus Lemoſius Medicus pariter Luſitanus & Oliſipponenſis Aulæ Regiæ Medicus ordinarius, qui viperaſſe crederetur. Huius rei ratio ita aſſignatur: Ægrotantes mulieres rarò ob verecundiā, aut nunquam morborum cauſas propalant Medico, maximè illarum partium, quas natura pudore obuelauit. Non ita accidit Zacuto Luſitano: cùm enim ipſe Batauicam linguam Amſtelodami, vbi medicinę operā dabat, ignoraret, mulierem huius linguæ Batauicæ ſcilicet, & Luſitanicæ peritiſſimam in ſociam Medicam & interpretem aſſumpſit; neque vnquam ad ægrotam mulierem ſine ſocia introibat, quæ priùs ab eo benè edocta, interrogabat infirmam, cui ſine vlla penitùs verecundia, omnem morbi cauſam verè & ſincerè pandebat: quibus auditis, Zacuto lingua Luſitanica referebat. Hinc ſine vlla Medici interrogatione, Zacutus in notitiam morbi certam deueniebat, cui prudenter applicando actiua paſſiuis, omnes ferè ægritudines fœminarum feliciter curabat, de quibus præſens Volumen edidit. Hæc quidem mihi relata fuerunt à quodam Viro fide digno, qui aliquando ab eodem Zacuto ea ſe audiuiſſe affirmabat.

XI. *De Medicorum Principum hiſtoria liber decimus*. In quo proponitur curatio morborum, qui vaſa & corpus opprimunt. Ibid. 1642. in 8.

XII. Calculos non gigni in ſubſtantia, ſed cauitatibus renum. Femelij hallucinatio. Difficilis calculoſorum curatio. Remedia præſtantiſſima Epiſtola ad Ioannem Beuerouicium, extat cum eiuſdem libro

eſt anno à mundi exordio 3408. quo anno reaſſumpta eſt ædificatio Templi ſecundi. Non poreſt confundi hic noſter Zacharias cum alio Zacharia Sacerdote Magno, & Propheta filio יהוידע *Iheoiadaà*, qui in Templo Dei à Ioas occiſus eſt, 2. Paralip. 24. v. 22. & à quo Kabalam, ſeù Patrum Traditionem receperat Oſeas Propheta. *Iuchaſsin* pag 12. Nam iſte præceſſit Zachariam Ben Berachię an. 338. quia, ſecundùm *Iuchaſsin* loco citato, oralem Legem à patre ſuo recepit anno 3070. ſubductis enim 3070. à 3408: totidem anni, nimirùm 338. ſuperſunt. Quare impoſſibile exiſtimant aliqui, vt locus Matthæi cap. 23. 34. *Vſquè ad ſanguinem Zachariæ, filij Barachiæ, quem occidiſtis inter Templum & Altare*, de Zacharia hoc noſtro, filio Barachiæ intelligi poſſit. *maximè cùm temporibus eius* (inquit Hieronymus). *Vix ruinæ Templi fuerint*. Sed huic difficultati occurri poterit, ſi dicatur: Zachariam filium Barachiæ prophetaſſe quidem paulò ante ædificationem Templi ſecundi, ſed diù poſt ſuperuixiſſe; quod Rabbini Chronographi obſeruant cum Auctore *Scialſcel. hakkab.* pag. 23. in ipſo principio, qui de tribus vltimis ex duodecim minoribus Prophetis, nempè Aggæo, Zacharia, & Malachia agens, ita loquitur -

שנת ג׳ אלפים תמ״ח לבריאת עולם שהוא אלף
שנים ליציאת מצרים ומתן תורת ומ׳ שנים לבנין
בית שני מתו חגי זכריה ומלאכי הנביאים י׳ טבת
ונסתלקה נבואה מישראל וכו׳ ;

vitam Zacuti ſcripſit, & in principio I. Tomi editionis Lugdunenſis anni 1657. in folio reperitur, obſeruat, hunc Auctorem Zacutum alias curioſiſſimas lucubrationes adornaſſe, quas typis euulgare parabat, ſed mortè præuentum inæditas reliquiſſe. Ex ſunt -

I. *De Chirurgorum Principum hiſtoria*.

II. *De Regimine Principum*.

III. *De Iuniorum Medicorum in Theoria & Praxi erroribus*.

IV. *De Medica doctrina ſelecta*.

V. *Hippocratis & Galeni Epitome*. & quędam alia. Vide in fine Præfationis totius Operis ad Lectorem Primo Tomo in fol. præfixæ.

תצט **זכריה בן ברכיה בן עדו הנביא**; ז״ל הסוד זכריה הכהן הגדול ונביא שנהרג
בבית המקדש על ידי יואש המלך . וזה אין לו שאת כי זה
זכריה בן ברכיה היה כהן שנתנבא בבית שני בזמן התנבאות בחדש
השמיני ובשנת שתים לדריוש היה בקהלת הבנין בית שני
שנת ג׳ אלפים תח״ה לבריאת עולם וזכריה הכהן גדול היה בן
ליהוידע וקבל ממנו תורה שבעל פה בשנת תו״ל לאלף שרבים
לדעת אחרים ולדעת בעל ס׳ יוחסין שנת ג׳ לאלף הנ״ל
לבריאת עולם שנת של״ח קודם לזכריה הנביא ; אך על פי
שלישית רבו של אביו את בשנת נ״ס [illegible] יהודה את קודם
זה זכריה בן ברכיה דבר כמו שנים בנבואתו . וקיום שנתנבא
מלאכי כנסת הגדולה כמו שאר חכמים המסורים . ומת זכריה
שנת מ׳ לבנין בית השני שהוא שנת ג׳ אלפים תמ״ח ליצירה
ונסתלקה נבואה מישראל ;

499 ZACHARIA'H BEN BERACHIA' BEN IDDO' PROPHETA Synchronus Aggæi Prophetæ. Zacharias incepit prophetare menſe octauo anni ſecundi Darij Regis, hoc

rias iſte Sum. Sacerdos & Propheta?

Reſp. Anno 100. quarti millenarij. Probatur à *R. Abrahamo Zacuto* in libro *Iuchaſſ.* p. 12. in הושע hoc modo

הושע הנביא קבל מזכריה שנת ג' אלפים וצ' קודם שמת עשר שנים : שיואש המלך מת שנת קא וזכריה קודם לו שנת אחת (דברי הימים ב' כ"ד כ"ג :)

Hoſeas Propheta recepit Traditionem à Zacharia (filio Ioiadæ Sacerdote magno) *anno* 3090. *antequam moreretur* (ipſe Zacharias) *decem annis*, (Ergo Zacharias mortuus eſt anno centeſimo quarti millenarij.) *nam Rex Ioas mortuus eſt anno centeſimo primo* (quarti millenarij) *& ante ipſum anno Vno* (mortuus eſt Zacharias. 2. Paralip. 24. 23.

De noſtro autem Zacharia filio Barachiæ quæres, An ipſe ſcripſerit ſuam Prophetiam, vel aliquis alius ſuo nomine?

Reſp. Rabbinos in *Bauà Battrà* c. 1. pag. 15. circa princ. docere Prophetias 12 Prophetarum ſcriptas fuiſſe à Viris Synagogę magnæ.

Quæres 2. An de Zacharia in Templo Domini interfecto dicatur aliquid in Talmude?

Reſp. Vtique. Rem certè mirabilem de eo referunt in Cod. סנהדרין *Sanhedrin* cap. חלק *Chèlek*. Quòd ex corpore illius mira ſanguinis effuſio facta fuerit in Templo, & quòd ebulliendo vindictam clamauerit vſque ad aduentum Nabuzardan Principis militiæ Nabuchdonoſoris, qui occiſis Senioribus populi, Sacerdotibus, Miniſtris & pueris Templi, atque de vniuerſo Leuitarum grege

Anno 3448. à creatione mundi, qui eſt annus milleſimus ab exitu de Aegypto, & data Lege, & quadrageſimus ab ædificatione Aedis ſecundæ; mortui ſunt Aggæus, Zacharias, & Malachias Prophetæ die 10. *menſis Tevèt* (Decembris) *& ſublata eſt Prophetia ab Iſraële, &c.* Potuit igitur Zacharias filius Barachiæ inter Templum & Altare occiſus fuiſſe anno quadrageſimo poſt Templi ſecundi ædificationem, quia eo anno mortuus eſt Zacharias. Neque faceſſit negotij quod Rabbini non ſcribant, quo mortis genere iſti Prophetæ obierint, quia non ſemper ſunt ſoliciti Rabbini mortis circumſtantias recenſere Virorum; & licèt ipſi non recenſeant, fortaſſis ne ſuorum Maiorum crudelitatem in Prophetas Sanctos detegant, recenſet tamen Euangeliſta, imò & ipſe Chriſtus, dum Iudæos reprehendit: *Ecce ego mittam ad vos Prophetas &c. Vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter Templum & Altare.* Matth. 23. v. 35. quibus innuitur iugulatum fuiſſe Zachariam. Sed ſi perſiſtere voluerimus in opinione eorum, qui volunt, hunc Zachariam (de quo in Euangelio mox cit.) fuiſſe Zachariam Summum Sacerdotem filium Ioiadæ, cuius mentio fit 2. Paralip. 24. 22. à Rege Ioas in atrio Templi interfectum; illius patrem binomiũ eſſe dicemus, & *Ioiadam* & *Barachiam* nominatum, quod nouum non eſt in Sacris Literis, vt norunt omnes eruditi.

Sed ſi quæſieris: Quo anno à mundi conditu interfectus fuerit Zacha-

נאמר אלא קמח הוא רמית דזכריה רתות קא רתח
אמר להו מאי האי אמרו ליה דם זבחים הוא
דאישתפיך : אמר להו אייתו ואינסי אי מדמו מנסי
ולא אידמו אמר להו גלו לי ואי לא סריקנא לבי
לבשרייכו במסריקא דפרזלא אמרו ליה. האי כהן
ונביא הוא דאינבי להו לישראל בחורבנא דירושלם
וקטלוה אמר להו אנא מפייסנא ליה אייתי רבנן
קטיל עילויה ולא נח אייתי דרדקי דבי רב קטל
עילויה ולא נח אייתי פרחי כהונה קטל עילויה ולא
נח עד די קטל עילויה תשעין וארבעה ריבוא ולא
נח קרב לגביה אמר זכריה זכריה טובים שבהן
איבדתים ניחא לך דאיקטלינהו לכולהו מיד נח :

Et quomodonam aſcendit Nabuchodo-noſor in Ieruſalem? Nonne ſcriptum eſt (2. Reg. 25. 6.) Et aſcendere fecerunt eum (nempè Regem Sedeciam) ad Regem Babylonis in Riblàh? *Dixit R. Auahù: Iſta eſt Antochia?* [Gloſſà: *id eſt Antiochia, ſed hoc difficile eſt mihi, quia Antiochia eſt extra terram Iſraëlis.*] *Ràu Chaſdà, & Ràu Iſaac Bar Abudimi* (contendunt). *Vnus dicit: Figuram Nabuchodonoſoris inſculptam in curru ſuo habebat* (Nabuzardan). *Et alius dicit: Timorem magnum habuit* (Nabuzardan) *Domini ſui, & reputabatur ac ſi præſens fuiſſet* (Nabuchodonoſor). *Dixit Raua: Tercentas mulas oneratas ſecuribus ferreis, quibus ferrum ſcindi poterat, miſerat Nabuchodonoſor ad Nabuzardan, quas omnes deglutiuit vnà ex portis Ieruſalem, S. D.* (Pſal. 74. 6.) Et nunc portæ eius pariter in bipenni & malleis conterentur. *Volnit retro abire* (Nabuzardan) *ſed dixit: Dubito quòd mihi eueniat id quod accidit Senacherib* (cuius exercitus 185000. virorum ab Angelo proſtratus, & deletus fuit).

94. myriadibus, vix poſtea eundem Zachariam placauit. Rem non refero vt veram hiſtoriam, ſed vt intelligamus ſanguinem interfectorum, propter verbum Dei coram Deo clamare quotidie: *Vindica ſanguinem noſtrum Deus noſter.* Hæc qualisqualis ſit Talmudica narratio, eam, vt vendunt in loco cit. pag. 96. b. in ipſo principio, referam. Scriptum eſt (2. Reg. 25. 8.) *In menſe quinto ſeptimo die menſis, ipſe eſt annus 19. Regis Nabuchodonoſor Regis Babylonis, Venit Neuuzeradàn Magiſter Princeps laniorum coram Rege Babylonis in Ieruſalem, & incendit Domum Domini, & Domum Regis* -

ומי סליק נבוכד נצר לירושלם והכתיב ויעלו
אותו רבלתה אל מלך בבל אמר רבי אבהו זו
אנטוכיא רב חסדא ורב יצחק בר אבודימי חד אמר
דמות דיוקני היתה חקוקה לו על מרכבתו וחד
אמר אימת יתירא היתה לו ממנו ודומה לו כמי
שעומד לפניו אמר רבא טען תלת מאה כודנייתא
נרגא דפרזלא דשלים בפרזלא שדר ליה נבוכד נצר
לנבוזר ארדן כולהו בלעתינהו חד רשא דירושלם
שנאמר (תלים ע״ד ו׳) פיתוחיה יחד בכשיל
וכלפות יהלומון בעי למיהדר אמר מסתפינא דלא
ליעבדו בי כי היכי דעבדו בסנחריב נפקא קלא
ואמר שוור בר שוור נבוזר ארדן שוור דמטא זימנא
דמקדשא חרוב והיכלא מיקלי פש להו חד נרגא
אתא מחייה בקופא ואיפתח שנאמר (שם פסוק
ה׳ :) יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות הוה
קטיל ואזיל עד רמטא היכלא אדליק ביה נורא גבה
היכלא דרכו ביה מן שמיא שנאמר (איכה א׳ ,
ט״ו :) גת דרך ארני לבתולת בת יהודה קא זיחא
דעתיה נפקא בת קלא ואמרה ליה עמא קטילא קטלת
היכלא קליא קלית קימחא טחינא טחינת שנאמ׳
(ישעיה מ״ז , ב׳ :) קחי רחיים וטחני קמח גלי
צמתך חשפי שובל גלי שוק עברי נהרות חטים לא

corpora veſtra. Dixerunt (Sacerdotes Nabuzardano): *Hic fuit Sacerdos & Propheta, qui vaticinatus eſt vaſtationem Ieroſolymitanæ Vrbis, & populus occidit eum. Dixit* (Nabuzardan): *Ego placabo eum, & propitium reddam. Iuſſit vt ad ſe venirent omnes Rabbini, Legis Doctores, & occidit eos ſuper ſanguinem Zachariæ, nec quieuit* (ſanguis, ſed adhuc ſerueſcebat ebulliendo) *coram ſe ſiſtere fecit diſcipulos eorum, & occidit eos, nec ſanguis quieuit. Eodem modo iuſſit vt accederent omnes Iuuenes Sacerdotum, & ſuper ſanguinem Zachariæ eos occidit, nec ſanguis quieuit. Hæc videns occidit ſuper ſanguinem Zachariæ 94. myriades* (Diaconorum, ſeù Iuuenũ Sacerdotibus inſeruientium, id eſt 940000. Leuitarum) *& ſanguis Zachariæ non quieuit. Acceſſit* (Nabuzardan) *iuxta ſanguinem* (Zachariæ) *& clamauit: Zacharias, Zacharias! Tu omnes, qui inter eos meliores erant, occidiſti, vis vt ego reliquos, qui ſuperſunt, omnes occidam? ſtatim* (ſanguis) *quieuit*. Hactenus Talmud.

Et quamuis omnes ferè Sac. Scripturæ hiſtoriæ fabulis veſtiantur à Talmudiſtis, attamen ſi aliquando ex his vel ſana doctrina, vel ad bonos mores regulandos documenta eruantur, fabulæ iſtæ non omninò reijciendæ vel aſpernendæ, ſed ſequendæ, & amplectendæ, vt ex ijs, quæ Hebræi doctas fabulas, ſeù veriùs Sacras Hiſtorias exiſtimant, Chriſti Domini myſteria ex ſuiſmet doctrinis eiſdem patefaciamus.

Ha-

Egreſſa eſt vox (de Cælo) *& dixit: O ſaltans fili ſaltantis Nabuzardan, aduenit tempus quo Sanctuarium deſtructum eſt, & Templum incenſum. Creuit ei quædam ſecuris: Venit ipſe & ea percuſſit fornicem, & reſerata eſt* (porta Ieruſalem) *S. D.* (Ibid. v. 5.) Cognoſcetur ſicut adducens deſuper in perplexitate ligni ſecures. *Occidebat* (quotquot per Vrbem occurrebant) *quouſque perueniret ad Templum, admouit illi ignẽ, eleuatur Templum vſque ad Cælos, S. D.* (Thren. 1. 15.). Torcular calcauit Dominus Virgini filiæ Iudæ. [R. Salomon: *Eleuauit ſe Templum, & voluit aſcendere in Cælum, ſed Angeli conculcauerunt illud, & in terram redire coegerunt, ideò dicitur:* Torcular calcauit אדני *pro Angelis ſumitur.*] *Intumuit illius animus* (ſcilicet Nabuzardani, eò quòd Vrbem cæpiſſet). *Exijt vox: Populum occiſum occidiſti; Templum incenſum incendiſti; farinam molitam moliſti, S. D.* (Iſai. 47. 2.) Tolle molas, & mole farinam, denuda comam tuam, diſcooperi talum, detege coxam, tranſi flumina. *Frumentum non dicitur, ſed farina; hæc enim eſt ſanguis Zachariæ, qui ebulliebat. Dixit* (Nabuzardan): *Quid eſt hoc? Reſponderunt: Sanguis ſacrificiorum eſt, qui effuſus eſt. Dixit eis* (Nabuzardan): *Venite & probabo ſi de ſanguine eius ſit. Mactauit beſtiam, & non fuit ſimile* (id eſt ſanguis huius non fuit ſimilis ſanguini Zachariæ ebullienti). *Dixit eis* (nempè Sacerdotibus): *Indicate mihi, alioquin ego pectinibus ferreis pexam*

cinus expiandum non ſuffiecerat; atta-
men pientiſſimus Dominus *non Vult mortem peccatoris, ſed vt magis conuertatur & Viuat*. Intelligant Iudæi has Domini miſerationes.

תק **זכריה כהן אב הקדוש יוחנן הטובל** הנזכר בבשורת הקדושה איוות המשיח היה בימי הורודוס מלך בארץ ישראל. ושם אשתו אלישבע והיא היתה עקרה ואין לזכריה בן : ויהי היום והוא יבא אל היכל יהוה להקטיר הקטרת : ונראה לו גבריאל מלאך יהוה ובשר לו כי אלישבע אשתו תלד לו בן ונקרא שמו יוחנן : ולפי שאמר זכריה אל המלאך ואין אדע ואת כי אני זקן ואשתי באה בימים אמר לו המלאך והנך נאלם ולא תוכל לדבר עד היום היותו אלה : ואחר הימים והרה אלישבע אשתו ובמלאת ימיה ללדת ותלד בן : ויהי ביום השמיני ויבאו למול הילד ויקראו לו בשם אביו זכריה : ותען אמו ותאמר לא כי אם יקרא יוחנן ויאמרו לה כי אין איש במשפחתך שנקרא בשם זה ויקרבו לאביו באיזה שם ירצה שיקרא : וישאל ספר ויכתב לאמור יוחנן שמו ויתמהו כלם : ויפתח מיד פיו ולשונו וידבר ויברך את האלהים : ומלא זכריה ברוח הקודש וינבא לאמור : ברוך יהוה אלהי ישראל כי פקד ועשה פדות לעמו . וגו׳ : והוא זכריה ואולי הוא זכריה שנהרג בין ההיכל והמזבח כמו שנזכר בבשורת הקדושה כפי מתי פרק כ״ג . ל״ה .

500 ZACHARIAS SACERDOS pater Ioannis Baptiſtæ, notus ex Euangelio Lucæ cap. 1. Fuit in diebus Herodis Regis Iudææ, qui cùm eſſet annoſus, & vxor illius ſterilis, filium non habebat. Quadam autem die dum ſuper Altare incenſum poneret, apparuit ei Gabriël Angelus ſtans à dextris Altaris incenſi, promiſitq; ei prolem, eamq; Deo gratiſſimam futuram Ioannem videl. Baptiſtam, quòd cùm ægrè crederet, mutus effectus eſt vſque in diem circumciſionis filij i nam cùm circumſtantes vellent puerum

Habemus ex Scriptura 2. Paralip. 24. 22. quòd dum populus iuſſu Regis Ioas in atrio Templi in Zachariam lapides mitteret, cùm morti proximus eſſet, dixerit: ירא יהוה וידרש *Videat Dominus & requirat*. Non diù poſt ſumpta eſt vltio ſanguinis Zachariæ, quia vix tranſacto anno, aſcendit exercitus Syriç in Ieruſalem, & licèt eſſet permodicus numerus Syrorum, prævaluit tamen contra infinitam multitudinem Iudæorum, quorum Principes cuncti interfecti ſunt à Syris, eò quòd dereliquerant Dominum; exercuerunt etiam contra Regem Ioas ignominioſa iudicia; quin & ſerui eius in vltionem ſanguinis Zachariæ filij Ioiadæ occiderunt eum in lectulo ſuo; vt ibidem legitur. Videtur igitur, quòd Dominus ſumpſerit vltionem ſanguinis Zachariæ ferè ſtatim poſt necem ipſius: Iudæi autem nolunt per mortem Regis, aut aliorum Principum populi expiatū fuiſſe hoc immane delictum, ſed reſeruatam fuiſſe vltionem poſt 250. & amplius annorum ſpatium; interim in loco, quo interfectus fuerat, ſanguine ipſius ebullienre, ad cuius necem expiandam vix 940000. Leuitarū mors violenta ſuffecerat. Quid igitur dicemus de nece Iudæorum Meſſiæ, mundi Saluatori, Dei Filio tam ignominioſè illata? Qua multitudine victimarū expiabitur? Certè quidem, etiamſi omnes, & quotquot Iudæorum, qui per vniuerſam mundialem machinam longè lateq; diſperſi ſūnt, ad vnum trucidarentur, illorum ſanguis ad hoc immane fa-

annis Baptiſtæ fuiſſe occiſum inter Templum & Altare. Et idem dicit Tertullianus in Scorpiaco.

II. Ratione, quia cùm Dominus primùm omnium eorum, qui fuerunt occiſi, poſuerit Abel iuſtum; congruum erat ex alia parte ponere illum, qui omnium nouiſſimus occiſus fuiſſet ex iuſtis & ſanctis hominibus; hic autem fuit Zacharias, occiſus inter Templum & Altare, ſecundùm quod dicunt Epiphanius, & Tertullianus Scriptores antiquiſſimi. Ergo.

Confirmatur verbis Chriſti Matthæi cap. 23. 35. qui de hoc Zacharia loquens indicat de recenti fuiſſe occiſum à Scribis & Phariſæis, illis verbis: *quem occidiſtis inter Templum & Altare*, quibus videtur loqui de præſenti Zacharia, non de alijs, qui præceſſerunt vltimum Zachariam, quingentis, vel etiam pluribus annis, poſt quos multi Sancti interfecti ſunt: nam poſt primum Zachariam interfectus eſt Iſaias, Ieremias Propheta, & alij multi. Tempore etiam Ædis ſecundæ, multi alij Sancti Viri interfecti ſunt, quorum ſanguis requirendus erat vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ.

Sed ſi dixeris, A Scriptura Zachariam patrem Ioannis Baptiſtæ non vocari filium Barachiæ, nec indicari fuiſſe occiſum inter Templum & Altare? Reſp. Non fuiſſe neceſſarium iſta explicari à Scriptura, quia tunc temporis notiſſima erant, nec opus erat iterum ea commemorari. Cæterùm de Zacharia patre Ioannis Baptiſtæ fit mentio in Martyrologijs.

rum vocare nomine patris ſui Zachariam, renuit mater eius, & ei indidit nomen Ioannes, quod à patre, accepto pugillare, ſcriptione confirmatum eſt his verbis: *Ioannes eſt nomen eius*. Illicò os eius apertum eſt, & lingua eius ſoluta, & Spiritu Sancto repletus prophetauit, dicens: *Benedictus Dominus Deus Iſrael: quia viſitauit, & fecit redemptionem plebis ſuæ. &c.* compoſito Cantico illo Diuino, quod Eccleſia in Matutinis Laudibus quotidie decantat. De Zacharia patre Ioannis nihil aliud ex Euangelio habemus, vnde, quo tempore, & quo mortis genere obierit, nihil certi ſtatuere poſſumus. Quòd autem occiſus ſit à Iudæis, quia Saluatoris prædicauerit aduentum, inter apocryphorũ ſomnia reijcitur à Hieronymo. Non tamen improbabile eſt Zachariam, de quo loquitur Dominus apud Luc. 11. 51. *à ſanguine Abel vſque ad ſanguinem Zachariæ, qui periit inter Altare, & Ædem*, eſſe intelligendum de Zacharia hoc noſtro patre Ioannis Baptiſtæ. Quæ ſententia perſuaderi poteſt.

I. Auctoritate Patrum, præcipuè Græcorum, Origenis cap. 13. in Matth. & Tract. 26. in eundem, Petri Archiepiſcopi Alexandrini in ſuis Canonibus approbatis in VI. Synodo can. 9. Baſilij in Homil. *De humana Chriſti generatione*. Gregorij Nyſſeni in Orat. *De S. Chriſti Natiuit.* & Titi Boſtreni in Comment. huius loci. Quin & Epiphanius in lib. *De Vita & interitu Prophetarum*, apertè dicit: Zachariam patrem Io-

תקא׳ **זכריה** הוא אבו זכריה המדקדק גדול היה ספרדי ונזכר בהקדמת ספר באב מוסי שהעתיק פוקוקיו מלשון ערבי אל לשון לטין :

501 ZACHARIAS, ſeù ABV' ZACHARIAS illuſtris Grammaticus Hiſpanus, cuius meminit Pokockius in Præfatione ad *Portam Moſis*. Scripſit de re Grammatica, cuius opera non raró vſus eſt רד״ק *Radàk*.

תקב׳ **זכריה הספרדי נביא השקר**
כתב הכוונות על שם המפורש וכתבם בוולסיקלנו כ״ו :

502 ZACHARIAS quidam Hiſpanus Pſeudopropheta. Scripſit נבואה השקרה Prophetiam quandam falſam, qua per 72. nomina prætendit explanare שם המפורש *Scem Hammephoràſc* nomen Dei magnum & ineffabile. Hanc Prophetiam miſit ad Hebræos per omnia Hiſpaniarum Regna diſperſos, ſuadens vt illam memoriæ mandent & diligenter addiſcant, quod ſi fecerint, promittit eis, ſe dies Meſſiæ viſuros. Videtur quòd ſcripta fuerit anno mun. 5045. Chriſti 1285. Extat mſc. in Biblioth. Vaticana Papyr. in 8.

תקג׳ **זכריה פורטו מאורבינו** תושב בפירינצא ממשפחת מנחם פורטו כהן אשכנזי אשר עשה אגרת לשלחן ערוך כמו נראה בסוף ס׳ יורה דעה בדפוס וויניציאה שנת שכ״ה לפ״ק : וזה זכריה היה בפירינצה שנת ה׳ אלפים תל״ לבריאת עולם ועשה שם כמה טובות וצדקות גדולות ובסוף ימיו עשה צוואה בכתב שהניח לכל הקהלות ליהודים אשר באיטאליא ובארץ נכר ה׳ אלפים פיאסטרי פיורינטיני למתנה לכל על פדיון שבוים , היינו ב׳ אלפים וחמש מאות לקהל ליוורנו , ואלף וחמש מאות לקהל ויניציאה , אלף פיאסטרי לירושלם , אלף פיאסטרי לארץ ישראל , ושמונה

עשר אלף פיאסטרי להשיא בתולות עניות בזה האופן : ב׳ אלפים פיאסטרי לרומא , ג׳ אלפים לפירינצה , אלף לאנקונה , חמש מאות לאורבינו חמש מאות לפיסארו חמש מאות לסיניגאליא , ב׳ אלפים לוויניציאה חמש מאות לפאדובא חמש מאות לווירונה חמש מאות לרוויגו , אלף לפירינצה חמש מאות לסיינה חמש מאות לפיסא חמש מאות לליוורנו , אלף וחמש מאות למנטובה , אלף לפירארה אלף לרגייו מלבד ספרי תורות ותלים אחרים ומה שהניח בפירוש לקרוביו וגם כמו שנראה בספר הצוואה ועוד הוסיף על זה הספרים לתלמוד תורה שברומא כל ספרי השייכים לו ,

והנוכר היה החיבור המפואר שלו החיבור הוא בביתו בפירינצא ונוה מדרשו והנו מעבודתו לאמר אותו וללמוד בו את הרבים , ולהקל משא העול הדרשנים כאשר עיני המעיין הקוראים מספרים , ועוד יהיה לתועלת שלא יהיה החטא פירוש על מאמרי רבותינו בכלל יוכל לראות אם בקדימה אחר ובכבר היה לתועלת לו אם הוא דבר קשה וגם מקומו אתנו ; והרבנים בתלמוד תורה שבאותו הזמן הלא הם ר׳ יוסף קמחי ור׳ דוד עפיקוס והנזכר שלהם ר׳ אליעזר מכהן בהנהגת לימוד כהבור היה והבואים הולכת עיר קטן ועבדו ולמדו שם ולא עברו בה לבקש לתלמוד קהלות שנמצאו כי כן יעשה והנהיגו לאוך משפט והדפיסוהו וקראו לחיבור שלו שם .

אסף המזכיר כי בן גוס הרב המחבר לפני מותו , נדפס בוויניציאה שנת הוא **אסף המזכיר** לפ״ק כמו ברלנגרין על ידי דומיניקו וויזילאנו ; והשלים המלאכה יום ב׳ שלשה עשר לחדש אדר בשנת רוח והגלות ימצאו ליהודים **ממקום אחר** לפ״ק נעשה לתעלות וכרון כתר הכל בתוך תלמוד תורה על אבן אחת חקוק עליה כל תוקף מעשיו אשר עשה כדי שיהיה לאות ולעדות לכל קהל כל הימים , ועוד בזרו אומר שמעם בהכם יהרוס בבית הכנסת תלמיד אחד מתלמוד תורה לתעלות וכרון נשמתו לבנין וחיים וכרון תמיד , כל אלה כתובים בתוכים בהקדמה של אותו הספר ובתחילת הספר , ומת זה המחבר בפירינצה שנת ה׳ אלפים תל״ח ליצירה :

503 ZACHARIAS A PORTO VRBINAS Incola Florentinus, ex progenie (vt creditur) R. Menachem Porto Sacerdotis Germani, qui Epiſtolam in commendationem libri

Liburnenſi	500
Mantuanæ	1500
Mutinenſi	1000
Regiolepidanæ	1000
	18000

Suam Bibliothecam Hebraiçam, quę numeroſa ſatis erat, legauit Scholæ Romanæ, quam תלמוד תורה *Talmùd Thorà Studium Legis* appellant. Vnde Studij Rectores, & Adminiſtri gratitudinis ergo, huius beneficij memoriam ad poſteros tranſmitti, addita inſcriptione, eamque in marmore inſculpi, & in pariete eiuſmodi Gymnaſij collocari decreuerunt.

Eiſdem Rectoribus Romanę Scholæ commendauit, vt librum ſuum, quem magno labore ſcripſerat, nec in lucem protulerat, ſub nomine אסף המזכיר typis traderent, pro expenſis Typographię aſſignatis pecunijs ſufficientibus. Secuta Teſtatoris morte, Curatores, quos פרנסים *Parnaſſim* vocant, Scholæ eiuſdem, qui tunc temporis erant *R. Ioſeph Kimchì*, & *R. Dauid de Signia*, quorum Depoſitarius גזבר *Ghisbbàr* dictus erat qu. *Eliſæus*, ſeù *Alexander Menaghèn*, curarunt, vt huiuſmodi liber ſecundùm mentē Teſtatoris Venetijs cuderetur; vti factum eſt anno mundi 435. minoris ſupputationis, Chriſti 1675. in Bragadina Typographia apud Dominicum Vedelagum in 4.

Cęterùm quod attinet ad prædictū librum אסף המזכיר *Asàph Hammazchìr Collectorem à Commentarijs*. Colli-

ערוך שלחן *Sciulchàn Aarùch Ioſephi Cari* ſcripſerat anno mundi 325. minor. ſupput. Chriſti 1565. & hodie in fine II. Partis יורה דעה *Iorè deàh* viſitur. Hic noſter Zacharias, qui anno Dom. 1671. fatis ceſſit, cùm eſſet ditiſſimus Mercator, & erga pauperes in vita valdè beneficus, hanc ſuam beneficentiam etiam poſt mortem voluit eſſe notiſſimam: nam condito Teſtamento reliquit pauperibus 24000. vncias argenti Florentinas, quæ vulgò *Piaſtre Fiorentine* vocantur, quarum 6000. reliquit pro redemptione captiuorum Hebræorum hoc ordine -

Vniuerſitati Liburni *Piaſtre*	2500
Venetiarum	1500
Ieroſolymorum	1000
Terræ Iſraëlis	1000
	6000

Reliqua 18. vnciarum millia legauit pro ſubſidio dotis puellarum pauperum Hebræarum, facta diſtributione inter Synagogas, hoc modo

Synagogæ Romanæ reliquit	
Piaſtre	3000
Ferrarienſi	2000
Anconitanæ	1000
Vrbinati	500
Piſaurienſi	500
Senogallienſi	500
Venetæ	3000
Paduanæ	500
Veronenſi	500
Rhodiginæ	500
Florentinæ	1000
Senenſi	500
Piſanæ	500

aſſignando, in laudem præfati Zachariæ à Porto recitandam eſſe in publica Synegoga orationem ab aliquo eiuſdem Scholæ diſcipulo. An autem hoc fiat, non eſt noſtrum inquirere. Obijt tandem Florentiæ anno mundi 3431. Christi 1671.

זמירות או ספר הזמירות קל

[illegible]

504 ZEMIRRO'TH, ſeù SE'PHER HAZEMIRRO'TH *Cantiones*, ſeù *Liber Cantionum*. Plantauitius dicit hunc librum continere quaſdam elegantes Cantiones in honorem Sabbathi decantari ſolitas cum rhythmis Germanicis. Illum non vidi. Quarundam Cantionum ſub nomine זמירות ישראל *Zemirròth Iſraël* meminit Hottingerus. Sub nomine *Zemirròth* quamplurima ſunt Cantionum genera, quæ, breuitati ſtudentes, libenter omittimus.

זעקת סדם קל

[illegible]

505 ZAAKA'TH SEDO'M *Clamor Sodomæ*, Tit. ex Geneſ. 18. 20. Liber de Hiſtoria Sodomiticæ ſubuerſionis Anonymi. Excuſus Theſſalonicæ anno non notato in 8. Ex Plantauitionum. 176.

זקוק או ספר זקוק קל

[illegible]

ligit enim hic liber omnes Auctores, qui ſcripſerunt, & elucidarunt omnes hiſtorias Talmudicas & allegoricas in lib. עין ישראל *En Iſraël* relatas, ita vt Index, vel concordantia videatur eſſe Auctorũ cũm מאמרים *Maamarim*, vt vocant *En Iſraëlis*. Liber quidem neceſſarius eſt Concionatoribus, vel etiam Scriptoribus, vt vnico intuitu proſpiciant quamplurimos Commentatores hiſtoriarum Talmudicarum; ſed quod vtilius eſt, etiam eodem intuitu cognoſcent, qua parte libri apud eoſdem id pertractetur, notata inſuper pagina verſa, vel prorſa vbi ea reperiantur; vnde commendabile opus & valdè laborioſum exiſtimandum, cùm fieri non potuerit niſi quàm plurium librorum aſſidua, & pertinaci lectione; quod in prædiuite Mercatore ex Hillelis ſenioris ſententia in *Pirkè Auòth* c. 2. vix inueniri, aut fieri poteſt: nam

ולא כל המרבה בסחורה מחכים.

Neque multiplicans mercaturam fit ſapiens.

Inſuper *Parnaſim Talmùd Thorà Curatores Scholæ Romanæ* gratitudinis ergo decreuerunt, vt huius Rabbini Mercatoris munificentia notaretur in Tabula lapidea, eaque collocaretur in eadem Schola Talmudica in perpetuum documentum, quod hactenus factum non eſt, decepti ab illa ſententia Talmudica *Sotà* c. 3. pagina 21. עבירה מכבה תורה *Tranſgreſſionem extinguere Legem*. Decreuerunt etiam ſingulis annis die quodam

התרשתא *Hattirſciathà* Atherſatham; nam ſi Atherſatha eſt ipſemet Nehemias, vt liquet ex libro ipſius Nehemiæ cap. 8. v. 9. ſequitur neceſſariò quòd Atherſatha ſit etiam ipſe Zorobabel, Volunt autem ita vocatum, ab אתר *E'ther Permiſſum*, & שתא *Sciethà Bibit* Chaldaicè, quia cùm ipſe fuiſſet Pincerna Regis Babyloniorũ, permiſſum ei erat bibere. יין נסך *Ijàin neſech Vinum libaminis*, alioquin Iudæis prohibitum. Vide *Scialſcèleth hakabbalà* pag. 21. b. circa finem. Aſcendit autem Zorobabel de Babylone in terram Iſraël tanquam Princeps & Æchmelotarcha, quem comitatus eſt Ezras Protoſcriba, & alij quamplurimi captiuitatis Viri nobiles. Volunt autem eum rediiſſe in Babylonem, ibique obijſſe, anno incerto. Eundem numerant inter 120. Viros כנסת הגדולה *Cheneſeth hagghedolà Synagoga magna.* Hæc ex *Scialſcèl. hakab.* & ex *Iuchaſſin* pag. 13.

תקח' ספר זרובבל [illegible]

[illegible]

508 SE'PHER ZERVBABE'L *Liber Zerobabelis.* Liber impius eſt & ſceleſtus: colloquium continet inter Zorobabelē & מטרטון Matratonem Iudaicū Angelum de ortu, educatione, vita, bellis, & morte ארמילוס *Armil-*

[illegible]

506 ZI'KV'K, ſeù SE'PHER ZIKV'K *Expurgatorium*, ſeù *Liber expurgatorius*, in quo ſuprà 480. Hebræorum libri à mendis, erroribus, ac imprecationibus contra Chriſtianos expurgantur. Compoſitus fuit à quodam Patre Capuccino Neophyto Mantuæ anno Dom. 1596. menſe Auguſto. Cui quamplurimi alij libri expurgati à Dominico Ieroſolymit. additi ſunt. Huius duo exemplaria mſſ. (nam adhuc ineditus manet) ego vidi, vnum in Bibliotheca Vaticana, alterum in Bibliotheca Cardinalis Barberini Romæ in 4.

תקז' זרובבל בן שאלתיאל בן יהויכין [illegible]

507 ZERVBABE'L BEN SCIALTHIE'L BEN IEHOIACHI'M. In Cod. *Sanhedrin* cap. *Dinè memonòth* pagina 38. dicitur, quòd Zerubabel idem ſit ac *Nechamiàh* filius *Chachaliàh*, Si ſic eſt, dicendum eſt, Zorobabelem ſcripſiſſe, ſeù fuiſſe Auctorem libri Nehemiæ Ezræ libro adiuncti. Fertur etiam eundem Zorobabelem eſſe

509 ZER ZAHA'V *Limbus aureus*. Tit. ex Exod. 25. 24. eſt explicatio in Pſalmos. Ex Hottingero Claſſ. I. Bibliot. Or. ignoti Auctoris;

עקי׳ **זרזיר מתנים** שם ספר ולא נודע שם המחבר ׃

510 ZARZI'R MOTHNA'IM *Accinctus lumbis*. Tit. ex Prouerb: 30. 31. Liber eſt Concionum, ex relatione R. Iudæ Mutinenſis. Vide Plantauitium n. 177. ſuæ Biblioth. Rabbinicæ. Auctor ignoratur.

עקי׳ **זרח יום טוב נאוורה** נולד בקזאל די מונפירלטו שנת ה׳ אלפים תג״ג ליצירה ונתגייר ונטבל מימיו שנת תכ״ה לפ״ק בבולוניא של איטאליא ונקרא שמו מזל טוב ר״ל בונאוינטורא פילליגרין והוא חבר ספר אחד יקר לו תכשיט ונדבר בו על שם המיוחד על דרך הקבלה ׃ ונמצא כ״י אצלו כי עוד לא הביאוהו אל הדפוס ׃

511 ZA'RACH IOM TOV, ſeù etiam SALOMON NAVARRA, naſcitur Bodincomagi, ſeù, vt vulgò dicitur, in Vrbe Caſalis Montis ferrati anno Domini 1643. qui Diuina virtute illuſtratus, relicta & reiecta Iudæorum ſuperſtitione Chriſto Dei Filio adhæſit, & Sacro Baptiſmatis fonte ablutus anno Domini 1665. die 18. Ianuarij Bononiæ in Eccleſia Metropolitana Deo in honorem Sancti Petri dicata, renaſcitur, accepto nomine Bonauenturæ Peregrini.

Scripſit hic libellum idiomate Italico, cui titulum fecit -

Pretioſo Gioiello ſopra il Nome di Dio Tetragrammaton, de nominibus Cabaliſticis ex nomine יהוה erutis arte

millôs, quem Antichriſtum Iudæi faciunt, & poſt bellum Gog & Magog contra eos venturum credunt, multaque ac grauia bella geſſurum, in quibus occidetur illorum Meſſias *Ben Ephràim*, deinde occidetur & *Armillos* à Meſſia *Ben Dauid &c.* De hiſce Iudæorum fabulis fusè, & ex animo agemus in Diſſertatione *De Meſſia* ſuo loco. Hic obiter de eo libro notanda eſt cenſura *R. Abrahami Aben Ezra*, quam ſuper illum facit in Comment. Exod. cap. 2. ver. 22. ותלד בן *Et peperit filium*. Vbi hunc librum *Zerubabelis* cum alijs fabuloſis comparat, & reijcit. Eius verba ſunt

ואשר כתוב בדברי הימים דמשה אל תאמן וכלל אומר לך כל ספר שלא כתבוהו נביאים או חכמים מפי הקבלה אין לסמוך עליו ואף כי יש בו דברים שמכחישים הדעת הנכונה וככה ס׳ זרובבל וגם ספר אלדד הדני והדומה להם ׃

Et quod ſcriptum eſt (inquit) *in Chronicis Moſis* (eſt liber Apocryphus inſcriptus Hebraicè *Diurè haijamìm de Moſcè*) *ei ne eredas. Generalis regula ſit: Quilibet liber, quem Propheta, aut Sapientes per legitimam traditionem non ſcripſerunt, procul ſit à te. Et licèt in eo* (ſcilicet legitimo libro) *ſint quædam, quæ aduerſari videntur intellectus rectitudini* (attamen ea recipias). *Librum autem Zerubabelis, librum Eldàd Haddanì. & ſimiles* (reijcito). Reperitur autem hic libellus excuſus Conſtantinopoli in 4.

עקי׳ **זר זהב** שם ספר פירוש באור על תהלים ׃

mul cum ſuperiore ibidem apud eundem in 4.

תקי״ג **ר׳ זרחיה הלוי בר יצחק** ספרדי
מעיר לוניל בגבעת ספרד ונגירה אבר בלוניל פירוש והשגות על
ר׳ יצחק אלפסי וקראו ס׳ המאור על שם שאו ורח יש פירוש
הביב ספר גדול ערב אלפים כרתם בספרניבעלס שנת ס״ח ,
וגם כנגא כ״י בוואטיקאנו בתוך ספרי רובים די אורבינו ,
ונעל וס ספירוש עשוי בשנת ל׳ אלפים תתקי״ לבריאת
עולם ,

513 R. ZERACHIA' LEVITA BAR ISAACI HAIETZARI' DE לוניל LVNELIO Oppido Prouinciæ Linguadociæ in Gallia. Appellatur autem communiter *Hiſpanus*, vel quia longam moram traxerat in Hiſpania, vel quia cum Prouincia Linguadocia tunc temporis ad Reges natione Hiſpanos ſpectaſſet, ac Regnis Hiſpaniæ vnita eſſet, pars Hiſpaniæ cenſeretur, in qua cùm natus eſſet hic noſter Auctor, Hiſpanus dictus eſt ab Auctore *Scial. ſcèleth hakab.* pag. 53.

רבינו זרחיה הלוי מעיר לוניל הספרדי: וכו׳ :

Rabbènu Zerachià Hallevì Leuita de Vrbe Lunèl Hiſpanus. Idipſum legitur in principio libri מורה הנבוכים & שער כוונת הפרקים *Tabulæ argumentorum Capitulorum* eiuſdem libri -

זרחיה הלוי הספרדי תושב ווגירה ,

Zerachià Leuita Hiſpanus Incola Vagera. Vbi autem ſit Vagera, nondum didici. Is ſecundùm quod habemus apud Auctorem libri *Iuchaſſin* pag. 131. & *Scialſcèleth hakab*. pag. citata 53. ſcripſit -

שנו

arte Cabalica, quæ ad Religionem Chriſtianam, & illius myſteria adaptat, & explicare ſatagit. Sed quàm benè Rabbinorum deliria ſacris myſterijs fidei Chriſtianæ immiſceantur, non eſt huius loci inquirere. Nihilominus huius Viri ingenium, & bona voluntas eſt laudanda. Hic hodie viuit Romæ, apud quem hoc Opuſculum mſc. reperitur, & publicæ luci exponere curat.

תקי״ב **ר׳ זרח בר נתן** עשה כמה שאלות ששאל לה״ל
מסרב ספלוסוף סרופא ל׳ יוסף שלמה דילמידיגו איש קנדיאה
על הפילוסופים והפיזיקא וכבלו בספר אילם מחבר ל׳
יוסף הנ״ל , והם הספר נדפס פאמשטרדם בבית מנשה בן ישראל
שנת ואלפים שע״ח לפ״ק

512 R. ZA'RACH BAR NATHA'N ſcripſit -

ספר אילם *Sèpher Elim Librum Elim*. Titulus deſumptus ex Exod. 15. 27. *Venerunt autem in Elim filij Iſraël, vbi erant duodecim fontes aquarum, & ſeptuaginta Palmæ*. Huc alludit Tit. libri, quo Auctor Ioſepho del Medico Hebræo Cretenſi proponit quamplurimas quæſtiones, Phyſicas, Theologo-Cabaliſticas, & Mathematicas, quas ipſe Ioſeph del Medico reſoluit. Excuſ. Amſtelodami penes Menaſſe Ben Iſraël anno 378. min. ſupputat. Chriſti 1618. in 4. Cui additur -

מעין חתום *Maaiàn chathùm Fons ſignatus*. Tit. ex Cant. Cantic. c. 4. v. 12. vbi ſeptuaginta paradoxa Mathematica proponuntur, & ab eodem Ioſepho conſonis demonſtrationibus reſoluuntur. Excuſus vnà ſi-

ad annum 830. quinti millenarij dicit, eum fuiſſe Auctoré *Meòr enàim*, & quòd claruerit an. 4830. Ch. 1070. ex *Iuchaſsìn* pag. 130. vbi verſa pagina ait *Iuchaſsìn* quòd ר׳ זרחיה בעל המאור R. Zerachià Auctor fuerit *Hammaòr*, non *Meòr enàim*. Et inter Magiſtros R. Salomonis Iarchì quos ſuprà dixerat.

ובשנת תת״ל נפטרו רבותיו של רש״י.

In anno 4830. mortuos eſſe Magiſtros Raſci, comprehendi non debet R. Zerachià, nam, vt dicitur paulò poſt pag. 131. non longè à principio, *Rabbènu Zerachià Leuita compoſuit Animaduerſiones in Ràu Alphès anno.* 4910. nempè octoginta annis poſt tempus quod morti eius tribuit R. Dauid Ganz, & eius Interpres.

יקיל ר׳ זרחיה הלוי ספרדי בעל
השגות על ספר בעלי הנפש לר׳ אברהם בר דוד שקראום
ביערים ויזכר להם עם בן זמנו בימי בירבה ועונתם והרך
מסרקה והמצלובן כי׳ במחלוקת בין ספרי של רזכום די
אורבינו במיון ש״ל, ויש זה שמחבר בשנת ל׳ אלפים קי״ו
כמו שאמר בעל ספר שבט יהודה דף ל׳, עמוד ב׳,
גם לומרים שזה ל׳ זרחיה חבר ספר הצבא על י״ג
מדות וסליבות שהלאור לבוא עליו ולהבין אותו, ונמצא כי
בין ספרי הכל,

514 R. ZERACHIA' LEVITA HISPANVS IVNIOR. qui in libro שבט יהודה pag. 56. b. circa finem dicitur obijſſe anno mundi 146.. min. ſupp. id eſt Chriſti 1386. 236. annis ſeriùs quàm ſuperior Zerachià. Is ſcripſit.

השגות על ס׳ בעלי הנפש *Hahaſſaghòth al Sèpher Baalè Hannèpheſc Animaduer-*

זר

שני המאורות נגד הרי״ף בשנת רתתק״י.

Scenè hammeoròth nèghed Harrìph Duo Luminaria contra R. Iſaacum Halpheſì anno 4910. Chriſti 1150. Hæc communiter vocantur השגות *Hahaſſagòth* ſuper *Ràu Alphès*, & in maiori Syntagmate eiuſdem *Ràu Alphes* Sabionetæ excuſo in fol. anno של״ד 314. minoris ſupput. Chriſti 1554. cum alijs Commentatijs reperitur, licèt non in omnibus מסכתות *Maſſachròth*. Seorſim tam impreſſa, quàm mſc. etiam viſuntur. Mſc. in Bibliotheca Vrbinatenſi apud Vaticanum in membrana probè exarata ſub numero 44. in fol incipiunt à מסכתא *Maſſachtà Berachòth De benedictionibus*, & proſequuntur vſque ad Cod. *Succà De Tabernaculis*. His commentationibus plerumque opiniones *Ràu Alphès* caſtigantur, vnde non diù poſtquam fuerunt euulgatæ, Rabbènu Ephràim diſcipulus Ràu Alphès alias huic R. Zerachiæ oppoſuit animaduerſiones, quibus doctrinam Magiſtri ſui Alphes defendere & ſtabilire conatur, pro quibus maximas honoris laudes à ſuis recepit. De eo vide in I. Parte huius Biblioth. n. 290.

Vocauit autem huiuſmodi Commentaria המאורות *Luminaria*, vt ad nomen ſuum alluderet זרח יה *Zeràch Iah Ortus eſt Dominus*, qui luce ſua Ràu Alpheſij tenebras circa doctrinam illuminaret. Vnde communiter huiuſmodi Commentaria ſingulari voce המאור *Hammaòr Luminaris* inſigniuntur. Hinc corrige Interpretem R. Dauid Ganz, qui in *Zerachià*

516 R. ZERACHIA' HALLEVI' filius ſororis Auctoris libri *Chronicorum Regum Franciæ, & Othomanicæ Domus*. Compoſuit Carmen in laudem libri eiuſdem Auctoris Auunculi ſui. Extat in principio præfati libri. Vide *R. Ioſeph Haccohèn Ben Iehoſciuah*. Excuſ. Venetijs per Cornelium Adilkinàd anno שי״ד 314. minoris ſupputationis, Chriſti 1554. in 8.

תקיז **זרעו לצדקה** שם הספר פסוק על הושע ולא נזכר שם המחבר ׃

517 ZIRVHV' LITZDAKA' *Seminate ad Iuſtitiam*, Tit. ex Oſea cap. 10. 12. Tractat *De Iure Hebræorum*, vt teſtatur Hottinger. Claſſ. IX. Biblioth. Orient.

ח

תקיח **ן׳ חביב** חבר ספר דברי נועם ונזכר שמו בספר שלשלת הקבלה דף י״ו עמוד ב׳ ׃

518 ABE'N CHAVIV, cuius meminit Auctor *Scialſcèl. hakab.* pag. 18.b. paulò poſt med. Scripſit, vt ibidem dicitur.

דברי נעם *Diurè nòham Verba iucunda*. Videtur eſſe liber hiſtoricus, nam de Principe exercitus Regis Amaſiæ, ibidem ita loquitur -

בהיותי במלכות מורוטרי הגידו לי כי שם מצבת קבורת שר צבא אמציה מלך יהודה וראיתיה עם השיר אשר עליה׃

Cùm eſſem in Regno Moruedre (pro Regno Valentiæ ſumitur: nam Mor-

uerſiones in librum poſſeſſorum Animæ R. Abrahami Bar Dauid de *Kiriàth Iehàrim*, de quo ſuprà numero 60. Contra quem oſtendit quamplurimas eius opiniones eſſe falſas, vel abſonas, aut à mente antiquorum Doctorum alienas, & hoc probat auctoritate Talmudis, aut etiam ratione. Reperiuntur mſc. in membranacea vel papyracea charta permixtim in Biblioth. Vrbin. apud Vaticanum ſub num. 44. in fol.

In eadem Bibliotheca reperitur Tractatus mſc. inſcriptus -

הצבא *Hatzauà Exercitus*, in quo agitur de 13. conditionibus quæ neceſſariæ ſunt ad legendum & intelligendum Talmud. Videtur eſſe huius Zerachiæ.

תקטו **ר׳ זרחיה הלוי** העתיק ספר על מהות הנפש מלשון ערבי ללשון עברי ונמצא בי בואטיקנו סנ״ל ׃

515 R. ZERACHIA' HALLEVI' ex lingua Arabica in linguam Hebræam tranſtulit librum על מהות הנפש *Al maùth hannèpheſc De eſſentia Animæ*. An autem iſte Zerachià ſit idem cum ſuperiori, incertum eſt: Reperitur in eadem Bibliotheca Vaticana mſc. Papyr. in 8.

תקטז **ר׳ זרחיה הלוי** בן אחות בעל ספר דברי הימים למלכי צרפת ומלכי אוטומאן הנזכר פסוק ר׳ יוסף הכהן בן יהושע בן מאיר ׃ ועשה שיר לשבח אותו המחבר ועל ספרו ונדפס בתוך ראשון של ספר הלז ׃ עיין ר׳ יוסף בן יהושע ונדפס בויניציאה על ידי קורניליו אדלקינד שנת שי״ד לפ״ק ׃

mus, cognoſcemus hoc non eſſe abſurdū: nam Habacuc paulò poſt Iſaiam vaticinatus eſt *Scialſcel. hakab.* pag. 19. Iſaiam etiam tempore Manaſſe filij Ezechiæ prophetaſſe tradunt, à quo ſectus eſt. *Ibidem*. Minus verò credibile videtur id, quod legitur in lib. זהר *Zòhar Paraſciâ* בשלח, quòd שונמית *Sunamitis*, de qua in 2. Reg. 4. 12. fuerit mater Habacuc, quem poſtea mortuum, Eliſei Prophetæ precibus Dominus ſuſcitauit. Et in eodem *Zòhar Paraſciâ* לך לך dicitur, eandem *Sunamitidem* vxorem fuiſſe Prophetæ Abdiæ. Et in *Paraſciâ* וירא habetur, quòd quando Propheta Eliſeus primum colloquium habuit cum eadem, erat initium anni noui. In Capitulis verò *R. Eliezer* eandem *Sunamitidem* ſororem *Auiſag* pariter *Sunamitidem* fuiſſe aſſeritur, quod quàm inueriſimile exiſtat, oſtendimus ſuprà ad p. 170. cùm inter Eliſeum & Habacuc Prophetam pluſquam 200. annorum ſpatium interceſſerit; nam Eliſeus Propheta floruit anno mundi 3047. *Scialſcel. hakab.* pag. 18. & Habacuc anno mundi 3254. *Ibidem* pag. 19. b. Rabbini autem hanc temporum ſeriem ſine ratione perturbant. Et quia Habacuc, volunt Iudæi, fuiſſe illum puerum filium Sunamitidis, qui cùm mortuus eſſet, per complexum, & orationem Eliſei à mortuis reuixerit, ideò vocatum fuiſſe חבקוק *Chabakùk Habacuc*.

לפי שנתחבק ב' פעמים אחד מאמו ואחד מהנביא .

Quia

Moruedre, quod eſt Saguntum, 3. millia paſſuum tantùm à Valentia diſtat) *relatum eſt mihi, quòd ibi exiſteret monumentum ſepulchrale Principis exercitus Amaſiæ Regis Iudæ, vbique illud cum carmine in eo inſculpto*.

Buxtorfius in ſua Bibliotheca Rabbinica librum cum hoc eodem titulo exhibet, & aſſerit eſſe *Conciones in Legem*.

קיט **חבקוק הנביא** קבל מנחום הנביא פירוש ונחום וחבקוק היו בזמן אחד אבל יואל היה קודם שחבקוק וזה קבל ממנו ולא נזכר באיזה זמן ובגבבלו ואמרו חכמים שנתנבאו בימי מנשה ומפני שהיה רשע לא נזכר שמו , ובעל ספר שלשלת הקבלה בדף י"ט עמוד ב' אמר שחבקוק קבל מנחום שנת ג' אלפים רנ"ד : וספר הזהר בפרשת בשלח אומר כי השונמית היא אם חבקוק, ובפרשת לך לך אומר כי היתה אשת עובדיה הנביא , ובפרשת וירא אומר שביום ר"ה היה כשדבר אליה אלישע ובפרקי ר' אליעזר אומר שהיתה אחות אבישג השונמית , ונקרא חבקוק לפי שנתחבק ב' פעמים א' מאמו וא' מהנביא , ולפני בבית הגדולה כתב ספר חבקוק ויצא בלשון ישראל .

519 CHABAKV'K HABACVC PROPHETA oralem Legem, ſeù legitimas Traditiones recepit à Nahum Propheta, & Nahum à Ioële: nam illi tres Prophetæ ſibi immediatè ſucceſſerunt, licèt ſynchroni omnes fuerint. Ignoratur tempus quo prophetarunt. Auctor *Scialſcel. hakab.* pag. 19. b. aſſerit Habacuc recepiſſe Kabalam à Nahum an. mundi 3254. ante Chriſti natiuitatem annis 506. Auctor *Iuchaſsin* pag. 12. b. dicit: Habacuc vaticinatum fuiſſe tempore Manaſſe Regis Iudæ, ſed quia hic impius erat, ideò in eius Prophetia de eo mentionem non fieri. Si temporis rationem attendere volueri-

ritè obſeruāuerit, inde parū abſuiſſe, quin à Simeone Ben שטח *Sciattàch* excommunicaretur. Vide Codicem תענית cap. 3. pag. 23. poſt medium. Eandem calumniam inculcat R. Salomon contra Prophetam Habacuc explicando illud Iſaiæ 21. 6. לך העמד המצפה *Vade ſtatue ſpeculatorem*; de eo enim ſic loquitur -

עתיד אחד מתלמידך לקרא תגר על מדותי על ארץ שלוותה של בבל והוא חבקוק שעג עוגה ועמד בתוכה ואמר על משמרתי אעמד ואצפה לראות מה ידבר בי וכו׳ ׃

Futurum eſt (inquit Deus Iſaiæ) *vt vnus è diſcipulis tuis intendat litem contra inſtitutum & Legem meæ prouidentia, deque illa obmurmuret; quare ſcilicet tandiù patiar prorogari Babylonicam captiuitatem. Et ipſe eſt Habacuc, qui protracto circa ſe circulò ſtetit in illo, atque dixit*: Super cuſtodiam meam ſtabo, *& ſpeculabor, & videbo quid loquatur in me* (Deus) *&c.* Præpoſtera interpretatio, & Prophetæ Habacuc iniurioſa. Iſaias enim hoc loco narrat poſt acceptum oraculum poſuiſſe ſpeculatorem, qui viderit aſcenſorem Aſini, & aſcenſorem Cameli. De qua viſione nihil in Habacuc legitur. Hoc modo honorant Sanctos Prophetas Rabbini!

Quæres primò, An Propheta Habacuc, qui per aëtem ſuſceptus ab Angelo de Terra Iudæ in Babylonem attulit prandium Danieli iniecto in lacum Leonum, fuerit hic noſter Propheta Habacuc?

Reſp. Ita cenſere S. Hieronymum in Prologo Habacuc, ſed hoc tempo-

rum

Quia bis complexum accepit, priùs à matre, poſtea à Propheta, videlicet Eliſeo. Et ſicut mater Habacuc luci dederat, ſic Propheta eundem luci reſtituit. Sed magnum piaculum non videtur eſſe in vita Habacuc anachroniſmum committere, ſed omninò intolerabilis eſt calumnia illa Talmudiſtarū quam Prophetæ noſtro Habacuc impingunt in Codice תענית *Taahnith* cap. 3. pag. 23. cùm eum faciant circulatorem, Magum, & Deum compellentem ducto circulo ſuper terram. Quod & R. Salom. approbat ſuper illud *Habacuc* c. 2. 1. על משמרתי אעמדה *Super cuſtodiam meam ſtabo*, vbi ſic habet -

עוגה עג חבקוק ועמד בתוכה ואמר לא אזוז מכאן עד שאשמע מה ידבר בי על שאלתי ואת למה הוא מביט ורואה בהצלחתו של רשע ומה אשיב אל הבאים להתווכח לפני ׃

Duxit circulum Habacuc in gyrum; & ſtetit in eius medio, & dixit: Non mouebor hinc, donec audiam quid reſpondeat mihi Deus de quæſtione iſta, quare ſcilicet ipſe aſpiciit proſperitatem impij; & quid poſſum reſpondere iis qui mecum de hoc argumento diſputant. Nihil de circulo in hoc loco habetur, nec ex verbis Prophetæ elici poteſt iſta magica circulatio; ſed על משמרתי אעמדה *Super cuſtodiam meam ſtabo*, ſignificat attentionem animi ad percipiendum oraculum Diuinum. Ex hoc loco volunt didiciſſe חוני המעגל *Chonì hammaaghèl Circulatorē* artem vrgendi Deum ad immittendam pluuiam, ſi ſe in medio circuli conſtitueret; ſed quia aliquando legis artis non

תקכ' **חגי הנביא** הוא מסר מקבלי אנשי כנסת הגדולה שעלו מבבל לירושלם לבנות בית המקדש. ובמדרש אמר כי ג' נביאים עלו עמהם מן הגולה א' העיד להם מקום המקדש וא' העיד להם מקום המזבח וא' העיד להם שמקריבים אפילו שאין שם בית. וצורת הבית יותר מבורר מפי חגי משאר. ובשנת ג' אלפים ת"ח לבריאה היא שנת י"ח לגלות וזו היא שנת ע' לחרבן בית ראשון שהתחילו לבנות חומות ירושלם ובית המקדש וכל אנשי כנסת הגדולה עוסקים ומשתדלים יחד שבונים לפיותם את מלכות פרס ופרס הבריחו ליהודים לבטל בנין עיר שושן הבירה בבבל. ובשנת שתים לדריוש המלך בחדש הששי ביום אחד לחדש היה דבר יהוה ביד חגי והתנבא על בנין בית המקדש. וביום עשרים וארבעה לחדש בששי בשנת שתים לדריוש המלך בשביעי בעשרים ואחד לחדש היה דבר יהוה ביד חגי הנביא ואמר אל זרבבל בן שאלתיאל פחת יהודה ואל יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול ואל שארית העם ואמר כי כבוד הבית הזה ובאו חמדת כל הגוים. וכי גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון וכן אמר על הנסים שבוא בזמן הבית השני קים בעוד כל ימיו ומן בשנת ג' אלפים תת"ח לבריאת עולם.

520 CHAGHA'I AGGÆVS PROPHETA fuit primus ex tribus Prophetis, qui aſcenderant de Babylone in Iudæam, quando iterum permiſſu Cyri Regis Perſarum & Medorum reædificata fuit Ieroſolyma & Templum. Iſti fuerunt Aggæus, Zacharias, & Malachias. Et in *Midràſc* dicitur, quòd tres Prophetæ reuerſi ſunt cum populo in Ieruſalem, vt vnus ex his indicaret locum, vbi olim fuerat Templum; alius indicaret locum Altaris, vbi ſacrificandum erat; tertius, vt indicaret locum ſacrificandi, etiam ſi ibi non fuiſſet ædificata Ædes Sacra. Exemplar autem Domus exactiùs oſtenſum eſt ab Aggæo, quàm ab alijs duobus Prophetis. Cæpta eſt autem ædificatio muri Ieruſalem, & Templi an-

rum rationi conſonum non videtur, quia noſter Habacuc Traditionem receperat anno mundi 3254. & Daniel miſſus eſt in lacum Leonum ſub Euilmerodach, qui regnare cæpit anno mundi 3364. Inter vtrumque differentia eſt 110. annorum. Non eſt igitur veriſimile, quòd decrepitus ætatis Vir coxerit pulmentum, & intriuerit panes in alueolo, & ierit in campum, vt ferret meſſoribus, vt dicitur Daniel. cap. 14. 32. Potuit itaque eſſe alius Propheta nomine Habacuc, qui tunc in Iudæa virilis, & vegetæ ætatis prandium ferret meſſoribus, diuerſus tamen à noſtro: qui cùm in Iudæa vaticinatus eſſet, etiam in Iudæa quieuit in Domino, teſte Martyrologio Romano ad diem 15. Ianuarij, vbi ſic legitur, *In Iudæa SS. Habacuc & Michea Prophetarū, quorum corpora ſub Theodoſio ſeniore Diuina reuelatione reperta ſunt.*

Quæres II. An ipſemet ſcripſerit Prophetiam ſuam, an aliquis alius?

Reſp. In Talmude Cod. *Bavà Battrà* cap. 1. pag. 15. circa princip. volunt Rabbini duodecim Prophetas minores, ſeù horum Prophetias ſcriptas fuiſſe à Viris Synagogæ magnæ poſt reditum ex captiuitate Babylonica. Rationes, quas afferunt, impugnauimus, cùm de Prophetia Danielis egimus ſuprà.

De Patria huius Prophetæ nihil habemus ex Scriptura. Epiphanius nos docet, eum fuiſſe de Tribu Simeonis, & ex agro Bezzochar, ſeù vt Iſidorus habet *de vita & morte Sanctorum*, Bethaçar.

Pſal. 146. *Alleluia, Aggai & Zachariæ:* nam Epiphanius in vit. Prophetarum de Aggæo habet: *Aggæus Propheta iuuenis admodum ex Babylone profectus eſt Hieroſolymam, & ingenuè de reditu populi vaticinatus eſt. Et oculis ſtructuram Templi Hieruſalem vidit. Idem ibidem omnium primus cecinit Alleluia. Eodem igitur loco vitam finiuit, & humo prope Sacerdotes cum honore & gloria conditus eſt. Proinde etiamnum hodie pſallimus Alleluia, qui Hymnus Aggai & Zachariæ perhibetur.* Verùm hos Pſalmos non fuiſſe compoſitos ab Aggæo, vel Zacharia, ex eo patet, quòd Dauid fuerit omnium Pſalmorum Auctor, vt ſuprà probauimus, ſed ita inſcriptos fuiſſe, quia poſt reditum è Babylone, hos ab his Prophetis fuiſſe decantatos vnà cum populo, quibus fortaſſis, & ipſi *Alleluia* addiderunt; vnde cùm dicitur ab Epiphanio Aggæum omnium primum cecíniſſe *Alleluia*, intelligendum eſt in Templo ſecundo: nam in Templo primo etiam fuiſſe in vſum *Alleluia* credendum eſt, cùm inſertum quandoque inueniatur inter Pſalmos, vt Pſal. 135. verſ. 3. הללויה כי טוב יהוה *Hallelu-Iah Laudate Dominum quoniam bonus eſt Dominus.* Adde quòd huiuſmodi tituli *Aggai & Zachariæ* in Pſalterio Hebraico hodie non inueniuntur.

תקכא חולדה הנביאה אשת שלום נזכרה בימי יאשיהו בן אמון מלך יהודה ונבואתה נזכרת במלכים ב׳ : פרק כב׳ , מפסוק יד׳ עד סוף הפרק , עיין שם , ונזכר אחת משבעה נביאות שכתבו בתורה

פעם

anno mundi 3410. ipſe eſt annus 18. Regni Medorum, ſeptuageſimus à vaſtatione Templi primi. Omnes autem Viri Synagogæ magnæ 120. ſuperintendebant operi, & confirmabant operarios in labore ædificij. Miniſtri autem Regis Perſarum inſtabant, & impellebant Iudæos, vt ad inſtar Regiæ Vrbis Suſan Templum & Vrbem Ieruſalem ędificarent, quod tamen non obtinuerunt, reclamante Propheta, qui modicum Templi iſtius ædificium indoluit, Spiritu tamen Prophetico motus, de gloria huius Templi vaticinatus eſt, quòd maius eſſet futurum quàm primum fuerat, & inde intelligimus, eodem tempore quo perſtiterat hæc Ædes, venturum eſſe Meſſiam, prout an. mun. 3760. in terris natus eſt & venit *deſideratus cunctis gentibus.* Et hæc eſt vera expoſitio loci Aggæi cap. 2. 8. & ſeqq.

Porrò Aggæus primò prophetauit de Domo ædificanda in anno ſecundo Darij Regis in menſe ſexto Auguſto prima die menſis; & ſecundò, in anno ſecundo eiuſdem Darij Regis, in menſe ſeptimo Septembri vigeſima, & prima menſis.

Quamuis autem ſecundùm Talmudiſtas, Prophetiæ duodecim Prophetarum à Viris Synagogæ magnæ fuerint ſcriptæ, vti ſuprà iam vidimus, volunt tamen nonnulli ex noſtris Pſalmorum aliquot ab Aggæo compoſitos & ſcriptos eſſe, eos ſcilicet, qui in titulo nomen Aggæi præſeferunt, vt Pſalmus 112. *Alleluia, reuerſionis Aggai & Zachariæ.*

tea dixerat in Comment. 2. Reg. 22. v. 15. vbi ex ſententia antiquorum in מדרש refert -

כי מבני בניה של רחב היתה ;

Quòd ex poſteris Rachab orta fuerit Chulda.

Cur autem Rex Ioſias non miſerit Helciam Sacerdotem, & alios cum ipſo ad Ieremiam Prophetam vt conſuleret Dominum, ſed potiùs ad Chuldam Prophetiſſam eos miſerit? Reſpondent aliqui in Cod. *Meghillà* cap. 1. pag. 14. b. circa medium -

מפני שהנשים רחמניות (מן אישים) :

Quia mulieres ſunt magis miſericordes quàm Viri. Alij dicunt ibidem -

כי ירמיה לא היה שם כי הלך להחזיר עשרת השבטים ;

Quòd Ieremias non erat ibi (id eſt in Ieruſalem) *quoniam ierat ad reducendum decem Tribus.* Alij dicunt, quòd erat extra Ieruſalem, quando inuentus eſt liber Legis, & -

אולי היה בענתות או במקום אחר ;

Forſan erat in Anathoth aut alibi.

תקכ"ב ר' חזקיה בן מנוח חבר פירוש על התורה וקרא אותו חזקוני לפי קורא יוכרו שם המחבר ספור חזקיה ; ונוח פירוש יפה על פשט ונמצא כדפס עם חמשה חומשי תורה עם תרגום ופירוש רש"י ועם מגילות עם פירוש רש"י ולבן עורא ועם ההפטרות כדפוס סבל על ידי דניאל בומבירגי שנת רפ"ו לפק בויניציאה ברך סלם ;

522 R. CHIZKIA'H EZECHIAS BEN MANAO'CH Scripſit præclarum & eruditum Com-

פסו ל' לידות נקלדו ברוח כנולה ל' פרים לחות ופס רעורם מטיקה עם ברק ולוער סערים מטיקה לסתו וכעת כנולמה פירום כמרסת שמנו ; חנה לסת אלקנה , אביגיל לסת דוד המלך הולדה אסת סלום ולסתר המלכה ;

521 CHVLDA' HANNEVIA'H E'SCETH SCIALLV'M *Holda Prophetiſſa vxor Sellùm*, vna ex decem Prophetiſſis, quarum meminit Scriptura. Vaticinatur Ieroſolymis tempore Ioſiæ Regis Iudæ anno 18. Regni eius, id eſt an. mundi 3303. ante Chriſti natiuitatem 457. ſecundùm Dauid Ganz. Eius Prophetia legitur in lib. 2. Reg. cap. 22. à verſ. 15. vſque ad finem cap.

Prophetiſſæ autem Veteris Teſtamenti, ex Scriptura, ſunt decem. 1. *Sara.* 2. *Rebecca.* 3. *Rachel.* 4. *Lia.* 5. *Maria ſoror Moſis.* 6. *Debora.* 7. *Anna.* 8. *Abigail.* 9. *Holda.* & 10. *Eſther.* Auctor *Scialſcèleth hakab.* pag. 18. quatuor earum primas matres pro vnica muliere Prophetiſſa intelligendas proponit. In *Midràſc* legitur, quòd *Debora* erat vxor *Barach*, ſed antequam prophetaret, ſeparabat ſe à viro ſuo. Tradit R. Dauid Kimchius in principio Prophetiæ Sophoniæ -

שלשה נביאים נתנבאו בימי יאשיהו ירמיהו צפניה חולדה וארז"ל כי ירמיה היה מתנבא בשוקים וצפניה בבתי כנסיות וחולדה אצל הנשים ;

Tres Prophetas vaticinatos eſſe in diebus Ioſiæ: Ieremiam, Sophoniam, Chuldam. Et dixerunt Rabbini noſtri b. m. quòd Ieremias prophetabat in plateis, Sophonias in Synagogis, & Chulda apud fæminas. Idipſum an-

lex apud Waldkirch anno mundi 366. minoris ſupput. Chriſti 1606. in folio.

דקדוק ר׳ חזקיה מרומה שהיה בקושטנטינה
חבר ספר עץ חיים והוא על דקדוק של לשון הקודש .

523 CHIZKIA'H MERO'MA EZECHIAS DE ROMA Rabbinus Conſtantinopolitanus, ſcripſit Grammaticam Hebræã ſub nomine עץ חיים *Etz chaim Ligni vitæ*. Titulus ex Gen. 2. 9. ita refert Hottingerus in Biblioth. Orient. Claſſ. XI.

קבלה חטאה או ספר חטאת והוא ספר
על קרבן חטאת ודיניו כדעת בקבלה ולא זוכר שנת הדפוס
ולא שם המחבר אותו .

524 CHATTA'HA *Peccatum*, ſeù *Liber de peccato*. Tractat *de Sacrificio pro peccato*. ſcilicet expiatione peccati iuxta Scripturam, & Talmudicas deciſiones. Excuſus Cracouiæ ſine nomine Auctoris, & anno non indicato. Ex Plantauitio num. 196.

קבלה חיואן בן יקטן כתב בלשון ערבי בעס
מאמרים על הפילוסופיא ואבן רשד עשה פירוש עליהם ושלש
בלשון העתיקו של לשון עברי מערבי משה בר יהושע ישי בן
דוד מנארבונה ונמצא״ב בוואטיקאנו .

525 CHIZA'N BEN IOKTTA'N ſcripſit nonnullos Tractatus Philoſophicos, ſuper quos Auerroës poſtulata quædam euulgauit, quæ tranſlata ſunt ex Arabica in Hebraicam linguam à R. Moſe Bar Ioſue Iſai Ben Dauid Narbonenſe. Extant mſc. in Biblioth. Vatic. Papyr. in 4.

mentarium literalem, & myſticum in Pentateuchum Moſis, hunc vocauit חזקוני *Chizkunì Confortate me*. Buxtorfius in ſua Bibliotheca Rabbinica vult vt legatur *Chaskunì* non *Chizkunì*: nam inquit: *Verbum* חזק *non iungitur affixis Pronominibus in* Kal, *cùm ſit intranſitiuum*. Quamuis vera ſint quæ Buxtorfius dicit *in Kal*, non tamen id verum eſt in alijs Coniugationibus, vti in *Piel*. In hoc tamen loco eiuſmodi vocis inflexio non fit in *Kal*, ſed in *Piel* actiuo, quod ſuſcipit affixa, vt docet Marinus in Rad. חזק, licèt in Imperatiuo ſub prima radicali mutet *Chirich* in *Patach*. Nos tamen vſum communem ſequemur, & prudentiùs exiſtimabimus in rebus Grammaticalibus cum multis peccare, vt ab omnibus intelligamur, quàm cum aliquibus paucis ſtrictas loquendi regulas ſequendo, vt ab ipſis tantùm intelligamur. Dicamus igitur non *Chaskunì*, ſed *Chizkunì*. Hi Commentarij in magna exiſtimatione ſunt apud Hebræos ſermocinatores, quia refertiſſimi ſunt eorum (vt vocant) conceptuum ſpiritualium, ideò ſimùl cum Textu Sacro paſſim reperiuntur excuſi, vti Venetijs ſuper Pentateuchũ cum Textu legali, Paraphraſi Chaldaica, & Commentarijs R. Salomonis Iarchi, quibus adduntur חמש מגלות *Chamèſc Meghilloth Quinque parua Volumina*, id eſt Cant. Canticor. Ruth, Threni, Eccleſiaſtes, & Eſther, cum Haphtoroth, apud Danielem Bombergum anno mundi 5284. Chr. 1524. in fol. charactere eleganti. Et Baſi-

ſumma auctoritate adminiſtrault, & in qua Samuelem alium non minoris ponderis Rabbinum æmulum habuit, quemadmodum olim Hillel habuerat Sciammài.

At *Auà Bar Salà*, qui ob inſignem ipſius doctrinam tunc temporis abſolutè vocabatur *Rabbi*, ex Rachele ſuſcepit filiū hunc *R. Chijà*, quem ſtudiorum cauſa miſit in Babylonem, vbi iunxit ſe matrimonio cum יהודית Iehuditta fœcundiſſima fœmina, quę nunquā parturiebat niſi fœtu emiſſo gemino, licèt ſemper cum periculo vitæ, quæ, vt ab his ſe eximeret ærumnis poculum ſterilitatis ebibit.

Rabbi autem Chijà in ſenectute ſua terram Iſraëlis repetijt, viuente adhuc *Rabbènu Hakadòſc*, cuius auditor fuit, & inter eius diſcipulos connumerari meruit, vt legitur in Cod. *Sanhedrìn* cap. 1. licèt in Commentarijs *Toſaphòth* in fine Cod. *Ghittìn* dicatur: quòd *R. Simeon Ben Rabbènu Hakadòſc* fuerit Magiſter *Rabbi Chijà*: ſed *R. Sal.* poſt תלמיד *Magiſter* comma interſerit, & addit תלמיד רבי. Certum quidem eſt, quòd *R. Chijà*, *R. Hoſciaabià*, & *R. Simeon Ben Rabbì* fuerint ſynchroni, & diſcipuli *Rabbènu Hakadòſc*, & quando ſimul nominantur, primo loco ſemper ponitur *R. Chijà*, vt videre eſt in *libro Cabalæ* חרא״בד in fine ætatis *Tanaitarum*, ex quo in *R. Hoſciaabià* pagina 780, columna 2, vidimus, quòd R. Chijà cum reliquis duobus ſocijs ſuis compoſuerit *Baraithòth* & *Mechilthòth*. Imò addunt alij, quòd R. Hoſciaabià Traditionem ac-

שכו רבי חייא רבה והוא ר׳ חייא הגדול והוא ר׳ חייא בר רבי בן אחא קרסלי מכפרי כמו שכתוב בשלשלת מועד קטן פרק ואלו מגלחין ואביו נשא לאה והוליד ממנה איבו ; כשמתה לאה נשא רחל ולה בת מאיש אחר ; ומשבת נולד רב חייא ; ונשא איבו שבת אחיו ונולד ממנה רב , כמבא רב בן איבו אחוה דרבי חייא מאבא ובר אחתיה מאימיה ; ואומר בפרק קמא דקדושין שאשתו של חייא נקראת יהודית ושהיתה יולדת בכל פעם תאומים עם צער גדול ולקחה סם עקרות עיין ביבמות סוף פ״ו : ומ״ש ר׳ חייא חבר -

התוספתא עם רבי אושעיא רבה ביחד לבאר משניות השבת ; ונקרא עמהם רבי חייא : והוא ובניו כנוי שקולין כלבות ; ועשה לארץ בבבל ולוקחוהו עלה ולמד לפני רבי בפרקא קמא דקדושין ; ובתוספות בסוף גיטין אמרו שרבי שמעון ברבי היה רבו של ר׳ חייא ובפרק כל היד פירש רש״י דרבי חייא תלמיד רבי ; ושם היו שנשם אשה אכן אבין של רב ; ושמה אביו של רבה בר בר חנה ; ושילא אביו של רבא ; ועתה אינו של רבי יצחק בר ערקא ; ושייא הגדול ; וכלם היו בני אבא בר שלא שנכרי בפרקא קמא דסנהדרין ; ושם שורש ממשה אחי דוד בפרק שכולת הלשם ; ומבר גם כן -

ברייתות ומכילתות יחד עם ר׳ אושעיא ור׳ שמעון בן רבי והוא היה בסוף תנאים ובתחלת אמוראים שנת כאו ג׳ אלפים תתק״ם ; ומ״ש רבי חייא רבה נזכר בספר הקבלה להראב״ד ובספר יוחסין דף כ״ו ובספר שלשלת הקבלה דף כ״ב עמוד ב׳ ;

326 R. CHIIA' RABBA' BEN ACHA', ſeù AVA' BAR SALA', vel KARSALI' DE CAPHRE', Pater ſuus primò nupſit cuidam Liæ, ex qua ſuſcepit filium איבו *Ibò*, qua defuncta, aliam vxorem duxit, ſed viduam, nomine Rachelem, quæ ex priori marito cùm filiam haberet, eam filio ſuo Ibo tradidit vxorem, ex qua natus eſt inſignis ille Rabbinus dictus *Ràu*, qui terra Iſraëlis relicta, in Babelem deſcendit, vbi in *Sorà* Princeps fit Academiæ, quam

Cæterùm, quatuor fratres, cum vnica ſorore ex eodem patre prognatos, qui omnes filios doctiſſimos Talmudiſtas genuerant, numerant Iudæi. Hi ſunt.

1. איבו אביו של רב *Iuò pater Ràu.*

2. חנא אביו של רבה בר בר חנא *Chanà pater Rabbà Bar Bar Chanà.*

3. שילא אביו של רבא *Scilà pater Raùà.*

4. מרתא אמו של ר׳ יצחק בר מרתא *Martha mater R. Iſaaci Bar Martha.*

Et 5. חייא הגדול *Chijà haggadòl*, hic noſter Chijà, qui & *magnus Chijà* etiam nuncupatur. Iſti omnes fuerunt filij Auà Bar Salà de Caphrè, ſeù Achà Bar Karſalì de Caphrè. Ex Talmude Cod. *Sanhedrìn* cap. 1.

Annus natiuitatis & mortis R. Chijà ignoratur: ſed quia iam ſenex ex Babele in terram Iſraël profectus, auditor Rabbènu Hakadòſc fuerat, ideo eadem ætate, qua opus Miſcnicum ab eodem Rabbènu compoſitum creditur, illum etiam inter viuos reponunt: ſic Rabbì Dauid Ganz ad annum 979. *Harrauàd*, & *Scialſcèleth hakab.* an. 949. quia non conueniunt in anno, quo Syntagma Miſcnicum fuerit compoſitum, an anno Chriſti 219. an verò 189. de qua controuerſia (Deo dante) agemus in *R. Iuda Hannaſi* III. Parte huius Bibliothecæ Rabbinicæ.

Tandem de eo addunt Talmudiſtæ in Cod. כתובות *Chetubòth* cap. 6. R. Chijà fuiſſe ex ſemine שמעה *Scemaahà* fratris Dauidis Regis. De quo agunt *Iuchaſiin* pag. 91. *Scialſcèleth hakab.* pag. 32. הרא״בד in *Tanaitarum*. cœperat à R. Chijà, quamuis legamus Rabbì Chijà vnà cum R. Hoſciaahià compoſuiſſe תוספתות *Toſaphthòth*. Vide ſuprà pag. 779. quin & ſine alio ſocio adminiſtro, videtur ex ſe ſolo compoſuiſſe *Toſaphthòth*: nam legitur in *Scialſcèl. hakab.* pag. 32. b.

ר׳ חייא שחבר התוספתא לבאר ענייני המשנה׃

R. Chijà compoſuit Toſaphtàad declarandum argumenta Miſcnæ. Ex his habemus tres Tractatus ab hoc R. Chijà fuiſſe compoſitos.

תוספתות *Toſaphthòth*, ברייתות *Baraijthòth*, & מכילתות *Mechilthòth*, quarum vocum explicatio habetur ſuprà n. 473. Hic tamen repetendum eſt id, quod diximus ad vocem ברייתות *Baraithòth eſſe extrauagantes explicationes Miſcnæ*, quia extra Scholam Rabbènu Hakadòſc fuerunt diſcuſſæ & promulgatæ, ideò à voce Chaldaica בָּרָא *Barà* quod *extra* ſignificat deducitur בָּרָיָא *Barijà Extraneus, alienus*, & fœmin. בָּרַיְתָא *Baraithà*, & numero multitudinis בָּרַיְתוֹת *Baraithòth Extraneæ, extrauagantes.* Vnde vox Græca & Latina *Barbarus* ex hac voce בר *Bar* bis reperita ortum duxiſſe videtur, per quam eos omnes, qui non ſunt Græci, aut Latini, veluti extraneos, & agreſtes homines intelligimus. Hinc patet quantum hallucinatus fuerit Poſtellus in יצירה *Ietzirà*, qui, vt refert Genebrardus in Chron. pag. 201. exiſtimat *Baraithòth* à Baiethuſæorum ſecta nuncupari.

Excuſus eſt opera filij Auctoris, Venetijs anno ב״ית 412. min. ſupputat. Chriſti 1652. apud Ioannem Iambertum in 4.

תקכט׳ **ר׳ חייה בן יוסף** [illegible] חובת הלבבות [illegible]

529 R. CHIIA'H BEN IOSEPH ita mendoſè legit Plantauitius in ſua Biblioth. Rabbinica Cod. 188. cui & attribuit librum חובת הלבבות *Chouàth allenauòth Obligationis cordium*. Hallucinatur enim in nomine חייה *Chijàh* cum legi debeat בחיי *Bechaij Ben Ioſeph*, cui reſtituendus eſt liber חובת הלבבות *Chouàth hallenauòth*, quemadmodum nos fecimus ſuprà ad *R. Bechaij R. Ioſephi Pekudà* n. 322. in I. Par. pag 645. vbi hunc locum Plantauitij emendauimus. Nihil igitur hic præterea, quæ ibi dicta ſunt adijciendum eſſe putamus. Vide ibi ſi lubet.

תקל׳ **ר׳ חיים אבו זעי** ספר נתיבות משפט [illegible]

530 R. CHAII'M ABV ZAHI' Scripſit -

נתיבות משפט *Nethiuòth miſcpàtt Semitas Iudicij*. Audio continere ש״ת *Quæſita & Reſponſa*. Ea non vidi.

תקלא׳ **ר׳ חיים בר אברהם הכהן בן יצחק בן אברהם** [illegible]

rum. Auctor *Tzedà ladàrech* in Præfat. pag. 3. R David Ganz in צמח דוד & הרמב״ם *Harrambàm* in Procemio libri ח״יר, & alij.

תקכז׳ **רבי חייא גבריאל** [illegible] ספר סדר זמנים [illegible]

527 R. CHIIA' GABRIE'L ſcripſit -

ספר סדר זמנים *Sèpher Sèder Zemanìm Librum Ordinis Temporum*. Eſt Calendarium Iudaicum cum ordinatione Officiorum per 29. annos continuatos perdurans. Incipit ab anno התל״ח 5435. vſque ad ann. יב״רך יב״רך 464. min. ſupput. per integrum Cyclum Solarem, nempè ab anno Domini 1674. vſque ad 1703. Excuſ. Venetijs apud Typographiam Bragadinam per manus Artificis Dominici Vidilagij. In 8.

תקכח׳ **ר׳ חייא רופא** ספר ספר מעשה חייא [illegible]

528 R. CHIIA' ROPHE' MEDICVS ſcripſit -

ספר מעשה חייא *Sèpher Maaſsè Chijà Librum praxis Chijà*. Sunt variæ expoſitiones ſuper גמרא *Ghemarà*, vnà cum aliquibus ש״ות *Sceelòth & Teſcinòth Quæſitis & Reſponſis*, quæ ab eodem circa finem libri reſoluuntur.

ne abundè differit. In prima autem Præfatione præter hunc librum, alias quoque ingenij ſui lucubrationes ſe compoſuiſſe indicat, eaſque ibidem recenſet. Quarum prima eſt -

I. פירוש שיר השירים *Pirùſc Scir Haſcirrìm Explanatio Cant. Canticorum*, quam vocauit עטרת שלום *Attherèt Seialòm Coronam pacis*.

II. פירוש איכה *Pirùſc Echà Explanatio in Threnos* Ieremiæ, cui titulum fecit מגינת לב *Meguinàth Lèu Scutum* ſeù *Tegumentum Cordis*.

III. פירוש אסתר *Pirùſc Eſthèr Explanatio in Eſther*, eius titulus eſt עטרת זהב *Attèreth Zahàu Corona aurea*.

IV. פירוש רות *Pirùſc Ruth Explanatio* hiſtoriæ *Ruth*, cui nomen fecit תורת חסד *Thoràth c'hèſed Lex pietatis*.

V. פירוש דניאל *Pirùſc Danièl Explanatio* in librum *Danielis*, quam vocauit מפשר חלמין *Maphsèr chalamìn Expoſitorem ſomniorum*.

VI. פירוש קהלת *Pirùſc Kohèleth Explanatio Eccleſiaſtes*, cui nomen indidit מכורת זהב *Mechurràth Zahàu Venditio auri*.

VII. פירוש איוב וישעיה *Pirùſc Iob Explanatio* in quædam capitula *Iobi & Iſaiæ*.

VIII. פירוש על התורה *Pirùſc al Hattoràh Explanatio in Pentateuchum* Moſis.

Volens omnia præfata Opera prælo committere, Venetijs ex portubus Orientalibus ſoluens, dum in Turcarum nauigio Mare Mediterraneum ſulcat, in Melitenſium manus incidit, à quibus captus, & Melitam In-

הנביא בן רבי יהודה הנקבר ירושלם בן דון יוסף כהן הספרדי חבר -

ספר תורת חכם והם דרשות על פרשת חומשי תורה והדפס בויניציאה שנת מקור חיים לפ״ק כרך אחד ; וחבר עוד ספרים הרבה ואלה כלם נזכרים בו א׳ ; פירוש שיר השירים הנקרא עטרת שלום ; ב׳ ; פירוש איכה הנקרא מגינת לב ; ג׳ ; פירוש אסתר הנקרא עטרת זהב ; ד׳ ; פירוש רות הנקרא תורת חסד ; ה׳ ; פירוש דניאל הנקרא מפשר חלמין ; ו׳ ; פירוש קהלת וקראו מכורת זהב ; ז׳ ; פירוש איוב וישעיה ; ח׳ ; ופירוש על התורה ;

531 R. CHAII'M BAR ABRAHAM SACERDOS BEN ISAACI, BEN ABRAHAMI, qui iuxta Mauſolæum Ezechielis Prophetæ ſepultus eſt, Ben R. Iudæ Ieroſolymis humati, Ben Don Ioſephi *Cohèn* Sacerdotis Hiſpani, ſcripſit -

ספר תורת חכם *Sèpher Thoràth Chachàm Librum Legis Sapientis*. Sunt prolixæ Conciones ſuper omnes *Paraſciòth Sectiones* Pentateuchi Moſis, quæ ſequenti ſtylo diſponuntur. Primò, Auctor aſſumit Thema ex aliquo illuſtri loco Talmudis, & deinde nomine Dei יהוה Tetragrammaton inuocato, ex initialibus alicuius ſententiæ Sacræ Scripturæ literis compoſito, pergit ad explanationem Sectionis illius, Rhetoris potiùs perſonam agens, quàm Interpretis.

In ipſo exordio huius libri Venetijs excuſi anno mundi מקור חיים 414. min. ſupput. Chriſti 1654. in folio, duplex extat Præfatio; vtraque eiuſdem Auctoris. In prima ſuorum ſtudiorum indicat rationem, & quomodo per tot tantaque diſcrimina rerum, deuenerit tandem ad ſuum deſideratum portum impreſſionis huius libri; circa quem in ſecunda Præfatio.

שו"ת *Sceelòth & Teſciunòth Quæſita & Reſponſa* legalia, ac etiam -

דרושים *Deruſcim Expoſitiones* myſticas & varias.

תקלג' ר' חיים רבוצל ספר ביאור על התורה וספר באר מים חיי' על הקבלה . עיין בשלשלת הקבלה דף ס"ה . ועשה פירוש מסכת בסדר קבלות עיוני פוסקים בעשות המעריים .

533 R. CHAIIM DE BOTZOLO, non רבוצל *Debotzàl Ceparius*, ac ſi à בצל *Batzàl Cepa* ita ſit vocatus, vt innuit Buxtorfius, ſed cognominatur à Botzolo, quod eſt Italiæ nobile Oppidum, Principatus dignitate conſpicuum familiæ Gonzaghæ. Viuebat ſuperiori ſeculo ante ætatem *R. Ghedaliæ Aben Iachija*, cuius meminit in ſuo libro *Scialſcèleth hakab.* pag. 65. circa annum 5310. Chriſti 1550. Scripſit vt ibidem dicitur -

ספר באר מים חיים *Sèpher Beèr màim chailm Librum Putei aquarum viuentium*. Tit. ex Gen. 26. v. 19. vel ex Cant. Cantic. cap. 4. v. 15. על הקבלה *Al hakabbalà De Cabala*. Corrige Plantauitium, qui in hoc Codice vocat hunc *R. Chaiim de Notsàl*: nam mendosè legit רנוצל *de Notzàl* pro רבוצל *de Botzàl de Botzolo*.

Tradit idem Plantauitius num. 82. eſſe huius *R. Chailm* -

ביאור על התורה *Bijùr al hattboràh Expoſitionem quandam ſuper Pentateuchum Moſis*, ſeù aliquot ex *Paraſcis*, vel etiam nonnullarum Deciſionum Ghemaræ. Excuſ. Venetijs apud Io de Garà an. 359. min. ſupp. Chriſti 1599. in 8.

Inſulam aduecti omnes in ſeruitutem redacti ſunt. Ibi inter captiuitatis anguſtias diù morari impatiens hic noſter Rabbì Chaijm, ab alto clàm & noctu in Mare ſe præcipitem dat, Mariſque vortices natando ſuperans tandem ad litus ab hominum commercio remotum vita comite, ſed fermè ſemiuiuus & nudus adducitur. Plorans hic ſuæ ſortis vicem, maximè quòd omnes libri maximo labore à ſe conſcripti (vno excepto, qui poſtea caſu repertus fuit) deperditi fuiſſent, tandem præter ſpem in locum tutum peruenit, vbi hunc, de quo modò ſcribimus, librum, qua fortuna, aut modo, neſcio, recuperauit; quem ſecum Venetias portans, auxilio, ſtudio, & cura *R. Moſis Ben Mardochai* זכות *Zacuti* permiſſu Commiſſariæ Vandraminæ apud Ioannem Iambertum imprimere fecit, anno Domini ſuprà notato 1654.

In principio libri idem Moſes Zacutus in laudem Auctoris & libri *Carmen* adiecit, vt ex ſeptem initialibus literis craſſioribus apparet. In fine etiam libri aliud *Carmen* extat, in quo 10. primis literis 10. verſuum חיים בר אברהם *Chaiim Bar Abrahami* Auctoris nomen exprimitur. Ibidē; locorum Sacræ Scripturæ, & מאמרים *Maamarrìm* Dictorum, & Hiſtoriarum priſcorum Rabbinorum, quæ in contextu Operis adducuntur, & explicantur, apponitur Tabula, In fol.

תקלב' ר' חיים אדרוי ספר שו"ת ודרשים .

532 R. CHAII'M ADARVI' ſcripſit

NAST ſcripſit -

ספר כנסת הגדולה *Sèpher Chenèſeth hagghedolà Librum Synagogæ magnæ*. Eſt præclarus Commentarius Legalis, Iudicialis, & Ceremonialis ſuper duos Ioſephi Kari ordines, nempè ſuper ארח חיים *O'rach chaìm*, & חשן משפט *Chòſcen miſcpàtt*. In eo tam priſcorũ, quàm recentium Rabbinorum adducuntur deciſiones & ſententiæ, quæ nouis, & non priùs auditis rationibus ſubtiliter ab hoc Auctore excogitatis, confirmantur. Has in duas Partes diuidit, & Iedidiàh Ben Iſaac Gabbài Typis edidit Liburni anno תי״ח 418. minoris ſupputat. Chriſti 1658. in fol.

תקל״ו ר׳ חיים ויטאל חבר ספר עץ החיים על פיו ועל פי הרבנים אשר מוצאים חיים כמו הגדולים בלקט שהחבר הגדול תעלומות חכמה שלקט ר׳ יוסף עקנרילם בכתבי מורים רק ש״ס, בסוף ל׳: ודף ש״ט: על ספרי הקבלה כמו פרדס וכו׳: ונדפס בבאזיליאה שנת שפ״ט לפ״ק׳

536 R. CHAII'M VITALIS, de quo fit mentio in libro כתבי שבח, quas collegit ex maiori libro תעלומות חכמה *R. Ioſephi Cretenſis* R. Samuel Germanus pag. 48. b. & pag. ſequ. non longè à fine ſcripſit -

ספר עץ חיים *Sèpher Etz chaiìm Librum Ligni Vitæ*, quo alludit ad nomen ſuum, & ad ſcientiam, quæ Ligno vitæ comparatur, in eo videtur agere de myſterijs Cabalicis. Huiuſmodi לקוטים שונים *Collectanea diuerſa* excuſa ſunt Baſileæ anno mundi ש״פט 389. minoris ſupputat. Chriſti 1629. in 4.

In מחזור *Machazore* Hiſpano in ספר תפלות מימי נוראים *Ordinè Precum pro diebus reuerendis* inuenitur פזמון *Pizmòn* Carmen quoddam, quod cuidam *R.* חיים *Chaiìm* tribuitur. An autem ſit idem cum hoc noſtro, ignoramus.

תקל״ד רבי חיים בן בנימן זאב חובר יחד אלו הספרים: הראשון נקרא אור חדש יבאר בו כל הברכות כלו אבל מה שמבוארו בתפלות לא נזכרו כאן ויתבארו בספרו בית תפלה וכפירושו הנקרא בשם ארבעה ראשים ונדפס באמשטרדם שנת בו״ר יגי״ל שלום לפ״ק בדפוס וייבש בן ר׳ אהרן הלוי:

534 R. CHAII'M BEN BINIAMI'N ZEE'V ſimul collegit ſequentes Tractatus, qui habentur in libro, qui vocatur -

אור חדש *Or chadàſc Lumen nouum*, in quo explicantur omnes benedictiones, ijs exceptis, quæ reperiuntur in ordinarijs Precum libris, quæ quidem in alio libro exponuntur, vocato בית תפלה *Beth Thephillà Domus Orationis*, & in alio dicto ארבעה ראשי *Arbaahà Raſcim Quatuor Capita*. Excuſ. Amſtelodami anno in hoc ſymbolo contento בו״ר יגי״ל שלו״ם id eſt 431. minoris ſupput. Chriſti 1671. apud Typographiam Viues Ben R. Aharon Leuitæ, in 8.

תקל״ה ר׳ חיים בן בנבנשתי חבר. ספר כנסת הגדולה והוא פירוש על טור ארח חיים וחשן משפט על יוסף קארו שאחר שלחן ערוך: והביאו ראיות שלימן בשמעון מן חיים סוף ונחלק בספרי הפוסקים: ונדפס בליוורנו על ידי ידידיה בן ר׳ יצחק גבאי שנת תי״ח לפ״ק:

535 R. CHAII'M BEN BENBA-

תקל״ז **ר׳ חיים חברייא** נראה שהוא חבר פירוש על כתבי הקדש קודם לו על התורה לפי כי שמו נכתב בין החכמים אשר זכרו בפירוש אברהם גדליה בקהלת מספר ילקוט בשמות החכמים אשר בלוקו הספר נעתק : בדף ב׳ עמוד ב׳ ׃

537 R. CHAIIM CHAVRIIA' videtur ſcripſiſſe *Expoſitionem in Sacram Scripturam* : nam numeratur in Catalogo Doctorum & Librorum, quorum mentio fit in Commentarijs *R. Abrahami Ghedaliæ* in ילקוט *Ialkùt* editionis Liburnenſis anni 410. min. ſupput. Chriſti 1650. Hunc Caralogum habes in I. Par. pag. 2.b, in principio paginæ.

תקל״ח **ר׳ חיים בר יהודה ן׳ ביבאש הספרדי** העתיק מלשון הערבי אל לשון העברי אגרת הפטירה לאבובכר בן ציג ישמעאלי שבה מדבר על הפרישות מהדברים הגשמיים והשכליים בעולם הזה ׃ וכמו שצריך אדם להתרחק אל הדברים האלה המקוימים בעולם הבא ונמצא כ״י בוואטיקאנו ׃

538 R. CHAIIM BAR IVDÆ ABEN ביבאש BIVA'SC VIVES Hiſpanus, ex Arabico in Hebraicum tranſtulit -

אגרת הפטירה *Ighèreth happettirà* *Epiſtolam diſceſſus*. In qua *De ſeparatione à rebus mundanis facienda* agitur. Huius Auctor eſt אבובכר בן ציג *Abubàcar Ben Tzìgb*, de quo in Prima Par. num. 13. Extat mſc. in Biblioth. Vatic. Papyr. in 4,

תקל״ט **רבי חיים כהן תלמיד של רבינו תם** שנפטר שנת תתקל״ לאלף הרביעי : חבר פ׳ על כמה מסכתות והוא היה אבי אמו של הרב משה מקוצי בעל ספר מצות גדול ׃ עיין ס׳ יוחסין דף קל״א ׃

539 R. CHAIIM COHEN diſcipulus Rabbènu Tham, qui obijt anno 4930. Chriſti 1170. Scripſit פירוש על כמה מסכתות *Pirùſc al camà maſſachthòth Explanationes ſuper aliquot Tractatus Talmudicos*. Fuit hic Auctor Auus maternus, ſeù Auunculus R. Moſis de Kòtzi Auctoris libri ס׳מ׳ג *Iuchaſsin* pag. 131.

תק״מ **ר׳ חיים פלוני** חבר אגרת החמודות ׃ ונזכר מיואן קריסטופורו וואגינסיליו בהקדמה על מסכת סוטה בחלק ראשון ׃

540 R. CHAIIM PELONI' Anonymus, ſcripſit -

אגרת החמודות *Ighèreth chamudòth* *Epiſtolam deſiderabilium*. Citatur à Ioan. Chriſtophoro Wagenſeilio in Præfatione סוטה *Sottà De uxore adulterij ſuſpecta*, I. Parte.

תקמ״א **ר׳ חיים בר שמואל בן דוד מטולדא תלמיד הרשב״א** חבר צרור החיים וצרור הכסף שנת כ״ה לאלף הרביעי כמו שאמר בעל ספר יוחסין דף קל״ב : ובעל ספר שלשלת הקבלה דף כ״ח ׃

541 R. CHAIIM BAR R. SAMVELIS BARABBI' DAVID מטולדא TOLETANVS, diſcipulus הרשב״א *Hariſcbà*, id eſt *R. Salomonis Bèn Adèreth*, ſeù *Adràth*. Scripſit -

צרור החיים *Tzeròr hachaiim Faſciculum Vitæ*. Tit. ex 1. Samuel. 25. 29. Librum Concionum, ſiuè Sermonum, ſcripſit & -

צרור הכסף *Tzeròr Hacchèſeph Faſciculum Argenteum*. Tit. ex Geneſ. 42. 35. Librum moralem. De vtroque in *Scialſcèleth hakab.* pag. 59. vbi dicitur fuiſſe compoſitos anno 51. ſexti millenarij, id eſt anno mundi 5051. Chriſti 1291. quod habuit à *Iuchaſsìn* pag. 133. circa medium. Vnde corrigendus eſt Plantauitius Cod. 603. vbi ait, hunc Auctorem floruiſſe circa annum 1220.

ר' חיי בר נחשון ראש מתיבתא דנהרדעא חבר שאלות על כמה מסכתות מהתלמוד ונמצא כ"י בוואטיקאנו׃

542 CHAIIE' BAR NACHSCIO'N Princeps Academiæ Neardeahà, ſcripſit -

שאלות על כמה מסכתות *Sceelòth al camà Maſſachtiòth Poſtulata quadam ſuper nonnullos Codices Talmudicos*. Reperiuntur mſc. in Biblioth. Vatic.

Non inuenio apud Chronographos Hebræos, qui de Rectoribus Academiarum ſcripſerunt, hunc Auctorem *Chaijè Bar Nachſciòn* fuiſſe Principem Academiæ Neardeahà.

חיי עולם שם הספר בלשון אשכנזי ולא נודע שם המחבר והוא מדבר על קנין העולם הבא כמו נזכר בשם אותו הספר׃

543 CHAIIE' O'LAM *Vita æterna*. Titulus Libri Ethici *De acquirenda poſſeſſione æterna Vita*, vt indicat Titulus. Eſt liber Hebræo-Germanicus Anonymi Auctoris. Reperitur excuſus Friburgi Briſgoiæ anno 343. min. ſup. Chriſti 1583. in 4.

ר' חירץ חבר פירוש על סדור תפלות אשכנזים ונדפס בדפוס עיר פראגא׃

544 CHIRA'TZ ſcripſit - פירוש על התפלות *Pirùſc al hattephilloth* Explanationem *Precum* ſecundum ritum Synagogæ Germanorum. Excuſa Pragæ עם סדור *cum ordine Precum* eiuſdem Nationis. Ita Plantauit. Cod. 458.

Idem Plantauit. Cod. 477. quendam Rabbinum nomine חירץ *Chiritz* nobis exhibet, qui dicit ſcripſiſſe ספר סודות *Sèpher Sodòth* librum *De Naturæ & Legis arcanis*, ſed illum ſe non vidiſſe, aſſerit.

ר' חליד בן יאזיקי חבר ספר סודות הזהב על מלאכת זהב הנקראת אלקימיאה ונעתק מלשון עברי על לשון ערבי ומערבי על לשון לטין מפלוני אלמוני ונדפס בבזיליאה שנת אלף וקע"ב לביאת משיחנו׃

545 R. CHALI'D BEN IAZICHI' ſcripſit -

ספר סודות הזהב *Sèpher Sodòth hazahàv Librū ſecretorum Alchemiæ*, tranſlatus fuit ex Hebræo in Arabicum, & ex Arabico in Latinum ab incerto Interprete. Excuſus reperitur vnà cum *Auriferæ artis, quam Chemiam vocant, antiquiſſimis Auctoribus, ſiuè Turba Philoſophorum*. Baſileæ apud Petrum Pernam 1572. in 8. Habetur pag. 349. eiuſdem libri.

רבי חמאי גאון ראש המדברים חבר סוד על התחרות השם על פי הקבלה ונמצא כ"י בתוך ספרי של דוכוס דאורבינו אשר הוא בוואטיקאנו בהספר סמנו ל"ו דף קס"ב׃ ונדפס גם כן -

פירוש

quentiſſimorum Caput in Cabala.

Itemque *De reconditis Pſalmi* 19. ex Geſnero.

Plantauitius etiam in ſua Biblioth. Rabbin. meminit R. חמאי *Chammài* Cod. 160. eique attribuit librum חעיון *Hijùn Speculationis*, & ait tractare de ſtudio literarum faciendo, variosque Canones tradere, quibus cum ingenti profectu quiuis libros quoſcunque, & maximè Sacros, legere poſſit, eumque non inueniri niſi manu ſolùm deſcriptum. Videtur igitur diuerſus eſſe à noſtro Codice. Inſuper 183. eiuſdem meminit, & eundem Auctorem ſcripſiſſe aſſerit –

חדושי על מסכת פסחים *Chiduſcè al Maſsècheth Peſachìm Nouellas explanationes* ſuper Cod. *de duabus feſtiuitatibus Paſchatum* prima videlicet & ſecunda.

Quamplurimæ Nouellæ explanationes ſub nomine חדושים *Chiduſcìm* tam mſc. quàm typis excuſę reperiuntur ſuper diuerſos Codices Talmudicos.

Super Cod. גטין וחליצה *Ghittin & Chalitzà De repudijs & ſolutione calcei* ad l. *fratriam*. Extant mſc. in Biblioth. Vatic. compoſitæ Norimburgi an. mun. 5180 Chriſti 1420. ab Anonymo. Papyr. in 4.

Itemque חדושים על הס׳מ׳ג *Chiduſcìm al Haſſamàgh Nouellæ interpretationes ſuper* librum סמג *Samàgh*, id eſt *librum magnorum præceptorum*. De quo vide in *Mosè de Kòtzi*. Aſſeruantur in eadem Biblioth. Vaticana mſc. in Papyr. in 4.

De eodem *R. Chammà Bar R. Cha-*

פירוש שם של ארבע אותיות ועל עשרת ספירות
והנהגת שם כרך קס״ה ׃ ובדף קסו כתובו כל הצירופים של
אותיות הכלים ושם שמות המקובלים ׃ וזה הספר נכתב בכתב
אחר שנת קס״ח לאלף הששי ׃ על ידי שלמה בן רבי מנחם כהן
כולו כמו הספר ׃

546 R. CHAMMA'I GHAO'N *Roſc Hammedabberim Princeps eloquentium*, ſcipſit –

סוד על תחדות השם *Sod al Hachadùth haſcèm Myſterium Vnitatis nominis Dei*. Reperitur mſc. inter Codices Hebraicos Biblioth. Vrbinat. apud Vaticanum num. 31. in fol. partim Papyr. partim Pergam. ad pag. 163. Item ſcripſit –

פירוש שם של ארבע אותיות *Piruſc ſcem ſcel arbaàh Othiòth Explicationem nominis quadriliteri Tetragrammatoni, & Ineffabilis*. Reperitur ib. p. 165. & pag. 167. ponuntur exempla omnium הצרופים *Hatzerruphim Combinationum* literarum, vt inde eruantur nomina Cabaliſtica, quæ Deo à Cabalicis attribuuntur. Paulò ante, decem ספירות *Sephiròth* etiam exponuntur. Vide; חמאי גאון.

ר׳ חמאי או חמה בן חנינה

חבר ־

ספר חעיון על הקבלה ׃ חבר גם כן פירוש על
שמות יה״ו המקבלה ׃

547 R. CHÀMMA'I vel CHAMMA' BEN CHANINA' ſcripſit

ספר חעיון *Sèpher Haijùn Librum Speculationis*, & eſt Cabaliſticus, quem citat Reuclinus, & Cornelius Agrippa.

Eiuſdem eſt Liber, qui dicitur *Elo-*

... adverſa mundi parte ob reue-
... Diuinę Maieſtatis cubandum
... lunt, ac ſi Deus non eſſet vbi-
Vide Gloſſam R. Salom. ibid.
עין ישראל En Iſraël Par. I. pag. 6.
num. 11.

חנה אם שמואל הנביא הלוי

והיא היתה אשת אלקנה בן ירוחם [illegible]
ומתפללת על זרעה ונתן לה בן ונולד בן ונתקרא שמו [illegible]
[illegible] ויאמר אלקנה [illegible]
[illegible] ותקם [illegible]
[illegible] טובות ומכר [illegible]
ומתפללת חנה על זרעה ועלתה עלץ לבי ביהוה [illegible]
[illegible] כמו כתוב בפרק שני דשמואל א׳

48 CHANNA' ANNA Mater Samuelis pia fœmina ſed ſterilis, ab æmula Phenenna altera vxore viri ſui Elcanæ domi vexatur, quàm patienter ſuſtinet. In Silo cùm oraret ſubmiſſa voce, tantumque labia illius mouerentur, ab Heli Summo Sacerdote ebria habita eſt, & temulenta; ſed cognita illius innocentia à Sacrario placidè, & cum ſpe liberos ſuſcipiendi dimittitur. Quare mitigata animi illius ægritudine, domum cum marito ſuo reuertitur, conceptaque prole, maſculum parit, maximum futurum Iſraëlitici populi Directorem, Iudicem, & Prophetam Samuelem appellatum, quem Deo vouet & conſecrat. In gratiarum actionem prophetico Spiritu ducta, Hymnum canit pulcherrimum, *Exultauit cor meum in Domino, & exaltatum eſt cornu meum in Deo meo. &c.* eumque poſteritati relinquit, quem Eccleſia exem-

Chaninà fit mentio in Talmude Codice *Berachòth* cap. 1. pag. 5. b. circa fin. qui refert ſententiam R. Iſaaci dicentis, mares gigni, ſi lectulum à Septentrione in Auſtrum ſtratum fuerit, probatque ex ver. Pſalmi 17. eoque abutitur ad illius probandam ſuperſtitionem. Verba huius Rabbini ſunt.

אמר רבי חמא ברבי חנינא אמר רבי יצחק
כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים
זכרים שנאמר (תהלים י״ז י״ד) ממתים ידך יהוה
מחלד חלקם בחיים וצפונך תמלא בטנם ,

Dixit R. Chamà Baribbì Chaninà: Dixit R. Iſaac: Qui ſtatuit lectulum ſuum inter Septentrionem & Auſtrum ſuſcipit liberos mares, S. D. (Pſal. 17. 14.) A viris manu tua Domine, à viris de tempore, quorum pars eſt in vita; & abſcondito tuo implebis ventrem eorum.

Hic, quia *abſconditum* ſignificat etiam צפון *Tzaphòn Septentrionem*, idcircò tam abſurdam expoſitionem eliciunt. Licèt res ipſa à Gentilibus non æſtimaretur abſurda, quando & Plinius libro 18. 34. hiſtor. natural. monet Paſtores, vt curent quod pecudes ad Boream ineant, ſi velint concipi mares. Et Ariſtoteles flatibus Aquilonijs magis quàm Auſtrinis mares gigni docet, lib. 4. c. 2. *De generat. animal.* At Rabbinorum doctrina de lectuli à Septentrione ad Auſtrum poſitione ſuperſtitioſa dignoſcitur, quia docent hoc ideò fieri debere, quia Diuinitatè, ſeù Diuinam Maieſtatem reſidere credunt in Orientali, vel Occidentali plaga,

ſum ex Rabbinis : *Vel dixit : Rex mundi, cùm creaueris tot exercitus & copias rerum creatarum, adeòne eſt graue tibi concedere mihi filium Vnum?* Et hæc eſt petulans & arrogans petitio, nec ex verbis Annæ elici poteſt niſi ab arrogante & ſuperbo Commentatore. Non inferioris ſuperbiæ eſt commentatio R. Dauidis Kimchij à Rabbinis antiquioribus deſumpta, ſuper illa verba quæ ſequuntur, אם ראות תראה *Si reſpiciendo reſpexeris. Id eſt* (inquit) *Si reſpexeris, benè eſt, ſi minùs aſpexeris, ego inijciam marito meo zelotypiam* (bibam aquas zelotypiæ, & mox concipiam) *quemadmodum ſcripſiſti in Lege tua.* (Num. 5. v. 28.) Et ſi non polluta fuerit mulier erit innoxia, & faciet liberos. Quaſi diceret Anna coram Deo : Si nolueris hoc mihi præſtare beneficium, nihil tibi acceptum feram, nihil tibi debebo. Alia ratione abſque te comparabo mihi filios, etiam Lege tua deluſa. Quæ ſunt blaſphemiæ verba, contra Deum & Legem ſuam.

Secundò, ad illud reſponſum Annæ c. 1. 15. *Nequaquam Domine mi &c.* ſeù vt litera Hebræa habet לא אדני *Non Domine mi.* R. Salomon: *Hoc modo reſpondiſſe fertur Anna Heli Sacerdoti: Non es tu Dominus? In hoc oſtendiſti te non habere Spiritum Sanctum inhabitantem in te, quia ſciuiſſes me non eſſe vino ebriam.* Iniuria magna fit Annę Prophetiſſæ, dum inducitur redarguens Heli quaſi mendacem, & carentem Spiritu Sancto.

Tertiò, ad illud Cantici Annæ Pro-exemplum Annæ ſequuta, in Matutinis Laudibus feria 4. modulatur. Facta deinceps Anna ex ſterili fœcunda, alias proles ſuſcipit, fitque quinque natorum mater, trium ſcilicet filiorum, & duarum filiarum, quos in ſancta religione nutriuit.

Huius Annæ Prophetiſſę gloriam, & ſanctitatem ſuis vanis & ineptis commentationibus obſcurare, ſeù etiam deturpare deprehenduntur Rabbini: nam -

Primò, in oratione, quam fuderat Anna coram Domino in Silo, quæ habetur cap 1. 11. I. Samuelis: *Domine exercituum ſi reſpiciens videris afflictionem famulæ tuæ, &c.* dicunt : Quare cognominauerit Deum hoc epitheto (*exercituum?*) R. Salomon refert, quòd hoc modo locuta ſit Anna : *Domine Rex mundi, tu creaſti duas quodammodo militias in mundo tuo. Superiores non creſcunt, nec multiplicant, nec moriuntur. Inferiores creſcunt, multiplicant, & moriuntur, ſi ego ſum de inferiori militia, certè creſcere, multiplicari, morique debeo, ſin de ſuperiori, ego non moriar, ſed viuam in perpetuum, ſi non pariam filios.*

ו מצאתי באגדה של רבי יוסי הגלילי :

Hoc inueni in Agadàh R. Iosè Galilai. inquit R. Salomon. Nihil hac oratione poteſt eſſe ſtultius, ne dicam arrogantius, ſi hunc haberet ſenſum. Sed epitheta Deo pro libito ad ipſum commendandum tribuuntur. Verba Hebraica hic non refero, ne longior fiam.

Addit R. Salomon alterum ſen-

Prophetiſſæ 1. Sam. cap. 2. ver. 5.

עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אמללה׃

Donec ſterilis peperit ſeptem, ſed quæ multiplicabat filios infirmata eſt. Rabbi Salom. *Dum ſterilis peperit ſeptem filios, illa quæ multos habet filios, fit debilis, & ſepelit filios ſuos. Anna genuit ſeptem, quoniam dicitur* (1. Sam. 2. 21.) Quoniam viſitauit Dominus Annam, & concepit, & peperit tres filios, & duas filias. *Et quando Anna genuit vnum* (nempè Samuelem) *Phenenna ſepelijt duos. S. D.* (Ibid. *Et decem filij fuerunt ei, quoniam dictum eſt* (1. Sam. 1. 8.) Nonne ego melior tibi ſum quàm decem filij *Phenennæ? Quando genuit Anna quartum* (filium) *ſepelijt Phenenna octauum. Et quando fuit concipiens Anna, & ferens vtero quintum filium, proſtrauit ſe Phenenna ad pedes Annæ, & quæſiuit miſericordiam, & reuixerunt, & appellati ſunt de nomine ſuo* αὐτῆς. *Hæc ſunt verba R. Nehemiæ.* Non probant citationes, Annam peperiſſe ſeptem. Addet fortaſſis R. Salomon alium filium, nempè Samuelem, quia, vt ipſe refert -

שבעה בגימטריא במנין שמואל ׃

Septem per Ghematriam (nam literæ vocis שבעה in numeros reſolutæ) *eundem numerum conficiunt ac* שמואל *Samuel.* Literæ enim vtriuſque vocis ſeorſim numerum 377. efficiunt. Sed præterquam quod huiuſmodi commentum ſit purè Cabalicum; ideòque leuiſſimum, imò inane, etiamſi pro nunc concedatur, nihilominus ad numerum ſeptenarium non peruenitur, licèt & Samuel quinque reliquis filijs addatur. Deinde vbinam legit R. Nehemias, aut R. Salomon, quod adeò rarum fuit in Veteri Teſtamento, Phenennæ filios olim mortuos reuixiſſe?

Quartò, quòd prophetauerit Anna de vita Saulis caſu, & inaduertenter. R. Dauid Kimchius ex verbis Annæ (1. Sam. 1. 28.) *Commodaui eum Domino, cunctis diebus quibus fuerit commodatus Domino*, ſed quia *commodatus* lingua Hebraica dicitur שאול *Sciaùl Saul*, ob id elicit hunc ſenſum כל הימים אשר היה הוא *omnibus diebus quibus fuit* (ſcilicet Samuel) שאול ליהוה *Sciaùl Ladonài Saul erit Domino.* Vide an in ſuis commentis ineptient Rabbini, & nihilominus dicit R. Dauid Kimchius.

באותה שעה נצנצה בה רוח הקדש ׃

Quòd ea hora (Anna) *illuſtrata, & irradiata fuerit à Spiritu Sancto.*

Floruit Anna Prophetiſſa anno mundi 2831. quo anno concepiſſe Samuelem volunt Rabbini, vt *Iuchaſin* pag. 11. *Scialſcèleth hakabbalà* pag. 14. b. vbi aſſeritur, Annam היתה בת ק״ל שנים *fuiſſe filiam* 130. *annorum quando peperit Samuelem*, anno ſcilicet ante Chriſti natiuitatem 929. In ילקוט *Ialkùt* 1. Samuel. cap. 1. §. פעם אחת pag. 25 col. 1. editionis Liburnenſis cum Comment. in folio, dicitur, *Abrahamum & Saram fuiſſe ſteriles annis* 75. *Rebeccam* 10. *Rachelem* 24. *Annam matrem Samuelis annis* 19. quod verum eſſe non poteſt,

ver. 1. *Et factum eſt Vigeſimo anno &c. aperti ſunt Cæli, & Vidi Viſiones Dei, &c.*

III. Zachariæ cap. 4. 2. *Vidi, & ecce Candelabrum aureum &c.* Reperitur mſc. in Biblioth. Vatic. in 4. num. 340. Nomen Auctoris legitur pag. 24.

Buxtorfius in ſua Biblioth. Rabbinica, quem ſequitur Plantauitius Codice 409. dicunt eſſe *Commentarium ſuper Rabbòth*, forſan erit alius à noſtro. Dicit etiam, ſæpè citari *in Caphtòr*, ſed in folio 38. quod aſſignatur à Plantauitio, nihil de eo ibi inueni.

תקנ״א **חנוך בן ירד** היה בדור השביעי שנת תרכ״ב ליצירה וחיי חנוך שלש וששים שנה ושלש מאות שנה ויתהלך חנוך את האלהים וגו׳ וכל ימי חייו של חנוך שס״ה שנה ואיננו כי לקח אותו אלהים שנת תתקפ״ז ליצירה. ובבראשית רבה פרשה כ״ה אמר רבי איבו חנוך חנף היה פעמים צדיק פעמים רשע אמר הקב״ה עד שהוא בצדקו אסלקנו. ויש שחנוך התחיל לחבר ספרים בחכמה. ויש ספר חנוך שחברוהו אחרים והוא אין לו עוד חנוך בן ירד כמו נראה למטה בסימן תקנ״א.

551 CHANO'CH ENO'CH BEN IA'RED vir Deo dilectus, ſeptimus ab Adamo in linea recta Iuſtorum, naſcitur anno mundi 622. ſcripſit ex nonnullorum ſententia ספר חנוך *Sèpher Chanòch Librum Enochi*, ex quo Iudas Apoſtolus in ſua Epiſtola Canonica ver. 14. & 15. aduerſus impios & ſeductores formidabile de extremo Iudicio teſtimonium accepiſſe volunt; ſed ex eo Apoſtoli Iudæ loco videtur non poſſe conuinci Henoch librum ſcripſiſſe, quandoquidem nihil de libro Henochi

teſt, vt animaduertit Auctor *Scialſcel. hakab.* loco cit.

Cæterùm, prænotatas cap. 1. & 2. I. Samuel. Rabbinorum expoſitiones cum diuerſis alijs inſolitis & Cabaliſticis commentis apud *Ialkùt* loc. cit. videre poterit curioſus Lector, vbi & antiquorum Rabbinorum, ex quibus deſumpta ſunt, notantur loca.

תמ״ט **ר׳ חנוך בן ר׳ אברהם** קועם יושב בפולין בקהלה גניזן עשה הסכמה על ספר נחלת צבי לרבי צבי הכהן נדפס באמשטירדם שנת תכ״א לפ״ק.

449 R. CHANO'CH ENOCH BEN R. ABRAHAM Academicus Gneſnæ Vrbis Regni Poloniæ laudauit librum נחלת צבי *R. Tzeuì Ben Ioſeph Sacerdotis* ſcripta approbatione in principio libri eiuſdem. Excuſa cum eodem anno תכ״א 421. min: ſupput. Chriſti 1661. in folio.

ת״נ **חנוך בן דוד** חבר מראות אלהים והוא פירוש על שלשת המראות של שלשה נביאים שהם ישעיה יחזקאל וזכריה על דרך הקבלה ויש ס׳ כתב״י בוואטיקאנו.

450 R. CHANO'CH ENO'CH BEN DAVID ſcripſit - מראות אלהים *Maròth Elohim Viſiones Dei*. Tit. ex Ezech. 1. 1. Tractat Cabaliſticè de tribus viſionibus Propheticis, idcircò hunc libellum in tres Viſiones veluti in tres Tractatus diuidit.

I. Complectitur Viſionem Iſaiæ cap. 6. *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatum, &c.*

II. Viſionem Ezechielis cap. 1.

leuius ſit , quàm vt veritatis , aut pietatis graue pondus ſuſtineat, leuiſſimarum quoque nugarum, putidorumque mendaciorum plenum; ideò ab omnibus Viris doctis meritò reijcitur, ac damnatur. De eodem fragmento libri Henochi agunt ex Heterodoxis Bangius, in עת הקרם exercit. 1. de libro Henochi. Bulengerus l. 1. *de licita & vetita Magia*. Heïdegerus in ראשי אבות, & alij.

Ex Hebræis nullum reperi, qui de libro Henoch mentionem faciat, ſolùm Auctor *Iuchaſsin* pag. 134. b. הזמן הראשון *Aetate prima* dicit hunc noſtrum Henoch vocari etiam *Adrìs*, librumque de Aſtronomia ſcripſiſſe. En eius verba.

חנוך (בן ירד) אשר נקרא אדריס והתחיל לחבר ספרים בתכונה ולחם מלחמות נגד בני קין הרשעים ולקח אותו אלהים בגוף ונפש לפי דעת קצת,

Chanòch (filius Iared) *qui etiam vocatur Adris, incapit ſcribere libros in Aſtrologia, & pugnauit contra filios Kain improbos. Tulit eum Deus in corpore & anima ſecundùm nonnullorum opinionem*. Sed hallucinatur *Iuchaſsin*: nam *Henoch Adris* eſt longè alius ab hoc noſtro, vt infrà numero ſequenti videbimus.

Vir ſanctus erat Henoch, & vt dicitur in libro הישר *Haijaſciàr* pag. 11. longè poſt med. dedit ei Deus dominiũ ſuper omnes filios Adæ, vt viam Iuſtitiæ, bonoſque mores eos doceret, de quo multa miranda de Henoch ibidem leguntur, quæ, breuitati ſtudentes, referre prætermittimus, quin chi ibidem habeatur, ſed tantùm dicitur prophetaſſe, non autem ſcripſiſſe. *Prophetauit autem* (inquit) *& de his ſeptimus ab Adam Enoch: Ecce venit Dominus, &c.* Potuit itaque prophetare Henoch abſque eo quòd Prophetiam ſcripſiſſet, vt concionatur Apoſtolus Petrus Act. 2. 17. *Et quidem ſuper ſeruos meos &c. & prophetabunt &c.* Multi etiam erant Prophetæ, qui Prophetias ſuas nullatenus ſcribebant, vt Achias 3. Regum c. 14. Iehu filius Anani, Ibid. 16. Agabus Actor. 11. v. 28. Conſtans nihilominus eſt antiquorum quorundam Patrum ſententia, Henochum librum ſcripſiſſe, cuius meminerunt, Origenes, Tertullianus, Hieronymus, Auguſtinus, Clemens Alexandrinus, & alij; ſed cuiuſnã argumenti eſt planè ignotum. Ex Origene Homil. 28. libri Num. colligitur de nominibus Stellarum tractaſſe, vbi ita legitur: *Qui fecit multitudinem ſtellarum, vt ait Propheta, omnibus eis nomina vocat. De quibus quidem nominibus plurima in libellis, qui appellantur Henoch, ſecreta continentur, & arcana*. Idem in Comment. ſuper Ioan. Tom. 6. & Auguſtinus lib. 15. cap. 23. *de Ciuit. Dei ad Marcellinum*; aſſerunt, in eo libello de Gigantibus fabulas, quòd non habuerint homines patres, ſed Angelos, contineri. Huius fragmentum Scaliger Annotationibus in Euſeb. inſeruit, quod Athanaſius Kircher latinitate donatum in Oedipo Gymnaſ. Hieroglyph. Claſſ. II. Gram. 2. §. 4. pag. 69. nobis exhibet. Quod cùm

SO'PH PHILOSOPHVS cognomento Arabicè אדריס *Adrìs*, fuit valdè notus apud Arabes, & antiquiores Hebræos, vt patet ex libro דברי הימים של משה, vbi reperitur quidam libellus, qui eidem attribuitur ſub nomine.

ספר חנוך *Sèpher Channòch Liber Henoch*. in quo eruditur filius *Adrìs* ad pietatem, charitatem, & alias virtutes morales. Introducuntur quidam Philoſophi, vt Socrates, & *Balaam*, Arabicè לוקנין *Lucanin*, id eſt *Lucanus*, qui relatis quibuſdam eruditis ſententijs, vel etiam exemplis eundem filium inſtruere ſtudent. Eſt paruus libellus inſertus inter alios, quorum primus eſt præcitatus דברי הימים של משה *Diurè haijamìm ſcel Moſcè Chronicon Moſis*. Excuſus Venetijs anno לפ 304. min. ſupputat. Chriſti 1544. apud Cornelium Ben R. Barùch אדיל קינד *Adil kenàd* in 8.

Omnes illos libellos, qui inſeruntur in eodem Chronico Moſis, numerat Plantauitius in ſua Bibliotheca Rabbin. Cod. 121. Sed hunc noſtrum ספר חנוך *Sèpher Channòch* malè legit ספר חֲנוּךְ *Sèpher Channùch*, & errat quando dicit, quòd *de Chiromantia tractet*. Credidit enim hunc eundem fuiſſe librum, quem edidit *R. Ghedalia Aben Iachija* in memoriam filij ſui חנוך *Channòch*, de quo egimus in I. Parte num. 391. §. 7. cùm hic liber *Channòch* alius ſit ab eo longè diuerſus, Auctor *Scialſcèleth hakab*. pag. 56. b. putat librum חנוך *Channòch* fuiſſe ſcriptum à ר׳ אהרן חלוי *R. Aha-*

quin & Auctor *Maarècheth Elaùth*, referente *Ghedalia Iachijà* in *Catena Cabalæ* pag. 7. circa med. in altiori gradu perfectionis collocat *Henochum*, quàm *Moſen*, aut *Eliam*, & nihilominus ר׳ איבו *R. Ibò* in *Bereſcith Rabbà*, *Sèder Bereſcìth*, *Paraſcia* 25. circa principium nimis impudenter ait.

חנוך חנף היה ; פעמים צדיק פעמים רשע ,
אמר הקב״ה עד שהוא בצדקו אסלקנו ;

Channòch hypocrita fuit. Aliquando Iuſtus, aliquando Impius. Dixit Deus ſanctus benedictus: Donec ipſe eſt iuſtus, ego eum tollam.

Anno 365. vitæ Henoch moritur Adam homo primus an. mun. 930. & ſepelitur ab Henocho cùm vitę ſuę ageret annum 309.

Tollitur à Deo anno mundi 987. quinquageſimo ſexto anno poſtquam Adamum ſepulturæ tradiderat.

Inter Codices mſc. Hebræos Biblioth. Vrbinaten. quæ in Biblioth. Vaticana aſſeruantur, in quodam Cod. membranac. in 4. מערכת האלהות *Maarècheth Hačlahùth Ordinationis Diuinitatis*, reperitur quædam Oratio, quæ attribuitur *Henocho Ben Iàred*. Hanc (dicunt) recitare conſueuiſſe coram Domino. Sed res apocrypha eſt & vana.

נקרא **חנוך הפילוסוף** שכינויו בלשון ערבי
אדריס שכל ספר חנוך על [illegible] ,
חנוך [illegible] ; ונדפס בספר דברי הימים של משה כדפס בויניציאה
על ידי קורנילו בן ר׳ ברוך ז״ל קינד שנת ש״ד לפק .

552 CHANNO'CH HAPPILO-

cuius meminit *R. Moſes Aegyptius* in Epiſtola *ad R. Samuelem Aben Tybbon* de tranſlatione ſui libri מורה הנבוכים *Morè Hanneuuchim* ex lingua Arabica in linguam Hebræam pag. 22. editionis Venetæ anno mundi 305. min. ſupput. Chriſti 1545. in 8. vbi refert, hunc *R. Chanèn Ben Iſaaci* ritè tranſtuliſſe *Galeni Opera* in linguam Hebræam.

ר' חננאל תקנד

אחד מן בעלי התוספות בספר עם חביריו פירוש על הגמרא ונקרא אותו תוספות בדפוס בצד השמאלית הדפין של גמרא ;

554 R. CHANANE'L vnus eſt ex Rabbinis, qui compoſuerunt Gloſſarium illud Talmudicum, quod ſub nomine תוספות *Thoſaphòth* ad leuam paginarum ipſius Talmudis excuſum reperitur in fol.

רב חננאל חכם גדול היה תקנו

עשיר חבר ספר המקצועות נזכר במרדכי פ' לך על פי ופסחים פ"ג, וחבר ספר חפץ נזכר בהגהות הרא"ש שלהות הכהנים פ"ג והיה ראש ישיבה בעיר אלקירואן ומת בלא בנים והעושר שנשאר בעיר ההיא, ועיין ספר שלשלת הקבלה דף ל' ;

556 RA'V CHANANE'L, qui circa ann. mun. 4840. Chriſti 1080. viuebat, prædiues fuit & doctus, & inter Rabbinos ſuæ ætatis Principatum tenuit in Prouincia, ſeù Vrbe אלקירואן *Alkiruàn*, quæ an ſit Regni Fes in Africa è regione Cordubæ, an in Hiſpania, adhuc non didici, vbi Academiam regens, ipſius cura & opera, quandiu vixit, ſtudium Talmudicum mirificè viguit, ſed eo mortuo abſque ma-

R. Aharòn Leuita, qui de genere Principum, qui Barcinone Toletum anno mundi 5045. Chriſti 1285. ſeceſſit, & obijt ſecundùm *Iuchaſin* ibid. an. mundi 5053. Chr. 1293.

רבי חנוך בן שלמה אלקוסטאנטיני תקנב

חבר מאמר אשר קראו מפתח לבא לפרדס נבואה של ישעיה ; ויסוד על מראות הנביאים של ישעיה פרק ו', א', ומראה אשר ראה יחזקאל פרק א' : א', ומראה זכריה פרק ד', ועיין למעלה סימן תקנ, וזה הספר מענה גם כן בוותיקאנו כתיבת יד ;

552 R. CHANNO'CH BEN SALOMONIS CONSTANTINOPOLITANVS ſcripſit.

מפתח לבא לפרדס נבואה של ישעיה ;

Maphtèach lauò Lepardès Neuuàh ſcel Ieſciaaiàh Clauem ad aperiendum Paradiſum Prophetiæ Iſaiæ. Diuiditur in tres Partes.

I. Tractat de Viſione Iſaiæ c. 6. *Vidi Dominum ſedentem &c.*

II. De Viſione Ezechielis c. 1. 1. *Et factum eſt &c. aperti ſunt Cæli &c.*

III. De Viſione Zachariæ c. 4. 2. *Vidi, & ecce Candelabrum &c.* Eſt eiuſdem argumenti cum מראות אלהים R. Enochi Ben Dauid, de quo ſuprà num. 550. Vterque Codex mſc. reperitur in Biblioth. Vatic. in 4.

ר'חנין בן יצחק תקנג

העתיק מלשון יוני ללשון עברית ספרי גאליינוס כמו שאמר רמב"ם באגרת של רבי שמואל ן' תבון על העתיקו הספר מורה הנבוכים מלשון ערבי ללשון עברי ;

553 R. CHANE'N BEN ISAACI,

תקנ"ח **ר' חננאל רופא בר תנחום**

עשה פירוש על שלש מאות ואחת מצות לבד ונמצא בוואטיקאנו
כ"י על הקלף כרך שלם ונכתב בה' אלפים ע"ו לאלפים ושבעים
וששה ליצירה ; ועיין מספרים סוף קמ"ז ;

558 R, CHANANE'L MEDICVS BAR·THANCHV'M compoſuit -

פירוש *Piruſc Expoſitionem* ſuper 301. Iudaica præcepta tantùm. Reperitur mſc. in membran. in Bibliot. Vaticana in fol. anno mundi 5076. Chriſti 1316. die 8. Menſis *Siuàn Maij*, tempore Papæ Benedicti XI. Ordinis Prædicatorum. Vide num, Cod. Hebr. 147,

תקנ"ט **חנניה בן חזקיה בן גרון**

היה בזמן הבית שני ופירש ספר יחזקאל וכתב מגילת
תענית ; ובביתו בית שמאי ובית הלל גזרו י"ח דברים כדאיתא
בשיפרי פרשת כי תבא בסוף :

559 CHANANIA'H BEN CHIZKIA'H EZECHIÆ BEN GARO'N floruit tempore Ædis ſecundæ adhuc perſiſtentis. De eo in Talmude celebris recolitur memoria, cùm enim aliquando voluerint Legis Doctores & Iudices Synedrij prohibere librum Ezechielis, eò quòd nonnulla in eo legantur, quæ Legi Moſaicæ contraria eſſe viderentur, ipſe opus aſſumpſit interpretandi librum hunc, & vt commodiùs de nocte id facere poſſet, 300. dolia olei parat pro lucernis. Interpretatio ipſius laudatur, & Ezechielis liber eximitur à periculo damnationis. Hoc à fide abſonum & fabuloſum commentum his verbis legitur in Cod. חגיגה Cha-

maſculina prole, ruit & ſtudium Alkiruanicum.

Auctor *Scialſcèleth bakab.* pagina 40. circa principium duos libros huius Auctoris nobis exhibet -

I. ספר המקצועות *Sèpher Hammekatzuhòth Librum Caricarum*, ſeù *Caſiarum*, cuius mentionem fieri in *Mordochi* cap. אף על פי 5. Cod. כתובות & Cod. שבועות cap. 1. perhibetur.

II. ספר חפץ *Sèpher Chèphetz Librum Deſiderij*, cuius meminit מרדכי *Mordochi*, ait Auctor הגהות *Haghahàth Rambàm* Annotationis in R. Moſen Ægyptium *Halachòth* שבנים *Scebanim* cap. 3. Sed de illorum argumento nihil profert. Pertinere autem videntur ad res Iudiciales, & Forenſes Iudaicas, de quibus in locis citatis agitur,

תקנ"ז **רבינו חננאל איש רומה**

היה בדור רב חננאל הנ"ל שנת ד' אלפים תת"מ והשגם
שגילה בגדלה בחכמה הלכות משך ושבת שם כנסת ל' ; עיין
שלשלת הקבלה דף מ' ;

557 RABBE'NV CHANANE'L ROMANVS circa annum mundi 4840. Chriſti 1080. ætate præfati *Ràu Chananelis* viuebat, cui in Talmudica doctrina exequabatur: huius rei ſignum eſt prænomen *Rabbènu* ei attributum, quod nemini conceditur, niſi ſit ſummè doctus. Fertur quædam ſcripſiſſe ad Ius Hebræorum pertinentia, de quibus maiorem notitiam non habeo. Huius meminit ריש"בם *Riſcbàm*, id eſt *R. Samuel Ben Meir* ex הרמב"ם *Harrambàm Halachòth* חמץ ומצה cap. 8. הגהה 2. Vide *Scialſcèl. bakab.* pag. 40.

quum . vnde tandem 18. decreta ſtabilita ſunt communi conſenſu in Cænaculo eiuſdem, prout videre eſt in Cod. *Sciabbàth* c. 1. Itaque mirandum eſt, quomodo in Commentarijs *Miſcna* in principio Cod. *de Sabbatho* Moſes Ægyptius dicat 24. decreta à præfatis Scholis in Ædibus Chananię ſuper 24. rebus emanata fuiſſe, cùm huiuſmodi numerus decretorum nullibi in Talmude legatur. At ex *Pirùſc Raſci*, & ex *Toſaphòth* in eodem Cod. *de Sabbatho* manifeſtum eſt, 18. tantum res ſtabilitas eſſe atque decretas in eo loco iam relato.

שרבו בית שמאי על בית הלל לא היו עוד מי״ח׃

Eaſque additas & multiplicatas fuiſſe à Schola Sciammài ſuper Scholam Hillelis videlicet 18. *res*, *& non ampliùs*. Inde apparet 18. ſententias ſecundùm opinionem Scholæ Sciammài recepiſſe Scholam Hillelis.

In *Maſſechèth Semachòth* Cod. *de Luctu funebri*, cap. 6. pag. 30. colum. 3. circa finem, notabilis hiſtoria de hoc Chananiàh refertur: quòd cùm aliquando librum Legis centum מנה *Mna* (eſt pondus quod ſecundùm Budæi ſupputationem librę Romanæ reſpondet, & iuxta Euangelium Luc. 19. eſt genus monetæ, de qua, Deo dante, agemus in *Diſſertatione de Nummis Veteris Teſtamenti*) emiſſet, & poſtea perdidiſſet, pro eo orauit in Templo & inuenit. Hinc docemur, antiquum fuiſſe vſum orandi Deum pro rebus deperditis, vti nos frequenter facimus.

Cæterùm quod attinet ad ætatem Cha-

Chàghighà cap. 2. אין דורשין pag. 13. propè finem.

חנניה בן חזקיה אלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה מה עשה העלו לו ג׳ מאות גרבי שמן וישב בעליית ודרשו׃

Chananiàh Ben Ezechia niſi fuiſſet, fuiſſet abſconditus (prohibitus) *Liber Ezechielis, quia verba eius contradicunt verbis Legis Moſaica*. [R. Sal.

שיש בסופו דברים בקרבנות שסותרין דברי תורה׃

Quia in fine libri Ezechielis ſunt quædam de Sacrificijs quæ contradicunt Verbis Legis.] Confer cap. 46. Ezechielis. *Quid fecit? Adduxerunt ei* 300. *dolia olei* [R. Salom. להדליק *ad ardendum, vt ſtudere poſſet de nocte*] *ſletit in ſolario, & interpretatus eſt illum*. Si hoc Talmudicum commentum fuiſſet verum, primus omnium Prophetarum Interpretum fuiſſet hic noſter Chananiàh, de quo etiam in libro *Iuchaſsìn* pagina 57. habetur quod ſcripſerit מגלת תענית *Meghillàth Taanìth Volumen de Ieiunijs*. Quamuis apud eundem pag. 20. legatur, hoc prælaudatum Volumen non ab vno, ſed à pluribus fuiſſe compilatum, primò à *R. Iuda Ben* שמוע *Sciamuàh*, poſtea ab hoc noſtro *Chananià*, poſtremò à filio ſuo *Eleazaro*, *& eius Collegio* completum & perfectum. Ædes huius inſignis Rabbini Ieroſolymitani tanquam Collegium & Doctorum Gymnaſium frequentabantur, ſæpè in ijs coacta Synodo inter Scholas *Sciammài & Hillelis* de rebus controuerſis habitum eſt collo-

Ex quibus verbis clarè colligitur, quòd Chriſtus videns hos Doctores Scholæ ſcilicet Sciammài & Hillelis inter ſe de dubijs Legis diſputantes, ſedit in medio eorum, eoſque audiebat, ſed cùm dubia non ſoluerent, nec ſolidam doctrinam proponerent, interrogabat eos; qui cùm Chriſti interrogationibus reſpondere neſcirent, Chriſtus adæquatè reſpondebat, & mirabantur omnes ſuper prudentia & reſponſis eius. Vnde hæc diſputatio quaſi caſualiter, & ex accidenti contigit Chriſto, licèt ab eo præuiſa. Viuebat igitur tunc temporis *Chananiàh*, id eſt anno Chriſti 13. Quo autem anno fato ceſſit, incertum eſt.

תקס׳ **ר׳ חנניה בן יצחק היוצרי**

היה מתרגם ספר מוסרי הפילוסופים אשר קבצו חכמי יון והרומיים: ומוסרותם ; ואמר על מיתת אלכסנדר המקדוני כבעל הקרנים , וענין הספר מאמר והקבץ הפילוסופים וכתבי החכמים אשר כשמלאת לאחיו והמובאה עליהם דברים יפים . והעתקם מן ספרי היונים והרומיים ונעתק ספר הזה בלשון ערבי : ורבי יהודה בר שלמה הספרדי העתיקו מלשון ערבי ללשון הקדש ונחלק לשלשה שערים ורואיתי אותו סדרתם ולא היה שם עקום אשר בדפוס :

560 R. CHANANIA'H BEN ISAACI HAIOTZERI', ex libris Philoſophorum Græcorum, & Latinorum compilatis ſententijs, & ex ijs compoſito libro ſub nomine -

מוסרי הפילוסופים *Muſſarè Happiloſophim Eruditionum Philoſophorum* in linguã Arabicam tranſtulit; quem deinde ex lingua Arabica in linguam Hebraicam vertit *R. Iodà Bar Salomonis Haſſephardi Hiſpanus*. Diuiditur

Chananiæ, dicendum eum eo tempore vixiſſe, quo Saluator mundi in terris verſabatur: nam cùm Proceres Scholæ Sciammài & Hillelis Ædes Chananiæ tanquam Gymnaſium frequentarent, & vbi de controuerſijs inter vtramque Scholam conciliandis pertractarent, dicendum eſt, hoc eueniſſe poſtquam iſtæ duæ Scholæ inter ſe diuiſæ fuerunt, quod accidit poſt trienniũ ab obitu Hillelis. Hillel autem diem ſuum clauſit anno Domini 8. Ergo diſſenſio inter vtramque Scholam accidit poſt annum Domini vndecimum; adeò deinceps exarſerunt animi diſcipulorum vtriuſque Scholæ, vt nec publicis diſputationibus etiam in Templo frequenter habitis, nec priuatis colloquijs vnquam in mutuam concordiam potuerint coaleſcere, vnde exacerbatis animis ad arma deuenerunt, ex vtraque parte quamplurimis interfectis, vt notant התוספות *Hattoſaphòth* in cap. השולח גט *Haſcioleàch Gheth*, ex nomine ירושלמי.

Ex hac diuiſione ſententiarum Scholæ Sciammài & Hillelis crediderim originem habuiſſe diſputationem illam, quam Doctores tempore Chriſti Domini, cùm eſſet annorum duodecim, habuerunt in Templo: nam Chriſtus ingrediens in Templũ inuenit Doctores inter ſe diſputantes, inter quos forſan erat hic noſter Chananiàh tanquam cæteris doctior: vnde Chriſtus non fuit Auctor diſputationis, cùm dicat diſertè Euangeliſta Lucas 2. 46. *Inuenerunt illum in Templo, ſedentem in medio Doctorum, audientem illos, & interrogantem eos.*

tur in tres שערים *Sciarrim Portas*, ſeù *Tractatus*, in quibus variæ ſententiæ diuerſorum Philoſophorum adducuntur ad mores regulandos ſpectantes. In tertio Tractatu præcipuè agitur de morte Alexandri Macedonis, qui ibi vocatur, vt ſolent Auctores Iudæi, בעל הקרנים *Baàl Hakarnàim Cornutus*, ob illius fortitúdinem, & Imperij extenſionem ab Ortu vſque ad Solis Occaſum; cum Epiſtola ipſius Alexandri ad matrem, & reſponſione matris ad ipſum; de tranſlatione corporis Alexandri ex Babylone in Alexandriam Ægypti; de funere, & eius exequijs, à Philoſophis celebratis; deque Mauſoleo vbi corpus Alexandri conditum fuit. Excuſus reperitur, ſed ſine nomine loci & anni impreſſionis in 4.

תקסא׳ **ר׳ חנניה ן׳ יקר** חבר ספר תהלי תהלים על דרך שיר בעשרה ספורים טעם מונחים בפיוט נעשה אותו בקושטנטינא ונדפס בלועס העיר ;

561 R. CHANANIA'H IBN IAKA'R ſcripſit librum, quem vocauit תהלי תהלים *Thehillè Thehillim Pſalmos Pſalmorum*. Eſt liber Pſalmorum in Hebraicum Rhythmum, quo nunc vtuntur Hebræi. Non ita pridem Conſtantinopoli eſt confectus. Ita Hottingerus in Bibliotheca Orient. Claſſ. XI.

תקסב׳ **חסד אברהם** שם הספר כלו שם משמב וכם דרשות ונדפסו בליגלין ;

562 CHE'SED AVRAHAM *Pietas Abrahami*. Liber eſt Concionum, Excuſus Leglini, inquit Plantauit.

חס

תקסג׳ **ר׳ חסדאי בן אברהם בר חסדאי בר יהודה בר חסדאי קרישקש ספרדי** והוא נמצא בשנת הגזירות בקטלוניא ובקסטיליא ואראגון שנת קנ״א לאלף ששי ושמר שנת קמ״ח לפק בברצלונה עיין ס׳ יוחסין דף קל״ב עמוד ל׳ וס׳ שלשלת הקבלה דף ס״ו עמוד ל׳ : ודף קי״ד עמוד א׳. והוא שחבר חבר ספר אור יהוה שנדפס בפירארה שנת ש״ט על ידי לאברהם ן׳ אושקי ; ושמעתי כי חבר ספר אחר וקראו אור תורה ולא ראיתיו ;

563 R. CHASDA'I BEN ABRAHAM BAR CHASDAI BAR IVDÆ BAR CHASDA'I KRESKAS HISPANVS. Scripſit ספר אור יהוה *Sèpher Or Adonài Librum Lucis Domini*. Tractat *de Lege Diuina, eiuſque dignitate, & perpetuitate. De Deo, eiuſque prouidentia &c.* Diuiditur in quatuor Tractatus, quorum vltimus ſubdiuiditur in 13. paruos Sermones diuerſi argumenti. Corrige itaque Spizelium in Indice Cæſareo pag. 72. aſſerentem, hunc librum eſſe Comment. in מורה הנבוכים *Morè hannebuchim* R. Moſis Ægyptij. Vidi illum excuſum Ferrariæ anno mundi 315. min. ſupput. Chriſti 1555. in 4. apud Abrahamum Aben אושקי *Oski* Hiſpanũ, Don Hercule Ateſtino Ferrariæ Duce. Auctor *Iuchaſiin* pag. 133. b. prope finem, dicit, hunc Auctorem obijſſe Cæſarauguſtæ anno קמ 140. Chriſti 1380. Et Auctor *Scialſcèleth hakab.* pag. 61. b. circa med. addit

רבינו חסדאי קרישקש שחבר ספר אור ה׳ והוא נמצא בשנת הגזירות ;

Rabbènu Chaſdài Krèſckaſc qui compoſuit librum Lucis Domini, reperiebatur

tur

(Chriſti 1348.) *Cæſarauguſtæ*. Corrigendũ igitur eſt ח in מ. Si verum eſt, hunc R. Chaſdài obijſſe an. Dom. 1380. ſiuè mundi ק״מ verum quoq; eſſe poterit id, quod aſſerit R. Simeòn Luzzatti nouiſſimus Rabb. Venetus in ſuo Diſcurſu Italico *Circa ſtatum Hebræorum præſentis æui*, pag. 79. b, vbi dicit *R. Chaſdài* fuiſſe Magiſtrũ *R. Ioſephi Albi*. Conſtat autem *R. Ioſephum Album* fuiſſe vnum ex Rabbinis, qui cum Hieronymo à S. Fide anno Domini 1413. diſputauerat coram Benedicto XIII. Antipapa, vnde & à *Iuchaſin* pag. 134. refertur ad annum 5185. Chriſti 1425. quo anno compoſuit ſuum Syntagma עקרים, & *Scialſcèleth hakab.* immediatè poſt Chaſdài ponit Ioſeph Album. Notandum verò eſt id, quod idem Luzzatti ibidem refert, quòd hic R. Chaſdài fuerit primus inter Hebræos, qui doctrinam Ariſtotelis impugnauerit, ex quo diſcimus eum non vulgarem fuiſſe Philoſophum.

Addit idem Auctor *Iuchaſin* pag. 133. b. in fine, quòd -

בשנת קמ״א הסירו הנוצרים חשבונם אשר מזמן קיסר אגוסטו והתחילו לחשוב מסולד הנוצרי ויש הפרש ל״ח שנים :

Anno mundi 141. *minor. ſupputat.* (Chriſti 1381.) *deſierunt Chriſtiani* (nempè Hiſpani) *numerare ab Aera Auguſti Cæſaris, & ceperunt numerare* (annos ſuos) *à Natiuitate* (IESV) *Nazareni; differentia inter vtramque Epocham eſt* 38. *annorum*. Hi enim anni 38. ſi addentur Natiuitati Domini, emergent anni Æræ Auguſti.

tur in anno decretorum, id eſt viuebat tempore, quo edicta promulgata ſunt contra Iudæos. Quæ autem fuerint huiuſmodi edicta, & qua occaſione promulgata, idem Auctor pagina 114. his verbis refert -

בשנת ה׳ אלפים ק״ס היה מגפה חזקה בכל גלילות אשכנז ופרווינצה וקטלוניאה ומישראל לא מת א׳ וטענו שהיהודים הטילו סם במימות וגלגלו עליהם צרות רבות : וראיתי אגרת ארוכה שכתב רבינו כסדאי קריסקש המספר באורך ועם הזמן מהרבה צרות וגזירות והריגות שהיו בגלילות ספרד בשנת קנ״ב וכו׳ :

Anno 5160. (Chriſti 1400.) *contigit peſtilencia valida in omnibus finibus Germaniæ, Prouinciæ, & Catalauniæ, nec vnus quidem ex Iſraëlitis perijt, & accuſauerunt Iudæos, quòd veneno infeciſſent aquas, & deuolutæ ſunt ſuper eos anguſtiæ quamplurimæ. Ego autem vidi Epiſtolam ſatis prolixam, quam ſcripſerat Rabbènu Chaſdai Kreſkas, in qua diſtinctè narrabat omnia, tempus multiplicium anguſtiarum, perſecutionum, & occiſionum, quæ facta ſunt* (in Iudæos) *in confinibus Hiſpaniæ anno* 5152. Chriſti 1392.

Hinc apparet error Chronographicus circa mortem R. Chaſdai Krèſkas: nam ſi ſecundùm *Iuchaſin* mortuus eſt anno 140. non potuit Epiſtolam ſcribere de anguſtijs Iudæorum Hiſpanorum an. 152. duodecim annis poſt ſui mortem. Hinc etiam manifeſtum redditur mendum Typographicum libri *Scialſcèleth hakab.* pag. 61. b. vbi ex *Iuchaſin* refertur, quòd *R. Chaſdài Krèſckas* נפטר שנת ק״ח בסרקוסה *obierit an.* 108.

תקסו **רב חסדאי בן יצחק שפרוט**

בן עזרא מבני גלות ירושלם אשר בספרד כתב אגרת למלך יוסף שלכוזר מלך התוגרמי על דברי היהודים ואשר הם בספרד ובפרט בקורדובה ונזכר אותו בספר שלשלת הקבלה דף ל״ט עמוד ב׳ ושם לשונו : רב חסדאי (בלי י׳ ובלא הה״א) מזרע בית דוד היה בדור הוא (רל בדור רב יוסף בן רב חנוך בשנת ד׳ אלפים תת״) ואולי הוא שהעתיק הלשון בסוף ספר עולם שלו ואומר שלכן הנרגשים המקראות נכנן עד הם קיבל מהם עם הוקים כוזריים שהנהיגו ויוסף מלכם שלח ספר לרב חסדאי הנשיא ברבי יצחק שפרוט והודיעו מכול על דעת הרבנות עם כל עמו : והליכו ונכבי כמיל בפולימלא תם : ואלת לגרת בגבלת בקהלת ספר כוזרי שהעתיקו יואן בוקסטורף בן יואן בוקסטורף מלשון עברי אל לשון לטין ונדפס בבאסיליאה שנת אלף תר״ס לספירתנו .

566 RA'V CHASDA'I BEN ISAACI SCIPRV'T BEN EZRÆ ex deportatis Ieroſolymitanis in Hiſpaniam Corduba, ſcripſit *Epiſtolam* ad Ioſephum Regem Cuzaræorum, à quo & reſponſum accepit. Huius Epiſtolæ fit mentio in *Scialſcèl. hakab.* pag. 39. b. circa medium. Sed ibi hic Auctor vocatur רב חסדא *Ràu Chaſdà* ſine י *Iod*, & additur fuiſſe מזרע בית דוד *de ſemine Domus David*, licèt dubitet, an hic *Ràu Chaſdà* ſit idem cum *Ràu Chaſdài*, de quo nos modò loquimur. Eadem *Epiſtola* excuſa eſt per extenſum in principio libri כוזרי *Cozari*, quem ex Hebræo in Latinum tranſtulit Ioannes Buxtorfi filius, & anno Domini 1660. typis Baſileenſibus euulgauit. In ea de ſoli Cordubenſis amœnitate, & fertilitate, & felici Indæorum ibi commorantium ſtatu prolixè agitur. Rogatur Rex Cuzaræorum, vt de Iudæis, qui ſub Imperio eius viuunt, copioſè reſcribat,

Audiui etiam hunc R. Chaſdài ſcripſiſſe alium librum ſub nomine אור תורה *Or Thorà Lumen Legis*, ſed apud Auctores nunquam de eo fieri mentionem noui.

תקסד **ר׳ חסדאי מאלכסנדריאה**

של מצרים חבר ספר על התכונה ובו אומר שהכל היו בפי כוס המשלת הכוכבים ואין ושדבר לטתו : ונמצא כ״י בוואטיקאנו .

564 R. CHASDA'I ALEXANDRINVS ÆGYPTIVS Aſtrologus, ſcripſit librum *De influxu Aſtrorum* planè impium: nam in eo aſſerit, omnes euentus etiam à cauſa libera ab influxu Aſtrorum pendere & neceſſariò prouenire. Vnde ait, Diluuium vniuerſale, exitum filiorum Iſraël de Ægypto, Templi ædificationem, eiuſque euerſionem à Sidereis influxibus proueniſſe; ſicut & cætera, quæ à libera hominum voluntate dependent. Reperitur mſc. in Biblioth. Vatic. papyr. in 4.

תקסה **ר׳ חסדאי הלוי הספרדי**

ממצרים והיה סוכן באלכסנדריאה הלכו אגרות בינו ובין הרמב״ם כמו שעיד בעל ספר שלשלת הקבלה דף נ׳ עמוד ב׳ .

565 RABBE'NV CHASDA'I HALLEVI' HASSEPHARDI MIMITZRAI'M *Rabbènu Chaſdài Levita Hiſpano-Ægyptius*, Incola Alexandriæ Ægypti. Direxit quamplurimas Epiſtolas ad Moſem Ægyptiũ, & viciſſim Moſes Ægyptius ad eum ſaltem reſponſiuas. Ita teſtatur Auctor *Scialſcèleth hakab.* pag. 50. b.

mittitur; primus, quia *Or Adonài* non eſt huius *Ràu Chaſdài Ben Iſaaci Sciprùtt*, ſed alterius *Ben Abrahami*, de quo ſuprà num. 563. Secundus, quia dicitur ex *Iuchaſsìn*, hunc R. Chaſdài obijſſe an. 156. & citatur pag. 234. cùm tamen liber *Iuchaſsìn* non extendatur vltra pag. קס״ח 168. Illud ſanè verum eſt. quòd Auctor *Iuchaſsìn* pag. 133. dicit -

הרב רבי חסדאי בעל ס׳ אור יהוה נפטר שנת קֿמ בסראגוסא :

Quòd Ràu R. Chaſdài Auctor libri Or Adonài obierit an. 140. (ſexti millenarij) *Cæſaraugustæ*, ſed de Auctore libri *Or Adonài* ipſe intelligit, vt manifeſtum eſt. Error autem naſci videtur ex duobus Rabbinis nomine *Chaſdàì* eadem ætate viuentibus, altero filio Abrahami, altero filio Iſaaci, & liber *Or Adonài*, qui à primo compoſitus fuit, huic ſecundo perperam attribuitur. Sed ſi quod Auctor *Scialſcèl. hakab.* pag. 39 b. dicit, verum fuiſſet; nempè quòd *Ràu Chaſdài*, ſeù vt ipſe habet. *Ràu Chaſdà*, cui Ioſeph Rex Cuthæorum Epiſtolam ſcripſerit, eſſet *Ràu Chaſdà* הנשיא *Hannaſsì Ben R. Iſaaci Aben Sciprùtt*, qui ætate *Rabbènu Channòch* Rectore Scholæ Cordubenſis viuebat; cùm enim *Rabbènu Channòch* obierit Cordubæ anno 4775. vt ibi dicitur, neceſſe eſt vt dicamus, hunc *Ràu Chaſdài* ſuperſtitem fuiſſe an. 4775. Cùm enim R. Abraham Ben Dijor ſecundùm R. Dauid Ganz anno 4921. diem ſuum obierit, nihil obſtare deprehenditur res geſtas

bat, totam Regni ſui notitiam tradat, quæ quidem Epiſtola cum ſuo reſponſo Iudaicis fabulis ſcatet, & totus ſcopus illius eſſe videtur, vt Iudæis ſuis perſuadeat, adhuc eis Reges in remotiſſimis, & omnino incognitis mundi partibus eſſe, idque mendacijs & falſitatibus ſtatuminare conatur. De ſimili argumento, nempè de Hebræorum Chymericis Regnis vltra imaginarium Sambationem fluuium exiſtentibus egi in Prima Parte pag. 47. 100. 126. & ſeqq. ad quas Lectorem curioſum remitto. Hanc autem Epiſtolam eſſe ſuppoſititiam & illegitimum partum *Ràu Chaſdài*, manifeſtè liquet ex eo, quia de ea mentionem facit R. Abraham Ben Dior, qui R. Iudæ Leuitæ fuit coçuus. Quomodo ergo Abraham Ben Dior huius *Ràu Chaſdài Ben Iſaaci Sciprùtt* meminiſſe potuerit, cùm *Ràu Chaſdài* longè ætate fuerit iunior Abrahamo ipſo Ben Dijor? Nam Abraham Ben Dijor ſecundùm Chronologiam Dauid Ganz fuit ſub ann. 4921. Iſaac Sciprùtt pater *Ràu Chaſdài* ſub ann. 5135. *Ràu* verò *Chaſdài* eius filius ann. 5156. Præceſſit itaque R. Abraham Ben Dijor ipſum *Ràu Chaſdài Ben Sciprùtt* annis 235. Itaq; perſpicuum eſt, hanc Epiſtolam ab aliquo recentiore recutito eſſe inuectam.

Aduertendum tamen eſt, errorem ineſſe in *Zèmach Dauid Ganz* an. 156. ſexti millenarij, dum librũ אור יהוה *Or Adonài* tribuit R. Chaſdài, qui obijt anno 156. citatq; *Iuchaſsìn* pag. 234. Duplex enim error com-

Christi 1478. ex remotiſſimis Occidentis partibus quendam Virum in Cretam Inſulam appuliſſe, qui in publicis diſputationibus, & in priuatis colloquijs hoc de Tranſmigratione Animarum ineptiſſimum & ſtultiſſimum dogma firmare ſatagebat. Affirmabat etiam ſe habere librum Arabicum de hac màteria tractantem, quem in linguam Hebraicam ſe vertiſſe affirmabat. Ad tantam itaque ſtultitiam deuenit hic homuncio, vt aſſerere non vereretur, eos, qui hanc de corpore in corpus tranſmigrationem Animarum negare præſumpſiſſet, inter Hæreticos Sadducæos & Baithoſæos connumerandos eſſe, & pro Hæreticis habendos. Huiuſmodi erroneum dogma etiam tempore Chriſti inter Iudæos viguiſſe colligitur ex Euangelio Matth. 16. 13. ita vt alij crederent, Chriſti Animam fuiſſe Ioannis Baptiſtæ, alij Eliæ, alij Ieremiæ, aut vnius ex Prophetis: quò alludere videntur verba Euangeliſtæ Matthæi, Inter Catholicos damnatur hoc dogma, vt apparet ex Anathematiſmo XII. Proſperi ex Manichæo conuerſi, quo dicitur: *Qui animas humanas transferendi iterùm in alijs corporibus, Vel animalibus credit, anathema ſit*. Videſis Tomo XI. Concil. Mag. Reg. pag. 53.

Vertit etiam in linguam Hebraicam hic Auctor librum Moralem Arabicè compoſitum ab Abumat Algazelo, qui ſub hoc titulo circumfertur -

מאזני צדק *Motznè Tzèdek Bilances Iu-*

à *Ràu Chaſdài Ben Iſaaci Sciprùtt* referri potuiſſe ab Abrahamo Ben Dijor poſteriore tempore *Ràu Chaſdài*. Sed vtcumque ſit, ſiuè hic R. Iſaac Sciprùtt, qui dicitur fuiſſe pater Ràu Chaſdài, ſit ille, qui refertur ad annum 4775. vel alius *R. Iſaac Sciprùtt* Auctor אבן בחן qui ab eodem Auctore *Scialſcèleth hakab*. pag. 61. connumeratur inter Auctores, qui viuebant anno 5134. & R. Dauid Ganz ad ann. 5135: hoc ſanè certum eſt, Epiſtolam illam eſſe fabuloſiſſimam, & directam cuidam Ioſepho Regi Cuzaræorum, proſelyto Iudæo, qui nunquam extitit, niſi tantùm in Iudæorum cerebro.

Cæterùm, multi fuerunt inſignes Rabbini nomine *Chaſdài*, vel *Chaſdà*: ſed quia nulla ingenij ſcripta monumenta poſteris reliquerunt, ideò de his nil aliud dicemus, niſi quòd Auctor *Scialſcèleth hakab*. pag. 109. cuiuſdam inſignis *Ràu Chaſdà* meminit, coætanei Conſtantini Magni circa ann. mundi 4050. Chriſti 290.

בקסל ר׳ דון חסדאי קרישקאש מסרקוסטה בספרד אחר הנזכר למעלה שלח אגרת אל תושבי אי קנדיאה על ענין הגלגול ונמצא כ״י בוואטיקאנו ׃

567 R. DON CHASDA'I KRESCKA'S CÆSARAVGVSTANVS alius à ſuperiore, ſcripſit -

אגרת *Ighèreth Epiſtolam* ad Iudæos Cretenſes על גילגול הנפש *Al ghilgùl bannephèſc De tranſmigratione Animarum*. Extat hic liber mſc. in Biblioth. Vatic. vbi legitur, anno mundi 5238.

Iuſtitiæ, vt ait Spizelius in ſua Bibliotheca Vniuerſali.

תקסח **ספר חקירה** על הצלחת האדם ובענף הפילוסופיא בלי שם המחבר והוא כתיבת יד ברביעית ׃

568 SE'PHER CHIKIRRA'H AL HATZALACHA'TH HAADA'M *Liber inueſtigationis proſperitatis hominis*. Tractatus eſt *De Hominis beatitudine*. Extat mſc. in Bibliotheca Vatic. in 4.

תקסט **ספר חרדים** והוא פירוש על תרי״ג מצות על יסודים ונעלם שם המחבר ונדפס בויניציאה שנת שס״א לפ״ק ׃

569 SE'PHER CHAREDI'M *Liber Trepidantium*. Eſt explicatio 613. Præceptorum Iudaicorum, docens, à quonam ex quinque ſenſibus ſingula dependeant, quaque ratione ſint obſeruanda, & adimplenda. Venetijs in 4. anno mundi 361. minor. ſupputat. Chriſti 1601. Vide Buxtorfium.

תקע **ספר חתן דמים** והוא ספר על הקבלה נדפס בפראגא בדף שלם שנת שסו לפק ׃

570 CHATHA'N DAMI'M *Sponſus ſanguinum*. Tit. ex Exod. 4. 25. Hottingerus Claſſ. III. Biblioth. Or. dicit eſſe librum, tractantem *De Circumciſione*. At Buxtorfius ait, librum eſſe Cabaliſticum, & Pragæ in folio anno mundi 366. min. ſupput. Chriſti 1596. excuſum.

תקעא **ר' טאם** עיין רבינו תם ׃

571 R. TAM. Plantauitius ſcribit טאם cum *Tet* & *Aleph*, ſed craſſus eſt error, cùm ſcribi debeat תם *Tham*, quod nomen proprium non eſt, ſed cognomen cuiuſdam docti Rabbini nomine *Iacob*, de quo vide infrà Parte III. in *R. Iacob Ben Meir*. Quia tamen Plantauitius aſſeuerantèr dicit *R.* טאם *Tam* ſcripſiſſe *Epiſtolam de Pœnitentia* Cracouiæ excuſam, ita & ego ſub hoc deprauato nomine טאם *Tam* eandem *Epiſtolam* annotaui. Vide Plantauit. Cod. 22. אגרת התשובה ׃

תקעב **טובי בן טוביאל בן חננאל בן אריאל בן גביאל בן עשאל בן נתיאל** ממטה נפתלי והוא ספר אשר בו טובר ספור ספירת לטובי בן טוביאל בעת הלך רפאל ברשם אליו ויעבר עיניו כי עיור היה והלך עם טוביה בנו אל ערים רחוקות לקחת את הכסף אשר היה שם ביד גבאל אחיו ויוליכוהו לשלום והביאוהו לשלום ורפא את אביו והביא את הכסף מיד גבאל, ובזאת זה הספר הוא לספר בדקדוק על טובי ובטובותיו והראות מלאך רפאל אליו ותמונת הויגע והנדקס, והוא נדפס בויניציאה שנת שס״ו לפ״ק עם ספר דברי הימים של משה וספרים אחרים ׃

572 TOVI' BEN TOVIE'L BEN CHANANE'L BEN ARIE'L BEN GAVI'EL BEN HASAE'L BEN NENATHI'EL de Tribu Nephtali. Eſt liber Tobiæ Hebraicus, quo tota hiſtoria Tobiæ continetur. Non multum diſcrepat à Latina & Vulgata verſione B. Hieronymi,

Nenathiel) *qui Samaria in Aſſyriam captiuus ductus fuit tempore Regis Manaſſar* (corrige *Salmanaſar*). Et ſequenti numero 215. iterum de Tobia hæc habet: *Tobias, ſeù liber Tobiæ, patris & filij è lingua Chaldaica, in quaprimum fuit à Tobia ipſo patre conſcripta, in Hebræam, Auctore incerto, tranſlata, qui in Germania aliquoties excuſus fuit &c.*) Ex his, quæ de Tobia affert Plantauitius, videtur exiſtimaſſe duos fuiſſe diuerſos libros Tobiæ, cùm reuera vnicus ſit, & ille qui primo loco, nempè ſub num. 214. à Plantauitio ponitur, eſt idem qui ab eo in ſecundo loco, & ſub numero 215. collocatur. Vnde ſuſpicor Plantauitiũ hunc Tobiæ librum non vidiſſe. Ego cùm iuuenis adhuc eſſem, ex exemplari Veneto Cornelij Ben Baruch Adilkenad an. 304. Chriſti 1544. in 8. emendatis erroribus, iterum Latinitate donaui, additis punctis textui Hebraico ad exactam Grammaticæ Hebraicæ normam. Hunc, vt licuit nouitio Scriptori Hebraico, probè ſcripſi in membrana cum interlineari interpretatione Latina, & difficilioribus radicibus in margine adnotatis, vti Arias Montanus in alijs Codicibus Sacris olim fecerat. Cui in fine prolixas annotationes adieci, quibus bona pars Theologiæ Iudaicæ, & tota hiſtoria Tobiæ Rabbinorum ſententijs, & auctoritatibus illuſtratur. Toti Operi addito Chaldaico titulo גברא דשפיר חזי *Gaurà deſciapìr chazè Vir qui pulchrè videt*. Aſſeruatur hic Codex in Bibliotheca Vaticana in fol.

Li-

mi, qui auxilio alicuius vtriuſque linguæ Chaldaicæ, & Hebraicæ periſſimi, accito Notario, ſermonibus Latinis vnius diei labore illum expoſuit, vt ſcribit ad Chrom. & Eliodorum.

Tempore itaque S. Hieronymi Tobiæ liber Hebraicè non extabat, ſed tantùm Chaldaicè. Quo autem tempore, aut à quo hic liber in Hebræum ſit traductus, penitùs ignoratur. Superiori ſeculo à Iudæis Conſtantinopolitanis in lingua Hebraica ſibi ſuppeditatum Oſwaldus Schreckefuchſius ad Sebaſt. Munſterum miſit, vt ex Epiſtola Hebraica Tobiæ præfixa apparet. Munſterus Latinum reddidit, adiunctis ad ſingula capita breuiſſimis annotationibus, & anno Domini 1542: publicæ verò luci expoſuit Baſileæ Henricus Petri Typographus in 4.

Eodem quoque tempore Iſnæ impreſſus fuit cum interpretatione Latina Pauli Fagij. Iterum Venetijs Hebraicè tantùm apud Cornelium Ben Baruch Adilkenad an. לה 304. Chr. 1544. in 8. Etiam apud Io. de Garà ibidem anno 356. Chriſti 1596. prælo ſubmiſſum fuiſſe Plantauitius refert in ſua Biblioth. Rabbin. num. 214. vbi de hoc Tobia ita ſcribit, ſed ſemper mendosè.

טובי בן טוביאל בן חננאל בן אריאל בן נביאל בן אסאל בן ננטיאל ׃

Toui Ben Touièl, Ben Chananèl, Ben Arièl, Ben Nauièl (corrige גביאל *Gauièl*) *Ben Aſaèl* (corrige עשאל *Haſaèl*) *Ben Nenattiel* (corrige ננתיאל

Prædictus autem R. Dauid Ganz ad ann 209. quarti millenarij omninò reſpuit hunc librum Tobiæ vt potè (iuxta ipſum) non genuinum Hebraicum, ſed ſtylo barbaro, & omninò à pura puta lingua Hebræa alieno, compoſitum, vt quilibet in lingua Hebræa verſatus primo intuitu animaduertere poteſt. Vnde abſolutè ait, è lingua Latina in linguam Hebræam opera Sebaſtiani Munſteri in Vrbe Baſilea fuiſſe confectum. Facti etiam narrationem, prout ibi habetur, vti falſam reſpuit. Quòd ex Latino Textu in Hebræam linguam ſit tranſlatus hic liber Tobiæ, refellitur ex eo, quòd magna inter vtrumque textum ſit diſſimilitudo. Quòd Sebaſtianus Munſterus ipſe, vel ipſius opera, ab aliquo alio Hæretico Hebraicæ linguæ aliquantiſper tincto in hac tranſlatione nouo hoc Hebræo fucato ſplendore, candorem hiſtoriæ Latini Tobiæ voluerit obſcurare, de facili credendum eſt. Euulgato autem anno Dom. 1541. Baſileæ textu Hebraico Tobiæ, paulò poſt Venetijs ab *Aſchenàd* nempè anno 1554. cum alijs libellis Hebraicis excuſus fuit, & ab omnibus Iudæis receptus, licèt ſuppoſititius & ſpurius. Quod attinet ad facti narrationem, non crediderim, eam ex toto eſſe reſpuendam, quia in præcipuis rebus non diſcrepat à Vulgato Tobiæ libro: nam Auctor *Scialſcèleth hakabbalà* pag. 68. b. de argumento libri Tobiæ ſic dicit.

ספר טוביה אומרים שהיה בימי גלות בבל וכוונתו

Liber Tobiæ tam ille qui ex Chaldæo à S. Hieron. in Latinum tranſlatus eſt, quàm alius qui Hebraicè circumfertur, quamuis inter Iudæos pro legitimo vterque non habeatur, ſed ambo à Catalogo librorum Canonicorum excludantur; attamen hiſtoria Tobiæ, quæ in libro noſtro à Hieronymo tranſlato, & ab Eccleſia pro Canonico recepto continetur, pro vera hiſtoria à Iudæis habetur, cuius veluti veræ & piæ meminit Auctor *Scialſcèleth hakab.* pag. 68. b. & ante eum *Iuchaſsìn* pag. 136. b. quamuis de tempore, quo hæc hiſtoria acciderat, inter ſe non concordent: nam Auctor *Iuchaſsìn* ſic habet.

ובזמן חזקיה היה מעשה טוביה הצדיק,

Tempore Ezechiæ (Regis Iudæ) *accidit factum Tobiæ Iuſti*. idipſum habet R. Dauid Ganz in צמח דוד ad annum 209. quarti millenarij. Quod verum eſſe poteſt: nam in libro Tobiæ Canonico cap. 1. 2. de Tobia dicitur: *Cùm captus eſſet in diebus Salmanaſar Regis Aſſyriorum. &c.* Salmanaſſar autem ſecundum Chronologiam eiuſdem Ganz regnauit anno 195. quarti millenarij, & imperauit 10. annis vſque ad annum 205. tertium Ezechiæ Regis Iudæ, quo anno iterum Salmanaſſar aſcendit in Samariam, & tranſtulit Iſraëlem in Aſſyriam. 2. Reg. 18. 9. Potuit igitur contingere factum Tobiæ anno 4. vel 5. poſt mortem Regis Salmanaſſaris, id eſt anno 10. Regis Ezechiæ, anno mun. 3209. vel 3210. id eſt ante Natiuitatem Domini 551. vel 550.

זכוונתו לספר צרקותיו ונבואותיו ומראת מלאך רפאל אליו וסבת הזווג והצדקה ׃

Liber Tobia, dicunt, quòd factus ſit (id eſt ſcriptus) *in diebus captiuitatis Babylonicæ. Intentio illius eſt narrare* (Tobiæ) *eleemoſynas, Prophètias, apparitionem Angeli Raphaëlis ad eum; coniugij & eleemoſynæ laudem.* Cùm hæc omnia in Tobiæ præſenti libro contineantur, non eſt huius libri materia detrectanda, cùm ſit eadem, quę in libro Canonico Tobiæ habetur, licèt inſulsè compoſita, & mendosè conſcripta.

De hoc libro Tobiæ, præter Auctores Hebræos ſuprà recenſitos, agunt ex Latinis Nicolaus Serarius S.I. Prolegom. IV. in Tobiam.

תקעג ר׳ טוביה הלוי בן ר׳ אברהם הלוי איש צפת עיר אשר בגליל העליון חבר ספר חן טוב והוא ביאור פסוקים טוב על כל הפרשיות של תורה ודרשם בשיטת... על יד ... ונביאיו ... בפיון כאין על ידי ר׳ יצחק גרשון ... ולא קם נביא עוד בישראל כמשה לפ״ק ׃

573 TOVIA'H HALLEVI' TOBIAS LEVITES BEN R. ABRAHAMI LEVITÆ de Vrbe צפת *Tzaphèth* Galileæ ſuperioris, ſcripſit ספר חן טוב *Sèpher chèn tôu Librum Gratia bonæ*, Ex Prou. 22. 1. eſt doctà declaratio quamplurium locorum Pentateuchi Moſis ſecundùm ordinem *Paraſcidòth*, & quem locum explicare aſſumit, adeò dilucidè ex Iudæorum, & Talmudis præcipuè doctrinis id facit, vt potiùs librorum Moſis prolixus videatur Commentarius, quàm ſimplex explicatio ſub

nomine ביאור *Bijùr*.

In fine libri extat Tabula מאמרים *Maamarìm Dictorum*, ſeù Sententiarum antiquorum Rabbinorum; quæ paſſim hinc inde in Opere adducuntur, & explanantur. Excuſus eſt Venetijs apud Io. de Garà, correctore R. Iſaaco Gerſone anno 365. min. ſupput. Chriſti 1605. in fol.

Alium librum nomine תבת הלוי *Theuàth Halleuì Arcam Leuì R. Tobia Leuita* attribuit Plantauitius num. 723. ſuæ Biblioth. Rabbin. de quo nihil aliud dicit, niſi quòd ſit Commentarius in Legem, & excuſus Venetijs.

Aduertendum eſt, nonnullos erraſſe attribuendo huic Rabbino Tobiæ de Tzaphèth librum כלי חמדה *Chelì chemdà Vas deſiderabile* expoſitionem in Pentateuchum, cùm verus Auctor huius Commentarij ſit *R. Samuèl Laniàdo* de eadem Vrbe Tzaphèth, quem compoſuit in טוריה *Torià* regione Vrbis חליב *Chalèb*. Decepit eos ſimilitudo nominis טוביה & טוריה.

תקעד דון טודרוש בן דון גדליה בן דון שלמה ן׳ יחייא ׃ ... מ׳ שלשלת הקבלה ... עמוד ב׳ ... שנת ה׳ אלפים קנ״ג ... עם חבריו ...

574 DON TODRO'S THEODORVS BEN DON GHEDALIA' ABEN IA'CHIIA ſecundùm

quod

quod refert Auctor *Scialſcéleth ha-kab.* pag. 57. b. viuebat anno mundi 5113. Chriſti 1353. & -

עם חבריו פלפל לפני מרטין אפיפיור שני עם יהושע הלורקי שהמיר דת ונקרא מיסר ירולימו סנטה פה כנראה באורך בספר שבט יהודה ׃

Cum ſocijs ſuis diſputauit coram Martino Papa I I. cum Ioſuè Hallerki, qui apoſtatauit à Lege, & vocatus eſt Miſſer Ierolimo à S. Fide. Vide I. Part. pag. 714. vbi hunc errorem & anachroniſmum detexi, & mendacium de Papa Martino II. confutaui. Et in III. Parte in *Ioſue Halòrki* Hieronymum à S. Fide à Iudæorum calumnijs vindicabimus.

תקעה רבי טודרוס הלוי בן אחי

הרמה ז"ל חרב רבי מנוח הלוי וחבר ׃ עליות יבמות ובספר ... ... עיין ס' תולדות אדם דף ח' עמוד ב' ... ... הקבלה ונקרא אותו שערי חרזים ׃

575 R. TODRO'S THEODORVS HALLEVI' BEN FRATRIS הרמה HARRAMA', id eſt *R. Manòach Hallevì*, ſcripſit - עליות יבמות *Alijòth Ienamòth Aſtenſiones fratriarum*, Tit. ex Deuteron. 25. 7. Huius meminit *Algazaus* in Chron. תולדות אדם pag. 8. b. Videtur agere de *Lege Leuiratus*. Ibi dicitur obijſſe anno ה'ל"ו 296: à compoſitione ſui libri Chronologici, quem anno 5343. compoſuerat; vnde mors iſtius Auctoris coincidit cum anno mundi 5047. Chriſti 1287. Auctor *Scialſcéleth hakab.* pag. 55. meminit cuiuſdam *R. Todròs Hallevì Ben R. Iuda*, quem obijſſe dicit anno quo compoſitus eſt liber התרומה הגדול à *R. Samuele Ben R. Iſaac*, videlicet 4985. Chriſti 1225. Sed quia inter vtrumque intercedunt anni 62. non auderem affirmare eundem eſſe Auctorem.

In Biblioth. Vaticana reperitur quædam Expoſitio Cabaliſtica ſuper Pſal. 19. *Cæli enarrant gloriam Dei &c.* in Cod. Papyr. in fol. mſc. ad pag. 134. cum titulo שערי חרזים *Sciaaré harrazim Porta, ſeù Tractatus Secretorum*. Et cuidam *R. Todròs Hallevì Theodoro Narbonenſi* attribuitur, ſed neſcitur, an ſit idem cum hoc noſtro *Todròs*.

תקעו ר' טודרוס בן משולם בן

דוד טודרוס העתיק מלשון ערבי אל לשון עברי ספר עין משפט לאבו ישמעאל אלפרבי הפילוסוף הישמעאלי ובו הין ס' מאמרים על הפילוסופיא לדעת ארסטו ׃ ונמצא בביבלי' יד בוואטיקאנו בכריכת ׃

576 R. TODRO'S THEODORVS BEN MESCIVLLA'M BEN DAVI'D TODRO'S tranſtulit ex Arabico in Hebraicum librum - עין משפט *En miſcpàtt Oculi Iudicij Abù Iſmaèl Pharabì* Philoſophi Iſmaèlitæ, in quo 60. parui Tractatus Philoſophici ad mentem Ariſtotelis comprehenduntur. Extat mſc. in Biblioth. Vaticana Papyr. in 4.

תקעז הקדוש טומאסו מאקינו

מכת הפרידיקטורי חבר פירוש על ספר הכתב לארסטו ובעתיק מלשון לטין אל לשון עברי ... ... ונמצא בביבלי' ברומא

librum de Anima, quem explanauit S. Thomas de Aquino Ordinis Prædicatorum. Sed valdè dolendum, quòd principio careat, nec vlla ex parte Codicis illius cognoſci poteſt, quiſnam fuerit Interpres.

Reliqua huius egregij Doctoris Opera Theologica nota ſunt toti Orbi, nec de iis aliquid dicendum eſt, niſi quòd ipſius *Summa contra Gentiles*, quæ in quatuor libros diuiditur, tres primi libri in Hebræum fuerunt tranſlati ab Ioſeph Ciantes Romano ex Ord. Præd. Epiſcopo Marſicenſi, collata verſione cum Ioanne Baptiſta Iona ad fidem conuerſo, Viro in Talmudicis verſatiſſimo, & quondam meo in Rabbinicis Præceptore venerando 41. Excuſi fuerunt Romæ typis Hebraicis eiuſdem Ciantes anno 1657. apud Iacobum Phæum. Quibus præfixum eſt doctum & eruditum Iudicium Ioannis Caramuelis Epiſcopi Campaniæ noſtri Ordinis Ciſtercienſis, in quo oſtendit ſe eſſe in lingua Hebraica, & in Cabalicis arcanis verſatiſſimum.

Cæterùm, quod attinet ad Hebraicos *de Anima* Commentarios S. Thomæ Aquinatis, duo in eis animaduertenda ſunt, primùm eum à tranſlatore appellari *Sanctum*, non, vt ſolent vernacula lingua in Hebræā tranſlata סאן *San*, vt *Scialſceleth hakab.* pag. 62. b. in סאן ווינצינצו *San Vincenzo*, & ſimilibus, ſed vocabulo Hebræo verè & propriè ſignificante הקדוש *Hakadòſc Sanctum*, vt apparet ex particula in fine Codicis Bibliothecæ Collegij Neophytorum Romani ſuprà relati. Se-

[illegible]

577 S. THOMAS AQVINAS ORDINIS PRÆDICATORVM, ſanctitate & doctrina celeberrimus, vnde meritò Doctor Angelicus, & Lumen Eccleſiæ nuncupatur.

Ordinem Prædicatorum an. Domini 1238. Neapoli ingreditur. Anno verò 1274. iuſſu Gregorij X. ad Concilium Generale, quod Lugduni celebrabatur, Neapoli diſcedens in itinere infirmatur, qui cùm vlterius progredi præ infirmitate non poſſet, Foſſæ Nouæ Monaſterium noſtri Ordinis Ciſtercienſis Animam beatiſſimam Deo reddidit die 7. Martij an. 1274. ætatis ſuæ; vt Sixtus Senenſis ait 48. vt Surius; quod veriſimilius eſt, 50. Omnium Latinorum Philoſophorum primus fuit, qui manū admouit ad Ariſtotelicam doctrinam elucidandam, ſcriptis in omnem Ariſtotelis Philoſophiam præclariſſimis Commentarijs, quæ in linguam Hebræam verſa fuerunt, quorum aliquot in Bibliotheca Collegij Neophytorum de Vrbe aſſeruantur, nempè *de Anima* mſc. in Cod. Papyr. in cuius fine hæc verba exarata cernuntur.

פירוש והביאור על ספר הנפש אשר פירש
הקדוש טומאס דאקינו מכת הפרידיקטורי ;

Commentarij & dilucidationes ſuper

Secundò, in eodem Codice & particula nuper allata *Thomæ* nomen ſcribi cum ט, & non cum ת, vt ſcribitur in verſione *Summa contra Gentiles* à Ioſeph Ciantes, quod errori non tribuo, quia pronunciationem Latinam ſequitur Ciantes, & Italicam Interpres Hebræus. Malo autem cum ט legere טומאסו *Tomaſo*. & ſequi Interpretem Hebræum, & alios peritiores huius linguæ Interpretes, vti Auctorem *Scialſcèleth hakab.* pag. 83. qui dum citat *Secundam Secundæ Diui Thomæ* illius nomen hoc modo ſcribit -

כנראה בחבור ס׳ טומסו בספר שני מחשני׃

quamuis pag. 69. eundem citet ſub nomine החכם אקוינו *Sapientis Aquinatis*.

תקעח **טורי זהב** שם הספר ולא נודע שם המחבר׃

578 TVRRE' ZAHA'V *Ordines aurei*. Hunc titulum libri mihi alioquin ignoti, inter libros Rituales reponit Hottingerus in ſua Bibliotheca Orient. Claſſ. V.

תקעט **טלמיוס אלהות** נזכר בביליותיקא הרבנים של יוחנן פלנטאוויטיו ואומר שהוא מ׳ נ״ו ועוד לא כתבם במקום אחר׃ ושהוא בוטלמיקאו ספר אחר מטלמיוס ונקרא ספר מאה דברים עם פירוש בלי שם המחבר והוא בעיבור יד׃

579 TALMEV'S ELAHV'TH PTOLEMÆI THEOLOGIA, liber ita inſcriptus, cuius meminit Plantauitius num. 56. hiſce verbis: *Hic liber traductus fuit è lingua Agarena in Hebraicam Auctore R. Moſe*

Ben Tybbòn, qui prælo nondum quod ſciam, fuit editus. Maiorem de eo notitiam non habeo. In Bibliotheca Vaticana extat Ptolemæi מאה דברים *Meàh deuarim Centiloquium* cum Commentario ignoti Auctoris mſc. An autem hæc Ptolemæi Theologia, Theologia ſit Ptolemæi Aſtrologi, cui *Centiloquium* adſcribitur, eodem modo ignotum eſt.

תקפ **טעמי חגים** שם הספר בלי שם המחבר והלכותיו ומנהגיו אומר שהוא על הדינים של החגים שהיו מנהגים היום׃

ויש ספר שנקרא טעמי שלשה ספרים אמ״ת ר״ל איוב משלי תהלים מדבר על טעמי ספרים האלה על דרך הדקדוק׃ ולא נמצא שם המחבר׃

580 TAAME' CHAGHI'M *Rationes feſtiuitatum*. Hunc titulum libri ſine Auctoris nomine exhibet nobis Plantauitius in ſua Bibliotheca Rabbin. qui dicit eum tractare de rationibus inſtitutionis vniuſcuiuſque feſtiuitatis, & magnæ auctoritatis apud hodiernos Hebræos eum eſſe, affirmat. Hottingerus etiam Claſſ. XI. ſuæ Biblioth. Orient. notat titulum libri -

טעמי שלשה ספרי אמ״ת *Taamè Scelościà Siphrè Emèth*. *Accentus trium librorum*, videlicet אמ״ת, איוב *Iob*, משלי *Prouerbiorum*, תהלים *Pſalmorum*. De his enim Accentibus eum tractare grammaticaliter inſinuat, cùm illum inter Grammaticos referat, ſine nomine Auctoris.

תקפא **ר׳ טרפון הכהן העשיר גדול**
היה בזמן ר׳ עקיבא והוא היה חבר של רבי עקיבא כמו אומר

Num. 16. Ipſe dicebat: Tu non teneris opus perficere, neque liber es recedere ab eo: Si Legem multam didiceris, mercedem multam dabunt tibi; fidelis eſt enim Dominus operationis tuæ, vt reddat tibi mercedem operationis tuæ: & ſcito quòd munus mercedis iuſtorum (reddetur) *in ſeculo futuro.*

De hoc noſtro R. Tarphòn, ſeù Tryphone quæri poteſt, an ſit idem cum Tryphone Hebræo, qui de fide Chriſtiana cum Iuſtino Philoſopho & Martyre diſputationem inijt, de qua extat Dialogus *De veritate Chriſtianæ Religionis* inter Opera eiuſdem Martyris Iuſtini?

Reſpond. Probabile quidem eſſe R. Tryphonem hunc noſtrum eſſe eundem cum Tryphone Antagoniſta S. Iuſtini Martyris, licèt certò id affirmare non poſſimus. Probabilitas primò deſumi poteſt à ratione temporis: nam vterque, & Tryphon & Iuſtinus eodem tempore viuebat.

De Tryphone habemus ex Cod. יבמות cap. חמשה referente *Iuchaſin* pag. 59 & *Rambàm* in Prologo ח״יד *R. Tryphonem* fuiſſe ſocium *R. Akibæ*, ideò eos fuiſſe coætaneos, dicendum eſt; licèt *R. Trypho* forſan *R. Akibà* antiquior fuerit. At *R. Akibà* interfectus fuit ab Hadriano Imperatore, anno quo capta fuerat Bithera, nempè mundi 3880. anno ſcilicet 52. ab excidio Templi ſecundùm *Iuchaſin* pag. 32. vel an. 3901. hoc eſt anno 73. ab eodem excidio, vt vult Auctor libri דורות עולם ex eodem *Iuchaſin* pag. mox cit. qui quidem anni ad annos Chriſti redacti effi-

ראב״ד בהקדמה ספר הי״ד והיה קדמון אל עקיבא כמו כלדך ביומתין רק כמ״ש. ואומר ר' טרפון אב״ל עקיבא בכתבו וכן בעת גדולות על ידי רבי עקיבא ספים תברכם סעבייס וכשמעת כלה באומר כי יום אחד לקח ממנו ר' אלפים דינרי זהב לצדקה: ובפרק קמא דיבמות פירש רש״י כי ר' טרפון היה מתלמידי בית שמאי: ובפרק שני דאבות הוא היה אומר היום קצר והמלאכה מרובה וכו': ואולי הוא הנזכר עם יוסטינוס הפילוסוף על דת המשיחי שהם כמו ב' אלפים תתק״ל ליצירה אחר החרבן כיותר מס׳ שנה:

R. TARPHO'N TRYPHO

581 Sacerdos diues ſecunda ætate תנאים *Tannæorum*, ſeù *Deuterotarum*, deuaſtationem Templi fuit inſecutus, R. Akibbæ Præceptor, vel vt alijs placet, Socius. Opes maximas, quibus affluebat in pauperes largiter diſtribuebat. Vnde legitur in Codice כלה quòd aliquando R. Akibæ, cui alendi pauperes cura commiſſa erat, dediſſe ר' אלפים דינרי זהב לצדקה *quatuor aureorum millia pro eleemoſyna* vno die pauperibus diſtribuenda. Scholam Sciammài ſequebatur, vt dicit רש״י *Raſcì* in Codice יבמות cap. 1. Huius Rabbini aliquot ſententiæ leguntur in פרקי אבות *Capitulis Patrum*, cap. 2. num. 15. nam ipſe dicebat -

היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק:

Dies (id eſt *vita*)*breuis eſt, ars longa, operatores pigri, merces eſt multa, & paterfamilias impellit.*

י״ו. הוא היה אומר: לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא:

eﬀiciunt annos Chriſti vel 120. vel 141. Iuſtinus autem Philoſophus pro Chriſto ſanguinem fudit anno ipſius Chriſti 161. vel 163. Diſtat itaque mors Iuſtini Martyris à morte R. Akibæ annis 20. vel ſeriùs annis 41. nam Bitherę habitabat R. Akibà, quando Hadrianus Imperator contra eam Vrbem rebellantem bellum mouit. Huius rebellionis Auctor & promotor fuit R. Akibà, qui prædicabat quendã Cuzibã eſſe Meſſiam à Deo promiſſum, ante cuius conſpectum dum ad bellum egrediebatur, gladiũ ipſius Cuzibæ geſtabat, in eadem Vrbe veriſimile eſt habitaſſe etiam R. Tryphonem, quia cùm eſſet doctus, Sacerdos, & diues, eum in ſocium Scholaſticũ ſibi aſciuerat R. Akiba, cuius pecunias in eleemoſynas diſtribuebat; ſuperueniente autem bello, veriſimile eſt, Tryphonem Vrbem Bitheram reliquiſſe, ne belli periculis ſuccumberet, & relicto patrio ſolo in

Græçiam & Corinthum aduolaſſe. Sic enim reſpondit Iuſtino Philoſopho eum interroganti quiſnam eſſet, & quomodo vocaretur? *Trypho*, inquit, *vocor. Sum autem ex circumciſione Ebræus, ex bello proximo profugus: atque in Græcia & Corinthi plurimùm degere ſolitus.* Ex Dialogo *de Veritate Chriſtianæ Religionis* cum Tryphone circa principium. Veriſimile igitur eſt, Tryphonem hunc noſtrum, eſſe eundem, qui cum Iuſtino Martyre diſputarat.

Plura de hoc Tryphone ſub nomine *Rabbì Tarphòn* habes apud *Iuchaſsìn* pag. 24. b. 25. 35. & 59. הרא'ב'ד in libro Cabalę ad *R. Akibam*, Dauid Ganz in צמח דוד ad annum 840. tertij millenarij. Abrauanel in פרקי אבות cap. 2. Moſes Ægyptius in Prologo libri הי'ד. *Scialſcèleth hakabbalà* pag. 29. & quamplurimi alij. Et hìc Secundę Parti huius Bibliothecæ Rabbinicæ finem imponam.

תם החלק שני ונשלם ׃

Finis Secundæ Partis.

תהלה לאל בורא עולם ׃

LAVS DEO.

לוח הטעיות והתקונים ׃ והסופתי גם כ דברי אחרונים על הראשונים ׃

ADDENDA ET CORRIGENDA.

PAg. 1. *colum.* 1. *lin.* 2. פתרח *lege* עתיקה.

Ibid. lin. 4. שחברא *lege* שחבר. *lin:* 9. ודוי *lege* ודוי ׃

Pag. 2. *col.* 1. *lin.* 33. עם *lege* נגר.

Pag. 3. *col.* 2. *lin.* 33. לייגעי *lege* לייגעו.

Ibid. lin. vltima, Paraſcià lege Parte.

Pag. 10. *col.* 2. *lin.* 2. למלך *lege* למלכי.

Pag. 13. *col.* 2. *lin.* 8. גואג *lege* דואג.

Pag. 14. *col.* 1. *l.* 5. ישנה *lege* יסנה.

Pag. 16. *col.* 1. *l.* 7. לפוע *lege* לפנוע.

Ibid. lin. 11. סוב *lege* שוב. *lin.* 22. שיביא *lege* שיביא. *lin.* 23. ופול *lege* יפול.

Pag. 19. *col.* 1. *lin.* 16. poſt מלשון adde עברי אל לשון.

Ibid. col. 2. *lin.* 11. פרווינצ אל *lege* פרווינצאל.

Pag. 23. *col.* 2. *ad* R. Dauid Ben Ioſeph *præpone num.* 425.

Pag. 25. *col.* 2. *lin.* 12. *bàm lege ban.*

Pag. 31. *col.* 2. *lin.* 5. Zamorra *lege* Zamora.

Ibid. col. 2. *lin.* 7. Bocaliliæ *lege* Bobadigliæ. *lin.* 34. Gaudia *lege* Gandienſis.

Pag. 39. *col.* 1. *lin.* 2. Eſt Manlianum nobile Oppidum &c. *lege* Erat quondam Manlianum nobile Oppidum in Sabinis, cuius Eccleſiam Parochialem Deo in honorem S. Liberatoris Epiſcopi & Martyris dicatam, Pius II. Pont. Max. anno 1460. in Collegiatam erexit. Sed cùm Eccleſia Cathedralis Sabinenſis in Foronouo ſita, Epiſcopium dicta, vulgò *Veſcouio*, ad functiones Epiſcopales apta non eſſet, neque Canonici in ea ampliùs reſidere poſſent ædibus circa illam dirutis, Alexander VI. an. 1495. Sedem Epiſcopalem ex Eccleſia hac Campeſtri & ſolitaria ad Eccleſiam Collegiatam Terræ Manliani tranſtulit; & Oppidum Manlianum in Ciuitatem euexit; ſicque vetus Eccleſia Sabinenſis, quæ ex tribus Epiſcopalibus Sedibus coaluerat, nempè

Cu-

bus probationibus, putant populus & Ciues Manlianenſes S. Liberatum Epiſcopum eſſe ſuum Tutelarem & Patronum. Attamen ſi res diligentiùs perpendatur, inueniemus huiuſce Cathedralis Eccleſiæ & Vrbis Manliani Protectorem eſſe S. Liberatorem Epiſcopum & Martyrem. Nec ij, qui S. Liberatum eum vocant, vllum alium intelligunt huius Vrbis tutelarem, quàm S. Liberatorem. Hoc quidem probatur ex eodem libro Statutorum Ciuitatis Manliani loco nuper citato, vbi inuocatur Dei nomen, & S. Liberati Epiſcopi. At nullus in Tabulis Eccleſiaſticis legitur Sanctus, cuius nomen ſit S. Liberati Epiſcopi. Ergo intentio eorum, qui Statuta Ciuitatis compilarunt, fuit ſub nomine Liberati Epiſcopi inuocare Protectorem Vrbis & Cathedralis Manliani. Sed hic eſt Sanctus Liberator Epiſcopus, vt ſtatim probabimus. Ergo.

At ſi quæſieris, Cur Statutorum Auctores potiùs vſurpauerint nomen *Liberati* quàm *Liberatoris?*

Reſp. Ij, qui compoſuerunt Statuta Ciuitatis Manliani, vernacula lingua loquuti ſunt, qua vocabulum *S. Liberatoris* in *S. Liberatum* corruperunt: in recto ſiquidem voces Latinæ, quæ deſinunt in conſonantem, ab Italis proferuntur cum vocali in fine: nam ferè omnia Italica nomina in vocalem exeunt, vt *Antonius* Italicè *Antonio*, *Donatus*, *Donato*, & ſic de reliquis. In voce verò *Liberator*, abiecta conſonante *r*, fit *Liberato*. Plebs enim Sabina impatiens La-

Curium Sabinorum, Numentanæ, & Foronouanę ſub Epiſcopij nomine nota, in Manlianenſium Ciuitatem, & S. Liberatoris Eccleſiam tranſlata eſt, quam vulgò Eccleſiam S. Liberati appellant. Vnde inter Clerum & populum Manlianenſem non leuis controuerſia exorta eſt: cuinam ex his duobus Martyribus tribuenda ſit Cathedralis & Vrbis Manlianenſium tutela atque patrocinium. Populus attribuit S. Liberato, eumque vocat S. Liberatum Epiſcopum; Hanc Vulgi opinionem ſequi videntur acta Synodalia eiuſdem Eccleſiæ ab anno 1592. vſque ad ann. 1597. in quibus dum de huiuſmodi Eccleſia Cathedrali fit mentio, ſemper vocatur Eccleſia S. Liberati.

Item, in erectione Seminarij anno 1592. eadem S. Liberati nomine nuncupatur. Quin & ipſe Clemens VIII. in confirmatione erectionis iſtius Seminarij eandem Cathedralem Eccleſiam S. Liberati nominat; ſicut iam pridem fecerat Alexander VI. Papa in Bulla tranſlationis Veteris Eccleſiæ Sabinenſis in nouam S. Liberati, vti videre eſt in tranſumpto exemplari eiuſdem Bullæ apud Vghellum Tom. I. Italiæ Sacræ.

Præterea idem probant ex libro Statutorum prædictæ Ciuitatis, in cuius Proœmio vulgari lingua concepto, hæc verba leguntur: *Nel nome &c. e di S. Liberato Veſcouo, Protettore, & Auocato della noſtra Città di Magliano in Sabina &c.* quod nomen *S. Liberati* pluriès in eodem libro repetitur. His & alijs conſimili-

ſtolicæ porrecti fuerint; hinc eſt quòd in Bullis, Breuibus, & alijs Summorũ Pontificum Diplomatibus *S. Liberati* nomen tam ſæpiùs repetitur; Summus enim Pontifex gratias concedit ſub ijſdem prorsùs nominibus, quibus in ſupplicibus libellis ſupplicantes vtuntur. Non mirum igitur eſt, ſi in Bulla Alexandri VI. erectionis Collegiatæ Manlianenſis in Cathedralem, nomen S. Liberati repetiatur. In reliquis verò publicis ſcripturis, vti & in alijs Synodalibus, ad normam vulgi locuti ſunt ij, qui S. Liberatum pro S. Liberatore apposuere: quod factum minimè eſt laudandum, ſed potiùs eſt corrigendum.

Aduertendum tamen eſt in exemplis Bullarũ Pij II. & Alexandri VI. quæ ab Eminentiſſ. Brancatio *De Opzione ſex Epiſcopatuum &c.* afferuntur, loco S. Liberati, ſemper legitur *Sancti Liberatoris*, dum de Eccleſia huius Sancti mentionem faciunt iſti Summi Pontifices.

Cæterùm, de S. Liberatore Epiſcopo & Mart. fit mentio apud Philippum Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ. Et in alio Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non ſunt; in vtroque ad diem 15. Maij, quo die (aſſerit) in Pelignis frequentem & celebrem huius Sancti fieri memoriam multis in locis, præſertim Sulmonæ, & Beneuenti, vbi eius Reliquiæ habentur, & Manliani in Sabinis, vbi Tutelaris eſt, & Templum habet. Sunt verba Ferrarij. Et in Catalogo Sanctorum extra Marty-

ro-

Latinè pronunciare, abijcit literam *r*, & Protectorem ſuum S. Liberatorem nomine *Liberato* appellat; cuius tamen genuina & Latina S. Liberatoris vocis pronunciatio apud Clerum Manlianenſem in Eccleſiaſticis Officijs Latinè loquentem, retenta eſt. Iſte ſiquidem ſuæ Eccleſiæ Tutelarem Sanctum Liberatorem Epiſcopum & Martyrem agnoſcit & nominat. De eo in anniuerſaria eius ſolemnitate, quæ 15. die menſis Maij recurrit in Officio, & Miſſa, de communi vnius Sancti Epiſcopi & Martyris ſub S. Liberatoris nomine celebrat; quod idem nomen Sancti Liberatoris Epiſcopi & Martyris in quotidiana Collecta pro illius commemoratione continuò repetit; & ſub eodem nomine S. Liberatoris Epiſcopi & Martyris imagines pictæ cum Epiſcopali Infula, baculo Paſtorali, & martyris Palma in eadem Eccleſia cernuntur. Nec deeſt Epigraphe in frontiſpitio & portis eiuſdem Templi, in quibus maiuſculis literis in lapide Tiburtino inſculptis, hoc idem proclamet, cùm in his legatur: *DIVI LIBERATORIS AEDES*. Retenta igitur eſt, & per continuatam ſucceſſionis ſeriem ad noſtra vſque tempora propagata memoria S. Liberatoris Epiſcopi & Martyris apud Clerum in Eccleſia Manlianenſi, licèt apud laicos & inter vulgus ſub corrupto nomine *Liberati* (ſeù *di San Liberato*) conſeruetur. Sub quo S. Liberati nomine deprauato cùm ſupplices libelli pro gratijs impetrandis à S. Sede Apo-

שירו ליהוה שיר חדש שירו ליהוה כל הארץ ׃

Cantate Domino canticum nouum; cantate Domino omnis terra. &c. cum reliquis vſque ad finem Pſalmi 106.

ואמר כל העם אמן הללויה ׃

Et dixit omnis populus. Amen, Hallelu-iah.

Anno verò vltimo vitæ ſuæ, ordinauit cuſtodes Templi Domini per Salomonem filium ſuum ædificandi, Sacerdotes nempè & Leuitas per vices ſuas, & inuenti ſunt ex Leuitis, Cuſtodibus, & Cantoribus 24000. quorum quatuor millia Muſicis inſtrumentis canebant. Ita *Scialſcéleth hakab.* pag. 15.

Pag. 276. *col.* 1. *poſt lin.* 3. *adde*

Quæres quintò & vltimo, Quo anno mundi natus ſit Dauid? quo anno vnctus ſit in Regem? quot annos regnarit? & quo anno obierit?

Reſp. cum Dauid Ganz in צמח דוד Dauidem vnctum fuiſſe in Regem anno mundi 2884. ante Chriſti natiuitatem 876. Regnaſſe in Hebron ſuper Tribum ſuam annis $7\frac{1}{2}$, 2. Samuel. 2. Ieroſolymis ſuper vniuerſum Iſraëlem anno mundi 2892. ante natiuitatem Chriſti 868. vbi regnauit 33. annis, in vniuerſum 40. annis. Vnde mortuus eſt anno mundi 2925. ante Chriſti natiuitatem annis 835.

Pag. 368. *col.* 1. *lin.* 13. 360. *lege* 460.

Pag. 390. *col.* 1. *lin.* 26. 24. *lege* 14.

Ooooo *Pag.*

rolog. eodem die 15. Maij. *Liberatoris Epiſcopi & Martyris* (inquit) *ex Tabulis Beneuentanæ Eccleſiæ, Vbi eius habentur Reliquiæ, & Eccleſia Manlianæ in Sabinis, Vbi is Vti Patronus loci coli fertur eius memor. &c.* Ex Pelignis igitur ad Sabinos vt potè finitimos populos huius S. Liberatoris Epiſcopi & Mart. venerationem dimanaſſe creditur, quem in Patronum Manlianenſes receperunt.

Pag. 128. *col.* 1. *lin.* 10. Abſalon *lege* Abſalom.

Ibid. lin. 20. Filili *lege* Fili.

Pag. 129. *col.* 2. *lin. Vltima* ועל *lege* יעל.

Pag. 137. *col.* 1. *lin.* 15. ירד *lege* יר׳.

Ibid. משיח *lege* משנה.

Ibid. col. 2. *lin.* 8. 1. 2. *lege* 2. 1.

Pag. 152. *col.* 1. *lin.* 23. הר *lege* הרח.

Pag. 219. *col.* 1. *lin.* 29. Dauid *lege* Gad.

Pag. 238. *col.* 1. *lin.* 30. quando *lege* quomodo.

Pag. 274. *col.* 2. *lin.* 26. Exedra *lege* Exedras.

Pag. 275. *col.* 2. *poſt lin.* 21. *adde*

Ordinauit Dauid Sacerdotibus & Leuitis vt mane, & veſpere iugiter canerent Pſalmos. Mane quidem Pſalmum.

הודו ליהוה קראו בשמו וגו׳ ׃

Confitemini Domino, & inuocate nomen eius &c. vſque ad v. 15. eiuſd.

אל תגעו במשיחי ולנביאי אל הרעו ׃

Ne attingatis Chriſtos meos: & Prophetis meis ne malefaciatis. Veſpere autem Pſalmum 96.

Pag. 712. col. 1. lin. 33. quæ, lege quam.

Pag. 714. col. 2. lin. 16. poſt antecedentis adde dici.

Pag. 758. col. 2. lin. 13. poſt cibum adde non.

Pag. 778. col. 2. lin. 5. 95. lege 195.

Pag. 779. col. 2. lin. 24. ברחת lege ברתח.

Pag. 780. col. 1. lin. 8. 44. lege 84.

Pag. 811. col. 1. l. 29. זות lege זאת.

Ibid. col. 2. lin. penult. תנביאים lege הנביאים.

Pag. 838. col. 2. poſt num. 545. adde -

חם בן שני של נח וגם שמו אומרים
שהיתה נקראת טיציאה או ארציאה מלשון ארץ לשהיתה אם
כל חי, ואחרי מותה קראוה אשתה מגזרת אש לפי שעלתה לשמים׃
וי״א שקראה ארשי פריסקה, ומשלשה בניו שנולדו ע׳ אומות
העולם משם נולדו ל״ב לאומות, וזה שם היו קוראים אותו
זורואסטרו, וי״א שהוא כשרוד אשר היה ראשון לשבעת הכשופים
ולשבעת השבעות ליגרגלי, והנה שנולד שחק ושמחה שוא היה
לסימן רוב חכמותיו כן ראיתי בספר שלשלת הקבלה דף כ״ב׃
עמוד ל׳׃

CHA'M ſecundus filius Noë. Matrem eius volunt fuiſſe vocatam טיציאה *Titziam*, vel אריציאה *Eretziam* ab ארץ *Eretz Terra*, eò quòd fuerit mater cunctorum viuentium, veluti eſt Terra. Poſt eius mortem mutato nomine, eam appellarunt אשתה *Eſetham* ab אש *Eſc igne*, quia velut ignis in Cælum aſcendit. Quidam dicunt illius nomen fuiſſe ארסי פריסקה *Arſepriſcam*. Et cùm ex tribus Noë filijs ſeptuaginta mundi Nationes prodierint, ex Cham 32. prodijſſe aſſerunt. Vo-

Pag. 403. col. 2. lin. 32. feriam lege feria.

Pag. 412. col. 2. lin. 11. רוש lege ראש.

Pag. 413. col. 1. lin. 15. שכת lege שכט.

Pag 416. in Tabula lin. 15. גכ״ן lege גב״ן.

Pag. 440. col. 2. lin. 8. Octobri lege Octobris.

Ibid. lin. 9. Septembri lege Septembris. lin. vno lege vnius.

Pag. 466. col. 5. lin. 14. 16, lege 26.

Ibid. lin. 36. 17. lege 24.

Pag 503. col. 2. lin. 24. prima lege ſecunda.

Ibid. lin. 25. tertij lege quarti.

Pag. 508. In Tab. lin. 19. & ſeqq. Iduum lege Idus.

Pag. 539. col. 2. lin. 27. Ioannes lege Iacobus.

Pag. 580. lin. 4. Tiſcrì lege Elùl.

Ibid. lin. 12, adde -

צום כי בו מתו מוציאי רבת הארץ׃

Ieiunium, quòd in eo mortui ſint exploratores, qui Terram promiſſionis diffamauerant. Num. 14. 37.

Pag. 588. col. 1. lin. 4. duobus lege duabus.

Pag. 595. col. 1. lin. 37. poſt capitis adde membra.

Pag. 696. col. 2. lin. 4. poſt populi adde lætitiam.

Pag. 700. col. 1. lin. 24. *inſtitutionem*, lege *inſtitutionis*.

Ibid. lin. 31. *exauditum iri*, lege *exaudiri*.

quis reperire vnquam valuit, aut de his certam aliquam notitiam habere? Itaque irrito ſemper conatu feruntur hi, qui in refertiſſimis Principum Bibliothecis huiuſcemodi libros ſe inuenire credunt, oſtendentes in hoc animi leuitatem, & ſtudium improbum. Proindeque Zoroaſtri libros inueſtigare in vanum laborat humana curioſitas.

Pag. 843. col. 2. lin. 30. Chanàch lege Chanòch.

Alia, ſi quæ forſan occurrent errata, Lector benignus emendabit.

Volunt etiam, *Cham* eſſe Zoroaſtrum, & hunc eundem faciunt cum Nembrothe, quem Principem non Magorum tantùm, & vetitarum Artium, ſed & liberalium quoque inuentorem conſtituunt. Addunt: Ex vtero materno in lucem prodeuntem ſtatim riſiſſe, quod portentoſum euentum futurarum ipſius ſcientiarum indicium fuiſſe, autumant. Hæc ex Auctore *Scialſcèleth hakab.* pag. 92. b. Si res ita ſe habet, vt refert hic Rabbinus, *Cham* non paucos libros ſcripſiſſe dicendum eſt: ſed hos libros à Zoroaſtro, ſiuè à Chamo ſcriptos

F I N I S.

לוח שמות הספרים ובנויים המחברים והעניינים המבוארים בחלק שני מספר הזה הנקרא קרית ספר:

אכ

אכודרהם דוד: דף יט״: עמוד כ׳:
אכו וואליד מרון: תת״ג: א׳:
אכו זכריה המדקדק: תתי״ז: א׳:
אכזי דוד: כ׳: א׳:
אביר יעקב: כ״ג: כ׳:
אבן יקר: תתכ״א: כ׳:

אג

אגרת אל תהי כאבותך:
רפ״ג: כ׳:
אגרת על הגילגול הנפש:
תתנ״ד: א׳:
אגרת דוד דילרה רוקארה:
כ״כ: א׳:
אגרת חמודות תת״לז: כ׳:
אגרת חשראי שפרוט:
תת״נכ: כ׳:

אג

אגרת הפטירה: תת״לד: א׳:
אגרת רבות תת״נכ: א׳:

או

ספר האורה: שפ״ג: כ׳:
ס׳ אור חדש: תתלו: א׳:
ס׳ אור יהוה: תת״נ: כ׳:

אח

אחר אלישע תק״יא: כ׳:

אי

ס׳ אילם: תתכ״כ: א׳:
ראיסתילירה דוד: כ׳: כ׳:
ודף רע״ז: כ׳:
אינפירופיה דוראן: רפ״ג: כ׳:

איש

איש יתמה רוסתאי : רנ״ : ב׳ :

בא

באר מים חיים תתל״ה : ב׳ :

בי

ביאור על התורה : תתלה״ : ב׳ :
ביבאש ר׳ חיים : תתל״ו : א׳ :
בית אל : ב׳ : ב׳ :
ס״ בית דוד : כנ״ : ב׳ :
בית תפלה : תתל״ו : א׳ :

בן

בן כנבנשתי דון וידאל תת״ר : א׳ :
בן הרכינס ר׳ דוסא : רפ״ג : ב׳ :
בן חנינה ר׳ חמאי : תתל״ט : א׳ :
בן פקודה ר׳ דוד : רע״ח : ב׳ :
בן ציג אבובכר : תתל״ז : א׳ :
בן שמעון ר׳ דוד : רפ״א : א׳ :

בר

ברבי ינאי דוסתאי : רנ״א : א׳ :
ברכי נפשי : ב׳ : א׳ :
ברייתות : תתל״ב : א׳ :
בר שלמון דיהון :

נא

נאנו ר׳ דוד : כא׳ : א׳ :

רא

ראיסתיליה דוד : ב׳ : א׳ :

דב

דבק טוב : ט׳ : א׳ :
דבר טוב : רפ״ : א׳ :
דברי חזוי : י״ב : א׳ :
דברי הימים למלכי ישראל :
ט׳ : ב׳ :
דברי הימים למלכי מדי ופרס :
י׳ : ב׳ :
דברי הימים שלמשה : י׳ : ב׳ :
תתמ״ה : ב׳ :
דברי נועם : תתכ״ד : ב׳ :

דו

דור הפלגה : רע״ט : ב׳ :
דורות עולם : רנ״ג : א׳ :

די

ס׳ דינים : כב״ : א׳ :
דיתיקא חדתא : רנ״ג : ב׳ :
דתיקי שני עשר שבטים :
רצ״ד : א׳ :

דל

דלארא ר׳ דוד : רע״ו : ב׳ :

דק

דקדוק לשון הקדש: שס״ח: א׳:

דר

דורשים: תת״לה: כ׳:
דרך אמת: כ״נ: א׳:
דרך ארץ: שפ״ב: כ׳:

דת

דתי המלך: שפ״נ: כ׳:

הג

הגדה של יום השבועות:
תשס״ר: ב׳:
הגדה של פסח: שפ״ט: א׳:
הגדת שמואל: תשס״ר: ב׳:

הר

הדרת זקנים: תשס״ה: א׳:
הדרת קודש: תשס״ה: א׳:

הה

ההשגות על ס׳ בעלי הנפש:
תת״כג: כ׳:

הו

הולך תמים: תשס״ה: ב׳:

הי

ספר היראה: רע״ז: א׳:

הל

הלכן ר׳ דוד: כ׳: א׳:
הלכות דעות: תשפ״ג: ב׳:

הר

הראב״ד פרווינצאל: תרת״כ: כ׳:
הרסטו: תת״ג: א׳:

וד

ודוי: כ׳: א׳:

וו

ווי העמודים: תת״ג: כ׳:

וי

וידאל: עיין מסיר וידאל:
ויכוח: תת״ה: כ׳: ודף תת״ו: א׳:

זה

זהר: תת״ז: א׳:
זהר יהוה: תת״ז: א׳:

זכ

זכות: תת״ז: כ׳:

זכות

זכות אדם: תת״ז: א׳:

זמ

ספר הזמירות: תת״ס: ב׳:
ז׳ זמרא ר׳ דוד: כב״: ב׳:

זע

זעקת סדום: תת״ט: ב׳:

זק

ספר זקוק: תת״ט: ב׳:

זר

ספר זרובבל: תת״כ: ב׳:
זר זהב: תתכ״א: א׳:
זרזיר מתנים: תתכ״א: ב׳:
ס׳ זרעו לצדקה: תתכ״ד: ב׳:

חב

חבריייא ר׳ חיים: תתל״ו: א׳:

חד

חדושי על מסכת פסחים:
תתל״ט: ב׳:
חדושי על הסמ״ג: תתל״ט: ב׳:

חו

חובת הלבבות: רע״ט: א׳:
תתל״ג: ב׳:

חט

ספר החטא: תת״ל: ב׳:

חי

חידה על אותיות אח״וי: רע״ו: ב׳
חיי עולם: תתל״ח: א׳:

חמ

חמיץ ר׳ דוד: כב״: א׳:

חן

ספר חן טוב: תתנ״ח: א׳:
ס׳ חנוך: תתמ״ג: ב׳: תתמ״ה: ב׳:

חס

חסד אברהם: תת״נ: א׳:

חפ

ס׳ הפץ: תתמ״ו: א׳:

חק

ס׳ חקירה: תתנ״ה: א׳:

חר

ספר

ספר חרדים׃ תת״נה׃ א׳׃

חת

ס׳ חתן דמים׃ תת״נה׃ א׳׃

טו

ס׳ טובי׃ תת״נה׃ ב׳׃
טולמיוס אלהות׃ תת״סא׃ א׳׃
טורי זהב׃ תת״סא׃ א׳׃

טע

טעמי חנים׃ תת״סא׃ ב׳׃
טעמי שלשה ספרים אמ״ת׃
דף תת״סא׃ עמוד ב׳׃

יח

ז׳ יחייא דוד׃ כ״ב׃ א׳׃
ז׳ יחייא ר׳ דוד בן יוסף׃ כ״ב׃ ב׳׃
ס׳ יחזקאל׃ תתמח׃ א׳׃

ינ

ינאי דוסתאי׃ רצ״א׃ א׳׃

יפ

יפת תאר׃ רע״ח׃ א׳׃

יק

ז׳ יקר ר׳ חנניה׃ תת״נ׃ א׳׃

כה

כהן דלארא ר׳ דוד׃ רע״ו׃ ב׳׃
כהן ספרדי ר׳ דוד׃ רע״ו׃ א׳׃

כל

כללי הגמרא׃ כ״ג׃ א׳׃

כנ

ס׳ כנסת הגדולה׃ תת״לו׃ ב׳׃

כת

כתר כהונה׃ רע״ו׃ א׳׃
כתר תורה כ״ב׃ ב׳׃

לו

לוחות על התכונה׃ יט׳׃ ב׳׃

מא

ספר המאורות׃ תת״כג׃ א׳׃
מאמר על דיני טרפות׃ כ״ב׃ א׳׃
מאמרים על הפילוסופיה׃
תת״ל׃ ב׳׃

מג

מגדל דוד׃ ב׳׃ ב׳׃ כ״א׃ ב׳׃
לו׃ א׳׃ רע״ט׃ ב׳׃ רפ״א׃ א׳׃

מגיד

מגיד משנה: תת״ר: ב׳:
מגינת לב: תת״לד: ב׳:

מו

מוסר הפילוסופים: תת״מט: ב׳:
מוסר השכל: שפ״ו: א׳:

מי

מיסר לאון ר׳ דוד: רע״ו: א׳:

מכ

מכורת זהב: תת״לד: ב׳:
מכילתות: תת״לב: א׳:
ס׳ מכלול: לב׳: ב׳:
מכתם לדוד: כ״ב: ב׳:

מס

מסורת הברית: כ׳: א׳:
מסכת כלה: שפ״ג: א׳:
מסכת סופרים: שפ״ג: א׳:

מע

מעין השואלים: א׳: ב׳:
מעין גנים: רפ״ב: ב׳:
ס׳ מעין חתום: תת״כב: א׳:
ס׳ המעלות: כ׳: ב׳:
ס׳ מעשה חייא: תת״לג: א׳:

מעשה של ירושלמי: רצ״ג: ב׳:

מפ

מפתח לבא לפרדס נבואת
של ישעיה: תת״מו: א׳:
מפשר חלמין: תת״לד: ב׳:

מצ

מציל נפשות: ר״פ: ב׳:
מצני צדק: תת״נר: ב׳:
ס׳ מצרנות: שפ״ח: א׳:

מק

מקורפור ר׳ דוד: ר״פ: א׳:
ס׳ המקח והממכר: שפ״ו: ב׳:
ס׳ המקצועות: תת״מז: א׳:
מקרבי ויקטוריו: תת״ו: ב׳:

מר

מראות אלהים: תת״מג: א׳:

מש

משטיללה ר׳ דוד: רע״ז: ב׳:
ס׳ המשכון: שפ״ו: ב׳:
משפטי הלואות: שפ״ו: ב׳:
ס׳ משפטי שבועות: שפ״ו: א׳:

נו

גוח שלום : סו״ : א׳ :

ני

ניופיטו דונש : רפ״ג : א׳ :

נפ

ס על הנפש : תת״ב : א׳ :
ס׳ על מהות הנפש : תת״כד : א׳ :

נת

נתיבות משפט : תתל״ג : ב׳ :

סד

ס׳ סדר זמנים : תתל״ג : א׳ :
סדר העבודה : ב׳ : א׳ :
סדר העבור : יט״ : ב׳ :

סו

סוד על החרורת השם :
תתל״ט א׳ :
ס׳ סודות הזהב : תתל״ח : ב׳ :

עז

עזכאריאל ר׳ יוסף : א׳ : א׳ :

עט

עט סופר : לח׳ : ב׳ :
עטרת זהב : תתל״ד : ב׳ :
עטרת שלום : תתל״ד : ב׳ :

עי

ס׳ העיון : תתל״ט : א׳ :
עין משפט : תתנ״ט : ב׳ :
עיר דוד : רע״ו : ב׳ : רע״ט : ב׳ :

על

עליות יבמות : תתנ״ט : א׳ :

ענ

ענבי ר׳ דוד : רע״ח : א׳ :

עץ

ס׳ עץ חיים : תתל״ו : ב׳ :

פו

פורטו זכריה : תת״יז : א׳ :

פז

פזמון ר׳ חיים : רע״ח : ב׳ :
תתל״ו : א׳ :

פי

פיניאל דוארט : יט״ : א׳ :

פירוש איוב׃ תת״לד׃ב׳׃
פירוש איכה׃ תת״לד׃ב׳׃
פירוש אסתר׃ תת״לד׃ב׳׃
פירוש על ארבע נביאים אחרונים׃ ל׳׃ב׳׃
פירוש דניאל׃ תת״לד׃ב׳׃
פירוש על הפטרות׃ לה״׃ב׳׃
פירוש על כתובים׃ לא׳׃א׳׃
פירוש על כמה מסכתות׃ תת״לז׃ב׳׃
פי׳ על נביאים ראשונים׃ ל׳׃א׳׃
פירוש על הסליחות׃
פי׳ על ספרי הקדש לרד״ק׃ ל׳׃
פירוש קהלת׃ לט׳׃ב׳׃ רט״׃ב׳׃ תת״לד׃ב׳׃
פירוש רות׃ תת״לד׃ב׳׃
פירוש על ש״א מצות׃ תת״מז׃ב׳׃
פירוש שיר השירים׃ תת״לד׃ב׳׃
פירוש שם של ארבע אותיות׃ תת״לט׃א׳׃
פי׳ על התורה׃ ל׳׃א׳׃ תת״לד ב׳׃
פירוש על התפלות׃ תת״לח׃ב׳׃
פירוש על תפלות כל השנה׃ יט״׃ב׳׃
פי׳ על תפלות ר״ה ויום הכפרים׃ רע״ז׃ב׳׃
פירוש על תרי״ג׃ תת״נה׃ א׳׃

פצ

פציניטון ר׳ דוד׃ רע״ח׃ א׳׃

פק

פקודה ר׳ דוד׃ רע״ח׃ ב׳׃

פר

פרדו ר׳ דוד׃ רע״ח׃ ב׳׃
פרווינצאלי ר׳ דוד׃ רע״ט ב׳׃

פת

פתיח לב׃ קפ״ג׃ ב׳׃
פתרון חלומות׃ ש״פז׃ ב׳׃

צו

צורת האפץ׃ ב׳׃ א׳׃

צי

ז׳ צינ אבובכר׃ תת״לז׃ א׳׃
ציון ר׳ דוד׃ רע״ט׃ ב׳׃

צמ

צמח דוד׃ כא״׃ א׳׃ לז׳׃ ב׳׃

צר

צרור החיים׃ תת״לז׃ ב׳׃

Ppppp 2 צרור

צרור הכסף : תת״לז : ב׳ :
צרת הבת : רפה : ב׳ :

קד

ס׳ קדש קדשים : תת״ה : ב׳ :

קו

קול יהוה בכח : שפ״ח : א׳ :

קמ

קמחי ר׳ דוד בן יוסף : כ״ר : ב׳ :
קמחי ר׳ יוסף : כ״ר : ב׳ :
ס׳ הקמיצה : שפ״ח : א׳ :

קר

קרישקאש דון חסדאי :
תתנ״ר א׳ :
קרית ספר : כ׳ : ב׳ :
קרפאר׳ דוד : ר״פ : א׳ :

שא

שאלות על כמה מסכתות :
תתל״ח : א׳ :
ש״ת : ל״ו : א׳ :
ש״ת על ס׳ יצירה : שפ״ז : א׳ :
שארית יוסף : רצ״ר : ב׳ :

שב

שבכיר׳ דוד : ר״פ : א׳ :

של

בר שלמון דיהון : רצ״ג : ב׳ :

שמ

בן שמעון ר׳ דוד : רפ״א : א׳ :

שע

שער התקופות : כ׳ : ב׳ :
שערי הרזים : תת״נט : ב׳ :

שפ

שפרוט חסדאי : תתנ״ב : ב׳ :

שר

שר הקראים דוד : רפ״א : א׳ :
ס׳ שרשים : ל״ר : ב׳ :

תב

תכת הלוי : תת״נח : ב׳ :

תה

ס׳ תחלה לדוד : רע״ז : א׳ : רפ״ : א׳ :
תהלי תחלים : תת״נ : א׳ :

תו

תוספות לר׳ חננאל: תתמו: ב׳:
תוספתא: תתלב: א׳:
ס׳ תורת חכם: תתלד: א׳:
תורת חסד: תתלד: ב׳:

תכ

ס׳ על התכונה: תתנב: א׳:
תכשית: עיין אבן יקר:

תפ

התפוחים ר׳ דוד: לו: ב׳:
ס׳ התפלות מימי נוראות:
תתלו: א׳:

תש

תשובות מהדקדוק: רפג: ב׳:

INDEX LOCORVM
SACRAE SCRIPTVRAE,
QVÆ IN HAC II. PARTE BIBLIOTHECÆ MAGNÆ RABBINICÆ CITANTVR.

GENESIS.

Caput	*Ver.*	*Pagina*	*Columna*
1	1	32	2.
—	—	556	—
—	8	8	1.
—	—	582	—
—	11	437	2.
—	12	—	—
—	14	7	—
—	15	—	—
—	16	51	1.
—	28	71	—
—	30	7	2.
2	1	137	—
—	—	438	1.
—	2	137	—
—	3	105	—
—	6	437	2.
—	—	703	1.
—	7	48	2.
—	—	67	1.
—	8	134	—
—	19	—	—
—	—	49	—
3	16	71	—
—	17	—	—
—	18	—	—
—	19	146	—
—	24	137	—
4	5	174	—
—	7	60	—

Caput	*Ver.*	*Pagina*	*Columna*
4	—	68	1.
—	—	73	2.
—	—	74	—
—	21	188	1.
—	—	190	2.
—	—	203	1.
5	1	423	2.
—	22	—	—
6	5	74	—
—	9	557	—
7	11	440	1.
—	—	441	—
—	20	—	—
—	24	—	2.
8	3	440	—
—	—	441	—
—	21	44	—
—	—	45	—
—	—	72	1.
—	22	392	2.
—	50	440	1.
—	—	444	—
9	5	64	2.
11	3	105	1.
—	5	—	—
12	1	557	—
—	8	20	2.
14	14	79	—
—	18	370	—
—	—	424	1.
—	21	79	2.

Ca-

Caput	Ver.	Pagina	Columna
44	4	174	1.
—	18	560	—
47	12	222	2.
—	48	561	—
49	20	220	1.
—	24	23	2.

EXODI.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	20	172	2.
—	21	171	—
2	22	821	1.
3	4	435	—
—	—	728	2.
4	18	267	—
6	3	561	—
—	24	175	1.
7	19	32	2.
8	26	105	—
—	—	391	1.
9	29	174	—
—	31	712	—
10	1	562	2.
11	4	756	1.
12	1	781	2.
—	2	565	—
—	5	390	1.
—	8	728	2.
—	—	735	—
—	9	754	—
—	11	737	—
—	15	728	—
—	—	729	1.
—	16	753	2.
—	—	758	—
—	—	769	—
—	18	723	—
—	—	733	—
—	—	743	1.
—	19	729	—
—	20	728	2.
—	21	753	1.
—	26	390	—
—	—	741	—
—	29	756	—
—	37	[illegible]	2.
13	4	712	1.
—	17	562	2.
15	6	104	2.
—	8	55	1.
—	15	268	2.
18	6	105	2.
—	1	557	2.
—	7	92	—
—	8	91	—
—	21	175	—
19	22	105	—
21	1	591	1.
22	16	104	2.
23	1	558	—
—	7	90	—
—	8	94	—
—	9	—	—
—	—	93	1.
—	16	94	2.
—	—	90	—
—	17	—	—
—	19	93	1.
—	25	183	2.
24	1	78	—
—	2	81	—
25	1	291	1.
—	—	719	—
—	9	424	—
—	11	—	—
—	29	558	—
26	27	95	—
28	10	559	—
—	16	297	2.
29	6	175	—
—	15	287	—
—	35	219	1.
31	44	97	—
—	45	—	—
—	46	—	—
—	—	96	2.
—	52	97	1.
32	3	559	—
35	19	174	2.
37	1	559	—
—	35	133	1.
39	11	105	2.
41	1	560	—
42	2	338	—
43	13	652	1.
—	28	594	2.

Ca-

Caput	*Ver.*	*Pagina*	*Columna*
12	2	568	1.
13	46	100	—
14	1	568	—
—	2	—	—
15	36	693	—
16	1	568	—
18	18	287	—
—	—	—	2.
—	—	288	1.
19	1	568	—
—	2	—	—
—	17	104	—
21	1	569	—
22	29	236	2.
23	5	762	1.
—	14	713	—
—	15	—	2.
—	16	714	1.
—	15	570	—
—	27	555	—
—	—	693	2.
—	34	436	1.
—	—	555	—
—	—	683	—
—	—	693	—
—	39	714	—
—	40	685	2.
25	1	569	—
—	4	433	—
—	8	308	1.
—	—	720	—
—	9	186	2.
—	—	433	—
—	10	—	—
26	4	701	1.
—	19	788	—

NVMERI.

1	1	569	1.
3	4	566	—
4	22	570	—
8	1	571	—
—	3	726	2.
9	2	786	—
—	10	105	—
12	7	224	1.

Caput	*Ver.*	*Pagina*	*Columna*
14	7	6	2.
—	15	8	1.
—	19	687	2.
—	24	728	1.
—	30	6	2.
15	2	688	1.
—	20	191	—
—	—	173	2.
—	22	599	—
—	27	822	1.
17	8	11	2.
18	1	563	—
20	13	112	—
23	11	433	—
—	16	439	1.
—	24	97	—
24	7	158	—
25	1	564	—
27	21	726	2.
28	20	564	—
29	36	356	1.
—	—	360	—
30	12	114	—
—	—	563	—
—	—	565	—
—	22	334	—
31	3	172	2.
—	15	714	—
32	28	683	—
—	32	589	1.
—	34	683	2.
33	12	82	—
34	1	565	—
—	22	443	—
—	25	729	1.
35	3	142	—
38	21	565	—

LEVITICI.

1	11	566	1.
2	14	710	2.
6	9	566	1.
8	12	310	2.
9	1	567	—
10	—	566	—
—	—	709	1.
12	—	568	—

Ca-

Caput	Ver.	Pagina	Columna
25	19	—	2.
26	1	580	—
28	8	702	1.
—	12	—	—
—	47	695	—
29	10	580	—
31	1	554	—
—	2	708	—
32	—	555	—
—	—	439	2.
—	1	581	—
—	22	32	1.
33	1	556	—
—	6	219	—
—	12	—	—
—	22	—	—
34	5	564	—
—	—	80	2.
—	6	—	—

IOSVE.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	556	2.
—	—	671	1.
—	10	707	2.
2	1	661	1.
3	5	668	—
4	19	708	—
—	—	711	2.
5	2	566	—
—	—	668	1.
—	11	711	2.
6	5	186	—
8	30	580	—
11	1	672	1.
—	3	94	2.
14	15	93	1.
15	7	19	—
—	8	129	—
—	13	92	2.
—	14	—	—
—	15	20	—
—	63	94	—
16	6	717	1.
19	51	573	—
20	1	672	—
21	32	717	—
24	1	580	—

Caput	Ver.	Pagina	Columna
13	3	571	1.
—	—	728	—
—	30	94	2.
14	20	718	1.
—	37	727	2.
16	1	571	—
—	30	132	1.
—	33	134	2.
19	1	565	—
—	2	572	—
20	1	566	—
22	2	572	—
24	17	345	—
25	11	572	—
28	2	786	—
—	16	390	1.
29	12	683	—
—	—	691	2.
30	2	573	—
33	38	80	—
—	—	573	—
35	6	724	—
36	9	—	—

DEVTERONOMII.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
3	23	578	1.
4	9	293	—
7	12	578	—
10	16	—	—
11	11	703	—
—	14	700	2.
—	26	578	—
—	29	377	—
15	2	788	—
—	7	—	—
—	9	—	—
16	1	245	1.
—	3	729	2.
—	13	683	1.
—	18	579	—
17	17	122	2.
—	—	170	1.
21	4	109	2.
—	10	579	—
—	22	761	1.
25	5	288	—
—	17	645	2.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
8	1	672	2.
9	2	98	—
—	9	12	1.
—	17	334	2.
10	5	188	—
15	1	564	—
—	—	667	1.
—	5	109	2.
—	34	673	1.
16	1	176	2.
—	7	104	1.
—	12	99	—
—	13	310	2.
—	16	206	—
—	23	190	—
17	1	579	—
—	12	173	1.
—	—	175	—
—	18	103	—
—	—	106	2.
—	25	126	—
—	38	98	1.
—	43	99	—
—	55	88	—
—	56	—	—
18	6	191	2.
—	—	193	—
—	14	102	—
—	17	127	—
—	19	—	1.
—	21	126	—
—	30	115	2.
—	—	206	—
—	—	207	1.
20	5	569	—
—	16	110	—
—	18	666	2.
21	7	13	1.
—	—	15	2.
—	—	17	—
—	10	96	—
23	26	118	—
25	1	569	—
—	—	673	1.
—	19	166	—
—	29	145	—
—	—	—	2.
—	—	153	—

Ca-

IVDICVM.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	672	1.
4	4	562	—
—	—	657	2.
—	5	3	1.
—	18	4	2.
—	—	13	—
5	7	9	1.
—	20	7	—
—	21	6	2.
—	24	3	1.
—	27	4	—
7	—	209	—
—	24	295	—
11	1	672	2.
—	—	661	—
—	14	—	1.
13	2	570	—
—	—	661	—
14	18	124	—
18	4	563	—
19	10	94	2.
20	4	563	—
21	1	725	1.

I. SAMVELIS.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	593	2.
—	—	664	1.
—	—	672	2.
—	8	842	1.
—	11	572	—
—	—	841	—
—	14	572	—
—	15	841	2.
—	17	16	1.
—	18	—	—
—	20	443	2.
—	27	16	1.
—	28	156	—
—	—	842	2.
2	6	142	—
—	9	79	1.
—	10	173	—
—	21	842	—
4	11	568	—
7	13	95	2.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
8	2	88	2.
—	—	89	1.
—	—	96	—
—	3	89	—
—	—	96	—
—	15	125	—
9	4	108	—
—	—	—	2.
11	2	100	—
—	4	106	1.
—	11	103	2.
—	—	106	—
—	—	107	1.
—	15	275	—
12	2	103	2.
—	4	63	1.
—	8	99	2.
—	—	123	1.
—	9	102	2.
—	—	103	1.
—	—	104	2.
—	13	153	1.
15	9	267	—
—	17	125	—
—	29	121	—
—	30	120	2.
—	32	—	2.
16	3	108	—
—	4	—	—
—	5	—	2.
—	11	42	1.
—	—	43	—
—	20	23	2.
—	22	124	1.
17	25	81	—
—	27	673	2.
18	33	128	1.
—	—	162	2.
19	24	109	1.
—	25	—	—
—	26	—	—
—	27	—	—
—	29	—	—
—	—	110	—
—	30	109	—
21	15	181	—
—	16	121	2.
—	17	180	1.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
25	29	166	2.
—	—	837	—
—	31	166	—
—	—	167	1.
—	—	—	2.
—	32	168	1.
—	33	166	—
—	36	168	—
—	39	—	—
26	19	114	—
31	56	88	2.

II. SAMVELIS.

1	14	333	1.
—	18	274	—
3	2	123	—
—	3	—	—
—	4	—	—
—	5	—	—
—	—	124	—
—	14	126	2.
—	29	99	1.
—	—	111	—
5	3	310	2.
—	4	100	—
—	5	89	—
—	—	100	—
—	—	—	2.
—	6	91	1.
—	8	—	—
—	9	—	—
—	17	88	—
6	1	567	—
—	—	659	2.
—	3	112	—
—	5	182	—
—	—	192	—
—	16	123	1.
—	—	695	2.
—	23	123	—
7	1	673	1.
8	—	88	2.
—	—	89	1.
—	—	91	2.
—	—	95	—
—	—	96	1.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
11	26	175	2.
—	33	110	2.
12	27	571	—
—	23	110	—
15	31	9	—
18	1	658	—
—	20	—	—
—	46	572	—
—	—	661	—
19	1	674	1.
21	28	769	2.
—	29	—	—

II. REGUM.

3	15	229	2.
4	1	655	—
—	9	171	1.
—	12	825	—
—	27	170	—
—	42	659	—
—	—	674	—
7	3	659	—
9	1	334	—
11	17	667	1.
—	21	674	2.
12	1	563	—
13	4	768	—
15	29	773	1.
18	9	674	2.
—	—	857	1.
20	18	299	—
22	15	829	—
23	1	566	1.
—	—	668	—
—	21	390	2.
—	—	566	—
24	10	314	—
—	17	—	—
25	1	707	1.
—	6	813	2.
—	7	557	—
—	8	—	1.
—	25	356	2.
—	—	554	—
—	27	314	2.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
22	1	176	—
—	—	232	2.
—	—	264	1.
—	—	567	—
—	12	703	—
—	14	555	—
23	1	176	—
24	—	114	2.
—	3	275	—
—	15	114	—
—	18	121	1.

I. REGUM.

1	—	99	2.
—	1	122	1.
—	—	158	—
—	—	156	—
—	—	173	2.
—	4	122	—
—	—	168	—
—	15	169	1.
2	1	561	2.
—	—	657	1.
—	5	275	—
—	11	100	—
—	—	101	—
—	—	—	2.
—	—	124	1.
3	15	656	2.
—	—	694	1.
4	31	222	—
—	—	223	2.
5	12	364	—
—	—	658	1.
—	18	343	—
6	1	431	—
—	5	342	2.
7	1	674	—
—	5	342	—
—	13	658	—
—	40	659	1.
—	51	555	—
—	—	659	—
—	—	665	—
8	54	581	—
—	—	666	—
9	23	674	—

Caput	Ver.	Pagina	Columna
38	10	153	2.
39	7	299	1.
—	—	—	2.
40	1	578	—
—	—	662	—
—	—	679	1.
—	—	724	—
—	3	341	—
—	25	655	2.
—	27	55	1.
—	—	557	2.
—	—	655	—
41	2	218	1.
—	—	224	—
42	1	556	—
—	—	655	—
—	2	653	—
—	5	556	—
—		655	—
—	21	787	—
43	—	566	—
—	—	659	—
—	—	679	—
45	1	332	—
—	—	—	2.
—	—	357	—
—	—	359	1.
47	2	814	—
48	16	82	2.
—	22	145	1.
49	14	578	—
—	—	662	—
—	—	679	2.
51	12	579	—
—	—	662	1.
53	2	57	2.
54	1	579	—
—	—	557	—
—	—	655	2.
—	—	663	1.
—	11	578	—
—	—	662	2.
—	—	665	1.
55.	1	72	—
—	—	46	—
—	6	554	—
—	—	578	—
—	—	663	—

I S A I AE.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	573	1.
—	-	662	—
—	-	677	—
—	7	352	—
3	12	189	—
4	6	141	2.
5	1	678	1.
—	12	194	—
—	18	64	—
—	—	198	—
—	—	199	—
6	1	563	—
—	—	658	—
—	8	766	—
—	10	69	2.
8	6	691	—
—	9	678	1.
—	18	772	—
9	6	658	—
10	32	567	—
—	—	669	2.
11	1	311	—
12	3	691	1.
13	1	678	—
18	4	—	2.
—	7	562	—
19	19	337	—
21	6	826	—
22	24	189	1.
—	29	657	—
24	1	678	2.
26	3	73	—
27	6	561	—
—	—	657	1.
—	13	585	2.
—	33	78	—
29	1	678	—
30	29	194	—
—	33	131	—
31	9	134	—
33	7	679	1.
—	10	78	2.
—	11	140	1.
—	18	14	2.
—	—	18	—

Ca-

Caput	Ver.	Pagina	Columna
25	3	314	1.
—	11	206	2.
—	—	329	—
—	—	339	1.
—	12	—	2.
—	—	357	1.
26	18	723	2.
31	2	554	—
—	—	593	—
—	—	664	—
—	—	675	—
—	31	337	1.
32	6	660	2.
33	11	237	1.
—	14	21	—
34	8	658	—
36	23	560	—
38	14	675	2.
41	2	554	—
46	13	562	—
—	—	657	—
49	1	676	1.
52	4	707	—
—	10	557	—
—	28	339	2.
—	—	356	—

EZECHIELIS.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	570	1.
—	—	669	2.
—	—	676	1.
3	12	669	2.
9	4	676	1.
11	19	46	—
—	—	47	—
13	4	55	—
17	22	555	—
—	—	581	—
—	—	663	2.
20	1	568	—
22	—	660	1.
23	12	32	2.
24	2	302	—
28	24	560	—
—	25	657	1.
29	21	677	—
34	2	569	—

Caput	Ver.	Pagina	Columna
57	2	145	1.
—	14	46	—
—	—	555	—
—	—	581	—
—	—	665	—
—	—	679	—
60	1	580	—
—	—	663	—
61	1	654	—
—	10	580	—
—	—	311	—
—	20	663	—
62	10	269	2.
63	17	230	—
66	1	568	—
—	24	143	—

IEREMIAE.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	561	1.
—	—	657	—
—	—	661	2.
—	—	675	1.
—	3	572	—
—	5	81	2.
2	4	573	—
—	—	662	1.
—	8	55	—
—	12	238	2.
3	1	652	1.
5	14	675	—
—	25	701	2.
7	21	566	—
—	—	659	2.
—	31	129	—
—	—	130	—
8	13	573	—
10	11	296	1.
—	23	48	—
11	17	66	2.
16	19	569	—
—	—	660	2.
—	—	675	1.
23	6	210	—
—	19	138	—
—	29	61	—
—	18	334	2.
25	1	314	1.

Ca-

IOELIS.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
2	15	555	1.
—	20	46	—
—	—	48	2.
—	23	703	—

AMOS.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	680	2.
—	—	766	1.
2	6	559	—
—	—	656	2.
3	6	585	—
5	2	264	—
9	7	568	—

ABDIAE.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	656	1.
—	—	680	—

IONAE.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	665	1.
2	3	131	—
—	—	134	2.
3	10	770	1.

MICHAEAE.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
5	4	572	—
—	7	661	2.
7	—	554	—
—	18	578	—
—	—	663	2.
—	19	578	—
—	20	—	—

NAHVM.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	681	1.

HABACVC.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	2	230	2.
2	1	826	1.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
36	13	146	1.
—	37	668	2.
—	56	565	—
37	1	567	—
—	8	130	1.
—	15	657	—
—	16	302	2.
—	—	657	1.
38	18	556	2.
—	—	665	—
—	22	556	—
40	1	677	1.
43	10	658	2.
—	—	677	1.
44	15	569	—
45	18	565	—
—	—	667	2.
—	—	677	—
47	16	560	—

OSEE.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	680	1.
—	2	766	—
—	—	768	2.
—	—	771	—
—	6	773	—
—	10	660	—
—	—	769	1.
2	24	776	—
3	4	775	—
4	12	63	1.
6	1	680	—
10	12	824	2.
11	7	559	—
—	—	656	1.
12	1	680	—
—	13	559	—
—	—	656	2.
13	2	130	1.
—	6	63	2.
14	2	554	—
—	—	573	—
—	—	656	—
—	—	663	—

Caput	Ver.	Pagina	Columna
4	1	140	2.
—	—	141	1.
—	3	144	—

PSALMORVM.

Num. Psal.	Ver.	Pag.	Columna
1	1	671	2.
2	1	86	1.
—	4	312	2.
—	7	85	—
4	1	206	1.
—	5	72	2.
5	1	208	—
—	10	156	1.
6	1	190	—
7	—	121	2.
—	—	176	—
—	—	181	—
8	9	8	1.
9	2	68	—
10	3	17	—
11	1	672	—
12	7	116	1.
16	1	22	2.
—	7	69	—
—	10	131	1.
17	3	118	—
18	12	135	2.
—	37	179	1.
19	5	139	2.
—	7	141	1.
—	—	444	—
—	14	111	2.
—	19	216	1.
20	1	672	—
21	5	85	—
26	2	48	—
27	13	129	—
28	3	104	—
—	4	—	—
30	12	194	—
31	20	801	—
32	1	74	—
—	—	112	—
—	—	207	—
33	2	190	—
34	1	672	—

Num.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
2	20	670	1.
3	—	236	2.
—	—	570	—
—	—	681	1.
—	3	269	—

AGGAEI.

1	1	313.	—
—	—	681	1.
—	8	333	2.
2	7	343	—
—	8	347	1.
—	—	828	—
—	10	341	—
—	—	343	2.

ZACHARIAE.

1	1	681	1.
2	10	340	—
—	—	560	—
—	—	571	—
—	—	661	—
—	15	340	—
3	2	46	2.
5	8	76	1.
8	16	582	—
—	19	682	—
—	—	707	—
—	—	723	—
9	11	153	2.
11	1	681	1.
—	8	155	2.
—	—	710	1.
12	1	49	—
13	9	142	2.
14	15	555	—
—	—	665	1.

MALACHIAE.

1	1	558	—
—	—	656	—
—	3	55	—
—	17	237	2.
2	17	159	—
3	6	770	1.
4	1	140	—

Num. Pſal.	Ver.	Pag.	Columna
74	6	813	2.
78	54	769	1.
—	71	97	2.
79	1	673	1.
—	6	744	2.
81	3	185	—
—	—	188	—
—	4	186	—
—	8	190	1.
84	11	182	—
85	2	705	—
—	12	260	2.
86	2	112	1.
—	15	153	—
—	17	162	2.
88	6	183	1.
—	12	131	—
89	49	60	—
90	1	673	2.
91	15	687	—
92	4	190	1.
—	5	85	—
95	—	84	2.
103	1	116	—
—	—	117	1.
—	2	1	—
—	14	66	2.
—	20	117	1.
104	19	216	—
105	1	86	2.
—	15	333	1.
106	1	672	2.
—	7	6	1.
107	10	131	2.
109	22	80	1.
110	4	310	2.
—	—	424	1.
112	5	828	—
113	2	741	2.
—	—	763	—
114	2	741	—
115	1	227	—
—	6	744	—
—	—	763	—
116	—	—	—
—	11	118	1.
117	—	—	2.
118	—	—	—

Num. Pſal.	Ver.	Pag.	Columna
35	6	72	1.
—	—	135	2.
37	25	285	1.
—	32	60	2.
—	33	—	—
39	5	182	1.
40	3	131	2.
41	1	70	1.
—	19	213	—
42	—	207	—
—	1	672	—
—	15	35	2.
44	2	704	—
45	4	311	1.
46	1	205	—
47	6	585	2.
48	3	299	—
49	13	237	1.
50	3	138	2.
—	4	149	1.
—	16	14	—
—	—	16	2.
51	1	172	2.
—	4	107	—
—	5	112	1.
—	6	48	2.
—	—	119	1.
—	7	42	2.
—	—	44	1.
—	9	99	2.
—	—	100	—
—	12	45	—
—	14	100	1.
—	20	356	—
—	21	—	—
52	3	14	—
—	—	15	2.
55	24	—	1.
56	13	237	—
57	9	125	2.
65	1	672	—
—	24	438	1.
68	14	179	—
69	29	589	—
71	1	165	—
72	19	211	2.
73	1	673	1.
74	5	814	—

Caput	Ver.	Pagina	Columna
25	—	72	1.
—	22	—	—
29	21	61	2.
—	—	73	—
30	31	821	—
31	10	774	1.

I O B.

1	1	674	1.
—	5	700	2.
3	17	65	1.
—	—	159	—
—	—	—	2.
5	10	703	—
—	14	160.	1.
6	1	674	—
10	10	50.	2.
—	22	135	—
11	8	132	2.
12	1	674	—
14	19	61	1.
—	20	137	—
—	22	132	2.
20	1	674.	1.
—	15	14.	2.
24	19	136	1.
25	1	674	—
26	6	133	—
30	21	770	—
32	1	675	—
36	27	703	—
38	1	675	—

CANT. CANTICORVM.

1	4	54	1.
2	14	292	2.
4	3	158	1.
—	4	20	2.
—	—	36	1.
—	—	279	2.
—	12	822	1.
—	15	282	2.
7	5	328	1.
8	8	333	2.
—	—	347	—

Ca-

Num. Pſal.	Ver.	Pag.	Columna
118	25	683	2.
—	—	690	—
119	1	673	—
—	8	190	1.
—	54	113	—
—	79	100	—
—	—	125	2.
135	3	828	—
136	1	674	1.
139	16	217	2.
140	1	73	—
142	—	211	1.
144	—	—	—
—	8	190	—
145	1	280	—
—	—	281	—
—	14	265	—
—	19	696	—
146	5	828	2.
148	8.	121	1.
149	3	194	—
150	—	189	—
—	4	193	—
—	—	203	2.
—	5	193	1.
—	6.	185	2.
—	12	199	1.

P R O V E R B I O R V M.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	675	2.
3	33	743	—
5	23	15	1.
6	—	675	2.
8	6.	335	1.
—	22	287	2.
—	—	769	1.
—	26	703	2.
9	5	45	—
13	2	676	1.
14	30	145	2.
16	7	72	1.
—	21	676	—
21	31	—	—
23	5	113	2.
25	6	695	1.
—	21	45	2.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
3	1	677	1.
5	11	314	—
—	25	369	—
—	30	—	—
—	31	—	—
—	—	374	2.
6	26	373	—
7	10	138	1.
—	15	677	2.
9	1	315	—
—	23	329	—
—	24	307	1.
—	—	312	2.
—	25	357	1.
—	—	361	2.
—	—	362	1.
—	26	331	—
—	27	352	—
—	—	353	2.
—	—	354	1.
10	4	677	—
11	14	336	2.
—	—	337	1.
—	—	338	—
—	27	358	—
—	30	357	—
12	11	363	—
14	32	827	—

I. ESDRAE.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	—	313	2.
—	1	356	1.
—	—	677	2.
—	6	753	1.
—	8	724	—
3	12	342	—
4	5	368	—
—	24	315	2.
5	1	678	1.
6	14	315	2.
—	15	—	—
—	20	753	1.
7	15	313	2.

NEHEMIAE.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	432	—

RVTH.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	678	1.

THRENORVM.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	678	2.
—	5	155	1.
—	15	814	—

ECCLESIASTAE.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	681	1.
—	5	154	—
3	18	—	—
—	21	153	2.
4	4	71	1.
—	12	779	2.
—	13	67	—
—	17	681	1.
7	20	70	1.
—	27	—	—
8	5	15	2.
9	11	681	—
—	14	70	1.
—	—	71	—
10	1	68	2.
—	2	—	—
12	7	145	—
—	—	146	—
—	—	147	—

ESTHER.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	675	—
4	16	709	1.

DANIELIS.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	295	2.
—	—	677	1.
—	3	298	2.
—	4	302	1.
—	6	299	2.
2	4	312	—
—	19	298	1.
—	32	120	—

Caput	Ver.	Pagina	Columna
28	11	274	2.
—	—	342	—
29	10	679	—

I I. PARALIPOMENON.

3	2	428	2.
—	14	680	1.
5	12	187	2.
—	—	188	—
7	—	680	1.
9	11	188	2.
14	3	680	1.
15	14	186	—
20	—	680	2.
—	28	188	—
24	22	812	1.
—	—	815	—
—	23	443	2.
—	—	812	—
26	3	680	—
28	29	727	—
29	—	188	—
33	18	9	—
—	19	12	—
34	1	681	1.
36	21	353	2.
—	—	358	—

I. MACHABAEORVM.

4	52	559	—

II. MACHABAEORVM.

2	16	559	—

MATTHAEI I.

1	—	178	1.
5	22	139	—
6	13	73	—
8	11	308	2.
—	12	135	—
—	—	136	1.
11	17	194	2.
13	42	139	1.
—	50	—	—

Caput	Ver.	Pagina	Columna
1	1	678	1.
4	—	376	—
6	—	678	2.
7	4	350	1.
8	9	820	2.
9	4	75	—
12	27	191	—
13	28	376	—

I. PARALIPOMENON.

1	1	678	2.
2	6	222	1.
—	—	223	2.
—	8	174	—
—	16	81	1.
—	18	172	2.
—	19	—	—
4	5	173	1.
—	7	—	—
—	8	—	2.
—	—	174	—
5	1	678	—
6	31	226	—
—	72	717	1.
8	34	109	2.
9	40	—	—
11	6	91	1.
—	11	679	—
—	25	91	—
13	8	187	—
—	—	188	2.
15	12	113	1.
—	24	187	—
—	20	204	2.
—	28	187	1.
—	29	191	2.
16	5	188	—
—	7	86	—
—	37	679	1.
—	42	187	—
18	1	96	1.
21	14	115	—
—	30	—	2.
23	1	679	1.
25	—	188	2.
—	—	224	—
—	—	225	1.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
		LVCAE.	
1	35	815	2.
2	34	707	1.
—	35	796	—
4	16	654	—
—	21	311	2.
11	51	816	1.
12	35	64	—
19	36	690	—
—	41	723	2.
20	22	214	1.
21	37	120	—
22	7	729	—
—	—	753	—
—	—	755	—
—	14	756	2.
—	17	741	—
—	20	745	—
—	50	757	1.
—	52	—	—
23	20	752	2.
—	56	761	1.
—	55	—	2.
24	44	231	1.
—	1	599	2.
		IOANNIS.	
5	30	310	2.
—	36	—	—
—	43	345	—
7	37	691	—
8	16	340	1.
—	18	—	—
11	9	398	—
12	12	690	—
13	1	753	—
—	4	746	2.
—	14	754	—
—	17	—	—
—	—	755	—
—	—	756	1.
—	26	747	2.
—	30	748	1.
—	36	312	—
18	27	757	2.

Caput	Ver.	Pagina	Columna
14	11	321	1.
—	34	190	2.
15	24	308	—
16	13	854	—
21	1	120	—
—	8	689	—
23	—	796	—
—	35	812	1.
—	—	816	2.
24	15	295	—
—	22	308	1.
—	—	363	—
25	30	135	2.
—	—	136	1.
—	41	139	—
26	5	753	2.
—	18	754	1.
—	17	729	—
—	20	754	2.
—	—	756	—
—	26	747	1.
—	27	—	—
—	—	757	—
—	30	763	2.
27	26	752	—
—	27	757	1.
28	1	599	2.
—	—	312	1.
		MARCI.	
9	41	139	—
—	42	—	—
11	8	689	2.
12	12	55	—
13	1	342	1.
14	12	390	—
—	—	729	—
—	—	753	—
—	—	755	—
—	17	756	2.
—	22	746	—
—	23	747	—
15	17	757	1.
16	2	599	2.

Ca-

Caput	Ver.	Pagina	Columna
10	4	710	1.
11	23	752	2.
12	11	83	1.
14	9	205	—
15	21	52	—
—	51	50	2.
—	52	585	—

II. AD CORINTHIOS.

5	21	391	2.

AD GALATAS.

5	9	66	1.

AD EPHESIOS.

6	14	64	—

II. AD TIMOTHEVM.

4	21	706	—

AD TITVM.

2	14	59	—

AD HEBRAEOS.

5	—	311	2.

EX EPISTOLA IACOBI.

3	6	128	—

Caput	Ver.	Pagina	Columna
18	28	390	1.
—	—	753	—
—	36	312	—
19	14	757	2.
—	31	754	1.
—	42	759	2.

ACTVVM APOSTOLORVM.

1	12	120	—
—	20	214	1.
2	1	763	—
4	25	87	—
—	27	311	2.
5	34	797	1.
10	38	311	2.
12	4	390	—
13	15	653	—
—	22	42	1.
—	27	653	2.
22	3	796	1.
—	—	797	—

AD ROMANOS.

5	16	58	—
6	7	63	2.
—	8	68	1.
7	23	64	—
15	8	308	2.

I. AD CORINTHIOS.

1	30	310	1.
5	6	66	—
—	7	390	2.
—	—	738	—

I N-

INDEX RERVM VOCVMQ; MEMORABILIVM;

QVÆ IN HAC SECVNDA PARTE BIBLIOTHECÆ MAGNÆ RABBINICÆ CONTINENTVR.

Prior numerus paginam, ſecundus columnam indicat.

In א״ד״ו *non incidit Initium Anni, ſeù Neomenia Tiſcrì.* 419. 1.
Adris. 845. 2.
Æcmalotarcha poteſtas quando desijt. 385. 1.
Ægypti Prouinciæ magnitudo Talmudica. 161. 2.
Æquinoctium Vernum ſecundùm Ràu Adà adinuenire. 456. 1.
Æquinoctium Vernum ſecundùm Mar Samuelis adinuenire. 407. 1.
De Æquinoctiorum vſu apud Hebræos. 443. 2.
Æra Alexandri Magni initium. 429. 2. — 430. 1.
Æra Auguſti quot annis ſuperet Æram Chriſti. 851. 2.
Æra Contractuum initium. 430.
Aggæus Propheta. 827. 2.
Vnus ex tribus Prophetis, qui de captiuitate aſcendunt Ieroſolymam. Ibid.
Prophetat de Domo ædificanda.
Vidit illam ædificatam. Primus omnium in ea cantat Alleluia. Ibid.
Sedebat in Mortario, quando Ius Hebræis adminiſtrabat, vel docebat. 285. 2.

A

A*B ſeù Au Menſis Iudaicus: cur 15. die illius Iudæi lætitiam agant.* Pag. 724. Col. 2. — 725. 1.
R. Abraham Ghedalia. 837. 1.
Aben Oski Hiſpanus. 850. 2.
De Narbona. 184. 1.
Abraham Patriarcha, an quoſdam Pſalmos cantauerit. 218. 1.
De Sinu ipſius, ſeù de Limbo SS. Patrum fit mentio in Talmude. 154. 1.
Abſalom cur non præcidit ſibi crinem dum appenſus erat quercui. 161. 2.
Educitur ex quinque portis Gehennæ à patre plorante. 127. 2. — 162. 2.
Abubàcar Ben Tzigh. 837. 1.
Abu Vnalid Marùn Ibn Iannài. 803. 1.
De Accentibus trium Librorum, Iob, Prouerbiorum, & Pſalmorum. 861. 2.
Accinctus lumbis, Tit: Libri. 821. 2.
Acroſtichi Verſus frequentes ſunt apud Hebræos. 260. 1.
Adamo primo parenti quoſdam Pſalmos attribuunt. 217.

An

De Animarum tranſmigratione. Pag. 854. 1.
Huiuſmodi dogma damnatur. Ibid.
De Animabus poſt diſceſſum à corpore. 147. 1.
Annus Communis quid ſit. 404. & ſeq. — 584. 2.
Annus Iubilei. 433. 2.
Annus Iudaicus à quanam Neomenia incipiat. 429. 1.
Annus לילנות *Leillanòth quis.* 434. 2.
Annus Mundi quomodo ad annum Chriſti conuertatur. 433. 1.
Annus נטיעה *Netiahà quis.* 434. 1.
Annus Nouus quomodo inueniatur. 406. 2.
Annus שמיטה *Scemittà Sabbaticus.* 433. 2.
Annus Sabbatica hebdomada. 583. 1.
Anni quatuor principia. 429. 2.
Anni character קביע. 583. 2.
Anni Ciuilis & Politici initium. 435. 1.
Anni initium cur à Menſe Tiſcrì introductum. 432. 2.
Illius Neomenia principium quomodo inueniatur. 408. 1.
Antiquitùs auſpicabatur à Menſe Niſàn. 432. 2.
Anni initium in Menſe Niſàn. 435. 1.
Et in Menſe Tiſcrì. Ibid. & 2.
Cur huius Neomenia non figatur in אד״ו *Adò.* 402. — 403.
In principio anni docent Deum ſedere & iudicare Orbem terrarum. 588. 2.
פשוטה *Peſciuttà Annus communis quid ſit.* 404. & ſeq. 584. 2.
De Anno Lunari Iudæorum. 395. 1.
Anni Lunaris quantitas. 404. 2. — 406. 2.
Quomodo inueſtigetur. 400. 2.
Quot Anni Embolimæi inſerantur in Cyclo Hilleliano. 545. 2.
De Anno Solari Iudaico. 392. 1.
Anni Solaris quantitas. 404. 2. — 407. 2.
Anni Solares in vſu ſemper fuerunt apud Hebræos, Lunares niſi æquati, & ad Solares relati. 422. 1.
Anni Iudaici feſtiuitates quæ ſint. 429. 2.
Apertio cordis, Tit. 183. 2.
Appetitus prauus creſcit cum homine. 74. 1.
An ſit eiuſdem ſpeciei in omnibus hominibus. Ibid.
אפיקומן *Aphikomèn.* 740. 1.
Quid ſit, & quid ſignificet. 743. 2.
Poſt

An aliqui Pſalmi ab eo fuerint compoſiti? Pag. 828. col. 2.
In אג״ו *non incidit dies Expiationum Chippùr.* 419. 1.
Agnus Paſchalis cur ita vocetur? 728. 2.
Comedebant illum in Paſchate. 734. 1.
Quinam liberi erant ab hoc præcepto. Ibid.
Quibus ceremonijs comedebatur. 737. 2.
An ijſdem, quibus eſus fuerat in primo Paſchate Ægyptiaco. Ibid.
R. Aharon Leuita. 846. 1.
Aharonis filij qua de cauſa mortui ſint. 709. 1.
R. Akibà laudatur. 286. 2.
Promouet rebellionem Bitheræ. 863. 1.
Fert gladiū ante Cuzibam Pſeudomeſſiam. Ibid.
Alexander Alexandrinæ Eccleſiæ Epiſcopus Canones Paſchales conficit. 546. 2.
Alexandrinis Præſidibus cura ordinandi Calendaria & Cyclos Paſchales à Concilio committitur. 463. 2.
Alexandri Macedonis Epiſtola ad Matrem ſuam. 850. 1.
Alijoth Ieuamòth, Tit. lib. 859. 1.
Aloyſius Lilius inuentor & auctor correctionis Calendarij. 540. 2.
Vmbriaticenſis patria fuit. 541. 1.
Illius correctio laudatur à Summo Pontifice Gregorio XIII. 541. 1.
אמת *Emèth Dei Sigillum faciunt.* 76. 1.
Ammòn & Moab decimare decimam pauperis ſeptimo anno, quomodo ſit intelligendum. 286. 1.
Ambulans perfectè. Tit. 765. 2.
Animaduerſiones in lib. Poſſeſſorum Animæ. 824. 1
Anna Mater Samuelis. 840.
Quo anno floruerit. 482. 2.
Eius gloriam obſcurare ſtudent Talmudiſtæ. 841. — 842.
Volunt caſu prophetaſſe. 842. 2.
De Anima eſſentia. 824. 1.
Animas Iuſtorum ante completū annum ab obitu non aſcendere in Paradiſum docent. 146. 1.

B.

ב Eſt nota maligna. Pag. 267. col. 2.
Babylonicus Princeps Iudæorum præcedit Ieroſolymitanum, & cur? 793. 2. — 794.
בך quid ſignificet? 266. 2.
In ב׳ד׳ו Badò non incidit Paſcha Iudaicum. 419. 1.
Hæc regula tempore Ædis ſecundæ nulla erat. 762.
In ב׳ד׳ז Badàz non incidit feſtum Purim. 419. 1.
Baptiſmi Sacramentum cur inſtitutum? 58. 2.
בקשה Bakeſciá quid? 2. 1.
ברייתא Baraithà quid ſit? 780. 2. — 832. 1.
Baraithòth quis ſcripſerit? 780. — 781. 1.
ברק Baràk idem ac Lapidòth. 2. 2.
Barechì Naphſcì, Tit. 2. 1.
Baronius circa ritus Cœnæ Paſchalis Chriſti à Scaligero decipitur. 750. — 751.
בת קול Bath kol quid ſit, & quando inceperit? 110. 1.
Batheræ filij nomina. 786. 2.
Belſciatzar profanat vaſa ſacra, & occiditur. 369.
Bechaij Ben Ioſeph. 833. 2.
Beer màim chaiim, Tit. 835. 2.
Beèr ſciàchath quid? 131. 2.
Quot benedictiones ante Cœnam Paſchalem præmittant. 738. 1.
Benedictionem non impertiuntur niſi ſuper re incerta, & ignota. 702. 2.
R. Beniamin in ſuo Itinerario plerumque mendax & fabuloſus eſt. 722. 1.
Beth Thephillà, Tit. 836. 1.
Biiùr al hattorà. 835. 2.
Bilances Iuſtitiæ, Tit. 854. 2.
Bithèr Vrbs quando capta. 723. 1.
Bonauentura Peregrinus conuerſus ad fidem Bononiæ baptizatur. 821. 2.
Scribit libellum inſcriptum: Pretioſo Gioiello &c. Ibid.
Bor Sciaòn Inferni nomen. 131. 2.
Buccinatio de præcepto quot inflationibus abſoluatur. 590. 1.
Buccinationes quomodo fiant? 589. 2.

Sssss De

Poſt ipſum nihil aliud guſtant. 744. 1.
Poſt Aphikomèn Chriſtus poculum conſecrauit. 746. 1.
Aquæ Siloë commendantur. 691. 1.
ערבה Arauà quid ſit? 683. 1. — 685. 1. — 687. 1. — 688. 2.
Arbaàh Raſcìm, Tit. 836. 1.
Arca Leui, Tit. 858. 2.
De Arcanis Naturæ, & Legis. 838. 2.
ארמילוס Armillòs quiſnam ſit? 820. 2. — 821. 1.
ארץ התחתית E'retz hattachtiàh, Inferni nomen. 131. 2.
Aſcenſiones fratriarum, Tit. 859. 1.
אשרי Aſcrè in principio Pſalmi quid ſignificet? 236. 1.
De Aſtrorum influxu. 852. 1.
Auà Bar Salà. 831. 2.
R. Auàd. 765. 1.
אבדון Auadòn Inferni nomen. 131. 1.
Aurei Numeri origo, & cur ita appelletur? 463.
Azarias Ben Ioſaphàth. 184. 1.
Azymis per octiduum in Paſchate veſcuntur Iudæi. 733. 2.
Quando his veſci incipiant, Ibid.
Omnes ad id teneri docent. Ibid.
Circa triticum & farinam, ex qua efformandi ſunt panes Azymi, ſcrupuloſè, neque ſine ſuperſtitione ſe gerunt. 734. 2.
Recenſent ſpecies frumenti, ex quibus Azymos panes pro Paſchatis feſto licitè fieri poſſe exiſtimant. 734. 2.
Quomodo eos conficiant. Ibid.
In ipſa efformatione quas cautelas obſeruent? 735.
In Azymis oua & ſaccarum aliquando immiſceri permittunt. 735.
Prohibent tamen in ijs butyrum, oleum, & his ſimilia. Ibid.
Oua integra in eis non apponunt, neque figuras in Azymis efformant. 734. 2.

Caſſiodorus ſtribit computum de Tempore, de Indictione, de Epactis. Pag. 548, col. 1.
Caſſiodorus Reinius Interpres Bibliorũ. 19. 1.
Chabakùk, vide Habacuc Propheta.
Chaghài, vide Aggæus Propheta.
Chaïe olàm, Tit. 838. 1.
Chaÿe Bar Nachſciòn, Ibid.
R. Chaïim Bar Abraham. 834. 1.
Quamplurimos libros compoſuerat, quos poſtea deperdidit. Ibid. 2.
Abu Zabì. 833. 2.
Adaruì. 835. 1.
Ben Benbanaſt. 836. 1.
Biniamìn Zèeu. Ibid.
De Botzolo. 835. 2.
Chaurÿà. 837. 1.
Cohèn. Ibid. 2.
Bar Iuda Aben Biuàſc Viues. 837. 1.
Peloni. Ibid. 2.
Scemuèl Toletanus. Ibid.
Vitalis. 836. 2.
R. Chaſid Ben Iazichì. 838. 2.
Chammài, vel Chammà Ben Chaninà. 839. 1.
Ghaòn Roſc hammedabberìm. Ibid.
Chanà pater Rabbà Bar Bar Chanà. 832. 2.
Channà mater Samuelis, vide Anna.
Ràu Chananèl. 846. 2.
Rabbènu Chananèl Romanus. 847. 1.
Chananèl Bar Thanchùm. Ibid. 2.
Baal Auctor Toſaphòth. 846. 2.
Chananiàh Ben Ezechia Ben Garòn. 847. 2.
Explicat librum Ezechielis, & impedit ne prohibeatur. Ibid.
In illius explicatione inſumit 300. dolia olei pro lucernis. Ibid.
In eius Ædibus nonnulla decreta contra doctrinam Scholæ Hillelis promulgantur. 848. 2.
Amittit librum Legis, & pro eo orans in Templo inuenit. Ibid.
In eodem Templo interfuit diſputationi coram puero Ieſu, vt creditur. 849. 1.
R. Chananiàh Ibn Iakàr. 850. 1.
Ben Iſaaci Haiotzerì. 849. 2.
R. Chanèn Ben Iſaaci. 846. 1.

R.

C

De Cabalà. Pag. 855. col. 1.
Cabaliſtæ ludunt in nominibus Sacræ Scripturæ. 687. 2.
Veteris Calendarÿ Romani defectus à quo tempore detectus ſit? 540. 1.
Quinam de illius correctione egerint & ſcripſerint? Ibid.
Quid in Calendarÿ correctione actum? Et quomodo litera Dominicales ſedem mutarint, & Aureus numerus ſit in Epactam conuerſus. 527. 2.
Quid * Aſteriſcus in Calendario Gregoriano ſignificet? 533. 2.
Quo tempore celebratum fuiſſet Paſcha, niſi Calendarium fuiſſet correctum. 465. — 487. 2.
Migrans de loco vbi Calendarÿ correctio non eſt recepta, ad locum vbi correctio obſeruatur, quid agere debeat, tam quoad ritus, quàm quoad Ieiunium. 536.
Qui Calendarium Gregorianum ſequuntur non errant in celebratione Paſchatis. 532. 2.
De Calendario reformato quinam ſcripſerint? 541.
Et quinam contra Calendarium Gregorianum reformatum ſcripſerint? Ibid. — 542. 1.
Quinam Calendarÿ Gregoriani ſuſceperint defenſionem. 542. 1.
Calendarÿ Vietæ & Scaligeri vitia deteguntur & confutantur à Clauio. 541. 2.
Quinam de Calendario & Cyclo Paſchali egerint ex Iudæis. 549. 2. — 550. 1.
Calendarÿ Iudaici in anno 5435. Chriſti 1674. exemplar. 550. & ſeqq.
Eiuſdem elucidatio. 582. & ſeqq.
Candelabri Lucerna Occidentalis, ſeu Veſpertina quænam ſit? 726. 1.
כפות תמרים Cappòth Themarìm explicantur. 685. 2.
Caricarum Liber. 847. 1.
כרפס Carpàs quid ſit? 737. 2. — 739. 2. — 740. 1.

Chithuè ſcèbach, Tit. Pag. 836. col. 2.
R. Chizàn Ben Iokttàn. 830. 2.
R. Chizkiàh Ben Manòach. 829. 2.
Meroma Romanus. 830. 2.
Chizkunì, Tit. 830. 1.
Chonì Hammaghèl Circulator. 704. 1.
Includitur in circulo Magico, & deſcendunt pluuia. Ibid.
Chonàth halleuanòth. 833. 2.
Chozài. 12. 1.
Chriſtophorus Clauius S. I. egregius Mathematicus. 541. 2.
Explicat & defendit Calendarium Gregorianum. Ibid.
Chriſtus à culpa humanum genus redimit. 56. 1.
Immunis eſt ab omni culpa. 43. 2.
Plenariè ſatisfacit pro omnibus. Ibid. & ſeqq.
Anticipat redemptionem. 323. 1.
Occiditur poſt hebdomadam 62. Danielis. 350.
In vltima Cœna cœnauit 14. Luna Niſàn de nocte. Azymis eſt vſus, aliaſque ceremonias legitimo vſu introductas ſeruauit. 745. 2. — 746. — 752. 1. — 763.
Chriſti vltima cœna in duas partes diuiditur. 746. 2.
Circa finem ſecunda partis cœnæ, quæ communis & vſualis fuit, inſtituit Chriſtus Sacroſanctũ Euchariſtia Sacramentum. Ibid.
Cur in hac conſecratione vſus eſt his verbis: Hoc eſt Corpus meum. 748. 2.
Poſt Aphikomèn, ſeù in fine cœna Calicem conſecrauit. 746. 1.
Cur in conſecratione Euchariſtia & poculi, benedixit? 747. 1.
Cur inter cœnandum præter morem pedes diſcipulorum lauare voluerit? 746. 2.
Qua hora egreditur de cœnaculo, orat in horto, capitur, ſiſtitur coram Principe Sacerdotum, Iudice Pilato, damnatur, crucifigitur, ſepelitur, reſurgit? 763.

R. Chanòch Ben R. Abrahami Polonus. Pag. 843. col. 1.
Ben Dauid. Ibid.
Ben Iàred, vide Enoch.
Sèpher Chanòch. 843. 2. — 845. 2.
A quo ſcriptus. Ibid.
Chanòch Happilosòph, Enoch Philoſophus Adris. 845. 2.
Ben Salomonis. 846. 1.
Channuccà Encania. 706. 2.
Sèpher Charedim. 855. 1.
חרוסת *Charòſeth quid ſit, & quomodo componatur.* 737. 1.
Ràu Chaſdà. 852. 2. — 854. 1.
R. Chaſdài Ben Abraham Krèſcas, Hiſpanus. 850. 2. — 851. 1.
Primus Iudæorum, qui doctrinam Ariſtotelis impugnarit. Ibid.
Alexandrinus Ægyptius. 852. 1.
Cæſarauguſtanus. 854. 1.
Halleuì Haſſephardì Mimitzràim Leuita Hiſpano-Ægyptius. 852. 1.
Ben Iſaac Sciprùt. Ibid. 2.
Krèſcas Cæſarauguſtanus. 854. 1.
Sèpher Chattabà, Tit. 830. 2.
Chathàn Damìm. 855. 1.
Aben Chàuiu. 824. 2.
Chelì Chemdà liber ſuo vero Auctori reſtituitur. 858. 2.
Sèpher Chenèſeth bagghedolà, Tit. 836. 2.
Chen Tòu, Tit. 858. 1.
Chèphetz, Tit. 847. 1.
Chèſed Aurahàm, Tit. 850. 1.
Chiduſcè al Maſsèchetb Peſachìm Nouellæ explanationes in Cod. Paſchatum. 839. 2.
R. Chijà Rabbà Ben Achà, 831. 1.
Ex ſemine Scemaabà fratris Dauid. 832. 2.
Scribit Baraithòth, Toſaphtòth, & Mechilthòth. 832. 1.
R. Chijà Gabrièl. 833. 1.
Ben Ioſeph. Ibid.
Rophè Medicus. 833. 1.
Sèpher Chikirràh al hatzelachà haadàm Liber inueſtigationis proſperitatis hominis: 855. 1.
R. Chiràtz. 838. 2.

De Computo Eccleſiaſtico qui ſcripſerint, Pag. 542.
Confortate me, Tit. 830. 1.
Conſolamini conſolamini popule meus &c. cur cantent Iudæi 15. Menſis Ab. 724. 1.
Si hæc lectio cadat in Sabbato, quo priuilegio gaudeat. Ibid.
Cornu Arietinum inflant Iudæi, quo anni tempore, & quo fine. 585.
Item inflant in Synagoga. 590. 2.
Ad quam partem officij. 591. — 592.
Vt ſit idoneum ad inflandum quotnam conditiones requirantur. 585. 2. — 586. — 587.
Corpus cum Anima impij ſimul poſt Iudicium puniendum, & quomodo. 148. 2.
Cyclus concurrentium quid ſit. 492.
Decennouennalis quid. 404. — 405. 1.
A quonam inuentus. 462. 2.
In eo, quanam ſit differentia inter motum Solis & Lunæ. 445. 2.
Dionyſianus prorogatur. 547. 2.
Euſebij. 546. 1.
Epactarum & Dominicalium literarum poſt correctum Calendarium. 531.
Vſus illius. 532.
Hillelianus. 545. 2.
Latinorum coincidit cum Hilleliano. 548. — 549. 1.
Hippolyti Portuenſis. 546. 1.
Theophili Alexandrini. 546. 2.
Victorini Aquitani. Ibid.
Caſtigatur à Victore Capuano. 547. 1.
Cyclus Lunaris quid ſit, & quomodo inueniatur. 406. 2. — 410. — 582. 2.
Solaris quid. 583. 1. — 488.
Quomodo inueniatur. 407. 2. — 489.
Ex Cyclis Lunari, Solari, & Concurrentiũ quomodo componatur Cyclus magnus Paſchalis. 494.
Cur ita vocetur. Ibid.
Cyclus magnus Paſchalis exemplar. 495.
Explicatur. 497.
In

Chriſtiani Legi Moſaicæ ſubiecti non ſunt. 469. 3.
Chronicon Regum Mediæ & Perſidis. 10. 2.
De Chronologia Iudæorum. 21. 1.
Chronologia Regum, qui præfuerunt Iudæis poſt euerſum primũ Templum vſque ad diſſipationem ſecundi. 313. & ſeqq.
Chuldà Hanneuiah, vide *Holda Prophetiſſa.*
De Circumciſione. 855. 1.
De Cœlorum numero, eorumque nominibus Hebraicis. 141. 1.
De cœcis & claudis à Dauide ex Arce Sion ſublatis. 89. 1.
In qua parte Cœnæ Paſchalis comedebant Iudæi de carne ſacrificij diei decimi quarti. 742. 1.
Quot pocula ex præcepto in cœna Paſchali bibant. 738.
Paululum aquæ in his immiſcent. Ib.
Subſellia quomodo aptata erant in cœna Paſchali. 738. 2.
Accliues in hac cœna cyathos euacuant. 739. 1.
Aliquando addunt quintum poculum, 745.
Quando illud bibant. Ibid.
In cœna legali, quas ceremonias Chriſtus ſeruauerit. 746. 2.
Et in qua parte cœnæ Corporis, & Sanguinis ſui Sacramentum inſtituerit. Ibid. — 749. 2.
In fine cœnæ quidam Iudæus comedebat pro bellarijs 40. ſata pullorum columbarum. 743. 2.
Clamor Sodomæ, Tit. 819. 2.
Clauis ad aperiendum Paradiſum Prophetia Iſaiæ. 846. 1.
Clauis perpetua Tabulæ Neomeniarum Iudaicarum, feſtorum mobilium, & Ieiuniorum. 473.
Explicatio eiuſdem Clauis. 475.
Eiuſdem explicatio Latina. 479.
Collectanea diuerſa. 836. 2.
Collectarum dies quanam ſit. 693. 2.
Columna nubis ob cuiuſnam meritum ſit data. 710. 1.
Recedit ab Iſraële. Ibid.

De Cyclis Paſchalibus qui egerint. Pag. 546. col. 1. *& ſeqq.*
Cyclorum Auctor nullus fuit apud Hebræos poſt Hillelem Hannaſi. 549. 1.

D

Qui damnantur apud Hebræos. 143.
R. Daniel Cohèn. 294. 2.
Daniel Propheta. 295. 1.
Fuit de Tribu Iuda, & ex Regia ſtirpe. 298. 2.
Non fuit Eunuchus, & contrariū refellitur. 299. 1. *& ſeqq.*
Quotum annum agebat quando ductus eſt captiuus in Babylonem. 301. 2.
Quid ſcripſerit. 302. 1.
An eius liber ab eo ſcriptus fuerit. 303. 1.
De hebdomadibus Danielis, varij calculi. 325. *& ſeqq.*
Vide *Chriſtus. Hebdomadæ Danielis.*
Quot annos vixerit Daniel. 367.
Dariàueſe riſciòn Darius primus filius Aſſueri &c. 369. 1.
Arma ſumit contra Belſciatzerum Regem Babyloniorum. Ibid.
Epiſtolam mittit ad vniuerſos populos ſibi ſubiectos. 373. 2.
Moritur, & ſuccedit in Regno Cyrus. Ibid.
Quo anno obierit. 374. 1.
Dariàueſc haſceni Darius ſecundus. 375. 1.
Eſt idem cum Artaxerſe. Ibid. 2.
Quo anno regnare cœpit. Ibid. 1.
Reaſſumit ædificationem Templi. Ibid.
Interficitur. 382. 1.
Plorat ſuper eum Alexander Macedo. Ibid.
De illius morte vltionem ſumit. Ibid.
Dathè hammèlech Iura Regis, Tit. 383. 2.
R. Dauid Ben Abraham Hallauàn. 20. 1.
Anabì. 278. 1.
Auudràham. 19. 2.
Cohèn de Lara. 276. 2.
Cohèn Sephardì Hiſpanus. 277. 1.
De Corphù ſeù Corcyra. 280. 1.
Ganz corrigitur. 374. 1.

In Cyclo magno Paſchali quomodo inuenienda ſit litera Paſchalis, & per eam Paſchatis feſtum. 500. 2.
Cyclorum Paſchalium in Cyclo magno Paſchali exiſtentium Tabulæ expanſæ. 502. — 503.
Tabella prima complectens annos tertij magni Cycli Paſchalis correſpondentes ſuis maiuſculis literis. 504. 2.
Tabella ſecunda complectens annos quarti magni Cycli Paſchalis reſpondentes ſuis maiuſculis literis. 505. 1.
Tabella tertia quinti Cycli &c. vt ſuprà. Ibid.
Tabella quarta ſecundi Cycli &c. vt ſuprà. 506. 1.
Tabella quinta primi Cycli &c. 506. 2.
Vſus iſtarum Tabellarum. 507. 2.
Ritè explicatur Cyclus magnus Paſchalis in Cod. mſc. Mariani Scoti repertus in Biblioth. Vatic. 509. 2.
Ex Cyclis expanſis Codicis Mariani quomodo Paſcha inueniatur. 510. 2. *& ſeqq.*
In Cyclo magno Paſchali Cod. Mariani duo errata reperiuntur, qua ab amanuenſibus commiſſa ſunt. 515.
Corriguntur. Ibid. 2.
Præter iſta duo, nullum aliud mendum in hoc Cyclo magno Paſchali reperitur. 516. 1.
Probatur integritas huius Cycli magni Paſchalis ex illius diuiſione in 19. latercula. Ibid.
Cyclus magnus Paſchalis reperitur etiam inter Opera Bedæ. 513. 1.
Eum eſſe mendoſum oſtenditur. Ibid.
Menda ipſius numerantur & corriguntur. 514. — 515.
Cyclos Paſchales conficiendi cura à Niceno Concilio committitur Alexandrinis Præſulibus. 545. 2.
Cyclus Paſchalis Theophili Alexandrini improbatur. 546. 2.
Cyclorum omniū Tabula ab anno 1064. &c. 499. 2.

Eum deſcribunt arrogantem. 118.2.
Superbum & hypocritam. 112.1.
Deteriorem Saule. 175.2.
Infamem faciunt, & ideò Regnū obtinuiſſe. 177.1.
Reges enim infames eſſe volunt Rabbini, & quia Saul nulla infamia nota laborabat, ideò in Regno ſucceſſorem non habuit. 177.1.
Obſcęna multa proferunt de Danide cum Abigaile. 165.& ſeqq.
Itemque cum Abiſag, & Bethſabee. 168.2.—169.
Nudus in balneo gaudet, quia vidit ſe eſſe circumciſum. 126.1.
Aſtrologia Iudiciariæ addictum fuiſſe proferunt, & nihil egiſſe niſi priùs conſultis Aſtrologis. 164.2.
Dubitaſſe de Diuina prouidentia. 162.1.& ſeqq.
Item dubitaſſe de æterna ſalute. 117.1.
Idololatram faciunt. 119.2.
Maledicum, cùm velint dixiſſe de Samuele eum fuiſſe Prophetam mendacem. 118.1.
Maleficum etiam conſtituunt, & quòd primus omnium deſcendere fecerit ignem, grandinem, & niuem ſuper terram in vltionem. 121.1.& ſeqq.
Quòd fuerit cauſa multorum malorum; euerſionis Vrbis Nob, Sacerdotum, & ipſius Saulis ac Ionathanis necis. 121.2.—178.& ſeqq.
Voluiſſe occidere Abner. 111.1.
Maledictiones quoque in ſemen ſuum ob illius culpam fuiſſe immiſſas. Ibid.
Callidum & verſipellem faciunt, atque peccatorum ſuorum à Deo veniam impetraſſe aſtutijs & dolo. 111.2.
Ob leuiſſimas Dauidis culpas pęnam grauiſſimam ei irrogant. 108.1.& ſeqq.
Di-

R. Dauid Aben Iachȳa Oliſipponenſis. Pag. 280. col. 2.
Ben Iſaac de Pomis, vide *R. Dauid de Pomis.*
Dauid Ben Iſai filius Ieſſe, vir ſecundùm cor Domini, à quo prauentus fuit in benedictionibus dulcedinis. 42.1.
De eo multa iniurioſa, blaſphema, impia, ſcandaloſa, obſcœna, & aurium offenſiua proferunt Talmudiſtæ. Ibid.& ſeqq.
Dicunt Dauidem procreatum ex adulterio putatino. 42.1.
Natum circumciſum. 85.1.
Statim mori debuiſſe, ſed Adam hæc prænidentem dediſſe ei 70. annos, quos abſtulit ex annis vitæ ſuæ. 84.2.
Quòd ſine Anima fuerit vſque ad 14. ſuæ ætatis annum.
Quia rufus erat, ſanguinarium eum futurum præſagiebant. 98.1.
Quòd maleficos oculos habuerit. 98.2.
Quòd indoctus fuerit, nec quidem ſciret ea, quæ pueri in Scholis à Magiſtris addiſcere ſolent. 112.2.
Iſta non cohærent ijs, quæ de illius doctrina dicunt. 115.2.& ſeqq.
Quòd cùm Infantulus eſſet dum vbera matris ſugeret, ea cur in pectore matris, & non ſub ventre, vti in quadrupedibus, poſita fuerint, cognouerit, & Deo gratias egerit, atque Canticum dixerit. 116.2.
An idoneus ad Regnum fuerit, quia de Moabitide ortum duxerit, dubitant Rabbini. 101.2.
Meruerit tamen in Regem eligi; quia pabulum gregi ſecundùm naturam pecudum ſeligere ſciuerit. 87.2.
Vnctus oleo vnctionis creſcit, & æquatur ſtatura Saulis. 98.1.
Quia præcidit oram chlamydis Sauli, ideò caleſieri non poterat. 122.1.

In Hebron quot; quot in Ieruſalem? Pag. 867. col. 2.
Quo anno vita functus, & quo mortis genere? Ibid.
Dicunt interemptum fuiſſe à Dæmone inſidiosè, 181. 2, & ſeqq.
Eius cadauer ſub aperto Cælo, vt à canibus deuoretur, inſepultum relinquitur, 183.
R. Dauid de Iſtilia Stella, 277. 2.
Karraitarum Princeps, 281. 1.
Ben Miſſer Leon, 277. 1.
De Mantua, Ibid.
Bar Moſis Iuda, 277. 2.
Pardo Ben Ioſeph Hiſpanus, 279. 1.
Ben Pekudà Hiſpanus, 278. 2.
Pizichetone, Ibid. 1.
De Pomis. 36. 2.
Prouenzale Prouincialis Gallus. 279. 2.
Scenauì, 280. 1.
Ben Scialomò. Ibid. 2. vide R. Dauid Vidal.
Ben Simeonis. 281. 1.
Tziion Ben Abraham de Modena, 279. 2.
Vidàl. 22. 3.
Debora Prophetiſſa ſedit ſub Palma. 2. 2. — 5. 1.
Cur inter Rabbinos reponatur? 5. 1.
Quo anno mundi floruerit? 9. 1.
Decem occiſi Regni, cur ita vocentur? 720. 2.
Quinam iſti fuerint. 721.
Vbi ſepulti? 722.
Decor ſanctitatis. 765. 1.
Decor Senum. Ibid.
D'erech E'retz, Tit. 383. 1.
Deruſcìm R. Chaîm Adaruì. 835. 2.
Deſiderij, libri Tit. 847. 1.
D'euek Tòu, Tit. 9. 2.
Deum mutabilem faciunt, & volubilem. 700. 2.
Nunquam mutatur. 770. 1.
Diatèk Chadatà. 293. 8.
Diatikè ſcenè aſsàr ſcenattìm. 294. 1.
Διάψαλμα quid? 270. 1.
Dies lætitiæ Legis, quomodo ab antiqua Synagoga celebrabatur. 694. 2. — 695.
Dik-

Diuiditur Regnum inter Roboam & Ieroboam ob illius culpam. Pag. 110. col. 1.
Excommunicatū aliquando eum fuiſſe volunt. 125. 2.
Duas ſorores ſimul viuentes in vxores duxiſſe. 126. 1.
Peccaſſe numerando populum, quia non numerauit lapillis, aut ſiclis vti debebat. 114. 1.
Negant tamen illius peccatum adulterij, & homicidij. 102. 1. & ſeqq.
Venatorem eum faciunt, & improuidum, dum à Dæmone ſub ſpecie Capreoli vſque ad terras Philiſtæorum trahitur, vbi parum abfuit quin interficeretur ab Iſcbibenòb. 179.
Habuiſſe Citharam, quæ media nocte, flante Borea, ſonum reddebat, eumque à ſomno expergefaciebat. 125. 2.
Eduxiſſe Abſalonem ex ſeptem manſionibus Inferni. 127. 2.
Et ex quinque pœnis Gehennæ. 162. 2.
Scripſiſſe librum Pſalmorum per manus decem Seniorum, quomodo ſit intelligendum. 281. 1.
Quid ſcripſerit Dauid præter Pſalmos? 274. 1.
Scribit Epiſtolam ad Ioab de nece Vriæ. 275.
Tempore Dauidis omnes fuiſſe doctiſſimos, ita vt etiam pueri 49. modis Legem ſciuerint interpretari. 116. 1.
Argentum, aurum, & vaſa pretioſa relinquit Salomoni, quæ vti ex rapina parta recondit in Templum. 134. 2.
Quot vxores habuerit? 122. 2. & ſeqq.
Quot filios? Ibid.
Volunt eum deſcendiſſe ex Maria ſorore Moſis, quod probant ineptiſſima genealogia. 171. 2. & ſeqq.
Quot annis regnarit? 100. 1.

E

Eccleſia SS. Euſebij & Vincentij Romæ, quo anno conſecrata fuerit à Papa Gregorio Nono? Pag. 491. col. 2.
Eduardus Pinèl, vide *Duart*.
De Eleemoſyna Tractatus. 40. 2.
R. Elièzer Haggadòl ſcribit de Tekuphis & ſimilibus. 543.—544.—545.
Sèpher Elim, Tit. 822. 1.
Eliſciaà Achèr ſit hæreticus. 511. 2.
Eliſæus Propheta quo anno floruerit? 825. 2.
Eius ſanctitas qua via à Sunamitide cognita? 171. 1.
Eloquentiſſimorum Caput in Cabalà, Tit. 839. 2.
Emboliſmalis annus quid? 404. 2.
Emboliſmi quot ſint in Cyclo decennouennali. 405. 2.
En Miſcpàtt Oculus Iudicij, Tit. 859. 2.
Ennèb conuerſus. 783. 2.
Scribit Diſſertationem de Paſſione Domini. Ibid.
Enoch Ben Iàred. 843. 2.
An librum ſcripſerit? Ibid.
Ex Actibus Apoſtolorum non probatur. 844. 1.
Enoch, à quibus vocetur Adrìs. 844. 2.
Eum perfectiorem Mosè & Helia nonnulli faciunt. 845. 1.
E contra, alij eum hypocritam clamant. Ib.
Poſtquam ſepultura tradidit Adamum, tollitur à Deo, & quo anno mundi? Ibid.
Oratio quædam eidem attribuitur. Ib.
Liber Enochi. 843. 2.
Epacta quid ſit? 404. 2.
Quomodo inueniatur? 410. 2.—530. 2.
R. Ephràim doctrinam Magiſtri ſui Ràu Alphès contra Zerachiam Leuitam defendit. 823. 1.
Epiſtola R. Chaſdài ad Ioſephum Regem Cuzaræorum. 852. 2.
Eiuſdem ad R. Moſen Ægyptiũ. Ibid. 1.
Diſceſſus. 837. 1.
Epi-

Dikdùk leſciòn hakòdeſc, Tit. Pag. 368. 1.
Dibòn bar Scialòn. 293. 2.
Diluuium quo menſe incæperit. 440. 2. & ſeqq.
Dionyſius Exiguus Abbas Romanus, an Scytha? 548. 1.
Calendarium conficit. 463. 2.
Cyclum Paſchalem ſcribit. 547. 2.
A Chriſti natiuitate incipit, & perdurat vſque ad annum Chriſti 1063. Ibid.
Quonam anno floruerit? 511. 2.
Diſputatio inter Iudæum & Chriſtianum. 805. 2.
Diſputatio tempore Chriſti in Templo habita, qua occaſione inſtituta. 849.
Quiſnam Rabbinorum in ea Princeps fuerit? Ibid.
Diurè chozàì, Tit. lib. 12. 1.
Diurè haiiamìm le Malchè Iſraèl Chronicon Regum Iſraël, Tit. 9. 2.
Diurè haiiamìm le Malchè Madài vParàs Chronicon Regum Mediæ, & Perſidis, Tit. 10. 2.
Diurè haiiamìm ſcel Moſcè Chronicon Moſis, Tit. 11. 1.—845. 2.
Quot libellos ſibi habeat adiunctos? 11. 2.
Diurè Nòham, Tit. 824. 2.
Doëg cur vocetur Idumæus? 18. 2.
De eo multa dicuntur. 15. & ſeqq.
Dominicus Ieroſolymitanus. 281. 1.
Domus Orationis, Tit. 836.
Donàſc Neophytus. 283. 1.
Sèpher Doròth olàm. 293. 1.
R. Dosà Ben Archinàs. 284. 1.
Interfuit diſputationi de Phaſi Lunæ. 290. 2.
Huius præclarum Apophthegma habetur in Pirkè Auòth. 289. 2.
Vbinam ſepultus? 290. 2.
Doſtài Baribbì Iannài. 291. 2.
Mittitur ad inſtruendos Cuthæos Samaritas. 292. 1.
Eius ſententiæ ex Pirkè Auòth referuntur. 293. 1.
R. Doſtài Iſc Kephàr Ithmà. 290. 2.
Duart, id eſt Eduardus Pinel Luſitanus. 19. 1.

Feſta Iudæorum, quæ? Pag. 431.
Feſtiuitates anni Iudaici recenſentur. 429. 2.
Feſtiuitatum rationes. 861. 2.
Fidicina inſtrumenta Muſica. 185. 1. — 188. — 189. — 190.
Figmentum malum Rabbinorum quid ſit? 43. 2.
Quibus nominibus vocetur. 45. 2.
Dicitur fermentum. 65. 2.
Dicunt creatum à Deo, & implantatum in homine. 47. 2. — 48. 2.
Duplex conſtituunt. 49. 2.
Bonum an detur. 66. 2.
Malum quomodo bonum dicatur? 70. 2.
Pro vtroque figmento renes ſumuntur. 69. 1.
Figmentum malum Gentilium quomodo differat à prauo figmento Iudæorum. 75. 1.
Figmentum malum Gentilium aliquando capitur à Senatoribus Iudæorum, & in olla plumbea occluditur. 76. 1.
Figmentum malum Iudæorum ab eiſdem capitur, in carcerem conijcitur vt interficiatur: interim omnia frigent, vt ne ouum quidem fœtare poſſit Gallina: liberatur à morte, ſed eruuntur illius oculi. 76. 2. & ſeqq.
A figmento malo an aliqui immunes fuerint. 78. 1.
Quomodo figmento malo reſiſtendum. 60. 2. & ſeqq. 72. 2. & ſeqq.
De figmento malo vbi agatur in Talmude, & à quibus Auctoribus Hebræis. 84. 1.
De firmamento Cœli, & quid pro eo in Scriptura intelligatur. 7. 2. & ſeqq.
De fœdere Abrahami inito cum populo terræ Chanaan. 89. & ſeqq.
De fœdere Iacobi inito cum populis Terræ. 96. 2.
De fœdere Iſaaci inito cum populo Terræ Chanaan. 95. 1.
Fons ſignatus, Tit. 822. 1.
Frænum cubiti quod abſtulit Dauid de ma-

Epiſtola R. Chaſdài de Pœnitentia. Pagina 855. col. 2.
Epocha à mundi creatione, quo tempore introducta. 432.
Eretz hatachtìth, Inferni nomen. 131. 2.
Etz chaiìm, Tit. 830. 2.
Euariſtus Papa. 803. 1.
Exercitus, Tit. 824. 1.
In explanatione libri Ezechielis 300. dolia olei parantur pro lumine lucernæ. 848. 1.
Explanationes Nouellæ in Peſachim, Ghittìm, Chalitzà, & al Haſſamàgh. 839. 2.
Explanatio Precum Germanorum. 838. 2.
Explicatio nominis Tetragrammatu. 839. 1.
Expoſitio in Legem. 835. 2.
In Pſalmum, Cæli enarrant gloriam Dei, &c. *Cabaliſtica.* 859. 2.
Expoſitiones ſuper aliquot Tractatus Talmudicos. 837. 2.
Expurgatorium librorum Hebraicorũ. 820. 1.
R. Ezechias Ben Manòach. 829. 2.
De Roma. 830. 2.
Ezechielis Prophetia liberatur à cenſura Iudicum ne prohibeatur. 848. 1.
300. dolia olei parantur in illius explanatione. Ibid.

F

Faſciculus argenteus, Tit. 838. 1.
Vita, Tit. 837. 2.
Fermentum exterminant in Paſchate. 728. 2.
Perquirunt illud in principio noctis 14. diei menſis Niſàn. 730. 2.
Quomodo perquiſitionem fermenti peragant. Ibid.
Quid poſt perquiſitionem agant. 733. 2.
Fermentum prohibent manducare in die 14. Niſàn à meridie & deinceps. 729. 2.
Si 14. incidat in Sabbatho quomodo & quando perquirant. 732. 2.
Quod ſi per obliuionem facta non fuerit perquiſitio fermenti, quid tunc opus facto? Ibid.

ſtum anticipaſſe Cœnam Paſchalem, reſpondetur. Pag. 755.
Gregorius XIII. Papa Calendarium corrigit. 464.
Quo anno? 527. 2.
Et qua ratione? 463. 2. — 464.

H

H*Aài Gabòn.* 384. 1.
Quo anno obierit? 385. 1. — 388. 2. — 432. 1.
ההנחה *Haanachà quid ſit?* 589. 2.
Habacuc Propheta. 825. 1.
De qua Tribu, & ubi naſcatur? 827. 1.
Recipit Cabalam à Nahum. Ibid.
Quo anno? Ibid.
Prophetat tempore Manaſſe Regis Iudæ. Ibid.
Cur eum non nominet? Ibid.
Eius mater. Ibid. 2.
An ipſe fuerit qui ſuſcitatur ab Eliſæo? Ibid.
De eo male ſentiunt Rabbini. 826. 1.
Faciunt eum Magum Circulatorem. Ibid.
An ipſe fuerit, qui prandium attulit Danieli? Ibid. 2.
An ipſemet ſcripſerit ſuam Prophetiam? Ibid.
Habitaculum poſtulantium, Tit. 1. 2.
Hadràth kòdeſc, Tit. 765. 1.
Hadràth Zekenìm, Tit. Ibid.
הגדה של פסח *Hagadà ſcel Pèſach Myſtica narratio hiſtoriæ Paſchatis.* 389. 1. — 728. 1. — 764. 1.
Eius ritus explanantur. Ibid.
Hagadàth Pèſach Hebræo-Germanica. 764. 2.
Hagadà ſcel iom ſceuuòth. Ibid.
Hagadàth Scemuèl. 765. 1.
Hagada præpoſtera expoſitio Scaligeri. 750. — 751.
Habaſſagòth al Sèpher Baalè hannèpheſc. 824. 1.
Hakaphòth quid ſint, & quomodo fiant? 692. 2.
היללה *Haiclalà quid ſit?* 589. 2.
Sèpher Haiùn, Tit. 839. 1.
Ha-

manu Philiſthæorum quid ſit? Pagina 95. col. 2.
Fratres quatuor ex eodem patre prognati, doctos filios genuere, quinam ſint? 832. 2.

G

G*Ehenna quid?* 129. 1. & ſeqq.
Quibus nominibus vocetur? 131. 1.
Locus Gehennæ ubi? 136. 1.
De illius origine variæ ſententiæ. 140.
Quænam ſit pœna Gehennæ? 133. 2.
Quomodo ignis Gehennæ agat in Dæmones & animas damnatorum. 138. 2.
An aliquando ceſſabit? 139. 1.
In Gèhenna varia ſunt pœnarum genera. 154. 2.
An in Gehenna ſit remiſſio pœnæ aliqua ad tempus. 141. 2. — 157. 1.
Qui ſint damnati in Gehenna abſque ſpe liberationis. 159. 2.
Circa calorem Gehennæ Rabbinorum deliratio. 137. 2.
De magnitudine Gehennæ. 161. 1.
Genius bonus admittitur à Iudæis. 65. 2. & ſeqq.
Quibus nominibus nuncupetur. 67. 2.
Gentes vocantur ad fidem Abrahami. 776. — 777. 1.
In גבז *Gabaz non incidit feſtum Tabernaculorum.* 419. 1.
געלת כלים *Ghealàth chelìm quid?* 733. 2.
Giezi inhoneſtum faciunt Rabbini. 170. 2.
Gilbertus Gaulmyn Interpres. 12. 1.
Gilbertus Genebrardus confutat Kimchium. 26. 2.
Illius error de Rabbinicis indumentis, quibus Chriſtum in ultima Cœna Paſchali ſuperueſtit. 737. 2. — 738. 1.
Godolias interficitur. 681. 2.
De Grammatica. 19. 1.
Grammatica Linguæ Sanctæ, & Liber Radicum. 368. 1. — 803. 1.
Granorum tritici & leguminum enormis magnitudo. 701. 2.
Liber Gratiæ bonæ, Tit. 858. 1.
Græcorum argumentis, qui volunt Chri-

iuſdam Rabbini Anonymi falſitas oſtenditur. 353.—358.
De hebdomadibus Danielis quinam tractarint? 366. & ſeqq.
Hebdomada Sabbatica. 583. 1.
De Hebraeorum Regnis imaginarijs. 853. 1.
De Hebraeorum praeſentis aui ſtatu, diſcurſus. 851. 2.
Hegeſippus Conuerſus. 782. 2.
Vt Sanctus veneratur ab Eccleſia. Ibid.
Scribit hiſtoriam Eccleſiaſticam. Ib.
Quo anno obierit? Ibid.
Hegeſippus Iunior. 782. 2.
Scribit de bello Iudaico. Ibid.
Qua aetate vixerit? 783. 1.
הימן *Heman quiſnam fuerit?* 223. 2.—224. 1.
Hillel Hannaſi. 797.
Stirps eius deſcribitur. Ibid.
Quonam anno floruerit? 545. 2.
Componit Cyclum Paſchalem dictum Hillelianum. Ibid.
Facem praebet omnibus, qui de Cyclis Paſchalibus poſtea ſcripſerunt. 548. 2.
Eius Cyclus introducitur in Eccleſiam, 545. 2.
Chriſti fidem ſuſcipit ſub Medicinae ſpecie. 798. 1.
Quonam anno obierit? 549. 1.—798. 2.
Eo defuncto, deſijt Synedrium, & χειροθεσία. Ibid.
Tunc temporis captum eſt vti Epocha creationis mundi, dimiſſa Aera לשטרות *Leſcetaroth Contractuum.* 799. 1.
Peritiam ſcribendi librum Legis eidem attribuunt. Ibid.
Pentateuchum Moſis manu huius Hillelis conſcriptum fertur, inuentum fuiſſe Toleti. Ibid.
Examinantur quaedam fabulae Iudaeorum de antiquiſſimis quibuſdam Pentateuchis mſc. Ibid.
Hillel Bar Samuelis de Verona. 802. 2.
Hillel hazaken ſenior Auctor Scholae Hillelianae, quonam anno ſit natus,

Halachoth deoth. Pag. 783. col. 2.
Hallauan Dauid. 20. 1.
Hallel quid ſit? 227. 2.—239. 2.
Hallel Aegyptium. 240. 1.—744.
Recitabant in Coena Paſchali. 240. 2.
Chriſtus idem fecit in vltima Coena. Ibid.
Hallel huggadol. 241. & ſeqq.
Cur ita vocetur? 242.—243.
הללויה *Hallelu-iah, quid ſignificet?* 238. 2. & ſeqq.
Quibus in Pſalmis reperiatur? 239. 1
Quiſnam primus in Templo ſecundo recitauerit? 828. 2.
Hammaor, Tit. 823. 1.
Sepher Hammekatzuuoth. 847. 1.
Hammeoroth, Tit. 823. 1.
Al Mauth hannepheſc. 824. 1.
Sepher Haora, Liber Lucis, Tit. 383. 2.
De הפטרה *Haphtora.* 593. 2.—594.—652. 1.
Eius ſignificatum. Ibid.—653. 2.
Origo. Ibid.
Eſt lectio Prophetica. 653. 1.
Illius vſus vigebat tempore Chriſti. Ibid. 2.—654. 1.
E Synagoga fluxit in Eccleſiam. 654. 2
Mutatur in Epiſtolam. Ibid.
Quae Haphtorae per anni Circulum Legis Sectionibus correſpondeant? 855. & ſeqq.
Harrauad Prouenzal. 802. 2.
Harſatto, vide Arſatto.
Haſſamonai Reges. 316.
הסבה *Haſſiba Reclinatio in Coena Paſchali fuit praecepta.* 738. 2.
Hatzana Exercitus, Tit. 824. 1.
Hatzerruphim Combinationum literarum exempla. 839. 1.
Hazemirroth. 819. 2
De hebdomadibus Danielis diſſertatio. 306. 2.
Hebdomadas Danielis iam diu fuiſſe completas, oſtenditur. 364. 2.
Argumenta contra hebdomadas Danielis adducuntur & refelluntur. 329. & ſeqq.
Expoſitionis hebdomadarum Danielis cu-

& myrthorum. Pag. 689. col. 2.
Pro ſpatulis quoque palmarum aliquando vſurpatur. Ibid.
Cur ab Euangeliſtis hæc vox Hoſanna Græcè aut Latinè non fuit reddita & explicata? 690. 1.
R. Hoſciaahià Rabbà quomodo ſcribatur? 782. 1.
Sutor crepidarum pro meretricibus erat. 778. 2.
Eius doctrinam plurimi faciunt Iudæi. 782. 1.
Peregrinatur, & paucis poſt annis ad propria rediens domum paternam non recognoſcit. 779. 2.
Quanam ætate vixerit? 778. 2.
Hoſeas Propheta filius Beeri. 765. 2.
Synchronus Iſaiæ. 766.
Prior Iſaia vaticinatur. Ibid.
Quonam tempore floruerit? Ibid.
Scribit Prophetiam de reprobatione Iudæorum, & vocatione Gentium. 767. 1.
De Hoſea malè ſentiunt Iudæi. Ibid.
Illius Prophetiam ſiniſtrè interpretantur. 768.—769.
Huius interpretamenti falſitas oſtenditur. 775.
Hoſeæ Prophetia cur poſt Iſaiam, & alios duos ſubſequentes Prophetas ponatur? 766. 2.
Hoſeas vbinam ſit mortuus? 777. 2.
Vbi ſepultus? 778. 1.
Hydraulica organa nota fuerunt Iudæis. 202.
Quem Hymnum dixerit Chriſtus in fine vltimæ Cœnæ Paſchalis? 763. 2.
Hyperbolica Rabbinorum dicta. 11. 1.

I

ABen Iàchija R. David. 280. 2.
Iacobi Patriarchæ fœdus cum populis terræ Chanaan quale? 96. 2.
De Iaële turpia commenta Rabbinorum. 3.
R. Ibò. 831. 1.
Fuit Pater Ràu. 832. 2.
ידותון Iduthun quiſnam fuerit? 224.
Iedidiàh Ben Iſaac Gabbai. 836. 2.
Ieiunium quòd eo die mortuus ſit Aaron Sum-

tus, & vbi? Pag. 784. col. 1.
Fuit de ſtirpe Dauid. 793. 1.
Pater S. Simeonis Prophetæ. 784. 1.
Pauperrimus & humilis. 785.
Fit Rector Scholæ Ieroſolymitanæ, & Princeps Synedrij. 786.
De eius doctrina hyperbolica dicta. 787. 1.
Spiritum propheticum eum habuiſſe contendunt. Ibid.
פרוזבול Perozbolis Conſtitutionem promulgat. Ibid.
Hillelis & Sciammai Schola Iudaica. 789. 2.
Harum meminit Hieronymus. Ibid.
Inter vtramque diſſenſio. 790. 1.
Vtriuſq; Scholæ ſententiæ, quamuis inter ſe directè contrariæ, atque pugnantes, nihilominus vtraq; recipiuntur veluti Diuinum oraculum. Ibid. 2.
Hillel Miſena Opus ad ſex ordines redigit. 791. 1.
Variæ ſuperſtitiones in eius doctrina irrepſerunt. Ibid.
Eiuſdem præclara ſententia. 792.
Quonam anno obierit? 796. 2.
Hippolytus Portuenſis Epiſcopus ante Concilium Nicænum Paſchatis rationem, temporumque Canones ſcribit. 546. 1.
Hiſpani deſinunt numerare annos ab Æra Auguſti, & incipiunt ab Æra Chriſti. 851. 2.
Holda Propheteſſa. 829. 1.
Vaticinatur in Ieruſalem, ſed quonam tempore, & anno? Ibid.
Prophetabat apud fœminas. Ibid.
Eius Prophetia vbinam reperiatur? Ibid.
Holech Thamìm, Tit. lib. 765. 2.
עומר Homer quid ſit, & quid de eo dicatur? 710. 2.
Homeris numeratio. 714. 2.—715.
De hominis beatitudine. 855. 1.
Hora à Iudæis in 1080. partes cur diuidatur? 395. 2.
הושענה רבה Hoſanna Rabbà quid? 683. 1. & ſeqq.
Hoſanna ſumitur pro ramulis ſalicum,

Quid in eo acciderit. 723. 1.
Ieiunium quod incidit in Sabbatho, anticipant. Pag. 709. col. 1.
Vel transferunt in diem Dominicum. 487. 1.
Quòd in eo mortuus ſit Samuel Propheta. 569.—720. 2.
Quòd diuiſæ ſint Schola Sciammài & Hillelis. 564.—708. 2.
Septimi, & Ieiunium Decimi. 723. 2.
Quòd occiſus ſit Simeon Ben Gamalielis, &c. 517.—720. 2.
Tiſchà beàu. 723. 2.
In eo mortui ſunt filij Iſraël in deſerto. 725.
Et quomodo id factum ſit? Ibid.
Deplorat in eo Eccleſia deſolationem Ieruſalem. 723. 2.
Vigiliarum. 708. 2.
Ob opus Vituli. 554.—682. 1.
Quot Ieiunia numerentur apud Hebraos? 682. 1.
De Ieiuniorum ſignis. 419. 2.
Ieremias prophetabat in plateis. 829. 1.
IESVS CHRISTVS naſcitur anno mundi 3760. 321.
Contra Ieſum Chriſtum horrendas blaſphemias euomunt Talmudiſta. 155. 2.—156. 2.
De יצר הרע *Ietzer haraà Figmento malo.* 43. 2.
Quibus nominibus vocetur. 45. 2.
Dicitur fermentum. 65. 2.—47. 2.—48. 2.
Volunt creatum eſſe à Deo, & implantatum in homine. Ibid.
Duplex conſtituunt. 49. 2.
An aliquam entitatem poſitiuam habeat? 63. 2.
Pleraque dicta de Ietzer haraà conueniunt cum peccato originali Catholicorum. 52. 1.
Quomodo perſuaſionibus Ietzer haraà ſit reſiſtendum? 60. 2. & ſeqq.—72. 2. & ſeqq.
Dant & יצר טוב *Ietzer Tòu Figmentum bonum.* 66. 2.
Aliquando Ietzer haraà Figmentum malum vertitur in Ietzer Tou Figmentum bonum. 70. 2.
Et
Summus Sacerdos. Pag. 573.—721. col. 2.
Ieiunium quòd mortui ſint filij Aaronis. 709. 1.
In בת״ט *fer. 2. 5. 2. quando fiat? & cur?* 558.—568.—700. 1.—717.—718.
Quòd combuſtum ſit Baruchi volumen. 706. 2.
Ob occiſionem filiorum Beniamin propter pellicem in Gabaà. 563.
Quòd combuſtus ſit R. Chaninà Ben Tardiòn, &c. 571.—722. 1.
Cuius Doctores non indicarunt cauſam. 561.—706. 2.
Quòd mortuus ſit Heli Sacerdos. 568.—718. 1.
Eſther. 564.—708. 2.
Quòd mortui ſint exploratores terra, qui eam diffamauerant. 580.—727. 2.
Ob cadem Godelia. 554.—681. 2.
In die expiationum. 682. 1.
Quòd mortuus ſit Ioſue. 567.—716. 2.
Quòd omnes Iſraëlita congregati ſunt contra Tribum Beniamin. &c. 563.—707. 2.
Quòd mortui ſint Iuſti tempore Ioſue. 562.—707. 1.
Ob combuſtum volumen Legis. 560.—568.
Ob ſcriptam Legem Gracè, 560.—706. 2.
Quòd extincta ſit Lucerna Occidentalis, ſeù Veſpertina. 578.—726.
Quòd mortua ſit Maria ſoror Moſis. 566.—709. 2.
Ob mortem Moſis. 564.—707. 2.
Latini menſem variant in morte Moſis. 708. 2.
Quomodo in menſe Niſàn ſit prohibitum. 717. 1.
Quòd prohibita ſint primitia. 571.—720. 2.
Quarti. 572.
In eo quinque res acciderunt. 722. 2.
Quinti. 573. 1.

nomina. Pag. 192. col. 2. — 193. — 194. — 195. & ſeqq.
Inſtrumentorum tria genera, quibus cantiones modulari poſſunt. 185. 1.
Decem Inſtrumentorum ſoni exiſtentium in Ieruſalem audiebantur à Iericho. 201.
Intercalant antiqui Patres annum. 423. 2.
Io Latinum expreſſiuum eſt lætitiæ affectus. 688. 2.
Ab יו videtur deductum. Ibid.
De Ioanna Papiſſa fabula, noua & irrefragabili probatione reijcitur, atque Hæreticorum impoſtura detegitur. 539.
Ioannes Baptiſta Iona Galilæus in verſione Hebraica Summæ S. Thomæ contra Gentiles ſuam confert operam. 860. 2.
Io. Chriſtophorus VVagenſeilius סוטה *de vxore adulterij ſuſpecta.* 837. 2.
R. Iodà Bar Salomonis Hiſpanus. 849. 2.
Duo יי Iodin in formatione hominis quid ſignificent? 67. 1.
יורה ומלקוש *Iorè & Malkòſc quid ſint?* 700. 2.
Ioſephi Albi obiecta diluuntur. 805. 2.
Ioſeph Ciantes Epiſcopus Marſicenſis. 860. 2.
Ioſeph Cretenſis. 836. 2.
Ioſeph del Medico Cretenſis. 822. 1.
Ioſeph Tiberienſis refert conuerſionem Hillelis Hannaſsì. 798.
Ioſias Rex ad Holdam Prophetiſſam mittit pro oraculo. 829. 2.
Corpus Ioſue vbi ſepultum? 716. 2.
R. Iſaac Abrauanel in explanatione primi Cap. Hoſeæ non recedit à ſenſu Chriſtianorum. 771. & ſeqq.
Iſraëlitas omnes eſſe ſaluandos docent Hebræi. 143. 2. & ſeqq.
Quia omnes ſe faciunt ſanctos. 158.
An Iudas proditor de Calice Domini biberit canſecrato? 747. — 748.
Iudæi hodierni Idololatræ non ſunt, nec Moſaicam Legem obſeruant. 775. 2. — 776. 1.
Cur Iudæi ignem in Sabbatho non accendant? 142. 1.
Iudæi in die Paſchatis, quo crucifixus eſt Dominus, multa fecerunt ope-
pe-
Et quomodo id fiat? Pag. 76. col. 2.
Pro vtroque Ietzer non rarò renes ſumuntur. 69. 1.
Ietzer haraà Gentilium differre faciunt à Ietzer haraà Iudæorum.
Quomodo vnum ab alio differat? 75. 1.
Ietzer haraà Iudaicum fortius eſt Gentili; ſeù figmentum prauum Iudæorum fortitudine ſuperat figmentum malum Gentiliũ. Ibid.
Ietzer haraà Gentilium aliquando capitur à Iudæis, & in olla plumbea occluditur, ne ampliùs Iudæis damnum inferat. 76. 1.
Ietzer haraà Iudæorum à Senatoribus Synedrij capitur, & in carcerem conijcitur ne ampliùs ad prauos amores alliciat Iudæos. 76. 2.
Omnia frigeſcunt, vt ne quidem ouum fœtet Gallina: ideò ne mundus frigiditate pereat, eruunt illi oculos, ac dimittunt. Ibid. & ſeqq.
An aliqui immunes fuerint ab hoc Ietzer haraà fomite malo? 78. 1.
De eo vbi agatur in Talmude, in En Iſraël, & apud alios Auctores? 84. 1.
Ighèreth happettirà. 837. 1.
Ignis Infernalis an diſtinguatur à noſtro elementari? 135. 1.
An eodem die vterque fuerit creatus? & an ex colliſione duorum lapidum productus? 136. 2.
Iudæi videntur admittere Purgatorium per ignem. 142. 2. — 143. 1.
עירב תבשלין *Iirùu Theuaſcelin quid ſit?* 759. 1.
Indicans duplum, Tit. 804. 2.
De Indictione Romana. 526. 1.
Quomodo per Arithmeticam inueniatur? 526. 2.
Et qua via ex Indictione annum Domini adinuenire poſſimus? 527. 1.
De Inferno ſecundùm Hebræos. 128. 1. — 802. 2.
Inſtrumentorum Muſicalium Hebraica

A Gentilibus videtur deſumpta. Pag. 840. col. 1.
Leguminum pulmentum in Paſchate edere permittunt Iudæi. 734. 1.
Lekutsim ſcionim, Tit. 836. 2.
Leo de Modena. 764. 2.
Lex Leuiratus quænam ſit? 288. 1.
לוה *Quomodo legatur?* 688. 1.
S. Liberator Epiſcopus & Martyr Manlianenſis Eccleſiæ & Ciuitatis Protector; cur à Vulgo vocetur S. Liberatus? 865. 2.
Liber inueſtigationis proſperitatis hominis. 855. 1.
Liber Legis Sapientis. 834. 1.
Librum Legis ſcriptum ab Ezra Sacerdote Magno reperiri in Vrbe Cabilonenſi affirmant Rabbini. 800. — 801. 2.
Liber Lucis, Tit. 383. 2.
Qui libri ſacri deperditi ſint? 10. 2.
Tria librorum genera expanduntur in Capite Anni, in quibus ſcripta ſunt opera bona, vel mala, vel mediocria, ex ſententia Talmudiſtarum. 589. 1.
Liber ſpeculationis, Tit. 839. 1.
Lignum Vitæ, Tit. 830. 2.
De Limbo SS. Patrum. 146. 2. — 152. 2. — 153.
Limbum puerorum fateri coguntur Talmudiſtæ. 160. 1.
Limbus aureus, Tit. 821. 0.
De Logices vtilitate. 805. 1.
Lucerna Occidentalis, ſeù Veſpertina extinguitur tempore Regis Achaz. 727. 2.
Quanam die menſis? 726. 1.
Ludouicus Cappellus non intelligit verba הא לחמא עניא *quæ in principio Hagada leguntur.* 750. 1.
לולב *Lulàu quid ſit?* 685. 2. — 686. 1.
Lumen Legis, Tit. 852. 1.
Lumen nouum, Tit. 836. 1.
Luna, qua die hebdomadæ cœperit lucere poſt ſuam creationem? 445. 1.
De Lunæ phaſi diſceptant antiqui Rabbini. 290. 2.
De Lunari anno Iudaico. 395. 1. — 404. 1.
Lu-

pera, circa quæ operari non licebat. Pag. 760.
Iudæi ab obligatione audiendi explicationem fidei Chriſtianæ aliquando abſoluuntur. 724. 2.
Iudæorum dicta blaſphema, vel exorbitantia. 11. 1. — 15. 1.
De Iudicio particulari poſt mortem. 149. 1.
Iuſtinus Martyr diſputat cum Tryphone. 862. 2.
Quonam anno ſit paſſus? 863. 1.

K

B *Ar Kaphrà, ſeù Kapparrà.* 781.
קרדים ותרמודים *Kardiani & Tarmudiani quinam ſint?* 286. 1.
Kiddùſc ſcel Pèſach quid ſit? 738. 1.
Kòdeſc kodaſcìm, Tit. 805. 2.

L

ל *Nota benigna eſt.* 267. 2.
ל״ג לעומר *Làgh laòmer &c. quid ſit?* 569. — 718. 2.
À primo die Paſchatis vſque ad Làgh laòmer, id eſt per 33. dies interdicuntur nuptiæ ſolemnes, & cur? 718. 2.
His diebus luctum agunt, pilos non radunt, barbam non tondent, quia in his mortui ſunt diſcipuli R. Akiba. 719. 1.
למנצח *Lamnatzèach, qui Pſalmi hac voce inſcribantur?* 228. 2.
לפק *Lapàk quid ſignificet?* 433. 1.
In Legis lectione, lecta vltima ſectione libri Deuteronomij cur Hebræi ſtatim incipiant legere primã ſectionem Geneſeos? 697. 2.
Lectionem Miſcnæ, Ghemaræ, & expoſitionis Doctorum per hebdomadas legunt, & quo ordine id efficiant. 670. 2. — 671. 2. & ſeqq.
Lectulum ponunt Iudæi inter Septentrionem & Auſtrum, vt maſculos gignant. 840. 1.
Hæc Iudaica ſuperſtitio improbatur. Ibid.

ferebant. 710. 2. & *ſeqq.*
Quæ ceremonia in manipuli præparatione requirebantur? 711. 1. & *ſeqq.*
Manipulus legebatur etiam die Sabbathi. 713. 1.
A Manipulo numerant dies 50. Ibid. 2.
Quomodo hæc numeratio inſtituatur? 714. 2. — 715.
Manlianum in Sabinis nobile quondam Oppidum. 864. 2.
Illius Parochialis Eccleſia erigitur in Collegiatam. Ibid.
Subinde in Cathedralem, & Oppidum in Ciuitatem: vtriuſque Sanctus Protector quis ſit? An S. Liberatus, an Liberator? 865. 1.
Maphteach lauò Lepardès Neuuàh ſcel Ieſciaaiàh, Tit. 846. 1.
Mariam ſororem Moſis vxorem Caleb faciunt. 174. 2.
Marianus Scotus Monachus recluſus quonam anno ſit natus? 511. 2.
Soluitur à Clauſura Fuldenſi, & ducitur Moguntiam. Ibid.
Secundò recluditur. Ibid.
Obitus ipſius. Ibid.
Chronicon Eccleſiaſticum ſcribit. 512. 1.
Cyclum magnum Paſchalem edit in principio ſui Chronici. 495.
Dionyſianum Cyclum prorogat ad annum 1596. 547. 2.
Explicatur Codicis Mariani Cyclus magnus Paſchalis. 497.
Errata in eo corriguntur. 515. 2.
Ab impoſitura Hæreticorum aſſerentium eum in ſuo Chronico appoſuiſſe Ioannam Papiſſam, vindicatur. 539.
Marinus quidam amanuenſis. 184. 1.
מרור *Maròr quid?* 741. 2. — 742. 2. — 757. 1.
Maròth Elohim, Tit. 843. 1.
Martha mater R. Iſaaci Bar Martha. 832. 2.
משכיל *Maſchìl in principio Pſalmorum quid ſignificet?* 229. 1.
In matrimonium ducere filiam alterius Tri-

Lunarium menſium Iudaicorum nomina. Pag. 396. col. 1.
Illorum quantitas. 398. 2. — 456. 1.
Lunarem Cyclum adinuenire. 410. 1.
Lunares anni per emboliſmum æquantur Solaribus. 422. 1. & *ſeqq.*
Lunares anni in Cyclo decennouennali adæquatè menſurant motum Solis. 436. 2.
De Luna Paſchali. 460. 1.
Lunaris Cyclus Hebraicus. 466. col. 6. Vide Cyclus Lunaris.
Lux Domini, Tit. 850. 2.

M

Maaiàn chathùm, Tit. 822. 1.
מעלות *Maalòth vox, corrumpitur à R. Salomone.* 235. 1.
Maadn haſcioelim, Tit. 1. 2.
Sepher Maaſiè Chijà. 833. 1.
מחזור *Machazòr quid ſit?* 405. 1.
מחזור גדול *Machazòr gadòl quid?* 583. 1.
מחזור קטן *Machazòr kattòn Cyclus minor quid?* 582. 2.
מחצית השקל *Machatzìth haſcèkel Dimidium Sicli quilibet olim ſoluebat, & cur?* 645. 1.
Maghìd Miſcnè, Tit. 804. 2.
Magiſtratus Iudaici quo Menſe, & die Menſis creentur? 724. 1.
מלקוש *Malkòſc.* 700. 2.
ממזר *Mamzèr quid ſit?* 286. 1.
Non recipitur in Eccleſia, vtpotè ſpurius. Ibid.
Mamzerim ſpurij ſicut proni ad Apoſtaſiam. Ibid.
Per vnam portam ingrediuntur, per tres exeunt. Ibid.
Manna in deſerto datur ob meritum Moſis. 710. 1.
Quo mortuò aufertur. Ibid.
Manaſſes Sacerdos frater Simeònis Iuſti ducit in vxorem filiam Sanabalath, quam repudiare recuſat, poſthabito decreto Nehemiæ. 376. 2.
De Manipulo ſpicarum hordei, cuius pultem die ſecundo Paſchatis of-

Moſes Propheta an Pſalmorum aliquot compoſuerit? Pag. 218. col. 2.
Moſes de Reate. 1. 2. — 2. 1.
R. Moſes Ben Tybbòn vertit Hebraicè Ptolemaī Theologiam. 861. 1.
R. Moſes Zacutus Carmen componit. 835. 1.
Motznè Tzèdek, Tit. 854. 2.
Mulieres Prophetiſſæ Veteris Teſtamenti quot ſint? 829. 1.
Mundus quo menſe creatus? 436. 2.
An in Vere? 443. 1.
De mundi magnitudine inauditum Commentum Talmudiſtarum. 161. 2.
Qui ex hoc mundo decedunt ſunt in triplici genere. 142. 1.
Murſius Nicolaus. 283. 1.
Muſſarè Happiloſophìm. 849. 2.
Muſicis quibuſdam vocabulis Pſalmorū aliquot inſcribuntur. 217. 1.
Myſticus ſermo Samuelis. 765. 1.

N

NAtatoria Siloë vbi erat? 691. 2.
נגינות Neghinòth quidam Pſalmorum inſcribuntur. 228. 2.
Neomenia Tiſcrì tranſlatio cur fiat? 583. 2. — 584.
Nechiuòth Miſcpàtt. 833. 2.
Nicodemus Princeps Romanus ex Hebræo in Græcum transfert Diſſertationem de Paſſione Domini. 783. 2.
Nicolaus Murſius. 283. 1.
ניסוך המים Niſsùch hammàim Libamen aquarum quando ſolemniter fiebat? 691. 1.
נצבת Nitzèueth vxor Iſai. 42. 1.
Nomen יהוה circulis ſcribebatur antiquitùs. 387. 2.
Nouilunia Iudaica quomodo inueniantur? 398. 2. — 399. 1.

O

OBligatio cordium, Tit. 833. 2.
Obſcœna S. Scripturæ explicatio R. Salomonis. 645. 2.
Oculus Iudicij, Tit. 859. 2.

Tribus an liceat? Pag. 724. col. 1.
Mechilthòth à quonam ſcripta? 781. 1.
מחוקק Mechokèk Legiſlator. 385. 2.
Meir diſcipulus Eliſciaà achèr hortatur Magiſtrum ſuum ad pœnitentiam. 511. 2.
Melchiſedech an Pſalmum compoſuerit? 218. 1.
Menſium nomina apud Hebræos. 396. 1.
Menſes pleni, & caui. 411. 2. — 413. 1.
Menſes Marcheſcuàn & Chiſleu an ambo ſint pleni, an caui, vel varij, & quomodo cognoſcantur? 413. 2. — 414.
מאד Meòd per tranſpoſitionem literarum idem eſt ac אדם Adam. 70. 2.
Libri Meòr enàim non fuit Auctor Zerachia Leuita. 823.
Meritum Adami, Tit. 807. 1.
Meròb ſoror Michòl Dauidi deſponſatur. 126. 2. & ſeqq.
מסבים Meſſabbìm per circuitum menſæ aſſidebant in Cœna Paſchali. 738. 2.
De Meſſia intelligitur illud, Ego hodie genui te. 86. 1.
Michòl in partu perijt. 123. 2.
Cur vocetur עגלה & יתרעם? Ibid.
Midràſc Scemuèl Rabbathà. 765. 1.
מזמור לדוד Mizmòr leDauid, & לדוד מזמור leDauid Mizmòr huius diuerſitatis ratio aſſignatur. 229. 1.
De Modena R. Dauid. 279. 2.
Mons Oliuarum quantum diſtet ab Ieruſalem? 120. 2.
In eo de nocte orat Chriſtus. Ibid.
Contra מורה הנבוכים Morè Hanneuuchìm pugnant Rabbini. 27. 2. & ſeqq.
Mortuos infra annum à die obitus arte Magica reſuſcitari poſſe, perperam credunt Rabbini. 146. 1.
Morviedre monumentum ſepulchrale Principis exercitus Amaſiæ Regis Iuda. 825. 1.
Moſis Ægyptij Epiſtola ad R. Chaſdài. 862. 1.
R. Moſis de Kòtzi Auunculus quiſnam fuerit? 837. 2.

Pardo R. Dauid. Pag. 279. col. 1.
De Paſchate Hebraeorum Diſſertatio. 389.2.
Quid Paſcha ſignificet? 390.
In Paſchatis celebratione antiqui, & noui ritus qui ſint? 736. & ſeqq.
Paſcha antiquitùs ſæpè celebratum fuiſſe fer. 6. oſtenditur ex Miſcnà. 762.1.
Paſchalis regula לא בדו פסח *tempore Chriſti non erat in vſu.* Ibid.
Paſcha ſuo vero tempore frequenter Iudæi non celebrant. 461.1. — 467.2. — 468. — 469.
In ipſo die Paſchatis aliquid operari licebat Iudæis. 758. — 759. — 760.
Ideò opera quædam pietatis licitè peracta ſunt circa Chriſti ſepulturam in die Paſchatis. 761.
A Paſchate ad Pentecôſten vſque mulieres Hebrææ de nocte non laborant. 720.1.
Et ob quam cauſam? Ibid.
De modo inueniendi Paſcha Latinorum ante correctionem Calendarij. 487.
Paſchatis feſto cognito cætera mobilia feſta Catholicorum adinuenire memoriter. 537.2. — 538.
Paſchatis feria cognita Iudæorum, quomodo cognoſcantur reliquæ feriæ ſolemnitatum & Ieiniorum Iudaicorum? 487.1.
Paſcha ab Eccleſia ante correctionem aliquando extra tempus legitimum celebrabatur, & cur? 463. — 464.
Inter Paſcha vetus & nouum Catholicorum interuallum cognoſcere. 534.2. — 535.
De Paſſione Domini Diſſertatio Græca ex Hebræa. 783.2.
Paulus Guldin S. I. contra Sethum Caluiſium defendit Calendarij correctionem, & Clauij explicationem. 542.1.
Liber de Peccato, Tit. 830.2.
Peccatum cogitationis tollunt Rabbini. 107.2.
De Peccato originali diſſertatio. 43.2.
De eo quid doceat Catholica Eccleſia. 83.2.
Nullus via naturali conceptus ex-
Opera hominis ſunt vel bona, vel mala, vel mediocra. Pag. 588.
Ophni & Phinees deſcribuntur effrœnati, & Athei. 718.1.
Fuerunt adulteri. Ibid.2.
Or Adonài, Tit. 850.2.
Error circa Auctorem huius libri detegitur & corrigitur. 853.2.
Or chadàſc, Tit. 836.1.
Liber Ordinis temporum, Tit. 833.1.
Ordines aurei, Tit. 861.1.
Ὀειρμὸς quid ſit? 582.1.
Or Thorà, Tit. 852.1.
Oua integra prohibent immiſceri in Azymis. 734.1.

P

De Paradiſo. 802.2.
Paradiſi magnitudo. 161.2.
Paraſceue quid ſit? 757.2.
Per Paraſceue Paſcha quid intelligatur? Ib. & 759.
De Paraſcià. 593. — 594.
Paraſciæ origo. 599.
Catalogus Paraſciarum Pentateuchi Moſis. 595.2. & ſeqq.
Ordine Alphabetico diſponuntur. 598.
Quo ordine legantur per anni circulum? 600.
Idipſum oſtendunt Tabulæ à pagina 601. vſque ad pag. 642.
Vſus iſtarum Tabularum. 642.1. & ſeqq.
Quo ordine Paraſcias legant in Synagogis, & quot perſonas aſciſcant ad legendum. 664. & ſeqq.
Quænam Paraſciarum inter ſe aliquando vniantur? 643.1. — 644.
Quatuor Paraſciòth minores quando legantur? 644.2.
שקלים *Sciekalìm cur legatur?* 645.1.
זכור *Zachòr cur ita vocetur, & quare legatur?* Ibid.
Itemque פרה *Parà.* 646.1.
Et החדש *Hachòdeſc.* Ibid.2.
Quandonam iſtæ Paraſciæ vniantur cum maioribus? 647.

Sabbatho laudantur. Pag. 701. col. 2.
Pneumatica Inſtrumenta Muſica. 185. 1. — 186. — 187.
De Poculis duobus, de quibus in Cœna Domini ſit mentio ab Euangeliſtis. 741. 2. — 745. 2.
In ſecundo Dominus conſecrauit. 746. 1.
Primum poculum ad Cœnam Paſchalem non ſpectabat. Ibid.
Sicut & quartum poculum. Ibid.
De Poëſi Hebræorum. 244. & ſeqq.
De illius antiquitate. 258.
Porta ſecretorum, Tit. 859. 2.
Poſtulata quædam ſuper nonnullos Codices Talmudicos. 838. 1.
De 613. præceptis Iudæorum. 22. 2.
Explicantur. 855. 1.
Præcepta Diuina non ſine ratione fundantur. 20. 2.
De præmio & pœna Animarum. 802. 2.
Liber Praxis Chijà. 833. 1.
Preces præparatiuæ ad pœnitentiam quomodo appellentur, & quando eas incipiant recitare? 728. 1.
Princeps maris rubri Ægyptiorum cadauera ad maris littus proijcere renuit. 5. 2.
Proceſſio ſolemnis fiebat in Templo. 195. 2. & ſeqq.
Qua hora illam inchoabant. 197. 2.
In ea laudes Deo canebant, & Pſalmos graduales in aſcenſu graduum decantabant. Ibid.
Proceſſionaliter librum Legis hodie circumferunt Iudæi. 697.
Duodecim Prophetæ minores cur in vnum collecti fuerint libellum? 767. 1.
Prophetiſſæ mulieres quot fuerint in Veteri Teſtamento? 829. 1.
Numerantur. Ibid.
Ad Prophetiam recipiendam an requiratur diſpoſitio naturalis in homine? 83. 1.
Prouenzale Dauid. 279. 2.
De Pſalmorum libro. 184. 2.
Pſalmi dicuntur Cantica & Laudes. 264. 1.
Quiſnam Pſalmorũ libri Auctor fuerit? 210. 2.

excluditur à peccato originis (non intelligitur de B. Virgine Maria). Pag. 43. col. 2. — 44. 2. & ſeqq.
Quid de eo ſentiant Iudæi? 44. & ſeqq.
Ben Pekudà R. Dauid. 278. 2.
Pentecoſtes qua ratione celebratur die Dominico? 762.
Pentecoſtes Iudæorum Hiſtoria, ſeù Myſtica narratio. 764. 2.
301. *Præcepta Iudaica explicantur.* 847. 2.
פרוזבול *Perozbòl quid ſit?* 788. 1.
Petichàth Leu, Tit. 183. 2.
Philippi Alexandri patris Gallinam oua aurea fœtaſſe, adueniente Alexandro fœtare deſiiſſe, quomodo intelligendum? 382. 1.
Pietas Abrahami, Tit. 850. 1.
Pinel Duart. 19. 1.
Pirùſc al camà maſſachtòth. 837. 2.
Al hattephilloth. 838. 2.
Al ſcem ſcel arbaà othiòth. 839. 1.
Pizmòn R. Chaiìm. 836. 1.
Plantauitius corrigitur. 838. 1. — 845. 2. — 855. 2. — 856. 1.
Pluuiarum petitio. 559. — 700. 2.
Quando inchoatur? 705. 2.
Quando dimittitur? Ibid.
Inditur à Præcentore in Synagoga, & quibus verbis? Ibid.
Promulgata pluuiarum petitione, inchoatum eſſe cenſetur tempus hyemale. 706. 1.
Pluuialium aquarum origo vnde? 702. 2. — 703.
Ob pluuiarum benedictionem numi creſcunt in crumena. 702. 1.
Pluuiæ priùs deſcendunt in terram Iſraël, poſtea de illarum fœce bibunt reliquæ mundi regiones. 703. 2.
Pluuiæ deſcendunt Rabbinorum meritis. Ibid.
Pluuiæ non deſcendunt niſi Deus propitietur Iſraëli. 705. 1.
In vigilijs Sabbathorum ſi deſcendant mali ominis exiſtimantur. 701. 2.
Deſcendentes in nocte fer. 4. vel

Pulſatilia Inſtrumenta Muſica quænam ſint? Pag. 185. col. 2. — 191.
Purgatorium Animarum per ignem, videtur admitti à Iudæis. 142. 2. — 143. 1.
De purgatorio igne exemplum Rabbinicum. 152. 1.
In Purgatorio, pœnitentiam & meritum locum habere ineptè docent Rabbini. 159.
Purgatorij pœnis extra locum proprium aliquando Animæ puniuntur. 149. 2. — 150. — 151.
Puteus in deſerto datur ob meritum Mariæ. 710. 1.
Mortua, recedit. Ibid.
Ob meritum Moſis poſtea reuertitur. Ibid.
Liber Putei aquarum viuentium, Tit. 835. 2.

Q

Quæſita & Reſponſa R. Chaiim Adarui. 835. 2.
Quatuor Capita, Tit. 836. 1.

R

Rabbini à pœnis Inferni ſeipſos immunes faciunt. 157.
Rabbini quomodo aſſideant coram ſuperiore Rabbino? 285. 1.
Rabbini Circulatores Magi in circulis incluſi pluere faciunt. 704. 1.
Pluuias obtinere improba oratione credunt. Ibid. 2.
Rakià quid ſit? 7. 2. — 8. 1.
Rationes feſtiuitatum, Tit. 861. 2.
Reges ſub Templo ſecundo quinam fuerint apud Hebræos? 315.
ריש״בם *Riſcbàm, id eſt R. Samuel Ben Meir.* 847. 1.
Romani, quonam anno incipiant imperare Iudæis? 317.
Roſc galùth quidnam ſit? 386. 1.

An plures fuerint Auctores? Pagina 222. col. 1.
An Rex David Pſalmos omnes compoſuerit? 214. 2. — 220. 2.
In Pſalmorum diſpoſitione, non ſeruatur temporis ratio. 212. 2.
Pſalmorum Volumen in 5. libros ſubdiuiditur. 213.
Vniuſcuiuſque libri notatur principium & finis. Ibid.
Pſalmorum nonnulli ſunt Acroſtichi, & quinam illi ſint? 261. & ſeqq.
Cur aliquando præciſum ordinem Alphabeticum non ſeruant? 260. 1.
Pſalmi Graduales cur ita vocentur? 233. 1. — 234.
In aſcenſu graduum Templi decantabantur. 197. 2.
Cur Pſalmi nonnulli inſcripti ſint ſuper Iedutbun? 224. & ſeqq.
Per manus Aſaph? 225. 2.
Et per manus filiorum Kore? 226. 2.
Quinam Pſalmi inſcribantur מזמור *Mizmòr?* 185. 1.
De reconditis Pſalmi 19. 839. 2.
Pſalmus 119. Beati immaculati in via, &c. *omnium longiſſimus cur Acroſtichus octonarius ſit?* 263. 2.
Pſalmus 136. *cur* 26. *verſiculos habeat?* 243. 2.
In Pſalmo 145. Exaltabo te Deus meus Rex &c. *Acroſtichorum vltimo, cur deficiat litera* נ *Nun?* 264. 2.
Pſalmi qua arte poëtica ſint compoſiti? 244. 1.
Pſalmorum verſus ſcandendi regula nobis hodie prorſus ignota. 259. 1.
Pſalmi modulabantur ſex Inſtrumentorum generibus. 203.
Pſalmi Pſalmorum, Tit. 850. 1.
Pſalterium Salomonis, an legitimum? 275. 2.
Ptolemæi Theologia. 861. 1.
Puerulos defunctos incircumciſos ſupra ſepulchrum circumcidunt. 160. 2.
Puer ſeptimeſtris cur viuat, non verò octimeſtris? 51. 2.
Pulmentum leguminum comedi permittunt in Paſchate. 734. 1.

Su-

componitur, quæ dulces ſunt. Pagina 751. col. 2.
Sacelòth al çamà Maſſachthòth. 838. 1.
Sceelòth & Teſciuuòth Adarut. 835. 2.
שלוש שברים *Scèlòſc ſceuarrìm quid ſint?* 589. 2.
שאול *Sceòl Inferni nomen.* 131. 1.
Pro nomine Saulis ineptè accipitur. 842. 2.
שמיני עצרת *Sceminì hatzèreth.* 683. 1. — 692. 2.
שמיטה לר״י *Scemittà Lerì.* 683. 1.
שמיטה לרש״י *Scemittà Leraſcì.* Ibid.
Sçem hammephoràſc impiè exponitur. 817. 1.
Sçenè hammeoròth, Tit. 823. 1.
Scenopegiæ feſtum legale. 687. 1.
Quomodo celebrabant? Ibid.
Ràu Scerirà pater Hai Gabòn quonam anno obierit? 432. 2.
Sceuanì R. David. 280. 1.
Sciaarè harrazim, Tit. 859. 2.
Sciaùl ab Anna prolatum quid ſignificet? 842. 2.
Scilà pater Rauà. 832. 2.
Scir quid in principio Pſalmi ſignificet? 232. 2.
Sciophàr quidnam ſit? 585. 2.
Secretorum Alchemiæ liber. 838. 2.
Secretorum Tractatus. 859. 2.
Sèder Zemanìm, Tit. 833. 1.
De סלה *Sèla.* 268. 1. & ſeqq.
Æternitatem ſignificat. 273. 2.
Quibus in locis Scripturæ reperiatur? 470. 2.
סליחות *Selichòth quæ ſint, & quando incipiant?* 728. 1.
סמיכה *Semichà quid ſit?* 4. 2.
Seminate ad Iuſtitiam, Tit. 824. 2.
Semita Iudicij, Tit. 833. 2.
Simchàth Thorà. 693. 2.
Feſtum eſt Rabbinicum, opiparè in eo conuiuantur. 694. 1.
Officia Synagogalia per annum exercenda ſub haſta in eodem venduntur. 694. 1.
Simeon Iuſtus obuiam it Alexandro Macedoni, & prohibet ne Templum & Vrbs Ieroſolymorum incendatur. 378. 2.

 Item

S

Sabinenſium Cathedrales tres olim fuerunt, Prima Curium Sabinorum, hodie Correſe; ſecunda Numentana, hodie Della Mentana; tertia apud Forum nouum, nunc Forano. Omnes in vnam S. Euthimij, ſeu S. Mariæ Maioris Eccleſiam in Epiſcopio, vulgò Veſcouio coaluerunt. Pag. 864. col. 2. — 865. 1.
Sacra Scriptura eſt omni numero abſoluta, atque perfecta, contra calumnias Hæreticorum. 10. 1.
Sacra Scripturæ in tres partes diſtributio, ab Ezra primò facta eſt. 231. 1.
De Sacrificio pro peccato. 830. 2.
Saguntum, vide *Moruedre*.
Salomon Nauarra. 821. 2.
Salomon Rex abſolutè non fuit ſapiens, ſed reſpectiuè ad alios ſui æui ſapientes. 223. 1.
R. Samuel de Caſtel nouo. 2. 1.
R. Samuel Germanus. 836. 2.
Samuelem Prophetam fuiſſe, dicunt, reſuſcitatum à Pythoniſſa, quia infra annum à morte ipſius in Pythone diuinarat. 146. 1.
Reijcitur. 156. 1.
Sanabalat quis fuerit? 376. 1.
Alexandrum Macedonem hoſpitio in domo ſua excipit. 376.
Princeps ditiſſimus erat. 378. 1.
Et licèt alienigena, tamen affinitate coniunctus erat cũ Summo Sacerdote Iudæorum. 376. 2.
In gratiam ſui generi Manaſſæ fratris Simeonis Iuſti ædificat Templum in monte Garizim, Alexandri Magni permiſſu. Ibid. & ſeqq.
Sapientia Antiquorum longè ſuperat ſapientiam recentiorum. 779. 1.
Scaliger inuertit ordinem Cœnæ Paſchalis Iudæorum. 749.
Confundit Intybum amarum cum rebus, quibus embamma

minicalibus ſecundùm ſtylum veterem. Pag. 488. col. 2.
Tabella reſidui Solis ſupra Lunam in Cyclo decennouennali in annis. 446. 2.
Alia conſimilis in menſibus. 447. 1.
Tabula perpetua Anni noui ingreſſus, qualitas menſium Marcheſcuàn & Chiſleu, atque feriæ Paſchatis. 416.
Explicatio huius Tabulæ. 417.
Cycli Solaris cum ſuis literis Dominicalibus ſecundùm ſtylum veterem. 489.—490.
Cycli Solaris 28. annorum poſt emendatum Calendarium. 528.
Eiuſdem Tabulæ vſus. 529.
Latitudinis Paſchæ cum Aureo numero, literis Dominicalibus, Concurrentibus, & Epactis reformatis. 508.
Vſus iſtius Tabulæ. 509.
Neomeniarum, Feſtorum mobilium, & Ieiuniorum, cum ſua Claue perpetua. 471.—473.
Eadem Latina. 477.—479.
Qua Hebdomadæ feria decurrant Neomeniæ. 481.
Varietatum ſymbolorum principij anni. 485.
Tekupha Nisàn ſecundùm Ràu Adà. 465.
Septem columnarum, Tekupha Nisàn, Æquinoctij Verni, Paſchatis Iudaici; Gregoriani; Veteris Calendarij &c. 466.
R. Tarphòn Tryphon Sacerdos. 862. 1.
תשית Taſciàth quid ſignificet? 589. 2.
De Tekuphis quid ſint, & earum vſu. 443. 2.
Quot ſint Tekuphæ? 444. 2.
Tekuphas adinuenire ſecundùm hypotheſin Mar Samuelis. 445. 1.
Qua die menſis qualibet Tekupha ingrediatur oſtenditur in Tabula perpetua. 452.
Tekupham menſis Nisàn quomodo inueniatur? 407. 1.
Eandem adinuenire ſecundùm hypotheſin Ràu Adà. 456. 1.
Eandem vero motu Solis adinueni-
Item, ne ſimulacrum Alexandri ponatur in Templo. Pagina 378. col. 2.
Iubet vt omnes maſculi, qui eo anno ex Sacerdotum vxoribus naſcerentur, de nomine Alexandri ſint appellandi. Ibid. & ſeqq.
R. Simeon Luzzatti Venetus. 851. 2.
De Siſara turpia proferunt Rabbini. 3. 1.
Sod al bachadùth haſcèm. 839. 1.
Sèpher Sodòth. 838. 2.
Sèpher Sodòth hazahàu. Ibid.
Sophonias prophetabat in Synagogis. 829. 1.
De ſpelunca Hammachpela. 93. 1. & ſeqq.
Spiritus Sanctus quo die deſcenderit in Apoſtolos? 763. 1.
Splendor Domini. 807. 1.
Sponſus ſanguinum, Tit. 855. 1.
Stellæ quomodo pugnant contra Siſaram? 7. 1.
Sunamitis mulier eſt ſoror Abiſàgh. 170. 1.
De Suſannæ, Belis, & Draconis hiſtoria. 304. 1.
Liber Synagogæ Magnæ, Tit. 836. 2.
Synagoga eſt mulier illa fornicaria Prophetæ Hoſeæ. 771. 2.
Repudiatur à Deo. 777. 1.

T

TAamè chaghìm, Tit. 861. 2.
Taamè ſcieloſcià ſiphrè Emèth. Ibid.
Taamè Elaùth. 861. 1.
Tabernaculorum feſtum. 683. 1.
Septimo die huius feſti fiebat libatio aquarum. 690. 2.
Clamat in eo Chriſtus: Qui ſitit veniat ad me &c. 691. 2.—693. 2.
Quibus ceremonijs hunc diem hodie recolant Iudæi? 692. 1.
Tabernaculorum octauam quomodo celebrent? Ibid. 2.
Tabella perpetua Aurei Numeri &c. ſecundùm ſtylum veterem. 491.
Cycli Solaris cum ſuis literis Dominicalibus, & numeris concurrentibus. 493. 1.
Cycli Solaris cum ſuis literis Do-

S. Thomas Aquinas. Pag. 860. col. 1.
Primus omnium Ariſtotelem explicat. Ibid.
Eius Commentarij de Anima vertuntur in linguã Hebræam. Ib.
Item, Summa contra Gentiles. Ib. 2.
תשרית *Tiſcràth quidnam ſit?* 589. 2.
טיט היון *Tit haijauèn Inferni nomen.* 131. 2.
Tituli Rabbi, & Rabbàn, quando introducti? 794. 2.
Titulorum præcedentia in Iudaiſmo quænam ſit? 795.—796.
Hæc Titulorum vſurpatio improbatur à Chriſto. Ibid. 2.
Tobias Leuites de Vrbe Tzaphèth. 858. 1.
Tobì Ben Tobièl Ben Chananèl. 855. 2.
Tobiæ librum ex Chaldæo vertit Hieronymus. 856. 1.
Tobiæ liber Hebræus à Iudæis Conſtantinopolitanis ſuppeditatur. 856. 1.
Tobiæ librum Hebræum Munſterus Latinum facit. Ibid.
Imprimitur. Ibid.
Iterum latinitate donatur, annotationibus illuſtratur, & manu ſcriptus in Bibliothecâ Vaticana aſſeruatur. Ibid. 2.
Hiſtoria Tobiæ non negatur à Iudæis. 857.
Reijcitur tamen illius liber. Ibid. 2.
Hebraicum Tobiæ exemplar videtur ſuppoſititium, licèt omninò non ſit reſpuendum. Ibid. & 858.
Todròs, vide *Theodorus*.
Toni fuerunt in vſu apud antiquos Hebræos. 205. & ſeqq.
Octo Tonis Muſicalibus reſpondent octo ſpecies modulationum Pſalmiſticæ. 205. & ſeqq.
Toſaphtà & Toſaphòth. 779. 2.
Touì Ben Touièl. 855. 2.
Touiah Halleuì. 858. 1.
Tranſlatio Neomeniæ Tiſerì cur fiat? 583. 2.—584.
Liber Trepidantium, Tit. 855. 1.
R. Trypho Sacerdos. 862. 1.
Eius effata. Ibid.
An ſit idem cum Tryphone Iudæo S. Iuſtini Martyris Antagoniſta. Ibid. 2.

nire. Pag. 460. col. 1.
Inter Tekupham & Tekupham quantum temporis ſpatium intercedat ſecundùm Mar Samuelem. 448. 2.
An prima Tekupha anteceſſerit primum Nouilunium? 445. 2.
De Tekuphis quinam ſcripſerint ex noſtris? 542. 2.
Ex Hebræis. 543. 1.
Templum & Ieruſalem reædificatur. 828. 2.
Non ſecundùm formam Vrbis Suſan. Ibid.
Templi primi excidium quonam anno acciderit? 314.
Templi verò ſecundi quo anno? 322.
Tempus aduentus Meſſiæ ſecundùm Talmudiſtas. 365. 1. & ſeqq.
Terra Iſraëlis priùs creata eſt, poſtea reliquæ mundi partes; doctrina eſt Rabbinica. 703. 2.
Teſtamentum duodecim Patriarcharum. 294. 1.
Teſtamentum Nouum Syra lingua characteribus Hebraicis. 293. 2.
Thaalamòth Chochmà, Tit. 836. 2.
Tharàth quidnam ſit? 590. 1.
תרי״ג *Tharriàgh 613. Præcepta Iudæorum explicantur.* 855. 1.
Theillà quid in principio Pſalmi ſignificet? 236. 1.
Theillè Theillſim, Tit. 850. 1.
Thekiàh quidnam ſit? 589. 2.
Don Theodorus Ben Don Ghedalià Abèn Iàchija. 858. 2.
Don Theodorus Leuita. 859. 1.
Theodorus Narbonenſis. Ibid.
Thephillà in principio Pſalmi quid ſibi vult? 236. 2.
Theophilus Alexandrinus Epiſcopus Cyclum Paſchalem annorum 100. conficit. 546. 2.
Improbatur à Leone Papa. Ibid.
Caſtigatur à Cyrillo. Ibid.
Theuàth halleuì, Tit. 858. 2.
תודה *Thodà, quidnam in principio Pſalmi ſignificet?* 236. 2.
Sacrificium Thodà continuatur in Eccleſia. 237. 2.
Thoràth Chachàm, Tit. 834. 1.

Tur-

bitur Lex Gracè. Pag. 560. — 706.

Niſcràph R. Chaninà Comburitur R. Chaninà. 571. — 722.

Sceniṫkabetzù al ſcèuet Biniamin Quòd congregati ſint contra Tribum Beniamin &c. 563.

Sciubà aſsàr Betamùtz, vide *Tzom Harreuibì Ieiunium Quarti.*

Tzidkiau; Quòd eruti ſint oculi Sedeciæ &c. 557.

Tiſcà Ben Ab, vide *Tzòm Hachamiſcì.*

Velo nodaà tzarà &c. Ignota eſt afflictio ob quam ieiunant. 561. — 706. 2.

V

Vaïjoſciaàb, vide *Midràſc Vaïjoſciaàb.* 805. 2.

Vauè haamudìm, Tit. 803. 2.

R. Venturinus Ben R. Dauid. 806. 2.

Verba iucunda, Tit. 824. 2.

Viccùach. 805. 2. — 806. 1.

Victor à Carbe, ſeù Carcumenſis. 806. 2.

Victorinus Aquitanus Cyclum 532. annorum conficit. 546. 2.

A Victore Capuano Epiſcopo caſtigatur. 547. 1.

Don Vidàl Ben Benbanaſte. 804. 1.

Ben Leuì. 805. 1.

De Toloſa. 804. 2.

וידוי *Viddùi Confeſſio peccatorum.* 2. 1.

Vigiliæ quot in nocte numerentur? 728. 1.

Vincentius Nougueira Luſitanus in Hebraicis verſatus. 809. 2.

Viri à mulieribus ſeparati orant in Synagoga. 695. 2.

Ita faciendum probant ex Scriptura. 696. 1.

Viſiones Dei, Tit. 843. 1.

Vita æterna, Tit. 838. 1.

Vital R. Dauid. 22. 2.

Magiſter Vitalis Toloſanus. 804. 2.

Quonam anno obierit? 805. 1.

Vncini columnarum, Tit. 803. 2.

Vulgata verſio defenditur. 7. 2. & ſeqq. — 10. 1.

Turrè Zahàu, Tit. Pag. 861. col. 1.

צלמות *Tzalmàueth Inferni nomen.* 131. 2.

צרת חבת *Tzaràth habbàth, Æmula filia, quænam ſit?* 285. 1. — 286. 2.

Tzeròr Hachaìm, Tit. 837. 2.

Tzeròr Hachèſeph, Tit. 838. 1.

Tzom al othò maaſſè Ieiunium ob Vitulum conflatilem. 554.

Beàb. 558. — 568. — 569. — 700. — 717.

Chi bò Battelù Habbicurrìm, in eo ceſſarunt primitia. 571. — 720. 2.

Beth Sciammài vbeth Hillel nichleku. 564.

Chauà Ner Maarauì Extinguitur Lucerna Occidentalis. 578.

Meth Aharòn &c. Moritur Aharon. 573. — 722. 2.

Mètu Benè Aharòn. 565.

Chi bò mètu Eſrìm anaſcìm meIſraèl &c. Ieiunium, quòd in eo mortui ſint viginti Viri Iſraëlitæ &c. 554.

Meth Eli, &c. Mortuus eſt Eli. 568.

Mètu hatzadikìm &c. Obierunt Iuſti &c. 562.

Meth Ieoſciuàh Ben Nun Moritur Ioſue filius Nun. 567.

Mètha Miriàm Mortua eſt Maria. 566.

Meth Moſcè Moritur Moſes. 564.

Meth Sciamuèl Moritur Samuel. 569. — 720.

Tzom Chippùr Ieiunium Expiationum. 581.

Eſther. 564.

Ghedalià Godoliæ. 554.

Haaſſirì Ieiunium Decimi. 561. — 707.

Hachamiſcì Quinti. 573. — 723. 2.

Harreuibì Ieiunium Quarti. 572. — 722. 2.

Haſceuibì Ieiunium Septimi. 554. — 723. 2.

Meghillàt Baruch. 558. — 560. — 706.

Neeràgh R. Simeon &c. 571. — 720.

Nichteueth battorà leuanìth Scri-

Duas

eum, Pag. 819. col. 1.
Quonam anno obierit? Ibid. 2.
Sacerdos pater S. Ioannis Baptiſtæ. 815. 2.
An fuerit occiſus inter Templum & Altare? Ibid.
זכור *Zachòr Lectio cur legatur in feſto Purrim.* 645. 2.
Zacùth Adam, Tit. 807. 1.
Zacutus Luſitanus. 807. 2.
Naſcitur Oliſippone. 808. 1.
Quonam anno obierit? Ibid. 2.
Zàrach Iom Tòu. 821. 2.
Bar Nathàn. 822. 1.
Zarzìr Mothnàim, Tit. 821. 2.
Zemirròth. 819. 2.
Zemirròth Iſraël, Tit. Ibid.
Zer Zahàu. 821. 2.
Zerachià Leuita Hiſpanus. 822. 2. 824. 1.
Hiſpanus Iunior. 823. 2.
Liber Zerobabelis damnatur. 820. 2. 821. 1.
Zerubabel Ben Sciaalthièl. 820. 1.
Eſt Nehemias. Ibid.
Eſt idem cum Atherſatha. Ibid. 2.
Cur ita vocetur? Ibid.
Sèpher Zikùk. 820. 1.
Zirubù litzdachà, Tit. 824. 2.
Zòhar Adonài. 807. 1.
Zòhar al harrephuà. Ibid.
In librum Zòhar elucidationes. 23. 1.

Duas ſorores ſimul viuentes, an in vxores ducere licitum fuerit in Veteri Teſtamento? Pag. 287. col. 1.
Iacob Patriarcha, quomodo duas ſorores duxerit vxores? Ibid.
Ab vxorum multiplicitate hodie abhorrent Iudæorum nonnulli. 289.
Ne ducas duas vxores, aut ſi duxeris duas, ducito etiam tertiam. Effatum Rabbinicum; quomodo ſit intelligendum. 289.

Z

ZAakàth Sedòm, Tit. 819. 2.
Zacharias Ben Berachia Propheta. 811.
An fuerit Zacharias Euangelicus? Ibid.
Hiſpanus Pſeudopropheta. 817. 1.
Fil. Ioiada. 812.
Occiditur in Templo, quonam anno mundi? Ibid. 2.
De illius ſanguine portentoſa narratio Talmudica. 813.
Ad necem ipſius expiandam 940. Leuitarum millia interficiuntur. 814. 2.
A Porto Vrbinas. 817. 2.
Viginti quatuor ducatorum millia legauit. Ibid.
Scholæ Romanæ gratitudo erga

Poſtremò corrige hæc alia duo Typographica menda Hebraica.

Pag. 864. lin. 1. והסופתי *lege* והוספתי.
Pag. 867. col. 1. lin. 35. חרעו *lege* תרעו.

F I N I S.

R E G E S T V M.

✠ ✠✠ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sſſ Ttt Vuu Xxx Yyy Zzz.

Aaaa Bbbb Cccc Dddd Eeee Ffff Gggg Hhhh Iiii Kkkk Llll Mmmm Nnnn Oooo Pppp Qqqq Rrrr Sſſſ Tttt Vuuu Xxxx Yyyy Zzzz.

Aaaaa Bbbbb Ccccc Ddddd Eeeee Fffff Ggggg Hhhhh Iiiii Kkkkk Lllll Mmmmm Nnnnn Ooooo Ppppp Qqqqq Rrrrr Sſſſſ Ttttt Vuuuu.

Omnes ſunt Duerniones præter Vuuuu quæ eſt Ternio.

Præter iam dictas Duerniones ſunt inſertæ variæ Tabulæ in folio expanſo numero decem.

1 F 1 58 1.58

I

970

005636226

1158